2

RVPERTI ABBA-
TIS TVITIENSIS, SVMMI, DISERTIS-
SIMIQVE THEOLOGI, SACRIS DVMTAXAT

omnia probantis, in XII. prophetas minores Commentariorum libri XXXII. ex veris primisq; originalibus, iterum atq; iterum recognit, atque nunc tandem cum adnotationum ac scripturarum locis fideliter aediti.

LOVANII,

Excudebat Seruatius Sassenus, Expensis Viduae Arnoldi Birckmanni, Anno à CHRISTO nato, M. D. LXVII.

Cum gratia & Priuilegio.

Prophetarum ordo, et librorum numerus.

ORTHVINVS GRATIVS PHILOCHARIS PIO LECTORI, S. P. D.

MAXIMI facies lector candidissime Franciscū Birckman, ac fratrem ipsius Arnoldum: qui quum sint in vetustissimis simul atq; optimis autoribus, non inquirendis consequendisq; tantum, verùm etiam in imprimendis diuulgandisq; diligentissimi, ita etiam in Christianorum maximè codicum synceritate, minimè negligenda, maximè conspicui plurimumq; illustres. Nihil ex illorum officina feculentum, nihil fatiferum, nihil impium prodit. Omnia ad purā eruditionem, ad integram fidem, & ad solidam doctrinam consequendam, cū optimis optimi, certatim expendunt. Quòd tam in vendendis assiduè bonis libris, classicisq; autoribus èuulgandis, quàm in luculentissimis ac planè diuinis, Ruperti nostri operibus, terra, marique (& maximis quidē eorum impensis) diligenter conquirendis, ac tandem excusis, luce clarius docuere. Ad Rupertum venio, antiquissimū summumq; Theologum: qui non per diuerticula, aut vagas contentionum ambages diuagatur, sed via regia, via tuta, via euangelica, via solida ac certa, sacros hic interpretando prophetas neminem non cœlesti inflammat igne. Syncerus est, integer etiam ac pure candidus. Moriar, si vllum deorum nectar suauius esse credam, hoc Ruperti prophetarumq; poculo, quo sitienter ebibentes, nunquam sitiunt, quo sese inebriantes nunquam inebriantur. Multo enim, multoq; amplius quàm cogitare quisquam potest, de pectore ipsius candidissimo & gratiarum pleno, conditum sapidumq; promanat, cuius niueam simplicitatē, cuius eloquentiā incredibilē, cuius sententiarū grauitatē, cuius demq; Theologicā sublimitatem nemo nō admirabitur, nemo nō in cœlū feret. Auricomū enim habēs caput, veste splendescit argentea, & velut ætherius sol cuncta collustrat. Hic decus & præsidiū est Theologorū: ad hūc, tanquam ad anchoram, hac tempestate literati omnes decurrūt. Quemadmodū materia salubris, ita & stylus delectabilis. Et vt semel finiā, hoc nostrum in Abbatē non aspernabere distichon.

Nunc medium cœli tangit, nunc æthera pennis
Verberat, & decimo semper spaciatur olympo.

Quid multa? Adiiciamus (si ita libet) & hoc nostrum Epigramma.

Cedite Philosophi, quos Græcia iactat, habetq;,
Iactitat & si quos Itala terra suos.
Hos longe exuperat Rupertus, gloria vatum,
Gloria doctorum, Teutoniciq; soli.
Par decus ingenii nulli sperare licebit,
Nam nouit quicquid Theologia docet.

Hos igitur Ruperti libros, lector candidissime, obuiis suscipe manibus, & nobis immortales habe gratias, qui non hosce solum, de quibus hic loquimur, verùm omnes ferme alios (quorum ingens est numerus) Ruperti libros, ad vnguem vsque recognitos, in studiosorum omnium vtilitatem, non fideliter minus quàm diligenter, edidimus. Vale feliciter. Coloniæ ex officina nostra literaria, tertio nonas Augusti, Anno Domini. M. D XXXIIII.

Elenchus eorũ quæ habentur in Commentarijs Ruperti, in duodecim Prophetas minores. Vbi nota, primum numerum significare Folium: literas autem a & b, designare alteram Folij faciem.

Causa

Palam

Romani

Triginta

FINIS INDICIS.

PROLOGVS DOMINI

RVPERTI TVITIENSIS ABBATIS IN EXPLANATIONEM DVODECIM PROPHETARVM.

SPIRITVI sancto, & omnibus, quorum per os ipse locutus est sanctis Prophetis, vir illustrissime Coloniensium Archipræsul Fritherice, iucundum esse nostrum eloquiū, non vanè speramus, dū Christi filiū Dei sacramēta prædicātes, ipsorum testimoniis oportunè, & conuenienter vtimur. Vno nãq; & eodē actu, dum fidem nostram Deo offerimus, ipsorum quoq; testes sumus, ipsorum fidei testimoniū perhibemus. Hoc nimirū illis gratū esse & iucundū non dubitamus. Ait enim vnus illorū Esaias, in thesauro fidei & verbo domini valde copiosus. *Esaia.8.* Et dixit dominus ad me, Sume tibi librū grandem, & scribe in eo stilo hominis, velociter spolia detrahe, cito prædare. Et adhibui mihi testes fideles, Vriam sacerdotem, & Zachariam filium Barachiæ, & accessi ad prophetissam, & concepit & peperit filiū. Et dixit dominus ad me, Voca nomen eius, accelera spolia detrahere, festina prædari, quia antequam sciat puer vocare patrē suum & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samariæ coram rege Assyriorū. Quisnam est liber ille grandis, quē ve sumeret sibi iussum esse dicit, nisi vniuersitas scripturarū, sanctarum, in qua sunt fidelia testimonia Christi, quod sanctū primum ad Abrahā Deus repromisit? Et quid illi est, in tali libro scripsisse stilo hominis nomen pueri, de quo prædixerat, Ecce virgo concipiet & pariet filiū, nisi accepisse gratiam propheticā, factūq; esse vnum ex illis, qui eiusdem Christi venturi testimonia conscripserunt, eundemq; testantur extitisse Deum, priusquam per carnis natiuitatem venerit in hunc mundum. Hoc eleganter per tale nomen prædicatur, *Ibidem 7.* accelera spolia detrahere, festina prædari, & per talem nominis rationem, quia antequam sciat puer vocare patrē suum & matrem suam, auferetur fortitudo Damasci & spolia Samariæ coram rege Assyriorum. Qualis enim, vel quanta est acceleratio spolia detrahendi, siue festinatio prædandi, prius spolia detrahere, prius prædari, quàm habere matrem, vel vocare patrē, qui fuit Ioseph secundū adoptionem pueri huius? Idem ergo est ac si dicat, quia puer iste quem virgo concepit & peperit, Deus erat priusquam idem homo fieret, & saluauit Hierusalem & Iudam à rege Damasci Rasin, & à rege Samariæ Faccee filio Romeliæ, qui tunc illum pariter impugnabant, & à cæteris quoq; hostibus à quibus ille populus auxilio superno liberatus est. Profectò huiusmodi prophetias scribere, accedere fuit ad prophetissam, de qua dicit, & accessi ad prophetissam, & concepit & peperit filium. Quænam est illa prophetissa, nisi illa de qua prælocutus fuerat, mater Emanuelis, virgo Maria gratia plena, in qua omnis prophetia implenda erat? Iste accessus ad hanc prophetissam talis est, qualis introitus honorati viri in sanctuarium domini cum oblatione solenni, cum talento, quod offerat auri probati atq; purissimi. Testes *Duo testes* huius rei, quòd taliter ad prophetissam illam accesserit, quòd prophetiæ in ea complendæ suam *Apostoli &* portionem conscripserit, gratulatur se habere tam apostolos ex Iudæis quàm sanctos doctores *sancti do-* ex gentibus, verbis huiuscemodi. Et adhibui mihi testes fideles, Vriam sacerdotē, & Zachariā *ctores.* filiū Barachiæ, sacerdos Vrias, quod interpretatur lux mea dominus, apostolica dignitas. Zacharias, quod interpretatur memor domini, Filius Barachiæ, id est, benedicti domini, conuētus vel cœtus est ecclesiæ de gentibus, sanctis ornatus doctoribus, quorū omniū, videlicet apostolorum atq; doctorū, si scripta perpendas, palam est, quia testes sunt Esaiæ prophetæ, quod optimè senserit & crediderit de puero hoc talis prophetissæ filio, quia nimirum in prædicatione fidei huius, verbis eius constanter vtuntur. Quod de vno Esaia diximus, de cæteris quoque prophetis dicimus, quia reuera datum est illis à spiritu sancto diuidente singulis prout vult, sumere librum grandem, id est, sanctam scripturam, cuius primam & magnam portionem scripsit Moses, & scribere in eo stilo hominis, id est, eadem authoritate, qua primus Moses scripsit, scribere aliquid pro virili portione, siue quod ab homine posset legi, & tali modo accedere ad illam prophetissam, & inde habere testes duos, id est, tā de Iudæis, quàm de gentibus credentes, quòd de Christo Dei filio multū bene senserint, & in spiritu sancto locuti sint, quæ gratia verè magna est. Nam legere quidem illum grandē librum pluribus datum est, paucissimis autem scribere in eo, & in sanctarum canone scripturarum esse principes. Igitur sicut initio diximus, sanctis prophetis eum Christo iucundum esse nostrum eloquium, non vanè speramus, dum Christi sacramenta prædicantes, ipsorum confessione & verbis quæ scripserunt, eundem Christum honoramus. Cui autem non sit optabile, talibus ac tantis regis æterni præconibus in hac parte iucunditatē & exultationem facere, vt gratulentur, se tantæ rei nos testes habere? Bonā quippe vi- *Gene.2.* cissitudinem in tempore opportuno valebunt rependere. Ea spe vel expectatione scito me, pater mi, sicut in cæteris scripturis, ita & in volumine duodecim prophetarum operam dedisse

ad quærendum Christum,cuius veritas eorum corda possedit, ora repleuit, calamum rexit,vt per omne quod scriberent,ad eius gloriam & honorem tenderet.Hoc nunc dico,à quo ipse non dissentis,quòd sicut de quadam terra scriptum legimus, quia ibi nascitur aurum,& aurum terræ illius optimum est,ita de sancta prophetica scriptura rectè dicas,quia in hac inuenitur Christi filij Dei testimonium,& testimonium scripturæ huius optimum est.Tu mihi , & tecũ paxillus modicus , attamen fidelis & in loco fideli fixus , cœnobij Sygebergensis abbas Cuno fidei & scientiæ domesticus, stimulum apposuisti , sicut in cæteris quibusdam , ita & in parte ista.vt quãuis piger essem, non tantũ vsquequaq; dormitare possem , quũ & hoc volumẽ aliquatenus attingerem.Quod iam feci ad finem vsq; Micheæ,qui in hoc ordine sextus est.Septimus sequebatur Naum,sed quia is de aduentu Christi ferè nihil tale dicit,quod illum propriè nunciet,ipso sono literali,refriguit studium,quia contracta est ad modum iucunditas,quæ difficultatem tolerabilem in aliis fecerat. Ecce per hanc occasionem imperfecto opere resedi ego piger,fortassis nihil de sex posterioribus prophetis præsumpturus.Cur in hac re nunc solito pigrior sum? Nomen inane mihi non absq; labore dedisti.

Prologus Ruperti in Osee prophetam.

PRimus in ordine duodecim prophetarum ponitur Osee. Huius ad intelligentiam quanto sapientiæ lumine opus sit,ipse non leuiter innuit,cum in calce voluminis ita dicit. Quis sapiens,& intelliget ista.intelligens,& sciet hæc? Sic namq; admirando interrogans,interrogando admirans satis affirmat, quòd diligenter & multa cum industria preciosas in angusta litera quam profundissimè abscõderit spiritualis intelligentiæ margaritas , adeò vt quisquis eorum, qui meditantur in lege domini,totis sancti studii viribus adlubitis eas inuenerit , hic verè sapiens atq; intelligens reputandus sit. Dicit ergo quis , Quorsum tendebat talis diligentia? Nunquid sanctus prophetiæ spiritus,qui in isto atq; in cæteris loquebatur,sensus sui thesaurum nobis occultũ esse volebat? Nunquid beneuolus non est spiritus sapientiæ propheticæ, & idcirco taliter se abscondebat, vt nos eam aut vix , aut nunquam possemus inuenire? imò vt inueniri posset,idcirco sapientia hæc abscondita, & thesaurus hic occultus est . Nisi enim sese abscondisset,nimirum hodie inueniri non posset. Hoc tunc demum rectè aduertis, si statum temporis illius ritè perpendis. Nunquid enim prophetæ suis quiq; temporibus tam liberè loquebantur, quàm licenter hodie leguntur? Nunquid non in multa formidine prophetabant? Dicit namq; vnus ipsorum. Si occiditur in sanctuario domini sacerdos & propheta, formido & laqueus facta est vaticinatio & contritio. Siquidem vaticinãtes occidebantur, & ipsa vaticinatio laqueus fiebat illis, vt quasi iustè & rationabiliter occidi viderentur. Exempli gratia, Esaiæ, quãuis esset sanctus & nobilis, vtpote cuius Manasses rex gener extitit, id quod vaticinatus fuerat, dicẽdo. Vidi dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum , laqueus fuit. Nam in lege dominus dicit Moysi. Non enim videbit me homo,& viuere potest. Ergo apud iudices iniquos quasi ex ore & vaticinatione sua illaqueatus est,quòd sanctæ legi & ipsi domino cõtraria dicere præsumpsisset , scribendo se dominum vidisse , cũ dominus dixisset se non posse videri ab homine, atq; ita habito quasi iudicio cõdemnatus est. Deniq; ab hoc illũ Hebræi à iam dicto ipsius genero Manasse sectum esse perhibent. Quid putas illi euenisset,si quemadmodũ dixerat, vidi dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum,ita etiam nudo sermone dixisset,quomodo vel quali ordine idem dominus ab ipsis Iudæis crucifigendus , & tunc demũ resurgendo ex mortuis in illud excelsum paternæ dexteræ solium esset eleuandus? Nimirum non expectassent illi, vt saltem cum iudicio condempnarent , sed sicut beato prothomartyre Stephano dicente: Ecce video cœlos apertos , & filium hominis stantem à dextris virtutis Dei , qui vtiq; crucifixus fuerat ab illis , non expectauerunt vt peragetur iudicium,sed exclamantes continuerunt aures suas , & impetum fecerunt vnanimiter in eum, ita insanientes tanquam pro zelo domini fortiter conclamantes , simul irruissent in eum. Nec verò tantùm de sua morte soliciti formidabant ne occiderentur, quàm ne sacræ periclitarentur literæ , & de hominum memoria tollerentur. Etenim nunc quidem , cum ab aliis prophetæ occiderentur , ab aliis propheticæ literæ custodirentur , tunc autem si tantum scelus tantiq; sceleris pœnam Iudæis euenturã palam enunciarent,nequaquam custodirentur.Exempli gratia, Quando verba domini,quæ Baruch scriba ex ore Hieremiæ scripserat, rex combussit, scindẽs volumẽ scalpello scribæ & proiiciens in ignem, Elnathan & Dalaias, & Gemmarias contradixerunt regi,licet nõ audierit eos. Profectò si ea, quæ de passione domini,& de futura subuersione ciuitatis totiusq; gẽtis,quę propter illam futura erat,sentiebat,idem Hieremias manifestis & rebus & nominibus conscripsisset,non modò non prohibuissent volumen illud scindi siue comburi, verùmetiam & vniuersam illius,qua nunc ecclesia Christi fruitur, scripturam propheticã perdere festinassent,ipsum quoque non tantùm misissent in lacum, vt iam fecerant, verùm etiam aut viuum igni tradidissent, aut alio quolibet modo crudeliter occidissent. Contemperandum itaque tunc erat tempori, quatenus

Thesaurus absconditus · *Thre. 2.* · *Cur occisus est Esaias.* · *Esaiæ 6.* · *Exo. 33.* · *Acts. 7.* · *Cur obscurè scripserunt prophetæ.* · *Hiere. 39.*

quatenus & scripturas veritatis spiritus sanctus conderet, & tamen veritas non vsquequaque
damnosum venturis seculis odium sibi pareret. Si enim Christus Dei filius in psalmo loquitur.
Deus ostendit mihi super inimicos meos, ne occidas eos, nequando obliuiscantur populi mei.
Disperge illos in virtute tua, cur non & prophetis Christi conueniat dicere. Deus ostendit no- *Psal.58.*
bis super fornicatrices istas, Oollam atq; Oolibā, quarum altera Samaria, altera est Hierusalē,
ne nimis exasperens eas, ne quando obliuiscantur mei, siue ignorantiam Dei semper habeant *Eze.23.*
venturi populi, si istæ scripturas recipere aut conseruare voluerint, vtimini discretione prouida
occultare sub figuris & ænigmatibus descensuræ ad terras diuinitatis mysteria. Igitur cum
dicit hic vnus ex illis, primus (vt iam dictum est) in ordine prophetarū duodecim. Quis sapiens *Infra 14.*
& intelliget ista, intelliget & sciet hæc, atq; hoc dicens manifestè sensus occultos & intellectu
difficiles in litera ænigmatica sese signasse confirmat, rectè non iudicatur tanquam inuidus sed
honoratur tanquam prouidus. Quippe qui bonū thesaurum futuris gratiæ cohæredibus in tuto *Clauis*
reposuit, clauim illi derelinquens cui dereliquit Dauid, qui psalmos, nihilominus clausos con- *Dauid.*
scripsit, vt aperiret ipse quibus vellet in plenitudine temporis. Vndè & in Apoca. sanctus & ve- *Apoc.3.*
rus dicitur habens clauim Dauid qui aperit, & nemo claudit, claudit & nemo aperit, dicitq; an-
gelo Philadelphiæ. Ecce dedi ostium apertum coram te, quod nemo potest claudere. Ipse no-
bis aperire dignetur ostiū intelligentiæ, per quod priores & patres nostros, ecclesiæ magistros
introducere dignatus est, vt nos quoq; cum illis videre queamus, quid, quando, vel quomodò
fecerit Deus, per quod assimilatus sit in manu prophetæ huius, semel & iterū ac tertiò ad mu-
lierem fornicariam accedentis, & ex ea duos filios & filiam generantis, & post hæc adhuc mu-
lierem adulteram adeuntis. Nam quod hæc in similitudinem sui propheta facere sit iussus, ipse
testatur, qui in hoc eodem loquitur. Et locutus sum per prophetas, & ego visionem multipli-
caui, & in manu prophetarum assimilatus sum. Nam cum & illud non ab re est quærere, san- *Infra.12.*
ctos istos prophetas suis in tēporibus iam exosos, vt pleriq; ex eis crudeliter interfecti sint, quæ *Quæstio de*
causa eos defenderit, & tantùm genti illi, quamuis peccatrici, commendauerit, vt literas eorum *prophetis.*
in eodem receperit apice canonicæ authoritatis, in quo & ipsam legem Moysi. Quod si quæ-
ris opportunè, respondetur, quia verè dignitati illorum subuenit authoritas & iudicium sanctæ
& prouidæ legis domini. Dixerat namq; dominus, sicut habes in libro Deutronomii. Propheta *Deuter.18.*
autem, qui arrogantia deprauatus, voluerit loqui in nomine meo, quæ ego non præcepi illi vt
diceret, aut ex nomine deorum alienum, interficietur. Quòd si tacita cogitatione responderis,
quomodo possum intelligere verbum, quod non est locutus dominus, hoc habebis signū, quod
in nomine domini propheta ille prædixerit, & non euenerit, hoc dominus non est locutus, sed
per timorem animi sui propheta confinxit, & idcirco non timebis eum. Cum hæc dicit iusta &
irrefragabilis lex, ergo econtra, quod in nomine domini propheta prædixerit & euenerit, hoc
dominus est locutus, idcirco timebis eum. Porrò sancti prophetæ isti, cum mitterentur ad præ-
nunciandum de longinquo Christi aduentum, simul etiam de propinquo datū vel iniunctū est
illis prophetare illud, in quo citius veraces comprobari possent, scilicet imminentem ab Assy-
riis Israeli captiuitatem, itemq; instantem Iudæ quoq; Babylonis transmigrationem, & præ-
terea nonnulla etiam minora, quæ literis eorum legimus inserta. Cum igitur cito euenisset ca-
ptiuitas siue transmigratio illa, sicut per illos veritas prophetica prædixerat palam constituit,
quod veraciter fuissent locuti in nomine domini, & quod dominus misisset eos, atque ita cō-
pleta prophetiæ pars illud quoque quod reliquum vel maximum erat de promissione vel
aduentu Messiæ, verum fore conuincebat. Hoc animaduerso, nōnihil iuuari arbitror lectorem,
mysterium regni Dei, vel aduentus Christi filii Dei in sanctis prophetis quærentem, vt non mi-
retur aut offendatur, dum in sacris eorum literis, modo captiuitatis siue transmigrationis iam
dictæ comminationem, modo repentè libertatis æternæ & dominici aduentus significari audit
promissionem. Illud de propinquo, hoc autem vaticinium sentiens de longinquo, & tam propè
coniungi in litera, quæ tam longè disiuncta sunt per tempora. Exempli gratia, Cum dixisset *Infra.5.*
hic idem propheta. Clangite buccina in Gabaa, tuba in Rama, vlulate in Bethauen, post ter-
gum tuum Beniamin, Ephraim in desolationem erit in die correptionis, in tribubus Israel ostē-
di fidem. Quibus vtique imminentem declamat decem tribuum captiuitatem, repente post-
modum infert illud, quod sine dubio ad inuisibilis animarum nostrarum captiuitatis spectat
solutionem, ita in persona saluatoris nostri dicens. In tribulatione sua mane consurgent ad
me. Venite & reuertamur ad dominum, quia ipse cœpit & sanabit nos, percutiet & curabit
nos. Viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos, & viuemus in cōspectu eius,
sciemus sequemurque vt cognoscamus dominum, & cætera. Sed nos plura, *Infra.6.*
quæ hinc dici possent in suum locum differentes, iam nunc pro-
pheticæ seriem ingrediamur.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN OSEE PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER PRIMVS.

Verbum domini. VErbum domini, quod factum est ad Osee, filium Beheri.] Vt simus attenti, scriptura hæc in exordio sui vocatur verbum domini. Verbum domini (ait beatus Hieronymus) quod in principio erat apud Deum, & Deus erat verbũ, factum est ad Osee filiũ Beheri. Nec verò repugnat ei, quod ecclesiastica firmiter tenet regula fidei, verbũ quod in principio erat apud Deum, non factũ, sed natum, non creatum esse, sed genitum. Nam ad homines quidem factum est hoc verbum, non autem factum est ad Deum, sed erat in principio apud Deum. Etenim hominibus quidem accidentaliter ex tempore accessit, apud Deum autem nunquã non fuit. Veruntamen vbicunque in sacris legimus scripturis, ad illũ vel ad illũ factum esse verbum domini, magnam sonat beatitudinem hominis quam & in Dauid veritas ipsa commẽdat, cum dicit. *Psal.93.* Beatus homo, quem tu erudieris domine, & de lege tua docueris eum. Suauiter namque & magna cum deliciarũ multitudine, summã sapientiã cito discit ille, ad quẽ fit verbum domini, quia videlicet hoc verbum lux vera est, quæ illuminat omnem hominẽ venientẽ in hunc mundum. Et dum infulget humanæ menti, repentè illuminat, repentè docet, neque in incertum autem cordis audientis adducit, sed ita certũ reddit, ita quod videt, pro constanti habet, vt non dubitet dicere, quia verbũ factum est. factum (inquã) quia certissimè futurum est, immutabiliter adimplendum est, & impossibile est, quin fiat quod futurũ esse denunciat. Beatus ergo ille homo est, & de sua multũ potest beatitudine in domino gloriari, quia non ab homine, neque per hominem accepit illud, sed per reuelationem spiritus sancti. *Gal.1.* Super hac eruditionis prærogatiua soli possunt apostoli & prophetæ in domino gloriari, quia videlicet taliter sunt eruditi, non ab homine (vt iã dictum est) neque per hominem, sed per magisterium spiritus sancti. Idcirco quæcunque illi scripserunt, ita sunt rata, tamque firmum habent fundamentum veritatis, vt de vllo ipsorum dicto dubitare nefarium sit. Sane modum, quo sunt eruditi, siue momentum, aut velocitatem doctoris eorum, nemo vnquam satis agnouit, nisi qui experiri meruit. *Differẽtia.* Sciẽdum præterea, quod vbique in sanctis prophetis dictio hæc, qua dicitur, factum est verbũ domini. ad promissiones respicit, quæ nunc impletæ sunt, verbi incarnati. Et ob huius intentionis excellentiã, nõ tantùm vidẽtes, aut filii prophetarũ, sed prophetæ merentur nuncupari, quia videlicet vidẽtes, aut filii prophetarũ potuerũt etiã pro minoribus, quas præuiderũt, rebus dici. solos aũt eos prophetas sancta scriptura nũcupat, qui prænunciauerũt, vel ad quos sermo factus est de aduẽtu Christi. *Abraham. propheta.* Nec illud ignorandũ, quia primus illorũ pater Abrahã, nouissimus aũt Ioannes extitit præcursor eiusdẽ & baptisma Christi. Primùm namque ad Abrahã, ad quẽ promissio, imò & repromissio facta est beati seminis in hoc sermone. Atque in semine tuo benedicẽtur omnes gẽtes. Inter vtrunque, id est, post promissionẽ & ante repromissionẽ sermo domini factus est. Et hæc talis enunciatio in eum semel & iterum de causa iam dicti seminis taliter scripta est. *Gene.15.* His ita transactis, factus est sermo domini ad Abrã per visionem dicens: Noli timere Abram, ego protector tuus sum, & illo ad hæc dicẽte: Mihi aũt nõ dedisti semẽ, & ecce vernaculus meus, hæres meus erit. statim sermo domini factus est ad eum dicẽs. Non erit hic hæres tuus, sed qui egredietur de vtero tuo, ipsum habebis hæredem. Eduxitque eum foras, & ait illi. Suspice cœlũ, & numera stellas, si potes. Et dixit ei: Sic erit semẽ tuũ. Credidit domino, & reputatũ est illi ad iustitiã. *Gene.29.* Quòd aũt hic propheta fuerit, eo quod sermo domini ad eum factus sit, testatur ipse dominus, qui pro illo arguens Abimelech per somniũ nocte dicit. Nunc igitur redde vxorem viro suo, quia propheta est, & orabit pro te, & viues. *Ioh. bapt. propheta.* Nouissimè in Ioannem Baptistã scripta est eiusmodi enũciatio, scribẽte Luca his verbis. *Luca.3.* Anno quintodecimo imperij Tyberij Cæsaris, factũ est verbũ domini super Ioannem Zachariæ filium in deserto. Quòd vero iste propheta sit vel fuerit, testatur idem dominus, cum de illo ad turbas dicit. *Matt.11.* Sed quid existis in desertum videre? Prophetã? Etiam dico vobis, & plus quàm prophetã. Igitur vbi audimus in sanctis scripturis factum ad sanctos homines sermonẽ, siue verbum domini, iucundũ & perpulchrũ est perpẽdere, quòd sic dictum sit, vt subaudiatur eius rei, quòd verbũ caro fieret & habitaret in nobis. Et ob hoc alios quidẽ prophetas, Ioannem autẽ plus quàm prophetam esse, quia verbum carnẽ factum, magno quidẽ & prophetali munere sex menses nascendo præuenit, sed non minori priuilegio gratiæ iam iuuenẽ digito demonstrauit, dicens. *Ioan.1.* Ecce agnus Dei. & tollentẽ peccata mundi, fluẽte Iordanis baptizare meruit. *Prophetæ dij.* Parum aũt erat, prophetas eos dici, ad quos sermo Dei factus est. Plus enim aliquid spiritus sanctus in Dauid de illis locutus est. *Psal.81.* Ego (inquit) dixi dij estis & filii excelsi omnes. Quam ob causam, nisi quia sermo Dei ad eos factus est? Hoc enim in causa esse dominus ipse astruit,

qui lo-

qui loquens Iudæis calumniantibus, cum præmisisset. Nónne scriptum est in lege vestra, Ego
dixi, dij estis, & filij excelsi omnes, cõtinuò subiũxit, Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus *Ioann.10.*
est, & nõ potest solui scriptura, &c. Ergo prophetæ dij sunt, quoniã isti sunt ad quos sermo Dei
factus est. Quod si dij rectè dicuntur, nónne & saluatores nihilominus rectè cognominantur? *Prophetæ*
Si illos scriptura dixit saluatores, per quos Deus temporalẽ Israeli salutẽ operatus est. Exempli *saluatores.*
gratia, Et clamauerunt filij Israel ad dominũ, qui suscitauit eis saluatorẽ, & liberauit eos, Otho- *Iudi.3.*
niel videlicet filiũ Zener. Itemq;, Et clamauerunt ad dominum qui suscitauit eis saluatorẽ Aoth.
Si ergo illos dixit saluatores, per quos Deus temporaliter liberauit Israel, quanto magis rectè
illi dicũtur saluatores, quorũ labor saluatori nostro Deo ad nostrã æternã salutẽ cooperatus est?

Pulchrè igitur, & non sine quodã diuino præsagio, hic vnus ex illis, & primus ex duodecim, *Osee filius*
dictus Osee, quod interpretatur saluator. Dicitur enim filius Beheri, quod interpretatur putei *Beheri.*
mei. Et quis est de quo Deus pater rectè dicat filius putei mei, nisi Christus filius vnicus & ver-
bum Dei, natus de secreto, siue altitudine aut profundo cordis paterni? Ergo hic nõ solùm offi-
cio, verùm etiã vocabulo, tã proprio, quã paterno saluatoris nostri Christi typũ gerit. Sequitur.
" [In diebus Oziæ, Ioathã, regis Achaz, & Ezechiæ regum Iuda, & in diebus Hieroboam filij Ioas *2.Par.26.*
" regis Israel.] Ozias qui & Azarias, regnauit super Iudã annis. LII. & post hunc filius eius Ioathã
annis. XVI. Itemq; post eum Achaz annis XVI. & post hunc Ezechias annis. XXIX. qui simul
iuncti, fiunt anni ferè. CXIII. Quod quia multum est, vt tam diu prophetasse vnus existimetur,
at saltem illud constare oportet, quod & extremos annos Hierobam filij Ioas regis Israel, qui
regnante Ozia in Iuda, iam regnare cœperat (vt prædictum est) regnauitq;. XL. & vno annis.
Et primos annos regni Ezechiæ propheta hic attigerit, quia sic prophetiæ eius initium habet,
Voca nomen eius Iesrael, quoniã adhuc modicũ & visitabo sanguinẽ Iesrael super domũ Iehu.
Hoc ferè continuò post mortẽ eiusdẽ Hieroboã factũ est, quia succedẽs illi filius eius Zacharias. *4.Reg.15.*
regnauit tantùm sex mensibus, & percussit atq; interfecit eum Sellum, regnauitq; pro eo. Hic
iam rectè quæritur, qualis sit intentio literæ huius, cur prophetiã hanc referat esse continuatã à *Intentio li-*
diebus Oziæ, quibus regnauit & Hieroboã, vsq; ad dies Ezechiæ regis Iuda. Ad quod primò *teræ.*
dicendũ, quia regnante Ezechia anno sexto regni eius, qui erat nonus annus Osee regis Israel,
capta est Samaria, & transtulit rex Assyriorũ Israel in Assyrios, collocauitq; eos in Aylam & in
Abor iuxta fluuium Gozan, in ciuitatibus Mœdorum, quia non audierũt vocẽ domini Dei sui. *4.Reg.17.*
Hoc ergo intendit sacræ literę spiritus, vt testificetur inexcusabiles fuisse reges & populũ Israel,
quia nunquam dominus prophetas mittere desijt in illis, nullius regis eorũ diebus prophetica
vox defuit, iram domini venturam comminans, captiuitatẽ futuram prænuncians, donec ve-
niret, ne Israel se excusare posset de ignorantia, colens vitulos, quos fecit Hieroboã, imò & Baal
quem introduxit Iezabel. Ante hunc extitit Helisæus, qui & mortuus est regnante Ioas patre
huius Hieroboam, & ante Helisæum Helias, similiterq; & alij, vt Micheas de Gemla, multiq; fi-
lij prophetarũ, atq; ita strictè memores à primo Hieroboam qui peccare fecit Israel, cui & mala *3.Reg.22.*
ventura pro meritis prædixit Ahias Sylonites, propheticũ (sicut iam dictũ est) testimoniũ con-
tra illos nõ defuit, vsq; ad effectũ prædictæ captiuitatis, ita vt per omnia iudex Deus laudabilis,
reus autẽ populus cum regibus suis sit inexcusabilis. Sub eisdẽ regibus Iuda Esaiam quoq; pro-
phetasse, titulus libri eius indicat. Et vide diligenter in spiritu Dei, dignitatis cuiusq; custodiam.
Cum dixisset in diebus Oziæ Ioathan Achas & Ezechiæ regum Iuda, tunc demum subdidit,
& in diebus Hieroboam filij Ioas regis Israel. At ille videlicet Hieroboam cunctis illis tempore
prior extitit, vtpote cuius regni anno XXVII. Ozias, qui & Azarias, regnare cœpit in Iuda. Cur *4.Reg.15.*
ergo tot iunioribus in ordine suppositus est? Num casu hoc actum est? Non vtiq;, sed quia re-
gnum Iudæ regnum Dauid legitimè extitit, regnũ autem Israel scissum à domo Dauid, rapina
erat, idololatriæ cultus erat, nõ templo domini, sed vitulis aureis seruiebat. Idcirco Hieroboam *Regnum Is-*
ne commemorari quidẽ in ordine regũ, aut in sanctarũ titulo scripturarũ præfigi debuisset, nisi *rael rapina*
pro causa quæ iam dicta est, quia contra quos Helias & Helisæus, cæteriq; prophetæ steterũt ido
lolatras reges Israel, contra ipsos etiã dirigebatur prophetia hæc, vt inexcusabilis esset cum suis
regibus impœnitens Israel. Proinde de cæteris regibus Israel, qui temporibus istorum regũ Iu-
da regnarunt in Samaria, cõplures fuerint, nullus hic nominatus est, nisi iste solus, ideoq; quan-
uis tempore prior, loco (vt dignũ erat) positus est posterior. Sufficit namq; ad insinuandũ, quòd
regibus Israel prophetica cõmonitio fuerit cõtinuata, isto videlicet Osee incipiente prophetare
" diebus Hieroboã Helisæo mortuo, qui prophetauerat adhuc in diebus patris eius Ioas. [Prin-
" cipium loquendi dominũ in Osee. Et dixit dominus ad Osee. Vade, sume tibi vxorem fornica-
" riam, & fac filios fornicationũ, quia fornicãs fornicabitur terra à domino. Et abijt, & accepit Go
" mer filiam Debellaim, & concepit & peperit filium. Et dixit dominus ad eum. Voca nomẽ eius
" Iesrael, quia adhuc modicum, & visitabo sanguinẽ Iesrael super domum Iehu, & quiescere faciã
" regnum Israel, & in illa die conterã arcũ Israel in valle Iesrahel.] Astruere nõ possumus idcirco
dictum hic esse principium loquendi dominum, quòd iste primus sit vel fuerit eorum ad quos

dominus vel in quibus propheticæ loquutionis modo locutus est, vel quibus futura captiuitas
illius populi præmonstrata est. Nam constans quidem esse potest, quod prophetarum cætero-
rum, quorum prophetici extant libri, primus tempore fuerit, & Esaiam quoque aliquãtis diebus
præcesserit, cuius circa initium voluminis mortuus Esaias legitur, veruntamen fuerunt & alij
prophetæ, in quibus sine dubio locutus est dominus, quorum notissimi sunt Samuel & Dauid,
Helias & Helisæus, qui hunc Osee non paucis præcessere diebus. Si ergo sic dictum intelligi pla-
cet, principium loquendi dominũ in Osee, vt sit sensus, primum loquutus est dominus in Osee,
nihil repugnans inuenitur, ita videlicet vt subaudias, eorum qui sub prædictis regibus prophe-
tauerunt. Nam & Esaias & Iohel & Amos & Abdias & Ionas & Micheas sub eisdem regibus
prophetauere. Quorum etiam interpretationes nominum hic ponere nõ superfluum ducimus.
Ozias interpretatur fortitudo domini, Ioathan domini consummatio, Achaz virtus, Ezechias
imperium domini. Hi regnabant in Iuda, cuius nomẽ confessio est. Porrò in Israel, qui sibi idola
fecerat, & à Dei templo & domo Dauid fuerat separatus, regnabat Hieroboã, qui interpretatur
temporalitas siue mora, quod mundum amauerit, & in ipso diu morari vitã putauerit sempi-
ternã, nequaquã futuris, sed præsentibus delectatus. Quamuis autẽ sic rectè intelligatur, vt iam
dictum est, nihilominus tamen sic accipitur principium loquendi dominum in Osee, vt sit sen-
sus. Hæc talia, quæ protinus sequũtur, Vade, sume tibi vxorem fornicariã, &c. Primùm, in eo lo
quutus est dominus. Tandem & hoc prætereundum non est, quia loqui dominum ad Osee, &
loqui dominũ in Osee, non omnino idẽ est. Nam loquitur dominus ad Osee, vel ad alium quem-
piam, cum verba sua mittit per angelicã, siue per quamlibet aliã speciem, loquitur in aliquo, cũ
sine aliqua specie extrinsecus apparente loquitur in corde eius per occultam suæ virtutis inspi-
rationem. Sume (inquit) tibi vxorem fornicationũ, & fac tibi filios fornicationum. Vt nunc in-
terim simplicẽ sequamur literã, non culpandus est propheta, si meretricẽ cõuerterit ad pudicitiã,
sed potius laudãdus, quòd ex mala fecerit bonã. Non enim qui bonus permanet, ipse polluitur,
si malo societur, sed qui malus est, in bonum vertitur, si boni exempla sectetur. Hæc & his simi-
lia multa dicta sunt, & dici possunt in excusationẽ viri sancti, nõ sui libidini, sed superno impe-
rio seruientis, quo videlicet iubente etiã eorũ quæ turpia, vel inhonesta videntur, nihil fieri turpe
aut inhonestum est. Cæterùm eis, qui cum sint veritatis amatores, spiritum vbique potius, quàm
literam libenter amplectuntur, cito persuasum est, vel persuaderi potest, quia nihil horũ quę hic
de fornicationis opere scribuntur, gestum est corporaliter, sed totũ spiritualiter, id est, per vi-
sum, siue per excessum. Neque enim inauditum & inusitatũ est vt vxorẽ duxisse, filiosque ex ea
genuisse sibi quispiã visus sit, factus extra sẽsus corporis, id est, per excessum siue in visum noctis.
Quanto magis vbi superna visitatio prophetiã instituit, talium rerũ imaginationes insigniter
per visum potuere celebrari? An non multo plura, atque prolixiora his cõtinet Apocalypsis Io-
annis, quæ omnia sine dubio, sicut testatur ipse, in spiritu vidit & egit? Hic iam rectè quæritur,
quid opus fuerit istis similitudinibus, vel quomodo per istas similitudines, ipse qui in propheta
loquitur dominus, in manu eiusdẽ prophetæ assimiletur, sicut ipse testatur. Hoc etiã in ipso di-
cens, & in manu prophetarũ assimilatus sum. Itaque iam nũc priusquã literæ seriẽ percurramus,
libet præmittere, quid secundum istorũ similitudinem cum hominibus mirabilis Deus sit ope-
ratus, vt postmodũ cum singula similitudinis facta, vel dicta secundum tempus prophetiæ dis-
Fornicatio hominum à Deo. serimus, nõ incognita pariter mysteria proferamus. Vniuersum genus humanum à societate
creatoris recessisse, & recedendo fornicatum fuisse, quis nesciet? Recedere nanque à creatore, & ser-
uire creaturæ, fornicari est. Nam & Psalmista de huiusmodi fornicatione, Perdidisti (inquit) om
Psal. 22. nem, qui fornicatur abs te. Fornicariam ergo mulierẽ Deus sibi sumpsit, quando generationem
auersam adiit, generationẽ Chaldaicã, vndè Abraham eduxit. Ego enim (inquit) sum Deus, qui
Gene. 2. eduxi te de Hur Chaldæorum. Cum illo fœdus pepigit, habuitque ex carne eius Israel, id est, se-
men Dei, Filios dei, filios promissionis, sed nihilominus pariter nati sunt filii fornicationis, id est,
Rom. 9. filii carnis, qui non sunt filii dei, aut filii promissionis. De qua nimirũ distãtia & Apostolus dicit.
Non enim omnes qui ex Israel, hi sunt Israelitæ. neque qui sunt semen Abrahæ, omnes filii, sed in
Isaac vocabitur tibi semen, id est, nõ qui filii carnis, hi filii dei. Sed qui filii promissionis, æstimã-
tur in semine. Isti & in Aegypto, vbi Deos Aegyptios coluerunt, sicut in multis scripturarũ lo-
Ezec. 16. cis, & maximè in Ezechiele, exprobratur eis, palam fecerunt, quod essent filii fornicationum,
& exinde fornicari non desierunt. Nunquam tamen in gente illa defuit Iesrael, id est, semẽ Dei,
scilicet multi fidem habentes eius beati seminis, quod Abrahæ Deus promisit. & econtra filii
fornicationum, id est, filii carnis semper persequentes semen Dei, siue filios promissionis, nõ tã-
Gala. 4. tum donec interficeretur Naboth, qui hic dicitur Iesrahel. Fuit enim Iesraelites, sed & in perpe-
tuum. Hinc & Apostolus. Sed quomodo is, qui secundum carnem natus est, persequebatur eum
qui secundum spiritum, ita & nunc. Deinde iterum tempore non paruo interposito, id est, post
quadringentos & triginta annos, accessit Deus ad illã mulierẽ fornicariã, & genuit filiã, quę dice
retũ nõ cõsecuta misericordiã. Dedit enim legẽ in monte Syna, quæ nõ viuificaret, nec ad perfectũ
adduceret,

adduceret,& instituit synagogam,de qua pro parte reproborũ,quæ maxima extitit,rectè dicas,
quia filia illa non est consecuta misericordiã. Non enim(inquit Apostolus)per legem promissio
Abrahæ aut semini eius,vt hæres esset mundi,sed per iustitiã fidei,&c. Quam fidei iustitiã,quia Rom.4.
non recepit illa filia,ideo nõ cõsecuta est misericordiã,imò cõsecuta est irã. Lex enim irã operaẽ.
Tertio,Deus ad fornicariã accessit,genuitq; rursus filiũ,id est, sermonẽ propheticũ. Prophetas
enim misit,quorum & scripturas vtiliter legi addidit. At illa fornicaria non solum nõ est à for-
nicationibus suis reuersa, imò etiam contra semetipsam est diuisa, & ecce iam fornicariæ duæ
factæ sunt ex vna,quarum altera Oolla,altera in eisdem prophetis dicitur Ooliba. Hæc diuisio
vnius in duas tunc facta est, quando Samaria cum decem tribubus recedens à domo Dauid re-
gem sui sibi cõstituit,& pro Deo vitulos aureos colens, Baali quoque exterisq; Deorũ portẽtis
sese prostituit,& hæc est Oolla. Nam Hierusalẽ cum duabus tribubus Iuda & Beniamin, quæ &
ipsa coluit Baal,ipsa est Ooliba. Ad istam quarto iam tempore Deus accessit, quãdo Dei filius Osee.3.
de carne eius natus est ex vtero virginis. Huic nimirum quodammodo dixit. Dies multos ex-
pectabis me,non fornicaberis,& non eris viro. Sed & ego expectabo te, quia dies multos sede-
bunt filii Israel sine rege,& sine principe,& sine sacrificio,& sine altari,& sine Ephot,& sine Te-
raphim. Igitur vt in manu prophetæ huius assimilaretur dominus, Sume(ait) vxorem tibi for-
nicariam,& fac filios fornicationũ. Quare? Quia fornicans(inquit)fornicabitur terra à domino.
Idcirco(inquit)fac filios fornicationum,vt sint in signum & portentum eorum,quę acta,quæq;
agenda sunt inter gentem istam,& me dominum patrum suorum. Notandũ quippe, quia non
tantùm dixerat,quia fornicabitur,sed quia fornicans fornicabitur. Idcirco præmisit fornicans,
& deinde fornicabitur,vt sit sensus. Quia gens ista à Deo suo,& fornicata est,& fornicatur nũc,
& amplius fornicabitur in posterũ. Et abii(inquit)& accepi Gomer filiam Debelaim, & conce-
pit,& peperit filium. Gomer consummatam atq; perfectam in nostra lingua, Debelaim pala- Gomer.
tas sonat. Est autem massa pinguium caricarum,quas in morem laterum figurantes, vt diu il-
læsæ permaneant,calcant,atq; compingunt,habentq; in esu suauitatis voluptatem. Ergo Go-
mer filiam Debelaim accepit(inquit) id est,apud gentem propheraui consummatam,siue perfe
ctam consummatione atque perfectione voluptuosæ fornicationis post vitulos aureos, & post
Baalim. Genitum ex ea filiũ, voca(inquit)Iesrahel. Iesrahel ciuitas est Metropolis decẽ tribuum,
de qua fuit,& in qua interfectus est Naboth. Ponitur ergo pro ipso Naboth hoc nomen Iesrahel. 3.Reg.2.
Et est sensus. Naboth quidem Iesrahelites lapidatus,& hominibus mortuus est. sed mihi viuit, &
ad me sanguis eius clamat,moxq; vindictã recepturus est,nõ solum de interfectoribus suis, ve-
rumetiã de illo,qui sanguinis eius vltor fuisse visus est. Nam hoc est quod ait. Et visitabo san-
guinẽ Iesrahel super domum Iehu. Iehu nanq; interfecit domum Achab, domino iubente,pro-
pter peccatum sanguinis Naboth, sicut prædictum fuerat ad eum. Occidisti insuper & posse-
disti. Ac deinceps. In hoc loco,in quo linxerunt canes sanguinem Naboth,lingent quoq; tuum
sanguinem. Item, Canes commedent Iezabel in agro Iesrahel. Cum ergo Iehu,non Iesrahel,siue
Naboth sanguinem fuderit,imò interfectores eius interfecerit, quare super domũ eius ille san- Iehu.
guis Iesrahel debuit visitari? videlicet,quia non veraciter zelo Dei paruit, sed propriæ cupidi-
tati vt regnaret,deleta domo regis, per omnia seruiuit. Super hoc satis manifestè conuincitur, 3.Reg.19.
quia videlicet à peccatis Hieroboã non recessit, vitulosq; aureos & ipse coluit, quod non fecis-
set,si vero zelo zelatus fuisset pro causa domini. Rectè ergo & ipse, vel domus eius reputatur
inter occisores Iesrahel,id est,persequutores seminis Dei. & vindicta peccati eiusmodi,tã ex ipso,
quàm ex cætero populo Iesrahel requirẽda iudicatur, & ita factum est. Nam mortuo pronepo- 4.Reg.15.
te eius Hieroboam, sub quo hic Osee prophetare cœpit, succedentem filium eius Zachariam
sexto regni eius mẽse occidit Sellum regnauitq; pro eo,de alia stirpe generatus. Nec mirũ,quòd
subuersa est domus Iehu,cum etiam regnum domus Israel,hoc est,decem tribuum perinde de-
letum sit. Nam & occiso Zacharia, qui fuit vltimus de stirpe Iehu,statim reges Assyrii ceperunt
Ruben & Gad,& dimidiam tribum Manasse, quæ erat trans Iordanẽ, & deinde paucis, id est,
quadraginta & nouem interiectis annis à Zacharia,quem occidit Sellum(vt iam dictum est)re-
gnante Osee anno regni eius nono,decem tribus in captiuitatem ductæ sunt. Hoc est quod ait:
Et requiescere faciã regnum domus Israel,& in illa die conterã arcũ Israel in valle Iesrahel. Nam
propter vrbẽ Iesrahel,quę Metropolis erat Samarię, campi sunt & latissimi,& vallis nimię va-
stitatis,in qua cõmisso certamine ab Assyriis,cæsus & captiuus ductus est Israel. Nunc quærere Quæstio de
locus admonet,cur omisso proprio vocabulo Naboth,cũ dicere posset. Et visitabo sanguinem Iesrahel.
Naboth Iesrahelitæ,maluit dicere, Et visitabo sanguinẽ Iesrahel,quod non hominis est nomen,
sed ciuitatis,ex interpretatione sui. Interpretatur nanq;(vt iam dictũ est)semen Dei non vni tã-
tum,sed omnibus cõmuniter cõgruit,qui sunt semẽ dei,homines dei,electi dei. Ad hæc dicimus,
quia non solus Naboth visitãdus erat, nec enim illũ solũ persecuti sunt Iezabel & Achab, & cũ
eis insana multitudo populi,sed oẽs persequebantur,& occidebãt, quos cõsequebãtur qui erant
semen dñi, qui prophetabãt in nomine domini,qui loquebãtur verbũ Dei. Hinc est illa fugiẽtis

Heliæ querela. Domine, prophetas tuos occiderũt, altaria tua suffoderũt, & relictus sum ego so
2.Reg.19. lus, & quærunt animã meã. Quis verò nesciat sanguineã eiusdẽ Iezabel insaniã sub eiusdẽ tẽpo-
ribus ꝓfluxisse etiã inuidiã? Nã Athalia Iezabelis filia, mortuo filio suo Azaria, nupserat enim
Ioram regi Iudæ filio Iosaphat, & filiũ eius iã dictũ Azariã interfecerat Iehu, irata & in ipsum sæ-
uiens dominũ, surrexit & interfecit omne semẽ regiũ, nõ vtiq; absq; fauore vel cõsensu principũ,
qui & perinde suis delinitũ obsequiis, atq; illaqueatũ tenẽtes Ioas regẽ, qui residuus fuerat, insig-
4.Reg.11. nem occiderũt ad imperiũ eius prophetã Zachariã, sicut scriptũ est. Cõgregati aduersus eũ, mi-
serunt lapides iuxta regis imperiũ in atrio domus dñi. Et nõ est recordatus Ioas rex misericor-
2.Par.24. diæ, quã fecerat Ioiada pater illius secũ, sed interfecit filiũ eius, Qui cũ moreret, ait: Videat do-
minus & requirat. Itaq; iã dictus Helias cum fugitaret, & latitans in spelũca, dicẽti domino, quid
3.Reg.19. hic agis Helia? querula respõsione diceret. Domine altaria tua suffoderũt, & prophetas tuos oc-
ciderũt gladio, & derelictus sum ego solus, & quærũt animã meã. egredere ait dominus, & sta in
mõte corã domino. Et ecce dominus transiuit, & spiritus grãdis & fortis subuertẽs mõtes, & cõ-
terens petras ante dominũ. Nõ in spiritu dominus. Et post spiritũ cõmotio. Nõ in cõmotione do
minus. Et post commotionẽ ignis. Nõ in igne dominus. Et post ignẽ sibilus auræ tenuis, & ibi
dominus. Nimirũ prophetæ desiderãti aduẽtum saluatoris, qui peccata tolleret, & iustitiã sem-
piternã adduceret, quẽ & hic Osee desiderat atq; prophetat, tali oraculo præsignabatur futura,
tã Israelis q̃ & Iudæ captiuitas, de qua & iste nõ tacet ꝓpheta. vtriusq; nãq; scilicet Israelis & Iudę
futura mala pronunciat, & de saluatoris aduẽtu necessaria nostræ saluti (sicut sequẽtia suis in
locis declarabunt) prædicit mysteria. Deniq; loquẽs illic ad Heliã dominus in spiritu grãdi & for-
ti, subuertente mõtes, & cõterente petras, futurã captiuitatẽ significat decẽ tribuũ Israel, quæ fa-
cta est à Salmanasar rege Assyriorũ regnãte Osee. Nõ in spiritu (inquit) dominus, id est, nõdũ fi-
nis, nondũ venit Messias dominus qui expectabatur. In cõmotione trãsmigrationẽ primã desi-
4.Reg.7. gnat tribus Iuda, qua traducẽdus erat Ioachim rex Iuda in Babylonẽ cũ quadraginta milibus
nemine relicto, exceptis pauperibus. Nõ (inqt) in cõmotione dominus, id est, nondũ finis, nondũ
4.Reg.24. veniet dñs. In igne secundã captiuitatẽ Iuda & Hierusalẽ vult intelligi, quando rebellante Sede
chia, iterũ venit rex Babylonis, & succẽdit Nabuzardã princeps exercitus domum domini, &
domum regis, omnẽq; domũ cõbussit igni, & muros Hierusalẽ in circuitu destruxit. Nõ (inquit)
4.Reg.25. in igne dominus. i. nondũ tẽplo exusto, & ciuitate destructa tẽpus erit dominici aduẽtus. Et post
ignem sibilus auræ tenuis, & ibi dominus. Sibilus auræ tenuis, occultus & secretus fuit aduẽtus
Sibilus auræ tenuis. dñi, quẽ quasi de aura tenui. i. de spiritu sancto Maria virgo concepit. Fuerunt aũt à prædicto tur
binc vsq; ad commotionẽ. i. à captiuitate decẽ tribuũ vsq; ad primã filiorũ Iuda trãsmigratio-
nem, anni circiter cẽtũ vigintiseptẽ, qui supputantur hoc modo, Anno sexto Ezechiæ transtulit
rex Assyriorũ Israel in Assyrios. Ipse aũt Ezechias xxix. annis regnauit in Hierusalẽ. Ergo regni
ius residui erãt anni xxiij. qui coniũcti cũ quinquagintaquinq; annis filii eius Manasse, ac duob⁹
filiis eius Ammon atq; xxx. vno Iosiæ, ac deinde annis xi. Eliachim, qui dictus est Ioachim, tã-
demq; tribus filii eius Ioachim, fiunt xij. Ab illa cõmotione vsq; ad ignem, id est, à prima trans-
migratione vsq; ad templi & ciuitatis exustionẽ fuere anni. xi. regni Sedechiæ. Ab illo igne siue
captiuitate vsq; ad sibilum auræ tenuem, id est, Christi aduentum, quot anni interessent, Danieli
Dani.9. his verbis reuelatũ est. Septuaginta hebdomadæ abreuiatæ sunt super populũ tuum, & super
vrbẽ sanctã tuã, vt cõsummet̃ præuaricatio, & finẽ acipiat peccatũ. & deleatur iniquitas, & addu
catur iustitia sempiterna, & impleat̃ visio & prophetia, & vngatur sanctus sanctorũ, &c. Nimi-
tum eo tendebat Helias, vt deleretur iniquitas per Christi aduentũ, & adduceretur iustitia sem-
piterna, qui tũc abundãte iniquitate se solũ relictũ esse putabat. Igitur quia per eadẽ tẽpora non
solũ Naboth occisus, sed & multorũ prophetarum atq; iustorũ fundebatur sanguis, quẽ superna
requirere deberet iustitia, rectè nõ propriũ nomẽ Naboth, sed id quod secundum interpretatio
nem cõmune est, ponitur vocabulum Israel. Miroq; modo ita requirẽda esse vindicta prænun-
ciatur, vt incipiat à iustissimis illius homicidæ populi, à capite regni sanguinei, qualis tunc erat
domus Iehu, quæ sibi domum Achab occidendo multum contulisse videbatur, & nihilominus
Altera quęstio de Israel seu Naboth idololatriam, quæ causa erat effundendi sanguinis sanctorum, exequebatur. Sed & adhuc quæ-
ritur. Quid magnum erat inter prophetas aut inter iustos, ille Naboth Iezrahelites, vt ex eius
occasione omnes, qui interfecti sunt, iusti aut prophetæ significarentur hoc nomine Iesrahel?
Ad hoc respondemus, quia verè magnum fuit & esse debuit memoriale interfectionis eius in-
ter omnium prophetarum aut iustorum neces, quia taliter interfectus est, vt vel ante, vel post
ipsum, vsq; ad Christi domini nostri passionem, ferè nemo præter dominum nostrum taliter vel
5.Reg.21. tali ordine occisus esse referatur. Quid enim? Dicenti sibi Achab. Da mihi vineã tuã, vt faciam
mihi hortum olerũ, &c. Hoc tantum respõderat. Propitius sit mihi dñs, ne dẽ hæreditatẽ patrum
meorũ tibi. Pro hoc indignanti & vehementer irato suæ authoritatis vltionem pollicita Iezabel
scripsit literas. prædicate (inquiens) ieiunium, & sedere facite Naboth inter primates populi, &
submittite duos viros filios Belial cõtra eum, & falsum testimoniũ dicãt, benedixit dominum,
& regem

& regē, & educite eum, & lapidate, & sic moriatur. Hoc modo hypocrisis Deo odibilis pulchrè
palliata incessit, specioso quasi ordine iudicij, vt non tantùm occideretur, quasi vir iustus ab in- *Hypocrisis palliata.*
iustis & Deo aduersantibus, sed quasi reus & blasphemus, à iustis iudicibus fortiter pro Deo ze-
lantibus, legemq; sanctam custodientibus, ieiunantibus, & animas suas in ieiunio humilianti-
bus, & prædicantibus ieiunemus, quia tantum nefas diebus nostris audiuimus, ne fortè cū bla-
sphemo pariter à terra deglutiamur, & talia scienter cum iniqua machinantibus simulatione,
vt muliebri satisfieret insaniæ vel cupiditati furiosæ. Quantæ putas curæ Deo videnti hoc de-
buit esse? Quantum fuit in cœlo spectaculum, dum tam crudele cruorē sitiendo callidi simula-
tores prædicarent vel celebrarent ieiunium? Bene ergo mors eius memorabilis est inter om-
nium prophetarum vel iustorum neces, vbi talis apparatus hypocritarum, talis spectatur facies
homicidarum. Adde quod in tali eius interfectione splendidissimus dominicæ passionis typus
est. Quid enim hic dissimile? Verùm quia mysterium hoc alio in opere nostro latius tractauimus,
nunc præterire libet. Hoc tantùm hic prætereundum non est, quia quod ait. Et in illa die con- *Arcus Israel cōtritus.*
teram arcum Israel in valle Iesrael. Spiritualiter ita factum est, vt omnis euangelica, vel aposto-
lica doctrina testis est. Arcus quippe Israel, id est, omnis fiducia carnalis Iudaismi, fiducia cir-
cuncisionis & cærimoniarum, fiducia superbi spiritus & sanguinis, qua contra ipsum dominum
gloriati sunt, dicentes. Pater noster Abraham est, nos ex fornicatione non sumus nati, vnū pa- *Ioan. 8.*
trem habemus Deum, sicut hodie cernitur, contrita est, & gloriari illis non licet, quia non solū-
modo contempta est eorum lex carnalis, sed & ipsi captiui ducti sunt in omnes gentes. Hoc to-
tum factum est in valle Iesrahel, id est, in humilitate seminis Dei, quod est Christus. Nam per
humilitatem passionis Christi, sicut exaltatæ sunt gentes, fidem eius recipientes, itaècontra de-
iecti atq; contriti sunt Iudæi, contemnentes iuxta illud propheticum beatæ virginis canticum.
" Deposuit potētes de sede, & exaltauit humiles. Sequitur. [Et concepit adhuc, & peperit filiam, *Luc. 1.*
" & dixit. Voca nomen eius absque misericordia, quia non addā vltra misereri domui Israel, sed
" obliuione obliuiscar eorum, & domui Iuda miserebor, & saluabo eos in domino Deo suo, &
" non saluabo eos in arcu, & gladio, & in bello, & in equis, & in equitibus.] Filia hæc magnū pri-
oris sententiæ incrementū est. Prior namq; sententia hæc erat, & quiescere faciā regnum domus
Israel & in illa die conteram arcum Israel in valle Iesrahel. Quod totum completum erat, vbi
rex Assyriorum (sicut iam prædictum est) prælīado victas duxit captiuas decem tribus Israel.
Par illi malo extitit aliud, quod factum est in Iuda, quando venit rex Babylonis, & ab eo capta
ciuitate Hierusalem, populus ille in Babylonem captiuus, transmigrauit. Facta est magna, iu-
dice Deo, captiuitatis vtriusq; differentia, vt scilicet captiuitas Iudæ post annos septuaginta
solueretur, captiuitas autem decem tribuum, nequaquam vltra solueretur. Hoc est quod ait.
Quia non addam vltra misereri domus Israel, sed obliuione obliuiscar eorum, & domui Iuda
miserebor, id est, decem tribuum captiuitatem non soluam, sed Iudæ transmigrationē de Ba-
bylone reuocabo. Sed & per idem tempus, quando decem tribus in captiuitatem ductæ sunt, *4. Reg. 8.*
misertus est dominus domui Iuda. Nam cum sexto anno regis Ezechiæ rex Assyriorum Sal-
manasser transtulisset Israel, itidem xiiij. Ezechiæ ascendit Sennacherib rex Assyriorū ad vni-
uersas ciuitates Iuda munitas, & cepit eas, & venit vsq; ad Hierusalem. Venit autem angelus
domini, & percussit in castris eius clxxxv. milia, & reuersus est Sennacherib, & mansit in Niniue.
Cumq; adoraret in templo Neserach Deum suum Adramelech & Serasar, filij eius percusserūt *4. Reg. 6.*
eum gladio. Itaq; si vtrumq; tempus misericordiæ respicias, veraciter dictum esse perpendis, &
saluabo eos in domino Deo suo, & non saluabo eos in arcu & gladio, & in bello, & in equis, & *Zach. 1.*
in equitibus. Deniq; filij Iuda neque nocte illa, qua percussa sunt castra Assyriorum, neque tem-
pore illo, quo de captiuitate Babylonica soluti sunt, contra hostes vel captiuatores suos arcum
tetenderunt, aut gladium vibrauerunt, aut in equos ascenderunt, sed illis quidem dormien-
tibus, percussit angelus domini castra Assyriorum. Prophetis autem orantibus siue cæteris
iustis hominibus, imò & angelis interuenientibus (iuxta illud Zachariæ, & respondit angelus *1. Esdr. 1.*
domini, & dixit. Domine exercituum vsquequo tu non misereberis Hierusalem & vrbium
Iuda quibus iratus es, iste iam septuagesimus annus est) suscitauit dominus spiritum Cyri regis
Persarum, vt proponeret edictum, daretq; libertatem ascendendi in Hierusalem & ædificādi
domum domini Dei in Israel. Ergo saluabo (inquit) eos in domino Deo suo, & non in arcu vel
gladio. Quòd si quæris rationem, vel iudicij æquitatem, cur dominus non Israeli sed domui *Distātia inter reges Israel & reges Iuda.*
Iuda misereri debuerit, sciendum tibi est, magnam in regibus Israel, & regibus Iuda distantiam
fuisse peccati. Regum quippe Iuda nōnulli iusti fuerunt, videlicet Dauid, Ezechias & Iosias,
qui nullum idololatriæ peccatum admiserunt, & Iosaphat quoq; nisi amicitias iniisset cū Ocho-
zia rege Israel, cuius opera pessima fuerunt, sed & cum patre eius Achab. Vndè & arguit eū
Iehu filius Anani, videns, & ait. Impio prebes auxilium, & his qui oderūt dominum amicitia iun-
geris, cæterorū quoq; nōnulli pœnitentiā egerunt, fecerūtq; quod placitū erat corā domino. At
verò de regibus Israel nullus extitit, qui faceret quod rectū esset aut placitum corā dño, nullus *2. Par. 19.*

omnino

omnino qui recederet à peccatis Hieroboam filii Naboth, qui peccare fecit Israel. Omnes im-
Osee.4. pœnitētes extiterunt, & peccata sua defendentes vniuersi, sermonē domini repulerunt. Vndè
& in isto Propheta loquitur dominus. Ego scio Ephraim, & Israel non est absconditus à me.
Quia nunc fornicatus est Ephraim, contaminatus est Israel, non dabunt cogitationes suas,
vt reuertantur ad Deū suū. Itaq; cū tanta fuerit illis atque illis distantia peccati, rectè & senten-
tia in vtrosq; debuit dispariter dari. Igitur filia hęc rectè vocatur, absq; misericordia, quia nō vt-
cunq; captiuatus erat Israel, sed absque relaxationis misericordia. Iuxta mysticū intellectū iti-
dem veraciter spiritus propheticus dicat. Reprobata quippe iā synagoga, claruit veritas, quod
filia illa nō est misericordiā cōsecuta, quæ tunc nata est, quādo (vt superius iā dictū est) Deus se-
cundo ad mulierē sibi cōiungendā accessit, quādo post cccc. & xxx. annos à testamēto cōfirma-
tō legē dedit in Syna, & nata est synagoga misericordiā nō cōsecutura seruilis filia nomine, no-
mine quidē filia, sed meritis ancilla, foras mittēda. Syna enim (inquit Apost.) mōs est in Arabia.
Galat.4. Porrò, Arabia tēporibus antiquis nūc illa, quę nō nominatur, sola erat, sed solitudo & pars Ae-
gypti nō modica, vbi est mōs Syna, in quo data est lex, vndè fuerat & Agar, quæ significat, ve-
tus testamētū. Cū ergo dixisset, hæc enim sunt duo testamēta, vnū quidē à mōte Syna, addidit in
Gene.2. seruitutē generans, quę est Agar, quæ cōiuncta est videlicet significatione ei quę nūc est Hieru-
salē, & seruit cū filiis suis. Et subinde, cū dixisset. sed quomodo tūc is qui secundū carnē natus fue-
erat, persequebatur eū qui secundū spiritū, ita & nūc, protinus ait. Sed qd dicit scriptura? Eiice
ancillā & filiū eius. Nō enim hæres erit filius ancillæ cū filio liberæ. Igitur filia illa, & ancilla, non
est misericordiā cōsecuta, sicut iā tūc re nō parua significatū est, quādo filiorū eius corpora in de-
Num.14 serto prostrata sunt, & in illā repromissionis terrā nō introierūt. Illud nemo qui nesciat, aut nes-
cire debeat, quia fideles oēs & electi, qui ex eodē populo nō ad filiā hāc pertinuerunt, sed ad pri-
orē filiū scilicet Israel, id est, sed semē Dei. Sequitur. [Et ablactauit eam quæ erat absque mi-
sericordia, & concepit, & peperit filiū, & dixit. Voca nomē eius nō populus meus, quia vos non
populus meus, & ego non ero vester Deus.] Iam nata fuerant duo infelicitatis incrementa, sci-
licet filius & filia. Filius videlicet, vt captiuus duceretur Israel. Filia, vt eadē non solueretur ca-
ptiuitas. Nam Israel quidē secundū se filius bonus est, sed secundum id quod requirebatur san-
Summa Iudæorū miseria. guis eius, malū illi populo extitit. filia verò ablactata perpetuitas est captiuitatis, cui nulla in-
funditur lactis alimonia, nulla cōsolatio de captiuitate soluenda. Quid tandē vult tertius iste
filius? Quid per hūc intelligere debemus, nisi illud quod nomine suo personat, quod est nō po-
pulus meus? Maximū quippe hoc miseriarū est incrementum, vt populus captiuus, idemq; nul-
lum habens præfixum soluendæ captiuitatis tēpus, dicatur & sit quod dicitur à Deo, nō popu-
lus meus. Nam si captiuus quidem esset populus, & corporalis eius captiuitas nunquam solue-
retur, non tamen etiā secundum animā à Deo proiiceretur, esset tolerabile malum, & magna
ex parte bene se haberet status siue casus captiuorum tēporaliter gementiū. Nunc autē malum
Quæstio de fœdere dei cū Abrahā irremediabile est, quia corpora visibilis Assyrius cœpit & tenet, animas autē inuisibilis Assyrius
decipit & possidet. Dicat nūc aliquis. Quid ergo Dei fiet de proposito? Proposuerat nāq; Deus
& promiserat Abrahæ, de semine eius populum sibi adducere innumerabilē sicut stellas cæli, &
Gene.15. inito fœdere firmauerat quod esse deberet Deus eius, & Deus seminis eius. Suspice (inquit) cæ-
lum, & numera stellas si potes. Et dixit ei. Sic erit semē tuū. & continuò sequitur. Credidit Abra
Gene.17. ham domino, & reputatum est illi ad iustitiam. Itē & alibi loquitur ad eum idē Deus. Et statuam
pactum meū inter me & te, & inter semen tuū post te in generationibus suis fœdere sempiterno,
vt sim Deus tuus, & seminis tui post te. Quid ergo erit, cū illic dixerit, vt sim Deus tuus, & Deus
seminis tui post te. Hic autē dicat, quia vos non populus meus, & ego nō ero vester Deus? Aut
quomodo complebitur de semine eius splendidus electorum numerus secundū numerū stella-
rum cæli, cum illic quidem dixerit, sic erit semen tuum numerosum sicut stellæ cæli. Hic aūt
potius harenæ maris assimilet eos, quàm stellis cæli? Sequitur enim & dicit. Et erit numerus fili-
orū Israel, quasi harena maris, quæ sine mensura est, & non numerabitur. Deniq; aquatica ma-
ris harena multum disparatur à stellis cæli fulgidis, & hoc ipso quod sine mensura esse, & nō nu-
merari dicitur hic, repulsam vehementē sonat Israelis, quod nec mensurā donationis cuiusquam
habeat, nec numeretur in cōspectu Dei. Quid ergo fiet, vt iam quærere cœpimus, de proposito
Rom.9. Dei? Nunquid excidit verbum Dei? Non vtiq;, sed habita consideratione verbi Dei promittētis
Abrahæ diffinitionem siue determinationem, teneamus seminis eiusdem Abrahæ. Nō enim (in
quit Apostolus) omnes qui ex Israhel hi sunt Israhelitę, neq; qui sunt semē Abrahæ omnes filii,
sed in Isaac vocabitur tibi semen, id est, non qui filii carnis, hi filii Dei, sed qui filii sunt promissi-
onis æstimantur in semine. Ergo vndecunq; veniat, vbicunq; vel quicunq; sint habentes fidem
promissionis, quæ (sicut iam dictum est) ad iustitiā reputata est ipsi Abrahæ, sine dubio repu-
tantur in semine. & idcirco apostatantibus carnalibus Israhelitis, rectè quærantur alii, de qui-
bus impleatur propositum Dei. Sequitur ergo. [Et erit in loco vbi dicetur eis, non populus
meus vos, dicetur eis, filii Dei viuentis, & congregabuntur filii Iuda, & filii Israel pariter, &
ponens

" ponent sibimet caput vnum,& ascendent de terra, quia magnus dies Israel.] Locum hunc per semetipsum satis illustrem authoritas apostolica clarius illustrauit, cum post prædictam determinationem seminis Abrahæ, paucis interpositis, ait: Volens Deus ostendere iram, & notã facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ apta in interitum, vt ostenderet diuitias gloriæ gratiæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloria, quos & vocauit nos, *Vbi supra declaratio prophetæ per Apostolum.* non solum ex Iudæis, sed etiam ex gentibus, sicut in Osee dicit: Vocabo non plebem meam, plebem meam, & non dilectam, dilectam. & non misericordiam consecutam, misericordiã cõsecutam. Et erit in loco vbi dictum est eis, non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii Dei viui. His verbis vehementer atque diligenter astruit, prophetiam hanc esse de gentibus assumendis, in locum eorum, qui secundum carnem essent ex Israel, aut semen Abrahæ indurati & fidem non habentes exciderunt. Porro de illis, qui ex gente illa saluantur, aut saluandi sunt, cõtinuò subiunxit. Esaias autem clamat pro Israel. Si fuerit numerus filiorum Israel, tanquam harena maris, reliquiæ saluæ fient. Nimirum tali serie vel processu verborum electos ex gentibus, & saluatos siue saluandos ex Israel in vnum coniungit Christum, docens, quod indifferenter tam illi quàm isti propter fidem seminis Abrahæ, quod est Christus, omnes semen Abrahæ sint, atq; id esse quod hic propheta nunc dicit. Et congregabuntur filii Iuda, & filij Israel pariter, & ponent sibimet caput vnum, & ascendent de terra, quia magnus dies Iezrael. Hoc denique sic fieri cœptum est, filii Israel, scilicet Apostoli, qui tam secundum carnem, quàm secundum fidem filii sunt Israel, congregati sunt cum filiis Iuda, id est, cum electis ex gentibus, quos ad fidem & confessionem Christi perducendo fecerunt filios Iuda, congregati sunt pariter in vnitatẽ fidei, *Rom. 3. 10.* ita vt non sit (sicut Apostolus ait) distinctio Iudæi & Græci. Et posuerunt sibimet caput vnũ, il- *Rom. 5.* lum videlicet vnum, de quo Apostolus ait. Igitur sicut per vnius delictum omnes homines in condemnationem, sic & per vnius iustitiam omnes homines in iustificationem vitæ. Sicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi, ita & per vnius inobedientiam iusti constituentur multi. Isto capite posito sibimet, ascendet (inquit) de terra, vt iã non sapiant aut quærant terrena, quia magnus dies Iezrael, Magnus dies & magna illustratio seminis Dei, quod est Christus, seminis (inquã) resurgentis ex mortuis, cũ quo consurgẽtes vtiq; ascẽdunt de terra, faciendo quod idem Apostolus ait. Si consurrexistis cũ Christo, quæ sursum sunt *Collo. 3.* quærite, Vbi Christus est in dextera Dei sedens: quæ sursum sunt sapite, nõ quæ super terram. Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Si nimirum prima ascensione facta, quæ est resurrectio prima tandem ascendent corpora quoq; de terra, quæ erit resurrectio secũda, & sequẽtur caput suũ, sicut membra capiti coniuncta, & sicut ipse Christus pulchrè satis breui expressit significatione, dicendo: Vbicunque fuerit corpus, illi congregabũtur *Matt. 24.* & aquilæ. Taliter loquẽdo in propheta spiritus sanctus miro modo & salutis gentium prophetiam magna ex parte patẽtem fecit, & nihilominus ipsis Iudæis siue carnali Israeli, qui gẽtium semper odere salutẽ, literarũ amabilẽ reddidit. Quid enim libentius audirent illi, quàm quod hic dicitur, & congregabũtur filii Iuda & filij Israel pariter & ponent sibimet caput vnũ, & ascendent de terra? Iãdudũ quippe magnũ illud discordiæ malũ acciderat inter Israel & Iudam, vt scinderetur regnũ, & discederent decem tribus à domo Dauid, & in duo regna diuisi, Israel, *3. Reg. 12.* & Iudas, nonnunquam hostilibus quoque contra seipsos conflixere prælis. Hæc aũt litera hoc illis prophetare videtur, quòd aliquando rursum cõgregandi sint in vnũ, Israel & Iudas, & sub vno rege fœderati ascendere debeãt de terra, ad pugnandũ & subiugandũ sibi regna orbis terrarũ, multo fortius atq; bellicosius quàm fecerunt regna illa, quibus hactenus ipsi seruierũt, videlicet Babyloniũ, Persicũ, Macedonicũ, atq; Romanũ. Igitur etiam adhuc literã propheticam libenter custodiunt, & ignorantes vtilitati gentiũ seruiunt, testimonia nostra iugiter ferẽdo secum. Nunc ad ipsos vocationis illius ministros, per quos vocandi erant filii Dei viuentis de loco, vbi dicebatur eis, non populus meus vos, Apostrophen facit sermo propheticus, & dicit.

[Dicite fratribus vestris, populus meus. & sorori vestræ misericordiam consecuta.] Fra- *CAP. II.*
" tribus vestris inquit. Quibus fratribus, aut vbi manentibus, & vndè venientibus? Nimirũ fra-
" tribus Abrahæ fidem habentibus, vndecunque veniant, vbicunque sint, quacunque ex gente originem ducãt, siue Iudæi, siue Græci sint. Fratribus vestris & sorori vestræ, id est, tantũmodo illis qui veri sunt Israelitæ, his qui nõ in ritus gentiũ trãsierũt, vel qui ritus gentiũ & culturam idolorũ deseruerunt, Illos agnoscite fratres, & illorũ ecclesiam agnoscite sororem vestram, & illos fratres appellate, populũ meũ. & illã sororem vestram nuncupate, misericordiã cõsecutam. Porrò de fratribus vestris, qui sunt cognati vestri secundum carnem, & de sorore vestra carnea synagoga tristitiam inconsolabilem ne habeatis, quòd dixerim ego fratribus illis, nõ populus meus vos. & sorori illi, nõ consecuta misericordiam, sed tristitiam, quam vobis magnã esse dicitis, & dolorem qui cordi vestro cõtinuus est. consolamini bona recumpensatione, quia si fratres vestri secundũ carnẽ iam non sunt populus meus, & si soror vestra carnea non est misericordiã consecuta, econtra quæ non erat plebs mea, nunc vocatur & est plebs mea, & quæ non erat miseri-

Rom. 9. misericordiam consecuta, nunc vocatur misericordiam consecuta. Deniq; & hunc versiculum,
dicite fratribus vestris populus meus, & sorori vestræ misericordiam consecuta, pertinere ad
vocationem gentium Apostolus innuit, qui non solummodo præcedentem versiculũ pro te-
stimonio sumpsit, & erit in loco vbi dictum est eis, non populus meus vos, ibi vocabuntur filij
Dei viuentis, verùm etiam sensum huius præmisit dicendo, vocabo non plebẽ meã plebẽ meã,
& non misericordiã consecutã misericordiã cõsecutã. Sequitur. [Iudicate, matrẽ vestrã iudicate,
quoniã ipsa non vxor mea, & ego nõ vir eius. Auferat fornicationes suas à facie sua, & adulteria ››
sua de medio vberũ suorũ, ne fortè expoliẽ eã nudã, & statuã secundũ diẽ natiuitatis suæ.] Iam ››
supra diximus, in manu prophetæ huius assimilatum esse dominum, id est, prophetam semel & ››
iterum, & tertio accedentem ad mulierem fornicariam, sicut iam dictum est, & deinde adhuc
iussum diligere mulierem dilectam amico & adulteram, ad quod nondum peruentum est, locus
enim hic adhuc inferius est, similitudinem gerere domini, qui ad gentem illam semel & iterum
ac tertio accessit. Primo testamentum suum confirmando cum Abraham, deinde dando legem
in monte Syna, deinde mittendo prophetas, deinde carnem assumendo ex ipsa. Sed & hoc di-
ctum est, quia cum prius fuisset quasi mulier vna, id est, gens vna, facta diuisione & decem tri-
bubus à domo Dauid recedentibus, iam duæ mulieres habentur, quæ & in prophetis ambæ su-
Ezec. 23. per fornicationis scelere arguuntur, diciturq; altera Oolla, quæ est Samaria, altera Ooliba, quę
est Hierusalem. Apud Oollam propheta iste prophetabat, eratq; de tribu Isachar. Ergo Oolla,
secundum carnem mater huius erat, sicut Amos, & sicut Abdiæ, multorumq; aliorum, qui
sub eisdem temporibus prophetauerunt. Porrò prophetantibus illis, mater illa nihilominus
fornicata est, nec cessauit à fornicationibus suis, nullus enim omnino ex regibus eius recessit à
peccatis Hieroboam. Igitur iam peracta similitudine, quæ administrata est in persona pro-
phetæ, palam arguitur Oolla, id est, tota gens decem tribuum siue metropolis Samaria. Iudi-
cate (inquit) matrem vestram, iudicate. O vos (inquit) prophetæ, o vos omnis Israel, id est, semẽ
Dei, quid in hoc meo decreto reprehenditis, quid in hac mea sententia titubatis? An, quia ma-
ter vestra est domus Israel, super quam locutus sum, quia non addam vltra misereri ei, sed ob-
liuione obliuiscar eorum, domui autem Iuda miserebor, vos offendimini, & iudicium hoc con-
uerti cupitis? Ecce vosipsi causas appendite, vosipsi iudicate, vtrum aliter debeat fieri. Vultis
vos, vult ipsa, vt addam misereri illi? Ecce presto sum, dummodo vnũ faciat. Quid illud est?
Auferat fornicationes suas, id est, fornicari desinat. At illa hoc non audit, fornicari non desinit,
Afferte si quid habetis, proponite quippiam pro illa, in quo possit iustificari aut defendi. Ex
quo agente Hieroboam, me virum legitimum contempsit, & vitulis aureis succubuit. Nũquid
fornicari desiit? Quo tempore aut quo sub rege quieuit? Nimirũ non ita soror eius Ooliba per-
seueranter fornicata est, non (inquam) soror eius domus Iuda perseueranter insaniuit, quamuis
multum ad tempus insanierit. Diebus Ezechiæ, diebus Iosiæ, & nonnunquam sub alijs quoque
regibus fornicationes suas abstulit. Iudicate igitur, vtrum huic ita, vt sorori eius iam dictæ do-
mui Iudæ, debeam misereri, & ita hanc liberare ab Assyrijs, sicut captiuitatem illius de Baby-
lone reuocare decreui. Hanc ipsam perpendite causam inter eandem matrem vestram & locũ
illum de quo dixi, & erit in loco vbi dicitur eis, non populus meus vos, dicetur eis, filij Dei vi-
uentis. Deniq; locus ille gentilitas est, & illa auferet fornicationes suas, vestra autem mater non ››
abstulit, nec auferre vult fornicationes suas. Itaq; & in hoc illam iudicate, & iustę iudicate, quia ››
cum suis fornicationibus non debet in domo mea permanere, & econtra quæ fornicationes suas
dimittit, non est cur à me debeat repelli, cum ego non tantum Israelis & Iudæ, sed etiam cæte-
rarum gentium æquè creator sim. Notandum, quanta cũ circumspectione fornicationes auferri
præcepit, secundum personam vel gestus mulieris fornicatricis, dicendo, auferat fornicationes
Can. 1. suas à facie sua, & adulteria sua de medio vberum suorum. Faciem pro oculis, medium vberum
pro corde posuit. In medio namq; vberum locus cordis est. Vndè & in canticis casta sponsa di-
cit. Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur. Duobus istis scili-
cet corde & oculis inundatio fornicationis hauritur, & deinde corpus incontinens ad actum li-
bidinis velut magno torrentis impetu propellitur. Primùm per oculorum vel visus cætero-
rũq; sensuũ, qui omnes in facie sunt, fenestras mors ingreditur, & captiuata mẽte fornicatio, siue
Num. 35. adulterium consequenter actu peragitur. Potest autem per faciem fornicatio corporalis, & per
adulterium quod in medio vberum eius esse dicitur, spiritualis corruptio rectè intelligi, quia
videlicet vtroque modo gens illá peccasse redarguitur in scripturis. Exempli gratia. In vno
eodemq; peccato Beelphegor, & spiritualiter à Deo fornicatus est Israel, & corporaliter cũ fili-
Psal. 105 abus Madianitarum commixtus est. Illæ enim vocauerunt eos ad sacrificia sua, & initiati sunt
Beelphegor, & comederunt sacrificia mortuorum. Ne fortè, inquit, expoliem eam nudã, & sta-
tuam eam secundum diem natiuitatis suæ, & ponam eam quasi solitudinem, & statuam eam
velut terram inuiam, & interficiam eam siti. Nimirum hoc idem est, ac si dicat. Ne faciam quod
locutus sum, ne adimpleã filiorũ & filiæ quos mulier fornicaria Gomer filia Debelaim in præ-
scripta

scripta visione peperit propheticum præsagium. Sed nunquid fixum non est, & infectum esse potest quod locutus sum dicens, & quiescere faciam regnum domus Israel, & nō addam vltra misereri domui Israel, & vos nō populus meus, & ego nō ero vester Deus? Quid ergo sibi vult quod iterū reuocat dicens, auferat fornicationes suas, addensq; ne fortè faciā ei hæc vel illa quæ locutus sum? Huic non dissimile est, quòd cum data iam esset sententia super Nabuchodonosor regem, ita vt diceret Daniel, Hæc est interpretatio sententiæ altissimi, quæ venit super dominū meum regē, eijcient te ab hominibus, & cū bestijs ferisq; erit habitatio tua, &c. ait idem Daniel, Quamobrē rex consiliū meū placeat tibi, & peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordijs pauperū, forsitan ignoscat Deus delictis tuis. Quid per hæc animaduertere debemus, nisi quia in arbitrio nostro est, verum sententiam suam suspendere debeat, aut non debeat Deus. Non enim aut Deo mala nostra imputare, aut fata nobis dominari (quod dementissimū & impium est) putare debemus, id est, nō quia Deus hoc præsciuit aut prædixit, idcirco venit malū hoc, aut illud, sed quia malū futurū vel faciendū erat, idcirco & præsciuit, & sententiā super illud præfixit Deus. Si igitur quæras, quare sententiā irreuocabilē præfixit Deus, respondēdum, quia malitiā incorrigibilē præuidit Deus. Item si quæras, quare post datā sententiā de correctione consulit Deus. Respondendū, quia vt experimento sciamus incorrigibiles esse, idcirco, quanquam nō reuersuros expectat, & per multā patientiā illos ad pœnitentiā inuitat Deus. Igitur vndiq; circunspectus, & oculis prouidentiæ plenus sermo propheticus sic loquitur. Auferat fornicationes suas à facie sua, & adulteria sua de medio vberū suorū, ne fortè expoliē eā nudam.

Quæstio de prędestinatione Dei.

Danie. 4.

Quare autem non dixit, ne expoliem, & denudem eam, sed ne expoliem (inquit) eā nudam? Aut quomodo expoliari potest, si iam nuda est? Potest quidē sic intelligi dictū, ne expoliem nudam, ac si diceretur, ne expoliando faciam nudam. Veruntamen sic melius placet sentiri, quòd & tā nuda sit, & adhuc habeat quo possit expoliari. Est enim nuditas duplex siue gemina, altera visibilis, altera inuisibilis. Denique nuditas inuisibilis est, dū nudatur anima intus, gloria vel gratia Dei, secundū quam scriptura sancta de eadē gente dicit. Videns Moyses populū quòd esset nudus, spoliauerat enim eū Aaron propter ignominiā sordis, & inter hostes nudū constituerat, Dixit enim hoc propterea, quia fecerant & adorauerant vitulū. Et sicut psalmus dicit: Immutauerunt gloriam suam in similitudinē vituli comedentis fœnū. Nam idcirco spoliati erant Dei auxilio, imò & proinde dixit Deus, vt disperderet eos, si non idem Moyses stetisset pro illis in conspectu eius, corde confracto & contrito. Nuditas visibilis est, quando exterior quoq; tollitur ornatus, exterior felicitas, qualis inter cætera maximè extitit genti illi ciuitatis Hierosolymæ, & templi, quod in ea condidit Salomon, quædā singularis gloria. Nimirū cū propheta hic ista loqueretur, nuda iam erat Samaria siue decē tribus, nuditate illa, de qua (vt iā dictū est) scriptura dixit. Videns Moyses populū quòd esset nudus, &c. Hoc enim tunc factū & dictū est propter scelus vnius vituli conflatilis. Hic autē regnabat peccatum Hieroboam super eos in duobus vitulis aureis. Et quia taliter fornicaria gens semetipsam nudauerat auxilio vel gratia Dei, profectò merebatur spoliari etiam visibilibus & temporalibus bonis, id est, cunctis terræ illius opibus, quas contulerat illi Deus, prior & legitimus vir. Ait ergo. Ne forte expoliem eā nudā. Ac si dicat. Ne fortè auferam illi cultū gloriæ temporalis atq; visibilis, vt in oculis hominū expoliata sit, quos solos erubescere nouit, propterea quia iam nuda est in oculis meis, & illam nuditatem nō erubescit. Additq; continuò. Et statuam eam secundū diē natiuitatis suæ, & ponā eam quasi solitudinē, & statuam eā velut terrā inuiam, & interficiā siti. Quis fuit dies natiuitatis fornicariæ illius? Nimirū dies vel tempus quando in Aegyptū descenderunt patres eius, & peregrini facti sunt in terra nō sua, ab ea quæ illis promissa fuerat, filij Iacob propter scelus in fratrē suū Ioseph, quē vendiderūt. Nam idcirco & famē vocauit Deus super terrā, quia Ioseph ab illis in seruū venundatus est, & idcirco in Aegyptū descendentes peregrini facti, & iustè, iudice Deo permittente, seruituti subacti sunt. Ibi nata est ista fornicaria mulier, quia ibi germinantibus & multiplicatis filijs Israel, gēs de paucissimis hominibus facta est. Et qualis ista, de qua nūc agitur, ibi nata est? Vtiq; nuda nuditate vtraq;, de qua iam dictum est. Nā quod bonis exterioribus & omni felicitate terrena, tūc in illo exortu suo nuda fuerit, ferè nemo nescit. Neq; enim aut regnū aut principatū aliquem tunc habebat, nec in aliquo seculi huius honore gloriari poterat, quando sub flagellis & verberibus in luto & latere talibus & tot dominis illudentibus seruiebat. Porrò quòd gloria quoq; Dei patrū suorū nuda fuerit in eisdē natalibus suis, quis nescit? Seruiebat enim dijs quoq; monstrosis dominorū suorū & Aegyptiorū, iuxta illud propheticum Ezechielis testimoniū. Fili hominis, duæ mulieres filiæ matris vnius fuerunt & fornicatæ sunt in Aegypto, in adolescentia sua fornicatæ sunt ibi, ibi subacta sunt vbera earū, & fractæ sunt mammæ pubertatis earū. Nomina autē earū Oolla maior & Ooliba soror eius. Et habui eas, & pepererunt filios & filias, & reliqua. Igitur secundū diē natiuitatis suæ statuā illā, cū dicit, quid subaudiendū est, nisi (vt iam præmiserat) nudā & expoliatā, nudā à gloria vnius Dei, expoliatā à rebus vel honore regni, omnisq; potētiæ temporalis, sicut erat quando in Aegypto seruiuit. Et nota, quàm

Duplex nuditas.

Exod. 32.

Psal. 105.

Nuditas filiorū Israel in Aegypto.

Ezech. 23.

proprie subiunxerit adhuc, & ponã eam quasi solitudinem, & statuam eã velut terrã inuiam, & interficiam eam siti. Nõ dixit, & ducã eã per solitudinẽ & per terrã inuiam, quod fecit tunc post diem natiuitatis eius, quãdo eduxit illã de terra Aegypti, sed ipsam ponã (inquit) quasi solitudinem, & ipsam statuã quasi terrã inuiam, vt ipsa solitudo & terra deserta siue inuia sit. Deserta à Deo, inuia & solitaria scilicet & omni destituta sanctorũ angelorum frequentia, & Michaelis quondã principis sui peruigili præsidio. Itẽ non dixit, & fatigabo eam siti, quod itidẽ tũc factum est, quando post eundẽ diẽ natiuitatis eduxit illã de terra Aegypti, sed interficiã eã (inquit) siti, vt iam non bibat de petra, quæ virga crucis percussa est, cuius in typũ tunc illi aquas largissimas fudit petra inanimata. Addidit adhuc. [Et filiorum illius non miserebor, quoniam filij fornicationum sunt.]

In filios dã natio materna. Filij à matre hoc differunt, quo ab inuentore malitiæ imitatorem eius differre perspicuũ est. Nã sicut in bonã partẽ mater est anima, quæcunq; ex spiritu Dei verbum veritatis concepit, Filius autẽ vel filia quæ ex ore illius, audiendo verbũ doctrinæ proficit. Sic in malam partẽ anima quælibet malorũ adinuentrix mater, & qui ab illa decipitur, filius est. Ergo in populo illo fornicatia mater synagoga est, & qui ab ipsa decipiuntur, populares filij sunt. Quãuis autem plus damnationis sit matri eiusmodi quàm filijs, tamẽ quia parũ distat in vitio decipere & decipi posse, rectè & in filios effunditur materna damnatio, dũ dicit, & filiorũ eius nõ miserebor. Quare? Quoniã filij (inquit) fornicationũ sunt. Quod idẽ est ac si dicat, quoniã & ipsi incorrigibiles siue immutabiles sunt. Nã de talibus sapientia loquens, cũ dixisset, sed partibus iudicãs dabas locũ pœnitentiæ. Continuò subiunxit. Nõ ignorans quomodo iniqua est natura eorũ, & naturalis malitia ipsorũ, & quòd non posset mutari cogitatio illorũ in perpetuum. Semen enim erat maledictum ab initio. Totũ hoc exprimitur hic breuiter per hoc dictum, quoniam filij fornicationum sunt, vt videlicet subaudias quod iniqua natio eorũ, & naturalis malitia ipsorũ, & quòd nõ possit mutari cogitatio ipsorũ in perpetuum, & quòd ipsi æquè, vt Amorræi & Ethei semen maledicti sunt. Nec verò huiusmodi dictis culpatur natura quam Deus creauit, sed vehementissimè redarguitur abusio naturæ, eo quòd accidẽs malitia per consuetudinẽ in naturam versa sit. Iusta ergo ratione sententiã defendit, qua dixerat, & filiorũ eius non miserebor, dicẽdo, quoniã filij fornicationũ sunt. Nihilominus & eandẽ rationẽ confirmat sermo Dei concertator insuperabilis, subiungendo. [Quia fornicata est mater eorum.] Meminisse namq; debemus quia præsens locus iudicatio est inter fornicatã & amatorẽ eius quondam Deũ, ab eo quod ait. Iudicate matrẽ vestram iudicate. Dederat namq; illi optionẽ siue liberum arbitriũ, dicẽdo. Auferat fornicationes suas, subauditur, si velit mutari sententiã, qua dixi, quoniam ipsa nõ vxor mea, & ego nõ vir eius. At illa perticinaciter perseuerat in fornicationibus suis, & adulteria diligit. Sequitur ergo. [Et confusa est quæ concepit eos, quia dixit. Vadã post amatores meos, qui dant panes mihi, & aquas meas lanam meã, & linum meũ, oleum meum, & potum meum.] Confusa est (inquit) quæ concepit eos, videlicet quomodo confundi solet qui conuincitur & causa cadit in iudicio, non habens quod contra iudices siue accusatores possit mutire, manifesto atq; inexcusabili conuictus crimine. Ego enim mittens prophetas meos, dicebã illis, sicut & nunc dico, auferat fornicationes suas à facie sua, & adulteria sua de medio vberũ suorũ, id est, cesset colere vitulos aureos, & facere sibi Baal. Illa autẽ dixit, & nunc vsq; perseueranter dicit, nequaquam, sed vadã post amatores meos. Nec verò solũmodo verbis hoc dixit, verumetiã factis dicta sua defendit, eosdẽ occidendo prophetas. Vndè & fugitans cõquerebatur Helias, Domine, altaria tua
3 Reg.19. destruxerunt, & prophetas tuos occiderunt gladio, & derelictus sum ego solus, & quærunt animam meam. Taliter dixit, Vadam post amatores meos dæmones, quos in idolis colit, humani generis inimicos stultissimo errore vocans amatores suos, me contemnens Deum verũ, verumq; amicum, quomodo si contemnat mulier amatorẽ suum. Quomodo autẽ dixit, vel quando dicere cœpit, qui dant panes mihi, & aquas meas, lanã meam, & linũ meum, & oleũ meum, & po-
Exod.32. tum meum? Nimirum, quando ascendẽs de terra Aegypti, tã cito recessit de via domini, fecitq; sibi vitulũ conflatilẽ, & adorauit, atq; immolans dixit Isti sunt dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti, tunc dicere cœpit de falsis amatoribus suis, quod darent panes suos & aquas suas sibi, & mẽtita est. Nõ enim illi, sed Deus Abrahã, Deus Isaac, & Deus Iacob, panes de cælo pluebat illis, & aquas fundebat de petra per manum Mosi. Item, & quando vitulos aureos sibimet instituit, mentita est, quia dixit præloquente Hieroboam, quem relicta domo Dauid, in adulterio secuta est. Ecce dij tui Israel, qui eduxerunt te de terra Aegypti. Profectò cum diceret, qui
3.Reg.12. te eduxerunt de terra Aegypti, simul etiam astruebat, quòd ab illis accepisset omnia quæcunq; possidere vel obtinere potuit, ex quo ascendit de terra Aegypti. Quæ omnia hic, metaphoram mulieris superius cœptam seruando, sermo propheticus congrua satis exprimit, sic illam depingens applaudere sibi, qui dant panes mihi, & aquas meas, lanam meam, & linum meum, oleum meum, & potum meum. Lana quippe & linum materialia sunt instrumenta omnis muliebris opificii. Oleum autem & potus, res simul & nomina sunt voluptatis. Porrò panes & aquæ sunt necessitatis, quia sine illis humanæ naturæ infirmitas non subsistit. In omnibus his fornica-

fornicaria mendax esse conuincitur, quia non vituli illi, non Baal, quem Iezabel intulit, sed De
us vnus & verus hæc illi contulit, vt prouocata beneficijs diligeret eum, cunctis abominatio- *Psal. 104.*
nibus Deorum alienorum derelictis sicut scriptum est. Et dedit illis regiones gentiũ, & labores
populorum possederunt, vt custodiant iustificationes eius, & legẽ eius requirãt. Sequitur. [Pro-
pter hoc ecce ego sepiam viam tuam spinis, & sepiam eam maceria, & vias suas nõ inueniet, &
sequetur amatores suos, & non apprehendet eos, & quæret eos, & non inueniet. Et dicet. Vadã
& reuertar ad virum meum priorẽ, quia bene mihi erat tũc magis quàm nunc.] Notanda dili-
genter digressio veracis & iustæ inuectionis. Necdum enim cœptam culpæ eius inuectionem
asperrimam finierat, & tam cito quandam promissionis qualiscunq; suauitatem repentè inse-
rit, maximè cum ita dicit. Et dicet. Vadam & reuertar ad virum meũ priorem, quia bene mi-
hi erat tunc magis q̃ nunc. Nã & si ad talia, qualia nunc loquebatur, quia filij fornicationum
sunt, quia fornicata est mater eorũ, &c. sic impatiẽtes fuere reges & principes ipsius populi, vt
plerosq; occiderent ex prophetis, attamẽ talia patientius audire potuerunt, quale istud est, in
quo ad Deum suũ filij Israel reuersuri fore prædicuntur. Deniq; hoc suauitatis temperamento
breuiter interposito confestim illam quàm cœperat accusationẽ prosequitur, & dicit. [Et hæc
nesciuit, quia ego dedi frumentum, & vinũ, & oleũ, & argentũ ei multiplicaui, & aurũ quæ fe-
cerunt Baal. Idcirco conuertar & sumam frumentũ meum in tempore suo, & vinũ meũ in tẽ-
pore suo, & liberabo lanã meam, & linũ meum, quæ operiebant ignominiã eius. Et nunc reue-
labo stultitiam eius, in oculis amatorũ eius, & vir nõ eruet eam de manu mea. Et cessare faciam
omne gaudium eius, solennitatẽ eius, neomeniam eius, sabbatum eius, & omnia festa tempora
eius. Et corrumpam vineam eius & ficum eius, de quibus dixit, Mercedes hæ meæ sunt, quas
dederunt mihi amatores mei, Et ponam eam in saltũ, & comedet eã bestia agri, & volucres cæli
& reptilia terræ. Et visitabo super eã dies Baalim, quibus incendebat incensum & ornabatur
in aure sua monili suo, & ibat post amatores suos, & mei obliuiscebatur, dicit dominus.] Totũ
hoc cursu continuo hic præscripsimus, vt id quod sequitur, suo itidẽ sensui copulemus. Nam
sicut hæc quæ dicta sunt, & hæc nesciuit, quia ego dedi ei frumentũ & vinũ, &c. prioribus illis
per constructionẽ coniungenda sunt, quia dixit, vadã post amatores meos, qui dant panes mi-
hi, & aquas meas, lanã meam, & linũ meum, oleum meum, & potũ meũ. Sic nihilominus dictis
illis, & dicet, vadã & reuertar ad virum meũ priorẽ, quia bene erat mihi tunc magis quã nunc.
Ista quæ sequuntur in constructione coniungenda sunt. [Propter hoc ecce ego lactabo eã, &
ducã eã in solitudinẽ, & loquar ad cor eius, & dabo vinitores eius ex eodẽ loco, & vallẽ Achor
ad aperiendã spem. Et canet ibi iuxta dies iuuentutis suæ, & iuxta dies ascensionis suæ de terra
Aegypti. Et erit in illo die, dicit dominus, vocabit me vir meus, & non vocabit me vltra Ba-
alim, &c.] Neq; enim propterea, quia Baal incendebat incensum, & illa ornabatur in aure sua
& monili suo, & ibat post amatores suos & domini obliuiscebatur, remunerãda erat, vt diceret
dominus. Propter hoc ecce ego lactabo eã, & ducã eam in solitudinẽ, & loquar ad cor eius, &c.
Sed propterea quia quærendo amatores suos, & non inueniendo eos, dictura erat id quod su- *Artificium*
perius dictum est. Vadã & reuertar ad virũ meũ priorẽ, quia bene mihi tũc erat magis quã nũc. *diuini ser-*
Lactanda erat spiritu gratiæ, & inundationis misericordiæ. Sic sermo diuinus medicinæ potens *monis.*
experientissimus, voces suas ponderatas atq; ad mensurã liberatas dispensat, amara dulcibus,
& amaris dulcia permiscens, offensionẽ labiorũ infantiliũ & gutturis impatientis fugit atq; de-
uitat, quatenus medicamẽtum quocũq; modo tẽperatum penitus infundat, atq; intrinsecus in
summa authoritate cõtineatur sancta scriptura, spiritus sanctus obtineat. Nec verò quasi adu-
lãdo id efficit, nec eidẽ generationi, quã filios fornicationũ appellauerat, iactationẽ secretæ allo
quutionis, & dispensationẽ fidei promittit, sed cũ vera discretione & discreta veritate proce-
dens sermo propheticus, in vna eadẽq; gẽte, & illos quibus amara, & illos perspicit, quibus dul-
cia iure propinentur. Nã vna eadẽq; gens siue synagoga aut certè ecclesia, in semetipsa cõtinet
bonos & malos, id est, eos qui veraciter corpus Christi dicantur & sint, & eos qui propter simu-
lationem corpus eiusdẽ dicantur, cũ non sint. Hinc est illa de septẽ regulis Tyconij sentẽtia, de *Boni & ma*
corpore domini permixto, siue de corpore domini simulato & vero, & hæc in isto loco pluri- *li in ecclesia*
mum valet, vt discernas & discretè intelligas, esse in vna eadẽq; gente siue ecclesia, & eos qui- *permixti.*
bus dulcissimè consolatio gratiæ suauiter offeratur, & eos quibus propter impœnitens cor, ira
& tribulatio promittatur. Et quis sapientiã propheticã dignè admiretur in eo quod sicut boni &
reprobi permixti sunt, & nũc discerni nõ valẽt, ita voces suas permiscet & moderatur, & cõpre-
hẽdi vel deprehẽdi nõ potest, quas hominũ personas iustificet atq; cõdẽnet? Mirẽtur ergo secu-
lares secularium rhetorũ artificiosas cõpositiones, affectatas ad captãdã hominũ beneuolẽtiã. Ec-
clesiastici & spirituales verã & discretã sãctorũ mirẽtur eloquẽtiã, per quos Deus locutus est. His
breuiter dictis pro cõtinuatione literæ, iã nunc eadẽ dicta prophetica repetẽtes, diligẽtius sin-
gula percurramus. Propter hoc (inquit) ecce ego sepiam viã tuã spinis, & sepiam eã maceria, &
semitas suas nõ inueniet. Via vel semita dicentis. Vadã post amatores meos, qui dant panes

meos,& aquas meas,ad infernum deducūt. Quæ nimirum si planæ sint & absq; offendiculis,ita
vt prosperetur prosperitate temporali anima, quæ [a] creatorē suo auerrit, vix aut nunquam
Spinę tribulationū, remedia reuertendi ad deum. reuocari potest,vel audire vocē post tergū monentis. Si autē aduersa occurrerint,& tribulatio
vel angustia temporalis currentē cōprehenderit, tūc reminiscitur (vt sæpe factum est) domini
Dei sui,sicut de ipsis filiis Israel,cōtra quos maximè hic propheticus sermo dirigitur,scriptū est,
primū in Aegypto,quia ingemiscētes propter opera, vociferati sunt,ascēditq; clamor eorū ad
dñm pro operibus,& audiuit gemitū eorū. Deinde & in libro Iudicū persæpe scriptū est,quia cū
dereliquissent dominū, & propter hoc tradidisset illos in manus gentiū,clamauerūt ad dñm,&
Exod.3. sæpe liberauit eos. Igitur quod nūc ait. Ecce ego sepiā viā tuā spinis,& sepiā eā maceria,magnę
est miserationis,nā si nō id faceret,tūc potius iratus & miserationū suarū oblitus esset Deus,quē=
Psal.9. admodū Psalmista cū dixisset. Exacerbauit dominū peccator,cōtinuō subiunxit,secundū mul
titudinē iræ suæ nō quæret. Spinæ nāq; aduersitatis viliter cōpungūt atq; lacerāt pedē ad mala
currētis & inhiantis delicijs perniciosis,vt saltē spinarū taliū pūctione,talisq; maceriæ offensione
cōmonita rationalis anima, dicat. Vadā, & reuertar ad virū meū priorem quia bene mihi erat
tunc magis quā nūc.i.seruiā Deo viuo & vero,& nō superbiæ hominū,vel malignorū spirituū,
quia etiā in præsenti vita multo suauius est portare iugū domini, quā seruū vel ancillā fieri ho=
minū. Hoc aliqui ex gente illa fecerūt,hoc recogitauerunt,& sic ad cor suū reuersi,portas æter=
næ mortis,quibus appropinquauerāt refugerunt. Notandum deinde,quā sapiēter sermo diui=
nus mēdacium illud redarguat dictis de amatoribus suis, qui dāt panes mihi, & aquas meas,
Vadē Iuda ut olim diuitiæ. lanā meā,& linū meū,oleum meum,& potū meū. Ait enim. Et hæc nesciuit quia dedi ei frumē=
tum,& vinum,& oleum,& argentum multiplicaui ei,& aurū quæ fecerūt Baal. Nesciuit quod
nescire nō debuerat,quia videlicet nō vt cæteræ gētes,sic Israelitica gēs opulēta facta est. Aliæ
Psal.104. namq; à progenitoribus suis potētibus seculi adquisitas vel possessas hæreditatio iure obtinu=
erunt terras. Hæc aūt gēs de peregrinis & aduenis patribus nata est. Peregrinus erat Abrahā,
peregrinus Isaac,peregrinus Iacob,pertrāseūtes de gēte in gētē,& de regno ad populū alterum,
Hebr.11. & nullā propriā terrā habuerūt. Expectabant enim fundamēta habentē ciuitatē (vt ait Apo=
stolus) cuius artifex & conditor est Deus. Et quidē fides illorū hoc emeruit, vt illud quoq; quod
Gene.37. nō quærebāt.s.terras vel regiones gētiū,ipsis & semini ipsorum repromitteret Deus. At illi qui
protinus ex ipsis orti sunt, videlicet filij Iacob,eadē promissione sese indignos effecerunt,ven=
dēdo fratrē suū Ioseph. Nā idcirco peregrini facti sunt,& in Aegypto seruierūt. Sed & in deser=
Exo.32. ro,per quod ducebat eos,immeritos gratia liberatoris,verū sese indignos eadē promissione fe=
cerūt,ita vt diceret dominus ad Moysen. Cerno quod populus iste duræ ceruicis sit, dimitte
me vt irascatur furor meus cōtra eos,& deleā eos, faciāq; te in gētē magnā. Itaqui nullā terrā ex
possessione paterna hæreditabāt , ipsam quoq; quā diuina largitas propter fidē patrū illis pro=
miserat, terrā nō cōsequi meruerāt,nisi Deus propter gloriā & veritatē suā cōfirmādā, cūq; pa=
tribus eorū meritā illis suspendisset irā, & exhibuisset misericordiā, eodē Moyse suggerēte illi in
cōtractione.i.nimia humilitate cordis. Recordare Abrahā,Isaac,& Iacob seruorū tuorū,quibus
iurasti per temetipsū dicēs,multiplicabo semē vestrū sicut stellas cœli, & vniuersam terrā hāc,
Esai 4. de qua locutus sum,dabo semini vestro, & possidebitis eā semper. Hoc ista nesciuit, septē autē
mulieres optimē sciunt,quæ in Esaia dicunt. Pānem nostrum comedemus, & vestimētis nostris
operiemur, tantūmodo inuocetur nomē tuū super nos, aufer opprobriū nostrū. Hoc namq; oēs
dicunt ecclesiæ gentiū in suggillationē meretricis huius, quæ nec panē quē comederet, nec ve=
stimenta quibus operiretur habuit,sed sub cōditione accepit, vt inuocaret nomē domini,quē=
Psal.104. admodum Psalmista dicit. Et dedit illis regiones gentiū , & labores populorū possederunt, vt
custodiāt iustificationes eius,& legē eius requirant. Nos (inquiunt istæ) tale nihil ex te pro mer
cede quærimus,vt propter euangeliū vel fidē tuā suscipiendā,terras vel regiones alienas nobis
conferas,sed panē nostrū cōedemus, & vestimētis nostris operiemur,quæ ante notitiā tui nomi=
nis habemus,imò & tibi,& his,qui nomē tuum prædicāt,panē nostrum,& vestimēta nostra li=
benter impartiemur,tātūmodo dignare dici & esse Deus noster,& opprobrium vitæ, vel cōuer
sationis pristinæ nobis aufer,vt nō simus absq; viro,& nō simus sicut hactenus eramus sine Deo
in hoc mundo. Dicat ergo. Et hæc nesciuit.i.scire aut reminisci noluit, quia ego dedi ei frumē=
tum,& vinū,& oleum,& aurum,maximē diebus Salomonis,de quo scriptura refert. Nō erat argētum nec
aliquius precij putabatur in diebus Salomonis , quia classis regis per mare cum classe Hyrā se=
3.Reg.10. mel per tres annos ibat in Tharsis, deferens inde aurum & argentum, dentes elephantorum,&
symias,& pauos . Porrò, ex illa auri abundantia fecit Samaria,scindēdo se à domo Dauid, & à
Ingratitudo Iudæorum. domo Salomonis,primùm duos vitulos aureos,& deinde Baal. Cum ergo dixisset,& argētum
multiplicaui ei,& aurum,pulchrè cōtinuō addidit. Quæ fecerunt Baal. O dira ingratitudo. De
auro & de argento meo fecerunt mihi contraria, vitulos, & Baal , cæteraq; deorum portenta.
Idcirco conuertar,& sumam frumentum meum,in tempore suo,& vinum meum in tēpore suo,
& libe=

& liberabo lanam meam, & linum meum quæ operiebant ignominiã eius. Conuertar (inquit)
& conuersus abibo, recedã, & dereiinquam eã vt (sicut iam dixi) ipsa nõ sit vxor mea, & ego
non sim vir eius. Hoc enim pro parte illorum rectè dicit, quos pœnitẽtiã nõ acturos fuisse præ-
sciuit. Nam quod præmissum est, & sequetur amatores suos, & non apprehendet eos & quæret
eos, & non inueniet, & dicet. Vadã, & reuertar ad virum meum priorẽ. Pro parte illorum dictũ
est, qui reuersi sunt, aut reuertentur ad dominum, saltẽ post experimẽta malorum postquã ani-
ma per vexationẽ ed intellectum reducta, illos quos sequebatur, & quærebat veiut amatores,
nõ apprehendit, aut inuenit sicut amatores, sed sicut hostes crudelissimos, vt verè sunt, experta
est. Conuertar ergo inquit, id est, recedã, & hæc vxor mea iã nõ erit. Nec isto cõtentus adhuc etiã
bona tẽporalia tollã, quæ illi nõ quasi pro dote prima contuli. Hoc enim est quod cõtinuò sub-
iungit. Et sumã frumẽtum meũ in tempore suo, & liberabo lanã meã, & linum meum, quæ ope-
riebant ignomiam eius. Et est sensus. Terram illi optimam dederam, afferentẽ frumentum in
tempore suo, & vinum in tẽpore suo. Quod vtiq; frumentum vel vinũ meũ est, quia terra ipsa, *Leuit. 25.*
sicut per Moysen dixi, mea est, vos autẽ coloni mei estis, Sanè hic per frumentũ, & vinũ vniuer-
sa vult intelligi, quæcũq; ad victũ pertinẽtia, terra illa proferre potuit. Porrò per lanã & linum,
omnem intelligamus vestitum. Sumam ergo (inquit) frumentũ meũ, & vinum meum, & libe-
rabo lanam meam, & linum meum, id est, ad paupertatẽ, & omnimodã victus & vestitus inopiã
redigam eã, vt sit (sicut supra dictum est) secundum diẽ natiuitatis suæ, id est, nihil possideat suo
iure, sicut quando nata est, & seruiuit in Aegypto, nihil, nisi miseræ seruitutis pœnã cognoscitur
habuisse. Et notanda diligenter dictionis acrimonia, dũ dicit, & liberabo lanã meã, & linũ meũ. *Liberabo lanã meã, & linũ meum.*
Idem enim est, ac si dicat, tantæ illam esse peruersitatis, vt rebus quoq; inanimatis condolendũ
sit, quòd seruiant illi, & magnam esse captiuitatẽ lanæ & lini quòd vsibus eius famulentur, quæ
sit ancilla peccati. Quomodo autẽ, vel quando hæc operiebant ignominiã eius? Vt taceamus
interim de cõmuni vsu, quo passim corpora virorũ ac mulierum tegebantur, quãuis & hoc in-
dignissimum fuerit, quod pannis adoperti, quos dederat Deus, libidinibus polluebantur & si-
mulachris prosternebãtur, vt (inquam) de hoc nũc taceamus, in eo quã magnificè lana & linum
domini operiebãt ignominiã eius, quod sanctuariũ domini & omnis cultus tabernaculi vel sa-
cerdotij eius de lana & lino mirificè cõpositus, secundũ modũ quẽ ipse Moysi dictauerat, in sola
gente illa tũc habebatur. Nã vestimentorũ quæ fecit Moyses fratri suo Aaron, secundũ ordinẽ *Exod. 28.*
vel imperiũ domini dicẽtis. Hæc autẽ erunt vestimẽta in quibus sanctificatus Aaron ministret
mihi, rationale & superhumerale, tunicã & lineã strictã, cydarim, & baltheum. Facies illi & filijs
eius, vt sacerdotio fungantur mihi, accipiesq; aurum, & hyacinthum, & purpurã, coccumq; bis
tinctum, & byssum, horum (inquã) decorẽ simul & sacramentũ nullus sermo noster explicare
sufficit. Quam illius mulieris, id est, Israeliticæ ignominiã gentis, lana illa & linum illud operi-
ebant? Nimirum peccata eius actualia, simulq; originale peccatum, quo admisso primi parẽtes
nostri ignominiã suã, id est, pudẽda sua folijs fici operuerunt. Illam ignominiã in gente illa, lana
& linea sacerdotalis cultus ornamẽta operiebãt. Notandũ quod dicitur, quia operiebãt quidẽ,
sed nõ etiã delebãt. Nã tantummodo sanguini Christi Iesu illa talis ignominia non solum operi *Infra 14.*
tur, sed etiam deletur & abluitur. Itaq; cum dicit. Et liberabo lanam meã, & linum meum, quæ
operiebant ignominiã eius, subintelligendum est, ac si diceret, auferã illi vmbraticum quoq; sa-
cerdotium, quo cõmunis nuditas generis humani in gente hac vtcunq; tegebatur. Nã & post-
" modum dicit illi. Quia tu scientiã repulisti, repellã te, ne sacerdotio fungaris mihi. Magna igitur
vituperatio sacerdotum eiusmodi, cum dicuntur lana & linum liberari, tanquam à seruitute
ignobili, quibus vtiq; magna nobilitas est, quãta potest esse rebus inanimatis, adhiberi ad cultũ
" sacerdotij siue altaris domini. Sequitur adhuc. [Et nunc reuelabo stultitiã eius, in oculis ama- *3. Reg. 12.*
" torum eius, & vir nõ eruet eã de manu mea. Et cessare faciã omne gaudium eius, solennitatẽ eius
" neomeniã eius, sabbatum eius, & omnia festa tẽpora eius.] Liberatis (vt iã dictum est) lana &
lino domini, quæ operiebãt ignominiã eius, reuelatur stultitia eius in oculis amatorum eius, vt
in oculis ipsorum appareat cõtẽptibilis, quibus peruersè cõplacere voluit, quia captiuitate gẽti
illi ingruente, ita priuatur temporalibus bonis, vt nõ habeat in qua gaudere possit, celebrando
festiuitates suas, profectò vilis inter gentes apparuit, & insultauerunt ei nationes, quarum do-
" minis velut amatoribus sese impudica prostituit. Nihilominus quod sequitur. [Et corrumpam
" vineam eius, & ficum eius, de quibus dixit. Mercedes hæ meæ sunt, quas dederunt mihi ama-
" tores mei, & ponam eam in saltum, & comedet eam bestia agri, & volucres cœli, & reptilia ter-
ræ.] Sic factum esse constat, quia nimirũ ex quo dixit, formatis vitulis aureis, hi sunt dij tui Israel
qui eduxerũt te de terra Aegypti, quod erat dicere, mercedes hæ meæ sunt, quas dederunt mihi
amatores mei, non cessauit cum eis fornicari, & propter hoc Assyriorũ atq; Chaldæorũ exercitus
veniens, omnia terræ illius deuastauit nascẽtia, quorũ ficus & vinea delicatissima sunt, & defici-
entibus habitatoribus, ea quæ nascebantur, bestiæ agri, volucres cœli, & reptilia terræ licenter
comederunt. Veruntamen nondum finis, neq; enim pœna impœnitentis consummanda, vel

finienda erat illa tantum vastitate hostili, sed tẽporalẽ vindictã comitatur æterna, sicut Moyses
in cantico Deutronomij protestatus est. Ignis succensus in furore meo, & ardebit vsq; ad inferni
Deut.32. nouissima. Sequitur ergo. [Et visitabo super eam dies Baalim, quibus incendebat incensum, &
ornabatur inaure sua, & monili suo, & ibat post amatores suos, & mei obliuiscebatur, dicit dñs.]
Baalim Cum enim dicit, & visitabo dies Baalim, id est, dies vel solẽnitates idolorum. Plurale nãq; est
quęcũqęue. Baalim, deflexum à singulari quod est Baal, cum (inquam) visitabo dicit, subaudiendum est in
idola. die vltionis. Sic enim ad Moysen dixerat, quãdo primũ idolũ, id est vitulũ conflatilẽ in deserto
Exod.32. populus sibi fecerat. Ego autẽ in die vltionis visitabo & hoc peccatũ eorũ. Quæcunq; extunc
idola populus ille coluit, simul hic vno significãtur plurali nomine Baalim, quia videlicet tunc
sorduerat Israel cultu Baal, quãdo iste prophetauit, & contra illũ ferè maxima causa erat pro-
Dies vlti- phetis, quia propter eũ Iezabel prophetas dñi occidit. Quis autẽ est ille dies vltionis, nisi idẽ qui
onis. credendus est dies salutis? Deniq; tẽpus vel dies, de quo Apostolus dicit. Ecce nunc tempus ac-
ceptabile, ecce nunc dies salutis, sicut credentibus dies salutis vel propitiationis, sic econtra nõ
Psal.93. credentibus est dies vltionis, in qua Iudæorum perfidiã vlciscitur ipse, de quo Psalmista dicit.
Deus vltionum dominus, Deus vltionum liberè egit. Exaltare qui iudicas terrã, redde retribu-
tionem superbis. In ista die vltionis visitantur super gentem illã dies Baalim, visitatione quam
totus orbis nouit, quia & secundũ corpus captiui, & secundũ animã in tenebras exteriores sunt
missi, propter dies Baalim, quibus incendebant incensum patres eorum, quorum iniquitatem
Exod.32. sic imitati sunt, vt meritò propter illam subeant damnationis iudicium. Porrò primum idolũ,
quod post exitum de Aegypto coluerunt, factum est de ornatu inaurium muliebrium, sicut
scriptum est. Dixitq; ad eos Aaron. Tollite inaures aureas de vxorum, filiorumq; & filiarũ ve-
strarum auribus, & afferte ad me. Fecit populus quæ iusserat, deferens inaures ad Aaron, quas
cum ille accepisset, formauit opere fusorio & fecit ex eis vitulum conflatilem. Dixeruntque: Hi
sunt dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti. Rectè igitur cum dixisset, & visitabo super
eam dies Baalim, quibus incendebant incensum. statim intulit, & ornabatur inaure sua, & mo-
nili suo. Nã, quia primum (vt iam dictum est) de inauribus suis sibi formauit idolum, rectè inau-
ribus & monilibus suis ad honorem siue cultum Baalim sese ornasse culpatur, vt in omni idolo,
quod extunc coluit, formatura prioris idoli, quod ex inauribus factum est, iudici Deo iure ad
memoriam reuocetur, vt æmulando dicat, & ibat post amatores suos, & mei obliuiscebatur.
Sequitur. [Propter hoc ecce ego lactabo eam, & ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor
eius, & dabo ei vinitores ex eodem loco, & vallem Achor ad aperiendam spem. Et canet tibi
iuxta dies iuuentutis suæ, & iuxta dies ascensionis suæ de terra Aegypti.] Propter hoc (inquit)
ecce ego lactabo eam. Præmiserat autem, & visitabo super eam dies Baalim, &c. Num ad vnã
eandemq; partem sermo respicit, cum illic ira, hic autem manifestè sonat gratia? Ergo (vt su-
pra iam dictum est) ad meliorem partem sermo recurrit, id est, ad eam, quæ saltem malis com
monita seipsam & Deum suum tandem recognoscit, & dicit illud, quod hic idem propheta su-
pra præmisit. Vadam & reuertar ad virum meum priorem, quia bene mihi erat tunc, magis
quàm nunc. Nam vt hoc manifestius fiat, capitulum hoc totum hic ponendum est.
[Propter hoc ecce ego lactabo eam, & ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius, &
dabo ei vinitores eius ex eodem loco, & vallem Achor ad aperiendam spem. Et canet ibi iuxta
dies iuuentutis suæ, & iuxta dies ascensionis suæ de terra Aegypti. Et erit in illo die, ait domi-
nus, vocabit me vir meus, & non vocabit me vltra Baalim, & auferam nomina Baalim de ore
eius, & non recordabitur vltra nominis eorum. Et percutiam eis fœdus in die illa cum bestia a-
gri, & cum volucre cœli, & cum reptili terræ, & arcum, & gladium, & bellum conteram de ter-
ra, & dormire eos faciam fiducialiter. Et sponsabo te mihi in sempiternũ, & sponsabo te mihi in
iudicio & iustitia, & in misericordia, & miserationibus, & sponsabo te mihi in fide, & scies, quia
ego dominus, & erit in die illa, exaudiam dicit dominus, & exaudiam cœlos, & illi exaudient
terram, & terra exaudiet triticum, & vinum, & oleum, & hæc exaudient Iesrael. Et seminabo
eam mihi in terram, & miserebor eius quæ fuit absque misericordia, & dicam populo meo po-
pulus meus es tu, & ipse dicet, Deus meus es tu.] Notanda quippe diligenter, prolixi capituli
siue copiosæ huius promissionis clausula tarda, sed discreta. Postquam dixit, lactabo eam, du-
cam eam, loquar ad cor eius, dabo ei vinitores eius, & canet ibi, & vocabit me vir meus, & de-
inde per apostropham, & sponsabo te mihi, rursusq; & seminabo eam mihi, & miserebor eius,
quasi quæreres & diceres, suam lactabis, quam duces, cuius ad cor loqueris, cui vinitores dabis,
quæ canet, vel quæ te virum suum vocabit, quam sponsabis tibi, vel quam seminabis tibi, &
cuius misereberis? Continuò respondit responsione & dictione prouida, dicens, quæ fuit absq;
misericordia, & dicam non populo meo, populus meus es tu. Hoc ita esse vt dicimus, scilicet ad
Rom.9. illam ista referri quæ dixit superius, Vadam & reuertar ad virum meum priorem, & hanc esse
omnem animam, quæcunq; ad dominum conuertitur, siue ex Iudæis, siue ex Gentibus, Aposto-
lus quoq; testatur, Cum enim dixisset, volens Deus ostendere iram, & notã facere potentiã suã,

fuſtinuit in multa patientia vaſa iræ apta in interitum, vt oſtenderet diuitias gloriæ ſuæ vaſa
miſericordiæ, quæ præparauit in gloriam, continuò ſubiunxit, Quos & vocauit nos nõ ſolum
ex Iudæis, ſed etiam ex gentibus, ſicut in Oſee dicit. Vocabo non plebem meam, plebẽ meam.
& non miſericordiam conſecutam miſericordiam conſecutam. Interea & hoc notandum, *Quæ gens*
quia non dixit, & miſerebor eius, quæ eſt abſque miſericordia, ſed quæ fuit abſque miſericordia. *abſque Mi*
Abſque miſericordia nunc eſt gens Iſraelitica, & idcirco (ſicut ſuperius dictum eſt) ex quo in *ſericordia*
captiuitatem ductæ ſunt decem tribus à rege Aſſyriorum Salmanaſſar. Propter hoc ſic ſupe- *dicitur.*
rius dictum eſt. Et concepit adhuc & peperit filiam & dixit ei, Voca nomen eius abſque miſeri-
cordia, quia non addam vltra miſereri domui Iſrael, &c. Proinde & reliqua tribus Iuda nunc eſt
abſque miſericordia, quia Iudæi Romanorum gladiis conciſi, & in omnes gentes ducti captiui,
palam eſt, quia abſq; miſericordia ſunt. Porrò gentilitas abſque miſericordia fuit, nunc autem
abſque miſericordia non eſt, dicente Deo in hac prophetia. Et miſerebor eius, quæ fuit abſq;
miſericordia. Hinc idẽ, qui ſupra, dicit Apoſtolus. Sicut enim aliquãdo & vos nõ credidiſtis Deo, *Rom. 11.*
Nunc aũt miſericordiam conſecuti eſtis propter illorum incredulitatem, ita & iſti nunc nõ cre-
diderunt in veſtra miſericordia, vt & ipſi miſericordiam conſequãtur. Igitur (vt ſupra iam di-
ctum eſt) non ad contigua ſcripturæ dicta, in quibus manifeſtè ira ſonat, referendũ eſt id quod
ait. Ecce ego lactabo, &c. ſed ad ſuperiora, vbi pars bona pars electa rediens ad cor ſuum, Va-
dam (inquit) & reuertar ad virum meum priorẽ, quia bene mihi erat tunc magis quàm nunc.

Dicamus itaque, imò quæramus, quid ſit lactari eam, & duci in ſolitudinem, & loqui ad cor
eius, & dari ei vinitores eius ex eodem loco, & cætera quæ ſequuntur. Propter hoc, inquit, Ecce
ego lactabo eam. Lactari eſt dulciter foueri & propter imbecillitatem ad infantiles delicias *Quid eſt la-*
reduci. Hoc omnino reprehenſibile eſt in illis qui ex Iudæis ſunt conuerſi. Nam illis loquens *ctari.*
Apoſtolus, dicit. Etenim cum deberetis magiſtri eſſe propter tempus, rurſus indigetis vt vos *Hebr. 5.*
doceamini quæ ſint elementa exordij ſermonum Dei, & facti eſtis, quibus lacte opus ſit, non ſo-
lido cibo. Omnis enim qui lactis eſt particeps, expers eſt ſermonis iuſtitiæ. Paruulus enim eſt.
Perfectorum autem eſt ſolidus cibus, eorum qui pro conſuetudine exercitatos habẽt ſenſus ad
diſcretionem boni & mali. Porrò gentium fides idcirco laudis & meriti maioris eſt, quia & ſi
illam lactari oportuit, citius tamen ſolidi cibi, id eſt ſermonis iuſtitiæ, videlicet ſpiritalis doctri-
næ, perceptibilis extitit lactatio hæc, qua in Chriſti aduentu omnis eccleſia, tam ex Iudæis,
quàm ex gentibus veniens lactata eſt. Similis lactationi illi eſt, qua lactata fuit illa generatio
filiorũ Iſrael, quæ aſcendit de terra Aegypti. Idcirco cum dixiſſet, & ecce ego lactabo eam, Ad
didit, & ducam eam in ſolitudinem, paucisq; interpoſitis, Et canet (inquit) ibi iuxta dies iuuen-
tutis ſuæ, & iuxta dies aſcenſionis ſuæ de terra Aegypti. Quis enim neſciat, gentem, ſiue gene-
rationem illam ſeptam ſpinis in Aegypto habuiſſe viam, & perinde lactatam fuiſſe, & ductam
in ſolitudinem per quadraginta annos, & ceciniſſe aſcendendo? Nam quia oderant filios Iſrael *Exo. 1.*
Aegyptij, & affligebant illudentes eis, atq; ad amaritudinem perducebant vitam eorum ope-
ribus duris luti & lateris, omniq; famulatu quo in terræ operibus premebantur, quæ veræ erãt
ſpinæ miſeriarum, idcirco ingemiſcentes vociferati ſunt ad dominum, qui verè prior fuerat vir
fidei patrum ipſorum Abraham, Iſaac & Iacob, cuius nequaquam recordarẽtur ſeruientes dijs
Aegyptiorum, niſi afflictio vehemens extorſiſſent gemitum, ſenſumq; excitaſſet in negligentia
propter abundantiam piſcium, & propter ollas carnium conſopitum. Tunc propter hoc gen-
tem eandem lactauit Deus multis miraculis, quibus Pharaonem & Aegyptũ flagellauit, quod
nimirum dulce fuit huic, cum videret pro ſe tam mirabiliter pugnari de cælo. Quid multa?
Tranſiuit mare rubrum merſo Pharaone cum curribus & equitibus ſuis, atque aſcendendo ce-
cinit, Cantemus domino, glorioſè enim magnificatus eſt equum & aſcenſorẽ proiecit in mare. *Exo. 15.*
Ita ducta eſt in ſolitudinem proſequente lactatione domini, ita vt panem plueret illi dominus
& percuſſa petra copioſam daret aquam ſitientibus tam iumentis, quàm hominibus, atq; illic
locutus eſt ad cor eius, circunducendo & docendo eam, imò & tentando eam, quemadmodum
& Moyſes quodam loco dixit. Tentat vos dominus Deus veſter. Lactationi illi (vt iam dictum *Deut. 13.*
eſt) ſimile facturũ ſe pollicetur, dicendo, propter hoc ecce ego lactabo eam, & ducã eam in ſoli-
tudinẽ, &c. Quod & fecit aduẽtu filij ſui per ſacramentũ paſſionis & reſurrectionis eiuſdem dñi
noſtri Ieſu Chriſti. Nã omnes quicunq; relictis erroribus priſtinis, ad ipſum viuũ & verũ Deum
conuerſi ſunt, quod eſt reuerti ad priorẽ virũ, propter hoc ipſum quòd taliter reuerſi ſunt, lacta-
uit idem dominus eccleſiã ſuam, nõ ſolùm verbo dulciſſimæ prædicationis, verùm etiã dulciſſi-
mis chariſmatibus ſpiritus ſancti, & iucundis miraculis, quæ tunc tẽporis per apoſtolos & apo-
ſtolicos viros abundanter & delectabiliter dignatus eſt operari. Ait ergo. Propter hoc ecce ego
lactabo eam. Continuò quoq; addidit, & ducam eam in ſolitudinẽ. Scimus enim quia mirabi-
libus, quæ operata eſt gratia ſpiritus ſancti, quæ ſuper apoſtolos venit, ita delectati ſunt credẽ-
tes, vt ſolitariã quoq; vitam appeterẽt, ſicut in actib⁹ Apoſtolorũ ſcriptũ eſt. Ne quiſq; eorũ qui
poſſidebat aliqd ſuũ eſſe dicebat, ſed erãt illis oĩa cõmunia. Addit adhuc. Et loquar ad cor eius *Act. 2. 4.*

Et hoc fecit ipse qui promittit, hoc ore suo promisit & impleuit homo factus ipse, qui hæc loque-
tur in prophetis. Dixit enim, Paracletus autem spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine
meo, ille vos docebit omnia & suggeret vobis omnia, quæcunq; dixero vobis. Itẽ, Cum autem
Ioann.14. venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem, & quæ ventura sunt, annuncia-
bit vobis. Qui hæc in articulo passionis suæ dixerat, postmodum resurgens, secundũ quod pro-
Lucæ.24. miserat, locutus est ad cor eorum, siue docuit eos per spiritũ sanctum omnẽ veritatẽ, sicut scri-
Vinitores tum est. Tunc aperuit illis sensum vt intelligerent scripturas. Amplius autẽ die quinquagesimo
ecclesiæ præ- dando illis spiritum sanctũ, locutus est ad cor eorum, & extunc in ecclesia nõ desunt, quorum
lati. mentibus veritatem insinuet & notitiã scripturarũ, vt veritas impleatur dicentis, & loquar ad
cor eius. Addit adhuc, Et dabo vinitores eius ex eodem loco. Vinitores eius apostoli sunt, &
Esaiæ 5. quiq; apostolici successores officii, id est, prædicatores veritatis. Ipsa nãque de qua vel in quam
Psal.79. hæc dicuntur, ecclesia domini vinea est, vel vinea dicitur, sicut multis in locis scripturarũ legi-
mus vt in Esaia. Vinea domini sabaoth domus Israel est. Item in Dauid, Vineam de Aegypto
transtulisti. Rectè ergo curatores eius hic vinitores dicuntur. Et istos non vndecunq;, sed ex eo-
dem loco (inquit) dabo ei, id est, de genere ipsius, de gente ipsa quæcunq; vinea domini dici vel
esse meretur. Nam vbicunq; vinea domini est, vbicunq; per orbem terrarũ sancta ecclesia diffu-
sa est, in medio eius vel inter ipsos qui inhabitãt fideles, viuunt & ambulant aliqui, quos præla-
tos ecclesia sibi eligere possit, agente & ordinante ipso qui hic loquitur, dicens, & dabo ei vini-
tores eius ex eodem loco vt spiritus sui dona non desint in omni loco suæ dominationis. Sic
quondam in initio huiusce plantationis, quãdo comprimebatur inter spinas Aegypti, Moysen
& Aaron ex eodem loco vinitores dedit, sic itidem quando in Babilone captiua transmigrauit
Matt.21. Zorobabel, Iesum, Neemiã, & Esdram vinitores ex eodẽ loco dedit. sic in aduentu suo quãdo
fructũ ex vinea requisiuit, & à malis reiectus est agricolis, vinitores optimos illi, scilicet aposto-
los ex eodem loco dedit. Sic vbicunq; per omnes gentes eandã vineam, id est ecclesiam suã, di-
latauit, vinitores illi & patronos inclytos, martyres, & confessores, & virgines, ex eisdem locis
dedit, & nunc vsq; prælatos & necessarios dare non desinit. Sequitur adhuc. [Et vallem Achor
ad aperiendam spem.] Subauditur, dabo ei. Breuissima cõmemoratione magnum & amplum
veteris scripturæ locum nobis illuminat, qui huiusmodi est. Achor filius Carmi de tribu Iuda.
tulit aliqd de anathemate Hiericho, de qua dixerat Iosue ad omnẽ Israel. Vociferamini, tradi-
Iosue 7. dit enim vobis dominus ciuitatẽ, sitq; ciuitas hæc anathema, & omnia quæ in ea sunt. Propter
Aliàs hoc iratus est dominus, nec potuit Israel stare ante hostes suos, sed terga vertit & fugit, & per-
Achan.f. cussus est à viris vrbis Hai, dicẽte domino ad Iosue. Nõ ero vltra vobiscũ, donec conteratis eũ,
Carmi. qui huius sceleris reus est. Factumq; est, & sorte deprehensum Achor, duxerunt ad vallẽ Achor,
lapidauit eum omnis Israel, vocatumq; est nomẽ loci illius, vallis Achor, vsque hodie. Tũc de-
Mysterium mum dixit dominus ad Iosue, Ne timeas, neque formides, &c. Hoc taliter secundũ historiam
vallis A- factum, promittit se dominus rursus spiritualiter facturum. Futuro namq; tempore dixit, & da-
chor bo ei vinitores ex eodem loco ad vallẽ Achor. Ad quid? Ad aperiendã spẽ, inquit, id est, ne ipsa
de sua spe dubia vel incerta sit. Pulchrũ ergo illius facti historici pandit misteriũ, videlicet quia
sicut tunc postquam interfectus est Achor, filii Israel sumpserũt spẽ vincẽdi hostes, nec frustrati
sunt, sic postquã synagoga Iudæorũ cum ciuitate Hierusalẽ destructa est à Romanis, tẽplumq;
succensum, & ipsi Iudæi interẽpti, & in totũ mundũ sunt captiui, Apostolis cæterisq; creden-
tibus aperta est spes victoriæ, qua totum mundum fidei in Christũ subiugauerunt. Itaq; hic in
euangelio, Achar de tribu Iuda fuerit Iudas Iscarioth discipulus Christi, principis confessionis
nostræ de tribu Iuda, & cum eo pariter cœtus ille malignantium scribarũ & pharisæorũ, cum
quibus de proditione saluatoris occultum & furtiuum habuit cõsiliũ. Reuera namq; tũc Achar
furatus est de anathemathe vrbis Hiericho, quãdo fur, loculorum domini Iudas ille in pretium
sanguinis accepit triginta argenteos. Neq; enim ciuitas illa secundum malignitatẽ inhabitan-
tium tam Hierusalem dicenda est, quàm Hiericho. Ceciderunt muri ciuitatis illius iam tũc vi-
sibiliter in oculis domini, quãdo dominũ negando & tradendo ad crucifigendum, omne cæle-
ste præsidium à se repulit. tunc aũt etiã visibiliter, quando Romano exercitu circundata & sub-
uersa est, & sicut sorte deprehensus Achar ille, suo ore confessus est, & dixit. Verè ego peccaui
domino Deo Israel, & sic & sic feci. & hæc & hæc cõcupiscens abstuli. Sic iste Iudas Iscarioth, ore
domini traditor designatus postmodũ confessus est, proiiciens triginta argẽteos in tẽplo, dicẽsq;
Expedit, tẽ- senioribus & principibus sacerdotũ. Peccaui tradẽs sanguinẽ iustũ, lapidatusq; est Achar, proue
plum Hieru- cum Iuda traditore illo, totus ille cœtus traditionis coẽptor, nec remansit lapis super lapidem,
salẽ destru- & hoc totũ factũ est ad aperiendã spem. Si enim templum illud, & ciuitas illa in sua gloria per-
ctum esse. mãsisset, multũ euãgelio Christi obstitisset, nimis gentiũ fidẽ & spẽ impedisset, multos dubitare
fecisset. Amplius dicã, quia etiã si omnes credidissent & fidẽ Christi recepissent, atq; ita factum
esset vt non venirent Romani tollere locum & gentem, nihilominus euangelicam veritatem
& Christianæ fidei regulã conturbassent. Hoc ex paucis illis qui crediderunt, facili argumento
compro-

comprobatur, Pauci quippe ad fidem fuerunt conuersi, comparatione totius Iudaicæ multitu-
dinis. Scriptum est autē in actibus Apostolorum. Quia quidã ex illis descendentes Antiochiam
de Iudæa, docebant fratres, qui crediderant ex gentibus, & dicebant. Quia nisi circumcidamini Acto. 15.
secundum morem Moysi, non potestis salui fieri. Factaq; est seditio nō minima Paulo & Barna
bæ aduersus illos, & conuenientibus Apostolis & senioribus videre de verbo hoc, cum magna
conquisitio fieret, vix ad tempus sedari sunt per testimonia scripturarum. Quid igitur fieri po-
tuisset, vel quantā turbam seditiosos Iudæos putas facturos fuisse, si ad fidem Christi cōuersi
fuissent? Vtrique pertinaciꝰ euangeliũ circumcisioni miscuissent, & de vtroq; neutrum aut nihil
fecissent, quia si circumcidamini (inquit Apostolus) Christus vobis nihil prodest. Proinde lau- Gala 5.
danda & veneranda est prouidētia Dei, quæ illos excæcauit, sicut in Esaia dicit. Excæca cor po- Esai. 6.
puli huius & aures aggraua, & oculos claude, ne forte videat oculis suis & auribus suis audiat,
& corde suo intelligat, & conuertatur & sanē eum. Multò enim melius est, ab illis non cognosci
Christum, & non recipi baptismatis sacramentũ, per quod qui conuertuntur, sanantur, accipi-
endo remissionem peccatorum, quàm ita cognosci Christum & baptizari, vt nihilominus circũ-
cisio carnis & carnalis Iudaismus exerceatur. Hoc namq; pacto & sibi nihil contulissent, & gē-
tibus plurimum nocuissent. Post omnia hæc dicit. [Et canet ibi iuxta dies iuuētutis suæ, & iuxta
dies ascensionis suæ de terra Aegypti.] Canet ibi, inquit. Vbi? In illa lactatione, in illa deducti-
one, in illa cordis allocutione, in illa spei adapertione. Ibi canet, ibi laudes & gratias referet.
Quomodo? Iuxta dies iuuentutis suæ, & iuxta dies ascensionis suæ de terra Aegypti, id est, si-
cut cecinit in diebus in quibus iuuenis fuit, in diebus quibus ascendit de terra Aegypti. Tunc
enim ecclesia Dei iuuenis fuit, & quasi calorem sanguinis sequēs iuuenilem, iudicium nō habuit
maturæ & securæ senectutis, in eo vt spiritualia corporalibus, cælestia præferret terrenis. Quo Exod. 12.
modo cecinit in diebus illis? Signatis postibus suis sanguine agni, & percussis primogenitis Ae-
gypti, rubrum mare transiens, merso Pharaone cum curribus, & equitibus suis, cecinit carmen
hoc: Cantemus domino, gloriosè enim honorificatus est, &c. Iuxta dies illos, id est, secũdũ quod
in illis diebus præfiguratum est, ecce nunc ecclesia sancta, signatis frontibus signaculo crucis &
sacramento dominicæ passionis, atq; ita exterminato primogenito mortis, id est, peccato ori-
ginali transiens mare rubum, id est, sacri baptismi sacramentum sanguine Christi rubicun-
dum, sepultis omnibus, carmē gloriosum, cuius illud Mosi canticum fuit pręfiguratum, sicut in Apoc. 15.
Apocalypsi scriptum est. Et vidi tanquam mare vitreũ, mixtũ igne, & eos qui vicerunt bestiam
& imaginem illius, & numerum nominis eius, stantes supra mare vitreum, habentes citharas dei
& cantantes canticũ Mosi serui Dei, & canticum agni dicentes: Magna & mirabilia opera tua
domine Deus omnipotēs, iustæ & veræ viæ tuæ, rex seculorũ, &c. Sequitur. [Et erit in illo die,
ait dominus, vocabit me vir meus, & nō vocauit me vltra Baalim, & auferam nomina baalim
de ore eius, & non recordabitur vltra nominis eorũ.] Hoc, vt dicitur, ita factũ est, & fit. Docēte
nãq; magistro & domino nostro Iesu Christo, & spiritu sancto, nũc didicit beata ecclesia, Deum
vocare virum suum, maximè quia bona & magna ecclesiæ pars, beata virgo Maria, sic Deo al-
tissimo mirabiliter cōiuncta est, vt semen eius, id est, verbum eius, vnitũ filiũ eius, vtero proprio
conciperet, Deumq; & hominē & ad salutem omniũ credentium feliciter pareret. Post ipsam o-
mnis anima, quæcunq; verbi eiusdem incarnati fidem mente ad iustitiam concipit, & oris cōfes-
sione ad salutē parit, vniuersa ecclesia, quæ de multis huiusmodi credentibus cōsistit, rectè dicit
Deo, vir meus, quia vxor Dei dici & esse meretur. Et nō vocabit me (inquit) vltra Baalim, sub-
auditur, vt hactenus fecit. Deniq; formatis vitulis, & assumpto Baal, cæterisq; deorũ portētis, quę
hoc significantur plurali vocabulo Baalim, quoties dixit, isti sunt dii tui Israel, qui eduxerũt te
de terra Aegypti, toties quod auditu quoq; nefas est, Israel illum, qui se eduxerat de terra Aegy
pti, vocauit Baalim. Et auferã (ait) nomina Baalim de ore eius, & nō recordabitur vltra nominis Ephe. 5.
eorũ, videlicet iuxta illud apostolicũ. Aut turpitudo, aut stultiloquium, nec nominetur in vobis
sicut decet sanctos. Nam potest quidem Baalim tolerabilē habere interpretationē, id est, habēs
me, quod de Deo vero fidelis anima rectè potest dicere, sed hoc nomē Baalim, quod ab Iezabel
introductũ est in idolo Sidoniorũ, quod illi Baal dicunt, nimis pollutũ & iniquatũ est, & idcirco
nulla nominis eiusdē interpretatio, quãuis pulchra, placere debet. Nō ergo (inquit) vltra recor-
dabitur nominis eorum, & ego vicissim nō recordabor nominis eius siue nominum, sicut in Psal Psal. 3.
mo scriptum est. Nō cōgregabo cōuenticula eorum de sanguinibus nec memor ero nominum
eorum per labia mea, id est, omnium eorũ, quæ impiè gesserunt, pro quibus raptores, adulteri,
& similia sunt nominati, non recordabor, nec pro his puniam eos. [Et percutiã eis fœdus in illa
die cum bestia agri, & cum volucre cæli, & cum reptili terræ. & arcum & gladium & bellũ con-
terã de terra, & dormire eos faciã fiducialiter.] Et percutiam eis, inquit, Quibus? Singulari nãq;
numero vtebatur, dicendo, vocabit me vir meus & auferam nomina Baalim de ore eius, & no-
minis eorum nō recordabit. nunc aũt in plurali numero loquit, decēs, & percutiã eis. Quibus er-
go? Nimirũ supra dictus viniroribus eius, id est, prædicatoribus eius. Illis nanq; percussit domi-
nus fœ-

nus fœdus cum bestia agri, & cum volucre cœli, & cum reptili terræ. Quod primum iuxta li-
reram rectè intelligi potest. Habentes namq; gratiã operationis virtutũ apostoli & patres san-
cti, & bestiis, & volucribus, atq; reptilibus, siue serpentibus imperasse leguntur, & obedierũt eis
ram promptè, vt miraculo essent populis ad gloriam Christi, quasi fœdus pepigissent cum eis.
Denique iuxta hunc sensum, tam pulchrè quàm veraciter nũc dicitur, & percutiã eis fœdus cum
brutis animantibus. Porrò iuxta anagogen, vinitoribus eiusdem dominus cum bestijs, cum
Fœdus vinitorum cum bestijs. volucribus, & cum reptilibus fœdus percussit, quia sanctis apostolis, cæterisque ex circuncisio-
one credentibus, gentiles in vnitate fidei & gratia euangelij consociauit, quorum prior vita vel
conuersatio merebatur bestijs, volucribus atque reptilibus assimilari, iuxta illam apostoli Petri
visionem, de qua in actibus apostolorum scriptum est, Et vidi cælum apertum, & descendens
Acto.10. vas quoddam velut linthcum magnum, quatuor initijs submitti de cælo in terram, in quo erãt
omnia quadrupedia, & serpentia terræ, & volatilia cæli, & facta est vox ad eum. Surge Petre,
occide & manduca. Per illa namque gentes significari ipse intelligens, postmodum dixit: Vos
scitis quomodo abominatũ sit viro Iudæo coniungi, aut accedere ad alienigenam, sed mihi ostẽ-
dit Deus, neminem communem & immundum dicere hominem. Cum talibus percussit eis fœ-
dus dominus, videlicet dicendo illi Quæ Deus purificauit ne tu communia dixèris aut immũ-
da. Sed & quoties homo secularis, vel potens, aut superbus, aut immitis, aut subdolus, mores in
melius commutando, arctius sanctæ religionis propositum assumit, & humilibus, mitibus, atq;
simplicibus sese coniungit, percutitur à domino sanctis fœdus cum bestiis & reptilibus eiuimo-
di, & impletur prophetia Esaiæ dicentis: Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hœdo ac-
Esai.11. cubabit, vitulus & ouis & leo simul morabuntur, & puer paruulus minabit eos. Vitulus & vr-
sus pascentur, simul requiescent catuli eorum, & leo quasi bos commedet paleas. Et delectabi-
tur infans ab vbere super foramina aspidis, & in cauernã reguli, qui ablactatus fuerit, manum
suam mittet. Nam quod idem alibi dicit Esaias de diebus nouissimis, id est, de aduentu domi-
Esaiæ 2. ni. Et iudicabit gentes, & arguet populos multos, & conflabunt gladios suos in vomeres, & lã-
ceas suas in falces, non leuabit gens contra gentẽ gladium, nec exercebuntur vltra ad prælium.
Idipsum continuò subiungit iste, imò Deus in isto, cum dicit. [Et arcum, & gladium, & bellum »
conteram de terra.] Hoc enim toties fit, quoties homo bellator, & militiæ seculari dudum de- »
ditus, arma bellica quibus homines occiduntur proijcit, & monastico siue clericali transforma-
sus habitu canit insignia pacis, aut certe factus heremita, qui dudum gladium lanceamque vi-
brabat, vomere terram scindit, & falce segetem & herbã secat exiguã, sustentando corpusculo
necessariam. Sed & in singulis hominibus spiritualiter arcũ & gladium, & bellum conterit do-
minus, quando post pugnam vitiorum, qua fatigabatur miles legitimus, dicens: condelector
Rom.7. legi Dei secundum interiorem hominem, Video autem legem in membris meis repugnantem
legi mentis meæ, tandem liberatur de corpore mortis huius, & hoc gratia Dei per Iesum Chri-
Psal.57. stum. Nam & in Psalmo maximè de hac pace scriptum est. Et factus est in pace locus eius, sub-
auditur Dei, & habitatio eius in Sion. Continuoq; sequitur, ibi confregit potentias, arcũ, scutũ,
& gladium, & bellum, id est, omnem impugnationem vitiorum. Sequitur adhuc. [Et dormire »
eos faciam fiducialiter.] Subauditur in illa pace. Ibi namque dormitur fiducialiter, videlicet illa »
Cant.5. dormitione, de qua in Canticis loquitur sponsa. Ego dormio & cor meum vigilat. Vigilanti
namque corde, fiducialiter dormitur, quando remotis curis secularibus, & repressis vitiorũ mo-
tibus solum, Deun[illegible]brra per gratiam Dei anima suauiter contemplari delectatur. Vel certè
Phili.2. dormire eos fiducialiter, id est, somnũ mortis excipere faciam confidenter, videlicet pro bona
conscientia, quali fretus Apostolus, dissolui & cum Christo esse cupiebat. His dictis de vinito-
ribus eius, confestim ad eandem vineam, id est, ecclesiã vniuersam facit Apostrophã, dicitq; ad
eam. [Et sponsabo te mihi in sempiternũ, & sponsabo te mihi in iudicio, & iustitia, & misericor- »
dia, & miserationibus, & sponsabo te mihi in fide, & scies quia ego dominus.] Mira familiaritas, »
mira gratia, mulier ista cui hæc loquitur, fornicatrix fuerat, post amatores suos ibat, nisi quod
spinis offensa, & maceria, ita vt non posset inuenire vias suas, tãdem dixit. Vadam, & reuertar
ad virum meum priorem, quia bene erat mihi tunc magis quàm nunc. Ecce aũt ad desponsatio-
nem adducitur, & conuertitur ad illam amator Deus, & inter blanditias ineffabiles sponsa fore
promittitur, quasi virgo, imò verè virgo. Nã Corinthijs, qui vtiq; gentes fuerant, & post mul-
1.Cor.11. tos amatores, id est, post multos deos ierat anima eorũ, loquit̃ Apostolus. Aemulor enim vos
Dei æmulatione, despõdi enim vos vni viro virginẽ castã exhibere Christo. Talis animarũ ama-
tor Deus, vt quantũcunq; anima fornicata fuerit, statim vt Deo vero per fidẽ cõiungitur, vir-
go fit. Hoc homo facere nõ potest, neq; enim talis est carnis natura siue lex. Secundũ carnẽ vir-
go esse non potest, quæ semel corrupta est, imò nec legitima vxor, quæ semel à viro suo repu-
Hier.3. diata est. Idcirco per prophetã aliũ dicit ad hãc ipsam mulierẽ. Vulgò dicitur. Si dimiserit vir
vxorem suã, & recedens ab eo duxerit virũ alterũ, nũquid reuertetur ad eã vltro? Nunqd non
polluta & cõtaminata erit mulier illa? Tu aũt fornicata es cũ amatorib9 multis, tamẽ reuertere
ad me

ad me dicit dominus,& ego suscipiam te.Cum dicit,& ego suscipiam te,subaudiendum est se- *Trina spon*
cundum prædicta testimonia & sponsam & virginem faciam te. Nunc igitur diligenter con- *satio.*
siderandum est familiaritatis,& gratiæ huius trina repetitio. & sponsabo te mihi in sempiternũ.
& sponsabo te mihi in iudicio & iustitia, & in misericordia, & miserationibus, & sponsabo te
mihi in fide.Quid est illud primum quod promittit dicẽdo,& spõsabo te mihi in sempiternum?
Quid nisi nuptias illas repromittit,quarum iucunditate resperia omnis sancta scriptura legenti
& intelligenti animæ dulcescit? In quodã loco euangelii sui spõsus iste dicit. Simile est regnum *Matt.22.*
cælorũ homini, qui fecit nuptias filio suo.Nuptiæ istæ iam nobis innotuerunt quales sint,quia
tunc Deus pater & rex filio suo nuptias fecit, quando illum incarnari voluit,& nuptiarũ istarũ
thalamus fuit vterus virginis. In illo nãq; vtero natura mulieris huius,natura nostra, natura hu
mana,coniuncta est naturæ Dei.& exinde qui Deus erat,processit Christus Deus & homo,spõ- *Psal.18.*
sam habens, & ideo sponsus,sicut scriptum est in Psalmo, & ipse tanquam sponsus procedẽs de
thalamo suo.Ista sponsalia æterna sunt.Cum ergo dixisset,& sponsabo te mihi.addidit,in sem-
piternum,id est,naturam tuæ carnis semel suscipiens,vltra non dimittã,nec euanescet, vt qui-
dam hæretici putãt.sed & verbũ & caro,id est,& Deus & homo ero in sempiternũ. Quid porro
est illud secundum quod promittit dicẽs,& sponsabo te mihi in iudicio & iustitia, & misericor-
dia & miserationibus? Quid nisi iudicium illud promittit, quod homo factus ipse Deus fecit
contra principẽ mundi, moriendo propter delicta nostra, vt illũ eijceret foras? Illa namq; hora
instante dixit.Nunc iudicium est mundi,nunc princeps mundi eijcietur foras. Proinde iustitia *Ioann.12.*
nostra resurrectio eius est. Quia crucifixus est(inquit Apostolus)propter delicta nostra, & resur *Rom.4.*
pter iustificationẽ nostrã.Misericordia eius est remissio peccatorum, quod est primũ sancti spi-
ritus datum, de quo ipsa die, qua resurrexit, cum insufflaret stans in medio discipulorũ suorum
dixit eis.Accipite spiritum sanctũ, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Miserationes *Ioan.20.*
eius,diuisiones gratiarũ sunt, quod est secundũ eiusdem spiritus sancti datum, de quo scriptum
est,quia die pentecostes apparuerunt apostolis dispartitæ linguæ, tanquam ignis, seditq; supra *Acto.2.*
singulos eorũ.In his igitur sponsabo te mihi(inquit)in iudicio, & iustitia,& misericordia,& mise-
rationibus, id est,fundã sanguinẽ meũ,& morari pro te. Vndè iudicatus princeps mundi eijcia-
tur foras,& resurgam propter iustificationẽ tuã,& miserebor tui,dando spiritũ sanctũ in remissi
onem peccatorũ, & miserebor te, dando & distribuendo tibi diuisiones gratiarũ,id est,gratiam *1.Cor.12.*
sanitatum,operationem virtutum,genera linguarũ,&c.Quid deinde est illud tertiũ,quod pro-
mittit dicẽdo, & sponsabo te mihi in fide? Quid nisi illud quod ad Romanos scribens, vehemẽ-
tissimè concertat apostolus,iustificari hominem ex fide,nõ ex operibus? Quid(inquit)dicemus *Rom.4.*
inuenisse Abraham patrẽ nostum secundũ carnem? Si enim Abraham ex operibus iustificatus
est,habet gloriam,sed non apud Deũ,Quid enim scriptura dicit? Credidit Abrahã Deo,& repu *Gene.15.*
tatũ est illi ad iustitiã.Ei aũt qui operatur,merces nõ imputatur secundũ gratiam,sed secundum
debitum.Ei verò qui non operatur,credẽti aũt in eum qui iustificat impium,reputatur fides ad
iustitiã: sicut & Dauid dicit, beatitudinẽ hominis, cui Deus accepto fert iustitiam sine operibus. *Psal.31.*
Beati quorũ remissæ sunt iniquitates,& quorũ tecta sunt peccata,&c. vsq; ad id quod ait:iustifi-
cati igitur ex fide,pacẽ habemus ad Deum per dominũ nostrum Iesum Christũ. Igitur cũ dicit, *Rom.3.*
& spõsabo te mihi in fide,subaudiendum est & nõ in operibus, quia videlicet ex operibus legis
nõ iustificabitur omnis caro corã illo, iustitia aũt Dei per fidẽ Iesu Christi super omnes qui cre-
dunt.Sanè cum hæc dicimus aut legimus,non opera decem præceptorũ,quæ in tabulis lapideis
digito Dei conscripta sunt,repudiamus, sed opera cærimoniarũ carnaliũ in quibus Iudæus glo *Esaia 1.*
riatur,cum oderit eas Deus,sicut in Esaia loquitur. Neomeniã & sabbatum, & festiuitates alias
nõ ferã,Calendas vestras & solennitates vestras odiuit anima mea. Tandem hac felici dispensa-
tione promissa,& quasi triplici funiculo trinæ repetitionis insolubiliter cõfirmata, summã spõ-
saliũ totiusq; dotis breuiter appẽdit dicẽdo. [Et scies quia ego dominus.] Quid enim? Nunquid *Luc.*
paruum est scire,q̃ iste sit dominus? Nẽpe sapientes illi magistri & legisperiti,illi scribæ & Phari- *Matt.22.*
sæi,qui tulerant,vel tulisse videbãtur sibi clauim sciẽtiæ,nescierũt.Cum enim tẽtassent hũc do-
minũ,vt quasi sapiẽtes in sermone caperẽt eum velut insciũ, memor scripturæ dicẽtis, Respõde
stulto secundũ stultitiã suam,ne sibi sapiens videatur. talionẽ illis reddidit, pponendo quęstionẽ
huiusmodi,Quid vobis videtur de Christo,cuius filius est? Dicentibus illis, Dauid, Quomodo
(inq̃t)Dauid in spiritu vocat eum dominũ,dicens,Dixit dominus domino meo, sede à dextris *Psal.109.*
meis,Donec ponã inimicos tuos scabellũ pedũ tuorũ? Si ergo Dauid vocat eũ dominũ,quomo-
filius eius est? Et nemo poterat ei respõdere verbũ. Nescierũt,imò scire noluerũt de filio Dauid,
quomodo vel vndè sit filius Dauid, Tu aũt scies,inquit,scies inquã quia ego dominus, nõ solum
Dauid,cuius secundum carnẽ filius sum,verũ etiã & angelorũ & hominũ, & cęli & terrę & maris
& omniũ qui in eis sunt,quorum vtriq; creator, & idcirco dominus sum. Ne quis parũ hoc existi-
met,nimirũ hæc sententia vita æterna est. Dixit enim ipse quodã loco ad patrẽ. Hæc est aũt vita *Ioan.17.*
æterna,vt cognoscãt te solũ Deũ verũ,& quẽ misisti Iesum Christũ. Sciẽtia hęc nõ ex magisterio

homini

hominis,sed ex reuelatione procedit Dei patris, & in hac reuelatione vera beatitudo est. Vndè
ad Petrum, cum ille incepisset scire quod iste dominus sit, taliter locutus est. Beatus es Simon
Matt.16. Bar Iona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui in cœlis est. Sequitur. [Et "
erit in die illa, exaudiam dicit dominus, exaudiam cœlos, & illi exaudient terram, & terra ex- "
audiet triticum, & vinum, & oleum, & hæc exaudient Iesrael.] Si solam spectes in istis quoque "
dictis literam, valde exile est, neq; maiestati eius, qui hæc loquitur, domini Dei condignum ap-
paret, quod sonuit litera hæc. Etenim metonomica quidem transfiguratione litera decorata
est, dum cœli & terra & triticum & vinū & oleum exaudiri vel exaudire dicuntur, sed hic in su-
perficie nihil aliud repromitti sentitur, nisi quod temporale est quo anima non reficitur, sed so-
lus venter, qui destruendus est, impletur. Vt ergo dignum Deo in ista quoque litera sensum cō-
Psal.18. sequamur, leuemus ad illum mentis oculos, cui dicit Psalmista, Reuela oculos meos, & consi-
Exauditiones quatuor derabo mirabilia de lege tua. Primum est, vt istas exauditiones enumeremus, Dominus ex-
audit cælos, & cæli exaudiūt terram, & terra exaudiuit triticum, & vinum, & oleum, & hæc
exaudiunt Iesrahel. Nimirum quatuor exauditiones sunt & occulta gradatio, sed eam Apósto
Rom.10. lus planiorem atque clariorem facit, Dum ad Romanos scribens, præmisso, omnis quicunq; in-
uocauerit nomen domini, saluus erit, continuò subiungit, Quomodo ergo inuocabunt in quem
non crediderunt? Aut quomodo credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient
sine prædicante? Quomodo verò prædicabunt, nisi mittantur? Gradatio namq; verbis diuer-
sa sed sensibus eadem est, nisi quod hic descendendo, Apostolus autem quasi ascendendo gra-
dus eosdem disponit. Denique cæli, quos hic dominus sese exaudire promittit, ipsi sunt prædica-
tores de quibus in quarto gradu dicit Apostolus, Quomodo prædicabunt nisi mittantur? Si
Psal.18. testimonium quæris, notum & promptum est illud Psalmistæ. Cæli enarrant gloriā Dei, id est,
apostoli cæteriq; prædicatores annūciant euangelium Christi filij Dei. Itaq; cum dicit hic do-
minus, exaudiam cælos, sic intelligēdum est, spiritu sancto implebo apostolos, vt videlicet au-
thoritatem habeant prædicandi tanquam à Deo missi. Quomodo enim prædicabunt, nisi mit-
tantur? Item cum dicit. Et illi exaudient terram, sic intelligendum est, & illis prædicantibus au-
dient inhabitantes terram, iuxta illud: In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis
terræ verba eorum. Quomodo enim audient sine prædicante? cæli ergo audient terram, id est,
apostoli per nimiam charitatem non sustinebunt, quin descendant ad erudiēdam terrenorum
hominum ignorantiam. Item cum dicit, & terra exaudiet triticum & vinum & oleum, sic in-
telligendum est, & terreni homines credendo suscipient bonum Dei verbum, quemadmodum
terra hæc inanimata suscipit semen, siue plantaria paritura triticum & vinum & oleum. Sic ni-
mirum & non aliter, non nisi audiendo credere poterunt. Quomodo enim credent ei, quē non
audierunt? Item quod dicit, & hæc exaudient Israel, sic intelligendum est, & eorum credulitas
inuocabit semen Dei, id est, Christum, quē nisi credunt, inuocare non poterūt. Quomodo enim
inuocabunt, in quem non crediderunt? Totum ergo quod habemus, quod dominū Iesum Chri-
stum scire & inuocare meruimus, miserentis Dei gratiæ ascribendū est, quia videlicet, non prior
dominus exaudisset cælos, neque cæli exaudirent terram, neq; terra exaudiret triticū & vinum
& oleum, neque hæc exaudirēt Iesrael, nisi Deus vel spiritus sanctus prædicatores misisset. neq;
illi prædicarent, ac per hos homines neq; audirent, neq; crederent, neq; Christum inuocarent.

Proprietates istarum exauditionum adhuc breuiter percurrere libet. Exaudiuit dominus
cælos, quando desiderantes ipsum visitauit Apostolos, primò & secundò post resurrectionem
Luca 24. suam. Primò, ipsa die qua resurrexit, quando de ipso loquentibus (sicut Lucas narrat) & dicēti-
Ioann.20. bus, quod surrexit dominus verè & apparuit Simoni, stetit in medio eorū, & dixit eis. Pax vo-
bis. Et sicut Ioānes refert, insufflauit & dixit. Accipite spiritum sanctū, quorum remiseritis pec-
Acto.2. cata, remittūtur eis. Hoc enim est primum, quod dedit illis spiritus sancti datum in remissionem
peccatorū. Secundò, quando cum essent omnes perseuerantes vnanimes in oratione cū mulieri-
bus, & Maria matre Iesu, & fratribus eius, misit eis spiritum sanctum in diuisionē gratiarū, quas
linguæ dispartitæ significabant, quæ apparuerunt. Hoc enim est alterū spiritus sancti datū, quo
illis dedit vel distribuit diuersorum dona charismatum. Propter istas duas visitationes, quibus
illis spiritus sanctus datus est, pulchrè non cōtentus est semel dixisse, exaudiam, sed repetiuit, &
eodem bis vsus est verbo. Et erit (inquiēs) in die illa, exaudiam dicit dominus, & exaudiam cæ-
Acto.13. los. Exaudierunt cæli terram, quando apostoli vocibus sanctæ scripturæ, quæ pro terra, siue
Esai.19. pro gentibus agunt, obedierunt. Exempli gratia, Cum dixissent, vobis quidem oportebat pri-
mùm loqui verbū Dei, sed quoniā repulistis illud, & indignos vos iudicastis æternæ vitæ, ecce
cōuertimur ad gentes, statim addiderunt, Sic enim præcepit nobis dominus, Posui te in lucē gē-
tibus, vt sis in salutem vsque ad extremum terræ. Itē, Cum pertransissent Mysiā, descenderunt
Troadem, & visio per noctem Paulo ostensa est. Vir Macedo quidam erat stans & deprecans
eum dicens. Transiens in Macedoniā adiuua nos. Hoc viso, certi facti sunt, quia vocasset eos
Deus euangelizare eis. Exaudiuit terra triticū & vinum & oleū, quando gentilitas obediuit
euange-

euangelio Christi, vt viuere secundum eius imperium, vt confirmaret se secundum Dei ver-
bum, quod est bonũ & spirituale triticũ, & secundũ spiritus sancti beneplacitũ, cuius iam dicta
duo data rectè intelliguntur per vinum & oleum. Hæc autẽ exaudierunt & exaudire non de-
sinunt Iesrahel, dum saturãt ora mutorum & saturando aperiunt, & linguas infantium disertas
faciunt, & aures reserant ad audiendum & obediendum, iuxta illud quod de hoc eodem triti-
co & vino & oleo saturandos prospiciens spiritus prædixit in psalmo, Edent pauperes & satu- *Psal. 21.*
rabuntur & laudabunt dominum. Laudabunt quippe, non aliud est quàm inuocabunt, quod
hic significatur per exauditionis verbum. sequitur. [Et seminabo eam mihi in terram, & mise-
rebor eius quæ fuit absq; misericordia, & dicam non populo meo, populus meus es tu, & ipse
dicet, deus meus es tu.] Seminabo eam mihi in terram, subauditur vniuersam, id est, dissemi-
nando verbum prædicationis, ecclesiam catholicam in toto orbe terrarum diffundam, vt non
sit tantum in vna Iudaica gẽte, sed in omni gente & natione, iuxta quod in Psalmo testatur fi-
lius, dictum sibi esse à patre. Postula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuã, & possessionem *Psal. 2.*
tuam terminos terræ, Et miserebor (inquit) eius. Cuius eius? Quæ fuit absq; misericordia. Hæc
omnia faciendo quę huc vsque pollicitus sum, lactando & ducendo eam in solitudinẽ, loquen-
do ad cor eius, & cætera peragendo, miserebor eius, & hæc est misericordia quã faciam illi, quæ
fuit absq; misericordia. Iam supra hoc diximus, cuncta hæc quæ hoc prolixæ promissionis ca-
pitulo sub relatiuis pronominibus cõtineantur, ab eo quod ait, Ecce ego lactabo eam, ista clau-
sula compleri, quæ fuit absq; misericordia, atq; hic tandem designari, ad quam fiant promissi-
ones huiusmodi, mira nõ solũ veritate, verumetiã eloquutionis arte, vt nõ vsquequaq; irascatur
contra scripturam, quam seruari oportebat, illa, cõtra quam superius dictum est, Voca nomen
eius, absque misericordia. Putat namque ipsa, quæ vocatur absque misericordia, sibimet bona
hæc promitti, & semetipsam esse de qua nunc dicitur, & miserebor eius, quæ fuit absque miseri
cordia. Verùm longe aliud est vocari vel esse absq; misericordia, atq; aliud fuisse absq; miseri-
cordia. Nam absque misericordia vocatur, & est domus carnalis Israel, cui non addam (inquit)
vltra misereri. Absque misericordia verò fuit gentilitas, cui nunc miseretur Deus. Hoc mani-
festius liquet ex eo quod protinus addidit. Et dicam nõ populo meo, populus meus es tu, & ipse
dicet, Deus meus es tu. Iste namq; populus gentilis est, cui Paulus apostolus dicit. Qui eratis illo *Ephe. 2.*
in tempore sine Christo, alienati à conuersatione Israel, & hospites testamentorum promissio-
nis, spem non habentes, & sine deo in hoc mundo. Nunc autem in Christo Iesu vos qui aliquã-
do eratis longè, facti estis prope in sanguine Christi.

FINIS LIBRI PRIMI.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN OSEE PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER SECVNDVS.

SVPERIORI loco vbi dictũ est, Et dixit dominus ad Osee. Vade sume tibi
vxorem fornicariam, & fac filios fornicationum, meminimus, & nunc quoque
meminisse debemus versiculi longè inferius in hoc propheta scripti, cũ domi-
nus dicit. Et locutus sum prophetis, & ego visionem multiplicaui, & in manu *Osee. 12.*
prophetarũ assimilatus sum. Diximus, dominũ in manu prophetę huius assimu-
latũ, in eo videlicet, quòd semel & iterũ, ac tertio accessit ad mulierẽ fornica-
riam & fecit filios fornicationũ. Huic nãq; illud simile est, quod tertiò dominus
accessit ad gentẽ Hebraicã. Primò quando pepigit fœdus siue confirmauit testamentum cũ A- *Gene. 15. 17.*
braham. Secundò, quãdo legem dedit in monte Sina, post annos quadringẽtos & triginta. Ter- *Exod. 20.*
tiò, quando propheticũ sermonẽ cõscribendũ misit, qualẽ primus & scripsit & cecinit Dauid. At
verò à domo eiusdem Dauid scissæ sunt decẽ tribus post mortẽ Salomonis, & domũ eius secuta
est sola tribus Iuda, & quæ cõtigua illi erat tribus Bẽiamin, sicq; de vna domo Iacob duæ factæ
sunt domus. altera domus Israel, & altera domus Iuda, de quibus in isto, cum dixisset, voca no-
men eius absq; misericordia, continuò subiunxit. Quia nõ addã vltra misereri domui Israel, sed
obliuione obliuiscar eorũ, & domui Iuda miserebor. Istæ (vt alio iam loco diximus) quæ sunt *Ezec. 23.*
mulieres, quarũ altera apud Ezechielem dicitur Oolla, altera Ooliba. Videamus igitur sequẽ- CAP. III.
" tia. Et dixit dominus ad me. [Adhuc vade & dilige mulierem dilectam amico, & adulteram,
" sicut diligit dominus filios Israel, & ipsi respiciunt ad Deos alienos, & diligũt vinacia vuarũ.]

Mulier ista ipsa est Ooliba, id est Hierusalem siue domus Iuda. Et quare hæc dicitur dilecta a-
mica? Videlicet pro eo quod superius dixit, & domui Iuda miserebor. Ad distinctionem do-
mus Israel, de qua dixit, quia non addam vltra misereri domui Israel, sed obliuione obliuiscar
eorum, ista dicitur dilecta amico. In quo misertus est domui Iuda? In eo nimirum, quòd cum
domum Israel transtulisset Salmanassar rex Assyriorum, domum autem Iuda captiuasset rex
Babylonis, domũ quidem Iuda dominus soluit de captiuitate post septuaginta annos, domum
autem Israel non soluit, sed tenentur captiui in Ala & in Abor, iuxta fluuium Gozan in ciui-
4. Reg. 17. tatibus Medorum. Translatus est (inquit scriptura) Israel de terra in Assyrios vsque in diem
hanc. Dilecta ergo rectè hæc dicitur amico, quia parcius percussit hanc Oolibã, quàm sororem
eius Oollam, prioris amicitiæ memor, imò propositi sui, de quo mox dicendum est in præsenti
loco. Sed vide quomodo, cum dixisset mulierem dilectam amico, statim addidit, & adulteram,
subauditur, sicut est & soror eius. Sequitur enim. Sicut diligit dominus filios Israel, & ipsi respe-
Diligere vinatia. ctant ad Deos alienos, & diligunt vinatia vuarum. Idem nanque est, ac si dicat, Quia domus Iu-
da sic adultera est, vt domus Israel. Vtraque enim cum diligeretur à domino, sæpe respexit ad
deos alienos, & dilexit vinatia vuarum, id est, eosdem Deos, imò dæmones, qui verè tanquam
vinatia vuarum sunt. Sicut enim tempore vindemiæ pressis vuis, vinoque in apothecis recondi-
to vinatia foras projiciuntur. sic habitis in supernis iudicio, factaque bonorum & malorum diui-
sione angelorum, boni in beatis mansionibus confirmati, mali autem foras proiecti sunt. Istos
deos se esse mentientes ista mulier Ooliba dilexit, & ad eos respexit non minus quàm Oolla,
id est domus Iuda non minus quàm domus Israel, Hierusalem non minus quàm Samaria. Vn-
dè in Ezechiele dominus cum dixisset de Oolla, id est, de Samaria, ipsi discooperuerunt igno-
Ezech. 23. miniam eius, filios & filias eius tulerunt, & ipsam occiderunt gladio: continuò subiunxit. Quod
cum vidisset soror eius Ooliba, plus quàm illa insaniuit libidine, & fornicationẽ suam super for
nicationem sororis suæ ad filios Assyriorum præbuit impudenter ducibus & magistratibus ad
se venientibus indutis veste varia, equitibus qui vectabantur equis, & adolescentibus forma
cunctis egregia. Prætereà & aliter nũc vsque Iudæi fastidientes vinũ, diligunt vinatia vuarum.
quia in omnibus viuificantem fugientes spiritum, occidentem vilem & aridam sequuntur lite-
ram. Sed ad ordinem redeamus. Adhuc (inquit) vade, dilige mulierem dilectam amico & adul-
teram. Postquam ad illam Gomer filiam Debellaim, ò tu Osee semel & iterum ac tertiò acces-
sisti, & illa toties concepit & peperit, adhuc vade & dilige sororem eius similem adulteram. Et
est sensus hic mysticus, Post illa tria, quæ iam dicta vel facta sunt, testamentum confirmatũ cum
Abraham, legem datam per Moysen in monte Sina, & Sermonẽ propheticum, à pluribus pro-
pheris administratum & conscriptum. Tãdem ò saluator, fili Dei, verbũ patris, ingredere mũ-
dum ad saluandum genus humanum, & de domo (inquam) Iuda, de semine Dauid, de virgine
Maria homo factus nascere. Hoc nanque erat, mulierem illam diligere, imo & osculum illi dare.
Canti. 1. Iuxta quod bona pars, delecta pars eiusdem per Salomonẽ dixit, Osculetur me osculo oris sui,
quod est dicere. Qui olim per figuras loquens vel apparens, testamentum vel fœdus cum A-
braham pepigit, qui deinde in monte Sina legem dedit, & qui deinde prophetas misit, ipse iam
veniat & coniungatur mihi per sacrosanctum mysterium suæ incarnationis. Sequitur. [Et
fodiam mihi xv. argenteis, & choro ordei, & dimidio choro ordei. Et dixi ad eam, dies multos
expectabis me, non fornicaberis, & non eris coniuncta viro. Sed & ego expectabo te, quia dies
multos sedebũt filii Israel sine rege, & sine principe, & sine sacrificio, & sine altari, & sine Ephot,
& sine Teraphim.] Sicut paulò ante, cum secundum multitudinem mulieris loqueretur dicẽ-
do, & ibat post amatores suos, &c. repentè ad similitudinem vineæ transiuit, & dixit, & dabo ei
vinitores eius ex eodem loco. Ita & hic de similitudine mulieris, qua dixerat, Adhuc vade, di-
lige mulierem dilectam amico, repentè ad similitudinẽ vineæ transiuit dicens, & fodi eam mihi.
Ad proprietatẽ nanque spectat vineæ quod dicit, fodi, pro quo verbo in alia translatione scri-
ptum est, & conduxi, quia magis hoc pertinere visum est ad similitudinem vel proprietatem
mulieris. Quid autem sibi vult hæc argenteorum quantitas numero xv. itemque chorus or-
dei & dimidius chorus ordei? Et quidem multa sunt quæ hinc potuere dici, videlicet quindena
rium argenteorum numerum ad xv. lunam, qua die exierunt filii Israel liberati ab Aegyptiis.
Chorum autem ordei & dimidium chorum ordei, qui sunt simul xlv. modij, ad xlv. dies con-
gruè referri, quibus egressi, peruenerunt ad montem Sinai die xlv. Qui enim xlv. die ad eum
peruenerunt locum, in quo legem acceperunt, bene xlv. modijs ordei fuisse referũtur cõducti.
Non quidem hunc sensum ab antiquioribus traditum tenuem arbitramur, sed quia ad saluato
ris aduentum (sicut iam dictum est) præsens spectat locus, ex tunc enim sedent Iudæi sine rege
Mysterium huius numeri. & principe, secundum hæc eadem tempora literæ huius sacramentum enucleare conamur.
Quærentibus nobis, vt inueniamus iuxta promissum dicentis. Quærite & inuenietis, tan-
dem illud occurrit, quia neque in argenteis, neque in hordeo quantitas ad binarium numerum
Matt. 7. peruenit, sed neque in vnitate remansit. Esset vnitas, si ita dixisset, & fodi eam mihi x. argen-
teis.

teis. Est enim denarius secunda vnitas. itemq; si dixisset, & choro hordei, neq; addidisset dimi-
dio choro hordei, esset itidem vnitas in quantitate pacti. Excessit vnitatem, nec tamē ad bina-
rium peruenit, quia neq; viginti sunt argentei, qui numerus binarius decenus est, neq; duo sunt
chori hordei, qui binarius est singularis. In vtroq; limite, id est, tam in deceno quàm in singu-
lari, vnitas est & semis, & sicut iam dictum est in neutro ad binarium peruenit. Porrò, absque
binario vel minus quàm in binario numero, coniugiū non fit, neq; carnale, quod Deus in initio
coniunxit, neq; spirituale, de quo ad hunc prophetam hic mysticus sermo fit, de quo Apostolus
cum præmisisset, & erunt duo in carne vna, continuò subiunxit. Sacramentum hoc magnum *Ephe.5.*
est, ego aūt dico in Christo, & in ecclesia. Quid igitur hoc sibi vult, quia neq; viginti argenteis
dixit, neq; duobus choris hordei, qui numerus est coniugalis, sed vtrobiq; & super vnitatem
ascendit, & tamen ad binariū nō peruenit, nisi quia mulier ista sic dilecta, cuius de carne Chri-
stus Deus homo fieri dignatus est, & tanquam sponsus de thalamo suo processit, ad coniugium
" eiusdem Christi non peruenit? Sequitur enim. [Et dixit ad eam. Dies multos expectabis me,
" non fornicaberis, & non eris viro, sed & ego expectabo te.] Itaq; defectum coniugij significat
hic defectus, tam deceni, quàm singularis binarij, & idcirco rectè, neq; vnitas sola, neq; binarius
totus est, quia gens illa, de qua Christus, ecclesiæ sponsus, natus est, neq; virgo est, quippe quæ
iam adultera præsenti loco dicta est, neq; vxor aut coniunx esse meretur, quia sine viro, quia
filium non confitens, nec patrem habet. At contra, quæ virum hunc habet, quæ sponsa dici me-
retur & est, & virgo est & coniunx, atq; idcirco quantitas argenteorum eius vnitate & binario
taxata est. Sic enim in canticis habes. Vinea fuit pacifico, in ea quæ habet populos, tradidit *Canti.8.*
eam custodibus, vir affert pro fructu eius mille argenteos. Statimq; vir ipse, scilicet Christus di
cit. Vinea mea coram me est. Mille tui pacifici & ducenti his, qui custodiunt fructus eius. Mille-
narius quippe, sicut Abacistæ melius norunt, quarta vnitas est. Eodem nanq; charactere, quo
vnus in singulari limite notatur, translato in*millenum limitem, mille significantur. Ducenti *forte, quar-*
verò in*centeno limite, eodem charactere significantur, quo in singulari duo prænotātur. Igitur *tum, forte,*
sicut illa neq; virgo, neq; viro iuncta est, & idcirco argentei eius neq; decē sunt neq; viginti, neq; *tertio.*
chorus vnus, neq; chori hordei. Sic econtra, hæc & virgo & coniunx est, & idcirco argentei eius
& mille sunt & ducenti. Præterea & hoc notandum, quod illa & argentum accipit & ordeum.
Hæc autem solummodo argenteos. Quia habet quidem illa quippiam argenti, id est, sermonis
sancti in lege & prophetis, & soli ordeo occidentis literæ incumbit. Hæc autē totum quod habet
argentum est, neq; enim ordeum literæ attendit, sed solo viuificantis spiritus argento delecta-
tur. Et dicit, Eloquia domini eloquia casta, argentum igne examinatum probatum terræ, pur-
gatum septuplum. Dicitur ergo illi, quæ non habet gratiam coniugij. Dies multos expectabis *Psal.11.*
me, non fornicaberis, & non eris viro. Quid hoc sit, confestim exponitur his verbis. Quia dies
multos sedebunt filij Israel sine rege, & sine principe, & sine Ephot, & sine Teraphim. Ecce ho-
die veritatem huius prophetiæ completam videmus, quia Iudæi ducti in omnes gētes captiui,
sine rege, & sine principe sunt. Hoc non fuit antequam Christus veniret, sed sicut prædixerat *Gene.49.*
patriarcha Iacob, non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de fœmore eius, donec veniat qui
mittendus est, vsq; ad eius aduentum, & si non semper regem, semper tamen habuerunt prin-
cipem, ita vt duces & iudices de semetipsis haberent, etiam cū in Babylonia captiui essent. Nā *Dani.13.*
ibi quoq; iudicia sua per semetipsos exercuerunt. Exempli gratia, Susannam quidem condem-
nantes vt duceretur ad mortem, sed reuersi ad iudicium, duos presbyteros, qui falsum aduersus *Ioann.18.*
illam testimonium dixerant, iudicauerunt & interfecerunt. At vbi Christus venit, quem non
receperunt, iudices & præsides alienos habuerunt, & non licuit eis iudicare, vel per semet ipsos
terminare iudicium. Inde est, quòd cum diceret eis Pilatus de domino Iesu, accipite eum vos,
& secundum legem vestram iudicate. Responderunt, Nobis non licet interficere quenquam.
Extunc sedent sine rege, & sine principe, & multi dies sunt. Nam quia regem suum Christum
non requirunt, nec regem nec principem de semetipsis habere digni sunt. Sedent & sine sacri-
ficio, & sine altari, quia perdito loco vbi templū & altare habebant, de quo illis in lege præcipi- *Deut.12.*
ebatur, in loco quem elegerit dominus, immolabitis ei, & non in omni loco, nequaq; legales
victimas offerunt. Sedent & sine Ephot, & sine Teraphim. Ephot propriè superhumerale vo- *Ephot.*
catur, sed hic pro omni vestimento sacerdotali accipitur. Teraphim propriè appellantur figuræ *Teraphim*
& simulachra, sed huc pro omni ornamento sacerdotali positum est. Hæc omnia Iudæi per-
diderunt. Quomodo autē expectāt Christū, vel quomodo illos Christus expectat? Dicit enim.
Dies multos expectabis me, non fornicaberis, & non eris viro, sed & ego expectabo te. Nimi-
rum malè expectant, quia respuentes illum, qui iam venit, alium sibi pollicentur Messiā. Hinc *Ioan.5.*
ipse cum dixisset. Ego veni in nomine patris mei, & non accepistis me, subiunxit. Si alius ve-
nerit in nomine suo, illum accipietis. Porrò, Christus illos bene expectat, videlicet, donec ple- *Rom.11.*
nitudo gentium introeat. Cæcitas (inquit Apostolus) ex parte contigit in Israel, donec pleni-
tudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Hoc ipsum est, quod hic continuò sub-

 iungit.

iungit. [Et post hæc reuertentur filij Israel, & quærent dominum Deum suum, & Dauid regẽ suum, & pauebunt ad dominum, & ad bonum eius in nouissimo dierum.] Interea non fornicaberis (inquit) & non eris viro. Hoc est, nec amatoribus turpiter te prostitues, nec mihi viro legitimo coniungeris à quo conducta es. Illis namq; diebus, Israel siue synagoga, neq; fornicatur publicè cum Baal, siue cum vitulis aureis, sicut tunc faciebat, neq; viro suo Christo est, ac perinde nec patrem Christi Deum habet. Post istos dies, siue post hæc reuertentur (vt iam dictum est) quia cum plenitudo gentium intrauerit, quærent dominum Dem suum & Dauid regem suum, id est, Deum patrem & filium eius confitebuntur Iesum Christum. Et pauebunt (inquit) ad dominum, & ad bonum eius in nouissimo dierum. Duabus personis, scilicet patri & filio, tertiam addidit, id est, spiritum sanctum, dum præmisso, & quærent dominum Deum suum & Dauid regem suum, subiunxit, & pauebunt ad dominum. Pauebunt planè, id est, ineffabiliter admirabuntur, attoniti pro magnitudine rei, vel gaudij sui, videlicet, quomodo pauebat Thomas quando dicente sibi domino: Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & affer manũ tuam, & mitte in latus meũ, & noli esse incredulus, sed fidelis. Respondit, & dixit ei, Dominus meus, & Deus meus. Sicut enim Thomas cum cæteris discipulis illa die non fuit, quãdo Iesus venit, & dicentibus illis: Vidimus dominum, Nõ credidit, post octo autẽ dies erat cũ eis, & venientem iterum Iesum, vidit & credidit, sic hodie Iudæi nobiscum non sunt, & dicentibus nobis, resurrexisse illum quem crucifixerunt, non credunt. Posthæc autem nobiscũ erunt, & cognoscent eum, & pauebunt ad bonum eius in nouissimo dierum. Sequitur.

Futura Iudæorũ conuersio.

Ioan. 20.

CAP. IIII

[Audite verbum domini filij Israel, quia iudicium domino cũ habitatoribus terræ. Non est enim veritas, & non est misericordia, & non est scientia Dei in terra. Maledictum, & mendacium, & homicidium, & furtum, & adulterium inundauerunt, & sanguis sanguinem tetigit.] Postquam in capite libri (vt dignum erat) de Christo scripsit, miram similitudinem siue parabolam adhibuit de muliere, ad quam semel & iterum, ac tertiò iussus est accedere. Itẽq; de muliere dilecta, & adultera, quam iussus est adhuc diligere, nunc demum agit id, quod non quidem primum, sed tamen bonum secundarium est in ordine officij prophetici, scilicet peccata redarguendo populi, in quibus tunc erat, & pro quibus tandẽ mereretur proijci atque disperdi. Sic Ezechiel quoque in capite libri, id est, in prioribus visionibus longè post futura, præscripsit mysteria filij Dei per quatuor facies, hominis, vituli, leonis, atq; aquilæ volantis, & tunc demũ quæ minora vel secũdaria sunt, prophetauit vel scripsit, scilicet instantem captiuitatẽ populi in Babyloniã trãsmigraturi. Tu ergo (inquit) fili hominis, fac tibi vasa transmigrationis, & transmigrabis per diẽ coram eis, &c. Ait itaq;: Audite verbum domini filij Israel, quia iudicium domino cum habitatoribus terræ. Filij Israel, iamiam in captiuitatem ducendi, quibus non addet dominus vltra misereri, quibus dicit dominus, non populus meus vos, audite verbum domini, audite & scitote, quia iudicio vobiscum agitur, quia vos non sine causa patimini, aut patiemini, sed multis causis præcedentibus. Audite & scitote vos, audiat & sciat orbis vniuersus, omnesq; generationes, tam præsentes quàm futuræ, causas esse magnas, propter quas relinquamini absq; misericordia, propter quas domino vobiscũ sit iudiciũ sine misericordia. Quænã illæ sunt causæ? Ait: Non est enim veritas, & non est misericordia, & nõ est scientia Dei in terra, &c. Antequam causas huiusmodi pertractemus, sciendũ est, quia peccata populi illius non minora, quàm gẽtium peccata percurit, & in sola Christi fide, per quam & Abraham antequam circunderetur, iustificatus est, iustificationem hæc prophetica veritas constituit atq; repromittit. Et vt totũ prophetiæ corpus prælucescat, iam dicimus, quia septies abhinc vsq; ad finem voluminis peccata commemorat atq; replicat, & per singulas vices in Christũ sermo recurrit, qui solus omnium credentium atq; pœnitentium iustitia est. Vices istæ iam numerandæ vel præsignandæ sunt. Primò, inter cætera sic proloquens secundum multitudinem eorum sic peccauerunt mihi, fornicati sunt, & non cessauerunt, spiritus enim fornicationũ decepit eos, & fornicati sunt à Deo suo, quoniam ipsi cum meretricibus versabantur, & cum effœminatis sacrificabant, particeps idolorum Ephraim, dimitte eum. Quibus vtiq; dictis illos non minus, quàm gentiles sub peccato esse causatur atq; conuincit, tandẽ Christum qui solus iustificat, ad vtrosq; taliter loquentẽ, introducit. In tribulatione sua mane consurgent ad me dicentes. Venite & reuertamur ad dominum, quia ipse cœpit & sanabit nos, percutiet & curabit nos, &c. Secundò ita incipiens. Ipsi autẽ sicut Adam transgressi sunt pactum, ibi præuaricati sunt in me. Galaad ciuitas operantiũ idolum, supplantata sanguine, & quasi fauces virorũ latronũ, & cætera vsq; ad illud, ex diebus Gabaa peccauit Israel, ibi steterunt nõ comprehendet eos in Gabaa præliũ super filios iniquitatis, iuxta desiderium meũ corripiam eos, congregabuntur super eos populi, cũ corripientur propter duas iniquitates, tandẽ iustũ & iustificantẽ Christũ, sic introducit. Ephraim vitula, docta diligere triturã, & ego transiui super pulchritudinem colli eius, Ascendam super Ephraim, arabit Iudas, confringet sibi sulcos Iacob. Seminate vobis in iustitia, metite in ore misericordiæ, innouate vobis nouale, tempus autẽ requirendi dominum, cum venerit, docebit vos iustitiam. Tertiò

Exodi. 12.

Argumẽtũ & summa totius prophetiæ libri huius.

Infra, 10.

Tertiò, confestim peccata repetens. Arastis (inquit) impietatem, messuistis iniquitatem, co-
medistis fructum mendacij, &c. quibus præmissis, continuò saluatoris eiusdē aduentum repro
mitti, sic eloquens personā Dei patris. Sicut manè transit, pertransit rex Israel, quia puer Israel,
& dilexi eum, & ex Aegypto vocaui filium meum. Quartò, itidem peccata replicans, & di-
cens Baalim immolabant, & simulachris sacrificabant, & ego quasi nutritius Ephraim portabā
eos in brachijs meis, & nescierunt, quòd curarem eos in funiculis Adam, traham eos in funiculis
charitatis, & ero eis quasi exaltans iugum super maxillas eorum, & declinaui ad eum, vt vesce-
retur, non reuertetur in terram Aegypti, & Assur ipse rex eius, quoniā noluerunt conuerti, &c.
repentè ad eundem saluatorem sermo recurrens ipsumq; repromittens. Post dominum (inquit)
ambulabunt, quasi leo rugiet, quia ipse rugiet & formidabunt filii maris, & volabūt quasi auis
ex Aegypto, & quasi columba de terra Assyriorū, & collocabo eos in domibus suis, dicit do-
minus. Deniq; dominus de quo ait, quasi leo rugiet, saluator noster est, de quo & patriarcha Ia- *Gene. 49.*
cob prædixerat, catulus leonis Iuda, ad prædam fili mi ascendisti, requiescēs accubuisti vt leo,
& quasi leæna ipsa rugijt, & formidauerunt filii maris. Quia resurrexit, & prædicatores Apo- *Ioan. 14.*
stolos suos misit, & timuerunt atq; ad pœnitentiā conuersæ sunt nationes orbis, & auolauerūt,
& nūc vsq; auolare nō desinunt, quasi auis ex Aegypto huius seculi, & collocat eos in domibus
suis, videlicet in supernis mansionibus, de quibus ait. In domo patris mei māsiones multę sunt.
Si quo minus dixissem vobis, quia vado parare vobis locum, &c. Quintò, peccata repercutiēs
cōfestim dicendo, circundedit me in negociatione Ephraim, & in dolo domus Israel, & cætera,
vsq; ad id. Idcirco erunt quasi nubes matutina, & sicut ros mane præteriens, sicut puluis tur-
bine raptus ex area, & sicut fumus de fumario, continuò saluator ipse suum repromittens ad-
uentum. Ego autē (inquit) dominus Deus tuus ex terra Aegypti, & Deum absq; me nescies, &
saluator non est præter me, &c. Sextò, protinus peccata commemorans dominus, dicendo,
Iuxta pascua sua adimpleti sunt, & saturati sunt, & eleuauerunt cor suū, & obliti sunt mei, &c.
tunc demū itidē suū repromittens aduentū, De manu mortis (inquit) liberabo eos, & de morte
redimam eos. Ero mors tua ò mors, ero morsus tuus inferne, &c. vsq; ad id, & ipse diripiet the-
saurum omnis vasis desiderabilis. ipse, inquam, videlicet Christus, qui in persona sua dixerat.
Ero mors tua ò mors, quia per mortē suam fortè armatū vicit, & vasa eius diripuit. Septimò,
acriter eadē peccata condemnans propheta, dicendo. Pereat Samaria, quoniā ad amaritudinē
concitauit Deum suum, in gladio pereat, paruuli eorū elidātur, & fœtæ eius discindantur, pro-
tinus in Christū vel Christi aduentū respiciens, cōuertere (ait) Israel, ad Deum tuum, &c. vsq; in
finem. Quibus vtiq; & veri Israelis conuersionē, & peccatorum per eundē Christū remissionē &
donorū spiritus sancti abundantē, & gratuitā mysticè præsignat effusionē. Ita quoties peccata
gentis percutit, siue enumerat, toties in aduentū siue sacramentū filij Dei suū propheticus sermo
cursum terminat, illud videlicet innuens, quod iustificari & à peccatis saluari, non aliter, quàm
per gratiā vel fidē eius quis possit. Vndè Apostolus tā Iudæorū, quàm Gentiū peccatis oppor-
tunè cōmemoratis, tandè dicit. Iustificati igitur ex fide, pacē habemus ad Deum, per dominum *Rom. 3.*
nostrum Iesum Christū. Nunc ipsum literæ vel expositionis ordinē ingrediamur. Præmisso
(vt iam dictū est) audite verbū domini filii Israel quia iudiciū domino cū habitatoribus terræ.
Quo dicto, nō tantùm attentos, verùm & attonitos reddere potuisset eos, si haberent aures au-
diendi, confestim causam ingrediens, sic incipit. Non est enim veritas, & nō est misericordia, &
nō est scientia Dei in terra. Maledictū, & mendaciū, & homicidiū, & furtū, & adulteriū inunda-
uerunt, & sanguis sanguinē tetegit. Propter hoc lugebit terra, & infirmabitur omnis qui habitat
in ea, in bestia agri, & volucre cœli, sed & pisces maris cōgregabuntur. Veruntamē vnusquisq;
nō iudicet, & nō arguatur vir. Populus enim tuus, sicut hi qui contradicunt sacerdoti, &c. Ferè
totā hanc sermonis prophetici partē, vsq; ad id quod ait, in tribulatione sua mane cōsurgent ad
me. Hic præscribi ratio postularet, nisi festinantes ad expositionē lectoris vitaremus offensam. *Eadem ma-*
Deniq; arbitramur, Apostolum nusquam certius respexisse, aut respicere potuisse, vt ad Ro *teria Pauli*
manos scribens, redargutis vehementissimè peccatis gentiliū, diceret protinus cōuersus ad Iu- *ad Roma-*
dæum. Propter quod inexcusabilis es ò homo omnis qui iudicas. In quo enim iudicas alterum *nos quæ*
teipsū condēnas. Eadē enim agis, quæ iudicas, &c. Reuera si nosse cupis, quā verè Iudæo iudi- *Osee.*
canti gētilē dixerit, eadē enim agis, quæ iudicas. mala hæc loco præsenti cōscripta de Iudæis, cō *Rom. 2.*
fer malis illis quæ de gētibus Apostolus cōmemorauit illic, & luce clarius liquebit, quia mala
illorū, & mala istorū, nō vtiq; similia, verùm eadē sunt. Verba quidē diuersa, sed res eędē sunt.
Illud breuiter prælibandū, quia sicut Apostolus illic ait. Propter quod tradidit illos Deus, vi-
delicet gētiles, in desideria cordis eorū, & in immunditiā, & hoc ipsum traditionis verbū tertiò
repetiuit, dicens. Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiæ. Itēq;, Et sicut nō proba-
uerunt Deū habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobū sensum, vt faciāt ea quæ nō cōue-
niunt. Ita & hic Iudæū fornicantē idē Deus tertiò tradit vel tradi iubet, dum derelinquit, & re-
dargui prohibet. Primò nāq; dicit: Veruntamen vnusquisq; non iudicet, & non arguatur vir.

Populus enim tuus ſicut hi qui contradicũt ſacerdoti. Secundò autẽ, Non viſitabo ſuper filias veſtras, cum fuerint fornicatæ, & ſponſas veſtras cum adulterauerint, quoniam ipſi cum meretricibus verſabãtur, & cũ effœminatis ſacrificabãt. Deinde tertiò. Particeps idolorũ Ephraim, dimitte eum. Separatum eſt conuiuium eorum, fornicatione fornicati ſunt. Sano quippe intellectui non aliud eſt, quod iuxta Apoſtolum Deus gentiles tradidit, quàm quod iuxta hũc prophetam Iudæum virum, vetuit argui, non viſitare ſe dixit, dimitti iuſſit, videlicet ſecundũ deſideria cordis ſui. Item, quod de gẽtibus Apoſtolus ait, repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, plenos inuidia, homicidio, &c. Hoc idẽ de Iudæis propheta hic enũciat, breuius tamẽ, cum dicit: Maledictum & mendacium, & homicidium, & furtum, & adulte-

Sapiens diſpenſator Paulus.

rium inundauerunt, & ſanguis ſanguinẽ tetigit. Vndè miranda & laude digna verè ſapientis Apoſtoli diſpenſatio, qui in diſceptatione Iudæorũ & Gentilium, quæ cauſa fuit ſcribendi epiſtolam ad Romanos, vt vtroſq; compeſceret, prius Gentiles tetigit quàm Iudæos. Quã ob cauſam? Videlicet quia ex Iudæis quidem, omnium gentiũ contemptoribus, totũ certamen oriebatur, & reatus eorum maior erat, quia legem habentes, legis erant præuaricatores, atq; idcirco prius ipſi debuerant repercuti, & oſtendi ſibimet quales fuerint, ſed gentiles ad audiendũ patẽtiores erant. Laudabilis ergo (vt iam dictũ eſt) diſpenſatio ſiue diſcretio redarguentis apoſtoli, quia redargutionem illorũ differens, qui merebantur quidẽ magis & prius redargui, ſed minus erant patientes, prius illos redarguit, qui minus quidẽ damnabiles, ſed magis erant patientes. Igitur (vt ſupra diximus) prolixum ſermonis huius prophetici capitulũ cauſa hic poſtulabat, præſcribi & ſermoni apoſtolico conferri, ſed nos vtriſq; ſummã ſic tetigiſſe contenti, deinceps carptim ſingula percurramus, paulatimq; ſingula horũ qualiter ſingulis Apoſtoli dictis conſonent, intueamur, ait. [Non eſt veritas, & non eſt miſericordia, & nõ eſt ſcientia Dei in terra.] „

Vbi veritas cõfeſſio peccatorum. *1. Ioan. 1.*

Idcirco (inquit) iudicium eſt domino cum habitatoribus terræ, iudicium (inquam) & nõ miſericordia, neq; enim addam vltra miſereri domui Iſrael, quia in terra, id eſt, eiſdẽ habitatoribus terræ non eſt veritas, & non eſt miſericordia, & non eſt ſcientia Dei. Tria hæc, ſi bene conſiderentur, digna ſunt vt vbicunq; fuerint, cedat iudicium, & accedat miſericordia Dei, vbicũq; autẽ nõ fuerint, miſericordia locũ nõ habeat, iudiciũq; fiat. Vbi namq; non eſt veritas, illic neq; confeſſio peccatorum eſt, & econuerſo, vbi confeſſio peccatorum non eſt, illic veritas non eſt. Si dixerimus (inquit Apoſtolus) quia peccatũ nõ habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. Ecce autẽ hic paucis interiectis dicitur. Verumtamẽ vnuſquiſq; non iudicet, & non arguatur vir. Populus enim tuus ſicut hi qui contradicunt ſacerdoti. Nimirũ contradicere ſacerdoti, eſt peccatum defendere, quia ſacerdotis officium eſt, populũ de peccato arguere. Igitur ſicut in gentibus veritas non erat, ita & in Iudæis, ſiue in illo carnali Iſrael veritas non fuit, aut

Rom. 1.

eſt. At verò acerbius iſtam veritatis abſentiam in gentibus redarguit Apoſtolus, cum dicit. Reuelatur enim ira Dei de cœlo ſuper omnem impietatem, & iniuſtitiam hominum eorum, qui

3. Reg. 12.

veritatem Dei in iniuſtitia detinent, quia quod notum eſt Dei manifeſtum eſt illis, &c. Ergo vt culpa Iudæorum contra veritatem, culpæ gentilium veraciter æquipatetur, quæramus, & mox occurret, quomodo & illi veritatem Dei in iniuſtitia detinuerunt. Formatis namq; vitulis aureis, dixerunt. Hi ſunt dij tui Iſrael, qui te eduxerunt de terra Aegypti. In hac iniuſtitia, tam Hieroboam, quàm populus veritatẽ Dei detinuit, atq; depreſſit, non enim ignorabant, ſed ignorantiam ſimulabant, quia quod notum eſt Dei, manifeſtũ erat in illis, nõ tantũ (ſicut gẽtilibus)

Pſal. 131. *Vbi nõ miſericordia, ibi nec charitas.*

à creatura mundi, ſed plus quàm gentilibus, à ſcriptura ſuſceptæ legis. Ad ſummum, quia ſciderant ſeſe à domo Dauid, illa veritas nõ erat in eis, de qua idem dicit. Iurauit dominus Dauid veritatem, & non fruſtrabitur eũ, de fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam. Miſericordia quoq; non eſt in eis, inquit, & hoc par eſt ei, quod itidem Apoſtolus de gentilibus dicit. Sine

Eſai 58.

affectione, abſq; fœdere, ſine miſericordia. Vſqueadeò & iſti erant ſine miſericordia, vt nec etiã ieiunantes miſereri ſcirent, ſicut ſub eiſdẽ temporibus de ipſis dixit, & ſcripſit Eſaias. Ecce in die ieiunii veſtri inuenitur voluntas veſtra, & omnes debitores veſtros repetitis. Ecce ad lites & cõtentiones ieiunatis, & percutitis pugno impiè. Vt breuiter multa, quæ hinc dici poterant, concludam, cũ dicit, nõ eſt miſericordia, cõſequitur, quia nec eſt dilectio, ſiue charitas, non ſolummodo in proximũ, verumetiã in Deũ. Qui enim non diligit proximũ, nec miſeretur proximo,

1. Ioan. 3.

cõſtat, quia nec diligit Deũ. Hinc Iohannes dicit. Qui habuerit ſubſtantiã mundi huius, & viderit fratrẽ ſuũ neceſſe habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? Iuſtũ ergò etiam pro hoc iudiciũ domino, vt videlicet, quia nõ diligũt, nec ipſi diligantur, quia nõ miſerẽtur, nec ipſi miſericordiã cònſequãtur, ſicut iam ſuperius cum dixiſſet: Et voca nomẽ eius abſq; miſericordia, confeſtim ait, quia non addã vltra miſereri domui Iſrael, ſed obliuione

Scientia de Deo.

obliuiſcar eorum. Et non eſt (ait) ſcientia Dei in terra. Hoc loco, ſi ad verſiculũ reſpicias, qui poſtmodũ ſequitur, quia tu ſcientiã repuliſti, repellã te, ne ſacerdotio fungaris mihi. nimirum, quod hic de Iudæis ſiue Iſraelitis dicit, par eſt ei, quod de gẽtilibus itidẽ Apoſtolus ait, quia nõ

Rom. 1.

probauerũt Deũ habere in notitia. Hoc de illis dixit quibus nõ quidẽ ex lege promptũ erat Dei

notitiam

notitiam habere, ſed nihilominus poterat illis notum eſſe, imò nec ipſam eius notitiam nō poterant non habere. Deus enim (inquit) illis manifeſtauit. Inuiſibilia enim ipſius à creatura mundi per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoq; virtus eius & diuinitas, ita vt ſint inexcuſabiles. Quanto magis de Iudæis idem dici conuenit, quibus non tantum à creatura mundi, verùm ex lege ſcripta propoſitam conſtat fuiſſe ſcientiam, ſiue notitiam Dei? Porrò de verbo quo ait, quodq; iam ex parte commemoratū eſt, quia tu ſcientiam repuliſti, poſtmodum ſuo loco plenius dicendum erit. Sequitur.

« [Maledictum, & mendacium, & homici-
« dium, & furtum, & adulterium inundauerunt, & ſanguis ſanguinem tetigit.] Sine dubio & *Vbi ſupra.*
hoc illi par eſt, quod de gentilibus ibidem loquens Apoſtolus. Repletos (ait) omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, plenos inuidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate, ſuſurrones, Deo odibiles, cōtumelioſos, ſuperbos, elatos, inuētores malorū, parētibus non obedientes, inſipiētes, incompoſitos. Nam quod ſequitur, ſine affectione, abſq; fœdere, ſine miſericordia, idem eſt vt iam ante diximus, quod hic præmiſſum eſt. Non eſt enim veritas, non eſt miſericordia. Quod ille gentiles talibus repletos ait, Hoc idem iſte de Iudæis ſufficienter exprimit verbo inundationis, dicendo, inundauerunt. quod nimirum non mediocritatis, ſed plenitudinis eſt verbum. Idcirco hæc dicimus, & idcirco huius prophetici & illius apoſtolici loci collationem facimus, & facturi ſumus, vt memoriam nō excidat, quod ſicut iam ante diximus, rectiſſimè apoſtolus enumeratis gentilium vitiis, conuerſus ad hominem Iudæū, Inexcuſabilis es (inquit) qui iudicas, eadem enim agis quæ iudicas. Cætera, cum per ſe ſatis pateant, de *Sāguis ſan-*
hoc vno quod ait, & ſanguis ſanguinem tetigit, quæritur, quid ſit. Nam rectè quidem intelligi *guinem te-*
tur, ac ſi dictū eſſet, peccatū peccato ſuperadditū vel appoſitū eſt, quia ſolet ſanguinis nomine *tigit.*
peccatū deſignari, vt illic. Libera me de ſanguinibus deus deus ſalutis meæ, ſed hoc ſenſu nihil *Pſal. 50.*
aliud dixiſſe videtur, q̄ præcedentia ſonuerunt. Dicendo nanq;, maledictū & mendaciū, & homicidiū, & furtū, & adulteriū inundauerūt, quid aliud ſonat quàm peccatū peccato ſuperadditum? Ergo cum dicit, & ſanguis ſanguinem tetigit, videtur conſanguinitas culpari, quia contra legē Dei eſt, dicentis. Omnis homo ad proximam ſanguinis ſui nō accedat. Talibus ac tā- *Leuit. 18.*
« tis præmiſſis malis. [Propter hoc (inquit) lugebit terra, & infirmabitur omnis qui habitat in ea,
« in beſtia agri, & volucre cæli, ſed & piſces maris congregabuntur.] Senſus iſte eſt. Quia mala hæc quæ prædixi, inundauerunt, terra ipſa quæ non peccauit, aut peccare potuit, vtpote res inanimata, vindictæ participationem ſuſtinebit, & lugebit, id eſt, delectabilis ſpecies eius non erit, verſis in contrarium, ſiue intemperiem elementorū naturis, & deficientibus pariter cū hominibus his, quæ ad vſum creata ſunt hominis, ſcilicet beſtijs agri, & volucribus cæli, & piſcibus maris. Cōgregabūtur (ait) piſces maris, id eſt, ſimul adducētur, vt ipſi quoque partē ſuſtineant vindictæ pro peccato hominis, & diminuatur copia bonorum omniū nō ſolum in agris
« verumetiam aquis. Sequitur. [Veruntamen vnuſquiſq; nō iudicet, & non arguatur vir.] Miro modo qui ſic peccata punit, peccantes vetat iudicari, prohibet argui. Cur ita velit, continuò
« cauſam ſubiungit. [Populus enim tuus ſicut hi qui contradicunt ſacerdoti.] Hic meminiſſe oportet illius verſiculi. Exacerbauit dominū peccator, ſecundum multitudinē iræ ſuæ nō quę- *Pſal. 9.*
ret. Quis peccator vel quādo exacerbauit dominum? Nimirum ille peccator, qui cū venerit in *Prouer. 18.*
profundum maiorū, contēnit. tunc exacerbat dominum, quādo peccatis ſuis rebellionē addit, & opera ſua defendit, ſicq; (vt alibi ſcriptum eſt) currit aduerſus dominū extento collo, & pingui ceruice armatus eſt. Iſtud, ſiue peccata iſtius, ſecundum multitudinem (inquit) iræ ſuæ non quæret, id eſt, nequaq̄ in virga iniquitates eius, neque in verberibus peccata eius viſitabit, ſed tacebit nūc, locuturus tēpore alio. Dicit enim. Hæc feciſti, & tacui. Igitur cum dicit, vnuſquiſq; non iudicet, & nō arguatur vir, populus enim tuus ſicut hi qui cōtradicūt ſacerdoti. Magnam *Iob. 15.*
nimis iram intendit, quia ſecundū multitudinē iræ ſuæ nō quæret, nō iudicat, nō arguit, vt auferat miſericordiā ſuā ab eis, ſicut in initio dixerat, quia nō addam vltra miſereri domui Iſrael. Item. Quia vos non populus meus, & ego non ero Deus veſter. Quid enim eſt quod ait. Popu- *Pſal. 49.*
lus enim tuus ſicut hi qui cōtradicunt ſacerdoti, niſi ac ſi diceret, quia rebelles ſunt, & in ſuperbiā elati, peccata ſua defendunt? Sacerdotis nāq; officiū eſt (vt iā ante prælibauimus) populum vice Dei de peccatis arguere. Qui ergo ſacerdoti contradicunt, ſecundum exēplum Adæ qui Deo cōtradixit, dum peccatū ſuū defendit, atq; idcirco ſicut ille de paradiſo, ſic iſte (quicunque eſt) à Dei regno, & ab eccleſia præſenti pellitur, vt hic idem populus in Aſſyrios. His dictis cō-
« feſtim ad ipſum populum apoſtropham facit, & dicit. [Et corrues hodie, & corruet etiam pro-
« pheta tecum.] Me non iudicante, me non arguente, pro eo quod ſis ô popule, ſicut hi qui *Sacerdotis*
contradicunt ſacerdoti, corrues hodie, ſubauditur iniquitate, quæ ruina hodie ſit, ſiue hodier- *officium.*
na eſt, videlicet ad diſtinctionem ſequentis ruinæ, qua rues poſt hæc in pœnam gehennæ, qui hodie ruis in foueam culpæ. Ruet etiam propheta tecum, ſubauditur cæcus, qui tibi cæco ducatum præbet, quia pſeudopropheta eſt. Quales nimirū prophetæ Baal extiterūt CCCC L. viri, qui ruinæ primitias perpeſſi ſunt, quando Helias pro domino zelatus illos occidit. *3. Reg. 18.*

Itaqȝ te ruente hodie, quia cæcus es, ruet etiam propheta tecum, nihilominus cæcus. Nunquid
Matt.12. enim potest cæcus cæco ducatum præbere? Nonne ambo in foueam cadent? Nam de ipsa cæ-
citate mox sequitur. [Nocte tacere feci matrem tuam.] Quid enim de nocte dicit, nisi de
ignorantiæ tenebris? Deniqȝ & continuò subiungit, exprimens noctem illam. [Conticuit po-
pulus meus, eo quod non habuerit scientiam.] Quòd autem eadem inscitiæ nox voluntaria
fuerit, quòd illas ignorantiæ tenebras spontè admiserit, nolēdo intelligere, vt bene ageret, se-
quens versiculus testis est. [Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris
mihi.] Quòd si adhuc quæritur, vbi vel quando, quid dicendo, quid agendo, populus ille sci-
entiam dei repulerit. Ecce in libro Regum scriptum est. Proloquente Hieroboam, omnis mul-
titudo Israel, cum dixisset ad Roboam filium Salomonis, pater tuus durissimum iugum impo
3.Reg.12. suit nobis, &c. repentè conclamauit. Quæ nobis pars in Dauid, vel quæ nobis hæreditas in filio
Isai? Redi in tabernacula tua Israel. Nunc vide domum tuam Dauid. Recessitqȝ Israel à domo
Dauid. Nimirum sic recedendo, scientiam repulit, scire nolens, attendere cōtemnens, quod sci
Psal.131. entia & salus esset ex domo Dauid, cui iurauerat dominus, dicens. De fructu ventris tui ponam
super sedem tuam. Repellendo ergo Dauid, nonne illum, in quo vera scientia est, fructum vē-
tris eius repulit? Excogitato nanqȝ consilio, Hieroboam fecit duos vitulos aureos, & dixit eis.
Nolite vltra ascendere in Hierusalem. Ecce dij tui Israel, qui eduxerunt te de terra Aegypti.
Igitur ista nox, ista scientiæ repulsio, de qua culpatur populus hic, par illi est, quod loco sæpe di-
cto Apostolus de gentibus ait. Quia cum cognouissent Deum, nō sicut Deum glorificauerunt
Rom.1. aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eo-
rum. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt, & immutauerunt gloriam suam in simili-
tudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum & quadrupedum & serpētium. Nonne
faciendo vitulos & colendo illos, immutauerunt gloriam suam Hieroboam & omnis Israel in
similitudines eiusmodi. præsertim cum de alio quoque tempore Psalmista dixerit contra eū-
Psal.105. dem populum, non vtiqȝ gentium, sed Iudæorum. Immutauerunt gloriam suam in similitudi-
nem vituli comedentis fœnum. Verè ergo istorū quoque obscuratum est insipiens cor, non mi
nus quàm gentiliū, & ipsa cordis obscuratio, nox est, de qua nunc dicit. nocte tacere feci matrē
tuam. Matrem sane populi dicit magistram eius synagogam. Hæc nimirum nocte tacere cō-
pellitur, dum propter insipientis & obscurati cordis tenebrosam ignorantiam, docendi autho
ritas siue locus ille aufertur. Tacente autem matre quæ docebat, necessario conticuerunt, id est,
simul tacuerunt, & filij, qui docebantur. Confestim ergo couersus ad eos, qui mirarentur tin-
nientibus vtrisqȝ auribus, & dicerent, quare sic fecit dominus terræ huic & populo huic. Idcirco
(ait) conticuit populus meus, quia non habuit, imò habere noluit scientiam. In quo conticuit?
In eo videlicet, quòd celebrare vel celebris esse desijt, quia festiuitates eius, sabbata eius, neomenias
siue kalendas eius, & omnia festa tempora eius ego proieci. Satius nanqȝ mihi est, vt in captiui-
tatem ducti conticescant, quàm vt sub nomine meo corā vitulis suis tripudiēt, & cātando sub-
Amos 5. siliant. Dicoqȝ populo huic. Aufer à me tumultū carminū tuorū, descēde & tace in terrā captiui
tatis, in terrā Assyriorū. Quòd si adhuc murmurat & dicit, quare sic factū est mihi, dico illi, quia tu
scientiā repulisti, repellā te ne sacerdotio fungaris mihi. Itaqȝ sacerdotio nequaquā fungi & cōti
cescere, paria sunt, quia videlicet sicut in functione sacerdotij pollet eloquij libertas, sic econtra in
defunctione vel depositione sacerdotij cadit loquēdi authoritas. Seqtur. [Et oblita es legis Dei
tui, obliuiscar filiorū tuorū & ego.] Obliuio pro cōtēptu ponitur hic, quēadmodū & illic. Cum
Psal.105. dixisset Psalmista. Et mutauerūt gloriā suā in similitudinē vituli comedētis fœnū, cōtinuo sub
iunxit. obliti sunt Deū qui saluauit eos. causa nanqȝ similis, imò eadem vel maior præcesserat,
vt diceret hic, & oblita es legis Dei tui, quia videlicet tūc vnū in deserto fecerat vitulū, nūc aūt
3.Reg.12. duos. alterūqȝ eorū in Dan, & alterū posuerūt in Bethel. Loquitur autē conuersus ad illā de qua
dixerat nocte feci tacere matrē tuam, videlicet matrem populi synagogam, siue sacerdotum,
aut seniorū cœtū, de quorū regimine vel magisterio populares pēdebant. Oblita ergo es legis,
id est contempsisti legem Dei tui. par pari refero, quia obliuiscar filiorum tuorū, id est, contem-
nam filios tuos & ego, quemadmodum & superius dixi, quia nō addam vltra misereri domui
Israel, sed obliuione obliuiscar eorū. His dictis ad illam matrē, id est sacerdotū & magistrorum
turbā siue multitudinē, rursus ad auditores conuertitur, & de eisdē taliter conquerendo loqui-
tur. [Secundum multitudinem eorū sic peccauerunt mihi, gloriā eorū in ignominiā commuta
Multitudo sacerdotum bo. Peccata populi mei comedent, & ad iniquitatem eorū subleuabūt animas eorū, & erit sicut
populus sic sacerdos, & visitabo super eum vias eius, & cogitationes eius reddam ei. Secundum
3.Reg.12.13 multitudinem inquit. Quicquid extra rationē numerūqȝ vel ordinem legitimum effluit vel su-
percrescit, rectè multitudo, siue multiplicitas vocari debet. Constat aūt, quia diebus illis turba
sacerdotum vltra statutum sanctæ legis ordinem terminūqȝ excreuerat. Scriptum est enim. Et
fecit Hieroboā phana in excelsis, & sacerdotes de extremis populi qui non erant de filiis Leui.
Itē & alibi scriptū est, quia quicūqȝ volebat, implebat manū suā, & fiebat sacerdos excelsorum.
Ita mul-

Ita multiplicati sacerdotes fuerant, vtpote indifferenter assumpti de cunctis tribubus. Rex ille,
vt putabat, sapiēter sibi prouiderat, qui vt sacerdotum multitudinē haberet, sacerdotes sibi de
extremis populi fecerat. Tales quippe, quanto in plebe viliores, tanto ad honorem illū prom-
ptiores. & gauisi sunt sese officio supergredi populū, qui conditione extrema latebant intra vel
infra populum. Ait ergo. Secundū multitudinē eorum, sic peccauerunt mihi, id est, quanto plu-
res sunt vel fuerunt, tanto magis populū vt in me peccaret, deceperūt. Econtra quid ego? Glo-
riam (inquit) eorum in ignominiam cōmutabo. Et est sensus. Quoniam ipsi gloriā suam & olim *Philip. 3.*
in similitudinem vituli comedentis fœnum, & nunc in similitudinem vitulorū comedētium fœ-
num commutauerunt, eueniet illis vt sint eiusmodi, de quibus rectè dicatur, quorum Deus vē-
ter est, & gloria in confusione ipsorum. In quo enim iudicantur isti, ventrē suum habere Deum?
Videlicet in eo quod sequitur, peccata populi mei comedent. Nimirum sacerdotes de extremis
populi (vt iam dictum est) assumpti, conditionē siue paupertatem pristinam superare certabāt,
& qui illos constituerat Hieroboam, veram sanctæ legis imitationem se fecisse simulabat. Nam
quia præceperat lex, vt filij Leui possessiones proprias non habentes, decimas & oblationes *Num. 18.*
à populo susciperent, & inde sumptus haberent. hic de extremis populi sacerdotes fecerat, vt
tot decimas atque oblationes accepturi, quanto fuerant extremi, tanto magis auidi ad colen-
dum mendaciū, populūq; decipiendum sese accingerēt. Peccata ergo (inquit) populi mei come-
dent, id est, sicut cœperunt, quoad poterunt, comedere non desinent. Peccata namq; populi co- *Comedere*
medebāt, qui pro hoc solum, vt ipsi decimas atque oblationes caperent, populum in peccatis & *peccata po-*
in mendacio detinebant, per omnia æquè vt gentiles illa apostoli sentētia digni, quam loco sæ- *puli.*
pe dicto taliter emittit. Reuelatur enim ira Dei de cælo super omnē impietatem & iniustitiā ho-
minum eorum, qui veritatē Dei in iniustitia detinent, quia quod notum est Dei manifestū est in *Rom. 1.*
illis. Neq; enim ignorabant sacerdotes eiusmodi, nihil veri esse in vitulis illis aureis, sed verita-
tem detinebant, veritatē in corde abscondebāt, & mendaciū prædicabāt labijs, dicētes, isti sunt
dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti. Faciebāt hoc nebulones & gulæ propriç serui,
vt peccata populi comederent. qui cum essent de extremis populi, non tantū haberēt ad come-
dendum nisi populus peccaret, nisi vitulos pro deo colens, ipsos pro sacerdotibus Leuitici ge-
neris honoraret, dando & offerendo quod ventribus eorum sufficeret. Illi accipientes, dantem
beatificabant, & reuera morientes, id est, ad mortem peccantes, quasi de vita securos reddebāt.
Vndè cum dixisset, peccata populi mei comedent, continuò subiunxit. Et ad iniquitatem eo-
rum subleuabunt animas eorum. Iniquitas quippe illorum erat discessio à domo Dauid, & à
templo domini, & aureorum cultus vitulorum. Ad hanc nimirum iniquitatem subleuabāt a-
nimas eorum, confortantes eos dictis mendacibus, vt in vitulis illis tanquam in Deo confiderēt,
nihil metuerent tanquam minorem habentes in auro illo diuinitatem, eo quod vituli pulchri
formati essent, & festiuitates opulentas apud illos sæpe celebrarent. De ignominia, quam dicit,
& gloriam eorum in ignominiam commutabo, postmodum latius edisserit. Nam interposito,
& erit sicut populus sic sacerdos, & visitabo super eum vias eius, & cogitationes eius reddam

> ei, continuò subiungit. [Et comedent, & non saturabuntur, fornicati sunt, & non cessauerunt,
> quoniam dominum dereliquerunt in non custodiendo. fornicatio & vinum & ebrietas aufert
> cor. Populus meus in ligno suo interrogauit, & baculus eius annunciauit ei. Spiritus enim for-
> nicationum decepit eos, & fornicati sunt à Deo suo. Super capita montium sacrificabant, & su-
> per colles accendebant thymiama, & subtus quercum, populum, & therebynthum, & quia bo-
> na erat vmbra eius. Ideo fornicabuntur filiæ vestræ, & sponsæ vestræ adulteræ erunt. Non vi-
> sitabo super filias vestras cum fuerint fornicatæ, & super sponsas vestras cum adulterauerint.
> quoniam ipsi cum meretricibus conuersabantur, & cum effœminatis sacrificabant, & populus
> non intelligens vapulabit, si fornicaris tu Israel, non* derelinquat saltem Iuda. Nolite ingredi
> in Galgala, & ne ascenderetis in Bethauen, neque iurauerstis viuit dominus, quoniā sicut vac- *Aliàs de-*
> ca lasciuiens declinauit Israel. Nunc pascet eos dominus, quasi agnum in latitudine. Particeps *linquat.*
> idolorum Ephraim, dimitte eum. Separatum est conuiuium eorum, fornicatione fornicati sunt,
> Dilexerunt afferre ignominiam protectores eius. Ligauit eum spiritus in alis suis & confun-
> dentur à sacrificiis suis.] Totus hic locus illi de apostolo similis est sensu & ordine, ab eo quod

ait. Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum in immunditiā, vt contumeliis
afficiant corpora sua in semetipsis, vsque ad illud, Qui cum iustitiam Dei cognouissent, non *Rom. 1.*
intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni sunt morte. Et notandum illud maximè quod
sicut Apostolus, cum tertiò dicat de gentibus, tradidit illos Deus, secundo vel medio loco ig-
nominiam illorum magis expressit dicendo. Nam fœminæ eorum immutauerunt natura-
lem vsum, in eum vsum, qui est contra naturam. Similiter autem & masculi relicto naturali
vsu fœminæ, exarserunt in desiderijs suis in inuicem, masculi in masculos turpitudinem ope-
rantes. Ita & hic in isto habes de Iudæis. Cùm enim primò dixisset, verumtamen vnusquisq; non
iudicet, & non arguatur vir. Et nunc secundo dicat, gloriam eorum in ignominiam cōmutabo.

Tertiò

Tertiò quoque particeps idolorũ Ephraim, dimitte eũ, fornicatione fornicati sunt. Quod idem est, ac si dicat, tradam vel trado eum (quo verbo Apostolus vsus est) scilicet in passione ignominiæ. In medio iudicij siue iudicationis huius loco, turpem tam fœminarũ quàm masculorum magis exprimit causam. Ait enim primùm de fœminis. Ideo fornicabuntur filiæ vestræ, & spõsæ vestræ adulteræ erunt. Nõ visitabo super filias vestras, cũ fuerint fornicatæ, & super spõsas vestras cum adulterauerint. Statimq; de masculis subiungit. Quoniam & ipsi cum meretricibus conuersabantur, & cum effœminatis sacrificabant. Nunc ad ordinẽ reuertamur. Dixerat, peccata populi mei comedẽt, iudiciũ cõmune tã populo, q̃ sacerdotibus cõminatus fuerat, dicẽdo. Et erit sicut populus sic sacerdos, moxq; cõestionis, imo voracitatis nimietatẽ culpans, & comedẽt (inquit) & non saturabuntur. Statimq; subiungit. Fornicati sunt, & nõ cessauerunt. *Duo mala insatiabilia* Duo mala principalia, scilicet auaritiã & luxuriã breuiter expressit q̃ insatiabilia sint. Auaritiæ quippe, cum semel animum occupauerit, nihil satis est. Ait ergo, Comedent & non saturabuntur, id est, accipient à populo sacerdotes, qui de extremis populi constituti sunt, & acceptis (quamuis plurima sint) contenti non erunt. Item luxuria cum hominem imbuerit, nunquam dicit sufficit, & licet ad horam extinguatur sitis eius, statim exardescit. Ait ergo, Fornicati sunt, & non cessauerunt. *Iohe. 1.* nam & vsq; ad decrepitam senectutem in cœno libidinis cõputruerunt, iuxta illud. Computruerunt iumenta in stercore suo, id est, vitam finierunt bruti & immundi homines in peccato suo. Cur hoc? quare fornicari non cessauerunt, aut cessare potuerunt? Ait, Quoniam dominum dereliquerunt. In quo? In non custiendo, id est, in eo quod se non custodierunt. Potuerãt enim se custodire, liberũ habendo arbitrium, simulq; Dei quærendo auxilium. Hoc non fecerũt, sed legitimum dereliquerũt dominũ, & spõtè tyrãno mortis, id est peccato, sese subdiderũt. Est aũt ius, vt sui quiq; serui tradantur dominis. Ergo & peccato debuerũt tradi, tãquam domino suo, *Ioan. 8.* quia omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Itaq;, quẽadmodũ sæpe dictus Apostolus de gẽtilibus dicit. Propterea tradidit illos Deus in desideria cordis eorũ in immunditiam, vt contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis, quia cõmutauerunt veritatem Dei in mendacium, & creaturæ potius q̃ creatori seruierũt. Ita & de istis dicendũ, quia domino suo spiritu fornicationis traditi sunt, vt fornicarentur, & non cessarent, quia dominum dereliquerunt. Fornicatio (inquit) & vinum & ebrietas aufert cor. Populus meus in ligno suo interrogauit, & baculus eius annũciauit ei. Spiritus enim fornicationis decepit eos. Vide quo fornicationis cæcus impetus perduxerit eos. Gentiles, quibus istos in peccato per omnia cõferimus, immutauerũt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum & serpentium. Populus autem meus lignũ suum, baculũ suum, pro Deo sibi posuit. Quo ergo iste gentili melior, qui gentilem iudicat? Et vide quàm rationabiliter, dicturus tantæ amentiæ nimietatẽ, præmisit. Fornicatio & vinũ & ebrietas aufert cor, vt videlicet inexcusabilis sit in eo q̃ amisit cor, in tantũ vt baculũ suũ poneret sibi pro Deo. Nõ enim casu aut fatali necessitate cor suũ perdidit, vt in tantã deueniret amentiam, sed fornicando, bibendo vinũ, & inebriando se, vim rationis obruit, vt veri Dei & baculi sui nõ agnosceret distantiã. *Stultitia hominum in idolis.* Et verè digna & iusta peccati exaggeratio, cum dicit, in ligno suo, & baculus eius annunciauit ei, quia videlicet de eodem ligno & Deũ & baculũ sibi fecit, vt sit sensus similis illi, quo & Esaias idololatriæ stultitiã declamat in his verbis. *Esaiæ. 44.* Sumpsit ex eis videlicet lignis saltus, & calefactus est, & succẽdit & coxit panes. De reliquo autẽ operatus est Deũ & adorauit, fecit sculptile & curuatus est ante illud. Medium eius combussit igni, & de medio eius carnes comedit. Coxit pulmẽtum & saturatus est, & calefactus est, & dixit. Vah, calefactus sum, vidi focum. Reliquũ autẽ eius Deum fecit & sculptile sibi, Cor insipiens adorauit illud. Præterea est hic intelligendum genus quoddam diuinationis, de quo propriè dictum sit, & baculus eius annunciauit ei, quod Græci (vt ait beatus Hieronymus) rabdomitiam vocant. Vnde & in Ezechiele legimus, quod virgas suas miscuerit. *Duplex fornicatio.* Nabuchodonosor contra Ammon & Hierusalẽ, & exierit virga contra Hierusalẽ. Et Vndẽ tanta amentia populo quondam meo? Spiritus enim (ait) fornicationis decepit eos, & fornicati sunt à Deo suo. Quo vno breui versiculo, vtraque scilicet, tã corporalis q̃ spiritualis cõprehenditur fornicatio, quia videlicet & spiritualiter fornicati sunt, idololatriam sectando, & corporaliter fornicati sunt, contumeliis corpora sua in semetipsis afficiendo. De spirituali fornicatione protinus dicit. Super capita montiũ sacrificabant, & super colles accẽdebant thymiama, Subter quercum & populũ & therebynthum, quia bona erat vmbra eius. Hæc erat spiritualis fornicatio, de qua dixit, & fornicati sunt à Deo suo. Et notanda, secundum verba hæc, vaga licẽtia, siue licentiosa fornicationis huiusce vagatio. Non dixit in angulis aut in cubiculis sacrificabant, sed super capita (inquit) montium, super colles foris sub diuo, in publico subter quercum, subter populum, non propter metum alicuius necesse haberent subtegi saltem ramis & frondibus, sed quia bona erat vmbra eius. Fornicationis huius pœna est corporalis fornicatio, sicut Apostolus de gentilibus ait. Propterea tradidit illos Deus in passionẽ ignominiæ. Nam fœminæ eorum immutauerunt naturalem vsum in eum vsum, qui est contra naturam,

& de

& de ista continuò sequitur. Ideo fornicabuntur filiæ vestræ, & sponsæ vestræ adulteræ erunt.
Nõ visitabo super filias vestras, cũ fornicatæ fuerint, & super spõsas vestras cũ adulterauerint.
Sicut Apostolus ait. Propterea tradidit, & fœminæ eorum immutauerunt naturalẽ vsum, ita
& hic alia quidem, sed æquipollente constructione vsus. Ideo (inquit) fornicabuntur filiæ vestræ.
Et ille dicendo tradidit, & hic dicendo, non visitabo cum fornicatæ fuerint, vterq; iustum insi-
nuat iudicium Dei, dũ in corporali fornicatione derelinquit, & sordidati permittit extra om-
nem dignitatẽ rationis eos, qui à Deo fornicati sunt fornicatione spirituali. Item, quemadmo-
dum illic cõtinuò Apostolus subiũgit, Similiter & masculi, relicto naturali vsu fœminæ, exar-
serunt in desiderijs suis in inuicem, masculi in masculos turpitudinẽ operantes. Ita & hic pro-
tinus ait. Quoniã & ipsi cũ meretricibus conuersabantur, & cũ effœminatis sacrificabant. Quod
idem est ac si diceret. Et cũ fœminis & cũ masculis passiuam libidinis nequitiam masculi per-
petrantes, diabolo semetipsos sacrificabant, diabolo corporũ suorũ templa dedicabant. Effœ-
minati namq; dicuntur masculi fœmineo more peccato subditi, iuxta illud. Qui dormierit cũ *Leuit. 20.*
masculo coitu fœmineo, morte moriatur. Item, sicut illic Apostolus ait de gentibus. Qui cum
iustitiam Dei cognouissent, nõ cognouerunt, quoniã qui talia agunt digni sunt morte. Ita & hic
continuò de istis subiungit. Et populus non intelligẽs, vapulabit. Quod hic dicit, nõ intelligen-
tem esse populum, qui vtiq; legẽ accepit, & ille gentiles nõ intellexisse ait, quos vtiq; iustitiã Dei
cognouisse præmisit, nõ excusatio est simpliciũ ignorantium & errantium, sed accusatio est cõ-
temptus, scire recusantium, intelligere nolentium, sicut ait Psalmus de illo qui eiusmodi est, no
luit intelligere vt bene ageret. Interea non prætereunda eloqutionis cautela, quomodo impa *Psal. 35.*
tientium offensionem, quoad potest, propheta subterfugiat, præsens vitando tempus, & alia *Cautus in*
ponendo tempora, nunc quidẽ futurũ, nunc autẽ præteritum. Non enim ait præsenti tempore, *loquendo*
ideo fornicantur, sed ideo (inquit) fornicabuntur filiæ vestræ. Item nõ ait, quoniã & ipsi cũ me- *propheta.*
retricibus conuersantur, & cũ effœminatis sacrificant. Sed conuersabantur (inquit) & sacrifi-
cabant, non ad ipsos in faciem, sed quasi de alijs ad ipsos loquens per apostrophã repentinã, vt
amarissimam rem atq; asperrimã, modus dictionis vtcunq; mitiget inuectionẽ, & nihilominus
totam expediat veritatem. Quid porrò est quod inter verba, quæ loquitur super Israel, id est,
decẽ tribus, repentè conuertitur, & dicit, si fornicaris tu Israel, non delinquat saltẽ Iuda? Quid
nisi fornicationis eiusdẽ, imò fornicationũ earundẽ scelera in Iudam inundasse innuis, sicut scri
ptura vtiq; tam prophetica quàm euangelica palã testis est? Ioram quippe filius Iosaphat regis
Iuda, ambulauit in vijs regum Israel, sicut ambulauerat domus Achab, filia enim Achab erat *4. Reg. 8.*
vxor eius, & fecit quod malũ est coram domino. Plena exinde malis historia regũ Iuda texitur,
ita & Esaias quoq; sub eisdẽ regibus visionẽ proloquens & super Iudam & Hierusalẽ exclamet
& dicat. Audite verbũ domini principes Sodomorũ, percipite auribus legẽ Dei mei populus Go *Esaiæ 1.*
morræ. Et ne aliquid minus Iudã quàm Israel fornicatũ fuisse putes, loquitur Deus in Ezechiele,
fornicata est Oolla super me, & insaniuit super amatores suos in Assyrios appropinquantes, &c. *Ezec. 23.*
Post quæ continuò subiungit. Quod cũ vidisset soror eius Ooliba, plusquàm illa insaniuit libi-
dine, & fornicationẽ super fornicationẽ sororis suæ ad filios Assyriorũ præbuit impudenter. Hãc
videlicet Oolibam Iudã esse siue Hierusalẽ notũ est. Nã nomina (inquit) Samaria Oolla, & Hie-
rusalẽ Ooliba. Cũ igitur dicit, si fornicaris Israel, nõ delinquat saltẽ Iuda, magna intelligi debet
prophetæ admiratio, quod Israel semel cœptis fornicationibus cũ vitulis aureis, nõ solũ nõ rediit
ad castitatẽ cũ templo domini & domo Dauid, vndẽ sese absciderat, verũ etiã in illis fornicati-
onibus perseuerans, Iudam siue Hierusalem sibimet consimilẽ effecit, atq; ita (sicut Apostolus *Rom. 3.*
quoq; meminit) omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt. Non est qui faciat bonũ, non est *Fornicatio*
vsq; ad vnũ, &c. Et ne de fornicationibus quoq; filiarũ siue fœminarũ Iuda minus quid æsti- *fœminarũ*
mes, illud vel maximè pro testimonio est, quod historia libri Regũ refert, Et fecit Asa rectũ ante *Iuda.*
conspectũ domini, sicut Dauid pater eius, & abstulit effœminatos de terra, purgauitq; omnes *3. Reg. 15.*
sordes idolorum, quæ fecerant patres eius, insuper & Maachã matrẽ suã amouit ne esset prin-
ceps in sacris Priapi, & in loco eius quem consecrauerat, subuertitq; specũ eius, & confregit si-
mulachrum turpissimũ & cõbussit in torrente Cedron, vbi talis erat regina, quales fuisse pu-
tas cæteras? Protinus ad vtrãq;, scilicet in Hierusalem & Iudã dicit. Et nolite ingredi Galgala,
& ne ascenderitis in Bethauen, neq; iurauerits viuit dominus, quoniã sicut vacca lasciuiẽs de-
clinauit Israel, nũc pascet eos dominus, quasi agnũ in latitudine. Quasi oblitus quod dixerat,
veruntamẽ vnusquisq; nõ iudicet & nõ arguatur vir. Populus enim tuus sicut hi qui cõtradicũt
sacerdoti. Nũc iterũ iudicat & arguit dicẽdo, & nolite ingredi in Galgala, & ne ascẽderitis in Be-
thauẽ. Bethauẽ nãq; ipsa est, quæ prius dicebatur Bethel, ex eo vocata Bethauen, id est, domus
idoli, quòd vnus ex vitulis aureis illic positus fuerat ab Hieroboam. Sed & Galgala locus ido- *Galgala lo*
lolatriæ fuerat antiquior, sicut scriptura testis est, memoriale viri fortis hoc modo prædicans. *cus idolo-*
Cunq; obtulisset Ahoth regi Eglon munera, prosequutus est socios, qui cũ eo venerãt, & reuer- *latriæ.*
sus de Galgulis vbi erant idola, dixit ad regẽ. Verbũ secretũ habeo ad te ô rex. Itẽ post pauca. *Iudic. 3.*

Ahoth autem, dum illi turbarentur, effugit & pertransijt locum idolorum, vndè reuersus fuerat. Nimirum semel & iterum dicendo, illum reuersum esse de loco idolorum, siue de Galgalis, vbi erant idola, reuersionem eius ad Deum pulchrè significat, & idcirco dignum fuisse quem suscitaret dominus saluatorē, clamantibus ad se filijs Israel, quia iam à peccatis eorum recesserat. Sed & illud non ignorandum, quia Saul contra voluntatem domini rex petitus, in Galgalis vnctus est. Cum ergo dicit, & nolite ingredi in Galgala, neq; ascenderitis in Bethauen, neq; iura-
1.Reg.11. ueritis, viuit dominus, superbiæ simul & idolatriæ atq; periurij peccata præsenti loco arguit, sicut iam diximus, penè oblitus esse videtur, quod populum eundē vt contradictorem paulo ante iudicari & argui prohibuit. Idcirco valde notandum, quod cum quasi renuntiando faciēs apostropham dixisset, quoniā sicut vacca lasciuiens declinauit Israel, nunc pascet eos dominus quasi agnum in latitudine, continuò ipse qui supra dixit, veruntamen vnusquisq; nō iudicet, & arguatur vir, sententiam confirmat iudiciumq; derelinquendi, eum dicit, Particeps idolorum Ephraim, dimitte eum. Idem enim est, ac si dicat. Nonne ò propheta dixeram tibi, vnusquisq; non iudicet, & non arguatur, populus enim tuus sicut hi qui contradicunt sacerdoti? Vt quid ergo iterum arguis siue astruere vis, dicēdo, nolite ingredi in Galgala, &c. & sermonē effundis vbi non est auditus? Dimitte eum, noli iudicare eum, noli arguere eum, quia particeps idolorū est, & particeps dæmoniorum, peccando nō per ignorantiā, sed per superbiā atq; contemptum. Idcirco dimitte eum, trade vel traditum relinque illū in reprobum sensum, vt faciat Ephraim ea quæ non conueniunt, vt habeāt passiones ignominiæ, vt cōtumelijs afficiant corpora sua in semetipsis, quoniam fornicationes suas diligunt atq; defendunt. Nā hoc est quod sequitur. Separatum est conuiuiū eorū, fornicatione fornicati sunt, dilexerunt afferre ignominiam protectores eius. Separatum namq; conuiuium, sacrificia dicit dæmoniorum, quibus consequēter cō miscetur confusio libidinum, iuxta illud. Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt
Exod.32. ludere. Propterea dimitte eum, quoniam sic faciendo, vt tu quoq; testaris, sicut vacca lasciuiēs declinauit Israel, videlicet iugū legis abijciens, sacerdoti contradicēs. Sanè quod propheta ait, nunc pascet eos dominus quasi agnum in latitudine, præsentē, quā in hoc quoq; seculo mox recepturus erat Israel, significat vltionem. Idem nāq; est, ac si dicat. In præsenti tempore, dum spiritus hos regit artus, me scilicet viuente, pascet eos dominus in latitudine quasi agnū, id est, adducentur ab Assyrijs in captiuitatem, & ibi in captiuitatem latitudinis terræ dispergentur, ibiq; multo tempore morabuntur. Agnus namq; hoc loco non simplicitatem commendat; sed vilitatem insinuat, vt illic. Sicut oues in inferno positi sunt, mors depascet eos. Itaq; iam tertio
Psal.48. Agnus. iudicauit populum contradictorem derelinqui, prius dicendo. Veruntamē vnusquisq; non iudicet & non arguatur vir. Et deinde. Non visitabo super filias vestras cum fuerint fornicatæ, & super sponsas vestras cum adulterauerint. Et nunc dicendo, Particeps idolorum Ephraim, dimitte eum. Iam ante diximus, Apostolum loquentē de gentibus itidem secundum hunc sensum tertiò dixisse, tradidit illos Deus, videlicet in desideria cordis eorū in immunditiā, in passiones ignominiæ, in reprobum sensum, vt faciāt ea quæ nō conueniunt. Ac perinde tradi hoc esse dimitti vel non argui, eò quòd contradicentes sint. Ad hæc & illud solerter intuendū, quia quam Apostolus in gentibus denotauit superbiā, cuius pœna esset passiua turpitudo libidinis, dicendo, sed euanuerunt in cogitationibus suis, dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. Eandem & hic denotat in Iudæis siue Iraelitis, dicendo: Ligauit eum spiritus in alis suis. Per alas
Superbia per alas designatur. quippe superbia siue mentis elatio designatur, propter quam dæmones quoq; interdū in scripturis per volucres intelliguntur, vt illic. Et aliud cecidit secus viam, & conculcatū est, & volucres cœli comederūt illud. Spiritus ergo vtiq; fornicationis, vt supra dixit, spiritus enim fornicationis decepit eos, ipse ligauit eum in alis suis, id est, idcirco cōprehendit eū, & passionibus ignominiæ subdidit, quia per superbiam sese extulit, & euanuit in cogitationibus suis. Illo spiritu ligante, confundetur ait, videlicet cōfusione passionum ignominiæ, in operatione turpitudinis, & hoc à sacrificijs suis, id est, idcirco, quia Deum viuum & verum dereliquit, & dæmonibus sacrificauit in vitulis aureis, & in Baal, cæterisq; deorum portentis. Confusionē istā mors
Rom.1. cōsequitur, de qua idem Apostolus loco sæpe dicto loquitur. Qui cum iustitiā Dei cognouissent nō intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni sunt morte, non solum qui faciunt, sed etiam qui cōsentiunt facientibus. Igitur vbi Apostolus immūditias siue cōtumelias & passiones ignominiæ, quas gentiles operati sunt, cōmemorauit. Ex isto maximè propheta manifestum atq; probabile est, quàm vere, quàm constanter, conuersus ad Iudæum gentiles iudicantem atque despicientem dixerit, vt supra iam meminimus. Propter quod inexcusabilis es ò homo, omnis qui iudicas. In quo enim iudicas alterum, teipsum condēnas. Eadē enim agis quæ iudicas. Sequitur ibidem proximus. Scimus enim quoniam iudiciū Dei est secundum veritatem in eos qui
CAP.V. talia agunt. Quid aliud propheta hic præsenti loco subiungit? Ait enim. [Audite hoc sacerdotes & attendite domus Israel & domus regis auscultate, quia vobis iudicium est.] Vobis (inquit) iudicium est, subauditur (vt Apostolus ait) secundū veritatem, id est, absq; distinctione personarum

personarum. Nam idcirco & sacerdotes & domum Israel, id est, populū & domū regis, id est,
principes, ad audiendum & attendendū atq; auscultandū inuitauit, quia cum omnibus ita di-
rigitur veritas iudicij, vt neq; sacerdotalibus canis, neq; popularibus siue adolescentulæ ætati,
neq; principum solijs parcat aut reuerentiā exhibeat seueritas iudicantis. Eadem considerata
veritate iudicij, nullā Apostolus distinctionē vult habere Iudæi & Græci. Omnes enim (inquit)
peccauerunt, & egent gratia Dei. Veruntamen in sacerdotes sicut maius peccatū, ita & maius *Roma. 11.*
redūdat iudiciū, idcirco præ cæteris in eos inuehitur districtio sermonis prophetici, cum proti-
“ nus subiungit. [Quoniā laqueus facti estis speculationi, & rete expansum super Thabor, & vi-
“ ctimas declinastis in profundū.] His namq; verbis magnitudinem peccati illorū describit, quia
sicut laqueis & retibus in saltibus & in montibus capiuntur feræ ac volucres, ita popularē stul-
titiam fabellis & doctrinæ similibus versutijs glutinabant sacerdotes, ne recordarentur domus
Dauid & templi domini, quod erat in Hierosolymis, sed vitulis regis aureis, cæterisq; seruirent
simulachris, non tantùm verbis agendo ne ire vellent, verumetiam speculando & insidias po
nendo, ne aliqui volentes ire valerent. Hoc est quod ait, quoniā laqueus facti estis speculationi.
Thabor autē mons est situs in campestribus Galilææ, rotundus atq; sublimis, quē hic pro quo-
uis monte ponit. Quia videlicet sicut in monte saltuoso laquei, vel retia tenduntur vel expā- *Mons Thabor.*
duntur ad capiendū, ita subdola illorū consilia tendebātur, & effectū habebant ad decipiendū.
Quod autē ait, & victimas declinastis in profundū, vehementer brutam redarguit taliū dolo-
sitatem sacerdotū, quia cū deberent victimas subleuare in cœlū seruiendo & sacrificando cre-
atori, dimiserūt eas in profundū inferni, seruiēdo & sacrificando creaturæ auri & argēti, quorū
fulgor oculos intuentium decepit, quia corda cupiditas corripit. Adhuc ne se de ignorātia ex-
“ cusent, sententiam infert maximā maximeq; valentem. [Et ego (inquit) eruditor omnium eo- *Exo 50.*
“ rum.] Omnes enim erudierat, omnibus in lege sua prædixerat, non habebis deos alienos corā
me. Nō facies tibi sculptile, neq; omnē similitudinē quæ est in cœlo desuper, & quæ in terra de-
orsum, neq; eorū quæ sunt in aquis sub terra, non adorabis neq; coles ea. Ergo cū dicit, ego eru
ditor omniū eorū, idem est ac si dicat, excusationē non habētes de peccatis suis, quia legem ego
publicam dedi omnibus, ne similitudinē sibi facerent vitulorū, imò nec aliquorū ex omnibus
quæ in cœlo, & quæ in terra, & quæ in mari sunt. His omnibus iā dictis, cōtinuò quasi ꝓpheta
quærat, cur dixerit, particeps idolorū Ephraim, dimitte eū, causā huiusce dimissionis reddit, & *Rom. 3.*
“ dicit. [Ego scio Ephraim, & Israel non est absconditus à me, quia nūc fornicatus est Ephraim, *Fornicatio fœminarū*
“ contaminatus est Israel. Nō dabunt cogitationes suas vt reuertantur ad dominū Deū suū, quia *spiritualis.*
“ spiritus fornicationis in medio eorū, & dominum nō cognouerunt.] Idcirco (ait) ego dico, di-
mitte eū, quia scio cogitationes eorū, quòd nō dabūt cogitationes suas vt reuertāt ad dominū. *3. Reg. 35.*
Sciendū hoc, & in bonitate de domino sentiendū, quod neminē dimittat siue tradat, quo ver
bo (vt sæpe iā dictū est) vtitur Apostolus, nisi quē esse perspicit incorrigibilē. quia videlicet (vt
idē Apostolus ait) vult oēs homines saluos fieri, si ipsi velint. Sed forte hic obijcit quispiā. So
domitas, Tyrios, atq; Sydonios, sciuit pœnitētiā posse agere, & tamē dimisit eos. Ait enim ipse.
Væ tibi Corozaim, væ tibi Betsaida, quia si in Tyro & Sydone essent factæ virtutes quæ factæ
sunt in vobis, olim in cilicio & cinere pœnitentiā egissent. Et tu Capharnaū (inquit) nunquid
vsq; in cœlū exaltaberis? Vsq; in infernū descendes. Quia si in Sodoma factæ fuissent virtutes
quæ factæ sunt in te, fortè mansissent vsq; in hanc diē. Quid igitur ad hæc dicendū? Quare Ty- *Galgala locus idololatriæ.*
rios, Sydonios, atq; Sodomitas dimisit, & suas in illis virtutes nō fecit, si per virtutes factas po-
terant reuocari, & dare cogitationes suas vt reuerterētur ad dominum? Nunquid idcirco quia
saluos illos noluit fieri, qui (vt ait Apostolus) vult oēs homines saluos fieri? An quod verius *Iudi. 3.*
est, & pœnitentiā in cilicio & cinere agere potuissent, & tamē nō dare cogitationes suas vt reuer
terentur ad dominū? Diligenter nāq; animaduertendū est, quia nō paria vel æquipollentia
sunt hæc, pœnitentiā agere, & reuerti ad dominū. Alioquin Achab regē Israel impiū fatebimur
reuersum fuisse ad dominū, quia pœnitentiā egit pro sanguine Naboth, quē occidit, quia dicēti
sibi Helia in sermone domini. In loco hoc, in quo linxerunt canes sanguinē Naboth, lambēt &
tuum sanguinē, scidit vestē suā, & operuit cilicio carnē suā, ieiunauitq; & dormiuit in sacco. Nū
istæ cogitationes suas dedit, vt reuerteret ad dominū. Nō vtiq;, quia & si pro sanguine Naboth *3. Reg. 19.*
pœnitentiā egit. nō tamē à peccatis Hieroboā, id est, vitulis aureis recessit, imò & Baal, quem
Iezabel induxerat, colere nō desijt. Egit nāq; pœnitentiā, nō vt æternum Dei regnum cōseque-
retur, sed ne tēporali regno Samariæ priuaretur, recepit mercedē suā, mercedē pœnitētiæ qualē
quærebat, vt viuēs regno nō careret, dicēte dño ad Heliā. Quia igitur humiliatus est mei causa,
non inducā malum in diebus eius, sed in diebus filij sui inferā malum domui eius. Sic nimirum
Sodomitæ, Sic Tyrij & Sydonij, si factæ fuissent in illis virtutes, pœnitentiā quidē egissent, ve-
runtamē nō in ea intētione vel fide, vt ad inuisibile regnum Dei peruenirēt, sed vt in isto visibili
seculo, sicut cæteræ ciuitates, permanerent, & in sua pace florerēt. Itaq; sciebat quidē dñs, quod
pœnitentiā agerēt, si virtutes in illis factę essent, sed nihilominus sciebat, quod cogitationes suas

non darent, vt reuerrerentur ad dominum, atq; idcirco dum hæc de illis dicit, olim in cilicio &
cinere pœnitentiã egissent, nõ consequitur, quod illos saluos fieri noluerit, sed quòd de tali il-
lorũ pœnitentia nõ curauerit, quæ nõ fieret propter Deum, regnũq; futurum, sed propter præ
sentẽ statum. Igitur quod de isto dicit, ego scio Ephraim, & Israel nõ est absconditus à me, quia
nunc fornicatus est Ephraim, contaminatus est Israel, nõ dabũt cogitationes suas, vt reuertãtur
ad dominum. Propter quod & dixerat, dimitte eum, siue vnusquisq; nõ iudicet, & non arguatur
vir. Hoc ipsum de omni homine sentiendum est, tã Iudæo quã Græco quẽcũq; Deus dereliquit,
videlicet quòd ipse sciat vnumquẽq; non solũ qualis nunc sit, verumetiã qualiter in malo per-
seueraturus sit, nec daturus cogitationes suas, vt reuertatur ad dominũ, atq; idcirco derelinquit
vel dimittit eum. Quia nunc (inquit) fornicatus est Ephraim, contaminatus est Israel. Hoc scio
de præsenti siue de præterito, & nihilominus scio, nec absconditũ est à me de futuro, quia non
dabũt cogitationes suas vt reuertãtur, sed incorrigibiles permanebũt. Ephraim Hieroboã dicit,
qui de tribu fuit Ephraim. Israel autem decẽ tribus, quæ cũ illo recesserunt à domo Dauid. Et
Ephraim quidẽ, id est, Hieroboã fornicatum, Israel contaminatũ esse dicit, quia videlicet Hie-
roboam vitulos aureos fecit, & populus secundũ fauorẽ eius illos coluit. Quare nõ dabunt co-
gitationes suas vt reuertantur ad dominũ? Quia spiritus (ait) fornicationis in medio eorum, &
dominũ nõ cognouerunt. Magna & vehemens causa, quæ hoc satis efficere valeat, vt nunquã in
melius mutent cogitationes suas. Nõ dixit tantũ, quia spiritus fornicationis in medio eorũ, sed
addidit, & dominũ nõ cognouerunt, præsertim de his qui scriptam legẽ acceperũt, atq; idcirco
Rom. 1. de ignorãtia se excusare non possunt. Quid (inquam) est de talibus dixisse, dominũ nõ cogno-
uerunt, nisi idem quod de gentilibus Apostolus ait, quia Deũ habere in notitia nõ probauerũt?
Itaq; nõ cognouerunt, id est, cognoscere noluerunt, vel cognoscentes cõtempserunt. Propterea
spiritus fornicationis in medio eorũ, propterea traditi sunt in reprobũ sensum, quemadmodum
& gentiles, vt facerent ea quæ non conueniunt, ac perinde sic traditi, non dabunt cogitationes
suas, vt reuertantur ad dominũ, portantes iustũ suæ damnationis iudiciũ. Et vt manifestius fiat
quod ait, dominũ nõ cognouerunt idẽ esse, ac si diceret, cognoscere noluerunt, vel contẽpserũt,
atq; propter hanc causam traditos fuisse illos, vt esset spiritus fornicationis in medio eorum,
continuò sequitur. [Et respondebit arrogantia Israel in faciem eius, & israel & Ephraim ruẽt
in iniquitate sua.] Arrogantia namq; est elatio mẽtis vel spiritus qua vsq; in Dei contẽptum
Arrogãtia. erigitur, vt eum non cognoscat, id est, cognoscere vel venerari contemnat. Hæc arrogantia in
faciem illius qui eiusmodi est, tunc respondet, quãdo redditur ei quod dignũ est. Quid est illud?
Ait Apostolus de gentilibus. Et sicut non probauerunt Deum habere in notitia, tradidit illos
Deus in reprobum sensum, vt faciant ea quæ non conueniunt. Ista redditio siue retributio mira
& terribilis arrogantiæ responsio est, quam & hic propheta breuiter insinuat, dum præmisso, &
respondebit arrogantia Israel in faciẽ eius, continuò subiungit. [Et Israel, & Ephraim ruent in
iniquitate sua, ruet & etiam Iudas cum eis.] His iam per ordinẽ transcursis, nunc recolendum
Rom. 12. atq; replicandũ est id quod iã plus quã semel diximus, scilicet Apostolũ, cõmemoratis peccatis
gentiliũ, verissime simili siue æquali culpæ subiectũ inclamasse Iudæũ, dicẽdo. Propter quod in
excusabilis es ò homo omnis qui iudicas, in quo enim iudicas alterũ, teipsum condemnas, eadẽ
enim agis quæ iudicas. Et illã veritatẽ apostolicã nullius scripturæ melius vel promptius quàm
huius prophetiæ testimonio cõfirmari posse. Sequitur. [In gregibus suis & in armentis suis va-
dent ad quærendũ dominũ, & nõ inueniẽt, ablatus est eis.] Quod hic dicit in gregibus suis, & in
armẽtis vadent ad quærendũ dominũ, videlicet Israel & Iudas qui in iniquitate sua corruerũt.
Hoc est quod sæpe dictus Apostolus ait de eisdẽ, qui (sicut hodie vidimus) tanquã rami de ra-
dice bonæ oliuæ, id est, de fide patrũ, fracti sunt & ceciderunt. Israel verò sectando iustitiã in le-
gem iustitiæ nõ peruenit. Quare? Quia nõ ex fide, sed quasi ex operibus. Offenderunt in lapidẽ
Qualis iustitia Iudæorum. offensionis. Et subinde: Ignorãtes enim Dei iustitiã & suã quærẽtes statuere, iustitiæ Dei nõ sunt
subiecti. Iustitia illorũ est, quã & statuere volunt, in gregibus & armentis suis dominũ quærere,
id est, greges & armẽta certatim sacrificare, dissimulãdo se audire quod econtra ille reclamat,
Psal. 49. dicens in Dauid. Non accipiam de domo tua vitulos, neq; de gregibus tuis hircos. Et in Esaia.
Esai. 1. Quo mihi multitudinẽ victimarũ vestrarum, dicit dominus? Plenus sum. Holocausta arietum
& adipẽ pinguium, & sanguinẽ vitulorum, & agnorum, & hircorum nolui. Quis quæsiuit hæc
de manibus vestris? Deniq; si rectè perpendimus, populo ascendenti ex Aegypto, vbi carnes
immolare cõsueuerat, eiusmodi sacrificia nõ tã iussa fuere q̃ permissa, testante ipso cum dicit in
Hiere. 7. Hieremia. Holocaustomata vestra addite victimis vestris, & comedite carnes, quia nõ sum lo-
cutus cum patribus vestris, & non præcepi eis in die qua eduxi eos de terra Aegypti, de verbo
holocaustomatum & victimarum, sed hoc verbum præcepi eis, dicens: Audite vocem meam,
& ero vobis Deus, & vos eritis mihi populus, & ambulate in omni via quã mandaui vobis, vt
bene sit vobis. Cum hæc ita sint, nimirum (sicut ait hic) vadent quidem in gregibus suis & ar-
mentis suis ad quærendum dominum, sed fiet quod sequitur, & non inuenient eũ, quia videlicet
offende-

offenderunt in lapidem offensionis, & in petrã scandali, & pro talium iustitia sacrificiorum decertantes vt illam statuant, iustitiæ Dei (quæ Christus est) non sunt subiecti. Non ergo inueniêt eum. Ablatus est eis? Quomodo ablatus est eis? Num quia de loco ad locum transiuit? Non vtique, sed quia ipsi sunt excæcati, & indignos se iudicantes æternæ vitæ, tali bono sunt exhæredati, & collatum est alijs. Nam loco illorum, qui cum essent naturales rami, propter incredulitatẽ fracti sunt, & ceciderunt, hi qui erãt velut oleaster, inserti sunt in bonã oliuã; & fide stant, id est, illis nõ credentibus gentes crediderũt, quæ nõ sectabantur iustitiã, apprehenderunt iustitiam quæ ex fide est, & taliter dominus vel iustitia Dei Christus ablatus est eis. Dicat quis. Quo ergo deuenit, vel quomodo impleta est veritas Dei, qui pactũ pepigit cum Abraham, & cum semine eius, sicut scriptura testatur, dicens: In die illo pepigit dominus cum Abraham fœdus. *Gene.15.17.* Itemque, Et statuam (inquit) pactum meum inter me & te, & inter semẽ tuum in generationibus suis fœdere sempiterno, vt sim Deus tuus, & seminis tui post te? Ad hæc prouida prophetici spiritus sapientia dicit. [In domino præuaricati sunt, quia filios alienos genuerunt.] Et est sensus. Si de pacti ratione agitur, quod cum patribus eorum pepigit Deus, & eius qui pepigit veritas requiritur, facile & veraciter excusatur Deus, quia pactum illud pepigit quidem Deus, sed ipsi præuaricati sunt, id est, irritum fecerunt, sicut dictum est de illis ad prophetam Hieremiam. Reuersi sunt ad iniquitates patrum suorum priores, qui noluerunt audire verba mea. Et hi ergo abierunt post deos alienos, vt seruirẽt eis. Irritum fecerunt domus Israel, & domus Iuda pactum meum, quod pepigi cum patribus eorum. Vniuersos præuaricationis modos breuiter exprimit, dicendo, quia filios alienos genuerunt. Genuerunt (inquam) non tam carnali procreatione, quàm spirituali seductione. *Iudæi fecerunt pactũ irritum. Hiere.11. Filij alieni.* Nec verò tantummodo filios alienos genuerunt, sed & ipsi genitores filij alieni extiterunt, id est, filij quidem carnis, sed non tamen in semine reputãdi vel æstimandi sunt. Nõ enim (inquit Apostolus) omnes qui ex Israel, hi sunt Israelitæ; neque quia semen sunt Abrahæ, omnes filij Dei, sed in Isaac vocabitur tibi semẽ, id est, non qui filij carnis, hi sunt filij Dei, sed qui filij sunt promissionis, æstimantur in semine. *Rom.9.* Ergo filios alienos genuerunt, id est, tales facti sunt, vel taliter suos instituerũt, vel de illis semẽ illud, de quo ad Abrahã dictum est, & in semine tuo benedicentur omnes gentes, scilicet Christus, veraciter dicat. Filij alieni mentiti sunt mihi, filij alieni insurrexerunt aduersum me, & claudicauerunt à semitis suis. *Gene.22. Psal 17.53.* Duris corde & incircuncisis auribus parum est hoc omne malum, quod (sicut sermo propheticus comminatur) non debeant inuenire dominum, & quod ablatus sit ab eis, transeundo ad fidem gentium, nisi etiam præsentibus percellantur malis, qui præsentia tantum bona diligũt. Sequitur ergo. [Nunc deuorabit eos mensis cum patribus suis.] Ac si dicat. Non tantum illud de futuro præparatur eis malum æternum, quòd non poterunt inuenire dominum, verumetiam nunc in præsentiarum auferentur eis bona transitoria, quæ sola diligunt, & inferẽtur mala temporalia, quæ sola metuunt, quæ sunt partes eorum, partes impiorum, nam ecõtra sanctus & iustus dicit. Portio mea in terra viuentium. Cum patribus ergo suis, id est, cum eis quæ sola diligunt, temporalibus bonis, deuorabit eos mensis. Breue tempus, breuis dierum numerus est mensis, semperque in motu, vel mutatione est, præsertim lunaris, qualem solum nouerant ex lege, & commutabant hi contra quos propheticus hic sermo dirigitur. *Mensis lunaris.* Vndèquotiesin scriptura sacra decima vel decimaquinta die mensis quippiam gestum vel gerendum legimus, sine dubio nihil aliud quàm decimam vel decimamquintam lunam intelligimus. Porrò, luna ipsa nunquam in eodem statu permanet, sed semper mutatur; & nunc quidem crementoproficit, donec plena sit, nunc autem decrementum luminis patitur, donec penitus extinguatur. Itaque mensis hoc loco rectè intelligitur temporalitas atque mutabilitas mũdi, vel vitæ præsentis, quæ nunc deuorabit eos, inquit, quia nõ solũm mala æterna in futuro, sed mala quoque præsentia iamiam recipient in præsenti seculo tam Israel quàm Iudas. Quod manifestum adimpletum videmus. Nam Israel ex tunc tenetus captiuus in terra Assyriorum. Iudæi verò, Babylonica quidem captiuitate post annos lxx. soluti sunt, sed post, Romanis agentibus, ceciderunt in ore gladij, & in omnes gentes captiui ducti sunt, & partes suas, id est, terrena, quæ sola quærebant bona, perdiderunt, quia noluerunt partem suam esse dominũ. His dictis, protinus mira prophetici spiritus acrimonia sic inclamat; deuorationem illam iamiam imminere significans, quam prædixerat. [Clangite buccina in Gabaa, tuba in Rama, vlulate in Bethauen.] Buccina ex cornu animantis recuruo fit; Tuba autem ex ære vel argento in lege fieri præcipitur, sonareque in bellis & in solennitatibus. *Num.10.* Gabaa & Rama, ciuitates sunt in tribu Beniamin sibi vicinæ. Hæc est Gabaa, in qua natus est Saul. Rama autem ipsa est, quam rex Israel conatus est occupare, sicut in Regum legitur, vt clauderet exitum & introitum tribui Iuda & Beniamin. *3.Reg.2.15.* Porrò Bethauen in tribu est Ephraim, quæ ante vocata est Bethel. Quia igitur præmiserat superius decem tribuum & duarum captiuitatem, dicens. Nunc deuorabit eos mensis cum patribus suis. Hortatur eos quasi iam instante vicina captiuitate, vt resonent buccinis, & tubis cohortantes se inuicem in communem luctum, & est sensus. Nolite vestram captiuitatem

humili vocè deflere, sed buccinis concrepare & tubis, vt omnes audiant qui in circuitu sunt. Cui sensui bene congruit, quod Gabaa collis, Rama excelsa interpretatur. Dicitur ergo eis. Clangite buccina in Gabaa, tuba in Rama, id est, ascendite in mõtes & colles, celsaq; voce deflete imminentem vobis captiuitatem. Vlulate etiã in Bethauen, vbi est vnus ex aureis vitulis, pro quorum veneratione modò captiui tradentur habitatores eius. Et pulchrè additur. [Post tergum tuum Beniamin.] Vbi enim tribus finitur Beniamin, non procul est hæc ciuitas cõdita in tribu Ephraim, in posteriori scilicet parte ipsius Beniamin. Itaq; cũ de persona tertia in secundam prosilit, dicitq;. Clangite buccina in Gabaa, tuba in Rama, vlulate in Bethauen, post tergum tuum Beniamin. Mira eloquutionis arte, & rem decenter exornat, & instantẽ tumultũ captiuitatis acriter exprimit. Nec moratus eodem spiritus impetu ad personam tertiam recurrit, ac resilit, & dicit. [Ephraim in desolatione erit in die correptionis.] Supra dixerat, Ruet etiam Iudas cum eis, scilicet cum Israel & Ephraim, nunc autem de Iuda tacet, & de Ephraim, id est, de decem tribubus dicit. Ephraim in desolatione erit, id est, sine consolatione erit in miserijs captiuitatis. Et rectè, nõ enim Iudas quoq; tunc tẽporis sine consolatione habebat esse captiuus in Babylone. Multas quippe consolationes habiturus erat, maximè per Danielis sociorumq; eius gloriosam sanctitatem, per quos sua magnalia Deus Iudæorum ostendit, ita vt possent in Deo suo gloriari corã rege Babylonis, & deinde post annos septuaginta solutione captiuitatis erant consolandi. Eiusmodi cõsolationibus Israel siue Ephraim in terra Assyriorũ captiuus caruit. Rectè igitur (vt iam dictum est) Iudas hic prætermissus est, dum dicitur, Ephraim in desolatione erit in die correptionis, id est, decem tribuum populus consolationẽ ex Deo nõ habebit in die vel tempore, quo propter iniquitates suas hostibus traditus fuerit, quarum iniquitatum maximè author extitit Ephraim, id est, Hieroboam cæteriq; reges qui fuere de tribu Ephraim. Cur ita discerni debuerunt, vt Israel siue Ephraim in desolatione esset, iam loco alio diximus, quia videlicet aliqui de regibus Iudæ iusti fuerunt, vt Dauid, Ezechias, & Iosias, aliqui verò, & si peccauerunt, colendo deos alienos, cõuersi sunt, & pœnitentiã egerunt, vt Manasses. & sub alijs quoq; regibus suis populus Iuda reuersus est ad cultum Dei. Regnum autem Israel, id est, decem tribuũ, pro quibus cunctis hic ponitur Ephraim, ex quo reges illi fuere orti, nullus omnino à peccatis Hieroboam recessit, id est, à vitulis aureis, quos ille fecit. Idcirco & paulo supra dominus dixerat. Ego scio Ephraim, & Israel non est absconditus à me, non dabunt cogitationes suas, vt reuertantur ad dominũ. Mox ne cui dubitare vacet de veritate comminantis, sequitur & dicit. [In tribubus Israel ostendi fidem.] Ac si dicat. Quæcunq; hactenus promisi, vel comminatus sum Israeli, effectum habuerunt, & in omnibus me ostendi veracem. Ergo & de hoc sermone nemo sibi blandiatur, tanquam sermo sit incertus, quia profectò sicut in cæteris, ita & in isto fidelis & verax comprobabor esse Deus. Sequitur. [Facti sunt principes Iuda, quasi assumentes terminum, super eos effundam quasi aquam iram meam. Calumniam patiens Ephraim fractus iudicio, quoniam cœpit abire post sordes.] Hoc quod nunc dicebamus, Iudam aliquoties suas terminasse iniquitates, Ephraim verò perpetuasse scelus idololatriæ, atq; idcirco Iudæ quidem captiuitatem debuisse terminari, Israelis verò siue Ephraim nõ debuisse finiri, verbis præsentibus placet intelligi, ac si dicat veritas vel iustitia Dei. Idcirco, vt in exordio prophetiæ huius dixi, domui Iuda miserebor; quia facti sunt principes Iuda quasi assumentes terminum, & idcirco nõ addam vltra misereri domui Israel, quia cœpit abire post sordes, & sicut iam dixi, non dabit cogitationes suas vt assumat terminum, vt cesset ire, vt terminet ipsas sordes. Iuxta hunc sensum illud quod ait, super eos effundam quasi aquam iram meam, profectò magnam in ipsa ira sonat misericordiæ memoriã. Etenim captiuitas Iudæ fuit quidem ira peccatis debita, sed sicut aqua visibilis mundare solet sordes corporeas, sic illa captiuitas eadem mundauit populi peccata, vt iam non superessent in quibusdã, videlicet in tribus pueris quippiam peccati, propter quod in Babylonia fornace lædi deberent eorũ corpora. Igitur quod ait facti sunt principes Iuda quasi assumentes terminum, sic intelligi libet, ac si diceret, vijs suis pessimis terminum posuerunt, quod reges Israel non fecerũt, atq; idcirco ira mea, id est, præsens captiuitas sic erit illis quasi aqua, id est, proficiet ad emundationem peccatorũ. Econtra, Ephraim calumniam patiens, id est, captiuus ductus ab Assur calumniante illũ, factus est, & cecidit iudicio, id est, causa eius promerente aliter iudicatum est apud Deum, vt non soluatur captiuitas eius, sed perpetuetur in terra Assyriorum. Quare? Quoniam cœpit abire post sordes. Grauissimè dictum, quoniam cœpit abire post sordes, atq; subaudiendum est, ire desecere non desinet, iuxta illud. Et qui in sordibus est, sordescat adhuc. Cum enim dicit, cœpit consummationem sordium, nõdum esse innuit, quamuis maximæ sordes fuerint illi vituli aurei, quos Hieroboam fecit, & ille Baal, quem Iezabel impia superinduxit. In illis iam sorduerat Israel, erantq; magnæ sordes, & tamen non dixit, quoniam abiit, sed quoniam cœpit abire post sordes, nimirũ subintelligi volens, quia sicut cœperat, ita & in sordibus etiam perseueraret, neq; daret cogitationes suas, vt rediret, & earundem sordium emundationẽ quæreret.

Reges Iuda meliores regibus Israel

Cant. 3.

Apoc. 22.

Sacerdos Ephraim.

Ad hæc

" Ad hæc subiungit. [Et ego quasi tinea Ephraim,& quasi putredo domui Iuda.] Mira cle-
mentia Ephraim post sordes, quæ veræ sunt sordes, abiit. ego autem qui gloria eius esse pote-
ram, quasi sordes, imò quasi tinea,& quasi putredo visus sum illi, etenim erubuit me cum gen-
tibus confiteri, quasi leges meæ contemptibiles sint. Exempli gratia. Circuncisio signum fidei
respicientis in illud semen quod Abrahæ repromisit. Hæc & cætera sanctæ legis obsequia, quæ
gentium vicinarum garrulitas irridebat, secreta nesciens mysteria, sicut porci conculcare solẽt
margaritas, Ephraim obseruare erubuit, ac perinde quasi tinea,& quasi putredo reputatus
sum illi, vt erubesceret confiteri gloriam nominis mei, quemadmodũ tinea capitis ab homine
" nimis verecundo circumtegi solet atq; operiri. [Et vidit Ephraim languorem suum, & Iuda
" vinculum suum,& abijt Ephraim ab Assur,& misit ad regẽ vltorem,& ipse nõ poterit sanare
" vos, nec soluere poterit vos à vinculo, quoniam ego quasi leæna Ephraim,& quasi catulus le-
" onis domui Iuda. Ego ego capiam,& vadam,& tollam, & non est qui eruat. Vadens, reuertar
" ad locum meum, donec deficiatis,& quæratis faciem meam.] Mira malè viderit exprobratio.
Ephraim languorem suum, & Iudas vidit vinculum suum, atq; tam magnum ille suũ languo-
rem existimauit, & ille tam forte vinculum suum reputauit, vt nullatenus à Deo patrũ suorũ
Abraham, Isaac, & Iacob, curari posset aut solui, & idcirco ad Assur quasi ad fortiorem Deo,
confugit, munera mittens illi. Legi nãq; in libro Regũ, quia sub rege Manahen, qui decem tri-
bubus præfuit, Israel Assyrijs dona transmisit, vt eum à Damascenis hostibus liberaret. Iudas *4.Re.15.16*
quoq; sub rege Achas misit munera Teglath Falassar, vt eum liberaret de oppressione regis
Damasci. Nimirũ vterq; malè vidit,& ille languorem suũ,& iste vinculũ suum, nam si bene vi-
dissent, scirent id quod sequitur,& ipse non poterit sanare vos, nec soluere vinculum vestrum,
imò conuertentur vobis in aduersarios, & tanq̃ in Dei desertores facient vltionem. Vndè &
signanter, cũ dixisset,& misit ad regem, addidit vltorem, vehementer illius populi redarguens *Rex Assyr. vltor in de-*
insipientiam, qui cum irato Deo molitur sibi acquirere hominẽ auxiliatorem, incurrit eundem *sertores Dei*
Dei vltorem, qui desertores Dei ducat in captiuitatem, tanq̃ Deo iurauerit facere vltionem. Id
circo dicit. Quoniam ego quasi leæna Ephraim,& quasi catulus leonis domui Iuda. Et est sen-
sus, licet perrexerint ad Assur, & munera miserint illi, vt illos liberaret, tamen sanare eos non
poterit, nec soluere vinculum captiuitatis eorũ. Ostendam enim, quod me aduersante vanũ sit
omne humanum consiliũ, imò quod irato me spes posita in homine vertatur in contrariũ, dũ
ab illis captiui ducentur, quos sibimet parauerant habere refugiũ,& quia vindex Deus hoc egit.
Deus (inquam) hoc agere consueuit, vt ad quem confugit, ab eodem potissimũ capiatur atque
elidatur is, qui à Deo refugiens atq; recedens ad hominẽ confugit, siue dæmonũ in simulachris
auxilia requirit. Veruntamen quod protinus ait, Ego ego capiã,& vadam, tollam,& nõ est qui
eruat, in bonã accipere partem pulcherrimũ atq; rationabile est. Nã postmodum ipsi qui à do-
mino capiuntur, cuius vtiq; captura bona est & salubris, taliter dicunt. Venite & reuertamur
ad dominũ, quia ipse cepit & sanabit nos. Igitur secundũ bonã captiuitatẽ, de qua & in Psalmo
scriptum est, ascendisti in altũ, cepisti captiuitatem, siue ascendens in altũ, captiuã duxit capti-
uitatem, locũ præsentem pertractemus. Recitatis hactenus peccatis,& demonstrato quòd Deo *Infra.6.*
propter eadẽ peccata irato, saluare siue sanare nemo possit, tandẽ seipsum saluatorem venturũ
ad sanandum eos, qui ad ipsum cõfugiunt, hoc modo repromittit. Ego ego capiã. Egò (inquã)
quasi leæna Ephraim,& quasi catulus leonis domui Iuda, tandẽ capiam & vadam. Capiã dicit,
& quod capiat nõ exprimit. Verùm (sicut iam dictũ est) hi qui reuertuntur ad dominũ, reuer-
tendo exprimunt, quid capiat dũ dicit, quia ipse cepit & sanabit nos. Ergo cum dicit: Ego ego
capiam, promittit se capere nos, capere naturã nostrã, vt fiat homo. Proinde respiciamus cur-
sum eius qui nos cepit, & tunc liquidò perspiciemus cursum sermonis huiusmodi, qui taliter
procurrit. Ego ego capiam,& vadam, tollam,& non est qui eruat. Vadens reuertar ad locum
meũ, donec deficiatis,& quæratis faciẽ meam. In tribulatione sua mane consurgent ad me, di-
centes. Venite, reuertamur ad dominũ, quia ipse cepit, & sanabit nos, percutiet & curabit nos.
Viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos,& viuemus in conspectu eius, sciemus
sequemurq;, vt cognoscamus dominũ. Saluator noster Christus, qui hæc loquitur, sic fecit. Ce-
pit nos & abiit, quemadmodum dicit, ego ego capiam,& vadam. Capiens nãq; naturam no-
stram, id est, homo factus, transiuit ex hoc mundo per passionem mortis. Vndè & eius Euange- *Ioan.13.*
lista dicit. Sciens Iesus, quia venit hora eius, vt transeat ex hoc mundo ad patrem. Item, Sciens
quia à Deo exiuit,& ad Deũ vadit. Deinde cũ taliter isset, tulit prædã inferni, quemadmodum
dixerat. Cũ fortis armatus custodit atriũ suũ, in pace sunt omnia quæ possidet. Si autẽ fortior illo *Luca.11.*
superueniens vicerit eũ, vniuersa arma eius auferet, in quibus cõfidebat,& spolia eius distribuit.
Cũ ergo dixisset, ego ego capiam,& vadã, bene continuò subiunxit, tollã,& non est qui eruat.
Ac si dicat. Ego naturã hominis assumã,& ad mortis passionẽ vadam,& electos meos, nemine
valente resistere, de inferni claustris eripiã, ego illa leæna, ego ille catulus leonis, quẽ lõgè ante
Iacob patriarcha intuẽs, dixit. Catulus leonis Iuda, ad prædam fili mi ascendisti. Requiescens *Gene.49.*

D iij accu-

accubuisti vt leo, & quasi leæna. His peractis, resurgens ex mortuis, abijt in cœlum vndè venerat, & sedet ad dexteram patris. Postq̃ ergo dixit. Ego ego capiam, & vadam, tollam, & non est qui eruat, bene continuò subiunxit. [Vadens reuertar ad locum meum.] Locus quippe eius, est ille sedes maiestatis, ille consessus Dei patris, vbi captiuam duxit captiuitatem quam cepit, vbi peregrinam collocauit naturam hominis, cuius origo non cœlum, sed terra. cuius patria siue locus originalis nõ altitudo cœlorũ, sed pulueris exiguitas est. Ad illũ locũ reuersus, faciẽ suã ab illo populo, cui hæc scriptura loquitur, abscondit, donec plenitudo gentiũ subintroeat, & sic omnis Israel saluus fiat. Cum ergo dixisset, vadã & reuertar ad locũ meũ, bene cõtinuò subiunxit. [Donec deficiatis, & quæratis faciem meam.] Donec deficiatis (inquit) illa
Rom.10. nimirum defectione, qua illos nondum defecisse, Apostolus gemens dicit. Ignorantes enim iustitiam Dei, & suam quærentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti. Quod ergo dicit, donec deficiatis & quæratis faciẽ meam, idem est ac si dicat. Donec desinatis velle vestram statuere iustitiam, & gloriari in operibus legis, & credatis in me, solã quærentes iustitiam Dei, iustitiã fidei. His dictis protinus de omnibus, tam Iudæis q̃ Gentilibus, quicunq; pœnitentiã acturi, & in Christũ credituri, & per fidẽ eius erant iustificandi, idem ipse dicit. [In tribulatione sua mane consurgent ad me.] subauditur dicẽtes.
CAP.VI [Venite & reuertamur ad dominum, quia ipse cepit & sanabit nos, percutiet, & curabit nos: Viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos:] Hoc fecisse, hoc dixisse primũ Iudæos, deinde gentiles, postq̃ iuit Christus, & reuersus est in locum suũ, id est, postq̃ ascendit in cœlum, manifestũ est. Dato enim spiritu sancto Apostolis, & loquẽte Petro ad populũ, cõpuncti
Acto.2. sunt corde, & dixerunt ad eũ, & ad reliquos Apostolos. Quid faciemus viri fratres? Petrus verò ait ad illos. Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisq; vestrũ. In illa tribulatione, id est, in illa compunctione, & pœnitentiæ actione, consurrexerunt ad dominũ, & cõsurgunt vsq; hodie mane, id est, transacta & depulsa infidelitatis nocte, abactis tenebris ignorantiæ. Ita consurgentes,
Duplex resurrectio. dicunt. venite & reuertamur ad dominũ. Prædicant enim alijs Christum qui illũ cognouerunt, nec sua tantũ contenti salute, alijs quoq; vt saluentur, verbũ salutis prædicare satagunt. Quod est illud verbũ? Quia ipse (inquiunt) cepit, & sanabit nos, percutiet, & curabit nos. Magnificentius atq; breuius verbum salutis huius edici non potest. Totus qui conuersionis ad Christum & Christianæ fidei fructus est, hic paucis verbis cõprehensus est, scilicet vtraq; resurrectio, qua resurgimus per Christum, prima animarũ, secunda corporum. Cum enim dicit, quia ipse cepit, & sanabit nos, sensus iste est. Quia ipse nostram naturam suscepit, & à peccatis nostris saluos faciet nos, secundũ nomen suum, quod est Iesus, id est, saluator. Quamuis autẽ vos credẽtes, & in nomine suo baptizatos iam sanauerit, adhuc tamen percutiet, & deinde curabit nos, id est, sententiam mortis huius corporis, de qua dixit, quia puluis es & in puluerem reuerteris, super nos dimisit, & ita fiet, sed deinde curabit nos, id est, in nouissimo die carnis resurrectione resurgere faciet nos, qui resurrectione animæ, id est, remissione peccatorũ sanauit iam, & viuere fecit nos.
Rom.8. Hinc est illud quod Apostolus dicit: Corpus quidem mortuum, id est, certissimè moriturũ est propter peccatum, spiritus verò viuit propter iustificationem. De illa resurrectione carnis quę secunda est, continuò dicit. Viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos. Et est sensus. Viuificabit nos in nouissim[o] die, vita vel resurrectione carnis, quã persona sua mortuus propter nos, quia resurrectioni e[ius], quæ die tertia facta est, hoc ipsum ascribimus quod suscitabit nos. Ita sanati & curati, id est, anima & corpore viuificati atq; suscitati. [Viuemus (ait) in
1.Ioan.3. conspectu eius.] id est, immortales erimus, neq; enim vltra mori poterimus propter conspe-
1.Cor.15. ctum eius, quia videbimus eũ sicuti est, & inde similes ei erimus. [Tunc sciemus, sequemurq; vt cognoscamus dominum.] Sciemus (inquam) & cognoscemus, nõ sicut nunc ex parte, sed
Esaia.49. perfectè. Nam hinc & Apostolus ait: Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus.
Apoc.7. Cum autem venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Item. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum. Sequemur inquit. Quo sequemur? Nimirum ad vitæ fontes aquarum, sicut alius propheta dicit. Quia miserator eorum reget eos, & ad vitæ fontes aquarũ potabit eos. Et in Apocalypsi legimus, quoniam agnus, qui in medio throni est, reget illos, & deducet eos ad vitæ fontes aquarum. Quod idem est ac si dicat, videndo vel conspiciendo Deum, immortales erunt. Hoc dicent inuicem se cohortantes, hoc dicent Apostoli vel apostolici viri populis prædican[tes], & subiungent. [Quasi diluculum præparatus est egressus eius.]
Ac si dicant, Quod dicimus, quia ipse cepit & sanabit nos, non in angulo gestum est, sed sicut diluculum à cunctis videtur & latere non potest, & ad hoc venit vt videatur, imò vt illuminet. ita egressus eius, quo de suis inuisibilibus ad visibilia nostra egressus est, cunctis innotuit, cunctus orbis audiuit, nec est qui se de ignorantia excusare possit. Hoc est quod Psal-
Psal.8. mista quoque dicit. In sole posuit tabernaculum, id est, in manifesto exhibuit humanitatem suam. Ac deinceps. Nec est qui se abscondat à calore eius, quia videlicet omnibus tam
Iudæis

Iudæis quàm gentilibus auditus eſt aduentus eius, audita eſt prædicatio euangelij eius. Addũt adhuc. [Et venit nobis quaſi imber temporaneus & ſerotinus terræ.] Iuxta literam temporaneus imber illa eſt pluuia, quæ iactis ſeminibus à Deo datur terrę Palęſtinorum, vt infuſa caleſcant ſemina. Serotina autem illa dicitur, quæ ad maturitatem eoſdem perducit fructus. Siquidem terra illa non ita frequenter, vt noſtra, de cælo accipit pluuiam, ſed tantùm bis in anno.

Imber temporaneus & ſerotinus.

Spiritualiter pluuiam ſiue imbrem vtrunque, videlicet temporaneum & ſerotinum, intelligi oportet, & ſancta prophetica atque apoſtolica ſcriptura eſt, Prophetica nanque ſcriptura ipſa eſt imber temporaneus. quia ſicut ſerotino imbre infuſa coaleſcunt ſemina, ita hæc promiſſionem Chriſti venturi, quæ ad Abraham facta eſt, frequẽti declamatione expectabilẽ faciebat. Porro euãgelica vel apoſtolica ſcriptura, imber ſerotinus eſt, quia ſicut ſerotino imbre fructus ad maturitatem perducuntur, ita ſcriptura hęc iam adueniſſe Chriſtũ cõfirmat, de quo prophetę vaticinabantur. Igitur & veniet (inquiũt) nobis, quaſi imber temporaneus & ſerotinus, id eſt, talis & taliter veniet nobis, vel taliter nobiſcũ faciet, ſicut vtriuſque ſcilicet noui ac veteris teſtamẽti ſcripturæ teſtificantur. Hæc vbi dixit de illis qui erãt credituri, & fidem aduẽtus eius recepturi, confeſtim ad eos, quos nõ eſſe credituros præſciuit, cõuertit & dicit. [Quid faciã tibi Ephraim, quid faciã tibi Iuda? Miſericordia veſtra quaſi nubes matutina, & quaſi ros mane petranſiẽs.] Sic nimirũ patriarcha Iſaac cum filiũ ſuum Iacob benedixiſſet, & proinde Eſau frater eius eiulatu magno fleret, dicens. Nunquid non reſeruaſti & mihi benedictionem? Reſpondit & dixit: Dominum tuum illum cõſtitui, & omnes fratres eius ſeruituti illius ſubiugaui, frumẽto & vino ſtabiliui eum, & tibi poſt hæc fili mi, quid faciam? Ac deinceps. In pinguedine terræ, & in rore cæli, deſuper erit benedictio tua. Profectò ille Iſaac typum Chriſti geſſit, duo verò filij (de quibus iam dictũ eſt) formã prætulere myſticam vtriuſque populi, ſcilicet & eius qui tantummodo generatione carnis, & eius qui imitatione fidei ſemen eius Abrahæ. Et illic Iſaac in typo Chriſti dicit agreſti filio. & tibi poſt hæc fili mi vltra quid faciã? ſtatimque inuenit quid faciat, dicitque, in pinguedine terræ, & in rore cœli deſuper erit benedictio tua, & hic Chriſtus in prophetia dicit carnalibus Iſraelitis ſiue carnalibus Iudæis, quicunque filij carnis, & nõ filij ſunt promiſſionis, quid faciam tibi Ephraim, quid faciã tibi Iuda, ſtatimque inuenit vel ſcit quid faciat, dum dicit, Miſericordia veſtra quaſi nubes matutina, & quaſi ros mane pertranſiẽs. Miſericordia hæc parua illa eſt, quam intendens ille, in pinguedine (inquit) terræ & in rore cæli deſuper erit benedictio tua. Parua nanque miſericordia eſt temporalium ſiue corporalium abundantia rerum, quarum omnium ſumma, illic pinguedine terræ, & rore cæli comprehenſa eſt. Porrò, miſericordia magna illa eſt benedictio, quæ ſimplici Iacob in domo habitãti data vel effuſa eſt ſecundũ verba hæc. Ecce odor filii mei ſicut odor agri pleni, cui benedixit dominus. Et deinceps, Et ſeruiãt tibi populi & adorent te tribus. Eſto dominus fratrum tuorum, & incuruentur ante te filij matris tuæ. Qui maledixerit tibi, ſit ille maledictus, & qui benedixerit tibi, benedictionibus repleatur. Sic nanque benedicẽdo, magnã illi miſericordiam imprecabatur, eam ſcilicet, vt de ſemine eius Chriſtus naſceretur. Proinde, quia miſericordiarum tãta differentia eſt, idcirco Dauid, qui vtique minorem miſericordiam fuerat conſecutus, in pinguedine terræ, & in rore cæli deſuper, vtpote rex diues, & inclytus, cum dixiſſet, miſerere mei Deus, ſtatim addidit, ſecũdũ magnam miſericordiã tuam. In quo? Nimirum in eo, vt nequaquam promiſſione Chriſti de ſemine ſuo naſcituri fruſtraretur, Propter cauſam vriæ Ethei. Nam inde eſt quod poſtmodum dicit, vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, ſubauditur, miſerere mei, cõſeruando mihi miſericordiã magnam, quam promiſiſti. Iã enim illi repromiſerat Chriſtum, dicendo. Suſcitabo ſemen tuum poſt te, quod egredietur de vtero tuo, & firmabo regnum eius. Ipſe ædificabit domum nomini meo, & ſtabiliam thronum regni eius vſque in ſempiternum. Igitur & hic poſtquam ſecundum magnam miſericordiam dictum eſt de filijs promiſſionis ſuæ fidei. In tribulatione ſua mane conſurgent ad me, dicentes, venite & reuertamur ad dominum, quia ipſe cepit & ſanabit nos, percutiet & curabit nos, & cæt. confeſtim ad filios carnis tanquam ad Eſau conuerſus. Quid (inquit) faciam tibi Ephraim, quid faciam tibi Iuda? Miſericordia veſtra quaſi nubes matutina, & quaſi ros mane pertranſiens. Ac ſi dicat. Populo electo, cuius typus erat Iacob, magnam miſericordiam, magnam conſequente benedictionem habẽdo fidẽ ſeminis Abrahæ, quod eſt Chriſtus. vobis filijs carnis, qui tanquam Eſau tardatis & foris vagamini, poſt hæc vltra quid faciã? In pinguedine terræ & in rore cæli deſuper fuerit hactenus benedictio vel miſericordia veſtra, ſed nunc eadem ipſa properante captiuitate pertranſeat, ſicut pertranſit matutina nubes, & in meridie ſiue veſpera iam non eſt. & ſicut pertranſit ros, qui cum mane herbam operuit, orto ſole velociter diſparet, & iam non eſt. Sic enim vobis continget, qui mane cõpluti eſtis, & matutino rore maduiſtis, id eſt, qui præſentem lætitiam & tantummodo caduca præſentis ſeculi bona requiſiſtis. Nubes veſtra pertranſit, & ros veſter orto ſole ſiccatur, id eſt, lætitia veſtra in triſtitiã vertetur, & delitiæ veſtræ in futurũ nõ inuenientur, vbi verus ſol Chriſtus in virtute ſua lucẽs in meridie conſpiciet. [Propter hoc dolaui in prophetis, & occidi eos in verbis oris mei.]

Gen. 27.

Duo filij Iſaac duo populi.

Miſericordia alia parua, alia magna dicitur.

Pſal. 50.

2. Reg. 7.

Propter hoc, inquit, videlicet quia vos tantũmodo rerum temporalium matutinam nubẽ, roremq́ transitorium requiritis, & gloriam Dei regnumq́ futurũ nõ attenditis, ego dolaui, id est, multas percussiones feci in prophetis, qui vobis secundum vestram intentionẽ adulati sunt & applauserunt, videntes vana & loquentes mendacia. Quales vtiq́ fuerunt prophetæ Baal. Et
3. Reg. 18. illis nanq́ (sicut in regum libris legimus) Helias Thesbytes. CCCCL. viros vna die interfecit.
4. Reg. 10. idemq́ magnam illorũ multitudinẽ percussit Iehu, qui domũ Achab subuertit. Hoc totũ factũ
Ezech. 13. est ad imperiũ domini. Idcirco cũ dixisset, Dolaui in prophetis, protinus addidit, occidi eos in verbis oris mei. Hoc rectè factum est, vt qui propter lucrum tẽporale, & (vt ait alius propheta) propter pugillũ farinæ, nõ solũ magnã Dei misericordiã reliquerant, sed & popularẽ turbã secum deuocabant. Primùm in ipsis dolaretur & occiderentur, & deinde populus in captiuitatẽ duceretur, matutina misericordia (de qua iam dictũ est) & quasi transitorio rore frustratus. Quàm iustè hæc facta sint vel fiant, nũc toto in orbe scitur, vbicunq́ lux veritatis est. Sequitur. [Et iudicia mea quasi lux egredientur.] Et est sensus. Sicut caligantes in nocte oculos lux succedens illuminat, sic illis qui hactenus in nocte ignorantiæ fuerãt, annũciata iudicia hæc perspicua erũt,
Psal. 18. vt dicãt. Iudicia domini vera, iustificata in semetipsa. Egredientur igitur iudicia mea quasi lux, id est, quod voluerim, aut quid vtile esse iudicauerim ego, manifestius cognoscetur. Quid est illud? Ait. [Quia misericordiã volui, & nõ sacrificium. & scientiã Dei plus quàm holocaustum.] Huius suæ sentẽtiæ memor dominus semel & iterũ apud Matthæũ inuenitur. Vbi enim discũ-
Matt. 9. bente eo in domo eiusdẽ Matthæi, murmurabãt pharisæi, dicentes eius discipulis. Quare cum publicanis & peccatoribus mãducat magister vester? Non est (inquit) opus valẽtibus medico, sed male habentibus. Statimq́ subiungit, Eũtes aũt discite quid sit, misericordiã volo & nõ sa-
Matt. 12. crificiũ. Non enim veni vocare iustos, sed peccatores. Item, vbi discipulis eius esurientibus, & spicas sabbato vellẽtibus atq́ manducãtibus, cum dixissent, ecce discipuli tui faciũt quod nõ licet eis facere sabbatis. Ait post alia. Si aũt sciretis quid est, misericordiã volo, & nõ sacrificiũ,
Misericordia duplex ad proximũ vna in anima, alia in corpore. nunquam condẽnassetis innocentes istos. Ergo cum dicit in hoc propheta, quia misericordiam volui & non sacrificiũ, dignam suorũ reddidit causam iudiciorũ, cur supra inter cætera dixerit, In gregibus suis & in armentis suis vadent ad quærendum dominũ, & nõ inuenient eum. quia videlicet, neq́ secundũ corpus, neq́ secũdũ animam misereri nouerũt proximis, prompti sacrificatores gregum, imolatores armentorum. Nã vtrãq́ misericordiã, scilicet corporis & animæ testatur se voluisse illa, quã commemorauimus, euangelica prolocutione. Vbi enim peccatorem siue publicanũ recipiens Matthæũ dicit, euntes discite quid est, misericordiã volo & nõ sacrificiũ, illã patenter misericordiã se requisisse significat, quæ impenditur circa curã animarum. Vbi verò discipulos suos esurientes, & sabbato spicas vellẽtes a sabbati violatione defendit, dicens. Si aũt sciretis quid est, misericordiã volo & non sacrificium, nunquam condemnassetis innocentes istos. Ibi profectò misericordiam, quæ proximis in corporũ necessitatibus impenditur sese voluisse testatur. Igitur iudicia domini vera sicut lux manifesta sunt, & causa cadit carnalis Israel siue Ephraim & carnalis Iuda, quia certatim sacrificium offerũt quod dominus non vult, & viscera misericordiæ nõ habent quam dominus vult. quia holocausta multiplicãt quæ dominus non requirit, & scientiam Dei negligunt, in qua dominus & creator creaturam rationalem voluit semper, & vult exerceri. Nõ acquieuerũt voluntati eius, nõ executi sunt ea quæ ille voluit, scilicet misericordiã & scientiã Dei. Hoc est quod continuò subiungit. [Ipsi aũt sicut Adam transgressi sunt pactum, ibi præuaricati sunt in me.] Et est sensus, Ipsi autem & peccauerunt & peccatum suum per superbiam defendendo mihiq́ contradicendo, contra semetipsos, & contra posteros suos immisericordes & crudeles extiterũt. Sed iam in isto secundi huius voluminis, finem facientes, sequentis initium ab hoc eodem capitulo sumamus.

FINIS LIBRI SECVNDI.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN OSEE PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER TERTIVS.

Can. 2. IN CANTICIS Canticorum dilectus amicæ suæ loquitur. Ostende mihi faciem tuam amica mea, speciosa mea, columba mea, sonet vox tua in auribus meis. Vox enim tua dulcis, & facies tua decora. Vocis siue locutionis eiusmodi nunc oportunè reminiscimur, quia videlicet saluo altiori cœlestis gratiæ vel amoris gradu, in quo dilectus Christus & amica eius sancta ecclesia cognoscitur, nimirum sapientis cuiusque animus dilectus. & san-

& sancta scriptura amica vel dilecta est illius quicunque talis est, vt veraciter testimonium sibi perhibeat conscientia, quòd sanctæ scripturæ pulchritudinem veram, & veritatem pulchram diligat. Illius nanque verba sunt hæc. Dixi sapientiæ, soror mea es, & prudentiam vocaui amicam meam. Dicit ergo nunc animus studiosus, & ipsa scripturæ præsentis admonet difficultas, vt dicat. Ostẽde mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis. Vox enim tua dulcis, & facies tua decora. Sanctæ huius scripturæ facies non nisi sapienti vnquam ostensa est, & vox eius non nisi in auribus diligẽtis vnquam sonuit, neque alius scire meretur, vox eius quàm dulcis, & facies eius quàm decora sit. Dicit enim ille qui scripsit. Quis sapiens & intelliget ista, intelligens & sciet hæc? Igitur semen huius dulcedinis atque decoris authorem spiritum propitium habere operantes, dilectam hanc siue amicam instãter cœpto itinere sequamur, vt faciem eius videre, & vocem audire, id est, & intentionem eius sentire, & verum eius sensum inspicere mereamur. Cum dixisset in hoc propheta dominus, quia misericordiã volui, & non sacrificium, & scientiam Dei plus quàm holocaustum, continuò subiunxit. Ipsi autem sicut Adam transgressi sunt pactum, ibi præuaricati sunt in me. Ab isto rursus capitulo populi peccata incipit declamare. Vndè & hic ad memoriam reuocandum est, quia (sicut superius iam diximus) septies hic propheta gentis suæ peccatricis peccata percutit, totidemque vicibus in aduẽtum siue sacramentum filii Dei sermo eius recurrit, singulosque cursus in eodem terminat. nimirum sapienti atque intelligenti, quia hæc scire meretur. Illud innuens, quòd iustificari & à peccatis liberari aliter quàm per gratiam vel fidem Christi nemo possit. Hac vice prima, quam nunc vsque tractauimus, sic incepit. Non est enim veritas, & non est misericordia, & nõ est scientia Dei in terra. Tandem in persona Christi venturi, dixit. In tribulatione sua mane consurgent ad me, &c. & tunc demum ad initium redargutionis rediit, dicendo, quia misericordiam volui, & non sacrificium, & scientiam Dei plus quàm holocaustum. ipsi autem sicut Adam trãsgressi sunt pactum, ibi præuaricati sunt in me. Cum enim dicit, quia misericordiã volui, & scientiã Dei, subaudiendum vel reminiscendum est, quod in initio capituli dixerat, nõ est misericordia, & non est scientia Dei in terra. Nunc itaque ordine cœpto processuri, nõ negligenter prætерimus, quia duo dixit in versiculo præsenti. Sicut Adam transgressi sunt, ibi præuaricati sunt in me. Breui versiculo & originale peccatum, & actualia tetigit peccata eorum. Dicendo namque, sicut Adam transgressi sunt, actualia peccata vehementer accusat. quia colentes idola, & cætera facientes scelera, non quomodocunque peccauerunt, non per ignorantiam, aut per infirmitatem deliquerunt, sed qui nequissimus peccandi modus est, scienter peccantes, sciẽtes quod mala facerent, recedendo à domo Dauid, & à templo domini, quod erat in Hierosolimis, vitulosque aureos colendo, peccatum suum defenderunt, contradicendo sanctis prophetis, quoscunque dominus misit. Vndè & superius dominus dicit. Populus enim tuus sicut hi qui contradicunt sacerdoti. Hoc nimirum erat ita transgredi pactum, sicut transgressus est Adam. Ille namque & transgressus est, & transgressionem suam superbè defendit, dicendo, mulier quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, & comedi. Porrò subiungendo, ibi præuaricati sunt in me, originale respicit peccatum. Ibi namque cum dicit, subauditur in Adam. Præmiserat enim, sicut Adam transgressi sunt pactum. Et verè in Adam præuaricati sunt, quia (vt Apostolus ait) per vnum hominem in hunc mundum peccatum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit in quo omnes peccauerunt. Itaque cum dicit, ibi præuaricati sunt in me, bene sæpe dictus Apostolus huic in isto quoque sermone cõsonat prophetæ, causando Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse, subiungendo etiam hæc, Non est enim distinctio. Omnes enim peccauerũt, & egent gloria Dei. His dictis, continuò de peccato actuali abundantius agit, scilicet de peccato idololatriæ, & aureorum cultu vitulorum, quo sicut Adam trãsgressi sunt pactum, vt iam dictum est. Sequitur enim. [Galaad ciuitas operantiũ idolum supplantata sanguine, & quasi fauces virorum latronum. particeps sacerdotum in via interficientium, pergentes de Sychem, quia scelus operati sunt.] Galaad est ciuitas cita trans Iordanem in tribu Gad, in qua idolum primitus est consecratum. Erat enim & ciuitas fugitiuorum. Sed quanto celebrior, tanto idololatriæ, & malorum omnium principium fuit. Et quia isti idola primùm consecrarunt, vel maximè sicut præsens testatur, in malum adiuuerunt, idcirco primi ab Assyriis capti & in captiuitatem ducti sunt. Porrò, Sychen ciuitas in confinio decẽ tribuum & duarum, quæ postea Neapolis appellata est; vndè trãsitus erat Isarelitis in Hierusalem. Vbi solummodo licebat victimas immolari. Tribus ergo temporibus, quibus secundum legis præceptum populus ad templum domini ascendere debebat, sacerdotes illorũ ponebãt in itinere latrones, qui insidiarentur pergẽtibus, vt magis vitulos aureos in Dan, & in Bethel, quàm dominum adorent in Hierusalẽ, & quos reuocare non poterant, in eadẽ via interficiebant. Sacerdotũ illorũ particeps nũc dicitur Galaad, videlicet eo quòd Galaaditæ cõiungendo se iniqua fœderatione, & cooperãdo sacerdotibus in interfectione. Sẽsus igit̃ iste est. Si quæras, cur dixerit, ipsi aũt transgressi sunt pactũ sicut Adam, qui vtique nõ per ignorãtiã, sed sciẽter per arrogantiã peccauit,

Prou. 7.

Huius prophetæ scriptura difficilis.

Osee. 14.

Sicut Adã transgressi sunt.

Gene. 3.

Ibi præuaricati sunt in me.

Rom. 5.

Rom. 3.

Galaad ciuitas in tribu Gad.

Sichen, quæ & Neapolis.

Exodo. 23.

Deut. 16.

peccauit, & peccatum ſuum aduerſus Deũ ſeſe corripientem proteruè defendit. Ecce effectum ſiue opus manifeſtum habes malæ defenſionis. Nullũ denique manifeſtius defenſionis eſt experimentum, quàm illos interficere, quibus ad n...um non placet cõmuniter ſuſcipere peccatum.

Galaad ſupplãtata ſanguine. Ioſue.20.21

Locus interfectionis erat Galaad, mira peruerſione, mira ſupplantatione. Debuerat namq; ciuitas eſſe non interficientium, ſed ab interfectione liberantium quempiam fugitiuum, ſecundum legem domini dicentis, Cumq; vltor ſanguinis eum fuerit perſecutus, non tradent in manus eius, quia ignorans percuſſit proximum eius, nec ante biduum triduumve eius probatur inimicus & habitauit in ciuitate illa, donec ſtet ante iudicium, cauſam reddens facti ſui, & moriatur ſacerdos magnus, qui fuerit in illo tẽpore. Rectè ergo dicitur, ſupplãtata ſanguine, quia perdito vel derelicto conſtituto pacis, ſuſceperat pro illo commutationẽ ſanguinis. Dicitur & quaſi fauces virorum latronum, quia videlicet ſicut latrones in faucibus, id eſt cauernis, locisq; abditis latentes, expoliant prætereuntes & interficiunt, ſic in ea, quæ debuerat eſſe aſylum fugitiuorum, ſanguinarij ſacerdotes ſimplicitati populi inſidiantes, expoliabant eos fide, interficiebant mente, & quos decipere non poterant, veſtib...priuabant, corpore necabant. Pro tãto ſcelere propheta dolens, exclamat. [In domo Iſrael vidi horrendũ. Ibi fornicatus eſt Ephraim, contaminatur eſt Iſrael.] Quid enim magis horrendũ, quid magis exclamatione dignũ, quàm

Deut.32.

iſtud accidiſſe, non in qualicũq; gente aut natione, ſed in domo Iſrael, in gẽte Dei, in parte domini, ſicut Moyſes loquitur, pars autem domini populus eius, Iacob funiculũ hæreditatis eius. Deniq; gentis alterius peccatum in idolis error eſt. Iſraelis autẽ, qui veri & vnius Dei notitiam habuit, legemq; accepit, tale peccatum horror eſt. Propterea toties peccatum illius populi fornicationem appellat, & nunc quoque dicit. Ibi fornicatus eſt Ephraim, contaminatus eſt Iſrael. Ephraim (vt ſæpe dictum eſt) ipſe Hieroboam de tribu Ephraim. Iſrael verò decem tribus, quę illo peccante, id eſt, vitulos áureos pro deo ſibi faciẽte contaminatæ ſunt, ſequẽdo illũ. Etenim ſicut contaminatur adulterio mulier, ſic derelicto Deo populus ille cultu idololatriæ contaminatus eſt. Hæc aduerſus Iſrael, id eſt, decem tribus dicta ſunt. Sed nunquid tantũmodo illis iratus eſt? Nonne & ſuper Iudam grandis Ira, quam nunc videmus, pro meritis erat ventura? Sequitur. [Sed & Iuda pone meſſem tibi, cum conuertero captiuitatem populi mei.] Ac ſi dicat, Dixi quidem in initio prophetici huius ſermonis, quia nõ addam vltra miſereri domui Iſrael, ſed obliuione obliuiſcar eorum, & domui Iuda miſerebor, & ſaluabo eos in domino Deo ſuo, & hoc verum eſt. Nam Iſraelis, id eſt, decem tribuum captiuitas, de terra Aſſyriorum nõ reuocabitur. tua verò ò Iuda tranſmigratio de Babylone eſt reducenda poſt annos. LXX. Veruntamen cum conuertero illam captiuitatem populi mei, cum reduxero illos in terram ſuã, qui ex te ſupererunt digni vt reliquiæ ſaluentur pro ipſorũ fide & meritis, vſq; ad plenitudinem temporis, quo conuertenda eſt vniuerſalis captiuitas omnis populi mei, per aduentum ſaluatoris Chriſti. tu Iuda pone meſſem tibi quæ ſecanda erit, id eſt, multitudinẽ filiorum malè natorum, quibus multipliciter pullulabis, ſcito demetendam eſſe Romanorũ gladijs, ſicut nunc, imò magis quàm nunc decem tribus demetuntur, & transferuntur ab Aſſyrijs. Quam ob cauſam? Quibus pro meritis ſiue peccatis? Ait.

CA. VII.

[Cum ſanare vellem Iſrael, reuelata eſt iniquitas Ephraim, & malitia Samariæ, quia operati ſunt mendacium, & fur ingreſſus eſt ſpolians latrũculus foris.] Et eſt ſenſus. Cum ad ſaluandum Iſrael veniſſem, illa iniquitas reuelata eſt, & illa malitia Iudæorum ſeſe expreſſit, cuius illa iniquitas Ephraim, illa malitia Samariæ typus vel præcurſio fuit, quãdo relicta domo Dauid, Hieroboã prętulit, relicto domino Deo, vitulos aureos colere magis elegit. Diligenter propheticæ huius locum hunc, quẽ nunc ingredimur, pertractare conemur, memores illius dicti in fine voluminis, cuius ſæpe meminimus. Quis ſapiens & intelliget iſta, intelligens & ſciet hęc, & ſcientes tanta eſſe vel talia quæ hic prophetali oculo præuidet ac præſcribit, qualia ſi nudis eloqueretur verbis, nimis intolerabile eſſet audire hominibus illius temporis, ſicut diximus iam in prooemio præſentis opuſculi. Deniq; peccatũ Iudæ in ſaluatorem, cuius ſanguinẽ fudit, hic myſticè deſcribit, propter quod talia facta ſunt vel fieri debuerũt in eiuſdẽ excidio gentis. Quæ ꝓſpiciens, hic rectè dicat, ſed & Iuda pone meſſem tibi. Cum (inquit) ſanare vellẽ Iſrael, reuelata eſt iniquitas Ephraim, & malitia Samariæ. Qui nondum ſapiens ſiue intelligẽs eſt, qualẽ ſanctus prophetię ſpũs loco iam dicto requirit, nihil aliud ſignificari hic arbitratur, niſi ac ſi dictum ſit. Cum per Dauid electum meũ vellẽ Iſrael inſtruere ad cognoſcendum verum Deũ, & ad tenendũ firmiter ſolius nominis mei cultũ legitimũ, iniquitas filiorũ Iſrael magis exarſit, & malitia illorum pertinacius inſaniuit, nec ante deſtiterũt, donec ad poſteros deriuato regni gubernaculo iugũ excuſſerũt, & à domo receſſerũt eiuſdem Dauid, & deos ſibi fecerũt iuxta mentionẽ ſuæ iniquitatis, iuxta malitioſa deſideria cordis ſui.

Dauid Chriſti typum geſſit. Luca.1.

Verùm ille Dauid nõ ſolũ pater ſecundũ carnẽ extitit ſaluatoris noſtri, verùm etiã figuram eiuſdẽ prętulit in mirabilibus geſtis. Regnũ eius pręparatio fuit regni Chriſti, imò regnũ vnũ eſt Chriſti & ipſi⁹ Dauid, iuxta ꝗd & angelus ad Mariã de illo dicit. Et dabit illi dñs deus ſedẽ Dauid patris ei⁹. Ecõtra, Hieroboã, & ꝗ illũ ſecuti ſunt, relinquẽtes Dauid, typũ geſſerũ Iudęorũ & phariſæo-

pharisæorum, qui Christum negauerunt ante faciem Pilati, & dixerunt: Nō habemus regem nisi Cæsarem. Furor ille, quo Christum condemnantes, petierunt dimitti sibi Barrabam homicidam & seditionis authorē, illi malitiæ similis extitit, qua illi, qui sequuti sunt Hieroboā, veritatem Dei in mendacium commutauerunt. *Ioan.19.* Vel (sicut hic scriptum est) mendaciū operati sunt, quia veritate contempta, mendacium in vitulis aureis operati sunt, & coluerunt. Igitur in verbis istis similitudinem pariter contemplemur & rem. Similitudinem, in illius statu tēporis, scilicet in eo quod ille Ephraim, siue illæ decem tribus taliter recesserūt à domo Dauid. Rem verò, in aduentu saluatoris, quando Iudæi rebellantes veritati, negauerunt eum, & populus regis huius esse noluerunt. Itaq; cum dicit, Cum sanare vellem Israel, reuelata est iniquitas Ephraim, Ponamus ante oculos mentis & illum Dauid patrem carnis Christi, & hunc filium eius verum Dauid, quia videlicet vterq; suo modo Israel sanare voluit, ille Psalterium cōponendo, iste carnem assumendo. Nam psalterium illud manufactum typum fuisse carnis vel corporis Christi, *Psal.50.* testatur ipse, cum in Psalmo personā patris ad eundem filium, dum in sepulchro corpus eius quiescit, loquentem introducit. *Cælestia promissa Dauid primus explicauit.* Exurge gloria mea, exurge Psalteriū & cithara. Et ille respondens. Exurgam (inquit) diluculo. Illo psalterio suo manufacto Dauid israel sanare voluit, quia nimirum idcirco verba cælestia cum psalterio cecinit, vt populum tantummodo terrena diligentem introduceret ad amorem & spem futuri regni, quæ vera sanitas est cordis. Hoc ante illum nemo fecit, vt promissa cælestia verbis enunciaret manifestis, aut pœnas ignis æterni. *Deut.32.* Hoc ita verum est, vt apud Moysen ferè nusquā inuenias promissiones paradisi vel regnū dei, neq; cōminationes inferni, nominibus manifestis, præter locū vnū in cātico Deuteronomij, vbi sic dicit. Ignis succēsus est in furore meo, & ardebit vsque ad inferni nouissima. Omnia clausa sunt sub figuris, & bona quidem æterna sub nomine terræ Chanaan, terræ quasi lacte & melle manantis, mala verò sempiterna, sub nominibus famis, pestilentiæ, gladij, malarūq; bestiarum reddēda significat pro meritis. Talis nanq; & ita quodammodo puerilis sensus erat carnalis populi in illius statu temporis, vt non nisi præsentia diligere prospera, non nisi præsentia metuere sciret aduersa. Hinc primus (vt iam dictum est) cœlestis regni gloriam patenter expressit verbis, addita vi musicæ dulcedinis, & ordine composito diuinæ religionis, volēte domino sanare Israel, scilicet vt sano corde terrena paruipenderet, cælestia magis desideraret. At verò psalterium istud, siue hæc cythara, cui pater hoc dixit. Exurge gloria mea, exurge psalterium & cythara, multò amplius hoc egit sic aperiendo os suum, vt Matthæus scribit. *Matt.5.* Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum, &c. Nimirum hæc expectationi carnalis Israel valde contraria sonuerunt, beatificando pauperes, mites, lugētes, esuriētes ac sitiētes iustitiam, misericordes, mūdi cordes, pacificos, & persecutionē propter iustitiā sustinentes. *Carnalis Israel.* Aliter nāq; sentiebat carnalis Israel, scilicet beatos esse tantùm illos, qui prosperarētur in via huius seculi, quibus vacaret vt essent superbi, immites, siue tyranni ridentes atq; exultantes, quamuis in rebus pessimis, inexpertes miseriarum, atq; idcirco nescientes compati miseris, luxuriantes omni voluptate cordis & corporis, belligerantes atq; bellicis elatos triumphis, valentes per potentiam quos vellēt occidere ac persequi. Profectò sensus hic magna erat infirmitas. Ille autem sanare volebat Israel, vt sanè saperet. Aduersus vtrunq; reuelata est iniquitas Ephraim, id est, persecuti sunt eos omnes illi qui noluerunt sanari. *Odiū Israel cōtra Dauid.* Primum quis nesciat, quāta Dauid ille regni Dei Psaltes aduersa pertulit, quāta mala passus est ab illis? Vsqueadeo quo gratis illum odio habuerunt, vt filium quoque illius Absolon regem sibi facerent, quia non alium habuerunt, quo duce consurgentes regno eum depellerent. *2.Reg.15.* Mortuo Absalon secuti sunt Seba filiū Bochri, illo mortuo subticuerunt victi & inuiti per sapientiam eiusdē Dauid filijq; eius Salomonis. sed deinde mox vbi occasio data est per imprudentiam Roboam, ceruices suas excusserunt, regemq; alium & Deos alienos, id est, vitulos aureos sibi fecerūt. Hæc fuit iniquitas Ephraim, & hæc malitia Samariæ, quia videlicet Hieroboam de tribu Ephraim malum hoc iniquè gessit, & Samaria, per quam totum eius regnum intelligitur (fuit enim Metropolis decem tribuū) hoc ipsum malitiosè suscepit, scilicet inuidēdo domui Dauid, inuidendo & dedignando tribui Iuda, quod sibi tantùm ex illa tribu reges deberent esse destinati. Dixerunt enim quodam loco viri Israel ad regem Dauid. *2.Reg.19.* Quare te furati sunt fratres nostri viri Iuda, & transduxerūt regem & dominum eius Iordanem? Et respondent omnis vir Iuda, quia propinquior (inquit) mihi est rex. Et respondens vir Israel, decem partibus, ait, maior ego sum. *Malitia Ephraim.* Ita commota seditione quidam vir Belial nomine Seba filius Bochri cecinit buccina, & ait, Non est nobis pars in Dauid, neq; hæreditas in filio Isai. Deniq; ex dictis & factis huiuscemodi palam datur intelligi, quæ nam illa fuerit malitia Samariæ, de qua nūc loquitur hic, quia nimirū scissuræ illius causa fuit inuidētia quę veraciter malitia dici potest, quia cuncta malitiosarum machinamenta cogitationū parit. Maximè verò tunc iniquitas, quæcunq; sit, malitia meretur dici, quādo sic se exercet, vt cū sapiētia vel ratione incedere possit videri. Sapiēter aūt siue rationabiliter Samaria fecisse sibi videri poterat, sequēdo, regemq; faciendo Hieroboā de tribu Ephraim, qā patriarcha Iacob cum *Gen.48.* benedi-

benediceret filios Ioseph Manassen & Ephraim, iste quidem (ait) scilicet Manasses, erit in populos & multiplicabitur, sed frater eius iunior, maior illo erit, & semen illius crescet in gentes. Et *1.Par.5.* in Paralippomenon legimus. Ruben quippe primogenitus erat Israel, sed cũ violasset thorum patris sui, data sunt primigenita eius filiis Ioseph filij Israel. Et quidem pluraliter dixit filijs Ioseph, sed cum ille (vt iam dictũ est) Ephraim iuniorẽ priori prætulerit, iure sibi tribus Ephraim de primogenitis videbatur gloriari. Itaq; peccatum Samariæ recedentis à domo Dauid & inuidentis tribui Iudæ, vt ex ea reges aut principes deberent germinari, rectè malitia debuit nũcupari, quia cum contra veritatem & rationẽ ageret, rationis & diuinæ authoritatis patrocinio non carere sibi visa est. Et notandum, qualiter dixerit huic, reuelata est iniquitas Ephraim *Antiqua malitia Israel.* & malitia Samariæ. Non dixit, exorta est siue oriri cœpit iniquitas, cum sanare vellem Israel, sed reuelata est, latebat, quamdiu duces, vel principes habebat Israel, qui illũ cogerent ad cultum Dei, qualium optimus vel maximus fuerat Dauid. Reuelabatur autem quãdo morientes *Iudi.2.* decedebant illi, sicut quodam loco scriptura dicit. Cumq; dominus iudices suscitaret, in diebus eorum flectebatur misericordia, & audiebat afflictorum gemitus, & liberabat eos de cede vastantium. Postquam aũt mortuus esset iudex, reuertebantur, & multò maiora faciebant, quàm fecerant patres eorum, sequentes Deos alienos & adorantes eos. Non dimiserũt adinuentiones suas, & viam durissimam per quam ambulare consueuerant. Eodẽ modo tunc reuelata est eadem iniquitas, eadem malitia, quando decesserat Dauid, quo regnante, non audebat reuelari, imò & multo maius tũc reuelata est, quàm eatenus aliquando reuelata fuisset. Prius namq; vrgente aliqua calamitate, & clamantibus illis ad dominum cum tribularentur suscitato saluatore aliquo, id est, iudice bono, conuertebantur ad dominum, & deos alienos relinquebant.

Extunc autem quando sic reuelata est, vt illos facerent vitulos, nunquã ab eisdem vitulis recesserunt, sicut manifestè de singulis regibus scriptura dicit, quia à peccatis Hieroboam nõ recesserunt. Hanc iniquitatem siue malitiam adhuc propheticus sermo persequens, protinus addit. [Quia operati sunt mendaciũ, & fur ingressus est spolians, latrunculus foris.] Mendacium *3.Reg.12.* quippe sunt operati, dicendo de vitulis, qui vtiq; non erãt dij, isti sunt dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti. Ad illud opus vt fieret, & diabolus inuisibiliter, & Hieroboam visibiliter operatus est. Pulchrè ergo & veraciter dictum, fur ingressus est spolians, scilicet diabolus animas furtim deuorans, per inspiratam occultè malitiã, & latrunculus foris, videlicet Hieroboam latro visibilis, qui foris, id est, exterius idola fabricans, extra domum siue partem domini, & peccare faciens Israel, nimirum grande & crudele latrocinium fecit. Diximus, qualiter illo tẽpore regnante seu iam decedẽte Dauid, iniquitas Ephraim & malitia Samariæ reuelata fuerat, cum sanare vellet dominus Israel. dicamus nũc, qualiter nouissimo tẽpore, cum in aduentu suo saluator itidem Israel sanare vellet, similis iniquitas vel malitia, imò & multò maior secundum similitudinem illius reuelata sit. Cum (inquit) sanare vellem Israel, dicat hoc *Osee.6.* sanator & saluator Israel, sanitatis illius author, de qua cum præmisisset paulo ante dicẽs ipse. In tribulatione sua mane consurgent ad me, verba ipsorum consurgentium protinus intulit hoc modo. Venite & reuertamur ad dominum, quia ipse cæpit & sanabit nos, de qua sanatione siue sanitate, id est, peccatorum remissione, primaque resurrectione, quæ est resurrectio animæ, iam eodẽ loco dictum est. Cum enim illa sanitate sanare vellet Israel, Deus homo factus præsentialiter atque visibiliter incipiens prædicare, & sic dicere. Pœnitẽtiam agite, appropinqua*Matt.4.*bit enim regnum cælorum, tunc reuelata est iniquitas Ephraim & iniquitas Samariæ, id est, illa iniquitas Iudæorum, illa malitia Scribarũ & Pharisęorum, cuius typus extitit illa iniquitas Ephraim, & illa malitia Samarię, de qua iã secundum literã vel historiam dictum est. Exagitauit *Cur nõ placuit Iudæis Christus.* enim illos spiritus nequã, vt pœnitentiæ doctorem cum verbo prædicationis, opera quę nemo alius fecit facientẽ, deriderent, persequerentur, & blasphemarent. Exempli gratia, dicendo. Dæmonium habes. Itemq;, In Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia. Nõ enim place*Ioan.8.*bat illis Christus talis prædicator, pœnitentiæ doctor, paupertatis persuasor, atq; exẽplar hu*Matt.12.*militatis, magister mansuetudinis, monitor ad lugendum pro peccatis, declamator iustitiæ, & cõquisitor misericordiæ, munditiæ cordis collaudator, pacis remunerator, & eorum qui persecutionẽ patiuntur propter iustitiam consolator. Quare? Quam ob causam talia prædicantem reppulerunt, odio habuerunt, atque impugnauerunt? videlicet, quia cuncta his cõtraria sapiebant & diligebant, talemq; sibi cupiebant aduenire Messiam, qui illos in hoc sæculo extolleret, gentiumq; pacẽ eo vsq; turbaret, donec omnes fines terræ ditioni illorum per bella, bellorumq; triumphos subiugaret, aureamq; ac gemmatam illis Hierosolimã in terris cõstrueret, atq; in cæteris his similibus eorum cupiditatẽ omnino, sicut litera prophetica plerisque in locis sonare videtur, corporaliter expleret. Talem illorum intentionem sensumq; ipse quodã loco *Ioan.5.* breuiter exprimens. Quomodo (inquit) potestis vos credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam quæ à solo est Deo, non quæritis? Persecuti sunt ergo sanare volentem, tãquam freneticí medicum percutientes antidotum porrigentem, nec ante destiterunt, donec tradentes illum

filium negarent ante faciem Pilati, præeligentes Barabam latronem, authorem seditionis, eun- Matt.23.
demq; regem suum postulantes crucifigi. Hoc modo reuelata in illis, imò impleta ab illis est
iniquitatas Ephraim, & malitia Samariæ, & sic impleuerunt mensuram patrum suorum, &
sic reuelauerunt, ac testificati sunt, quòd essent consentientes patribus eorũ. Nam quod ince-
perunt illi, recedendo à domo Dauid, & occidendo prophetas domini. Hoc isti adimpleuerũt,
crucifigendo filiũ Dauid, filium Dei, & deinde occidẽdo, crucifigẽdo, flagellando, & de ciuitate
in ciuitatem persequendo prophetas & sapientes & scribas, quos ille misit. In omnibus his ope-
rati sunt mendacium, mentientes aduersus eundem regem suum, quem negauerunt & velut Fur Iudas
malum ac seductorem accusauerunt. Perspicuum quoq; illud est in illis quod sequitur, & fur latrunculus
ingressus est spolians, latrunculus foris. Fur namq; Iudas proditor, & latrunculus cœtus pha- cœtus phari
risaicus extitit. Iudas namq; loculorum domini erat fur, sicut Euangelista testatur, quia fur erat saicus.
& loculos habens, ea quæ mittebantur, portabat. Porrò Pharisæi & sacerdotes in templo latro- Ioan.12.
cinabantur, prædã de populo facientes, vendendo & emendo. Vndè cum eijceret eos, sumptũ Matt.21.
de Esaia testimonium protulit dicens, scriptum est. Domus mea domus orationis vocabitur. Esaiæ.59.
& mox illud de Heiremia subiunxit, vos autem fecistis illam speluncam latronum. Ille fur in- Hiere.7.
sus inter discipulos domini Iesu, pseudodiscipulus & fictus amicus, & ille latrunculus foris, id
est, manifestus hostis, consilium simul inierunt, & (sicut iam dictum est) mendacium operati
sunt, cuius videlicet mendacij maximus opifex Caiphas, sic mentitus est, toto conspirante illo
concilio malignantium ad decipiendum miserum populũ. Expedit vobis vt vnus moriatur ho- Ioan.11.
mo pro populo, & non tota gens pereat, ne fortè veniant Romani, & tollant nostrũ, & locum,
& gentem. Adeò cum sanare vellet dominus Israel, ille more suo sanari noluit, sicut aliis verbis
declamans dicit: Hierusalem Hierusalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui ad te missi Matt.23.
sunt. Quotiès volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub
" alas, & noluisti. Sequitur. [Et ne fortè dicant in cordibus suis, omnem malitiam eorum me re-
" cordatum, nunc circundederunt eos adinuentiones suæ, coram facie mea factæ sunt.] Magna
& vera confirmatio iusti iudicii Dei siue vltionis, quã præmiserat dicens, sed & Iuda pone mes-
sem tibi, messem (sicut iam dictum est) appellans illius immensitatem excidii, qua à Romanis
erant perdendi. Ne fortè (inquit) dicant in cordibus suis, omnẽ malitiã eorum me recordatum,
Ac si dicat: Ne fortè murmurent, & quasi iniustam reprehendant sententiã dicentis, vt veniat
super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram, à sanguine Abel iusti, vt quod vin-
dicatum est in patribus, iterum vindicetur in filiis, omnis causa illis tollitur iustæ repræhensio-
nis. Solent namq; Iudæi aduersus huiusmodi respondentes dicere nobis. Cur hoc tempore vin-
dicari in nos arbitramini, in quod olim vindicatũ fuit? Exempli gratia. Cur dicimus eis, illud
quoq; peccatum, quod olim in deserto fecerunt patres eorum, faciendo vitulum & adorando
illum, hoc tempore visitari super illos, quando sic excæcati sunt. Respondent nobis, illius ma-
litiæ tunc dominum fuisse recordatum, siquidem tunc ex illis in vna die viginti tria millia ce-
ciderunt. Hæc dicentes, non aduertunt, quia postquam illud factum est per manus filiorũ Leui,
quibus & Moyses ait. Cõsecrastis manus vestras hodie domino vnusquisq; in filio & fratre suo.
Deinde cum oraret Moyses dicens, dimitte eis hanc noxã, ipse respondens, Angelus (inquit) me Exo.32.
us præcedet te, ego autem in die vltionis visitabo & hoc peccatum eorũ. Igitur ne fortè dicant
(ait) in cordibus suis, omnem malitiam eorum me recordatum, id est, singula quæq; peccata tẽ
poribus suis punisse me, atq; idcirco non debere nunc omnia venire super generationem istam,
dico illis, quia nunc circumuenerunt eos adinuentiones suæ, videlicet quasi longus funiculus, Longus fu-
quia cuncta priorum generationum peccata imitati sunt, & illæ adinuentiones cotã facie mea niculus pec
factæ sunt, quia nulla pœnitentiæ satisfactione illa delere curauerunt. Tales sunt adinuentiones catorum in
eorum, quæ illos circumuenerunt, taliter causas mortis in vno homine adinuenerũt, vt meritò Iudæis.
dictum sit, & meritò fieri debuerit illud dictum, venient hæc omnia super generationem istam.
Omnibus enim, quicunque à sanguine Abel iusti iustos homines vel prophetas occiderunt, si-
miles sese fecerunt Cain qui Abel interfecit, similes Saul qui Dauid persequutus est, & propter Gene.4.
illum sacerdotes domini. LXXXV. viros trucidauit, & ciuitatẽ illorum percussit in ore gladii,
similes Iezabel & Achab, qui Naboth iustum & cæteros prophetas domini occiderunt. Atq; 1.Reg.21.
idcirco rectè iniquitates illorum & omnium quicunque tales extiterunt, isti in generatione sua 3.Reg.2.
portauerunt. Quænam sunt adinuentiones illæ, quæ eos circumuenerũt, & per quas omnibus
" illis similes se fecerunt? Ait. [In malitia sua lætificauerũt regem, & in mendaciis suis principes.
" Omnes adulterantes quasi clibanus succensus à coquente. Quieuit paululũ ciuitas à cõmixti-
" one fermenti, donec fermãtaretur totum. Dies regis nostri. Cœperunt principes furere à vino.
" Extendit manum suã cum illusoribus, quia applicuerunt quasi clibanũ cor suum cum insidia-
" retur eis. Tota nocte dormiuit coquens eos mane ipse succensus quasi ignis flammæ.] Quis iste
fuit rex, & qui isti principes, quos & in malitia sua & in mendaciis suis lætificauerunt adulte-
rantes, sic succensi quomodo succenditur clibanus à coquente? Et quidem sensus est vtilis, qui

etsi non palam inuenitur, in gestis tamen potest conijci, quòd ita factum sit. Rex Hieroboam & principes eius, qui fauentes illi ad omne facinus paruerunt, hoc modo lætificauerunt. Mysterium propheticum de nece saluatoris, de quo nunc loquebamur, paulului differimus, ne con- *Hieroboam regis astutia* iecturam vtcunque rationabilem atque probabilem nos neglexisse videamur. Omnes adulterantes, id est, à proprio viro, Deo, recedentes, quasi clibanus à coquente, quia sicut clibanus succenditur vt coquat panes, ita illi succensi sunt malitia Hieroboam & igne idololatriæ. Quieuit paululum ciuitas à commixtione fermenti, donec fermentaretur totum. Fabricatis quippe idolis, non vim fecit Hieroboam populo, vt ea coleret, ne fortè quibusdam causa Dei religionis resistentibus, cultura idolorum euacuaretur. Ideoque paululum quieuit ciuitas, donec propria voluntate populus regi cōsentiret, vt primùm principes, deinde satellites illorum regi & principibus fauentes, ad vltimum omnis populus corrumperetur. Et hoc est quod dicit, donec fermentaretur totum. Quæ enim sponte fiunt, diu permanent, quæ autē necessitate, citò soluūtur. Hoc considerans Hieroboam, maluit sponté, quàm coactè populum subire nouam idolorum culturam. Itaque succensa tota populi massa in veneratione vitulorū, cœperunt dicere ad fores Hieroboam. Dies regis nostri, subauditur, iste est, & quem nobis festiuum noster constituit imperator. Hunc celebramus, in hoc gaudemus, in hoc vitulos aureos adoramus, ita clamāte populo, cœperunt (inquit) principes furere à vino, id est, non solùm non sunt irati, qui debuerant rectores esse populi, sed insuper intelligentiam suæ mentis amittentes, cœperunt furere à vino, videlicet amentiam passi, tam luxuriæ quàm idololatriæ. Quid ad hæc ille rex? Extendit (inquit) manum suam cum illusoribus, quia applicuerunt quasi clibanum cor suum, cum insidiaretur eis. Illusores quippe erant principes, qui populo nequiter illudebant, eumque à Deo suo longè abducebant, errori eius consentiendo, gratulantes quòd applicuissent cor suum quasi clibanum, vt eos succenderet ille rex, & idololatriæ flāmis ardere faceret. Cum illis illusoribus, cum eiusmodi principibus manum suam extendit, quasi benedicendo & pro facili consensu grates agendo, cum insidiaretur eis, id est, cum iniquū penes se haberet consiliū, vt eos omnino auerteret à templo domini, ne pergendo Hyerosolimam causa adorandi & sacrificandi, paulatim *1.Reg.12.* resipisceret, & vnum eundemque cum Iuda regem rursus susciperet, talia machinando, tota (inquit) nocte dormiuit, coquens eos, mane ipse succensus quasi ignis flammæ. Et est sensus, Postquam ignem malitiæ cordibus eorū immisit, & vidit eos furere, nullumque esse qui suæ resisteret voluntati, tota nocte dormiuit, hoc est, securus iacuit, versutus in tenebris, coquens eos igne impietatis, mane autem ipse succensus flammis suorum scelerum venit ad immolandum. Hæc secundum coniecturam magis quàm secundū historiam de præterito tempore narrata vtcunque valeant, nos illud attendentes, quia propheta est, & tantæ profunditatis sibi conscius, vt in fine voluminis dicat illud, quod iam sæpe commemoratum est. Quis sapiens & intelligit ista, intelligens & sciat hæc? Nos ad mysterium saluatoris supra cœptum recurramus, & in futurum *Mystica de Christo expositio textus.* tempus respicientem prophetam, intellectuali oculo sequi cōtēdamus. Istæ sunt adinuentiones eorum, adinuentiones Iudæorum, quæ illos circunuenerunt, quas effugere non potuerunt, propter quas bellica Romanorum falce vt secarentur, vt arida messis, iudicati atque damnati sunt. In malitia sua lætificauerunt regem, & in mendacijs suis principes, omnes adulterantes quasi clibanus succensus à coquente. Isti adulterantes illi sunt, quorum scelus alius propheta præuidens. Audite (inquit) verbum domini principes Sodomorum, percipite auribus legem *Esaiæ 1.* Dei mei populus Gomorræ. Præuidebat namque sacrilegium Iudæorum, & illam noctem qua insanierunt aduersus dominum & aduersus Christum eius, non sine quadam similitudine So- *Sodomorū similes Iudæi in nocte paschali.* domorum. Nota quippe vetus historia est, quia cum hospitaretur dominus apud Loth, viri ciuitatis vallauerunt domum ipsius ipsa nocte, à puero vsque ad senem, omnis populus simul. vocauerunt Loth & dixerunt ei. Vbi sunt viri qui ad te introierunt nocte, &c. Secundum similitudinem illorum, isti quasi clibanus succensi à coquente diabolo, illa nocte pascali post esum *Gene.19.* agni sui, crapulati & ebrij circūdederūt domum, & tenuerunt eum, vt traderent gentibus ad illudendum & flagellandum & crucifigendum. In illa malitia sua lætificauerunt regem. Quem regem? Vtique Pontium Pilatū siue etiam ipsum Cæsarē, quem se lætificare putauerant adu- *Iohe.19.* lando, & dicendo, non habemus regem nisi Cæsarem. Nam Pilatum rectè hic regem dici con- *Pilatum rectè regem dici.* firmat illud de Actibus Apostolorum, vbi cum dixissent fideles, orantes, Domine tu qui fecisti cœlum, & terram, mare, & omnia quæ in eis, qui spiritu sancto per os patris nostri Dauid pueri tui dixisti. Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terræ, *Acto.4.* & principes conuenerunt in vnum aduersus dominum & aduersus Christum eius, continuò subiunxerunt. Conuenerunt enim verè in ciuitate ista aduersus sanctū puerum tuū Iesum, quē vnxisti, Herodes & Pontius Pilatus cum gentibus, & populus Israel. Reges illos, de quibus scriptum fuerat, astiterunt reges terræ. Pontiū Pilatū & Herodē ille scripturæ locus testatur fuisse. Et rectè, tetrarchæ enim erant, id est, singuli quartæ partis regni Iudaici reguli isti. Pontius Pilatus, Herodes, Philippus, & Lysanias, illū talem suum regem in malitia sua Iudæi lætificauerūt,

in eo

in eo quod dominum Iesum comprehenderunt, eiq; crucifigendum tradiderunt. Loquebatur *Mendax Pilatus.*
quidem verba quasi tristia, dicendo: Ego in eo nullam inuenio causam, & cætera his similia. la- *Matt. 27.*
uans etiam manus suas & dicens: Mundus ego sum à sanguine iusti huius, vos videritis sed mē-
tiebatur homo expers veritatis, & propria possessio mendacii. Etenim is qui, dicente domino,
Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati, omnis
qui est ex veritate, audit meam vocem, continuò procaciter dixit, quid est veritas, & non expe- *Ioan. 18.*
ctato responso, iterum exiuit. Quàm longè putas à veritate, & quàm mendax extitit? Imo nō
solùm mendax, verumetiam simulator & callidus, simulans iustitiam quasi pius, cum impiè
lætaretur. Dicit aliquis. Quæ causa vel necessitas illi erat, vt cum lætaretur, tristitiam simula- *Cur simulat iustitiā Pilatus.*
ret? Nimirum Romani imperij, quæ tunc vigebat, secularem iustitiam timebat, ne vocaretur
in ius, eò quòd hominem occidisset innocentē, pœnamq; subiret homicidij. Quod tamē postea
contigit. Hic erat timor eius, quem & Euangelista memorat, vbi cum dixissent Iudæi, nos legē
habemus & secundum legem debet mori, quia filium Dei se fecit, continuò subiunxit. Cum *Ioan. 19.*
ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit. Sed adhuc videtur illum excusare domi- *Maius peccatū Iudæorum, quàm Pilati.*
nus ipse, cum dicit. Propterea qui tradidit me tibi, maius peccatum habet. Non excusat homi-
cidam, sed in comparationem eius Iudaicum scelus magis condemnat. Pilatus namq;, qui neq;
legem, neq; prophetas accepit, sic in nece domini accusatur tanquam reus homicidij, quia nihil
aliud, quàm hominem illum esse scire potuit. Iudæus autem ex lege & prophetis conuincitur,
quia non tantùm hominem, sed & regem & Deum suum tradidit, ac perinde maius peccatum
habet, de quo & excusationem non habet. Igitur in malitia sua lætificauerunt, Pilatum regem
siue tetrarcham, aut præsidem, imò non tantùm regē, sed & reges, Pilatum & Herodem. Vt *Luca. 23.*
enim cognouit Pilatus (ait Euangelista) quòd de Herodis potestate esset, remisit eum ad He-
rodem, qui & ipse Hierosolymis erat illis diebus. Herodes viso Iesu, gauisus est valde, scilicet vi-
su miraculorum eius sperans regiam ac superbā oculorum suorum curiositatē pascere vel sa-
tiare. Sequitur enim. Erat enim cupiens ex multo tempore videre eū, eò quòd audierat multa
de illo, & sperabat signum aliquod videre ab eo fieri. Cumq; nihil responderet, spreuit illū He-
rodes cum exercitu suo, & illusit, indutumq; veste alba, remisit ad Pilatum. Et facti sunt amici
Herodes & Pilatus in ipsa die. Nam antea inimici erant ad inuicem. Hæc fuit lætitia illorum,
conuenire in amicitiam & consensum ad illudendum & perdendum dominum. Porrò prin-
cipes, quos in mendacijs suis itidem lætificauerunt, maximè principes sacerdotum Annas &
Cayphas extiterunt, qui iniquè lætabantur, quando secundum voluntatem ipsorū turbæ mē-
tiebantur, clamantes illum seductorem magnum, malefactorem, dicentes, quia inuenimus hūc
subuertētem gentem nostram, & prohibentē tributa dare Cæsari, & cætera his similia. Quieuit
(inquit) paululum ciuitas ex commixtione fermenti donec fermētaretur totum. Festiuitas Iu-
dæorum, qua imminente dominus quærebatur ad occidendum, notum est quia festiuitas erat
azimorum, & ab illa vespera, qua traditus est vsq; ad diem octauum, iuxta præceptū legis fer-
mentatum non inueniebatur in domibus eorum. At illi fermentati in semetipsis erant fermēto
veteri, fermento malitiæ & nequitiæ. Opportunè ergo tunc ciuitas habuisse denotatur cōmix- *Deut. 16.*
tionem fermenti, quando vanissimè cauebat exterius fermentum in panibus, & nō timebat fer- *1. Cor. 5.*
mentari intrinsecus malitiosis & sanguineis apparatibus. Ab eiusmodi fermenti commixtione
paululum ciuitas conquieuit, quia postquam illo consilio malignantium fuere fermentati, co- *Ioan. 11.*
gitantes vt interficerent eum, paululum se continuerunt & quieuerūt Iudæi Hierosolymitani,
propter turbas, quæ ascenderant de ciuitatibus vel regionibus alijs, quæ & susceperūt illum cū
ramis palmarum, clamantes osanna filio Dauid. Hinc est illud, quòd cum consiliū fecissent, vt
eū dolo tenerent & occiderent, Dicebant (inquit Euangelista) Non in die festo, causamq; sub- *Non in die festo.*
iungit. Ne fortè tumultus fieret populi. Quod vtiq; nō dicebāt intentionē religionis, vt haberet
festiuitas ornamentum pacis, sed ne de manibus eorum tolleretur auxilio eius, qui ad diem fe-
stum conuenerat, populi. Nam vbi traditor accessit, qui traderet illum sine turbis, in ipsa festi-
uitatis nocte exierunt ad comprehendendum illum, contra morem religionis, contra edictum
legis. Cum enim dixisset lex, fasciculumq; hysopi tingite in sanguine qui est in limine, & asper-
gite ex eo superliminare & vtrunq; postē. Istud quoq; addidit, nullusq; vestrum egrediatur ho- *Exod. 12.*
stium domus suæ vsq; mane. Ita male & maligna intentione ciuitas, quæ epulari debebat in a-
zymis, quieuit, ex quo fermentari cœperat commixtione illius fermenti, quod cōmixtū fuerat
maligni collectione concilij, agentibus hoc senioribus & scribis & Pharisæis, & Principibus sa-
cerdotum, vt quiesceret donec fermentaretur totū, id est, donec magis ac magis omnes in eundē
confirmarentur iniquitatis consensum. His dictis repentè propheta voces eorum, qui dominū
comprehenderant, horribiles inclamat, Dies regis nostri. Puta illos dixisse. Honor regis no-
stri, honor & fidelitas Cæsaris, non enim habemus regem, nisi Cæsarem, & illi honorem in hac
die fecimus, capiendo hunc qui prohibebat tributa dari Cæsari. Dies hic memorialis illi sit, pro
cuius honore & fidelitate istum, qui se dicit regem esse, illudimus, conspuimus, spinis coro-

namus,flagellamus,crucifigimus. Hæc & huiusmodi dicentes,cœperunt (inquit) principes fu⸗
Iudæi furen tes à vino. rere à vino. Veraciter animo cœperunt furere,quia non ieiuni aut sobrij mane,sed crapulati &
ebrij comprehenderunt illum in vespera,clauso iam die,in illa festiuitate,in illa paschali nocte,
quando nimirũ delectabile illis de more fuisse nemo ambigat , opulenter cœnare atq; affatim
potare . Poti & pleno ventre resoluti, modum furori nescierunt ponere,persequentes hominẽ
inopem & mendicum,& compunctum corde mortificare.Hinc illud est inter cætera in persona
Psal.108. eius dictum.Aduersum me loquebantur siue exercebantur,qui sedebãt in porta,& in me psal⸗
Psal.68. lebant qui bibebant vinum. Biberant enim (vt iam dictum est) illa nocte vinum, atq; perinde
ebrietate augente furorem, psallebant in eum, psallebant (inquam) non sicut Dauid laudem
Dei,sed strepebant vocibus horrisonis,opprobria decantantes & blasphemiã nominis Dei,sicut
ait ipse.Et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.Sequitur.Extendit manũ suam
cum illusoribus,qui applicuerunt quasi clibanum cor suũ, cum insidiaretur eis. Tota nocte dor
miuit coquens eos,mane ipse succensus quasi ignis flammæ. Quis extendit manum suam cum
Pilatus ma nũ extẽdit. illis illusoribus ? Nimirum Pilatus iam dictus.Quomodo extendit manũ suam ? Profectò co⸗
hortẽ mittendo ad capiendum dominum,sicut testatur Euangelista cum dicit.Iudas ergo cum
accepisset cohortem,& à Pontificibus & Pharisæis ministros,venit illuc cum laternis & facibus
& armis. Nam cum sic distinguit, cum accepisset cohortem, & à Pontificibus & Pharisæis mi⸗
nistros,palam dat intelligi, quia ministros quidem à Pontificibus & Pharisæis accepit,cohortẽ
verò à præside,penes quem & cohortes & cæteri militares imperij Romani erant ordines. Itaq;
manum suam extendit cum illusoribus,manum vtiq; militarem,id est,cohortem misit,Phari⸗
sæis & Pontificibus suos pariter ministros mittentibus. Et rectè hic illusores appellantur, quia
nocte illa,cum tenuissent dominũ, illuserunt eum, expuendo in faciem eius,colaphis cædendo,
& palmas dando in faciem eius , & cætera faciendo, quæ in Euangelio legimus. Qua fiducia
fretus,taliter extendit manum suã ? Quia applicuerunt (inquit) quasi clibanũ cor suum,id est,
quia bene conscius erat, quòd per inuidiã tradidissent eum. Illo inuidiæ confisus incendio ma⸗
num suam extendit, in eo quòd ad comprehendendum illum , cohortẽ misit , cum insidiaretur
eis,id est ita, vt insidiaretur eis, ita vt flammã inuidiæ magis ac magis accrescere faceret in eis.
Matt.27. Dicebat enim. Quid igitur faciã de Iesu, qui dicitur Christus ? Item,cum adduxisset eum foras
Iohã.19. & sedisset pro tribunali . Ecce (inquit) rex vester, Clamantibus illis,tolle tolle crucifige eum,
Regem vestrũ (inquit) crucifigã ? Talia dicendo nimirũ insidiabatur eis, id est, hoc agebat, vt
inuidiæ flammam magis ac magis augesceret in eis.Et vide nequitiã hominis mendacissimi,cal
lidi,& insidiatoris. Tota (inquit) nocte dormiuit coquens eos,mane ipse succensus quasi ignis
flãmæ.Qua nocte tota illa dormiuit ? Nimirũ eadem nocte qua manũ suam extendit,id est,co⸗
hortem misit. Nusquam enim affuit persona eius vel interfuit tota nocte illa,qua illi velut cli⸗
banus succensi,furiosè,in illum ardentes insanierunt,conclamando,conspuendo,colaphis cæ⸗
dendo,palmas in faciẽ eius dando. Inter hæc intus continuit se vsq; mane, & tunc apparuit ipse
Matt.27. succensus quasi ignis flammæ. Siquidem mane facto (inquit Euangelista) vinctum adduxerũt
eum & tradiderunt Pontio Pilato præsidi, videlicet consiliũ ineuntes, vt eum morti traderent.
In illo consilio is,qui tota nocte dormierat,Pilatus quasi ignis flammæ succensus in verba pro⸗
rupit,ardens pariter & succendens,& ardentes instigans verbis supra memoratis,ne ab illo,quo
ardebant,inuidiæ incendio refrigescerent Quid multa ? [Omnes calefacti sunt quasi clibanus »
& deuorauerunt iudices suos.] Omnes (inquit) calefacti sunt , seditio conualuit , & vidit ipse »
Pilatus,imò videre gauisus est gaudio maligno,quòd seditio cõualesceret,nihilq; proficeret co
gitando quòd vllam in eo causam inueniret,& fingendo mirari se quòd instarent,vt regẽ ipso⸗
rum crucifigeret.Ita omnes calefacti flamma zeli & inuidiæ,quasi clibanus,omnes,inquã,prin
cipes sacerdotum & ipse Pilatus,scribæ & Pharisæi,persuadentes turbis Iudæorũ conclamãtes,
Iudices, Christus & apostoli. milites præsidis illudentes,& omnia quæ scripta sunt peragentes.Sed quid ? Et deuorauerunt,
inquit,iudices suos.Miro modo dictũ,quòd iudices suos deuorauerũt. Væ deuoratoribus illis,
quia deuorauerunt,id est, condemnauerunt illos, à quibus iudicandi sunt . Iudicũ primus ipse
est dominus Iesus Christus, venturus iudex viuorum & mortuorũ,cæteri verò iudices apostoli
sunt,quibus ipse locutus est.Sedebitis & vos super sedes duodecim,iudicantes duodecim tribus
Israel.Istos, quantum in ipsis fuit , deuorauerunt, quia videlicet ipsum dominũ sic se occidere
putauerunt,vt omnino moreretur & periret nomen eius.Apostolos autẽ in fugã conuerterunt,
& maximũ ex illis Petrũ negare compulerunt. Igitur miseri,atq; à misericordiæ foribus exclu⸗
dendi,mira infelicitate illos deuorauerũt,quos iudices habituri sunt , illos iudices habituri sunt
quos deuorarunt,quomodo vel inquantũ potuerunt. Sequitur. [Omnes reges eorũ ceciderunt, »
non est qui clamet in eis ad me.] Hoc & de illius temporis statu,quo vitulos aureos coluerunt, »
& de tempore iam dictæ passionis dominicæ rectè intelligendum est. Nam & tunc ita cecide⸗
runt omnes reges decem tribuum , vt non esset vel vnus qui recederet à peccatis Hieroboam.
& itidem quando Christũ condemnauerũt, ita reges eorũ ceciderunt, ita rectores vel principes
corum

eorum excæcati sunt, ac velut rami fracti corruerunt, vt non sit in eis qui clamet ad dominũ. Clamat quidem, sed non ad dominum, Imò contra dominum, blasphemando Christum Deũ & dominum. Quod & si extunc clamare & sacrificare contendunt, resultat eis illud propheticum. *Esai.1.* Et cum extenderitis manus vestras, auertam oculos meos à vobis, & cum multiplicaueritis orationem, non exaudiã. manus enim vestræ sanguine plenæ sunt, ita cadendo quales facti sunt? Ait. [Ephraim in populis ipse commiscebatur.] Ephraim omnis ille dicitur, qui recessit à domo Dauid, *Ephraim.* magis autem ille populus, qui crucifixit Christum filium Dauid, quia veraciter sic faciendo recessit à domo Dauid. Sed & de hac & de illa recessione iam superius diximus, quia hæc illi similis est, Imò illic cœpta recessio, hic consummata est. Ergo Ephraim, id est, omnis carnalis Israel & carnalis Iudaismus, apud quem nõ est Dauid, neq; semẽ eius Christus, *Israel verus.* in populis commiscebatur & commiscetur, id est, inter gentes reputatur. Nam contra, Israel verus, inter gentes reputatur. sed habitat solus, iuxta illud. *Num.23.* Populus solus habitabit, & inter gẽtes non reputabitur. Item & Moyses benedicendo loquitur. Habitabit Israel confidenter & solus. *Deut.33.* Hic Israel sanctus & mundus est. Is autem, qui nomine Ephraim in præsenti loco denotatur, immundus est & sordidus, in populis commixtus. Hoc est quod sequitur. [Ephraim factus est subcinericius panis, qui non reuersatur.] Quod idem est ac si dicat, inuidiæ flammis quasi in clibano decoctus, sub cinere peccatorum suorum premitur, & ad pœnitentiam non conuertitur. Nam sicut panis subcinericius à cinere non emũdatur, nisi reuersetur. Ita Iudaicus populus, qui (vt sæpe iam dictum est) veraciter recessit à domo Dauid, atq; idcirco à nomine Ephraim per spiritum propheticum denotatur, à peccatis suis non liberatur, quia ad fidem Christi non cõuertitur. *Ezec.16.* Itaq; in populis commiscetur, populorum nominibus, quibus commixtus est & similis *Mat.12.* factus est, iure censetur, iuxta illud. Pater tuus Amorræus, & mater tua Cethea. Nec verò tantummodo in populis commiscetur, verumetiam in malis meritis præfertur. Exempli gratia, cum dominus dicit. Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione ista, quia pœnitentiam egerunt ad prædicationem Ionæ. Et ecce plus quàm Ionas hic. Et his similia. Diligenter verba propheticæ veritatis persequamur, quibus iste Ephraim vehementer culpatur. [Comederunt alieni robur eius, & ipse nesciuit. Sed & cani effusi sunt in eo, & ipse ignorauit.] Verè manifestũ est quia comederunt alieni robur eius, id est, abstulerunt omnẽ dignitatem regalem siue principalem, qua olim tanquam in iuuentute sua roborabatur. Ecce enim hodie non est illi rex neq; princeps aut dux, & ipse (inquit) nesciuit. Quid nesciuit? Nimirum illud quod non nescire, sed *Gene.49.* magnopere scire debuit, quia non prius comederetur, nõ prius omnino deuoraretur, tale illud robur eius, donec veniret verum robur & verè princeps fortitudinis Christus. Sic enim patriarcha Iacob fuerat prælocutus. Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de fœmore eius, donec veniat qui mittendus est. Quo tempore venit ille, quem venisse credimus, natum ex vtero virginis, quem negauit iste Ephraim, factum est istud. Alieni, scilicet gentiles Romani, comederũt robur eius, id est, regnum eius ablatum tradiderunt suis satellitibus, scilicet Herodi & posteris eius. & postmodum venientes insuper tulerunt locum & gentem illius. Hoc ipse nesciuit, imò nescire voluit, vt diceret aut dicat quia Christus iam venit, si verus est sermo quem tantus patriarcha dixit. Nec verò taliter comederũt alieni robur illud, vt possit recuperari, sed ita vt irrecuperabile sit. *Spes Iudæorum vana & fallax.* Hoc est quod ait. Et cani effusi sunt in eo, & ipse ignorauit. Ac si dicat: Sicut homini præ senectute canescenti iam non est spes vt recuperetur in eo robur iuuentutis. Ita populo illi, ex quo regnum sic perdidit, non est spes recuperandi, nisi illa quæ vana est, & fallax erit, & frustrabitur eum, quando videlicet pro Christo suscipiet Antichristum. Hoc ipse ignorauit, canos istos in semetipso non attendit. Vir autem quicunq; verus Israelita extitit vel nũc est, ipse nõ ignorat, quia sic senuit & incanuit Ephraim, vt iam nõ sit sicut heri & nudiustertius, quando toties victus vel captus ab hostibus post fatigationem captiuitatis regnum quasi iuuenile robur recuperare potuit. Eruditus homo canos istos sic intelligit, vt ad similitudinem respiciat Abrahæ senis, & Saræ iamiam decrepitæ matris. Sicut enim illi tunc Isaac genuerunt, quando in illis cani effusi sunt, cum ante Sara sterilis fuisset, ita tunc demũ Christus nasci debuit de populo illo, quando regno ablato inualidus factus est. Quomodo hæc ipse nesciuit, aut quo modo ignorauit? Malo nimirum & pessimo inscitiæ vel ignorantiæ modo, nolẽdo intelligere, *Supra.4.* nolendo scire, repellendo scientiam hanc, sicut superius dominus dicit: Quia tu scientiã repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi. Ergo quod dicitur, & ipse nesciuit & ipse ignora- *Rom.11.* uit, idem est, ac si diceretur, propter culpam superbiæ cæcatus est, quia scire contempsit. Vndè *2.Cor.3.* & protinus subditur. [Et humiliabitur superbia Israel in faciẽ eius.] Superbia namq; Israel palam nunc est quod in faciem eius humiliata sit, quia propter superbiam cæcitas contigit in Israel, vt Apostolus ait: Velamen quod positum est super cor eorum, sicut præsignabat velata exterius facies Moysi, humiliatio superbiæ Israel est. In conspectu omniũ, qui reuelata facie cõtemplantur gloriam domini, humiliatio quæ propter superbiam contigit, cognoscitur in facie eius, in corde & sensu eius. Præterea sic quoq; humiliata est eadem superbia in faciem eius, vt

" Vastabuntur, quoniam præuaricati sunt in me. Et ego redemi eos, & ipsi locuti sunt contra me
" mendacia.] Ita cædam eos, vt & secundum animā væ illis sit, quoniam recesserunt à me. &
secundū corpus vastentur, quoniam præuaricati sunt in me. Neq; enim tantummodo in legem
meam præuaricati sunt, in meipsum manus miserunt, meipsum tradiderunt ad crucifigēdum.
Et vide q̄ ingrati sint. Ego redemi eos, & olim ex Aegypto, & nunc à peccatis in sangine meo,
scelus quoq; meæ mortis ignoscens illis ita vt dicerem. Pater dimitte illis, non enim sciunt quid *Luc.23.*
faciunt, & ipsi pertinaciter contra me mendacia loquuti sunt. Nam & militibus copiosam de-
derunt pecuniam, dicentes. Dicite, quia discipuli nocte venerunt, & furati sunt eum, nobis dor *Mat.28.*
mientibus. & si hoc auditum fuerit à præside, nos suadebimus ei, & securos vos faciemus. At illi
accepta pecunia, fecerunt sicut erant docti. Et diuulgatum est apud Iudæos verbū istud vsq; in
hodiernum diem. Hæc & huiusmodi mendacia contra me loquuti sunt, & loqui non desinunt.
" [Et non clamauerunt ad me in corde suo, sed vlulabāt in cubilibus suis. Super triticum &
" vinum ruminabant, & recesserunt à me.] Diligenter in verbis istis diuinam perpendamus iu-
stitiā, quia hic causa est propter quam carnalis Israel existimet vel reputetur Edom siue Esau,
& non Israel. Et non clamauerunt (inquit) ad me, sed vlulabant. Quidnā est clamare ad domi- *Clamor ad*
num nisi desiderare dominū? Cæterùm, si quis orationē multiplicet, quantumuis clamando, & *deū pro ter*
lachrymando, non habens intentionem in hoc, vt ipsum mereatur habere Deum, sed vt aliud *renis, vlula*
quid obtineat terrenū siue transitorium, nō veraciter dici potest clamare ad dominū, id est, ita *tus est.*
clamare, vt clamor eius ad domini Dei perueniat auditū. Iste qui sic clamat, nimirum similis est *Gene.27.*
Esau, de quo scriptū est. Auditis Esau sermonib⁹ patris, irrugijt clamore magno & cōsternatus
ait. Benedic etiam & mihi pater mi. Non vtiq; aliū quærebat benedictionis fructū, nisi hunc, vt
in isto seculo diues ac potens existeret. Idcirco postmodum sequitur. Cumq; eiulatu magno fle
ret, motus Isaac dixit ad eum, In pinguedine terræ & in rore cæli desuper, erit benedictio tua.
Sciebat enim quid quæreret, & idcirco illius benedictionē eiusmodi præfiniuit. Ait ergo, Et nō
clamauerunt ad me in corde suo, sed vlulabant in cubilibus suis, id est, non fuerūt mihi deuoti,
cor eorum mecum rectū non fuit, non meipsum, sed quæ mea sunt quæsierunt, & propter hæc
eiulabant in cubilibus suis, id est, in synagogis suis, quæ nimirū non ecclesia mea, sed cubicula
ipsorum sunt. Verè vlulabant, quia super triticum (inquit) & vinū ruminabant, sola quæ terris
sunt quærebant, & recesserunt à me, videlicet non quærendo habere me. Hoc modo reuera nō *Psal.23.*
ad generationem pertinēt quærentium dominū, quærentiū faciem Dei Iacob, sed ad genera- *Hebr.12.*
tionem Esau. Hoc sentiens Apostolus dicit ad Hebræos. Ne qua radix amaritudinis rursum
germinans impediat, & per illam inquinētur multi. ne quis fornicator, aut prophanus, vt Esau,
qui propter vnam escam vendidit primitiua sua. Scitote enim, quoniam & postea cupiens hæ-
reditare benedictionem, reprobatus est. Non enim inuenit pœnitentiæ locū, quanquā cum la-
chrymis inquisisset eam. Vsque hodie infelices Iudæi sic vlulant in cubiculis suis, neq; inueni-
unt pœnitentiæ locum, vt benedictionem hęreditare possint, quāquā cum lachrymis inquirant
eam. Quare? Quia non clamant ad dominum in corde suo, sed super triticū & vinū ruminant,
id est, non cælestem quærunt gratiam, nōn peccatorum optant remissionem, non regni futuri
suspirant gloriam, sed vlulant & ruminant, propter illius terræ iracundiam, in qua tritici & *Psal.34.*
vini se habuisse recolunt abundantiam, sicut in psalmo scriptum est. & in iracūdia terræ loquē-
tes dolos cogitabant. Nam quia terram illam ab aduentu saluatoris nostri propter sanguinem
eius se amisisse non ignorant, idcirco irascuntur, & zelo maligno inflammati blasphemant il-
lum. Et recesserunt à me inquit. Verè recesserunt, imò & legationem miserunt post ipsum, di-
" centes. Nolumus hunc regnare super nos. [Et ego erudiui eos, & confortaui brachia eorum, *Luce.19.*
" & in me cogitauerunt malitiam.] Sententia hæc magnæ admirationis habet sensum. Idem
enim est ac si dicat. Ego, in quem cogitauerunt nequitiam, Ego ille sum qui erudiui eos, ego
ille qui confortaui brachia eorum. Erudiui nimirum dando legē, & docēdo, non esse vitā ho-
minis tantùm in tritico & vino, super quod nunc ruminant, sed in sermone Dei, quēadmodum
Moses dicit, afflixit te penuria, & dedit tibi cibum manna, quem ignorabas tu & patres tui, vt
ostenderet tibi, quod non in solo pane viuat homo, sed in omni verbo quod egreditur ex ore *Deut.8.*
Dei. Postquam erudiui eum, postquam legem dedi illis, & circunduxi, & docui, custodiendo
quasi pupillam oculi mei, tunc demum confortaui brachia eorum, constituendo super excel- *Psal.104.*
sam terram vt commederet fructus agrorum, & ita confortati sunt, vt reges fortes occiderent,
duces, principes, & reges eorum, & longo tempore possiderent labores populorum. Ille qui
hæc feci illis, ego ipse sum in quem cogitauerunt malitiam, videlicet hanc, vt me crucifige-
" rent. Dixerunt enim, Suspendamus eum in ligno, & proinde maledictus erit, nec reputabitur
filius benedicti, de quo Psalmista cecinit. Benedictus qui venit in nomine domini. Moses nan- *Psal.117.*
que scripsit, quia maledictus à Deo est qui pendet in ligno. Hanc in me malitiam cogitaue- *Deut.21.*
runt, sed hæc ipsa malitia eorum excæcauit eos, vt non viderent ac scirent, quod econtrario
per crucem eius in omnes gentes benedictio, id est, peccatorum daretur remissio. & per eam *Ioan.12.*

omnia traheret ad seipsum. [Reuersi sunt vt essent absque iugo, facti sunt quasi arcus dolosus.] »
Mira rebellio peruersorum, quibus quod in rectis corde suaue est & leue, importabile videtur
Matt. 11. & ferre non possunt. Iugum quippe domini suaue est, & onus eius leue, duræ autem ceruices &
malè fortes humeri illorũ ferre non potuerunt. Idcirco reuersi sunt vt essent absque iugo, vt non
habetent legem aut regem, malis voluntatibus suis contradicentem. sed ita reuertendo facti
Arcus dolosus. sunt quasi arcus dolosus, id est, semetipsos interfecerunt ac perdiderunt in modũ arcus dolosi,
qui retrocidente sagitta, ipsum à quo tenditur, percutit. Fugiendo nanque iugum Dei siue imperium Christi, perniciosum sibi subierũt iugum hominum, mortiferum sibi fecerunt iugum
Psal. 93. Romani imperii. Imò & intenderunt arcum rem amaram, vt sagittarent in occultis immacula
Mat. 27. tum. eodẽ arcu sagittis ipsis in semetipsos reuersis perierunt, sese æternã damnatione percusserunt, dicendo, Sanguis eius super nos & super filios nostros. Hoc est quod continuò sequitur.
[Cadent in gladio principes eorum à furore linguæ suæ.] Furor nanque linguæ illorũ quasi »
gladius acutus extitit, quemadmodũ psalmista cecinit, quia acuerũt vt gladium linguas suas.
Psal. 63. Item. Filij hominum dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus. furor lin-
Psal. 56. guæ eiusmodi ille sermo nunquam extitit, quem firmauerunt sibi clamando. Tolle tolle, crucifige crucifige. Et hic linguæ gladius sic acutus Mariæ quoque animam pertransiuit, iuxta di-
Luca. 2. ctum Simeonis. Ab illo furore, id est, propter illum furorem linguæ suæ, cadent (inquit) in gladio principes eo[rum] & sic factum est. Legimus, & miramur Iosephum narrantem illud miserabile excidium Hierosolymorũ, in quo sic ceciderunt, vt nũquam suum possint recuperare statum, foris Romanorum, intus gladiis concisi suorum conciuium & contribulium, vt multò
aliter quàm gladiis cecidissent Assyriorum siue Babyloniorum. Et meritò, quia nimis longum traxerant peccatorum funiculum. Ait enim. [Ista subsannatio eorum in terra Ae- »
gypti.] Et est sensus. Ista peccantium insania non noua est, sed inueterata, ex quo gens ista »
Rebellio Iudæorũ contra Mosen. nata est in terra Aegypti. Illic nanque patres istorum, qui subsannauerũt Christum dominum legis & prophetarum, subsannauerũt Mosen missum sibi à Deo, vt liberaret eos de manu Aegyptiorum. Licet enim clamarent ad dominum propter afflictionem & duram seruitutem, tamen mira dementia missum sibi liberatorem subsannauerunt, dedignando intelligere quòd
Act. 7. visitarentur, & saluandi essent per illum. Hinc Stephanus protomartyr, cum præmisisset. Existimabat autem intelligere fratres suos, quoniam Deus per manus ipsius daret salutem illis. At
Num. 16. illi (inquit) non intellexerunt. Et post pauca. Hunc Mosen, quem negauerunt dicentes, quis te constituit principem & iudicem? Hunc Deus principem & redemptorem misit, qui accepit verba vitæ dare nobis, cui noluerunt obedire patres nostri, sed repulerunt & auersi sunt cordi-
Exo. 32. bus suis in Aegyptum, dicentes ad Aaron. Fac nobis deos qui præcedãt nos. Moysi enim huic, qui eduxit nos de terra Aegypti, nescimus quid factum sit. Et vitulum fecerunt in illis diebus. Ergo quòd in Aegypto subsannatio illorum iam sæuierit, palàm est, & ex ipsorum quoque verbis attestantibus potest colligi. Cum enim persequeretur eos Pharao, illi vidẽtes exercitum eius, dixerunt, Forsitan non erant sepulchra in Aegypto, ideo tulisti nos, vt moreremur in soli-
Exo. 14. tudine. Quid hoc facere voluisti, vt educeres nos ex Aegypto? Nonne iste est sermo quem loquebamur ad te in Aegypto, dicẽtes, recede à nobis vt seruiamus Aegyptiis? Illic nimirũ testatur, se illum repulisse mira inuidentiæ crudelitate, vt cum clamarent ad dominũ ob suam libe-
Malitia eorum contra Dauid. rationem, personam liberantis odirent. & cum sibi salutem cuperent, illi personæ, quam noue rant gloriam ministerij salutaris inuiderent. Eodem morbo corrupti, cum regem nimis importunè quæsissent, datam sibi secundum cor domini personam odere regnantẽ, inuidebãtque
2. Reg. 15. gloriæ triumphatoris, cuius contra gentes inimicas gloriabantur triumphis, in tantum vt contra illum susciperent filium eius AbIalon, deinde Seba filium Bochri, deinde Hieroboam filium Naboth semel & iterum dicentes, non est nobis pars in Dauid, neque hæreditas in filio Isai.
Eadẽ iniquitate siue subsannatione perseuerante, cum regem magnũ per prophetas prænunciatum expectassent Messiam, ad magnam generis sui gloriam venientis odere personã, & illam quam ex lectione poterant animaduertere Christi gloriã stantis in medio ipsorũ personæ nimis crudeliter inuidebant. Igitur ista subsannatio eorũ in terra Aegypti, id est, sic subsannauerunt Moysen in terra Aegypti, sic subsannauerũt Christũ filiũ Dei, sic subsannauerũt Dauid, sic subsannando negauerunt Mosen, negauerũt Dauid, negauerũt Christũ ante faciẽ Pilati. Et idcirco cadẽt in ore gladij (vt iã dictũ est) propter istũ linguæ suæ furorẽ, propter istam suam subsanna
CA. VIII tionem. Quid proinde facies ô propheta? [In gutture tuo sit tuba quasi aquila super domum »
domini, pro eo quod trãsgressi sunt fœdus meũ & legẽ meã præuaricati sunt. Me inuocabũt, Deus »
meus, cognouimus te. Proiecit Israel bonum, inimicus persequetur eũ.] Hæc annuncia, & annũ »
ciãdo in gutture tuo sit tuba, quia videlicet populo huic bellũ est, & non pax. Aquila nanque
Aquila contra Iudæos. veniet super domum domini. i. Romanũ imperiũ, cuius militare signũ aquila erat, veniet super ciuitatẽ, in qua est domus domini. In Ezechiele, vbi cõtra Iudã prophetia dirigitur, decẽ tribubus iam in Assyrios translatis, per aquilam Nabuchodonosor significat his verbis: Aquila grandis
alarum

alarum magnarum lõgo membrorum ductu, plena plumis & varietate, venit ad Libanum &
tulit medullam cedri, summitatē eius auulsit, &c. Nescitis quid ista significent? Dic. Ecce venit *Ezech.17.*
rex Babylonis in Hierusalē, & assumet reges & principes eius, & adducet eos ad se in Babylo-
nem. Hic aūt vbi nō aduersus Iudā tantū, sed aduersus omnē Israel prophetia texitur, & quasi
tuba declamare iubetur, rectè secundum supra dicta per aquilā excellētia Romani intelligitur
imperij, cuius (vt iam dictū est) militare signū aquila fuit, ante susceptū vexillū crucis, eo quòd
aquila rex auium esse dicatur, & cuius ob honorē Herodes quoque auream fixit aquilam super
tēplum domini, vt refert Iosephus. Hæc aquila (inquit) super domum domini, id est, Romanum
imperium ad destruendam irrecuperabiliter gloriā sacerdotij Iudaici veniet. Quā ob causam? *Pactū Dei*
Pro eo (inquit) q̄ transgressi sunt pactum meum, & legem meā præuaricati sunt. Poterat enim *cū Salomo-*
obijcere quis & dicere, quòd istud Deus faceret vel fieri fineret, contra suum statutū, contra fœ- *ne.*
dus vel pactum, quod pepigit cum patribus eorum. Nā vt de cæteris taceamus, nunc ad Sa-
lomonem, qui primus ædificauit illam domū domini, taliter dixit. Exaudiui orationem tuam *3.Reg.9.*
& deprecationem, qua deprecatus es coram me. Sanctificaui domum hanc quam ædificasti, vt
ponerem nomen meū ibi in sempiternum. Sed vide quid postmodum sequr. Si autē auersione
auersi fueritis vos & filij vestri, non sequentes me, nec custodientes mādata mea, & cæremonias
quas proposui vobis, sed abieritis & colueritis deos alienos, & adoraueritis eos, auferam Israel
de superficie terræ quam dedi eis, & templum quod sanctificaui nomini meo, proiiciam à con-
spectu meo, eritque in prouerbium & in fabulam cunctis populis, & domus hæc erit in exem-
plum. Ergo in pacto domus illa steterit, id est, sub conditione seruandæ iustitiæ, quā profectò ser- *Verba pacti*
uandam ab illis non esse, Deus præsciuit. Nam si seruandam esse præsciret, nequaquā cōditio- *cōditionali*
naliter illis bona sua permitteret, toties dicēdo, si præcepta mea seruaueritis, si in vijs meis am- *ter posita.*
bulaueritis, quod in lege frequēs, sed absolutè & modo prædicatiuo, vel pmissiuo, sicut ad A-
brahā locutus est in promissione seminis, quod est Christus, Non enim dixit, si egressus fueris de
terra tua, sed egredere (inquit) de terra tua, &c. & benedicam tibi, atq; in te benedicentur vni-
uersæ cogitationes terræ. Itemq; in repromissione non dixit, si feceris rem hanc, & non peper- *Gene.12.*
ceris filio tuo vnigenito, benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ. Quæ vniuersaliter *Gene.22.*
populo pro cultu tabernaculi vel domus domini, pro cærimonijs seruandis promissa sunt, sub
conditione posuit prouidentia Dei præscientis, quòd cōditionem vel pactum promissionis nō
essent seruaturi, & quòd pactū istud irritum facturi essent, sicut & Hieremias verbis declamat *Hier.11.*
manifestis. Cum enim præmisisset, Audite verba pacti huius, & facite illa, postmodum hæc in-
tulit. Et hi ergo abierunt post deos alienos vt seruirent eis, irritum fecerunt domus Israel & do-
mus Iuda pactum meū, quod pepigi cū patribus eorū, Itemq; alio loco dicit. Et nolite cōfidere *Hier.7.*
in verbis medacij, dicentes. Tēplum domini, templū domini, tēplum domini est. quoniā si bene
direxeritis vias vestras, & studia vestra, habitabo vobiscū in loco isto, Igitur cū dixisset, In gut-
ture tuo sit tuba, quia aquila super domum domini, ne quasi de mutabilitate argueretur, quòd
abiiceret domum quā prius elegisset vel in pactum suscepisset, causam reddidit protinus dicēs,
pro eo quod transgressi sunt fœdus meū, & legē meā præuaricati sunt, quod idē ac si diceret, q̄a
pactum meū irritum fecerūt, Et ista quidē causa cōtra Iudaicos flatus sufficiēs est, nec aliā audiri
digni sunt, quādiu suam volentes statuere iustitiā, iustitiæ Dei non sunt subiecti, dum inter cæ-
tera quibus sese aduersus fidē Christi defendunt, illud quoque subsannanc dicēdo cōsequenter, *Aquila su-*
esse mutabilem Deū, si domū suā nomini suo sanctificatā abiecit, apud Christianos quæsiturus *per domum*
altam. Qui autem iam pro emerita fide dignus est, vt intret in sanctuarium domini, & intelli- *domini.*
gat in nouissimis eorum, causas alias audit & reddit, intelligit & dicit, quare super illam do-
mum domini aquila semel & iterum venire debuerit. Semel nanq; venit super illā Nabucho-
donosor, quē in Ezechiele (vt iam dictum est) per aquilā oportet intelligi, & eandē domū incen- *4.Reg.vlt.*
dio conflagrauit. Iterum venit Romanum imperium cū victricibus aquilis, & non solummodo
domum illā, sed & locum & gentem irrecuperabiliter tulit. Semel vel primo permittēte Deo,
idcirco factum est, vt vetus illud sacerdotium corriperetur. Secūdo idcirco factum est, vt om- *2.Mach.5.*
nino tolleretur. Corripendi nanq; atq; instruendi erant illius temporis tā populus quàm sacer-
dotes, vt scirent ipsi & ipsorum posteri, quia non propter locum gentem, sed propter gentē lo-
cum elegit dominus. & quia auro & lapidibus, quibus præfulgebat illa domus, non magis q̄
fumo aut fauilla delectatur, nisi cordium corporumq; templa sibi ad habitandum præparen- *Sacrificium*
tur. Tollendum autē omnino erat in aduentu Christi domus vel templi illius sacerdotiū, quia *Iudæorū nō*
tēporis illius sacrificiū nō fuerat iussum, sed permissum, donec cū iussu & præsentia Christi ve- *iussum sed*
niret sacerdotium necessariū secundum ordinē Melchisedech. Nā quod illud sacrificium non *permissum*
fuerit iussum (vt iam dictum est) sed permissum, testatur ipse dominus in Hieremia dicens. Ho- *fuit.*
locaustomata vestra addite victimis vestris, & comedite carnes, quia nō sum locutus cum pa- *Hier.7.*
tribus vestris, & non præcepi eis in die, qua eduxi eos de terra Aegypti, de verbo holocausto-
matum & victimarū, sed hoc verbū præcepi eis, dicens. Audite vocem meā, & ero vobis Deus,

& vos

& vos eritis mihi populus,& ambulate in omni via,quam mandaui vobis,vt bene sit vobis.
Ergo sacrificiũ illud nõ iussum erat,sed permissum.Ad quid aũt permissum? Ad hoc maximè,
vt ordo illius carnalem retineret populum, ne citius dilaberetur ad Aegyptiorũ, cęterarumq;
sacrificia gentium, vt saltem sub nomine veri Dei pingues hostias carnium sacrificarent,à qui-
bus omnino auelli nequaquã possēt . Hoc ipsum interea testari cœpit spiritus sanctus per os Da
uid,quamuis ille in eadē religione sacrificantium,studiosissimus fuit. Ait enim, Nunquid mã-
ducabo carnes taurorum,aut sanguinē hircorũ potabo? Immola Deo sacrificiũ laudis . Nimi-
rum istæ voces parum profecissent ad decutiendum supercilũ illius sacerdotij, si post aduen-
tum Christi stetisset & locus,& gens, & nõ venisset talis aquila super illã domũ domini. Deniq;
Psal.49. adhuc,postquã lapis super lapidē non remansit, Christum blasphemant vbiq; terrarũ captiui,
Oportuit tē- & blasphemando impedimentum facere moliũtur currētibus quadrigis euãgelij Christi. Quid
plũ destrui. facerent si roborati in terra sua consistentes,domumq; illam splendidã superstitē habētes, tale
suæ perfidei fulcimentũ digito demonstrare possent . Tali ergo debuit aquila veniente domus
domini destrui,quēadmodum & Danieli angelus prædixit. Et post hebdomadas(inquit)sexa-
Dani.9. ginta duas occiditur Christus, & nõ erit eius populus qui eũ negaturus est . Et ciuitatē & san-
ctuarium dissipabit populus cũ duce vēturo,& finis eius vastitas,& post finem belli statuta de-
solatio.Et deficiet hostia & sacrificiũ,& in templo erit abominatio desolationis, & vsq; ad cõ-
summationem & finē perseuerabit desolatio.Nũc ad literæ textũ reuertamur.Cũ causam red-
didisset cur aquila venire permitteretur super domũ domini,dicendo, pro eo quòd transgressi
sunt fœdus meũ,& legem meã pręuaricati sunt,cõtinuò subiunxit.Me inuocabant,Deus meus
cognouimus te. Et est sensus.Mira impudentia,cũ sint transgressores,cum sint præuaricatores,
inuocant me dicentes, Deus meus, Deus meus cognouimus te. Tale est illud in Esaia. Me et-
Esai.58. enim de die in diem quærunt,& scire vias meas volunt,quasi gens, quæ iustitiam fecerit,& iu-
dicium dei sui non dereliquerit.Mentiuntur ergo,dicendo,deus meus cognouimus te.Ipse Dei
Ioan.8. filius refellit eos in hoc dicto.Est(inquit)pater meus qui glorificat me,quē vos dicitis,quia Deus
noster est,& non cognouistis eum.Quare? Nimirũ quia iuxta & illud quod prophetauit Esaias.
Esai.29. Populus hic labiis me honorat,cor aũt illorum longè est à me.Ita modis omnibus verbis ipso-
rum opera contraria sunt.Idcirco protinus hic propheta subiungit.Proiecit Israel bonum,ini-
Proiecit Is- micus persequetur eum.Quod bonũ,vel quē bonum Israel proiecit,nisi Deũ qui summum bo-
rael bonum num,qui solus & summè bonus est,cui dicit oretenus, deus meus cognouimus te? Deniq; illũ
proiecit,non modò quia dudum dixit,nõ est nobis pars in Dauid,neq; hæreditas in filio Isai,&
3.Reg.12. vitulos sibi pro Deo statuit.verumetiam quia quod maius est, Dei filium extra ciuitatē proie-
cit,negans eum ante faciē Pilati, & foris inter sceleratos proiectũ, crucifixit . Idcirco inimicus
Deut.28. persequetur eum,inquit,nimirũ iuxta maledictiones quas præscius Moyses in lege præscripsit.
Tradat te dominus corruentē ante hostes tuos.Per vnam viam egrediaris cõtra eos,& per sep-
tem fugias,& dispergaris per omnia regna terræ,sitq; cadauer tuum in escam cunctis volatili-
bus cœli & bestiis terræ,& nõ sit qui agibat.Quòd ita factum sit,assertione nostra non indiget.
Seqtur. [Ipsi regnauerunt & non ex me:principes extiterũt,& non cognoui.argentũ suũ & au-
rum suum fecerunt sibi idola vt interirent.] Qui regnauerunt nõ ex me? Nimirum ipsi qui bo-
num proiecerunt, primùm qui cum Hieroboam recesserunt à domo Dauid, deinde qui cruci-
fixerunt,vel negauerunt filium Dei,filium Dauid.Primò videndum de illis regibus,qui regno
Obiectio. scisso à domo Dauid,super decem tribus regnauerunt,vtrũ verò ex Deo regnauerunt,an non.
Videtur nanq; repugnare verbis istis illud, quod in illa diuisione regni scriptum est . Appre-
hendēsq; Ahias pallium suum nouum, quo opertus erat , scidit in duodecim partes, & ait ad
3.Reg.11. Hieroboam.Tolle tibi decem scissuras.Hæc enim dicit dominus Deus Israel.Ecce ego scindam
regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus.Item, cum congregasset Roboã mul-
2.Para.11. titudinem exercitus,vt reduceret regnum sibi, factus est sermo domini ad Semeiã virum Dei,
dicens.Loquere ad Roboam,& ad omnem domum Iuda,dicens.Non ascenderis,nec bellabi-
tis contra fratres vestros,filios Israel . Reuertatur vir in domum suam , à me enim factum est
verbum hoc . Hæc (vt iam dictum est) repugnare videntur verbis istis . Ipsi regnauerunt , &
Solutio. non ex me.principes extiterunt,& non cognoui. Sed absit,vt sanctæ scripturæ verba sibimet
repugnantia vel contraria sint. Quærimus ergo , qualiter & veritas historiæ consistat, & ni-
hilominus vera sit hæc sententia prophetica . Hoc intendentes , originem perpendimus illius
mali, vel schismatis, quia nimirum facto illo prior extitit, quod historia narrat expletum
Odiũ Israel per manus Ahiæ Sylonitis , & confirmatum per Semeiam virum Dei . Quænam illius mali
contra Da- origo fuit,nisi odium quo Israel regem suum Dauid semper odio habuit? Nunquam enim vo-
uid. lens sapientiam, fortitudinem, atque humilitatem , qui fuere tres primi fortes Dauid,populus
ille sustinuit , vtpote malis intentus studiis , & idololatriæ cultui , cui seruire non poterat , re-
gnante Dauid.Huius rei summum illud iudicium fuit,quod cũ non haberent alium,quem sta-
tuere possent super illum depellendum, filium eius Absalon susceperunt . Verùm quamdiu
vixit

vixit Dauid, quamdiu filius eius Salomon cum sapientia processit, peccata illorum consum-
mari non potuerunt, vt li reret eius iudi io Dei peruenire ad effectum. At vbi merita domus
eiuidem Dauid, quæ peccatis illorum præponderauerant, sic infirmata sunt, vt Salomon per *3. Reg. 11.*
fornicationes deprauatus, seruiret dijs alienis, tunc demum manũ suam Deus subtraxit, & præ-
ualens Israel contra domũ Dauid, velut equus indomitus sese excutiens, frenum rupit, & abijt
suisq; studijs congruum sessorem Hieroboam susrepit. Hoc nimirum ex Deo non fuit, & idcirco
nunc dicit. Ipsi regnauerunt, & non ex me. principes extiterunt & non cognoui. Vt autem non *Reges Israel absque*
posset eos retinere vel reuocare Roboam, diuino factum est iudicio, atque idcirco illic ait, à me *vnctione.*
enim factum est verbum hoc. Ad summum eius sententiæ, qua dictum est, ipsi regnauerunt
& non ex me. illud pro fortibus argumentũ est, quia regnauerunt absque legitima Dei vnctio-
ne. Vnctio nanque regalis in domo Dauid, & in tribu Iuda remansit. reges autem decem tri-
buum absq; vnctione regnauerunt. Sanè vnus Iehu filius Iosaphat filij Namsi, quantulacunq;
vnctione rex constitutus est, & hoc ex domino, veruntamen non eundem Iehu comprobante,
sed condignam de domo Achab vltionem exigente. Tantummodo lenticulam olei fundens
super caput eius vnus de filiis propherarũ dixit. Hæc dicit dominus Deus Israel. Vnxi te regẽ
super populum domini Israel, & percuties dorpũ Achab domini tui, & vlcisrar sanguinẽ ser- *4. Reg. 9.*
uorum meorũ prophetarum, & sanguinẽ omnium seruorũ domini de manu Iezabel, perdam
omnem domum Achab, &c. Iste vnus regnauerit ex domino, & principem illum cognoscere
Deus vtcunq; dignatus sit, veruntamen tantummodo ad vindictam, quia domum Achab de-
leuit & Baal exterminauit, non autem ad gratiam, quia peccata Hieroboam, id est, vitulos au-
reos non dereliquit. Quapropter vera vndiq; est sententia. Ipsi regnauerunt & nõ ex me. prin
cipes extiterunt, & non cognoui. quia præter istum vnum vnctum vnctionis imperfectæ, cæ-
teri omnes, sicut absq; vnctione, ita regnauerũt absq; vocatione diuinæ gratiæ. Nunc demum
& de illis animaduertendum, qui vsqueadeo recesserũt à domo Dauid, vt crucifigerẽt filiũ Da
uid, filiũ Dei, q; verè dictũ sit, Ipsi regnauerunt & nõ ex me. principes extiterunt & nõ cognoui.
Rectè enim hoc in reprobationẽ illorũ debuit prophetari, qui vtiq; voluerunt temporaliter in
hoc seculo extolli absq; adiutorio visitantis gratiæ Dei, sicut in euãgelica parabola ipse dñs in-
nuit, cum dicit. Agricolæ aũt videntes filium, dixerũt intra se. Hic est hæres, venite occidamus *Mat. 21.*
eũ, & nostra erit hæreditas, & apprehẽsum eũ, eiecerunt extra vineã, & occiderũt. Quid hæc pa-
rabola innuit, nisi quia scribæ & pharisæi, vidẽtes Iesum, nõ ignorauerũt sed oderunt illũ, quẽ-
admodũ & ipse dicit. Nunc aũt & viderũt & oderũ & me, & patrẽ meũ. Cum enim agricolæ di- *Ioan. 15.*
xerunt, hic est hæres, nemo est in eis qui se de ignorantia excuset. Ergo rũ dicunt, venite occi-
damus eũ, & nostra erit hæreditas, rectè & veraciter dicat is qui occiditur. Ipsi regnauerunt &
non ex me, id est, voluerunt sine me regnare, & sine me diuites esse, sedendo super cathedram
Mosi, & prædã faciendo de populo, ita vt mentam quoq; & anetũ decimarent, non curando iu- *Mat. 23.*
stitiam, & fidem, &c. quæcunq; grauiora sunt legis. Sed rũ illi illi ore suo semetipsos iudicantes
dixissent. Malos malè perdet, & vineã suã locabit aliis agricolis, quid iste intulit? Ideo dico vo
bis (ait) quia auferetur à vobis regnũ Dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Igitur quod ait. *Ibidem 21.*
Ipsi regnauerũt, & nõ ex me, principes extiterunt & non cognoui, idem est ac si dicat. Ipsi qui-
dem regnare voluerunt, sed auferetur ab eis regnũ Dei, quia nõ regnare voluerunt ex me, & in
principatu suo cognoscere noluerũt me, suæ modis omnibus studẽtes auaritiæ. Nã hoc est quod
sequitur. Argentum suũ & aurum suũ fecerunt sibi idola, vt interirent. Et est sensus. Argentum
& aurum plus dilexerunt quàm Deũ, imò ne vllum auri & argenti detrimentũ paterentur, o-
derunt Christum & patrem eius Deum, oderunt & crucifixerunt Christum Dei filiũ. Latroci-
nabãtur enim in illo Dei tẽplo, aurumq; & argentum sibi congregabant, prædam facientes de
populo. Nonne autem Apostolus Christi testatur, quia auaritia simulachrorũ est seruitus? Re- *Colo. 5.*
ctè igitur ait, quia argentum suum & aurum suum fecerunt sibi idola, quia simulachrorum ser-
uitus est auaritia, maximè in illis qui præsentes habentes Christum Dei filium, contra ipsorum
auaritiam disputantem, argento & auro magis fauerunt, & aduersarium mammonæ, id est,
contemptorem argenti & auri Christum interfecerunt. Quo fructu? Qua mercede? Vt interi-
rent, ait. Etenim fructus idolorum eiusmodi, fructus mammonæ, fructus argenti & auri, interi-
tus est animæ illorum & corporis. Interierunt spiritualiter inuisibilibus malignorum spiri-
tuum phanthasijs, interierunt corporaliter visibilibus Romanorum gladiis. Itaq; vicit domus
« Dauid, victi sunt omnes, qui recesserunt à domo Dauid. Sequitur ergo. [Proiectus est vitulus
« tuus Samaria, iratus est furor meus in eis.] Longa quidem concertatio facta est inter domum
Dauid, & vitulos aureos quos Hieroboã fecit, sed tandẽ vicit domus Dauid, vicit (inquã) quan
do Christus filius Dauid in crucẽ ascendit. Ibi cornu Dauid, cornu salutis productũ & erectum
nobis in domo Dauid confregit, proiecit, atque contriuit vitulum Samariæ, id est, omnẽ impie-
tatẽ diuidentẽ se à domo Dauid, in qua princeps sedet nũc ipse filius Dauid, cuius videlicet di-
uisionis initiũ, sępe dict⁹ ille materialis vitul⁹ Samariæ extitit. Et pulchrè, cũ duo fuerint vituli,

singula

singulariter nunc proiectus est, vitulus inquit Plus enim significat, quàm si dixisset duo vituli. sicut interdum singulariter per militem plus intelligimus, quàm per milites pluraliter. Militem nanque dicere solemus, exercitum significantes. Proiectus ergo (inquit) est vitulus tuus Samaria, id est, cecidit omnis idololatria, & ab illo principe domus Dauid, Deo & homine Christo sententiam acceperunt. Omnes dii gentium dæmonia, & princeps mundi huius eiectus est foras. Illud quoque pulchrum est attendere, quod loco præsenti Samariam compellat, quia videlicet quando passionis Christi sacramento destrui cœpit error siue idololatria, fieri hoc cœptum est à Samaria. Cum enim Hierusalem non susciperet, imò persequeretur fidem Christi, sicut scriptum est, Facta est autem persecutio magna in ecclesia, quæ erat Hierosolymis, & omnes dispersi sunt per regiones Iudææ & Samariæ. Samaria verbum Dei cum gaudio magno suscepit, sicut ordo lectionis in actibus Apostolorum patenter depromit. Iratus est (inquit) furor meus. In quibus vel contra quos iratus est, nisi in illis vel contra illos qui vitulum fecerunt, qui idololatriam pertinaciter secuti sunt, qui propter simulachrorum seruitutem à domo Dauid recesserunt, imò natum de domo Dauid Christum negauerunt? Nimirum inter istos concluduntur, & maximè sunt vel fuerunt scribæ, vel pharisæi. Et idcirco iam extūc templū vel altare illorum, nō altare Dei, sed vitulus Samariæ meretur dici. Ecce furor domini iratus est in eis, & vitulus eorum proiectus est, domus autem Dauid magnificata est. Templum quippe & sacrificium illorum ablatum est, Christus aūt & ecclesia eius in æternum manet. Et quare iratus est furor meus in eis? Videlicet, quia non possunt emundari. Nam hoc est, quod admirando pariter & interrogando confestim subiungit. [Vsquequo non poterunt emundari? Quia ex Israel ipse est. Artifex fecit illum, & non est Deus.] Cum interrogādo dicit. Vsquequo non poterunt emundari, subaudiri vult in æternum, Et causam reddit, cur in sempiternum non possunt emundari. Quia ex Israel ipse est (inquit) artifex fecit illum. Causa hæc diligenter animaduertenda est. Sciendū in primis, incorrigibilem esse illū, qui nō per ignorantiam in mendacium cadit, sed per malitiam de corde suo mendacium confingit. Ille nanque verbum dicit contra spiritum sanctum, qui sciens veritatem Dei, contra mendaciū cogitat, & veritatem in mendacio detinet, sicut Apostolus dicit. Quicunque talis est, reus est æterni delicti, & non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro, quia ex ipso est quod facit, aut dicit, nō ab alio seductus, sed de corde suo seductionem confingens, & proprio iudicio condemnatus. Nimirum talis ille Hieroboam extitit, & hoc sacræ scripturæ conditor spiritus sanctus nobis intimatum esse voluit, peccatum eius exprimens verbis huiuscemodi, dixit Hieroboam in corde suo. Nunc reuertetur regnū ad domum Dauid, si ascenderit populus iste, vt faciat sacrificia in domo domini in Hierusalem, & conuertetur cor populi huius ad dominum suam Roboam regem Iuda, interficientque me, & reuertentur ad eum. Et excogitato consilio fecit duos vitulos aureos, & dixit eis. Nolite vltra ascendere in Hierusalem. Ecce dii tui Israel, qui eduxerunt te de terra Aegypti. Vera igitur impossibilis emundationis causa, quam dixit, quia ex Israel ipse est, artifex fecit illum, id est, quia Israel & rex eius Hieroboam nō aliundè inductus, aut ab alio seductus, aureum vitulum putauit esse Deum, sed artificio malicioso confinxit illū, sciens eum non esse Deum, & hoc solum intendens, vt populus sibi subditus, tali præstigio fascinatus, verum nequaquam requireret Deū. Idcirco non poterūt emundari, & in illo peccato cuncti reges Israel cordis fuere impœnitentis. Porrò Baal non ita susceptus est, vt dici posset, quia ex Israel ipse est, quia videlicet nequaquam Israel siue rex Israel illum de corde suo artifici commento confixit, sed Iezabel à Sydone adueniēs, secum illum aduexit, & suscepit eum Israel pro fauore reginæ, & regis Achab, pellecti nimiumque proni ad seruiendum sæuitiæ muliebri, & idcirco quandoque potuerunt emundari, vt non colerent illum, sicut in eisdem sacris habemus literis. Iehu nanque studiosè super hoc fecit quod rectum erat, & placebat in oculis domini & deleuit Baal de Israel. Non ita peccatum Iudæ extitit, quamuis & Baal & cætera idolorū portenta coluerit. Nullum quippe illorum ex ipso fuit, sed aliunde accepit, & idcirco emūdari potuit, aliquoties emūdatus est, sicut legimus, qui rex ille, & ille statuas, vel simulachra confregit, lucosque subuertit, & fecit quod rectum erat in oculis domini. At postquam eo peruentum est, vt peccatum peccarent Iudæi, de quo veraciter dicas, quia ex ipsis est, & quia peccati eiusdem fuere artifices, iam non possunt emundari. Quod illud peccatum est? Nimirum illud mendacium aureolum, quod fabricati sunt, dicentes. Blasphemauit, quia dixit se filiū Dei benedicti, & si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, & venient Romani, & tollent nostrum & locum, & gentem. Quod (inquam) fabricati sunt, dando pecuniam copiosam militibus, vt dicerent, quia discipuli eius nocte venerunt, & furati sunt eum, nobis dormientibus. Sicut vera circa illic de vitulo dictum est, quia ex Israel ipse est, artifex fecit illum, & non est Deus. Ita & hic veraciter dicas de hoc mendacio, quia ex Israel, siue ex Iudæis est, artifex fecit, id est, maliciosa mens excogitauit, & confinxit illud, & nō est verū. Vtrunque etenim excogitato siue accepto consilio, factum esse, scriptura refert. & sicut illic, cum lingua foris vitulū ostentās diceret, illi

Psal. 95. Ioan. 12. Act. 8. Peccatū in spiritū sanctum. Mat. 19. Tit. 3. 3. Reg. 12. Baal nō ex Israel fuit, sicut vituli aurei. 4. Reg. 10. Marc. 14. Ioan. 11. Matt. vlti.

isti sunt dii tui Israel, conscientia testis intus refragabatur, sciens & dicens, quia non est Deus. Ita & hic, dum consuliarent, & per pecuniam obtinerent, quatenus verbũ hoc diuulgaretur, furati sunt eum nobis dormientibus, sciebant, & conscientiã refragantẽ intus audiebant, quia nõ est verum. Postquã sic peccauerunt, nõ veritatẽ ignorando, sed mendaciũ excogitando iã emũdari non potuerunt, iam non remittitur eis, neq; in hoc seculo, neq; in futuro, quia tale peccatũ consequitur impœnitens cor semper resistens spiritui sancto. Vtrunq; proiectum est, & ille vitulus, ad quem transuersi sunt olim, recedentes à domo Dauid, & illud simulachrum auaritiæ, cui seruientes crucifixerunt Christũ filiũ Dauid, & iratus est furor domini in eis. Verè proiectus est vitulus. Sequitur enim. [Quoniam in aranearum telas erit vitulus Samariæ.] Item. Verè iratus est furor eius in eis. Vndè & protinus subiungit. [Quia in ventum seminabunt, & turbinem metent. Culmus non est in eis germen, non faciet farinam. Quod & si fecerit, alieni comedent eam.] Ab his experimentis vtrunq; comprobatur, & quod vitulus proiectus sit, & quod furor domini iratus sit in eis. Magnam quippe proiectionem siue abiectionẽ demonstrat hoc argumentum, quòd vitulus quondã præcultus aureolus, & ob frequentiã festiuitatũ perpolitus, derelinquitur in telas aranearũ, id est, ita negligitur, vt vacet araneis, suarũ contexione telarum totũ cooperire & sordidare vitulum. Hoc ita vt dicitur, factũ est per passionis Christi triumphum, nõ tantũ in vitulo Samariæ, sed in cunctis simulachris gentium. Nihilominus & vitulus mendacij Iudaici, de quo iam dictum est, factus est in telas aranearum, id est, iam infirmum est atq; inualidum contra veritatẽ, vt sunt telæ aranearũ. Hinc Esaias dicit: Oua aspidum ruperunt, & telas araneæ texuerunt. Telæ eorũ non erunt in vestimentũ, neq; operietur operibus suis. Exempli gratia, vt appareat quàm facilè mendaciũ illorũ solui possit, dicimus eis. O milites vigiles, qui dicitis, vt estis docti, quia discipuli eius venerũt nocte, & furati sunt eũ nobis dormientibus, si dormistis, (vt dicitis) vndè hoc ipsum scire potestis, quod venerint & eũ furati sint? Ergo telas araneæ texuistis vos, & consiliarij vestri, quia q̃ facile soluitur tela araneæ, dissipatur & vestri cõpositio mẽdacij. Item. Magnã innuit irã, quòd ait, quia ventũ seminabunt, & turbinem metent, culmus stans non est in eis germen, quia non faciet farinam. Et, quòd & si fecerit, alieni comedent eã. Belli quippe turbinẽ & famẽ panis sonant hæc sono literali, sed lõgè grauiora sunt, quæ intelligimus sensu spirituali, scilicet turbinẽ iudicij æterni, & famẽ audiendi verbum Dei. At ille populus eiusmodi erat, qui spiritualia siue inuisibilia hæc mala nõ pertimesceret, præsentia tantùm & corporalia cupiens bona, metuens mala. Ergo secundum eius puerilem intellectũ bene literã hoc modo contexuit, vt exterius sonet famem panis, interius significet famen audiendi verbum Dei, qua videlicet fame nunc ille populus perijt. Vẽtum autẽ seminabunt, id est, opera inutilia faciẽt, & sicut ventum solet sequi turbo tempestatis, sic opera illorum sine dubio sequetur valida tempestas iudicij Dei. Culmus stãs apud eos, litera est legis & prophetarum, & iste culmus non est germen, siue non habet germen in eis. Notandum diligenter, quòd cum dixisset, culmus stans nequaquã ait, non est in eo germen, sed non est in eis germen. Deniq; in culmo sacræ literæ est germen, siue granum spiritualis intelligentiæ, sed non in eis, quia non intelligunt spiritum viuificantẽ, solãq; ruminãt literam occidentem. Hoc ipsum repetit verbis alijs, dicendo, non faciet farinam, quod & si fecerit, alieni comedent eã. Nam nõ faciet farinam, subauditur in eis, sicut iam dixerat, non est in eis germen. In quibus autẽ est germen, aut facit culmus ille farinam? Nimirum in alienis, id est, in gentibus, siue populis qui in Christum credentes, de culmo literę illius comedunt spiritualis intelligentiæ farinã. Nam hoc est quod ait. Quod & si fecerit, alieni comedent eã. Pro minimo esset infidelibus illis talem pati famem siue sterilitatem, nisi etiam corporaliter nunc præsentia mala sustinerẽt. Sequitur ergo,

Telæ araneæ mendaciũ Iudæorum.

Psal 59.

Culmus stãs litera est legis.

[Deuoratus est Israel, nunc factus est in nationibus, quasi vas immundum, quia ipsi ascenderunt ad Assut.] Et est sensus. Deuorauerunt hostes Israel, ita vt iam nõ sit populus, sicut prædictum fuerat, & ego prouocabo eos in eo qui non est populus, siue & ego ad æmulationẽ vos adducã in non gentẽ, & cum ceciderint in ore gladij, qui superfuerint ex eis, captiui ducentur in omnes gentes, & vbicunq; fuerint pro immundis habebũtur, vt verè sunt. Ipsi enim sunt qui cum blasphemarent dominum, dicentes. In Beelzebub principe dæmoniorũ eiicit dæmonia, taliter denotati sunt, Cum immũdus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca inaquosa, quærens requiem & non inueniens, dicit. Reuertar in domum meam vndè exiui. Et cum venerit, inuenit scopis mundatam, & tunc vadit, & assumit septem alios spiritus nequiores se, & ingressi habitant ibi. Et fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus. De homine namq; immundus spiritus exiuit, & per loca inaquosa ambulauit, quando de populo Israel per Moysen & Aaron cultum Dei suscipiente recessit, & gentes possedit. Ibi requiem quærens, non inuenit, quia veniens Christus expectatio gentium, fortiter illum inquietauit, & foras misit. Reuersus ergo est in domum suam, id est, in illius populi synagogam, quam quia inuenit scopis mundatam, & ornatam, id est, per hypocrisim pulchram, suamq; volentes statuere iustitiam, nunc ingressus habitat ibi, cum septem alijs spiritibus nequioribus se, scilicet cum omni spiritu im-

Psal. 77.

Iudæi in nationibus immundi.

Matt. 12.

 pietatis

pietatis & blasphemiæ. Rectè ergo dictum est, nunc factus est in nationibus quasi vas immun-
dum, habitantem quippe habet in se spiritum immundũ. ipsæ autem nationes vasa immunda
Luca.11. sunt, direpta illi forti armato, quemamodum ait ipse Christus, semetipsum significans. Aut
quomodo potest quisquam intrare in domum fortis & diripere vasa eius, nisi prius alligauerit
fortẽ, & tunc domũ illius diripiat. Sic immundus Israel cur factus est? Quia ipsi (inquit) ascen-
Esai.10. derunt ad Assur. Assur, quod interpretatur dirigens plerisq; scripturarũ locis superbũ diabolũ
significat, vt illic. Væ Assur, virga furoris mei, & baculus ipse, in manu eius indignatio mea.
Et post pauca. Et erit cũ impleuerit dominus cũcta opera sua in mõte Sion & in Hierusalẽ, visi-
tabo super fructũ magnifici cordis, regis Assur, & super gloriã altitudinis oculorum eius. Ergo
quia ipsi ascenderunt ad Assur, id est, quia sese in superbiã extulerunt, ita vt filij sint Assur, sicut
Ioan 8. dominus ait, vos ex parte diaboli estis, idcirco quasi vas immundum facti sunt in nationibus.
Completa est igitur & illa beatæ Mariæ prophetia, quam dixit. Deposuit potentes de sede, &
Luc.2. exaltauit humiles. Esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes. Quia videlicet propter
superbiam & dispersi sunt, factiq; contemptibiles vbiq; terrarũ, & culmus stãs (vt iam dictũ est)
non facit in eis farinam. Quòd & si facit, nos alieni esurientes comedimus eam. Ascensum illũ
quo ascenderunt ad Assur, adhuc denotat, ita subiungens. [Onager solitarius sibi Ephraim, „
munera dederunt amatoribus, sed & cum mercede conduxerunt nationes.] Onager, id est, „
agrestis asinus, hominem stultũ atq; superbũ significat, sicut in Iob scriptũ est. Vir vanus in su-
Iob.11. perbiam erigitur, & quasi pullũ Onagri liberũ se natum putat. Rectè ergo per Onagrũ carna-
lis Israel siue Iudæus hic intelligitur, qui vinculo domini ligari, & ad præsepe eius duci con-
tempsit, sicut in Esaia ipse dominus dicit. Cognouit bos possessorẽ suũ, & asinus præsepe do-
Esai.1. mini sui, Israel autẽ me nõ cognouit, & populus meus me nõ intellexit. Nam sicut per bouẽ, qui
possessorem suũ, & per asinũ, qui præsepe domini sui cognouit, credens ac fidelis quisq; intelli-
Onager populus Iudaicus. gitur, ille de Iudæis, iste de gentibus, sic Israel, qui dominũ eundẽ nõ cognouit, vel populus qui
eũ nõ intellexit, imò cognoscere aut intelligere noluit, rectè Onager dicitur, id est, asinus quidẽ,
sed superbus. asinus præ stultitia, sed infrenis & præsepij dominici contemptor, vel ignarus pre
superbia. Iste Onager solitarius, id est, populus à rectore Deo profugus & solus, vtpote Dei de-
sertor, & à Deo desertus, quid fecit, aut quo declinauit? Munera (inquit) dederunt amatoribus,
sed & mercede conduxerunt nationes. Qualibus munera dedit amatoribus? Profectò amato-
ribus sine fide, amatoribus amantibus in simulatione, qui sic amant, vt amantes faciant, qui sic
amare simulant, vt decipiant, vt videlicet cum animas deuocauerint à Deo vero creatore suo,
protinus denudatos, & auxiliũ non habentes inuadant, vt possideant, suamq; tyrannidẽ in eos
exerceant. Ergo ironicè dictum amatoribus, nam veraciter dicere posset hostibus. tales Assirij,
cæteræq; nationes fuerunt, quibus Israel misisse munera refert historia sacra, diuinũ non spe-
rantem auxiliũ. Vt verò de futuris more prophetico dictũ intelligas, tunc amatoribus munera
dederunt, quando Christum filiũ Dei crucifigentes. Barrabam quasi pro munere diei festi, non
vtiq; Deo, sed diabolo cunctisq; malignis spiritibus, fallacissimis amatoribus, certissimis decepto-
ribus, reseruauerunt, & ob destruendã dominicæ resurrectionis veritatẽ mendaciũ supradictum
copiosa pecunia militibus data cõparauerunt. Quid faciat dominus Onagro huic, populo huic,
Quiescent paulisper. qui taliter effugit? Ait. [Nunc congregabo eos, & quiescent paulisper ab onere regis & prin- „
cipum.] Et est sensus. Quoniam ipsi effugerunt à me, congregabo eos in obsidionẽ & in gla- „
dium, prius Assyriorũ, & Chaldæorũ, & deinde Romanorũ, & deinde (sicut superius iam dixi)
multis diebus sine rege & sine principe sedebunt. Et nota quod dixit, quiescent paulisper, quia
videlicet labor illis erat, & grande onus, habere reges & principes, qualium seueritas Onagrũ
illum ad præsepe domini religaret, quales fuere iudices vsq; ad Samuel, per quos Israel salua-
tus est. quales fuere reges, Dauid, Ezechias, & Iozias. ac deinde rursus principes, vsq; ad Macha-
bæos duces, & ad vltimũ ipse Christus, regum rex, & principũ princeps. Isti omnes onus fuere
illis, nec eos ferre poterant impatientes, tanquã sub nimio pondere curui & anheli, propriæ vo-
luntatis amatores, quomodo pueri lasciui, & adolescentes petulãtes, magistros sæueros & pæ-
dagogos odisse solent austeriores. Quiescent paulisper ab eiusmodi onere requietione nimis
damnosa. nunc enim dimittã eos secundum desideria cordis eorũ, vt eant in adinuentionibus
suis. Quiescent quidem, si paulisper, quia cum excusserint se occidendo, scilicet maximũ regem
& principem suum, Christum, atq; hoc facto quiescere se putauerunt diu ab onere velut impor-
tabili, tunc alio prementur onere, nec requiescent grauissimis hostibus suppositi. [Quia mul- „
tiplicauit Ephraim altaria ad peccandum, factæ sunt aræ ei in delictum, scribam ei multipli- „
ces leges meas, quæ velut alienæ reputatæ sunt.] Causa hæc est maiorũ sequentiũ. Quomodo „
multiplicauit altaria ad peccandum? Videlicet in eo, quòd aliud quid coluit extra vnũ Deum
quod sacrificauit extra sanctuarium vel ordinem legitimũ. Siquidem vnus erat Deus, & vnũ,
altare eius, quocunq; in loco vel quantiscunq; in locis vna fide nomen eius inuocatur. Ille au-
tem altare aliud fecit vitulo suo, qui (vt supra dictũ est) nõ est Deus. Hoc vtiq; fuit multiplicare

altaria

altaria ad peccandum,& taliter extructæ factæ sunt ei aræ in delictum,quando Baal quoque
& cætera deorum portenta suscipiens,tot aras habuit, quot dæmonibus sacrificauit. Reddam
ei multiplicitatis vicem. nam quia multiplicauit altaria, multiplicabo & ego leges meas,noua
lege reprobando sacrificia quæ illis lex vetus instituerat. Vndè & sequitur. [Hostias afferent,
" immolabunt carnes, & comedent, & dominus non suscipiet eas.] Istæ leges carniū & hostiarū
" velut alienæ computantur ei,sed tamen meæ sunt. Nonne & Dauid hoc idē testatur cum dicit:
Tu es sacerdos in æternum secundū ordinem Melchisedech? Reprobauerunt illi altare meū *Psal.109.*
& altaria sua multiplicauerunt,reprobabo & ego sacrificia carnium illorum , & multiplicabo
leges meas, quas illi per cæcitatem mentis intelligere non poterunt,& velut alienas computa-
bunt,sed tamen meæ sunt. Immolabunt carnes, & domines non suscipiet, immolabitur sacri-
sacrificium nouum,& dominus suscipiet. Non erunt veteris & noui sacrificij leges contrariæ,sed
multiplices. Ipsi autem dicunt esse contrarias,quia cæci sunt. Scribere nihilominus,& scribere
non desinit eidem populo dominus leges suas leges euangelicas. Notandum hoc est , quia non *Extat in*
dixit tantū scribam leges, sed scribā (inquit) ei qui videlicet leges ipse multiplicea , quas velut *Iudæo.*
alienas computant , continentur in ipsius libris , testificatæ sunt à lege & prophetis. Magna est
hic vindicta peccatorū præcedentiū,quòd sic cæci facti sunt, velut alienas cōputent leges istas, *2.Cor.3.*
quascunq; per doctores vel scribas euangelicæ veritatis,per ministros noui testamēti Deus scri
bit,non litera,sed spiritu. magna (inquam) damnatio,quod à claritate ista sub velamine cordis
" absconduntur. Hoc est quod protinus subiungitur. [Nunc recordabitur iniquitatis eorum,&
" visitabit peccata eorum.] Nunc enim,id est, in hoc ipso, quòd velut alienas computāt & nō
suscipiunt, non intelligunt, aut intelligere nolunt leges istas , recordatur dominus iniquitatis
eorum,& excecatio hæc, visitatio est peccatorum eorum quæ fecerunt à die quàm primùm in
deserto vitulū formauerunt, vsq; ad illā diē, quo Christi sanguinē fuderunt, sicut vindex præ-
dixit Deus ad Moysen. Ego autem in die vltionis visitabo & hoc peccatum eorū. Hæc est vin-
dicta quam in Psalmo sanguinis Christi exposcens, cum dixisset: Et dederunt in escam meā fel, *Exod.32.*
& in siti mea potauerunt me aceto, continuò subiunxit. Fiat mensa eorum coram ipsis in la-
queum,& in retributiones,& in scandalū. Obscurentur oculi eorū, ne videant,& dorsum eorū *Psal.68.*
semper incurua. Hoc idem & in præsenti loco Propheta secretius innuens,continuò subiungit.

[Ipsi in Aegyptum conuertentur.] Aegyptus namq; in tenebras transfertur. Est ergo sen-
sus, Ipsi excæcabūtur & aggrauabūt cor sicut aggrauauit Pharao & Aegyptus. Vndè & Apo-
stolus,cum de ipsis dolore intimo loqueretur,repentè Pharaonem pro exemplo intulit hoc mo
do. Dicit enim scriptura Pharaoni. Quia in hoc ipsum excitaui te,vt ostendam virtutē meam,
& vt annuncietur nomē meū in vniuersa terra. Est enim hoc simile illi,quia videlicet sicut Pha *Rom.9.*
rao & Aegyptij videndo magnalia Dei,magis ac magis præ inuidia sunt indurati & excæcati,
sic isti,qui debuerant esse Israel , quanto maiorem ex iam dictis legibus audiunt gloriā Christi,
tanto magis indurantur & scandalizantur , & in blasphemias offendūt & corruūt cæcis oculis.
Veraciter ita dictum , ipsi in Aegyptum conuertentur, id est, sient Aegyptus , sicut Aegyptij
" superbiendo atq; inuidendo excæcabuntur atq; indurabuntur. Vndè sequitur adhuc. [Et
" oblitus est Israel factoris sui,& ædificauit delubra.] Idem enim est ac si dicat. Et cæcitas cō-
tigit in Israel,qua nimis obscuratus,oblitus est factoris sui, spē suā in deo nō posuit. Et quid egit
ille oblitus domini? Et ædificauit (inquit) deludra. Verè ergo in Aegyptū conuersus est, quia
spirituali Pharaoni , id est , diabolo ædificauit habitacula, maiori seruitutis miseria, quā olim
" Pharaoni illi ciuitates Phytō & Ramesses ædificauerāt. [Et Iudas multiplicauit vrbes munitas.]
Et est sensus, Non in domino confisus est,sed in ciuitatibus munitis,quasi possint illū munitiōes *Exod.1.*
" eiusmodi Deo aduersante tueri. Sed vide quid contra dicat Deus. [Et mittā ignem in ciuitatē
" eius,& deuorabit ædes illius.] Hæc secundum præteriti temporis historiā ita vt dicuntur gesta
sunt, quia sicut historia Regum narrat. Quartodecimo anno Ezechiæ ascendit Sennacherib, *4.Reg.18.*
& omnes ciuitates munitas cepit, destruxit,& igne combussit. Deinde multò magis Nabucho-
donosor rex Babylonis,& ciuitatem Hierusalem,templum quoq; combussit. Ad postremum *4.Reg.25.*
verò Romanus exercitus prophetiam hanc maximè adimpleuit, quia tunc ignis illius populi
ædes irrecuperabiliter deuorauit. Spiritualiter delubra & vrbes munitæ , quas ille Israel siue
Iudas ædificauit & multiplicauit , superstitiones fuere , & machinamenta impie-
tatis, quibus sese defendūt, ex quo Christus veritas,& veritatis propugnator
aduenit, in quibus adhuc sese quasi muniri protegunt aduersus præ-
dicationē euāgelicæ fidei. Propter quod & igni dupliciter sunt tra-
diti, iuxta illud de cātico Deuteronomij. Ignis succensus est in *Deut.32.*
furore meo , & ardebit vsque ad inferni nouissima.

FINIS LIBRI TERTII.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN OSEE PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER QVARTVS.

PROLIXA inuectione peccata Iudæ siue Israel aut Ephraim spiritus pro-
Lucæ.23. pheticus præsenti loco declamans, mala illis ventura denunciat acerba ni-
mis & diuturna, non ante finienda, donec veniret Romanus exercitus, & cu-
mulatã in vltionẽ sanguinis Christi miseriarũ mensurã in illis compleret. Te
Oseæ.10. statur hoc ipse, qui in prophetis olim loquebatur Christus, cũ per semetipsum
testimonium de præsenti prophetæ huius declamatione sumens, ita loquitur
ductus ad crucifigendũ. Filiæ Hierusalẽ nolite flere super me, sed super vosipsas
Matt.23. flete, & super filios vestros, quia ecce dies venient, in quibus dicent. Beatæ steriles, & ventres quę
non genuerunt, & vbera quæ nõ lactauerunt. Tunc incipient dicere mõtibus, cadite super nos.
& collibus, operite nos. Hoc nãq; Propheta hic ante prædixerat, & sic infra scriptũ est. Lappa &
tribulus ascendet super aras eorũ, & dicent mõtibus, operite nos. & collibus, cadite super nos.
Dicebat autẽ dominus de tribulatione & ira, quæ ventura erat per manus Romorũ populo illi
in vltionẽ sanguinis sui. Igitur quocunq; nomine propheta hic vtatur, siue Iudam, siue Israel, siue
Ephraim vocet eos, ipsi sunt Iudæi illius temporis, quod propheta prospicit intendens in aduẽ-
tum Christi. & maximè illis mala ista denũciant, qui patrũ suorũ recedititiũ à domo Dauid, men-
suram impleturi erant, crucifigendo magnum & verum Dauid. Nunc itaq; cœpto tenore, or-
CAP.IX dinem prophetiæ persequamur. [Noli lætari Israel, noli exultare sicut populi, quia forni- „
catus es à deo tuo. Dilexisti mercedẽ super omnes areas tritici. Area & torcular non pascent „
eos, & vinum mentietur eis. Non habitabunt in terra domini.] Notum est, quia lætari & „
exultare voluit Israel sicut populi, & hoc peccatum eius manifestũ est, vt inferius hic prophe-
ta dicit, ex diebus Gabaa, id est, ex diebus Saul, qui fuit de Gabaa. Tũc enim Israel hoc ipsum,
1.Reg.3. quòd vellet lætari & exultare sicut populi, manifestauit Samueli his verbis. Ecce tu senuisti, &
filij tui non ambulant in vijs tuis, Constitue nobis regem vt iudicet nos, sicut & vniuersæ ha-
bent nationes. Cumque diceret dominus, audi vocem populi in omnibus, quæ loquuntur tibi,
non enim abiecerunt te, sed me, ne regnem super eos, iuxta opera sua quæ fecerunt à die, qua
eduxi eos de Aegypto, vsq; ad diem hãc, sicut dereliquerunt me & seruierunt dijs alienis, sic
faciunt etiam tibi. Cum (inquam) hæc & cætera diceret dominus, & Samuel ille cuncta conte-
staretur, iterum firmius manifestauit Israel quòd vellet lætari & exultare sicut populi, dicens
illi, Nequaquam. Rex enim erit super nos, & erimus nos quoq; sicut omnes gentes, & iudicabit
nos rex noster, & egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis. Nimirum hæc læ-
titia populorum, hæc exultatio est gentium, regem alium habere quàm Deum, & hac lætitia
lætari, tali exultatione exultare voluit Israel, quando regẽ Saulem expetiuit, quando secutus
est Hieroboam, relicta domo Dauid, quando Christum negauit ante faciem Pilati, dicens: Nos
non habemus regem nisi Cæsarem. Verùm taliter lætari, tali modo exultare non conceditur
populo illi qui legem accepit, & cultum professus est Dei, qualiter lætantur vel quomodo ex-
ultant cæteri populi, qui nunquam habuerunt notitiam Dei, vt vacet illis, quemadmodum &
cæteris gentibus, deserto Deo prosperari in temporalibus bonis. Ait ergo: Noli lætari Israel,
noli exultare sicut populi, subauditur, quia non conceditur tibi. Quare? Quia fornicatus es à
Deo tuo inquit. Ac si dicat, Aliter enim iudicas vt adultera, quæ fornicando recessit à viro suo,
atq; aliter meretrix quæ nulli fidem dederat, neq; vnquam astricta fuerat vinculo cõiugali. Tu
virum Deum sortita fueras, & tali marito contempto dormisti cum altero viro, imò cum plu-
Num.5. ribus viris, olim in deserto & in Samaria, siue etiam in Hierosolymis, cum vitulis aureis, & cũ
Baal, cæterisq; portentis, & nouissimè cum Barraba latrone, quem tibi negato Christo præele-
gisti, & hæc adulteria maritus deprehendit. Præcipit autẽ lex ipsa, quam tu professa es. Si spi-
ritus zelotipiæ concitauerit virum contra vxorem suam, adducet eam ad sacerdotem. Cumq;
steterit mulier in conspectu domini, discooperiet caput eius, & ponet super manus eius sacrifi-
cium recordationis & oblationem zelotipiæ. Ipse autem tenebit aquas amarissimas, in quibus
cum execratione maledicta congessit, adiurabitq; eam & dicet. Si declinasti à viro tuo, atque
polluta es, & concubuisti cum altero, his maledictionibus subiacebis. Det te dominus in male-
dictionem, exemplumq; cunctorum in populo suo. Putrescere faciat fœmur tuum, & tumens
vterus tuus dirumpatur. Ingrediantur aquæ maledictæ in ventrem tuum, & vtero tumescente
putrescat fœmur tuum. Et respondebit omnis populus, Amen, Amen. Non sic examinatur,
vel in isto seculo iudicatur meretrix, cui non est vir, quem iure aduersus eam spiritus zelotipiæ
concitare

concitare possis. Noli igitur lætari, noli exultare sicut populi tui, quia Deo tuo fornicatus es, quia videlicet lætitiam siue exultationem populorum non concedunt tibi, quæ in te cōscriptæ sunt legis maledictiones. Maledictus eris in ciuitate, maledictus in agro, maledictum horreum tuum, & maledictæ reliquiæ tuæ, maledictus fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ, armenta boum tuorum, & greges ouium tuarum, &c. Porrò, populis saltem ista conceduntur temporalia bona, vt (verbi gratia) sint promptuaria eorū plena, eructantia ex hoc in illud, vt sint oues eorū fœtosæ, abundantes in egressibus suis, boues eorum crassæ. Cur ita? Qua ratione sic apud Deum iudicatum est? Videlicet quia populi suos labores possident, tu autem labores aliorū pro mercede accepisti conseruandæ legis Dei, sicut in Psalmo scriptum est. Et dedit illis regiones gentium, & labores populorum possederunt, vt custodiant iustificationes eius. Hac mercede accepta, datorem Deum diligere, & legem eius custodire debueras. Sed quid? Dilexisti mercedem (ait) super omnes areas tritici. Peruersa dilectio tua, Nam Deum diligere, mercede autem vti debueras. Tu autem econtrario, mercedem dilexisti, Deum contempsisti. Ergo fornicatus es à Deo tuo, quia dilectionem, qua Deum diligere debueras, ad diligendam mercedem detorsisti, & hoc non parcè, non quomodocunque, sed super omnes areas tritici, id est, tam immensa cupiditate, tam profunda auaritia, vt te explere non queant omnes areæ tritici. Tua namque auaritia ignis est, qui nunquam dicit sufficit. Talem itaque peruersum tuæ dilectionis ordinem dominus ipse detestans in Euangelio dicit: Væ vobis scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui decimatis mentam & anetum & cyminum, & reliquistis quæ grauiora sunt legis, iudicium & misericordiam & fidem. Item, Amant autem primos recubitus in cœnis, & primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi. Tam honoris quàm pecuniæ mercedem te dilexisse redarguit, quia nimirum in vtroque peruersa est dilectio animæ fornicantis à Deo, diligentis rem Dei, neglecto Deo. Quid igitur? Quid fieri cēset propheticus sermo? Area (inquit) & torcular non pascet eos, & vinum mentietur eis. Ad auditores se conuertens, totusque auersus à fornicante populo spiritus, qui hæc dicit, aliis annunciat, quid iustè propter hoc euenturum sit: Ac si dicat, Quoniam dilexit mercedem meam, & meipsum contempsit, ipsa merces tolletur ei, scilicet triticum & vinum, & cum in illis sperauit, mētientur ei, sicut continetur in maledictionibus legis. Sementem multam iacies in terra, & modicum congregabis, quia locustæ omnia deuorabunt. Vineam plantabis & fodies, & vinum non bibes, nec colliges ex ea quippiam; quoniam vastabitur vermibus. Parū hoc erat, vt area tritici non pasceret eos, & vinum pariter mentiretur eis, nisi etiam & olim Assyrio vastante, & post, Romano exercitu debellante, ducerentur captiui, Ait ergo, repentè sententiā complens. Non habitabunt in terra domini, subauditur, sed in omnes gentes ducentur captiui, & nusquā requies erit illis, quemadmodum itidem Moyses prædixit. Disperget te dominus in omnes populos, à summitate terræ vsque ad terminos eius. In gentibus quoque illis non requiesces, neque erit requies vestigio pedis tui, & cætera. Et notandum, quòd non dixerit, non habitabunt in terra sua, sed non habitabunt (ait) in terra domini. Non vult profiteri, quòd terra illa, ad quam possidendam ingressi sunt filii Israel, terra ipsorū fuerit aut esse debuerit, sed terra domini. Et rectè, nam hoc ipsum cōfirmatur authoritate ipsius domini dicentis inter cætera, legittima terræ quæ obseruari iussit. Terra quoque non vestra in perpetuum, quia mea est, vos autem aduenæ & coloni mei estis. Neque enim terra fuit ab initio illius populi, sed neque suis eandem terram adquisiuit meritis, cū fuerit populus durissimæ ceruicis. Vndè & Moyses dicit in Deuteronomio: Ne dicas in corde tuo, cum deleuerit eos dominus Deus tuus in conspectu tuo, propter iustitiā meam introduxit me dominus, vt terram hanc possiderem, cum propter impietates suas istæ deletæ sint nationes. Neque enim propter iustitias tuas & æquitatem cordis tui, ingredieris vt possideas terras eorum, sed quia illæ egerunt impietatem, introeunte te deletæ sunt. & vt cōpleret verbum suum dominus, quod sub iuramento pollicitus est patribus tuis Abraham, Isaac, & Iacob. Scito igitur, quòd non propter iustitias tuas dominus Deus tuus dederit tibi terram hanc optimam in possessionē, cum durissimæ ceruicis sis populus. Rectè igitur dictum, non habitabunt in terra domini, pro eo vt diceret, non permanebunt in terra, quam dominus dedit illis, quæ nequaquam ipsorum erat, sed terra domini, quia videlicet nec ipsorum ab initio fuit, nec eam pro vllis adepti sunt meritis suis. Porrò, & alia est terra, quæ dignius dicatur terra domini, scilicet terra viuentium, in qua & Psalmista portionem suam esse dicit, & credit videre bona domini. Num ergo saltem in illa terra poterunt habitare coloni isti, & suscipiet eos illa terra viuentium, quos ista terra Chanaan euomuit? Nequaquam. Sequitur enim.

Deut.28. *Psal.143.* *Psal.104.* *Peruersa dilectio Iudæorum.* *Matt.23.* *Luca 11.* *Deut.28.* *Vbi supra.* *Terra domini.* *Psal.141.* *Psal.26.*

" [Reuersus est Ephraim in Aegyptum, & in Assyriis pollutum comedit. Non libabunt Deo
" vinum, & non placebunt ei. Sacrificia eorum quasi panis lugentium, omnes qui comedent eū
" contaminabuntur. quia panis eorum, animæ ipsorum, nō intrabunt in domū domini.] Rectè, ergo non specialiter dixerat, non habitabunt in ista terra domini, sed generaliter, non habitabunt in terra domini, quia videlicet sicut de illa corporaliter electi sunt in terra domini, sic

spiritualiter atq; inuisibiliter, damnati sunt, vt animæ ipsorũ non intrent in illam cœlestẽ do-
mum domini. Quare? Quia reuersus est (inquit) Ephraim in Aegyptum, id est, qui debuerant
esse filij Abrahæ, Aegyptij facti sunt, videlicet superbientes in peccatis suis, & propter superbiã
suam excæcati & indurati. Notandum, quia tertiò iam in ista inuectione hoc ipsum dixit, licet
Supra.7. verbis aut syllabis parumper demutatis. Supra namq; dixerat, Aegyptum inuocabant, & ad
Supra.8. Assyrios abierunt, Ac deinceps, Ipsi in Aegyptum conuertentur, & oblitus est Israel factoris sui,
Nunc tertio dicit: Reuersus est Israel in Aegyptum, & in Assyrijs pollutũ comedit. Notanda
sunt etiam incrementa mali, secundum modos cuiusq; dictionis. Nam quod secundò ait: Ipsi in
Aegyptum conuertentur, plus est quàm id quod primò dixerat, Aegyptum inuocabant, & quod
tertio dicit: Reuersus est Ephraim in Aegyptũ, plus est quàm id quod secundò dicit, ipsi in Aegyptũ
conuertentur. Præterito namq; tempore dicendo, reuersus est in Aegyptũ, consummatã discef-
sionem exprimit, atq; addendo, & in Assyrijs pollutũ comedit, peccati vel apostasiæ eius de-
lectationem vehementer coarguit. Secundum hæc dicta nimirum populus ille de malo in de-
terius atq; in pessimum declinauit. Quando primùm de Aegypto exierant, facientes vitulum,
Aegyptum inuocabant, dicentes: faciamus nobis ducem, & reuertamur in Aegyptum, sed suæ
voluntati permissi non fuerunt. Quando verò peccatum illud auxerunt, & recedentes à do-
3.Reg.12. mo Dauid non vnum tantũ, sed duos vitulos fecerunt, & suæ voluntati permissi sunt, rectè se-
cundum illud prophetico spiritu dicere conueniebat, quia ipsi in Aegyptum conuertentur.
Sed eiusdem conuersionis nondũ finis erat. Adhuc enim suos ad eos dominus prophetas mit-
tebat, adhuc lucerna Dauid reseruabatur in tribu Iuda, Vbi tandem crucifixerunt Christum,
illuc demum propheta intuitũ intendens, iam præterito vtitur tempore, dicendo: reuersus est
Ephraim in Aegyptum, id est, Iudæi excæcati sunt, tenebræ facti sunt, obscurati sunt oculi eo-
rum, & sic Pharao & Aegyptus aggrauauit cor suum, addendo, Et in Assyriis pollutum come-
Assyrij maligni spũs. dit, non libabunt deo vinum, & nõ placebunt ei, Euidenter astruit, quia quicquid extunc quasi
sacrum Iudæi comedunt, cum Assyriis, id est, malignis spiritibus pollutum comedũt. quicquid
extunc libant, quicquid sacrificat, nõ Deo placitũ, sed deo est aduersum, secũdum quod & per
Esaiæ.1. Esaiam dicit idem deus. Quo mihi multitudinem victimarũ vestrarũ? Holocausta arietum, &
adipem pinguium, & sanguinem vitulorũ, & agnorum, & hircorum nolui. Ne afferatis vltra sa-
crificiũ frustra. Hæc & cætera cum dicit, profectò confirmat præsentẽ prophetiæ locũ, dicẽtis.
Non libabũt Deo vinum, & nõ placebunt ei. Et vt exprimeret, quàm pollutũ comedit in Assy-
riis, id est, cum spiritibus malignis, qui per Assyrios solẽt designari, protinus ait. Sacrificia eorũ
Panis lugẽtium. quasi panis lugentiũ, omnes qui comedũt eũ, cõtaminabuntur apud Iudæos, cum pro mortuo
sacrificiũ offerebatur, ipsum sacrificiũ vocabatur panis lugentiũ, videlicet propter hoc, quia pro
mortuo erat oblatum, in cuius morte parentes lugebant. Et quisquis in domo mortui come-
disset aliquid vel tetigisset, reputabatur immundus. Vndè & aliorsum comedebãt vsq; ad se-
primum diem. Est ergo sensus, Sicut ea quæ in domo mortui erant, immunda fiebant, & quis-
quis ea comedisset aut bibisset, reputabatur immundus, sic istorum sacrificia, quæ dominus in
Esaia sese odisse testatur, immunda sunt, & quisquis inde comedit, contaminatur. Quare? Quia
Gala.6. panis (inquit) animæ ipsorum, subauditur, repositus. iuxta illud. Quæ enim seminauerit homo,
hæc & metet. non intrabit in domum domini, videlicet quia sacrificatur vel offertur extra
gratiam domini, extra fidem Christi, Hæc propheta quasi ad circumstantes respiciens dixe-
rat nunc ad ipsos, quibus ante loquebatur, iterum oculos forti zelo terribiles conuertit & di-
cit. [Quid facietis in die solenni, & in die festiuitatis domini?] Hæc sub interrogatio-
ne, vt eos euigilare faceret exclamauit, cunctisque qui audiunt in attentionem excitatis, rur-
sum se conuertit, & causam reddit, cur eos tam grauiter percunctatus sit. Ait enim.
¶ [Ecce enim profecti sunt à vastitate, Aegyptus congregabat eos, Memphis sepeliet eos,
desiderabile argenti eorum vrtica hæreditauit, lappa in tabernaculis eorum. Venerunt dies
visitationis, venerunt dies retributionis.] Tanquam diceret, derident isti me quasi promit-
tentem longinquum diem dum dico. Quid facietis in die solenni, & in die festiuitatis domini?
sicut mos eorum est, illudere prophetis. Exempli gratia, sicut in Esaia dicunt. Manda re-
manda, manda remanda. expecta reexpecta, expecta reexpecta, modicum ibi, modicum ibi.
Quoniam ergo non credunt diem illum, aut certè contemnũt, quasi nõ propè, sed longè ven-
turum. ecce de propinquo molestum datur illis argumentũ, vt nõ vacet eis dissimulare diem
illum quandoq; venturum, quẽ dico solennem, quem dico domini festiuitatem. Ecce enim pro-
fecti sunt, id est, sine dubio in proximo proficiscẽtur à vastitate decem tribus in Assyrios. & re-
liquæ duæ in Babylonios. Illuc proficiscentur à vastitate, id est, hic relinquentes solam vasta-
tionem terræ, vastata enim remanebit gladio & igne. Qui superfuerunt ex eis, Aegyptus cõ-
gregabit eos, Memphis sepeliet eos. Hoc ita factum est. Reliquiæ ex Iudæis interfecto Godo-
lia, quem rex Babylonis terræ præfecerat, contra domini præceptum fugientes Chaldæos,
ingressi sunt Aegyptum, & postea (sicut Hieremiæ testatur liber) ibi à Nabuchodonosor
inter-

interempti sunt. Memphis, cuius habitatores sepelierunt eos, ante conditam Alexandriã metropolis erat Aegypti. Cur cum dixisset, ecce profecti sunt, subiunxit à vastitate, satis aperit 4.Reg.23. Hier.41.
his verbis, Desiderabile argenti eorum, vrtica hæreditauit, lappa in tabernaculis eorũ, Lõgam
nimirum & magnam his verbis significat vastitatem, quia vbi erant quõdam domus pulcherrimæ, desiderabiles, & desiderabili argẽto comparatæ, ibi lappæ ortæ sunt atq; vrticæ. Ab isto præsentium vel citius venientium malorum argumento, maiorum fidem capere poterãt malorum de longinquo, vt non liberet eos ridere vel subsannare ad percunctationẽ dicentis, quid facietis in die solenni, & in die festiuitatis domini. Sanè dies ille solennis, dies festiuitatis domini quis sit, manifestius aperit, cum repetit, & dicit. Venerunt dies vastationis, venerũt, id est, certissimè venturi sunt dies retributionis. Siue cum singulariter diem, siue cum pluraliter dies dicit, idipsum intendit. Etenim quod hic dies dicitur, alibi dicitur etiam annus. Nam in Esaia Esaiæ.63.
Christus ipse dicit, Dies enim vltionis in corde meo, annus retributionis meæ venit. Dicitur etiam tempus, vt verè extitit quando dominus noster in hunc mundum venit, quãdo & ciuitati, Lucæ.19.
quæ illum venientem cognoscere noluit, flens super illam, dixit, Et nõ relinquẽt in te lapidem super lapidem, eo quòd non cognoueris tempus visitationis tuæ. Quod illic dicitur tempus visitationis, & in Esaia annus retributionis, hic dicuntur dies visitationis, dies retributionis. Istud tempus visitationis, iste dies vel annus retributionis; visitanti domino solennis, dies est festiuitatis, quia extunc gloria & honore coronatus est filius hominis, & sicut in Cãticis Caticorũ legimus, dies desponsionis eius, dies lætitiæ cordis eius extitit. Illis autẽ phreneticis, qui visitantis medici gratiã, nõ cognouerunt, imò repulerũt, dies est retributionis, dies interfectionis, sicut de Esaiæ.22.
eiusmodi die Esaias dicit, Dies enim interfectionis & conculcationis & fletuum, à domino Deo
« exercituum in valle visionis. Sequitur. [Scito te Israel stultum, prophetam insanum, virũ spiri-
« tualem, propter multitudinem iniquitatis tuæ & multitudinem amentiæ tuæ.] Iterum cõuersus ad eum, de quo præcedentia quasi ad auditores loquebatur, cõsilium illi præbere atq; sensatas cogitationes insinuare nititur. Consilium quippe sanũ est dicentis, scito te stultum, scito te insanum, scito te spiritualem, id est, amentẽ, post spiritualia nequitiæ euntẽ spiritũ, erroris sequẽtem, istud nãq; scire via vel principiũ est sapiẽtiæ, Hoc ille de semetipso scit, quẽ respexit, quem eruditione sua dignũ indicauit spiritus timoris domini. Hinc nanq; Salomon dicit. Visio quam Prouer.30.
loquutus est vir, cum quo est dñs, & qui Deo secũ morante, cõfortatus ait. Stultissimus sum virorũ, & sapientia hominũ non est mecũ. Nõ didici sapientiam, & nõ noui sanctorũ scientiã. Ad magnã ergo visionẽ illũ excitare intendit, adhortando, vt sciat se esse stultũ, quia videlicet hæc est visio quã loquutus est vir, cum quo est Deus. Hoc & Apostolus intẽdens. Si quis (ait) sibi videtur inter vos esse sapiens, stultus fiat, vt sit sapiens. Nec verò abs re taliter, sed pro negotio 1.Cor.3.
magno illum populũ admonet, quia videlicet ferè nullius gentis homines adeò delectantur videri sapientes aut scientes & magistri, vt homines populi Israel. Idcirco spiritu superbiæ decepti Inflata scientia Iudæi.
magistri facti sunt erroris, qui nolunt esse discipuli veritatis. Inde est illud væ, quod illis dominus enunciat his verbis. Væ vobis legisperitis, quia tulistis clauim scientiæ. Ipsi nõ introistis, & eos qui introierunt prohibuistis. Est igitur sensus, O Israel qui tibi sapiẽs videris, qui cum multa mentis elatione prophetasti, & prophetis tuis arrisisti, dicentibus, pax pax, & non veniẽt super Hier.6.
vos mala. scito te & cõfitere stultũ, scito & cõfitere te prophetã insanũ insanias falsas sequutum, scito te virũ spiritualẽ, id est, spiritu erroris deceptũ, & hæc tibi accidisse propter multitudinẽ iniquitatis tuæ, & propter multitudinem amentiæ. Si enim hoc scieris, si istud confessus fueris, tũc loquẽte tecũ Deo, sapiens fieri poteris, & iniquitates tuæ remittẽt tibi. Quod si nũc scire noluerís, scies quandoq; & sine fructu pœnitentiæ pœnitebit te quòd stultus fueris, iuxta illud Sapien.5.
sapiẽtis. Ergo errauimus à via veritatis, iustitiæ lumen non reluxit nobis, & sol intelligentiæ nõ est ortus nobis. Lassati sumus in via iniquitatis, & ambulauimus vias difficiles, viã aũt domini ignorauimus. Clamauit ad Israelẽ suggerẽs, imò & inculcãs, vt sciat & cõfiteatur quòd stultus sit. At ille pertinaciter stultitiam suã defendit, dicẽs quòd sapiens sit. Itaq; rursus ad audito-
« res cõuertitur, & cõquerendo dicit. [Speculator Ephraim cũ deo meo propheta loquens ruinæ
« factus est super omnes vias eius, insania in domo eius. Profundè peccauerũt, sicut in diebus
« Gabaa. Recordabitur iniquitatis eorũ, & visitabit peccata eorum.] Magna vehementer malitiæ vel præsumptionis admiratio, dum dicit, speculator Ephraim cum deo meo. Quid enim est, speculatorem esse cum Deo, nisi speculationis subtilitate contẽdere cum deo. Denique sicut Speculator cum Deo.
pugnare cum inimico, idem est quod pugnare contra inimicum. ita speculari cum Deo idem est hoc loco quod speculari contra Deũ. Non enim dixit speculator dei, quod bonum esset. Hoc enim debet esse is, quemcunq; Deus vice sua pro animarum custodia vigilaturum posuit, sed dixit, speculator cum deo, quod malũ est. sic enim rectè denotatur ille, quicunq; aliquo machinamento diuinis molitur obuiare cõsiliis. Hoc egit Ephraim, hoc Hieroboã fecit. Dixit enim in corde suo, Nũc reuertetur regnum ad domum Dauid, si ascẽderit populus iste, vt faciat sa- 3.Reg.12.
crificia in domo domini in Hierusalem, & conuertetur cor populi huius ad dominum suum

Roboam regē Iuda, interficientq; me & reuertentur ad eum. Et excogitato consilio, fecit duos
vitulos aureos, & dixit eis. Nolite vltra ascendere in Hierusalem. Ecce dij tui Israel qui eduxe-
runt te de terra Aegypti. Posuitq; vnū in Bethel, & alterum in Dan. Talis fuit speculator, & sic
astutè (vt putabat) speculatus Ephraim, & hanc speculationem cum speculatione Dei cōtulit,
prætulitque illius consilio vel speculationi dicentis sibi. Si igitur audieris omnia quæ præcipio
tibi, & ambulaueris in vijs meis, & feceris quod rectum est coram me, custodiens mādata mea
& præcepta mea, sicut fecit Dauid seruus meus, ero tecum, & ædificabo tibi domum fidelem,
quomodo ædificaui Dauid, & tradam tibi Israel & affligam semen Dauid super hoc, verunta-
men non cunctis diebus. Nunquid non melius se sibi prouidere putauit, consilium aliud exco-
gitando sibi? Ait ergo, Speculator Ephraim cum Deo meo. Dictum hoc admirantis pariter &
dolentis sonat affectū. Non enim tātùm dixit, speculator cum Deo, sed speculator cū Deo meo.
Habuit & prophetas Ephraim, videlicet quales erant illi quadringēti quinquaginta viri, quos
vno die Helias interfecit, & quales postea Iehu sacrificio simulato Baal, quotquot erant, omnes
occidit. Imò & ab initio, factis vitulis aureis, sicut sacerdotes, ita & prophetas Hieroboā sibimet
instituit. De quibus erat ille, qui virum Dei venientem de Iuda in sermone domini contra Hie
roboā fefellit, & reduxit secū vt comederet & biberet in domo eius. propter quod cū abijsset,
inuenit eum leo in via, & occidit. Cū ergo dixisset speculator Ephraim cū deo meo, subiunxit,
atq; ait. Propheta laqueus ruinæ factus est super omnes vias eius. Propheta dixit Ephraim, id
est, prophetas habentem. Et quia prophetæ illi verè insanierant, & nihil quod ad sanitatē per-
tineret, prophetabant, sed tantummodo inutilia quædā insana mente diuinabāt, idcirco sub-
iunxit atq; ait. Insania in domo Dei eius. Quis autē erat Deus eius? Vtiq; vitulus aureus, & talis
domus Dei erat ea quæ fuerat vocata Bethel, id est, domus dei. Illic insaniam, id est, insanā pro
3. Reg. 13. phetiam iam tūc fuisse manifestum est. Scriptū est enim sic. Propheres aūt quidam senex habi-
tabat in Bethel, ad quem venit filius suus, & narrabat ei omnia opera quæ fecerat vir dei illa
die in Bethel, & verba quæ locutus fuerat ad regem, &c. Eiusmodi prophetia quam illi prophe
tabant, rectè hic dicitur insania. Quid enim insanius, vt exempli gratia de eodem, quē nūc cō-
memorauimus, aliquid proferamus? Quid (inquam) insanius, quàm quòd & illum virū dei de-
cepit, & in inobedientiam ruere fecit, sciens & hoc intendens quod euenit? Exclamauit enim &
dixit. Quia inobediens fuisti ori domini, & non custodisti mandatum, quod præcepit tibi, non
inferetur cadauer tuū in sepulchrū patrū tuorū. Item cum occidisset illum leo, & ille sepelisset
eum, dixit ad filios suos. Cum mortuus fuero, sepelite me in sepulchro, in quo vir Dei sepultus
est, iuxta ossa eius ponite ossa mea. Profectò enim veniet sermo, quē prædixit in sermone do-
mini. Verè iste insanus erat, taliter nequā alij, nequior sibi. Quid enim iste, nisi per insaniam se-
metipsum occidit, suæq; animæ mortem cum morte aliena apertis perpetrauit oculis? Etenim
ò insanè, si propterea non infertur cadauer eius in sepulchrum patrum eius, quia inobediens
fuit ori domini, Tibi quid fiet, qui hoc scienter fecisti, quòd factus es inobediēs ori domini? Ta-
lis prophetia sic insaniēs propheta, laqueus (inquit) ruinæ factus est super omnes vias eius, sub-
audit Ephraim, & ad illaqueandū intēti omnes erāt prophetæ illi, & præualebāt decipiēdo sub
nomine prophetarū diuinādo aliquid. Quid enim dicebant, nisi quod ille iā dictus dixit. Et ego
propheta sum similis tui, & angelus locutus est mihi in sermone domini? Si hoc dicēdo laque-
us factus est viro Dei, ita vt falleret eum, & reduceret secum, quāto magis populū fallebant, &
super omnes vias eius laqueum deceptionis tendebant? Neq; enim sinebāt, vt authoritatē ha-
beret quispiā de prophetis domini, cum sese conferre auderet illi pseudopropheta, diceretq;, & ego
propheta sum similis tui. Deniq; pugno etiā interdū sibi authoritatē contrarius propheta cōtra
prophetam domini vendicare nō dubitabat. Sicut alio loco scriptū est: Nūc igitur (ait Michæas
ad regem Achab) ecce dedit dominus spiritū mēdacij in ore omniū prophetarū tuorū, qui hic
sunt, & dominus loquutus est contra te malū, Accessit aūt Sedechias filius Chanaā, & percussit
Caiphas Micheam in maxillā & dixit, Me ne ergo dimisit spiritus domini, & loquutus est tibi? Iam vt
Speculator ad rem summā recurram, id est ad tempus dominicæ passionis, quo totius prophetiæ caput in-
cum Deo. tendit. Tunc verè propheta laqueus ruinæ factus est, quando prophetauit Caiphas, quòd Iesus
Ioan. 11. moriturus erat pro gente. Hoc nimirum intendēs populo insinuare, quòd nisi illū interficerēt,
futurū esset, vt venirent Romani, & tollerēt eorum locū & gentē. Sic nanq; prophetādo cūctos
illaqueauit, & attraxit in cōsensum peccati, quod velut laqueus inexplicabilis, & loco, & genti
(sicut iā apparet) magnæ ruinæ causa extitit. Illic populus Iudaicus rectè dicēdus erat Ephraim
quia (sicut superius iam dictū est) illic Ephraim, id est, decē tribuū recedentiū à domo Dauid, pec
cata cōsummauit, crucifigēdo Christū filiū & dominū Dauid. Dicat ergo speculator Ephraim
cum deo meo, propheta laqueus ruinę factus est super omnes vias eius, insania in domo dei eius.
Speculatus est enim & quasi speculādo cōtendit cū Deo, putās quod consiliū dei suo destruere
posset cōsilio. Dixit enim, Quid facimus, quia hic homo signa multa facit? Si dimittimus eum
sic, omnes credent in eum. Deus autem econtra speculabatur, quòd si non dimitterent eum, si
omnes

omnes crederét in eum. Sed & in omnibus quæcunq; aiebat vel dicebat dominus, speculator aderat ille Ephraim, ille falsitatis fabricator pharisaicus liuor, vt illius admirãda opera vel negarent, vel sinistra interpretatione deprauarent, & vt eum aliquando saltem in sermone caperent. Vndè Psalmista, cum dixisset. Inimici mei dixerunt mala mihi, quando morietur, peribit nomen eius continuò de quolibet illorum subiunxit. Etsi ingrediebatur foras, vt videret, vana loquebatur cor eius, congregauit iniquitatem sibi. Egrediebatur foras, & loquebatur in idipsum. Et est sensus, Si quis illorum accedebat ad sermonem vel conuictum meum, ad hoc tantùm accedebat, vt insidiaretur mihi, & egrediens ad eos, loquebatur in idipsum, id est, secundum ipsam iniquitatem, quã cor eius congregauit sibi. Nimirum, quia sic malitiosè egit ille Ephraim, Ecce insania in domo dei eius. insania (inquã) quã totus orbis audiuit. Insanierũt enim extunc horribiliter seditiosi. & illam seditionẽ quã in Barraba latrone maluerunt hæreditare, condemnato Iesu pacis principe, sic ventilauerunt intus obsessi (vt sicut Iosephus testatur) admirationem simul & dolorem facerent obsidentibus Romanis. Fiebat autem hoc maximè in templo, cuius præsidio firmissimo seditiosi male vtebantur: Rectè ergo dictũ, insania in domo Dei eius. Et quis erat deus eius, nisi mammon, cui seruiendo, domum illã fecerant speluncã latronum, & in eo diu latrocinati fuerant? O inexcusabilem malitiam illorũ. Profundè (inquit) peccauerunt sicut in diebus Gabaa, id est, Sicut facere cœperunt in diebus Saul, qui fuit de Gabaa, quando dominus non ignorans quantũ in profundũ peccati descẽdere cœpissent, ac peruenturi essent. Dixit ad Samuelem. Audi vocem populi in omnibus quæ loquuntur tibi. Non enim te abiecerunt, sed me, ne regnẽ super eos. Deniq; non statim factũ est, vt non regnaret dominus super eos, præsertim cum postmodũ, amoto Saul, Dauid illis regem dederit, secũdum cor suum, sed certissimè futurum erat, vt quod facere cœperat, dicẽdo. Constitue nobis regem, sicut & vniuersæ habẽt nationes, itemque nequaquam audiemus te. rex enim erit super nos, & erimus nos quoque sicut omnes gentes. Hoc ipsum perficerent, negando Christum regẽ & dicendo, non habemus regem nisi Cæsarem. Horum quidẽ medium fuit, quòd decem tribus recesserunt à domo Dauid, Hieroboam & vitulos aureos secuti, sed tota serie temporũ vel generationum, vnus idemq; extitit funiculus peccati, quo meritò deberent, domino flagellante, de templo & de regno eius eijci. Hoc est quod protinus dicit. Recordabitur iniquitatis eorum & visitabit peccata eorum, vt videlicet, quemadmodum dixit. venient hæc omnia super generationem istam. duplicem recordationis & visitationis recipiant vindictam, temporalẽ pariter & æternam. Et vt manifestũ sit, hoc idẽ intendere spiritũ propheticũ quod dominus intẽdit, dicendo (vt iam dictum est) venient hæc omnia super generationẽ istam, quòd scilicet superiora

" patrum peccata portare debeant imitatores filii, repetit altius, & dicit. [Quasi vuas in deserto
" inueni Israel, quasi prima poma ficulneę in cacumine eius vidi patres eorũ. Ipsi autẽ intrauerunt
" ad Beelphegor & abalienati sunt in confusionem, & facti sunt abomiles, sicut ea quæ dilexe-
" runt Ephraim, quasi auis auolauit, gloria eorum à partu & ab vtero & à conceptu.] Hic tã ipsa

Dei persona loquens in propheta, peccata ipsa quæ visitanda erant, commemorans, prius sua breuiter quidem, sed mirabiliter ad memoriam audientium beneficia reuocat, vt ingratitudinem illorum contra quos sermo est, quilibet perpendens, admiretur cum Mose, & dicat. Generatio praua atque peruersa, hæccine reddis domino popule stulte & insipiens? Quasi vuas (inquit) in deserto inueni Israel. Israel hoc loco totum bonum, totũ electũ oportet intelligi. Nam econtra per Ephraim, qui quasi auis auolauit, omnes illi sunt intelligendi, qui tantũmodo filij carnis & non filij sunt promissionis, quorum idcirco gloria dicitur esse à partu & ab vtero, & à conceptu, quia in sola carne gloriantur Abrahæ, atq; idcirco non æstimantur in semine, Israel ego quasi vuas inueni, id est, sic super filijs Israel credẽtibus, in me gauisus sum, quomodo gaudet quispiam cum in transitu vel itinere dulces ad comedendũ vuas inuenerit. Ista inuẽtio gratiæ fuit. Vbinam inueni? In deserto, id est, in tali loco, vbi mirũ fuit vuas nasci, vbi pro magno habendum sic Israelem, id est, animas Deum vidẽtes siue rectas potuisse inueniri. Desertũ illud, fuit terra Aegypti, quia videlicet desertum est terra, vel gẽs omnis, quæ Deũ verũ deserẽs, vel non habẽs, ab eodem iustè deserta est. Nõ solũ autẽ desertũ, verumetiã locus erat horroris, iuxta illud Deute. Inuenit eam in terra deserta, in loco horroris, & vastæ solitudinis. Et quidẽ illud quoq; desertum, per quod circũduxit eos quadraginta annis, hic valet intelligi, sed magis horridũ erat illis desertũ ipsa Aegyptus, vbi seruiẽtes in operibus luti & lateris hoc ipsum vapulabãt, quòd quasi desertos se esse, gemẽtes ad dñm vociferabãtur. Quod illic inuenit Israel quasi vuas, id est, quòd audiuit gemitũ eorũ, propter dilectionẽ patrũ fecit, sicut scriptura testat, vbi præmisso, quia ascendit clamor eorũ ad dominũ pro operibus, & audiuit gemitũ eorũ, cõtinuò subiunctum est. Ac recordatus est fœderis quod pepigerat cum Abraham, Isaac, & Iacob, respexitq; dominus filios Israel, & liberauit eos. Bene ergo cum dixisset, quasi vuas in deserto inueni Israel, continuò subiunxit, Quasi prima poma ficulneæ in cacumine eius vidi patres eorũ. Et est sensus, Quando gemitũ eorũ audiui, recordatus sum fœderis quod pepigi cũ patribus eorũ.

Quomodo

Psal. 48. *1. Reg 8.* *Matt. 23.* *Deut. 32.* *Israel bonus, Ephraim malus.*

Ficulnea genus humanum. *Gene.3.* Quomodo autem patres illi, vel qua significatione quasi prima poma ficulneæ dicãtur, ille locus scripturæ nos instruit, quòd Adam & Eua cum admisso peccato cognouissent se esse nudos, consuerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata. Rectè nanq; genus humanum propter hoc ipsum ficulnea dicitur, quia primi patres generis humani trãsgressores facti, folijs ficulneæ pudenda contexisse noscuntur. Cuius nimirum ficulneæ quasi prima poma fuerunt patres eorum, quia videlicet primis seculi tẽporibus isti de humano genere Deo placuerunt. Non quasi prima folia, sed quasi prima poma (inquit) inueni patres eorum. *Plura folia, quàm poma huius ficulneæ.* Quanto meliora sunt folijs poma tanto vtiliores cætera multitudine hominum inueni patres eorum. Etenim, quod non sine gemitu recolendum est, ficulnea hæc multum in foliis luxuriata est, multa citò folia dilatauit, pauciora verò poma tardius protulit. Homines quos more suo natura produxit extra benedictionem vel gratiam creatoris dicentis, Crescite & multiplicamini, & ad illam pertinẽtes iram, qua mulieri post admissum peccatum dixit, Multiplicabo erumnas tuas & conceptus tuos, huius ficulneæ non poma, sed folia sunt. Porrò, filij benedictionis poma sunt eiusdem arboris, & patres Israel (de quibus iam dictum est) quasi prima poma fuerunt in summitate arboris, quia pro merito primæ fidei principatum obtinent, & summi sunt in vniuersitate generis humani. Ipsi autem (inquit) intrauerunt ad Beelphegor. Non solum hoc fecerunt, sed inter omnia *Numer.25.* quæ fecerunt, hoc fuit turpissimũ, quod spiritu fornicationis seducti per mulieres Madian initiati sunt Beelphegor, quem Latini nuncupant Priapum. Et hoc facientes abalienati sunt (ait) in confusionem, id est, alieni facti sunt, & non filij patrum talium quos vidi, quos cognoui, quos elegi, vt essem Deus eorum, & ab illa gloria traducti sunt in confusionem, in ignominiam Dei sui, ventris sui, & eorũ quæ sub ventre sunt, comedendo sacrificia mortuorũ & fornicãdo cum mulieribus, quæ illos ad sacrificia sua vocauerunt. Vis scire, quantã in confusionem abalienati sunt? Et facti sunt (ait) abominabiles, sicut ea quæ dilexerunt. Ergo facti sunt sicut Beelphegor, ad quẽ intrauerũt. Et reuera sic facti sunt, testante alio propheta, cum dicit de simulachris eiusmodi. *Psal.113.* Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. Et notandum, quòd neque iste dixit, & facti sunt abominabiles sicut quæ fecerunt, sed sicut ea quæ dixerunt, neq; ille tantummodo dixit, similes illis qui faciunt ea, sed addidit, & omnes qui cõfidunt in eis. Talis vnusquisq; est, quale illud est quod diligit, vel in quo confidit. & hoc adeò verũ est, vt qui Deum *Psal.81.* diligunt, vel qui Deo confidunt, authoritate sanctæ scripturæ dicantur etiã dij vel filij dei. *Ioan.10.* Cæterùm si quis faciat iniquitatem, & non etiã diligat, nondũ rectè dicitur abominabilis sicut illa quæ fecit. Potest enim fieri, vt recuperet honestatem & beatitudinem, Deo cõtegente mala eius facta, iuxta illud Psalmistæ. Beati quorũ remissæ sunt iniquitates, & quorũ tecta sunt peccata. Nomen eorum qui dilexerunt mala quæ fecerunt, cõfestim exprimit, dicendo. Ephraim quasi auis auolauit. Etenim peccata Ephraim, id est, Hieroboam, qui fuit de tribu Ephraim, tempore illo erant vituli aurei, & peccata illa sic dilexerunt, vt ne vnus quidẽ de regibus decẽ tribuum recesserit ab eis, atq; idcirco cuncti quicunq; vel prius vel posterius fuerunt, suam diligẽtes iniquitatem, rectè hic denotantur nomine Ephraim. Et vide qualiter opposuerit, Israel quasi vuas inueni (inquit) & patres eorum quasi prima poma in cacumine ficulneæ vidi. Ephraim autem quasi auis auolauit. Secundum similitudinem hãc sæpe contingit, in eadem vite, qua dependet vua, super eandem ficulnea in qua dulcia insunt poma, plerunque auis sedet sibi, sed longè aliter ad votum vel cõmodum agricolæ propius accedentis. Deniq; vua pomũque manũ eius expectat, vt carpat & in os suum mittat, auis autem exiliens euolat. Sic nimirũ Ephraim, quicunque ille est filius carnis non promissionis, non expectauit manum domini, nõ volũtati eius paruit, sed indomitus effugiens, regem suum Dauid dereliquit, Christum filium Dauid denegauit. Israel aũt, quicunq; extitit filius promissionis, radici bonæ inhærens, atque inde trahens amoris pinguedinem præstitit, & tanquam vua, vel vt pomum ficulneæ, colligentem atq; eligentẽ dominũ delectauit. In quo gloriatur vua ista, vel pomũ istud, loctũ radicis, quod portat illa paternę fidei radix, in eo gloriari nequaq̃ illa poterit auis, ille volatilis & refuga Ephraim. Sed quid? Gloria eorũ (inq̃t) à partu & ab vtero & à cõceptu. Et est sensus, In eo gloriãtur quòd secundũ carnem semen sunt Abrahæ, quòd secundum carnem semen faciunt in Israel, quòd vxores eorũ multũ pariunt, quòd vteri nuptiarum steriles nõ sunt, quòd conceptus eorũ multiplices sunt. In huiusmodi gloriãtur, & dicũt, Semẽ Abrahę sumus, pater noster Abraham est. *Ioan.8.* [Quod & si enutrierint filios, absq; liberis eos faciã in hominibus.] Ac si dicat, Gloriantẽ ipsi tãquã cõmodi, & multũ prole sua cõferentes Israeliticæ carni, sed palã faciã, q̃ nõ delecter ego in multitudine filiorũ, qui non promissionis vel fidei, sed tantũmodo carnis sunt filij. Nã & si enutrierint & educauerint, si vsq; ad adolescẽtiã, & vsq; ad iuuenile robur, gloriã partus, gloriã vteri & conceptus sui perduxerint, faciã vt absq; liberis sint, vt cadãt in gladio filij corã parentum oculis, nullosq; genuisse filios, illis potius optabile sit. Nõ aũt isto cõtẽtus ero. [Sed & væ eis cũ recessero ab eis.] Ac si dicat, Nõ solũ hoc malũ erit eis, vt fiãt absq; liberis, vt cadãt in ore gladij materialis filij quos enutrierint, sed postq̃ sic recessero ab eis, postq̃ sic tradidero illos in manu hostili,

hostili, sequitur adhuc væ, id est, iudicium æternæ damnationis, iuxta quod & Psalmista cum
dixisset. Tradentur in manus gladij, confestim addidit, partes vulpium erunt. Idem enim est,
ac si diceret. Corpora illorum gladiis, animæ verò tradentur spiritibus malignis. Quã ob cau- *Psal 62.*
" sam? Ait. [Ephraim (vt vidi) Tyrus erat fundata in pulchritudine.] Et est sensus, Idcirco tam
terribile portabunt iudicium, corpore & anima damnati, quia peccatum eorum non ex igno
rantia vel infirmitate procedit, sed ex superbia, quã per Tyrum notum est significari. Exem-
pli gratia, cum ad Ezechielem dominus dicit. Fili hominis, dic principi Tyri. Hæc dicit domi
minus Deus. Eo quòd eleuatum est cor tuum, & dixisti, Deus ego sum, & in cathedra Dei sedi
in corde maris, cum sis homo & nõ Deus, & dedisti cor tuũ, quasi cor Dei. Et subinde, Hæc dicit
dominus Deus. Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia. & perfectus decore in delicijs *Ezec. 28.*
paradysi Dei fuisti, cum ergo præmittens, absq; liberis eos faciam in hominibus, sed & væ eis,
cum recessero ab eis, statim subiũgit, Ephraim Tyrus erat, fundata in pulchritudine miro mo-
do iustæ damnationis causam reddit sufficientem, id est, superbiæ magnitudinem. Et rectè per
Tyrum vitium designatur peccatoris superbientis, peccata sua defendentis, quia videlicet si- *Tyrus superbiæ symbolum.*
cut Tyrus circumuallata mari, non sine periculo pugnantium poterat impugnari, ita quicunq;
eiusmodi est, non sine periculo redarguentium solet redargui. vt hic idem populus, qui redar-
guentes prophetas, & ipsum dominum prophetarum occidit. Et notanda qualitas distinctio-
nis, cum dicit, Ephraim (vt vidit) Tyrus erat. Idem est ac si dicat, Ephraim in oculis meis super
bus apparebat. Grauissimæ nanq; denotationis est, superbum quemq; dici in oculis domini. si-
cut econtra humilem esse vel dici in oculis domini, magnæ approbationis est. Porrò, pulchri- *Pulchritudo vana superborum.*
tudo est de qua dicit, fundata in pulchritudinem. falsa est & vana, qua superbi omnes sibimet
pulchri videntur. dum suas sordes cognoscere dedignãtur. quin & irasci solent, dum illis à cor-
ripiẽte quòd sordidi sint, aliquo modo suggerĩt. Sic Tyrus fundata est, sic sibi stare videtur, qui
superbus & arrogãs est. Propterea iustum erit Ephraim pati id quod iam dictũ est. Et hoc ipsum
" repetitur, cum protinus subiungit. [Ephraim educit ad interfectionem filios suos.] Ac si dicat.
Propterea, sicut iam pręmisi, dicẽs, absq; liberis faciam eos. ita nunc repetens dico. Ephraim e-
" ducit ad interfectionem filios suos, id est, interficiendos & morti destinatos generat filios, imò
" & ipse interficit eos malo exemplo, vt perinde interficiãtur gladio. Sequitur. [Da eis domine,
Quid dabis eis? Da eis vuluã sine liberis, & vbera arentia.] Mira inclamatio, mira postulatio;
Audierat propheta magnam iustæ sententiæ sæueritatem, iustam filiorum interfectionem, &
" mirabiliter infelicium parentum miseratus angustiam exclamauit, & dixit. Da eis domine. Sta
timq; sermone nondum peracto, datum quod quærit dolenter apud semetipsum perpendens
percunctatur, & dicit, Quid dabis eis? Quid volo vt des illis? Nunquid vt salui sint? Nunquid
vt væ nõ sit illis, aut vt viuant cum liberis? Non vtiq; tale quid postulare ausus sum, sed da eis
vuluam sine liberis & vbera arentia. Quare? Nimirum quia dies illi tales erunt vt dicãt. Beatæ
steriles & ventres quæ non genuerunt, & vbera quę non lactauerunt. Hoc sciens ipse dominus, *Luca. 23.*
cum ad crucifigendum duceretur, dixit mulieribus quæ plangebant eum, & lamentabantur.
Filiæ Hierusalem, nolite flere super me, sed super vosipsas flete, & super filios vestros, quoniam
ecce venient dies, in quibus dicent, Beatæ steriles & ventres quæ non genuerunt, & vbera quæ
nõ lactauerũt. Itaq; idcirco da eis vuluam domine sine liberis, quia beati vẽtres qui nõ genue-
runt. & idcirco da eis vbera arentia, quia beata vbera quæ non lactauerunt. O infelix fœcun-
ditas, & fœcunda infelicitas, cuius in comparatione sterilitas, quæ in illa gente pro maledicti-
one reputabatur, beatitudo est. Hæc interlocuto propheta, rationem suam prosequitur in sua
" persona diuina maiestas, & dicit. [Omnes nequitiæ eorũ in Galgalis, q̃a ibi eos exosos habui.]
Supra dixerat. Væ eis cum recessero ab eis, &c. nunc dicit, Omnes nequitiæ eorum in Galgalis.
Et est sensus. Nõ mireris o Propheta, nec tibi plus iusto dura videatur sentẽtia huc vltio nimis
festinata, quia nequitiæ eorum quæ vindicantur, propter quas sententia profertur, non nouæ
sunt, sed inueterauerunt, & ab antiquis diebus semper in peius profecerũt. Peius nanq; in Gal- *Halgala vetus idolorũ locus.*
galis, quàm in Bethel idola coluerunt, quia videlicet idolum vitulinum, in Bethel coluerunt
temporibus Regum, sed supra iam temporibus Iudicum in Galgalis nequiter egerunt, habẽdo
illic idola, sicut scriptum est in libro Iudicum. Cumq; obtulisset Ahot regi Eglon munera, pro *Iudic. 3.*
secutus est socios qui cum eo venerãt, & reuersus de Galgalis vbi erãt idola, verbũ (ait) secretũ
habeo ad te ò rex. Et post pauca, Ahot aũt, dũ illi turbarẽtur, aufugit, & pertrãsijt loca idolo-
rum vnde reuersus fuerat. Et pulchrè dictũ, quia de loco idolorũ, id est, de Galgalis, reuersus fu-
erat. animo quippe idolola triã, quã sectabatur Israel, reliquerat. & miro modo ante hæc in eo-
dẽ libro scriptum est. Ascenditq; angelus domini de Galgala ad locũ flentiũ, & ait. Cur hoc fe- *Iudic. 2.*
cistis? Deniq; idcirco de Galgala, vbi erãt idola (sicut iã dictũ est) angelus domini ad eos ascen-
disse dicit, vt subintelligas eũ ad videndas nequitias descendisse, illuc eodẽ descensionis modo,
quo alibi dictũ est. Clamor Sodomorũ & Gomorrhæ multiplicatus est, descẽdã & videbo verũ *Gene. 18.*
clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint, an non est ita, vt sciam. Præterea, rigem sibi
fecerunt,

fecerunt Saulem, contra voluntatem domini,& cum dominus nõ lætaretur in eis, Imò diceret
ad Samuelem, non te abiecerunt, sed me, ne regnẽ super eos. iuxta omnia opera sua quæ fece-
runt à die qua eduxi eos de Aegypto, vsque ad diem hanc sicut dereliquerunt me,& seruierũt
1.Reg.11. diis alienis, sic faciunt etiam tibi. Ipsi tantum contemnentes offensionem siue conquestionẽ do-
mini, lætabantur, sicut illic manifestè scriptum est. Et immolauerunt ibi victimas pacificas co-
ram domino,& lætatus est ibi Saul,& cuncti viri Israel nimis. Verè nimis, quia nimium est,
Prouer.2. homines lætari cum malefecerint,& exultare in rebus pessimis. sicut lætabãtur hi cum tã male-
fecissent, vt dominum abijcerent, ne regnaret super eos. Vndè & hoc valdè notãdum, quia læ-
1.Reg.13. titia taliter lætantium ibidem in confusionẽ versa est. Illic enim Saul præsumptuosè contra le-
gem, qui non erat de tribu Leui, holocaustum obtulit,& propter hoc audire meruit. Nequaquã
regnum tuum vltra consurget. Quæsiuit dominus sibi virũ iuxta cor suum, & præcepit ei do-
minus, vt sit dux super populum suum, eò quòd non seruaueris quæ præcepit dominus. Igi-
tur non nouæ sunt nequitiæ, propter quas nunc prædico, væ illis, quia iamdudũ istæ illorũ ne-
quitiæ fuerunt in Galgalis,& ibi lætati sunt in rebus pessimis. Et idcirco non plus iusto festina
nunc est sententia iudicantis, quia sicut lætati sunt in malis, ita non desinent lætari donec loquã-
tur super me labijs, & moueant capita sua, dicẽtes. Vach qui destruit templũ Dei,&c. Ibi (inquit)
exosos eos habui. Vbi? In ipsis nequitijs, quia sic nequiter egerunt & agunt, vt etiam exultent
in rebus pessimis. [Propter malitiam adinuentionũ eorum de domo mea eiciã eos, nõ addam
vt diligam eos.] Hoc iam tertiò factum est. Prius nãq; in Assyrios decem tribus eiicit dominus
de domo sua, id est, de Bethel, quod interpretatur domus Dei, quod nomen Iacob vrbi impo-
suit. Hieroboã verò fecit illã esse domũ idoli, ponendo illic vnum de vitulis aureis. Deinde tri-
bum Iuda eiecit de domo sua, id est, de templo, quod erat in Hierosolymis,& in Babylonẽ trãs-
migrare fecit. Veruntamen tũc addidit, vt diligeret eos. reduxit enim eos soluta captiuitate
post septuaginta annos. Porrò, iã tertiò sic eiecit eos de domo sua, vt hoc ipsum terribili signo
significare dignũ duceret, cum flagello eijciens vendentes & ementes de tẽplo, dicens eis. Scri-
Mat.21. ptum est. Domus mea domus orationis vocabitur, vos aut fecistis illã speluncã latronũ. Ita eie-
Ioan.2. ctis illis postmodũ (sicut illic significatũ est) vt caderent in ore gladij,& captiui ducerẽtur in o-
mnes gentes, non addã (inquit) vt diligã eos, quia videlicet cum in præsenti puniantur, nõ eue-
niet illis remissio saltem in futuro seculo. Sciendũ aũt, quia de domo sua neminem Deus eiicit,
nisi eum qui sponte sua, mente auersa, recedit. Sequitur ergo,& causam dicit, cur de domo sua
sese illos eiicere prædixerit. [Omnes principes eorũ recedẽtes.] Idem enim est ac si dicat. Idcir-
co de domo mea eiiciam illos, quia principes eorum omnes recedentes sunt. Omnes animo re-
Esai.26. cesserunt,& quamuis labiis me honorent, cor eorum longè est à me. Et quidẽ de regibus decem
tribuum palã scriptura refert, quia omnes recedentes à Deo fuerũt. Nullus enim illorũ recessit
à peccatis Hieroboam, qui peccare fecit Israel. Porrò de scribis & Pharisæis & Principibus sa-
cerdotum, quòd verè recedẽtes fuerint, Deus ipse iudex fuit & testis, dicẽte saluatore. Vos estis
Luca.16. qui iustificatis vos coram hominibus, Deus autẽ nouit corda vestra, & cætera huiusmodi. Itaq;
si quæris, cur de domo sua illos Deus eiecerit, cur in ecclesia, vel in domo Dei nõ sint recepti,
dicit tibi: quia omnes ipsi recedentes sunt, id est, quia priusquam corpore visibiliter eiicerẽtur,
mente recesserunt, animo longè fuerunt,& idcirco etiã corporaliter eiecti sunt, & ipsa (quæ sola
diligebant) terrena, domus Dei lucra vel commoda perdiderũt. His dictis,& tali causa reddita,
confestim sententiã quam præscripserat, confirmat, repetens ita. [Percussus est Ephraim, radix
eorum exiccata est, fructum nequaquã facient. Quod & si genuerint, interficiam amantissima
vteri eorum. Abiiciet eos Deus meus, quia non audierunt eum, & erunt vagi in nationibus.]
Quid enim supra dixerat, Quòd & si enutrierint filios, absq; liberis eos faciã in hominibus, idẽ
nunc repetiit, dicendo, quòd & si genuerint, interficiam amantissima vteri eorum. Porrò, quod
ait, percussus est Ephraim, radix eorũ exiccata est, fructum nequaquã faciẽt, multũ erat secun-
dum sensum ipsorum, vt superius dixerat, gloria eorum à partu est,& ab vtero,& à conceptu.
Dum enim gloriantur in carnis fructu, & multiplici partu siue conceptu contendunt non im-
pleri in se, quod nunc ait, radix eorum exiccata est, fructum nequaquam facient. Cum ergo hoc
dixissent, rectè & oportunè, quasi dicta corrigens, sententiamq; integram perficiens, continuò
subiunxit. Quod & si genuerint, interficiam amãtissima vteri eorum. Ac si dicat, Quamdiu
genuerint,& fructum ventris multiplicant, videtur eis quòd fructum faciant, non putãt quòd
radix eorum exiccata sit, vel quòd sint percussi ferro abscisionis, & de terra viuentium eradi-
cari, sed amãtissimorum occisione filiorum discruciati, clamabũt & dicẽt, quod filios nõ genu-
isse melius fuisset sibi. Hæc Deo dicente, statim in sua persona propheta, veræ ac iustæ sentẽtiæ
testis consonat,& dicit. Abiiciet eos Deus meus, quia non audierunt eum,& erũt vagi in natio-
nibus. Quibus vtique verbis vtramque damnationem exprimit, de qua iam superius dictũ est,
quia videlicet & secundum animam regno Dei priuati sunt, quos Deus abiecit,& secundũ cor-
pus captiui, suoq; loco expulsi, qui vagi sunt in nationibus, idcirco quia non audierunt eũ, id
est, non

CAP. X.

est, non quia non intellexerunt, sed quia intelligere noluerũt. Sequitur. [Vitis frondosa Israel, fructus adæquatus est ei. Secundum multitudinem fructus sui multiplicauit sibi altaria, iuxta vbertatem terræ suæ exuberauit simulachris.] Supra dixerat, radix eorum exiccata est, fructũ nequaquam facient, nunc autem dicit, vitis frondosa Israel, fructus adæquatus est ei. Et exponens quid dixerit, fructus adæquatus est ei, subiunxit atq; ait. Secundum multitudinem fructus sui multiplicauit altaria, iuxta vbertatem terræ suæ exuberauit simulachis. Ergo vbi dicit, fructum nequaquam facient, subaudiendum est, bonum. & exiccata est radix eorum, subauditur ab omni pinguedine fidei vel dilectionis Dei, hic aũt vbi nunc dicit, vitis frondosa Israel, fructus adæquatus est ei, subauditur malus. Fructus nãq; malus altaria sunt multiplicia, simulachra exuberantia, fructus ille, cuius secundum multitudinẽ altaria vel simulachra multiplicauit, altaria subiungens, iuxta vbertatẽ terræ suæ exuberauit simulachris. fructus iste, scilicet vbertas terræ in rationibus diuinitatis, nec bonus est, nec malus est. sed vtriusq;, scilicet boni & mali medius, videlicet qui boni fructus, id est, bonorum meritorũ, quædam temporalis merces esse debuerit, sed per prauitatem malè vtentium quoddã malorũ operum instrumentũ factus sit. Proinde suapte natura in iudicio diuinitatis neq; malus neq; bonus iste fructus meretur addici, sed (sicut iam dictum est) vtriusq;, scilicet boni ac mali medius. ille autẽ, de quo dixerat, nequaquam fructũ facient, sine dubio bonus. & ille, de quo subiunxit, Fructus adæquatus est ei, secundum multitudinem fructus sui multiplicauit altaria, sine dubio fructus intelligitur malus. Fructus bonus & fructus malus mira inuectione discernitur in Esaia, dum in illo dicit Deus de ista vite frondosa. Et expectaui vt faceret iudiciũ & ecce iniquitas, & iustitiã & ecce clamor. Et quidẽ quo tempore vitis hæc frondosa, scilicet Israel, à domo Dauid recesserat, non valde multum deorum altaria enarratur fecisse sibi siue simulachra. nisi tantum vitulorũ duorũ alterum posuit in Bethel, & alterũ in Dã, sed hoc ipsum iure multiplicitatis arguitur, quia multũ est, extra vnius Dei altare habere vel vnum altare aliud. Sic eo tempore quo in tantũ recessit à domo Dauid, vt ipsum crucifigeret filium Dauid, non alios legitur habuisse deos, quinimo de vnius veri Dei cultu plurimum superba religione gloriabatur, sed in hoc altarium atq; simulachrorũ multiplicitas rectè condemnatur, quod veri & summi sacerdotes Christi secundũ ordinẽ Melchisedech, altare vel sacrificiũ refugiens, altare aliud, altare suũ, & sacrificiũ sanguinis hircorum & vitulorum sibi obfirmauit, nimiũ intendens auaritiæ, quæ est simulachrorũ seruitus. Porrò fructũ suũ vitis hæc in eo malè sibi adæquauit, quòd secundum amaritudinẽ radicis siue cordis sui, aceto siue vino myrrhato sitientẽ in cruce potauit. [Diuisum est cor eorũ, nunc interibũt.] Recto & valde iusto iudicio cor eorum diuisum est, qui seipsos à Deo diuiserũt, Palam ex historiæ Regum serie cognoscitur, quàm verè, quàm multipliciter cor eorũ diuisum fuerit ex quo diuiserunt sese à domo Dauid. quippe qui ferè decies cõtra semetipsos diuisi, reges alios, percussis aliis, sibi locauerunt, & tandẽ iuxta vocẽ hanc propheticã (nunc interibunt) in captiuitatẽ irreuocabilem ducti sunt. Porrò tempore illo quo semetipsos à vero Dauid, id est, à filio Dei diuiserunt, mirum dictu est, quàm crudeli discordia cõtra semetipsos diuisa fuerit multitudo Iudæorum, sicut miserabilis excidii illorũ tragœdia testatur, Iosepho scribente, per totum vulgata mundũ. Multò quippe crudeliores sibimet per impacabiles seditiones intus extiterunt, quàm esse potuerit foris obsidens exercitus Romanorũ. Et reuera iustè, quia principẽ pacis Iesum cõdemnantes, Barrabam sibi præelegerant seditionis authorẽ. Illos ergo prophetali oculo præuidens, breui quidẽ, sed altera declamatione, iustam in illos depromit Dei sententiã, diuisum est (inquiens) cor eorũ, nunc interibunt. Diuisionem nãq; consequitur interitus, iuxta illud. Omne regnum in seipsum diuisum, desolabitur, & domus supra domum cadet. Interitum atq; ruinã regni siue cordis eorum diuisi, sequentibus verbis exprimit, ita dicens. [Ipse confringet simulachra eorũ, depopulabitur aras eorum.] Hoc & tunc de propè factũ est, quando Assyriis captiuantibus depopulatione merita vastati sunt, & tunc de longè futurũ erat, quando venientes Romani tollerent & locũ & gentẽ eorũ. Tunc enim confracta sunt durissima cõfractione simulachra eorũ. Et notandũ, quòd nõ dixit. Hostiles exercitus cõfringet, sed ipse scilicet Deus meus, qui (vt supra dictum est) abiiciet eos, confringet simulachra eorum, dépopulabitur aras eorũ.

Duplex fructus, bonus scilicet, & malus.

Esaia. 5.

Ephe. 5.

Iudæorum diuisio inter sese.

Matt. 12.

Non vult Deus, vt homini attribuatur, quando per hominem secundũ merita peccantiũ vindicta diuinitatis exercetur. Sed & si quis sibimet attribuit, quod Deo permittente cõtra populum Dei quippiam facere præualuit, ipse cœlestem contra semetipsum indignationẽ magis adducit, sitq; interdum, vt propter hoc ipsum minus nocere possit. Vndè in cantico Deuteronomii, cum dixisset, cessare faciam ex hominibus memoriã eorũ. continuò subiunxit. Sed propter iram inimicorũ distuli, ne fortè superbirent hostes eorũ, & dicerent. Manus nostra excelsa, & non dominus, fecit hæc omnia. Assur ille, per quem tunc temporis Deus confregit simulachra eorum, & depopulatus est aras eorum, sibimet arrogauit quòd sua hoc virtute fecerit, & idcirco dicitur in eum cum indignatione Dei. Væ Assur. Virga furoris mei & baculus ipse, in manu eius indignatio mea. Super hoc ille gloriabatur, quasi omnia suis faceret viribus, & id-

Regula notatu digna contra superbiam

Deut. 32.

Esaia 10

 circo

virco postmodum dicitur contra eum. Nunquid gloriabitur securis cōtra eum qui secat in ea,
aut exaltabitur serra contra eum, à quo trahitur? Dicebat enim, quemadmodū idem propheta
præmisit. In fortitudine manus meæ feci, & in sapientia mea intellexi, & abstuli terminos popu
lorum, & principes eorum deprædatus sum. Nimirum ita gloriando, sic se exaltādo, cœlestem
(vt iam dictum est) super semetipsum indignationem adduxit, quæ protinus intentatur in eū
verbis istis. Propter hoc mittet dominator Deus exercituum in pinguibus eius tenuitatem, &
subtus gloria eius succensa ardebit quasi combustio ignis. Cum igitur sic vehementer sermo
propheticus enunciat. Ipse confringet simulachra eorum, & depopulabitur aras eorum, idem
esse intelligamus ac si dicat, non manus hostium excelsa, sed dominus fecit hæc omnia. Ipse &
tunc per Assyrios confregit & depopulatus est, & deinde per Romanos confracturus erat simu
lachra eorum & depopulaturus aras eorum, quia à domo Dauid recesserunt, quia filiū Dauid
Christum crucifixerunt. Quam ob causam? Ait. [Quia nunc dicent, non est rex nobis. Non
enim timemus dominum, & rex quid faciet nobis.] Grandis nimirum & vehemens causa dā-
Contēptus & cōtumacia Iudæorū nationis est, quia dicere, non est rex nobis, & hoc peccantium conscientiam dicere, non enim
timemus dominum, id est, propositum habemus non timere dominū, & proinde cum tumore
cordis effari, rex quid faciet nobis quemadmodum dixerāt prius, quæ pars nobis in Dauid vel
3.Reg.12. quæ hæreditas in filio Isai. Sicut enim hoc illi dixerant, ita & sequaces illorum aduersus verum
Dauid dicturi erant. Nolumus hunc regnare super nos. Hoc enim apertis vocibus conclama-
uerunt, ita vt dicente Pilato, regem vestrum crucifigā, responderunt. Non habemus regē nisi
Lucæ.19. Cæsarem. Profectò hæc dicentes pariter quoq; dicebant; non enim timemus dominum, id est,
Ioann.19. propositum habebāt non timere dominū, non portare timoris eius iugum, sed cōtumaciter di-
rumpere, & proijcere omnia vincula sanctorum eius mandatorū. Nimirum vbi conscientia re-
bellis sese tali & tanta præsumptione induit, consequebatur vt dicerent etiā hoc, & rex quid fa-
ciet nobis? Cōsequebatur namq; vt regem contemnerent Dei filium, quibus propositū est nō
timere Deum. Neq; enim non ignorauerunt, sed contempserunt & oderunt. Vndè ipse rex re-
probatus ab eisdem, dicentibus, & rex quid faciet nobis, cum dixisset: Si opera non fecissem in
Ioan.15. eis quæ nemo alius fecit, peccatū nō haberēt, cōtinuò subiunxit. Nūc autē & viderūt & oderūt
& me & patrem meum. Propter hoc, ecce ipse destruxit simulachra auaritiæ eorum, & depo-
pulatus est templum & altare eorum. His dictis iterum qui loquebatur de ipsis, conuertitur ad
ipsos, & dicit. [Loquimini verba visionis inutilis, & ferietis fœdus, & germinabit quasi ama-
ritudo iudicium super sulcos agri.] Manifestum est hic, cum dicit, loquimini, non imperiū vo-
lentis, sed permissionem esse indignantis, & auersionem dimittentis, vt sit sensus. Iam docendi
non estis quid vtile sit, siue monendi vt vtilia loquamini. vos enim nō per ignorantiā errando
inutilia loquimini, sed scientia & cum profundo malignitatis consilio mendacia construitis, &
arrogantia deprauati prophetatis de cordibus vestris, veram autē & vtilem prophetiam intel-
Signa pseudoprophetarum inutilia sunt. ligere nō vultis. Loquimini igitur qualia potius vos eligitis, loquimini verba visionis inutilis,
nam vtilia verba loqui vel signa facere quæ prosint, neq; vos quæritis, neq; datum aut per-
missum est vobis. Sciendum quippe de pseudoprophetis, quòd & si aliquando futura diuināt,
nihil tamen vtile prophetant, & licet nonnulla signa & prodigia fecisse vel facturi esse legātur,
Apo.13. nihil tamen vtilitatis aliquod eorum signum habere cōprobatur. Vndè & Iohannes in Apo-
calypsi cum dixisset, & fecit signa magna, & seducit habitantes in terra, propter signa quæ data
sunt illi facere in conspectu bestiæ. Eandem signorū magnitudinem vanā, totāq; inutilem fore
insinuans, determinando sic ait. Ita vt etiā ignē faceret de cœlo descendere in terrā in conspectu
hominum. Quid enim vtilitatis habet, ignem in conspectu hominū vel super homines de aere
ministerio dæmoniaco cadere? Huiusmodi signa non sunt illius generis, cuius illa quæ nobis do
minus in semetipso designauit, euntes (inquiens) renuntiate Iohanni, quæ audistis & vidistis.
Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes
Matt.11. euangelizantur. Hæc vtilia sunt, sicut & verba ipsa, quibus propter hæc eadē signa iustum est
credi, vos autē o prophetæ vitulorū (quos Hieroboā fecit, quos Ephraim coluit) loquimini ver
ba visionis inutilis, quōniā ita vultis, & ferietis fœdus, subauditur nequaquā cū Deo, sed cum
Esaia.28. mendacio, quemadmodū & Esaias talibus illusoribus dicit: Dixistis enim. Percussimus fœdus
cum morte, & cum inferno fecimus pactum. Flagellum inundans cum transierit, nō veniet su-
per nos, quia posuimus mendacium spem nostrā, & mendacio protecti sumus. Huiusmodi fœ-
dus ferietis, & propter hoc germinabit quasi amaritudo iudiciū, vt videlicet fœdus vestrū de-
leatur, & in inimicitias impacabiles cōuertatur, sicuti vobis sicut ibidē apud eundem Esaiā do
minus dicit. Et subuertet grando spem mendacij, & protectionem aquæ inundabunt. Et dele-
bitur fœdus vestrum cum morte, & pactū vestrum cum inferno nō stabit. Flagellum inundans
cum transierit eritis ei in conculcationem, &c. Hoc iudicium germinabit fœdus vestrum (aut)
Deut.29. quasi amaritudo, id est, vt verè amaritudo, vt verè amara radix, iuxta illud Mosi, Ne fortè sit in
ter vos vir aut mulier, familia aut tribus cuius cor auersum est, vt vadat & seruiat diis gētium,

& sit

& sit inter vos radix germinans fel & amaritudinem seruitutem deorum alienorum, & Moses
radicem dixit esse generantẽ fel & amaritudinẽ. Et iste, cum dixisset, & germinabit quasi ama-
ritudo iudiciũ super sulcos agri, videlicet remaneant inculti, cultoribus in captiuitatẽ ductis,
" continuò subiunxit. [Vaccas Bethauen coluerunt habitatores Samariæ.] Nam hæc est ama-
ritudo germinans iudicium. Hæc est radix (vt ait Moyses) germinans fel & amaritudinem. Ad
auditores rursus sese conuertit sermo propheticus, miro modo clamans causam propter quam
" Israel iudicetur. Vaccas (inquit) Bethauen coluerunt habitatores Samariæ. [Quia luxit super
" eum populus eius, quia migrauit ab eo. Siquidẽ & ipse in Assur delatus es munus regi vltori,
" Confusio Israel capiet, & confundetur Israel in voluntate sua.] Cum irrisione nõ vitulos sexus
masculini, sed vaccas, id est, fœminas appellauit, vt videlicet Israel nõ solùm deos vitulos, sed
deas vaccas coluerit. Nec dixit tantùm vaccas coluerunt, sed vaccas Bethauẽ coluerũt. Magna
quippe distinctio vaccarum est earum quæ figi poterant in Bethauen, id est, in domo idoli, &
earum quæ gradiuntur in armentis, & spatiantur in pascuis. Istæ namq; vaccæ viuunt & sen-
tiunt, illæ aureæ siue ex alio quocunq; metallo formatæ, non solùm insensibilia, verùm & in-
animata simulachra sunt. Constat autẽ quia corpore inanimato corpus animatũ viuens & sen-
tiens longè præstantius est. Pulchrè igitur & vehementer redarguit nimis depressam hominum
stultitiã dicendo, vaccas Bethauen, id est, vaccas non saltẽ viuentes & lactis alimoniã pręstãtes,
sed inanimatas vaccarum similitudines coluerunt. Notandum & hoc, quia non dixit coluerunt
reges Samariæ, sed coluerunt habitatores Samariæ. Colere namq; rectè dicitur, qui sua volũ-
tate & animi diligentia celebrat & adorat siue veneratur. Non ergo populũ excusabilẽ videri *Populus in excusabilis.*
sermo hic propheticus patitur, cum dicit, Vaccas Bethauen coluerunt habitatores Samariæ. *quia sponte*
Hoc enim non propriè dictum esset aut dici posset, si regibus vitulos colentibus, metu tantùm *coluit vitu-*
& non propria fuissent obsecuti voluntate. Ii inuiti paruissent, & non spontè consensissent. Et *los.*
vndè constat, quòd habitatores Samariæ vaccas illas coluerunt? Ait. Quia luxit super eũ po-
pulus eius. Vt ostenderet vaccas Bethauen, vnum in Bethel vitulum sentiendum, non intulit,
luxit super eis populus, sed super eo, id est, vitulo aureo. Quando vel quã ob causam luxit po-
pulus super eo? Videlicet, quia tempore necessitatis & angustiæ vituli quoq; aurei inter mu-
nera cætera regibus Assyrijs directi sunt. Legimus in Regum volumine, Regẽ Israel Manahen
regi Assyriorum Phul misisse argenti talenta mille, vt ei præberet auxiliũ. inter quæ nonnulli
arbitrantur etiam vitulos aureos esse directos. Et vt sciamus (inquiunt) hoc esse quod dicimus,
perspicuè sequens versus ostendit. Siquidem ipse in Assur delatus est munus regi vitori. Idcirco
populus luxit, qui vtiq; non lugeret nisi volens, nisi cum amore magis quàm pro regũ timore
tali idololatriæ deseruisset. Cum ergo dixisset, vaccas Bethauen coluerunt habitatores Sama-
riæ, vt confirmaret eos reuera vitulũ coluisse, voluntariè vitulo deseruisse, causam reddidit nõ
firmã, dicendo, quia luxit super eo populus eius. Consequitur enim, quòd cum amore possede-
rint vel habuerint qui luxerunt, quando ablatus est eis. Populus eius, subauditur vituli, nõ si-
ne magno improperio dicitur. qui debuerat esse vnius veri Dei populus. Porrò, & hoc tradunt
Hebræi, quòd à sacerdotibus vituli aurei furto sublati, & pro his æni deaurati fuerint repositi.
Cum igitur lugeret populus tempore necessitatis & angustiæ, sicut iam dictũ est, vitulos aureos
regibus Assyrijs esse directos. exultabant æditui, quòd fraus eorum nequaquam potuisset argui
" vel deprehendi. Hoc est quod continuò subiungit. [Et æditui eius super eum exultauerunt in
" gloria eius, quia migrauit ab eo.] Lugẽte populo exultabant æditui in gloria eius, subauditur
populi, hoc est, in vitulo quem habebant pro gloria. nam gloriã incommutabilis Dei cõmu-
tauerant in similitudinem imaginis corruptibilis, non hominis, sed vituli. Et quæ pars vitæ
detestabilior habetur, populus ne qui luxit super vitulo tanquã super Deo sibi ablato, an ædi-
tui vel sacerdotes qui exultauerunt, eo quòd non esset deprehensum furtũ quod fecerãt in illo
tali Deo? Profundius barathrum damnationis meritò illusoribus illis arbitramur destinatum,
quia populares fortè errando luxerunt, illi autem irridendo, in rebus pessimis exultauerũt, quia
migrauit ab eo, id est, à populo. Et est sensus. Exultauerunt quòd migrasset, quòd sic Assyrijs re-
gibus datus esset, quasi iam vltra deprehendendi nõ posset, vtrũ aureus an æreus esset. Sed quid
deinde? Confusio (inquit) Ephraim capiet, & confundetur Israel in voluntate sua. Postquam
enim in Assur pro munere vitulus velut aureus delatus est, deprehensa fraus regi Israel literis
indicatur, & vndè se placere æstimauerũt, inde vel maximè cõfundũtur, & offendũt eos, quibus
munera miserant, æstimantes non furto sacerdotũ, sed fraude regum atq; consilio hoc esse per-
" fectum. Inde confusio cœpit Ephraim, inde confusus est Israel. Sequitur. [Transire fecit Samaria
" regem suum, quasi spumam super faciẽ aquæ, & disperdentur excelsa idoli, peccatum Israel.]
Siquidem pro merito iniquitatis perseuerantis hoc emeruit Samaria siue decem tribus, vt rex *Rex Israel*
eius transiret, & regnum eius solueretur, sicut spuma super faciem aquæ, quæ vera nimirũ simi- *sicut spuma*
litudo est. Sicut enim olla feruente superiores aquæ in spumã bullasq; surgentes irrumpunt, *aquæ.*
ipsæq; bullæ subsilientes colliduntur, & alijs emergentibus, aliæ crepãt & dissiliũt, ita Samaria

vel decem tribus, iugi feruentes igne discordiæ, reges alios super alios creauerũt, & vsq; ad decem vices (sicut ex ipsa libri Regum lectione colligi promptum est) percussis regibus, alij reges supersederunt, secundum numerum scissurã decem pallij. quo desciso, propheta, scilicet Ahias Sylonites, dixerat ad Hieroboam. Tolle tibi decem scissuras. Hæc enim dicit dominus Deus Israel. Ecce ego scindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus. Decies nanq; (sicut iam dictum est) regnum illud decem tribuũ per discordiam scissum fuit, decies quasi spumam siue bullam super faciem aquæ transire fecit regem suũ, alio percusso suscipiens aliũ. Primò nanq; scissum est Hieroboã. Secundò, Baasa percussit Nadab filium Hieroboã, & regnauit pro eo. Tertiò, Zambri dux mediæ partis equitum percussit Ela filiũ Baasa, & regnauit pro eo. Quartò, Amri, qui erat princeps militiæ super Israel, rex factus est ab exercitu, & illo mortuo
4. Reg. 9. in peccatis suis, Achab filius eius regnauit pro eo. Quinto loco Ioram filiũ Achab occidit Iehu, & regnauit pro eo. Sextò, Zachariam abneporem Iehu percussit Sellum, & regnauit pro eo. Septimò, eundem Sellum percussit Manahen, & regnauit pro eo. Octauò, Phacee filius Romeliæ, percussit Phaceiam filiũ Manahen, & regnauit pro eo. Nonò, Phacee filiũ Romeliæ, percussit Osee filius Ela, & regnauit pro eo. Decimò, tandẽ discidio scissum est regnũ in rege Assyriorũ, qui Osee iam dictũ obsedit, & vinctũ misit in carcerẽ, & transtulit Israel in Assyrios. Sic & sic Samaria malis suis regem suum transire fecit. Et disperdentur (ait) excelsa idoli, de quibus videlicet toties scriptura refert, veruntamen adhuc populus immolabat & adolebat incensum in excelsis, quod erat peccatum Israel. Cuncta hæc, vt cætera superiora, altius (sicut prophetalem decet dignitatem) nos animaduertere commonet illud, quod continuò subiunctum est. [Lappa & tribulus ascendet supra aras eorũ & dicent montibus, operite nos, & collibus, cadite super nos.] Hoc enim nequaquam de angustia captiuitatis illius, qua tũc in Assyrios translati sunt, sed potius de excidio penè inenarrabili, quo Iudæi propter scelus dominicæ mortis subuersi, & in omnes gentes captiui ducti sunt. prædictum esse authoritate sua dominus ipse comprobat, qui sequentibus & lamentantibus mulieribus, dum ad mortem duceretur, dixit: Filiæ
Lucæ. 13. Hierusalem nolite flere super me, sed super vosipsas flete & super filios vestros, quoniã ecce venient dies, in quibus dicent. Beatæ steriles & ventres quæ non genuerunt, & vbera quæ nõ lactauerunt. Tunc incipient dicere montibus, cadite super nos, & collibus, cooperite nos. Notandum quippe, quòd non sic ait. tunc dicent montibus, sed incipient dicere montibus, cadite super nos, & collibus operite nos. Idem namq; est ac si diceret. Tunc in illa tribulatione siue angustia incipiet impleri quod per Osee prædictum est. Quod si tunc cœpit impleri, & tũc dicere inceperunt montibus, cadite super nos, quando venerunt illi dies, quos tunc venturos esse dicebat dominus noster, non vtiq; ad illa tempora sua, vel ad mala quæ præsens ipse vidit propheta intendebat, quando hæc dixit vel scripsit. Et reuera, si ritè perpendas, illud quod tũc Israel passus est, quod anno nono Osee regis Israel cepit rex Assyriorũ Samariã, & transtulit Israel in Assyrios, posuitq; eos in Haila & in Abor iuxta fluuium Gozã in ciuitatibus Medorũ.
De qua tribulatione hic sentit propheta.
4 Reg. 17. non tale vel tam grande fuit malũ, vt propter illud propheticus dignaretur sic exclamare spiritus, & dicent montibus, operite nos: & collibus, cadite super nos. Quinimo etiam si in seruos & ancillas venundare illos rex Assyriorum maluisset, quàm ponere in ciuitatibus suis, tolerabile, imò & optabile fuisset malum, comparatione tam miserabilis Hierosolymorum excidij.
Hester. 7. Quemadmodum Hester quoq; cum dixisset regi, traditi enim sumus ego & populus meus, vt conteramur, iugulemur, & pereamus, continuò subiunxit. Atq; vtinã in seruos & famulas vẽderemur, esset vtcunq; tolerabile malum, & gemens tacerem. Igitur quoniam & illa, quæ de verbis istis propheticis tractauimus, partim non ex nota rei gestæ historia, sed ex Hebræorum traditione sumpta sunt, vt suprà meminimus. Ipse autem propheta nõ Iudæis perfidis, sed sapienti hæc intelligibilia fore insinuat, cum dicit: Quis sapiens & intelliget ista, intelligens & sciet hæc. rursus eadem repetere libet, & prophetiam secundum tempora quæ tunc futura erãt, notis conferre vel proferre rebus vel sensibus eodem tenore vel cursu, quousq; ad præsentem
Repetita expositio præcedentium. locum peruenimus, Christũ & eius tempora non dubitantes huius vel omnis sanctæ prophetiæ summam esse vel caput. Vaccas (inquit) Bethauen coluerunt habitatores Samariæ. Habitatores Samariæ veraciter Iudæi fuere, qui ciuitatẽ sanctam Hierusalem & templũ in illa diuini
Ioann. 8. nominis videbantur inhabitare non vtiq; corde, sed tantùm corpore. Si enim dominum no-
Ibidem. 4. strum non dubitauerunt Samaritanum dicere, qui vtiq; secundum carnem Iudæus ex Iudæis
Habitatores Samariæ. erat, & hoc idcirco dicere ausi sunt, quòd in ciuitate Samaritanorum duos dies manserat, postquam locutus est cum muliere Samaritana, quanto magis ipsa scriptura dicere debuit, habitatores Samariæ, qui nimis crudeliter imitati sunt, atq; impleuerunt peccatum Samariæ? Samaria namq; recessit à domo Dauid, regemq; alium & deos alios sibi fecit. Iudæi verò negauerunt & crucifixerunt filium Dauid, filium Dei, regẽq; suum Cæsarem esse professi sunt, & tũc quidem Barrabam sibi dimitti petierunt, & Antichristum pro Christo suscepturi sunt. Verè ergo habitatores Samariæ, id est, alieni à Dauid & à ciuitate eius Hierusalem, & à templo, quod

est in

est in ea, & templo dominici corporis, in quo corporaliter inhabitat omnis plenitudo diuini- *Iohan. 19.*
tatis. Isti coluerunt vaccas Bethauen, videlicet qualibus alius propheta loquitur. Audite ver- *Matth. 27.*
bum hoc vaccæ pingues, quæ estis in monte Samariæ, quæ calumniam facitis egenis, & con- *Coloß. 2.*
fringitis pauperes, quæ dicitis dominis vestris, afferte & bibemus. Iurauit dominus in sancto suo
quia ecce dies venient super vos & leuabunt vos in contis, & reliquias vestras in ollis feruen- *Vaccæ Be-*
tibus, & per aperturas exibitis altera contra alterā, & proijciemini in Armon, dicit dominus. *thauen.*
Vaccæ itaq; illius temporis altera contra alteram, principes sacerdotū Annas & Caiphas ex- *Amos 4.*
titerunt. ita deuorantes plebem, sicut herbam virentem vaccæ deuorare solent, & hoc in Be-
thauen, quod interpretatur domus idoli, id est, in illo templo, quod dicebatur templum do- *Matth. 21.*
mini, & debebat esse domus orationis, sed erat domus mammon, quippe quā ipsi fecerant spe- *Mammon*
luncam latronum. Istas vtiq; vaccas Iudæi coluerūt, voluntaria namq; crudelitate illis prin- *Deus Iudæ*
cipibus sacerdotū sese submiserunt & consenserunt ad occidendum dominū in illa Bethauen, *orum.*
id est, propter illam domum idoli sui, scilicet mammonæ vel pecuniæ suæ. & quasi diuino ora-
culo crediderunt vaccis illis, dicentibus sibi. Occidamus eum, ne fortè veniant Romani, &
tollant nostrum & locū & gentē. Talia sibi immugientes vaccas pingues illi coluerunt, id est,
libenter audierunt. Vndè hoc comprobatū. Quia luxit (inquit) super eo populus eius, Hoc ma
nifestùm est. Luctum nāq; spontaneū populus sibimet assumpsit super eo, subauditur Deo suo, *Iohan. 11.*
videlicet mammona iniquo, cui nimirum seruiēs nequaquam seruiebat Deo, & quodammodo
lugebat, talem inter se haberi hominē qui diceretur Christus, qui rex Israel acclamaretur, quē
nisi occiderent, venirent Romani, & tollerent ipsorum locum, tam pulchrum tantarumq; diui
tiarum. Hoc illi simile fuit, quòd impia Iezabel iubente, primates populi luctum simulauerūt,
& prædicauerunt ieiunium, vt quasi necessario iustitiæ iudicio interficerent Naboth, summit-
tentes duos viros filios Belial contra eum, qui falsum dicerent testimonium. Et populus qui-
dem totus crudelitati intentus, voluntariam necessitatem occidendi dominum quasi tristis su-
scepit, sed principes sacerdotum scribæ & Pharisæi gaudebant intra cordis sui secretum, quòd
præualuisset malitiæ suæ commentum. Ait ergo. Et æditui eius super eum exultauerunt in glo
ria eius, quia migrauit ab eo. Siquidem & ipse in Assur delatus est munus regi vltori. Aeditui
namq; tunc erant illi, non veritatis, sed erroris & malitiæ, iuxta illam sententiā domini, quia *3 Reg. 21.*
tulistis (inquit) clauim scientiæ. Ipsi non introistis, & eos qui introibant, prohibuistis. Exulta-
uerunt (ait) in gloria eius, quia migrauit ab eo, id est, exultauerūt in pecunijs populi, quia prędā
faciebant de populo, sperantes quod deinceps sua lucra facerent occiso Christo, qui reprehen-
debat auaritiam ipsorum. Nam quòd tali spe vel intentione Christum occiderent, illa probat
parabola, in qua videntes agricolæ filiū patrisfamilias, dixerunt: Hic est hæres, occidamus eū, *Matth. 21.*
& nostra erit hæreditas. Cui autem dubiū, vel quis nesciat, quomodo migrauerit ab eo, scilicet
populo deus suus mammon. cui seruiebat, vt meritò veniret in manus Romanorum argentū *Iudæi tra-*
ipsorum & aurum & locus & gens? Siquidem ipsi hoc emeruerunt, quando cōgregati cum se- *diti sunt re*
nioribus, consilio accepto, pecuniam copiosam dederūt militibus dicētes. Dicite, quia discipuli *gi vltori di*
eius nocte venerunt, & furati sunt eum nobis dormientibus. Hoc nempe modo Deus ipsorum, *abolo.*
qui non est alius, nisi mammon iniquus, in Assyrijs delatus est munus regi vltori, quia profectò
pecunia ipsorum malignis spiritibus, & diabolo patri mendacij dedicata est, quando tale mē-
dacium coemerunt. Proinde iusto valde iudicio prouenit, vt traderentur illi regi vltori, vt &
super eos rex atq; pater mendacij regnaret, & in eos vltionem per manus Romanorū exerceret.
Et illi quidem ad horam nimis paruam exultauerunt, putantes quòd deinceps liberius copio-
sa pecunia migrare deberet à populo in marsupia ipsorum. sed exultatio illa in verū conuersa
est luctum, quia magnam & miserabilē, toto mirante seculo, vltionem sustinuerunt. Vndè & *alias, Ephra*
subditur. Confusio Israel, capiet, & confundetur Israel, sicut nunc palam factum est, quando *im.*
ceciderunt in ore gladij, & in omnes gentes captiui ducti sunt, & in residuis eorum toti mundo
spectaculum est, non solùm dispersio qua dispersi sunt, verumetiā cæcitas mentis, quæ in Israel
contigit. Et bene cum dixisset, confundetur Israel, addidit, in voluntate sua, quia videlicet sic
voluerunt Iudæi, sic electione præfinxerunt ac præscripserunt sibi Christū regem negantes, &
Cæsarem profitentes, Christū occidētes, & Barrabā dimittentes, & clamantes corā Pilato, sā-
guis eius super nos & super filios nostros. Sequitur. Transire fecit Samaria regem suum quasi *Iudæi absq;*
spumam super faciem aquæ, & disperdentur excelsa idoli, peccatū Israel. Samaria (sicut iam *regr.*
dictum est) hoc loco rectè dicitur etiā Iudæa, quia reuera secundū supra dictas rationes Sama-
riæ, quæ à domo Dauid scissa fuerat, similē sese in peius fecit Iudæa, quæ verum Dauid Chri-
stum regem habere recusat. Transire ergo fecit regē suū, id est, regē habere maluit transitoriū,
quàm regem suum. Verùm non conceditur ei, vt saltem transitorium regem habere possit, sed
omnino ablatū est illi regnū, & dux pariter & rex ab ea transiuit. Nec enim saltem dignatus
est Cæsarum quisquā regnare super eos, aut in regno suo ciues habere illos, sed tantummodo
captiuos, licet adulati sint dicentes, non habemus regē nisi Cæsarē. Sicut repętinè transit spuma

Excelsa idoli templum Iudæorum.

super faciem aquæ, sic in breui dissipatum & adnihilatum est regnum Iudææ, & disperdita sunt excelsa idoli peccatum Israel, lapis quippe super lapidem non remansit, & destructum est, subuertentibus Romanis illud, quod debebat esse templum domini, erat autem excelsum idoli, & peccatum Israel, ex quo polluti sunt sanguine Christi, homicidæ, & serui peccati, serui mammonæ Dei vel idoli sui. Et quid mirum, si iam post necem Christi templū illud vocetur excelsum idoli, cum antea domus eadē spelunca latronū facta vocata fuerit? Disperdentur ergo excelsa idoli, id est, adnihilabitur caput superbiæ Iudaicæ, & fundus auaritiæ pharisaicæ. pulchritudo templi, de quo salus exiuit, sicut significatur in euangelio, cum dicitur: Iesus autē abscondit se & exiuit de templo. Quanta autem perditione, quanta cum tribulatione gentis hoc deberet

Iohan. 8.

Fuga Iudæorum in obsidione.

fieri, verbis sequentibus exprimit, cum dicit: Lappa & tribulus ascendet super aras eorum, & dicent montibus, operite nos. & collibus, cadite super nos. Quod enim dicit, lappa & tribulus ascendet super aras eorum, signum est vltimæ solitudinis, vt ne parietes quidem & extrema ædificiorum vestigia relinquantur. Cum autem subiungit, & dicent montibus, operite nos. & collibus, cadite super nos. iram & tribulationem illam vehementer edicere nititur, quæ tanta extitit vt satis declamari non possit. Eorum namque erat dicere montibus, operite nos, & collibus, cadite super nos. quippe qui magis mori optarent, quàm cernere quæ afferunt mortem. Et reuera satis pulchrè atque eleganter exprimit litera hæc, quanto desiderio latere voluisset, si possibile fuisset. Etenim cum per omne tempus obsidionis (vt Iosephus refert) occisorum, siue fame, cæterisque cladibus mortuorum numerus ad decies centena milia collectus fuerit, qui superfuerunt ad valles, & in specus subterraneos confugerunt, & in cloacis quoque delitescere frustra conati sunt. Sic delituisse vel delitescere voluisse, nimirū dixisse fuit montibus, operite nos, & collibus, cadite super nos. Quare autem dominus noster hoc testimonium de propheta sumens, sic dicere maluit, tunc incipient dicere: Cur non ait dicent, sed dicere incipient? Videlicet, quia non illic finis, sed initium dolorum extitit quando sic ceciderunt in ore gladij. Tempus aliud erit, veniet dies alius, dies iudicij, quo maiori cum angustia dicēt mōtibus, operite nos & collibus, cadite super nos, dicent sanctis patribus & patriarchis, protegite nos, dicent Mosi & prophetis, excusate nos. Verùm id frustra dicent, nam econtra est, qui accuset vos (ait domi-

Iohan. 5.

nus) Moyses in quo vos speratis. Et verba quidem diuersa de montibus & collibus prædicata sunt, dicendo montibus, operite nos. & collibus, cadite super nos. sed sensu eadem sunt. Nam propheta quidem, dicent (ait) montibus, operite nos. & collibus, cadite. dominus autem, tunc (inquit) incipient dicere montibus cadite super nos, & collibus, operite nos. Sequitur: [Ex diebus Gabaa peccauit Israel. Ibi steterunt. Non comprehendet eos in Gabaa prælium super filios iniquitatis. Iuxta desiderium meum corripiam eos. Congregabuntur super eos populi cum corripientur propter duas iniquitates suas.] Semel & iterum ac tertiò, imò & quartò antiquitatem siue vetustatem peccatorum commemorat, vt nulli videatur nimium festina, vel plus iusto seuera punientis sententia. Primò namque superius dixit, ista subsannatio eorum in terra Aegypti. & post aliqua rursus ait, Profundè peccauerunt sic in diebus Gabaa. Item, Omnes nequitiæ eorum in Galgalis, quia ibi exosos habui eos. Nunc quarta iam vice secundum eandem

Peccatū Israel duplex in Gabaa.

Iudic. 19.

intentionem dicit. Ex diebus Gabaa peccauit Israel, id est, ex eodem tempore quo in Gabaa peccare non desijt Israel. Peccauit autem illic semel & iterum Israel peccata, quorum in scriptura sæuum & horribile monumentum est. Venit leuita in ciuitatem illam cum vxore sua, illucque diuertit, & ecce homines ciuitatis illius circundederunt nocte domum in qua manebat, volentes eum occidere, & vxorem eius incredibili libidinis furore vexantes. Denique mortua est. Vbi tanta regnabat corporalis nequitia fornicationis, iam increuerat nequitia quoque spiritualis, & hoc nihilominus eadem scriptura denarrat, referens præcedenti lectione, idolum factum in domo Michæ. Et quanta illud instantia, qua violentia rapuerunt ad se filij stirpis Dan cum sacerdote, dicentes ei: Veni nobiscū, vt habeamus te patrem & sacerdotem, & cætera. Sed filij Israel illam fornicationē idololatriæ pro nihilo ducentes, imò & ipsi faciētes pro illa corporali fornicatione ascenderunt oppugnare Gabaa, contra filios Beniamin. & semel atque iterum bello concisi, tandemque victores, penè vnam ex Israel tribum deleuerunt. Post hæc Saul,

1. Reg. 8.

ex eadem vrbe rex assumptus est, tanta tum offensione Dei, vt diceret ad Samuelē. Non enim te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos. Nimirū sic & sic peccante Israel, filii quoque postmodum nati simul peccauerunt, vero & iusto iudicio Dei sic enunciante, sic eos arguente, vt dicat. Ibi steterunt. Idem enim est ac si dicat. Filioli, quamuis post multa tempora nati illic peccauerunt, in illis patribus suis præuaricati sunt, quia videlicet à peccatis eorū non recesserūt, imò peiora faciendo mensuram illorū impleuerunt. Idcirco etiam durius atque fortius super eas dari debuit iudiciū. Quod intendens, continuò dicens. Non comprehendet eos in Gabaa prælium super filios iniquitatis. Et est sensus. Quod malum passuri sunt, nō tale erit quale fuit illud prœliū in Gabaa, quod habuerunt contra filios iniquitatis, quorū incredibilis furor libidinis mulierem vexādo interfecit, sed multò vehemētius, incōparabiliter maius. Hoc est quod proximus ait. Iuxta deside-

deſiderium meũ corripiam eos. Magna & vehemens comminatio, quæ ſecundum literæ ſonum hoc ſignificat, quod vindictæ magnitudinem facere Deus (qui vtiq; impaſſibilis eſt) habeat in deſiderio. Simile eſt huic illud quod in Eſaia dicit. Heu conſolabor ſuper hoſtibus meis. *Eſaiæ.1.* Dictum eſt autem ad ſimilitudinem hominis multum exacerbati, & vltionem videre adeò deſiderantis, vt antequã fiat, nullo modo poſſit conſolari. Et quid facturus ſit, protinus breuiter innuit. Congregabuntur (ait) ſuper eos populi, cum corripietur propter duas iniquitates ſuas.

Duæ iniquitates Iudæorum. *Hiere.2.*

Propter duas iniquitates corripiendum dicit Iſrael, iuxta illud quod in Hieremia loquitur idem Deus. Duo mala fecit populus meus. Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt ſibi ciſternas quæ continere non poſſunt aquas. hoc de gente alia, de populo quouis Deũ ignorante, dici non poterat, Gens enim quæcunq; verum ignorans Deum, falſos deos colebat, vnã tantum feciſſe iniquitatem rectè dicitur. gens autem hæc, in qua Deus notus erat, declinando in idololatriam, duas habere iniquitates veraciter culpatur, id eſt, Deum verum reliquiſſe, & pro illo vel contra illum deos alienos coluiſſe. Dupliciter namq; reus eſt, qui bonum ſciens, malum potius eligit, ille verò ſimpliciter, qui bonum neſciens, malum pro bono ſuſcipit. Itaq; & quando vitulum vnum populus ille fecit in deſerto & coluit, poſt multa quæ viderat magnalia veri Dei. & quando deſerens domum Dauid & templum domini, duos vitulos ſibi ſtatuit, imò & quoties illos vel alios gentium deos adorauit. Amplius autem quando Barrabam ſibi dimitti, Chriſtum autẽ crucifigi petiuit, duas iniquitates fecit, dupliciter peccauit, bonum reprobans, & malum eligens. dulce amarum, & amarum dulce ponens. tenebras lucẽ, & lucem tenebras appellans. Cum igitur corripientur propter duas iniquitates ſuas, congregabuntur (ait) ſuper eos populi, vt videlicet propter ſeditionis authorem, quem ſibi elegerũt, tradantur in manus gladij. & propter hoc quod Chriſtum negauerunt, vulpium, id eſt, malignorum ſpirituum partes ſint. Sequitur. [Ephraim vitula docta diligere trituram, & ego tranſiui ſuper pulchritudinem colli eius. Aſcendam ſuper Ephraim, arabit Iudas, cõfringet ſibi ſulcos Iacob.] Quærebas forte admirans, quæ cauſa vel quod vinculum tam forte populum illum idololatriæ ſubligatum, tam diu tenuerit ex diebus Gabaa, imò ex diebus Aegypti. ſicut ſuperius ait, iſta ſubſannatio eorum in terra Aegypti. *Supra.7.* Quaſi iſtud quæreres, cauſam veram habili atq; eleganti ſimilitudine conuenienter exprimit. Ephraim (inquit) vitula docta diligere trituram. Conſuetudo hic terræ promiſſionis tangitur, vbi vitulæ cũ cæteris animalibus fruges terere conſueuerunt. Cum autem grauiſſimo labore fatigantur, ſolent prodire ab area. Iterum autem diligentes aream, eo quòd fruges in ea comedant, vndè eſt illud, Non alligabis os boui trituranti, ſpontè ad aream redeunt. Igitur Ephraim ſimilis eſt vaccæ vitulæ, quia didicit aream terere. Et non ſolum didicit, verumetiam à nimia conſuetudine cœpit amare quod docta eſt, licet trituratio laborem inferat. Sic & populus Iſraeliticus, licet frequenter affligeretur, & multa aduerſa pateretur propter idololatriam, tamen voluntates ſuas & ingluuiem ventris ſequi deſiderans, vltro ad idola reuertebatur. *Cur vitulæ ſimilitudo affertur hic* Poterat hoc ipſum alia quacunq; ſimilitudine quàm per eiuſmodi vitulam deſignari, ſed mira proprietate vſus eſt intuitus ſpiritus prophetici, dum talem proponere ſimilitudinem maluit. Nam quia vitulos colebat Ephraim ſiue Iſrael ſciſſus à domo Dauid, imo & coluit ab initio vitulũ, quando egreſſus eſt de terra Aegypti, pulchrè nimis eadem gens hic vitula dicta eſt, dum arguitur, quod à vero Deo fornicando cultui vitulorum ſuccubuerit. Magnam deinde ſonat iram dicendo, & ego tranſiui ſuper pulchritudinem colli eius, aſcendam ſuper Ephraim. *Pulchritudo colli ſuperbia eſt.* Pulchritudo nãq; colli ſuperbiam deſignat eorũdem peccantium, & in peccatis ſuis complacentium ſibi. Porro tranſitus ſiue aſcenſus, de quo dicit. Ego tranſiui ſiue aſcendam Ephraim, tam futuro quàm præterito tempore certiſſimum eſſe ſignificans quod facere intendit, vindicta eſt eadem quam in Exodo legimus præſcriptam his verbis. *Exod.33.* Populus duræ ceruicis es, ſemel aſcendam in medio tui, & delebo te. Nec vana illa cõminatio extitit. Semel enim aſcendit, ſemel humanatus eſt, ſemel paſſus, mortuus eſt, & reſurrexit, & in cœlum aſcendit. & tunc demum illum populum dura ceruice aſcenſus ſui nimis impatientem deleuit. Quod hic pulchritudo colli, hoc ibidem dicitur ornatus, cum dominus dicit. Iam nunc depone ornatum tuum, vt ſciam quid faciam tibi. Depoſuerunt ergo filij Iſrael ornatum ſuum à monte Oreb. Quamdiu peccator ornatus incedit, id eſt, in peccatis ſuis ſuperbit, quamdiu pulchram ceruicem erigit, complacendo ſibi, lætabundus quod malè fecerit, & exultans in rebus peſſimis, quodammodo neſcit Deus quid faciat illi, neſcit miſericordia quali *Prouer.2.* aditu ad illũ veniat remota ſeueritate iudicij, atq; idcirco cũ dixiſſet ſententiã iudicialẽ, populus duræ ceruicis es, ſemel aſcendam in medio tui & delebo te, protinus conſilium offerens, iam nunc (ait) depone ornatum tuũ, vt ſciam quid faciam tibi, id eſt, humiliare pœnitendo, vt miſerear tui. Igitur quod hic ait, & ego aſcendi ſiue aſcendam ſuper pulchritudinẽ colli eius, videlicet vitulæ diligentis trituram, id eſt, populi toties tamq; pertinaciter recurrentis ad idololatriam, illam deſignat iram, quã tunc idẽ populus bibit vſq; ad fundũ calicis, quãdo Deus homo factus in medio eius aſcendit. Extunc enim confracta eſt pulchritudo ceruicis, quia ceciderũt in

Excelsa idoli templum Iudæorum.

super faciem aquæ, sic in breui dissipatum & adnihilatum est regnum Iudææ, & disperdita sunt excelsa idoli peccatum Israel, lapis quippe super lapidem non remansit, & destructum est, subuertentibus Romanis illud, quod deoebat esse templum domini, erat autem excelsum idoli, & peccatum Israel, ex quo polluti sunt sanguine Christi, homicidæ, & serui peccati, serui mãmonæ Dei vel idoli sui. Et quid mirum, si iam post necem Christi templũ illud vocetur excelsum idoli, cum antea domus eadẽ spelunca latronũ facta vocata fuerit? Disperdentur ergo excelsa idoli, id est, adnihilabitur caput superbiæ Iudaicæ, & fundus auaritiæ pharisaicæ. pulchritudo templi, de quo salus exiuit, sicut significatur in euangelio, cum dicitur: Iesus autẽ abscondit se & exiuit de templo. Quanta autem perditione, quanta cum tribulatione gentis hoc deberet

Iohan. 8.

Fuga Iudæorum in obsidione.

fieri, verbis sequentibus exprimit, cum dicit: Lappa & tribulus ascendet super aras eorum, & dicent montibus, operite nos. & collibus, cadite super nos. Quod enim dicit, lappa & tribulus ascendet super aras eorum, signum est vltimæ solitudinis, vt ne parietes quidem & extrema ædificiorum vestigia relinquantur. Cum autem subiungit, & dicent montibus, operite nos. & collibus, cadite super nos. tram & tribulationem illam vehementer edicere nititur, quæ tanta extitit vt satis declamari non possit. Eorum nanque erat dicere montibus, operite nos, & collibus, cadite super nos. quippe qui magis mori optarent, quàm cernere quæ afferunt mortem. Et reuera satis pulchrè atque eleganter exprimit litera hæc, quanto desiderio latere voluisset, si possibile fuisset. Etenim cum per omne tempus obsidionis (vt Iosephus refert) occisorum, siue fame, cæterisque cladibus mortuorum numerus ad decies centena milia collectus fuerit, qui superfuerunt ad valles, & in specus subterraneos confugerunt, & in cloacis quoque delitescere frustra conati sunt. Sic delituisse vel delitescere voluisse, nimirũ dixisse fuit montibus, operite nos, & collibus, cadite super nos. Quare autem dominus noster hoc testimonium de propheta sumens, sic dicere maluit, tunc incipient dicere: Cur non ait dicent, sed dicere incipient? Videlicet, quia non illic finis, sed initium dolorum extitit quando sic ceciderunt in ore gladij. Tempus aliud erit, veniet dies alius, dies iudicij, quo maiori cum angustia dicẽt mõtibus, operite nos & collibus, cadite super nos, dicent sanctis patribus & patriarchis, protegite nos, dicent Mosi & prophetis, excusate nos. Verùm id frustra dicent, nam econtra est, qui accuset vos (ait dominus) Moyses in quo vos speratis. Et verba quidem diuersa de montibus & collibus prædicata

Iohan. 5.

sunt, dicendo montibus, operite nos. & collibus, cadite super nos. sed sensu eadem sunt. Nam propheta quidem, dicent (ait) montibus, operite nos. & collibus, cadite. dominus autem, tunc (inquit) incipient dicere montibus cadite super nos, & collibus, operite nos. Sequitur: [Ex diebus Gabaa peccauit Israel. Ibi steterunt. Non comprehendet eos in Gabaa prælium super filios iniquitatis. Iuxta desiderium meum corripiam eos. Congregabuntur super eos populi cum corripientur propter duas iniquitates suas.] Semel & iterum ac tertiò, imò & quartò antiquitatem siue vetustatem peccati illorum commemorat, vt nulli videatur nimium festina, vel plus iusto seurra punientis sententia. Primò namque superius dixit, ista subsannatio eorum in terra Aegypti. & post aliqua rursus ait, Profundè peccauerunt sic in diebus Gabaa. Item, Omnes nequitiæ eorum in Galgalis, quia ibi exosos habui eos. Nunc quarta iam vice secundum eandem

Peccatũ Israel duplex in Gabaa.

Iudic. 19.

intentionem dicit. Ex diebus Gabaa peccauit Israel, id est, ex eodem tempore quo in Gabaa peccare non desijt Israel. Peccauit autem illic semel & iterum Israel peccata, quorum in scriptura sæuum & horribile monumentum est. Venit leuita in ciuitatem illam cum vxore sua, illucque diuertit, & ecce homines ciuitatis illius circundederunt nocte domum in qua manebat, volentes eum occidere, & vxorem eius incredibili libidinis furore vexantes. Denique mortua est. Vbi tanta regnabat corporalis nequitia fornicationis, iam increuerat nequitia quoque spiritualis, & hoc nihilominus eadem scriptura denarrat, referens præcedenti lectione, idolum factum in domo Michæ. Et quanta illud instantia, qua violentia rapuerunt ad se filij stirpis Dan cum sacerdote, dicentes ei: Veni nobiscũ, vt habeamus te patrem & sacerdotem, & cætera. Sed filij Israel illam fornicationẽ idololatriæ pro nihilo ducentes, imò & ipsi facientes pro illa corporali fornicatione ascenderunt oppugnare Gabaa, contra filios Beniamin. & semel atque iterum bello concisi, tandemque victores, penè vnam ex Israel tribum deleuerunt. Post hæc Saul,

1. Reg. 8.

ex eadem vrbe rex assumptus est, tanta cum offensione Dei, vt diceret ad Samuelẽ. Non enim te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos. Nimirũ sic & sic peccante Israel, filii quoque postmodum nati simul peccauerunt, vero & iusto iudicio Dei sic enunciante, sic eos arguente, vt dicat. Ibi steterunt. Idem enim est ac si dicat. Filioli, quamuis post multa tempora nati illic peccauerunt, in illis patribus suis præuaricati sunt, quia videlicet à peccatis eorũ non recesserũt, imò peiora faciendo mensuram illorũ impleuerunt. Idcirco etiam durius atque fortius super eas dari debuit iudiciũ. Quod intendens, continuò dicens. Non comprehendet eos in Gabaa prælium super filiis iniquitatis. Et est sensus. Quod malum passuri sunt, nõ tale erit quale fuit illud prçliũ in Gabaa, quod habuerunt contra filios iniquitatis, quorũ incredibilis furor libidinis mulierem vexãdo interfecit, sed multò vehemẽtius, incõparabiliter maius. Hoc est quod ꝓtinus ait. Iuxta desiderium

desiderium meũ corripiam eos. Magna & vehemens comminatio, quæ secundum literæ so-
num hoc significat, quod vindictæ magnitudinem facere Deus (qui vtiq; impassibilis est) habe-
at in desiderio. Simile est huic illud quod in Esaia dicit. Heu consolabor super hostibus meis. *Esaie.1.*
Dictum est autem ad similitudinem hominis multum exacerbati, & vltionem videre adeò de-
siderantis, vt antequã fiat, nullo modo possit consolari. Et quid facturus sit, protinus breuiter
innuit. Congregabuntur (ait) super eos populi, cum corripietur propter duas iniquitates suas.

Propter duas iniquitates corripiendum dicit Israel, iuxta illud quod in Hieremia loquitur *Duæ iniqui*
idem Deus. Duo mala fecit populus meus. Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt *tates Iudæ-*
sibi cisternas quæ continere non possunt aquas. hoc de gente alia, de populo quouis Deũ igno- *orum.*
rante, dici non poterat, Gens enim quæcunq; verum ignorans Deum, falsos deos colebat, vnã *Hiere.1.*
tantum fecisse iniquitatem rectè dicitur. gens autem hæc, in qua Deus notus erat, declinando
in idololatriam, duas habere iniquitates veraciter culpatur, id est, Deum verum reliquisse, &
pro illo vel contra illum deos alienos coluisse. Dupliciter namq; reus est, qui bonum sciens,
malum potius eligit, ille verò simpliciter, qui bonum nesciens, malum pro bono suscipit. Itaq;
& quando vitulum vnum populus ille fecit in deserto & coluit, post multa quæ viderat ma-
gnalia veri Dei. & quando delerens domum Dauid & templum domini, duos vitulos sibi sta-
tuit, imò & quoties illos vel illos gentium deos adorauit. Amplius autem quando Bar-
rabam sibi dimitti, Christum autẽ crucifigi petiuit, duas iniquitates fecit, dupliciter peccauit,
bonum reprobans, & malum eligens. dulce amarum, & amarum dulce ponens. tenebras lucẽ,
& lucem tenebras appellans. Cum igitur corripientur propter duas iniquitates suas, congre-
gabuntur (ait) super eos populi, vt videlicet propter seditionis authorem, quem sibi elegerũt,
tradantur in manus gladij. & propter hoc quod Christum negauerunt, vulpium, id est, mali-
« gnorum spirituum partes sint. Sequitur. [Ephraim vitula docta diligere trituram, & ego tran-
« siui super pulchritudinem colli eius. Ascendam super Ephraim, arabit Iudas, cõfringet sibi sul-
« cos Iacob.] Quærebas forte admirans, quæ causa vel quod vinculum tam forte populum il-
lum idololatriæ subligatum, tam diu tenuerit ex diebus Gabaa, imò ex diebus Aegypti. sicut
superius ait, ista subsannatio eorum in terra Aegypti. Quasi istud quæreres, causam veram ha- *Supra.7.*
bili atq; eleganti similitudine conuenienter exprimit. Ephraim (inquit) vitula docta diligere
trituram. Consuetudo hic terræ promissionis tangitur, vbi vitulæ cũ cæteris animalibus fru-
ges terere consueuerunt. Cum autem grauissimo labore fatigantur, solent prodire ab area. Ite-
rum autem diligentes aream, eo quòd fruges in ea comedant, vndè est illud, Non alligabis os
boui trituranti, spontè ad aream redeunt. Igitur Ephraim similis est vaccæ vitulæ, quia didicit
aream terere. Et non solum didicit, verumetiam à nimia consuetudine cœpit amare quod do-
cta est, licet trituratio laborem inferat. Sic & populus Israeliticus, licet frequenter affligeretur,
& multa aduersa pateretur propter idololatriam, tamen voluntates suas & ingluuiem ventris
sequi desiderans, vltro ad idola reuertebatur. Poterat hoc ipsum alia quacunq; similitudine *Cur vitulæ*
quàm per eiusmodi vitulam designari, sed mira proprietate vsus est intuitus spiritus prophe- *similitudo*
tiri, dum talem proponere similitudinem maluit. Nam quia vitulos colebat Ephraim siue Is- *affertur hic*
rael scissus à domo Dauid, imo & coluit ab initio vitulũ, quando egressus est de terra Aegypti,
pulchrè nimis eadem gens hic vitula dicta est, dum arguitur, quod à vero Deo fornicando cul-
tui vitulorum succubuerit. Magnam deinde tonat iram dicendo, & ego transiui super pulchri *Pulchritu-*
tudinem colli eius, ascendam super Ephraim. Pulchritudo nãq; colli superbiam designat eorũ- *do colli su-*
dem peccantium, & in peccatis suis complacentium sibi. Porro transitus siue ascensus, de quo *perbia est.*
dicit. Ego transiui siue ascendam Ephraim, tam futuro quàm præterito tempore certissimum
esse significans quod facere intendit, vindicta est eadem quam in Exodo legimus præscriptam
his verbis. Populus duræ ceruicis es, semel ascendam in medio tui, & delebo te. Nec vana illa *Exod.33.*
cõminatio extitit. Semel enim ascendit, semel humanatus est, semel passus, mortuus est, & re-
surrexit, & in cœlum ascendit. & tunc demum illum populum dura ceruice ascensus sui nimis
impatientem deleuit. Quod hic pulchritudo colli, hoc ibidem dicitur ornatus, cum dominus
dicit. Iam nunc depone ornatum tuum, vt sciam quid faciam tibi. Deposuerunt ergo filij Israel
ornatum suum à monte Oreb. Quamdiu peccator ornatus incedit, id est, in peccatis suis super
bit, quamdiu pulchram ceruicem erigit, complacendo sibi, lætabundus quod malè fecerit, &
exultans in rebus pessimis, quodammodo nescit Deus quid faciat illi, nescit misericordia quali *Prouer.2.*
aditu ad illũ veniat remota seueritate iudicij, atq; idcirco cũ dixisset sententiã iudicialẽ, popu-
lus duræ ceruicis es, semel ascendam in medio tui & delebo te, protinus consilium offerens, iam
nunc (ait) depone ornatum tuũ, vt sciam quid faciam tibi, id est, humiliare pœnitendo, vt mi-
serear tui. Igitur quod hic ait, & ego ascendi siue ascendam super pulchritudinẽ colli eius, vide
licet vitulæ diligentis trituram, id est, populi toties tamq; pertinaciter recurrentis ad idolola-
triam, illam designat iram, quã tunc idẽ populus bibit vsq; ad fundũ calicis, quãdo Deus homo
factus in medio eius ascendit. Extunc enim confracta est pulchritudo ceruicis, quia ceciderũt in

ore gladii,& in omnes gentes captiui ducti sunt peccatores superbi. Porrò idem ascensus, sicut
in ruinam superborum blasphemantium, ita & in resurrectionem positus est humiliū creden-
tium atq; confitentium. Sequitur ergo. Arabit Iudas, confringet sibi sulcos Iacob. Ecce vide-
Gētiles facti sunt Iudæi. mus, & orbis vniuersus nouit quia contrita ceruice Ephraim, arauit Iudas, & Iacob sulcos sibi
confregit. quia disperditis incredulis Iudæis, qui negauerunt filium Dauid, sicut olim recesserat
Ephraim à domo Dauid, euangelicæ prædicationis vomer corda gentium exarauit. & Iacob,
id est, supplantator, videlicet gentilis populus, sulcos sibi confregit, agriculturā exercēs ad se-
minandum vel recipiendum semen verbum Dei. Iudas arauit, quandoquidē Iudæi erant A-
postoli secundum hoc ipsum nomen quod est Iudas, id est, confessio, primi cōfitentes Christum
filiū dei viui gentibus prædicauerunt. Ipsę autē gētes Iacob effectæ sunt, quia supplantauerunt
Esau, dum primogenita salutis tulerunt, quæ fuerant Iudæorū. Arando sulci fiunt, confringen
do autem sulcos, id quod aratum est, idoneum fit ad semen contegendum atq; confouendum.
Congratulatur protinus propheticæ gratiæ spiritus agricolis siue aratoribus istis, & dicit. [Se-
Rom. 10. minate vobis in iustitia, metite in ore misericordiæ, innouate vobis nouale.] Seminant quippe
prædicatores, quando verbum annunciant, metūt autem, quando de credentium confessione
exultant. Idcirco sic pulchrè distinctū est. seminate vobis in iustitia, metite in ore misericordię.
Nouale ex gentibus. quia videlicet (sicut Apostolus ait) corde creditur ad iustitiam ore autem confessio fit ad salu
tem. Et quia sua quisque iustitia vel salute contentus esse non debet, sed dare operam vt etiam
alios saluet, subiūgit atq; ait. Innouate vobis nouale. Nouale quippe innouare, est inculta prius
loca excolere, vtpote saltibus explanare. Porrò gentes prius erant quasi syluæ, nimirū à feris,
videlicet malignis spiritibus obsessæ. Nam ecōtra comparatione gentium Iudæi domus erant
Psal. 131. pulchræ, terra culta & ciuitates opulentæ. Vndè Psalmista cū dixisset. Ecce audiuimus eam,
scilicet ecclesiam, siue dominicæ incarnationis & sanctificationis eius arcā, in Ephrata, quæ est
Bethlēē. per Ephratā, Iudæos intelligi volens, statim quia de Iudæis ad gentes eadē sanctifica-
tionis arca transiuit, subiunxit atq; ait. Inuenimus eam in campis syluæ, id est, in gentibus qui
de sylua campi, de infructuosis cultiles facti sunt & fœcundi. Igitur innouate vobis nouale, id
Rom. 11. est, gentibus euangelium Christi prædicando nouam ecclesiam, nouū acquisitionis populum,
vobis parate Deo ad vestram salutem & gloriam acquirite. Et quia cum plenitudo gentium
subintroierit, futurum est vt cum misericordia respiciat vitulam, id est synagogam illam, cuius
super pulchritudinem colli nunc tam seuerè transiuit. Sequitur & dicit. [Tempus autem re-
quirendi dominum cum venerit qui docebit vos iustitiam.] Tempus quippe requirendi do-
minum reliquiis Israel tunc erit, cum plenitudo gentium subintroierit. Tunc enim veniet do-
minus & docebit eos iustitiam, iniquitate auersa, quemadmodum & Apostolus cum dixisset,
quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium subintroierit, & sic omnis Is-
rael saluus fieret, testimonium propheticum apponens, sicut (ait) scriptum est. Veniet ex Siō,
Esaia. 59. qui eripiat & auertat impietatem ab Iacob.

FINIS LIBRI QVARTI.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN OSEE PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER QVINTVS.

Supra. 4. PROPTER prophetiæ præsentis ordinem illustrius retinendū, iam dictū, &
iterum atq; iterum dicendū est, quia ab eo quod ait, non est veritas, & non est
scientia in terra, septies vsq; ad finē voluminis peccata cōmemorat atq; repli-
Supra. 6. cat, & per singulas vices in Christū sermo recurrit. qui solus omniū credentiū
atq; pœnitentiū iustitia est. Secunda iā vice ab eo quod ait. Ipsi autē sicut Adā
transgressi sunt pactū, longa & vehemēti declamatione peccatorū declamauit
abundantiā sic concludēs. Tempus autē requirendi dominū cum venerit, qui
Incremēta peccati. docebit vos iustitiā. Tertiò nūc eadē peccata repetēs dicit. [Arastis impietatē, iniquitatē mes-
suistis, comedistis fructū mēdacii, quia cōfisus es in viis tuis.] Aptissimè per similitudinē arantiū,
metentiū, & fructus suos comedentiū, pertinaciā incorrigibiliū denotat peccatorū, qui malè in-
cipiēdo, in peius proficiūt, & pessimè finiētes deficiūt. Sicut enim hęc per incremēta differūt, arare
metere & comedere fructū. sic in peccatoribus distantiā per incremēta peccati diuinū perpendit
iudiciū. Deniq; cū proposito peccati opere corruptus laborat animus, versatq; cogitatu intimo,
qualiter

voluntatem impiam ad operis perducat effectum, aranti vel seminãti similis est. Cum autem expleto iniquitatis opere exilit lætabũdus quòd malè fecerit, & exultãs in rebus pessimis, similis est metenti, cum deinde ad hoc etiam eruperit, vt superbo spiritu, sua cõtra redarguentem legem Dei peccata defendat & securus incedat corde impœnitẽti, similis est ei qui post messem reconditos fructus comedit. Proinde cum dixisset, comedistis fructum mendacij, cõtinuò quasi quæreretur ab aliquo illorũ cui hæc dicit, quomodo vel quare dicit quòd comederim fructum mendacij, subiungit atque ait: Quia confisus es in vijs tuis. Idem enim est sidicat. Quia tu peccata tua superba ceruice defendis. Eisdem incrementis originale, id est, Adæ peccatum, peractum est. Primò quippe impietatem arauit, quando Dei similitudinem appetiuit. Nisi enim intus prius tumuisset, nisi diuinitatem vel diuinæ maiestatis similitudinem appetisset, foris tentatus tam facilè non cæderet. Deinde iniquitatem messuit, quãdo propositum sibi præceptũ de ligno sciẽtiæ boni ac mali trãsgressus est, inobediẽs voci domini. Deinde comedit fructũ mendacij, quando in ipso peccato sibi cõplacuit, seq; aduersus redarguentẽ Deũ defendit. Exinde omnis vitiosa propago vitiati parentis eadem incrementa contraxit, exempli gratia, vt ille Ephraim siue Hieroboam, cuius peccatum toties in sanctis & propheticis commemorat literis. Arauit nanq; impietatem, quãdo excogitauit cõsilium & dixit. Nunc reuertetur regnũ ad domum Dauid, si ascenderit populus iste, vt sacrificia faciat in domo domini in Hierusalem, &c. Messuit iniquitatẽ, quando excogitato cõsilio fecit duos vitulos aureos, & dixit. Ecce dij tui Israel, qui eduxerunt te de terra Aegypti. Comedit fructum mendacij, dum ita regnando non cum deo, prophetas ad se missos in sermone dei (sicut scriptura refert) incorrectus contempsit, & confisus est in vijs suis, in vitulis suis. Ad summũ scelus ille Iudaicus, qui non vtcunq; recessit à domo Dauid, sed etiam crucifixit filium Dauid, tũc arauit impietatẽ quãdo quærebant principes sacerdotum & scribæ quomodo illũ interficerent. Messuit iniquitatẽ, quãdo petierunt & obtinuerunt à Pilato, vt interficerent eũ. Fructum mendacij nũc vsq; comedũt, q̃ videlicet mẽdacium siue mendacij fructũ data militibus pecunia copiosa cõparauerũt, vt dicerẽt, q̃a discipuli eius nocte venerunt, & furati sunt eũ nobis dormientibus. Diuulgatũ est enim verbũ illud apud Iudæos vsq; in hodiernum diẽ. Et confidunt in vijs suis, dũ iustitiam suã statuere volentes, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Vbi sic arando, sic metendo, sic nihilominus comedẽdo, siue cõfitendo, peccatũ cumulatum atq; roboratũ est, iã profecto iudicij vel sententiæ vindicis tẽpus & locus est. Sequitur ergo. [In multitudine fortiũ tuorũ consurget tumultus in populo tuo, & omnes munitiones tuæ vastabuntur.] Quicunq; modis supradictis peccata sua consummat, rectè fortes suos habere dicitur, fortes vtiq; malos, bonis fortibus cõtrarios. Quales fuere fortẽ Dauid fortes primi, ad quos cæterorũ fortiũ nullus peruenit. Tres illi fortes, tres eius fuere virtutes, videlicet sapientia, humilitas, & fortitudo, quas scriptura taliter designat, breuiterq; cõprehendit. Hæc nomina fortium Dauid, Dauid sedens in cathedra sapiẽtissimus inter tres. Sedens in cathedra sapientissimus, hoc est sapiẽtia. Ipse enim quasi tenerrimus ligni vermiculus. Hæc est humilitas, Qui octingentos interfecit impetu vno, Hæc est fortitudo. fortibus illis cõtrarios fortes habent isti, videlicet insipientiã, superbiã, & temeritatẽ, quam putant veram esse fortitudinem, & proinde nullã merentur clementiã, citamq; experiũtur vindictã. Hoc est quod ait. In multitudine fortiũ tuorũ consurget tumultus in populo, & omnes munitiones tuę vastabuntur. Sic factũ est & quãdo decẽ tribus captiuæ translatæ sunt in Assyrios, sic factũ est quãdo Iudæi, vincentibus Romanis, ceciderunt in ore gladij, & in omnes gentes captiui ducti sunt. Consurrexit enim tumultus in populo illo, triplici discordia (sicut historiæ referunt) cõtra semetipsum diuiso, & omnes munitiones eius vastatæ sunt, ita vt non relinqueretur lapis super lapidem. Hoc euenit in multitudine fortium, id est, propter multitudinẽ fortiũ eius, de qualibus iam dictũ est, quia videlicet tales fuere Iudæi malè fortes, sicut testatur ipse saluator in psalmo, dicens. Quia ecce ceperunt animam meam, & irruerunt in me fortes. Nunc ad ipsos deuastandos apostropham faciens, dicit propheticus sermo. [Sicut vastatus est Salmana à domo eius qui iudicauit Baal in die prælij, matre super filiis allisa. sic fecit vobis Bethel à facie malitię nequitiarum vestrarum.] Nota rei gestæ historia est, cui vastationem illorũ similem fore denũtiat. In libro nanq; Iudicũ scriptũ est, angelum apparuisse Gedeoni, qui dixit ei. Vade in hac fortitudine tua, & liberabis Israel de manu Madiã. Ac deinceps Tolle taurum patris tui, & alterum taurum annorum septem, destruesq; aram Baal, quæ est patris tui, & nemus quod circa aram est, succide. Hoc facto iubente domino perrexit cum trecentis viris, & vicit Madian mirabili genere prælij. Diuisit trecentos viros, & dedit tubas in manibus eorum, lagenasq; vacuas ac lampades in medio lagenarum. Ingressusq; ipse & trecenti viri qui cum eo erant in parte castrorum, incipiẽtibus vigilijs noctis mediæ, & custodibus suscitatis, cœperunt buccinis clangere & complodere inter se lagenas. Cunq; per gyrum castrorum in tribus personarent locis, & hydrias confregissent, tenuerunt sinistris manibus lampadas, & dexteris sonantes tubas, clamaueruntq;, Gladius domini & Gedeonis. Omnia itaque castra turbata sunt & mutua se cęde trunca-

Margin notes: 3. Reg. 12. — Peccatũ Iudæorum in Christum.

truncabant fugientes,conclamantibus & persequentibus viris Israel. Apprehensi sunt & inter
fecti duo viri Madian,Oreb & Zeb, & deinde Sebee & Salmana reges Madian. Diẽ illum ap-
pellat hic propheta diem prælij,cũ dicit.Sicut vastatus est Salmana à domo eius qui iudicauit
Baal in die prælij.Nam qui iudicauit Baal, ipse est Gedeon. Vndè vocatus est Hieroboal,eo ꝙ
Esai.9. dixisset pater eius, vlciscatur se de eo Baal,qui suffodit aram eius. Porrò, Esaias diẽ eundẽ,diem
Triumphus appellat Madiã. Iugũ(ait)oneris eius,& virgam humeri eius, & sceptrũ exactoris eius superasti,
Christi simi sicut in die Madian. Vterq;,tam iste ꝗ̃ ille,triumphũ Christi, quo triumphauit tam de inuisi-
lis triũpho bilibus q̃ de visibilibus hostibus suis, triumpho illo assimilauit, quo taliter triumphauit Ge-
Gedeonis. deon de Madian cum illis.CCC.viris. Nimirũ Psalmista quoque inimicos dei hostes & aduer-
sarios,Christi,illis principibus Madiã, quorũ vnus fuit hic Salmana,similes imprecatur fore in
ruina. Deus(inquit)pone principes eorũ sicut Oreb & Zeb & Zebee & Salmana. Magnũ & me
morabile prælium,cuius secundũ similitudinẽ spirituale bellũ domini, tribus prophetis testibus,
Psal.26. Esaia,Dauid,& isto Osee confirmatũ & prænunciatũ est fore gerẽdum. Nam sicut à catholicis
atq; orthodoxis est tractando depromptũ.Gedeon Christi.CCC.cum eo viri prædicatorũ san
ctæ trinitatis typũ gesserunt, Madian verò cunctorũ Christi inimicorũ,quòd viri illi non gladi
os,sed sinistris quidem manibus,atque in lagenis lãpadas, dexteris verò sonantes tenuere tu-
bas,eius rei typus extitit,quòd sancti prædicatores in minore suorũ salutẽ corporũ, in maiore
verò cura verbũ prædicationis habuerunt. Cõfractis hydriis siue lagenis lãpades micuerũt, cõ
crepante sonitu tubarũ,& hostes in fugã versi disperierunt, qa prostratis in morte corporibus,
magnitudo gratiarum, quæ in illis erat occultior, magis claruit per signa miraculorũ, & sic
dissipata sunt cõtraria Christo molimina hostiũ,malignorum spirituũ siue impiorũ hominum.
Salmana vastatus. Nunc secundum literæ præsentis ordinẽ siue tenorẽ cœptum prosequamur intellectũ.Sicut
vastat⁹ est(inqt)Salmana à domo eius qui iudicauit Baal in die prælij, matre super filios alli
sa,sic fecit vobis Bethel à facie malitiæ nequitiarũ vestrarũ. Non dixit,sicut vastatus est Ma-
dian,sed sicut vastatus est Salmana. qui fuit rex Madian.sic enim ibidẽ scriptũ est. Dixitq; Ge-
deon ad viros Socoth. Date(obsecro)panes populo qui mecũ est,qa valde defecerunt,vt possi
Iudi.8. mus persequi Zebee & Salmana reges Madian. Quomodo vastatus est ille Salmana? Cũ com
prehendisset eos Gedeon, videlicet Zebee & Salmana dixit ad eos. Quales fuerunt viri quos
occidistis in Thabor? Qui responderunt,Similes tui,& vnus ex eis quasi filius regis. Quibus il-
le ait. Fratres mei fuerunt,filij matris meæ. Viuit dominus si seruassetis eos,nõ vos occiderem.
& cætera quæ concludũtur sic. Surrexitq; Gedeon, & interfecit Zebee & Salmana. Idcirco pro
pheta cũ dixisset,sicut vastatus est Salmana à domo eius qui iudicauit Baal in die prælij,addi-
dit,matre super filiis allisa.qa videlicet matrem ipsius Gedeon vehementer alliserant super fi-
liis, quorũ mors maternorũ viscerum allisio nõ esse nõ poterat.quam etiã ob causam noluit ser
Bethel. uare Gedeon,sed interfecit eundẽ Salmana. Sic fecit vobis(ait)Bethel à facie malitiæ nequitia-
rum vestrarũ. Siue ad illius tẽporis statũ respicias, quo decem tribus in Assyrios trãslatæ sunt,
siue ad illius,quo Iudæi Romanorum gladijs excisi sunt. vera est vtrobique similitudo,qa pro
inde hęc passi sunt,quòd & priores illi ꝓphetas occiderunt,& iuniores isti Christũ & Apostolos
interfecerunt. & hoc faciẽdo matrẽ super filijs alliserũt,id est,ecclesiã Dei grauiter cõtristauerũt.
Illis fuit Bethel ciuitas eiusdem nominis,in qua vnũ posuerãt de vitulis quos coluerũt. Istis aũt
Bethel extitit ipsa domus domini, quæ erat in Hierosolymis secundum interpretationẽ nomi
nis,interpretat̃ enim Bethel domus Dei,in qua nõ deo,sed mãmonæ seruierunt. Illa domus fe-
cit eis à facie malitiæ nequitiarũ ipsorũ, vt sicut vastatus est Salmana, sic ipsi vastarentur & vl
timũ paterẽtur exterminiũ. Quare? Quia videlicet iã nõ erãt sicut Abrahã vel sicut Israel,sed si
cut Salmana qui rex erat Madianites, quod nomẽ interpretatur cõsummatio, significãs eos in
omni neqtia cõsummatos modis omnibus,de quibus supra dictũ est, arãdo impietatẽ, metẽdo
iniquitatem,comedendo fructum mendacij,& cõfidendo in vijs suis, Dicat illis igitur Gedeon,
ꝙd interpretat̃ circuiẽs vterũ, scilicet dñs noster Iesus Christus,qui nõ de virili semine cõceptus,
sed per semetipsum de cęlo veniẽs,introiuit & impleuit virginis vterũ. Quales fuerũt viri quos
occidistis in Thabor? Et sit sensus. Quid vobis conscientia vestra respondet,quales fuerunt illi
Matt.23. quos misi ad vos,ex quibus occidistis & crucifixistis,ex quibus flagellastis in synagogis vestris,
& persecuti estis de ciuitate in ciuitatem? Non enim veritas ream illorũ cessat conuenire con-
scientiam,sed semper accusantes secum cogitationes circumferunt. Dicũtur autẽ hoc fecisse
in Thabor. Et rectè,quia Thabor interpretatur veniẽs lumen, & ipsi in aduentu & propter ad-
Roma.2. uentum veri luminis,quod est Christus,hoc fecerunt, nolentes videre aut ab aliquo videri si-
ue demonstrari tantum lumen. Respondent illi. Similes tui & vnus ex eis quasi filius regis. Ne
quaquam enim respondere non possunt, quia non ignoranter sed scienter peccauerunt, & li-
quidò sciebant eos similes fuisse Christi, videlicet prophetas,& sapientes, & scribas, & vnum
ex eis quasi filium regis, imò verum filium regis qui hoc ipsum requirit, qui conscientias
eorum conuincit, qui ad iudicium mortis iubet eos produci, fratres(inquit)mei fuerunt,filij

matris

matris meæ. Si seruassetis eos, non vos occiderem. Verè fratres suos esse Christus beatos Apo
stolos dicit, quia & antequã clarificassent eũ passionibus vel mortibus suis, dixit Mariæ cum re
surrexisset à mortuis: Vade ad fratres meos, & dic eis, Ascendo ad patrem meum & patrẽ ve- *Ioan.20.*
strum. Sunt & filii matris eius, videlicet supernæ Hierusalem, quę est mater omnium nostrum,
cuius & Christus secundum carnem filius factus est, filius singularis, primogenitus ex mortuis.
Si seruassetis eos (inquit) nõ vos occiderem, quia videlicet dimissus fuisset Iudæis reatus quoq; *Gala.4.*
mortis Christi, si post resurrectionẽ eius apostolis eius credidissent, secundum orationem qua
orauit, quando illum crucifixerunt. Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt. His præ-
missis, continuò saluatoris eiusdem gratiã, qua iustificantur credentes electi, sic eloquitur per- *Luca 23.*
" sona Dei patris. [Sicut mane transit pertransiit rex Israel, quia puer Israel, & dilexi eum, & CAP.XI
" ex Aegypto vocaui filium meum.] Sensus iste est. Rex Israel non nisi Deus esse debuerat,
& Christus Dei filius, quem patriarcharum fides expectauerat. Vndè cum quæreret regem filij
Israel, displicuit sermo in oculis Samuelis, domino quoque dicente ad eum. Nõ te abiecerunt, *1.Reg 8.*
sed me, ne regnem super eos. Verum nequaquã expectauit tẽpora legitima regni Dei, quisquis
in Israel regnare potuit, sed certatim in alterutros insurgendo, regesque alios percutien-
do, alij regnauerunt quousque regnaret Herodes, qui non erat de genere Israel. In illo cessauit *Trãsitorius*
homo transiturus regnare in Israel, quãuis quidã de posteris eiusdẽ Herodis aliquas post illum *rex Israel,*
lacerauerint potius quã rexerint eiusdem regni partes, quia tunc rex Christus natus, cuius re-
gnum non transit, sed in æternum permanet. Igitur transire & cessare debuit rex Israel, eo ma-
ximè tempore, quando talis erat rex Herodes, qui neq; de Iuda, neque de vlla esset tribu Israel,
quo tempore verus rex Christus natus est. Nimirum ita factum est. Nam sicut mane transit
pertransiit rex Israel, & finitum est terrenum regnum Israel. Et quidem cito mane transit, ve-
runtamen iterum reuertitur. rex autem eiusmodi siue regnum Israel non reuertetur amplius.
Rectè ergo cum dixisset, sicut mane transit, non contentus fuit dixisse, transit rex Israel, sed o-
mnimodum & irreuocabilem exprimens transitum, pertransiit (inquit) rex Israel, quia iam vl- *Puer Israel*
tra non rediturus est, sicut mane transit quidem, sed iterum transmissa nocte rediturum est. *Christus.*
Quare? Quia puer (inquit) Israel, subauditur natus est, qui solus cælesti imperio regnare de- *Matt.12.*
beat in Israel, quem quærebat ad perdendum Herodes ille alienigena rex. Et dilexi eum, ait,
videlicet iuxta alium prophetam, per quem hic idem Deus pater loquutus est. Ecce puer meus *Esaiæ.42.*
suscipiam eum, electus meus, complacuit sibi in illo anima mea. Hic est filius meus dilectus, in *Matt.17.*
quo mihi bene complacui. Et rectissimè puer iste præsenti loco dicit Israel, propter illud quod
sequitur, & ex Aegypto vocaui filium meum. Iste nanq; puer pertulit tentationes siue tribu-
lationes Israel incipiens ab eo, quòd fugit ex Israel in Aegyptum, vbi quondam ille peregri- *Matt.2.*
natus est Israel. Quod sciens diuinus Euangelista, cum dixisset. qui consurgens accepit pue- *Ex Aegy-*
rum & matrem eius nocte, & secessit in Aegyptum, & erat ibi vsque ad obitum Herodis, con- *pto vocaui*
tinuò testimonium hoc ita subintulit. Vt adimpleretur quod dictum est à domino per pro- *filiũ meum.*
phetam dicentem. Ex Aegypto vocaui filium meum. Vbi seruiuit propter peccata sua do- *Gene.37.*
mus Israel, quia vendiderant fratrẽ suum Ioseph, illic exul factus est iste rex Israel. Vocatus ex
Aegypto, quadraginta diebus tentatus est in deserto. Illic quondam Israel, egressus ex Aegy-
pto, tentatus est, quia tentauit Deum in deserto quadraginta annos; quia deliquit detrahendo *Nume.14.*
terræ repromissionis, quam per quadraginta dies explorauit, & idcirco diem pro anno cõpu-
tante illi iudice deo, mansit illic (vt dictum est) quadraginta annos. Hic autem, qui non tenta-
uit, sed tentatus est, statim post quadraginta dies in veram repromissionis terrã introire, suosq;
auditores introducere cœpit, prædicando, dæmones eiiciendo, & cætera miracula faciendo.
mortem patiendo, & à mortuis resurgẽdo, atque in cælum ascendendo. Rectè igitur hic filius
præsenti loco Israel dictus est, & pulchrè ad illam eius fugam in Aegyptum & reditũ hoc per-
tinet testimonium ab euangelista sumptum. Ex Aegypto vocaui filium meum. Et quidem po
pulus quoque Israel, cũ vocaretur ex Aegypto, filius dictus est, sicut scriptũ est. Dicesq; ad Pha- *Exod.4.*
raonem. Hæc dicit dominus. Filius meus primogenitus Israel. Dixi tibi, dimitte filium meum
vt seruiat mihi, & noluisti dimittere eum. Ecce ego interficiam filium tuum primogenitum. Er-
go populus quoque Israel pro parte electorum filius quidem dictus est, sed hoc non nisi gratia
huius qui filius est vnicus, non adoptatus, sed genitus, qui de populo illo secundum carnem
nasciturus erat, vt multos filios per passionem suam in gloriam adduceret, nõ dedignatus eos
habere fratres & cohęredes. Alioqui nisi venisset qui venturus erat hic dilectus filius Dei, Israel
quoq; sicut cæteræ gentes, nequaquam poterat tanti patris filius dici, testante Apostolo, qui
cum ex illo sit populo, tamen dicit, Eramus enim & nos aliquando natura filii iræ, sicut & cæ-
teri. Quòd si quæras, quid olim factum sit, quando Israel de Aegypto ascendit. Quoniam qui-
dem (sicut Euangelista dicit) tunc quando puer Iesus in Aegyptum fugit, & inde rediit. imple-
tum est illud quod dictum est à domino per hũc prophetã dicentẽ. Ex Aegypto vocaui filium
" meũ. Audi quod sequitur. [Vocauerunt eos & sic abierunt à facie eorũ, Baalim immolabant,
& si-

& simulachris sacrificabant.] Hic iam quartò peccata eiusdē populi replicās, ad superiora tem
pora sermo recurrit. Et est sensus, Ego quidem vocaui tunc temporis filios israel ex Aegypto,
at illi tunc non exierunt ex Aegypto, præterquam paucissimi. Corpore quidem exierunt, sed
Ephe.2. animo non exierunt. Alij vocauerunt eos, & ipsi me contemnentes, potius sequuti sunt illos.
Deniqꝫ cum corpore ex Aegypto exirent, vsqueadeo mente in Aegypto remanserūt, vt simu-
lachris Aegyptijs sacrificarent, insuper & Baalim immolarent. Et quidem Hieroboal, qui &
Gedeon, destruxit idolum Baal, sed postea ad immolandū illi reuoluti sunt, vocantibus maxi
Iudic.8. mè regibus suis & impia Iezabel. & à facie illorū taliter abeundo, nequaquam ex Aegypto se
exisse testati sunt, qui peccata Aegyptiaca non deseruerunt. [Et ego quasi nutricius Ephraim
Acto.13. portabam eos in brachiis meis, & nescierunt quòd curarem eos.] Miram Dei patientiam, cuius
& Paulus in Actibus Apostolorum meminit his verbis, & per quadraginta annorum tempus,
Nutricius mores eorum sustinuit in deserto. præsens locus, quamuis breuiter, magnificè satis innuit, Et e-
Ephraim. go (inquit) quasi nutricius Ephraim portabā eos in brachiis meis. Sicut enim nutricius pueru-
lum, qui nondum ad intelligibilem ætatem peruenit, sed nec discretionem adhuc habere po-
test boni ac mali, patienter suffert, & infantiles eius ineptias, quamuis interdū commotus reuer
beret, adhibitis sæpius consolatur blandimentis, & quamlibet ingratum portat in brachiis. sic
dominus Deus, qui hæc loquitur, populum rudē & spiritualia nescientem mysteria cælestis re-
gni Dei, patienter sustinuit. & quamuis multorū ex illis corpora prosterneret in deserto, resi-
duis tamen multis & magnis blandiebatur miraculis, circunducendo illos & docēdo (vt Mo-
ses ait) & custodiendo quasi pupillam oculi sui. Hoc est quod ait, & portabam eos in brachiis
meis, per brachia nanqꝫ fortitudinem eorū, quæ facta sunt miraculorū vult intelligi. Vndè scri
ptura cū dixisset, indurauitqꝫ dominus cor Pharaonis regis Aegypti, & persequutus est filios
Israel, continuò subiunxit, At illi egressi erant in manu excelsa. Et Psalmista. Et eduxit Israel
(inquit) de medio eius in manu potenti & brachio excelso. Nec verò ab re per nomē hic Ephra
im exprimit, cū hęc vna tantū tribus fuerit illius populi. sed quia maior ingratitudo tribus illi-
us extitit, in eo qꝫ Hieroboam de tribu Ephraim vitulos aureos fecit, rectè grauius eadē tribus
denotatur, vbicunqꝫ potiora super ingratam gentem commemorantur beneficia dei. Et nesci-
erunt (inquit) quod curarem eos. Reuera nescierunt, in tantum, vt dū ipse quædā curationis li-
gamenta, id est, legalia daret illis præcepta, illi perterriti & pauore concussi, starent procul di-
centes Mosi. Loquere tu nobis & audiemus. Nō loquatur nobis dominus, ne fortè moriamur.
Exo.20. Econtra Moses vt scirent, quòd dominus nō occidere, sed curare vellet eos, Nolite (ait) timere.
Vt enim probaret vos, venit Deus. & vt terror illius ac pauor esset in vobis, & non peccaretis.
Secundum sensum verborū eorundem, quæ tūc loquutus est dominus, sequitur in propheta &
dicit. [In funiculis Adam traham eos, in funiculis charitatis.] Cum enim dixisset Moses,
Prophetam de gente tua & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi dominus Deus tuus, ipsum
Deut.18. audies. subiungens protinus, vt petisti (ait) à domino Deo tuo in Oreb, quando concio congre-
gata est, atqꝫ dixisti, Vltra non audiam vocē domini Dei mei, & ignem hūc maximum amplius
non videbo, ne moriar. Et ait dominus. Bene omnia sunt loquuti. Prophetam suscitabo eis de
medio fratrum suorum similem tui, & ponam verba mea in ore eius, loqueturqꝫ ad eos omnia
quæ præcepero illi. Qui autem verba eius, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego
vltor existam. Denique sicut illic in eiusmodi verbis, ita & hic dicendo, in funiculis Adam tra-
ham eos, in funiculis charitatis, incarnationem vnigeniti filii sui deus pater hominibus repro-
mittit. Quādo enim hoc factum est, tunc reuera prophetam suscitauit deus hominibus de me-
dio fratrum suorū, similem Mosi, id est Deum talē factū cui possent homines loqui sicut loquuti
sunt Mosi, cui dixerat, Loquere tu nobis, & audiemus. Non loquatur nobis dominus, ne fortè
moriamur. Et nūc in funiculis Adam traxit nos, vtpote factus filius Adam siue filius hominis,
qui funiculi sunt charitatis. In eo nanqꝫ quòd factus est ex carne Adam filius hominis, miro
modo sibi nos colligauit, & traxit ad se in funiculis charitatis. & ex eo scimus quòd curet nos,
nam eatenus & nescierunt (ait) quòd curarem eos. Funiculorū eorundē attritionē in eo maxi-
mè tandem intendit, quòd veniens in hunc mundū peccatū gulæ (per quod primus homo pe-
Psal.108. riit, & per quod iam dicti filij Israel tentauerunt Deū concupiscendo concupiscentiam in deser
Ioan.6. to) corrigeret in electis suis, informando illos ad operandum cibū, qui non perit, ad manducā-
dum & bibendū sacramentū corporis & sanguinis sui. Sequitur ergo. [Et ero eis quasi exal-
Maxilla gu tans iugum super maxillas eorum, & declinaui ad eum vt vesceretur.] Maxillis nanqꝫ den-
lam desig- tes radicati continentur, & per eas primùm comminutus ad interiora cibus trāsmittitur. Rectè
nat. ergo per maxillas gula denotatur, per quā primus (vt iam dictū est) homo periit. & per quam
filij Israel deum tentantes, dixerunt, Nunquid poterit Deus parare mēsam in deserto, & cætera
Psal.77. huiusmodi. Sed & cum præsens adesset, diceretqꝫ illis. Hoc est opus Dei, vt credatis in eū, quem
Ioann.6. misit ille. Dixerunt ei. Quod ergo tu facis signum, vt videamus & credamus tibi? Quid opera
ris? Patres nostri manducauerunt manna in deserto. Hoc nimirum intendebant, vt vel eodem
modo

modo, quo patres eorum sine opere suo panem illũ manducauerunt, vel sicut ipse paulò ante
de quinq; panibus & duobus piscibus satiauerat quinq; milia hominũ, ita pasceret eos, atq; hoc
modo quasi maxillis hiantibus, ciborũ quam habebant, expromebant concupiscentiam. Cum
ergo dicit, Et ero eis quasi exaltans iugũ super maxillas eorũ, & declinaui ad eũ vt vesceretur.
Hic est sensus, Et ego extrahens illos in funiculis Adam, in funiculis charitatis (sicut iã dictũ est)
reprimam atq; coercebo in illis intemperatam edendi appetentiam, per quam primus homo
periit, & cuius secundũ exemplũ eius nimiũ sunt dediti, dicendo illis, Operamini nõ cibũ qui pe-
rit, & cætera huiusmodi. Etenim ego sum panis viuus qui de cęlo descẽdi, quo nimirũ descẽsu
declinaui ad eũ vt vesceretur, atq; vescendo pane hoc, viueret quisquis in fide & in obedientia
bene operans, infidelitatem atq; inobedientiam cuperet in semetipso euadere, per quã in pri-
" mo parente malè comedente fuerat mortuus. Sequitur. [Non reuertetur in terram Aegypti,
" & Assur ipse rex eius, quoniam noluerunt conuerti. Cœpit gladius in ciuitatibus eius, & con-
" sumet electos eius & comedet capita eorũ, & populus meus pendebit ad reditũ meũ. Iugum au
" tem imponetur eis simul quod non auferetur.] Quando, vt supra dictũ est, in brachiis suis po
pulum illũ portabat per desertũ, & panẽ, id est, manna dabat illi viui & viuifici panis figura-
tiuum, tunc multoties murmurando contendebant dicendo. Constituamus nobis ducem, & re *Exod. 16.*
uertamur in Aegyptum. Quando autem ipse per semetipsum declinauit ad eum vt vesceretur,
quando se descendisse de cœlo testatus est panis viuus, vt qui manducauerit ex eo, non mori-
atur, eo tempore non erat tumultus iste in populo, vt constituens sibi ducẽ in Aegyptũ reuer- *Nume. 14.*
teretur, quinimò in ciuitate & templo illo plurimũ gloriabatur, sed nihilominus ipse Assur, id
est, diabolus rex est eius. Quare? Quoniam noluerunt (inquit) conuerti, subauditur, vt vesce-
rentur pane illo, qui (vt iam dictũ est) declinauit, id est, qui de cœlo descendit ad hoc vt vesce- *Iohan. 6.*
retur operarius quisquis operis Dei. Quod aũt re vera rex eius extũc sit Assur, id est, diabolus,
pro eo quod regẽ suũ, regẽ iustitiæ, & principẽ pacis negauit & blasphemauit, & ad eũ noluit cõ *Aßur dia-*
uerti, claruit ex subsequentibus. Cœpit enim (inquit) gladius in ciuitatibus eius, videlicet quã- *bolus.*
do populus ille à Romano exercitu circundatus est. Miro nãq; modo, anteq̃ hostilibus machi-
nis muri deforis pulsarentur, intus seditiosorũ gladiis innumera miserabiliũ ciuiũ corpora neca
bantur, sicut mira & cũctis sæculis peruulgata Hierosolymitani excidii tragœdia Iosepho de-
scribente testatur. Rectè ergo & veraciter dictũ, cœpit gladius in ciuitatibus eius, quia prius va
stauit eos intus gladius, q̃ pauor foris ex hostiũ præsentia clausis incuteretur. Quod sequitur
dicens, Et cõsumet electos eius, & comedet capita eorũ, id est, ac si dicat, quia destruet non solũ
duces aut principes, sed & oẽm principatũ eorũ, secũdũ Danielis quoq; prophetiã, qui cũ dixisset *Daniel. 9.*
& post hebdomadas LX. occidetur Christus, & non erit eius populus qui eũ negaturus est, pro
sequutus est ita dicens, Et ciuitatẽ & sanctuariũ dissipabit populus cum duce venturo, & finis
eius vastitas, & post finẽ belli statuta desolatio. Et deficiet hostia & sacrificiũ, & in templo erit
abominatio desolationis, & vsq; ad consummationẽ & finẽ perseuerabit desolatio. Cum autẽ
(vt ait ille) & non erit eis populus qui eũ negaturus est, Iudæi cũ Christo nihil habeãt, Christũ
autẽ se expectare contendunt. Hoc est quod præsenti loco nunc dicit, & populus meus pende- *Quomodo*
bit ad reditum meum. Pendent enim nunc inter vtrunq;, vtpote neq; Deum patrum suorum *nunc pen-*
habentes, neq; idola colentes, sicut quondã Baal, & vitulos coluerunt. Et redibit quidẽ Christus *dēt Iudæi.*
ad eos, ita vt reliquiæ saluæ fiant, sed interim eis qui nõ credunt, iugum impositũ est, quod nõ
auferetur, iugum peccati & iugũ captiuitatis, qua in omnes gentes captiui ducti sunt. Hoc mẽ-
" dens ac prospiciens, vt videlicet reliquiæ saluæ fiant, continuò dicit. [Quomodo dabo tẽ E-
" phraim, protegam te Israel? Quomodo dabo te? Sicut Adama ponam te, vt Seboim. Cõuer- *Roma. 11.*
" sum est in me cor meum, pariter conturbata est pœnitudo mea. Non faciam furorem iræ meę,
" non conuertar vt disperdam Ephraim. quoniã Deus ego, & non homo in medio tui sanctus.]
Notum est Adama & Seboim ciuitates fuisse Sodomorũ. Quinq; namq; ciuitates fuerunt, So-
doma & Gomorra, Adama & Seeboim & Seboim, & Balla, quæ & Segor. Vnde & ipsa regio *Gene. 14.*
Pentapolis dicta est. Illæ ciuitates per ignẽ & sulphurẽ ita subuersæ sunt, vt nullę ex eis reliquię
superessent. Cum ergo dicit, quomodo dabo te Ephraim, protegam te Israel? subauditur, qui
protegi non mereris, statimq; metricam subiungit sententiam dicens, Sicut Adama ponam te,
vt Seboim, tantam illi populo comminatur repulsam, vt ne reliquiæ quidem ex eo debeãt sal-
uari. Hoc dicto, confestim quasi dolore cordis tactus intrinsecus, nimiam ipse sui sæueritatem
censet esse iudicii, & dicit: Conuersum est in me cor meum, pariter conturbata est pœnitudo *Clementia*
mea. Et est sensus, Statim vt loquutus sum aduersum te malum, & crudelem protuli sententiã, *Dei.*
tetigit me pietas vincente misericordia, veluti austeritatem iudicis pietas mitigat patris. Non
faciam (ait) furorem iræ meæ, non conuertar vt disperdam Ephraim, subauditur, eo modo
quo disperdidi Adama & Seboim, nullis reliquiis earum reseruatis. Non ita conuertar, non ita *Deus ego,*
mutabor ab insita mihi clementia, vt taliter compleam furorem meum, quoniam Deus ego *& non ho-*
& non homo in medio tui sanctus. Homo dum irascitur, accepta iniuria profundè læsus, eo *mo.*

torus intendit vt vindictam exigat,& de pœnis satietur eius qui læsit,nec enim pœnitentiam, sed solam(vt iam dictū est)quęrit vindictam.Ego autē Deus sum in medio tui sanctus, non pro furore vindictā aut pœnā , sed pro misericordia peccatorum desiderans pœnitentiam. [Non ergo ingrediar ciuitatem.] Id est,non indiscretè pertutiam ad modum hominis,qui tū iratus (vt sæpe factum est) offensam irruperit ciuitatem ,furore ardens nullā ætatū aut ordinum siue conditionum habet discretionē,omnes pariter inuoluens, vniuersos indiscretè percutiēs , & fugientes insequens , & obuiātes iugulans. Secundū hunc sensum dicit & Apostolus. Nunquid repulit Deus populum suum? Absit. Nam & ego Israelita sum ex semine Abrahā,de tribu Bēiamin.Non repulit Deus plebē suā quā præsciuit.Et subinde.Quid dicit Heliæ responsum diuinum?Reliqui mihi septem milia virorum,qui non curuauerunt genua ante Baal.Sic ergo & in hoc tempore reliquiæ secundum electionem gratiæ saluæ factæ sunt.Non ergo Deus genti iratus est,sed increduli irati.quia non sic iratus est, vt nullas ex illo populo suo reliquias, si cōuertantur suscipere velit.Non(inquam)idcirco Iudæus quisquam repellitur,quia gens Iudaica Christum occidit,sed qui Christū negat,siue Iudæus,siue Gentilis,ipsemet sese facit in sua persona repelli.Vndè loco supra memorato,cum dixisset Daniel,& post hebdomadas sexaginta occidetur Christus,subiungens,& non erit ei populus(ait)qui eum negaturus est.Non dixit,nō erit eius populus qui eum occisurus est,sed qui eum negaturus est.Nam occisio Christi occiso-

Luca.23. ribus confitentibus sine dubio donatur,secundum ipsius precem dicentis,pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt, negationis autem pertinacia damnatur,nullāq; veniā meretur. Itaq; non vt Adama & Seboim , quarum corporale incendium nullus euasit inhabitantium, potuit Deus illum populum suum , quia corporali excidio multi superfuerunt, & reliquiæ ex illis subuerterentur cum intrauerit plenitudo gentium,nisi sponte sua,nisi gratuita misericordia furorem iræ suæ repressisset,iusto valde iudicio, sicut Adama & sicut Seboim,nullis reser-

Esaiæ.1. uatis reliquiis,perdidisset. Vndè & Esaias loquitur. Nisi dominus exercituum reliquisset nobis semen,quasi Sodoma fuissemus,& quasi Gomorra similes essemus.Sequitur. [Post dominum ambulabūt,quasi leo rugiet,quia ipse rugiet,& formidabūt filii maris,& auolabūt quasi aues ex Aegypto,quasi colūba de terra Assyriorū. Et collocabo eos in domibus suis, dicit dominus.] Idcirco(ait)non omnino disperdam, quia post dominum reliquiæ ambulabunt,id est,credent in Christum.Etenim Christus ab eis in tempore beneplacito cognoscetur & timebitur,sicut ex suo rugitu leo cognoscitur,& formidatur.Ipse enim quasi leo rugiet,inquit. Hoc ipsum,non se-

Dominus vt leo rugit. mel contentus,repetit & dicit,quia ipse rugiet, & formidabunt filii maris . Dominus noster Iesus Christus quasi leo rugiit, quando infernum contriuit, & mortem vicit,secundum prophetiam Iacob dicentis. Catulus leonis Iuda,ad prædam fili mi ascendisti.Requiescens accubuisti,

Genes.49. vt leo,& quasi leæna . Quis suscitabit eum?Itaq; post dominum rugientem,quemadmodū rugit leo,ambulabunt,& formidabunt,id est,in Christum deuicta morte,& spoliatis inferis glorificatum credent, eiusq; vestigia sequentur,& in timore illi subditi erūt. Sed quinam sunt,qui

Filij maris. ita post dominum ambulabunt,& ita formidabunt?Filii maris,inquit . Non dixit,filii Ephraim siue filii Israel,quibus supra dixerat, quomodo dabo te Ephraim?protegam te Israel ? Filii maris inquit,id est,quicunq; crediderint & baptizati fuerint.Moriturus enim erat Iesus non tātum pro gente siue pro reliquiis gentis,sed vt filios Dei,qui erant dispersi,congregaret in vnū. Bene ergo magis vniuersali enunciatione dixit,filii maris, id est, filii baptismi,filii gratiæ regenerantis, quacunq; ex gente siue natione sint. Reliquiæ filiorum cum istis post dominum am-

Iohan.11. bulabunt & formidabunt , & ita qui dispersi erant filii Dei, congregabuntur in vnum . Istam vnitatis eorum congregationem propheta pulcherrimè exornat,cum dicit, Et auolabūt quasi auis ex Aegypto, & quasi columba de terra Assyriorum, & collocabo eos in domibus suis, dicit dominus. Aegyptus siue terra Assyriorum mundus iste est omnibus errantibus, & prin-

Auolare quasi auis. cipem huius mundi sectantibus , qui intelligitur per Assur . Pulchrè namq; quasi auis auolare dicitur, qui terrenas cupiditates relinquendo , cœlestem gratiam sequuntur, & sic euadunt, vt vestigia culpæ nulla in eis inueniat insequutor diabolus , sicut auolatus auium vestigia nulla supersunt , dum liberis per aera pennis feruntur . Nec verò contentus dixisse nomine generali , & auolabunt quasi auis , sed continuò specialiter exprimit eius auis similitudinem, cui

Quasi columba. competenter assimiletur gratia cœlestis,dicendo : & quasi columba de terra Assyriorum . Columba namque maximè pro eo quod in hac specie spiritus sanctus super dominū nostrum cum baptizaretur , apparuit , regenenerantem eiusdem spiritus sancti gratiam significat, cu-

Matt.3. ius vtique sacramentis viuificati , auolauimus ex Aegypto & de terra Assyriorum , id est , de ignorantiæ tenebris , & de terrenarum affectibus cupiditatum . Et sic auolantes collocabo eos in domibus suis , dicit dominus . In domibus suis , id est , in mansionibus sibi præparatis. Nam ab origine mundi, quando creatis hominibus primis benedixit illis & ait. Crescite & multiplicamini, & replete terram , præparauit illis domos siue mansiones æternas , de quibus continuò moriturus dixit . In domo patris mei multæ mansiones sunt , & in nouissimo die

dicturus

dicturus est. Venite benedicti patris mei, percipite paratum vobis regnū à constitutione mundi. Sequitur. *Ioan. 14. Matt. 25*

CA. XII.

" [Circumdedit me in negatione Ephraim, & in dolo domus Israel. Iudas autem testis descendit cum Deo suo, & cū sanctis fidelis Ephraim pascit ventū & sequitur æstū. Tota die mendacium & vastitatē multiplicat, & fœdus cū Assiriis iniit, & oleū in Aegypto ferebat.]

Quinis iam declamatione peccata populi, sese iustificare volentis, sermo propheticus accusat, & ante tribunal suum reū addicit maiestas, cuius manus nō est qui effugiat, si iudicio cum hominibus contendat. Circumdedit me (ait) in negatione Ephraim, & in dolo domus Israel. Secundū euidentē literæ sonum ad illa tempora lectorē mittit, quando (vt sæpe iam dictū est) Hieroboam, qui erat de tribu Ephraim, vitulos aureos fecit. Tunc enim & ipse in negatione, & domus Israel in dolo Deū circumdedit, quando eiusmodi consiliū excogitauit, tam ipse, quàm domus Israel, quatenus depellerent à se domū Dauid. Ibi reuera dolus extitit, qui nō per ignorantiam sed per malitiā Israel peccauit, ibi manifeste Deum negauit, qui eduxit Israel de terra Aegypti, quando & hoc nomē & hoc opus vitulis illis ascripsit dicēdo, isti sunt dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti. Sed nunquid is qui hæc loquitur solos in isto propheta vitulos illos attendit, quos illo tempore fecerat Ephraim, & nō magis illos vitulos multos & tauros, de quibus in alio propheta iā dixerat, circundederunt me vituli, multi tauri pingues obsederunt me? Ergo ad illa magis tempora prospicientē, spiritum prophericū sequamur, quando peccatū illius Ephraim, qui tunc negauit Dauid, imò dominū ipsum in Dauid, ad quē promissio facta fuerat, dicendo, quæ nobis pars in Dauid, aut quæ hæreditas in filio Isai, sic imitati sunt desertores filii Dei, filii Dauid, vt circundarent eū dicentes. Quousque animā nostrā tollis? Si tu es Christus, dic nobis palā. Tunc enim in negatione circundederunt eū, & hæc dixerunt ei, quia profectò talis eorū intentio fuit, vt confitentē se esse Christū accusarent eum & negarent. quod & fecerunt ante faciem Pilati. Item, quando miserunt ad eum quosdam ex Pharisæis cum Herodianis dicentes, magister, scimus quia verax est, & viā Dei in veritate doces, dic ergo nobis, licet censum dari Cæsari, an non? Tunc vtique in dolo circundedit eū domus Israel, quippe qui consiliū inierant, vt caperent eū in sermone. Hæc & his similia facturos siue dicturos hæredes peccati illius Ephraim siue Israel, qui recessit à domo Dauid, veraciter nunc dicit, circundedit me in negatione Ephraim, & in dolo domus Israel. Porrò, his qui illum susceperūt & cōfessi sunt, secundū præsentē Petri & Apostoli confessionē dicētis, Tu es Christus filius Dei viui, congruit illud quod protinus dicit, Iudas autē testis descēdit cū Deo suo, & cū sanctis fidelis. Iudas nāque confessio interpretatur, & idcirco confessores virtutis vniuersi rectè hoc nomine significātur. Et notanda diligenter hæc oppositio, Ephraim in negatione dominum circūdedit. Iudas autē hoc ipsum quod est Iudas, id est, in confessione est testis cū Deo suo descendit. Nimirū negatio & Iudas, id est, confessio, contraria sunt. Item, circundare dominū, & descendere cum domino, contraria sunt. Nihil verius hoc præconio prophetali. Qui enim in negatione dominū circundat, contra dominū superbit, & superbiendo incidit in iudiciū diaboli. & econtra, qui cōfitetur dominū filiū Dei in humilitate filii hominis confitendo descendit, vnde & meretur exaltari. Iste Iudas rectè dicitur testis, nō qualiscunque, sed fidelis, videlicet ex opposito domus Israel, quæ dominū in dolo circundedit. Dolus nāque & fidelitas contraria sunt. Confessor igitur & testis fidelis cū Deo suo, & cū sanctis descendit. Exempli gratia, quando vnus ex illis qui venit in testimoniū, vt testimoniū perhiberet de lumine, cōfessus est & nō negauit, & confessus est quia non sum ego Christus. Item, qui post me venturus est (ait) ante me factus est, quia prior me erat, & de plenitudine eius nos omnes accepimus. Hoc modo nimirū oēs sancti descendūt, & cū illis omnis confessor & testis fidelis descendit, confitēdo s. quod ille prior omnibus extiterit, & quod de plenitudine eius oēs ipsi acceperūt. Econtra, superbi oēs, quales erant illo tempore scribæ & pharisæi, tolluntur in sublime, vndè & facti sunt sicut puluis, quē proiicit ventus à facie terræ. Ait ergo, Ephraim pascit ventū, & sequitur æstū. Ventum nāque pascere, est superbiæ spiritu inflari, sequi verò æstum, luxuria corrumpi, quæ peccata vel vitia consequētia sunt, ita vt cum superbia spiritū erexerit, carnē quoque corrumpat spiritus fornicationis. Quod itē sequitur, Tota die mendacium & vastitatē muliplicat, quàm veraciter eisdē congruat, palā est qui tota die, id est, pertinaciter fingendo mendacium, vanūque timorē, ac dicendo, si dimittimus eum sic, omnes credent in eū, & venient Romani, & tollent nostrū & locū & gentē. Vastitatē vtique multiplicauerunt, id est, multiplicē suis vrbibus euersionē comparauerunt. Quomodo autē ille talis Ephraim, id est populus desertor veri Dauid, fœdus cum Assiriis iniit, & oleū in Aegyptū ferebat, nisi malignorū spirituum voluntatē faciendo, & imperio mundi huius malè adulando, ita vt dicerent, non habemus regē nisi Cæsarē? Oleum namque interdū adulationis significat suauitatem, vt illic, Oleū autē peccatoris nō impinguet caput meum, id est, adulatio cuiusque non delectabit mentem meā. Et quidē ille, dicendo, non habemus regē nisi Cæsarē, & si hunc dimittis, nō es amicus Cæsaris, & cætera huiusmodi, oleū in Aegyptū ferebat, sed nec saltē ad tempus illis Aegyptiis, id est, gētilibus principibus Romanis acceptū fuit. Nam pro suauitate talis olei

Psal. 21. 3. Reg. 12. Ioban. 10. Matt. 22. Matt. 16. Ioban. 1. Pascere ventum. Ioan. 11. Psal. 140. Ioban. 9.

nullam societatis gratiam, imò magnam euersionis suæ pœnam consequuti sunt. Sequitur.

[Iudicium enim domini cum Iuda, & visitatio super Iacob. Iuxta vias eius & iuxta adinuentiones eius reddet ei. In vtero supplantauit fratrem suum, & in fortitudine sua directus est cum angelo, & inualuit ad angelum, & confortatus est, fleuit & rogauit eum.] Dixerat dominus, circundedit me in negatione Ephraim, & in dolo domus Israel, Iudas autem testis descendit cū Deo suo, & cum sanctis fidelis. Nunc quasi quæreat aliquis, quæ causa iurgii fuerit Ephraim vt negaret, quæ causa domui Israel, vt idolum excogitaret, cum Iudas econtra testis fidelis cum Deo suo descenderet, subiungit ipse propheta dicens in sua persona. Iudiciū enim domini cum Iuda, & visitatio super Iacob. Et est sensus. Idcirco dominū circūdederunt negantes, & in dolo loquentes, quia dominus ipse iudicium posuit cum Iuda, & visitationem egit super Iacob, discernendo videlicet, & discernendum esse docendo, quinam sint veraciter Iudæi, & qui econtra

Apoc. 3.

Iudæos se esse dicant cum non sint, sed sint in synagoga satanæ. Qui (inquam) sint veraciter Iacob, & qui econtra Iacob siue Israel se esse dicant cum non sint, sed sint Esau. Tale namq; iudicium cum Iuda, talem visitationem adueniens dominus noster exercuit super Iacob, vt nō eos reputare velit Iudæos, siue filios Iacob, pro eo quòd sunt filii carnis, nisi sint etiam filii promis-

Rom. 9.

sionis vel fidei. Vndè & Apostolus dicit: Non enim omnes qui sunt ex Israel, hi sunt Israelitæ, neq; quia semen sunt Abrahæ, omnes filii Dei, sed in Isaac vocabitur tibi semen, id est, non qui filii carnis, hi filii Dei: sed qui filii sunt promissionis, æstimātur in semine. Deniq; quod nihil prosit esse filios carnis, qui non sunt filii promissionis, iustissima confirmat sententia, cū dicit. Iuxta vias eius, & iuxta adinuentiones eius reddet ei. Cui ei? Nimirum ei, qui cum deberet esse Iacob siue Iudas testis fidelis, factus est Ephraim, qui recessit infideliter à domo Dauid, imò & Chanaan dici meretur, sicut habemus in sequentibus. Cum ergo dicit: Iuxta vias eius, & iuxta

Rom. 2.

adinuentiones eius reddet ei, subintelligendum est, æquè vt gentili. Ira enim & indignatio (inquit Apostolus) tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis malū. Iudæi primùm, & Græci. Non est enim personarum acceptio apud Deum. Veritatem iudicii siue veram sententiam iudicis discernentis, quis verè Iacob dicatur & sit, verbis istis breuiter diffinit. In vteró supplantauit fratrem suum, & in fortitudine sua directus est cū angelo, & inualuit ad angelum, & confortatus est, fleuit & rogauit eum. Cum enim hæc dicit, valde subtiliter exigit, vt

Gene. 25.

Verè Iacob quis est, & dicitur.

similiter faciat, quicunq; hoc astruere vult quod ex Iacob sit: & hoc declamat, quòd populus ille veraciter Iacob dicatur & sit, qui similiter agit. In vtero (inquit) supplantauit fratrē suum, vndè dictus est Iacob, id est, supplantator. Ergo qui vult veraciter dici vel esse Iacob, in huius vitæ angustiis, confligat sensu veritatis contra populum istum, qui cum sit crudelitate rufus, cupiditate terrenus, moribus hispidus, Deum sibi arrogat, cum Dei filium non habeat, & pugnando vsq; ad victoriam, tollat eius primogenita. Item & in fortitudine sua (inquit) directus

Gene. 25.

est cum angelo, & inualuit ad angelum, & confortatus est, & fleuit & rogauit eum. Notam historiam contingit, videlicet cū Iacob reuerteretur de Mesopotomia, traductisq; omnibus, quæ ad se pertinebant, trans vadum Iacob remāsisset solus, Ecce vir luctabatur cum eo vsq; mane. Qui cum videret quòd eum superare non posset, dixit ad eum. Dimitte me, iam enim ascendit aurora. Respondit, Non dimittam te, nisi benedixeris mihi. Et benedixit ei in eodem loco. Ergo & qui non solum Iacob, verumetiam Israel veraciter dici vel esse vult, similiter in fortitudine sua, id est, in fide sua dirigatur cum Christo, magni consilij angelo, & inualescat ad angelum hunc, videlicet & agendo pœnitentiā, & faciendo dignum pœnitentiæ fructum. Nam

Fortes vt Iacob sunt pœnitētes.

Matt. 11.

quod ait, & confortatus est, subiungens, fleuit & rogauit eum, rectè dicas de fortitudine pœnitentium, quia reuera fortes sunt, flendo instanter, & rogando perseueranter remissionem peccatorum, iuxta illud. A diebus autem Ioannis regnum cælorum vim patitur, & violenti diripiunt illud. Quisquis taliter imitatur patrem Iacob, qui cum angelo luctatus est, & tanquam victor benedictionem exegit ab eo, hic nimirum quacunque ex gente vel natione sit, verè est iā Iacob, & dici meretur Israel. Addit adhuc. [In Bethel inuenit eum, & ibi loquutus est nobiscum, & dominus deus exercituum, dominus memoriale eius.] Patenter hic angelum, cum quo directus est, siue luctatus ille patriarcha Iacob, ipsum asserit fuisse dominum, dicendo. In Bethel inuenit eum, & dominus deus exercituum dominus memoriale eius. Nam eum, quem superius inuenerat in Bethel, ipsum fuisse dominum, scriptura testis est. Sic enim scriptum est.

Gene. 28.

Viditq; in somnis scalam stantem super terram, & cacumen illius tangens cælū, angelos quoq; dei ascendentes & descendentes per eam, & dominum innixum scalæ, dicentem sibi. Ego sum dominus deus Abraham patris tui, & deus Isaac. In Bethel ergo inuenit eum, scilicet angelum,

Extra ecclesiā nō inuenitur peccatorum remissio.

cum quo luctatus est, postmodum, qui & dixit ei. Quoniam si contra deum fortis fuisti, quanto magis contra homines præualebis? Interpretatur autem Bethel domus dei. Ergo & quisquis inualescere cupit ad illum talem angelum, vt fletibus tanquam victor obtineat remissionem peccatorum, in Bethel quærat vt inueniat eum, id est, in domo dei, quæ est Ecclesia. Nam extra istam dei domum nullus est locus in quo inueniat quis eum, vel in quo suum cuiquam impar-

impartiatur alloquium. Vndè nunc ait. Et ibi loquutus est nobiscum. Quis vel quantus iste sit quem vel tunc ille Iacob in Bethel inuenerit, vel nunc inuenire debeat in domo dei, quisquis eiusdem Iacob siue Israel semen veraciter meretur nuncupari, manifestius exprimit, cum protinus dicit. Et dominus deus exercituum dominus memoriale eius. Nā reuera hic magni consilij angelus dominus est, deus est. Dominus (inquam) deus exercituum, omniū videlicet creator & rex angelorum, & omnium electorum hominum. Et hoc nomen, quod est dominus, ita est memoriale eius, sicut & dei patris eius. Nemo enim in spiritu dei loquens, diffitetur aut obliuiscitur, sed memoriter tenet, & dicit, dominus deus. Nunc ad auditorem propheta sese conuertit, dicitq; ei. [Et tu ad dominum deum tuum conuerteris, misericordiā & iudicium custodi, & spera in deo tuo semper.] Cum dicit & tu, subintelligendum est, quemadmodū ille, siue secundum exemplum illius. Et quemadmodum tunc ille Iacob ad dominum deū suum conuersus est? Quomodo misericordiam & iudicium custodiuit, & sperauit in deo suo semper? Nimirum cum peregrinaretur, fratrem suum Esau fugitans, qui iam non peregrinus, sed præpotens factus erat, accipiendo vxores de filiabus Chanaan, inter quas Isaac pater suus habitabat. tunc omni humano solatio destitutus, flendo (vt iam dictum est) & rogando conuertit se ad dominum deum suum, inualuitque ad angelum, confortatus cum flebili oratione hac. Deus patris mei Abraham, & deus patris mei Isaac. Domine tu dixisti mihi, reuertere in terram tuam, & in locum natiuitatis tuæ, & benefaciam tibi, minor sum cunctis miserationibus tuis, & veritate quam expleisti seruo tuo. in baculo meo transiui Iordanem istum, & nunc cum duabus turmis regredior, erue me de manu fratris mei Esau, quia valde eum timeo. Ita ergo & tu, quoties te persequitur Esau, id est, quilibet frater falsus, cuiuscunque exemplum fuit Esau. imò & quoties spiritum tuum caro tua persequitur, conuertere ad dominum deū tuum, & ora eum, atque vt exaudiri merearis, rogando fortiter, sicut ille in fortitudine sua cum angelo directus est, perseueranter esto fortis, quemadmodum ille, cum dixit, Non dimittam te, nisi benedixeris mihi. Misericordiam & iudicium ille custodiuit, videlicet ambulando in vijs domini. Nam vniuersæ viæ domini misericordia & iudiciū, siue misericordia & veritas. Proinde & meritò sperauit in domino deo suo semper, id est, in omnibus aduersis quæ multa passus est, nec spe sua frustratus est. Nam & de manu Esau, quem timebat, eruit eū dominus, & tandem post dies peregrinationis suæ plurimos, post annos vitæ suæ C X X X. visa rursus facie filii sui Ioseph, consolatus est semetipsum, dicens, quòd iam lætus moriturus esset. Huiusmodi iudicium cum Iuda, & hæc visitatio super Iacob, vt quisque secundum hæc exempla viuit patris illius, ille duntaxat dicatur & sit Iudæus, ille Iacob, imò & Israel verè vocetur. Quid contra is qui cum sit fidei vel meritis eiusdem patris contrarius, in sola carnē Iacob, siue in carnali tantū Iudaismo gloriatur? Audi quod sequitur. [Chanaan est, in manu eius statera dolosa, calumniam dilexit.] Mira & condigna secundū cuiusq; merita nominū siue appellationum positio, imò oppositio? Illi qui secundum exemplū patris iam dicti in fortitudine sua dirigitur cū angelo, & inualescit ad angelū, rectè dicitur, nequaquā Iacob appellabitur nomen tuū, sed Israel, quoniā si contra deum fortis fuisti, quantò magis contra homines præualebis? Huic autem qui similiter non facit, imò inuidet similiter facienti, dicitur secundum sensum sermonis huius prophetici: Nequaquam Iacob appellabitur nomen tuū, sed Chanaan. Hoc & in alio propheta cōfirmat idem deus, cū dicit: Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa. Amorrhæus nanq; & Cethæus posteri Chanaan extiterunt. Quam ob causam maximè meretur vocari Chanaan, quisquis secundum carnem Iudæus dicatur, siue Israelita, secundum mores à tali vel tanto patre degenerat. Nimirum propter malitiosam terrenæ cupiditatis duplicitatē, quæ pulchrè talibus exprimitur verbis. In manu eius statera dolosa, calumniā dilexit. Hoc nanq; contrariū illi est, quod de patre illo scriptura dicit. Iacob aūt vir simplex, habitabat in tabernaculis. Simplicitas eo prouexit illū, vt vocari mereretur Israel. dolositas eo deuoluit filios carnis illius, vt vocentur Chanaan. Quod si habendo in manu sua staterā dolosam contra iustitiam legis dei dicentis, sit tibi æquus modius, iustusq; sextarius, merentur appellari Chanaan, quanto magis pro eo quod consilium facientes, vt Iesum tenerent & occiderent, statera hoc peregerunt, appendenda triginta argenteis sanguinis eius pretiū, non iam Iudæi, sed Chananæi dicendi sunt? Nimirum de Iudæis illius temporis veraciter phophericus sermo dicat. Chanaan calumniā dilexit, quia maiori diligentia vel instancia calumniati sunt vt crucifigerent Christum regem, verum Dauid, quàm olim sese scidisset à domo Dauid ille Ephraim, de quo hic propheta protinus dicit. [Et Ephraim dixit, veruntamen diues effectus sum, inueni idolum mihi. Omnes labores mei non inuenient mihi iniquitatem quam peccaui.] Manifestius expressit quem in præcedenti versiculo nomine Chanaan denotauerit, subiungendo, & dixit Ephraim. Nam qui nascendo erat Ephraim, & pro discessione à domo Dauid, non qualiscunque, sed notabilis Ephraim, ipse stateram dolosam in manu habendo, & idolum sibi inueniendo. Chanaan rectè dici meruit. Et vide quàm mira fatuitatis consolatio. Cum haberet iste Chanaan in manu sua

Ezech. 16. Genes. 25. Leuit. 9.

ſtateram doloſam , & accuſantem ſe nuſquam poſſe euadere peccati conſcientiam, conſolatus
eſt ſemetipſum,& dixit : Veruntamen diues effectus ſum. Vndecunq; (inquit) vel quomodo-
cunque acquiſierim, ſiue iuſta ſiue doloſa in manu mea ſtatera fuerit, diues effectus ſum, quod
quærebam adeptus ſum, inueni idolum mihi. Et hoc quidem ille dixerit Hieroboam de tribus
Ephraim, qui euincere potuit, vt pro Deo vitulum faceret coli. Iudæi verò temporis illius,
Iudæorum auaritia. quod maximè propheta reſpicit, quo videlicet venit vt regnaret verus Dauid, cum audiſſent
eum contra auaritiam ſuam diſputantem, maximeq; ſcribę & phariſæi, cum illũ crucifixiſſent,
gauiſi ſunt, quaſi illo interempto, deinceps vacaret ſibi ſeruire idolo ſuo, ſcilicet mammonę, id
eſt, vacare lucris ſuis. Cum itaq; conſcientia crudeli torqueretur hic talis Chanaan ſiue Ephra
im, conſolabatur ſemetipſum, veruntamen (inquiens) diues effectus ſum. Econtra ille dicebat.
Væ diuitibus. Veruntamen, væ vobis diuitibus, quia habetis conſolationem veſtram. Væ vobis, qui ſatu-
rati eſtis, quia eſurietis. Væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis, & flebitis. Iacobus quoq; apo
Lucæ. 6. ſtolus contra diuites eoſdem dicit. Agite nunc diuites, plorate vlulantes in miſeriis, quæ adue-
Iacob. 5. nient vobis. At ille diues Chanaan, id eſt, Iudaicus ſiue Phariſaicus cœtus, dicebat ſibi, quem-
admodum hic propheta præſcribit. Omnes labores mei non inuenient mihi iniquitatem meã,
quam peccaui. Et eſt ſenſus. Omnia peccata mea non potuerunt vindicari, neq; fieri poteſt vt
iniquitas, quam peccaui, puniatur euerſione ciuitatis & templi. Nunquid enim crederet, vel au
dire poſſet quod locus ille, tam lucroſus, propter ſanguinem Ieſu Chriſti deſtruendus foret?
Acto. 6. Demq; hoc Stephano prothomartyri pro crimine aſſcriptũ eſt, quòd ita prædicaret ſicut ſcri-
ptura refert. Et ſtatuerunt falſos teſtes qui dicerent: Homo iſte non ceſſat loqui verba aduerſus
locum, & ſanctum, & legem. Audiuimus enim eum dicentem, quoniam Ieſus Nazarenus de-
ſtruet locum iſtum. Agite ergo diuites (inquit Apoſtolus iam dictus) plorate vlulantes in mi-
Iacob. 5. ſeriis quæ aduenient vobis. Diuitiæ veſtræ putrefactę ſunt, & veſtimenta veſtra à tineis come-
ſta ſunt. Et ſubinde. Epulati (ait) eſtis ſuper terram & in luxuriis enutriſtis corda veſtra. In die
occiſionis adduxiſtis, occidiſtis, & non reſtitit vobis. Vanè ergo ſe conſolatus eſt hic, qui ſtate-
ram habens doloſam, calumniam dilexit, dicendo. Veruntamen diues effectus ſum, quia nec
diuitiæ ſuæ proderunt illi, nec malè commutati nominis Chanaan hæreditate carebit. Sequi-
tur. [Et ego dominus Deus tuus ex terra Aegypti, adhuc ſedere te faciam in tabernacu- „
lis, ſicut in diebus feſtiuitatis.] Hoc anterioribus coniungitur dictis, neque enim Chanaan illi, „
cuius in manu ſtatera doloſa eſt, aut Ephraim, qui ſibi idolum inuenit, & gloriatus eſt diuitem
ſe eſſe, gratiam iſtã repromittit, ſed ei cui dixerat, & tu ad dominum Deum tuum conuerteris,
miſericordiam & iudicium cuſtodi, & ſpera in Deo tuo ſemper. Hic ille eſt qui habito iudicio
cũ Iuda, ſeu viſitatione ſuper Iacob, verè Iudæus, & verus eſſe Iſraelita repertus eſt, imitãdo il
lum, qui in vtero ſupplantauit fratrem ſuum, & in fortitudine ſua directus eſt cum angelo, ſi-
cut iam dictum eſt. Itaque ad illud quod dixerat, & ſpera in Deo tuo ſemper, coniungitur id
quod ait. Et ego dominus Deus tuus ex terra Aegyti, id eſt, ex eo tempore, quo egreſſus ex
Tabernacula Iacob. ignorantiæ tenebris verum mihi fidei ſacrificium obtuliſti. Tabernacula illa quæ repromittit,
dicendo: adhuc ſedere te faciam in tabernaculis, illa ſunt, de quibus Pſalmiſta, Quàm dilecta
Pſal. 83. (inquit) tabernacula tua domine virtutum, ſubiungens, concupiſcit & deficit anima mea in a-
triis domini. Tabernacula quippe, id eſt, tegumenta peregrinantium, ſiue in malitia laboran-
tium, diſcreti in Eccleſia ſunt ordines Deo ſeruientium, in quibus poſita anima concupiſcit &
deficit in atria domini, deſiderando ab iſtis anguſtiis tranſmigrare in illam amplitudinẽ Hie-
ruſalem ſupercœleſtis, vbi tanta amplitudo eſt, vt nullius poſſeſſio alterius poſſeſſione poſſit
Exo. 23. arctari, ſufficiatq; vnicuiq; quod poſſidet, ita vt amplius nolit. Notandus ergo ordo dictorum
quia cum dixiſſet, ego dominus Deus tuus ex terra Aegypti, adhuc ait, ſedere te faciam in ta-
bernaculis, ſicut in diebus feſtiuitatis. Notũ quippe eſt, quod egreſſi de terra Aegypti filii Iſrael
in tabernaculis habitauerunt. Vndè & feſtiuitatem tabernaculorũ ſcænophegiam celeberri-
1. Cor. 10. mam habuerunt ſingulis annis. Eſt itaq; ſenſus. Olim patres tuos, aſcendentes de terra Aegy-
pti, habitare feci in tabernaculis, donec introducerem eos in terram promiſſionis. Sed ſicut alia
eſt Aegyptus, quam in illa Aegyptus ſignificauit. & alia terra promiſſionis, cuius illa terra ty
pum prætulit, ita adhuc alia ſunt tabernacula, quorum illa tabernacula ſignificatiua fuerũt,
& in illis te ſedere faciam, ſicut in diebus feſtiuitatis, id eſt, ſicut ſignificatum eſt illis tabernacu
lorum feſtis, quia omnia in figura contingebant illis. Et reuera quicunq; credẽdo in Chriſtum
de ſpirituali Aegypto exiuit, in aliis, id eſt, in ſpiritualibus ſedet tabernaculis, dicitque ſedens,
concupiſcit, & deficit anima mea in atriis domini. His dictis protinus ſubiungit. [Et locutus „
ſum per prophetas, & ego viſionem multiplicaui, & in manu prophetarum aſſimilatus ſum.] „

Hoc ita ſenſui coniungitur præcedenti. Ego (inquã) dominus Deus tuus ex terra Aegypti,
& extunc ita factis & dictis innotui, vt nemo ſe de ignorantia nominis mei excuſare poſſit. Nã
vt innoteſcerem viſionem extunc multiplicaui, ex quo Moſi apparui de medio rubi in flãma
ignis, & ille dixit. Vadam & videbo viſionem hanc magnam, quare non comburatur rubus.

Et

Et tunc per illum prophetam, & per alios prophetas locutus sum, & visionem multiplicaui, id est, videndus atq; cognoscendus prophetis multipliciter apparui, & in manu prophetarū assimilatus sum, videlicet opera multa faciendo, quæ mei ipsius quasdam similitudinē prætulerunt. Exempli gratia, In manu Mosi decem plagis contraria quidem Aegyptus & Pharao flagellatus est, sed nō nisi per immolati sanguinem agni ad perfectū victoria perduci potuit. Illic nimirum in manu Mosi assimilatus sum, hoc deniq; tunc assimilatū vel præfiguratū est, quòd decem iustitiæ præceptis legalibus, qui illa ante meū seruaret aduentum, sancti homines, vexarent quidem spiritualē Pharaonē, id est, diabolum, repugnando & resistendo illi, atq; cōtendendo exire de regno mortis, sed nō præualerent. Nihil enim ad perfectū adductura erat lex (sicut Apostolus dicit) donec tandem ingrederer mundum immolandus, & sacrificiū iustitiæ futurus verus agnus dei, qui per meum sanguinem solus implerē, vt per iustitiam hominū, quantūuis fortiter præcepta legis adimplentium fieri non potuit. Eiusmodi factis multiplicibus multisq; similitudinibus in manu Mosi & prophetarū assimilatus sum. De ignorantia taliū, quoniā scripta sunt, maximè tribus Iuda, penes quā & tēplum, & religionis siue sacerdotij cultus erat, excusari non poterat. Sequitur ergo. [Si in Galaad idolū, tamē frustra errant in Galgal bobus immolantes.] Et est sensus. Si decem tribus idola colunt, quæ templo dei sacerdotibus & dei religione carent, tu tamen ò Iuda frustra deū dereliquisti, & in Galgal idola colis, cum habeas tēplum & sacerdotium, & cætera quæ ad diuini cultus pertinent ritum. Galaad nanq; & mōs est, & ciuitas iuxta eundem montem sita trans Iordanem in tribu Gad, de qua superius legimus. Galaad ciuitas operantiū idolum, supplantata sanguine. Galgal verò in tribu Iuda prope Bethel, de qua supra dictum est. Omnes nequitiæ eorum in Galgalis. Itaque & per Galaad decem tribus, & per Galgal tribus Iuda rectè denotatur, secundum tropum, qui synecdoche dicitur, id est, cōceptio, cū à parte totū, vel à toto pars intelligitur. Aliter & sic intelligi potest, etiam si Galaad idolum sit, siue quamuis Galaaditæ abundent idolis, tamē in Galgal errant mira superstitionis insania, non cōtenti vno in loco fixa portenta venerari, sed semper de loco ad locum cursitātes, & idolorū loca diuersa visentes, quasi præclaris festiuitatibus inuitari. Nā & protinus subiungit, [Nam & altaria eorum quasi acerui super sulcos agri.] Quod est dicere, Cum enim vno in loco, hoc est, in Hierosolymis vni deo sacrificia vel primitias offerre debuerint, adeo multiplicauerunt altaria (sicut superius iam dictū est) & ita exuberauerunt simulachris, & in vicis tam multa stabāt altaria, vt solent manipulorū congesti stare acerui Hoccine est hæreditarium paternę fidei, quod habito iudicio domini cū Iuda, & visitatione super Iacob, filii Iuda vel filij Iacob mereantur nūcupari? Nō vtiq;. Sequitur enim. [Fugit Iacob in regionē Syriæ, & seruiuit Israel in vxore, & in vxore seruiuit. In propheta aūt eduxit Israel de Aegypto, & in propheta seruatus est.] Causa ista nō minimè operatur In illo iudicio, siue operatione domini super Iacob in discernendo, quis veraciter & quis falso dicatur esse semē Iacob. Cur enim ille fugit in regionem Syrię, & seruiuit in vxore? Videlicet ne quādo ad eiusmodi perduceretur altaria per mulieres Chanaan. Dixit enim Rebecca ad Isaac. Tædet me vitæ meę propter filias Eth. Si acceperit Iacob vxorē de stirpe huius terræ, nolo viuere. vocauit itaq; Isaac Iacob, & benedixit, præcepitq; ei, dicens noli accipere coniugem de terra Chanaan, sed vade, & proficiscere in Mesopotamiā Syriæ ad domū Batuel patris matris tuæ, & accipe tibi inde vxorem de filiabus Laban auūculi tui. Itaq; mulieres terræ illius fugit, quæ possent illi scandalum esse & causa peccati. & exemplum eius sequendū esse, propter causam eandē, Moses ita scripsit. Nō inibis cum eis fœdus, nec misereberis eorū, neq; sociabis cum eis cōiugia. Filiā tuā non dabis filio eius, nec filiam illius accipies filio tuo. quia seducet filiū tuum, ne sequatur me, & vt magis seruiat dijs alienis, irasceturq; furor domini, & delebit te cito. Isti aūt econtra de Galaad in Galgal, de Galgal in Galaad cursitabāt, quærēdo & sequendo idola, quæ ille de gente in gentē, & de regno in populum alterū pertranseundo fugiebat. Falso igitur filios illius se esse dicunt, cū sint potius Chanaā (sicut supra dictū est) cuius opera sectati sunt. Magnū profecto præconiū est fugientis, in eo quòd dicitur, & in vxore seruiuit. Maluit vxorē iuxta beneplacitum dei patris ac matris, ppria seruitute acquirere, quàm filias Chanaā ducere cum offensione, sicut fecit Esau, de quo scriptum est. Esau verò quadragenarius duxit vxores. Iudith filiā Beheri Ethæi, & Bascinath filiam Heloim eiusdem loci, quæ ambæ offenderant animū Isaac & Rebeccæ, vxor illa in qua seruiuit Rachel extitit. Non pro Lia seruiuit, aut conuentionem fecit, sed pro Rachel, quam solā diligēs à patre petiuit. Idcirco autē repetijt dicendo, & seruiuit in vxore, & in vxore seruiuit. quia videlicet bis pro vna eademq; Rachel septennem seruitutē subijt. Septem quippe annis seruiuit, antequam coniugem duceret, & debito cōiugio fraudatus est, sed quærela deprompta, protinus post Lyæ copulam, quam non quæsierat, optatis potius nuptijs Rachel, rursus seruiuit septem alij annis. Et notandum, quòd sic repentè nomen commutatur, dicendo. fugit Iacob in regionem Syriæ, & seruiuit Israel in vxore. Quando fugit, dicebatur Iacob, quando autem seruiuit, meruit vocari Israel, auctis vtique meritis, sicut narratio continet reuersionis eiusdē de seruitio redeuntis;

Gene. 27.

Deut. 4.

Laus Iacob ab vxoribus.

Ad eandem distinctionem tanti patris, & eorum qui, quamuis carnis eius filij, nequaquam tamen merentur in semine reputari, spectat ad illud, quod protinus subiungit. In propheta aũt eduxit dominus Israel de Aegypto, & in propheta seruatus est. Nam econtra subaudiendũ est. Isti autem de Aegypto mẽte nequaquam sunt egressi, imò ipsi sunt Aegyptus, faciendo sibi, & colendo deos Aegypti, scilicet vitulos, quorum cultum didicerunt in terra Aegypti. Vndè cõfestim in sua persona deus cõquerendo dicit. [Ad iracundiã me prouocauit Ephraim in ama-

CA.XIII ritudinibus suis, & sanguis eius super eum veniet.] Statimq; propheta subsequitur. [Et opprobrium eius restituet ei dominus deus suus. Loquente Ephraim horror inuasit Israel, & deliquit in Baa, & mortuus est. Et nunc addiderunt ad peccandum, feceruntq; sibi conflatile de argento suo, quasi similitudinem idolorum. Factura artificum tota est. His ipsi dicunt, immolate homines vitulos adorãtes.] Haec omnia quę hic dicta sunt declamatione vehemẽti prophetæ, iudicium domini, & visitationẽ super Iacob iustificantis, fortiter conuincunt eos, quod non sint aũt mereantur dici Israel, qualẽ dominus in propheta veraciter de Aegypto eduxit. Alij nanq; & longè diuersi, imò & contrarij Israel vero & fideli, quem in propheta Mose dominus eduxit de Aegypto, vero corde dicente. Eamus & sacrificemus domino deo nostro. Illi fuerunt qui in amaritudinibus suis eundem dominũ ad iracundiam prouocauerunt, tentãdo, & malè loquendo de ipso, semperq; murmurando contra eum. Et ille quidem Israel, qualis erat Iosue siue Caleph, in eodem propheta seruatus est, ascendendo per mare rubrũ, illorũ aũt corpora prostráta sunt in deserto. Illorum omnium deterrimus & maxime notabilis extitit Ephraim, id est, Hieroboam de tribu Ephraim, qui populum scindens à domo Dauid, vitulos aureos pro deo colendos instituit, Idcirco confestim in illum sermo recurrit, dicente domino. Ad iracundiam me prouocauit Ephraim in amaritudinibus suis, & sanguis eius, id est, peccatũ eius, super eum veniet, vt scilicet intereat, & regnum perdat in posteris suis, quod tali modo retinendũ putauit. Et quia præsens pœna non sola redditur impœnitenti, subiungens propheta. Et opprobriũ (inquit) eius restituit ei dominus deus suus, id est, in futuro quoque sęculo tanti opprobrij memoria non delebitur, qui in tantũ se deiecit, vt deserto creatore deo, coleret non tam vitulũ, quàm inanimatam & insensibilem similitudinem vituli. Nec verò sui solius, sed & omniũ, quos ad tantũ opprobrium induxit, perditio in illum redundabit. Idcirco peccatũ eius amplius declamãs. Loquẽte (inquit) Ephraim, horror inuasit Israel, & deliquit in Baal, & mortuus est. Et est sensus, Di-

3.Reg.12. cente Hieroboam, Isti sunt dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti. Horrendus horror, & erroneus pauor inuasit Israel, vt aut verum putaret, aut obloqui non auderet. & non solum vitulos illos, sed & Baal, agente Achab cum Iezabel, coleret, atque hoc modo mortuus est. Ex tunc vsus idololatriæ tantũ excreuit, vt penè in omni loco singuli propria pro posse sibimet fa-

Dij aurei et argentei. bricarent idola in agris & in domibus suis. Hoc est quod ait. Et nunc addiderunt ad peccandũ, feceruntq; sibi conflatile de argẽto suo, quasi similitudinẽ idolorũ vt scilicet haberẽt ipsi quoq; suos vitulos. Nam quia rex deos habebat aureos, ipsi secundum suam possibilitatẽ fecerũt sibi deos argenteos. Totũ hoc (ait) factura est artificũ, sicut alibi scriptum est. Simulachra gentiũ ar-

Psal. 113. gentũ & aurũ, opera manuũ hominũ. Quod cũ ita sit, rectè admiratur, & dicit, His ipsi dicũt, immolate homines vitulos adorantes. Nã verè mira, & nimis misera stultitia, mandare homines, qui sunt opus dei, tali facturæ artificum immolari. Hoc tam grande malum nequaq̃ illis fuit

Homines immolati idolis, olim apud Iudaeos. Psal. 105. inusitatum. Scriptũ est enim, Et immolauerunt filios suos, & filias suas dæmonijs. Et effuderunt sanguinem innocentum, sanguinem filiorum suorum & filiarum suarum, quas sacrificauerunt sculptilibus Chanaan. Qui aũt sunt ipsi qui hæc dicunt? Nimirum sacerdotes siue artifices quorum illa factura est. Vos (aiũt) ò cultores idolorum, quid non supperunt hostiæ, filios vestros, & filias vestras, idola siue vitulos nobiscũ adorantes, eisdẽ vitulis immolate. Tantis ac talibus causis redditis, quibus in iudicio domini cum Iuda siue visitatione super Iacob conuincantur, quod potius semen Chanaan, quàm semen Iacob mereantur dici. nunc superest pronunciare condignas iudicij sententias, & diffinire, qualem pœnam isti falsi filii, & qualem gratiam iure recipiant veri filij patris illius Iacob, cuius deus dominus dicatur esse vel dici. Sequitur ergo. [Idcirco erunt quasi nubes matutina, & sicut ros matutinus præteriẽs. Sicut puluis turbine raptus ex area, & sicut fumus de fumario. Ego aũt dominus deus tuus ex terra Aegypti. & deũ absque me nescies, & saluator non est præter me. Ego cognoui te in deserto, in terra solitudinis.] Prior nanq; sententia super illos filios carnis, & non fidei Iacob depromitur, quòd ipsorum memoria sit peritura, sequens ad istos, non tantum carnis, sed & fidei filios, quod in aduentu saluatoris Christi saluandi sint in domino salute æterna. In illorum qui reprobãtur, sentẽtia, quatuor ista pro similitudine posita sunt, nubes, ros, puluis, & fumus. Notandũ verò quod nullũ horũ simpliciter positum est, sed cum adiectione, quæ malum significet, quia videlicet vnumquodque horum simpliciter positum, in bonam partem accipi plerunque solet. Scriptum est enim. Qui sunt isti qui vt nubes volant? Item, Concrescat in pluuia doctrina mea. fluat vt ros eloquium meum. Vel vt Abraham loquitur ad deum. Loquar ad dominum cum sim puluis & cinis. Et

Psalmista

Psalmista dicit. Qui respicit terrã, & facit eam tremere, qui tangit montes & fumigant. Itaque
quatuor hæc omnia simpliciter in scripturis posita, in bonam partẽ accipi possunt, idcirco sin-
gula hæc cum adiectionibus congruis posita sunt, per quas in sempiterni boni significatione di
stinguũtur. Nubes matutina, ros item matutinus. & mane pertransiens, puluis turbine ex area
raptus, fumus item de fumario turbine raptus dicitur. atq; ita hæc omnia periturã conuenien-
ter significant memoriã illorum, qui cum deberent esse semen Iacob, ipsi per suum vitium in
illum Chanaan, qui à patre sancto maledictus est, degenerauerunt. Et quidem hoc, scilicet, de-
lendam esse memoriã illorum, quatuor ista pariter significant. veruntamen in proprijs signi-
ficationibus diuersa sunt. Etenim duo postrema, videlicet puluis turbine raptus ex area, & fu
mus de fumario, manifestam exprimunt iram. duo aũt præcedentia, nubes matutina, & ros ma
tutinus præteriens, temporalem licet & citò transiturã quandã misericordiã, iuxta illud, quod
supra in hoc eodem propheta dictum est. Quid faciam tibi Ephraim, quid faciam tibi Iuda? Mi
sericordia vestra quasi nubes matutina, & quasi ros mane pertransiens. Deniq; & hic & illic nu
bes matutina, & ros mane pertransiens temporalia significant genti illi collata, bono quidem
secundũ se, sed malo illorũ citò transitura. Duo sequẽtia manifestè sempiterna significant mala,
sicut iam dictũ est. Etenim hæc impiorũ retributione perire, sicut disperijt puluis turbine raptus
ex area, & sicut deficit fumus turbine raptus de fumario. Psalmista quoq; dicente, Nõ sic impij
non sic, sed tanquã puluis, quẽ proijcit ventus à facie terræ. Item, Inimici verò domini, mox ve
honorificati fuerint & exaltati, deficientes, quemadmodum fumus, deficient. Sit itaq; nubes illa
matutina, siue ros ille mane pertransiens, talium pars filiorum, qualis fuit Esau, cui dixit pater
Isaac? In pinguedine terræ, & in rore cœli desuper erit benedictio tua. Nã illorum qui sunt semẽ *Gene.37.*
Iacob, vel reputantur in semine, suntq; Israelitæ, pars dominus est, sicut protinus verbis sequẽ
tibus exprimitur. Ego autem dominus deus tuus ex terra Aegypti, & deum absq; me nescies,
& saluator non est præter me. Ecce cognoui te in deserto in terra solitudinis. Qui enim hæc lo-
quitur dominus deus, dicens, & saluator non est præter me, Christus est Dei filius, fructus bene *Christ. deus*
dictionis illius, quã non meruit Esau. Iacob aũt adeptus est secundũ verba hæc. Et seruiant tibi *filiorum Ia-*
populi, & adorent te tribus. Esto dominus fratrum tuorum, & incuruentur ante te filij matris *cob, non re-*
tuæ. Qui maledixerit tibi, sit ille maledictus. & qui benedixerit tibi, benedictionibus repleatur. *cens.*
Hoc nimirũ in spiritu sancto agebatur, vt quando diuidendi erãt Iacob & Esau, iuxta illud di-
uinum oraculum, Duæ gentes in vtero tuo sunt, & duo populi ex ventre tuo diuidentur. non *Gene.25.*
de Esau, sed de Iacob semen Abrahæ, quod est Christus, nasceretur. Hic ergo cum dicit, ego aũt
dominus deus tuus. Notãdũ quod addit, ex terra Aegypti, In hoc nãq; breuiter astruit; quòd
non sit deus recẽs, quamuis in nouissimis diebus de virgine natus sit. Poterat aũt dicere sic, ego
aũt dominus deus tuus ex Abraham, quemadmodum & Iudæis dicentibus, quadraginta an- *Ioann.8.*
nos nondum habes, & Abraham vidisti? Respondens, Amen amen (inquit) dico vobis, antequã
Abraham fieret, ego sum. Cur ergo dicere maluit, ex terra Aegypti? Videlicet quia tunc ma-
gis innotuit, & potentiam suam ostendit in signis & prodigijs, qualia Abrahæ nõ ostendit, pro-
pter quod & Mosi tunc ait. Ego dominus qui apparui Abrahã, & Isaac, & Iacob in deo omni- *Exod.6.*
potente, & nomen meũ Adonay nõ indicaui eis. Tunc etenim fœdus pepigit cum illis in mõte
Synai, vt esset deus eorũ. Qui dixerunt ad Moysen, Omnia quæ locutus est dominus, faciemus, *Exodi.24.*
& erimus obedientes. Ille verò sumptum sanguinẽ respersit in populum, & ait. Hic est sanguis
fœderis, quod pepigit dominus vobiscum super cunctis sermonibus his. Sermonem eorundem
initium erat hoc. Non habebis deos alienos coram me, Rectè ergo & hic ait. Et deum absq; me
nescies. Continuò quoq; addit, Et saluator non est præter me. Iste deus & saluator Christus est
Deus quia creauit, saluator quia factus homo saluauit. Vndè & Iesus, quod interpretatur salua *Matt.1.*
tor, nuncupari voluit. Verè præter hũc saluator nõ est, quia nõ est in alio aliquo salus. nec enim
nomen aliud sub cælo datũ hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Gratiosa valde cõme-
moratio est, qua tandem dicit. Ego cognoui te in deserto in terra solitudinis. Neq; enim exiguũ
quid est ei, qui omnia scit, & omnes per scientiam nouit, notũ esse per gratiã illa notitia, iuxta
quam vni illorum vero Israelitæ, scilicet Mosi dicit, Inuenisti enim gratiam coram me, & teip
sum noui ex nomine. Et quod tunc vni illi dictũ hoc esse legimus, sed quod vni dicit, omnibus
dicit, quos tunc temporis, imò & ante & post tempus illud præscitos, atq; prædestinatos eligit,
quia cunctorũ nomina in libro vitæ scripsit. Proinde & hoc sciendũ, quia quiq; electi, in deserto
cognoscuntur, maximè & in terra solitudinis, in deserto huius sæculi, vbi deũ nemo vnquam
vidit, in solitudine cordis & occulto conscientiæ latentis, vbi solus deus animam tentationibus
circumuentam prospiciens, exercet, & probat, & legitimè currentem cognitione sua dignam
ducens, profitetur quia cognoscit. Talibus & ita cognitis siue nominatis ipse in euan
gelio dicit. Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cælis;

FINIS LIBRI QVINTI.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN OSEE PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER SEXTVS.

SEXTA nunc repetitione peccata gentis eiusdē dominus depromēs ad audi
torem sese cōuertit & dicit. [Iuxta pascua sua adimpleti sunt, & saturati sunt. „
Et eleuauerunt cor suum & obliti sunt mei.] Dictū hoc, Dei quidem benefaci- „
entis commendat bonitatem, sed nihilominus eorū quibus benefactū est vehe
Psal. 77. mēter condēnat ingratitudinē. Simile nanq; illi est quod de eisdē Psalmista di-
cit. Et manducauerunt & saturati sunt nimis, & desideriū eorū attulit eis, non
sunt fraudati à desideriis suis. Et subinde, In omnibus his peccauerunt adhuc,
& non conuertentur inimici mei retrorsum. Nunc ipsorū proprietatē dictorū consideremus. Iu
Iudæi seque xta pascua sua (inquit) adimpleti sunt, & saturati sunt. Quendā non bonū siue laudabilē adim
bantur deū pletionis & saturitatis modū insinuat, ita determinando, adimpleti sunt & saturati sunt iuxta
propter pa- pascua sua. Quænā vel qualia fuerunt pascua sua? Nimirū ea quæ desiderauerunt, propter quæ
scua sua, nō murmurauerunt, & de deo malè loquuti sunt. Exēpli gratia, quādo dixerunt, Quis dabit nobis
propter ip- carnes ad vescendū? Recordamur pisciū, quos comedebamus in Aegypto gratis. In mentē no-
sum. bis veniunt cucumeres, & pepones, porriq;, & cepe, & allia. Anima nostra arida est, nihil aliud
Nume. 11. respiciunt oculi nostri, nisi man. Quia taliter & talia desiderauerunt, & desiderantes vsque ad
nauseam impleti sunt, rectè pascua sua hæc dicta sunt. Neque enim deum propter ipsum, sed
propter ista sequuti sunt. Cæterùm qui deū sequuntur propter ipsum, non hæc talia dicuntur
Deut. 8. pascua ipsorū, sed sermo dei cibus vel pascua ipsorum est, iuxta illud Deuteronomii. Quia non
in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore dei. Cū ergo dicit, iuxta pa-
scua sua adimpleti sunt, & saturati sunt, vehementer illos reprehendit. Idē enim est ac si dicat,
Manducando & bibendo totā receperunt mercedem suam, pro eo quòd exierunt de terra Ae
gypti & ad tempus susceperūt legem Dei. Omnino delictū est, propter talia pascua deū sequi.
Idcirco tales vituperans in euangelio dicit, Amen Amen dico vobis, quæritis me, non quia vi
Ioann. 6. distis signa, sed quia manducastis ex panibus, & saturati estis. Operamini non cibum qui pe-
rit, sed qui permanet in vitam æternam. Similiter & omnes sese existiment vituperari, quicun-
que altari Christi præsto sunt non propter dilectionem sacramentorū quæ concelebrant, sed
propter hoc solū, vt de altaris sumptibus viuant. Igitur quod ait, iuxta pascua sua, adimpleti
sunt & saturati sunt, illi simile est (vt iam diximus) quod psalmista dicit, Et desiderium eorum
Psal. 77. attulit eis dominus, Nimirum talis plenitudo ventris, mentis elationem, talis saturitas obliuio-
nem dei generat. Notum & manifestum est, quia taliter illis accidit. Vndè & continuò dicit, Et
eleuauerunt cor suum, & obliti sunt mei. Nam qui terram optimam in possessionem accepe-
runt, cuius fructibus adimpleti, & diuites facti sunt, elati in superbiam, regem sibi petierunt, no
1. Reg. 8. lentes audire vocem domini & Samuelis, sed dicentes: Nequaquam. Rex enim erit super nos,
& erimus nos quoque sicut omnes gentes, & iudicabit nos rex noster. Eadē mentis elatione re-
pulerunt domum Dauid, vt fecerunt sibi regem Hieroboam, qui pro deo vitulos illis fecit, quę
3. Reg. 12. nimirum res magna fuit obliuio dei. Idcirco nunc dicit, & obliti sunt mei. Subaudiendum ve-
rò est, sed non licuit aut licebit eis penitus obliuisci. Sequitur enim. [Et ego ero eis quasi leæna, „
sicut pardus in via Assyriorum: Occurram eis quasi vrsa raptis catulis, & dirumpam interiora „
Quatuor iecoris eorum, & consumam eos ibi quasi leo, bestia agri scindet eos.] Sensus iste est. Tradam „
regna. illos regnis quatuor, quæ intelligūtur per leænam & pardum & vrsam & bestiam agri, quam
sine nomine posuit, vt ab illis oppressi atque conscissi, magnitudine miseriarum cogantur remi
nisci mei, cuius sunt obliti. Per istas nanque quatuor bestias regna quatuor, scilicet Babylonicū,
Dan. 7. Persicum, Macedonicum, atque Romanū, illa maximè Danielis visio dat intelligi, qua dicit. Vi
debam in visione mea nocte, & ecce quatuor venti cæli pugnabant in mari magno, & quatuor
bestiæ grandes ascendebant de mari diuersæ inter se. Prima, quasi leæna, & alas habebat quasi
aquilæ. Alia similis vrso. Alia quasi pardus. Quarta terribilis atq; mirabilis, & fortis nimis. Si-
cut ille, ita & hic bestiā quartā sine nomine posuit, dicendo, bestia agri scindet eos. Igitur ero (in
quit) eis quasi leæna, & sicut pardus, id est, tradā eos Babylonis atque Macedonis in via Assy
riorū, id est, pro eo quòd superbè incedēdo contra me direxerūt. Assyrij nanq; dirigentes inter-
pretantur, Occurram eis quasi vrsa raptis catulis. Aiūt, qui de bestiarum scripsere naturis, inter
omnes feras nihil esse sæuius vrsa, cum perdiderit catulos vel indiguerit cibis. Cum ergo per v-
sum apud Danielē regnū Persarū atq; Medorū significetur, nō incongruè per huiusmodi vrsæ fe
Hester. 3. rocitatē illius Aman Agagitæ crudelitas pessima intelligitur, qui indignās, q Mardochęus nō
se ado-

se adoraret nec sibi genu flecteret, pro nihilo duxit in vnum Mardochæū mittere manus suas, audierat enim quod esset gentis Iudææ, magisq; voluit omnē Iudæorū, qui erant in regno Assueri, perdere nationē. Et quia mala hæc sub regnis iam dictis propter peccata sua erāt passuri. Et dirumpam (ait) interiora iecoris eorum. In iecore nanque, iuxta physicos, voluptatis & cōcupiscentiæ consistit vis. Itaq; per interiora iecoris, omnem concupiscentiā, quę peccatū parit, breuiter innuit, quæ videlicet interiora quasi per eiusmodi feras dirupta sunt, quia peccata illorū regnis illis opprimentibus punita sunt. Et quia peccata ipsa in tribulatione confitentibus, tandem parcere habebat, subiungit atq; ait, Et consumam eos ibi quasi leo. Tradūt nanq; physici, leonem prostrato parcere homini. Ergo ibi, id est, sub regnis illis, non vtcunq; siue absque vlla discretione, sed quasi leo consumam eos, ait, quia videlicet ira mea terribilis quidem super eos erit, sed prostratis & peccata sua in tribulatione confitentibus parcam illis. Qui tandem fiet? Bestia agri scindet eos, bestia quarta terribilis (vt ait Daniel) atque mirabilis & fortis nimis, dētes ferreos habens magnos, comedens atque comminuens, & reliqua pedibus suis conculcās, & omnino dissimilis cæteris bestijs. Quomodo scindet eos? Nimirum exscindendo miserabili excidio, & in omnes gentes ducendo captiuos. Nunc ad ipsum populum taliter scindendum conuertitur, & dicit. [Perditio tua Israel, tantummodo, in me auxilium tuum.] Ac si dicat, Tu ipse perditionis tuæ causa es, tu tibi perditionē thezaurisasti, recedendo à me. qui solus tibi poteram & consueueram auxiliari, & nusquam tibi auxilium est, nisi apud me, si pœnitentiā egeris. Et quòd verè tantummodo in ipso auxilium sit, increpando confirmat sequentibus verbis [Vbi est rex tuus? Maximè nunc saluet te in omnibus vrbibus tuis, & iudices tuos, de quibus dixisti, Da mihi regem & principem. Dabo tibi regem in furore meo, & auferā in indignatione mea] Vehementer vanam populi percutit æstimationem, qui regem sibi petiuit, cum regem deum haberet & ab hoc percunctatur, vt ad considerandum excitet & scire faciat, quia tantū modo in deo auxilium est. Similis huic percunctationi illa est, Vbi sunt dij eorū in quibus habebant fiduciā, de quorum victimis comedebant adipes, & bibebant vinū libaminū? Nam quem admodū illic deficiente responsione, competenter subiungit. Videte quòd ego sim solus, & nō sit alius deus præter me. Ita & hic, cum dicit, vbi est rex tuus & iudices tui, de quibus dixisti, da mihi regem & principem, subiunxit atque ait. Dabo tibi regem in furore meo, & auferam in indignatione mea. Factum nanque hoc fuerat in primo rege Saul, quē petenti populo dederat. Denique in furore suo regem illū dedit, sicut ipsa eius verba indicāt, cum dicit. Hoc erit ius regis, qui imperaturus est vobis. Filios vestros tollet & ponet in curribus suis, facietq; sibi equites & præcursores quadrigarum suarū, & cætera, quæ hoc modo cōcludit, Greges quoq; vestros addecimabit, vosq; eritis serui & clamabitis in die illa à facie regis vestri, quem elegistis vobis, & non exaudiet vos dominus in die illa, quia petistis vobis regem. Ita in furore suo datū, abstulit in indignatione sua, dicens ad Samuel. Pœnitet me, quòd constituerim Saul regē. Et subinde dicit scriptura. Spiritus autem domini recessit à Saul, & exagitabat eum spiritus nequā à domino. Itidem de Hieroboam cæterisq; regibus decem tribuū sentiendum, quia volentibus illis & scindētibus sese à domo Dauid, in furore suo dedit illos & in indignatione sua abstulit. Alios in vita sua, alios percutiens in posteritate sua. Porrò Dauid neq; populus prior petiuit neq; dominus in furore suo dedit, sed dominus prior in misericordia elegit, in gratia dedit, in summa dignatione firmauit & custodiuit. Itaq; cum dicit, de quibus dixisti, da mihi regem & principem, subaudiendum est, & ego respondi tibi in occulto iudicio, dicens, Dabo tibi regē in furore meo, & auferam in indignatione mea. Sequitur. [Colligata est iniquitas Ephraim, absconditū peccatum eius. Dolores parturientis venient ei. Ipse filius non sapiens. Nunc enim non stabit in cōtritione filiorum.] Iam sæpe dictum est, Ephraim, id est, reges decem tribuum, ita pariter viam Hieroboam sequutos fuisse, qui peccare fecit Israel, vt nullus eorum, scriptura testante, à peccatis eius recederet. Ergo quasi quæreres, quænā furoris aut indignationis causa fuerit, colligata est (ait) iniquitas Ephraim, id est, soluta non est, neq; solui poterat iniquitas regum illorum, eo quòd incorrigibiles, & impœnitentes fuerint, semperq; iniquitatē quisq; illorū defenderit. Nam hoc est quod sequitur. Abscōditum peccatum eius. Absconditum nanque peccatum dicit, vbi nulla voce confessionis aperitur, imò & superbiæ defensionis scuto contegitur. Ibi iniquitas ita colligata est, vt solui aut dimitti non possit. Econtra sanctus dicit. Delictum meum cognitum tibi feci, dixi confitebor aduersum me iustitiam meam domino, & tu remisisti impietatem peccati mei. Ille talis filius est sapiens, de isto autem dicitur, ipse filius non sapiens. Quomodo enim sapiens filius, qui à patre recessit à quo fuerat adoptatus, dicente ad Pharaonem, filius meus primogenitus Israel? Et quidem nunc coram hominibus peccatū suum abscondit, & corā deo cum abscondere nō possit, impœnitenti corde defendit. sed dolores (inquit) parturientis venient ei. Sicut enim mulier conceptum suum ad tempus quidem dissimulare potest, sed tādem parturiendo doloribus attestantibus, occulta prodit. sic quisquis eiusmodi est, peccatū suum vtcunque dissimulare ad tēpus & abscondere potest, sed in tēpore suo cūcta cordis eius occulta cū dolore manife-

Interiora iecoris. *Danie. 7.* *Deut. 32.* *1. Reg. 8.* *Ibidem. 15.* *Absconditū peccatū.* *Psal. 31.* *Exodi. 4.*

Mat.10. manifestabuntur, iuxta illud. Nihil opertũ quod non reueletur, neq; occultũ quod non sciatur.
Tunc vtiq; parebit sibi, quia ipse filius non sapiens. Et vndè hoc probatur quod sit filius nõ sa
piens? Ait, Nunc enim non stabit in contritione filiorũ. Et est sensus, Qui enim verè filii sunt,
Contritio filiorum. ipsorum est contritio, & ipsi in tribulatione stant, id est, pœnitentiam agunt, habentes cor con-
tritum & humiliatum. Deniq; ita conteri siue confringi, hoc verè stare est, sicut de quodã eius-
modi filiorum scriptum est. Et dixit vt disperderet eos, si non Moses electus eius stetisset in cõ-
fractione in conspectu eius. Nam confractionem nimiam & vehementem dicit humilitatem, in
Psal.105. Exod.32. qua sic strtit, vt deum tenrret homo fortis dicentem, dimitte me. In huiusmodi contritione qui
stant, & filij sapientes sunt. Ita enim se conterendo per pœnitentiã sapientes filij fiunt. Is autem
qui (vt iam dictum est) corde impœnitenti suam iniquitatem colligauit, filius quidẽ dici potest
dum iactat se & dicit, vnum patrem habemus deũ, s.d non sapiens filius dicitur aut est. Restat
Ioann.8. igitur, vt quemadmodum illi furorem debitum adiudicauit atq; indignationẽ, sic ecõtra filijs
istis, quorũ est cõtritio, id est, cor contritum & humiliatum, dignam & gratiosam repromittat
cõsolationem. Audiamus illam verè magna & sonore declamatione deprompta. [De manu "
mortis liberabo eos, de morte redimam eos. Ero mors tua ò mors, morsus tuus ero inferne.] "
Christus dei filius, victor mortis & author vitæ, Hoc in persona sua magna voce, magna veri-
tatis eloquitur authoritate, Liberabo eos (inquit) de manu mortis, redimã eos de morte. Quos
Abel primus pœnitentium. eos, nisi filios, quorum (vt iam diximus) contritio est, quorũ cor contritum in pœnitentiæ stu-
dio est? Horũ in catalogo primus est Abel, cuius ipsum nomen pœnitentiæ significat lamentũ,
transfertur enim in luctum. Ab illo vsque ad vltimum electũ cuncti pœnitentiã agentes, & pec
Rom.3.5. catores se esse confitentes (Omnes enim in Adam peccauerunt) consolationem istam accipiũt,
de manu mortis liberati, de morte redempti. Nec verò ab re ita semel & iterum depromitur
miserationis dignatio, de manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos. sed pro duplici
Duplex mors. morte, qua omnes mortui sumus in Adã, alia corporis, alia verò animæ. Itaq; de manu mortis
scilicet eius, qua mortuus est Adam, in qua die præceptũ transgressus est, quæ mors est animæ,
Gene.3. liberabo eos. De morte quam indixit deus his verbis, Quia puluis es & in puluerem reuerteris,
quæ mors est corporis, redimam eos. Quomodo liberabo? Quali redimã precio? Ait, Ero mors
tuo ò mors, morsus tuus ero inferne. Nõ auro neque argento, sed morte mea mortem ipsorum
interficiendo. Moriar, vt ipsi viuant, & ad infernũ descendã. Nam hoc est quod dicit ad ipsam
mortem, ad ipsum infernũ apostrophã faciens, mortis & inferni potens debellator. vitæ & mor
Morsus tuus ero inferne. tis dominator, Ero mors tua ò mors, morsus tuus ero inferne. Qualiter deberet vel posset mors
mortis esse, breuiter innuit dicendo, morsus tuus ero inferne. Et est sensus, Tu deceptus morde-
bis me, quemadmodum innuitur per id quod de te ipso dicitur ad Iob. In oculis eius quasi ha-
mo capiet eum. Item, An extrahere poteris Leuiathã hamo? Ego factus homo tibi hamus ero,
Iob.40. quia quemadmodum in hamo carnis teneritudo ostenditur, & acumen ferri occultatur, sic hu-
manitatis infirmitas te humani generis inimice inuitabit, vt mordeas & diuinitatis interior for
titudo transfiget, vt captiuus pendeas. Quia taliter morsus tuus efficiar, mors mortis ero, quia
viscera mortis interiora tua in inferno non sustinebunt, cum vitã momorderis, & dirupto vẽ-
tre vitam remittes, morte mortua euadentibus viuis quicunque vita ista sunt digni. Aliter in-
fernũ Christus momordit, quando partem, suos videlicet electos liberauit. partẽ aũt, id est, re-
probos reliquit. Nam ex eo quod mordemus, partem cõsumimus, partem relinquimus. Sequi-
tur. [Consolatio abscondita est ab oculis meis, quia ipse inter fratres diuidit] Vbi audiuit pro "
pheta de gratia liberatoris & redemptoris quod gauderet. vidit etiam quod carne sua de gente
Rom.9. sua vel fratribus suis Israelitis, quòd merito doleret. Illud videlicet quod & Apostolus penè in
consolabiliter gemit his verbis, Veritatem dico in Christo, non mentior, testimoniũ mihi per-
hibente conscientia mea in spiritu sancto, quoniam tristitia mihi est magna, & continuus dolor
cordi meo. Optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cogna
ti mei secundum carnem, qui sunt Israelitæ, quorũ adoptio est filiorũ, & gloria, & testamentum,
& legislatio, & obsequium, & promissa, quorũ patres, & ex quibus Christus secũdũ carnẽ, qui est
Diuisio inter fratres luctuosa. super omnia deus benedictus in secula amen. Diuisionem inter fratres, quã illic Apostolus con
tinuo dolore gemit, hic futurã luget, dicens. Consolatio abscondita est ab oculis meis. Quis ita
inter fratres diuisit, nisi infernus, cuius morsum se fore liberator & redemptor dixit? diabolus
nanq;, qui designatur nomine inferni, Iudæos excæcando à fratribus ipsorũ, & apostolis eius di
uisit vt eiicerent eos, & oporteret illos euangelizare potius gentibus extraneis. Propter hoc (in-
quit) abscondita est consolatio ab oculis meis. Non dicit perijt consolatio, sed abscondita est, id
est, non citò potest inueniri, non leuiter possum consolari. Inuenitur aũt in illa spe, qua & Apo-
stolus seipsum cõsolatus est, qui cum dixisset, Cæcitas ex parte contigit in Israel, subiunxit: do
nec plenitudo gentiũ subintraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Ad hunc sensum pertinet id
quod continuò hic propheta subiungit. [Adducet ventũ vrentẽ dominus de deserto ascẽden "
tem, & siccabit venas eius, & desolabit fontem eius, & ipse diripiet thesaurũ omnis vasis deside "
rabilis]

rabilis.] Ventum vrentem hoc loco spiritum sanctum dicit, quemadmodũ & illic iuxta mysticum sensum gratiæ, quæ nos in babtismo Christi saluauit. Cumq; extendisset Moses manũ super mare, abstulit illud dominus vento flante vehemẽti & vrente tota nocte, & vertit in siccũ. Ventum ergo vrentem, id est, spiritum sanctum vehementer ardentẽ adducet dominus, subauditur, cum plenitudo gentium introierit, & siccabit venas eius, subauditur inferni. & desolabit fontem eius, auferendo scilicet omnes causas & abundantiam incredulitatis, vt reliquiæ Israel saluæ sint. Interim & ipse (inquit) diripiet thesaurũ omnis vasis desiderabilis, quia videlicet ipse est ille qui fortior superuenit, cum fortis armatus custodiret atrium suum, & vniuersa arma illius distribuit. Vas desiderabile & thesaurus pretiosus vtique est omnis electus. Et quia neminẽ relinquit, siue gentilis siue Iudæus sit, quicunq; inuocat nomen domini, rectè vniuersali enunciatione dictum est, & ipse diripiet thesaurum omnis vasis desiderabilis. Hoc fit & fieri nõ desinit per ventum de deserto ascendentem, scilicet per spiritũ sanctum de humilitate Christi procedentem, qui à suis desertus fuerat. Ventum vrentem, id est, carnis petulantiã & humores vitiorum suo calore desiccantem. Tandem & huius sextæ repetitionis fine in Christum, qui iustitia nostra est, reducto. Septimo, quæ & vltima, sic inchoatur peccatorũ & eiusdem iustitiæ cõmemoratio. [Pereat Samaria, quoniam ad amaritudinẽ concitauit deum suum. In gladio pereat, paruuli eorũ elidantur, & fœtę eius discindantur.] Dissimile hoc initiũ est cæteris omnibus quia videlicet illa talia sunt, vt peccata replicent, & præ oculis ostendant. hic aũt tanquam de sperata correctione statim in primo sermone, non tam peccata quàm idolorum vindicem depromit sentẽtiam. Pereat (inquit) Samaria. Quare? Quoniam ad amaritudinẽ concitauit deum suũ. Magna hęc & terribilis causa siue accusatio est. Deus enim naturaliter dulcis est, nec parua potest esse causa, per quam ad amaritudinem concitatus esse videatur. Cor impœnitẽs hoc effecit, & huius criminis rea fuit Samaria, cuius de regibus nullus omnino recessit à peccatis Hieroboam, qui peccare fecit Israel. Pereat ergo (inquit) quia iustitiæ concedendũ est, nullã quippe cor impœnitens consequitur veniam. Nec verò solummodo secundũ animam, verumetiam secundũ corpus vt pereat concedendũ est. Idcirco cum dixisset, pereat Samaria, corporalẽ quoq; concessit perditionem, dicendo, in gladio pereat, &c. Hic à nomine vel condemnatione Samariæ synagoga illa nõ excipitur, quæ peccatum Samariæ supergressa est, dum non tantùmodo vt illa scidit se à domo Dauid, verumetiã (vt sæpe iam dictũ est) crucifixit Christũ filiũ Dauid filiũ dei, & idcirco periit, quoniam ad amaritudinem concitauit deũ suũ, in tantum vt sitiẽtem in cruce potaret aceto, siue (vt alius euangelista scribit) vinũ daret ei bibere cũ felle mixtũ. Proinde vt periret illa, dominus ipse concessit, & ore proprio prædixit. Et quia iustitię ratio postulabat, vt periret, per humanitatis quidem affectum fleuit super illam, & flendo prædixit. sed per diuinitatis virtutem impassibilem, super ipsam quam flebat, fixam & immobilẽ sentẽtiam tenuit. Dixit Samariæ vt pereat, dicat nunc Israel quid faciat, ait. [Conuertere Israel ad dominum deũ tuũ, quoniam corruisti in iniquitate tua.] Qui hæc loquitur in calce voluminis, ipse est Christus, finis omnis consummationis, qui missus ad oues quæ perierunt domus Israel, sic prædicare exorsus est. Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cælorum. Secundũ eundem sensum hic dicit. Conuertere Israel ad dominum deum tuum. Causam confestim, cur cõuerti oporteat, vel vndè pœnitentia sit agenda, subiungit, quoniam corruisti in iniquitate tua. Cum dicit, in iniquitate tua, breuiter insinuat, quod omni peccanti iniquitas, quamcunque perpetrauit, sibimet à seipso sit imputãda, ne vllo modo se excuset aut defendat, sicut fecit Adam, in quo omnes peccauimus & corruimus, tam gentes quàm Iudæi, quemadmodum Apostolus dicit. Eramus enim aliquando, & nos filij iræ, sicut & cæteri. Illi originali peccato actuali iungendo peccata, non minus Israel quàm gens aliqua corruit, sicut hactenus sermo propheticus peccata eius toties commemorando comprobauit. Conuertere igitur ò Israel tu primus, conuersione quippe opus est, quia corruisti. & hoc ipsum confitere, quia in iniquitate tua corruisti, nam confessio hæc initium est confessionis. Dicant fortè aliqui, quemadmodũ & illi, qui compuncti corde dixerunt ad Petrum & ad reliquos apostolos. Quid faciemus viri fratres? Ad hæc vel huiusmodi quæcunque perterriti dicere possunt, cõpuncti, & iniquitatem suam cognoscentes protinus occurrit & dicit. [Tollite vobiscum verba, & conuertimini ad dominum, & dicite ei. Omnem aufer iniquitatem, & accipe bonum, & reddemus vitulos labiorum nostrorum.] Qui conuertimini ad dominum, verba (inquit) tollite vobiscũ. Quare verba & non potius munera? Videlicet, vt sciatis, quia non est difficultas apud deum, non exigit à vobis illa quæ fortè non possetis consequi pro redemptione animarum vestrarum. Non ergo dico, tollite aurũ, tollite vobiscum argentum, seu multitudinem hircorum aut vitulorum, & cætera talia, quæ non omnibus pręsto sunt, sed verba quæ consequi potestis absque dispendio rerum, verba confessionis & precum tollite vobiscum. & hæc vobis in promptu adesse possunt, deo autẽ pro salute vestra sufficiunt, & pro iniquitatibus vestris satisfaciunt. Cum istis subsidiis conuertimini ad dominum deum, qui vestrorum non eget bonorum. & sicut iam dixi, nõ sollicitemini, quasi mu-

Cap. xiiii

Cor impœnitens Samariæ.

Ioann. 19.
Matt. 27.
Lucæ 19.
Matt. 15.
Ibidem. 4.
Ephes. 2.
Acto. 2.

nera non habentes grandia præciosi auri & argēti, quibus honoretis propiciandū faciem tam
magni, tanq; potentis domini, sed dicite illi, Omnem aufer iniquitatem, & accipe bonū. Non
dicatis, non habemus iniquitatē, quia tunc mentimini & vosipsos seducitis, sed dicite ei, Omnē
1. Ioann. 1. aufer iniquitatem, quia iniquitates nostræ multæ sunt. Confidenter dicite, & accipite bonum,
Psal. 49. scientes quale requirat bonum, & hoc sciendo subiungite, & reddemus vitulos non armento-
rum, sed labiorum nostrorum. Sufficiens nanq; es, plenus es. Atq; idcirco non opus habes mā-
ducare carnes taurorum, aut potare sanguinem hircorum, sed tantummodo vt immolentur
Vituli labiorum. tibi vituli labiorum, id est sacrificium laudis. Et hoc melius placebit tibi, quia testimonium est
bonæ voluntatis. Proinde Psalmista cum dixisset, Laudabo nomē dei cum cantico, & magni-
Psal. 68. ficabo eum in laude, quod nimirum est vitulos labiorum reddere, subiunxit, atq; ait. Et place
bit deo super vitulum nouellum, cornua producentem & vngulas. Hoc interea prouidēdum
est, ne post redditos labiorum vitulos, id est, post verba confessionis & laudis iterentur opera
iniquitatis. Itaq; sequitur, & super hac re instruit eos quid dicant, quid promittant, dum ex per
sona ipsorum verba infert huiuscemodi. [Assur non saluabit nos, super equos non ascendemus ,,
hæc dicemus vltra, dij nostri opera manuum nostrarum, quia eius qui in te est misereberis po- ,,
puli.] Subaudiendum nanq; est, & hoc dicite ei. Et quid est hoc dicere ei? Assur non saluabit ,,
nos, nisi ac si dicant. Non sicut hactenus fecimus, confidemus in homine, neque ponemus car-
nem brachium nostrum? Sæpe nanq; Israel (sicut sacræ restantur historiæ) confisus est in prin-
cipibus, & in filijs hominum, & auxilia quæsiuit ipsorum, quorum Assyrij potentissimi fuerunt.
Psal. 19. Item, quid est dicere ei, super equos nō ascendemus, nisi ac si dicant, Hi in curribus, & hi in equis
nos autem in nomine domini dei nostri inuocabimus? Deniq; & in hoc Israel peccauit, quod su
per equos ascendere nimium affectauit. malè æmulando curuus, & æquitatum Pharaonis, cum
filij Israel de Aegypto pedites exierunt, & gloriosè saluati fuerint. Pharao verò cum curribus
& equitibus suis in mari demersus perierit. Propterea redarguit eos alio loco scriptura, dicens,
Aegyptus enim homo & non deus & equi eorum caro, & non spiritus. Idcirco rex Israel, quan
do venit benedictus in nomine domini, non super equum aut super currum ascendit, sed super
pullum asinæ filium subiugalis, in contemptum superbiæ seculi maximè gloriantis in curribus
& in equis. De tertio quod dicunt, nec dicemus vltra, dij nostri opera manuum nostrarum, no
tum est ex quo cœperint vt dicerent, isti sunt dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti,
cum formassent vitulum in ipso exitu de terra Aegypti, quomodo extunc peccauerunt in ido
Psal. 105. lis, sicut scriptum est. Et commixti sunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, & seruierunt
Tria scelera Israel. sculptilibus eorum. Super tribus itaque sceleribus emendationem promitte, inquit, de qui-
bus omnia pendent peccata, quorum vnum est confidere in filijs hominum, aliud magnificari
in multitudine equorum & curruum. Tertium cōtaminari in sordibus idolorum. Et istis enim
omnia generantur peccata, quæcunque populum Israeliticum non minus quàm cæteras gen-
tes admisisse, scriptura tam historica quàm prophetica narrat aut reprehendit. Qua verò fidu-
cia, qua virtutis vel possibilitatis conscientia tantam tantorum criminū emendationem pro-
mittere debetis? Nunquid confidere potestis, quod viribus vestris excutere possitis iugum cu
Rom. 9. iuscunq; peccati, cui vos semel tradidistis. Non vtiq; quia non volentis, neque currentis, sed mi
serentis est dei. Cum ergo dixeritis, Assur non saluabit nos, super equos nō ascendemus, nec di-
cemus vltra dij nostri opera manuū nostrarum, quod est omnimodam spondere peccatorum
emendationem, etiam dicite ei, quia eius qui in te est, misereberis populi, vt sit sensus. In tuę mi-
serationis auxilio sperantes hæc promittimus, quia tuū est, & honorem tuū condecet, vt illius
populi, qui in te est, qui in te credit, miserearis, manumq; porrigas, vt mala consueta relinque-
re, pristinamq; conuersationem possint in melius mutare. Quicunq; hæc verba vobiscum tol-
litis, quicunq; huiusmodi labiorum vitulos redditis, pœnitentiæ studio dediti, audite quid ipse
qui ad pœnitentiam inuitat, consilio salutis vestræ iamdudum elocutus sit. [Sanabo contritio- ,,
nes eorum, diligam eos spontaneè, quia auersus est furor meus ab eis. Ero quasi ros, Israel ger- ,,
minabat quasi lilium. Erumpet radix eius vt Libani. Ibunt rami eius, & erit quasi oliua gloria ,,
eius, & odor eius, vt Libani. Cōuertentur sedentes in vmbra eius, viuent tritico, & germinabūt ,,
quasi vinea, Memoriale eius sicut vinum Libani.] Manifestius hic ipsa loquitur persona salua ,,
toris, suum ad salutem pœnitentium repromittens aduentū, promissione dulcisona, dulcedine
gratiosa. Sanabo (inquit) contritiones eorum, id est, in gaudium conuertam tristitiam illorum,
quicunq; ad pœnitentiam contristati sunt, habentes cor contritum & humiliatum. Tales nāq;
contritiones eorum sanatione dignæ sunt, tales contritiones paracletum, id est, consolatorem
Rom. 11. merentur habere spiritum sanctū. Non pro muneribus, quæ ipsi priores mihi dederunt. Quis
enim prior dedit mihi, & retribuetur ei? Sed gratis sanabo eos, gratuita peccatorum remissio
ne curabo eos. Et hoc est quod ait, diligam eos spontaneè. Sponte veniā, & homo factus spon-
taneum subitò sanandi officium. Quia auersus est (inquit) furor meus ab eis, iuxta quod alibi
Psal. 89. scriptum est super hac eadem re. Benedixisti domine terram tuam, auertisti captiuitatē Iacob.

Remisisti iniquitatem plebis tuæ, operuisti omnia peccata eorum. Mitigasti omnem irã tuam, auertisti ab ira indignationis tuæ. Iratus quippe fuerat deus humano generi in Adam, & itam illã omnes portauimus. Vndè & alibi dicit, Quia defecimus in ira tua, & in furore tuo turbati sumus. Meus ille furor auersus est ab eis, in plenitudine temporis, quãdo completum est, quod prędictum fuerat. Benedixisti domine terram tuam, vt videlicet de sacra virgine nasceret ego nouus Adam. Nam eandem intẽdens benedictionem, ero(inquit)quasi ros, Israel germinabit quasi lilium. Etenim quasi ros extitit, quando per spiritus sancti gratiam, virginem obumbrans, in vterum eius descendit. Tunc veraciter germinauit Israel quasi liliũ, quia veri Israheliтæ, scilicet Apostoli, nõ in carne, sed in spiritu fructificauerunt, noua conuersatione imitantes lilium, id est, magistrũ & præceptorẽ suũ Christũ, virgineæ pulchritudinis filiũ. In illa pulchritudine fortitudo nihilominus aderit, vt constantissimæ sint fidei, propter quod cõtinuò dicit. Erumpet radix eius vt Libani. Libanus quippe mons est, cuius ligna excellentissima, quantũ ad auras extendunt verticem, tãtum radicem in ima demergunt, vt stabili mole consistant, & nulla tempestate quatiantur. Libanus quoq; nomine suo eandem, quam & liliũ, mundiciæ pulchritudinem significant, interpretatur enim candidatio. Ergo erumpet radix eius vt Libani, id est, Apostoli, cæteriq; prædicatores de radice Israel, quæ Christus est, tales consurgent, vt sint fide fortes, conuersatione mundi. Ibunt rami eius, id est, proficient de virtute in virtutem auditores eius. Et erit quasi oliua gloria eius, id est, loquetur (sicut alibi scriptum est) pacem gentibus. Oliua nanq; pacem significat, & apud gentiles quoque in medio bellorum furore pacis insigne esse cõsueuit. Erit ergo gloria eius, quasi oliua, inquit, id est, pacem euangelizabit, pacẽ inter deũ & homines confirmabit, sicut & tunc significari voluit, quando veniens ad passionẽ, per quam nos deo reconciliauit, cum ramis palmarum & oliuarũ susceptus est à turbis. Et odor eius vt Libani, subauditur erit, id est, bonam vbiq; opinionẽ habebit, dicente Apostolo, Christi enim bonus odor sumus in omni loco. Iste odor, ista pacis & misericordiæ gloria, gentes ad credendum inuitabit. Sequitur ergo, Conuertentur sedentes in vmbra eius. Cõuertentur sedentes, id est, conuersi sedebunt in vmbra eius, & propter hoc ipsum quòd sedentes erunt, protegẽtur sub vmbra eius. Sessio nanq; humilitatem significat, iuxta illud quod Psalmista cum dixisset. Vanum est vobis ante lucem surgere, subiunxit atq; ait, surgite postquam sederitis, id est, tunc demum sperate exaltari, postquam vosmetipsos humiliaueritis. Taliter sedentibus vitalis alimonia cælitus administratur, & de bono semper proficiunt in melius. Dicit itaq; continuò, Viuent tritico, & germinabunt quasi vinea. Triticũ nanq; quo interior homo viuit, est sermo dei, cuius nimirum intelligentia, non erectis, sed sedentibus, id est, non superbis sed humilibus dari consueuit. Sanè vinea, cuius secundũ similitudinẽ germinare dicuntur, à mala vinea distinguẽda est. Est enim mala vinea, de qua dicitur in cãtico Deuteronomij. De vinea Sodomorũ vinea eorũ, & de suburbanis Gomorrhæ. Ait ego, Memoriale eius sicut vinũ Libani. Multũ nanq; vinea hæc per hoc ipsum, quod dicitur, memoriale eius sicut vinũ Libani, ab illa discernitur vinea Sodomorũ, cuius vua dicitur & est vua fellis, cuius botrus dicitur & est amarissimus. Deniq; vinũ Libani, imò & ipsum Libanũ serpẽtes fugere dicũtur, maximè propter odorẽ cedri, quem non possunt ferre. Illic aũt dictũ est, Fel draconũ vinũ eorũ, & venenũ aspidũ insanabile. Potest tamen vinũ Libani, vinũ mixtũ dici & diuersis pigmentis conditum, vt odorẽ habeat suauissimum, quorũ videlicet pigmentorũ thus maximè odoriferũ est, Libanus nanq; apud Græcos & Hebræos, & mons dicitur & thus. Sequitur. [Ephraim quid mihi vltra idola. Ego exaudiam & dirigam eum, ego vt abietem virentem, ex me fructus eius inuentus est.] Triumphaliter in vltimis aduersarium percutit, consummatã prospiciẽs victoriam in proposito suo, gratia dei. Siquidem Ephraim iste est omnis aduersarius veritatis, quisquis vsquam scandalũ vel offendiculum animabus posuit, aut ponere non desinit, ne pertingat ad notitiam veritatis, secundum exemplũ illius Ephraim, id est, Hieroboam de tribu Ephraim, qui aureos fecit vitulos, hoc intendens ne filii Israel ascendendo frequenter ad orandũ in Hierusalẽ, aliquando reuerterentur ad domum Dauid. Et quidem tunc ille secundum intentionem suam præualuit, & in peccato idololatriæ populum detinuit. At verò cum modo supradicto factus fuero quasi ros, & Israel germinauerit quasi lilium, ò tu Ephraim, quid mihi vltra idola? Nunquid in via prædicationis euangelicæ mihi ostendere poterunt? Nunquid spiritualem Israel ab oriente & occidente venientem ad fidem euangelij, vt credat in me filiũ Dauid, auertere poterunt simulachra vel figmenta mendacii tui, sicut carnalem in Israel, ne ascẽderet in Hierusalem, & reuerteretur ad regem suum Dauid, auerterũt aurei vituli? Nõ, Sed quid? Ego exaudiam & dirigam eum, ego vt abietem virentem, subauditur, dirigam eum. Via recta conscendet ille spiritualis Israel in cælestem Hierusalem secundum similitudinem abietis virentis, & recta statura sursum tendentis, vt perueniat ad regem suum Dauid, ad me deum & saluatorem suum filium Dauid. Eo tẽdentem ego exaudiam, & dirigam eum, & hic fructus eius, vt scilicet perueniat eo quo tendit, ex me inuentus est, quia videlicet sine me nihil facere potest. & hoc ipse confitens, multum carnali

Psal. 84.

Christus quasi ros in vtero virginis.

Libanus.

Zacha. 6.

2. Cor. 2.

Sedere humilium est.

Psal. 126.

Deut. 32.

Vinum Libani.

Ephraim omnis aduersarius veritatis.

Spiritualis Israel.

Ioann. 15.

Israeli dissimilis est, qui suam iustitiam statuere volens, iustitiæ dei subiectus non est. [Quis sa-
Rom.10. piens, & intelligit ista, intelligens, & sciet hæc?] Hunc versiculū ab exordio voluminis semper
præ oculis habuimus, & idcirco semper scripturam hanc, tanquam verè cælestis thesauri clau-
Humilis cō- sam venerantes thecam, nihil condignum nos effari posse perspeximus, siue aliquem quicūq;
fessio autho- ille sit, nisi cui aperire dignatus sit sanctus & verus qui habet clauem Dauid, qui aperit & nemo
ris. claudit, claudit & nemo aperit. Si enim ipse qui scripsit, vel difficile, vel impossibile cōfitetur,
intelligere & scire hæc. quid nos facere possumus, qui lippientibus oculis & peccatorum sordi-
bus obscuratis, clarissimum iubar solis non possumus intueri? Veruntamē quęcunq; illa sunt,
quæ adhuc clausa nos latent, quantulacunq; illa sint, quæ exinde nos intelligere vel scire po-
tuimus, dicamus cum ipso in conclusione id quod verū est. [Quia rectę viæ domini, & iusti am
Rom.10. bulabunt in eis. Præuaricatores verò corruent in eis.] Viæ domini de quibus maximè in hoc
popheta tractatur, illa sunt iudicia domini verè incomprehensibilia, quibus à Iudæis recessit,
& ad gentes transiuit. In istis viis iusti ambulant. Exempli gratia, Paulus Apostolus vas ele-
Ibidem. 11. ctionis, qui quamuis dolore continuo doleat pro eisdem fratribus suis, nihilominus tamen re-
ctas confitetur vias domini, & dicit. O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, quàm in-
comprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Præuaricatores verò maximè Iu
dæi corruunt in eis, dum se iustificant, & veritati resultant, inuidentes gentiū saluti. Animad-
uertimus quippe, maximè ex hoc propheta (sicut suo iam loco diximus) conuinci, non minus
Rom.2. illos, quàm gentes peccasse, & indiguisse gratia dei, quod Apostolus ad Romanos scribens ve
hementer affirmat, dicendo: Eadem enim agis, quæ iudicas. Deniq; super hoc septies (sicut nos
Deut.28. distinximus) in isto conuincuntur propheta, quia videlicet septies peccata illius populi repli-
cans, per singulas vices in gratiam vel aduentum Christi recurrit, cuius solius omnē hominem,
tam Iudæum, quàm Gentilem iustificat. Proinde illud quod populo præuaricatori Moses im-
precatur, cum dicit. Tradat te dominus corruentem ante hostes tuos, per vnam viam egredi-
aris contra eos, & per septem fugias. In ista quoq;, quamuis habili scriptura delectabiliter spe-
ctari potest, viri præuaricatores iam dicti, seipsos iustificantes, conuincuntur repetitione septē-
plici, atq; ita corruunt septies.

FINIS LIBRI SEXTI ET VLTIMI IN OSEE PROPHETAM.

PROLOGVS RVPERTI IN
IOHELEM PROPHETAM.

Ecclesi. 14. VI operantur in me (ait Sapientia) non peccabunt, & qui elucidant me, vitā
1.Cor.1. æternam habebunt. Sapientia quæ hæc loquitur, Christus est, quem & Apo-
stolus prædicat dei virtutem & dei sapientiam, quę & alibi protestatur. Ego
(inquiens) ex ore altissimi prodiui primogenita ante omnē creaturā. Hæc sa-
pientia maximè in prophetis latet, & idcirco elucidari postulat. magnā eluci-
dantibus sese remunerationem, id est, vitam æternam repromittens. Tantæ
remunerationis spe, studiū nostrū nos exigui sanctorū patrū cōiungimus stu-
Meditatio diis, qui summopere desiderauerūt, tā in propheticis quàm in cæteris sanctis scripturis, hoc stu-
in scriptu- dentes, vt sapientia Dei Christus, quę latebat in illis, posset agnosci, & faciē eius expositio clara
ris. legentibus insigniter ostendere, quam sub literæ grosso velamine prouidentia sancti spiritus
indignis occultā esse voluit. Hanc vitæ æternæ spem, prima iam & præparatoria merces corro
borat atq; lætificat, si fiat nobis quod promisit, dicens: Et qui operantur in me, non peccabunt.
Sicut enim multam malitiā docuit ociositas, sic econtra occupatio bona, & meditatio scriptura
rum sæpe cogitationes nequam, & grandia quæ subintrare poterant, excludit peccata. Ferè de
omnibus quæ scriptitare audemus, vel hactenus ausi fuimus, hæc apud omnes nostra respōsio
vera esse potest, vt nequaquam præsumptioni seu vanæ temeritati deputent, quod nos postre-
mi homines, post magna sanctorum patrum opera in scripturis sapiētiæ quicquam operamur,
quia videlicet idcirco taliter exercemur, vt secundum promissiones eius, & in præsenti non va
quequaq; peccemus, & in futuro vitam æternam habeamus. Igitur oculo simplici, id est, inten-
tione fideli te requirentes, teq; elucidare cupientes, nos aspirando præueni, & adiuuando pro-
sequere sapientia dei, quæ in te operantibus, teq; elucidantibus, tantam remunerationem repro
mittis, & post Osee secundum Iohel, qui illum in ordine duodecim prophetarum sequitur, reue
lata facie nobis annue contemplari.

FINIS PROLOGI.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN IOHELEM PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER PRIMVS.

« VERBVM domini, quod factũ est ad Iohel filium Phatuel.] De eo quod ad *Verbũ domini Christus est.*
prophetas dicitur, vel scribitur esse, factum est verbum domini, in initio pro-
phetæ præcedenti, scilicet Osee diximus, secundum patrũ sanctorũ sententiã,
fideiq; catholicę regulam, quia videlicet ad prophetas quidem factũ est, id est,
in tempore vel ex tẽpore accessit hoc verbũ. Ad deũ aũt nequaquã factum est,
neq; enim factura est, sicut Arriani garriũt, sed in principio erat apud ipsum.
Hoc nanq; verbũ est Christus filius dei, quẽ & hic Iohel filius Phatuel, tã pro-
prio quàm paterno nomine significat non minus quàm præcessor eius Osee filius Beheri. Iohel
nanq; est deus. Phatuel latitudo dei interpretatur. Porrò de verbo domini, de Christo filio dei,
iamdudũ longo victrix certamine fides obtinuit, & prædicat quia est deus. Et quæ est latitudo *Psal. 118.*
dei, nisi dilectio vel charitas dei. Etenim Psalmista cum dixisset. Omnis consummationis vidi *1. Tim. 1.*
finem, charitatẽ intelligi volẽs, de qua & Apostolus. Finis (inquit) præcepti est charitas, conti- *Coloss. 1.*
nuò subiunxit, latũ mandatũ tuũ nimis. Huius nimirũ latitudinis dei Christum esse filium, apo *Ioan. 10.*
stolus idem confirmat his verbis. Qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in re-
gnũ filij dilectionis suæ. Igitur & huius tam propriũ, quàm paternũ vocabulũ, hoc innuit, quia
hi ad quos factus est sermo dei, per gratiam sunt dij & filij dilectionis dei, sicut & ipse vnicus di
lectionis filius scriptum esse meminit, dicens Iudæis. Nonne scriptũ est in lege vestra, ego dixi
dij estis, & filii excelsi omnes? Non pauca vel parua esse existimanda sunt, ea quæ dicturus est
« propheta tãti nominis, licet sermone breui, præsertim quia sic incipit. [Audite hæc senes, & au-
« ribus percipite omnes habitatores terræ. Si factũ est in diebus vestris, aut in diebus patrum ve
« strorum super hoc filiis vestris narrate, & filij vestri filijs suis, & filii eorum generationi alterę.
« Residuum erucæ comedit locusta, & residuũ locustæ comedit bruchus, & residuũ bruchi come *Vehemens annunciandi modus.*
« dit rubigo. Expergiscimini ebrij, & flete, & vlulate omnes, qui bibitis vinũ in dulcedinẽ, quo-
« niam perijt ab ore vestro.] Hæc & cætera quę sequuntur verè multa & magna sunt, talisq; mo
dus ipse dicendi quo enunciãtur, imò fortiter auribus nostris illiduntur, vt verè nõ solũ dormi
entes, verumetiã præ ebrietate absorpti & sepulti reputentur, quicũq; ad clamores istos tã ter-
rificos non excitantur. Prędicit enim, tam primum quàm secundum domini nostri Iesu Christi
aduentum, diem magnum & horribilem, hoc vehementer intendens, vt homines ad eius ad-
uentum per pœnitentiam sese præparent. Summa hæc prophetæ intentio est. Etenim quæcũq;
alia prius vel citius ventura prædicit, idcirco & à deo fieri, & per prophetas prænunciari opor
tuit, vt citius adimpleta, fidem mortalibus facerent de maioribus longè post futuris. Notan-
da igitur mira discretio prophetæ, imò spiritus sancti per prophetam loquentis, qui apud mul-
titudinem non vnius moris sese verba facere persentiens, ita in exordio quo attentos facere in-
tendit cunctos auditores, bifariam discernit ac distinguit. Audite (inquit) hæc senes, & auribus
percipite omnes habitatores terræ. Senes & habitatores terræ, hoc differunt, quo cæli & terra *Esaiæ 1.*
apud Esaiam dicentem. Audite cæli & auribus percipite terra. Senũ quippe talium tam vene-
rabilis senectus est, vt etiam cæli merito vocentur. Senes videlicet, propter mentis caniciem *Senes verè venerabiles.*
vel sensuum maturitatẽ, iuxta illud Sapientis. Senectus enim venerabilis est, nõ diuturna, neq;
annorum numero computata, cani enim sunt sensus hominis, & ætas senectutis vita immacu-
lata. Cæli aũt pro eo quod dicere possunt, nostra aũt conuersatio in cælis est. Porrò, habitato- *Sapien. 4.*
res terræ cum reprehensione hic dicuntur omnes illi, qui tam terrena corda gerũt, & adeo ter-
rena sapiunt, vt terra quoque vocari mereantur, de qualibus & ad serpentem dictum est, terrã *Philip. 3.*
comedes cunctis diebus. In duas partes istas omne hominum genus diuiditur, & vtraque pars
hic in isto propheta inuenit vel audit vndè excitetur siue terreatur. Nam alij sunt quorum ita *Gene. 3.*
incanuit fides, exemplo senis Abrahæ patris ipsorum, vt de actibus hominum curam esse deo *Duo hominũ genera.*
non dubitent, & audientes promissionem de Christo venturo, minasq; de iudicio futuro, quan-
uis temporalibus prosperis abundent, nihilominus tamen ventura credant atq; formident. A-
lij verò & istis multum dissimiles sunt, qui dummodo præsentibus bonis affluant, de futuris bo
nis aut malis nullũ habent respectum. Illos nimirum temporalibus oportet aduersis excitari,
vt saltem vexatio sola intellectum det auditui. Itaque iam in exordio postulata attentione, vt *Esaiæ. 28.*
omnes habeant aures audiendi, cõfestim dicit. Si factum est istud in diebus vestris, aut in diebus
patrum vestrorum, super hoc filiis vestris narrate, & filij vestri filijs suis, & filij eorũ generationi
alteræ. Ac si dicat. Nulla hæc meminit ætas, quæ dicturus sum, nec vestro, nec patrum vestro-

 rum

rum atq; maiorum facta sunt tempore. Quæ sunt illa: Residuũ (inquit) erucæ comedit locusta,
& residuum locustæ comedit bruchus, & residuum bruchi comedit rubigo. Mala de proximo
ventura præmisit habitatoribus terræ, postea dicturus de Christo iudicioq; futuro, qualia de-
beant expectare, vt dubitare illis non liceat de rebus maioribus procul venturis, cũ ista de re-
bus minoribus prophetiæ pars citò cõpleta fuerit. Deniq; per erucã Assyrios, Babylonios, atq;
Chaldæos intelligimus, qui de vno orbis climate procedentes, tam decem tribuum, quas Hie-

Quid eruca locusta, bruchus, & rubigo significant.

roboam separauit à domo Dauid, quàm duarum, hoc est Iuda & Beniamin, cuncta vastarunt.
Per locustã, Medos, Persas, qui subuerso imperio Chaldæorum, Iudæos habuere captiuos. Per
bruchum Macedones & omnes Alexãdri successores, maximeq; regẽ Antiochum cognomẽto
Epiphanem, qui instar bruci sedit in Iudæa & omnes priorum regum reliquias deuorauit, sub
quo Machabæorum bella narrantur. Per rubiginem imperium Romanorũ, qui quarti & vlti- "
mi in tantum oppressere Iudæos, vt de suis eos finibus protrahentes ducerent vel trasmitterẽt "
captiuos. cuius rei mirabilem atq; miserabilem tragœdiã plenius scribit Iosephus septem volu "
minibus Vespasiani & Titi denarrans triumphos. Hæc quatuor regna subuerterunt Iudæam, "

Quatuor præcipua regna. Danie. 7.

Nec mirum, quod hic ipsa eadem regna sub nominibus eiusmodi vermium prænunciantur,
quæ apud Danielem per feras terribiles, Leænam, vrsum, pardũ, & aliam quæ sine nomine mi
rabilis & fortis dicitur, dentes ferreos habens magnos, significantur. Etenim contra hominum
quidẽ, maximè Iudæorũ, imbecillitatẽ, regna illa quasi bestiæ fortes atq; feroces extiterũt. sed co
rã omnipotentia diuinitatis infirma & fragilia, siue etiam exigua tanquã locusta, velut eruca,
quasi bruchus, & seu rubigo reputata sunt, & vana fuit omnis pulchritudo eorum. Saltẽ hæc au
ribus percipite omnes habitatores terræ. Si iã dicerẽ vobis illud, quod post aliqua dicturus sum
senibus, de aduentu domini, & de die eius venturo magno & horribili, nihilq; mali siue aduersi
cõtingeret vestris diebus, dormitaretis lasciuiẽtes in stratis vestris, & conuersi in latus aliud di
ceretis, mihi in tempore longo fieri istud, sed nec fidem adhiberetis meis sermonibus. Aliter au
diunt senes. Neq; enim afflictionibus excitati, sed pro sola dilectione, ad custodiã euigilant mã-
datorum dei. Abrahã senex bonæ senectutis & plenus dierũ, sicut scriptura testatur, nullã adhuc

Ezechi. 12. Gene. 12.

tubã audierat futuri per ignẽ iudicij, & pro sola dilectione creatoris, de terra & cognatione sua
dicto obaudiens exiuit. Similiter cæteri senes quicunq; secundũ exemplũ illius senectute bona
seruierunt, nequaquã præsentibus malis indigent, vt excitentur, sed futura spõte credũt, quæcũ
que bona probis, quæcũq; mala reprobis, ꝓmittit, vel cõminatur Deus. Vos habitatores terræ
quia nõ spõte auditis, eruca, locusta, brucho, & rubigine (de quibus iã dictũ est) oportet circũcin
gi, vt non dormiatis. Expergiscimini ebrij & flete, & vlulate omnes qui bibitis vinũ in dulcedi
ne, quoniã periit ab ore vestro. Notandũ, quo sensu dicat, qui bibitis vinũ, addendo, in dulcedi

Bibere vinũ in dulcedine. Esaiæ 5.

ne. Nõ enim vini creaturã, sed bibentium tali sermone condẽnat luxuriã, eo q̃d nõ tantũ ad ne-
cessitatẽ implendã, sed ad voluptatẽ cõcitãdã, vinũ, quia dulce est, immoderate hauriãt. Nunq̃
aũt sine doloris amaritudine amittitur, quod cũ dulcedine possidetur aut bibitur. Quoniã ergo
periit ab ore vestro, expergiscimini (inq̃t) ò ebrij qui (sicut alius propheta dicit) potẽtes estis ad
bibendũ vinũ, & viri fortes ad miscendã ebrietatẽ. Expergiscimini. i. hoc argumento sinite vos
perdoceri, q̃d cura sit deo de hominũ factis, & quód in nouissimo die suo magno & horribili (si
cut prædiximus vobis) cũcta in iudiciũ adducturus sit, quia iam partim iudicat, & partim pu-
nit, dum ab ore vestro dulce vinũ perit. Sic expergefacti, tũc demũ flete & vlulate. i. pœnitentiã
agite, vt mala ventura, mala his multo maiora possitis euadere. Quomodo periit vinum? Ait.
[Gens enim ascendit super terrã meã fortis & innumerabilis. Dentes eius vt dẽtes leonis, & mo "
lares eius vt catuli leonũ. Posuit vineã meã in desertũ, ficũ meã decorticauit. Nudãs spoliauit eã, "
& proiecit, albi facti sunt rami eius.] Sub metaphora locustarũ hostiũ describitur aduentus, hoc "
loco magis Assyriorũ & Babyloniorũ, qui tunc imminebant. Nã de regno Medorũ atq; Persa
rum, qui post futuri erant, & Macedonũ, quos multo post fuisse cognouimus. Romanorũ quoq;
qui vltimi cuncta deleuerunt, posterius per ordinẽ agere videtur. singularũq; superuentura Iu-

Quatuor mala à quatuor regnis contra Iudæos.

dæis prænũciare mala per declamationes singulas. Sicut enim quatuor præmisit, erucã, locustã,
bruchũ, & rubiginẽ, quatuor illa significãs regna, sic etiã quatuor inclamat mala, cõsiderans sub
eisdẽ regnis euẽtura. Primò nanq; sic dicit, Expergiscimini ebrij, & flete, & vlulate omnes qui bi
bitis vinũ in dulcedine, quoniã periit ab ore vestro. Deinde secundò, Plange quasi virgo accin-
cta sacco super virũ pubertatis tuæ. Periit sacrificiũ & libatio de domo domini, &c. Deinde ter-
tiò, Accingite vos & plangite sacerdotes, vlulate ministri altaris, ingredimini, cubate in sacco
ministri dei mei, quoniã interiit de domo dei vestri sacrificiũ & libatio, &c. Deinde quartò, Cani
te tuba in Siõ, vlulate in mõte sancto meo. Cõturbentur omnes habitatores terræ, &c. Quatuor
istas inclamationes secundũ regnorũ quatuor fieri pressuras arbitramur, de quibus iã dictũ, &
adhuc plenius per ordinẽ dicendũ est. Nã q̃d deinde sequitur. Nũc ergo dicit dñs, Cõuertimini
ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & fletu, & plãctu, euangelicã pœnitẽtiæ prædicationẽ ꝓcl
init ac personat, quæ primò Hierosolimis incepta, deinde in omnes gentes prædicata est. Nunc
iam

iam ad ordinẽ reuertamus. Gẽs enim(inqt)ascendebat super terrã meã fortis & innumerabilis. *Gẽs fortis.* Quomodo fortis,quæ erucę cõparat siue locustis?Sed verè(vt iã dictũ est) gẽs vel regnũ Assyriorũ siue Babyloniorũ verè fortitudinis dei respectu, iure exiguis & segnibus cõparat vermiculis,attamẽ cõtra Iudæorũ imbecillitatẽ veraciter gẽs fortis prædicat & innumerabilis.Proinde & locustã & bruchum & rubiginẽ & erucã in hoc eodẽ propheta dñs fortitudinẽ suã nuncupat his verbis.& reddã vobis annos quos comedet locusta, bruchus,& rubigo, & eruca, fortitudo *Infra.2.* mea magna,quam mihi in vos.Est ergo in his quædam fortitudo dei, sed nõ illa fortitudo,quæ nõ possit infirmari. infirma est fortitudo, sed tamen sufficiẽs cõtra infirmitatẽ hominis, qui ne *Infirmitas hominis.* pulici quidẽ resistere valet,vt dormire possit.Itaq; non minus locustarum siue erucarum multitudine, q̃ ipsum qui per illas figuratur exercitũ Chaldęorũ fortẽ dicas & innumerabilẽ.Quid enim locustis innumerabilius & fortius, quibus humana resistere nõ potest industria. Protinus fortitudinẽ gentis eiusdem exprimit iuxta cœptã metaphorã locusticæ multitudinis. Dentes *Dẽtes locustæ nocini* (inquit)eius vt dentes leonis,& molares eius vt catuli leonũ.Nã quia locusta dente exiguo nocere consueuit,pulchrè genti,quam per locustã figurauit, non arma ferrea, sed dentes nociuos ascribit.Miro aũt modo dẽtes locustæ hic dicunt esse, vt dẽtes leonis.Sic & in Apocalypsi simi *Apoc.9.* litudines locustarũ similes dicuntur equis paratis in prælũ, & dentes eorũ sicut leonũ. Quàm parua corpuscula,q̃; magnos, q̃; valentes in ore suo dentes habere dicuntur. Imò q̃ infirmi,q̃ breuis actus homines,quantã potestatẽ irato deo contra populũ peccatorẽ habere permittũtur. Narratur quippe impietas hostiũ sub figura locustarũ.& rursus sic de ipsis locustis dicitur,quasi si hostibus cõparentur cũ locustas legeris,hostes cogites, cum hostes cogitaueris,redeas ad locustas. Dentes ergò eius videlicet gentis locustarum (quæ omnia tropicè intelligenda sunt)quasi dentes leonũ,& molares illius vt catuli leonum,vt qui multitudine,& breuis vitæ iuuenili saltu locustis coæquantur, in ferocitate & crudelitate leonibus cõparãtur. Hæc(inquit)gẽs posuit vineam meã in desertũ,videlicet illã,de qua Psalmista: Vineã(inquit)de Aegypto trãstulisti, e- *Psal.77.* iecisti gẽtes, & plantasti eam. Et ficum meã decorticauit,scilicet eundẽ populũ Iudæorũ,ad quẽ & ego,tandẽ veni,vt ex ea comederẽ fructus,& nõ inueni,maledixiq; ei & aruit,propter perseuerantẽ eandẽ sterilitatẽ, ob quã & illud contigit, q̃d eandẽ ficũ olim taliũ multitudo locustarũ *Matt.11.* decorticauit.Nudans(inquit) spoliauit eam,& proiecit, albi facti sunt rami eius. Omnia sub metaphora locustarũ dicta noscamus, quæ in tantum cuncta populantur, vt derodant arborum cortices,exutasq; proiiciant, & omni virore cõsumpto albos ramos aridosq; derelinquãt. Sic factum est, & sic perijt ab ore vestro vinũ, ò vos habitatores terræ qui bibitis vinum in dulcedine, vt expergiscamini vos ebrij, diutina ebrietate sepulti, id est, vt recogitet vnusquisq; vestrũ,& dicat,quid feci,& pœnitentiæ ad fletũ atq; vlulatũ cõfortamini. Sequitur. [Plange quasi *Alias,suæ.*
" virgo accincta sacco super virũ pubertatis * tuę,perijt sacrificiũ,& libatio de domo domini,lu-
" xerunt sacerdotes ministri domini.] Post regnum Assyriorum atq; Chaldæorũ, siue Babyloniorũ, regnũ Mœdorũ atq; Persarũ Iudæos captiuos tenuit. Sub illo regno Neemias planxit, & fleuit, quẽadmodum ipse inter cætera refert his verbis. Ego enim(inquit)erã pincerna regis, factũ autem in mense Nisan anno vicesimo Artaxeris regis,& vinum erat ante eum. Et leuaui vinum,& dedi regi,& eram quasi languidus ante faciem eius.Hæc & cætera quæ sequuntur legentes,planè aduertimus illi tempori & rei cõgruere,quod hic propheta declamans,Plange(inquit)quasi virgo,accincta sacco,super virum pubertatis tuæ.Quam ob causam?Perijt sacrificium(ait)& libatio de domo domini,luxerunt sacerdotes ministri domini.Deniq; & istam causam luxæ mœstitiæ Neemias idem præmiserat, dicens. Et venit Aman vnus de fratribus meis ipse & viri Iuda, & interrogaui eos de Iudęis qui remanserant & supererant de captiuitate, & de Hierusalem,& dixerunt mihi.Qui remanserunt & derelicti sunt de captiuitate ibi in prouincia,in afflictione magna sunt & in opprobrio, & murus Hierusalem dissipatus est,& portæ eius combustæ sunt igni. Cumq; audissem verba huiuscemodi,sedi,& fleui,& luxi dies multos, & ieiunabam & orabam ante faciem Dei cæli. Rectè igitur & hic & quicunq; talem ob causam plangebant,assimilari iubentur virgini plangenti super virum pubertatis suæ,flebant enim nõ vt illi supradicti,pro eo quod perijsset ab ore ipsorũ vinũ,& non iã biberent illud in dulcedine, sed pro eo quod perisset,& sacrificiũ,& libatio de domo domini in Hierusalẽ.Porro,Deũ qui in Abraham,Isaac,& Iacob despondit sibi virginẽ sponsam,nulla idololatriæ sorde maculatam, *Hier.3.* viro pubertatis assimilat,dicendo:super virũ pubertatis tuę. Vir nãq; pubertatis siue vir virginis dici quilibet consueuit,qui virginẽ sponsam siuẽ vxorem duxit. Secundum hanc similitudinem, & per Hieremiã redarguendo loquitur Deus. Non vt dominum me vocasti & patrẽ, *Luctus sub* & principem virginitatis tuæ. Nec verò prætereundum,quod cum dixisset,plange quasi vir- *Assuero.* go,addidit amicta sacco. Deniq; sub eodem regno Persarum,scilicet & Medorum,cum vellet Aman omnem Iudæorum,qui erant in regno Assueri, perdere nationẽ, eo quod Mardochæus non sibi flecteret genu,nec se adoraret. Mardochæus hoc audiens,scidit vestimenta sua,& in- *Hester.4.* dutus est sacco, spargens cinerem capiti, & in platea mediæ ciuitatis voce magna clamabat,

ostendens amaritudinem animi sui. Similiter & cæteri Iudæi flebant, & ieiunabant, regina Hester præ cæteris id agente, quæ & Mardochæo verba hæc mandauit. Vade & congrega omnes Iudæos, quos in Susis repereris, & orate pro me. Non comedatis, & non bibatis tribus diebus ac noctibus, & ego cũ ancillulis meis similiter ieiunabo, & tunc ingrediar ad regem. Tunc profectò gens ipsa, cui nunc dicitur, plange quasi virgo, erat amicto sacco, & plangebat super virum pubertatis suæ, id est, super deum patrum suorum, quod offendisset eum. Hester ipsa sic inter cætera confitente, ac dicente. Peccauimus enim in conspectu tuo, & idcirco tradidisti nos in manibus inimicorum nostrorum, coluimus enim deos eorum. Iustus es domine. Hæc & huiusmodi dicentes, nimirum reminiscebantur etiam terræ optimę quam dederat eis deus, & condolebant sibimet, quod ipsis in captiuitatem ductis, terra ipsa vastitatem diutinam pateretur.
Rectè ergo subiungitur. [Depopulata est regio, luxit humus, quoniam vastatum est triticum, »
confusum est vinum, elanguit oleum. Confusi sunt agricolæ, vlulauerunt vinitores super fru- »
mento & hordeo, quia perijt messis agri. Vinea confusa est, & ficus elanguit. Malogranatum, & »
palma, & malum, & omnia ligna agri aruerunt, quia confusum est gaudium à filijs hominum.] »

Neem. 2. Hæc omnia secundum prophetiam hanc accidisse sub iam dicto Babyloniorũ regno, & perseuerasse vsque ad Persarum & Medorum imperiũ, illa præmemorati Neemiæ cõquestio manifestat, cum dicit. Et timui valde ac nimis, & dixi regi. Rex in æternum viue. Quare non moeret vultus meus, qui ciuitas domus sepulchrorum patris mei deserta est, & portæ eius combustæ sunt igni: Vbi ergo quasi virgini super viro pubertatis suæ commemoratio facta est quem offendit, quamobrem & plangere iubetur. congruè cuncta hæc vtilia, quæ gignit humus optima, depopulata siue deuastata & confusa esse, elanguisse atque periisse commemorantur, vt ex istis quoq; causa planctus illi dignè augeatur. Pertinent enim ista quoq; ad dotem, quam illa de tali viro consequuta est, quando egressa de Aegypto & illum sequuta, legitimas matrimonij tabulas suscepit in monte Sinai. Terram enim Chanaan pro hoc ipso talis ille vir dedit illi, vt seruaret fidem coniugij, sicut Psalmista testatur his verbis, Et dedit illis regiones gentium, & labores populorum possederunt, vt custodiant iustificationes eius, & legem eius requirant.

Dos gentis Iudaicæ terra Chanaã.

Psal. 105.

Et vide in hac commemoratione, quàm valida reprehensio est, licet breuis. Nam & si quæreres, quare depopulata est regio, & luxit humus, quam ob causam vastatum est triticum, confusum est vinum, elanguit oleum, & cætera perierunt siue aruerunt, confestim causam reddens, quia confusum est (inquit) gaudium à filiis hominum, id est, quia confuderunt gaudiũ, siue non seruauerunt ordinem gaudij filij hominum. Primum enim & principaliter gaudere debuerant in domino. secundariè verò non in bonis, sed de bonis domini, super frumento, vino, & oleo, & cæteris quæ dantur à domino. Hic erat rectus ordo gaudii. Hunc ordinem ita confuderunt filij hominum, vt in domino gaudere negligerent, in bonis autem domini gaudere cuperent. Hoc fecerunt filij hominum, & idcirco plãge quasi virgo, quia tales tecum vel apud te fuerunt, qui virum pubertatis tuæ tibi offensum, & illi domum suam quasi extraneum fecerunt. Sequitur.

Rectus ordo gaudij.

[Accingite vos & plangite sacerdotes, vlulate ministri altaris, ingredimini, cubate in sacco »
ministri dei mei, quoniam interijt de domo dei vestri sacrificium & libatio. Sacrificate ieiuniũ, »
vocate coetum, congregate senes, omnes habitatores terræ in domum dei vestri, & clamate ad »
dominum, a, a, a diei, quia prope est dies domini, & quasi vastitas à potente veniet.] »

Post regnum Persarum atq; Medorum, de quo iam dictum est, talia nimirum Iudæis acciderunt sub regno Græcorum, propter quæ sic inclamare debuerit spiritus propheticus, nõ minus, imò & plus quàm inclamauerat propter mala quæ futura erant sub duobus regnis præcedentibus.

Luctus Iudæorum sub regno Græcorum.

Danie. 8.

Tunc enim secundum prophetiam Danielis, de vno ex quatuor cornibus hirci magni, qui arietem misit in terram & conculcauit, egressum est cornu vnum modicum, & factũ est magnum contra meridiem, & contra orientem, & contra fortitudinem, & magnificatũ est vsq; ad fortitudinem cæli, & deiecit de fortitudine & de stellis, & conculcauit eas, & vsq; ad principem fortitudinis magnificatus est, & ab eo tulit iuge sacrificiũ, & deiecit locũ sanctificationis eius. Hic fuit Antiochus illustris, filius Antiochi regis, vt testatur liber Machabęorum, radix peccati, qui & ædificauit abominandũ idolũ desolationis super altare dei, & tãta fecit quãta legẽtes hoc remus, tam in primo q̃ in secundo Machabæorũ libris. Tũc vtiq; interijt de domo dei sacrificiũ & libatio, & propter hoc accinxerũt se & planxerũt sacerdotes, & vlulauerũt ministri altaris, & ingressi sunt & cubauerunt in sacco ministri domini. Exempli gratia, & congregati sunt (inquit) & venerunt in Masphat, & ieiunauerũt, & induerunt se ciliciis & cinere in capite suo, & destituerunt vestimenta sua, & expanderunt libros legis, & attulerunt ornamenta sacerdotalia, & primitias & decimas, & suscitauerunt Nazareos, qui impleuerunt dies, & clamauerũt voce magna in cælũ, dicentes, Quid faciemus istis, & quo eos ducemus? &c. Hos propheta prospiciens ieiunantes, & ieiunandi necessitatem habentes, sanctificate (inquit) ieiunium, vocate coetũ. Nimirum quod ait, sanctificate ieiuniũ, tale est quale illud apud Esaiam. Nolite ieiunare sicut vsq; in hanc diem. Et subinde: Nonne hoc est magis ieiunium quod elegi? Dissolue colligationes impietatis,

1. Mach. 1.

1. Mach. 3.

Sanctificare ieiuniũ.

Esaia. 58.

impietatis, solue fasciculos deprimentes. Dimitte eos qui confracti sunt liberos, & omne onus dirumpe, Frange esurienti panem tuum, & egenos vagosq; induc in domum tuam. Ita sanctificantes, id est, sanctum facientes ieiunium, vocate (inquit) cœtum, congregate senes, omnes habitatores terræ. Cœtum conuocatum in duos greges dispares diuidit, scilicet senum & habitatorum terræ, dicẽdo: congregate senes, omnes habitatores terræ, de quorũ distantia supra diximus, vbi ait. Audite hæc senes, & auribus percipite omnes habitatores terræ. Cum ergo congregati fuerint, clamate (inquit) ad dominum & dicite: a, a, a diei, quia prope est dies domini, & quasi vastitas à potente veniet. Malis præsentibus commoniti, & senibus attestantibus certificati, credant & clament omnes habitatores terræ, quia prope est dies domini, quia veniet dies iudicii, quia veniet dies domini magnus & horribilis. Nã sicut longè posterius propheta restatur, hæc omnia fient anteq̃ veniet dies domini magnus & horribilis, & idcirco sciẽt antequã veniat, vt sine dubio credatur venturus, cũ fuerint facta ista quæ per eosdẽ prophetas sunt prænunciata. Si quis enim de illa parte prophetiæ, id est, de die domini magno & horribili dubitare voluerit, ostendatur illi pro argumento completa hæc prophetiæ pars, scilicet eruca & locusta & bruchus, de quibus iam diximus, vt compellatur scire, quòd ille quoq; dies quasi vastitas à potente veniet, quasi vastitas inquam, vt videlicet (sicut Esaias ait) ponat vniuersum orbem desertum, & peccatores perdat ex eo. Dicaturq; eis qui eiusmodi sunt. Nunquid non coram oculis vestris alimenta perierunt, de domo Dei vestri lætitia & exultatio? Et est sensus, Quid adhuc increduli permanetis? Quid adhuc aduentũ diei domini magni & horribilis dubitalem esse vultis? Nunquid non vidistis, aut videtis oculis vestris prophetiæ partem completam esse quam prophetauimus vobis? Nunquid non iam venerunt eruca, locusta, & bruchus, atque illis deuastantibus perierunt alimenta, periit de domo Dei vestri lætitia & exultatio? Adhuc aliquibus in impœnitentia permanentibus, conuersus idem prophetiæ spiritus cõuersus ad suos. [Computruerunt iumenta in stercore suo.] Iumenta namq; in stercore suo putrescere est, carnales quosq; & luxuriosos in fœtore luxuriæ vitam finire, quales vtiq; fuerũt illi, tempore iam dicti Antiochi, sicut idem liber Machab. testatur. Exempli gratia, cum dicit. Etenim ausus est Iason sub ipsa arce gymnasium constituere, & optimos quosq; Epheborum in lupanaribus ponere. Item, Pessima autẽ & vniuersis grauis malorum erat incursio. Nam templum luxuria & comessationibus erat plenum, & scortantiũ cum meretricibus, sacratisq; ædibus mulieres se vltro ingerebant, introferentes ea quæ non licebant. Itaq; secundũ illud tẽpus congruè sic exclamat, computruerunt iumenta in stercore suo, luxuriantibus illis mira cordis impœnitentia, cũ perissent coram oculis ipsorum alimenta, & de domo Dei lętitia & exultatio. Deniq; iam Antiochus ciuitatẽ armis ceperat, erantq; toto triduo octoginta milia interfecti, quadraginta milia vincti. Desolationem eiusmodi adhuc declamans. Sequitur & dicit. [Demolita sunt horrea, dissipatæ sunt apothecæ, quoniam confusum est triticum, quid ingemuit animal, mugierunt greges armenti? Quia non est pascua eis, sed & greges pecorum disperierunt. Ad te domine clamabo, quia ignis comedit speciosa deserti, & flamma succendit omnia ligna regionis. Sed & bestiæ agri, quasi area sitiens imbrem, suspexerunt ad te, quoniã exsiccati sunt fontes aquarum, & ignis comedit speciosa deserti.] Quoniam (inquit) confusum est triticum, idcirco horrea demolita sunt, & quia vinum periit, apothecæ dissipatæ sunt, quia nimirum si frumenta & vina non fuerint, frustra horrea & torcularia præparantur. Sed quid sibi vult, quod percunctatur & dicit, quid ingemuit animal, mugierunt greges armenti, statimq; causam illorum respondet dicens: quia non est pascua eis? Nimirum brutis animalibus & gregibus armenti similes eos vult haberi, quãuis homines sint, qui ingemiscere nesciunt, nisi pro penuria cibi, nullum habentes dolorem de peccatis suis, & hoc solũ esse miserũ siue dolendum reputantes, si ventri quippiam desit. Huiusmodi animalia siue greges non solum ingemiscũt quando non est pascua eis, sed & greges (inquit) pecorum disperierunt, id est, eiusmodi homines, qui multi sunt, quasi greges pecorum in tempore tentationis recedunt, murmurantes si nõ fuerint saturati, & blasphemantes Deum. Quod si aliquis quærat, dicens. Tu autem quid agis ô propheta, vt exemplum tuum sequatur homo rationalis, quem non vis aut censes brutum esse animal? Ad te (inquit) domine clamabo, quia ignis comedit speciosa deserti, & flamma succendit omnia ligna regionis. Et est sensus, Tibi domine peccata mea confitebor, ego vel omnis rationalis & sensatus homo, quia propter peccata nostra traditi sumus in manu hostili, qui terram nostram vastauerunt & succenderunt igni. Non solum autem hoc, sed & bestiæ agri (inquit) quasi area sitiens imbrem suspexerunt ad te, quoniam exiccati sunt fontes aquarum, id est, tanta siccitas est & defectus imbrium, vt exiccatis fontibus, bestiæ quoq; agri siti pereant, pœnam sustinentes propter peccata hominum. Et ignis (inquit) deuorat speciosa deserti, id est, loca prius speciosa comburendo, in desertum redegit. Hoc non semel dixisse contentus est, sed secundo repetiuit. Nam ante iam dixerat, quia ignis comedit speciosa deserti, & flamma succendit omnia ligna regionis. Postmodum idem tertio dicturus

Dies domini ex præcedentibus malis credi debet.

Esaiæ. 13.

In stercore suo computrescere.

2. Mach. 4.

2. Mach. 6.

2. Mach. 5.

Alias arietum.

Infra 2.

dicturus est his verbis. Populus multus & fortis, similis ei non fuit à principio, & post eum non erit vsq; in annos generationis & generationis. Ante faciem eius ignis vorans, & post eum exurens flamma. Quasi hortus voluptatis terra corã eo, & post eum solitudo deserti. Quòd enim semel & iterum ac tertio ciuitas illa Hierusalem incendio conflagrauit. Primùm, succedẽtibus Babyloniis, secundo rege Antiocho, sicut scriptũ est de illo, & irruit super ciuitatem repentè, & percussit eam plaga magna, & perdidit populum multũ ex Israel, & accepit spolia ciuitatis, & succendit eam igni. Tertio, concremata est instantibus Romanis, quod excidium nimis hor

CAP. II.

ribile perspiciens, quarta iam vice vehemẽtissimè clamat, & dicit. [Canite tuba in Sion, vlulate in monte sancto meo. Conturbẽtur omnes habitatores terræ, quia venit dies domini, quia prope est dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & turbinis, quasi mare expansum, super mõtes populus multus & fortis, similis ei non fuit à principio, & post eum non erit vsq; in annos generationis & generationis. Ante faciem eius ignis vorans, & post eũ exurens flamma. Quasi hortus voluptatis terra coram eo, & post eum solitudo deserti, neq; est qui effugiat eum.] Populus hic multus & fortis, non incongruè populus intelligitur Romanus. De quo enim alio populo rectius, quàm de isto dicitur, similis ei non fuit à principio? Deniq; neq; populus fuit Babylonius, neq; Assyrius, neq; populus secundi regni Persicus aut Medus, neq; populus tertii regni Macedo siue Græcus similis ei fuit, sicut & Daniel de quarta bestia, quæ quartum hoc re-

Daniel. 7.

gnum significabat, asserit his verbis, Et ecce bestia quarta terribilis atq; mirabilis & fortis nimis, dentes ferreos habens magnos, comedens atq; comminuens, & reliqua pedibus suis conculcans. Dissimilis autem erat cæteris bestiis quas videram. Canite ergo (inquit) tuba in Sion, vlulate in monte sancto meo, & cætera vt supra. Tribus exclamationibus quæ præcesserant, acerior hæc quarta, multoq; vehementior est, videlicet secundum dissimilitudinem quartæ bestiæ, de qua testatur Daniel, vt iam dictum est. Nam terribile quidem est, quod dixerat, expergiscimini & flete, prospiciens Assyrios siue Babylonios, & quòd dixerat, plange quasi virgo amicta sacco, intuens Persas & Medos, & quòd clamauerat, accingite vos & plangite sacerdotes, præuidens regnũ Græcorum, sub quo Iudæos attriuit Antiochus Epiphanes, sed multo terribilius est quod nunc ait, Romanorũ aduentũ prænuncians, Canite tuba in Sion, vlulate in monte sancto meo. Conturbentur omnes habitatores terræ, quia veniet dies domini, quia prope est dies tenebrarũ & caliginis, dies nubis & turbinis. Vndè simul attendendũ, quia tria quidem exterminia, quæ tria regna fuerunt, prophetæ prædixerunt, quod autem à quarto Romanorum regno factum est excidium, prophetæ simul & euangelium. Exempli gratia, Cum ducerent dominũ Iesum ad crucifigendũ, & sequeretur illũ turba multa populi & mulierum, quæ plangebant & lamentabantur eum, conuersus ad illas, dixit: Filiæ Hierusalẽ nolite

Matt. 24.
Marci. 13.

flere super me, sed super vosipsas flete, & super filios vestros, quoniam ecce venient dies, in quibus dicent. Beatæ steriles ventres quæ non genuerunt, & vbera quæ non lactauerunt. Tunc incipient dicere montibus, cadite super nos, & collibus operite nos. Item quibusdam dicẽtibus de templo, quod lapidibus bonis & donis esset ornatum, dixit: Hæc quæ videtis, venient dies, in quibus non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur. Pulchrè igitur nõ ipse propheta ex persona sua nunc edicit, siue edixerat de cæteris malis quæ ventura erant sub tribus anterioribus regnis, expergiscimini & flete, plange quasi virgo, accingite vos & plangite sacerdotes, sed aliis committit hoc annunciandum, Christo videlicet & Apostolis eius, dicendo, ca-

Acto. 6.

nite tuba in Sion. Stephanus prothomartyr, dum tuba caneret euangelica, super cantu isto siue nuncio accusatus est à dicentibus: Homo iste non cessat loqui verba aduersus locum sanctũ & legem. Audiuimus enim eum dicentem, quoniam Iesus Nazarenus hic destruet locũ istum, & mutabit traditiones quas tradidit nobis Moyses. Ibidem quoq; scriptum est. Tunc submiserunt viros, qui dicerent se audisse eum dicentem verba blasphemiæ in Moysen & Deum. At ille subsequenti oratione, de verbo quidem blasphemiæ in Moysen & Deum siue legem sese insigniter expurgauit, de verbo autem hoc, quomodo Iesus Nazarenus hic destruet locũ istum, nullam excusationem protulit, sed hæc tantum dixit. Salomon autem ædificauit illi domum, sed non excelsus in manufactis habitat. Verum quippe erat, destruendum esse locum illum, & hæc euangelica tuba canere in Sion, magnumque exinde vlulatum veraciter prædicare poterat in illo monte Dei sancto. Quòd autem tempora eiusmodi dicuntur domini, quem-

Dies domini cõtra dormientes.

admodum hic, cum dicitur, quia venit dies domini, aduersus dormientes & ebrios dictum valde congruit, qualibus supra dixit, expergiscimini ebrii. Qui enim dormiunt, nocte dormiunt, & qui ebrii sunt nocte ebrii sunt, videlicet suimet obliti, & immemores Dei, atque ita in peccatis mala securitate circundati, vt clausis oculis non videant, quòd de actibus hominum Deo cura sit. Nimirum quando coguntur per aduersitatis pœnam, malorum actuum suorum remi-

1. Thess. 7.

nisci, & videre quid fecerint. tunc illis dies fit, veruntamen non simpliciter dies aut dies solis siue splendoris & claritatis, sed dies (inquit) tenebrarum & caliginis, dies nubis & turbinis, qualis vtique Iudæis futurus erat dies ille, siue tempus illud, quo circundarentur ab hostibus

Roma-

Romanis. Tunc (inquit) conturbentur omnes habitatores terræ, & hæc vtiq; per concessionem dicit, quia sic oportet euenire. Et rectè hic illos appellat habitatores terræ, qui Christum occiderunt, quasi propter habitationem terræ, sicut dixerat ipse per Psalmistã. Et in iracundia terræ loquentes dolos cogitabant, videlicet cum dicerent, si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, & venient Romani & tollent nostrum & locũ & gentẽ. Et illud quidẽ tempus (sicut iam dictũ est) dies domini dicitur, veruntamẽ nondũ magnus, quod tantũ de vltimo die iudicii solet dici, quemadmodũ & hic propheta postmodum, anteq̃ (inquit) veniat dies domini magnus & horribilis. Tenebras & caliginẽ, nubẽ & turbinẽ illius diei, cuius cũctis vocibus magnitudo grãditer declamatur, venturæ calamitatis magnæ rei cõparat, dicendo, quasi mare expansum super montes. Quid enim maius siue formidabilius in hoc mundo ante finẽ eius euenire potest, q̃ si expandatur mare super montes, sicut in diluuio factum est? Est ergo sensus, sicut in diluuio nõ magis montes sese fluctibus eximere potuerunt q̃ valles, ita in illa Romanæ multitudinis vel fortitudinis inundatione, non magis superbi principes sacerdotũ sibimet consulere quiuerunt quàm exigui quiq; siue populares. Et vide q̃ cõgrua cõparatio vel similitudo sit. Sequitur enim Populus multus & fortis, similis ei non fuit à principio, & post eũ nõ erit vsq; in annos generationis & generationis. Congrua namq; similitudo est maris & populi Romani tã multi & tam fortis, qui vniuersas ferè orbis terræ nationes multitudine operuit, fortitudine conuulsit, more fluctuum iens & rediens, & contra mõtes vniuersos intumescens, eosq; operiens, id est, cũctos reges vel regna gentiũ suis viribus opprimẽs. Huic nimirũ populo similis non fuit ab initio, & post eũ nõ erit vsq; in annos generationis & generationis. Daniele quoq; (vt supra dictũ est) attestante de bestia quarta, qua Romanũ figurabatur imperiũ, quia dissimilis erat cæteris bestiis, videlicet leænæ, vrso, & pardo, quibus regna præcedẽtia significabãtur. Ante faciẽ eius (inquit) ignis vorans, & post eũ exurẽs flãma. Hoc vt dicitur, ita factũ esse legentibus excidiũ illud Hierosolymorum, Iosepho narrãte, luce clarius est. Nã & antequã ciuitatẽ Romanus circũdaret exercitus, ipsi qui quasi pro defensione fuerãt introducti, triplici discordia debacchãtes intus, & ædificia ciuitatis, & plurimos sumptus, qui diuturno poterant sufficere bello, multos cõsumpserũt incẽdiis, & postquã hostes ingressi sunt victores victi, vsq; ad consummatũ exitũ rebelles, donec & templum & quicquid supererat intra mœnia miseræ ciuitatis cõcremaretur, furore incredibili perstiterũt, miserãtibus & parcere volẽtibus aduersariis. Qualis ante aduentũ populi tã fortis regionis facies extiterit, & qualis per aduentũ eius affecta sit, breuiter exprimit, cũ subiũgit: Quasi hortus voluptatis terra coram eo, & post eũ solitudo deserti, neq; est qui effugiat eũ. Et est sensus, Cũ veniret exercitus hostilis, talis erat regio corã illo, siue illa terra promissionis, quasi hortus voluptatis, videlicet vineis, palmetis, atq; oliuetis, cæterisq; cõsita arboribus diuersi generis, & prætere a tẽplo augustissimo insignita, quo nihil pulchrius aut gloriosius in mũdo esse potuit. Cũ autẽ victor discederet, id est, exercitus talis post eũ remansit, vt solitudo deserti, secundũ verba domini flentis super Hierusalem, & dicentis: Quia si cognouisses & tu. Et quidem in hac die, quæ ad pacem tibi. Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Quia venient dies in te & circundabunt te, & coangustabunt te vndiq;, & ad terram prosternẽt te, & filios qui in te sunt, & non relinquent in te lapidem super lapidẽ, eo quòd non cognouisti tempus visitationis tuæ. Et filios tuos (ait) prosternẽt qui in te sunt, videlicet ita, vt nõ sit qui effugiat, quemadmodũ hic cũ dixisset, & post eũ solitudo deserti, subiunxit, neque est qui effugiat eũ. Nullus quippe ex tãta multitudine, quæ dinumerari non poterat effugisse legitur, quin fame & gladio perirent foris & intus, & qui reliqui esse potuerunt, in captiuitatẽ ducerentur. Adhuc de fortitudine populi tam multi grandissimo eius amore loquitur. [Quasi aspectus equorum aspectus eorum, & quasi equites sic current. Sicut sonitus quadrigarũ super capita montium exilient, sicut sonitus flammæ ignis deuorantis stipulam, velut populus fortis præparatus ad prælium. A facie eius cruciabuntur populi, omnes vultus redigentur in ollam. Sicut fortes currẽt, & quasi viri bellatores ascendent murũ. Viri in viis suis gradientur, & nõ declinabunt à semitis suis. Vnusquisq; fratrem suum nõ coarctabit, singuli in calle suo ambulabũt. Sed & per fenestras cadẽt, & non demolientur. Vrbem ingredientur, in muro cotruent. Domos conscendent, per fenestras intrabunt quasi fur.] Fortitudinẽ atque velocitatem tã multi populi breuibus & celeriter currentibus declamauit sentẽtiis. O ergo senes & habitatores terræ, quibus in exordio dixerat, audite hæc, & auribus percipite omnes, quamuis erucam, locustam, bruchum, & rubiginem nominauerit, ne subsannetis quasi ad viles & paruas res orator iste ineptè vos attentos fecerit, quia nimirum erucæ istæ siue locustæ, bruchus hic siue rubigo ista, vobis non paruæ res aut vermiculi sunt viles, quamlibet apud cælestem fortitudinem regnorum omnium vani homines propter suam vanitatem sint contemptibiles. Vobis enim homines, de quibus agitur, imò contra vos viri fortes, viri veloces sunt. Nominauit quidem locustas & cætera huiusmodi, sed nihilominus fortes atq; veloces sunt. Hoc est quod ait, Quasi aspectus equorum, aspectus eorum, & quasi equites sic current. Nam in equis & in equitibus fortitudo simul & velocitas

vsu re-

Psal 34.
Ioan. 11.
Pop. Ro. sicut mare expansum super montes.
Luca. 9.

vſu requiruntur. Et hic quidem cum dicitur, quaſi aſpectus equorum aſpectus eorum, dictiuncula quaſi, ſimilitudinem ſignificat: hic autem, & quaſi equites ſic currunt, veritatem ſiue rei proprietatem. Non enim quaſi vel ſicut ſemper tantummodo ſignificat ſimilitudinē, ſed interdum quoq; rei veritatē. *Ioan. 1.* Exempli gratia, Et vidimus gloriam eius, gloriam quaſi vnigeniti à patre, id eſt, vere gnigeniti à patre. *Pſal. 25.* Item in Pſalmo, In conuertendo dominus captiuitatē Sion, facti ſumus ſicut conſolati, id eſt verè conſolati. Itaq; & quaſi equites ſic current, id eſt, non ſicut erucæ aut locuſtæ vulgares, ſegnes erunt, aut breuiter fallent, ſed viri bellatores erūt, & equis currentibus ibunt. *Quales ſūt equi domini* Quòd autem equis ſimiles pronunciantur, dicendo: quaſi aſpectus equorū, ſuperbiam atque fortitudinem, ſimulq; præliandi auiditatem illos habere innuit, ſecundū geſtus eiuſmodi animalis, naturaliter ferocis & ſuperbi, dicente domino ad beatum Iob. *Iob. 39.* Gloria narium eius terror. Terram vngula fodit, exultat audacter, In occurſum pergit armatus, contemnit pauorem, nec cedit gladio. Super ipſum ſonabit pharetra, vibrabit haſta & clypeus, feruens & fremens ſorbet terram, nec reputat tuba ſonare clangorem. Vbi audierat buccinam, dicet *Vua. *Alias, Vah* Procul odoratur bellum, exhortationem ducum, & vlulatum exercitus. Hæc dicta ſint de quolibet equo domini, de qualibus ſcriptū eſt. *Abacuc. 3.* Qui aſcēdis ſuper equos tuos, & quadrigæ tuæ ſaluatio. ſed myſticè intelliguntur, vt nihilominus de equo quadrupede ſecundū literā cōgruè vel veraciter enunciari non dubitentur. Quod ſi de quolibet ſancto & forti prædicatore, cuius ſeſſor eſt dominus, & idcirco pericula mundi non timet, ſpiritualiter iſta rectè intelliguntur, cur non etiam ſuperbia regnorum ſupradictorum, maximeq; Romana potentia carnaliter ſimilis eſſe dicatur? *Rom. imperium equus fortis.* Itaq; quaſi aſpectus equorum aſpectus eorū, quia quemadmodū dicit idem dominus. Nunquid præbebis equo fortitudinem, aut circundabis collo eius hinnitum? ſolis ipſe regnis iam dictis, & maximè Romano imperio præbere potuit fortitudinem, & collo circūdare hinnitum, *Iob. 39.* vt præ ſola ſuperbia vel cupiditate, quaſi hinniendo conſurgeret aduerſus omne regnum, donec ſibi faceret eſſe ſubditum, vt gloria nariū eius eſſet terror, id eſt, gloriaretur quoties terrifici belli ſibi daretur occaſio, vt terram vngula foderet, regum orbis terrarum nimis cupidè conquirendo theſauros, vt exultans audacter armatis in occurſum pergeret, vt cōtemneret pauorem, & gladio non cederet. Quod deinde ſequitur, ſicut ſonitus quadrigarum ſuper capita montiū exilient, certam deſignat illorum gloriā triumphalē, quòd ſine dubio victoriam perficiant, & cum quadrigis victricibus more ſuo ducant triumphi pompam nobilē & quodammodo ſuperbiam ſiue temeritatem ſubſannat Iudaicam, dicendo: ſuper capita mōtium exilient, quòd Deo ſibimet irato auſi ſunt contra ſemetipſos prouocare ad belliū victores omnium gentiū, quaſi ipſi montes intranſmeabiles eſſent. Deinde quod ait, ſicut ſonitus flāmæ ignis deuorantis ſtipulam, igni procul dubio conſummandā eſſe declamat eandem victoriam. *Eloquentiæ propheticæ decor.* Vltima declamationis clauſula qualitatem pulchrè eximit erucæ ſiue locuſtarū, dicendo, velut populus fortis præparatus ad præliū, inculcans & replicans, quia non realiter locuſtæ exiſtimandæ ſunt, ſed ſub nomine illo multitudo hominū. Et vide in ipſa ſuperficie ſermonis prophetici, quantus eloquentiæ decor ſit. Quinq; etenim ſimilitudines poſitæ ſunt, & ſemper ſequens præcedente vehementius ſonat, & plus terroris exhibet, quaſi aſpectus equorū aſpectus eorū. Hoc iam terribile eſt, ſed amplius id quod ſequitur, & quaſi equites, ſic current. Plus enim equitem conſtat eſſe, quàm equum. Quod deinde ſequitur multo plus eſt, ſicut ſonitus quadrigarum ſuper capita montiū exilient. Itemq; multo amplius ac terribilius, ſicut ſonitus flammę ignis deuorantis ſtipulam. Ac deinde quod ſequitur, manifeſtius atq; abundantius eſt, velut populus fortis præparatus ad præliū. Ita quaſi aſcendendo atq; creſcendo in maius per ſingulos gradus, vis perficit atq; acrimonia grandiſona plus quàm rethoricæ declamationis, & poſt excurſum, quaſi reſumpto ſpiritu, breuiori proceſſu proſequitur & dicit: A facie eius cruciabuntur populi, omnes vultus redigentur in ollā. *Vultus redacti in ollam nimia fame.* Quod quomodo, vel quàm ferè factū ſit legētibus palā eſt ex iam dicti narratione hiſtoriographi. Dira namq; obſidione cruciati, fame incredibili denigrati & tumefacti, vultus redacti ſunt in ollā, qui viuidi & pulchri fuerant. Hæc & cætera quæ ſequuntur intellectui plana ſunt, quia videlicet Romani, ſicut viri fortes cucurrerunt, & ſicut viri bellatores aſcenderunt murū, & in viis ſuis gradientes, id eſt, ab incepto non deficiētes, à ſemitis ſuis non declinauerunt, neq; enim propter difficultatē aliquā victoriæ ſpem depoſuerunt, & vnuſquiſque fratrem ſuum non coarctabit, quod facere ſolent fugientes erumpendo qua poſſunt, inordinati atque confuſi (ſed in ſuo calle ambulabant ſinguli, quod maximè in illo populo laudabile fuit, tenendo videlicet ordines ſuos, ſemperq; procedēdo cū diſciplina militari. Hoc tantū paruula quæſtione indiget, quod deinceps ait, per feneſtras cadēt, & non demolientur, & deinde ſubſequutus vrbē ingredientur, in muro currēt, domos conſcendent, tandē ſubiūgit, per feneſtras intrabunt quaſi fur. Quomodo enim equitibus ſiue quadrigis Romani imperii congruit, vt per feneſtras cadere, per feneſtras intrare, in modū furis dicantur. Tā forti quippe imperio ſimilitudo furis vel aſceſſus per feneſtras incōgruè aſcribi videt. Sed ſciendū Rom. imperiū ſicut fortitudinis laudē, ſic ecōtra profūdę auaritię meruiſſe vituperationē,

& hoc

& hoc vitium in illo denotari, dum dicitur, per fenestras ascendent siue intrabunt quasi fur. Et
reuera de fenestris eiusmodi in illo excidio non omnino tacetur, Iosepho inter cætera narrãte
ac dicente. Hic itaq; tunc militum quidẽ non expectato cuiusquam edicto, neq; tantum facinus *Verba Iosephi.*
veritus, sed diuino quodam motus impetu, à contubernali suo sustollitur, & ex ardente mate-
ria raptum ignẽ in fenestrã infert aureã, vndè ad mœnia circum templum ædificata de septen-
trionali regione aditus erat, & post pauca, Plerosq; autem prædarum spes incitabat, suspicãtes
intus omnia pecunijs esse referta, quoniam fores auro factas conspicerent. Propter huiusmodi
causam illos non meritò sic denotatos dubitauerim, vt per fenestras ascendere dicãtur in mo
dum furis. Sed & vt de isto, si parũ videtur, taceã, quam furis nequitiã vel cupiditatẽ nõ excedit *Scissi ventres & aurum inde quæsitum.*
illud quod idem scribit. Quidã enim (inquit) apud Syros ex trãsfugis deprehenditur è fimo vẽ
tris aureos colligens, transglutientes autem eos veniebãt, quia cunctos seditiosi scrutabantur,
& maxima vis auri erat in ciuitate. Verùm hac arte per vnũ detecta, totis castris fama percre-
buit, quòd auro transfugæ pleni venirent. Arabũ ergo multitudo & Syri scissos ventres sup-
plicũ rimabãtur. Et hac ego (inquit) clade nullam credo sæuiorẽ contigisse Iudæis. Vna deniq;
nocte duorũ miliũ patefacta sunt viscera. Hæc nimirũ considerando, non ineptè quisquã dicat,
hostes illos pro fortitudine quidẽ viros bellatores, sed pro cupiditate nimia crudelissimis furi-
" bus fuisse cõparabiles. Sequitur. [A facie eius cõtremuit terra, moti sunt cæli, sol & luna ob-
" tenebrati sunt, & stellæ retraxerũt splendorẽ suum. Et dominus dedit vocẽ suã ante faciẽ exer
" citus sui, qui multa sunt nimis castra eius, quia fortia & facientia verbum eius. Magnus enim
" dies domini, & terribilis valde, & quis sustinebit eũ?] A facie (inquit) eius. Cuius eius? Nimirũ
populi multi, & fortis, populi Romani, cui similis à principio nõ fuit. A facie talis populi, id est,
in signum venturi, & hæc omnia quæ dicta sunt facturi, terra contremuit, & tremore suo ma-
gnam irã Iudæis venturã significauit, videlicet quando scelere illorũ pendẽs in cruce dominus,
spiritũ tradidit. Nec verò solummodo terra tremuit, sed & cæli (inquit) moti sunt, sol & luna *Matth. 27.*
obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt splendorẽ suũ. Tunc enim à sexta hora tenebræ factæ sunt
super vniuersam terrã vsq; ad horam nonã, & sicut iam dictum est, vbi clamans voce magna,
emisit spiritũ, terra mota est, & petræ scissæ sunt. Hoc factũ est à facie, id est, in signum eiusdem
populi venturi, ad vlciscendum sanguinẽ domini, sicut tunc quoq; ibidẽ ipse dixit. Filiæ Hie- *Lucæ. 23.*
rusalem nolite flere super me, sed & super vosipsas flete, & super filios vestros, quoniã ecce ve-
nient dies, in quibus dicent: Beatæ steriles & ventres quæ non genuerunt, & vbera quæ nõ la-
ctauerunt. Tunc incipient dicere montibus, cadite super nos, & collibus, operite nos. Vndè no-
dum, quod cum dixisset luc, terra contremuit, sol & luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerũt
splendorem suum, continuò per coniunctionẽ celerrimam, & dominus (inquit) dedit vocẽ suã,
ante faciẽ exercitus sui. Per hoc namq; animaduertere licet, quòd cum illo terræ motu & tene-
bris illis dominus noster, dum tradens spiritũ, voce magna clamauit hæc significauit, quòd iu
stitia eius illum exercitum suum exercitum Romani Imperij vocaret ad vindictã sanguinis sui,
& quod sanguis eius de terra non ante clamare desineret, donec idẽ exercitus adueniret. Et vi- *Castra Christi morientis magna & fortia.*
de quàm magnificè dictũ sit vel dici conueniat de homine crucifixo, & quasi derelicto atq; dicẽ-
te. Deus meus vt quid dereliquisti me, quod haberet exercitũ, cuius ante faciẽ talẽ vocẽ suã da-
ret. Quòd si miraris, quod dicatur de paupere tale quid, subiunxit amplius & copiosius verbis *Matth. 26.*
huiuscemodi, quia multa fuit nimis castra eius, quia fortia & faciẽtia verbũ eius. Nã verè in illa
quoq; hora, qua sic videbatur derelictus, multa nimis erant & fortia castra eius, non solũ castra
angelorum, de quibus ait Petro. Conuerte gladiũ tuum in locum suum, an putas quia non pos-
sum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modò plus quàm duodecim legiones angelorũ.
Veruntamen castra Romanorum quæ venirent & facerent verbum eius, circundando ciuita-
tem, vallo circundando illam, & coangustando vndiq;, & prosternendo illam ad terrã, & filios
eius qui erant in ea, & non relinquendo lapidem super lapidem secundum verbum eius. Non
mireris quia maius his videbis. Magnus enim (inquit) dies domini, & terribilis valde, & quis
sustinebit eum? Nimirum & hoc ibidem ipse testatus est. Dixit enim. Veruntamen dico vobis,
amodo videbitis filium hominis sedentẽ à dextris virtutis, & venientem in nubibus cæli, subau- *Ibidem. 25.*
ditur, cum potestate magna, & maiestate, quemadmodũ alibi dixit. Nã virtutes (inquit) cælo-
rum mouebuntur, & tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna,
& maiestate, Itaq; non mirum, quod dictum est, quia multa sunt nimis castra eius, quia fortia & *Actor. 10.*
facientia verbum eius, non (inquã) mirum cõparatione maiorum. Magnus enim dies domini, &
terribilis valde, & quis sustinebit eum? Quod idẽ est, ac si dicat. Ipse enim constitutus est à Deo
iudex viuorum & mortuorum, & magnus erit ille dies eiusdẽ domini, quando ad iudicandum
viuos & mortuos veniet cum nubibus cæli. His clamoribus præmissis de malis imminentibus,
quæ propter peccata fieri oportebat sub illis quatuor principalibus regnis, cõuertitur ad reli-
" quos, & dicit. [Nunc ergo dicit dominus, conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio,
" & fletu, & planctu, & scindite corda vestra, & nõ vestimenta vestra, & conuertimini ad dominũ

Deum vestrum, quia benignus & misericors est, patiens & multus misericordia, & præstabilis »
super malitia. Quis scit, si conuertatur & ignoscat, & relinquat post se benedictionem? Sacri- »
ficium & libamẽ domino Deo nostro.] Ergo (inquit) quoniã periit vinũ ab ore bibentiũ in dul »
cedinem, quoniam periit sacrificium, & libatio de domo domini, quoniam item interiit de do
mo Dei nostri sacrificium & libatio, quoniã itidem ascẽdit populus multus & fortis, cui similis
à principio non fuit, atq; ita secundum verbum domini, quod locutus est per os nostrũ, contri-
uerunt vos regna, Babylonicũ, Persicũ, siue Medicũ, Macedonicũ atq; Romanum, nunc vos,
qui hæc videtis fieri, conuertimini, non dubitantes de illo die iudicii, siue die domini magno &
horribili, quoniã futurus sit secundũ testimoniũ eiusdẽ propheticæ veritatis, cuius pars magna
impletur sub illis regnis, videntibus oculis vestris. Conuertimini (inquã) ad me dicit dominus
Vera ad deum conuersio. in toto corde vestro, in ieiunio, & fletu, & planctu. Nã hæc est vera conuersio, primùm cor per
pœnitentiam mutare interius. Cęterum ieiunare, flere, & plangere. & hoc habitu foris incedere,
corde interius pristinã peccandi intentionẽ retinente, non est veraciter conuerti ad me. Prius
itaq; in toto corde vestro conuertimini ad me, & tunc demũ animi pœnitentiã, ieiunio, & fletu,
& planctibus indicate, vt nunc ieiunantes, postea saturemini, nunc flentes, postea rideatis, nũc
plangentes, postea consolemini. Et quia consuetudinis est, vt in tristibus atq; aduersis scindatis
Matth. 26. vestes, quod & pontifex ad domini saluatoris crimẽ augendũ in Euangelio fecisse memoratur,
Actor. 14. & Paulũ & Barnabã audientes verba blasphemiæ, legimus perpetrasse, idcirco ego præcipio
vobis, vt nequaq̃ scindatis vestimenta, sed corda, quæ plena sunt peccatorũ, quæ instar vtriũ,
nisi scissa fuerint, spontè rumpuntur. Cum hoc feceritis, redite ad dominũ Deũ vestrũ, quẽ vo-
bis priora peccara alienũ fecerãt, nec desperetis veniã scelerũ magnitudine, quia magna peccata
magna delebit misericordia. Est enim benignus & misericors, malens pœnitentiã peccatorũ, ꝙ
mortẽ. Patiens & multus misericordia, qui nõ humanã imitetur impatientiã, sed longo tẽpore
nostrã pœnitentiã præstoletur, & præstabilis, siue pęnitens super malitiis, vt si nos egerimus
Sperandũ non præsumendũ in pęnitentia. super peccatis pœnitẽtiã, & ipsum pœniteat cõminationis suę, & mala, quę cõminatus est nobis,
nõ inferat, nostręq; mutatione sentẽtiæ, & ipse mutetur. Et notandũ, quàm diligenter in ipsa
pœnitentia cautos esse cupit, & securitatẽ tollit, cũ dicit. Quis scit, si cõuertatur & ignoscat, &
relinquat post se benedictionẽ. Ac si dicat. Ego quidẽ hortor (quod meũ est) ad pœnitentiam, &
Psal. 50. Deũ ineffabiliter noui esse clementẽ, dicẽte Dauid. Miserere mei Deus secundũ magnã miseri-
cordiam tuã. Et secundũ multitudinẽ miserationũ tuarũ, dele iniquitatẽ meã. Sed quia profundum
Esaie. 40. diuitiarũ sapientiæ & scientiæ Dei nosse nõ possumus, sententiã tẽperet, & opto potius ꝙ præ-
sumo. Tantum interim sacrificiũ & libamẽ Deo nostro, subaudis, offeratur, sacrificiũ contriti
cordis & libamẽ piæ cõfessionis ac boni operis. & quod nescimus, videlicet si conuertatur, & ig
noscat, & relinquat post se benedictionẽ, in eius arbitrio relinquamus, pendentes in spe mise-
Exod. 12. rationis. Quomodo nũc Deus cõuerti, & post se benedictionẽ relinquere dicatur, vel spereturr,
illud pro exemplo est, quod ipse in Exodo loquitur. Erit autẽ sanguis vobis in signũ in ædibus,
in quibus eritis, & videbo sanguinẽ, & transibo vos, nec erit in vobis plaga disperdẽs, quando
percussero terrã Aegypti. Deniq; verbis istis sese ad sanguinis signũ cõuerti, & videre sanguinẽ,
ac transire, atq; benedictionẽ & vitã post se relinquere, sese profitetur. Secundũ hãc similitudinẽ
post passionẽ domini nostri Iesu Christi, sanguine eius postes suos, id est, frontes suas signantes
cuncti, qui pœnitentiã in nomine eius prædicatã susceperũt, spẽ habẽt nõ vanã, quòd cõuertatur
Deus ad signũ istud, & relinquat post se benedictionẽ, transiens, & Aegyptios, id est, cunctos su-
perbos atq; impœnitentes æterni iudicii sententia percutiens. Hanc pœnitentiam & remissionẽ
peccatorum prædicandã in omnes gentes, incipi oportebat ab Hierusalem, sicut & ipse testatus
Lucæ, 24. est, postquàm resurrexit loquẽs apostolis suis. Quoniã sicut scriptũ est, & sic oportebat Chri-
stum pati, & resurgere à mortuis die tertia, & prædicari in nomine eius, pœnitentiã & remissionẽ
peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierusalẽ. Sequitur ergo. [Canite tuba in Siõ »
sanctificate ieienium, vocate cœtum, congregate populum, sanctificate ecclesiã, coadunate se- »
nes, congregate paruulos, & sugentes vbera. Egrediatur sponsus de cubili suo, & sponsa de tha »
lamo suo.] Hoc totũ sic futurũ esse prophetat, vt simul hortetur, quatenus intentè & studiose »
Tuba euãgelica in pęnitentiam. fiat. Sion nãq; hæc est Hierusalẽ, vndè oportebat (vt iam dictũ est) incipi pœnitentiæ prædi-
cationem, quam prædicare vtiq; tuba canere est, quia rem valde magnã euangelica prædica-
tio personat, scilicet, irã venturam, vt eam quisq; pœnitendo effugiat. Petrus apostolus ista pri-
mus tuba cecinit in illa Sion, ab istius prophetæ testimonio, quod postmodum sequitur, inci-
Actor. 2. piens, & post tandem dicens. Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrum in remis-
sionem peccatorum, aliis etiam verbis plurimis testificans, & exhortãs eos, & dicẽs. Saluamini à
generatione ista praua. Quid nisi tuba canebat, dicendo: Saluamini à generatione ista praua?
Venturos quippe Romanos, futurũq; illius prauæ generationis excidium significabat, vt agẽ-
tes pœnitentiam, non solum remissionem peccatorum & vitam futuram, sed etiam saluatio-
nem præsentem sibi adquirerent, vt præsentia quoq; mala mererẽtur euadere venientia super
generati-

generationem illam, quod & factum est. Imminente nanque excidio, diuinitus admoniti sunt
fideles, vt exirent, atq; ita saluati sunt à generatione illa, sicut saluatus est Loth ab incēdio So- *Gene.19.*
domorum. nullusq; cū illis conclusus vel obsessus est Christianorū. Notandū quod ita canen-
tibus tuba in Siō, Sanctificate (inquit) ieiuniū. Multo nanq; plus est sanctificare, quàm prædicare
ieiuniū, quia videlicet ieiunare vel ieiuniū prædicare, impii quoq; possunt, qui non remissionem
peccatorū, sed tantūmodo malorū pręsentiū ieiunādo quærūt remediū. Tale fuit ieiuniū Achab, *Plus est san*
qui occidit Naboth, vt vineā eius possideret. Cū enim audisset sermones Heliæ, scidit vestē suā, *ctificare*
& operuit cilicio carnē suā, ieiunauitq; & dormiuit in sacco, & ambulabat demisso capite. Quā *quā prędica*
ob causam? Nunquid vt peccatorū remissionē acciperet, & salutē æternā obtineret. Non vtiq;, *re ieiuniū.*
sed ne temporali regno viuens careret. Ergo ieiunauit quidē, sed nō sanctificauit ieiunium, atq; *3. Reg. 21.*
idcirco non mercedē recepit sanctorū, sed mercedē suā, mercedē transitoriā, dicente domino ad
Heliam. Nonne vidisti Achab humiliatum corā me? Quia igitur humiliatus est mei causa, non
inducam malum in diebus eius, sed in diebus filij sui inferā malū domui eius. Igitur sanctificate
ieiuniū, id est, idcirco vt sancti sitis, celebrate ieiuniū, & ad illud vocate cœtū, congregate popu *Sāctificare*
lum, sanctificate Ecclesiā, id est, sanctificando per baptismū nouā Christianitatis constituite Ec- *Ecclesiam.*
clesiā, atq; in sinu eius pariter & coadunate senes, & congregate paruulos ac sugentes vbera, vt
videlicet senum, id est, sapientium maturitas, paruulos quibus ad huc lacte opus est, erudiat, &
ad solidum vsq; cibum perducat. Quod deinde subiungit. Egrediatur sponsus de cubili suo, &
sponsa de thalamo suo, idē est quod & Apostolus dicit. Hoc itaq; dico fratres, tēpus breue est.
Reliquū est, vt qui habēt vxores, tanq̄ nō habentes sint. Itē, Volo vos sine solicitudine esse. Qui *1. Cor. 7.*
sine vxore est, cogitat quæ domini sunt, quomodo placeat Deo. Mulier innupta & virgo cogi-
tat quæ domini sunt, vt sit sancta, & corpore & spiritu. Nimirū secundū huiusmodi prædicati-
onem euangelicā siue apostolicā viuere, hoc est sponsum de cubili suo, & sponsam de thalamo
" suo exire. Sequitur. [Inter vestibulū & altare plorabunt sacerdotes ministri domini & dicent.
" Parce domine, parce populo tuo, & ne des hæreditatē tuā in opprobriū, vt nō dominētur eis na
" tiones. Quare dicunt in populis, vbi est Deus eorū?] Copiosior ad pęnitentiā & conuersionē
hæc admonitio est, post illa grandia populi multi & fortis, cui similis à principio nō fuit, bella
siue incendia, quē populū Romanū intelligimus, quàm in cęteris superioribus locis, vbi regna *Daniel. 7.*
priora Babylonycū, Persicū atq; Macedonicū, significari animaduertimus. Et rectè, quia vide-
licet vbi quartū hoc regnū, quarta hæc bestia terribilis atq; mirabilis, & fortis nimis, dentes fer
reos habens magnos, gentes cæteras, & maximè Iudæos comedit atq; cōminuit, & reliqua pe-
dibus suis conculcauit, multo maior, multoq; celebrior pęnitentiæ prædicatio siue pęnitenti-
alis religio per mundū vniuersum audita & suscepta est. Nō destitit eadē bestia, quæ impios pu-
nierat Iudęos, persequi & cōterere martyres pios, & quāto magis illos afflixit tāto magis fideles
omnes ad orationē & pœnitētiæ fletum excitauit. Hoc ergo futurum prœuidēs. Inter vestibulū
(inquit) & altare plorabunt sacerdotes ministri Dei, & dicēt. Parce domine, parce populo tuo, *Assiduitas*
& ne des hæreditatē tuā in opprobriū vt dominētur eis nationes. Quod dicit inter vestibulum, *religiōis &*
quod nos ante fores porticum possumus dicere, & altare, assiduitatē significat religionis & con *continentię*
tinentiæ sacerdotū, & leuitarum cæterorūq; ministrorū domini, qui vt parati sint semper ad o- *in ministris*
rationes & hostias Deo iugiter offerēdas, circa tēplum vel ecclesias Deo dicatas in sacris, castisq; *domini.*
domibus, hodieq; regulari cū disciplina cōmanent, quēadmodū hic propheta, cū hæc diceret, fu
turū esse prœuidebat. Qui eiusmodi sunt, & sui nō obliuiscūtur propositi, quo ꝓposuerūt esse sa
cerdotes vel ministri domini, plorāt & orāt die ac nocte, crebris noctiū vigiliis dierūq; ieiuniis,
pro peccatis populi Christiani, maximeq; tunc illis hoc egisse nō dubiū est, quādo iā dicto Ro-
mano Imperio sæuiente, nimius perurgebat feruor persecutionis. Parce (inquit) domine, parce
populo. In quo? In eo videlicet vt nō des hæreditatē tuā in opprobriū. Quod si quęras, quale me
tuēt opprobriū? vt dominētur (ait) eis nationes, id est, vt vincāt eos & animis eorum imperēt im
pij gētiles, te Deū viuū & verum Christūq; filium tuum blasphemātes. Hoc idē in psalmo me- *Psal. 79.*
tuentes ipsi dicunt. Adiuua nos Deus salutaris noster, & propter gloriā nominis tui domine li-
bera nos, & ꝓpitius esto peccatis nostris ꝓpter nomē sanctū tuū. Deniq; & q̄d illos sequūtur, &
dicunt, ne fortè dicāt in gētibus, vbi est Deus eorū. Hoc ipsum hic cōquerendo & percunctādo
loquunt. Quare dicunt in populis, vbi est Deus eorū. Et est sensus. Quare ita propter te morti-
ficamur tota die & ęstimamur vt oues occisionis, vt vacet hostibus atq; persecutoribus Christi-
anorū insultare & dicere, vbi est Deus eorū. Intendūt digitū suū in solē aut lunā, aut in aliquod
simulachrū aureū vel argenteū, aut certe lapideū, & dicūt. Ecce dij nostri isti sunt, Deus autē ipso
rum vbi est? Nusquā cōparet, neq; enim videre illū, aut ostendere possunt, & nullū de illo habē *Opprobria*
tes adiutorium, toto die inter manus nostras mortificantur, & pereunt. Hæc opprobria inter *gentiliū cō*
innumera mortium tormenta sustinentes, & peccatis suis humiles sancti reputantes, Parce (in- *tra nos.*
quiunt) domine, parce populo tuo, subauditur in eo, vt (sicut alibi scriptum est) nō relinquas, *Psal. 124.*
id est, nō nimis diu manere permittas, virgā peccatorū super sortē iustorū, vt nō extendāt iusti ad

iniquitatem manus suas. Huiusmodi gemitus compeditorũ, vt verius aduertamus, piorũ passiones martyrum recolamus, quarũ in aliquibus scriptũ est, qa latẽtes in cryptis & in speluncis fideles, corpora sepeliebãt, plorantes & multum tristes, & per multos dies non cessabãt mugitus lachrymarũ dãtes. His ita conquerentibus, consolatorio protinus oraculo respõdetur. [Zelatus est dominus terrã suam, & pepercit populo suo. Et respõdit dominus, & dixit populo suo. Ecce ego mittã vobis frumentum, & vinum, & oleũ, & replebimini in eis, & non dabo vos vltra in opprobrium in gentibus. Et eum qui ab aquilone est, procul faciam à vobis, & expellã eũ in terram inuiam & desertam, faciẽm eius contra mare orientale, & extremum eius ad mare nouissimum. Et ascendet fœtor eius, & ascendet putredo eius, quasi superbè egit.] Insipienter erat ò sacerdotes & ministri domini, insipientium erat dicere in populis, vbi est deus eorũ, pro eo quòd videbant virgam peccatorum admissam, super sortem iustorum, & cædi corpora eorum visibiliter, deo non apparente ad defendendum, & putare illos non habere deũ, aut certè non posse adiuuare deum ipsorum. Non ita est. Sed quid? Zelatus est dominus terrã suã zelo bono, zelo paterno, & sicut pater percutiens miseretur filiorum suorũ, & parcit eis, ita percussit, & percutiendo pepercit populo suo tanquã filijs. Notandũ, quòd cũ diceret. Zelatus est dominus terram, addidit suam. Terrã nanq; suam dicit, literaliter quidem terram Chanaan à semetipso filijs Israel datam. vndè & quodam loco dicit. Terra enim mea est, & vos coloni mei estis, spiritualiter autem ecclesiam, quam suo sanguine adquirendo fecit suam. Sicut terrã illam zelatus est dominus super filios Israel, eo quòd ingressi contaminassent eam, & tradidit eos in manus gentium, & tamen pepercit populo suo, dando illos in misericordias in conspectu omnium qui cœperant eos. sic ecclesiam suam sæpe zelatus est, ne sacramenta eius indigni indignè tractarent, & permisit fieri persecutiones, vt electi cribrarentur sicut triticum, discedente palea, qualis in initio fuit proditor Judas, oportere iudicans hæreses quoq; esse, vt qui probati essent, fierent manifesti. & tamen inter ipsas tribulationes fierent clariores, glorificati virtutibus & signis. Hanc disciplinam patris ignorantes dicebant in populis, videntes corpora martyrum discruciari. Vbi est deus eorum? Et illi quidem, qui foris erant, verum nescientes deum, dicebant: vbi est deus eorũ. Qui autem intus esse videbantur, quasi eundem profitẽdo deum, dicebant, vbi est sanctitas, vel perfectio viarum illorum. Malæ huius coniecturæ magnum & euidens est in amicis B. Iob iudicium. Illi nanq; est eo quòd percussus erat malè cõsciẽntes, quòd coram oculis domini impius extitisset, qui coram hominibus pij vel iusti opinionem obtinuerat, dicebant, Vbi est timor tuus, fortitudo tua, & perfectio viarum tuarum? Recordare, obsecro te quis vnquam innocens perijt, aut quando recti deleti sunt? Quin potius vidi eos, qui operantur iniquitatẽ & seminant dolores, & metunt eos, flante deo perisse, & spiritu iræ eius esse consumptos, subauditur, vt tu nunc consumptus es. Sic insipientes longa concertatiõe contendebant, vt cogerent eum sibi cedere ad constituendum sibi, quod de vita illius nullatenus bene æstimandum sit, quemcunque aduersis opprimi, vel flagellis diuinitus cingi contigerit. & quod neminem cõtingat secundum corpus consumi, nisi pro merito propriæ iniquitatis. At ille plus aliquid sentiens quã quod hic dictum est, zelatus est dominus terram suam, & pepercit populo suo, videlicet quod neq; vt existimare volũt qui eiusmodi sunt, semper peccatores aut impij reputandi sint, quos deus afflixerit. neq; omnes quos deus percutit, aut percuti permittit, percuti zelo corripientis ad purgationem, verum nõnullos ad probationem, vt coronæ illis multiplicentur, dicit inter cætera. Saltem nunc intelligite, quòd deus non æquo iudicio afflixerit me, & flagellis suis cinxerit me. Nam quod ait, non æquo iudicio, idem est ac si dicat, non sicut vos putatis pro malitia vel impietatis meæ recõpensatione. Vbi nanq; pro impietate sua percutitur impius, æquum iudicium est. Vbi autem peccãtem filium pater zelatur & parcit, iudicium ad æquitatem non peruenit, quia misericordia iudicium superexaltat. vbi verò vir simplex, & rectus, ac timens deum, & recedẽs à malo, percussionibus probatur, vt coronetur, iam non iudicium æquum, aut iudicium misericordia superexaltatum, sed gratia & gloria est. Quapropter sciendũ, vbi erat, q̃d deus non æquo iudicio afflixerit me, æquũ nõ poni pro iustitia, vt rectitudine, sed pro æqualitate. Deus nanq; siue impium superbientẽ puniat, siue excedentẽ filiũ corripiat, siue sanctũ & perfectum per patientiã probare intẽdat, semper iustus & rectus est. Sed iã ad cœpta prophetiæ verba reuertamur. cũ dixisset, zelatus est dñs terrã suã, & pepercit populo suo, vt ostenderet in quo pepercerit, subiũxit atq; ait. Et respõdit dñs, & dixit populo suo. Ecce ego mittã vobis frumentũ, & vinũ, & oleũ, & replebimini in eis, & non dabo vos vltra opprobium in gentibus. Sicut & in cæteris, ita & in isto quoq; auditu senes & habitatores terræ, qui in exordio sunt inuitati ad audiendum, discernuntur, & diuersè audiunt. Deniq; habitatores terræ frumentum hic tantummodo illud intelligunt, quo venter impletur. & vinũ illud, quo carneũ cor lætificatur. & oleum illud quo carnea facies exhilaratur. Senes aũt cõsiderantes maiestatẽ eius, qui hæc pro magno repromittit, digniora vt illũ decet, sentiũt, videlicet frumentũ illud, & oleũ illud, quo edẽtes & bibentes, & quo delibuti, omnes æternitatem gloriæ

Iniquũ iudiciũ de flagellis piorũ.
Iob. 4.

Triplex modus flagellandi.

Carnales & spirituales auditores.

Frumentũ, & vinum, oleũq; duplex.

gloriæ consequantur, præsertim, quia sic habes postmodum in istorum promissione bonorũ, & non confundetur populus meus in æternum. Et istud quidẽ frumentum corporale, vinumq; & oleum dona Dei sunt, & nonnunq̃ timentibus Deum pro quadã consolatione dantur, & data sunt, sed frustra dantur, & frustra sumuntur, nisi vtentes istis operemur, vel quęramus frumentum illud, quod est verbũ Dei, scilicet Christus qui de semetipso dicit. Nisi granũ frumẽti cadẽs in terrã mortuum fuerit, ipsum solum manet, si autẽ mortuũ fuerit, multũ fructũ affert. Et vinũ, & oleum illud quod Samaritanus vulneribus eius, qui in latrones inciderat, infundit. Quia nimirum de talibus veraciter dicat maiestas promittentis, & replebimini in eis. Sola namq; hæc sunt, quibus repleri possit vsq; ad sufficientiam vacuitas nostræ mortalitatis. Huiusmodi sensu præeunte, sequentia quoq; dignè intelliguntur. Et nõ dabo vos vltra opprobriũ in gẽtibus, & eum qui ab aquilone est, procul faciã à vobis, & expellã eum in terrã inuiam & desertã, faciem eius contra mare orientale, & extremũ eius ad mare nouissimũ. Et ascendet fœtor eius, & ascẽdet putredo eius, quia superbè egit. [Noli timere terra, exulta & lætare, quoniã magnificauit

Iohan. 2.

Luc. 10.

“ dominus vt faceret. Nolite timere animalia regionis, quia germinauerunt speciosa deserti, quia
“ lignum attulit fructũ suum, ficus & vinea dederunt virtutẽ suam. Et filii Sion exultate & læ-
“ tamini in domino Deo vestro, quia dedit vobis doctorem iustitiæ, & descendere faciet ad vos
“ imbrem matutinum, & serotinum in principio, & implebuntur areæ frumẽto, & redundabunt
“ torcularia vino, & oleo, & reddam vobis annos quos comedit locusta, bruchus, & rubigo, &
“ eruca, fortitudo mea, quã misi in vos, & comederis vescentes, & saturabimini, & laudabitis no-
“ men domini Dei vestri, qui fecit vobis mirabilia. Et nõ confundetur populus meus in æternũ,
“ & scietis, quia in medio Israel ego sum, ego dominus Deus vester, & nõ est amplius, & nõ con-
“ fundetur populus meus in æternum.] Nulli dubium esse debet, doctorẽ iustitiæ, quẽ hic prophetica gratulatio commemorat, dicendo: & lætamini in domino Deo vestro, quia dedit vobis doctorem iustitiæ Christum Dei filium esse, pro quo nimirum, quia datus est, in domino Deo patre eius, qui illum dedit exultandum & lætandum est. Nunc ergo literæ ordinem repetẽtes propheticum, qui in illo est spiritum, quocunq; nos ducit, quoad possumus sequi desideremus. Propter eos qui dicunt in populis, vbi est Deus eorum. propheta, vt corrigat sensum illorum peruersum, zelatus est (inquit) dominus terrã suã, & pepercit populo suo, id est, non sicut illi arbitrari volunt, nullus est, aut dereliquit eos Deus eorum, sed more patrisfamilias zelo paterno filios suos castigans castigauit, & deinde pepercit, non eos tradendo morti, imo promissiones vitæ dando illis. Nã hoc est quod sequitur, & respondit dominus, & dixit populo suo. Nõ pręmiserat, quod dominũ consuluisset populus suus, & tamen ait, & respondit dominus, & in ipsa responsione repromissionẽ habemus doctoris iustitiæ, qui est Christus, & spiritus sancti, sicut in sequentibus cõtinetur luce clarius. Cũ itaq; talẽ literæ ordinẽ legimus, zelatus est dñs terrã suã, & pepercit populo suo, & respõdit dñs, rectè subintelligimus, quia zelãte dño excitatus populus, & paterno verbere cõmonitus. clamauit ad dominũ, & tũ demũ pariter & pepercit, respõdit dominus, vt Christũ suũ liberatorẽ, & æternæ salutis authorẽ vigilantibus opportunè promitteret auribus, quosdã etiã tẽporales interim dãdo saluatores, qui saluarẽt eos in typũ venturi eius, quẽ erat missurus. Exempli gratia. Quando in Aegypto seruiebant filij Israel dijs alienis, immemores Dei patrũ suorũ, zelatus excitãdo Pharaonẽ, vt esset rex qui ignorabat Ioseph, & qui opprimeret eos operibus duris, sicut ipse testatur cũ dicit: Idcirco autẽ posui te, vt ostendã in te fortitudinẽ meã, & narretur nomẽ meũ in omni terra. Ita zelante domino excitati sunt, in gemiscentes enim propter opera vociferati sunt, ascenditq; clamor eorũ ad dominũ, & audiuit gemitũ eorũ, & respondit eis, videlicet per Moysen, secundũ hæc ipsa verba prophetę huius dicentis, & respondit dominus, & dixit populo suo. Ecce ego mittam vobis frumentũ, & vinũ, & oleũ, verbi gratia, dicẽdo. Audi Israel præcepta mea, & in corde tuo quasi in libro scribe, & dabo tibi terrã fluentẽ lac & mel. Et manifestius promisit eis istum doctorẽ iustitiæ, dicẽte Moyse. Prophetã de gente tua, & de fratribus tuis, sicut me &c. quẽadmodum ad ipsum Moysen dominus ipse dixerat. Prophetã suscitabo eis de medio fratrũ suorũ similẽ tui, & ponã verba mea in ore eius, loqueturq; ad eos omnia quæ præcepero illi. Qui autẽ verba eius, quæ loquitur in nomine meo, audire noluerit, ego vltor existã. Itẽ, quando zelatus est dominus, & tradidit eos in manus regis Babylonis, eodẽ zelo excitati, clamauerunt ad dominũ, maximeq; Daniel cum socijs suis, & respondit ei dominus, multa & manifesta de hoc eodẽ doctore iustitiæ, maximeq; illud quod taliter narrat ipse. Adhuc me loquente in oratione, ecce Gabriel cito volãs tetigit me in tẽpore sacrificij vespertini, & docuit me, & locutus est mihi, dixitq;: Daniel nunc egressus sum, vt docerẽ te, & subinde septuaginta hebdomades abbreuiatæ sunt super populũ tuum, & super vrbẽ sanctã tuã, vt cõsumatur præuaricatio, & finẽ accipiat peccatũ, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio & prophetia, & vngatur sanctus sanctorũ. Paucisq; interiectis. Et post hebdomadas (inquit) sexaginta duas occidetur Christus, & non erit eius populus, qui eum negaturus est. Non multis opus est exemplis, sed hoc indubitanter

Doctor iustitiæ Christus.

Saluatores quidam temporales.

Exod. 9.

Roma. 9.

Daniel. 6.

Deut. 18.

Dan. 9

 notan-

notandum, quia quoties siue ante siue post aduentum suum zelatus est dominus terram siue Ecclesiam suam, zelando excitauit electos suos ad inuocationis suæ maiorem instantiã, & in ipsa ira misericordiæ recordatus, sic respondit eis, & taliter egit cum eis, vt nõ vacaret dicere

Princeps opprobrij nostri diabolus est. in populis, vbi est Deus eorum. Replebimini ergo (inquit) & non dabo vos vltra opprobrium in gentibus. Cum hęc dicit, subintelligendũ est, quinimò cessare faciã principẽ opprobrij vestri. Sequitur enim. Et eum qui ab aquilone est, repellã à vobis. Etenim quis ab aquilone est, nisi diabolus princeps opprobrij, qui dixit in corde suo, sedebo in mõte testamẽti in lateribus aqlonis?

Esaia. 14. Et quidẽ regnorũ supradictorũ princeps Nabuchodonosor rex Babylonis, Aman de stirpe Agag, qui vniuersum Iudæorũ genus delere voluit, Antiochus Epiphanes, & Nero Romani macula Imperij, suo quisq; tẽpore princeps fuere opprobrij, quẽ vtiq; tũc Deus cessare fecit quãdo per passionẽ Iesu Christi filij sui, doctoris sui, cuius clara hic commemoratio fit, foras misit

Iohan. 12. dicente illo. Nunc iudicium est mundi, nunc princeps huius mundi eijcietur foras. In typum

Daniel. 4. eius, Et Nabuchodonosor de regno suo eiectus, fœnũ vt bos comedit, & Amã in patibulo, qd

Hester. 7. Mardochæo parauerat suspensus, & Antiochus sine manu cõtritus est, quia ita ab aqlone fuerũt,

1. Macb. 6. vt aquilonis, id est, diaboli typũ in semetipsis exprimerẽt manifestũ. Cũ ergo dicit, & eũ qui ab aqlone est, pcul faciã à vobis, subintelligẽdũ est, quẽadmodũ illos similitudinis eius baiulos suo quẽq; in tẽpore pcul feci. Istius aquilonaris. i. perfida & frigida malitia cõgelati diaboli, maximè Babylonius Nabuchodonosor, typũ gessit, pro eo qa loco quoq; aquilonarius extitit. i. secũdũ situ terræ Iudææ venit à parte aquilonari. Porrò, quòd cũ dixisset, & expellã eũ in terrã inuiam & desertã, cõtinuo subiunxit, faciẽ eius cõtra mare oriẽtale, & extremum eius ad mare nouissimum, secundũ literalẽ sensum nõ valet intelligi de vllo ex sæpedictis quatuor regnis. Nusquã enim sacræ referunt literæ, quòd Iudææ siue Israelis hostes ita dominus repulerit, vt exercitũ

Mare orientale. illorũ inter duo maria cõcluderet, quorũ alterũ oriẽtale siue primũ (vt in alia trãslatione scriptũ est) mare illud dicitur quod iuxta solitudinẽ est, & vergit ad orientẽ, in quo fuit quondã Sodo-

Mare nouissimum. ma & Gomorra, Adama & Seboim, quod nunc mortuũ nominatur, eo quòd nulla ibi viuant animantia. Nouissimũ autẽ illud quod ad occidentẽ est, & quod ducit in Aegyptũ, in cuius littore Gaza & Ascolon Azotusq; & Ioppe & Cæsarea, & cæteræ vrbes maritimæ sitæ sunt. Inter hæc maria (sicut iã dictũ est) hostes Israel domino repellente cõclusos fuisse, nulla scriptura

Diabolus à Christo expulsus. refert. Quòd si aliquãdo factum fuisset, delectabiliter (vt in cæteris vel in plærisq; scripturarũ locis fieri solet) super literæ vel historiæ fundamentũ allegorici sensus ædificium collocandum esset. Nunc ergo spiritualiter dicta, & spiritualiter intelligenda vel exponenda sunt, scilicet nõ de corporali occisione vel cruore inimicorum, sed tantummodo de spirituali captiuitate nudati inimicorum capitis, id est, diaboli, quem dominus Iesus expulit, & misit foras in terrã inuiam & desertam, vt in illis tantummodo commaneret vel potestatem haberet, qui fidẽ illius, qui illum expulit, forasq; misit, & euangelicæ prædicationis non reciperent gratiam, desertores & deserti, & idcirco deserti, quia desertores Dei. Facies (inquit) eius, subauditur, expulsi, vel

Duplex regeneratio. foras missi, contra mare orientale, & extremum eius ad mare nouissimum, Primum siue orientale mare, & mare nouissimum. Prima & secunda est regeneratio vel resurrectio mortuorum, Prima namq; regeneratio gratia baptismi est, qua renascimur ex aqua & spiritu sancto. Secũda verò vel nouissima regeneratio mortuorum est corporalis resurrectio, domino attestante. In

Matth. 19. regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ. Prima regeneratio, quæ est baptismi gratia, de patefacto Christi latere profluens, siue originem ducens, idcirco mare dicitur, quia in similitudinem maris, per quod filii Israel merso Pharaone cũ curribus & equitibus trãsierunt omnes filios Dei de morte ad vitam regeneratos, suffocato diabolo & omnibus populis eius transmittit ad salutis portum, spem beatam restituens consequendi vitam, regnumq; aperiens immortalitatis, sine dubio percipiendum post huius vitæ temporalis exitum. Secũda regeneratio, quæ est resurrectio mortuorum, idcirco mare dicitur, & mare nouissimum, quia sine dubio & angelis eius & omnibus qui à sinistris erunt, mare profundũ erit, imò (sicut in Apo-

Apoca. 19. calypsi legimus) stagnum ignis ardentis & sulphuris, in quod iste aquilonaris, id est, diabolus

Iob. 40. (sicut ad beatum Iob dicit dominus) videntibus cunctis præcipitabitur, Igitur facies expulsi siue foras missi huius contra me orientale siue primum, & extremum eius ad mare nouissimũ. Notanda proprietas dictionum, quia facies eius non ad mare, sed contra mare primum, & extremum eius, non contra, sed ad mare nouissimum. Etenim facies eius, id est, nequissima intẽtio eius, non ad istud, sed contra illud mare tendit (quod salutaris baptismi gratiam dicimus) o-

Vbi supra. mnibus baptizatis in Christo Iesu insidians, vt eos iterum inquinet, & de illis quoq; præsumit, sicut ad beatum Iob dicitur. Et habet fiduciam quòd influat Iordanis in os eius. Extremum autẽ siue finis eius ad illud mare nouissimum, ad illud ignis ardentis stagnũ sulphureum, subaudis per iudicium adducetur, & in illud (sicut iã dictum est) videntibus cunctis pręcipitabitur. Et ascendet (inquit) fœtor eius quia superbè egit. Quo ascendet, vel quomodo ascendet fœtor eius & putredo eius? Nimirum ad visum siue notitiam sanctorum vel electorum omnium

sicut

ſicut in Eſaia tam de ipſo, quàm de cunctis ſequacibus eius angelis & hominibus ſcriptum eſt. Et egredientur, ſubauditur, ſancti & electi, & videbunt cadauera virorũ, qui præuaricati ſunt *Eſaiæ vlt.* in me, & vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt vſq; ad ſatietatem viſionis omni carni. Hoc idcirco, quia ſuperbe egit, id eſt, quia contra creatorẽ ſeſe tumidus erexit. De vtrobique, id eſt, & de culpa ſuperbiæ eius, & de pœna fœtoris vel putredinis eius. Item per Eſaiam cõtra iſtum ſub nomine regis Babylonis dicitur. Detracta eſt ad inferos ſuperbia tua, concidit cadauer tuum. Subter te ſternetur tinea, & operimentum tuum erunt vermes. Quomodo excidiſti de cælo Lucifer, qui mane oriebaris? Corruiſti in terram, qui vulnerabas gentes, qui dicebas in corde tuo, In cælum conſcendam, ſupra aſtra dei exaltabo ſoliũ meum, ſedebo in monte teſtamenti, in lateribus aquilonis, aſcẽdam ſuper altitudinem nubiũ, ſimilis ero altiſſimo, &c. Et rectè cadauer eius propter ſuperbiam concidiſſe, & fœtor, imò ipſe *Diabolus* cadauer & putredo eſſe dicitur. Vitam nanq;, id eſt, deum, perdidit, & mortuus per malitiam, *deo mortuus,* licet viuat per eſſentiam. Sicut enim corpus ab anima relictum mortuum eſt, ſic rationalis cre*, viuit in* atura à deo ſeparata veraciter mortua eſt. Vndè quia cadauerum receptoria ſepulchra dicũ*ſe ipſo.*tur, ipſe autem diabolus deo (vt iam dictum eſt) mortuus in impiorum mentibus cubat, rectè per prophetam dicitur. Ibi Aſſur & omnis multitudo eius, & in circuitu eius ſepulchra illius. Quod idem eſt, ac ſi apertè dicatur. Ibi diabolus cuius per ſuperbiã typum geſſit Aſſur & omnes angeli eius, & ibi ſociabuntur ei cuncti reprobi qui illum ſecuti ſunt, dicente iudice his qui *Ezech. 32.* à ſiniſtris eius erunt, Ite maledicti in ignem æternum, qui præparatus eſt diabolo & angelis eius. Magna ſunt hæc, & idcirco ad credendum magna nimirum fide opus eſt. Idcirco ſequi*Matt. 25.*tur & dicit. Noli timere terra, exulta & lætare, quoniam magnificauit dominus vt faceret.

Quod dicit, noli timere, idem eſt ac ſi dicat, noli diffidere. Timiditas nanq; pro infidelitate ponitur, vt in Apocalypſi cum præmiſiſſet. Qui vicerit poſſidebit hæc, & ero illi deus, & ille erit *Apoc. 21.* mihi filius. Continuò ſubiunxit, Timidis autem & incredulis & execrabilibus & homicidis & fornicatoribus & veneficis & idololatris, & omnibus mendacibus, pars illorum erit in ſtãgno ignis ardentis & ſulphuris. Nam quia timidi ſociãtur incredulis, ſine dubio timiditas mala in*Iaco. 1.*telligitur & contraria fidei, quæ & hæſitatio vel dubietas rectè poteſt dici, iuxta illud Iacobi Apoſtoli. Poſtulet autem in fide nihil hæſitãs. Qui enim hæſitat, ſimilis eſt fluctui maris, qui à vento mouetur & circumfertur. Non ergo æſtimet homo ille, quòd accipiat quicquã à Deo. Vir duplex animo, inconſtans eſt in omnibus viis ſuis. Rurſus exultatio, ſiue lætitia pro hilaritate fidei ponitur, iuxta quod ad Iudæos dominus dicit. Abrahã pater veſter exultauit, vt videret diem meum, vidit & gauiſus eſt. Nam exultauit, id eſt exultanter credidit, hilarem fi*Ioann. 8.*dem habuit. Igitur cum dicit, Noli timere terra, exulta & lætare, idem eſt ac ſi dicat. de omnibus quæ tibi dicuntur ò homo noli hæſitare, vel diffidere, noli terra eſſe graui corde, ſed alacriter crede, ac ſpei lætitiam habe. Qoniam magnificauit dominus vt faceret, id eſt, magnificus eſt, qui tanta propoſuit & perficere poteſt. iuxta quod & Pſalmiſta teſtatur, cum dicit, exultans *Pſal. 125.* & lætabundus de futuro, ac ſi iam factum ſit. In conuertendo dominus captiuitatẽ Sion, facti ſumus ſicut conſolati. Tunc repletum eſt gaudio os noſtrũ, & lingua noſtra exultatione. Tunc dicent inter gentes, magnificauit dominus facere cum eis. Magnificauit dominus facere nobiſcum, facti ſumus lætantes. Sed fortè adhuc ſupereſſe videtur, quod timeant quicunq; modicæ ſunt fidei, dicentes. Quid manducabimus, aut quid bibemus interim, dũ in iſto corpore ſumus, antequam ad illa venturi ſeculi bona perueniamus. quoniã eruca & locuſta, bruchus & rubigo vniuerſa conſumunt, & ignis comedit ſpecioſa deſerti. Sequitur ergo. Nolite timere animalia *Animalia* regionis, quia germinauerunt ſpecioſa deſerti, quia lignum attulit fructum ſuum, ficus, & vi*regionis.*nea dederunt virtutem ſuam. Ac ſi dicat, Pars iſta, de qua vos ò animalia ſolicita eſtis, & propter hoc ipſum animalia potius quàm homines rectè dicimini. quia vos anguſtat ſolitudo eiuſmodi. Pars (inquam) iſta recuperabilis eſt, quia cum exuſta fuerint, rurſus germinabunt ſpeci*Matt. 6.*oſa deſerti, iterumq; ficus & vinea cæteraq; ligna fructum & virtutem ſuam dabunt. Quærite ergo primum regnum dei & iuſtitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis. Et in hoc ſolummodo gaudere, quòd regnũ dei primũ quæritis, & inuenire ſperatis, non in omnibus his quæ adiiciuntur vobis. Hoc eſt quod continuò dicit. Et filii Sion exultate & lætamini in domino deo veſtro, quia dedit vobis doctorem iuſtitiæ, & deſcẽdere faciet ad vos imbrem matutinum, & ſerotinum à principio. Ac ſi dicat: Animalibus dixi, vt non timeant, conſolationem hanc illis oſtendens, quia germinauerunt ſpecioſa deſerti, quia lignum attulit fructum ſuum, tamdiu illos eſſe animalia iudicans, qui homines eſſe deberent, quàm diu pro ventre ſuo nimium ſunt ſoliciti, vobis autem o filij Sion, id eſt, homines rationales, & ſpe lucrandis cœleſtibus intenti. Hoc dico, vt exultetis & lætemini, non in ficu vel vinea. ſiue in quibuſlibet germinibus deſerti, quantumcunq; ſpecioſis, ſed in domino Deo veſtro, & hæc ſumma ſit cauſa exultationis & lætitiæ, quia dedit vobis doctorem iuſtitiæ, videlicet Chriſtum, quem fecit vobis naſci ex virgine, qui iuſtificet & iuſtificari vos doceat non ex operibus legis, ſed ex fide, & huius

doctrinæ gratiam deſcendere faciet ad vos in principio velut imbrem matutinum & ſeroti-
Rom. 2. num. In principio(inquam)id eſt, primum Iudæo, deinde Græco. Filij nanq; Sion rectè intelli-
Imber matutinus & ſerotinus. guntur Iudæi, primitiuæ eccleſiæ filii quicunq; receperunt verbũ ſalutis, quia prius oportuit
illis prædicari verbum dei, Propterea prædicationem ſiue doctrinam eandem matutinum im
brem nuncupauit. Et quia cum plenitudo gentium ſubintrauerit, tunc iterũ prædicabitur il-
Area & torcular preſſuræ ſanctorum. lis, & reliquiæ ſaluæ fient ex eis, rectè imbrem illum & matutinum dixit & ſerotinum. Et im-
plebuntur, ait, areæ fumento, & redundabunt torcularia vino & oleo. in area frumentũ quæri
tur, in torcularibus verò vinũ ab acino, & oleũ ab amurca præmendo ſeparatur. Significat
autem vtrũq;, ſcilicet area & torcular, preſſuras ſiue tribulationes ſanctorum, quas exemplo
iam dicti doctoris iuſtitiæ Chriſti, propter prædicationem doctrinæ eius, ſuſtinere habebant.
Implebuntur igitur(ait)areæ frumento, & redundabunt torcularia vino & oleo, id eſt, quanto
magis turbulati fuerint, quanto grauiores preſſuras ſuſtinuerint, tanto maiorem verbi abun-
dantiam, & copioſiorem ſpiritus ſancti gratiam deſuper accipient atq; effundent, à prædica-
tione non ceſſando. Et reddam vobis annos, quos comedit locuſta, bruchus & rubigo & eruca,
Reddam vobis annos. fortitudo mea magna quã miſi in vos. Hæc iuxta literam, quia à domino repromiſſa ſunt, ita
creduntur accidiſſe, vt ſterilitas præterita nouis frugibus cõpenſaretur, & quicquid locuſta,
bruchus, rubigo & eruca conſumpſerant, annis ſequentibus impleretur. Sed vt de regnis qua
tuor ſæpe dictis, quæ ſub nomiminibus iſtis figurantur, iſta redditio intelligatur, difficile aut e-
tiã impoſſibile eſt. Quomodo enim illis qui in Babylonica captiuitate, vel ſub cęterorũ iugo re
gnorum vita exceſſerunt, redditio temporalis fieri potuit annorum, id eſt, meſſiũ vel fructuũ
annualium, quos ignis vel manus hoſtilis eiſdem viuentibus abſtulit? Spiritualem ergo & æter
nam redditionẽ oportet intelligamus, quæ in aduentu ſaluatoris, qui hic doctor iuſtitiæ dici
tur, reddita eſt omnibus qui expectantes regnum dei, ſub eiſdem regnis iniuſte fuerãt oppreſſi.
Omnes enim illos in paſſione ſua ſaluator liberauit, deſcendens ad inferos, & educens eos in il-
las æternas delitias paradiſi. Ibi Daniel & ſocii eius, cæteriq; temporis illius electi, quibus Ba-
bylonia captiuitas annos ſuos abſtulit. Ibi Heſter & cæteri quos Perſici vel Medici regni ſu-
perbia nequaquam à cultu dei ſeparare potuit. Ibi Machabei, quos auertere non potuit An-
tiochus opprobrium regni Macedonici. ibi apoſtoli & martyres ſancti, quos Romani impe-
rij beſtialis ſæuitia vincere nõ potuit. Reddam igitur vobis annos(ait)quos commedit locuſta,
bruchus, rubigo & eruca, id eſt, conſolabor vos ſuper omnibus malis quæcunq; intulerunt vo
Regna mundi & fortia & exilia. bis regna illa regno dei contraria. Interea valde notandum eſt, quòd regna illa tam fortia, tã-
que potentiſſima, tam mirabiliter & magnificat & deprimit. vt & minimis vermiculis, locu-
ſtæ, brucho, erucæ, & rubigini comparet, & tamen fortitudinem ſuam nuncupet dicendo. for-
titudo mea magna quam miſi in vos. Nec verò iſtud adeò mirum videbitur, ſi vt longe ſupe
rius perſtrinximus ita diſtinguamus, vt æternæ maieſtati comparata hæc regna mundi, quan-
tũuis fortia nequaquam dubitemus nimis eſſe exilia. Humanæ autẽ infirmitatis reſpectu, quo-
Exo. 8. 9. ties vanitatẽ hominũ flagellari oportet, ſufficere manu dei locuſtas paruiſſimas. & flagella eſſe
fortiſſima, non minus quàm regna ipſa, quæ hic ſignificantur per illas. Nonne potentia dei cõ-
tra ſuperbiã Aegyptiorum plagis oſtenſa eſt per muſcas & locuſtas, & præcipuè per ſciniphes
qui tam parui ſunt culices, vt vix cernantur oculis? Nonne multitudo talium tanta fuit forti-
Aliter Chriſtus eſt fortitudo dei, quàm bruchus aut locuſta. tudo dei, vt non poſſet reſiſtere exercitus Pharaonis. Si ergo locuſtæ ipſæ tãtæ potuere eſſe for-
titudinis, quid mirum, regna quæ per iſtas ſignificantur dici fortitudinem dei? Porrò aliter
vel alia dicitur & eſt fortitudo dei Chriſtus, virtus & ſapientia dei. Quod malè intelligentes,
imò prauè intelligere laborantes hæretici Arriani, cũ in Nicæna ſynodo requirerentur ab epi
ſcopis catholicis(vt eccleſiaſtica narrat hiſtoria)ſi dicerent filium dei nõ eſſe creaturam, ſed dei
virtutem & dei ſapientiã ſecundũ verba Apoſtoli, innuebãt alterutris dicentes: quia hęc etiam
1. Cor. 1. veniunt ad nos. Nam eruca & locuſta dicitur virtus dei magna. Sed nos eorum mentẽ corrup-
tam deteſtantes, locuſtam quidem & cætera huiuſmodi, quibus maximè Aegyptus attrita fuit,
magnam dei fortitudinem eſſe fatemur. Magnam(inquam) & valentem vſq; ad euincendã ſu-
perbiam Pharaonis duntaxat carnei. Chriſtum autem dei virtutẽ ſiue fortitudinẽ ſolã ſufficien
tem ad deſtruendam tyrannidem Pharaonis ſpiritualis. Pharaonis, id eſt, diaboli. Non enim lo
cuſta ſiue eruca, ſed ſola hæc virtus dei, Chriſtus, illũ foras mittere potuit. Illud quoq; notandũ
quod cum dixiſſet: fortitudo mea magna, addidit, quam miſi in vos. Veraciter nanq; & regna
iam dicta & cæteros hoſtes miſit in eos, & venire permiſit dominus in populũ ſuũ, ꝓpter mul-
tas præceptorum ſuorũ tranſgreſſiones. ſed nihilominus væ illis, quos propter eiuſmodi cauſas
cõtra electos ſuos ad tempus præualere permiſit, ſicut exempli gratia, teſtatur ipſe quodã loco
cum de vno talium dicitur. Vę Aſſur. virga furoris mei, & baculus ipſe in manu eius dignatio
Eſaiæ. 10. mea. Tali modo, vt iam dictum eſt, redditis annis, quos locuſta & bruchus & rubigo & eruca
comederunt, comedetis(ait) veſcentes & ſaturabimini, & laudabitis nomen domini dei veſtri,
qui fecit vobiſcum mirabilia, & non cõfundetur populus meus in æternũ. Manifeſtè hic ęternę
gloriæ

gloriæ promittitur saturitas, de qua & Dauid. Satiabor (inquit) cum apparuerit gloria tua. E- *Psal. 16.*
dent pauperes & saturabuntur, & laudabunt dominum qui requirunt eum, viuent corda eo *Psal. 21.*
rum in seculum seculi. Vbi enim aliis est vel esse potest saturitas electorũ dei, quibus dicit, &
comedetis vescentes & saturabimini, nisi in delitijs paradisi? Ibi nanq, ex quo pariente inimi- *Ephe. 2.*
citiarum Christus per passionem suam soluit, saturabuntur beati perfruẽtes visione dei, & ibi
laudãt nomen domini. nam cibus ipsorũ est ipsa laus dei, qui ipsos mirabiliter reformabit, &
non cõfundentur in æternũ. quia liberati à cõfusione peccati, & æterna gloria glorificati sunt.
Et scietis, inquit, quia in medio Israel ego sum, & ego dominus deus vester, & non est amplius, *1. Cor. 13.*
& non confundetur populus meus in æternum. Videlicet quod hic sciebatis ex parte, & vide-
batis per speculum & in ænigmate, ambulantes per fidem. tunc scietis & videbitis facie ad fa-
ciem ambulantes per speciem. Delectabile nimirum sanctis patribus, & cæteris gentis illius
electis fuit & est, scire hoc quomodo dominus deus esset in medio eorum. Quomodo enim est *Deus in me*
in medio eorum, vel quid est esse in medio eorum? Profecto in medio eorum esse, est in veritate *dio eorum.*
naturæ humanæ carnem de carne illorum assumpsisse. Hoc scire & videre, quia hic est domi-
nus deus ipsorum, & non est amplius. neq; enim extra illũ est deus, cum pater & filius nõ duo.
sunt dij, sed filius in patre deus vnus. Hoc inquam, scire & videre, deum filium, deo patri æqua
lem secundum diuinitatem, sibi consimilem secundum veram humanitatem, ineffabilis felici-
tatis & gloriæ est. Idcirco quod paulo ante dixerat, repetiuit, & nõ cõfundetur populus meus
in æternum. Repetitio nanq; confirmatio est. Non confundetur, imò gloriosus erit, magnificus *Gloria pa-*
& honorificatus erit populus, cui promissus & ex cuius carne natus est talis filius, gloriosumq; *trũ ex car-*
erit eis illud Apostoli, nusquam enim angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit, & *ne Christi.*
gloria hæc æterna erit. Remota omni confusione, quæ per peccatum Adæ humano generi ac- *Hebr. 2.*
cessit. Gloriosa hæc dicta sunt hactenus filiis Sion, quos in aduentu suo iste doctor iustitiæ Chri-
stus requisiuit, & per passionem suam eduxit de tenebris, secundum fidem patrum qui illũ ex- *Hebr. 11.*
pectauerant, Sicut testatur Paulus Apostolus defuncti omnes non acceptis promissionibus, de
scendens quippe ad inferos, & resurgens ex mortuis, omnes introduxit in veram terram repro
missionis. Constat autẽ, quia post expletam suæ glorificationis dispensationem, maiorem atq; *Gene. 22.*
abundantiorẽ gratiæ vel spiritus sancti dedit effusionem, scilicet non vni genti, vt prius, sed
vniuersis gentibus secundum veritatem repromissionis, qua Abraham dictũ est, atq; in semine
« tuo benedicentur omnes gentes. Sequitur ergo. [Et erit post hæc effundam spiritum meum su
« per omnem carnem, & prophetabunt filij vestri & filiæ vestræ. Senes vestri somnia somniabũt
« & iuuenes vestri visiones videbunt. Sed & super seruos & ancillas meas in diebus illis effundã
« spiritum meum.] Quod enim dicit, super omnem carnem, nullam sinit fieri gentis vel persona
rum exceptionem. Priusquam glorificatus esset Iesus, super filios tantum Sion effunderat spiri
tum suũ, & de illa solummodo gente prophetæ & sapiẽtes erãt. Postquam autẽ glorificatus est,
resurgendo, & in cælum ascendendo, cum tanto fructu seculorum præteritorum, nullam fecit
Iudæorum & Gentilium distinctionem, sed omnibus communiter euangelizari voluit pecca-
torum remissionem. Hoc est quod nunc dicit, Et erit post hæc, Effundam spiritum meum super
omnem carnem. Veruntamen hoc loco meminisse libet, quòd Apostolus cum dixisset, Glo- *Iudæo pri-*
ria aũt & honor & pax omni operanti bonũ, confestim ita subordinauit, vt diceret. Iudæo pri *mũ & Græ*
mum & Græco, videlicet Iudęo credenti vel bonum operanti gloriæ honoris & pacis gradum *co.*
concedens primum, vtpote cuius est adoptio filiorũ & gloria & testamẽtum, & legis latio & *Rom. 2.*
obsequium & promissa, cuius patres ex quibus Christus secundũ carnem, qui est super omnia
deus benedictus in secula, amen. Græco autem, id est, gentili, gradum ferè secundum, quamuis *Rom. 9.*
nulla distinctio sit in largitate remissionis peccatorum. Hãc subordinationem & hic propheta
videtur innuere, cum præmisso: Effundam spiritum meum super omnem carnem, protinus ita
subiungit. Et prophetabunt filij vestri & filiæ vestræ, senes vestri somnia somniabunt, & iuue
nes vestri visiones videbunt, sed & super seruos & ancillas meas in diebus illis effundã spiritum
meum. Loquebatur nanq; filiis Sion, quorum vtiq; filii Apostoli erant, & filiæ mater domi-
ni nostri Iesu Christi, & cæterę mulieres eodem tempore commanentes & orantes cum eisdem *Act. 1.*
Apostolis, Sicut Lucas meminit, Hi omnes (inquit) erant perseuerantes vnanimes in oratione
cum mulieribus & Maria matre Iesu & fratribus eius, Isti filii & filiæ filiorum Sion, accepto spi
ritu sancto prophetauerunt, id est, de cælestibus mysteriis variis linguis loquuti sunt. Et isti se-
nes, quales erat inter eos prior Petrus, vel deinde Paulus, somnia somniauerunt. & iuuenes,
qualis erat Ioannes, visiones viderunt. Nec verò contentus ero hanc filiis vestris dedisse gra-
tiam, sed & super seruos meos (inquit) quacũq; ex gente sint, effundã spiritũ meũ. Laxior nimirũ *Serui dei*
hęc appellatio est seruorũ atq; ancillarũ dei, q̃ filiorũ Siõ. Filii nanq; Siõ vnius. i. Iudaicę sunt gẽ *etiã filij dei*
tis. serui aũt & ancillæ dei, omniũ gentiũ sunt electi. qui etiã nõ tantum serui, sed filii quoq; ap- *vocantur.*
pellant dei, quẽadmodũ Ioannes cum dixisset. quia Iesus moriturus erat pro gente, subiunxit *Ioann. 11.*
atq; ait. Et nõ tantùm pro gente, sed vt filios dei, qui erãt dispersi, congregaret in vnũ. Profecto
causa

causa ista effusionis spiritus sancti dignior & locupletior est, quòd sint serui & ancillæ dei, quã illa quòd sint filii Sion, id est, Iudæi. Non enim Iudæo tantũ, sed omnibus seruis & ancillis suis bonus dominus gratiam debet. Primum tamen (vt iam dictum est) Iudæo, deinde Græco. Notandum præterea quòd cum dixisset, sed & super seruos & ancillas meas effundã spiritũ meũ, non addidit, & prophetabunt. neq; ait, senes eorũ somnia somniabunt, & iuuenes eorũ visiones videbunt, sicut dixerat de filijs filiorũ Sion. Sciendum quippe, quia licet multi de Ecclesia gẽtium prophetiæ spiritum habuerint, somnia memorabilia somniauerint, & visiones memoria dignas viderint. soli tamen filii Sion & filii filiorum, scilicet prophetæ priores, & apostoli succedentes, soli (inquam) hi sunt, quorum prophetiæ & somnia seu visiones canonicæ authoritatis tenent apicem summum, tamq; probatæ veritatis atq; certitudinis sunt, quàm lex & euangelium. Rectè igitur sic dictum est, sed & super seruos & ancillas, meas in diebus illis, effundam spiritum meum, & non additum est, & prophetabunt siue somniabunt aut visiones videbunt. quia videlicet cum sanctis doctoribus & omnibus qui in ecclesia Christi post pphetas & Apostolos sanctum intelligentiæ spiritum accipere meruerunt, satis bene actũ est, quòd somnia seu visiones propheticas atq; apostolicas, sciẽter & fideliter interpretari siue explanare potuerũt.

Libri canonici solum ex filiis Siõ, non ex gentilibus.

Effusionis huius rem simul & signũ in die pentecostes, quando super discipulos Christi spiritus sanctus descendit, contigisse dubium non est. Rem videlicet, quia tunc apostolis, qui erãt filij filiorum Sion (sicut iam dictum est) quiq; eatenus homines erãt sine literis & idiotæ, prophetica imò plus q̃ prophetica gratia data est, & extunc somnia somniare (de qualibus nonnulla in Actibus apostolorum legimus) & visiones videre cœperunt, quales maximè in Apocalypsi Ioannis admiramur. Signum autem in eo fuit, quòd omnium gentium loquebãtur linguis. Per hoc nanq; significabatur, quòd super omnem carnẽ, siue super seruos & super ancillas domini in omni gente & natione oporteret eandem spiritus sancti effusionẽ deriuari. Quod iam tunc sciens Apostolus Petrus, dixit. Viri Iudæ & qui habitatis Hierusalem vniuersi. Hoc vobis notum sit, & auribus percipite verba mea. Non enim sicut vos æstimatis, hi ebrij sunt, cum sit hora diei tertia, sed hoc est quod dictum est per prophetam Iohel. Et erit in nouissimis diebus dicit dominus, effundam de spiritu meo super omnem carnem, &c. Sequitur. [Et dabo prodigia in cœlo & in terra, sanginem & ignem & vaporẽ fumi. Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequam veniat dies domini magnus & horribilis.] Quod hic de solis videtur dixisse prodigijs, scilicet dandas fore illa in cælo & in terra, antequam veniat dies domini magnus & horribilis, qui est dies vniuersalis iudicii. de cęteris quoq; omnibus, quę hactenus hic idem propheta prædixit, sentiendum pariterq; subaudiendum est. Nam & eruca & locusta & bruchus & rubigo, scilicet quatuor regna, erant ventura. & deinde effusio spiritus sancti, & hæc iam venerũt antequam veniat ille dies magnus & horribilis. Vndè sicut iam superius dictum est, & illi quibus Petrus Apostolus præsens prophetæ huius apposuit testimonium, & quicũq; extunc vsq; ad nos audierunt, & extunc audituri sunt, nimirum magnum esse illum & horribilem diem domini, certi esse debent, imò dubitare non sinuntur, quin ita sit quia veniet. quia iam tanta pars eorum completa est, quæ vno eodemq; ore iste propheta loquutus est. Denique magnum super hac re certamen est deo & verbo eius Iesu Christo, qui est testis fidelis. magnũ (inquam) & acre certamen in exigendo vt credatur sibi, quia veniet talis & tantus ille dies tremendi iudicii, post quem iam nullum pœnitentiæ tempus erit, iuxta quod & in Apocalypsi Ioannes dicit. Et angelus quem vidi stantem supra mare & supra terram, leuauit manum suam in cœlum, & iurauit per viuentem in sæcula sæculorum, quia tẽpus amplius non erit, sed in diebus vocis septimi angeli, cum cœperit tuba canere, consummabitur mysterium dei. Super hac re concertans, vt scilicet credatur sibi, quia reuera grande nimis negotium est, & nimium expedit hoc scire miseris, vt tantam irã effugere possint. Nunc dicit: Et dabo prodigia in cælo & in terra sanguinem & ignem & vaporem fumi. Sol conuertetur in tenebras & luna in sanguinem, antequam veniat dies domini magnus & horribilis. Ac si dicat. Non credent homines, curam esse deo de actibus suis, & quòd statutus sit ad iudicandum de illis dies ille magnus & horribilis. non (inquam) credent, non audient, non animaduertent, nisi magna & multa viderint prodigia fieri. Effundam igitur spiritum meum (sicut iam dixi) & per virtutem eius dabo prodigia in cælo & in terra, & quod prædicatio iudicii confirmetur vbique sequentibus signis. Dabo sanguinem, dabo ignem, subauditur in testimonium illis, vt videlicet non solummodo miraculorum prodigiis, sed etiam magnitudine perseuerantiæ commoti, cum tot milia testium vsque ad sanguinem perseuerare viderint, & ignem charitatis dei nullis persecutionum aquis, nullis fluminibus, quamuis multa sint, posse in illis extingui. vt credant eorum testimonio, aut inexcusabiles sint. Dabo & vaporem fumi, similiter in testimonium illis. Fumum hic, aut cæcitatem, quæ in Israel contigit, aut certe quoniam fumus lachrymas excitare solet, compunctionem pœnitentium licet intelligi. Etenim vtraque hæc vim prodigiorum obtinent, & euidenter astipulantur, futurum esse iudicium. Hæc prodigia dantur

Acto. 2.

De die domini magno dubitandum nõ est.

Apoc. 10.

Ibidem.

Dabo sanguinem in ignem.

Dabo vaporem fumi.

dantur in terra. Quæ verò sequuntur? Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem, prodigia sunt, quæ dantur in cælo. His quoq; versiculis nos reminisci facit eorũ, quæ dominus dixit. Et erũt (inquiẽs) signa in sole & luna & stellis, &c. vsq; ad id, & tũc videbũt filium hominis venientẽ in nube cũ potestate magna & maiestate. Idem nanq; est quod hic nunc dicitur. Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequam veniat dies domini magnus & horribilis. Iam quemadmodũ illic dicitur, & tunc videbunt venientem filium hominis, ita & hic eodem modo dici poterat, & tunc veniet dies domini magnus & horribilis. Quicũq; prodigijs talibus excitati, pœnitentiam egerint siue conuersi fuerint, salui erunt. Nam & ipsa prodigia (sicut iam dictum est) idcirco fient, vt conuertantur & salui sint. Hoc est quod sequitur. [Et erit, omnis quicunq; inuocauerit nomen domini, saluus erit.] Cùm dicit omnis, subaudiendum est absq; distinctione Iudæi & Græci. Etenim Apostolus cum hoc intẽderet, ac diceret, nõ est enim distinctio Iudæi & Græci. nã idem dominus omnium, diues in omnes qui inuocauerit illum, testimonio præsenti vsus est. omnis enim (inquiens) quicunq; inuocauerit nomẽ domini, saluus erit. Eandem distinctionẽ Iudæi & Græci iste quoq; aufert pariterq; confirmat, quod rectè vniuersaliter dixerit, omnis vno eodemq; versiculo, quẽ protinus subiungit. [Quia in monte Siõ & in Hierusalẽ erit saluatio, sicut dixit dominus, & in residuis quos dominus vocauerit.] Nam in monte Sion & in Hierusalẽ, id est, in Iudæis, & residuis, id est, in Græcis, saluatio erit quoscũque inuenerit dominus, id est, vocante gratia præuenerit, vt inuocent nomen domini. Interea sciendum est, certũ esse ordinem siue tenorem inuocationis nominis domini, vt scilicet ad hoc inuocetur primum, vt largiatur spiritum cogitandi & agendi quæ recta sunt. deinde vt in illo die suo magno & horribili non intret Deus cum homine in iudicium, sed superexaltet misericordia iudicium. Subtiliter atq; fideliter adhuc intuendum est, quomodo cum dixisset, & erit omnis quicunq; inuocauerit nomen domini saluus erit, quia in monte Sion & in Hierusalẽ erit saluatio, sicut dixit dominus. & in residuis, ita clausit vt diceret, quos dominus vocauerit. Nẽpe hoc ipsum, quòd inuocatur nomen domini, non inuocantibus, sed gratiæ vocantis (vt dignum est) attribuit. Quod Apostolus confirmans, cum hoc exemplo vsus fuisset. omnis enim quicũq; inuocauerit nomen domini, saluus erit, pulchram nimis gradationem continuò fecit. Quomodo inuocabunt in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei quẽ non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante? quomodo verò prædicabunt nisi mittãtur? Sic nimirum ascendendo, vsq; ad Deum recurrit, comprobans totum esse ascribendum gratiæ vocantis, quod inuocatur nomen domini. quia videlicet nisi ille misisset, nõ venissent neq; prædicassent. si non prædicaretur, non audiretur. si non audirent, non crederent, si nõ crederẽt, nõ inuocarent. Vbi porrò dixit hoc dominus, quod in monte Sion siue in Hierusalem, & in residuis, id est, in Iudæis & in Græcis à domino vocandis deberet esse saluatio? Nimirum in præscientia sua, in prædestinatione sua, ante tempora sæcularia. Etenim quos in tempore vocauit, eos ante omnia tẽpora præsciuit & prædestinauit, vt idem apostolus ait: conformes fieri imaginis filii sui. Nunc superest causam reddere, vnde vel in quo ille dies domini magnus sit & horribilis. Sequitur ergo. [Quia ecce in diebus illis & in tempore illo, cum conuertero captiuitatẽ Iuda & Hierusalem, congregabo omnes gẽtes, & educam illas in vallem Iosaphat. & disceptabo cum eis ibi super populo meo & hæreditate mea Israel, quas dispersrunt in nationibus, & terram meam diuiserunt, & super populum meum miserũt sortẽ, & posuerunt puerum in prostibulo, & puellam vendiderunt pro vino vt biberent.] Magna verò & horribilia sunt hæc, vt meritò pro ipsis dicatur ille dies domini magnus & horribilis. Dies ille pro sui magnitudine, & dies multi multorũ dierũ siue annorum dicitur tẽpus, vtpote cui nulla lucis & tenebrarum vicissitudo siue alternatio successura est. Dicitq; quia ecce contestãs in proximo adesse, quanuis cuilibet stulto longè esse videatur, qui dicit in tempora longa fiet istud. Mentitur sibi, quia nimirum (sicut & alius propheta dicit) iuxta dies domini magnus, iuxta est & velox nimis. Et reuera iuxta esse & velociter venire diem illum sentit, qui æternitatem attendit, cuius comparatione velut momentum & inane reputatur omne tempus prætereuntis sæculi, cuius finis ille dies erit. Cum conuertero (inquit) captiuitatem Iuda & Hierusalem. Hoc loco Iuda & Hierusalem vna est, sola est generatio electorum siue confessorum dei, vnica est ciuitas Hierusalem cœlestis, cuius captiuitas tunc cœpit, quando inuidia diaboli decepti primi homines expulsi sunt à paradisi delicijs, in anima mortui, corpore morituri. Eorum captiuitas conuersa tũc erit, quia resurgent incorrupti, liberati tam à iugo peccati, quàm à debito mortis, anima & corpore viui, & in neutro iam morituri. Tunc congregabo (ait) omnes gentes. Hoc ipsum est quod in euangelio dominus idem dicit, Cum autem venerit filius hominis in maiestate sua, & omnes angeli eum eo, tũc sedebit super sedem maiestatis suæ, & congregabuntur ante eũ omnes gentes. Sed quid sibi vult quod ait, & educam eas in vallem Iosaphat? Nimirum tam propter nominis interpretationem loci huius nunc meminit, quàm propter rem quæ recenti memoria fuerat gesta, quando iste prophetauit. Tempora nanq; quibus prophetauit hic, eadẽ debemus

accipere

Lucæ 21.

Roma. 10.

Ad quid inuocandus est Deus.

Psal. 142.

Salus ex gratia vocantis & miserentis dei.

Rom. 10.

Prædestinatio dei.

Rom. 8.

CAP. III.

Dies domini prope est.

Ezechi. 12.

Deut. 32.

Captiuitas nostra quando cœpit.

Gene. 3.

Matt. 25.

Osee. 1. accipere quæ in Osee legimus, ipso dicente, In diebus Oziæ, Ioathan, & Achas, & Ezechiæ re-
gum Iuda, & in diebus Hieroboā filii Ioas regis Israel. Porrò ante annos plus minus octogin-
ta regnante Iosaphat, congregati sunt filii Moab & filii Ammon, & cum eis de Moabitis ad
Iosaphat, vt pugnarent contra eum, & de his locis quæ trans mare sunt, & mons Seyr, sicut ip-
2. Paral. 2. se Iozaphat in oratione sua dicit. Nunc igitur ecce filii Ammō & Moab, & mons Seyr, per quos
non concessisti filiis Israel vt transirent quando egrediebantur de Aegypto, sed declinauerūt
ab eis, & non interfecerunt illos, econtrario agunt, & nituntur eiicere nos de possessione, quam
tradidisti nobis domine Deus noster, Ergo nō iudicabis eos? Cum hæc & cætera peroraret, om-
nisq; Iuda staret coram domino cum paruulis & vxoribus & liberis suis, factus est sermo domi
ni super Ihazihel filium Zachariæ in medio turbæ & ait. Attendite omnis Iuda & qui habita-
tis in Hierusalem, & tu rex Iozaphat. Hæc dicit dominus vobis. Nolite timere, non est enim ve
stra pugna, sed Dei. Cras ascendetis contra eos, tantummodo confidenter state, & videbitis au
xilium domini super vos. O Iuda & Hierusalē nolite timere, ne paueatis, cras egrediemini cō-
tra eos & dominus erit vobiscum, factumq; est vt dominus loquutus est. Nam filii Ammon &
Moab consurrexerunt aduersus habitatores montis Seyr, vt interficerēt & delerent eos. Cūq;
hoc opere perpetrassent, etiam in semetipsos versi, mutuis concidere vulneribus, nec superfuit
quisquam, qui necem posset euadere. Idcirco vallis illa dicitur vallis Iozaphat, siue secundū
interpretationem nominis Iosaphat, vallis iudicii domini. quia videlicet miro modo secundū
nomen suum, quod interpretatur domini iudicium, dixerat idē Iozaphat, ergo domine Deus
non iudicabis eos? & ita iudicauit eos dominus, vt versi in semetipsos mutuis conciderent vul
neribus, nec superesset quisquam (sicut iam dictum est) qui necem potuisset euadere. Dicitur etiā
vallis benedictionis pro eo quòd liberati filii Iuda ibi benedixerunt dominū, sicut ibidē scri-
ptum est. Per tres (inquit) dies spolia non potuerunt auferre pro prædæ magnitudine. Die autē
quarta congregati sunt in valle benedictionis. Etenim quoniam ibi benedixerunt dominū, vo
cauerunt locum illū vallis benedictionis vsq; in præsentē diē. Igitur cum dicit congregabo oēs
gentes, & educā illas in vallē Iozaphat, rem gestam magni miraculi nobis ad memoriam re-
ducit, pulchréq; innuit, quòd secundum similitudinē futurū sit in die iudicii, vt nullus eorum
sententiam damnationis euadere possit, qui mala inferunt seruis Dei propter hoc ipsum, quòd
sunt serui Dei, sicut nullus eorū necē euadere potuit, qui contra Iudam & Hierusalem illic fue-
rant congregati, propriisq; fiunt ex conscientiis iudicandi, sicut illi armis suis & mutuis vulne-
ribus conciderunt. Illud quoq; non prætereundū, quia sicut vnus idemq; locus propter causas
memoratas, & vallis Iozaphat, id est, iudicii domini, & vallis dicitur benedictionis, ita & illa ses
sio maiestatis domini ad iudicandum congregatis gentibus, erit sinistris quidem ad damnatio-
nem dicendo: Ite maledicti: dextris autē ad benedictionē, dicendo: Venite benedicti patris mei.
Disceptatio Cætera prosequamur. Et disceptabo (inquit) cum eis super populo meo & hæreditate mea Is-
Dei cum ho rael. Mira & grauissimi sensus plena dictio, cum dicit fortissimus Deus, disceptabo. Qui habet
minibus aures audiendi ipse audit & intelligit, quia horribile est hoc, propter quod & ille dies domini
horribilis. magnus dicitur & horribilis. Quid enim horribilius, quàm tali in tempore disceptatio Dei cum
hominibus? Signanter nanq; dicit ibi, ac si nunquàm aliàs cum hominibus disceptauerit, licet
multa terribilia post illud aquæ iudicium, id est, diluuium, cum hominibus vel contra homines
fecerit. Post illud nanq; & super Sodomam & Gomorram ignem & sulphurem pluit, & Phara
Genes 29. onem cum curribus & equitibus suis in mari rubro demersit, & filios Israel omnes à viginti an-
Exod 14 nis & supra qui egressi fuerāt ex Aegypto, præter paucissimos, in deserto prostrauit, tam ter-
Nu. 14. 16. ribiliter vt quosdam ex illis viuentes terra deglutiret, & ipsos, quos introduxerat in terram re-
Iudi. 3. promissionis, filios Israel quinquies in seruitutem propter transgressiones tradidit, primo vi-
delicet in manus Cusanrasathaim regis Mesopotamiæ. Deinde in manus Eglon regis Moab,
tertiò in manus Iabin regis Chanaan, quartò in manus Madian, quintò in manus Philistijm. &
post hæc tradidit eos in manus regnorum quatuor, scilicet Babylonij, Persici siue Medici, Ma-
Matt. 24. cedonici, atq; Romani. futurū autē est, vt Antichristum quoq; in suo tēpore permittat prospe-
rari tantāq; fieri tribulationē, qualis non fuit ab initio sęculi. Nimirū vniuersa hæc parua sunt,
comparatione illius diei magni & terribilis, idcirco signanter nūc dicit de illo die. Disceptabo
ibi, ac si illa priora facere, nondum fuerit disceptare. Super qua re tandem erit illa disceptatio?
Hæreditas Super populo meo (inquit) & hæreditate mea Israel. Verus profectò Israel est, de quo tantam
mea Israel. curam habet Deus, vt super illo disceptet, & propterea non contentus est dixisse, super populo
meo, sed addidit, & hæreditate mea Israel. Et quidem omnis electorū multitudo, quotquot ad
vitam æternā præordinati sunt, populus Dei & hæreditas eius & vnus ac verus Israel, sed nūc
interim peculiarē illum populum attendamus, ex quo Christus secundum carnē, vt ea quę hic
commemorātur mala intulisse gentes, certis ex scripturarum locis ostendamus. Primùm quòd
cum dixisset, & disceptabo cum eis super populo meo & hæreditate mea Israel, subiunxit atq;
ait, quos dispersetunt in nationibus, & terrā meā diuiserunt. Assirii & Chaldęi fecisse leguntur,
quia

quia translatis filiis Israel & filiis Iuda, gentes alienigenas in ciuitatibus eorũ pro illis colloca-
uerunt. Etenim de populo ipso vix vllas reliquias dimiserunt, excepto quod de plebe paupe-
rum, qui penitus nihil habebant, dimisit Nabuzardan magister militũ regis Babylonis in ter-
ra Iuda, & dedit eis vineas & cisternas. Quod deinde sequitur, & super populũ meũ miserunt
sortem, scilicet Persarum & Medorum regnum fecisse legitur. Sic enim scriptum est. mẽse pri- *Hester. 3.*
mo, cuius vocabulum est Nisan, anno duodecimo regni Assueri, missa est sors in vrnam, quæ
Hebraicè dicitur Phur, coram Aman, quo die & quo mense gens Iudæorum deberet interfici,
& exiuit mensis duodecimus qui vocatur Adar. Quod deinde subiungitur, & posuerunt pu-
erum in prostibulũ, tertium respicit regnum scilicet Græcorum, sub quo ita corrupti sunt Iu-
dæi quoq; ex imitatione illorum, vt puerum ponerent in prostibulum. Sic enim in libro Ma-
chabæorum legimus. Super hæc promittebat Iason frater Oniæ, & alia talenta centum quin- *2. Mach. 4.*
quaginta, si potestati eius concederetur, gymnasium & ephœbian ibi constituere. Et subinde,
Etenim ausus est sub ipsa arce gymnasium constituere, & optimos quosq; ephœborum in lu-
panaribus ponere. Hoc (vt manifestius dicamus, illud est quod Apostolus horribiliter detestãs
in gentibus, masculi (inquit) eorum relicto naturali vsu fœminæ, exarserunt in desideriis suis in *Rom. 1.*
inuicem, masculi in masculos turpitudinem operantes, & mercedẽ quam oportuit erroris sui,
in semetipsis recipientes. Quod adhuc sequitur, dicens: Et puellam vendiderunt pro vino vt
biberent, hoc lenonum est facere, qui puellas meretricari cogentes, luxuriã de luxuria mercã-
tur, dum de corporum illarum turpi & infami mercimonio, fœda, & (vt ita dicam) canina sibi
conuiuia faciunt, & exinde bibentes vinum, alienæ luxuriæ pretium propriæ faciunt libidinis
incendium. Hoc ibidem sub eodem Græcorum regno non omnino tacetur factum. Sic enim
scriptum est illic. Nam templum luxuria & comessationibus erat plenum, & scortantium cũ
meretricibus, sacratisq; ædibus mulieres se vltro ingerebant, introferentes ea quę non licebãt. *2. Mach. 6.*
Quartum regnum Romanorum grauius quidem Iudaicum populum attriuit, magisq; in na-
tionibus dispersit, sed merito in disceptatione sua de pressura illa, quam tunc populus ille per
tulit, nullam deus mentionem facit, quia videlicet nullum electorum dei, qui ad gratiam eius
pertineret, vel ad vitam eius prædestinatus esset, illa calamitas inuoluit. Prius enim quàm Ro
manus veniret exercitus, præmoniti sunt ab angelo fideles, vt loco hoc cederent, sicut Egesip *Tmesis.*
pus refert. His dictis contra gentes omnes vniuersaliter. eiusdem iudicij comminationẽ speci-
„ aliter intorquet, & dicit. [Quid mihi & vobis Tyrus & Sydon, & omnis terminus Palæstino-
„ rum? Nunquid vltionem vos reddetis mihi? Etsi vlciscimini vos contra me, cito velociter red
„ dam vicissitudinem vobis super caput vestrum. Argentum enim meum & aurum tulistis, &
„ desiderabilia mea, & pulcherrima intulistis in delubra vestra, & filios Iuda, & filios Hierusalẽ
„ vendidistis filiis Græcorum, vt longè faceretis eos de finibus suis. Ecce ergo suscitabo eos de lo
„ co, in quo vendidistis eos, & cõuertam retributionem vestram in caput vestrum, & vendã filios
„ vestros, & filias vestras in manibus filiorum Iuda, & venundabunt eos Sabæis genti longin-
„ quæ, quia dominus loquutus est.] Nisi post Tyrum & Sydonem sermo diuinus omnẽ quoq;
terminum Palæstinorum nominasset, non inueniremus vbi vel quãdo factum sit secundũ lite-
ram id quod nunc ait, argentum enim meũ & aurũ tulistis, & desiderabilia mea & pulcherrima
intulistis in delubra vestra. Nusquam enim Tyrus & Sydon, sed tantum Palæstini, id est, Phili
stijm hoc fecisse leguntur in primo libro Regum. Pugnauerunt (inquit) Philistijm & cæsus est Is *1. Reg. 4.*
rael, & arca Dei capta est. Et subinde. Philistijm autem tulerunt arcam Dei, & intulerunt eam in *Hebr. 9.*
templum Dagon, & statuerunt eã iuxta Dagon. Arca ipsa & tabulæ testamenti in ea simulq;
vrna aurea habens manna, & virga Aaron, quæ fronduerat, & propitiatoriũ, duo quoq; Che
rubin obumbrantia propitiatorium, argentum & aurum erant, quæ quodammodo & deside-
rabilia eius dici poterant. Hæc Palæstini tunc in delubra sua intulerunt, quando (vt iã dictum
est) inferentes arcam in templũ Dagon, statuerũt eam iuxta Dagon. Porrò hic iam nõ prętere-
undũ, quia Iudæi de hoc sermone, quo his dicitur. Ecce ego suscitabo eos, videlicet filios Iuda *Iudæorũ va*
& Hierusalem, quos vendidistis filiis Græcorum, de loco in quo vendidistis eos, & conuertam *na spes de*
retributionem vestram in caput vestrum, & vendam filios vestros in manibus filiorum Iuda, *futuro ipso*
& venundabunt eos Sabæis genti longinquæ, quia dominus locutus est. Ex hoc (inquam) ser- *rũ imperio*
mone vanam sibi, imò miserabilem consolationem assumunt. Illa nanq; de Romanis sub no-
minibus Tyri & Sydonis atq; Palæstinorum hæc intelligi volunt, eo quòd Vespasianus & Ti-
tus Romæ templo pacis ædificato vasa templi & vniuersa donaria in delubro illius consecra-
uerit. Promittitur ergo sibi, imo somniant, quòd in vltimo tempore congregarẽtur à domino,
vt educantur in Hierusalem, neq; hac fœlicitate contenti, ipsum Deum manibus suis Roma-
norum filios & filias asserunt traditurum, vt vendant eos Iudæi non Persis & Aethiopibus &
cæteris nationibus, quæ vicinæ sunt, sed Sabæis genti longinquissimæ, quia dominus loquutus
est, vt populi sui vlciscatur iniuriam. Nos econtra non Romanos, sed ipsos qui se dicũt esse Iu-
dæos & non sunt, sed sunt synagoga satanæ, dicimus designari, ac percuti sub nominibus Tyri

Apocal. 2. & Sydonis, & intra omnem terminum Palęstinorum concludi eandem ob causam, quam & in
alio propheta Deus considerans, cum eundē populum redargueret, pater tuus (inquit) Amor-
Ezech. 16. ræus, & mater tua Cæthea. Etenim sicut Amorræi & Cæthei, ita Tirii quoq; & Sydonii atque
Palęstini, non de Sem aut de Iaphet, sed de Cham, qui reprobus extitit, posteritate generati
sunt. Et quia Deus non stirpem carnis, sed mores attendit animi. Iudæi quoq;, quāuis secūdum
Iudæi nunc carnem de stirpe Sem per Abraham processerint, nihilominus tamen inter posteros Cham re-
Tyrij dici putantur, illi duntaxat, qui veri patris Noe, quod interpretatur requies, scilicet Christi, qui est
possunt. requies omnibus sanctis, humanam propter eos assumptam despiciunt infirmitatem, sicut ille
Cham derisit, & foris nunciauit patris nuditatem. Causam dicimus, cur præsenti loco Iudæi in
synagoga Satanæ remanentes (vt iam dictum est) sub nominibus Tyri & Sydonis rectè intel-
ligantur. Tyrus & Sydon, sicut & cæteræ regiones terræ Chanaan, populo Israel fortè distri-
Actor. 13. butæ siue designatæ fuerunt, sed quia in corde maris sitæ, non facile ab hostibus obsiderentur,
minimè capi vel possideri ad eis potuerunt. Sic nimirum Iudæi prædicationis euangelicę ar-
mis capi debuerunt, imò & illis prius verbum Dei prædicari oportuit, sed quia profunditate
malitiæ semetipsos circundantes, & quasi in abysso scientię nequā se abscondentes, repulerunt
Possunt & Palęstini vocari. illud, & expugnari veritatis & iustitię armis non potuerūt, idcirco relictis illis Apostoli ad gen
tes conuersi sunt. Item causam dicimus, cur ijdem Iudæi in Palęstinorum terminum concludā-
tur. Palæstini, id est, Philistiim, ascendentibus ex Aegypto, & transeuntibus mare rubrum filiis
Israel, Primi inuiderunt, & deinde cæteri, sicut Moyses in cantico suo cum dixisset. Dux fuisti
in misericordia tua populo quem redemisti. Et portasti eum in fortitudine tua, ad habitaculū
Deuter. 32. sanctum tuum. Ascenderunt populi & irati sunt, dolores obtinuerunt habitatores Philistiim.
Deinde de cęteris. Tunc (ait) conturbati sunt principes Edō, robustos Moab obtinuit tremor,
obriguerunt omnes habitatores Chanaan. Ita nimirum credentibus in Christum & mare bap
Actor. 14. tismi transeuntibus, primùm Iudęi (sicut in Actibus legimus) inuiderunt, deinde gentes cęterę
quę & exemplo crebrisq; seditionibus illorum in hoc ipsum excitatę sunt. Et illi quidem Pa-
læstini siue Philistiim, quod interpretatur potione cadentes, argentum & aurum domini in sua
delubra, id est, in templum Dagon detulerunt, scilicet arcam vndiq; auro circuntectam, & cę-
tera desiderabilia siue pulcherrima, vt erant propitiatorium & duo Cherubin. Isti autem au-
ream siue argenteam dominicæ incarnationis veritatem in mendacio, quantum in ipsis est, de
tinent, atq; hoc faciendo desiderabilia domini reposuerunt in templo Dagon, quod interpre-
tatur piscis tristitiæ, qui videlicet piscis est Leuiathā serpēs, vectis tortuosus, & hic in templo
suo cubat habitando in incredulis illorum cordibus. Igitur quod hic dicit Tyro & Sydoni atq;
Palæstinis, & filios Iuda, & filios Hierusalem vendidistis filiis Græcorum, vt longè faceretis eos
de finibus suis. Istud quoq; contra se Iudæi dictum sciant. Filii namq; Iuda, & filii Hierusalem
Roman. 10. Apostoli, cæteriq; discipuli Christi extiterunt, quos illi vendiderunt filiis Græcorum, id est, re-
pellendo verbum Dei, seq; indignos vitæ æternæ iudicantes ad gentes expulerunt, quę omnes
Expulsio apostolorum ad gentes. sub vno intelligendæ sunt nomine Græcorum, testante Apostolo, cum dicit. Non est enim di-
stinctio Iudæi & Græci. Item, ira & indignatio, tribulatio, & angustia in omnem animam homi
nis operantis malum Iudæi primùm & Græci. Gloria autem & honor & pax omni operanti bo
Matth. 21. num, Iudæo primum & Græco. Per Græcum vtiq; omnem gentilem vult intelligi. Illa verò
expulsio Apostolorum ad gentes, rectè venditio dicitur, quia videlicet pro eadē spe tempo-
ralis commodi illos expulerunt, pro qua etiam occiderant dominum ipsorum. Quænam erat
illa spes? Nimirum ipsa quam innuit euangelica parabola, dicentibus colonis vineæ ad inui-
cem, cum vidissent filium patrisfamilias, Hic est hæres. Venite occidamus eum, & nostra erit
hæreditas. Hæc fuit spes illorum, quòd si Christum Dei filium occidissent, & discipulos eius ex
pulissent, terrę & templi illius commoda liberius obtinerent. Itaq; vendidistis (ait) illos filiis
Græcorum, vt longè faceretis eos de finibus suis, id est, terrena tantùm sperantes & amantes,
cœlestium prædicatores longè in nationes expulistis, ne prædicarēt suæ genti, id est, vobis qui
bus primùm oportebat prædicari verbum Dei. Hoc autem facientes, dicebant & dicere non
cessant, Deum ad se pertinere, suumq; Deum esse, seq; persecutionem cunctā pro eius obsequio
facere. Idcirco sic exorsus est. Quid mihi & vobis? Nunquid vltionem vos redderis mihi? Ac si
Matt. 15. dicat. Quid me Deum vestrum esse dicitis, cum constet, quia me non cognouistis? Quid me
Iohan. 8. labiis honoratis, cum cor vestrum longè à me sit? Dicitis vnū patrē habemus Deum, sed quid
Galat. 1. mihi & vobis? Arbitramini vos obsequiū præstare, & vltionem reddere, quādo veritatis euan-
1. Timot. 1. gelicæ prædicatores persequimini? Faciebat hoc vnus ex vobis quondā Saulus, simpliciter er
Iohan. 15. rans, & abundantius æmulator existebat paternarum suarum traditionum, sed ideo miseri-
cordiam consecutus est, quia ignorans fecit in incredulitate. Vos autem per maliā hoc facitis,
excusationem non habentes de peccato vestro, quia vidistis & odistis filium, & me patrē eius.
Nunquid ergo vltionem vos redderis mihi, sicut vultis arbitrari? Non vtiq;, sed crudele odiū
exercetis, & vos ipsos contra me vlciscimini. Dico ergo, Et si vlciscimini vos contra me, cito

velociter

velociter reddam vicissitudinem vobis super caput vestrum, vlciscendo me contra vos, quo-
niam vlciscimini vos contra me. Non enim per ignorantiā delinquitis, sed argentum meum *Argentum & aurū domini sacra scriptura est.*
& aurum, & qualibus scriptum est, Eloquia domini, eloquia casta, argentum igne examinatū.
itemq; alibi, Desiderabilia super aurum & lapidē preciosum multum, siue super aurū & topa-
zion. Hæc (inquam) desiderabilia mea & pulcherrima tulistis cum violentia, & incidistis in de
lubra vestra, id est, deprauastis doctrina peruersa in cordibus vestris, quæ iam non sunt dei tē-
pla, sed dæmonum delubra, & eos qui non aliter docebant, quàm sicut ex me docti sunt, quia *Psal.11.*
ratione superare non potuistis, furore persecuti estis, & longè fecistis eos de finibus suis. Sed qd? *Psal.18.*
Sicut iam dixi, vicissitudinem ego reddam vobis. Nam ecce ego suscitabo eos de loco, in quo
vendidistis eos. Quomodo vel quando suscitabo eos? In nouissimo die, de quo ante iam dictū
est, suscitabo illos, vt resurgant mortui, & venient singuli apostolorum siue prædicatorū de lo
cis ad quæ illos eiecistis, & iam dicta venditione vendidistis. Venient (inquā) nō soli vel pauci,
sed adducentes gentium multitudinem, copiosos exercitus, tenentes arma salutis, quos acqui- *Ephes.6.*
sierūt per verbum Dei, quod reppulistis vos, & indignos æternæ vitæ vosipsos iudicastis: Tūc *Acto.13.*
conuertam retributionem vestram in caput vestrum, & vendam filios vestros & filias vestras
in manibus filiorum Iuda. Digna & iusta retributionis conuersio in caput vestrum. Vos enim
sicut pro Barraba Christum commutastis, & sanguinem eius vendidistis, atq; pro pseudoapo-
stolis veros Apostolos tradidistis, & ad gentes eiecistis, ita fiet vobis in illa die resuscitationis.
Vos nanq; iuxta illud, quod scriptū est, Iustus de angustia liberatus est, & tradetur impius pro *Prou.11.*
eo, trademini in sententiam damnationis, & illis in sinum Abrahæ, Isaac, & Iacob receptis, vos
foras expellemini. Talis vēditio, talis commutatio fiet de vobis in manibus filiorum Iuda, id
est, in manibus apostolorum, quia ipsi iudices vestri erunt, sedentes super sedes duodecim iu- *Mat.12.16.*
dicantes duodecim tribus Israel. Nec verò vendemini genti propinquę, sed ab eis genti lon-
ginquissimæ, id est, malignis spiritibus, quæ gens longinquissima est communione naturæ
vestræ, ab omni fœdere conditionis humanæ. Per Sabæos nanq;, quod interpretatur captiuā- *Sabæi mysticæ maligni sunt spiritus.*
tes, malignos spiritus intelligi licet. sicut illic, iuxta sensum mysticum accipiendum est in libro
Iob. Boues arabant, & asinæ pascebantur iuxta, & irruerunt Sabæi, tuleruntq; omnia, & pue-
ros percusserunt gladio. Moraliter nanq; per Sabæos maligni spiritus intelligūtur, qui vbi illis
potestas diuinitus data est, labores animæ cunctosq; sensus vtiles auferunt, & percutiunt gla- *Iob 1.*
diis inuisibilibus. Itaq; vendent eos (ait) Sabæis, id est, cruciandos sociabunt eos spiritibus ma-
“ lignis, quia dominus loquutus est, cuius loquutio vera, cuius sermo veritas est. [Clamate hoc
“ in gentibus, sanctificate bellum, suscitate robustos, ascendant omnes viri bellatores. Cōcidite
“ aratra vestra in gladios, & ligones vestros in lanceas. Infirmus dicat, qa fortis ego sum. Erum-
“ pite & venite omnes gentes de circuitu, & congregamini, ibi occumbere faciet dominus robu
“ stos tuos. Consurgant & ascendant gentes in vallem Iosaphat. quia ibi sedebo, vt iudicē omnes
“ gentes in circuitu.] Grādis & fortis hic rhetoricæ, imò plus quàm rethoricæ, declamationis im
petus. quia videlicet grandis est res, & dicenda nequaquam exiliter. Hoc (inquit) quod prędixi,
congregaturum me esse omnes gentes, & deducturum eas in valle Iosaphat, & cætera quæ se-
quuntur vsque ad illud, venundabūt eos Sabæis genti longinquæ, quia dominus loquutus est.
clamate, id est, prædicate in gentibus, iuxta illud. Euntes in mundū vniuersum prædicate euā- *Mar.vlt.*
gelium omni creaturæ. Item, Euntes docete omnes gentes. Et sanctificate (inquit) bellum, vide *Mat.vlt.*
licet baptizando eos in nomine patris & filii & spiritus sancti, quatenus ad illud bellum, vni- *Sanctificate bellum.*
uersalis iudicii, sanctitatis & iustitiæ sint armis induti & præparati. Et quia ad cōcursum illius
belli sola baptismatis sanctificatio non sufficit, suscitate robustos, ascēdant omnes viri bellato
res, id est, docete eos seruare omnia quæ mandaui vobis, vt tunc demum fiduciam habeant in
die iudicii, tanquam robusti, & ascendant tanquam viri bellatores, tanquam iudices terribiles
gladios ancipites in manibus suis habentes ad faciendam vindictam in nationibus, increpatio
nes in populis. Ad alligandos reges eorum in compedibus, & nobiles eorū in manicis ferreis,
vt faciant in eis iudicium conscriptum. Et quia rex belli huius nimium grandis est, eumq; neg- *Psal.149.*
ligi nimis damnosum est. Concidite (inquit) aratra vestra in gladios, & ligones vestros in lan-
ceas, id est, labores seculi, & vsum huius mūdi, cuius figura præterit, postponite euāgelio Chri *1.Cor.7*
sti & verbo dei, vt in illo studentes arma vobis optima circūponatis, quibus in illo bello opus
erit. Infirmus dicat, quia fortis ego sum, id est, quisquis ad illud bellum sese præparatū esse cu- *Virtus in infirmitate perficitur.*
pit, tunc demum fortem sese speret in domino inueniri, cum humiliter cognouerit, quàm in se-
metipso infirmus sit. Nam virtus in infirmitate, hoc est, infirmitatis propriæ cognitione per-
ficitur. Taliter erumpite (inquit) & venite omnes gentes in circuitu, id est, ab oriente & ab oc- *2.Cor.12.*
cidente, & à septentrione & meridie. omnes, inquam, gentes, quia videlicet apud deū nulla per-
sonarum acceptio, vel distinctio est, sed omnes pro meritis discernens, probos remunerabit, im
probos puniet. Itaq; venite & congregamini, alii ad dexteram, alii ad sinistram separandi. *Acto.10.*

Hæc proloquens spiritus propheticus, cum hactenus de multis vel ad multos pluraliter

loquutus fuerit, miro modo ad quendam singulariter, repête apostropham facit, dicendo. Ibi
occumbere faciet dominus robustos tuos. Quis est iste robustorũ possessor, quos ibi dominus
Iob.41. faciet occumbere, nisi is qui apud beatũ Iob dictus est esse rex super omnes filios superbiæ? Nẽ
pe ibi robustos eius omnes, id est, superbos, cum eodem rege ipsorum vel principe faciet domi
nus occumbere, dicendo sicut in Euangelio legimus, Ite maledicti in ignẽ æternum, qui præ-
Matt.25. paratus est diabolo & angelis eius. Nec plura cũ illo robusto robustorũ loqui dignatus, prio-
rem repetit sermonem, & dicit idem dominus. Consurgant & ascendant gentes in valle Iosa-
phat, quia ibi sedebo vt iudicem omnes gentes in circuitu. De valle Iosaphat iam superius di
ctum est. Notandum verò, quòd cum ille dixerit, congregabo omnes gentes, & educã eas in
vallem Iosaphat, & disceptabo cum eis ibi. nunc aliter hic pronunciat. Consurgant & ascen-
dãt omnes in vallẽ Iosaphat, quando incredulos quosq; vel aduersarias potestates dominus
ad iudiciũ prouocat, & disceptat cũ eis pro populo suo. Deducam eos (inquit) in vallem Iosa-
phat, quando autem credentes ad præliũ cohortatur. Ascendent (ait) omnes viri bellatores,
Consurgant & ascendant gentes in vallem Iosaphat. Qui enim iudicatur, in valle positus est,
qui autem viri bellatoris nomen obtinebit illic stando à dextris, amplius autẽ quicunq; sede-
bit in ordine sedium duodecim, nimirum in alto erit. Quod tandem ita subinfert. quia ibi sede
bo vt iudicẽ omnes gẽtes in circuitu, verbis euangelicis satis aperitur. Cum autẽ venerit filius
Expositio hominis in maiestate sua, & omnes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suæ, &
per verba congregabuntur ante eum omnes gentes, & cæt. Sequitur. [Mittite falces, quoniam maturu- »
Christi. it messis. Venite & ascendite, quia plenum est torcular, & exuberant torcularia, quia multipli »
Matt.13. cata est malitia eorum.] Quis dicat, quibus dicat, & quid significet quod dicit. Mittite falces, »
& quoniam maturuit messis, illa satis indicat Euangelica parabola seminantis, vel boni semi
nis & zizaniorũ agri. De quibus cum dixissent serui patrisfamilias, vis imus & colligimus ea,
sinite, inquit, ille vtraq; crescere ad messem, & in tempore messis dicam messoribus. Colligite
primùm zizania, & alligate ea in fasciculos ad cõburendum, triticum autem congregate in
horreũ meum. Messis (inquit dominus) cõsummatio seculi. Mittet filius hominis angelos suos,
& colligent de regno eius omnia scandala. Igitur qui hæc dicit, mittite falces quoniã maturuit
messis, filius hominis est, qui & anteq̃ fieret filius hominis, erat vt nunc est filius dei, & hæc &
cætera loquebatur in prophetis. Et quibus hæc dicit, messores eius angeli sunt, & ipsa maturi-
tas messis finis est seculi, quando secundum præscriptam disceptationem iudicii facienda est
separatio tritici & zizaniorum agri. Quod autem sequitur & dicit. Venite & descendite, quia
plenum est torcular, & exuberant torcularia, rem eandem per aliam similitudinem nihilomi
nus congruè significat. quia videlicet tunc vniuersaliter fiet, quod nunc interdũ particulariter
fit, vt à reprobis omnino separentur electi, sicut in torcularibus vinum in apothecis reponen
dum, separatur ab acinis foras proiiciendis. Vndè quod ait, quia multiplicata est malitia eo-
Mat.24. rũ, sic intelligendũ est, ac si diceret. Quia sic abundãte malitia, multorum charitas refriguit, vt
amplius differri nõ debeat expressio iudicii, quia electi à reprobis, simplices sequestrẽtur à ma
litiosis. His dictis terribiliter inclamat & dicit. [Populi in valle concisionis, quia iuxta est di- »
es domini in valle cõcisionis. Sol & luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerũt splendorẽ suũ.] »
Idcirco populi vel gentes, de quibus supra dictum est, in valle iudicii siue cõcisionis congre-
gantur, vt à dextris atq; à sinistris dispertiti, à domino iudicentur. Cuius mœrorẽ diei & tormẽ
ta pereuntium ne sol quidem & luna, astraq; cætera poterunt intueri, sed retrahent fulgorem
suum, & seueritatem iudicantis, reddentisq; vniuscuiusq; opus in caput suum, aspicere non au
debunt, non quò clementiora sint Dei iudicia, sed quò omnis creatura tormentis aliorũ perti-
mescat. Eodem sensu quo hic ait, sol & luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt lumẽ suũ.
Amos.5. Alius propheta dicit, Dies domini ista, tenebræ & non lux. Nunquid nõ tenebræ dies domini,
Sopho.1. & non lux? Et caligo, & non splendor in ea? Itemq; alius, Dies iræ dies illa, dies tribulationis &
Vallis cõci angustiæ, dies calamitatis & miseriæ, dies tenebrarum & caliginis, dies nebulæ & turbinis.
sionis. Porrò, quod semel & iterum dicit, in valle cõcisionis, idẽ intelligi volens, quod supra, vbi
dixit, in valle Iosaphat, meminisse nos facit historiæ supra memoratæ, quia in valle Iosaphat
congregati filii Ammon & Moab, & montis Seir, vt pugnarent cõtra Iudã, versi cõtra semet
ipsos mutuis cõcidere vulneribus. vnde & propter hoc ipsum, q̃ propriis gladiis concisi sunt,
rectè vallis cõcisionis. sicut econtra pro eo, quòd illic filij Iuda benedixerunt dominum, dicta
est vallis benedictionis. Sicut illi mutuis vulneribus semetipsos conciderunt, sic in illa die re-
probi omnes propriis ex conscientiis condemnandi sunt. Sequitur. [Et dominus de Siõ rugiet, »
Ioan.5. & de Hierusalem dabit vocem suam. Et mouebuntur cœli & terra, & dominus spes populi sui, »
& fortitudo filiorũ Israel.] Quoniam de illo die domini magno & horribili hactenus sermo »
est, rectè rugitus iste & vox ista domini illa intelligitur, de qua ipse in euãgelio dicit. Nolite mi
rari hoc, quia venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocẽ filii Dei, & pro-
cedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui verò mala egerunt, in resurrectionem
iudicij,

iudicii. Nam vox illa, de qua præmiserat dicens. Amen amen dico vobis, quia venit hora &
nunc est, quando mortui audient vocem filii Dei, & qui audierint, viuēt. ille rugitus, & illa vox
est, qua infernum moriendo ac resurgendo terruit ac vicit, prædamque ex eo tulit, secundum
prophetiam Iacob, dicentis. Catulus leonis Iuda, ad prædam fili mi ascendisti, &c. Ab illo ru- *Gene. 49.*
gitu Amos propheta incipit, dicendo. Dominus de Sion rugiet, & de Hierusalem dabit vocē
suam. Quod idem est, ac si dicat, De Sion egredietur lex, & verbum domini de Hierusalem.
Nam quod illic sequitur, & luxerunt speciosa pastorū, & exiccatus est vertex Carmeli, quod
interpretatur scientia circuncisionis, intelligitur de superbia scribarum & pharisæorum, qui se *Esaia. 1.*
profitebantur pastores populi, qui propter suas traditiones reliquerant traditiones Dei, vide-
licet quod illa quasi speciosa doctrina illorum, coruscante Christi euangelio, lugere deberet
& exiccari. Igitur dominus de Sion rugiet, & de Hierusalē dabit vocem suam, videlicet quan-
do de medio sanctorum, quorum cum millibus veniet, & de medio angelorū, qui cum eo ve-
nient, quorum nimirum vna societas rectè Sion dicitur & Hierusalem, sedens in sede maiesta-
tis suæ, dicet his qui à dextris erunt. Venite benedicti patris mei, possidere regnum. His autem *Matth. 25.*
qui à sinistris. Ite maledicti in ignem æternum. Tunc vtiq; mouebuntur cœli & terra, sicut ait
ipse dominus. Nam virtutes cœli mouebuntur. Nec verò paruus erit terræmotus in occursum
eius, sed tantus, vt mortui omnes impulsi tanquam dormientes excitentur. Et electi quidē ipsi *Matth. 24.*
quoque timebunt & trement, sed in ipso timore vel tremore fortem & firmam retinebunt spē.
Hoc est quod protinus ait, & dominus spes populi sui, & fortitudo filiorum Israel. Omnis nāq;
populus electorū Dei rectè dicitur & est, quos omnes tunc eadem maiestate sua miro modo &
terrebit & confortabit, quia videlicet nunquam in semetipsis, sed in domino sperauerunt.
nunquam de sua, sed de domini fortitudine præsumpserunt. Quo contra falsi Israelitæ in se- *Rom. 10.*
metipsis sperant, & de semetipsis fortes videri volunt, dum quærentes suam statuere iustitiam,
iustitiæ Dei subiecti non sunt. Hæc omnia gentibus prædicata sunt secundum præceptum di-
centis superius, clamate hoc in gentibus, & quæcunq; ab eo loco dicta sunt, propheta de per-
« sona Dei loquebatur. Nunc tandem ipse Deus in persona sua loquitur & dicit. [Et scietis quia
« ego dominus Deus vester, habitans in Sion, in monte sancto meo, & erit Hierusalem sancta, &
« alieni non transibunt per eam amplius. Et erit in die illa stillabunt montes dulcedinē, & col-
« les fluent lacte, & per omnes riuos Iuda ibunt aquæ. Et fons de domo domini egredietur, & ir-
« rigabit torrentem spinarum. Aegyptus in desolationem erit, & Idumæa in desertum perditi-
« onis, pro eo quòd iniquè egerunt in filios Iuda, & effuderunt sanguinē innocentē in terra sua.
« Et Iudæa in æternum habitabitur, & Hierusalem in generationem & generationē, & mūdabo
« sanguinem eorum quem non mundauerā, & dominus commemorabitur in Sion.] Miro mo-
do verba suæ personæ verbis prophetæ dominus subiungit per coniunctionem, &, Ac si di-
cat: Ista omnia, quæ iussi clamari in gentibus, fient, & tunc vos qui estis populus meus, qui
dicimini & veri estis filii Israel, quia ego dominus Deus vester. scietis, inquam, quia vide-
bitis. videbitis autem, non adhuc per speculum in ænigmate, sed ad faciem. Ego ille domi-
nus Deus vester, tunc cognoscar à vobis habitans in Sion, in monte sancto meo, & quemadmo
dum alius propheta testatur, tunc loquar ad inimicos meos in terra mea, & in furore meo con- *Ephes. 5.*
turbabo eos, ego (inquiens) constitutus sum rex ab eo super Sion montē sanctum eius, Et tunc *Apoca. 21.*
erit Hierusalem sancta, videlicet quam (vt Apostolus ait) exhibui mihi spōsam gloriosam nō *Alieni à cœlesti Hierusalem.*
habentem maculam aut rugam, & de qua Iohannes in Apocalypsi. Vidi ciuitatē Hierusalem
nouam descendentem de cœlo, à Deo paratam, sicut sponsam ornatam viro suo. Et alieni
(inquit) non transibunt per eam amplius. Alieni, inquam, scilicet timidi & increduli, & execra-
biles & homicidæ, & fornicatores & venefici, & idolalatræ & omnes mēdaces, qui ante hac per
eam transibant, eāq; fatigabant, amplius per eam transire non poterunt, quia foras missi erunt,
& sicut illic scriptum est, pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure, quod est mors *Apoca. 22.*
secunda. Item, illic scriptū est, Foris canes & malefici, & impudici, & homicidæ, & idolis serui-
entes, & omnis qui amat & facit mendacium. Igitur alieni non transibunt per eam amplius, &
neq; mors vltra erit, neq; luctus, neq; clamor, neq; dolor, quæ prima abierunt, Et erit in die illa
(inquit) stillabunt mōtes dulcedinē, & colles fluent lacte, & per omnes riuos Iuda ibunt aquæ.

Montes illius ciuitatis prophetæ & Apostoli, colles autem cæteri sancti sunt, quorum quia *Montes & colles illius Hierusalē.*
doctrinā subiectæ plebes hic susceperunt, idcirco illic gloriæ quoq; communicabunt, & insi-
tam illis dulcedinem diuinæ charitatis videndo bibent, & cōuiuendo haurient, quia nimirum
plenius in illis gloriam Dei videbunt, per quorum doctrinam gloriā Dei cognouerunt. Hoc
breui versiculo Psalmista significat dicens: Inebriabuntur ab vbertate vultus tui, & torrente *Psal. 35.*
voluptatis tuæ potabis eos, quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbunt lumen.
& quidem de montibus dulcedo, & de collibus fluet lac, & per omnes riuos Iuda, id est, per o-
mnium fidelium siue confessorum corda ibunt aquæ salientes in vitam æternam, sed eiusdem
dulcedinis, eiusdem lactis, earundēq; aquarum fons & in montes & in colles, & in omnes riuos

Prouerb.9. illos, de domo domini (inquit) egredietur, quæ videlicet domus rectè intelligitur fabrica corporis Christi, etenim ipsa est domus quam sapientia sibi ædificauit. Ait ergo, Et fons de domo domini egrediebatur, & irrigabit torrentem spinarũ, fons vitæ, & torrens voluptatis de illa domo domini egrediens, irrigabit torrentem spinarum, id est, vniuersitatem electorum, vt iã non sit quod erat, decurrendo ab ortu ad occasum, inter spinas tribulationum atq; peccatorũ, sed
Apoca.22. torrens deliciarum, abundans vbertate bonorum sempiternorum. De hoc item in Apocalyp. legitur. Et ostendit mihi flumen aquæ viuæ, lympidum sicut crystallum, procedens à sede Dei
Flumen pacis spiritus sanctus. & agni, in medio plateæ ciuitatis. Et ex vtraq; parte fluminis lignum vitæ afferẽs fructus duodecim, per menses singulos reddens fructum suum. Breuiter hic dicendũ, quia fons ille, siue flumen spiritus sanctus est, qui & in propheta dicit. Ecce ego declino in eos vt flumen pacis, & vt
Esaiæ.66. torrens inundans gloriæ gentium. Hoc (inquam) flumen pacis, hic torrens gloriæ, hoc flumen lætitiæ, hic torrens voluptatis, hæc vbertas domus Dei, spiritus sanctus est. Ipse nãq; amor est sponsi & sponsæ, quo nimirum inundatus & sanatus, qui erat torrens spinarum, torrens erit delitiarum, id est, conditio nostra, quæ mortalis erat & misera, immortalis erit & beata. Ciuitati huic Aegyptus & Idumæa spiritualiter secundum nouam interpretationem, & secundũ rem contrariæ sunt, & idcirco contrariè recipient. Aegyptus nãq; tenebræ, Idumæa terrenitas interpretatur, omnesq; illos significant, quos excæcauit malitia ipsorũ, & qui propter cupidi-
Filij Iuda spiritualiter. tatem corda terrena gerunt. Ait ergo, Aegyptus in desolationem erit, & Idumæa in desertũ perditionis. Quare? Pro eo (inquit) quòd iniquè egerunt in filios Iuda, & effuderunt sanguinẽ innocentem in terra sua. filios Iuda. sicut Hierusalem & Syon, nõ carnaliter, sed spiritualiter intelligimus, scilicet omnes qui vnum & verum Deum confitentur, secundũ nomẽ Iuda, quod interpretatur confessio, & propter eandem confessionẽ iniqua patiuntur ab Aegypto & à filiis Edom. Qui dicunt, exinanite, exinanite vsq; ad fundamentum in ea, subauditur Hierusalẽ.
Psal.136. Vellent nãq; exinanire ciuitatem, id est, Ecclesiam Dei, nullãq; ex ea penitus audiri vocẽ. Iuda, id est, confessionis, ac proinde domino habitante in illa cum abundantia dulcedinis, fluuiorũ lactis, ac per omnes riuos Iuda euntibus aquis, ipsi econtra erunt in desolationẽ, & in desertũ perditionis. Vnde adhuc sequitur. Et Iudæa in æternum habitabitur, & Hierusalem in generationem & generationem, & mundabo sanguinem eorum quẽ non mundauerã, & dominus commorabitur in Sion. Cuncta hæc spiritualiter dicta, miro modo carnali Iudææ, siue Israeli in
Carnalis sensus Iudæorũ de mille annorũ regno carne glorianti blandiuntur. Cum enim contra ipsos maximè hæc dicantur, vtpote qui terreni sunt, & terrena diligunt, & sanguinem sanctorum prophetarum in terra sua effuderunt, & proinde excæcati meritò, redacti sunt in Aegyptum, ipsi pro semetipsis dicta esse gloriantur. Hæc enim ad opinionem illorum multum accedere videntur, qua mille annorũ regnum in Iudææ sibi finibus pollicentur. & auream Hierusalem, & victimarum sanguinem, & filios ac nepotes, & delitias incredibiles, & portas gemmarum varietate distinctas. In illa pulchra annorũ longitudine habitaturos se putant secundum hanc prophetiã, de montibus stillas carnes dulcedinis, & de collibus candidi fluuios lactis, & per omnes riuos Iuda salientes aquas purissimas, tanta vbertate, vt torrentes quoq; spinarum ita cõmutentur, quatenus circum circa non spinæ,
Iudæi gaudent in superficie literæ. sed ligna pulcherrima atq; fructifera nascantur, velut in paradiso delitiarum. Iuxta literam hæc omnia somniant, & errant, sed hic error propheticis profuit semper & prodest literis, vt à suis conseruentur inimicis. Denĩq; tanta sunt quæ contra illos dicuntur, vt odio nimis impatienti illos sine dubio concitarent, si manifestis expressa fuissent vocibus. Itaq; sicut in Esaia lo-
Esaia.8. quitur dominus: Liga testimonium, signa legem in discipulis meis, ita & hic necessario factum credamus, vt ligaretur testimonium hoc mysticum, discipulis Christi repositum, ab inimicis Christi conseruandum, propter ligaturæ pulchritudinem, propter blandientẽ illis literæ superficiem. Ligaturæ eiusdem summa clausura hæc est. Et mundabo sanguinẽ eorum, quem nõ mundauerunt, Et dominus commorabitur in Sion. Quorum eorum mundabo sanguinem? Aegyptiorum videlicet & Idumæorũ, quos semetipsos esse Iudæi non sentiunt, cum sint maximi homicidarum, qui sanguinem innocentem effuderunt. Eorum (inquit) sanguinem mundabo, quem non mundauerunt, id est, homicidia cæteraq; peccata illorum vindicabo, de quibus pœnitentiam non egerunt. Nam si mundauissent ipsi per temporalem pœnitentiam, ego non mundarem aut punirem per æterni iudicij sententiam. Succinit propheta personæ loquentis domini, conuersus ad nos ac dicens: Et dominus commorabitur in Sion, in illa videlicet, cuius
Psal.86. fundamenta sunt in montibus sanctis, cuius portas diligit dominus super omnia tabernacula Iacob, de qua tã mirabiliter, quàm veraciter loquitur spiritus sanctus, & homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus. Ibi commorabitur, ibi moram faciet æternam, ibi semper videbitur Deus deorum, semperq; desiderabilis erit ad videndum.

FINIS LIBRI IN IOHELEM PROPHETAM.

PROLOGVS

PROLOGVS RVPERTI IN
AMOS PROPHETAM.

TERTIVS in ordine duodecim prophetarum, sanctus Amos, magnā do- *Magisteriū*
ctoris & eruditoris sui spiritu sancti gratiam commendat, ad gloriā ipsius re *sancti spūs*
ferendo, quis & vndè in prophetam fuerit assumptus. Ait enim ipse in titulo *in Amos.*
prophetiæ suę. Verba Amos, qui fuit in pastoralibus de Thecue. Et alibi. Nō
eram propheta, nec filius prophetæ, sed armentarius vellicās sycomoros, & *Amos 7.*
tulit me dominus, cum sequerer gregem, & dixit ad me. Vade propheta po
pulo meo Israel. Magnum quippe est præconium gratiæ & gloriæ domini,
in eo quod pastorem implendo, prophetam facere & dignanter voluit, & efficaciter potuit.
Porrò nos temeritatis argui veremur, qui verba non hominis, sed dei verba. non ab humo ꝓ-
lata, sed cœlesti magisterio deprompta, tractare nitimur, quorum sub maiestate magni & an- *Difficultas*
tiqui, multoq; maiores q̄ nos, intellectus ꝓprii vires succūbere fatentur. Quis enim (inquiūt) di *in hoc pro-*
gnè exprimat tria & quatuor scelera Damasci, Gazæ, Tyri, Edō, filiorū Ammon & Moab, in se *pheta.*
ptimo octauoq; gradu Iudæ & Israel? Quid igitur? Remittemus laxas manus, & verborum dig
nitatē atq; difficultatem, dormitionis ac somnij nobis vt pigri occasionem faciemus? Si hoc a-
gimus, contra nos est illud dictum sapiētis, vt excusari nō possimus. Vade ad formicā ò piger,
& considera vias eius, & disce sapientiā. quæ cū non habeat ducē vel præceptorē, nec principē,
parat æstate cibum sibi, & congregat in messe quod comedat. Vsquequo piger dormis? Quā-
do consurges ex somno tuo? Paululum dormies, paululū dormitabis: Paululum conseres ma-
nus vt dormias, & veniet tibi quasi viator egestas, & pauperies quasi vir armatus. Si verò im- *Prou. 6.*
piger fueris, veniet tibi vt fons messis tua, & egestas longè fugiet à te. Quo nā hæc dicta tendūt,
nisi vt spem suggerant inopi animæ, quatenus de adiutorio dei cōfidens ꝓperet, exēplo for-
micæ, maiora humeris suis onera subire, cibū q; sibi parare? Ventura nanq; est fames pigris &
somnolentis, in hoc tēpore dormitantibus, & occurret illis quasi vir armatus. quā & Psalmista
prospiciens, cum dixisset. Nouit dominus dies immaculatorū, & hæreditas eorū in æternū erit, *Psal. 36.*
subiunxit atq; ait. Non confundentur in tēpore malo, & in diebus famis saturabuntur. Tēpus
malum & dies famis nimirum appellat diem iudicii, quando mali & pigri, qui hic neglexerūt *Deut. 8.*
omnem sermonem procedentē ex ore dei, in quo viuit, & sine quo non viuit homo, esurient &
sitient in æternum. Exurgamus igitur etiam ad hanc partē sermonis dei, & quisquis hæc opus-
cula nostra legerit, exoratum se nouerit, vt cum beneuolis arridens oculis dicat de nobis illud *Prouer. 30.*
eiusdem sapientis, Formicæ, populus infirmus, qui pręparat in messe cibum sibi.

FINIS PROLOGI.

RVPERTI ABBATIS
TVITIENSIS IN AMOS PROPHETAM
COMMENTARIORVM LIBER PRIMVS.

VErba Amos qui fuit in pastoralibus de Thecue, quę vidit super Israel in die- *Verbū domi*
" bus Oziç regis Iuda, & in diebus Hieroboā filij Ioas regis Israel, ante duos an- *ni factum*
" nos terręmotus.] Amos q̄d interpretat̄ populus auulsus, ex ipsa sui nominis *ad Amos*
" interpretatione durū pręfert præsagiū Israeli ad quē mittitur, quod videlicet *durū Israeli*
proxima captiuitate de terra sua foret auellēdus, quia aureos colēdo vitulos, *præsagium.*
à domo & stirpe Dauid, quę elegerat dominus, fuerat auulsus. Huius v̄ba sunt
hęc, de viuo nimirū fōte (quod est vnicū verbū dei) ꝓlata, & idcirco omni ve
ritati rerū sequentiū necessario adimplenda. Qui videlicet Amos fuit in pastoralibus Thecue.
Est aūt Thecue vocabulū oppidi, distantis à Bethleē sex millibus ad meridianā plagā, & vltra
nullus est viculus, ne agrestes quidē casæ, quales Aphri appellant Mapalia, furnis potius q̄
domibus similes. Tāta est heremi vastitas, quę vsq; ad mare rubrū, Persarumq; & Aetiopū atq;
Medorū terminos dilatatur. Et q a humo arida atq; arenosa nihil omnino frugū gignitur, cūcta
sunt plena pastoralibus, vt sterilitatē terræ cōpensent pecorū multitudine. Ex hoc numero pa
storū & Amos propheta fuit, imperitus sermone, sed nō scientia. Idē enim qui per oēs prophetas
spūs sanctus, per istū quoq; locutus est. Porrò Thecue tuba interpretat̄. Vndè & hoc ipsum no-
mē viculi multū cōgruit rei, scilicet huic ꝓphetię, quæ nimirū si bene audit̄, si aures audiendi ha
bemus, tanta & tā fortis est, vt meritò vocetur tuba dei. Hęc verba vidit super Israel, subaudit̄

venientia velut grande pondus. Cæterùm nisi Israel præuaricatus fuisset, & idcirco nõ aduersa, sed prospera nunciaret, rectius diceretur ad Israel siue pro Israel. Vidit aũt visione illa qua *2. Par. 26.* possunt verba videri, scilicet visione mentis, quę vera visio est, ob cuius excellẽtiã & prophetæ dicuntur vidẽtes. Ozias cuius in diebus hæc vidit cognomẽto Azarias dictus est, rex Iuda, qui indebitũ sibi sacerdotiũ vendicare conatus, lepra in fronte percussus est, quando irã domini non solum pœna eius, sed & terrę motus ostendit, quem Hebræi tunc accidisse cõmemorãt. Ante duos annos illius terrę motus hæc verba se vidisse testatur. Cur aũt terręmotus eiusdem nunc fecerit mentionẽ, si ratio quæritur, opportunius in proximo dicetur, quando pro necessitate mystici sensus inueniendi, scrutabimur verticẽ Carmeli, cur præmisso, dominus de Siõ rugiet, & de Hierusalem dabit vocem suã, & luxerunt speciosa pastorũ, subiunxit atq; ait, & exiccatus est vertex Carmeli. *Hieroboam hic, pronepos Iehu.* Porrò Hieroboam iste non est filius Naboth, qui peccare fecit Israel, sed filius Ioas, filij Ioathan, filii Iehu, pronepos eiusdẽ Iehu, sub quo prophetauerunt, Osee, & Iohel, & Amos. Verba ipsa iam nunc aggrediamur. [Dominus de Sion rugiet, & Hierusalẽ dabit vocem suã, & luxerunt speciosa pastorũ, & exiccatus est vertex Carmeli.] Ab eo quo „ summa sanctorũ prophetarũ intentio tendit, verborũ suorũ initiũ facit, scilicet ab aduentu, qui „ tunc expectabatur, & euangelio Christi filii Dei, & quid propter eius reiectionem siue repulsionem infelicibus euenturum foret Iudæis, mirabiliter atq; terribiliter propheta de pastore assumptus edicit. Nam dominus de Sion rugiet, hoc est, Christus dei filius, deus & dñs, homo factus, & mortẽ passus, infernum cõfringet, & mortẽ euincet, tanq̃ leo fortissimus, tanq̃ catulus leonis.i. fortissimus, filius fortissimi dei, secundum prophetiã Iacob dicentis. *Gene. 49.* Catulus leonis Iuda, ad prædã fili mi ascendisti, Requiescens accubuisti vt leo, & quasi leæna. Quis suscitabit eum? Tanto rugitu emisso de Siõ, deinde de Hierusalẽ (quæ vna eademq; ciuitas est) dabit vocẽ suam.i. emittet prædicationem euangelicã. quod & fieri oportere secundum scripturas ipse testatus est. Quoniã sic scriptũ est, & sic oportebat Christũ pati, & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiã & remissionem peccatorũ in omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem. *Luca. 24.* Quid deinde miseris euenturum erat Iudæis? Nimirũ geminum malũ, duplex contritio, alia tẽporalis, alia æterna. siue alia corporalis, alia spiritualis. De temporali siue corporali, & luxerunt speciosa pastorũ, inquit. De æterna siue spirituali, & exiccatus est (inquit) vertex Carmeli. Quæ enim vel quorũ speciosa pastorum luxerunt, & quomodo luxerunt? *Speciosa pastorũ Hierusalem.* Vtiq; speciosa ciuitas illa Hierusalẽ, quæ & prophetas & ipsum dominũ prophetarũ occidit, & augustũ in ea templum, quo nihil in orbe fuit augustius, & cætera quæcunq; speciosa siue delectabilia potuerant habere pastores illi falsi, scilicet scribæ & pharisæi, qui se profitebãtur esse pastores, cũ essent lupi rapaces. Luxerũt luctu incõsolabili, circundãtibus & vastãtibus cuncta Romanis, quibus vincẽtibus, quicũq; ex Iudæis gladio, fami, & igni superesse potuerũt, in oẽs gẽtes captiui ducti sunt. Hæc fuit & est cõtritio tẽporalis, cõtritio corporalis. *Vertex Carmeli, scribę et pharisęi.* Quis porrò erat Carmelus, & quis Carmeli vertex, & quomodo exiccatus est? Interpretatio nois Carmeli rẽ cito aperit. interpretatur enim Carmelus, sciẽtia circuncisionis. Ergo Carmelus secundum suum nomen significat circuncisionem, id est, Iudaismũ carnalẽ, multũ in sua scientia gloriantem. Vertex eiusdem Carmeli, illa fuit generatio, quæ saluatorẽ crucifixit, generatio *Prouer. 30.* cuius (vt sapientia dicit) excelsi erant oculi, & palpebræ in altũ resurrectæ. Illa nãq; generatio circuncisionis, summũ sibi visa est esse vel habere culmen scientiæ, ita vt & claues sciẽtiæ dixerit eã dominus tulisse. Væ, inquit, vobis, quia tulistis clauim sciẽtiæ. Ipsi nõ introistis, & eos qui *Luca. 11.* introibant, prohibuistis. Talis est vertex Carmeli, post rugitũ domini de Siõ, & vocem eius de Hierusalem. exiccatus est, quia videlicet extunc ab illis recessit omnis ros supernæ gratiæ, & nubibus suis mandauit dominus, ne pluerent super eos imbrem, quia repulerunt verbum dei, & indignos se iudicauerunt æternæ vitæ. Super illũ verticẽ, id est, super illã generationẽ omniũ cæterarũ nationũ omnia peccata venerunt, secundũ sententiã ipsius domini, qui cum dixisset. Ecce ego mitto ad vos prophetas & sapientes & scribas, & ex illis occidetis & crucifige*Matt. 23.*tis, &c. subiunxit atq; ait: Vt veniat super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terrã, à sanguine Abel iusti, vsq; ad sanguinẽ Zachariæ filii Barachiæ, quẽ occidistis inter templũ & altare. Amen dico vobis, venient hæc omnia super generationẽ istã. Sequitur ergo. [Hæc di- „ cit dominus. Super tribus sceleribus Damasci, & super quatuor nõ conuertã eũ, eo q; trituraue- „ rit in plaustris ferreis Galaad.] Hæc est contritio æterna, contritio spiritualis, in eo q; dicit, nõ „ *Nõ conuertam eum.* conuertã eum. Quem enim dicit eũ, nisi verticem Carmeli.i. sicur iam diximus, superbiam sciẽtię circuncisionis, cuius illa generatio vertex quidã extitit, nẽpe cum dicit, nõ conuertam eum, nõ licet subaudire Damascũ, cum Damascus sit fœminini generis, sicut & cũ dicitur, super tribus sceleribus Gazæ, & super quatuor nõ conuertã eum, non licet referri ad Gazã, cum Gaza nomẽ ciuitatis & fœminei sit generis. Et sicut cũ dicitur, super tribus sceleribus filiorũ Ammõ, & super quatuor nõ conuertã eũ, non cõuenit singulariter eũ referri ad pluralitatẽ filiorũ Ammon, Igitur nõ conuertã eum cũ dicit, subaudiri necesse est Carmelũ, siue verticem Carmeli.i.

populum

populum Iudaicum circuncisum, maximeq; illam, quæ dominum crucifixit, generationem e-
iusdem populi, cuius sententia denotatur reprehensibilis ex interpretatione (vt iã dictũ est) no-
minis Carmeli. Neq; enim leuiter ac sine magnæ indignationis pondere illa generatio hic di-
cit vertex Carmeli, sed eodẽ spiritu, & eadẽ ira, qua & diabolus sub nomine principis Tyri, in
propheta propter præsumptionẽ scientiæ dicitur Cherub, q̃d interpretatur plenitudo sciẽtiæ.
Tu (inquit) signaculũ similitudinis, plenus sapientia, & perfectus decore, in deliciis paradisi dei *Ezechi. 28.*
fuisti, Tu Cherub extentus & protegens, & posui te in monte sancto dni. Itẽ, & eieci te de mõte
dei, & perdidit te ò Cherub protegens de medio lapidum ignitorũ. Homo quoq; cui persuasit
in prætium transgressionis scientiam plenariam, dicendo, & eritis sicut dij scientes bonũ & ma *Gene. 3.*
lum, super eodem vitio denotatur in ligno præuaricationis, dum pro eo quod accidit, nomen
ironicè scriptum est illi, vt diceretur lignũ scientiæ boni & mali. Ita nimirũ per verticem Car
meli, secũdum iam dictã interpretationem, terribiliter hic denotari arbitramur superbiã illius
generationis siue circuncisionis, nimium de scientia præsumentes. cuius tanta præsumptio, vt
Christum virtutem & sapientiam dei speraret se circumuenire posse dolis, & ita exinanire cõ
silium dei, vt illũ qui venisset benedictus in nomine domini, faceret haberi maledictũ in manu *Terribilis*
legis domini, p eo quòd dixerat lex, quia maledictus est à deo qui pendet in ligno. Proinde *dei sententia*
terribiliter dictũ, & cum metu ac reuerentia cogitandũ, quod propter scelera Damasci, ꝓpter *contra occi*
scelera Gazæ, propter scelera Tyri, propter scelera Edom, propter scelera filiorũ Ammõ, pro- *sores Chri-*
pter scelera Moab, propter scelera Iuda, & propter scelera Israel, hic indicet dominus, & dam *sti.*
net illum verticẽ Carmeli, vt nõ conuertat eum, id est, omnino repellat & excæcari tradat eum
secundum alterius prophetiæ testimoniũ, qua idem dominus dicit. Excæca cor populi huius, & *Esaiæ 6.*
aures eius aggraua, ne forte videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, &
conuertatur, & sanẽ eum. Quis hoc animaduertere posset, nisi dominus ipse in luce euangelij
consonanter & manifestius dixisset, illud quod iã præmisimus, vt veniat super vos omnis san
guis iustus, qui effusus est super terram à sanguine Abel iusti. Itaq; Amẽ dico vobis, veniẽt hæc *Matt. 23.*
omnia super generationẽ istã. Deniq; si omnia, ergo & Damasci & Gazæ, & Philistijm & Tyri,
& Edõ, & Moab, patrũ suorũ Iuda, atq; Hierusalẽ scelera venire debuerunt super generatio- *Infœlicissi*
nem illam secundum prophetiam hanc. Porrò quamuis dicantur venire super illius genera- *ma gene-*
tionis verticẽ, nõ tamen remoueri dicuntur ab eisdem, quorum priorum scelera fuerunt, vel à *ratio.*
quibus incœpta sunt. Nam & illi onus suũ singuli portare debuerunt, illa aũt infœlicissima ge-
neratio, & onera omniũ illorum, & suũ debuit portare onus proprium. Verè generatio infelix,
malum tẽpus separata, quemadmodũ hic idẽ propheta quodã loco, cũ exclamasset, væ qui opu *Infra. 6.*
lenti estis in Sion: inter cætera subiunxit, Qui separati estis in diẽ malũ, & appropinquatis so-
lio iniquitatis. Nempe sicut dominus noster apostolos suos beatificans & dicens. Ego misi vos
metere quod non laborastis, alij laborauerũt & vos in labores eorum introistis. mercedẽ illorũ *Ioann. 4.*
non excludit qui laborauerũt & non messuerũt, videlicet sanctorũ patriarcharũ, qui expecta- *Hebr. 11.*
uerunt, & non acceptis promissionibus, oẽs defuncti sunt, sed istorũ præfert qui sine labore ex-
pectationis ipsum præsentẽ beatis oculis videre meruerunt, ita nimirum cum dicit. Veniẽt hęc
omnia super generationem istã, pœnã Damasci & cæterorũ nõ aufert, sed generationis eiusdẽ,
quæ mensuram illorum impleuit, maiorẽ fore censet. Iã literæ ordinẽ prosequamur. Super tri-
bus sceleribus Damasci, & super quatuor nõ conuertã eũ. Rectè in initio scelera ponit Damasci,
quia videlicet à Damasco initiũ fuit sanguinis, de quo dominus ait, vt veniat super vos omnis
sanguis iustus, qui effusus est super terrã à sanguine Abel iusti. Is nanq; locus esse dicit, vbi Ca
in eundẽ Abel occidit, & ex eo traxisse causam nominis sui. Damascus nanq; bibẽs sanguinẽ *In Damas-*
interpretatur. Computanda iam hic sunt scelera tria, & quatuor, & designanda qualitatibus *co primũ fu*
proprijs. Primum scelus est voluntas peruersa, quę & si opere cõplere nequeat, tamẽ scelus vtiq; *sus est san-*
est. Vndè & propter odiũ, quoniã & occidendi voluntas est, iam quisq; dicitur & est homicida. *guis, scilicet*
Omnis enim qui odit fratrem suũ, homicida est. Iam ergo mortuus est qui odit, sed mors eius *Abel.*
intrinsecus latet, & rursus ad vitam conuerti potest, sicut illam puellã dominus suscitauit, quæ *1. Ioan 3.*
nondum erat elata, sed in domo iacebat. Secundum scelus est, voluntatẽ opere compleuisse, *Matt. 9.*
& hoc facto mortuus est peccator, & foras elatus. Sed adhuc suscitari potest, sicut illũ iuuenem *Luc. 7.*
dominus suscitauit, qui per portam ciuitatis mortuus efferebatur. Tertium scelus est, opus ma
lum in consuetudinem vertisse, & tunc peccator mortuus & sepultus est. Sed adhuc ad vitam
suscitari potest, sicut Lazarum sepultum iam quadriduanum & fœtentem dominus suscitauit. *Ioan. 11.*
Quartum scelus est, in suo sibi peccato cõplacere, deoq; ad pœnitentiã reuocanti, & legi eius re-
darguenti, superbiæ spiritu resistere. Hoc scelus diabolicũ est, q̃d & in psalmo breui versiculo
designantur. Qui dixerunt, linguã nostrã magnificabimus, labia nostra à nobis sunt, quis noster *Psal. 11.*
dominus est? Hoc scelus perpetrare & sic loqui, est dicere verbum contra spiritũ sanctum, & *Ioan. 12.*
non remittetur neque in hoc seculo neque in futuro. Non placet sancto spiritui, vt conurr-
gat illum qui sese in hoc scelus erexit. Nunc iam literæ huius distinctionem siue tenorem
diligenter

Tria scelera aliorū, verticis vero Carmeli quatuor. diligenter attendamus. Super tribus (inquit) sceleribus Damasci, & super quatuor. Non dicit, super tribus sceleribus & super quatuor Damasci, sed nomē Damasci tribus & quatuor interponit, & tria & quatuor scelera subiūxit. Hic tenor in oībus vigilāter cōsiderandus est. Ita enim super tribus sceleribus Gazę dicit, demūq; & super quatuor, adiūgit. Super tribus sceleribus Edom (inquit) ac deinde ac super quatuor ait. Sic omnino & in cæteris. Nusq̄ tria & quatuor scelera cōiungit. Quod si faceret & tria & quatuor viderenť esse scelera Damasci, & Gazę, & Tyri, & Edō, & filiorū Ammō, & Moab, & Iudæ, & Israelis. Nunc aūt hoc perpēdere operęprețiū est, ꝙ singulorū illorū, Damasci videlicet & cęterorū, tria tantū scelera sint, quatuor verò verticis Carmeli. i. sæpedictę generationis, cuius tēpore dñs venit. Deniq; nec illa quartū scelus habuisset, nisi dñs ad eā venisset, sicut & ipse testatus est. *Ioann. 15.* Si nō venissem & locutus fuissem eis, peccatū nō haberēt. Nunc aūt excusationē nō habēt de peccato suo. Itē, si opera nō fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatū nō haberent. Nūc aūt & viderunt & oderūt & me & patrē meū. Igitur quoniā dominus ad Damascū, ad Gazā, ad Tyrū, ad Edō, ad filios Ammō, & ad Moab nō venit. sed neq; ad Iudā, neq; ad Israel prioribus temporibus venerat, sicut venit in tempore illius generationis, tria tamē sunt scelera Damasci & cæterorū, quatuor aūt verticis Carmeli. i. illius malæ & adulteræ generationis Iudæorū siue scribarū & pharisæorū, qa filiū Dei & opera eius viderunt, ipsumq; & patrē ipsius oderunt. Deniq; & Damascus, & Gaza, & Tyrus, & Edō, & filii Ammō, & Moab, tria hæc scelera, malā voluntatē, & malū opus, & mali operis cōsuetudinē habuerunt, sed de quatuor. i. de superba defensione scelerū aliquā habere defensionē sibi videri possunt, quia neq; Christū viderūt, neq; patrē eius bonū cognouerūt, sed neq; legē eius, vel redarguentē audierunt. Iuda quidē & Israel ante generationē istā legē habuerunt, & transgressi sunt, atq; in transgressionis suæ defensionē prophetas occiderunt. veruntamen nō ita, sed in cōparatione illius sæpedictę generatiōis, multò magis excusabiles sunt. Etenim & de Iuda, & de Israel, qualiacūq; exēpla sunt, ꝙ pęnitentiā egissent, si factæ fuissent virtutes in illis, quæ in illa generatione factæ sunt. *3. Reg. 21.* Deniq; & Achab rex Israel, cum audisset sermones domini per Heliā Thesbitē, pro sanguine Naboth quē occiderat, pœnitentiā egit, ieiunauitq; & dormiuit in sacco, & ambulabat demisso capite. Et idcirco nō inducā (ait dñs) malū domui eius in diebus eius eius. Et Manasses rex Iuda, cū impie gessisset, multūq; sanguinē innoxiū fudisset, postq̄ coangustatus est, orauit dominū, & egit pœnitentiā valde coram Deo patrū suorū. Illa aūt generatio (de qua nunc sermo est) neq; sicut Achab rex Israel de futuris malis prædicenti domino credidit, neq; sicut Manasses rex Iuda, postq̄ mala ipsa venerūt, ꝑpter tantas angustias pœnitentiā egit, q̄uis perirent fame, gladio, & igni, q̄uis qui erāt residui, ducerēt in oēs gentes captiui. Cæteris qui in hoc loco præscribunť, Damasco, Gazę, Tyro, Idumęę, filijs Ammō, quòd si annunciatū illis fuisset, testis est ipse dominus, qa pœnitentiā egissent. *Mat. 15.* Cū enim exprobraret ciuitatibus, in quibus factę sunt plurimæ virtutes, nec egissent pęnitentiā. Væ tibi (inquit) Corozai, væ tibi Bethsaida, subiūxit, atq; ait: Quia si in Tyro & Sydone factæ essent virtutes, quę factę in vobis, olim in cinere & cilicio pœnitentiā egissent. Quod de Tyro testatus est, hoc idem de cęteris ciuitatibus siue gentibus, inter quas Tyrus tertio loco hic nominatur, licet intelligi. Quòd si quęras, cur ergo nō fuit annunciatū, quare virtutes non sunt factæ in illis, quoniā crederēt & pœnitentiā agerent. Breuiter hic ꝓ tēpore respōdendū est, quia deus de tali illorū pęnitētia nō curauit, aut curare debuit, quæ nō ageret pro æterna salute futuri seculi, sed pro vitāda aduersitate, pro retinenda prosperitate vitæ præsentis. In hoc dūtaxat cūctis illis generatio sæpedicta magis inexcusabilis extitit, & sceleratior cunctis illis, quia neq; tēporalis miserię cōminationibus, quā illaturi erāt Romani, neq; æterni iudicij vel gehennæ ignis auditui domino prænūciante credidit, semper incredula, semper dura ceruice rebellis. Igitur tria tantū Damasci & cæterorū, verticis aūt Carmeli quatuor scelera sunt, quia quartū est cor impęnitēs, siue rebellio atq; defensio scelerū. *Mysterium in numeris. 7. & 77.* Porrò tria & quatuor, septē sunt, quia numerus impar insolubilis, neq; enim in partes æquas potest resolui, sicut plerunq; vniuersitatē significat, ita in Cain, qui typus fuit illius generationis, insolubilē siue interminabilē vindictā designat, dicendo Lamech. *Gene. 4.* Septies vltio dabitur de Cain, de Lamech verò septuagies septies. Et quidē vindicta videť excēdi, cū dicit. de Lamech, septuagies septies, quia numerus prolixor est, sed ecōtra, solubilē significat vltionē de Lamech, qui numerus solubilis est, septies verò insolubilē vltionē de Cain, quia numerus insolubilis est. Deniq; septē nullus alius metitur numerus præter vnitatē, septuagintaseptē alii quoq; metiuntur numeri, videlicet septē & vndecim. Nā septies vndecim, siue vndecies septē, septuaginta septē sunt. Itaq; cū dicitur, septies vltio dabitur de Cain insolubilis, & idcirco maior vltio denūtiatur. *Lamech.* dicendo aūt, de Lamech verò septuagies septies, solubilis, & idcirco minor vindictę modus appenditur. *Gene. 4. Cain.* Proinde cū dicit dominus, sed omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur, subaudiendū est, nisi pęnitentiā egerit. Et in lege quoties dicitur, qui hoc vel illud fecerit, morte moriatur, & in Euangelio, *Mat. 26.* omnes enim qui acceperint gladiū, gladio peribūt, necessario subaudiendū est, nisi pœnitentiam egerint. Iste cor non pœnitens se habuisse ostendit, qui nemine

vocante

vocante in ius, reum ſe eſſe confeſſus eſt, quoniam(inquiens)occidi virum in vulnus meum,&
adoleſcentulum in liuore meo. Ille autem & requiſitus domino,negauit,proteruè dicẽs,neſcio,
nunqd cuſtos fratris mei ſum,& conuictus deſperauit. Maior eſt(inquiens)iniquitas mea, q̃ vt
veniam merear. Igitur & generationis illius vltionẽ interminabilẽ ſignificat hic numerus ſep-
tenarius,cum dicitur,ſuper tribus ſceleribus gentiũ iſtarũ,& ſuper quatuor nõ conuertã,q̃d idẽ
eſt,ac ſi diceretur. Propter omnẽ ſanguinẽ iuſtũ qui effuſus eſt ſuper terrã, proijciam generati-
onem illã, quoniã tribus ſceleribus alienis addendo ſua quatuor, ſicut patrũ ſuorũ,ita & om-
nium gentiũ menſurã impleuerunt. Scelera Damaſci in hoc vno facto comprehendit,eo quod *Tria ſcelera*
triturauerit in plauſtris ferreis Galaad. Hoc Damaſcũ feciſſe conſtat, regnãte Azahel ſecundũ *Damaſci.*
prophetiam Heliſæi. Scriptũ eſt enim Stetitq; cũ eo, & cõturbatus eſt vſq; ad cõfuſionẽ vultus,
fleuitq; vir Dei, Cui Azahel ait. Quare dñs meus flet? At ille reſpondit. Quia ſcio quæ facturus 4.Reg.8.
ſis filiis Iſrael mala. Ciuitates eorũ munitas igni ſuccendes,& iuuenes eorũ interficies gladio,&
paruulos elides,& prægnantes diuides. Dixitq; Azahel. Quid enim ſum ſeruus tuus canis,vt fa
ciam rem iſtam tã magnam? Et ait Heliſæus. Oſtendit mihi dñs, te regẽ Syriæ fore. Factũ eſt vt
propheta prædixerat,& in facto eius tria ſcelera,de quibus ſupra dictum eſt, hoc modo diſtin
guuntur. Primum ſcelus vltroneũ eius odiũ fuit, quo aduerſus populũ dei cor ſuũ indurauit, *Primum.*
nihil ab eo læſus,imò & deo & prophetis eius ingratus, Heliæ ſcilicet & Heliſæo,per quos fue- 3.Reg.19.
rat rex præſignatus. Nã ad Heliã dñs. Vade(inquit)reuertere in viam tuam per deſertũ in Da
maſcũ,cumq; perueneris illuc, vnges Azahel regẽ ſuper Syriã. Ad Heliſæũ aũt idẽ reuelatũ fue-
rat,cùm diceret ad eũ(vt iã præmiſſum eſt)oſtendit mihi dñs,te regẽ Syriæ fore. Secundũ ſce *Secundum.*
lus fuit,quod odiũ illud opere expleuit,dum cõtra regẽ Iſrael Achab ad præliandũ in Ramoth
Galaad aſcendit, mala vtiq; reddẽs pro bonis,ſicut & præceſſor eius Benadab. Quid enim bo 3.Reg.20.
nifecerat cum illo rex Iſrael? Victi Syri cũ dixerũt. Ecce audiuimus quod reges domus Iſrael
clemẽtes ſint. Ponamus itaq; ſaccos in lumbis noſtris,& funiculos in capitibus noſtris, & ingre
diamur ad regẽ Iſrael,forſitan ſaluabit animas noſtras. Egreſſus eſt ad eum Benadab,& leua-
uit eum in currũ ſuũ. Qui dixit ei. Ciuitates quas tulit pater meus à patre tuo,reddã,& plateas
fac tibi in Damaſco,ſicut fecit pater meus in Samaria,& ego fœderatus recedam à te. Pepigit
ergo fœdus,& dimiſit eum. Hoc fœdus vterq; irrupit,quia ꝓpter Ramoth Galaad,quæ ciuitas
erat Iſrael,vterq;,Benadab ſcilicet & Azahel,ſuo quiſq; tẽpore ad præliandũ cõtra Iſrael aſcẽ- *Tertium.*
dit. Tertiũ ſcelus eiuſdẽ Azahel regis Syriæ ſiue Damaſci illud fuit,quòd nõ vna victoria cõtẽ 4.Reg.10.
tus in Ramoth Galaad,quotieſcunq; & quãtũcunq; potuit,percuſſit Iſrael, & cõcidit in vniuer
ſis finibus eius,ſicut poſtmodũ eadẽ ſacra hiſtoria teſtatur. Et percuſſit eos(inqt) Azahel in vni
uerſis finibus Iſrael,à Iordane cõtra orientalẽ plagã, omnẽ plagã Galaad & Gad, & Ruben,&
Manaſſe,ab Azoer quæ eſt ſuper torrentẽ Arnon,& Galaad, & Baſan. Porrò,Galaad inter-
pretatur aceruus teſtimonij,ſignificatq; hoc nomẽ martyres,id eſt, teſtes Chriſti, quorũ in per-
ſecutione ille ſæpedictus vertex Carmeli ſuperauit crudelitatem huius Damaſci ſiue regis Da
maſceni, & tria eius ſcelera quatuor ſuis ſceleribus abundãtius impleuit. Proinde ſicut omnis
ſanguis iuſtus,ita ille,quem tunc Damaſcus fudit, ſuper illum verticem venire debuit. Sed iã
hic quæri poteſt,quomodo inter ſanguinem iuſti ſanguis ille poſſit reputari,quẽ tunc Dama-
ſcus effudit. Certum eſt enim,quia tunc temporis miſerabilis Iſrael, nimirũ idololatriæ culti-
bus ſordebat,quam ob cauſam tradebatur in manus hoſtium, iuſtam domini ſuſtinens iram.
Ad hoc breuiter reſpondendum, quia tunc quoq; in Iſrael nõ nihil iuſti ſanguinis erat,teſtãte
domino,cum dicit ad Heliam. Et derelinquam mihi in Iſrael ſeptem milia virorum,quorũ ge- 3.Reg.19.
nua non ſunt incuruata Baal. Septenario numero milium vniuerſitas ſignificabatur illorum,
qui etiam in illo tempore malo,regnantibus Achab & Iezabel, impietati non conſenſerunt,
latentes apud ſemetipſos,& colentes Deũ verũ patrũ ſuorũ. Ex illis nõnullos ille Damaſci be-
luinus furor triturauit. Cæterùm & in omnibus,quos peruagando diſſecuit,non merita vitæ, *Gene. 4.*
ſed veri Dei mentionem tam ille q̃ & cæteri perſecuti ſunt inimici,hoc maximè inuidentes,q̃d
dicerentur habere Deum verũ,ſecundũ inuidiã Cain, qui fratrẽ ſuum odio habuit,ob illã ſo-
lũmodo cauſam,quòd viſus eſt illi dignior eſſe cultor Dei. Ergo nec illorũ ſanguinẽ ab omni
ſanguine iuſto,qui effuſus eſt ſuper terrã,ratio excipit, ſentitq; iudicio domini veniſſe ſuper illũ
Carmeli verticem, vt exiccaretur,& non contereret eum dominus,id eſt,ſuper illius temporis
populum Iudaicũ,ſub quo,& à quo domini & prophetarũ,ſapientumq; & ſcribarũ, quos ipſe mi-
ſit,ſanguis eſt effuſus,occidendo,crucifigendo,flagellando,& de ciuitate in ciuitatẽ perſequen
« do. Sequitur. [Et mittam ignem in domum Azahel,& deuorabit domos Benadab,& conte-
« ram verticem Damaſci, & diſperdam habitatorem de domo idoli, & tenentem ſceptrũ de do
« mo voluptatis,& transferetur populus Syriæ Cyrenen, dicit dominus.] Sicut iam ſupra di-
ctum eſt, cum dicit dominus omnia venire ſuper generationem illã à ſanguine Abel iuſti, quã
intelligimus per exiccatũ verticem Carmeli, nequaq̃ tamen à pœna liberi, vel immunes ſunt
quicunque ſanguinem iuſtum fuderunt, ſed in proprijs perſonis pœnam quoque receperunt,
cuius

cuius videlicet pœnæ ſicut & culpæ, nonnullam hæreditatem generationi illi tranſmiſerunt.
Itaq; quod nunc ait, & mittam ignem in domum Azahel, &c. ſic de illa Damaſco, & de illa Sy
ria facta intelligamus ſuper tribus ſceleribus ſuis, id eſt, propter tria ſcelera ſua, quę iam ſupra
diximus, vt ignem illum & diſperſionẽ, qua illa generatio diſperiit ſuper eis tribus ſceleribus
Damaſci, & quatuor, quæ ſuo tempore adiecit, pariter reſpiciamus. Legimus quippe, quod Te
glath Falaſſar rex Aſſyrius, interfecto Raſin rege Damaſci, omnẽ Syriæ populũ in Syrenẽ trã-
ſtulerit. Ob hoc nunc ait, & conteram vectẽ Damaſci, & diſperdã habitantem de domo idoli,
omnem videlicet Syrorum fortitudinem, qua veluti quodã vecte aduerſariorum impetus ſub
mouebat, & vt oſtenderet vana idolorum auxilia, cum populus Damaſci Aſſyrio veniẽte ca-
peretur, ſignanter ait, & diſperdam habitatorem de campo idoli. Simulq; luxuriæ populũ ar-
Benadab re guit, dicendo & tenentem ſceptrum de domo voluptatis, quem intelligimus Raſin. Quòd au
gnante ſcri tem præmiſſum eſt, & mittam ignem in domum Azahel, & deuorabit domos Benadab, dat
pſit Amos. intelligi, quòd Azabel regnantibus Ozia & Hieroboam, iam in Syria mortuus erat, & ei in re
gnum ſucceſſerat filius ſuus Benadab, à quo poſtea omnes reges Syriæ & Damaſci Benadab
vocabulum poſſederunt. Quapropter nõ dixit, mittam ignem in Azahel, ſed in domum Aza
hel, id eſt, in domum eius regiam, cui Benadab filius eo tempore præerat. Veruntamen hoc a-
pertè ſcriptura non dicit, quòd ignis materialis domũ eius conflagrauit, ſiue quando regnante
4. Reg. 4. iam dicto Benadab filio Azahel, Ioas filius Ioahaz Syriam percuſſit, ſiue quando rex Aſſyrio
rum Raſin interfecit. Sic enim ſcriptum eſt. Mortuus eſt autem Azahel rex Syriæ, & regnauit
Benedab filius eius pro eo. Porrò, Ioas filius Ioahaz tulit vrbes de manu Benadab filii Azahel,
4. Reg. 16. quas tulerat de manu Ioahas patris ſui iure prælii, tribus vicibus percuſſit eum Ioas, & reddi-
dit ciuitates Iſraeli. Aſcendit enim rex Aſſyriorum in Damaſcum, & vaſtauit eam, & trãſtulit
habitatores eius Cyrenen. Raſin autem interfecit. Nuſquã hic vel illic mentio fit ignis, vt poſſi
mus oſtendere materialis incendii magnitudinem ſecũdum altitudinem prophetici præconii.
Septem hic Simulq; notandum, quòd contra omnes iſtas ſcelerum declamationes (excepto loco octauo
vindictæ vbi dicitur, ſuper tribus ſceleribus Iſrael) eadem pœna ignis eodem modo ſubſcripta eſt, & mit
ignis. tam ignem in domum Azahel, & deuorabit domos Benadab, & mittam ignem in murum Ga
zæ, & deuorabit ædes eius, & mittam ignem in Theban, & deuorabit ædes Boſræ, & ſuccẽdam
ignem in muro Rabath, & deuorabit ædes eius, & mittam ignem in Moab, & deuorabit ædes
Carioth. & mittam ignem in Iudam, & deuorabit ædes Hieruſalem. Iſtæ ſunt ſeptem vindictæ
ignis, ſecundum tria & quatuor ſcelera, quibus omnis iuſti ſanguinis menſuram Iuda ſiue Hie
ruſalem illa ſæpedicta generatione impleuit, cuius materialem ignem ſiue incendium totus or
bis audiuit. Quapropter ſi hiſtoria deficit, qua materialis ignis ſecundum prophetiam hanc,
illis & illis ædibus atq; muris immiſſus poſſit oſtendi, nihilominus, imò & multò magis, veri-
tatem prophetiæ miremur, atq; veneremur adimpletam, iuxta ſubtilitatem ſuæ intentionis,
quia nimirum quarum ſcelera gentium impleuit, earundem vindictas igneas illa infœlix gene
ratio ſuper ſemetipſam tranſtulit, ignẽq; commeruit, qui hic incipiens, nullum haberet finem,
Deut. 32. ſecundum illam in Deuteronomio domini ſententiam, qua dixerat: Ignis ſuccẽſus eſt in furore
meo, & ardebit vſq; ad inferni nouiſſima. Sequitur. [Hæc dicit dominus. Super tribus ſcele-
ribus Gazæ, & ſuper quatuor non conuertã eum, eo quòd trãſtulerit captiuitatem perfectã, vt ”
concluderet eam in Idumæa, & mittam ignem in murum Gazæ, & deuorabit ædes eius, & di- ”
Quinq; ci- ſperdam habitatorem de Azoto, & tenentem ſceptrum de Aſcalone, & cõuertam manũ meã ”
uitates Phi ſuper Accaron, & peribunt reliqui Philiſtinorum, dicit dominus Deus.] Quinq; ciuitates Phi ”
liſtijm. liſtinorum plerisq; locis nominatæ ſunt. Exempli gratia, vt illic. Hi ſunt autẽ anus aurei, quos ”
1. Reg. 6. reddiderunt Philiſtijm pro delibo ſuo, Azotus vnum, Gaza vnum, Aſcalon vnum, Geth vnũ,
Accaron vnum. Iſtas hic omnes præter vnam Geth ſermo propheticus nominatim comme-
morat, ſed eandem videlicet Geth non omnino præterit, dum cæteris nominatis tandem ait,
& peribunt reliqui Philiſtinorum. De iſta gente, id eſt, de Philiſtiim, hoc ſciendum, quia filiis Iſ-
rael aſcendentibus de Aegypto per mare rubeum prima inuidit. Primam enim hanc inter cę-
Deute. 32. teras gentes tunc temporis nominatam audimus in illo dolore inuidiæ ex cantico Moyſi.
Aſcenderunt (inquit) populi, & irati ſunt, dolores obtinuerunt habitatores Philiſtiim. Tunc
conturbati ſunt principes Edom, &c. Inter dolentes dolorem inuidiæ, primos poſuit habita-
tores Philiſtiim. Videretur ergo in ordine gentiũ ſceleratarũ prius debere poſuiſſe ſcelera Phi-
liſtiim, quàm ſcelera Damaſci, ſiue Syriæ. Sed ad hoc ſciendum, quia etiã ante exitũ de Aegypto,
imò & ante diſceſſum Iſrael in Aegyptum, Syriam in perſecutione ſanctorum proprius liuor
Deute. 26. excitauit, teſtante eodem Moyſe, cum in Deuteronomio dicit: Suſcipienſq; ſacerdos cartal-
lum, ponet ante altare domini Dei tui, & loqueris in conſpectu domini Dei tui. Syrus perſeque
Gene. 31. batur patrem meum, qui deſcendit in Aegyptum, & ibi peregrinatus eſt in pauciſſimo nume-
ro, creuitq; in gentem magnam & robuſtam, &c. Syrus (inquit) id eſt, Laban de Meſopotamia
Syriæ, aſſumptis fratribus ſuis perſecutus eſt patrem meum Iacob, quem & comprehendit in
monte

monte Galaad, sed vidit in somnis dicentem Deũ. Caue ne quicquã asperè loquaris contra Ia-
cob. Illa persecutio Syri iam tunc, & periculosa fuit, & magnam persecutionẽ significauit, qua
iam humiles persequi incipiebant superbi secundũ interpretationẽ ipsius nominis Syri. Syrus
interpretatur sublimis. Rectè igitur, non ante, sed post Syrũ, siue Damascũ hic ponitur Phili-
stiim, nõ ob istam solũmodo causam, verumetiã quia sic iã superius dictũ est, vbi initiũ effusum
est iusti sanguinis, quando fratrem suum Abel iustu Cain funestus occidit. Item, rectè quæritur, *Iudi. 16.*
cur in capite condẽnationis Philistiim, Gaza potius quàm Azotus, siue Ascalon, aut certè Acca
ron posita sit, dicẽdo, super tribus sceleribus Gazæ? Ad quod dicendũ, quia Gazę potius Iudaici
sceleris simul & damnationis triste præsagium prætulit, videlicet in eo quòd apud illã Sanson for
tissimus & occubuit, & plures quàm viuus occiderat, moriens occidit. Quo tandẽ in facto Gazæ, si-
ue Philistiim scelera, quorũ de numero iam dictum est, denotatur? Eo quòd (inquit) trãstulerit
captiuitatẽ perfectam, vt cõcluderet eã in Idumæa. hoc videtur dicere, quòd Gazæ captiuitatẽ
ex populo Idumæorum duxerit, & quod Idumæis vendiderit quos ceperat ex Iudæis. Verùm
hoc etsi factum est, tamen non tam clarè factum est, nec tanta captiuorũ, siue venditorũ multi
tudine, vt sacris historijs traditũ sit, atque idcirco res minor videtur, quàm vt prophetica declamatio-
ne, siue conquestione digna sit. Altius ergo quærendũ, quid Gazæ siue Philistiim conspiratiõe,
habita cum Idumæis, contra populũ dei fecerit. Iã ante dictũ, quia filiis Israel ascendentibus de
Aegypto per mare rubrũ, gens Philistiim prima inuidit. Sciendum autẽ, nec dubium est, quòd *Cõspiratio*
si Idumæi, filii videlicet Esau, filijs Israel tanquàm fratribus suis, vt iure debuissent, auxilium ferre *Philistiim,*
voluissent, & Philistiim & Chananæi, de quibus postmodum dicẽdum erit, nõ tã facile illis ob- *et Edõ con-*
sistere tentauissent. Proinde itẽ & illud non dubiũ est, quin prima illis cura fuerit, antiquam in *tra filios Is*
uidiæ flammã, quã habuit Esau contra fratrem suũ Iacob, resuscitare in gente eiusdẽ Esau, id est *rael.*
in Idumæis, imo & augere malis persuasionum flatibus, vt sibi cæteris gentibus potius quàm Is
raelitis Idumæi consentirent, secumque contra illos cõmunes inimicitias susciperent. Hoc primi
fecisse Philistiim vigilanter attendentibus scriptura indice probantur. Scriptũ est enim. Igitur *Exod. 13.*
cum emisisset Pharao populũ, nõ eos duxit dñs per viã terræ Philistiim, quæ vicina est, reputãs,
ne fortè pœniteret eum, si vidisset aduersum se bella cõsurgere, & reuerteretur in Aegyptum. *Deut. 32.*
Si vidisset (inquit) aduersum se bella consurgere, quòd vtique fieret, nã iã tunc (vt supra dictũ est)
dolores obtinuerunt habitatores Philistijm. Nec verò absque consensu fratrũ Israelis, id est, Idu-
mæorum, hoc facere leuiter ausi fuissent, imò & communẽ cum illis conspirationem eandemque
præparauerant voluntatẽ. Hoc ex eo satis liquet, quod filiis Israel declinantibus Philistiim, pri *Nume. 20.*
mi ex cunctis gentibus armati occurrerunt eidem sui fratres Idumęi, sicut scriptũ est. Misit nũ-
cios Moses de Cades ad regẽ Edom, qui dicerent. Hæc mandat frater tuus Israel. Obsecramus,
vt nobis transire liceat per terram tuam. Ad hæc respondens Edom, non transibis (inquit) per *Ibidem.*
me, alioquin armatus occurram tibi. Rursus supplicantibus respondens, ait. Non transibitis.
Statimque egressus est obuius cum infinita multitudine & manu forti, nec voluit acquiescere de
præcanti, vt concederet transitum per fines suos. Quamobrem diuertit ab eo Israel. Igitur du
bitare opus non est, quin illuc propheta respexit, vt diceret, eo quòd transtulerit captiuitatem
perfectam, vt concluderet eam in Idumæa. Perfectam nanque captiuitatem, id est, filios Israel
consummata atque transacta captiuitate siue peregrinatione de Aegypto ascendentes transtu-
lit, id est, declinare, & per viã deserti circuire fecit. Quod nisi dominus præuidisset, & si Israelem
per terram Philistiim duxisset, vtique conclusissent eos Philistiim in Idumæa, id est, armatis oc-
currentibus Idumæis (sicut iam dictum est) ipsi à tergo insecuti fuissent, & ita conclusos oppres
sissent, ac proinde pœniteret Israelem de Aegypto exisse, cũ videret vndique aduersum se bel-
la consurgere. Horum scelerum, quæ in hoc facto numerantur, mensuram illa generatio Iu- *Acto. 15.*
daici populi, de qua sæpe dictum est, taliter impleuit. Credentibus in Christum plurimis, & ad
prædicationem euangelij transeuntibus rubrum mare baptismi, dolores obtinuerunt Iudæos
cum scribis & pharisæis, & transferre conati sunt illos, vt concluderent in Idumæam. nimirum
quando instituerunt, summittendo pseudoapostolos, vt inducerent eos in suas terrenas & car-
nales cæremonias, sicut in actibus Apostolorum scriptum est, & quidã descendentes de Iudæa
docebant fratres, quia nisi circuncidamini secundum legem Moysi, non potestis salui fieri. Itẽ,
surrexerunt autẽ quidã de hæresi pharisæorũ qui crediderunt, dicentes quia oporteret circuncidi
eos, præcipere quoque seruare legem Mosi. Hęc & similia dicẽtes & faciẽtes, nõ minimas euãgelio
Christi seditiones excitauerunt. Itaque super tribus sceleribus Gazę, & super quatuor non con-
uertam eum, inquit, subaudit verticẽ Carmeli, id est, illã generationẽ Iudaici populi, super quã,
sicut cętera omnia, ita & ista tria scelera Gazæ cũ suis quatuor iustè venerunt. Quia sicut Gaza
siue Philistiim, & mala voluntate inuiderunt, & facto persecuti sunt, & quoad potuerũt, aduer
sari non destiterunt. Ita ipsi quoque euangelio Christi, & mala voluntate inuiderunt, & facto ad
uersati sunt, & nunc vsque blasphemare non desinunt, quartũ habentes scelus in eo, quòd legẽ &
prophetas econtra testificantes audire contemnunt. Et mittam (ait) ignẽm in murum Gazę, &

deuorabit ædes eius,& disperdam habitatorem de Azoto, & tenentē sceptrū de Ascalone,& conuertā manum meā super Accaron,& peribunt reliqui Palæstinorū dicit dominus. Hæc iuxta literā vbi vel quando insigniter facta sint, sacra non narrat historia. Cæterùm in illā generationē ita factū est. Misit nanq; dominus ignē in murū eius per Romanorū manus,& deuorauit ædes eius,& dispersit habitatores de Hierusalē,& tenentē sceptrū, vt iā non habeant regē siue regnū, qui regē suū Christū negauerunt. Et conuertit manū suā super eos, quicunq; igni ī dicto superfuerunt, ita vt dispergerētur,& in oēs gentes captiui ducerētur. Nomina ipsa, Gaza, Azotus, Ascalon,& Accarō,& Philistijm generationi tali cōgruunt. Gaza quippe sonat fortitudinē,& Iudæorū designat rebellionē aduersus veritatē. Azotus interpretatur ignis vberis siue patrui,& ardentē in illis significat inuidiā patris eorū diaboli, quæ exuberat in eis. Ascalon interpretatur ignis homicida,& homicidialē illorū furorē designat. Accaron sterilitas,& inopiā illorū, quia fructū spiritus fugiunt,& paleā literæ sectātur, significat. Philistijm potione cadētes,& illorū verè ebriosum hoc noie intelligimus scandalū, iuxta illud quod in psalmo scriptū est. Fiat mēsa eorū corā ipsis in laqueū,& in retributionē,& in scandalū. Obscurētur oculi eorū ne videāt,& dorsum eorū semper incurua. Sequitur.

Interpretatio quinque vrbiū Philistiim.

Psal.68.

[Hæc dicit dominus, Super tribus scele »
ribus Tyri,& super quatuor non cōuertam eū, eo ꝙ cōcluserit captiuitatē perfectā in Idumæa, »
& non fuit recordata fœderis fratrū,& immittam ignē in murū Tyri,& deuorabit ædes eius.] »

Num.20.

Eandem impietatē quam imputauerat Gazæ, imputat & Tyro dicēs, eo ꝙ cōcluserat captiuitatē in Idumæa. Quod vt idē clarescat ex authoritate scripturæ, quando vel quomodo factū sit supra memoratæ sequētia historiæ respiciamus. Præmisso ꝙ rex Edō postulanti Israeli transitū per terrā suā negauit, statimq; egressus est obuiā cū infinita multitudine & manu forti, protinus subiungitur. Quod cū audisset Chananæus rex Arath, qui habitabat ad meridie, venisse scilicet Israel per exploratorū viam, pugnauit contra illū,& victor existens duxit ex illo prædā. Pro Chananæo Tyrū hic positā arbitramur, dictumq; esse super tribus sceleribus Tyri, pro eo vt diceret super tribus sceleribus Chananęi, Tyrii naq; & Sidonij de Chananęis sunt.

Gentes quę oderūt Israel gratis.

Quid si quæritur, cur nomen Tyri potius q̃ Chananæorū vocabulū hic scribere placuit, scire debemus, quia solas gentes illas propheticus spiritus in hoc ordine condemnare proposuit, quæ nihil ab Israel læsæ sunt,& gratuitas contra illū inimicitias susceperunt, cū ille non quæreret terras eorū. Porrò terrā Chanaā obtinere quærebat,& ad possidendā illam ex Aegypto ascenderat, & idcirco Chananęus vniuersus non ita gratuitas cōtra Israel inimicitias exercebat. Tyrū & Sidonem, quamuis & ipse (vt iam dictū est) de Chananæis essent, Israel, vt possideret, intendisse vel cōtra eas pugnasse nō legitur. Itaq; suppresso vniuersali noie Chananæi, nomen ponitur Tyri, eo ꝙ Israelē gratis oderit, sicut Syria & Philistijm,& Edō,& filii Ammō,& Moab, quorū terras dominus neq; promiserat, neq; dare volebat illi. Nunc demum videamus vtriusq; loci nonnullā in eodem scelere distantiā. Dixerat de Gaza, eo ꝙ transtulerit captiuitatem perfectā, vt concluderet eā in Idumæa. de Chananæo, id est, de Tyro, nunc dicit, eo ꝙ concluserit captiuitatē perfectam in Idumæa. Deniq; transtulisse intentione concludēdi minus est, q̃ conclusisse. Sic in memoratis rebus euenisse manifestū est. Illic enim Philistiim perfectam captiuitatem illam de Aegypto ascendentem in Idumæa non conclusit, sed tantummodo concludere parata fuit, quamobrem & dominus Israelem circumduxit per viam deserti, vndè & imputatur Philistiim, ꝙ captiuitatem transtulerit,& deinde Idumęa illi armata occurrit. Porrò, de Chananæo, pro quo intelligimus hic positū nomen Tyri, scriptū est, quia conclusum inter se & Idumæam Israel oppugnauit. Tunc nanq; venerat in monte Hor, qui est in finibus terræ Edom, Præmissoq; quamobrem diuertit ab eo Israel, cumq; castra mouissent de Cades, venerunt in montem Hor, qui est in finibus terræ Edom, Ita subsequitur. Quod cū audisset Chananæus rex Arath, qui habitabat ad meridiem, venisse scilicet Israel per exploratorum viam, pugnauit contra illū. Hoc nimirum conclusisse fuit. Illud autem tantūmodo in voluntate fuit Philistiim,& idcirco de Gaza dictū est, quia transtulit, vt concluderet. Hic autē de Tyro dicitur, quia conclusit. Notandum quoq;, quàm congruè tali in loco, tali in tēpore, vel re mentionem faciat captiuitatis. Deniq; hoc verbo crudelitatē viscerum illorū valde percutit, qui captiuitatem perfectā, vel consummatam longo tempore protractā inuidebant solui, nihil læsi à captiuis illis, quorū captiuitas talis fuerat, vt omnes homines deberent saltem pro communi humanitate commisceri,& dicere tale quid vt ille Ietro de Madian, cognatus, id est, socer Mosi. Benedictus dominus qui liberauit vos de manu Aegyptiorū, & de manu Pharaonis. Nunc cognoui quia magnus dominus super omnes Deos, eo q; superbe egerit cōtra illos.

Crudelitas earum contra Israel.

Exod.18.

Item & illud notandū, ꝙ cū dixisset, eo quod concluserit captiuitatem perfectam in Idumęa, addidit pluraliter,& non sunt recordati fœderis fratrum. Quinam erant qui non sunt recordati fœderis fratrum? Nimirum Tyrus siue Chananæus & Idumæa. Ambo nanq; consilium ineuntes, vnam eandemq; voluntatem habuerunt Idumæa siue Edom, vt contra fratrem de captiuitate reuertentem armatus exiret. Chananæus, vt Idumeæ malitiam aduersus fratrem approba-

approbaret, pariterq; accurrendo cum armis fraternum odium sibi placere ostenderet. Ita fœdus fraternum, fœdus naturale, alter istorum impugnauit, alter vt impugnaretur adiuuit. Præterea, fratres quodam modo Iudæorum Tyrij fuerunt, eo quòd Hyram princeps Tyri cũ Dauid atq; Salomone habuerit amicitias, in tantum, vt & ille in ędificationem templi atq; palatij ligna cedrina ratibus Ioppen vsq; perduceret, & hi frumentum & oleum Tyrijs largirẽtur, & viginti vrbes in Basan ei dono daret, quas ille, quia graminibus plenæ erant, suscipere noluit. Verùm quid post illam societatem, ante tempora prophetiæ huius fecerit Tyrus contra Israel, siue contra Iudam, & quomodo vel quando concluserit captiuitatem perfectam, sacra nõ narrat historia. Item, quod dicit deinde. Et immittam ignem in murũ Tyri, & deuorabit ædes eius, sacris literis apertè traditũ non inuenitur. Et quidẽ Nabuchodonosor Chaldæorum rex Tyrum expugnauit & cæpit, secundum prophetiam Ezechielis dicentis: Circundabit te munitionibus, & comportabit aggerem in Aegypto. Et rursus. Nabuchodonosor rex Babylonis seruire fecit exercitum suum seruitute magna aduersus Tyrũ, &c. sed cuncta hæc absq; ignis conflagratione fieri vel perfici potuerunt. Itaque quoquo modo in illam Tyrum vindicatum sit, illud dubium non est, quin super generationem illam sæpe dictam scelera eiusdem Tyri, sicut & cætera omnia, venerint, quia quod Tyrus fecisse arguitur, illa spiritualiter impleuit persequendo (vt superius iam dictum est) fidẽ euangelij Christi. Proinde cum dicit, super tribus sceleribus Tyri, & super quatuor non conuertam eum, subaudiendum est (vt in cęteris) verticem Carmeli. Neq; enim, quòd dicit eũ, referri potest ad Tyrũ, cum Tyrus sit fœminini generis. Cur autem vertex Carmeli illam, quæ dominum crucifixit, generationem significet Iudaici populi, sæpe dictum est, & in hac serie lectionis memoriter tenendum est. Sequitur. [Hæc dicit dominus, super tribus sceleribus Edom, & super quatuor non conuertam eum, eo quod persequutus sit in gladio fratrem suum, & violauerit misericordiam eius, & tenuerit vltra furorem suum, & indignationem suam seruauerit vsq; in finem. Et mittam ignem in Themã, & deuorabit ædes Bosræ.] Ecce iã tertiò culpatur Edom, primò cum Gaza siue Philistijm, deinde cum Tyro sceleribus arguebatur, nunc in sua tantum persona dicitur, quid fecerit, & quid recipere mereatur. & meritò, cũ singulæ gentes singulis vicibus coarguantur, iste Israelis frater impius, tertiò in iudiciũ sermonis diuini protrahitur, eo quòd fratrẽ suũ in gladio persecutus sit, & misericordiam eius violauerit. Leuemus oculos nostros superius, & statum illius consideremus temporis, quando Edom transitũ (sicut iam dictũ est) fratri suo Israeli per terrã suam non concedens, etiam armatus contra illum exiuit cum infinita multitudine & manu forti, & tũc intelligemus, quanta misericordia violatio fuerit. Israel de captiuitate demissus egrediebatur, ipse autem Edom in suo monte habitabat diues, & robustus. Cumq; esset illius frater vterinus, ex eodem patre, & vno (vt Apostolus ait) concubitu pariter generatus, sic vniuersos germanitatis naturales occlusos tenuit affectus, vt crudelior contra illum nulla esset ex cunctis gentibus, & cæterarum gentiũ roboraret manus, persecutionis & odij primus author & præuius. Nec verò contra hominem fratrem, sed contra deum erat odium eius. Quã enim ob causam tali vel tanto contra Israelem odio ferebatur? Nimirum propter benedictionem, qua sibi frater ita domino disponente fuerat prælatus, ideirco cum dixisset propheta, eo quòd persecutus sit in gladio fratrem suum, & violauerit misericordiã eius, addidit, & tenuerit vltra furorẽ suum, & indignationem suam seruauerit vsq; in finem. Furorẽ & indignationem illam dicit, qua furens & indignans Edom, id est, Esau, semper odio habens Iacob, dixit in corde suo. Veniẽt dies luctus patris mei, vt occidam Iacob fratrẽ meũ. Hoc propositum odij paterni, posteritas de qua nunc sermo est, vsq; in finem seruauit, agendo pro posse quicquid furor & indignatio suggessit. Et quidem quãdiu filij Israel in Aegypto seruierunt, & tam duræ seruitutis pensum Pharaoni & Aegyptijs illudentibus in luto & latere soluerunt, consolabatur se nequiter in illo fratre maligno Edom, paululumq; requiescebat odij spiritus, non dubiũ sibi fore existimans, quòd cassa semper deberet esse benedictio, qua iunior Iacob sibi priori fuerat prælatus, cum ipse iam regnaret, ille autem misere peregrinaretur. At vbi magnalia Dei facta sunt in Aegypto pro illo fratre suo. Vbi illũ egressum esse audiuit in manu potenti & brachio excelso, vtiq; nõ dubiũ quin renouatus sit liuor, exarserit furor, efferbuerit indignatio, quippe qui primus in gladio, perpetuus in odio, frequẽs contra illũ fuit in bello, donec vincente Dauid persensit, quod benedictionibus domini inualidior, Iacob infirmior, Israel esset indignior, facta est nãq; vniuersa Idumæa seruiens Dauid sub tributo, & ipse posuit in Idumæa custodes, statuitq; præsidium. Ideirco malam vbiq; nimisq; acerbã passim in scripturis sanctis habet memoriam. Omnes homicidæ, vniuersi persequutores piorum, nomen eius hæreditauerunt vt vocetur Edom, quia videlicet cũctorum ipse fuit exemplum. Exempli gratia, Memento domine (inquit Psalmista) filiorũ Edõ in die Hierusalem, qui dicunt, exinanite exinanite vsq; ad fundamentum in ea. Idem enim est ac si dicat, omnes ciues regni Dei, exultantes super flumina Babylonis, id est, super decursum confusionis huius sæculi. Memento domine tribulationum, quas sustinemus illatas à filiis

Tyrij quasi fratres erant Israel.

3.Reg.5.6.

Ezechi.26.

Edom ter arguitur.

Crudelitas Edom contra Israel.

Genes.27.

2.Reg.8.

Psal.136.

Edom, id est, ab imitatoribus Esau, qui propter seuitiæ magnitudinem dictus est Edom, quod interpretatur terrenus, siue sanguinolentus, quia ipsi cupiunt exinanire Hierusalē, vsq; ad fundamentum, vt totum funditus destruatur fidei & veritatis ædificium. Cunctorum talium homicidarum maximi & notissimi carnales Iudæi sunt, Abrahę siue Israel filij sunt. Illi etiam secundum exemplum prioris Esau, primogenita sua perdiderunt, scilicet adoptionem filiorum

Roma. 9. & gloriam, & testamentum, & legislationem, & promissa, quæ illorum (vt Apostolus ait) esse debuerunt. gentes autem, secundum exemplum iunioris Iacob, eadem hæreditauerunt. Et sicut ille ascendenti ex Aegypto Israeli, quanto per carnem propinquior, tanto per odium fuit cęteris gentibus nequior. sic Iudæi, quanto per carnem Christo propinquiores, tanto per inuidiam Christiano populo, ex quo cœpit prædicari fides euangelica, fuerunt perniciosiores, primiq; ante omnes gentes, & maximi inter omnes gentes inimici ac persecutores. Itaq; & quod nunc dicit, super tribus sceleribus Edom, & super quatuor non conuertam eum, ad vtrumq; quidem est referendum, maximè autem ad illum, qui non carne, sed spiritu est Edom, scilicet Iudaicum populum, qui per verticem Carmeli sæpedictum, & adhuc dicendum, est significatus.

Deut. 32. Huius Edom pœna ignis est, de quo iam sæpe diximus, qui illi generationi, quæ saluatorem crucifixit, taliter immissus est, vt succensus à Romanis, in furore domini ardeat vsq; ad inferni nouissima, sicut ipse in Moyse prædixit. Mittam ergo ignem in Theman, quę Idumęorū regio est, nominis autem interpretatione vertitur in austrum. & luminosam quondam ciuitatis Hierosolymę templi significat gloriam. Quodq; dicit, deuorabit ædes Bosræ, non alteram ciuitatem, sed ipsam Idumęam secundum literam significat. secundum sensum verò mysticum eandem significat Hierosolymam, dei quondam & angelorum præsidio munitam. Bosra namq;

Esaie. 63. interpretatur munita, vndè & in Esaia vox admirantiū illa est. Quis est iste, qui venit de Edō, tinctis vestibus de Bosra? Iste formosus in stola sua, gradiens in multitudine fortitudinis suæ. Admiratio namq; est, quòd de Idumęis, id est, de Iudæis, & de ciuitate Hierosolyma, quam suo præsidio munierat, talia passus, & suo sanguine aspersus veniat. Sequitur. [Hæc dicit dominus. Super tribus sceleribus filiorum Ammon, & super quatuor non conuertā eum, eo quòd dissecuerit prægnantes Galaad, ad dilatandum terminum suum. Et succendam ignem in muro Raboth, & deuorabit ædes eius in vlulatu, in die belli, & in turbine, in die belli consumo-

Ammō & Moab cognati Israel. tionis, & ibit Melchon in captiuitatem, ipse & princeps eius simul, dicit dominus.] Ammon iste & Moab, cuius scelera protinus dicturus est, ex propinquitate Abrahæ fuerunt, scilicet filij Loth, qui filius fuit fratris Abrahæ. Debuerant ergo & ipsi istius Israel clementiores cæteris gētibus esse, præsertim cum illi nihil eos læsissent, neq; terras eorū quæsissent. Nam isti sunt quorum terras Israeli dominus nominatim interdixit, iam dictus Edom & hic Ammon, & sequēs

Deut. 2. Moab. Sic enim Moyses in Deuteronomio cōmemorat. Dixit dominus ad me, Transibitis per terminos fratrū vestrorum filiorum Esau. Videte ergo diligenter, ne moueamini contra eos. Neq; enim dabo vobis de terra eorum, quantum potest vnius pedis calcare vestigium, quia in possessione Esau dedi montem Seir. Et rursum. Venimus (inquit) ad iter quod ducit in desertū Moab, dixitq; dominus ad me. Non pugnes contra Moabitas. nec ineas aduersus eos prælium. Non enim dabo tibi quicquam de terra eorū, quia filiis Loth tradidi eam in possessionem. Ac deinceps. Locutus est (ait) dominus ad me dicens: Tu transibis hodie terminos Moab, vrbem nomine Ar, & accedes in vicinam filiorū Ammon. Caue ne pugnes contra eos, nec mouearis ad prælium. Non enim dabo tibi de terra filiorum Ammon, quia filijs Loth dedi eam in possessionem. Cum ergo propinqui essent Israeli filij Ammon & Moab (vt iam dictum est) & nihil ab Israel siue à Deo Israel læsi fuissent, clementiorem erga illum cęteris gentibus gerere affectum debuissent. At illi, sicut Edom, inclementiores econtra & impietatis principes extiterunt, te-

Psal. 82. stante Psalmista, qui cum dixisset. Simul aduersus testamentum tuum disposuerunt tabernacula Idumæorum, & Ismaelitæ, Moab & Agareni, Gebal & Ammon & Amalech, alienigenę cum habitantibus Tyrum. Etenim Assur venit cum illis, subiunxit atq; ait, facti sunt in adiutorium filijs Loth. Iam inter cęteras gentes nominauerat filios Loth, dicendo Moab & Agareni, Gebal & Ammon, sed non dixerat, quęnam gentes in illa conspiratione magis fuissent vehementes. Vt ergo illud quoq; non lateret nos, facti sunt (inquit) in adiutorium filiis Loth. Notandum quippe, quòd non dixerit, cęteris factos esse in adiutorium filios Loth, sed cæteros in adiutorium filijs Loth. Non ergo tam cæteri filios Loth, quàm filij Loth, cęteros ad inimicitias

Dissecuerunt prægnātes ob cupiditatē. pertrahebant contra Israel exercendas. Rectè igitur sceleris arguitur Ammon in hoc facto, eo quòd dissecuerit prægnantes Galaad ad dilatandum terminum suum. Non dicit ad vindicandum iniuriam suam, siue ad recuperandum incommodum suum, sed ad dilatandum terminum suum, quod cupiditatis est indicium, iniuriæ intemperamentum, crudelitatis argumētum. Quid enim cupidius, quid iniuriosius, quid crudelius, quàm pro sola eiusmodi intentione prægnantes dissecuisse? Propterea non crudelitatis Dauid arguendus, sed de iustitia ac fortitudine est collaudandus in eo, quod & ipse similia vel maiora fecit eis, sicut scriptū est, Congregauit

itaq;

itaq; Dauid omnem populum, & profectus est aduersus Rabbath. Cūq; dimicasset, cepit eam, 2.Reg.12.
populum quoq; eius adducens serrauit, & circūegit super eos carpenta ferrata, diuisitq; culteris,
& transduxit in typum laterum. Sic fecit vniuersis ciuitatibus filiorum Ammon. Nō, inquam,
crudele hoc, sed iustum fuit, quia sicut fecerunt, ita reddidit eis. Porrò filii Ammon hoc fecisse
videntur, regnante Saul, quando ascendit Naas ammonites & pugnare cœpit aduersum la- 1.Reg.11.
bes Galaad, supplicantibusq; ac dicentibus, habeto nos fœderatos & seruiemus tibi. In hoc (in-
quit) feriam vobiscum fœdus, vt eruam omnium vestrū oculos dextros. At illos percussit Saul
& dispersi sunt, ita vt non relinquerentur ex eis duo pariter, & nihil tale tūc fecisse leguntur
filii Ammon, quod tanta prophetici spiritus conquestione sit dignum. Arbitramur ergo, pro
phetam superiorem magis respexisse historiam. scilicet ad tempora Iudicum, quando Iepthe Iudi 11.
expertus est, vt filios Israel iudicaret, eo quòd vir fortissimus atq; pugnator esset, natus de Ga-
laad. Tunc siquidem iratus dominus contra filios Israel, tradiderat eos in manus Philistiim &
filiorum Ammon, afflictiq; sunt & vehementer oppressi per annos octodecim. Pugnabant (in
quit scriptura) filii Ammon contra Israel, afflictusq; est Israel nimis. Quibus acriter instantibus,
perrexerunt maiores natu de Galaad, vt tollerent in auxilium Iepthe. Cætera legentibus, &
disceptationem Iepthe contra filios Ammon vehementē perspicientibus claret, quod afflictio-
nem illam fecerint filii Ammon, maximè in Galaad, & inter cętera prægnantes quoq; dissecu
erunt, licet hoc ipsum verbum non ibi scriptum sit. & quòd ita fecerint, ad dilatandum termi-
num suum. Mandāti nanq; Iepthe regi filiorū Ammon ac dicenti, quid mihi & tibi est, quia ve
nisti contra me, ille respondit, & falsum locutus est, quia tulit Israel terrā meā, quando ascen-
dit de Aegypto à finibus Arnon vsq; ad Iaboc atq; Iordanē, propterea comminatur dominus
succensurum se ignem in muros Raboth, quæ fuit metropolis Ammonitarum, vt deuorentur
ædes illius in clamore & vlulatu vincentis exercitus, in die commotionis & turbinis, quando
captiui eius Nabuchodonosor vincente ducentur, & idolum Ammonitarum, quod vocatur
Melchon, id est, rex eorum feretur in Assyrios, & principes eius pariter abducentur. Eodē mo-
do quo cætera super generationem illam sæpedictā, ista quoq; venire habebant quæ fecerunt
filij Ammon. & idcirco q̄d ait dominus, super tribus sceleribus filiorū Ammō, & super quatuor
non conuertam eū, referendum est ad verticem Carmeli (de quo iam dictū est) & propter fasti
dium vitandum, non toties oporteret replicari, nisi memoriæ videretur expedire legentis. Se-
« quitur. [Hæc dicit dominus. Super tribus sceleribus Moab, & super quatuor non conuertam CAP.II.
« eum, eo quòd incenderit ossa regis Idumææ vsque ad cinerem. Et mittā ignem in Moab, & de-
« uorabit ædes Carioth, & morietur in sonitu Moab, & clangore tubæ, & disperdā iudicē de me-
« dio eius, & omnes principes eius cū eo, dicit dominus.] De Moab & Ammon, maximeq; de E-
dom iam dictū est, quanti rectè arguantur sceleris, p eo quod contra Israel de Aegypto ascen-
dentem inimicitias exercuerunt, cū essent carne propinqui. De isto quærentibus, quid sit dictū
eo quòd incenderit ossa regis Idumææ iam sepulti (qui cum Ioram rege Israel & Iosaphat rege
Iuda ascenderat aduersum Moab) in vltionē doloris à Moabitis postea fuisse conuulsa atq; suc
censa. Hæc Hebræorū traditio est. Ob hāc ergo, inquiunt, causam deus missurum dicit se ignē 4.Reg.3.
in Moab, quo nomine vel metropolis Moabitarū, vel vniuersa significatur prouincia, vt deuo
ret ædes Carioth, q̄d nomē est ciuitatis. Verū hoc parū videt ad magnitudinē propheticæ di
gnitatis, vt quod spiritus sanctus loquitur in eis, ex opinione tantū Iudaica, & nō ex sanctis cō-
probetur scripturis. Aliud ergo quærimus incendiū quod fecit Moab, sacra referente scriptu- Num.22.
ra, legimus in libro Numeri, quia Balach filius Sepphor rex Moab misit & accersiuit Bala- Num.25.
am filiū Beor ariolū, vt veniret & malediceret Israel. Quod cū ille, deo prohibente, facere nō
posset, tandem dixit. Veruntamen pergens ad populū meū dabo consiliū, quid populus tuus
huic populo faciet. Postmodū scriptū est, & fornicatus est populus cum filiabus Moab, quæ vo
cauerunt eos ad sacrificia sua. At illi comederūt & adorauerūt deos earū, initiatusq; est Israel Be
elphegor. Magnū illud fuit incēdiū, magna libidinis flāma, quę cōcremauit populū. Et quid illi Rex Idu-
homines siue illæ filiæ Moab, nisi regis Idumææ ossa fuerunt? Quis enim est rex Idumææ, nisi mææ spūs
spiritus superbiæ, qui dicitur super omnes terrenos, id est, deditos cupiditati terrenæ, secundū superbiæ.
nomen Idumææ? Nā q̄d per spiritum superbiæ peruenerint ad illud incendiū carnis suę, vnus
pro exemplo est, de quo scriptura refert. Et ecce vnus de filiis Israel intrauit corā fratribus suis
ad scortū Madianitē, vidēte Mose & omni turba filiorū Israel, qui flebant ante fores tabernacu
li. Magnæ nimirum erat procacitatis & superbiæ, tali in tempore, cum iam dixisset dominus
ad Mosen. Tolle cunctos principes populi, & suspende eos contra solem in patibulum, item-
que Moses ad iudices Israel, occidat vnusquisq; proximos suos, qui initiati sunt Beelphegor &
ob istam causam flerent filij Israel ante fores tabernaculi, magnæ (inquam) erat procacitatis, &
intolerabilis superbiæ, virū ad scortū ingredi in contemptū iræ cœlestis, videntibus cunctis.

Quo ergo melius nomine dignitas prophetici spiritus fornicatores eiusmodi nuncuparet, q̄
ossa regis Idumææ. Nunquid filios Israel debuit nuncupare? Et quidem ambobus, scilicet

M il Balaam

Balaam & Balac cõmune consilium, & vna fuit intentio, incendere filios Israel, sicut in Apo
calypsi commemoratur, dicendo, quia habes illic tenentes doctrinã Balaam, qui docebat Ba-
Apoc. 2. lac mittere scandalũ coram filiis Israel, edere & fornicari. sed non ita scãdalizare ipsos potuit
filios Israel, sicut scandalũ mittere corã filijs Israel. Aliud nanq; est scãdalum videre coram se,
aliud scandalizari, & ardentis scandalo libidinis inflammari. Vnde sicut hi qui eiusmodi scan
dalo non vtuntur, rectè mẽbra dicuntur & sunt Christi regis gloriæ, sicut econtra illi qui tali-
ter scandalizati vel succensi sunt, mẽbra dicuntur & sunt principis huius mundi, regis Idumeę.
Conuenientius autẽ hic dicuntur ossa, q̃ membra, licet & membra sint vel habeant ossa, quia
videlicet ignis genuinus ossibus ac medullis insitus est, qui tunc adhibita foris palea, scilicet fi
liabus Moab & Madian, illicito flammauit incendio. Tale nimirum fecisse incendium scelus
est, ea præsertim intentione, vt offensus recederet deus ab Israel, & pro hoc rectè redarguitur,
vt sceleratus Moab. At verò vt iuxta supradictam Hebræorũ opinionẽ, ossa mortui hominis
igne materiali vsq; ad cinerem incenderet, nescio vtrũ pro magno haberi potuerit scelere, cũ
fere apud omnes gentes solenne fuerit, corpora mortuorum vsq; ad cinerem comburere, cine-
Iudei rarna resq; ipsos sepelire. Hinc & sepulchra dicuntur busta, videlicet à cõbustione, vt combustorum
les, dicũtur cadauerum continerent reliquias. Rursus ad illã generationẽ quæ dominũ crucifixit, propter
Moab. quod & omnia mala pręteritarũ generationum venire debuerunt super eã, istud quoq; scelus
Ioan. 8. incendii pertinere non dubiũ est. Ipsi enim & Moab & Idumæi rectè dicuntur & sunt. Moab
quippe interpretatur ex patre, quo autẽ ipsi ex patre sint vel fuerint, dominus ostendit dicens.
Vos ex patre diabolo estis. Ipsi incenderunt ossa regis Idumææ, imò & ossa ipsi regis fuerunt
Esaiæ 1. Idumææ, regis omnium filiorũ terrenitatis & superbiæ, ossa incensa libidinis igne, restãte Esa-
ia, qui generationẽ illã prospiciens. Audite (inquit) verbũ domini principes Sodomorũ, percipi
te legẽ dei mei populus Gomorrhæ. Idcirco sicut peccati Moab plenitudo, ita & pœnæ eius-
dem super generationem illam venit adimpletio. Nam quod dicit, & mittam ignẽ in Moab,
& deuorabit ædes Carioth, quod nomen erat ciuitatis in Moab, & morietur in sonitu Moab,
& clangore tubæ, & disperdã iudicẽ de medio eius, & oẽs principes eius interficiam cũ eo. Quis
nesciat totũ Romano peractum esse excidio? De tribus sceleribus & de quatuor, & de eo quod
dicit nõ conuertã eum, & sæpe dictũ & semper repetere fastidiosum est. Sequitur. [Hæc dicit »
dominus. Super tribus sceleribus Iuda, & super quatuor nõ conuertam eũ, eo quòd abiecerit le »
gem domini, & mandata eius non custodierit. Deceperunt enim eos idola sua, post quæ abie- »
runt patres eorum. Et mittam ignem in Iuda, & deuorabit ædes Hierusalem.] Ecce & in isto »
nulla est distinctio gentilis & Iudæi. Sermo diuinus, iudex æquus, nulli personæ parcit, dũ Iu-
dam æquè vt Syrum, vt Allophylum, vt Tyrium, vt Idumæum, vt Ammonitem, & Moabi-
tem, librata erit sententia iudicii, nec in pœna disiũgit, quos culpa cõiunxit. Quòd si subtilitas
quæritur rationis, quis dignius debet puniri, q̃ illi, qui non tantùm naturalem, vt cæteræ gen
tes, sed scriptam quoq; legem accepit. Vnde notandũ, quòd prædictis gentibus nõ exprobrat
abiectionem legis dei, & contemptum mandatorũ illius, sed violationẽ propriorum viscerũ,
& quòd sine affectione, absq; misericordia cuncta crudelia fecerint, nullum habẽtes respectũ
cõmunis humanitatis, nullũ saltem attendentes affectum notæ propinquitatis. Iudæ autem ex
probrat, quòd abiecerit legem domini, & mandata eius non custodierit. Quę quia abiecit, atq;
contempsit ordinẽ & viam, deceperunt eum idola sua. Quamuis enim dicit, deceperunt eum
idola sua, nihilominus & illud constat, quia nõ poterat ante ab idolis decipi, nisi legẽ domini
repulisset, & mandata eius non fecisset. Hæc sunt idola, post quę abierunt patres eorũ in Aegy
pto, bouis Aegyptii simulachra fugientes, & adorantes Beelphegor, & colẽtes Astaroth & Ba
4. Reg. 21. alim. Nec verò leuiter decepti fuerunt, sed adeo pro idolis suis insanierunt, vt prophetas oc-
ciderent reges eorũ, & sanguine innoxio replerent Hierusalẽ vsq; ad os. Vndè & comminatur
dominus, in Iudam se ignem fore missurum, qui deuoraret ædes & fundamenta Hierusalem,
quod & factum est. Quòd si omnia venire debuerunt super generationem illam à sanguine A
bel iusti (sicut iam sæpe diximus) quanto magis ista, quæ hic Iuda fecisse culpatur? Nempe ita
diximus & dicimus, omnia venire super generationem illam, quæ passi sunt sancti, à sanguine
Abel iusti, quibuscunque gentibus vel hominibus sanguinem iustum effundentibus. Vt illum
Matt. 23. maximè sanguinem, quem Iuda effudit, illuc redundare non ignoremus. Vtrunq; namq; di-
xit dominus. Væ (inquit) vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui ædificatis sepulchra prophe
tarum, & ornatis monumenta iustorum, & dicitis. Si fuissemus in diebus patrum nostrorum,
non essemus socii eorum in sanguine prophetarum. Itaque testimonio estis vobismetipsis,
quia filii estis eorum qui prophetas occiderunt. Et vos implete mensuram patrum vestrorũ,
serpentes, genimina viperarum. Hoc nimirum generationi illi dixit de patribus illis, quorum
& secundum carnem & secundum iniquitatem posteri siue hæredes homicidæ Iudæi fuerunt,
qui ipsum, qui hæc loquebatur, postea Christum occiderunt. Iterum vt veniat (inquit) su-
per vos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram, à sanguine Abel iusti, & cætera.

Prius

Prius nimirum fusus fuit sanguis Abel iusti, quàm fierent patres, quorum de carne genitos se
esse glorientur Iudæi. Ergo & cæterarum gentium, de quibus iam supra dictum est, & Iudę, de
quo nũc sermo est, scelera vel mala super generationem illam venire debuerunt. Igitur super
tribus sceleribus Iuda, & super quatuor non conuertam eum, id est, Iniquum filiorum coetum,
qui per verticem Carmeli designatur, derelinquam propter scelera patrum, quorum ipsi men
suram impleuerunt. factum est & quod hic in propheta dicit dominus. Mittã ignem in Iudam,
& deuorabit ignem in Hierusalẽ, & quod per semetipsum ait idem dominus. Ecce relinquetur
« vobis domus vestra deserta. & ferè nemo est qui hoc factũ esse nesciat. Sequitur. [Hæc dicit do
« minus. Super tribus sceleribus Israel, & super quatuor non conuertam eum, pro eo quòd ven
« diderit argento iustum, & pauperem pro calciamẽtis, qui conterunt super puluerẽ terræ ca-
« pita pauperum, & viam humilem declinant, & filius ac pater eius introierunt ad puellam vt vi
« olarent nomen sanctum meũ, & super vestimentis pigneratis accubuerunt iuxta omne altare,
« & vinum damnatorum bibebant in domo dei sui.] Circa montem Carmeli arduũ quasi ascen
sus viam terimus, toties eundo & redeundo illuc, quoties dicit dominus, non conuertam eũ su-
per tribus & quatuor sceleribus. Denique vbicunque vel quotiescunque in hoc ordine scelerum siue
sceleratorum, non conuertã eum, audiuimus siue legimus, montẽ Carmeli, qui in exordio prę-
scriptus est, subintelligimus. per quẽ & superbiã significari diximus Iudaismi carnalis, secundũ
nomen ipsum Carmeli, quod interpretatur scientia circũcisionis, maximeque illã generationẽ, quę
saluatorem crucifixit. Sequentem nos lectorem (si quis est qui legendo sequi, vel sequendo hæc
legere velit) fatigatum esse arbitramur, dum toties ad eundẽ Carmeli verticem venit, velut si
alte subrectum & nubibus imminens castrum, in montis vertice, toties adire cogatur anhelo
spiritu. Verùm quisquis ille est, æquanimis vt sit rogamus, iam finis est, circunductione hac vel
recursu non fatigabitur vlterius. Super tribus (inquit) sceleribus Israel & super quatuor nõ con *Terræmotus tẽpore Amos.*
uertam eum. Memores propositi iam nos esse cõuenit, quod initio prophetæ huius præmisimus,
tunc dicturos esse nos, cur terræmotus fecerit mentionẽ, quando pro necessitate mystici sensus
inueniendi scrutaremur Carmeli verticẽ, videlicet vbi præmisso, verba Amos, qui fuit in pa-
storalibus de Thecue, quæ vidit super Israel in diebus Ozię regis Iuda, & in diebus Hieroboã fi
lii Ioas regis Israel, subiunxit atque ait, ante duos annos terræmotus. Tũc Hebræi terręmotũ ac-
cidisse memorant, quando Ozias rex Iuda indebitũ vendicãs sibi sacerdotiũ lepra in fronte per *2. Para. 26*
cussus est. In commemoratione ergo terræmotus, mentionẽ quoque fecit lepræ illius. Cur hoc? Id
circo videlicet, quia frons Oziæ regis, quæ sublimior atque erectior est pars corporis, idẽ signi-
ficat quod hic vertex Carmeli. & lepra frontis .i. quod siccatio verticis Carmeli, scilicet abie-
ctionẽ superbientis & elatæ generationis, quę dominũ crucifixit. Sicut in Maria sorore Mosi, quã
do contra Mosen superbiẽdo murmurauit, & ob hoc plaga lepræ percussa est. Ita & in rege O *Num. 12.*
zia, qui sacerdotiũ superbiẽdo vsurpauit, & ob hoc lepra in frõte percussus est. vna eadẽque signi
ficatione superbiæ illius generationis. Differt tamẽ in eisdẽ significatio pestis eiusdẽ. Maria nãque
propter lepræ immunditiã separata septẽ diebus extra castra, & postea reuocata, recipiendã no-
uissimè significat sinagogã ab infidelitatis lepra curatã, cũ plenitudo gentiũ intrauerit, sicut A *Rom. 11.*
postolus ait. Ozias autẽ leprosus permanens vsque ad diẽ mortis, incurabile significat peccatũ e-
iusdem synagogæ pro parte illius sepedictæ generationis & omniũ Iudæorũ, qui nunc interim
vita excedunt, leprã habentes perpetuã, nec in hoc seculo nec in futuro curandã. Et Ozias qui- *Matt. 12.*
dem fortitudo domini interpretatur, sed hoc nomẽ generationi illi non nisi per antiphrasim
siue per ironiã cõgruit, quia fallit quasi fortiter agẽs, dũ blasphemãdo Christũ, deo sese obsequũ
præstare profitetur. Filius enim Ioathã, quod interpretatur dñi cõsummatio siue perfectio, regẽs do-
mũ regis leprosi, iuniorẽ significat ex gentibus populũ consummatæ & perfectæ fidei, cui datũ
est regnũ dei, sicut prædixerat dominus, Auferetur à vobis regnũ dei, & dabitur genti facienti fructus *Matt. 21.*
eius. Nec illud à mysterio vacat, quod illa plaga lepræ in summitate regiæ frõtis cũ terræmotu
accidit. Sic etenim quãdo infęlix generatio tali sese lepra dãnauit, dicẽdo, Sãguis eius super nos *Matt. 27.*
& super filios nostros, domino postmodũ spiritũ tradẽte, terra mota est. & deinde ad excidium
gentis eiusdẽ Romanus orbis cõmotus est. Interim cõstat, prophetã synagogæ vnã eandemque ab-
iectionẽ propter superbiã paucis in verbis, & per leprã regiæ frontis, & per siccitatẽ denotasse ver *Carmelus duplex.*
ticis Carmeli. Sunt autẽ duo mõtes, qui vocãtur hoc nomine, alter in quo fuit Nabal Carmelus
maritus Abigail, ad australem plagã, alter iuxta Ptolemaidẽ mari imminens, in quo Helias pro *1. Reg. 25.*
pheta flexis genibus pluuias impetrauit. Carmelũ hunc vbi post siccitatẽ triũ annorũ & semis- *3. Reg. 18.*
sis pluuia data est, hic placet intelligi. Nec enim dubitandũ est, spiritũ sanctũ in propheta loquẽ
tem, rem gestã respexisse illius miraculi, quod ante annos nõ valde multos acciderat filiis Isra
el, nimirũ in figura, sicut & cætera ferè omnia. Quid enim fuit, quod Helias coelũ clausit, nisi quia
Christus apostolorũ ora synagogæ peccatrici occlusit & populo, qui illũ reiecit, & recessit reli-
cta illis siccitate & fame audiendi, siue intelligendi verbũ dei? Item quid est, quod rursum orã-
te Helia in vertice Carmeli, facta est pluuia grãdis, nisi quòd rursus recipiet Israel rorem fidei,

pluuiam[que] salutis, cum plenitudo gentium venerit? Tanta nunc interim est infidelitatis sicci-
Matt. 12. tas quantã merentur scelera tria & 4. toties hic repetita, quæ cum 7. sint, illos arbitramur esse
Septem vindictæ ignis iuxta septẽ gentes hic positas. spiritus, de quibus in euangelio dominus, præmisso, cum immundus spiritus exierit ab homi-
ne, ita conclusit. Et tunc vadit & assumit septẽ alios spiritus nequiores se, & ingressi habitant
ibi. Item pœna propter eandẽ infidelitatis siccitatem tanta est, quantã intelligi oportet per se-
ptẽ ignis vindictas in hac lectione ordinatas, pœna vniuersalis, pœna interminabilis, secundũ
significationem numeri septenarii, numeri insolubilis. Quia videlicet, sicut scelera omniũ gen
tium, sic & vindictæ super illam generationem venerunt omnium gentium, quæcun[que] sangui
nem iustum fuderunt. Notandum quippe, quòd tantùm hic in octauo loco, cum dicitur, super
tribus sceleribus Israel, nõ repetitur vindicta ignis, vt (sicut iã dictum est) tantummodo septẽ
sint, quo numero solet vniuersitas significari. Simul[que] sciendum, septem tantummodo gentes
hic esse nominatas, quia videlicet Iuda & Israel gens vna est natura, sed scismate diuisa, ex quo
scidit Hieroboam decem tribus à domo Dauid, & à regia tribu Iuda. Ad illam maiorem scissi
onis partem. i. ad decem tribus quæ vocantur Israel, hic propheta remissus erat, & idcirco vl
timum posuit Israel, quia de illo vel contra illum plura dicturus est. Septem igitur gentes, se-
ptem gentium scelera, septemque scelerum vindictas igneas hactenus pro posse transegimus.
Scelera Israel. nunc tandẽ causas Israel in iudicio domini audiamus. Præmisso, vt in cæteris, super tribus
sceleribus Israel, & super quatuor non conuertam eum, protinus ait. Pro eo quòd vendiderit
pro argento iustum, & pauperem pro calciamentis, qui contriuit super puluerem terræ capita
gentium, & viã humilium declinãt, & filius ac pater eius introierunt ad puellam, vt violarent
Vendidit pro argento iustum. nomen sanctum meum, & super vestimentis pigneratis accubuerunt iuxta omne altare, & vi
num damnatorum bibebant in domo dei sui. Mirum fortasse cuiuis videatur, quòd in exor-
dio scelerum Israel, aliud ponere maluit, quàm illum (quo sordebat tunc temporis Israel) idola
Gene. 37. trix cultum, præsertim, cum præter cætera nimis graue at[que] irremediabile esset scandalum in
vitulis, quos fecit Hieroboam, à quo peccato post illum nullus recessit regum Israel. Ac verò
pulchrum & valde ordinatum est, hoc primùm poni, quòd vendiderit argento iustum, quia
videlicet primum in illa domo peccatum hoc admissum est, quòd filii Iacob (qui & Israel) vẽ
diderunt Ioseph fratrem suum. Tunc vti[que] vendiderunt argento iustum. Et in illa nimirũ ven
ditione duplex fuit culpa, quia & frater eorum, & iustus erat. Vendiderunt autẽ eum viginti
argenteis. quantum erat hoc tot fratribus pro precio fratris iusti? Cum enim decem essẽt ipsi
venditores vndecimi (Beniamin quippe duodecimus, idem[que] paruulus, nõ erat illic) non nisi
duo argentei potuerunt obtingere singulis. Bene ergo, cum dixisset, quia vendiderunt iustum
argẽto, addidit, & pauperẽ pro calciamentis, quia videlicet vix calceos, qui valerẽt, cõparare
sibi potuerunt singuli de precio tantæ venditionis. Hoc scelus sic inceptũ in illa gente, in tantũ
processit, vt Christũ summè iustum, & sanctũ sanctorũ, Iudæi & venundari persuaderẽt, & ipsi
emerẽt 30. argenteis, quo videlicet precio eũ referente Iuda recepissent eos, nõ potuisset saltẽ
Caiphas, põtifex illius anni, satis insigniter calciari. At verò potuerunt omnes exinde discalci
ari, perdẽdo locum & gentẽ & gloriã templi, qua incedebant nimis superbè calciati. Prosequẽs
propheta. Qui conterunt ait super puluerẽ terræ capita pauperũ, & viã humilium declinant.
Exod. 1. Hoc facere nimirum superborum est, præsertim cum manifestè prohibeat lex, pauperẽ oppri
mi. Lex (inquit) primùm data illis, qui maximè pauperes fuerant, & per misericordiã dei de Ae-
gypto paupertatis camino exierant. Hoc fecerant ipsis Aegyptii, subigendo eos operibus du
ris luti & lateris, & contriuerãt capita ipsorũ super puluerem terræ, id est, plus quàm puluerẽ ter-
Gene. 46. ræ. Illorũ videlicet Aegyptiorum fuerat viã humiliũ declinare, quod pulchrè & breuiter scri-
ptura innuit, dicẽte Ioseph. Cũ (inquit) vocauerit vos Pharao, & dixerit, quod est opus vestrũ, re
spondebitis. Viri pastores sumus serui tui, ab infantia nostra vs[que] ad præsens, & nos, & patres
nostri. Hæc autem dicetis, vt habitare possitis in terra Gessen. quia detestãtur Aegyptii omnes
pastores ouiũ. Nonne ergo ipsi in Aegyptios cõuersi sunt, cõterendo capita pauperum, & de-
clinando viã humilium? Nempe & illud scelus apud eos in tantum processit, vt Christi pau-
peris, & singulariter humilis caput & frontem lingua iniuriosissima, nimis contumeliosa ver
Matt. 13. berarent & contererent. Exẽpli gratia, cum dicerent. Vnde huic sapiẽtia hęc, & virtutes. Nõne
hic est fabri filius? Nõne mater eius dicitur Maria? & fratres eius Iacobus & Ioseph, & Simõ, &
Iudas? & sorores eius apud nos sunt? & his similia. Et filius (inquit) ac pater eius introierunt ad
puellã, vt violarent nomen sanctum meum, & hoc nimirum scelus est, & abominatio detesta-
Leuit. 20. bilis, dãnata per iustã sententiam legis dicentis. Qui dormierit cum nouerca sua, & reuelauerit
Gene. 35. ignominiam patris sui, morte moriantur ambo, sanguis eorum sit super eos. Hoc primus in il
Gene. 49. la gente fecisse legitur Rubẽ, qui abiit, & dormiuit cum Bala concubina patris sui. Verùm hoc
patri quo[que] imputari non potest, cum dicatur, & filius ac pater eius introierunt ad puellã, vt vi
olarent nomen sanctum meum, quia solus filius hoc scelus perpetrauit, pater autem iniuriam
passus est, & ipse vindicauit. Effusus es (inquit) sicut aqua, non crescas, quia ascendisti cubile
patris

patris tui, & maculasti stratum eius. Porro, scelus hoc ipsum in posteris non dubium est excreuisse, cum præuidens Esaias dixerit illos principes Sodomorum & populum Gomorrhæ. Nempe nihil eorum quæ fecerant Chananæi, prætererierũt Iudæi, Alioquin nõ eos euomuisset terra illa, sicut & Chananæos euomuerat, deo iudice. qui vbi hoc scelus vt cætera, interdixit, tandẽ ait. Custodite leges meas atq; iudicia, & facite ea, ne vos euomat terra, ad quam intraturi estis & habitaturi. Nolite ambulare in legitimis nationum, quas ego expulsurus sum ante vos. Omnia enim hæc fecerunt, & abominatus sum eas. In hoc scelere violationẽ asserit esse sancti nominis sui, quia videlicet fœdare patrem fœditate eiusmodi, sicut Absalon quoq; fœdauit patrẽ suum Dauid, violare est nomen sanctum eius, ex quo omnis paternitas in cælo, & in terra nominatur. Et super vestimentis (inquit) pigneratis accubuerunt, iuxta omne altare. Nimirum pignus pauperis saltem retinere, contra legem est. Nam in lege dominus dicit. Sin autem pauper est, non pernoctabit apud te pignus, sed statim reddes ei ante solis occasum, vt dormiens in vestimento suo benedicat tibi, & habeas iustitiam corã domino deo tuo. Quanto magis scelus super vestimentis pigneratis accubare, & hoc iuxta omne altare? Duplex nanq; crimen in hoc denotatur, scilicet turpitudo libidinis, & seruitus idololatriæ, intelligitur nanq; quòd passim habentes altaria, fingentes vitulorum simulachra, & adorantes Beelphegor, & colentes Ascaroth & Balim, cæteraq; deorum & dearum portenta, funibus tenderent vestimenta pignerata iuxta omnium illorum altaria, & facerent parapetasmata, id est, velamina, quo fornicantes in templo nullus posset aspicere, & inebriati ac libidini seruientes, etiam ipsum vinum quod bibebant, non de proprio labore, sed de calumniis emerent. Vndè & protinus ait, & vinum damnatorum bibebant in domo dei sui. Hoc faciebant in phano dei sui, vt quos putabant deos, turpitudine ac stupris polluerunt. Huius quoq; sceleris mensuram in vestimentis pauperũ detinendis Iudæi sic impleuerunt, vt saluatorem tradentes, scripturam pariter implerent, dicentẽ. Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. Tunc vinum quoque damnationis eius biberunt, iuxta quod ipse in psalmo conqueritur, dicens. Et in me psallebant qui bibebant vinum. Neque enim dubium est, seniores illos & pontifices ebriosos, maximeque illa nocte paschali ebrios, cum dominum nostrum cepissent, quasi pro victoria lætos, fœcundiores sibiinuicem propinasse calices, & eo cuiq; alacrius vinum porrexisse, quo visus fuisset properantior atq; promptior minister illorum, pro sacrilega illorum voluntate, ad comprehendendum illum, ad tenendum, ad cohortandum socios, vt caute ducerent illum, ad insultãdum illi, ad congratulandum principibus super hoc, quasi victoribus magnis. Sequitur.

Leuit. 18. — 2. Reg. 16. — Ephes. 3. — Deut. 24. — Duplex scelus in veste pignerata. — Psal. 21. — Psal. 68.

" [Ego autem exterminaui Amorræum à facie eorum, cuius altitudo cedrorum altitudo eius,
" & fortis ipse quasi quercus, & contriui fructũ eius desuper, & radices eius subter, Ego sum qui
" ascendere vos feci de terra Aegypti, & eduxi vos in desertum quadraginta annis, vt possidere-
" tis terram Amorræi, & suscitaui de filijs vestris in prophetas, & de iuuenibus vestris Naza-
" ræos. Nunquid non ita est filij Israel, dicit dominus? Et propinabitis Nazaræis vinum, & pro-
" phetis mandabitis, dicentes, ne prophetetis.] Mira & terribilis oppositio. Quorsum enim tendit hęc per oppositionem facta exterminationis Amorræi, & altitudinis eius commemoratio, nisi vt ostendat deus sese ex aduerso stare, & repugnantem esse declinantibus viam humilium, & per superbiam conterentibus capita pauperum, quo pro scelere arguit Israelem factum de paupere superbum? Ego autem (inquit) exterminaui Amorræum. Vtique poterat dicere, ego autem propter superbiam de cælo deieci diabolum. Amorræus nanq; amaricans interpretatur, & diabolũ significat. qui totus felle odii, & omnis nequitiæ semper & incurabiliter est amarus omnique dulcedini diuinitatis omnino contrarius. Hunc talẽ Amorræum nimirum Deus exterminauit, de terminis suis eiecit, & exterminationis eius immutabilem tenet sententiam, dicens in Psalmo. Non habitabit in medio domus meæ, qui facit superbiam. Nam ne dubites, quem dicat Amorræum illum, inquit, cuius altitudo cedrorũ altitudo eius. Profecto illum esse diabolum alius propheta testatur, dicens Pharaoni in sermone domini. Cui similis factus es in magnitudine tua? Ecce Assur quasi cedrus in Libano pulcher ramis & frondibus nemorosus, excelsusq; altitudine, & inter condensas frondes eleuatum est cacumen eius. Et subinde cedri non fuerunt altiores illo in paradiso dei, abietes non adęquarunt summitatem eius, & platani non fuerunt ęquales frondibus illius. Omne lignum paradisi nõ est assimilatũ illi. Ergo hic Amorręus diabolus est, cuius erat typus ille Amorręus quẽ occidit Israel viuente adhuc Mose, cuius & Psalmista meminit, dicendo. Et occidit reges fortes, Seon regẽ Amorræorũ, & Og regẽ Basan. Isti duo reges fuerunt Amorræorũ, quorũ Moses in Deuteronomio reminiscens. Solus (inquit) Og rex Basan restiterat de stirpe gygantũ. Monstratur lectus eius ferreus, qui est in Rabath filiorũ Ammon, nouẽ cubitos habens longitudinis, & quatuor latitudinis, ad mensurã cubiti virilis manus. Vtrorũq; reminisci cõuenit hic in vno Amorræi nomine, scilicet & hominis regis superbi, & diaboli omniũ regis ac principis, cuius nimirũ altitudo quasi cedrorũ fuit, imò & cedrus oĩbus in paradiso dei. i. cũctis angelicis potestatibus altiorẽ se esse voluit, & fortis ipse quasi

Amorręus diabolus. — Psal. 100. — Ezec. 31. — Psal. 134. — Deut. 3.

quasi quercus, quia videlicet sub deo flecti, & creatori suo contempsit esse subditus. Mira igi
Fortes quasi quercus. tur (vt iam dictum est) & terribilis oppositio, cũ præmisso peccato superbiæ Israel declinantis
viã humiliũ. Ego (inquit) exterminaui Amorræũ, &c. Per hoc enim terribiliter innuit, quòd ela
ri in superbiã infelices Iudæi, in iudiciũ inciderent diaboli, sicut & Amorrhęus homo qui (vt iam
dictũ est) typus erat diaboli, quòd scilicet auferretur illis regnum dei, de quo Amorrhęus diabo
lus excidit, & tolleretur eis locus siue terra, vndè Amorræus homo deo exterminante dispe-
riit. Cum itaq; dicit, ego exterminaui Amorræum, subintelligendũ est, & mutabilis non sum,
& ea quæ destruxi, nõ reædificabo, ita vt qui superbos exterminare consueui, vobis superbien
tibus, & viã humiliũ declinantibus, nunc fauere incipiã, pro eo quòd secundũ carnẽ filij Abrahæ
estis. Non erit ita, sed sicut Amorræo, id est, amaricante diabolo, propter superbiã deiecto, mul
tas mansiones in domo patris mei suscitandis de terra humilibus reseruaui, & sicut percusso
Matt.21. homine Amorræo & gygante superbo, patribus vestris, cũ essent pauperes & humiles, terrã
eis dedi. ita vobis, quoniã viã humiliũ declinatis, regnum dei auferetur, & dabitur gẽti humili
facienti fructus eius, & locus quoq; vester terrenus, & gẽs simul auferetur. Nomẽ quoq; Amor
ræi.i. amaricantis, nonne Iudęo cõgruit, qui totus in felle positus amaritudinis, sicut ipse Chri
Ioan.15. stus ait, & Christũ cuius opera vidit & audiuit, & deũ patrem eius odit? Vtranq; vindictam, vn
dè iam præfati sumus, breuibus verbis per similitudinẽ altitudinis cedri, siue quercus sese inten
tare significat, cum subiungit. Et contriui fructus eius desuper, & radices eius subter. Fructus
enim Iudaici populi desuper, cœlestia fuere dona dei, & radices eius subter, terrena fuere bona.
quibus cordis radicẽ fixit, quod facere nõ debuit, & hunc vtrunq; fructũ dominus cõtriuit, quia
(sicut iam dictum est) vtraq; bona perdidit in illo Amorræo, cuius terrã ad tẽpus possedit, ita
& fructus contritus est pariter, & radix, vt nõ solùm terra eius tolleretur, sed & ipse ferro suc-
cideretur, & omnis posteritas eius deleri iussa est. Porrò, & Amorræi diaboli tunc fructus desu
per cõtritus est, quando de cœlo in hunc aerẽ deiectus est. tunc aũt radices eius cõterentur sub
Israel et cœlestia & terrena dona amiserunt. ter, quando de isto quoq; aere siue mundo, vbi nunc fructificat, in perfidorum cordibus penè
tus euelletur, & in infernũ præcipitabitur. Vtraq; bona, quæ Israheli cõtulerat, quęq; ꝓpter su
perbiã ablaturus erat, hoc modo ingratis cõmemorat. Ego sum (inquit) qui ascendere vos feci
de terra Aegypti, & eduxi in desertũ quadraginta annis, vt possideretis terrã Amorræi. Hoc
nanq; beneficium terrenum est. Et suscitaui de filiis vestris prophetas, & de iuuenibus vestris
Nazaræos. Hoc beneficium cœleste est, Nazaræos, id est, sanctos & prophetas de illa gente
dominus quàm multos suscitauit, qui fecerunt fructum regni dei. quis hoc negare possit? Vtiq; ne
mo. Idcirco fidenter interrogat. Nunquid nõ ita est filij Israel, dicit dominus? Sciens quòd illi respõ
dere nõ possunt aliud, nisi quia ita est. Vtrũq; (sicut supra iã dictum est) perdiderunt, scilicet &
cœleste dei regnũ, de quo est multiplicitas prophetarũ & Nazaræorũ, id est, sanctorũ, & eum,
qui fuit Amorrhęi, locum terrenũ. Verùm illa dona regni dei, sicut nemo inuitus, nemo nisi vo-
lens amittit, ita nec illi. Volẽtes nanq; amiserũt, volẽtes repulerunt. Hoc est quod continuò sequi
tur, & propinabatis Nazaręis vinũ, & prophetis mandabatis dicentes, ne prophetetis. Nazarę
is nanq;, habẽtibus super se cõtinentiæ votũ, propinare vinũ, & voti reos facere, satis pro argu
mento est, nullũ velle habere sanctũ. & prophetis mandare, vt nõ prophetarẽt, hoc nimirum
erat, nõ solùm loqui, sed etiam agere contra spiritũ sanctũ, qui loquebatur per os prophetarũ.
Cum autem ita spernerẽt cœleste dei regnũ, nihilominus tamen semper possidere voluissent
locum Amorræi terrenum. Profectò supernę iustitię non sic erat cõplacitum. Sed quid? Conti "
nuò sequitur. [Ecce ego stridebo super vos, sicut stridet plaustrum onustum fœno, & peribit "
fuga à veloce, & fortis nõ obtinebit virtutẽ suam, & robustus non saluabit animam suam, & "
tenens arcũ non stabit, & velox pedibus suis non saluabitur, & ascensor equi non saluabit ani "
mam suam, & robustus corde inter fortes nudus fugiet in die illa, dicit dominus.] Breuiter cũ
dicit. Ecce ego stridebo super vos, sicut stridet plaustrum onustũ fœno, illud innuit quòd reti-
nere non queant illum iam sæpedictum Amorrhęi locum, sed transmigrare debeant ad alium,
quoniam contẽpserunt illud quod melius est dei regnũ, sicut fœnum succisum, plaustroq; im-
positum ad comburendũ, eo quòd sit aridum, & nullum eũ rore cæli iam possit cõcipere, vel red
dere florem aut fructum. Porrò, plaustrum stridens, eo ipso quòd stridet, & longè exululat, se
metipsum onere prægrauatũ esse indicat. Illud ergo per hanc similitudinẽ significare videtur,
quòd quandocunq; Israel succidatur, & de terra sua transferatur, taliter fiat, vt sciant gẽtes lõgè
2.Par.7. per circuitũ, quia sic eius promeruit iniquitas. Vndè ad Salomonem dr huiusmodi loquens do
minus, Omnis (inquit) qui transierit, stupebit, & sibilabit, & dicet: Quare sic fecit dominus terræ
huic, & domui huic? Et respõdebũt. Quia dereliquerũt dominũ deũ suũ, qui eduxit patres eorũ
de terra Aegypti, & secuti sunt deos alienos, & adorauerũt eos & coluerũt, idcirco induxit su
per eos dominus omne malũ hoc. Nimirũ hoc est dominũ, quasi plaustrũ onustũ fœno, stride-
re, & causas excidii vel captiuitatis illorũ latere non sinere. Et quia plaustrum tardius proce
dit, atq; idcirco citius ab insequentibus potest comprehendi, semelq; comprehensum facile est
dispergi,

dispergi, aut etiam igne succendi, peribit (ait) fuga à veloce, & fortis nō obtinebit virtutē suam. Hæc & cætera, si ad decem tribuum, quæ tunc imminebat, captiuitatem respicimus, singula de singulis taliter intelligenda traduntur. Peribit fuga à veloce, quem Hebræi Hieroboam filiū Naboth intelligunt, qui prius in Aegyptum fugerat. Hic autē nō ipsos principes, sed domos eorum & sobolem accipiamus. Et fortis non obtinebit virtutē suam. Fortem Baasa interpretatur, qui fuit ad bella promptissimus, & robustus non saluabit animā suā, hūc Amri sentiunt. Et tenens arcum, non stabit, de Iehu filio Namsi, qui Ioram regem Israel sagitta percussit, dictum putant. Et velox pedibus suis non saluabitur, Manasien intelligunt, qui frustra festinans regi Assyriorū dona direxit. Et ascensor equi non saluabit animā suam. Hunc Phaceæ filium Romeliæ interpretantur, qui iuncto sibi Syro, sub rege Achaz Iudæ, multa vastauit. Et robustus corde inter fortes nudus fugiet in illa die, dicit dominus, solus Osee, qui vltimus rex decē tribuum fuit, & errantem populū ad Dei cultum reuocare conatus est, quasi nudus egredietur de incendio. Nudum autem vocat, quia sub ipso decem tribus captæ sunt. Hoc Hebræi autumant, ait beatus Hieronymus. Cæterùm si ista quoq; referre cupimus ad tempus illud, quod propheta prospiciens in initio dixit: dominus de Syon rugiet & de Hierusalē dabit vocē suā, scilicet ad tempus euangelicæ prædicationis, quod extrema subsecuta est captiuitas illius populi, cœtus ille pharisaicus siue Iudaicus rectè cunctis denotatur nominibus istis. Ille nāq; veraciter & pro vera similitudine, peccatis exigentibus meretur fœnū dici, falso autē & pro vana sumet æstimatione velox, fortis, robustus, tenens arcū, velox pedibus suis, ascensor equi, & robustus corde, ad tempus potuit videri. Vndè notandum, & consideratione dignū est, quia quoties hic malum eis intentat per enuntiatiua verba hæc, stridebo subter vos, peribit fuga, non obtinebit fortis virtutem, non saluabit robustus, non stabit tenens arcum, nū saluabitur velox non saluabit ascensor equi, fugiet robustus corde. totidem vicibus, id est, octies, Væ generationi illi, inclamat dominus noster. Væ (inquit) vobis scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui clauditis regnum cœlorū ante homines. Væ vobis scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui comeditis domos viduarū, oratione longa orantes. væ vobis scribæ & Pharisęi hypocritæ, qui circuitis mare & aridam, vt faciatis vnū proselytū. væ vobis duces cæci, qui dicitis, quicunq; iurauerit per templum, nihil est. qui autē iurauerit in auro templi, debet. væ vobis scribę & Pharisęi hypocritæ, qui mundatis quod deforis est calicis & parapsidis, intus autē pleni estis rapina & immunditia. Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui similes estis sepulchris dealbatis, quæ à foris apparent hominibus speciosa, intus verò plena sunt ossibus mortuorū, & omni spurcitia. Væ vobis scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui ædificatis sepulchra prophetarū, & ornatis monumenta iustorum. Econtra respiciendum, quia totidem, id est, octo vicibus sanctos suos beatificat idem dominus. Beati (inquit) pauperes spiritu. Beati mites. Beati qui lugēt. Beati qui esuriūt & sitiūt iustitiam. Beati misericordes. Beati mundo corde. Beati pacifici. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Itē, damnationis infelicium quot verba sunt superius digesta, stridebo subter vos, &c. totidē, id est, octo beatitudinis sanctorū prædicationes sunt, quoniā ipsorum est regnum cœlorū, quoniā ipsi possidebunt terrā, quoniā ipsi consolabuntur, quoniā ipsi saturabuntur, quoniam ipsi misericordiam consequentur, quoniā ipsi deū videbunt, quoniā filii dei vocabuntur, quoniā ipsorū est regnū cœlorum. Nec frustra & hic numerus octonarius in remuneratione piorum, & illic in dānatione consideratur ipsorū, quia videlicet vtraq; pars octaua mundi ætate consummabitur, & tunc manifestè scietur, quia iudicia domini iusta & vera sunt. nec ex parte, vt nunc, sed integrè cognoscet, quàm vero iudicio fiat, vel factū sit illud, q̄d tractenus itidem octo vicibus ait, nō conuertā eum, quæ summa triū & quatuor scelerū vindicta est.

Expositio Hebræorū.

4. Reg. 17.

Melior expositio.

Octo væ contra scribas & Pharisæos. Matt. 23.

Octo beatitudines. Matt. 5.

Octonarij numeri mysterium.

FINIS LIBRI PRIMI IN AMOS.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS, IN AMOS PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER SECVNDVS.

MAgna valde, & nihilominus iusta iudicia domini maximā circa gentē Israeliticā admiranda sunt, quia videlicet gēs illa, sicut pro parte electorū cūctis insignior, ita pro parte reproborū, cunctis corā deo & corā hominibus facta est vilior, dānata tā in præsenti, quàm in futuro seculo. & hæc iudicia sunt quidē dignè admiranda, sed nō nimis importunè scrutanda. Scriptū est enim: Et qui nimius scrutator est maiestatis, opprimetur ab ea. quis porrò nimi⁹ scrutator maiestatis

Prouer. 25.

iestatis est iudicandus, nisi qui extra q̃ debet, maiestatẽ scrutatur? Certus quippe est locus, in quo tantummodo illam scrutari nobis conceditur, qui videlicet locus sancta scriptura est. In illa & per illã tantummodo licere nobis iudicia domini scrutari, Psalmista testatur, cum dicit.

Psal. 108.

In labiis meis pronunciaui omnia iudicia oris tui, addendo nanq; oris tui, contẽtum se esse indicat authoritate vel testimonio scripturæ sacræ, quã vtiq; locutum est os domini. & quis extra illam iudicia domini scrutatur, nisi qui proprij cordis suspitionẽ testatur? Talis vtiq; scrutator maiestatis nimius est, vndè & oppressus ab ea, diuersas & contrarias incurrit hæreses. Cõtenti igitur competenti loco, mentem beneuolam, auremq; attentam diuinæ authoritatis vocibus accommodemus. Quæ profectò de oraculo sancti spiritus cum admirãda subtilitate taliter proferuntur.

CAP. III

[Audite verbum quod locutus est dominus super vos filij Israel, super omnem cognationem, quam eduxi de terra Aegypti, dicens. Tantummodo vos cognoui ex omnibus cognationibus terræ, idcirco visitando super vos omnes iniquitates vestras. Nunquid ambulabant duo pariter, nisi conuenerit eis? Nunquid rugiet leo in saltu, nisi habuerit prędã? Nunquid dabit catulus leonis vocẽ suã de cubili suo, nisi aliquid apprehenderit? Nunquid cadet auis in laqueũ terræ absq; aucupe? Nunquid auferetur laqueus de terra, anteq̃ quid ceperit? Si clanget tuba in ciuitate, & populus nõ expauescet? Si erit malum in ciuitate, quod dominus nõ fecit? Quia non faciet dominus deus verbum, nisi reuelauerit dominus secretum suũ ad seruos suos prophetas. Leo rugiet, quis non timebit? Dominus deus locutus est, quis non prophetabit?] Dicta hæc verè clarissima & valde splẽdida sunt, sed splendor & claritas eorũ propterea minus lucet, quia nostram caliginem patimur, & à nimia claritate lippientes oculi reuerberantur. Quòd si sensum eorũ, ipso aspirante cuius dicta sunt, aliquatenus consequi meruimus, profectò iudicia domini non solum humiliter, verumetiã scienter laudare poterimus. Audite (inquit) verbum quod locutus est dominus super vos filij Israel. Magna dicturus iste, paulo antè Thecuites pastor, & statim cœlestis rhetor, competenter attentum postulat auditorem, & hoc agit cum commemoratione magni & noti beneficij, dum præmisso audire verbũ quod locutus est dominus, subiungit, super omnem congregationem quã eduxit de terra Aegypti. Scit namque, quia maximè commemorando beneficium hoc debet effici, vt auditores, qui iam poterant esse attenti, sint etiam beneuoli. Locutus est autem dominus, dicens, tantummodo vos cognoui ex omnibus cognationibus terræ, idcirco visitabo super vos omnes iniquitates vestras.

Procax defensio Iudæorum in plagis.

Iam ad istam domini locutionem Israel impœnitens, non tamen impunitus sese in sua pœna erigit, & de ipsa pœna, quam dissimulare vel abscondere non potest, culpam adhuc defendit, & gloriabundus dicit. Idcirco nos tantùm præ cæteris gentibus à deo corripimur, ducti in omnes gentes captiui, quia nos præ cæteris gentibus diligit, sicut ipse in propheta dicit. Tantummodo vos cognoui ex omnibus cognationibus terræ, idcirco visitabo super vos omnes iniquitates vestras. Non enim sicut in aliis nationibus dominus patienter expectat, vt eas, cum iudicij dies venerit, in plenitudine peccatorũ puniat. ita & in nobis statuit,

Intẽtio dei corripiẽtis

vt peccatis nostris in finem deuolutis, tunc demũ nos vindicet. Hoc modo semetipsos corpore & anima captiui cõsolantur adhuc, sed verè frustra, quamdiu impœnitentes sunt, neq; peccato abrenunciant pro quo puniuntur. Quo enim corripiendo deus, quo visitando iniquitates tendit dominus, nisi vt flagellis cõmonitus peccator, peccatũ agnoscat, veniamq; precetur ad meliora conuersus? Illic omnino intendit, vt peccator in quo displicuit deo, displiceat etiam sibi. Quòd si adeo rebellis est & duræ ceruicis, vt flagellando id effici non possit, tunc demum non iam vt pater pius, sed vt iudex iratus contumacem foras mittit & abijcit, nullo modo cõuenientem vel consentientem sibi. Hanc intentionem suam deus notam esse volens, post aliqua in eodem propheta dicit.

Infra 4.

Vndè & ego dedi vobis stuporem dentium in cunctis vrbibus vestris, & indigentiam panum in omnibus locis vestris, & non estis reuersi ad me, &c. Igitur tantis oppressus malis est populus, non est vndè se consoletur, dum de pœna nequaquam ad correctionem eruditur.

Israel durius puniri debet quàm cęterę gẽtes

Et quia sibimet in hoc blanditur, quod dicit dominus, tantummodo vos cognoui ex omnibus cognationibus, sæuiori sensu hoc idem in ipsum taliter retorquendum est. Ita vos cognoui (ait dominus) ex omnibus cognationibus, vt cognitionẽ mei vos haberefacerem, dando vobis legem scriptam, quam cæteris non dederam nationibus. Est autem dignum, vt seruus sciens voluntatem domini sui, & non faciens dignè plagis vapulabit multis, nesciens autem, plagis vapulet paucis.

Luc. 12.

Igitur visitabo super vos omnes iniquitates vestras instante iudicio, remota misericordia, tanta cum sæueritate, vt ne saltem commonitorium vobiscum sermonem conferre libeat. Quòd si adhuc quæritis, ecce hoc ipsum quàm rationabile sit, per hoc simile intimo cuilibet auri audienti. Nunquid ambulabunt duo pariter, nisi conuenerit eis? Vtiq; dicetis mihi, Non. Ad hęc, inquam, Nos duo sumus, ego qui arguo vel corripio deus, & Israel qui corripitur, Nimirum non conuenit nobis, quia me corripientem deum correptus Israel non audit. In hoc nobis nimium disconuenit, quia ego arguo, ille se defendit. Ecce tot anni sunt, & tot reges fuerunt, ex quo Hieroboam vitulos aureos fecit, misi prophetas, & nullus

nullus consensit, nullus enim regum à peccatis Hieroboam recessit. Item, & per memetipsum veni arguens & corripiens deus homo factus. Vos autem iustificatis vos coram hominibus, & cum sitis infirmi, dicitis medico, non es tu nobis necessarius. Igitur non pariter ambulabimus, sed & Israel in Assyrios, & Iuda in omnes gẽtes ductus captiuus, nulla per prophetas aut prędicatores aliquos mei confabulatione dignus iudicabitur, quia scriptum est. Ne effundas sermonem vbi non est auditus. Quod si & adhuc simile vel exemplum quęritur. Ecce aliud, Nũquid rugiet leo in saltu, nisi habuerit prædam? Leonis quippe natura est, quãdiu prædã nõ inuenerit, silere. inuenta autẽ præda, rugire. vt quodcũq; illud sit animal, rugitu tremefactum & attonitũ concidat, & in prædam fortiori non tam patienter quàm impatienter cædat. Porrò, leo per similitudinem Deus fortissimus est, cuius iræ resistere nemo potest. Præda verò eius est, omnis electus, qui vbicũq; sit, quoniam ad vitã est prædestinatus, ab ipso Deo requiritur, vt ad vocem eius, siue per angelũ, siue per prophetã, siue per scripturas, auditã ille contremiscat, diẽq; iudicij vel pœnam gehennalem pauescens, totus humiliter succumbat, pœnitentiam apprehendat, sicq; in partẽ eius cædat, vt vnus cum eo spiritus fiat, bene deuoratus, iuxta illud. Macta & manduca. Igitur quod ait, Nunquid rugiet leo in saltu nisi habuerit prædam? idẽ est ac si dicat, Nunquid dignum deo est, illic verba facere, vel illuc prophetam mittere, vbi scit nõ esse quenquam dignũ vitæ æternæ? Ad quod cum ratione exigente responderis, Non, cõsequenter, vt iustũ est, concedas esse dei iudiciũ, in eo quòd clausit Israeli ora prophetarum, nullũq; super eum suę prædicationis emittit rugitum. Hoc ipsum & in suo aduentu attendit dei filius. Vndè & sequitur, Nunquid dabit catulus leonis vocẽ de cubili suo, nisi aliquid apprehenderit? Catulus leonis Christus est filius fortissimus dei fortissimi, secundũ illud patriarchę Iacob. Catulus leonis Iuda, ad prædam fili mi ascendisti. Cubile eius sepulchrum eius extitit, de quo idẽ continuò subiungit. Requiescens accubuisti vt leo, & quasi leæna. Quis suscitabit eum? Vox quam dedit iste catulus leonis de illo cubili, euangelij prædicatio est, quã cunctis gentibus auditam fecit, postq; de illo cubili, id est, de sepulchro exiliuit, resurgendo ex mortuis. Ait ergo. Nunquid dabit catulus leonis vocem de cubili suo, nisi aliquid apprehenderit? Ac si dicat, Nũquid euangeliũ suum illis gentibus vel illis in locis prædicabit, aut prædicari iubebit, vbi nullũ sciat esse qui ad se pertineat, & suscipere debeat gratiã prædicationis? Nõ vtiq;, imò tacebit, & prędicatores suos illic vocem dare prohibebit. Hinc enim de ipsis prædicatoribus scriptũ est, Trãseuntes autem Phrygiã & Galatiæ regionẽ, vetiti sunt à spiritu sancto loqui verbum in Asia. Cum venissent autẽ Mysiam, tentabant ire Bythiniã, & non permisit eos spiritus Iesu. Ibi ergo vel eo tempore vocem dat iste catulus leonis, vbi vel quando nouit inueniendũ esse quod apprehendat, id est, aliquem qui credendo saluus fiat. Vndè iterum ibidẽ scriptũ est. Cum autem pertransissent Mysiam, ascenderunt Troadem, & visio per noctem Paulo ostensa est. Vir Macedo quidã erat stans, & deprecans eum dicens. Transiens in Macedoniam adiuua nos. Vt autẽ visum vidit, statim quæsiuimus proficisci in Macedoniã, certi facti, quia vocasset nos deus euãgelizare eis. Interea notandum est, quod præcedenti versiculo cum dicit. Nunquid rugiet leo, signanter addit, in saltu, & tunc demũ subiungit, nisi habuerit prædam. Quod itidem subaudiendum est, in hoc sequenti versiculo cum dicit. Nunquid dabit catulus leonis vocẽ suam, videlicet in saltu? Quid enim per saltum intelligi oportet, nisi multiplicitatem generis humani, quæ super numerum creuit, cuius abundantia tota syluestris & sterilis est? Leo quippe siue catulus leonis non saltũ, sed in saltu aliquid apprendere quærit, id est, deus siue Christus dei filius non illos, quorum vt nascerentur causa peccatum fuit, sed tantùm filios benedictionis per legẽ siue per euangelium suum requisiuit, & requirit, & vbi vel quando requirere debeat, vel quinã illi sint, ipse nouit. Quos autẽ dicimus filios benedictionis? Nimirũ illos, quos creatis primis hominibus benedicendo iussit nasci, sicut scriptum est. Et creauit deus hominem ad imaginẽ suã, ad imaginem dei creauit illum, masculum & fœminã creauit eos. Benedixitq; illis deus, & ait: Crescite & multiplicamini, & replete terram, & subijcite eam. Solos nimirum electos suos tũc iussit nasci, & nisi peccatum incidisset, soli nati fuissent vel nascerentur electi. Quicunq; nascũtur super numerum electorum, vt nascantur, propter peccatũ fit, & peccatum causa est multiplicitatis eorũ, siue multitudinis, quia videlicet propter peccatũ mulieri dominus dixit. Multiplicabo erumnas tuas, & conceptus tuos. Ista multiplicitas coram leone isto, siue catulo leonis quidam saltus est, in quo deuoluti sunt, & dispersi errauerunt omnes electi Dei, vt non potuissent inueniri vel discerni, nisi magna vigilantia requisisset eos deus, vel filius Dei, tanquam famelicus leo, vel vt esuriens catulus leonis. Igitur tribus his versiculis, Nunquid ambulabũt duo pariter, nisi conuenerit eis. Nunquid rugiet leo in saltu, nisi habuerit prædã. Nunquid dabit catulus leonis vocem de cubili suo, nisi aliquid apprehenderit. tribus (inquam) istis versiculis, si rectè intelliguntur, satis excusatum arbitramur deum, quòd nõ sine pręiudicio dixerit toties superius, non conuertam eum. & quòd perditionis aliquorum hominum causa nõ sit eius silentiũ. Non enim propterea, quia siluit ipse, aliqui perierũt, sed propterea, quia conuerti non

Eccle. 32.
Leo Deus, Prędа electi.
Actor. 10.
Catulus leonis Christus.
Actor. 16.
Saltus super excrescens numerus hominum.
Filij benedictionis.
Genes. 1.
Genes. 3.

 poterant,

poterant, continuit ab illis vocem suam, non ignorans (vt ait Sapientia) quoniā iniqua est na-
Sapien. 12. tio eorum, & naturalis malitia ipsorum, & quoniam nō poterat mutari cogitatio illorum in
Obiectio. perpetuum, Semen enim erat maledictum ab initio. Sed fortè dicit aliquis. Iste idem catulus
Matt. 11. leonis suo ore dixit. Væ tibi Corozaim, væ tibi Bethsaida. quia si in Tyro & Sydone factę fu
issent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio & cinere pœnitentiā egissene. Itē, Quia
si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, fortè mansissent vsq; ad hanc diem.
Cur ergo saltem illic leo non rugit, quandoquidē erat ibi, quod apprehēdere potuit? Verùm
Solutio. de hoc iam alibi diximus. Et ideirco nō diu immorandū est, breuiter tamen repetimus, quia de-
Supra in us de tali illorū pœnitentia nō curauit aut curare debuit, quæ non ageretur pro æterna salute
Osee lib. 2. futuri sæculi, sed pro vitanda aduersitate, pro retinenda prosperitate vitę præsentis. Vt ergo
verba prophetica prosequamur, sciendū prius est, quia sicut ad spiritum propheticū pertinuit,
iustificare deum & excusare de his qui pereunt, ita nihilominus ad eundem pertinuit, gratiam
Dei commendare in his qui salui fiunt. Hoc animaduerso videamus quid sequitur. Nūquid
Anima vt cadet auis in laqueū terræ absq; aucupe? O quàm vilium similitudines rerū, quàm pretiolum ”
auis, verbū prædicant sacramentū. Propheta hic de pastoralibus assumptus, qualia videre vel agere soli- ”
Dei vt la- tus erat in pascuis, talibus contentus est ad cōmendanda per aliquas similitudines diuina my- ”
queus. steria, sic incipiendo. Et luxerunt speciosa pastorū, & deinde dicendo dominus de Syō rugiet,
& nunquid rugiet leo in saltu, & nunquid cadet auis in laqueū, & cętera his similia, quæ cuncta
ferè pastoralia sunt. Sufficiunt cœlesti magisterio res siue instrumentum nō solùm piscatorum,
verumetiā pastorum, vt per eorum similitudines docti sint & doceant conuenienter gloriam
rerum cœlestiū. Nunquid cadet (ait) auis in laqueū terræ absq; aucupe? Videlicet respōdebitis,
non. Nisi enim auceps arte sua laqueum diligenter tendat, & omni satagat industria quatenus
auē capiat, auis fugitiua semper & vaga prius fauces incurrit accipitris, siue colūba, siue turtur
illasit, aut certè turdus pinguis. prius (inquam) accipitri cedet in prædā, quàm sua sponte ad re-
gis inclyti deuolet mensam, quam ergo gratiam prouidus auceps habeat illi cum suo illam la
queo cœperit? Vtiq; nullam, sed eiusdem potius industriæ res omnis attribuēda est. Sic profecto
dum animam errantem & per vanitates & insanias falsas volitantem, veritas Dei suo laqueo
comprehenderit, ita vt consentiat veritati, bene illaqueata verbo salutis, cui contradicere nō
possit, & idcirco nec etiam velit, totum gratiæ Dei attribuendū est, qui boni verbi sui laqueum
tendit, vt auicula vaga, scilicet anima prius deueniat in manū domini Dei, quàm fauces incur
rat diaboli. Ergo per hanc similitudinem versiculus iste Dei gratiā, sequēs aūt Dei potentię effi-
caciam, efficacem Dei commendat potentiā. Ait enim: Nunquid auferetur laqueus de terra,
antequam quid ceperit? Hoc enim idem est, ac si dicat, Deus intendens opus bonū, opus per-
fectum. Nunquid verbū meū redibit ad me vacuū? Non vtiq;, nam etiam in alio propheta di-
Esaia. 55. cit ipse, Et quomodo descendit imber & nix de cælo, & illuc vltra non reuertitur, sed inebriat
terram, & infundit eam, & germinare eam facit, & dat semen serenti, & panē comedēti. sic erit
verbum meum quod egredietur de ore meo. Non reuertetur ad me vacuū, sed faciet quæcūq;
volui, & prosperabitur in his ad quæ misi illud. Secundū sensum eundē dictū hoc accipiamus,
ac si dicat propheta. Sic laqueus nō auferetur de terra, antequam quid capiat. sic verbū meum
in vacuū non ibit, sed in eo prosperabitur, vt omnē electorum numerū ad me reducat. Sed nun
quid in collectione electorum, quæ per laquei captionem rectè intelligitur, sicut & per laxati-
onem retium piscantiū sola operata est, vel operatur sapientiæ ratio, & non etiā fortissimus iu-
dicij terror auditus in omni mundo. Sequitur ergo, Si clanget tuba in ciuitate, & populus non
expauescet? Tuba nāq; belli signum, reuelationem iræ Dei significat venturæ super omnē im-
pium, quæ tunc temporis quidem nunciabatur vocibus legis & prophetarū, tandem autem re
Roma. 1. uelatur per Christi euangelium. Iustitia enim dei (inquit Apostolus) in eo reuelatur. Item, Re-
uelatur enim ira Dei de cœlo super omnem impietatē & iniustitiā hominū eorum, qui verita-
tem Dei in iniustitia detinent. Ergo quod ait, si clanget tuba in ciuitate, & populus non expa-
uescet, idem esse videtur, ac si dicat. Quamuis verbum vel sapientiā dei comprehendentē sim-
plices in simplicitate eorū, & sapientes in astutia eorū, per similitudinē laquei significauerīt. ne
quaquā tamē existimes, quòd semper suppressè resonare, vel in angulis susurrare, & de humo
audiri debeat verbū Dei. Sic enim terribiliter in toto audietur orbe, sicut tuba clangens in ci-
uitate, quam cum populus audierit, sine dubio expauescit. Porro ciuitas diaboli cōtraria ciui-
tati Dei, neq; per subtilitatem laquei, neq; per terrorem tubę clangentis conuertitur, vt resipi-
scat & effugiat iram Dei, & propter hoc neq; in hoc sæculo, neq; in futuro, malum deest illi, fa-
ciente iudicio Dei. Sequitur ergo, Si erit malū in ciuitate, quod dominus nō fecit? Et quidē in ci
uitate illa, id est, in hoc mūdo qui in maligno positus est, malū esse nō potest negari, sed quod
dominus malū ipsum faciat, negare cōtendunt ciues eiusdē ciuitatis, deo rebelles & increduli,
Exempli gratia, Malum venit in ciuitatem Samarię propter vitulos aureos, quos fecit Hiero-
boam, cuius à peccatis nullus regum Israel recessit, illud videlicet malū, quòd Israel ab Assirijs
captiuus

captiuus ductus est. Malum fidem venit in ciuitate Hierusalem, vt primùm à Babyloniis, & deinde excinderetur à Romanis. Nonne huiusmodi malum dominus fecit? Etenim malum quidē, quod est iniquitas, dominus nō fecit. sed malū, quod est affectio propter iniquitatē, dominus induxit. Vnde hoc comprobari poterit? Ait. quia non faciet dominus deus verbū, nisi reuelauerit dominus secretum suū ad seruos suos prophetas. Nimirum ad cōprobandum, quod dominus fecerit eiusmodi malū, magnum & euidens est argumentū, quòd priusq̄ faciat illud, priusq̄ veniat ipsum malū, dum adhuc in dispositione domini latet secretū, reuelat illud seruis suis prophetis, vt illi prænuncient futurum, vt audiētes aliqui metuant, sibiq; caueant, & fugiāt, iuxta illud. Dedisti metuentibus te significationem, vt fugiant à facie arcus. Sic non fecit dominus deus diluuiū, nisi prius reuelaret secretū suum ad Noe seruū suum. Sic non pluit ignem & sulphurem super Sodomā & Gomorrhā, nisi prius reuelaret secretū suum ad Abraham amicum suum. Sic non percussit Aegyptū, neq; submersit Pharaonem in mari rubro, totūq; eius exercitum, nisi prius reuelaret secretum suum ad Mosen seruum. Sic & de cæteris omnibus sentiendum, quæcunq; acta vel agenda sunt vsq; ad nouissimam tubam, qua personante, vltimū celebrabitur iudicium. quia nihil actum vel agendū est, ita vt non sit ante reuelatum. itaq; nō erit malum in ciuitate, quod dominus non fecit, quod exinde cōprobari potest, quia non facit quicquam dominus deus, nisi prius ad seruos suos prophetas secretum suū reuelauerit. Hæc isto dicente qui pastor fuit, subaudiendum est, ac si dicat, quia malum in Israel faciet dominus, & anteq̄ hoc faciat, ad me seruū & prophetā suum secretum suū reuelauit. Item & illud memoriter tenendum est, quia rebellis & contemptor Israel cum regibus suis, silentium indicebat prophetis, sicut superius in persona sua dominus dixit. Et propinabatis Nazaræis vinum, & prophetis mandabatis, dicentes. ne prophetetis. Et cui ex omnibus prophetis proteruius mandaret, q̄ isti qui pastor fuit. Itaq; pecorum quidem pastor, sed regum imperator forti authoritate sese accingit, & dicit. Leo rugiet, quis non timebit? Quam similitudinem vt quid arripuerit, sequenti protinus percunctatione aperit, cum dicit. Dominus deus loquutus est, quis non prophetabit? Est enim hic sensus, Vos reges & principes, & superbi diuites, assueti estis mandare prophetis, & dicere. ne prophetetis. Quis est hic? Ego autem dico vobis, quia loquente domino & dicente, vade & propheta, ego ita quasi ad rugitum leonis timeo, & tacere non audeo, & prophetandi necessitatem habeo, quamuis vos reges, & ego sum pastor. Et quid vultis? Si iustum est in conspectu dei vos potius audire q̄ deum, iudicate. Sed nunquid spectandū erat illi ad arbitrium siue iudicium illorū, quibus consuetudo erat mandare & dicere prophetis, ne prophetetis? Nonne secundum velle illorum, non deo potius quàm hominibus, sed hominibus potius q̄ deo putaret esse obediendum? Nempe deum præferre homini regi, rebellionem esse censerent. Hinc enim longè inferius scriptū est, & misit Amasias sacerdotes Bethel ad Hieroboam regē Israel dicēs. Rebellauit contra te Amos in medio domus Israel, non poterit terra sustinere vniuersos sermones eius. Rectè igitur non expectata responsione, cum dixisset, Leo rugiet, quis non timebit? Dominus deus locutus est, quis non prophetabit? confestim ipsum domini rugitum, ipsam domini dei loquutionem constanter adiecit. [Auditum facite in ædibus Azoti, & in ædibus terræ Aegypti, & dicite. Congregamini super omnem montem Samariæ, & videte insanias multas in medio eius, & calumniam patientes in penetralibus eius, & nescierunt facere rectum, dicit dominus, thesaurizantes iniquitatem, & rapinas in ædibus suis. Propterea hæc dicit dominus deus. Tribulabitur & circuietur terra, & detrahetur ex te fortitudo tua, & diripientur ædes tuæ.] Hic est rugitus leonis, hæc est loquutio domini terrentis prophetam, ne tacere audeat, prophetare ne differat, iubetur vt annūciet Azoto & terrę Aegypti quæ sequūtur. Dicite (inquit) vt cōgregentur quæ in vicino sunt, & videāt scelera Israel, ne iniquum putent esse iudiciū. Ac si dicat, Prius videte quę faciunt, & tunc meam sententiam comprobate. Propter huiusmodi solicitudinem Moses sese habere ostendebat, quando irato domino propter vitulum quem fecit Aaron, & dicente. Dimitte me, vt irascatur furor meus contra eos, & deleam eos, faciamq; te in gentem magnam, stans in confractione, id est, in nimia cordis humilitate in conspectu eius orabat, dicens. Ne quæso dicant Aegyptii, callidè eduxit eos vt interficeret in montibus, & deleret è terra, quiescat ira tua, & esto placabilis super nequitia populi tui. Igitur quoniam tūc, vt videbatur amico meo Mosi, nō expediebat honori meo delere illos. ne tale quid dicerent Aegyptii. quia nondum innotuerāt illis causæ, propter quas iustè deberē contra populum meū irasci. nunc insaniæ, quas faciunt, innotescant & Aegyptiis & Azoto, id est, Philistijm, qui Israelis inimici sunt perpetui. & videant magnitudinē insaniæ, imò multas insanias in medio Samariæ, vt pro deo adorent vitulos, & immolent filios suos, & præterea calumniam faciant in penetralibus suis, ita calumniosi, ita iniusti, vt rectū facere nesciāt, id est, nullo modo approbent rectitudinē siue iustitiam. Denique hoc nescire, contēnere est. Secundū hunc modū Pharao nō intelligens. Nescio (inquit) deū, & Israel nō dimittā. Iudæi quoq; vidētes dominū & opera eius, qualia nemo alius fecit. nos scimus (aiūt) q̄a Mosi locutus

Margin notes: *Quod malū facit dominus.* — *Psal. 59.* — *Gene. 6.* — *Ibidem. 18* — *Exo. 3. 4.* — *Supra. 2.* — *Act. 5.* — *Infra. 7.* — *Exod. 32.* — *Nescire per contemptum.* — *Exod. 5.* — *Ioann. 9.*

est dominus, hunc autẽ nescimus vndè sit. Porrò nescire istorum præsenti loco maximè cupi-
Exod 23. ditas, quæ excæcat oculos etiam sapientium, fecisse innuitur, cum protinus subditur, Thesau-
rizantes iniquitatem, & rapinas in ædibus suis. Quantæ hoc damnationis sit, videlicet thesau-
ros congerere de iniquitate & de rapinis, præsertim in illo populo, qui pauper in Aegypto fuit,
quẽ misericordia liberatoris dei de illo camino paupertatis eduxit, non satis dignè potest edici.
Superbia hæc maximè detestabilis est in seruis illis de paupertate & seruitio redẽptis. Idcirco
pulchrè congregamini (inquit) super omnem montem Samariæ, & videte. montium nomine
magnitudinem volens intelligi superbiæ. Nam prouincia quidẽ Samariæ in montuosis sita est,
sed ad cognoscendam die iudicij dei iustitiam, plus valet considerare altitudinem Samaritanæ
superbiæ, quàm terrenos siue locales montes Samariæ. Propterea tribulabitur, ait, & circuietur
Iudic. 3. terra, & detrahetur ex te fortitudo Iudæ, & diripientur ædes tuæ. Parum esset dixisse, tribula-
bitur & circuietur terra, nisi addidisset, & detrahetur ex te fortitudo tua. Denique & ante tem-
pora illa tribulata fuerat terra, tunc videlicet, quando (sicut in libro Iudicum legimus) tradi-
dit dominus Israel in manu Chusanrasathaim regis Mesopotamiæ, seruieruntque ei octo annis.
& tunc quando confortauit aduersus eos Eglon regem Moab, seruierũtque ei octodecim annis.
& tunc quando tradidit illos in manus Iabin regis Chanaan, & per viginti annos vehementer
oppressit eos. & tunc quando tradidit eos in manus Madian septem annis, & oppressi sunt val-
dè ab eis. & tunc quando tradidit eos in manus Philistiim & filiorum Ammon, afflictique sunt &
vehementer oppressi per annos octodecim. Tot siquidem vicibus, id est quinquies, tribulata fu
erat terra. sed nondum ex te o Israel detracta fuerat fortitudo tua, nondum enim captiuus mi-
graueras de terra tua. Nunc detrahetur ex te fortitudo tua, & diripientur ædes tuæ. quia capti-
uus migrabis omni tua suppellectili captiuantibus Assyriis in prædã cedente. Nam ac si quæ-
rat aliquis, ergo ne nullæ supererunt reliquiæ, continuò subiungit. [Hæc dicit dominus, quo "
modo si eruat de ore leonis duo crura, aut extremum auriculæ, sic eruentur filii Israel, qui ha- "
Reliquię Israel miserę bitant in Samaria in plaga lectuli & in grabato Damasci.] Reliquiæ istæ, videlicet duo crura "
& extremũ auriculæ cuiuscũque pecoris paruæ sunt. sed hoc prosunt erutæ de ore leonis, quòd
Psal 58. ex eis potest agnosci quale fuerit pecus quod leo deuorauit, vtrum ouis an vitulus, vtrũ asellus
an pullus equinus. Quãuis quatuor sunt crura transeuntiũ sub virga pastoris, duo tamẽ crura
pro iudicio sufficiunt, alterũ de anterioribus, alterũ de posterioribus. Sic, inquit, eruentur filij Is
rael, id est, magnæ deuorationi, multisque mortibus supererunt aliqui, quorũ calamitas memo-
rari faciet quid olim fuerint, qualem gratiã pro peccatis suis amiserint. Recordamur nũc illius
in psalmo versiculi. Deus ostendit mihi super inimicos meos, ne occidas eos, ne quando obli-
uiscantur populi mei, disperge illos in virtute tua. Neque enim dictum illud arbitramur tantũ-
modo de illa dispersione Iudæorum, quæ facta est imperio Vespasiani & Titi, verùm etiam de
illa captiuitate decem tribuum, quæ tunc instabat & facta est captiuantibus Assyriis. Spiritus
prophetiæ captiuitatem vtrãque præuidit, quæ idcirco facta, vt non tantùm vno in loco, sed in
omni terra fidem gentium confirmaret, & idcirco pars eorum tanquam duo crura aut extremum
auriculæ de ore leonis, id est, de cæde vastantium eruta est, & viuere permissi sunt, vt etiã eorũ
testimonio, siue monumento Dei iustitia propagetur, & scripturarũ veritas vbique sit, illis circu-
4. Reg. 16. ferentibus, ex quibus Christus Dei filius testimonium habens, ex lege & prophetis cognosci-
Esaia. 7. tur. Miseræ ergo reliquiæ, quæ sic erutæ sunt, quæque aliis & non sibi vtiles sunt. Causam tã-
Hiere. 17. tæ deuorationis continuò subiungit dicendo. Qui habitant in Samaria, in plaga lectuli, & in
grabato Damasci. Causa magna est, & magni reatus criminis, quam significat verbis huiusce-
modi. Illo namque tempore, quo prophetante isto decem tribuum captiuitas imminebat, fœde-
rati erant filius Romeliæ rex Israel, & Rasin rex Syriæ, & pariter ascenderunt ad prœliandum
in Hierusalẽ. Cumque obsiderent Achaz, non valuerunt superare eũ. Arguuntur ergo filii Israel
siue habitatores Samariæ, quòd requiescerent in plaga lectuli, & in grabato Damasci, id est,
quòd fiderent in homine, derelicto auxilio dei, cum scriptum sit, maledictus qui confidit in ho
mine, & ponit carnẽ brachium suum, vt à domino recedat cor eius. Et quis vim sensuũ verbis
Plaga lectuli. valeat dignè consequi, dum dicitur, in plaga lectuli, & in grabato Damasci? Damascum vult
esse in grabatũ, imò in grabato iacentẽ ægrotum, vt verè erat, cum esset rex eius homo mor-
talis & obnoxius peccato atque corruptioni, quod mirabiliter significatur per plagam lectuli.
Hominis nãque sine Deo quæ videtur esse firmitas, tanta est infirmitas, vt plaga lectuli, id est, si-
cut plaga vehementissima propter quam plagatus, in lectulo necessario decumbit, & neque sibi
4. Reg. 16. Exitus Rasin regis Damasci. subuenire potest neque alij. Nam si nullũ in corpore vulnus recepisset Damascus, id est, Damasci
rex Rasin, tamen nihilominus ad increpandam stultitiam Israel, qui posuerat carnẽ brachium
suum, vt à domino recederet cor eius, pulchrè & veraciter auxiliũ illud dici poterat grabatus,
qui est lectulus ægroti. Poterat (inquam) dici plaga lectuli, siue lectulus plagati. At verò Rasin
etiam corporaliter plagatus est. Mittente namque Achaz nuncios ad regem Assyriorum, & di-
cente, ascende & saluum me fac de manu regis Syriæ, & de manu regis Israel, qui cõsurrexerũt
aduersum

aduersum me, ascēdit rex Assyriorum in Damascum, & vastauit eam, & trāstulit habitatores eius Cyrenen. Rasin autem interfecit. Itaq; per plagam lectuli plagatum, imo & interfectū intelligimus Rasin. per grabatum autem Damasci vastationem atq; translationem habitatorū eiusdem Damasci, quæ nimirum magna fuit ægritudo, velut in grabato decumbentis. Stulti tiæ igitur Israel redarguitur, qui in tali & tanta infirmitate fiduciā habuit, qua (vt dignū erat) frustratus, ipse quoq; postmodū captiuus discessit, tanq̄ in deuoratione leonis, ita vt quicquid extunc de illo superfuit, totū pro duobus cruribus & ꝓ extremo auriculæ reputetur, ad com
« parationē priscæ integritatis. Sequitur. [Audite & contestamini in domo Iacob, dicit domi-
« nus deus exercituū, quia in die cum visitare cœpero præuaricationes Israel super eū, visitabo
« & super altaria Bethel, & amputabuntur cornua altaris, & cadent in terram, & percutiam do-
« mum hyemalem cū domo æstiua, & peribunt domus eburneæ, & dissipabuntur ædes multæ,
« dicit dominus.] Mira & iusta verba domini & spiritus sancti authoritas, quomodo de ore pastoris non minus quàm de ore imperatoris pertonat. Supra dixerat, auditum facite in ædibus Azoti, & in ædibus terræ Aegypti, nunc audite (inquit) & contestamini in domo Iacob dicit dominus deus exercituum. & deinde tertiò dicturus est, audite hoc verbū vaccæ pingues, quæ estis in monte Samariæ. Side pastore iam in regem fuisset assumptus, vt Dauid, quid vellemus addi ad tantam maiestatem elocutionis? Et vide quàm pulchrè, quàm congruè nunc interponit, dicit dominus deus exercituum, dum visitationem prænunciat super altaria Bethel, vide licet vbi colebat Israel similitudinem vituli comedentis fœnum. Nonne opportuna commemoratione suum declamat patronum dominū deum exercituū. contra illum tunc temporis patronū Israelis, non dominū aut deum exercituū, sed vitulum cornutū. non solùm brutum, verùm etiam sensu carentem. nec solum sensu carentē, verum etiā inanimatum. Audite ergo (inquit) & contestamini in domo Iacob, ne quis de ignorantia se excuset, & hoc, non quia dico ego pastor armentarius, vel pastor vitulorū, sed quia hoc dicit dominus deus exercituum, contra vestrum deum, non saltem vituli succo vel sanguine plenum, sed inane vituli simulachrū. Et quid dicit, Quia in die, cum visitare cœpero præuaricationes Israel, in die (inquam) id est, in manifesto, ita vt causæ visitationis, scilicet præuaricationes Israel, luce vel die clariores sint, etiā in ædibus Azoti, & in ædibus terræ Aegypti, vt nō sit opus dicere, quare sic fecit dominus terræ huic & populo huic. tunc visitabo etiā super altaria Bethel, vt videlicet memoria vitulorū pereat, quorū vnus erat in Bethel, quæ debuit esse domus dei, secundū hoc ipsum nomē, quod dicitur Bethel. Et vide, quàm magnifice talem deum, quàm eleganter vitulū cornutū percutit, dicendo. & amputabuntur cornua altaris, videlicet propter cornutꝰ, quā colebat Israel, formā vituli, fœnū comedētis. Amputata ergo cornua altaris. i. desolati cultores simulachri cornuti, cadent (inquit) in terrā, subauditur, non suam, quia captiui ducentur in terram alienam. Quod deinde subiungit, & percutiā domū hyemalem cum domo æstiua, simpliciter iuxta literam accipere possumus, tantarū videlicet eos fuisse opum, vt duplices haberent domos, hyemales & æstiuales, quarum aliæ versæ essent ad aquilonē, aliæ ad austrum, vt pro varietate tēporum frigoris & caloris, cœli q; temperiē prouiderēt. Itidē quod ait, & peribunt domus eburneæ, iuxta historiā stare potest. Legimus enim Achab regem Israel tantis fluxisse delicijs, vt domum eburneam sibi fecerit. Meritò contra tales cœlestis iræ seueritas, quibus cum idcirco dedisset dominus regiones gentium & labores populorum in possessionē, vt custodirent iustificationes eius, & legē eius requirerēt. ecōtrariò cōtra iustificationes eius, & legē eius modis omnibus inced entes, vitulis quoq; aureis nefario cultu applaudebāt, iuxta illud, Incrassatus est dilectus, & recalcitrauit. incrassatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit deū factorē suū. Propter eiusmodi crassitudinem, siue incrassationem, impinguationem, dilatationē, atq; recalcitrationē tam pulchrè, quàm veraciter, tam iuste quàm fortiter, inuectione mirabili consurgens sermo diuinus clamat
« & dicit. [Audite hoc verbū vaccæ pingues, quæ estis in monte Samariæ, quæ calumniā facitis
« egenis, & confringitis pauperes, quæ dicitis dominis vestris, afferte & bibemus.] Hoc ipsum & quod dicit, audite iam tertio fragore infelicū auribus illidit. Primò nanq; dixerat, auditū facite in ædibus Azoti. Deinde quasi propius accedens, audite (inquit) & contestamini in domo Iacob. nunc velut ad summum perueniēs. i. ad ipsos sacerdotes, audite (inquit) hoc verbum vaccæ pingues. Nēpe acrius atq; animosius dignū erat percuti tales dæmonū sacerdotes, rerum & animarū hominum voratores, qui assumpti de extremis populi, veritatē in mendacio detinebant, tanq̄ in hoc ipsum precio conducti. Fecit enim Hieroboā sacerdotes de extremis populi, callidè nimirū agens, & sciēs q̄ libenter cum suo fauore repentinas homines extremi diuitias exciperent. Ecce vaccæ pingues rectè dicuntur eiusmodi sacerdotes. Poterant autem dici vituli pingues, satis congruū hoc illis esset, vt vituli dicerentur vitulorū cultores, & in vitulorum simulachris confidentes, atq; ex eorum cōmercio pingues. Quare ergo cum essent sexu virili, vaccas fœminas, quàm vitulos masculos eos dicere maluit? Videlicet ob augmētum cōfusionis, quia vitulis erant subacti miro genere fornicationis, vaccę debuerunt dici, quia sicut vi

Quàm ridiculus Deus in Bethel.

3. Reg. 22.

Psal. 105.

Deut. 32.

CA. IIII.

Roma. 11.

3. Reg. 32.

Vaccæ pingues, sacerdotes vitulorum.

sibiliter adorando substernebant se talibus vitulis,ita & inuisibiliter animæ illorum erāt pro-stitutæ tauris,id est,spiritibus malignis.Itaq; non parui ponderis habet,quod dicit,audite hoc verbum vaccæ pingues.Simul nanq; tria hæc vehementer astruit.& similitudinē,de qua Psal-mista,Similes(inquit)illis fiant,qui faciunt ea,& omnes qui confidunt in eis.& fornicationem, qua deserto creatore fornicabantur cum vitulorū simulachris.& tur pē ventris impensionē,quā in otio fouebant,affluentibus de cūcto populo diuitijs,veraciter incrassati,impinguati,dilatati, & exinde recalcitrantes,vtpote pingues vaccæ,nō tantùm pingues, verùm etiam cornupetæ. Nam & superbia pinguium designatur in eo quod ait, quæ estis in monte Samariæ, & cornu-petarum feritas vaccarū in eo quod protinus subiungit. Qui calumniam facitis egenis,& con-fringitis pauperes.Deinde quod ait,quæ dicitis dominis vestris,afferte & bibemus,quis satis di gnè admiretur? Quis alius,nisi spiritus sanctus taliter per os pastoris loqueretur? Vaccæ pin-gues & nimiū delicatæ,longius à præsepibus,saltem ad adaquandū, non patiuntur educi,sed ad ipsa præsepia iubent sibi lympidas de puro fonte aquas deportari. Et quibus hoc iubent? Dominis suis?Quibus verbis vel qua similitudine magnificētius indignitas rei potuit explicari. Sacerdotes illi de extremis populi(vt iam dictū est)assumpti,& per illam assumptionē supremi ac diuites effecti,atq; velut vaccæ pingues ocioso ventre dilatati, accumbebāt,plenis epularū mensis,satisq; agebant pro imperio dicētes dominis suis,regibus suis, afferte vt bibamus, & de cætero securos vos faciemus. Etenim dummodo sumptus nobis & pocula nō desint statuta iu-giter regalibus edictis,nostri studij,nostræ erit prouidentiæ, præoccupatos tenere animos hu-ius populi, ne velit ascendere vt faciat sacrificia in domo domini in Hierusalem,quod si fieret, interficerent regem suum,& reuerteretur regnum ad domum Dauid. De hoc periculo securos vos faciemus,tantummodo videre ne desit quod bibamus.Pocula disertos faciunt nos,vt sub-ornatis vitulis aureolis,pulchrè & elegāter dicamus in auribus populi. Ecce dij tui Israel,qui eduxerunt te de terra Aegypti, & nō erit, qui nobis assertoribus aliud scire possit. Audite igit, inquit. [Iurauit dominus deus in sancto suo,quia ecce dies venient super vos,& leuabunt vos » in contis,& reliquias vestras in ollis feruentibus, & per aperturas exibitis altera cōtra alteram, »

Iurauit dominus ī sancto suo. & proijciemini in Armon dicit dominus.] Quis est iste sanctus, in quo iurauit dominus deus. »

Vtiq; non debet esse minor aut inferior,quàm ipse dominus Deus. Homines enim(inquit Apo stolus) per maiorem sui iurant, & omnes controuersiæ eorum finis ad confirmationem est iu-

Hebr. 6. ramentum. Abrahæ promittens deus quoniam neminem habuit per quem iuraret maiorem,

Lucæ 4. Iurauit per semetipsum. Ergo hic sanctus suus,in quo iurat deus,suus est filius,quem vtiq; san-ctum Dei etiam malignus quoq; spiritus cum suo tormento euangelista testante cōfitetur. Erat (Inquit)in synagoga homo habens dæmonium immundum,& exclamauit voce magna dicēs, Sine,quid nobis & tibi Iesu Nazarene? Venisti perdere nos?Scio te quis sis,sanctus Dei. Igitur in sancto suo,non in minore aut in maiore,sed in coæquali suo iurauit dominus deus?Quo au-tem pertinuit,vt tali pro causa iuraret dominus in illo sancto suo. Videlicet quia certamē erat domino deo contra Israel pro illo sancto suo à domo Dauid,ad quem sancti illius facta fuerat repromissio,& illius promissionis veritatem detinere valebant illæ pingues vaccæ,in illo quod

3. Reg. 12. colebant mendacio,nec erat pars illis in eadem promissione dei dicentium,non est nobis pars in Dauid,neq; hæreditas in filio Isai. Quid iurauit dominus deus in illo sancto suo? Quia ecce dies(inquit)venient super vos,& leuabunt vos contis, & reliquias vestras in ollis feruentibus, & per aperturas exibitis altera contra alteram,& proijciemini in Armon. Sensus iste est, Ad-uentura est non longè & post multa sæcula, sed iam imminens dies captiuitatis & angustiæ,in quo capiemini prælio, & portabimini atq; auferemini iure victoriæ,iamq; viæ captiuitatis vo bis apertæ sunt,& exibitis alter contra alterum,vt vestrā vicissim & mutuis vultibus conspi-ciatis miseriam,& proijciemini in locis Armeniæ,quæ vocatur Armon, & in ciuitatibus Me-dorum. Mirari autem magis possumus quàm eloqui, quantum plus habeat decoris,in eo quòd metaphoram vaccarū cœptā seruauit. vt quas pingues dixerat esse vaccas, earum carnes dicat in contis & in feruentibus ollis esse portandas. Hoc ipsi nonnunquā fieri vidimus,vt præcoctis carnibus feruens & fumans cacabus in contis leuaretur, & de loco ad locum, id est, de culina longius deferretur ad domū conuiuantiū. Hoc ergo mirabiliter declamat sermo propheticus, quò feruenti captiuitatis angustia decocti transferantur illuc, vbi sub dominis hominibus ca-ptiui,à malignis quoq; spiritibus(quoniā sunt impœnitentes)deuorētur. Sequitur. [Venite ad » Bethel,& impiè agite ad Galgala, & multiplicate præuaricationē,& offerte victimas vestras,tri » bus diebus decimas vestras,& sacrificate de fermentato laudē,& vocate voluntarias oblatio- »

Iudic. 3. nes,& annunciate. Sic enim voluistis filij Israel.] Grauissimus est hic modus loquutionis, quo » nunc dicit. Venite & facite sic & sic,& eadē illorū facta ipse oderit qui hęc dicit. Nō est volentis & relinquētis nō inultātis,sed expellētis nō adhortātis, sed indignātis. Idcirco rectè subiunxit & subiūgere debuit,sic enim voluistis filij Israel, Ac si dicat, Propterea dico, venite ad Bethel vbi est deus vester, vitulus vester, quia sic voluistis,& hactenus venistis. propterea dico, impiè agite

quia im-

quia implè agitis, & implè agere vultis. dico, venite ad Galgala, vbi etiam longe ante vitulos *Exod. 23.*
Hieroboam erant idola, quia venitis & venire vultis. dico, multiplicate præuaricationem, quia
multiplicatis & multiplicare vultis. dico, offerte mane victimas vestras tribus diebus deci-
mas vestras, qua offertis & offerre vultis eis, quibus non debetis. Trium nanq; dierum solen-
nitates adulterastis, de quibus lex dicit, imò de quibus ego in lege dixi. Tribus vicibus per sin- *3. Reg. 12.*
gulos annos mihi festa celebrabitis, scilicet azymorum, solennitatem mensis primitiuorum, &
solennitatem in exitu anni. Solennitates istas ita vos adulterastis, vt non mihi sed vestris eas
vitulis celebraretis. ne quid vulgo deesse videretur diuinæ iucunditatis. Siquidem & in men-
se octauo, quintadecima die mensis, constituit rex vester Hieroboam diem solennem phanis
suis & vitulis in excelsis, in similitudinem solennitatis quæ celebrabatur in Iuda. Item dico, sa-
crificate de fermento laudem, quia sic facitis & facere vultis fermentati fermento veteri, fer-
mento malitiæ & nequitiæ, contra omnem sanctæ & spiritualis legis authoritatem, quæ fermē- *Lucæ 2.*
tatum quid in sacrificio prohibet offerre. Diis vestris ita placet, vt sitis fermentati, & sine azy-
mis synceritatis & veritatis. Illis ergo de fermentato sacrificate laudem, quia mihi speciosam
de ore vestro, cum sitis peccatores, non potestis sacrificare laudationem. Hæc omnia facien-
tes, vocate voluntarias oblationes & annunciatio: quia sic facitis, & sic facere vultis vt sacrifi
cia quæ vestris offertis vitulis, eisdem nominibus honoretis, quibus ea quæ mihi offeruntur,
nuncupat authoritas legis. Holocaustum, & pro peccato, & pacifica, & hæc annunciate in
sono tubæ, cytharæ, in tympano & choro, in chordis & organo, & cymbalis clarè sonanti-
bus, in cymbalis iubilationis, ita vt fortius & altius cātasse iudicemini, quàm tribus Iuda vel do *Ioann. 13.*
mus Dauid in templo domini, quia plures estis. Hæc omnia (sicut iam dictum est) non inten- *Matt. 26.*
tione volentis, sed indignatione dicta sunt derelinquentis, sicut & alia multa quæ reperiuntur. *Apoc. 22.*
Exempli gratia, vt illud, quod traditori suo dixit idem dominus. Quod facis, fac citius. Item:
Amice, ad quid venisti? Et in Apocalypsi legimus. Et qui nocet, noceat adhuc. & qui in sor- *Sapien. 12.*
dibus est, sordescat adhuc. Denique hæc & cætera huiusmodi non sunt dicta iubentis siue vo-
luntariè concedentis, sed permittentis, & derelinquentis, eo quod non ignoret (sicut Sapiētia di
cit) quoniam iniqua est natio eorum, & naturalis malitia ipsorum, & quoniā non potest immu-
" tari cogitatio illorum in perpetuum. Quid longius petitis dei iustitiam, excusare oportet respō
" sis? Semetipsum præsenti loco cautius excusat ipse subiunctis. Ait enim. [Vndè & ego dedi
" vobis stuporem dentium in cunctis vrbibus vestris, & indigentiam panum in omnibus
locis vestris, & non estis reuersi ad me dicit dominus.] Nimirum cum dicit, & non estis re-
uersi ad me, conuincit eos incorrigibiles fuisse, seipsum autem curam competentem vt corri-
gerentur per flagellum famis adhibuisse, Magnitudinem flagelli; magnitudinem famis, qua
illos corripuit, mirabiliter exprimit, dicendo. Et ego dedi vobis stuporem dentium in cunctis
vrbibus vestris. subiungendo, & indigentiam panum in omnibus locis vestris. Idem enim est,
ac si dicat. quia fames non tam diutina, cibus tam rarus extitit, vt cum quippiam reperiretur *4. Reg 6.*
qualiscunque cibi, dentes obstupescerent, velut re insolita offensi. Legimus quippe, reg-
nante Ioram filio Achab super Israel, famem tam magnam factam esse in Samaria, vt vende-
retur caput asini octoginta argenteis, quarta pars cadi stercoris columbarum quinque argen-
teis. Subsequuta est e vestigio fames annorum septem, quam & Helisæus prædixit, loquens
ad mulierem, cuius viuere fecerat filium, dicens: Surge & vade tu, & domus tua, & pere- *4. Reg. 18.*
grinare vbicunque repereris. Vocabit enim dominus famem, & veniet super terram septem
annis. Cum tanta esset seueritas disciplinæ corripientis, mirum quòd nullus regum Israel
recessit à peccatis Hieroboam, id est, ab aureis vitulis, quòd Israel tam pertinaciter rebellis
tamq; duræ ceruicis extitit, vt ad dominum deum suum nequaquam reuerteretur, Vndè
" & dignè improperans, & non estis reuersi ad me, dicit dominus. Sequitur. [Ego quoque
" prohibui à vobis imbrem, cum adhuc tres menses superessent ad messem, & plui super v-
" nam ciuitatem, & super ciuitatem alteram non plui. Pars vna compluta est, & pars super
" quam non plui, aruit, & venerunt duæ & tres ciuitates ad vnam ciuitatem, vt biberent aquā,
" & non sunt satiatæ, & non redistis ad me dicit dominus.] Non solum stuporem dedi dentiū
in cunctis vrbibus vestris, & indigentiam panū in omnibus locis vestris, sed & prohibui à vo-
bis imbrem cum adhuc superessent tres menses vsq; ad messem, quæ appellatur pluuia sero-
tina, & agris Palæstinæ aruisq; sitientibus, vel maximè necessaria est, vt quando herba tur-
gebat in messem, & triticum parturiebat, nimia siccitate marcesceret, & ita pereunte frumen-
to & fame vrgente, sitis quoq; ardorem, & bibendi penuriam sustinerent. In illis namq; locis,
præter paruos fontes omnes cisternarum aquæ sunt. Et si imbres diuina ira suspenderit, maius
sitis, q̄ famis periculum est. Et ne forsitan putarent, hoc lege naturæ, & astrorum cursu ac vari
etate temporum vrbibus ac populis accidisse, super vnam vrbem, & super agos eius pluere se
dicit & ab altera imbrē suspendere, vt duæ & tres ciuitates pergant ad aliam ciuitatē, & tamen
non satientur aquarum potibus. Talis dispensatio imbrium satis pro argumēto esse poterat ad

comprobandum, quod non casu, sed cœlestis iudicij ratione illa siccitas euenisset. Habebãt au
Inexcusabiles filij Israel. tem firmiorem propheticum sermonem, qui non attenderunt. Propter quod & magis inexcu-
sabiles sunt. Deniq; & famem illam siue stuporem dentium. de quo supra dictū est, Helisæus pro
pheta prædixit, loquens ad mulierem, cuius viuere fecerat filiū, & dicẽs: Surge, vade tu & do-
mus, & peregrinare vbicūq; repereris. Vocabit enim dominus famem, & veniet super terram
3. Reg. 17. septem annis. Et siccitatẽ siue prohibitionem imbrium Helias prædixit, & quodammodo fecit,
dicens ad Achab. Viuit dominus deus Israel, in cuius conspectu sto, si erit annis his ros & plu-
uia, nisi iuxta oris mei verba. Cui vacabat interea saltem suspicari, quod casu mala illa con-
tingerent, vel dubitare an cælesti iudicio prouenirent. Adde quod ijdem prophetæ tanti nomi
nis, tantarumq; virtutum, simul cum sermone prophetico cælestia signa dederunt, per quæ mi
serabilis Israel, nisi rationem omnino perdidisset, instrui poterat, quod neq; vituli Hieroboam,
neq; Baal, neq; portenta quæ pro dijs colebãt, quicq̃ essent aut valerent, sed solus esset deus qui
Helias octo, Helisæus sedecim miracula edidit. eduxerat illos de Aegypto per Mosen & Aaron. Siquidem Helias, qui oratione orauit vt nõ
plueret, si numeres, octo præclara signa fecit, Helisæus verò sedecim, dupla videlicet quanti-
tate, secundum postulationẽ qua postulauit, dicente Helia. Postula quod vis vt faciã tibi anteq̃
tollar à te, & dixit. Obsecro vt fiat duplex spiritus tuus in me. Quoniam intendebat Helisæus
4. Reg. 2. hoc postulans, nisi illo, vt per miraculorũ efficaciam erranti populo veri dei declararet gloriã.
Et tamen non redistis ad me dicit dominus, quia videlicet per hæc omnia non potuit effici, vt
illorum vitulorũ miserabilis cultus saltem vnius regis tempore relinqueretur. Sequitur. [Per-
cussi vos in vento vrente, & aurugine multitudinẽ hortorũ vestrorũ, & vinearum vestrarum,
4. Reg. 21. oliueta vestra, & ficeta vestra comedit eruca, & non redistis ad me dicit dominus.] Intempe-
rantis erat luxuriæ hortos multiplicare, maximè cũ peccato siue ex iniqitate, sicut fecit Achab,
qui locutus est Naboth, & dixit. Da mihi vineam tuam, vt faciã mihi hortum holerum. & quia
ille dare noluit, occidit, & possedit. Bene igitur in talibus percussit eos vento vrente, & aurugi
ne & eruca comedente, quia non sine magno dolore perire viderent quæcunq; tali vel tanta si
bi instantia multiplicauerant, sed non profuit eis adhibita correptio, non enim redistis ad me
dicit dominus. [Misi in vos mortem in via Aegypti, percussi in gladio iuuenes vestros vsque
ad captiuitatem equorum vestrorũ, & ascendere feci putredinẽ castrorum vestrorum in nares
vestras, & non redistis ad me dicit dominus.] Per omnia flagella, & tormenta eruditur Israel.
Via Aegypti, euagatio mentis. Vndè & eo tempore, quo ab Aegyptiis auxilia postulabant, mittitur in eos mors, & per-
cutiuntur gladio iuuenes eorum, & equos quos sibi contra præceptum dei multiplicauerant,
captiuitas sæua concludit, vt putredo castrorum viuentiũ nares impleat. Veruntamen hæc
Hiere. 2. via Aegypti potest & altius intelligi, videlicet quæ non sit excursus corporis, sed mentis, iuxta
quod & in alio propheta dominus dicit. Et nunc quid tibi vis in via Aegypti, vt bibas aquam
turbidam. Eiusmodi viam Aegypti, quę videlicet (vt iam dictum est) nõ corporis est, sed men-
tis, dominus per Mosen interdixit, his verbis. Non poteris alterius gentis hominem regem fa-
cere, qui non sit frater tuus. Cumq; fuerit constitutus, non multiplicabit sibi equos, neq; redu-
Deute. 17. cet populum in Aegyptum equitatus numero subleuatus, præsertim cum dominus præcepe-
rit vobis, vt nequaquam amplius per eandem viam reuertamini. Nimirum statim vt con-
stituerunt super se regem Hieroboam filium Naboth, ille equitatus numero subleuatus (super
plures enim q̃ domus Dauid, id est, super decem tribus regnauit) populũ reduxit in Aegyptũ,
nõ pedibus eundo in Aegyptum, sed faciendo vitulos aureos secundum morem Aegyptium.

Igitur & vbi dixit primo, ego dedi vobis stuporem dentiũ, & deinde vbi dixit. ego quoque
prohibui à vobis imbrem. & cũ dicit, percussi vos in vento vrente, non incongruè subauditur,
in via Aegypti, quam hic tandem expressit, dicendo, misi in vos mortem in via Aegypti, id
est, propter viam Aegypti, propter peccata Hieroboam, qui peccare fecit Israel, vt eũ similem
faceret Aegyptiis in colendis vitulis, sicut iam dictũ secundũ morẽ Aegypti, Etenim propter
causam illam mala omnia venerunt super eos, quæ hic se fecisse dominus cõmemorat, intẽtio
Subuerti, id est, subuertam. ne corrigendi. Et nõ redistis (inquit) ad me, nunquã enim vitulos eosdem reliquerũt cuiuslibet
mali siue afflictionis oppressi magnitudine, Sequitur. [Subuerti vos sicut subuertit deus So-
domam & Gomorrham, & facti estis quasi torris raptus de incendio, & non redistis ad me di-
cit dominus. Quapropter hoc tibi faciam Israel.] Ante illa prophetæ huius tẽpora nihil tale
illo populo euenerat, quale fuit illud quod Sodomã & Gomorrhã subuertit deus. Ergo quãuis
præterito tempore dicat, subuerti vos, de futuro intelligendũ est, ac si dicat, subuertã vos. Hoc
Infra. 6. enim propheticus non inusitatũ est, vt præteriti tẽporis verba annunciẽt venturas res. Nec verò
dubiũ, quin decẽ tribuum præuidẽs captiuitatẽ, Iudæ quoq; siue Hierosolymæ præuiderit sub
uersionem, præsertim cum post modũ dicat ipse, Væ qui opulenti estis in Sion, & confiditis in
monte Samarię, cũ ergo dicat, subuerti vos sicut subuertit deus Sodomã & Gomorrham, simul
& decẽ tribuum captiuitatẽ & Iudæorũ prænunciat subuersionẽ, quæ nimirũ magis, q̃ decem
tribuum captiuitas subuersioni Sodomæ & Gomorrhæ similis extitit, quia incendio ciuitas
Hierusa-

Hierusalem, tam à Babylonijs quàm à Romanis conflagrata est. Et quoniã subiungit. Et facti estis quasi torris raptus de incẽdio, & nõ redijstis ad me, magis de vltima quã fecerũt Romani, quàm de prima per Babylonios facta placet intelligi subuersione. Nam in illa Babylonica subuersione non adeò cordis duri fuerunt, sed redierũt mente ad dominũ, ita vt per annos septuaginta corpore mererentur redire in locũ suũ, post istã verò quæ à Romanis facta est, in incredulitate & duritia cordis persistunt. Et quis non miretur, quòd congrua similitudine deuorati sunt. Facti estis (inquit) quasi torris raptus de incendio. Etenim sicut torris de incendio raptus, manifesto signo demonstrat id quod est, scilicet de incendio se esse raptum, neque dubitari aut dissimulari potest quin arserit, ita Iudæi ducti in omnes gentes captiui non sinit eos obliuisci, qualiter vel quã ob causam deus illos subuerterit. nec mirum aut iniustum, quod sicut Sodoma & Gomorrha sunt subuersi, quia videlicet iniquitas eorum peccato Sodomæ & Gomorrhæ maior extitit, teste Hieremia, cũ dicit. Et maior effecta est iniquitas filiæ populi mei peccato Sodomorũ quæ subuersa est in momento. Nã quod verè maior effecta sit iniquitas Iudæorũ quàm Sodomæ peccatum, probat subiungendo, & non cœperunt in ea manus. Quid enim est quod dicit, & nõ cœperunt in ea manus? Legimus, quod in ea, dum apud Loth cultum hospitaretur dominus, vallauerunt domũ à puero vsque ad senem omnis populus simul, & dixerunt. Educ huc viros, vt cognoscamus eos. Magna iniquitas, sed non cœperunt in ea manus, id est, nõ vsque ad effectũ operis progressum est. Iniquitas autẽ Iudæorum quousque progressa est? Cũ hospitaretur in Hierusalẽ, & pascha celebrasset dominus, vallauerunt cũ excuntes, cũ gladijs & fustibus, & cœperunt in ea manus, videlicet eum quẽ in Sodoma non ceperunt manus, ceperunt (inquã) cõprehenderunt, illuserunt, flagellauerunt, occiderunt. Igitur iure sicut & Sodoma subuersi sunt, nisi quod pars eorũ, quasi torris raptus de incendio, superfuit, quod in eo valet vt celebrior per totum orbem sit memoria Christi, maxime ex monimento cõbustionis eiusmodi, cunctis cõmendata populis, iuxta illum iã superius memoratum versiculum psalmi. Deus ostendit mihi super inimicos meos, ne occidas eos, ne quãdo obliuiscant populi mei. Disperge illos in virtute tua. Quod deinde subiungit, quapropter hoc faciã tibi Israel, eiusdẽ tantæ subuersionis arbitramur esse cõminationem, & idcirco vtroque illã tempore videlicet præterito & futuro denunciari, quia nimirum iam tunc quidẽ factum vel fixũ erat in proposito dei. In re autẽ nondum factũ, sed longè post erat futurum, eo quòd perseuerarẽt in malis, sicut toties iam improperauit, scilicet per vices quinque dicendo, & non redijstis ad me. Sequitur.

" (Postquam autẽ hæc fecero tibi, præparare in oc-
" cursum dei tui Israel, quia ecce formans montes, & creãs vẽtum, & annunciãs homini eloquiũ
" suum. faciens matutinã nebulã, & gradiẽs super excelsa terræ, dominus deus exercituũ nomen
" eius.

Notandum in primis, & vigilanter intuendum, quòd cũ hactenus ad pluralẽ numerum sermo factus sit, dicendo. Et ego dedi vobis stuporẽ dentiũ, & non estis reuersi ad me, ego quoque prohibui à vobis imbrem, & nõ redistis ad me, misi in vos mortẽ in via Aegypti, & non redistis ad me. subuerti vos sicut subuertit deus Sodomam & Gomorrham, & nõ redistis ad me. Nunc vbi magnæ gratiæ magnã consolationẽ promittit, vocem suã quodammodo mutat, ita vt omisso plurali numero, ad singularem sermo fiat, dicẽdo. Quapropter hæc faciã tibi, postquam hæc fecero tibi, præparare in occursum dei tui Israel. Ostium nobis aperiente illo, qui habet clauẽ Dauid, primum illud sentimus, quod præsenti loco per singularẽ numerum Israel, ab illis pluralis numeri filijs suis toties percussis, & taliter subuersis, & non reuersis ad dominũ tantũ differt quantum bonæ oliuæ radix à ramis suis, ramis reprobis, ramis per incredulitatem fractis, sicut Apostolus dicit. Oportebat autẽ fractis naturalibus ramis, ramos oleastri sanctæ & bonæ radici eiusdẽ oliuæ inseri, vsque ad plenitudinẽ numeri electorũ, id est, eorũ qui ad vitã sunt præordinati, quod & factum est & fit. Vnde idẽ Apostolus vnicuique nostrũ qui ex gẽtilitate venimus, dicit. Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu aũt cũ oleaster esses, insertus es in illis, & socius radicis, & pinguedinis oliuæ factus es, noli gloriari aduersus ramos. Quod si gloriaris, non te radicem p.s.r.te. & cætera. Igitur quod ait, quapropter hæc faciam tibi Israel, sæueritatis est dei prædicentis, quod ramos naturales propter incredulitatem frangere debeat. quod verò subiungit, Postquam aũt hæc fecero tibi, præparare in occursum dei tui Israel, bonitatis est eiusdẽ dei, permittentis illi bonæ oliuæ, scilicet Israeli, qui per fidẽ meruit, vt esset hæres mundi, quod oleastrum inserere debeat eius radici, tanto bonorum prouentu ramorũ qui inseruntur, vt nullũ sentiat damnum de naturalibus ramis suis, qui fracti sunt. Præparare ergo (inquit) in occursum dei tui, id est, in tua fide suscipe aduentum Christi filij dei, dei tui, saluatoris tui. Et quasi quæreret Israel, ad quid sibi dictum sit, in occursum dei tui. subiungit, & dicit. Quia ecce formans mõtes, & creans ventum, & annunciãs homini eloqum suum, faciens matutinã nebulam, & gradiẽs super excelsa terræ, dominus deus exercituum nomen eius. Idcirco dixi, præparare in occursum dei tui, quia ecce subauditur, venit. quia in proximo est talis ac tantus, qualem ac quantum ista descriptio mirabilis postulat intelligi, quem cum susceperis præparatus in paucis, occurrens in Apostolis radicem tuam aperiet ferro vel sarculo verbi euangelici, de qua, quia fracti sunt tot natura-

Sicut torris raptus de incendio.

Maior Iudææ quàm Sodomæ iniquitas.

Tren. 4.

Gene. 19.

Psal. 58.

Apoc. 3.

Rom. 11.

Aduentus Christi.

naturales rami, & damna tua restituet secundum admirandam elocutionem eius, quæ ex ver
bis præsentibus intelligenda est propheticæ veritatis. Primò illud clarè vidēdū, & cū amore
suscipiendū, firmiterq; tenendū est, qa cum persona altera de altera loquitur, & ipse qui loqui-
Christus verè deus. tur est dominus, & illum de quo loquit, cōmendans dicit, dominus exercituū nomē eius. Quid
aliud optaremus, nisi vt dei filiū Iesum Christū æquè vt patrē eius deū esse dñm deū exercituū,
spiritus sanctus per os prophetarū testificaretur. Res nimirū quæ prædicantur, congruunt tāto
nomini eius. nec enim alius potest eas facere, nisi qui sit dominus deus. Formās (inquit) montes.
Formans montes. Poterat dicere, formans lucē, & extēdens cælos, siue fondans terrā, & effundens maria. nam de
filio prædicari hæc æquè vt de patre, verum est. sed magis ad rē præsentem pertinuit vt dice-
ret, formans montes. Quare? Videlicet quia de Sodoma sermo cœptus est, dicēdo. subuerti vos
sicut subuertit deus Sodomā & Gomorrham. Legimus autem, vbi Sodoma subuersa est, di-
Gene. 19. xisse dominum ad Loth. Salua animam tuam, noli respicere post tergum, ne stes in omni circa
regione, sed in monte saluū te fac, ne & tu simul pereas. Dixit quoq; Loth. Quæso domine mi,
quia inuenit seruus tuus gratiam coram te, & magnificasti misericordiam tuā, quam fecisti me
cum vt saluares animam meā, nec possum in monte saluari, ne apprehendat me malū & mo-
riar. Est ciuitas hæc iuxta, ad quam possum fugere, parua, & saluabor in ea. Igitur ad illā scri-
pturam nos mitti arbitramur, dum in ista postqaum dictū est, subuerti vos sicut subuertit de-
us Sodomam & Gomorrham, subiungitur. Præparare in occursum dei tui Israel, quia ecce for
mans montes. Nimirum qui illic dixit, in monte saluum te fac, ipse hic dicitur formans mōtes.
cum dicit de illo pater. Ecce formans montes. Subuertens namq; gentem illā Iudaicā sicut sub-
uertit deus Sodomam & Gomorrham, formauit euangelicæ perfectionis mōtes, & dixit Loth,
id est, homini declinanti à malo (Loth enim interpretatur declinatio) & dixit (inquam) homini
volenti declinare à malo Sodomæ & Gomorrhæ, in montē saluū te fac, idest, fruere perfectio-
ne euangelica, ita vt ne saltem vxorē quæras. Et ille quidē in illorū persona qui infirmi sunt,
mystica nobis verba formauit dicēs, nec possum in monte saluari, quod est à nobis dici, nō pos
sumus euangelica perfectione frui, ne fortè vramur, & melius est nubere q̃ vri. Verūtamē mul
1. Cor. 7. ti ascenderunt in mōtes illos, quos iste dominus formauit, id est, apprehenderunt ꝓpositū euā-
gelicæ & apostolicæ perfectionis, videlicet neq; nubentes, neq; vsti, sed in proposito virginali,
Mōtes quos Christus format. ita viuentes sicut angeli dei. Mōs primus & maximus omniū montiū, quos in aduētu suo for-
mauit iste dñs deus exercituū, beata est virgo Maria, de cuius carne carnē assumpsit Christus
dei filius absq; opere coniugali, secundū visionē propheticā qua visum est, quod abcissus esset
lapis de mōte sine manibus, & cōminueret omne regnū mūdi. Et quidē mirabile est, quòd for-
Danie. 2. mauerit montē, de quo ipse tanq̃ lapis abcinderet. sed nihilominus mirandū est, q̄d de illa san
cta ciuitate Siō cælesti alia scriptura dicit. Et homo natus est in ea, & ipse fūdauit eā altissimus.
Psal. 86. Post istū montē & alios mōtes in aduētu suo formauit idē dñs deus exercituū, scilicet Aposto-
los suos, quorum ad perfectionē quicūq; efficaciter tendit, subuersionis, qua illā Sodomā, id est,
perfidiā Iudaicā subuersam esse cōstat, periculū magnificè euadit, simulq; & securus est à tribu
latione carnis, magnū habēs refrigeriū, quod præsenti loco significat, dū præmisso, ecce formās
mōtes, subiūgitur, & creans ventū. Quid enim per ventū loco præsenti delectabilius placet in-
Hæresis contra spiritū sanctum. telligi, quàm bonā tēperiem carnis cōtinentis, velut aurā dulciter spirantē in illis mōtibus san-
ctis. Hæretici ex hoc loco creaturā esse argumentati sunt spiritū sanctū, videlicet ꝓpterea quia
verbum Hebraicum, latinè interpretatur spiritus. At verò & ventus & spiritus eodem verbo
appellatur, ait beatus Hieronymus. Cum ergo essent peruersæ intentionis, neq; ventū, neq; sal
tem spiritum hominis, sed spiritū sanctū voluerunt intelligi, tā paruo tāq; fragili instrumēto tā
magnā roborare volentes impietatē, quòd spiritus sanctus creatura sit. Quapropter placet ma-
gis castæ fidei talis translatio vbi prædicat, & creans ventū, quàm & creās spiritū. Licet legēdo
Psal. 148. spiritū possemus & deberemus nequaq; spiritū sanctum, sed spiritū intelligere, vel hominis, vel
quorūlibet animantiū, aut certè nihilominus ventū, iuxta illud. Ignis, & grando, nix, glacies,
Vetus refrigeriū cōtra tētationes. spiritus ꝓcellarū. Pulchè igitur post Sodomorū subuersionē atq; incendiū, quod euadere cu-
pit, dicitur illi, in monte saluū te fac. Et creans ventū, id est, instruens summos euangelicæ præ
dicationis viros, & casto illorū proposito dulce præstans refrigeriū, vt ne saltem molestè inca-
lescant aliquando carnis ardore, vsq; ad tentationis impatientiam. Montes isti nimirū sancti &
Psal 120. pulchri sunt, & possunt suis meritis his qui tentantur auxiliari. Quapropter & Psalmista dicit.
Leuaui oculos meos in montes, vndè veniet auxiliū mihi. Et quia posse hæc non à semetipsis
habent, sed a domino, cōtinuò subiungit. Auxiliū meū à domino. Montibus istis, id est, sanctis
Danie. 3. apostolis & cuilibet homini, qui secundū illorū exemplū tendens ad perfectionē. Dignū est, ac-
Luca. 24. cipere ventum roris flantem, siue contra Babylonicam fornacem, siue contra ardentē Sodo-
miticum sulphurem, familiarius reuelari solet illud, quod est in sanctis scripturis occultum, si-
cut de illis euangelista narrat, quia tunc aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas.

Bene ergo cū dixisset, formans montes, & creans ventos, subiunxit. Et annuncians homini
eloquium

eloquium suum. Idem enim est, ac si dicat. Et ipse est sanctus & verus, qui habet clauē Dauid, *Apoc.3.*
qui aperit & nemo claudit, claudit & nemo aperit, & cui vult aperit sensum vt intelligat arca *Annūciās*
na scripturarū. Cui aūt angelorum vel hominum, cui (inquam) præter solū & verū deū, præ- *eloquium*
dicatio ista conuenit, annuncians homini eloquiū suū? Denique & angelus sanctus & homo san *suum.*
ctus eloquiū sæpe annunciauit, nunquā aūt eloquium suum, sed tantū eloquiū Dei annunciauit
aut annunciare debuit. Nam omnes quotquot venerunt annunciādo eloquium suū, fures sunt
& latrones. Et idcirco non audierunt eos oues, neque audire debuerunt, vtpote à semetipsis loquē *Ioan.10.*
tes & cordibus suis prophetantes. Illum qui eiusmodi est, contēni, & non timeri, imò & interfici
sacra lex iubet. Propheta (inquit) qui arrogātia deprauatus, voluerit loqui in nomine meo, quæ *Deut.18.*
ego non præcepi illi vt diceret, aut in nomine deorū alienorū, interficietur. Item, quod in no-
mine domini propheta ille prædixerit, & non euenerit, hæc dominus non locutus est, sed per tu
morem animi sui propheta confinxit, & idcirco non timebis eū. De tali modo suum eloquium
annunciandi, vel sermonē suum faciendi, dominus ipse apud calumniatores suos excusat se, cū
dicit. Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me. Quid est enim mea doctrina nō est mea,
nisi ac si diceret, non est sicut vos existimare vultis à meipso conficta, & nulla rerū veritate sub
nixa? Subiungit enim, & dicit. Si quis voluerit voluntatē eius facere, cognoscet de doctrina, *Ioann.7.*
verū ex deo sit, an ego à meipso loquar. Item discipulis suis dicit. Et sermonē, quem audistis nō
est meus, sed eius qui misit me patris. Igitur cū dicit. Et annuncians homini eloquiū suū, magnā *Ioann.14.*
paucis syllabis authoritatē diuinitatis eius astruit, quia solus est deus qui suū eloquium annun-
ciando verax sit. Cùm autem annunciaturus est, magnā plerunque præire sinit ignorantiam, vt
postquam annunciauerit, sciat quicunque ille cui annūciauit, quia nihil habet quod nō acceperit. Vndè
cum dixisset. Et annuncians homini eloquiū suū, pulchrè subiunxit, faciēs matutinā nebulā. Ex
empli gratia. Huic Amos prius q̃ annunciaret eloquium suum, matutinā fecerat nebulā, id est,
prius pastorē rusticū q̃ illustrē fecit prophetā. Itē, & Apostolos prius permisit obcæcatum cor *Mar.13.*
habere, ita vt diceret illis. Adhuc & vos sine intellectu estis, quomodo nondū intelligitis, quem
sensum aperiret eis vt intelligerēt scripturas. Hoc verè magnū est, & in laudē sapientiæ eius, hic
decuit cōmemorari, quòd illis, quibus annunciādo eloquium suum, proposuit ostendere clarum
scientiæ solem, prius obducit vel obduci permittit hebetudinem cordis vel ignorantiam quasi
matutinam nebulam, vt cum depulsa nebula solem viderint, non glorientur quasi non acce-
perint. Quod deinde subiungit. Et gradiens super excelsa terræ, licet in bonā partem possit in-
telligi, quòd scilicet ista excelsa sint montes, quos ipse (sicut iam dictū est) formauit. tamē quia
non dixit. Et habitās in excelsis, sed gradiens super excelsa terræ, & excelsa sæpius in malo in
telligūtur (solus enim deus verè dicitur, & est excelsus) possumus hic intelligere irā, quæ con-
secuta est Hierusalem terrenam generationem excelsam, pro eo quòd annunciatum sibi iā di
ctum domini non recepit, sed repulit eloquium. Denique & alius propheta dicit. quod scelus Ia- *Michea.1.*
cob? nonne Samaria? & quæ excelsa Iudæ? nonne Hierusalem? Super hæc excelsa gradiens di
citur dominus, siue ascendens, scilicet ad delendū ea, sicut dixit ad Mosen. Loquere filijs Israel, *Exodi.33.*
populus duræ ceruicis es, semel ascendam in medio tui, & delebo te. Hoc denique tunc factum
est, quando venit desolatio eiusdem populi circumuallantibus Romanis, quam & ipse domi- *Luca.21.*
nus præuidens. Erit enim (inquit) pressura magna super terram, & ira populo huic. Vndè cum
dixisset, & gradiens super excelsa terræ, miro modo subiunxit, dominus deus exercituum no
men eius. Nam verè iste est dominus deus exercituum, cui non solum in cœlo scientes famu-
lantur legiones angelorum, sed etiam in terra nescientes eum seruierunt exercitus Romano-
rum, & vindicauerunt sanguinem ipsius, & sanguinem prophetarum eius, omnemque sangui-
nem iustum qui effusus est super terram, à sanguine Abel iusti, sicut prædixerat ipse domi-
nus. Sequitur. [Audite verbum istud quod ego leuo super vos planctum domus Israel.
Cecidit, non adijciet vt resurgat, virgo Israel proiecta est in terra sua, non est qui suscitet eam.]

Miro modo, vbi præmiserat, & gradiens super excelsa terræ, dominus deus exercituum
nomen eius. verba ipsius annunciantis homini eloquium suum, cum grandi exclamatione
pronunciat. Audite (inquiens) verbum illud quod leuo ego super vos planctū domus Israel. *Plāctus do*

Nonne sic habemus in euangelio, quòd iste dominus annuncians eloquium suum, & non *mini super*
auditus, leuauit planctum, prædicendo futurum, vt ad subuersionem illorum mitteret Ro *Hierusalē.*
manum exercitum, leuauit (inquam) planctum Hierusalem. Hierusalem (inquiens) quæ oc- *Matt.23.*
cidis prophetas, & lapidas eos, qui ad te sunt missi, subiungens. Ecce relinquetur domus ve-
stra deserta. Nonne planctus erat super eos in altum eleuatus, cum toties diceret ibidem. Væ
vobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui clauditis regnum cœlorum ante homines. væ vobis
qui comeditis domos viduarum. væ vobis qui circuitis mare & aridam, vt faciatis vnum prose
lytum, & cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo quàm vos. væ vobis qui dicitis,
quicunque iurauerit per templū nihil est, qui autē iurauerit in auro templi, debet. væ vobis qui
decimatis mentā & anethū & cyminū. væ vobis qui mūdatis quod de foris est calicis, & parapsidis.

væ vo-

væ vobis qui ſimiles eſtis ſepulchris dealbatis. væ vobis qui ædificatis ſepulchra prophetarũ, & ornatis monumenta iuſtorum. Verè planctus eſt magnus, & quod maius eſt, nõ ſine lachrymis. Nam ſicut alius Euangeliſta narrat. Videns ciuitatem fleuit ſuper illam, dicens. Quia ſi
Lucæ 19. cognouiſſes, & tu. Igitur quod nunc dicit. Audite verbum iſtud, quod ego leuo ſuper vos planctũ domus Iſrael. Verba eſſe domini rectè intelligimus formantis montes (vt ſupra dictũ eſt) & creantis ventum, & annunciantis homini eloquium ſuum, facientes matutinam nebulam, & gradientis ſuper excelſa terræ, quia cauſam, cur leuet planctum ſuper domum Iſrael. Plangendo ipſe in euangelio declamans. Ecce (inquiens) relinquetur vobis domus veſtra deſerta.
Matt. 23. Etenim quod ait. Cecidit, non adiiciet vt reſurgat virgo Iſrael. Proiecta eſt in terram ſuam, non eſt qui ſuſcitet eam, De naturalibus ramis oliuæ intelligendum eſt, qui, vt ſupra meminimus ex Apoſtolo, propter incredulitatem fracti ſunt, nec inſeri poſſunt. nec enim eſt qui proie-
Lucæ 11. ctos in terram ſuſcitare poſſit, ſicut Apoſtoli experti ſunt, hic iam ſubaudiendũ eſt illud, quod radici bonæ dictum eſſe ſupra tractauimus. Tu tamen præparare in occurſum Dei tui Iſrael, vt ſecundũ ſenſum cõtinuetur litera, quæ protinus ſequitur. [Quia hæc dicit dominus deus, »
Vrbs de qua egrediebantur mille, relinquentur in ea centũ, & de qua egrediebantur centum, »
relinquentur in ea decem in domo Iſrael.] Magna iſta conſolatio eſt fideli bonæ radici, »
quæ in fractura vel exciſione ramorũ naturalium grande damnũ pertulit, ne propter hæc triſtitia magna, & continuus dolor ſit cordi eius, quia inſerentur alii, domino dicente. ſic vrbs de qua egrediebantur mille, relinquentur in ea centum. & de qua egrediebantur centũ, relin-
In Sodomis ne decẽ quidem boni ſunt inuẽti quentur in ea decẽ in domo Iſrael. Quod vt poſſit vtiliter intelligi, meminiſſe oportet, quod ſupra dixit, ſubuerti vos ſicut ſubuertit deus Sodomam & Gomorrham, & ſcire, quia ſicut carnalis domus Iſrael ſimilis Sodomæ in damnatione facta eſt, ſic è contrariò plenitudo gentium (quæ Sodoma erat) ſpiritualiter domus Iſrael effecta eſt. Simulq; memoriter recolendũ, quia
Gene. 18. in Sodomis non ſunt relicti ſaltem decem iuſti, propter quos dimiſiſſet dominus oĩ loco, & nõ deleuiſſet eos. Sic enim Abraham loquens ad dominum, & incipiens à quinquaginta, numerumq; paulatim decerpens atq; diminuens, tandem finiuit, Obſecro (inquit) ne iraſcaris domine, ſi loquar adhuc ſemel. Quid ſi inuenti fuerint decem? Ait. Non delebo propter decem. Hoc animaduerſo, iam nunc dixit, ſubuerti vos, ſicut ſubuertit deus Sodomã & Gomorrham,
Myſteriũ in numeris mille & decẽ. ſimul illum intendiſſe non dubitemus, vt diceret illam quæ Sodoma fuerat, ſcilicet eccleſiam de gentibus, non ſubuertam. quam ob cauſam? Videlicet propter antiquã ſententiã. Debeo enim fidelis eſſe amico meo fideli Abrahæ, vt vbicunq; inuenero decem iuſtos, non deleã ciuitatẽ propter eos. Ecce autem non ſolùm decem in eccleſia gentium iſtos inueniam, verumeti-
Ephe. 2. am centum, vnde prius egrediebantur mille, id eſt, vndè nullus ante relinquebatur, ſed abi-
Pſal. 104. bant omnes in vias ſuas, ſine deo, alieni à ſalute, qui videlicet oẽs intelliguntur per mille. Mille-
Matt. 19. nario namq; numero vniuerſitas ſignificari ſolet, vt illic. Memor fuit in ſeculum teſtamẽti ſui,
1. Mac. 5. verbi quod mandauit in mille generationes. Porrò centenario & denario numero perfectio ſignificari ſolet, vt illic. Centuplum accipiet. Et in libro Machabæorum legimus. Iudas autem Machabæus, qui decimus fuerat, ſeceſſerat in deſertũ locum. Decimus nanq; .i. in paterna decẽ præceptorum lege perfectus. Tales vtiq;, ſcilicet centeſimi & decimi, id eſt, perfecti, in vrbe vel eccleſia gentium relinquentur, vnde prius mille egrediebantur, id eſt, vniuerſi condemnabantur, & propter eos qui perfecti erunt, cæteri peccatores quidem, ſed pœnitentes, in die iudicii ſeruabuntur, & relinquentur in domo Iſrael, velut oleaſtri in bonam oliuam inſerti pro naturalibus ramis, qui fracti ſunt. Quantitate quidẽ plus eſt centũ de mille, quàm in decem relin-
Decima pars domini. quendis de centum. ſed ratione æqualitas in vtroq; eſt, quia videlicet ſicut cẽtenus milleni, ita decenus centeni, decima pars eſt. Bene autem per decimam ſanctificatio iuſtitiæ ſiue iuſtorũ intelligitur, quia nimirum ex decreto legis, rerum omnium decimatio, pars domini eſt. Eadem
Leui. 27. quæ præſenti loco dicimus ſiue intelligimus, ex alterius prophetæ, ſcilicet Eſaia, lectione com-
Eſai. 6. probantur. Cum enim dixiſſet, excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne forte videat oculis ſuis, & auribus ſuis audiat, & corde ſuo intelligat, & cõuertatur, & ſanem eum. vſquequo domine, donec deſolẽtur ciuitates abſq; habitatore, & domus ſine homine, & terra derelinquetur deſerta. Quibus vtiq; verbis frangendos eſſe ramos naturales (de quibus iam diximus) ſignificabat, continuò ſubiunxit. Et multiplicabitur quæ derelicta fuerat
Iacob deo primus decimas vouit in medio terræ, & adhuc erit in ea decimatio, & conuertetur, & erit in oſtenſionẽ ſicut Therebinthus, & ſicut quercus, quæ extendit ramos ſuos. Semen ſanctũ erit id quod ſteterit in ea. Nimirum eadem in iſto & in illo iuſtorũ ſanctificatio ſiue multiplicatio ſub ſacramento decima-
Gene. 28. tionis (quæ pars domini ſiue altaris eius legitima eſt) rectè intelligitur. Et pulchrè Iſraeli bonæ radici inſerendorum multiplicitas ramorũ de cunctis gentibus, tanq; ex oleaſtro, ſub nomine decimationis repromittitur, quia videlicet ille primus decimas rerum ſuarum deo vouiſſe legitur. Si fuerit dominus mecũ (ait) & cuſtodierit me in via per quam ambulo, & dederit mihi panem ad veſcendũ, & veſtimentũ ad induendum, reuerſuſq; fuero proſperè in domũ patris

mei,

mei,erit mihi dominus in deum , & lapis iste quem erexi in titulũ., vocabitur domus dei.cun-
ctorumq;,quæ dederis mihi decimas offeram tibi.Pulchra vicissitudo,pulchra recompensatio.
Israel in domo dei decimas gentiũ se relicturũ promittit.Cum enim dixisset, vrbs de qua egre
diebantur mille,relinquentur in ea decem,addidit,in domo Israel . Profecto qui tãtas illi salu-
tis siue saluandorũ copias destinabat, non vane sic præmisit & sic prælocutus est,præpara te in
« occursum dei tui Israel. Sequitur. [Quia hæc dicit dominus domui Israel,quærite me,& vi-
« uetis,& nolite quærere Bethel,& in Galgala nolite intrare,& in Bersabee non transibitis,quia
« Galgala captiua ducetur, & Bethel erit inutilis. Quærite dominũ & viuite,ne forte cõburatur
« vt ignis domus Ioseph, & deuorabit , & non erit qui extinguat Bethel.] Locus iste per con-
iunctionem,qua sic incipit,quia hæc dicit dominus domui Israel,ad superiora nos remittit,vbi
sic dictũ est ex persona domini. Venite ad Bethel & impie agite, ad Galgala & multiplicate
præuaricationem,etc.quæ ita finiuit.Sic enim voluistis filii Israel . Et est sensus.Dixi vobis su-
perius,quasi verbo abhortantis.Venite ad Bethel , & impie agite.sed non est hoc adhortantis *Supra.4.*
siue volentis, imo indignantis & odientis. quia si voluntas quæritur domini,hæc potius vult,
& hæc pro voluntate sua dicit . Nolite quærere in Bethel,& in Galgala nolite intrare.Ibi quę-
rentes non vtiq; viuetis,sed potius moriemini.quia videlicet nõ ibi sum ego deus viuus & vi-
uificans, sed ibi est aureus vitulus,non dico mortuus,nec enim aliquando fuit viuus, siue ani-
matus.sed dico vbi est vitulus vester deus vester neq; mortuus neq; viuus, sed tamen mortifi-
cans,quia qui quærunt illũ,moriuntur.Nolite ergo quærere Bethel,& in Galgala nolite intra-
re, qui est locus idololatriæ, & in Bersabee non transibitis,vbi pertinaci errore idola adorare
consueuistis. Notandum deinde, quod cum dicit,quia Galgala captiua ducetur,& Bethel erit
inutilis.de Bersabee tacet , quia videlicet victis decẽ tribubus vrbs nomine Bersabee quæ erat
in tribu Iuda,illo tempore neq; capta neq; destructa est.Hæc domino dicente , statim suã pro-
pheta per propriam personã,pro bona voluntate adhortationem subiungit, quęrite (inquiẽs)
dominum & viuite,ne fortè succendantur vt ignis domus Ioseph.quam propter Hieroboã,qui *Domus Io-*
de tribu Ephraim,& de domo fuit Ioseph , decem tribus sentire debemus , quæ appellaban- *seph.*
tur Israel,& ex maiore populi parte nomen pristinũ possidebant. Duæ autem tribus,quæ rege
bantur à stirpe Dauid.qui de tribu Iuda fuit,vocatæ sunt Iudas.& possidebant Hierusalem,in
qua erat templũ dei.Cumq; succensa fuerit domus Ioseph, deuorabit,atq; consumet Bethel,&
non erit qui extinguat,cum à regibus suis fuerit succensa. Hæc omnia sic dicta sunt , vt cũ in
superficie literæ vel vocis propheticæ, temporis tunc instantis captiuitatem denuncient , qua
decem tribus in Assyrios postmodum transferendæ erant, nihilominus subtiliter inspecta Iu-
dæorum captiuitate,quæ nunc vsq; dispersa manet, conueniant. Quod vt intellectui planius
fiat,prius dicendũ , quia Bethel domus dei,Galgala volutabrum, Bersabee puteus iuramenti *Hiere.7.*
interpretatur . Quis autem illam nesciat quondam domũ dei,de qua vane gloriabantur Iudęi
confidentes verbis mendacii & dicentes,templũ domini,templũ domini,templum domini est.
Porro volutabrum illorũ , cæremoniæ carnales erant,imo sunt,ex quo Christũ crucifixerunt.
volutabrum,inquam,ita vt Apostolus pro detrimento illos habeat, & arbitretur vt stercora, *Philip.3.*
non sine authoritate prophetica.Nam in Malachia , Ecce ego (inquit dominus)proiiciã vobis *Malach.2.*
brachium,& dispergam super vultum vestrũ stercus solennitatũ vestrarum.Puteus autẽ iura-
menti erat illis profunda cupiditas auri & argenti,& in tantũ puteus iuramenti, vt iuramentũ
in auro nimis præferrent iuramento quod iuratũ esset in altari,siue in templo. vnde dominus.
Væ vobis(inqt)duces cæci qui dicitis, quicunq; iurauerit per templũ,nihil est,qui autẽ iuraue- *Matth.23.*
rit in domo quod est super illud,debet.Igitur quærite me & viuetis (ait Christus qui vere vita *Iohan.2.*
est)& nolite quærere in Bethel, id est,in illa domo dei,quæ cũ debuisset esse domus orationis,
facta est spelunca latronũ.quia sicut per prophetam prædixerã.Reliqui domũ meam , dimisit *Hiere.12.*
hæreditatem meã,facta est mihi hæreditatio mea quasi spelunca hyenæ.Nolite me quærere il- *Iohan.8.*
lic,quia sum ibi,ex quo volentibus illis me lapidare, abscondi me & exiui de tẽplo.Et in Gal-
gala nolite intrare , id est,volubrum veterũ cærimoniarũ contemnite,& habete iam pro ster-
core,vt ne saltẽ circuncidamini illa carnis circuncisione,qua Iosue populũ circuncidit in Gal-
galis.quia si circũcidamini , Christus vobis nihil prodest . Et in Bersabee nõ transibitis,id est, *Galat.5.*
auaritiæ pharisaicæ profunditatem,quam periuria cõsequuntur,non sectabimini.Talia præ-
dicantibus Apostolis Christi post passionem eius , quem illi audire noluerũt,futurũ erat quod
sequitur. quia Galgala captiua ducetur,& Bethel erit inutilis.simulq; & quod subiũgitur,quę-
rite dominũ & viuite,ne fortè comburatur vt ignis domus Ioseph,& deuorabit,& non erit qui
extinguat Bethel.Illa nanq; Bethel , quæ debuit esse domus dei siue Christi , cuius typum te-
nuit Ioseph,non solũ inutilis facta,verum etiam propter inutilitatem igni combusta est,& de-
uorauit eam ignis , & non fuit qui extingueret,quin etiam inuisibiliter quoq; nunc ardet vsq;
ad inferni nouissima , ignis qui in furore domini succensus est , & illa iam non verè Iudæa,sed *Deute.31.*
Galgala supradicto modo dicẽda,in omnes gentes captiua ducta est.Sequitur. [Qui cõuertitis
O In ab-

in absynthium iudicium,& iustitiam relinquitis in terra,& facientē Arcturum & Orionem,& conuertentem in mane tenebras ,& diem nocte mutantem,qui vocat aquas maris,& effundit

Peruertere iudiciū grādis culpa est. Esaie 5.

eas super faciem terrę,dominus nomen est eius.Qui subridet vastitatem super robustum,& vastitatem super potentem affert.] Hic subaudiendū est,vobis dico,loquor,qui conuertitis in absynthium iudiciū.Grandis culpa,magna damnationis causa,conuertere dulcedinem iudicij in absynthium siue amaritudinem iniquitatis, & pulchritudinem siue suauitatē iustitiæ in horrorem clamoris . Hoc ipsum apud Esaiam verbis alijs per figuram vineæ conqueritur dicens. Et expectaui vt faceret vuas, & fecit labruscas.& exponens quid diceret,& expectaui(inquit) vt faceret iudicium,& ecce iniquitas,& iustitiam,& ecce clamor. Verè infelices,qui tam longū iniquitatis & clamoris traxerunt funiculū, vt vsq; ad ipsum peruenirent Christum,in quo iudicio & clamore condemnandum,clamando, reus est mortis.clamando,crucifige crucifige.cla-

Cur pphetiæ sunt obscuræ.

mādo,sanguis eius super nos,& super filios nostros. Debemus enim sic illa,quæ præsentia vel instantia tunc erant tempora respicere , vt non dubitemus spiritū propheticum potius futurū tempus prospexisse,quo filij pessimi occidendo Christum,impleturi erāt mensuram patrū suorum . Nam & si illa potissima prophetiæ pars in isto & in cæteris prophetis & abscondita siue operta est, propterea nimirum operta est,quia crudeles atq; rebelles illi patres,nō solummodo prophetantes aut scribentes, occiderent,quod fecerunt. verum etiam scripturas incenderēt & perderent, si tale sacramentum in obscura litera non fuisset absconditū.Proinde quod sequitur.Et facientem Arcturū & Orionem, & conuertentem in mane tenebras,& diem nocte mutantem , qui vocat aquas maris,& effundit eas super faciē terrę,dominus est nomen eius . Oportunum de eodem Christo testimonium esse non dubitemus , quia videlicet persona hæc magis q̄ persona patris, opus habebat propter nos defendi scripturarū testimonijs,q̄ sit factor syderū noctisq; & diei,imo & omnium quæ facta sunt,quia sine ipso factū est nihil.Quare autem cū om-

Arcturus & Orion.

nium factor sit, præsenti loco tantummodo dicitur factor Arcturi & Orionis diei & noctis,& pluuiæ super terram effundendæ? videlicet vt cum potentia creatoris,gratiam quoq; mysticè commendet eiusdem saluatoris. Arcturus nanq; qui in cœli axe constitutus, septem stellarum radijs fulget,semper versatur,& nunquam mergitur,imo & dū versatur,erigitur.Orion autem ipso pondere temporis hyemalis oritur,suoque ortu tempestates excitat,& maria terrasq; perturbat.Vnde apud beatum Iob,vbi dicit,qui facit Arcturum & Oriona & Hyadas & interiora austri . per Arcturum qui (vt iam dictum est) semper versatur, & nunquam mergitur (exponente beato Gregorio) sanctam intelligimus ecclesiam, quæ septiformi spiritu stabilita, persecutiones iniquorum sine cessatione tolerat.sed tamen vsq; ad mūdi terminū sine defectu perdurat. Per Orionem vero sanctos martyres,qui pondus persequentiū,molestiamq; passuri, ad cœli faciem quasi in hyeme venerunt. At vero quoniam antiquam noui hominis Christi diuinitatem istis vel his similibus testimonijs confirmare & confirmatam esse cupimus,dulcius & delectabilius esse arbitramur , si intra vniuersitatē eiusdē sanctæ ecclesię personas illas quasi digito demonstremus,quarū propter similitudinem competenter hic Arcturum & Orionē fecisse dicantur,qui personis illis posterior est homo natus.Itaq; per Arcturum,qui (vt iam dictū est)septē stellis fulget,pristinos intelligimus patres, ex quibus Christus secundū carnē,scilicet Abraham Isaac & Iacob , eorumq; coniuges Saram & Rebeccam,Rachel & Liam.Iste nanq; septē personæ, veluti Arcturus septē stellis fulgidus,semper versabantur,& nunq̄ mergebantur,id est,per omnē vitam suā propter fidē dei peregrinando de loco ad locū proficiscebantur,

Genes.24.

neq; diffidentes vnq̄ in terram pristinæ natiuitatis suæ reuertebantur . Nunq̄ Abraham in Chaldæa reuersus est , cum tot in locis & interdū fame vrgente peregrinaretur . quin etiā ad seruū suum,caue(inquit)ne quādo filiū meū reducas illuc,eū de Mesopotamia loqueretur, vbi habitabat cognatio eius, ex quo tēpore Thare pater eius de Chaldæa fuerat egressus. Quanto magis hæc vetuisset,ne in Chaldæam filius suus reduceretur? Igitur cū dicit,facientē Arcturū, perpulchrū est intelligi de deo & homine Christo, quod anteq̄ nasceretur, & in cælo factor stel-

Moses velut Orion.

larum, & in terra factor extitit patrum & matrum suarū,velut septē stellarū fulgentiū Abraham & Saræ,Isaac & Rebeccæ,Iacob & Rachelis atq; Liæ. Per Orionem verò Mosen intelligimus,qui nimirum sicut Orion in ortu suo(vt iam dictum est) tempestates excitat,& maria terrasque perturbat , ita vt in aduētu suo decem plagarum tempestatibus Aegyptum quassauit, maria diuisit,& Pharaonem cū curribus & equitibus eius submersit.Hoc vero multū ad cōmendandam maiestatem diuinitatis hominis Iesu Christi , q̄ talem Orionem fecerit,quē tantopere

Iohan.9.

aduersarij eius præferebant ei , dicentes.Nos scimus ,quia Mosi loquutus est deus,hunc autem nescimus vnde sit.Hoc ipsum q̄ videlicet illū Orionem fecerit,pulchrè & sapienter ipse innuit quando illis dicentibus , in lege autem Moses mandauit nobis huiusmodi lapidari,inclinās se

Ibidem.8.

deorsum digito scribebat in terra,significans seipsum esse,cuius digito scriptæ fuissent tabulæ quas Moses accepit,cuius sibi insidiose obijciebatur authoritas. Post illum Arcturum & Orionem fecit & illud quod mirabiliter significatur dicendo,& conuertentē in mane tenebras,

& diem

& diem nocte mutantem. Etenim quando fecit talem Arcturum & talē Orionem, id est, quādo condidit patres supradictos, & Moysi dedit legem, gentes tenebræ fuerunt, quia dei notitiā nō habuerunt. sed quando factus est homo, tenebras illas in mane conuertit, quia gentes euangelica prædicatione illuminauit. Econtra, diē nocte mutauit, quia Iudæā, in qua prius notus erat Deus, cuius notitia deus est, propter perfidiā in cæcitate reliquit. Post hæc etiam & illud mirabile fecit, quod doctores ex gentilitate assumpsit, quorū doctrina mundū omnem repleuit. Hoc significat subiungendo, qui vocat aquas maris & effundit eas super faciem terræ. Secundū literam istud ferè quotidie est. Aquas enim maris amarissimas, æthereo calore suspensas excolat & eliquat in dulcem pluuiarū saporem, instar medicinalis cucurbitæ, quæ caloris superioris gyri humorem & sanguinem sursum trahit. Ex quo discimus vndè sunt pluuiæ. Nimirum iuxta hanc similitudinem q; multos de profunditate sæculi, de salsis & amaris gurgitibus gentilitatis literalibus & philosophicis redundantes studijs, superna gratia vocauit, eorūq; aquaticā scientiam in dulcedinem cælestis sapientiæ conuertit, eisq; & ore loquentibus, & calamo scribentibus, faciem terræ, fidem ecclesiæ, plurimis libris, tractatibus copiosis, quasi compluendo sufficienter inebriauit. Hinc Psalmista dicit. Visitasti terram & inebriasti eam. Item pluuiam voluntariam segregabis deus hæreditati tuæ. Quod dicit voluntariā, hoc est, voluntariè, nullisq; præcedentibus meritis datam. Dominus inquit nomen est eius. Constanter, verè, & fiducialiter confitendum est coram hominibus, coram regibus & coram ducibus, siue iudicibus, corā cūctis gentibus, & contra Iudæos inimicos eius, quia talis & tantus talia & tanta faciens dominus est, & hoc est nomen eius, quamuis ad tempus fuerit despectus, quamuis ad horā fuerit crucifixus, & in sepulchro iacuerit mortuus. Sed perseuerauerunt negare illum inimici eius, dicētes. Nolumus hunc dominū esse, nolumus hunc regnare super nos. Quid ergo sequitur? Qui subridet vastitatem super robustum & depopulationem super potentem affert. Quis vastitatem & depopulationem non audiuit illius populi robusti & potentis? Robustus namq; & potens præsenti loco mirabiliter dicitur, videlicet pro eo quòd cum robusto superbia, cum potētē audacia contra istum, cuius (vt iam dictū est) nomen est dominus, populus infœlix consurtexit, non vt verè fortis contra infirmū, sed vt verè freneticus contra medicū. & malè robustus eiecit, malè potens occidit, malè robustus & malè potens post resurrectionē eius. Apostolos eius persequutus est, & eiecit & reppulit ipsum quòd volebant illis loqui verbū dei. Idcirco vastitatem super talem robustum, & depopulationem super talem potentem attulit, hoc ipsum seruientibus Romanis, multo plusquam fecerat famulantibus Assyrijs, obsequentibus iudicio eius Babylonijs, vt & decem tribus in Assyrios irreuocabiliter, & Iuda, & Babyloniam tempore statuto reuocandus transmigraret. Hoc maximè, quòd quasi per Romanos passus est, ille robustus & potens fecit, hic dominus non parcendo aut compatiendo, sed quasi subridendo, propter illud quod dixerant tanquam cauti & prouidi, ne fortè veniant Romani & tollant nostrum & locum & gentem, subridendo inquam, iuxta quod in persona eius sapientia dicit. Ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsannabo cum vobis quod timebatis aduenerit. Propriè subrisionem possumus appellare, quando quis irascitur, & apertis paululum labijs ridere se simulat, vt iræ magnitudinem ostendat. Talibus verbis circa dominum, qui nullos motus patitur, idcirco scriptura vtitur, vt satis quantum potest affirmet, quòd dominus, quamuis natura sit clemens, nullatenus tamen robusto & potenti, id est, in peccato superbienti misereatur. Sed sicut item dicit scriptura, Potentes potenter tormenta patientur, exiguo autem concedetur misericordia. Eum qui talis & tantus est, qui talia & tanta potest, conuertitis (ait) in absynthium, vt cum sit natura dulcissimus, cunctam suæ naturæ contineat dulcedinē, & totius iræ quasi subridendo super vos effundat amaritudinem. Nunc quasi quæreret aliquis, quomodo vel quid agendo eum dulcem in absinthium sibi conuertere potuerint, conuertitur ad interrogantem & dicit. [Oderunt corripientem in porta, & loquentem perfectè abominati sunt.] Vigilanter hic animaduertendum est, vt non in incertum vel per coniecturam diffiniamus robustum illum & potentem, cuius vastitatem siue depopulationem iustè subrideat dulcis dominus, conuersus in absinthium. Non dicit peccauerunt, siue admiserunt quippiam quod in porta, id est in iudicijs, quę in porta ciuitatis agi solebant, esset corripiēdum. neq; dixit imperfectè locuti sunt, sed corripientem (inquit) oderunt, loquentem perfectè abominati sunt. Hoc est irremissibile peccatum. hoc robustiorum est atq; potentum, non per ignorantiam siue per infirmitatem peccare, sed peccatum superbiæ defendendo, corde impœnitenti corripientem quoque odisse, & abominari illum, qui audiat loqui perfectè, id est, non sibi placentia, sed malis actibus repugnantia. Quis autem in porta corripuit, vel quis perfectè locutus est. Corripuit quidem eos Dauid, & pleraq; perfectè locutus est, atq; idcirco oderunt illum & abominati sunt, dicentes: quæ nobis pars in Dauid, vel quæ hæreditas in filio Isai. & istum quoq;, qui hæc ipsa loquitur, & cæteros prophetas oderunt & abominati sunt. Veruntamen sicut cætera, ita & istud in vno Christo iustè corripiente, & perfectè loquente veraciter & indubitanter est adimpletum.

Doctores ex gentibus velut pluuia ex mari.

Psal. 64.

Psal. 67.

Luce. 19.

Malè robusti Iudæi.

Ioann. 11.

Prouer. 1.

Subrisio.

Sapien. 9.

Peccatū irremissibile.

3. Reg. 12.

Christū prauibus oderūt gratis.

5

patres eorum, verumetiam vt sibi traderetur iustus, munus, id est, triginta argenteis spopon-
derunt & dederunt. Ideo (inquit) quia taliter fortes sunt & hostes iusti, prudens in tempore illo
tacebit, quia tempus malum est. Reuera & in isto sermone valde veracem istū prophetā suum *Matt.26.*
iustus ac prudens ille fecit, quando coram iudicibus iniquis, quia tempus malum erat, tacuit,
sicut euangelica narrat historia. Cum enim dixisset Euangelista, quia surgens princeps sacer-
dotum ait illi, nihil respondes ad ea quæ isti aduersum te testificantur. Iesus autem (inquit) ta-
cebat, & verè tanq̃ prudens tacebat, sciens, quia quicquid responderet insidiantibus, in calum-
niam sibi verteretur. Vnde & secundum alium Euangelistam dixit. Si vobis dixero, non cre-
detis mihi. Si autem & interrogauero, non respondebitis mihi, neq; dimitteris. Porro illa taci- *Luca.22.*
turnitas aliam vtiq; significabat, qua nunc tacet illis, mandando nubibus suis, ne pluāt super
vineam illam imbrem, id est, prohibendo suos, vt ab illis contineant euangelij prædicationem,
quia tempus malum, iuxta quod sapientia loquitur: Ne effundas sermonem, vbi non est audi-
tus. Nam inde malum est ibi tempus, quia non est ibi auditus. his dictis de certa condemnati- *Eccle.32.*
one hostium iusti, quia possunt esse inter eos aliqui, licet paucissimi, qui errore peccant & non
« odio iusti, conuertitur ad eos sermo propheticus & dicit. [Quærite bonum & non malum vt
« viuatis, & erit dominus deus exercituum vobiscum, sicut dixistis. Odite malum & diligite bo-
« num, & constituite in porta iudicium, si fortè misereatur dominus Deus reliquiis Ioseph.]

Huius nimirum adhortationis fructus non omnino periit, quia videlicet & tunc temporis ali-
qui bonum quæsierunt, ita vt diceret dominus ad Heliam, Reliqui mihi septem milia virorum,
qui non curuauerunt genua coram Baal, & in tempore euangelicæ gratiæ similiter factum est. *3 Reg.19.*
Sic enim inquit Apostolus. Et in hoc tempore reliquiæ secundum electionem gratiæ saluæ fa- *Roma.11.*
ctæ sunt. Pulchrè nimirum nunc meminit Ioseph, dicendo: si fortè misereatur dominus Deus
reliquiis Ioseph. Hieroboam nanq;, qui peccare fecit Israel, de tribu fuit Ephraim, qui filius fuit *Ioseph typus Christi*
Ioseph. cuius vita, sicut in semetipsa laudabilis extitit, sic in his quæ gessit vel pertulit typū do-
mini nostri Iesu Christi prætulit, in quo reliquiæ saluæ factæ sunt. Verùm ista pars quam dicit,
& constituite in porta iudicium, non habuit effectum. Nunquam enim vel tunc ex quo vitulos
fecit Hieroboam, publicum celebrauerunt iudiciū, vt vitulos desererent, & vt redirent ad Da-
uid regem suum. nunquam hoc tempore, quo Christū crucifixerunt, ita constituerunt in por-
ta iudicium, vt paterentur sibi publica prædicatione demonstrari de scripturis quodlibet ve-
ritatis Christi testimonium. Sequitur. [Propterea hæc dicit dominus deus exercituum domi-
« nator. In omnibus plateis planctus, & in cunctis quæ foris sunt, dicetur: væ, væ, & vocabunt a-
« gricolam ad luctum, & ad planctum eos qui sciunt plangere, & in omnibus viis erit planctus,
« quia pertransibo in medio tui dicit dominus.] Hoc expositione non indiget, quia res nota &
« manifesta est. Nam vt de captiuitate decem tribuum in Assyrios, de transmigratione Iuda ta-
ceamus in Babylonios, quibus in plateis planctus, quibus in viis non fuit luctus, & in quibus nō
fuit dictum, væ, væ, quando illi hostes iusti scilicet Christi, Romana circundati sunt obsidione?
Mirum & illud fuit, & hoc loco non prætereundum videtur, quòd priusquam pro re ab omni-
bus diceretur, væ, væ, mirabili prodigio quidam (vt refert Iosephus) in cunctis plateis, & in o- *Verba Iosephi.*
mnibus viis clamauit, væ væ. Iesus (inquit) filius Anai plebeius & rusticus, quadriennium pri-
usquam bellum gereretur, in summa ciuitatis pace atq; opulētia, cum ad festum diem venisset,
repentè exclamare cœpit. Vox ab oriente, vox ab occidente, vox à quatuor vētis, vox in Hie-
rusalem & templum, vox in maritos, nouasq; nuptas, vox in omnem hunc populum. Atque
hæc interdiu noctuq; per omnes ciuitatis vicos clamitans circuibat Propter hoc plagis ad ossa
vsq; laceratus, ad singulos ictus respondebat. Væ væ Hierosolymis. Interroganti præfecto tūc
temporis Albino, quis esset vel vndè ortus, aut cur ista diceret, nihil aliud retulit, sed velut o-
rationem quandam meditatus, væ væ Hierosolymis querebatur. Id per annos septē & quinq;
menses continuè fecit, donec obsidionis tempore paululum requiescens, & deinde supra murū *Transitus*
circuiens, iterum, væ væ ciuitati, magna voce clamauit. Cum autem ad extremum addidisset, *domini ab*
væ etiam mihi, lapis tormento emissus statim peremit. Quod tandē subiungitur, quia pertran- *Hierusalē.*
sibo in medio tui dicit dominus, iram sonat magnam & desertionem illam, quam in euangelio
significatam esse animaduertimus, vbi cum duxissent illum vsq; ad supercilium montis, supra
quem ciuitas illorum erat ædificata, vt præcipitarent eum, ipse autē (inquit Euangelista) trās- *Luca.4.*
iens per medium illorum ibat. Sic namq; transeundo & eundo, significabat facto, illud sine du-
bio futurum, quod paulo ante in mysterio comminatus fuerat illis dicendo. In veritate dico vo
bis, multæ viduæ erant in diebus Heliæ in Israel, quando clausum est cœlum annis tribus &
mensibus sex, cum facta esset fames magna in omni terra, & ad nullam illarum missus est He-
lias, nisi in Sarepta Sydoniæ ad mulierem viduam. Et multi leprosi erant in Israel sub Heli-
sæo propheta, & nemo eorum mundatus est, nisi Naaman Syrus. Terribiliter namq; quasi cum
interpositione iuramenti, In veritate innuebat illis, quòd nimiam famem verbi Dei forent pas-
suri, quam pertranseundo relinqueret eis. Hydria farinæ & lechito olei (quod est euangelica

doctrina & gratia spiritus sancti) apud gentilitatem quandam viduam non deficientem. He-
Vocate agricolã ad luctum. lia, id est, deo domino scilicet Iesu Christo præsente. & quod in lepra peccati sui mortui essent, curato Syro Naaman, id est, gentili populo per Helisæi, id est, Iesu Christi lauachrum. Helisæus nanq; dei mei salus interpretatur, quæ videlicet salus nobis est dominus Iesus Christus. Illud tandem non prætereundum, quod in tali pertransitione domini dicuntur vocare agricolam ad luctum.
Esaiæ.11. Arbitramur nanq; hoc mira cum reprehensione esse dictũ. Quid enim? Nunquid agricolæ veraciter sicut oportet, sciunt lugere? Aut quem æstimare debemus esse agricolam, nisi illũ qui ita rusticus est, vt lugendi non habeat scientiam. Verè nanq; scientia lugentes
Matt.5. facit. Et idcirco sicut in ordine spirituum, à spiritu timoris domini sursum tertius est spiritus scientiæ. in ordine beatitudinum, tertio loco beatitudinem lugentium ponit dominus. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Stulti igitur, qui pertranseunte domino agricolam vocãt ad luctum, & non potius vrbanum siue ecclesiasticum in sancta scientia bene exercitatũ, id est, qui temporalium tantummodo & non spiritualium damna bonorum, qui corporum tantummodo, & non potius mortuorũ funera lugent animarum. Deniq; quòd cum dixisset & vocabunt agricolam ad luctum, subiunxit, & ad planctum eos qui sciunt plangere, non pro suo iudicio, sed pro vana illorum dixit æstimatione.

FINIS LIBRI SECVNDI IN AMOS.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS, IN AMOS PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER TERTIVS.

Cant.4.

TOTA pulchra es amica mea, dicit spõsus in Canticis. Et notũ est, q; sponsus ille Christus, & amica eius sancta prophetica atq; apostolica ecclesia sit. Quæ autem illius amicæ pulchritudo maior esse potest, q; sensus veritatis & scientiæ dei, quæ in sacris literis latet? Sicut enim ex collocutione dei splendida facta est exterior facies Moysi, sic & Moysi & prophetarũ & Apostolorũ fideles
Exod.34. animæ interiori facie sancto scientiæ spiritu illustratæ splenduerunt, pulchrum & fulgidum habentes sensum veritatis. Item sicut oportuit Moysen velare faciem suam, quãdo loquebatur ad populũ, vidẽtes enim Aaron & filij eius claritatẽ vultus eius, timuerũt prope accedere, sic & Moysen & prophetas oportuit grossiori subtegere sensus intimi claritatẽ, quia videlicet illius tẽporis homines Iudæi siue filij Israel nullatenus sustinerẽt, si sacramenta Christi & ecclesiæ, quæ nouerant, planis & apertis vocibus prædicarẽt.
Cur prophetæ loquuti sunt tã obscurè. Quomodo enim tũc sustinerẽt, quomodo scripturas saluas esse vellẽt rebelles & increduli, cũ nũc quoq; ad vidẽdum vel audiendũ quippiã spirituale nimis impatientes sint? Hæc idcirco dicimus, ne nobis mirum videatur, quòd hic Amos & pphetæ cæteri tã obscurè locuti sunt, iuxta illud Psalmi.
Psal.17. Tenebrosa aqua in nubibus aeris, id est, occulta scientia in prophetis. Nã hoc ipsum q; quasi tenebrosè locuti sunt, oculo fecerunt simplici, & nullã habẽre partẽ tenebrarum, id est, nõ propter in
Matt.7. uidentiã, sed propter cautelã, nõ inuidẽdo legẽtibus intelligentiã, sed præcauendo legentiũ ma
Cant.4. litiam, quibus nõ omnia credẽda sunt, sicut margaritæ ante porcũ mittendæ nõ sunt. Igitur cũ audimus dilectũ dicentẽ. Tota pulchra es amica mea, & macula nõ est in te, & deinde. surge propera amica mea, veni de Libano, veni coronaberis. arbitremur Christũ desiderare, vt appareat
Psal.57. pulchritudo sanctę scripturę, pulchritudo veritatis propheticę, pulchritudo columbæ, cuius (vt Psalmista dicit) pennæ deargentatę, & posteriora dorsi eius in pallore auri. Et quia nõ decet, adducatur siue veniat illa per alios, nisi per illos qui diligunt munditiã cordis. Veni (inquit) de Libano, veni, quod idem est ac si dicat. Illi te tractent, qui secundũ nomẽ Libani, quod interpretatur candidatio, id est, mundi essent. Huiusce laboris, si dignè fiat, primum breuiter exprimit, dicẽdo: coronaberis. Hoc satis debet esse amatori sapientiæ, quæ pulchritudo est sanctæ ecclesię, q; ipsa videlicet in sapientia coronetur. In quo enim sapientia, nisi in sapiente coronabitur? Proinde si
Psal.113. cut in psalmo dominus. Non nobis domine non nobis, sed nomini tuo da gloriã. ita & nũc inclamantes, non nobis domine nõ nobis, sed verbo tuo, sapientiæ tuæ, scripturis veritatis tuæ, præpara coronã. Cœptũ peragamus studij cursum. Postq; totiens dixit propheta, siue in propheta dominus. Quærite me & viuetis, quærite dñm & viuite, quærite bonũ & nõ malũ, vt viuatis, &c. „
repentè terribiliter inclamat & dicit. ¶ Væ desiderantibus diẽ domini. Ad quid eã vobis? Dies „
domini ista tenebræ & lux. Quomodo si fugiat vir à facie leonis, & vrsus occurrat ei, ingrediat „
domum & innitatur manu super parietem, & mordeat eum coluber. Nunquid non tenebræ dies do-

" dies domini,& non lux?& caligo,& nō splendor in ea?) Magna exclamatio,mira inuectio di-
centis. Væ desiderantibus diem domini. Non adeo mirum videretur,si ita diceretur. Væ nō ti- *Prouer.20.*
mentibus diem domini. Nam nō timere, est omnino malorū siue impiorum hominum.deside-
rare aūt potest esse bonorum,adeò vt Apostolus dicat.Cupio dissolui & cum Christo esse.De- *Philip.1.*
niq; talium quoq; desiderium nō sine quodam timore est.Quis enim gloriabitur,castum se ha-
bere cor?Verum timor ille non seruilis,sed filialis est.non pœnam habet,quia magna illi in spe
consolatio est.Cum ergo dicit,væ desiderantibus diem domini.quid nisi audaciam illorū per-
cutit,qui in se confidunt tanquam iusti?Non dubium,quin valde fatigatus illorum insania,qui
erant eiusmodi,taliter inclamauerit. Quid enim prophetis resistendo & contradicendo dicere
soliti fuerint,qualiter subsannare & irridere , suamq; confidētiā ostentare consueuerint,ex alijs
colligimus scripturæ locis. Exempli gratia. Cum dixisset Esaias. Væ qui trahitis iniquitatem in
funiculis vanitatis, & quasi vinculum plaustri peccatum,subiunxit atq; ait.Qui dicitis,festinet, *Subsanna-*
cito veniat opus eius,vt videamus & appropiet,& veniat consiliū sancti Israel,& sciemus illud. *tio Iudæorū*
Nimirum hæc dicere est malè & proteruè desiderantiū , male & stultè audientiū.Et quis habitū *contra pro-*
malè confidentis, & audacis animi satis in talibus mirari posit.qualiū vnus Sedechias,percussit *phetas.*
Micheam in maxillam,& dixit . Me ne ergo dimisit spiritus domini,& loquutus est tibi?Sed & *3.Re.g.vlt.*
illud meminisse nunc ad rem pertinet, quod prophetis insultabant,iuxta illud,quod cantantes
& ludentes dicunt apud Esaiā.Manda remanda, manda remanda, expecta reexpecta, expecta *Esaiæ.28.*
reexpecta, modicum ibi, modicum ibi Sic namq; cantabant quasi desiderantes,& velut moræ
impatientes, tanquam non concedentes veracem debere prophetam videri, eo quòd non cito
res consequerentur verba prophetantis, siue domini mandantis,& post verba nimiū expectan
tis.Sentire ergo possumus , qualiter vel à qualibus defatigatus,siue exasperatus iste sic excla-
mauerit. Væ desiderantibus diem domini. Ad quid eam vobis? Dies domini ista tenebræ & nō
lux. Laborat clamans,clamat laborans,vt illius diei domini,antequā veniat,sentire & effugere
possimus angustiam. Nam ibi angustiæ peccatoribus erūt vndiq;,quomodò si fugiat(inquit) vir
à facie leonis, & vrsus occurrat ei,ingrediatur domū & innitatur manu super parietem, & mor
deat eum coluber Multa sunt quæ ex istis similitudinibus conijci possunt. Nam iuxta historiā,
& secundū Iudæorū opinionē iste sensus videtur , Fugientibus à facie Nabuchodonosor leonis, *Sensus lite-*
occurret Assuerus,sub quo Hester narratur historia , siue destructo Assyriorum & Chaldæorū *ralis de leo-*
imperio,Medi, Persiq; consurgent . Cumq; regnante Syro fueritis reuersi,& præcipiente Dario *ne & vrso.*
cœperitis ædificare domum domini,& omnem fiduciā habueritis in templo , ita vt requiescatis
in eo,& lassas manus super parietes inclinetis,tunc veniet Alexander rex Macedonū,siue An-
tiochus cognomento Epyphanes,qui moretur in tēplo, & vos instar colubri mordeat, nequa-
quam foris in Babylone & in Susis, sed intra terminos terræ sanctæ.Hæc Hebræorum opinio
nimis angusta est & tenuis , nec altitudinem attingit diei domini,sed neq; ad tempora Romani
pertingit imperij,sub quo multo magis væ illis fuit,quàm sub Assyriorum,siue Chaldæorum
Persarum & Mædorum atq; Macedonum regnis . Referamus ergo cuncta hæc ad diē domini,
ad aduentum domini. Nam terror maiestatis eius leoni & vrso,nō incongruè potest assimilari, *Thren.3.*
præsertim cum Hieremias in lamentationibus præmittēs,sed & cum clamauero & rogauero,
exclusit orationem meam,cōclusit vias meas lapidibus quadris, semitā meam subuertit,con-
tinuò subiunxerat. Vrsus insidians factus est mihi,leo in absconditis.Itaq; cum dicit,quomodo
si fugiat vir à facie leonis,& vrsus occurrat ei,in vtraq; similitudine diem intelligimus domini,
primum & secundum aduentum domini.Nam in primo aduentu suo tanquam leo super illos
venit. Deniq; occisus quidem est velut agnus, & non aperuit os suum,sed tanquam leo resur-
rexit , & in omnem terram rugitū dedit,vnde & in exordio hic idem propheta dixit. Dominus
de Sion rugiet , & de Hierusalem dabit vocem suam . A facie leonis huius tunc quidem fuge-
runt,sed non effugerunt.nam fugere volentibus occurrit , siue occurret vrsus , id est, ineuita-
bilis terror secundi aduentus,& merito talis vrsus illis occurrit,quoniam fugerūt à facie leonis.
Debuerant namq; potius coram illo leone prosterni, id est,agere pœnitentiam ad prædicatio-
nem euangelij Christi. Sicut enim leo prostrato parcere dicitur homini,sic parcit Christus pec- *Leo prostra*
catori pœnitentiam agenti.Fugerunt ab eo tanquam rebelles & increduli,& fugiendo exierūt *to homini*
de domo domini, de ecclesia sanctorum dei,illo insequente,& vindictam exigēte eius,qui effu- *parcit.*
sus est super terram,omnis sanguinis iusti.sicut significauit eis, quando facto flagello de funicu- *Iohan.7.*
lis,videntes & ementes omnes de templo eiecit. Ita fugientes ille leo insequutus est , & vrsus
occurrit, dum & sicut prænunciauerat dicens . Erit enim pressura magna super terram , & ira *Lucæ.21.*
populo huic,venientibus Romanis ceciderunt in ore gladij,& in omnes gentes ducti sunt cap- *Zacha.12.*
tiui. & quod futurum est, videbunt in quem transfixerunt , & de angustia auolare nō poterūt. *Esaiæ.8.*
Interea dum ita in leonem & vrsum,id est, inter iram primi & iram secundi coartantur aduen-
tus,siue diei domini,ingrediuntur domum , & innituntur manu super parietem, confidendo in
cærimonijs carnalibus, & patronum se putantes habere Mosen. Nam super illum,quasi super

parietem manu innituntur, dum circuncidendo & sabbatizando in Mose gloriantur, sicut au-
ribus nostris eos iactitantes frequenter audimus. Hoc sciens dominus, est qui accuset vos (ait)
Ioban.5. Moses, in quo vos speratis. Nimirũ spes illa non vera spes, sed diaboli deceptio est. Idcirco cum
dixisset, ingrediatur domum & innitatur manu super parietem, addidit, & mordeat eũ colu-
ber. Ita nanque præsumentes & Antichristus hoc seculo seducet, & in futuro diabolus cruciare
non desinet. His dictis protinus inclamando percunctatur & dicit. Nunquid non tenebræ dies
domini & non lux, & caligo & non splendor in ea? Acriter interrogat, districtè percunctatur,
sciens quia negari non potest quod prædixerat, dies domini ista tenebræ & nõ lux. Sciens (in-
quam) confusionem esse tenebrosam, caliginemq́ confusam, nullamq́ splendore consilij lucẽ,
Duo aduen vbi dum leo fugitur, vrsus occurrit. & dum vterque declinatur, adest mordens coluber. Et be-
tus domini, ne percunctationis acrimoniam vimq́ geminauit verbis paululum diuersis, dicendo, Tene-
Iudæis re- bræ, & non lux, caligo & non splendor. Nunc (sicut iam ante diximus) dies domini nõ vnus,
probis vter sed duo. siue aduentus domini, non vnus tantum sunt, sed duo. alter quo iam venit, alter sine
que in dam dubio quo venturus est. Vterque Iudæis incredulis prouenit in iudicium damnationis, in dam
nationem. nationem cæcitatis. Nam de primo, in iudicium (inquit) ego veni in hunc mundum, vt qui
Ioban.9. non vident, videant, & qui vident, cæci fiant. Et Apostolus, Cæcitas (ait) contigit in Israel, &
Roma.11. dedit illis spiritum compunctionis, oculos vt non videant, & aures vt non audiant. Et in Esaia,
Esaiæ.6. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude. Item, Miscuit vobis do-
Ibidem 29. minus spiritum saporis, & claudet oculos vestros, prophetas & principes vestros, qui vident
Ibidem 8. visiones, operiet. Et multa his similia. Porro de secundo aduentu post multa dicit. Et suspiciet
sursum, & ad terram intuebitur, & ecce tribulatio & tenebræ, dissolutio, angustiæ, & caligo per
sequens, & non poterit auolare de angustia sua. Rectè igitur non contentus fuit semel dixisse.
Nunquid non tenebræ dies domini & non lux. sed repetiuit, & caligo & non splendor in ea,
quia videlicet in vtroque die, siue aduentu domini, cum exteriori angustia tribulationis, intus
habent tenebras confusionis, & in vtroque obscurantur oculi eorum ne videant, In vtroque sit
via illorum tenebræ & lubricum. Sequitur [Odi & proieci festiuitates vestras, & non capiam »
odorem cœtuum vestrorum. Quod si attuleritis holocaustomata & munera vestra, non susci- »
piam, & vota pinguium vestrorum non respiciam. Aufer à me tumultum carminum tuorum, »
& cantica lyræ tuæ non audiam. Et reuelabitur quasi aqua iudicium & iustitia quasi torrens »
fortis.] Secundum sensum quem à pariete paulo ante habuimus. Vbi dixit. quod innitentem »
manu mordeat eum coluber, ista satis congruè subiunguntur. Nam sicut illic diximus, paries
cui innituntur, carnales cærimoniæ sunt. Quomodo autem staret, siue innitentem super se
portaret paries festiuitatum, quas Deus odisset? Odi enim (inquit) & non solum odi, verume-
Sacerdotiũ tiam proieci festiuitates vestras. Rectè ergo & non sine magno mysterio Paulus, cum sta-
Iudæorum ret in concilio Iudæorum pro se rationem reddens, & princeps sacerdotum Ananias præci-
proiectũ. peret astantibus sibi, percutere os eius. tunc dixit ad eum. Percutiat te deus paries dealbate.
Acto.23. Cumq́ qui astabant dicerent, summum sacerdotem Dei maledicis? Nesciebam (inquit) fratres
quia princeps sacerdotum est. Vere enim nesciebat, neque scire volebat aut debebat, quod
princeps ille sacerdotum esset, cuius sacerdotium secundum prophetiam hanc odisset & pro-
Paries deal iecisset, eo quod esset paries, super quem qui inniteretur manu, morderet eum coluber. Nec-
batus. dum vero percussus erat, stabatque adhuc paries illius sacerdotij dealbatus, vtpote stante tem
plo pulcherrimo, solitaq́ religione turbis locum frequentantibus atque concelebrantibus, sed
postmodum futurum erat, vt per arma Romanorum percuteret atque deleret eum deus. Ita
paries ille percussus ex tunc neque dealbatus, neque superinductus est, vt gloriam pristinam
Infra.7. recuperaret. Vnde postmodum hic idem propheta dicit. Hæc ostendit mihi, & ecce dominus
stabat super murum litum, & in manu eius trulla cementarij. Et dixit dominus ad me. Quid
tu vides Amos? Et dixi, trullam cementarij. Et dixit dominus ad me. Ecce ponam trullam in
medio populi mei Israel, non adijciam vltra superinducere eum. Cuncta hæc quæ nunc re-
probat dicens. Odi & proieci festiuitates vestras, & non capiam odorem cœtuum vestrorum.
holocaustomata & munera vestra non suscipiam, & vota pinguium vestrorum non respiciam,
aufer à me tumultum carminum tuorum, & cantica lyræ tuæ non audiam. cuncta (inquam)
hæc, dum adhuc starent & celebrarentur, paries superinductus erat & dealbatus. nunc autem
palam est, quia proiecit ea deus. Odisse autem, & proijcere, & non odorari, humana dicitur si-
militudine, vt nos effectum dei nostris sermonibus cognoscamus.
Proiectio Notandum interea qualiter dixit, quod si attuleritis mihi holocaustomata vestra & mu-
Iudaicarum nera vestra, non suscipiam. Mihi dixit. Non vitulis, quibus sacrificabant in Bethel & in Dan,
cærimonia- Hoc aduersus Iudaicam dicimus defensionem, quoniam illi dicunt, idcirco sic deum loqui
rum. & dicere, odi & proieci festiuitates vestras, & cætera, quia tunc temporis sacrificabant vi-
tulis quos fecerat Hieroboam. Et pulchrè dicit, Aufer à me tumultum carminum tuo-
rum, & cantica lyræ tuæ non audiam, videlicet cantica Leuitarum, quibus laudabant domi-
num,

num, tumultum vocans, sonitúq; confusum, quia non est pulchra laudatio in ore peccatoris.

His dictis, quibus reprobationem manifestè denunciat illius populi siue carnalis Iudaismi,
non ab re continuò subiungit, reuelabitur quasi aqua iudicium, & iustitia quasi torrens fortis.
Veraciter nanq; reuelatione indiget, nec ab alio intelligi potest profunditas huius iudicij, quo *Eccle.15.*
sic iudicatum & sic factum est, vt fractis (sicut iam supra diximus) naturalibus ramis, insereren
tur alij bonæ radici. non (inquam) ab alio potest intelligi, nisi ab illo cui deus per spiritū suum
reuelare dignatus sit. Vndè Apostolus, cum de hac re diu disputasset, tandem sic exclamauit.
O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & *Rom.11.*
inuestigabiles viæ eius. Non ab re ergo (vt iam dictum est) Et reuelabitur, inquit, quasi aqua iu
dicium, & iustitia quasi torrens fortis, quia videlicet sicut aqua latentem quidem habet origi-
nem, sed cursum manifestum & conspicabilem, sic profunditas iudiciorum dei incomprehensi
bilis quidem est, sed ex multis rebus apparentibus cognoscitur, quia iudicium eius omne iustū
est. Et bene cum dixisset, reuelabitur quasi aqua iudicium, addidit, & iustitia quasi torrens for-
tis. hæc videlicet innuēs, quòd iustitiæ, siue iusto iudicio dei nullus resistere, n[illegible]llus saltem respō- *Rom.9.*
dere possit. quemadmodum idem Apostolus de hac ipsa re concertans, c[illegible] præmisisset. Di-
citis itaq; mihi, quid ergo adhuc quæritur, voluntati enim eius quis resistit? repentè iusta cum
indignatione inclamauit. O homo tu quis es, qui respondeas deo? Nunquid dicit figmentum ei
qui se finxit, quid me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere
aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam? Rectè igitur vtrunq; dixit. Et reue
labitur quasi aqua iudicium, & iustitia quasi torrens fortis. quia videlicet sanctæ scripturæ au-
thoritas, quæ vbiq; iustitiam dei defendit, & procacem inquisitorem proteruè respondentē for
titer repellit, & humilem auditorem aliquātula reuelatione suauiter instruit, quemadmodum
idem apostolus, vbi repulit hominem proteruum, dicendo. O homo, tu quis es qui respondes
deo, conuersus ad humilem auditorem, blandius loquitur illi dicens. Quod si volens deus o-
stendere iram, & notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ apta in
interitum, & cætera. Nimirum ad eandem iudicij vel iustitiæ reuelationem pertinet id quod se-
" quitur in isto propheta, cum deus ipse percunctatur & dicit. [Nunquid hostias & sacrificium
" obtulistis mihi in deserto quadraginta annis domus Israel?] Statimq; subiūgit. [Et portastis ta
" bernaculum Moloch vestro & imaginem idolorum vestrorum, sidus dei vestri, quę fecistis vo
" bis. Et migrare vos faciam trans Damascum, dixit dominus deus exercituum nomen eius.]
Hoc (inquam) ad reuelationem pertinet iudicij vel iustitiæ dei. Per hæc nanq; multum excusa- *Exod.19.*
tur deus, quòd non iniustè populū illum proiecerit, vel quod non mutabilitate animi vsus sit,
& nouo consilio in eo quod taliter gentem reliquerit, quam olim bonis exigētibus meritis sibi *Psal.77.*
peculiarem elegerit. Nunquam enim cor illorum cum eo rectū fuit (ait psalmus) nec fideles ha
biti sunt in testamento eius. Inde illos conuincit sub interrogatione dicendo. Nunquid hostias
& sacrificium obtulistis mihi in deserto quadraginta annis, & cætera. Ergo nobis quoq; iudi- *Vetus Iudę*
cium & iustitiam dei in hac seueritate, qua naturalibus (vt superius iam dictum est) ramis non *orum idolo*
pepercit, recurramus apertis oculis ad illa tempora, ad quæ nos per præsentia dicta remittit. *latria in de*
Egressi de terra Aegypti, transito mari rubro, statim fecerunt caput vituli cōflatilis, & ei prius *serto.*
altare fecerunt, quàm deo. prius holocasta & hostias pacificas illi obtulerunt, quàm domino.
Adhuc enim Moses in monte cum deo loquens, de tabernaculi constructione, & constituendo *Exod.32.*
sacrificiorum ritu instruebatur, & inter moras illas fecerunt hoc scelus. & tunc quidem Moses,
quasi vindictam aliquam fecit, dicendo, ponat vir gladium in fœmur suum, cecideruntque in
die illa quasi viginti tria milia hominū. sed illa nō fuit vindicta vel sententia domini, neq; enim
dominus hæc fieri iussit, sed Moses bono zelo districtè pius, piè districtus, iram dei præuenire ac
celerauit, vindictam dei penitus auertere conatus est. At ille sciens, quod nō cessarent ab huius-
modi peccatis, illa quam fecit Moses vindicta contentus esse noluit, sed dixit. Ego autē in die *Exod.33.*
vltionis visitabo & hoc peccatum eorum. Item. Populus duræ ceruicis es, semel ascendam in
medio tui, & delebo te. Cum ergo præmisso, & reuelabitur quasi aqua iudicium, & iustitia qua
si torrens fortis, subiungit. Nunquid hostias & sacrificium obtulistis mihi in deserto quadragin
ta annis? Satis excusatum se esse vult, quòd non nouis pro causis mutato animo nouam senten
tiam quæsierit vel dederit in reiectione illius populi. Et vt competenter sermo sequens coniū-
gatur cum dicit. Nunquid hostias & sacrificia obtulistis mihi, subaudiendum est, non, sed vitu-
lo quem fecistis. ac fortè legendum, Sed portastis tabernaculum Moloch vestro, & imaginem
idolorum vestrorum, sydus dei vestri, quem fecistis vobis. Et est sensus, Moyses quidem arripi
ens vitulum quem fecistis, combussit & contriuit vsque ad puluerem, sed vos in cultu idolola
triæ perseuerastis, & illas vobis figuras proposuistis, quas confringere, vel cælestes esse negare
non posset, id est, sydera cęli. Hoc respiciens Stephanus prothomartyr, cum dixisset, & vitu- *Act. 7.*
lum fecerunt in illis diebus, & obtulerunt hostiam simulachro, & lętabantur in operibus ma-
nuum suarum, continuò subiungit. Conuertit autem deus, & tradidit eos seruire militiæ cæli,

sicut

sicut scriptum est in libro prophetarũ. Nunquid victimas & hostias obtulistis mihi, & cætera. Qualis autẽ illa conuersio fuit, qua deus illos ita cõuertit? Nunquid hæc tota fuit intentio dei vel Mosi vitulum confringentis, vt non formam vituli, sed potius militiam adorarent vel sydera cæli? Nam cum dixisset huc, & portastis tabernaculum Moloch vestro, & imaginẽ idolorum vestrorum, quæ sit ipsa imago vel idolum, sequenti sermone demonstrauit, dicendo, sydus dei vestri, id est luciferi, quã huc vsq; venerantur Sarracæni. Qualis ergo illa cõuersio fuit? Nimirũ dolenda & longè diuersa ab eo quod deus intendebat. Idem enim est ac si dicat. Deus quidem vel Moses, confringendo vitulum, hoc intendit, vt potius conuerterentur ad adorãdum sydera cæli, ad portandum non tabernaculum dei, quod Moses fecit ex præcepto dei, sed tabernaculum Moloch, id est, regis sui, scilicet luciferi, quem honorabant vt deum, nuncupãtes eum regem suum. Ex eo tempore omnia quæ fecerunt, non deo, sed idolis fecisse mõstratur. Nam quod, postquam vitulum fecerunt, quædam domino legimus eos obtulisse, non voluntate, sed pœnarum metu fecerunt, & eorum interfectione, qui propter idola corruerunt. Reuelatum est ergo iudicium, videlicet illi, qui attendunt in scripturis merita rerum præcedentium, & idcirco migrare (inquit) vos faciam trãs Damascum, id est, in Babylonem ducemini, quæ vtiq; vobis secundum situm terræ est trans Damascum. Hoc dicit dominus, hæc facere

Deus exercituum.

proposuit ac præfiniuit dominus. Quis vel qualis dominus, Vultis scire nomen eius? Deus exercituum nomen eius. Et quam ob causam præsenti loco tali nomine illum nuncupari decuit? Videlicet quia multos iudicio vel iustitiæ suæ famulantes habet exercitus, vt suus contra vos sermo compleatur. Habet exercitus Assyriorum atq; Chaldæorum, habet exercitus Mœdorum atq; Persarum, habebit exercitus Macedonum & Græcorum, habebit exercitus Romanorum, per quos vtique manifestum omni mundo de vobis agetur iudicium, & tunc

CA. VI.

vobis væ. Sequitur enim. [Væ vobis, qui opulenti estis in Sion, & confiditis in monte Samariæ, optimates capita populorum ingredientes pompaticè domum Israel. Transite in Calamne & videte, & ite inde in Emath magnam, & descendite in Geth Palęstinorum, & ad optima quæq; regna horum, si latior terminus eorum termino vestro est. Qui separati estis in diem malum, & appropinquatis solio iniquitatis. Qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris. Qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armẽti. Qui canitis ad vocem psalterii, sicut Dauid putauerunt se habere vasa cantici, bibentes in phialis vinũ, & optimo vnguento delibuti, & nihil patiebantur super contritione Ioseph.] Manifestè istud væ contra sacerdotes impios declamatur. Illud autem væ superius, Væ desiderantibus diem domini, communiter omnibus contemptoribus iudicii dei declamatum est, cuiuscunq; ordinis sint. Non

Mira in sacris literis eloquẽtia. Psal. 67.

præterire libet hoc loco magnum esse miraculũ eloquentiæ præpollentis in scripturis sanctis, quia videlicet cum intellectu interno magna sit maiestas mysteriorum cælestium, nihilominus in superficie pulcherrimum nitet eloquium, tanquam si pretiosam inuenias thecã, quæ extrinsecus argentea, prætiosum intus aurum retineat, iuxta illud Psalmi. Pennę columbæ deargentatæ, & posteriora dorsi eius in pallore auri. Quod idem est ac si dicat. Sanctæ scripturę litera pulchra extrinsecus est & lucida, intrinsecus autem multo pulchriora, multò pretiosiora continet spiritualis intelligentiæ mysteria. Sed nũquid ista res assertione nostra indiget? A sanctis patribus magnificè perspectum atq; animaduersum est, quod nec in isto propheta, qui de pastore assumptus est, defuerit aut desit illa, qua seculares multum tument, eloquentia, sapientiæ cælestis comes, Beatus pater Augustinus, diuini sermonis ponderator fidissimus, Inter cæ-

August. de doct. Christiana, libro. 4. cap. 7.

tera locum hunc pro exemplo tractandum suscipiens. Dicendum (inquit) mihi aliquid esse video & de eloquentia prophetarum, vbi per topologiam multa obteguntur, quæ quanto magis translatis verbis videntur operiri, tanto magis, cum fuerint aperta, dulcescunt. Et ex illius prophetæ libro potissimum hoc faciam, qui pastorem vel armentarium fuisse dicit, atque inde diuinitus ablatum, missumq; vt dei populo prophetaret, cum igitur argueret impios, superbos, luxuriosos, & ideo fraternæ intelligentissimos charitatis, rusticus vel ex rustico iste pro-

Artificium eloquentiæ in hoc propheta.

pheta exclamauit dicens. Væ qui opulenti estis in Sion, & confiditis in monte Samariæ, & cætera. Nunquid nam isti qui prophetas nostros, tanquam ineruditos & locutionis ignaros, velut docti disertiq; contemnunt, si aliquid eis tale vel in tales dicendum fuisset, aliter se voluissent dicere, qui tamen eorum insanire noluissent? Quid enim est, quod isto eloquio aures sobriæ plus desiderent? Primo ipsa inuectio quasi sopitis auribus vt euigilarent, quo fremitu illisa est? Væ vobis, qui opulenti estis in Sion, & confiditis in monte Samariæ, optimates, capita populorum ingredientes pompaticè domum Israel. Deinde vt beneficijs dei, qui eis ampla spacia regni dedit, ostenderet ingratos, quoniam confidebant in monte Samariæ, vbi que vtique idola colebantur. Transite (inquit) in Calamne & videte, & ite inde in Emath magnam, & descendite in Geth Palæstinorum, & ad optima quęq; regna horum, si latior terminus eorum, termino vestro est. Simul etiã cum ista dicuntur, locorũ nominibus tanq̃ luminibus ornat eloquiũ, quæ sunt Siõ, Samarię, Calamne, Emath magna, & Geth Palęstinorum. Deinde v̄ba, quę

his ad-

his adiunguntur locis, decentissimè variantur. Opulènti estis, confiditis, trãsite, ite, descendite. Consequenter denuntiatur futura sub iniquo rege appropinquare captiuitas, cum adiungitur qui separati estis in diem malum, & appropinquatis solio iniquitatis. Tũc subijciuntur merita luxuriæ. Qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris. Qui comeditis agnũ de grege, & vitulos de medio armenti. Ista septem membra tres bimembres circuitus ediderunt. Non enim ait, qui separati estis in diem malum, qui appropinquatis solio iniquitatis, qui dormitis in lectis eburneis, qui lasciuitis in stratis vestris, qui comeditis agnum de grege, qui vitulos de medio armenti. Quod si ita diceretur, esse quidem & hoc pulchrũ, vt ab vno pronomine repetito omnia sex membra decurrerent, & pronũciantis voce singula finirentur. sed pulchrius factum est, vt idem pronomini essent bina subnexa, quæ tres sententias explicarunt. vnam, ad captiuitatis prænunciationem, qui separati estis in diem malũ, & appropinquatis solio iniquitatis. alteram, ad libidinem, qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris. ad voracitatem verò tertiam pertinentem, qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti. vt in potestate sit pronũciantis, vtrum singula finiat, & membra sint sex, an primum & tertium & quintum voce suspendat, & secundum primo, quartum tertio, sextum quinto cõnectendo, tres bimembres circuitus decentissimè faciat, vnum quo calamitas imminens, alterũ quo lectus impurus, tertium quo prodiga mensa monstratur. Deinde luxuriosam remordet aurium voluptatem, vbi cum dixisset. qui canitis ad vocem psalterii (quoniã potest exerceri sapienter à sapientibus musica) mirabili decore dicendi, inuectionis impetu relaxato, & non ad illos, sed de illis loquens, Vt nos musicam sapiẽtis à musica luxuriantis distinguere cõmoneret, non ait, qui canitis ad vocem Psalterij, & sicut Dauid putatis vos habere vasa cantici, sed cum ad illos dixisset illud quod luxuriosi audire deberent, qui canitis ad vocem psalterij, imperitiã eorum alijs quoq; quodammodo indicauit, adiungens, sicut Dauid putauerunt se habere vasa cantici. Bibentes in phialis vinum, & optimo vnguento delibuti. Tria hæc melius pronunciantur, si suspensis duobus prioribus membris, circuitus tertiò finiatur. Iam verò quod his omnibus adijcitur, Et nihil patiebantur super contritione Ioseph, miro decore dictum est. Non dixit, nihil patiebantur super contritione fratris, sed positus est pro fratre Ioseph, vt quicunque frater proprio significaretur eius nomine, cuius ex fratribus fama præclara est, vel in malis quæ pendit, vel in bonis quæ repẽdit. Hæc de pulchritudine literæ præsenti loco dicta sint, cum oportuna commemoratione tanti doctoris, qui sanctæ scripturæ venustatem cognoscens, & cognitam esse volens, capitulum hoc proximo exemplo assumpsit, & quodammodo digitis suis lippientes oculos tersit, vt clarè videamus, quàm splendida comitetur eloquia sapientiam dei loquentem in prophetis, non intenta in eloquentiam sapientia, sed à sapientia non recedẽte eloquentia. Nunc ad sensuum mysteria recurramus. Væ (inquit) qui opulenti estis in Sion, & confiditis in monte Samariæ. Vtrunq; excidium, siue vtranq; captiuitatem denunciat, id est, & duarum tribuum, quarum regia ciuitas erat Sion. & decem, quarum metropolis erat Samaria. *Iudæorum duplex captiuitas.* Cum autem dicit, Væ qui opulenti estis in Sion, non illam arbitremur solummodo denũciari captiuitatem, qua transmigrauerunt duæ tribus in Babylonem, rediture post septuaginta annos, sed multo magis illam, qua nunc dispersi sunt in toto mundo destructa ciuitate & tẽplo, quo stante sacerdotes impij nimis opulenti erant in Sion, qui & de opulentia superbientes pauperem Christum crucifixerunt propter hoc solum, quia disputabat contra opulentã auaritiam illorum. *Marc. 14.* Illius nanq; temporis optimates & capita populorum, Annas & Caiphas, cæterìq; principes & seniores, reuera separati fuerunt in diem malum, & appropinquauerunt solio iniquitatis, qui malo tempore mali nati (melius enim illis erat si non fuissent nati) adiudicauerunt morti filium dei, quod veraciter fuit appropinquasse se solio iniquitatis. De illo iniquitatis solio furor præcipitem dedit pontificem, quando dicenti, adiuro te per deum viuũ, vt *Matt. 26.* dicas nobis, si tu es filius dei, respondit Iesus, tu dixisti, & ille scidit vestimenta sua, dicens, blasphemauit, fãq; extunc nec soliũ illud iniquitatis subsistere, nec pontifex in eo sedere potuit. Nõ dubitamus, quin illi iam præsentes fuerint prophetico spiritu, ita vt videret eos miro modo appropinquantes, imò irruentes, & impetũ clamoris inordinati facientes, solio iniquitatis, quãdo sedente Pilato pro tribunali, & dicente. Ecce rex vester, tolle tolle clamabant, crucifige eũ, nõ habemus regem nisi cæsarem, si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Illius ergo tẽporis optimates reuera (vt iam dictum est) separati fuerunt in diẽ malum, & appropinquauerunt solio iniquitatis, & illis nihilominus sequẽtia liquet ascribi, qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris, qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti. *Iohan. 16.* Nã & Iacobus apostolus secundũ hunc ipsum sensum, cum præmisisset, agite nunc diuites, plorate vlulãtes in miseriis, quæ aduenient vobis, postmodũ subiũxit, Epulati estis super terrã, & in luxurijs enutristis corda vestra. *Iacobi. 5.* In die occisionis adduxistis, occidistis iustum, & nõ restitit vobis. Cætera quæ sequuntur, qui canitis ad vocem psalterij, sicut Dauid putauerunt se habere vasa cantici, bibẽtes in phialis vinũ, & optimo vnguento delibuti, & nihil patiebantur super cõtritione Ioseph, tã

grauiter

grauiter, quàm veraciter eisdem congruit. quippe de quibus (vt ipse dominus testatus est) bene
Matth. 15. prophetauit Esaias. Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. Et idcirco
Esai. 29. falso putauerunt se habere vasa cantici, sicut habuit Dauid, quamlibet claré vel altè canerent
ad vocem psalterii labiis suis. Et quis illos dubitet illa nocte, qua dominum comprehenderūt,
bibisse vinum vsq; ad vomitum, cum esset paschalis vespera illorū? Idcirco rectè & hic redar-
guuntur dicendo, bibentes in phialis vinum. Et in psalmo, cum ex persona ipsius propheta lo
quens, Aduersum me (inquit) loquebantur qui sedebant in porta, & in me psallebant qui bibe
Psal. 68. bant vinum. Quàm maximè autem & illud verum est, quod tandem infert, & nihil patie-
Ioseph ty- bantur super contritione Ioseph, siquidem ritè perpendas, quód ipse pulcherrime cēseatur no
pus Christi. mine Ioseph, cuius typum prætulit, in seruum venundatus est Ioseph, & humiliatus in compe-
in cruce. dibus & afflicti, ita vt ferrū pertransiret animam eius. Et deinde princeps Aegypti factus. Ete-
Psal. 104. nim dum contritus in cruce penderet dominus, nihil patiebātur super contritione eius. Deniq;
vt taceam, quòd vendentem irridebant, quòd prætereuntes blasphemabant eum, insultantes
Matt. 27. & mouentes capita sua, & dicētes. Vach, qui destruit templum dei, & in triduo illud reædificat,
salua temetipsum. Vt (inquam) hæc taceā. Illud satis indicat, quàm verè nihil paterentur super
Ioann. 19. contritione eius, quod cum diceret, sitio, spongiam plenā aceto, hyssopo circumponentes, ob-
tulerunt ori eius. Quis enim non miretur, quàm longè à compassione eius fuerint, qui tali in ho
ra, tanta in angustia, tali in siti, dicentem sitio, potauerunt aceto? Magna igitur & subtili statera
ponderandum est, quod dicit, & nihil patiebantur super contritione Ioseph. Dicat itaq; istis im
piis dormientibus & lasciuientibus, comedentibus & bibentibus, comedendo & bibendó ca-
nentibus, & nihil super contritione Ioseph patientibus, Transite in Calamne & videte, & ite in
Emat magnam, & descendit in Geth Palęstinorum, & ad optima quęq; regna horum, si latior
terminus eorum termino vestro est. Et quidem satis scitis, quod regnorum omniū vniuersitas
termino vestro, id est, terra repromissionis, latior sit, sed aliter scire habetis, sed oculis vestris vi
debitis inuiti & longa ad videndum captiuitate docenti. Hæc irrisio talis est, ac si cum quis p-
iicitur in caminum ignis, dicatur ei, Vade & vide vtrum caleat. Aut si illi, qui in mare proiici-
endus est, dicatur. Vade & vide vtrum profundū sit. Calamne ciuitatē Persidis, Et Emath ma-
gnam, quæ nunc Antiochia nominatur, magnam videlicet ad distinctionem minoris Emath,
quæ appellatur Epiphania, & Geth Palæstinorum & optima quæq; regna horū, satis est dixisse
pro cunctis gentibus, ad quas ducendi erant captiui, de qua videlicet captiuitate & protinus
subiungit. [Quapropter nunc migrabunt in capite transmigrantium, & auferetur factio lasci- »
Transmi- uientium.] Quid enim est dicere, in capite transmigrantium nunc transmigrabunt, nisi ac si di »
grantiū ca- ceret. mirabilius, imò miserabilius, & maiori cum spectaculo totius orbis migrabūt, quàm mi-
put, Iudæi. grauerunt vnquā homines alii siue populi, quicunq; transmigrauerūt siue transmigraturi sunt?
Siquidem multi victi, aliis vincentibus, de suis sedibus migrauerūt, & captiui ducti sunt, sed isti
ita caput fuere & sunt omnium transmigrātium, vt nullius vnquam transmigrationis tale fu
erit vel esse potuerit miraculum. Quod ipse Iosephus perpendens, cum excidium illorum mise
rabile, meritasq; illorum miserias describeret. sigillatim quidem (ait) iniquitates eorū narrare
nō potero, vt autem breuiter dicam, neq; aliam ciuitatem vnquam talia perpessam esse puto,
neq; vllam nationem post memoriam hominū malitiæ ferociorem fuisse. Itaq; (inquit) in capite
transmigrantiū nunc migrabunt, id est, pro qualitate & quantitate trāsmigrationis, omnium
trāsmigrantium siue captiuorum eminentissimi & notissimi erunt. Et quidem, quoniam dicit,
nunc migrabunt, de captiuitate quæ tunc instabat decem tribuum rectè intelligitur dictū. sed
nihilominus, imò multo amplius de ista postrema captiuitate est sentiendum, qua Iudæi ducē
tibus Romanis captiuati & dispersi sunt. Neq; enim ista latebat spiritum propheticū, cum tota
Factio lasci sine dubio propheticæ speculationis intentio maximè spectaret in Christi aduentum. Et aufe-
uientium. retur (ait) factio lasciuientium. Factio, coniuratio vel consensus est malorum. Coniurasse autem
vel consensisse illos in Christi necem, notum est, agentibus pontificibus & senioribus, qui tur-
bis persuaserunt, & hoc cum nimia nimisq; crudeli lasciuia, siue lasciua crudelitate, qua illū no
cte illa illuserunt, colaphizantes, alapis cædentes, conspuentes, genas illius vellentes, spinis co-
ronantes, & ad vltimum crucifigentes. Ergo quod ait, auferetur factio lasciuientium, magnam
denunciat futuram imbecillitatem illorum, qui fecerunt ea quæ iam dicta sunt. Videlicet in eo
quòd (sicut nunc videmus) factiosi esse nequeant, cōspirare siue coniurare nō voleant, vt quen
quam illorum, qui inuocant Christum, interficiant. Et quidem tempore, quo Christum inter-
fecerunt, iam ita diminuti capitis erant, vt de semetipsis iudices non haberent. Vndè & Pilato
Ioann. 18. dicente, Accipite eum vos, & secundum legem vestram iudicate. Responderunt, Nobis non
licet interficere quenquam. verum tamen adhuc ita factiosi erant & esse poterant, vt concilium
Matt. 23. colligerent, & coram Romanæ potestatis pręside petendo illum crucifigi, tumultū facere au-
derent. & deinde quosdam ex illis sapientibus & prophetis, quos post resurrectionem suā misit
ad illos, occidere, crucifigere, in synagogis suis flagellare, & de ciuitate in ciuitatem persequi
aude-

audereut. At vero post annos quadraginta duos migrauerunt (sicut iam dictum est) in capite
transmigrantium, & extunc sic eorum ablata est factio, vt iam fremere, siue aduersus dominũ
& aduersus Christũ eius palam assistere nõ audeant, videntes publicè contra se, & circa se ado *Psal. 109.*
rari Christum, & esse dominum, iuxta illud. Dominare in medio inimicorum tuorum. Sequi-
" tur. [Iurauit dominus Deus in anima sua, dicit dominus deus exercituum. Detestor ego super-
" biam Iacob, & domum eius odi, & tradam ciuitatem cum habitatoribus suis.] Mirum dictu
est, quod iurauit dominus, & hoc in anima sua. non quod deus animam habeat, sed quo huma-
nis loquitur affectibus, qd iurauit dominus deus in anima sua? Videlicet quod detestor super-
piam Iacob, & domum eius odio habeat, sicut & in Esaia dicit. Neomenias & sabbata vestra, *Esaiæ 1.*
& dies festos odiuit anima mea. & quòd tradat ciuitatem cum habitatoribus suis.: Quod dixe- *Superbia*
rat, detestor ego superbiam Iacob, repetiuit, & quæ fuerit superbia Iacob exposuit dicendo, & *Iudæorum*
domũ eius odi. domũ eius, id est, templum quod singulare tunc erat, superbiam eius fuisse dicit. *erat tẽplum*
Hoc ita esse ex alijs eiusdem domini dei verbis apud Ezechielem comprobatur. Ecce ego (in- *quod habe-*
quit) polluã sanctuarium meum, superbiam imperij vestri. Nimirum hoc vel illud nõ diceret *bant.*
dominus deus, nisi superbiam intolerabilem deprehendisset illos habere propter templũ illud. *Ezech. 24.*
Gloriabantur enim in templo dei gloriatione peruersa, dum non quærerent, aut curarẽt, vt in
templo suo glorificaretur deus, & in despectũ omniũ gentiũ spiritus illorũ erigebatur propter
templum illud, propter nomen illud, quod apud illos deus verus nominaretur, licet nõ hono- *Iuramentũ*
râretur. Hanc suberbiam detestari se & odisse iurauit dominus deus in anima sua, id est, in *Dei.*
semetipso, quoniam neminem (vt ait Apostolus) habuit, per quem iuraret, maiorem. Homines *Hebr. 6.*
enim per maiorem se iurant, & omnes controuersiæ eorũ finis ad confirmationem est iuramen-
tum. Poterat autem credi verbo eius, etiã si non iurasset. At ipse abundantius voluit ostendere *Hebr. 7.*
immutabilitatem consilij sui, & idcirco interposuit iusiurandũ, vt per duas res immobiles, qui-
bus impossibile est mentiri deum, fortissimũ solatium habeamus. Firmissimam igitur fidem te
neamus de reprobatione (vt ait Apostolus) præcedentis mandati, siue sacerdotij, vel tẽpli ve-
teris, & de introductione melioris spei, quod videlicet illud deus cum odio reprobauerit. fidem
autem euangelicam cum dilectione approbarit. Sub eodem iuramẽto confirmatur id quod
subiungit, & tradã ciuitatem cum habitatoribus suis. Nec vtiq; leuis, aut parua debuit esse tra
ditio, quam ita commitatus est non sine interpositione iuramenti. Sed & cętera quæ sequũtur,
sub eodem iuramento denunciantur. [Quod si reliqui fuerint decem viri in domo vna, & ipsi
" morientur. Et tollet eum propinquus suus, & comburet eum, vt efferat ossa de domo, & dicet ei
" qui in penetralibus domus est. Nunquid adhuc est apud te? Et respõdebit, Finis est. Et dicet ei, *Supra 4.*
" Tace, & nõ recorderis nominis domini. Quia ecce dominus mandauit, & percutiet domũ ma-
" iorem ruinis, & domũ minorẽ scissionibus.] Memoriter tenẽdũ est quod supra dixit, Subuerti *Gene. 18.*
" vos sicut subuertit deus Sodomam & Gomorram, & nõ redistis ad me. Ecce hic in subuersione
aliquid est seueritatis plus quàm illic. Vbi enim de facienda subuersione Sodomorum sermo
erat, cum ad vltimũ dixisset Abraham, Quid si inuenti fuerint decem iusti? non delebo (ait do- *Supra 5.*
minus) propter decem. Nunc autem hic dicit, quia si reliqui fuerint decem viri in domo vna, &
ipsi morientur. Reliquos hic intelligimus iustos, sicut & superius vbi dictum est, Vrbs de qua
egrediebantur mille, relinquentur in ea centum, & de qua egrediebantur centũ, relinquentur
in ea decem. Nimirũ verbis istis, cum dicit. si reliqui fuerint decẽ viri in domo vna, & ipsi mo-
rientur. Hoc denunciat, quod nullam iustorum & iniustorũ discretionem in ira sua foret habi- *Ezech. 21.*
turus. sed iustos pariter & iniustos Iudæos vna mortis sententia dãnaturus. Hoc ipsum in Eze- *Quæstio.*
chiele verbis manifestioribus comprobatur, vbi dicit dominus deus. Ecce ego ad te, & etiã gla
dium meũ de vagina sua, & occidam in te iustum & impium. Quid igitur? Num suæ deus *Gene. 18.*
oblitus est iustitiæ, cuius illum memorem esse volens Abraham, stetit coram domino & appro
pinquans, Nunquid (ait) perdes iustum cum impio? Itemq; ait, Si fuerint quinquaginta iusti in
ciuitate, peribunt simul, & non parces loco illi propter quinquaginta iustos si fuerint in eo?
Absit à te, vt rem hanc facias & occidas iustũ cum impio, fiatq; iustus sicut impius. Non est hoc
tuũ, qui iudicas omnem terram. Annuit dominus, & dimittam (inquit) omni in loco propter
quinquaginta, non delebo si inuenero ibi quadragintaquinq;, nõ percutiam propter quadra-
ginta, non faciam si inuenero ibi triginta, non interficiam propter viginti, non delebo pro-
pter decem. Num (inquã) tantæ suæ propitiationis oblitus est, cum dicit, quòd si reliqui fue-
rint decem viri, & ipsi morientur, non in ciuitate, sed in domo vna? Non vtique, sed iusti illi ni *Responsio.*
mirum sunt iniusti. Reliqui illius iuste sunt relicti, quia taliter iusti sunt, vt suam iustitiam sta- *Rom. 10.*
tuere volentes, iustitiæ dei non sint subiecti, sicut Apostolus dicit. Testimonium enim perhibeo
illis, quod æmulationem dei habent, sed non secundũ scientiam. Ignorantes enim dei iustitiã,
& suam quærentes statuere, iustitiæ dei non sunt subiecti. Quænam sit illa iustitia dei, manife-
stans continuo subiungit, Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti. Iustitiam hanc
quàm rebelli, quamq; pertinaci odio forent concepturi, scilicet Christum, cuius ex fide iustifi-

P cati sunt

Implacabile Iudæorũ odium contra Chriſtũ.

cati ſunt omnes ſancti & iuſti, miro modo inſinuat, cum dicit. Et tollet eũ propinquus ſuus & comburet eum, vt efferat oſſa de domo, & dicet ei qui in penetralibus domus eſt, Nunquid adhuc eſt apud te? & reſpondebit, finis eſt. Et dicet ei, Tace, & non recorderis nominis domini. Legat qui vult hiſtoriam Ioſeph, vbi excidium Hieroſolymorum deſcribit, & ſciet, quàm veraciter pro te prædictũ fuerit malum illud ſermonibus huiuſcemodi. Tollet eum propinquus ſuus, & comburet, & dicet. Nunquid adhuc eſt apud te? Et reſpondebit, Finis eſt. Neque enim modus, aut numerus erat intus morientium, & fame pereuntium. nec ſufficere poterant viui mortuis efferendis. Cum autẽ ſcire poſsint, nec diſſimulare valeant, hoc illis accidiſſe propter ſanguinem Ieſu Chriſti, mirum valde eſt, quod indomabili corde & tunc dixerunt, & nũc vſq; dicunt, ſinguli ad alterum, tace & non recorderis nominis domini, nominis eiuſdem Ieſu Chriſti, quem deum & dominũ eſſe publica confeſſione confitentur Chriſtiani. Malunt damnati eſſe, & damnationem æternam expectare, quàm confiteri, vel audire nomen huius domini, ſuffuſi mirabiliter felle amaritudinis. odiumq; ſpirantes implacabile contra nomen domini noſtri Ieſu Chriſti, gentiumq; inuidentes ſaluti.

Iuſtitię carnis.

Attamen iuſti ſibi eſſe videntur nonnulli ex eis, obſeruando iuſtitias carnis, & profitendo præcepta decalogi, quæ ſunt, nõ habere deos alienos, non facere ſculptile, nõ aſſumere nomen domini in vanũ, ſabbata cuſtodire, patrẽ & matrem honorare, non occidere, non mœchari, non furtum facere, nõ loqui falſum teſtimonium, non concupiſcere. Sed qualis eſt hęc iuſtitia illorum, cum illum oderint, per quem vnum & ſolũ iuſtificantur omnes quicunq; veraciter iuſti ſunt? Illum vnum quærit deus vbi ſit, vel apud quos commoretur, vt parcat illis, & quia non eſt apud illos, idcirco ſuper eos indignationem

Ezech. 22.

ſuam effudit, quemadmodum apud Ezechielem ipſe dicit, Et quæſiui de eis virum, qui interponeret ſepem, & ſtaret oppoſitus cõtra me, propterea ne diſſiparem eos, & nõ inueni, & effudi ſuper eos indignationem meam, & in igne iræ meæ cõſumpſi eos. Igitur morientur (ait) etiam iuſti, ſiue (vt apud eundem Ezechielem) & occidam, inquit, in te iuſtum & impiũ, etiam ſi in domo vna reliqui fuerint viri decem. Moriẽtur (inquam) quia ecce dominus mandauit, id eſt, per

Ibidem 21.

Domus maior & domus minor.

prophetas locutus eſt, & ſermonem ſuum complens, percutiet domum maiorem ruinis, & domum minorem ſciſsionibus. Maiorem domum decem tribus, quę appellabantur tribus Iſrael, domum minorem duas tribus dicit, quæ regebantur à ſtirpe Dauid. Et hoc in percuſſione domus vtriuſq; notandũ, quòd maiorem ruinis, minorem verò ſciſsionibus percutiendã fore dicit. Nam Iſrael, quia maiora peccauerat, feritur ruinis. domus aũt Iuda, in qua erat templum, & quę minora peccauerat, non ruinis percutitur, ſed ſciſsionibus, dum ſeptuaginta annorũ captiuitate retinetur. Sed econtra poteſt dici, quia domus Iuda maiora peccauit. Nam & apud

Ezech. 16.

Ezechielem cum præmiſiſſet dominus. Fili hominis notas fac Hieruſalem abominationes ſuas, Deinde inter cætera dicit, Et Samaria dimidiũ peccatorũ tuorum nõ peccauit, ſed viciſti eam ſceleribus tuis, & iuſtificaſti ſorores tuas, Sodomam videlicet & Samariam, in omnibus abominationibus tuis, quas operata es. Ergo & ſciſſiones domus Iuda maiores intelligi conuenit ruinis domus Iſrael. Quod vt liquido clareſcat, nõ illam tantùm captiuitatem ſeptuaginta annorum, ſed illam potius attendamus, qua nunc in omnes gentes Iudæi Romano excidio diſperſi

Hieruſalem à ſciſsionibus & minis percuſſa

ſunt. Tunc nanq; domus Iuda, nec ſciſſionibus tantùm, nec ſolummodo ruinis, ſed & ſciſſionibus & ruinis percuſſa eſt, quia ciuitas Hieruſalem vt rueret, primum in ſemetipſa ſciſſionibus percuſſa eſt. Tito nanq;, vt refert Ioſephus, adhuc apud Alexandriam imperiũ diſponẽte, contigit etiam ſeditionem, quæ apud Hieroſolymam erat, auctam trifariam diuidi, ducibus Eleazaro, Iohanne, & Simone, quorũ Eleazarus ſuperiora, Simon aũt inferiora ciuitatis loca, Iohannes verò media tenebat. His ducibus à ſeditione nunquam quieſcentibus, quàm miſerabilibus domus Iuda ſciſſionibus percuſſa fuerit, qui plenius noſſe cupit, narrationem iam dicti legat hiſtoriographi. Porro iuſtitiam quoq; iudicij dei, quæ domum illam tantis ſciſſionibus percuſſit, ſcire deſideranti prius animaduertendum eſt, in quo domus hæc minor, id eſt, domus Iuda, domum maiorem, ſcilicet domum Iſrael, peccãdo ſuperauit, ſicut ſupra diximus cum teſtimonio prophetæ dicentis ad Hieruſalem, Et Samaria dimidium peccatorũ tuorum non peccauit, ſed

Grauius peccauit Hieruſalẽ, q̃ Samaria.

3. Reg. 12.

viciſti eam ſceleribus tuis. Peccata, ſiue ſcelera vtriuſq; conſitenda, & comparanda ſunt, vt appareat quàm veraciter dictum ſit. Et Samaria dimidium peccatorũ tuorũ non peccauit. Nimirum peccata Samariæ fuerunt, quòd decem tribus, quorum Samaria metropolis extitit, ſciderunt ſeſe à domo Dauid, & negauerunt eum dicentes. quæ pars nobis in Dauid, vel quæ hæreditas in filio Iſai, & ſicut Dauid negauerunt, ita deum quoque relinquentes, vitulos aureos pro deo coluerunt. At verò peccata Hieruſalem iſta fuerunt, quod Chriſtum filium dei verum Dauid, & ſecundum carnem filium Dauid, & ſecundũ diuinitatem dominũ Dauid, Chriſtũ (inquam) deum & hominem, regem & ſaluatorem, non ſolummodo dixerunt, non eſt nobis pars in iſto filio dei, filio Dauid, ſiue non habemus regem niſi Cęſarem, verumetiam pro illo dimitti ſibi petierunt Barrabam ſeditionis authorem. Iſta ſi ritè conſiderẽtur, reuera dimidiũ Samaria non peccauit, quia videlicet quanto iſte deus & homo filius Dauid maior eodem patre Dauid,

tanto

tantò peccatum quod in eum admissum est maius debet æstimari, præsertim cum Hierusalem, non solummodo negauerit hunc, sicut Samaria negauit, verumetiā occiderunt, & pro eo Barrabam (sicut iam dictum est) seditionis authorem dimitti sibi petierit. Idcirco quoniam taliter se scidit à regno Iesu Christi filii Dauid, nimirū valde iusto iudicio scissionibus percussa est, ita vt in malū suū sese à regno Romanorū scindendo victores orbis terrarū cōtra se cōcitaret. & quod valde mirū fuit, foris obsessa, intus trifariā (vt iā dictū est) scissa magis seditionibus, q̄ obsidione deperiret. Sequitur. [Nunquid currere queūt in petris equi, aut arari potest in bubalis. Quoniam conuertistis in amaritudinē iudiciū, & fructū iustitiæ in absinthiū. Qui lætamini in nihili, qui dicitis, Nunquid non in fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua?] Ad quid istas similitudines equorū & bubalorū induxerit, ipse penè exposuit, dicendo: qui lætamini in nihili, qui dicitis: Nunquid non in fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua? Vanitatē atq; superbiam miro hic modo percutit, interrogando de equis & bubalis. Irridet nos sapientia dei, qui confidunt in curribus & in equis, sicut tempore confidebat Ephraim, & qui superbiæ cornubus arrectis steterūt contra fortitudinē cœli, sicut in psalmo testatur iste Christus per os prophetæ. Circundederūt me vituli multi, tauri pingues obsederūt me. (Psal. 21.) Irrisio grauissima sonat in verbis huiuscemodi. Idem enim est, ac si dicat sapientia spiritus prophetici. Vos quidem, prædicente me, quód maior domus ruinis, & minor scissionibus, percutiēda sit, nihilominus equitando cōtenditis esse similes Aegyptijs atq; Assyrijs, sed vos bene scitis quód equi currere possunt in petris. Hoc dixisse satis est, subaudiri enim potest id, quod longè superius dixit, q̄a fuga (Supra 5.) à veloce peribit, & non poteritis effugere. Multis aduersitatū præpediti offendiculis, sicut equi vestri nō queūt currere in petris. Habetq; talis dictio mixtū cū seueritate iocū, cū dicitur: Lætātibus in equis, vos reuera lætamini in nihili, quia vestri equi nō queunt currere in petris, id est, fallaces ad salutē erunt vobis in tēpore angustię, quando ruinis & scissionibus feriemini. (Bubali, superbi Iudęi.) Item quod dicit, aut nunquid arari potest in bubalis, si respicias quod subsequitur, qui dicitis. Nūquid non in fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua, nihilominus iocū in verbis habet amarū, & ad illū pertinentē risum, de quo sapientia. Ego quoq; (inquit) in interitu vestro ridebo, idem (Prouer. 1.) est ac si dicat. Quoniā estis superbi, quapropter (sicut supra dictū est) iuraui in anima mea, dicēs. Detestor ego superbiam Iacob, & domū eius odi. quoniā (inquā) in fortitudine vestra cornua vos assumpsisse dicitis, eritis ergo mihi sicut bubali, qui iā indomiti sunt, vt iugū ceruicibus nō recipiant, & cū syluestres boues sint, nolint propter feritatem vomere scindere terram. Ita vos (Matt. 11.) mihi eritis vtiq; inutiles operi vel regno dei, vobisq; euagantibus atq; dispersis, adhibebo mihi (Ibidem. 21.) boues alios, boues domitos, dicāq; illis, tollite iugum meum super vos, & regno dei fructū ope- (Rom. 10.) rabuntur, iuxta illud. Amen dico vobis. quia auferetur à vobis regnum dei, & dabitur gēti facienti fructus eius. Reuera dicunt isti bubali, Nunquid nō in fortitudine nostra assūpsimus nobis cornua, dum quærentes suam statuere iustitiam, iustitiæ dei non sunt subiecti, & pro hac feritate conuertunt sibi in amaritudinem iudiciū, & fructum iustitiæ in absinthiū. quæ herba amarissima est. Nam quia suam (vt iam dictum est) statuere volentes iustitiam, proiiciunt à semetipsis Christi iugum. meritò amarum, id est, sine misericordia ferunt iudicium. & quia dulcedinē iustitiæ dei non quærunt, iustitiæ suæ metuunt absinthium, vt nec saltē in isto sæculo requiem habeant, vel in terra sua commanere valeant. Vndè & sequitur. [Ecce ego suscitabo super vos domus Israel, dicit dominus deus exercituū, gentem, & conteret vos ab introitu Emath, vsq; ad torrentem deserti.] Hæc est amaritudo iudicii quam biberunt, quód in isto quoq; sęculo contriti atq; subuersi sunt, à principio vsq; ad finem, à capite vsq; ad caudā, à terminis terræ suæ, qui solē respiciunt, vsq; ad torrentem deserti, quod occidentē respicit, id est, ab Emath (quæ & ab Epiphania dicitur ab Antiocho cognomentū Epiphanes nomen sortita est) vsq; ad Rinocruram, inter quā & Pelusium, riuus Nili, siue torrens de heremo veniens, mare ingredit. Sicut dictū, ita & factum est, quia de cunctis terminis suis contritus atq; subuersus est Israel. Primum decem tribus ab Assyriis. Deinde Iudam & Beniamin à Chaldęis atq; Romanis. Illa cornutorum siue iugum ferre recusantiū bubalorum contritio siue subuersio, qualiter futura, qualibus vel quantis incrementis ad consummationem peruentura foret, sequentia prophetæ dicta præsignant. Ait enim. (CA. VII.) [Hæc ostēdit mihi dominus deus. Et ecce fictor locustę in principio germinantium serotini imbris, & ecce serotinus post tonsionem gregis. Et factum est, cum consummasset comedere herbam terræ, & dixi. Domine deus propitius esto obsecro. Quis suscitabit Iacob quia paruulus est? Misertus est autem dominus super hoc, sed & istud non erit dixit dominus deus. Hæc ostendit mihi dominus deus, & ecce vocabat iudicium ad ignem dominus deus, & deuorabit abyssum multam, & comedit sicut partem, & dixi. Domine Deus quiesce obsecro. Quis suscitabit Iacob, q̄a paruulus est? misertus est dominus super hoc, sed & istud non erit, dixit dominus deus. Hæc ostendit mihi, & ecce dominus stans super murum litum, & in manu eius trulla cementarij, & dixit dominus ad me. Quid tu vides Amos? Et dixi. Trullam cementarij. Et dixit dominus ad me. Ecce ego ponam trullam in medio populi mei Israel. Nō

adiiciam vltra superinducere eum,& demolictur excelsa idoli, & sanctificationes Israel desola „
Tria incre buntur.] Tres istæ ostensiones, siue visiones agnoscendæ sunt, & idcirco totum præsens capi- „
menta mali tulum posuimus, vt præsentior sit intellectus rerum, quæ futuræ pręmonstrabantur, id est, triũ
Iudæorum. incrementorum mali, siue contritionis atq; subuersionis iam dictæ, quæ de sacris historijs nota
4. Reg. 17. habentur. Illa nunc incrementa prius commemoranda sunt, & tunc demũ præsentis literæ cal-
18. 19. canda vestigia. Primum fuit, quòd ascendit rex Assyriorum, & transtulit Israel in Assyrios,
4. Reg. vlt. nec multo interiecto tempore ascendit ad vniuersas ciuitates Iuda munitaa, & vsq; Hierusalē
peruenit, sed non præualuit, dicente domino ad Esaiam. Ponam circulum in manibus tuis, &
Hiere. vlti. hamum in labiis tuis, & reducam te in viam per quam venisti. Venit enim angelus domini in
nocte illa & percussit castra Assyriorum centum octoginta quinq; millia. Secundum fuit, quã-
do venit Nabuchodonosor rex Babylonis ipse, & omnis exercitus eius in Hierusalem & cepit
Matth. 24. eam, & succendit Nabuzardan princeps exercitus domum domini, & domũ regis, & murum in
Luca. 19. circuitu destruxit omnis exercitus Chaldæorum. Tertium fuit, quum venerũt Romani, & tu-
lerunt locum & gentem, templum & ciuitatem, ita vt non relinqueretur lapis super lapidem.
Horum futurorum miræ imagines huic prophetæ tribus istis ostentionibus pręmonstratę sunt.
Fictor locu Cum enim dicit: Hæc ostendit mihi dominus deus. Et ecce fictor locustæ, venturum intelligit,
stæ. & intelligi vult exercitum Assyriorum pro multitudine simul & vanitate breuis & transili-
entis vitæ locustis comparabilem, nihilominus & pro depopulatione cunctorum nascentium
quam sactuti erant in morem locustarum. Huius nimirum locustæ fictor est dominus, fictor,
inquam, id est, creator est idem qui magnorum, id est, sanctorum siue electorum hominum con-
ditor & deus. Nec vero indignè fictor præsenti loco dicitur, quia videlicet talium exiguitas ho
minum, qui æternam gloriam non quærentes vanitatem huius sęculi breui saltu pertransierũt,
talium (inquam) paruitas siue exilitas hoc meretur, vt eorum non conditor, sed fictor dicatur
Esaiæ. 40. deus. Hinc apud Esaiam legimus, Qui sedet super gyrum terræ, & habitatores eius sunt quasi
locustæ. Et cur vel quàm rectè hoc dixerit, post aliqua breuiter aperit dicens Israeli, cui prælo-
cutus fuerat, & tu Israel serue meus Iacob quem elegi, semen Abraham amici mei, in quo
Exodi. 10. apprehendi te ab extremis terræ. Ventilabis eos, & ventus tollet, & turbo disperget eos. Nam
qui leui euentu, & in breui multitudo hominum vanitatem sequentium tollitur, & perit me-
moria eorum, sicut nonnunquam flante vento locustam arreptam, & in mare, iubente domino,
proiectam legimus. rectè & Assyrii, & quilibet eiusmodi homines locustarũ nomine designan-
tur. Quod autem cum dixisset, ecce fictor locustæ, in principio germinantium serotini imbris,
Tonsor Is- tempus indicat, quo illa locusta venerit, id est, quando cuncta virent, & parturit omnis ager,
rael, rex Sē & diuersarum arborum flores in sui generis pomarumpuntur, cunctarũq; abundantiã rerum
nacherib. flores arborum, atq; herbæ segetum pollicentur. Nimirum illo tempore deuastari quasi ton-
4. Reg. 19. deri est, vt ablata pulchritudine rerũ, nuda inopia velut manifestum in fronte pareat caluitiũ.
Esaiæ. 37. Idcirco quia post eandem depopulationem sufficiens vbertas reddita est, siue tunc tēporis do-
minus Ezechiæ per Esaiam loquens. tibi autem (inquit) erit hoc signum, comede hoc anno, quæ
sponte nascuntur, & in anno secundo pomis vescere, in anno autē tertio seminate, & metite, &
plantate vineas, & comedite fructum eorum. Idcirco (inquam) cum dixisset in principio germi-
nantium serotini imbris, subiunxit, Et ecce serotinus post tonsorem gregis, subauditur Senna-
Esaiæ. 7. cherib. Nam quod dictum est, in anno autē tertio seminate & metite, supplementum quidem
sed serotinũ fuit, & hoc post tonsurã gregis, id est, post deuastationē Sennacherib. Hunc tonsorē
siue tonsuram Esaias acutam nouaculam vocat, quæ pilos omnes & capillos Israelitici corpo-
ris raserit. In die illa (inquit) radet dominus in nouacula conducta, in his qui trans flumen sunt
in rege Assyriorum caput, & pilos pedũ, & barbã vniuersam. Iam cuncta vastauerat, iam vni-
uersas ciuitates Iuda munitas ceperat, & Hierusalem quæ sola erat residua tonsor ille obside-
bat, vt post tonsuram siue rasuram caput quoq; præcideret, cum (sicut scriptura refert) oraue-
4. Reg. 19. runt Ezechias rex & Esaias filius Amos prophera aduersus blasphemias eius, ac vociferati sunt
Esaiæ. 37. vsq; ad cælum, Hoc est quod protinus ait. Et factũ est, cum cõsummasset comedere herbã ter-
ræ, & dixi: Domine deus propitius esto obsecro. Iuxta metaphoram locustæ dixit, cum cõsum-
masset comedere herbam terræ, id est, cum iam omnia deuastasset, & terrã operiens exercitus
multitudine. Quod se dixisse narrat: Domine deus propitius esto obsecro. Futurum erat vt di-
Vbi supra. cerent Ezechias rex & Esaias filius propheta, orantes (vt iam dictum est) & vociferantes vsq; ad
cœlum. Item, quòd hic ait: Misertus est dominus super hoc, sed & istud non erit, dixit dominus,
futurũ erat vt fieret, scilicet vt misereretur, & sic loqueretur dominus. Illic etenim ita scriptum
est. Quam ob rem hæc dicit dominus de rege Assyriorũ. Non ingredietur vrbē hanc, nec mit-
tet in eam sagittã, nec occupabit eã clypeus, nec circundabit eam munitio. Per viam qua venit,
reuertetur, & ciuitatem hanc non egredietur, dicit dominus, protegãq; vrbem hanc, & saluabo
eam propter me, & propter Dauid seruum meũ. Itaq; cum dicit, sed & istud non erit, sensus hic
est, Erit quidem vt cæteras ciuitates Iuda capiat, & cuncta in circuitu Hierusalem deuastet ille
tonsor

tonſor ſiue tonſura gregis,id eſt,exercitus Sennacherib, ſed non iſtud etiam erit, vt vrbẽ hanc ingrediatur. Porrò, quòd cum dixiſſet propheta, Domine deus propitius eſto obſecro, ſubiunxit atq; ait. Quis ſuſcitabit Iacob quia paruulus eſt, quis dignè poſſit exprimere quali diſcuſſione dominũ excitet atq; percellat, vt memor ſit miſericordiæ ſuæ? Cum enim dicit,Quis ſuſcitabit, quodãmodo conſurgere videtur atq; percellere deum,percuntando ipſum,quiſnã ille fuerit,qui toties Iacob de anguſtiis,& de cęde vaſtantiũ liberauit,& vtrum ipſe à ſemetipſo demutatus ſit oblitusq; naturæ ſuæ,cui propriũ fuerat miſereri. Subiungit etiam cauſam,propter quã toties Iacob ſuſcitaſſet,& adhuc ſuſcitare de periculo deberet,dicendo,quia paruulus eſt.Paruulus(inquam)id eſt,humilis. Quòd ſi humilitas & cõtritio cordis cauſa extitit,propter quã deus toties illũ ſuſcitauit,nimirũ & tunc ſuſcitare illũ dignum ſuit,quia ſemetipſum & ſuos Ezechias rex coram domino humiliauit,ſicut ſcriptum eſt. Et factũ eſt cum audiſſet Ezechias verba Rapſacis,ſcidit veſtimenta ſua,& obuolutus eſt ſacco,& intrauit in domũ domini,& miſit Heliachim qui erat ſuper domũ, & Sennam ſcribã,& ſeniores de ſacerdotibus opertos ſaccis ad Eſaiam.Nec verò ſolummodo habitu tunc Iacob paruulum ſeſe oſtendit,verum etiam verbis teſtatus eſt, ſecundũ hæc verba regis eiuſdẽ dicentis ad Eſaiam, Leua ergo orationẽ pro reliquiis quæ repertę ſunt.Iam.n.decẽ tribus in Aſſyrios tranſlatæ fuerant,& idcirco paruulus Iacob non tam gentẽ,q̃ reliquias gentis ſe eſſe memorauit. Cũ deinde dicit. Hæc oſtendit mihi dominus deus,Et ecce vocabat iudicium ad ignẽ dominus deus,& deuorauit Abyſſum multam,& comedit,ſimul partẽ intelligit vel intelligi vult,quòd Nabugodonoſor regẽ Babylonis vocaturus foret dominus,vt veniret cõtra Iudã & Hieruſalẽ, templũq; & Hieruſalem igne ſuccenderet,quod erat vocare iudiciũ ad ignem.i.iudicare vſq; ad ignem. Non enim ſic dicendũ erat de Nabuchodonoſor,ſicut dictũ fuerat de Sennacherib,& vrbem hanc nõ ingredietur. Iuſto nanq; iudicio tradẽda erat ciuitas in manus regis Babylonis & ſeruorum eius, vt igni ſuccenderetur,Multa Abyſſus,id eſt,vniuerſitas Iudęæ,ſiue ipſa ciuitas,quæ propter profundam auaritiam,abyſſus multa dici merebatur, in tantũ vt domũ quoq; domini ſpeluncã latronũ feciſſent,ſicut in Hieremia cõqueſtus eſt dominus deus. Cumq; ſubiigit,Et comedit ſimul partem, ſubaudiendũ eſt dei, quia videlicet templũ ipſum pars dei eſſe debuerat, quod propter profunditatẽ auaritiæ abyſſus multa, ſiue ſpelunca latronũ eſſe poterat. Quod deinde ſeqtur. Et dixi,domine deus,quieſce obſecro, quis ſuſcitabit Iacob,quia paruulus eſt.futurũ erat vt dicerent Daniel & ſocij eius poſt illud iudiciũ ignis in Babylone captiui.Exempli gratia,In anno primo Darij filij Aſſueri, ego Daniel(inquit)intellexi in libris numerũ annorum,de quo factus eſt ſermo domini ad Hieremiã prophetã, vt cõplerentur deſolationis Hieruſalem ſeptuaginta anni,& poſui faciẽ meã & dominũ deũ meũ,rogare & deprecari in ieiunijs,ſacco, & cinere, &c. Orare nanq; vt ſolueretur captiuitas poſt prænunciatos ſeptuaginta annos,hoc erat dicere,domine deus quieſce obſecro.Non hic ita dictũ eſt,vt ſupra, Domine deus propicius eſto,ſed dictum eſt domine deus quieſce obſecro. Futurum nanq; erat, non vt propitio domino repelleretur Nabuchodonoſor,ſicut repulſus fuerat Sennacherib,ſed vt ſaltẽ poſt vindictã quieſceret cæleſtis iræ commotio. De eo quod iterum ait,Quis ſuſcitabit Iacob,quia paruulus eſt,itidem ſentiendum (vt ſupra diximus)quia videlicet qui præcipitare, & de anguſtijs liberare conſueuerat Iacob propter humilitatẽ eius,qua dicitur paruulus,ipſe conſequenter de Babylonia captiuitate illũ ſuſcitare debuit,quoniã captiui humiliter deprecabantur,exempli gratia, cum in oratione ſupra memorata diceret Daniel,Propter peccata enim noſtra, & iniquitates patrũ noſtrorum Hieruſalẽ,& populus tuus in opprobriũ ſunt omnibus per circuitũ noſtrum. Itẽ, Quia imminuti ſumus plus quã omnes gentes, ſumusq; humiles in vniuerſa terra hodie propter peccata noſtra, & non eſt in tempore hoc princeps,& propheta, & dux, neque holocauſtum,neq; ſacrificium, neq; oblatio, neque incenſum, neq; locus primitiarũ corã te,vt poſſimus inuenire miſericordiã,ſed in animo contrito,& ſpiritu humilitatis ſuſcipiamur.Sic paruulus Iacob ſæpe ſuſcitatus,adhuc ſuſcitandus erat,& idcirco nũc dicit. Quis ſuſcitabit Iacob pro eo quia eſt paruulus,vt reſpondẽte domino,ego ſum qui illũ ſępe ſuſcitaui,pro cauſa huiuſmodi quodãmodo cõcludantur à dicẽte.Ergo tu idẽ de Babylonica captiuitate nunc illũ ſuſcita, quia paruulus eſt adhuc,id eſt, humilis. Quamdiu paruulus & non impœnitens fuerit, tam diu illũ ſuſcitare debebis. Cum deinde dicit,hæc oſtendit mihi, & ecce dominus ſuper murum litũ,& in manu eius trulla ſementarij,valde notandum eſt, quia percunctationẽ domini ſubinfert,dicẽtis:Quid tu vides Amos? Hoc in præmiſſis oſtenſionibus dictũ,vel factũ nõ eſt. Nam vbi dixit,hæc oſtẽdit mihi dominus deus,Et ecce fictor locuſtæ. non dictũ eſt,Et dixit dominus ad me,q̃d tu vides Amos? Item,vbi dixit,Hęc oſtendit mihi dominus deus,& ecce vocabit iudiciũ ad ignem, nõ dictũ eſt,& dixit dominus ad me,Quid tu vides Amos? Grauiſſima res denũciatur per trullam cementarij ponendam in medio populi. Et idcirco vt attentus ſit inſpector propheta, dicitur ei,Quid tu vides Amos? Item & illud vigilanter animaduertendum, quia cum dixiſſet dominus, ecce ponam trullam in medio populi mei Iſrael, non adijciam ſuperinducere eum,

Iacob paruulus,id eſt humilis.

Vbi ſupra

Abyſſus multa,auaritia ſcilicet.

Hier.7.12.

Dani.9.

Humilitas Iudæorum in captiuitate Babylonica.

& demolietur excelsa idoli, & sanctificationes Israel desolabuntur, nõ fuit vltra spiritus in pro-
pheta, vt diceret, vel sicut primò dixerat, domine deus propitius esto obsecro, vel sicut secũ-
dò dixerat, domine deus quiesce obsecro. Hoc(inquã) valde notandũ & diligenter animaduer
tendum est, quia nimirum non ab re taliter demonstratũ, & taliter depositũ est. Extrema nanq;
& irrecuperabilis destructio hac offensione tertia prophetæ ostensa est, quæ accidit ad vltionẽ
sanguinis Iesu Christi, quæ per manus Romanorum facta est. Quo ex tẽpore iam non est pro-
pheta, qui pro gente illa intercedat, quatenus propitius sit, & quiescat, quemadmodum Esaias
Esai.64. deplorans. Non est(ait) qui inuocet nomen tuũ, qui consurgat & teneat te. Siquidem & quando
Sennacherib rex Assyriorum vsq; ad Hierusalẽ venit, tunc & Ezechias rex & Esaias propheta
dixerat, Domine deus propitius esto obsecro. Et quando in Babyloniã transmigrauerãt filij Iu-
da, Daniel & socij eius dixerunt, Domine deus quiesce obsecro. Nunc aũt pro templo illo vt re
stituatur, siue pro sacrificijs illis vt iterum celebrẽtur, nõ est qui intercedat, aut intercedere de-
beat. Hac igitur obseruata diuersitate tam literæ quàm intelligentiæ, nunc demum cœpta scri-
pturæ vestigia diligentius percurramus. Et ecce(inquit) dominus super murum litum, & in ma
Murus litus seu paries dealbatus nu eius trulla cementarij. Murum litum ita dixit, ac si diceret parietẽ dealbatum. Quid autem
paries dealbatus, siue murus litus significare existimãdus sit, Paulus apostolus mirabiliter in-
nuit dum stans in concilio, principe sacerdotum Anania præcipiente astãtibus sibi, percutere
Acto.23. os eius, dixit, Percutiet te deus paries dealbate. Igitur murus siue paries dealbatus sacerdotium
illud extitit, quem videlicet murum siue parietẽ tam diu dominus induxit siue dealbauit, Ha-
bens in manu trullam cementarij, quàm diu carnalẽ Iudaismum permisit gloriosum videri,
stante templo & florente religione in carnalibus cæremonijs. Sed ecce ponam(inquit) trullã in
medio populi mei Israel, non adijciã vltra superinducere eum. Nudus erat Israel, nudus & in
decorus atq; infirmus, qui solebat à me superinduci & solidari, sicut superinducitur, & cõfirma
tur paries cum trulla cementarij, & nõ solum pulchritudine, sed & contra iniuriam imbriũ &
creberrimas tempestates fortitudinem accepit. Et quidem semetipsos arbitrantur esse cemen-
Ezec.13. tarios, suumq; parietem proprio superinducere gestiũt ingenio, sed neq; superinductio pulchra
est, quæ ex deo non est, neq; paries stare potest. Vndè & apud Ezechielẽ, cum de hac ipsa re lo-
queretur, ait idem dominus, Dic ad eos qui liniũt parietẽ absq; temperatura, quòd casurus sit.
Erit enim imber inundans, & dabo lapides prægrandes desuper irruentes, & ventum procellę
dissipantem. Siquidem ecce cecidit paries. Nunquid non dicetur vobis, vbi est litura quam li-
uistis? &c. Verè vt ait illic, Ecce cecidit paries, nec adijciet dominus superinducere eum. Quod
illic dicit, Ecce cecidit paries, hoc idem in isto loquitur, Et demolientur excelsa idoli, & sanctifi
cationes Israel desolabuntur. Et quidem cum in Ezechiele loqueretur, iam non solum in decẽ
tribubus ceciderat paries, verumetiam Iuda partem in Babyloniam transmigrauerat, & ipse
Ezechiel vnus de captiuis erat, sed adhuc futurum erat, vt iterum in Iuda caderet paries irre-
cuperabiliter, quod post passionem domini factum est. Idcirco cum prꝫterito tempore dixisset,
illic siquidem ecce cecidit paries, subinde futuri temporis verbis subiunxit. Propterea erumpere
faciam spiritum tempestatum & in indignatione mea, & imber inundans in furore meo erit, &
lapides grandes iræ in consummationem, & destruam parietem quem leuistis absq; tempera-
mento, & adæquabo eum terræ, & reuelabitur fundamentum eius. Ruinam hanc siue destructio
Danie.9. nem parietis, & desolationem sanctificationum Iudaicarum, Danieli loquẽs angelus Gabriel,
luce clarius exprimit his verbis, Et post hebdomadas sexagintaduas, occidetur Christus, & nõ
erit eius populus, qui eum negaturus est, & ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus cum
duce vẽturo, & finis eius vastitas, & post finem belli statuta desolatio. Et deficiet hostia, & sacri
ficium, & in templo erit desolationis abominatio, & vsq; ad consummationem & finem perse
uerabit desolatio. His dictis, quibus vtique cõmunia totius gentis mala prænunciata sunt, con
festim propria quarundam personarum mala terribiliter subiungit, scilicet, Hieroboã regis, &
Amasiæ sacerdotis illius temporis. Sequitur: [Et consurgam super domum Hieroboam in gla „
dio. Et misit Amasias sacerdos Bethel ad Hieroboam regem Israel, dicens: Rebellauit contra „
te Amos in medio domus Israel, nõ poterit sustinere terra vniuersos sermones eius. Hæc enim „
dicit Amos, In gladio morietur Hieroboam, & Israel captiuus migrabit de terra sua. Et dixit „
Amasias ad Amos, Qui vides gradere, fuge in terram Iuda, & comede ibi panẽ, & ibi prophe- „
tabis, & in Bethel non adijcies vltra vt prophetes, quia sanctificatio regis & domus regni est. „
Et respondit Amos, & dixit ad Amasiam, Non sum propheta, & nõ sum filius prophetæ, sed „
armentarius ego sum, vellicans sycomoros. Et tulit me dominus deus, cum sequerer gregem, „
& dixit ad me dominus, Vade & propheta ad populum meum Israel. Et nunc audi verbũ do- „
Esaia.64. mini, Tu dicis, non prophetabis super Israel, & non stillabis super domum idoli, propter hoc „
hæc dicit dominus, Vxor tua in ciuitate fornicabitur, & filij tui & filiæ tuæ in gladio cadẽt, & „
humus tua funiculo metietur. Et tu in terra polluta morieris, & Israel captiuus migrabit de „
terra sua.] Sicut iam dictum est, regis illius temporis, qui erat Hieroboam, & sacerdotis Ama- „
siæ mala

ſiæ mala propria vaticinatur hæc prophetiæ pars. Et hoc ad laudem iudicij dei cõſiderandum eſt, quia quiſquis eorum tanto maior in crimine, tanto amplius percutitur diſtrictione vindicis ſententiæ. Conſurgam (inquit) ſuper domum Hieroboam in gladio. Zacharias filius Hieroboam filij Ioas, filij Iohan, filij Iehu gladio percutiendus additur, quod & factum eſt. Coniurauit enim contra illum, videlicet Zachariam, Sellum filius Iabes, percuſſitq; eum palam & interfecit, regnauitq; pro eo iuxta verbum, quod locutus fuerat dominus ad Iehu, Quia ſtudioſè feciſti omnia, quæ erant in corde meo contra domum Achab, filij tui vſq; ad quartam generationem ſedebunt ſuper thronum Iſrael. Vndè notandum, quòd non dixerit, conſurgam ſuper Hieroboam, ſed ſuper domum Hieroboam in gladio. Porrò, Amaſias dum prophetæ rebellionis crimen impingere nititur, accuſando illum, noluit purum eius referre ſermonem, ſed auxit de ſuo quippiam adiiciens, in quo maius videretur crimen. *Amaſias falſus accuſator.* Videlicet parum illi videbatur ad excitandum regis furorem, quòd dixerat ex ore domini, & conſurgam ſuper domum Hieroboam in gladio. Poſſet enim hoc intelligi, quòd non diceret Hieroboam eſſe feriendum gladio, ſed poſt mortem eius poſteros (quod & factum eſt) & idcirco deprauauit dictum teſtis mendax & falſus accuſator, dicendo, rebellauit contra te Amos. Hæc cum dicit, in gladio morietur Hieroboam. Hoc agendo ſatis indicat, quàm nequiſſima intentione ori eius cautus inſidiatus fuerit, vt inueniret vnde accuſaret eum ſacerdos aurei vituli, & exinde diues, imo vacca pinguis, ſicut ſuperius hic idem propheta dixit, Audite hoc verbum vaccæ pingues, quæ eſtis in monte Samariæ. Sacerdotes intelligi volunt, quorum vnus vel maximus erat iſte. *Supra 4.* Tandem inuenit vndè accuſaret eum vbi regem nominauit, & (ſicut iam dictum eſt) ne paruum videretur crimen, quod de domo regis propheta dixerat, in ipſam regis perſonam detorſit, corrumpens puritatem ſermonis. Idcirco miranda retributio ſæueritatis vel iuſtitiæ dei, dum fornicario ſacerdoti cum vitulis aureis fornicanti, & in eadem fornicatione populum detinenti dicitur, propter diuini vel prophetici ſermonis corruptionem, vxor tua in ciuitate fornicabitur, & filii tui & filiæ tuæ in gladio cadent, & humus tua funiculo metietur, & tu in terra polluta morieris. Nimirum quia rege ipſo maior erat in ſcelere, maior etiam eſſe debuit in vltione, vt videlicet rex Hieroboam non in ſeipſo, ſed in domo vindictam corporalem reciperet, id eſt, in ſuccedente filio, quatenus percuteretur gladio. Hic autem & in ſemetipſo mortem, & in vxore propria fornicationis cladem, & in filiis ac filiabus ſuis gladij reciperet vltionem. Hæc de prope ventura citoq; complenda erant, vt in præſentiarum completa, fidem cæteris facerent, quæ longius erant differenda: vt propheta, quem ille falſum efficere nitebatur, fidelis, & verax haberetur ex ipſis aduerſarij ſui malis, quæ prophetaſſet, cito comprobatus, quòd non ex corde proprio, ſed ex ore domini cuncta eſſet locutus. Quomodo autem dicit, vel dicere audet, Qui vides gradere, fuge in terram Iuda, & comede ibi panem, & ibi prophetabis, & in Bethel non adiicies vltra vt prophetes: quia ſanctificatio regis eſt, & domus regni? *Supra 6.* Non enim parcè loquitur, non leniter ſe aduerſus deum erigit cornutus bubalus, vibrans ſuperbiæ cornu, nec recipiens iugum domini, iuxta veritatem eiuſdem ſupra dicentis. Nunquid arari poteſt in bubalis. Videntem, id eſt, prophetam illum appellat, dicendo, qui vides, & tamen ſe potius & regem ſuum audiri imperat quàm deum, cuius voluntatem videt, & à quo iuſſus eſt vt prophetaret. Quid hic econtra? Non ſum, inquit, propheta, nec filius prophetæ, ſed armentarius ego ſum, vellicans ſycomoros, & tulit me dominus deus, cum ſequerer gregem, & dixit ad me, Vade & propheta populo meo Iſrael. Quid aliud iſte loquitur? niſi illud idem quod apoſtoli dicentes, Obedire oportet deo magis quàm hominibus. *Act. 5.* Quantam putas in corde ſuo ſæueritatem gerebat iuſtè indignatus homo propheticæ authoritatis. Et ſancto nobilitatus ſpiritu, dum cœlo tonante & imperante vt prophetaret, ranam econtra in limo coaxantem audiret, & dicentem, non adiicies vltra vt prophetes? Dignam igitur viliſſimi hominis ſuperbiæ pœnam de oraculo pectoris huius, ſpiritus ſanctus protulit, dicendo illi. Et nunc audi verbum domini. Tu dicis, non prophetabis ſuper Iſrael, & non ſtillabis ſuper domum idoli, ego autem non ſolummodo non deſinam prophetare ſuper Iſrael, & ſtillare ſuper domum idoli, verùm etiam prophetabo tibi, Propriam prophetiæ tuam partem nunc audi. Vxor tua in ciuitate fornicabitur, & cætera, vt ſupra. Quod vero hæc dicturus in ſpiritu fortitudinis præmittit, dicēs, Non ſum propheta, & non ſum filius prophetæ, ſed armentarius ego ſum, vellicās ſycomoros, & tulit me dominus deus cum ſequerer gregem. Et dixit ad me, Vade & propheta populo meo Iſrael, Magnum eſt teſtimoniū ſanctę humilitatis, & bene compoſitæ mentis, quod videlicet non turbato animo, vel cum rancore talia prolaturus ſit, vxor tua in ciuitate fornicabitur, & filij tui & filiæ tuæ in gladio cadent, & cętera. Præmittit humiliter quid fuerit, & quid factus ſit gratia, non meritis, quod videlicet non hæreditario iure propheticum miniſterium aſſumpſerit, vel de corde proprio prophetare cœperit. ſed neceſſitatem habens obediendi, gratiam aſpirantis, imperiumq; mittentis domini executus ſit. Reuera qui beneuolis hunc cæteroſque prophetas aſpicit oculis, intelligit, quàm ſine præſumptione,

Humilitas. & timor ꝓphetarum. quāto in timore prophetauerint, ſicut dicit vnus ex illis. Si occidetur in ſanctuario domini propheta & ſacerdos, formido & laqueus facta eſt nobis vaticinatio & contritio. Quod idem eſt, ac ſi dicat, Pro eo quòd occiduntur prophetæ & ſacerdotes corripientes peccata populi, nec ſaltē

Thren. 3. in ſanctuario domini queunt eſſe tuti, nō abſq; formidine vaticinamus, ſiue prophetamus, ſed ipſam formidinem mortis ſiue contritionis ſuperat terror, & imperiū domini, & anguſtiæ nobis vndiq; ſunt, quia ſi prophetauerimus, occidimur. ſi nō prophetauerimus væ nobis eſt, quia diſpenſatio nobis à deo credita eſt. Cum igitur dicenti ſibi adololatræ ſacerdoti, nō adiicies vltra vt prophetes in Bethel, quia ſanctificatio regis eſt, & domus regni, reſpōdet. Et nūc audi verbum domini, propter hoc vxor tua in ciuitate fornicabitur, & filii tui & filiæ tuæ in gladio cadent, & humus tua funiculo metietur, & tu in terra polluta morieris, & Iſrael captiuus migrabit de terra ſua, concedendum veritati & compatiendum eſt neceſsitati, quia videlicet nō impatientis motus animi, ſed iudicantis eſt verbū domini, cuius authoritas neceſsitatem prophetæ facit, licet voluntas non deſit obſequendi. Et in hac ſæueritate quanta iuſtitia ſit, vt rite perpendas, conſidera quis prior iſta dixerit, & Iſrael captiuus migrabit de terra ſua. Si ſuperiora cuncta reſpicias, nulquam iſtud prophetam dixiſſe reperies ad verbum, licet verba eius eundē habeant ſenſum. Calumniator eius iſte ſacerdos, vt cōtra illum augeret inuidiam, proripiēdo detulit accuſationem tota intentione libratam. Hæc (inquiens) dicit Amos, in gladio morietur Hieroboam, & Iſrael captiuus migrabit de terra ſua. De primæ partis falſitate qua dixit, in gla-

Ars calumniatoris. dio morietur Hieroboam, iam ſuperius diximus. Porro de hac parte, & Iſrael captiuus migrabit de terra ſua, dicendum eſt, quia verum quidem erat, licet nō eadem verba dixiſſet propheta. nam de verbis eius animaduerti poterat, ſed in eodē verbo valde notabilis atq; damnabilis eſt accuſatoris calumnia. Quid enim? Nunquid nō & illud de verbis eius animaduertere potuiſſet, quòd eandem captiuitatē condolens prædiceret, prædicendo condoleret? Nonne de proximo & illud prophetam dicentē audierat. Et factū eſt, cum conſummaſſet comedere herbam terræ, Dixi, Domine deus propitius eſto obſecro. Itemq;, Domine deus quieſce obſecro. Vere ergo calumnioſus accuſator & teſtis, qui tantum illa, de quibus poterat inuidia conflari detulit, & amaris vocibus expreſsit. quæ aūt digne poſſent mereri gratiā, omnino reticuit. Proinde & in ſentētia condemnati ſacerdotis laudabilis eſt iuſtitia dei, & in propheta prædicanda

Non omnia enarrat ſcriptura. 3. Reg. vlti. eſt fortitudo veritatis, qui loquente in ſe deo confortatus, & quod ſenſerat confeſſus eſt, & non negauit, & quod nondum dixerat ſuperadiecit, meritā dictando iram impio ſacerdoti. In quē quando vel quomodo præſcriptæ ſententiæ completæ ſint, ſcriptura non refert, ſed in congerie malorum latet. Non enim ſanctæ ſcripturæ vacauit cuncta denarrare, quæ ſingulis acciderūt perſonis vilioribus & obſcuris. Sic & illud quod Michæas Sedechiæ percutiēti ſe in maxillam, & dicēti. Me ne ergo dimiſit ſpiritus domini, & locutus eſt tibi? Confeſtim reſpondit, Viſurus es in die illa, quando ingredieris cubiculum, intra cubiculum vt abſcōdaris, ſingulari relatione dignum nō fuit referre, qualiter completū ſit, quia (ſicut iam dictum eſt) nō ita ſe deprimit ſanctæ ſcripturæ maieſtas, vt cuncta denarret, vilibus ac immorando perſonis.

FINIS LIBRI TERTII IN AMOS.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS, IN AMOS PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER QVARTVS.

Epilogus oſtenſionū. Memoriter tenendum eſt, quas vel quales ſibi factas oſtēſiones propheta iā narrauerit. Prima eſt hæc, Oſtēdit mihi dñs deus, & ecce fictor locuſtę in principio germinātiū ſerotini imbris, & ecce ſerotinus poſt tonſurā gregis, & cætera, per quę intelligimus Aſſyrios qui trāslatis decē tribubus vſq; Hieruſalē aduerſus Iudā erant venturi. & cuncta vaſtaturi in modū tonſoris, ſiue nouaculæ caput

Eſaię. 7. & pilos pedū barbamq; vniuerſam radentis, ſicut Iſaias quoque prædixit. Secunda eſt hæc, oſtēdit mihi dñs, & ecce vocabat iudicium ad ignem dominus deus, etc. per quæ intelligimus Babylonios, qui erāt venturi, & ciuitatem Hieruſalem pariterq; domum domini igne cōflagraturi. Tertia eſt hæc, Oſtendit mihi dominus, & ecce dominus ſtās ſuper murū litū, & in manu eius trulla cemētarij, etc. per quæ intelligimus deſolationē vltimam, quam fecerūt Romani, quæ nunquam recuperanda ſit ſecundum verba dicentis domini, Ecce ego ponā trul-

Auarima ximi Iudęi lam in medio populi mei Iſrael, non adijciam vltra ſuperinducere eum. Poſt iſtas malorum oſtenſiones principalem quoque malorum eorundem cauſam oſtendi dignum, erat oſtenſione

ſiue ima

ſiue imagine propria. Hæc autem cauſa auaritia eſt, radix omnium malorū, qua infecti maxi-
mè Iudæi ad omne ſcelus prouentus tandem ad hoc peruenerunt, vt dominum gloriæ crucifi
gerent, ob iſtam maximè cauſam, qui diſputabat contra auaritiam ipſorum, cōprobans illius
generationis eſſe homines, qui domum patris, quæ debuerat eſſe domus orationis, feciſſent ſpe
« luncam latronum, iuxta Hierimiæ vaticiniū. Sequitur ergo. [Hæc oſtendit mihi dominus, & CA.VIII
« ecce vncinus pomorum. Et dixit. Quid tu vides Amos? Et dixi. Vncinū pomorū. Et dixit do-
« minus ad me, venit finis ſuper populum meum Iſrael, non adijciam vltra, vt pertranſeā eum.
« Et ſtridebunt cardines templi in die illa dicit dominus deus, multi morientur, omni loco pro
« ijcietur ſilentium.] Nimirum dū oſtenſo vncino pomorū dicit dominus, venit finis ſuper po
pulum meum Iſrael, ſubaudiendū eſt, propter vncinū iſtum, ſiue propter illud quod ſignificat
vncinus iſte pomorum. Hanc autē eſſe auaritiam (ſicut iam dictū eſt) ſequentia declarant. Se-
« quitur enim. [Audite hoc qui conteritis pauperes, & deficere facitis egenos terræ, dicentes;
« quando tranſibit meſſis, & venundabimus merces & ſabbatū, & aperiemus frumentū, vt immi
« nuamus menſuram, & augeamus ſyclū, & ſupponamus ſtateras doloſas, vt poſſideamus in ar
« gento egenos, & pauperes pro calciamentis, & quiſquilias frumenti vænundemus?] Itemque
poſt aliqua. Vidi (inquit) dominū ſtantē ſuper altare, & dixit. Percute cardinē, & cōmoueantur
ſuperliminaria. Auaritia enim in capite omnium. Igitur dū cauſam malorū, quę ventura erāt, *Infra 9.*
eſſe aſſerit auaritię crimen, mira & mirabiliter congrua ſimilitudine illā denotat, præoſtendēs *Vncinus po*
vncinum pomorū. Vncinū, quo arboris rami attrahi ſolent ad carpenda poma, quæ manu at *morū auari*
tingi non poſſunt. Vnca profectò eſt auaritiæ manus, nec vnq; niſi ad accipiendū extenditur. *tiā deſignat*
Porrò homines aliquid habētes, veluti rami ſunt, poma candida ſiue rubicūda, viſuq; pulchra
& ad veſcendum delectabilia gerentes. Talibus auaritia callidè inſidiatur, cuiuſlibet artis vnci
num innectens, crebroq; cōuoluens ſilenter dū timet audiri, vt & damnū fiet pomo detracto,
& tamen poſſeſſor non percipiat, donec iam ſaturato fure, damnū ſuū tardè reperiens gemat.
Vera & conueniens in hac oſtenſione ſimilitudo, dū & auaritiæ dolus vncino, & bona tēpora- *Bona tēpo-*
lia, circa quæ laborat auaritia, pomis aſſimulantur. Pomum quippe res leuis eſt, maximeq; pu *ralia ſicut*
eros mulcet. viris autem, & maximè ſanis pro minimo eſt. Sic nimirū bona pręſentis ſeculi le- *pomum.*
uia ſunt, & eos quidē qui ſenſu paruuli ſunt, nimis oblectant. ſapientibus autem, qui cęleſtia ſa
piunt, contemptibilia ſunt. Quoties autem eccleſiaſtici viri animam, terreni homines attētauc
rint, vt ſibi conformem faciant, rectè conquerendo, de illo dicas Dauidicū. Poſuerunt Hieru- *Pſal.78.*
ſalem in pomorum cuſtodiam. Et alibi. Sanctus vir, reſpiciens, & enumerans vacuos menſes *Iob.9.*
ſuos. Dies mei (inquit) velociores fuerunt curſore, fugerunt, & non viderunt bonū, pertrāſierūt
quaſi naues poma portantes. Ad ſummum vt perpendas bona omnia tēporalia, quæ ſibi vn-
cus auaritiæ ſitienter attrahit, rectè ob vilitatem nomine pomorum denotari, ſciendū eſt. quia *Gene.3.*
primus homo cupiditatis crimen, per quod periit, non per aurū neq; per argentū, ſed per exi-
guum pomū admiſit. Nunc cœptam perſequamur literam. Quid (inquit) tu vides Amos? Vn
cinum pomorum. Paruam vtiq; rem, ſed magni vides mali ſignū. Significat nanq; (vt iā dictū *Finis malus*
eſt) auaritiæ malū, propter quod venturus erat finis ſuper illū populū. Hoc enim protinus ait, *populi Iſ-*
Venit finis ſuper populum meum Iſrael. Quis vel qualis finis? Profectò malus finis, & q̄ malus *rael,*
vel quali nomine ſit cenſendus, apud Danielē reperimus his verbis, & poſt hebdomodas ſexa- *Danie.9.*
ginta duas occiditur Chriſtus, & non erit eius populus, qui eum negaturus eſt. Et ciuitatem &
ſanctuarium diſſipabit populus cum duce venturo, & finis eius vaſtitas, & poſt finem belli ſta
tuta deſolatio, & deficiet hoſtia & ſacrificium, & in tēplo erit abominatio deſolationis, & vſq;
ad conſummationem & finem perſeuerabit deſolatio. Rectè ergo cū dixiſſet, venit finis ſuper
populum meum Iſrael, non adiiciam vltra vt pertranſeam eum, continuò ſubiunxit. Et ſtride
bunt cardines templi in die illa dicit dominus deus. Quis enim non audiuit ſtridorem cardinū
illius templi, id eſt, ſubuerſionem ciuitatis & ſanctuarii factā vincētibus Romanis? Porrò quòd
pro illo auditu ſiue fama tāti excidii ſtridorem poſuit cardinum tēpli, quid decoris, quantum
habet grauitatis? Quod verò addit, multi morientur, q; verum ſit, teſtis eſt Ioſephus, qui tra-
gœdiam illam deſcribens, mortuorū multitudinem refert penè incredibilem. Deinde q; ait, in
omni loco proiicietur ſilentium, idē eſt ac ſi dicat. Et qui ſuperfuerint ex eis, ducti in omnes gen
tes captiui, abiecti & ſilentes erunt, authoritatem loquendi non habebunt. Chriſtum, quem cō
fiteri nolunt, palam blaſphemare non audebunt. At verò quod interpoſuit, non adijciam vl
tra vt pertrāſeam eum, videlicet populum meum, breuiter ſatis innuit, nihil iam prodeſſe illis
ritum paſchæ ſui, ſiue immolationem paſchalis agni, cuius ſanguine poſtes ſuos ſignare conſue
uerant. Olim hic idem dominus ita dixit. Erit autē ſanguis vobis in ſignum in ædibus, in qui- *Vetus paſ-*
bus eritis, & videbo ſanguinem, ac tranſibo vos, nec erit in vobis plaga diſperdens, quādo per *cha inutile*
cuſſero terram Aegypti. Nunc aūt dicit, ſuper eundē populum, non adiiciam, vt pertranſeam *Exod.12.*
eū. Etenim ex quo fuſus eſt ab eis ſanguis agni dei, ſanguis Chriſti filij dei, iā nō recipitur apud
deum ſanguis agni illotū bruti pecoris, ſed quę ſignatæ ſunt ſigno ſanguinis Chriſti, ſignaculo
crucis

crucis filij dei, illę sunt domus Israel. Ille autem populus, qui prius dicebatur Israel, inter Aegy
ptios reputatur, quia nō habet hoc signum, & propterea nō adijciã (inqt) vt pertranseam eũ, &
Roman.2. subaudiendum est, sed percutiam sicut olim terram Aegypti, ita & nunc omnē animã homi-
nis increduli & malum operantis tam Iudæi, q̃ Græci, imò prius & durius Iudæi q̃ Græci. Hęc
Auaritia intelligens propheta in illo quem viderat vncino pomorum, & in his audierat verbis dicentis,
Iudæorum venit finis super populum meum, annunciat protinus & dicit. Audite hæc qui conteritis pau
diuitũ cõtra perem, & deficere facitis egenos terræ, dicentes, Quando transibit messis, & venundabimus
pauperes. merces. & sabbatũ, & aperiemus frumentũ, vt imminuamus mensurã, & augeamus syclũ & sup
ponamus stateras dolosas, vt possideamus in argento egenos, & pauperes pro calciamentis, &
quisquilias frumenti vendamus? Hoc (inquit) audite quod locutus est dominus ad me, ostendēs
Leuit.25. mihi vncinũ pomorum. De vobis enim sermo est qui estis auari, qui hæc talia facitis, qui paupe
res diripitis in dolo, sicut vncinus ob carpenda poma ramusculos attrahit. Dũ enim inhianter
desideratis, vt transeunte, id est, consumpta messe, quæ pauperibus paruula est, possitis merces
carius vendere, dum desideratis sabbatũ adesse, id est, septimum annum, quo secundum legem
sabbatizat, nec licet seminare aut metere, vt tunc demum repositũ aperientes frumentũ pro li
bitu vestro vendatis, minuentes mensurã, & augentes sycliũ, id est, precium, compulso paupe-
re per inopiam, vt ipsas quoque frumenti vestri emat quisquilias, & in mercimonio tam in
felici stateras quoq; supponatis dolosas, dum inquam taliter efficitis, vt in argento possideatis
egenos fratres vestros, vendunt enim sese vobis necessitate compulsi. & pauperes factos possi-
detis pro calciamentis, id est, pro precio modico & leui, quanto vix calciamenta possint com-
Danie.9. parari, nimirum vncino doloso poma carpitis, & idcirco venit super vos finis, qui dicitur vasti
tas, sicut Daniel ait. Hæc enim agendo, non cessabitis donec Christum occidatis propter aua
ritiam vestram, quia contra illam ipse disputabit, & extunc erit super vos finis, extunc inquam
vsq; ad consummationem & finem desolatio perseuerabit. Vos, inquam, qui tales estis & talia
facitis, audite hæc. Quid audiemus? Nimirũ & illud quod iam dixi, quia mihi vncinum pomo
rum dominus ostendit, in quo sermo est de vobis, & hoc quod protinus dicturus sum. Quid
est illud? [Iurauit dominus in superbia Iacob. Si oblitus fuero vsq; in finem omnia opera eo-
rum. Nunquid super isto non commouebitur terra & lugebit omnis habitator eius? Et ascen-
det quasi fluuius vniuersus, & eijciet, & defluet quasi riuus Aegypti. Et erit in die illa dicit do-
minus, occidet sol in meridie, & tenebrescere faciam terram in die luminis. Et conuertam festi-
uitates vestras in luctum, & omnia cantica vestra in planctum, & inducam super omne dor-
sum vestrum saccum, & super omne caput caluitium, & ponam eam quasi luctum vnigeniti,
& nouissima eius quasi diem amarum. Ecce dies veniunt dicit dominus, & emittam famem in
Supra.4. terram, non famem panis neq; sitim aquæ, sed audiendi verbum domini. Et commouebuntur
Supra.6. à mari vsq; ad mare, & ab aquilone vsq; ad orientem circuibunt, quærentes verbum domini,
& non inuenient.] Hoc totum audite vos auari & rapaces, non in attractione pomorum,
de qualibus iam dictum est, vobismetipsis complacentes. Iurauit dominus. Hoc iam tertio di-
Quid est iu xi, quia iurauit dominus. Primò dixi, quia iurauit dominus deus in sancto suo. Secundò dixi,
rare in sup- quia iurauit dominus deus in anima sua. Et ecce nunc tertiò dico, quia iurauit dominus in su-
bia Iacob. perbia Iacob. Trina iuramenti repetitio, valida vestræ cõdemnationis est confirmatio. Quale
autem est hoc iuramentum, iurare dominum in superbia Iacob? Siquidem iurauit dominus in
sancto suo, idem est ac si dicat, iurauit per animã suam, id est, per semetipsum. Porrò, quòd nũc
ait, iurauit dominus in superbia Iacob, nō rectè sic intelligitur, ac si dicat, iurauit per superbiã
Iacob. Quale est enim iurare deum per cuiusquam superbiã? Deniq; nec hominē iurare decet,
imò nec licet, per causam siue rem indignam & sanctitati cõtrariam. Est ergo sic intelligendũ,
Psalm.94. iurauit dominus in superbia Iacob, ac si diceret, iurauit propter superbiam Iacob. Sic & in psal
mo cũ dicit, Quadraginta annis offensus fui generationi illi, & dixi, semper hi errant corde, &
isti non cognouerunt vias meas, quibus iuraui in ira mea. Intelligendũ est ac si diceret, iuraui
propter iram meam. propterea quia me prouocauerunt ad iracundiam, non intrabunt in re-
quiē meam. Sic (inquam) præsenti loco cum dicit, iurauit dominus in superbia Iacob, si oblitus
fuero vsq; in finem omnia opera eorum, intelligendum est ac si dicat, iurauit dominus propter
Superbia superbiam Iacob, non obliuiscar vsq; in finem omnia opera eorum. Reuera nanq; superbia
deũ exacer- causa est cur dominus iuret, cur sententiam super peccatorem iuramēto firmet, cuius simplex
bat, nō infir sermo veritas est. Exacerbat enim superbiendo peccator dominũ vt iuret, iuxta illud in psal-
mitas. mo. Exacerbauit dominum peccator, secundum multitudinē iræ suæ non quæret. Quamdiu
Psalm.9. per ignorantiam quis peccat, quamdiu per iuuentutem siue per infirmitatem quis delinquit, in
gemiscens, eo quòd videat aliam legem in membris suis, repugnantem legi mentis suæ, & ca-
Roman.7. ptiuum se ducentem in lege peccati, quæ est in membris suis. nundum dominum exacerbauit,
nondum dominus sententiam super illum iuramento firmauit. Idcirco Psalmista spem habēs,
Psalm.24. dicit, Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris domine. Sola superbia est,
cuius

cuius delicta dominus non vult obliuisci, propter quam exacerbatus non quærit secundum Gene.32.
multitudinem iræ suæ, id est, non requiret peccatorem, quia multum iratus est illi. Notandum Osee.12.
verò qualiter dicat, iurauit dominus in superbia Iacob. Scimus nanque quia Iacob ille patriarcha, Exod.32.
cuius secundum carnem erant vel sunt isti filij, magnæ fuit humilitatis, superbiam verò nō ha-
buit. Alioquin, quomodo putamus illum potuisse cum deo luctari, & inualuisse cū angelo, nisi
per magnæ humilitatis virtutem, quæ vera est fortitudo? Moses quoque quomodo deum tenere
potuisset, dicentem, Dimitte me. nisi quia virtute humilitatis confortabatur, stans (sicut Psal- Psal.105.
mista dicit) in confractione, id est, in nimia mentis humilitate in conspectu eius? Iacob ergo nō Detestabilis
superbus, sed humilis fuit, & inde cum deo valde luctari potuit. Notandus igitur (vt iam in filiis Ia-
dictum est) modus dictionis, dum non dicit, iurauit dominus in superbia populi, de quo dixe- cob super-
rat. Venit finis super populum meum, sed iurauit dominus (inquit) in superbia Iacob. Breuiter bia.
nanque innuit, valde esse incongruam, magnaque animaduersione dignam superbiam in filijs
hominis pauperis, qui tota vita sua fuit humilis, qui suo fratri Esau longè dissimilis, cum ille fo- Ge.27.28.
ris venaretur, simplex domi habitauit, qui ad imperium patris & matris vt vxorem acciperet,
peregrè profectus in baculo suo Iordanem transiuit, qui non in lecto eburneo, sed nuda humo
decubans, lapidemque habens suppositum capiti, visionem magnam, scilicet scalam cœlos tan-
gentem, & dominum scalæ innixum vidit, qui pro vxore semel & iterum seruiuit annis septe-
nis, & pro mercede de ouibus sumenda, sex annis soceri gregem pauit, quique deinde cum dua-
bus turmis regrediens, ciuitatemque hic manentem non habens, sed futuram inquirens, peregri- Gene.46.
nus & aduena super terram de loco in locum iuit, fixis ac refixis tentorijs, tandemque in Aegy-
ptum cum omni domo sua deueniēs, stansque in conspectu Pharaonis, peregrinationē suā con-
fiteri non erubuit; dies (inquiens) peregrinationis vitæ meæ centum triginta annorū sunt parui
& mali, & pastores ouium sumus serui tui, & nos & patres nostri. In filijs, inquam, patres eiusmo-
di, qui tam humiliter vixit, superbia est valde reprehensibilis, imò & execrabilis. Et idcirco sa-
tis congruè iurauit dominus (inquit) in superbia Iacob. breuiter innuens, quàm grauiter dominus
tulerit, quòd à patre tam humili, tam longè superbiendo degenerassent filij. Et quid iurauit? Si
oblitus fuero (inquit) id est, nullo modo obliuiscar omnia opera eorum, subauditur, quæcunque Exod.32.
fecerunt ex quo egressi ex Aegypto vitulū formauerunt, & adorauerunt. Nam licet tunc Mo- Matt.23.
ses tenuerit dominū, & placatus fuerit, ne faceret malum, quod locutus fuerat aduersus popu-
lum suum. tamen postmodum dixit, Ego autem in die vltionis visitabo & hoc peccatum eo-
rum. Extunc omnia quæcunque fecerunt non obliuiscar opera eorum. imò & à sanguine Abel
iusti, omnia venient super impiam generationem eorum. Ita iuramento præmisso, quasi quæ-
reres qualiter operum illorū memor eris, quæ iurasti te non debere obliuisci, adhuc in ipso fer-
uore quo iurauit, interrogat, & dicit. Nunquid super isto non commouebitur terra, & lugebit
omnis habitator eius? Ac si dicat, Nunquid operum illorum recordatio leuis est adhibenda?
Nunquid huic populo talia facienti parua debetur ira? Nōne meritò reuelabunt cæli iniquita-
tem eius, & terra aduersus eum consurget? Vtique sic fiet, quia sic fieri iustum est. Iuraui & im-
mutabilis est sententia, vt super isto, vel pro causa ista, quòd superbus factus est Iacob, commo-
ueatur terra, commoueatur caput terræ Romanum imperium & aduersus eum consurgat, &
ita commota terra, vbi mouebitur tāti imperij terrena potestas, lugebit omnis habitator eius,
videlicet, quia finxit sibi timorem, quòd non posset habitare terram, nisi vnus homo morere-
tur. Dixerunt enim, si dimittimus eum sic, venient Romani, & tollent nostrum & locū & gen-
tem. Idcirco lugebit omnis habitator eius, subauditur terræ, quod & factum est in illa obsidi-
one, vbi cōfluxerant multitudine increduli, diuino illos ad pœnam iudicio trahente. Vndè & Ioan.11.
congruè mox subditur, & ascēdit quasi fluuius vniuersus, & adijcietur & defluet quasi riuus Ae-
gypti. Mirum nanque hoc fuit, quòd venturis Romanis ad obsidendum Hierusalem, instante iam
solennitate paschali, tanta in illam multitudo confluxit, fiduciam habens in magna firmitate
amplæ ciuitatis, vt rectè dicat, & ascendit quasi fluuius vniuersus, subauditur habitator eius.
Abundanter enim quasi fluuius venit, & muros ciuitatis confluendo impleuit. Quia verò futu-
rum erat, vt post innumerabilem mortuorum congeriem, ruptis & patefactis muris, reliqui ca-
perentur, & in omnes gentes ducerentur captiui. Rectè subiungit, Et elicietur & defluet quasi Iudæi nunc
riuus Aegypti. eiecti sunt enim residui (sicut iam dictum est) & per totum orbem defluxerunt, vt Aegy-
qui quasi fluuius confluxerant, putantes se intus posse tutos contineri. Et quomodo defluxe- ptij sunt.
runt? Quasi riuus Aegypti inquit. Miro modo dictum, miramque innuit mysterium. Noluit di-
cere, quasi Iordanis, qui fluuius erat terræ illius populi, & obsessis indeque in captiuitatem du-
cendis multo vicinior, quàm aliquis riuus terræ Aegypti. Quare? Videlicet quia noluit ille popu-
lus esse sicut Iordanis, noluit suscipere sacramentū baptismi Christi, qui baptizatus est in flucto
Iordanis. Idcirco defluxit sicut riuus Aegypti, nam ecce reuera Iudæi & apud deum & apud ho-
mines reputantur & sunt sicut Aegyptij, imò & verè Aegyptij, id est, tenebrosi, quia cor-
de sunt excæcati, Vndè & protinus subiungit, Et erit in die illa dicit dominus, occidet sol in
meridie,

Sol Christus in die luminis. meridie, & tenebrescere faciam terrã in die luminis. Quis enim est iste sol, nisi sol iustitiæ Christus, sol vetus & æternus, qui in ista die, in isto tempore mundũ vniuersum illuminauit. Et quã do cœpit iste dies luminis, nisi quando visitauit nos oriens ex alto sol iste, quẽ miro modo Maria, id est, maris stella peperit? Nox erat & stella consurgens de spiritu creatoris sui concepit. cum paruula esset, magnum solem peperit, & exinde est dies luminis. meridies autem, ex quo idem sol exaltatus est à terra, & resurgens à mortuis in cælum ascendit. In isto meridie siue die luminis, dominus terram, id est, Iudæam tenebrescere fecit, vt iam non dicantur aut sint Iudęi, sed Aegyptij, id est, tenebrosi & cæci, quia sol Christus illis occidit, eo quòd non credant quòd mortuus resurrexerit. Huius obscurationis & cæcitatis cordiũ illorũ signũ illud fuit, quòd meri *Festa Iudęorũ in luctũ conuersa.* die, id est, hora sexta, dum crucifixissent illũ, iste diurnus siue quotidianus sol obscuratus est, & tenebrę super terrã factæ sunt. Tantum scelus in festiuitate sua, quæ dicit phase, id est, pascha commiserunt. Sequitur ergo, & dicit firmiter sub eodem firmamento secundũ iustũ iudicium. Et conuertam festiuitates vestras in luctum, & omnia cantica vestra in planctũ, & inducam super omne dorsum vestrum saccum, & super omne caput caluitiũ. Hoc ita planũ & notum est, *Luca 2.* vt expositione non indigeat. quia festiuitates illorũ in luctũ conuersæ sunt, eo quòd in paschali festiuitate sua Christum occidendo, Christi discipulos & matrem eius (iuxta quod prædixerat Simeon, Et tuam ipsius animam pertransibit gladius) lugere fecerunt. Idcirco imminente (vt iam dictum est) pascali festiuitate, obsessi lugere cœperunt, cunctasq; festiuitates annuas lugubres habuerunt, & omnia cantica illorum in planctum conuersa sunt. tanta vtiq; tunc miseria fuit, vt nunquam meliorem causam habuerint induendi saccũ super dorsum suũ, & decaluãdi *Planctus vnigeniti inconsolabilis.* caput suum, quod facere consuetum erat in luctu, ob magni doloris indicium. Quod deinde subiungit, Et ponam eam quasi luctum vnigeniti, & nouissima eius quasi diem amarũ, insanabilem fore denunciat dolorem, irrecuperabilem desolationem. Qualis est enim planctus vnigeniti? Vtiq; inconsolabilis. quia consolatio non est alterius filij, illi cuius vnigenitus mortuus fuerit. Vnigenitus autem Christus est, non solum deo patri, verùm etiam synagogæ, cuius de carne carnem assumpsit. Mortuus est illi, ipsa nãq; mater crudelis eum occidit, nec vult audire ꝙ resurrexerit, imò nec vult scire ꝙ ille Christus sit vnigenitus dei. Porrò deus aliũ vnigenitum non habet, nec aliũ mittet, quia ipse vnigenitus est. Idcirco luctus synagogæ, quæ vnigenitũ occidit, in æternũ inconsolabilis erit, quemadmodum in Zacharia ipse dixit. Et aspiciẽt ad *Zacha. 12.* me quem confixerunt, & plangent eum quasi vnigenitũ, & dolebũt sicut doleri solet in morte primogeniti. Et nunc quidem super eum lugere nolunt, sed futurum est in nouissimo vt lu- *Nouissima quasi dies amarus.* geant. Idcirco cũ dixisset, & ponã quasi luctũ vnigeniti, continuò subiunxit, & nouissima eius quasi diem amarum. Nouissima nanq; sunt ea quæ sequũtur præsens sæculum. In illis nouissi- *Sopho. 1.* mis promittit illis luctum, & ea fore quasi diem amarum, id est, verè diẽ amarũ, quemadmodũ econtra, cum dicent sancti, facti sumus sicut consolati, id est, esse constat: ac si dicant verè consolati. Etenim ille dies in quo (vt iam dictum est) videbunt in quem confixerunt, siue aspicient ad eum quem confixerunt, verè illis amarus erit, sicut alius propheta dicit. Vox diei domini amara, & tribulabitur ibi fortis. Tunc dissimulare non poterunt luctum vnigeniti, quẽ nunc dissimulant dicentes ad alterutrũ in malis suis. Tace & non recorderis nominis domini. Interim miseri sunt vbiq; terrarum, neq; vllũ merentur reperire consolationis verbũ, sicut olim in Aegypto & in Babylonia, vel quoties afflicti sunt; consolationem inueniebant clamantes ad dominum. Hoc est quod continuò dicit, Ecce dies venient dicit dominus. Et mittã famem in terram, non famem panis, neq; sitim aquæ, sed audiendi verbũ domini. Et cõmouebuntur à mari vsq; ad mare, & ab aquilone vsque ad orientẽ circuibunt, quærentes verbũ domini, & nõ inuenient. Hoc mirum est, & miserabile, quòd ipsi, quorũ de terra panẽ scripturarũ, nos aduenæ messui- *Iohan. 6.* mus & comedimus, famem patiuntur & siti pereunt, esuriunt & non comedunt, sitiunt & non bibunt. Etenim quod amplius mirandũ est, ipsi panẽ hunc nobis deferunt, & circũferunt, & tamen nõ inueniunt, sicut in euangelio mysticè significatũ est, vbi maxima multitudine veniente ad dominum, cũ vellet illis dare ad manducandũ, erat ibi puer vnus habens quinq; panes ordeaceos, & duos pisces. Habebat & nõ manducabat, portabat & nõ esuriebat, sed accepit ab illo Iesus & fregit, deditq; illis quos reficere volebat. Sic deniq; Iudæi, quoniã sunt sensu puerili, nescientes quid ferant, panẽ ferunt verbũ dei, mente ieiuni, & secundum animã aridi, quia dñs im- *Matth. 7.* misit eis famẽ audiendi verbũ domini. Hoc inquã mirũ & miserũ est, quòd onusti verbo domini circueũt à mari athlanto vsq; ad mare Britannicum, id est, à meridie ad occidentẽ, & ab aquilone vsq; ad orientẽ (quæ orbis terrarũ quatuor plagæ sunt) quærentes verbũ domini & nõ inueniunt. Videlicet quia cæci sunt, idcirco idipsum quod portant videre nõ possunt. Excæcauit enim illos malitia ipsorum. Quomodo autem contingit eis, vt quærant & non inueniant, cum dominus dicat, quærite & inuenietis, itemq; & qui quærit, inuenit? Quomodo istud conuenit, nisi quiã nõ quęrũt sicut est quærendũ, quia nõ in illo quærũt in quo est quærendũ. In Christo qui quærit, inuenit quod comedat vt nõ esuriat, inuenit quod bibat vt nõ sitiat. Ideo dicit. Qui

venit

venit ad me non esuriet. & qui credit in me, non sitiet vnquam. Item, Si quis sitit, veniat ad me
& bibat. At illi Christum oderunt, consortiũ nullũ cũ Christo habere volunt. Quomodo er-
go inuenirent, qui miro modo sine verbo dei (quod Christus est) verbũ dei quærunt? Mira quę-
rentium dementia, dum ita quærunt verbũ domini, vt velint exurgere sibi aliquẽ prophetam,
dolentes, q non aliquam habeant in homine gloriam, qui signa faciat, & ventura prædicet, ad
satisfaciendum cupiditati ipsorũ, vt iterũ congregentur, & in illam terrenã Hierusalem redeãt
non iam lapideã, sed aureolam atq; gemmatã, secundũ vnam nimisq; auaram spem suam. Ta-
liter esurientes nunq; comedent, taliter sitientes nunq; bibent, taliter quærentes verbũ domini
nunq; inuenient, sed pro verbo domini spiritũ recipiunt erroris, pro Christo Antichristũ sunt
« recepturi. Sequitur. [In die illa deficient virgines pulchræ & adolescentes in siti, qui iurant in
« delicto Samariæ, & dicunt viuit deus tuus Dan, & viuit via Bersabee. & cadent, & non surgẽt
« vltra.] Quamuis paulò ante præmisso, & emittam famem in terram, statim subiunxerit, nõ
famem panis neq; sitim aquæ, sed audiendi verbũ domini. tamẽ cũ dicit, in illa die deficient vir
gines pulchræ & adolescentes in siti. rectè vtrunq; intelligitur, scilicet tam fames panis & sitis
aquę, q̃ fames & sitis audiendi verbum domini. Nam etsi nunc Iudæi quamuis captiui, panem
habent & aquam, tunc vtiq; non habuerunt, quando (sicut iam supra dictũ est) ab hostibus cir-
cundati sunt in vindictam sanguinis Christi. Tunc (inquam) corporaliter quoq; defecerũt vir-
gines adolescentes in siti, tanta tamq; mira defectione, vt mirum sit si quisq calamitatem illam
absq; horrore animi perlegere possit. Verùm quia fames & sitis corporalis comparatione fa-
mis & sitis audiendi verbũ domini, quæ fames vel sitis animæ est, pro leui reputari debet, ideit
eo cum dixisset: Et emittam famem in terrã, ne putaretur hanc paruam vindictam famis cor-
poreæ rependere illorũ auaritiæ. Non famem (inquit) panis, neq; sitim aquæ, sed audiendi verbũ
domini, vt sit sensus. Non primùm famẽ panis & sitim aquę immitto illis, sed prima erit vindi-
cta fames audiẽdi verbũ domini. fames autẽ panis & sitis aquæ superaducietur eis. Narrat autẽ
vetus historia, tam Latina q̃ Græca, & omniũ gentiũ Barbararũ, nihil fame durius, quæ sæpe
compellit obsessos humanis vesci carnibus, & in suam sæuire naturã, ita vt nec parentes par
cant paruulis liberis, sicut nec illa infelix Maria pepercit, quæ in illa obsidione paruulum suũ
coxit & comedit. Quid igitur de fame dicendũ est animarum, quæ post vitam præsentem pro-
cul dubio sentitur, si hoc facit fames corporũ? Vtraq; tunc oppressit populum Iudęorũ, & nunc
vsq; opprimit illa quæ deterior est fames & sitis verbi domini. Quæ vel quales sunt virgines, &
qui adolescentes ita deficientes? Ait. Qui iurant in delicto Samariæ, & dicunt, viuit deus tuus
Dan, & viuit via Bersabee. In illo tempore, quando hæc prophetabantur, vitulus aureus cole-
batur in Dan, qui terminus est terræ Iudaicæ, & ibant illuc per viam Bersabee, longo videlicet
itinere propter reges Iudæ, declinantes eos. quin & idcirco vitulos illos fecerat Hieroboam, ne
ascenderent decẽ tribus ad orandũ in Hierusalẽ, reputans, ne conuerteretur cor populi ad dñm
suum regem Iuda. In tantam autẽ venerationem venerat illis talis factura, scilicet facies vitu-
lina, vt quomodo solitum fuerat iurari, viuit dominus deus. Verbi gratia, veluti cũ Ionathas
dixit: Viuit dominus, & viuit anima tua rex si noui. Siue Helias, viuit dominus deus in cuius
conspectu sto, ita vulgo iurantes iam dicerent: Viuit dominus deus Dan, & viuit Bersabee, per
quam itur in Dan. Aureus erat ille vitulus, & inde facile persuaderi poterat populo quòd esset
deus. Quare? Nimirũ quia mentes eorum obtinuerat auaritiæ spiritus, & idcirco apud cogita-
tiones eorum non parua res erat aurũ, multoq; plus placebat aspectibus eorũ tale metallum, q̃
mentibus deus eorũ. Ergo deus illorum erat aurũ, deus illorũ erat Mammon. Nunquid à tali
scelere queunt immunes existimari scribæ & pharisæi temporis illius, quo passus est dominus
noster, in quẽ sanctorũ prophetarũ tota intentio tendit? Nonne illorũ mentes maximè obti-
nuerat Mammon, & per eundem deum iurabant, per quẽ & illi, dicentes: Viuit deus tuus Dan?
Væ vobis (ait ipse dominus) duces cæci, qui dicitis: Quicunq; iurauerit per templũ, nihil est. qui
autem iurauerit in auro templi, debet. Nonne isti deo pręferebant aurum? Qui enim iurat in tẽ-
plo (inquit) iurat in illo & in eo qui habitat in ipso. Ergo sicut tẽplo, ita & illi qui habitat in tẽ-
plo, præferebant aurum, dicendo: quicunq; iurauerit per templum nihil est, qui autem iuraue-
rit in auro templi, debet. Igitur cũ dicit, qui iurant in delicto Samariæ, & dicunt: Viuit deus tu
us Dan, non omittamus illos, qui in auro iurare docebant, quia videlicet multò cupidius isti au
rum coluerunt, q̃ illi patres eorum. Illi nanq; idcirco colebant aurum, ne ascendendo adorare
in Hierusalẽ discerent reuerti ad Dauid regẽ suũ. isti autẽ, vt licentius possiderẽt aurũ, per quod
docebant esse iurandum magis q̃ per deũ vel per dei templũ, occiderunt verum Dauid, filiũq;
Dauid, filium dei regem suum. Talis eorum deus est deus Dan, quod interpretatur iudicium.
traxit enim illos ad iudicium æternum. Item talis illorum via est via Bersabee, quod interpre-
tatur puteus iuramenti siue puteus satietatis, quia iurabant in auro, quo volebant quidem, sed
non poterant saciari. Proinde cadent (inquit) & non surgent vltra, consumpti fame supra-
dicta, fame audiendi verbum dei, sicut comperimus ex his qui supersunt ex illis. Denique

Fames corporalis grauis quidem est, sed leuior multo, q̃ est fames animæ.

Iurare in deo Dan.

3. Reg. 12.

1. Reg. 17.

3. Reg. 17.

Iudæorum deus, aurũ.

Matt. 23.

maximè his conuenit, quod sanctus Iob dicit. Egestate & fame sterilis, qui rodebant in solitu-
Iob.10. dine squalentes calamitate & miseria, & mandebant herbas & arborum cortices, & radix iu-
niperorum erat cibus eorum. Qui de cõuallibus ista rapientes, cum singula repperissent, ad ea
Fabulæ & genealogiæ Iudæorum. cum clamore currebant. Nimirum herbis & arboribus & radici iuniperorum cõparare possu-
mus fabulas & genealogias eorum. Quoties cum illis sermonem conferimus, si qua de fabulis
ac genealogiis occasio incidit, ibi clamosi atq; diserti sunt, & veluti quippiã herbarũ siue corticũ
aut radicum iuniperi de conuallibus rapientes, ad singula cum clamore currunt, dum aliquid
nugarum retexentes declamant, suoq; arbitratu magistri sunt. Porrò ad enucleandũ scripturę
CAP. IX sensum, ita egestate & fame steriles, ita squalentes & miseri sunt, & non solum dolere, verum-
etiam admirari possimus imbecillitatem puerilis sensus eorum. Sequitur. [Vidi dominum »
stantem super altare, & dixit. Percute cardinem & commoueantur superliminaria. Auaritia »
Eccle.10. enim in capite omnium, & nouissimum eorũ in gladio interficiam. Non erit fuga eius. Fugiet »
& non saluabitur ex eis qui fugerit.] Adhuc depromitur, & magis ac magis declaratur sen- »
1.Tim.6. tentia vindex contra supradictam superbiam Iacob, cũ dicit. Auaritia enim in capite omnium.
Nam cum auaritia de superbia quoq; tractari testis est sapiens vir, qui cũ dixisset, Auaro nihil
est scelestius, continuò subiunxit, Quid superbis terra & cinis? Diuitiarum nãq; comes superbia
Dominus stans super altare, Christus est stãs in cruce. est. Idcirco Apostolus. Diuitibus (inquit) huius mundi præcipe, non superbè sapere. Sed iam ad
mirandæ huius visionis sacramentum ingredientes, literæ ordinem prosequamur. Vidi (inqt)
dominum stantem super altare. Magna verè visio, & magnæ rei significatio extitit. Prophe-
tico spiritu vidit, & reuera futurum erat, quod illi talis visio præostendit. Quærimus ergo, vbi
vel quando factum sit tale quid, cuius in signum stans dominus super altare videri debuerit.
Quærentibus autem in toto Christi euangelio, vel in omni euangelicæ gratiæ sacramento,
nihil tam magnum, nihil tam euidens secundum huius visionis proprietatem nobis occurrit, q̃
schæma vel habitus domini nostri Iesu Christi crucifixi. Crucifixus namq; & sacrificiũ pro no-
bis factus, super altare crucis stetit, statione difficili, statione laboriosa sibi. Diligẽter animad-
uertendũ, nec vnquam oculis mentis nostræ debet abesse stationis illius spectaculũ. Pendebat
& stabat manibus ad crucis cornua confixis, pedibus ligno suppedaneo per clauorũ fixurã co-
Matt.27. hærentibus in modum stantis. Taliter stans ipse hostia, crux verò altare erat. Propter talem
eius stationem futurum erat, vt destrueretur illud Iudaicæ superbiæ templum, iustè profectò,
quia taliter stanti crudeles insultantes dicebant. Vah qui destruis templum, & in triduo illud
reædificas. Dixit ergo ita stans. Percute cardinem & commoueantur superliminaria. Cuicunq;
dixerit, siue videnti hæc prophetæ, siue angelo, nimirũ illa in visione percussio cardinis & cõ-
motio superliminarium certissimè affuturum significabat templi exterminium tanta percussi-
Auaritia in capite omnium. one, tanta commotione, vt hodieq; admiretur orbis terrarum. Quam ob causam? Auaritia e-
nim (inquit) in capite omnium, cui videlicet auaritiæ crudelissimæ fructus fuit auaris & impiis
scelus istud, q̃ taliter dominum super altare crucis stare fecerunt. Nam cum quotidie disputa-
ret contra auaritiam illorum, illud maximè concitauerat eos, quòd diutius non ferens pertina
ciam auaritiæ, propter quam domum patris domum orationis, speluncam fecerunt latronum,
scripturam impleuit dicentem: Zelus domus tuæ comedit me, mensas nummulariorum, cathe
Psal.68. drasq; vendentium columbas cõuertens, factoq; de resticulis quasi flagello cunctos eiiciẽs. Aua
Matt.21. ritia ergo in capite, id est, in summa intentione omniũ, & idcirco percusso cardine & motis su-
perliminaribus, id est, destructo summo sacerdotio, summis scribarum pharisęorũq; ordinibus,
nouissimum quoq; eorũ, id est, plebeium in gladio interficiam. Non erit fuga eis. Circundati
nanq; erunt & coangustati vndiq;. Quod e[...] fugerit, non saluabitur qui fugiet ex eis, [Si de- »
scenderint vsq; ad infernum, inde manus mea educet eos, Et si ascenderint vsq; ad cœlum, inde »
detraham eos. Et si absconditi fuerint in vertice Carmeli, inde scrutans auferam eos. Et si cęla- »
uerint se ab oculis meis in profundo maris, ibi mandabo serpenti, & mordebit eos. Et si abie- »
rint in captiuitatem coram inimicis suis, ibi mandabo gladio, & occidet eos. Et ponam oculos »
meos super eos in malum.] Mirabiliter dominus, qui super altare crucis stare habebat (vt »
iam dictum est) simul cum præostensione stationis illius omnipotentiam suam depromit, mira
Iohan.12. Omnia trahã ad me. declamatione asserit, quòd manus suas nullus inimicorum eius effugere possit. Nunc vt verba
hæc melius perpendere queamus, simul recordemur illud quod idem homo factus, iamq; passu
rus, siue super aram crucis staturus dixit. Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia trahã ad me.
Hoc illis dixit, qui iam illum in crucem leuare cogitauerant. Et quidem si solius gratiæ attra-
ctionem cogites, cum dicit: omnia traham ad me, subaudiendum est vtiq; electa. Si autem hoc
attendas, quod per illam in cruce exaltationem filii hominis iudiciariam super viuos & mor-
tuos accepit potestatem. accepit enim secundum humanitatem, cui nihil deerat secundum diui-
nitatem, cum dicat, omnia traham ad me, subintelligendum est actione potentiæ, vt manus
meas nullus vestrum possit effugere. Habens enim potestatem iudicium facere, sedebo su-
per sedem maiestatis meæ, atque omnes gentes congregabuntur ante me, & omnia electa

statuam

ſtatuam ad dexteram, reproba verò ad ſiniſtram meam. Nimirum quod illic idipſum intelli-
gendum eſt, & hic, videlicet quod nullus effugere poſsit manus huius domini, qui ſuper altare
crucis taliter tamq; dolendo habitu, pendendo ſtetit, ſtando pependit. Si deſcenderint (in-
quit) vſque ad infernū, etc. Iſta quinq; dixit, quorū tria quidem impoſsibilia erant fieri, vnū im-
poſsibile non fieri, itemq; vnum poſsibile fieri. Etenim vt anguſtiam fugiens homo viuens, ad
infernū deſcendat, ibiq; viuat vita incolumi, impoſsibile eſt. Attamē dicit. Si deſcenderint vſq;
ad infernum, inde manus mea educet eos, Item, impoſsibile eſt, vt homo pennas volucres aſſu-
mat, & in cœlum volet. Attamen dicit, Et ſi aſcenderint vſque ad cœlum, inde detraham eos.
Item, impoſsibile eſt, vt homo in piſcem mutetur, & profundū maris ſubintret. Attamen dicit,
Et ſi cælauerint ſe oculis meis in profundo maris, ibi mādabo ſerpenti, & mordebit eos. Quid
igitur per iſta quæ impoſsibilia ſunt, contendit, niſi quòd manus ſuas homo nuſquam effugere
poſsit, cum inde quoq; detrahere, vel illuc vſque perſequi poſſet, quo nullus viuens profugere
poteſt? Vnum eorū quæ dixit, poſsibile eſt (vt iam diximus) fieri, ſcilicet aſcendere in verticem
Carmeli. Sed vide quanta cum irriſione dicat, ſi abſconditi fuerint in vertice Carmeli. Valles *Matth. 5.*
enim & defoſſa terrarum potius, quàm vertices montiū captare ſolet qui cupit abſcondi, ciui-
tas aūt vel aliud quid in monte poſitum non poteſt abſcondi. Eſt tamen modus quidam in
infernum deſcēdendi, quo poſsit homo deſcendere, in fuga vultus domini, ſcilicet cum deſpe-
rans à deo, diabolo ſeſe maligno fœdere tradit. Nonnullos eiuſmodi fuiſſe in populo Eſaias in- *Eſaiæ. 28.*
ſinuat, cum dicit, dixiſtis enim, percuſſimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactū,
Flagellum inundans, cum tranſierit, non veniet ſuper nos, quia poſuimus mendaciū ſpem no-
ſtram, & mendacio pertracti ſumus. Item modo quodam quaſi in cælū aſcenditur, cum quis
ſuperbiæ pennis vltra ſemetipſum eleuatur. Et modo quodam in profundum maris intratur
videlicet ſectando curioſa, nimiaſq; ſubeundo curas ſeculi huius. Quocunque modo ſiue illum
ad inferna deſcenſum, ſiue illum aſcenſum ad cœlū, ſiue demerſionem illam in profundū maris
intelligas, illud Dauidicum ſemper decantandū eſt. Quo ibo à ſpiritu tuo, & quo à facie tua fu- *Pſalm. 138.*
giā? Si aſcendero in cælū tu illic es, ſi deſcendero ad infernū ades. Si ſumpſero pennas meas di-
luculo, & habitauero in extremis maris. Etenim illic manus tua deducet me, & tenebit me
dextera tua. Eſt etiam quidam abſcondendi modus in vertice Carmeli, videlicet ſecundum
nomen ipſum Carmeli, quod interpretatur ſcientia circunciſionis. Cum enim inimici Chriſti
quaſi ſcienter diſputant & contendunt de circunciſione carnis, vt videantur rationabiliter re-
pellere à ſe fidem euangelij, ecce abſconditi ſunt in vertice Carmeli, ſed inde ſerutās aufert eos
Chriſtus, dum ſcrutando ſcripturas nos Chriſtiani falſos illos eſſe cōuincimus. Vltimum eo- *Duplex*
rum quæ dicta ſunt, Et ſi abierint in captiuitatem coram inimicis ſuis, impoſſibile erat nō fieri, *mors Iudæo*
nec enim ipſi dimittere poterant, quin abierint ducti in omnes gentes captiui. Ibi (inquit) man- *rum in cap*
dabo gladio, & occidet eos. Hoc ſæpe factū eſt, vt ex his, qui diſperſi ſunt Iudæis cædes plurima *tiuitate.*
fieret, domino vtiq; mandante gladio, cuius in arbitrio gladius omnis eſt. quia non eſt poteſtas,
niſi à deo. Quod deinde ſubiungit, & ponam oculos meos ſuper eos in malum, & non in bonū, *Roman. 13.*
modis duobus iam dictis perficit, dum mandat ſerpēti & mordet eos inuiſibiliter morſu malo,
qui æterna mors animę eſt. dum mandat gladio, & occidit eos occiſione viſibili, quę corporalis
mors eſt. Vtrunq; hoc intelligimus, & in pſalmo, cum dicit, Tradentur in manus gladij Roma *Pſalm. 62.*
norum, & ſecundum animam partes vulpum, id eſt, malignorum ſpirituum ſunt. Et ſecūdum
animam quidem omnes, quoniā impœnitentes ſunt, morſu ſerpentis moriuntur, & partes vul-
pium ſunt, ſecundū corpus vero non in omnibus gladio mandatū eſt vt occidat eos, quia præ-
ter hoc, quod reliquiæ ſaluandæ ſunt, etiam memorię & honori Chriſti prodeſt vita & diſperſio *Roman. 11.*
illorum, quemadmodum ipſe dicit id pſalmo: Deus oſtendit mihi ſuper inimicos meos, ne oc- *Pſalm 58.*
cidas eos, ne quando obliuiſcantur populi mei. Diſperge illos in virtute tua. Multū enim Chri-
ſtum colentibus confert hoc, quod Chriſti inimici Iudæi inter eos viuunt. Secum nanq; libros
baiulant, in quibus inueniuntur cuncta, de quibus confirmamus fidem Chriſtianam, nec dicere
poteſt quis, quod noua doctrina ſit, dum antiquam proferimus authoritatem ex libris quos ha
" bent illi. Sequitur, [Et dominus deus exercituū, qui tangit terrā, & tabeſcit, & lugebunt omnes
" habitantes in ea. Et aſcendet ſicut riuus omnis, & defluet ſicut fluuius Aegypti. Qui ædificat in
" cælo aſcenſionem ſuam, & faſciculum ſuum ſuper terram fundauit. Qui vocat aquas maris, &
" effundet eas ſuper faciem terræ, dominus nomen eius.] Quia dixerat ibi, mandabo gladio, & *Dominus*
occidet eos, valde conuenienter de illo propheta ſubiunxit, & dominus deus exercituū, ſubau- *exercituū,*
ditur, ipſe eſt, qui hoc ſe facturū dicit, quia profecto mandare poteſt gladio, qui dominus exerci *Chriſtus.*
tuum eſt, qui non vnum tantùm, ſed multos exercitus habet, quia videlicet Aſſyriorum, atque
Chaldæorum, præſertim & Medorum, Græcorum, atq; Romanorū, & omnium gentiū exerci
tus ſeruierunt & ſeruiunt ei, quamuis neſciētes, vt videlicet regnū aliud alio ſuperueniente de-
ſtruatur, iuſto eius iudicio, ſicut poſtmodū dicturus eſt, ecce oculi domini dei ſuper regnum pec
cās, & conterā illud à facie terræ. Cū ergo dicit, & dominus deus exercituū, ſubauditur, ipſe eſt,

mirari se non vult, quòd dixerit se gladio mandare, qui quando stetit (vt iam dictum est) super
Matth. 26. altare, id est, patibulũ crucis, gladium nullum ostēdit, nec saltem patrē rogare voluit, vt quod
facere poterat, plus quàm duodecim legiones angelorũ exhiberet sibi. Quod protinus sub-
Alii benè iungit, qui tangit terram & tabescit, in vtranq; partem, scilicet in bonã & in malã intelligi po-
alii malè ta test, quia postquam à terra exaltatus est, alii tangentes illũ salui facti sunt, alii perierũt. Siquidē
bescunt. tangentes illi pauci ex Iudæis, multi ex gentibus tabescentes, & compũcti corde, pœnitentiã
egerint. itemq; multi, tam Iudæi quàm gentiles, malè tabescētes & inuidētes, euangelio Christi
tangente, id est, percutiēte illo, tam in anima quàm in corpore perierunt & pereũt. Etenim ta-
bescere tam in bona quàm in mala significatione poni, nõ est dubiũ. In bona vt illic, tabescere
Psalm. 118. me fecit zelus meus, quia obliti sunt verba tua inimici mei. In mala vt alibi, Peccator videbit,
Psalm. 111. & irascetur, dentibus suis fremet & tabescet. Item quod sequitur, & lugebunt omnes habi-
Matth. 5. tantes in ea, similiter in vtranq; partē rectè intelligitur. Nam qui compuncti corde pœnitentiã
egerunt, bonũ luctũ habuerunt, iuxta illud, Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Qui
Supra. 8. vero pœnitentiã nõ egerunt, maximè Iudæi, malũ luctũ habuerũt, videlicet de quo superius di-
ctum est. Et conuertam festiuitates vestras in luctũ, & omnia cantica vestra in planctũ. Item
quod sequitur, & ascēdet sicut riuus omnis, & defluet sicut fluuius Aegypti, in vtranq; partem
diuidendũ est. Nam ascendere bonũ, defluere malũ est. In his qui pœnitentiã egerũt, fides euan-
gelii, gratia spiritus sancti de fonte Christo procurrēs, sicut riuus ascendit in his, qui impœniten
Defluũt cæ- tes fuerunt vel sunt, maximè in Iudæis, cuncta carnaliũ cęrimoniarum vanitas & inutilitas de-
rimoniæ. fluit, & est vbiq; contemptibilis, nullusq; iam verus dei cultor illas suscipit. Defluit (inquam) si-
cut fluuius Aegypti, quia videlicet nõ vtcunq; contemnũtur cærimoniæ carnalis Iudaismi, sed
ita, vt quicunq; illas exercent, reputentur, & sint velut Aegyptii, id est, tenebrosi, & omnino ru
bri maris, quod est baptisma Christi, transitu indigni. In his quoq; qui ex gentibus crediderunt
Matth. 22. iste prophetię versiculus sic impletur, vt quod valde timendũ est, multi vocati pauci verò sint
electi. Nam quia pauci electi sunt, rectè dicitur, & ascēdet sicut riuus omnis, qui videlicet riuus
minor est quam fluuius. & quia multi sunt vocati, qui nõ pertingũt ad electionis ascensum re-
ctè subiungitur, & defluet sicut fluuius Aegypti. Ex ipsis qui ascendũt sicut riuus (vt iam di-
Ephes. 1. ctum est) complerũ propositum dei in ædificationem ecclesiæ Christi, quod est corpus eius, ple-
Coloss. 1. nitudo eius, cuius ipse caput est, sicut Apostolus dixit. Rectè ergo subiũgitur, qui ędificãt in
cœlo ascensionem suã. Ascensio nanq; riui omnis, id est, electi omnis, spiritualē ex ipso gratiã ha
Psalm. 121. bētis, ascensio ipsius est. Quod enim illuc ascenderũt tribus tribus dñi, nõ ascendentiũ facultas,
Iohan. 3. sed gratia vocãtis agit. Et nemo ascēdit in cœlũ, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis qui est
Ephes. 4. in cœlis. Et Apostolus cum dixisset, qui descendit ipse est, & qui ascendit super omnes cælos, vt
impleret omnia, & ipse dedit quidē quosdã apostolos, quosdã aũt prophetas, alios vero euãgeli
stas, alios aũt pastores & doctores, ita sententiã compleuit ad consummationē sanctorũ in opus
ministerij, in ædificationē corporis Christi. Pulchrè ergo dictũ est, qui ædificat ascensionē suã in
cœlo. quia videlicet ascensus sanctorũ, corporis Christi ædificatio est. & quod mēbra sequũtur
ascēdendo, gratia capitis est pręeuntis, quod solum propria virtute ascendit. Et fasciculũ suum
(inquit) super terrã fundauit. Nimirũ quãdo Christus in cœlũ ascēdit, paruũ apostolorũ nume-
rum in terra reliquit, & eosdē misso sancto dilectionis spiritu, quasi in fasciculũ ligauit vinculo
charitatis, & vnitate fidei, & eiusmodi fasciculũ fundauit, id est, in fundamēto posuit, & super il
lum ecclesiã suam ædificauit. Deinde & de gentibus nonnullos tanta impleuit vbertate cœ-
lestis gratiæ & verbo doctrinę, vt secundum apostolorũ imitationē possent ecclesiã Christi in-
struere. Hinc protinus subiungit, Qui vocat aquas maris, & effundit eas super faciē terrę. Maris
nanq; nomine interdũ gentilitas significatur, vt illic. Propterea nõ timebimus, dum turbabitur
Psalm. 45. terra, & transferētur mõtes in cor maris. Hoc enim hunc habet sensum, Non timebimus tribu-
lationes futuras, quæ tunc erũt, quando turbatis & repellentibus verbũ domini Iudæis, quibus
primum oportebat prædicari euãgeliũ, transferentur apostoli in mediũ gentiũ. Itaq; qui vocat
aquas maris, & effundit eas super faciē terrę, idē est ac si dicat, qui homines gentiles salsas & in-
sipidas habētes aquas secularis sciētiæ, sursum vocat & cœlestia facit sapere, constituitq; docto-
res, vt tam loquendo, quàm scribēdo cõpluant terrã ecclesiæ. Quis hæc tanta & talia facit? Do
minus (inquit) nomē eius, quia reuera nõ posset talia facere, nõ posset de mortuis resurgēs in cœ
lo ascensionē suam ędificare, nisi esset dominus. Idcirco & Dauid cum dixisset, Iter facite ei, qui
Psalm. 67. ascēdit super occasum, cõtinuò subiũxit, dominus nomē illi. Hoc Iudæi multũ grauiter tulerũt
quòd gētiles vocati & recepti sunt, inuidētes saluti illorũ. Exempli gratia, ita vt Petro dicerēt,
Act. 11. Quare introisti ad viros præputiũ habētes? Et multa his similia. Rectè ergo sequitur, [Nũquid "
non vt filij Aethiopũ vos estis mihi filii Israel, ait dominus? Nũquid nõ Israel ascendere feci de "
terra Aegypti, & Palæstinos in Cappadocia, & Syros de Cyrene. Ecce oculi domini dei super "
regnũ peccãs, & conterã illud à facie terrę.] Ac si dicat, Quid gloriamini vos Iudęi de propie- "
Roman. 3. tate dei, & gentibus derogatis? An Iudæorũ deus tãtùm? nonne & gentiũ? Imo & gentiũ, sicut
Aethyo-

Aethyopes,ita & vos mihi estis nec magis aut minus propinqui,quia sicut Iudęos,ita & Aethy
opes ego creaui.Quòd si in hoc gloriamini,& propter hoc vos potius quàm alias gentes ad me
pertinere iactatis,quia feci vos ascendere de terra Aegypti.Nunquid propter hoc alterius na-
turæ siue conditionis quàm cæteri homines estis? Nempe & Palæstinos de Cappadocia,& Sy-
ros ascendere feci de Cyrene . Non ergo erigamini in superbiam, quod vos de Aegypto edu-
xerim, & quasi peculiarem populum meum, Pharaoni seruire nō passus sim,neq; arbitremini,
quod propter hoc solis vobis debeatur regnum dei,quia videlicet & in hoc sæculo Aethyopes,
Palæstinos,Syros,atq; Iudęos,distantes locis atq; corporibus , mortalitatis lege sociaui, & pro
arbitrio meo seruos meos huc illucque committo,& in vniuersas prouincias transfero,& in illa
cælesti Sion,cuius fundamenta sunt in montibus sanctis,similiter omnes,siue ex omnibus gen
tibus,quoscunq; fides cōmendauerit, congruis mansionibus collocet, sicut per psalmistā dicit,
Memor ero Raab & Babylonis,scientiū me.Ecce alienigenæ,& Tyrus, & populus Aethyopū, *Psal.86.*
hi fuerunt illic.Econtra,sicut æquali cōditione omnes sunt facti, ita quicunq; peccauerint,ęqua
li iudicij mei sentētia punietur , & omnia absq; discretione personarū impia regna subuertam.
Nam ecce(inquit)oculi domini super regnum peccans, & conteram illud à facie terræ . Quod
autem vel cuius gentis regnum tantum peccauit, quàm illius quæ prophetas occidit,& ipsum
prophetarum dominum crucifixit? Ne ergo in superbiam erecti,peccatores ex gentibus ad fi- *Rom.8.*
dem venientes,repellendos esse censeatis,quia Iudæi non minus quàm Græci,imò primum,si-
ue magis quàm Græci,iram & indignationem,tribulationem,& angustiam sunt recepturi, qui
cunq; non acquiescunt veritati, ita vt regnum quoq; illorum temporale destruatur, etenim à
“ facie terræ conteram illud . [Veruntamen conterens non conteram domum Iacob,dicit domi
“ nus,Ecce enim mandabo, & concutiam in omnibus gentibus domū Israel,sicut concutiuntur
“ in cribro,& non cadet lapillus super terrā.In gladio morientur omnes peccatores populi mei,
“ qui dicunt,nō appropinquabit, & non veniet super nos malum.] Certam,& quæ falli nō possit
suam deus commendat prouidentiam,dum præmisso,ecce oculi domini dei super regnum pec
cans,& conteram illud à facie terræ,subiungit, verum cōterens non conteram domum Iacob.
Idem enim est ac si dicat, Conteram quidem domum Iacob in reprobis, sed non conteram in
electis.Impossibile namq; est,dum conteritur regnum Iudaicum contritione Romanæ virtutis,
dum occiduntur,dum dispergūtur in omnes gentes captiui,perire deo quenquam ex illis quos *Rom.11.*
pręsciuit & prędestinauit . Non enim regnum vel gentem illam sic contriuit, vt nullum ex illa
saluum esse velit. Hinc Apostolus dicit, Nunquid reppulit deus populum suum? Absit.Nam
& ego Israelita sum ex semine Abrahę de tribu Beniamin. Non reppulit deus plebē suam quā *Vbi supra.*
pręsciuit,&c.Pulchra valde similitudine ipsum mysteriū innuit,de quo Apostolus.Nolo enim
(inquit) vos ignorare fratres mysteriū hoc,vt nō sitis vobis ipsis sapientes,quia cæcitas ex par-
te cōtigit in Israel,donec plenitudo gentiū intraret,Pulchra(inq̃)similitudine idipsum prophe
tatur hic dicendo,Ecce enim mandabo,& concutiam in omnibus gentibus domum Israel, si-
cut concutitur in cribro , & non cadit lapillus super terram . Cuncta tribulatio siue angustia,
qua coangustati & contribulati Iudæi,in omnes gentes sunt euentilati ac dispersi, velut cōcus-
sio cribri extitit,quomodo si puluerulenta collapsi muri cribro congesta concutiantur,vt pul
uere in terram cadente soli remaneant lapilli , in opus restaurationis conferendi. Vnde præ-
misso, in gladio morientur omnes peccatores populi mei, qui dicunt,nō appropinquabit, &
“ nō veniet super eos malū,continuò subiungit. [In die illo suscitabo tabernaculū Dauid quod
“ cecidit,& reædificabo aperturas murorū eius,& ea quæ corruerant instaurabo,& reædificabo
“ eum sicut in diebus antiquis, vt possideant reliquias Idumææ, & omnes nationes, eo q̃ inuo- *Acto.15.*
“ catum sit super eos nomen meum,dicit dominus faciens hæc.] Quem enim sensum hæc habe
ant,apostoli probant, vbi quæstione suscitata,cur homines ex gentibus Paulus ac Barnabas
absq; circuncisione & obseruantia sabbati suscepissent.Petrus respondit vt debuit, Cuius sen
tentiam probans Iacobus hæc locutus est, Viri fratres audite me,Symon narrauit,quemadmo
dum primum deus visitabit sumere ex gentibus populum nomine suo,& huic cōcordant ver-
ba prophetarū,sicut scriptum est,Post hæc reuertar,& reędificabo tabernaculum Dauid,quod
cecidit,& diruta eius reædificabo,& erigā illud, vt requirant cæteri hominū dominū,& omnes
gentes super quas inuocatū est nomen meū,dicit dominus,faciens hæc,Notum à seculo est do-
mino opus suum . Igitur domus Israel, quæ cōcutitur in cribro,ruinosa domus, & collapsum
tabernaculum est,quia dominus stans super altare, id est,in ara crucis appēsus, ab illis (sicut iā *Domus Israel nunc ruinosa est.*
superius dictum est)percuti iussit cardinē, vt commouerentur superliminaria,& lapilli residui,
quorū nullus cecidit super terram. reliquiæ sunt,de quibus Apost.cū præmisisset,sed quid di-
cit Heliæ responsum diuinum. Reliqui mihi sepiē milia virorum,qui non curuauerunt genua *3.Reg.19.*
ante Baal,sic ergo(inquit)& in hoc tēpore reliquiæ secundū electionem gratiæ saluę factæ sunt. *Rom.11.*
Porrò, peccatores eiusdē populi omnes in eo sunt peccatores,quòd dicūt,non appropinquabit
& nō veniet super nos malū,& idcirco in gladio morientur,inquit.Ergo non parui criminis est

dicere non appropinquabit, & non veniet super nos malum. cum deus vel spiritus sanctus di-
cat per os prophetarum, appropinquabit & veniet super vos malũ. Veraciter crimen hoc esse
Genes.3. magnum antiquo & nimis dolendo exemplo est comprobatũ. Nam deus dixit: In quocũq; die
comederis ex eo, morte morietis. Econtra serpens, Nequaquã (inquit) morte moriemini. Itaq;
qui per serpentem dixit, nequaquã moriemini, cum deus dixisset, moriemini. idem spiritus ma
lignus per os pseudoprophetarũ dicebat, non appropinquabit & non veniet, cum spiritus san
ctus per prophetas suos diceret, appropinquabit & veniet super vos malum. Proinde ipsi qui-
dem pseudoprophetæ serpenti similes, & maledictione digni sunt. peccatores autẽ, qui magis
credunt pseudoprophetis quàm prophetis domini, tam iustè in gladio moriuntur, quàm iustè
Adam siue mulier eius, pro eo quòd serpenti magis quàm deo credidit, sententiam excepit, vt
Duplex gladius. de paradiso expelleretur. Gladiũ autẽ hic nõ solùm Romanorum intelligimus, quia videlicet
eo non omnes peccatores illius populi mortui sunt, sed potius gladiũ inuisibilem, qui percutit
interiora omnis impœnitentis animæ, quẽ Psalmista metuens. De gladio (inquit) maligno erue
Esaie.143. me. Ecce in die isto, qui dies salutis est, & tempus acceptabile, suscitatur illud tabernaculũ Ia-
cob quod cecidit, quia pro Iudæis incredulis ponuntur gentiles creduli tanquam lapides viui
1.Petri.2. super fundamentum viuorum apostolorũ & prophetarũ, & hoc modo reædificatur verus Da
uid, lapis angularis, sicut in diebus antiquis, id est, non ex operibus legis, siue cæremonijs carnis,
Ephes.2. sed ex fide, per quam Abrahã iustificatus est, per quam Noe cõplacuit, per quam Abel pluri-
Hebr.11. mam deo hostiam obtulit, & possident nunc posteri huius Dauid reliquias Idumeæ & omnes
nationes, sine acceptione personarum, eo quòd inuocetur nomen domini super eos, Vbi enim
inuocatio nominis domini, nulla est distinctio Iudæi & Græci. Et vt scias, quia quicquid audisti
stabile & ratum est, nec infectum remanere potest, non alius, sed ipse, dicit dominus, faciẽs hæc.
Quæ sunt hæc? Quænam nobis ostendis, dicendo: faciens hæc? Nimirũ stans super altare, &
percutiens cardinem, & superliminaria commouens, in gladio interficiens omnes, quorum in
capite auaritia est, tangens terram vt tabescat, & lugere faciens omnes habitantes in ea, ædi-
ficans in cœlo ascensionem suam, & fasciculum suum super terram fundans, vocans aquas ma
ris, & effundens eas super faciem terræ, & conterens regnum peccans, & concutiẽs in omnibus
gentibus domum Israel, suscitans tabernaculũ Dauid, id est, ecclesiã suam (ipse est enim verus
Dauid) & reliquias Idumææ possidens, id est, de terrenis, & terrena sapientibus hominibus cœ-
lestes faciens, cuius dixisse fecisse est. Sequitur [Ecce dies veniunt, dicit dominus, & compræhẽ- „
det arator messorem, & calcator vuæ mittentem semen. Et stillabunt montes dulcedinem, & „
omnes colles culti erunt. Et conuertam captiuitatem populi mei Israel, & ædificabunt ciuita- „
tes desertas, & habitabunt in eis, & plantabunt vineas & bibent vinum earum. Et faciẽt hor- „
tos, & comedent fructus eorum. Et plantabo eos super humum suam, & non euellam eos vltra „
de terra sua, quam dedi eis, dicit dominus deus tuus.] Ecce finis loquendi in hoc propheta vi-
de qualis sit. Si solum respicias literæ corticem, vile est & exiguum, quod à glorioso & magno
1.Corin.6. deo promittitur, quia bonis & malis commune est, & bonis quidem non magnopere curandũ,
non magna solicitudine quærendum. malis aũt concupiscibile, quorũ deus venter est, de qua-
Esaia.64. libus Apostolus, Esca (inquit) ventri, & venter escis, deus aũt & hunc & illã destruet. Si aũt cor-
ticem discutias, quemadmodum hic idem propheta sycomoros vellicabat, & sub vtilitate lite-
ræ preciosum, id est, spiritualem sensum requiras, gloriosum est, & præclarum quod deus glo-
riæ promittit in hac sermonis consummatione sperantibus in se, quod oculus non vidit, quod
auris nõ audiuit, quod in cor hominis nõ ascendit. Dicit aliquis, Quæ fuit necessitas, vt maximè
Duplex seductio, bona s. et mala. in calce sermonis talis promereẽ litera, quæ maximè carnales mulceat? Videlicet quia sic ex-
pediebat, vt pueros illos, apud quos seruãda erat sancta scriptura, seduceret seductione bona,
propter eos quibus proficere habebant mysteria, quæ continentur in prophetis suo tempore
reuelanda. Est enim seductio bona, qua non solum reprobus, verumetiam probus aliquis, ne-
Hiere.20. sciens diuinis consilijs obsequium præstat, in tantum, vt Hieremias dicat, Seduxisti me domine
& seductus sum, fortior me fuisti, & inualuisti. Idem enim est ac si dicat, proposueram ego tacere
de huiusmodi, tu aũt, vt tacere non possem, motum quasi impatientis animi, id est, zelũ bonum
Iudæi volebãt sibi prophetari bona carnalia & fortem impegisti. Sequitur nanq; postmodum & dicit, Et dixi, Non recordabor eius, neq; lo-
quar in nomine illius. Et factus est in corde meo quasi ignis exæstuãs, claususq; in ossibus meis,
& defeci, ferre non sustinens. Econtra pueris & carnalibus istis dicemus, qui scripturas sanctas
nunquam custodissent, si vim illarũ intellexissent. Seduxit vos dominus & seducti estis, fortior
vobis fuit & inualuit, Si enim ita locutus fuisset in prophetis, vt nihil boni sonare videretur li-
3.Reg.vlt. tera vobis pessimis, irasceremini contra spiritum propheticum, quemadmodum iratus est rex
Hiere.36. vester Achab contra Michæam prophetam, dicens ad Iosaphat regẽ Iuda, Nunquid non dixi
tibi, quia non prophetat mihi bonum, sed semper malum? Ira irati sanctam scripturam succen
deretis, sicut fecit rex Sedechias, qui cum legerentur sibi verba Hieremiæ, lectis iam tribus pa-
gellis aut quatuor, scidit volumen scalpello scribæ, & proiecit in ignem qui erat super arulam,
donec

donec consumeretur omne volumen igni qui erat in Arula. Bonum ergo fuit vos seduci tan-
quā pueros,& sic repromitti spiritualibus spiritualia, vt putaretis vobis carnalibus promitti
carnalia,qualia sunt hæc, vt arator messorem,& calcator vuæ mittentem semen comprehen-
dat,sicut per bonam tēperiem fieri solet, dum statim post messem impletis horreis ad sufficiē-
tiam præsentis anni,subsequens arator semen iaciat in spem futuri, nec mora vlla intercedēte
vindemiæ tempus sit, quam non sinit vuarum maturitas vltra differri. Hæc enim carnaliter
intelligentes, vobismetipsis blandimini, dicentes, Vobisipsis post aduersa rursus prospera
promittis cum impœnitentes sitis. Et per hanc quidem occasionem scriptura sancta penes vos
hactenus seruata est,& seruatur. Vos autē interea captiui, & dispersi estis, & in peccato vestro
moriemini. Nunc tandem literam hanc discutientes sensum quæramus, qui intrinsecus latet.
Ecce(inquit)dies veniunt dicit dominus, & comprehendet arator messorem, & calcator vuæ *Ioan. 4.*
mittentem semen.Isti dies iam venerunt, sicut testatus est ipse dominus ad discipulos suos lo- *Aratores*
quens & dicens,Ecce dico vobis, leuate oculos vestros, & videte regiones, quia albæ sunt iam *patriarchæ,*
ad messem,qui metit,mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternam. Vt & qui *messores apo*
seminat simul gaudeat & qui metit.In hoc enim est verbum verum, quia alius est qui seminat, *stoli.*
& alius qui metit. Ego misi vos metere, quod nō seminastis. Alij laborauerūt, & vos in labo-
res eorū introistis.Breuiter dicendum,qa qui laborauerunt & seminauerunt patriarchæ & pro-
phetæ,qui autem in labores illorum introierunt,apostoli sunt. Patriarchæ nanq; laborādo,id
est,peregrinando,& de gente in gentem,& de regno ad populum alterum pertransiendo,semi
nauerunt,id est,promissiones beati seminis futuri (quod est Christus) accipere meruerūt,ipsum
autem oculis suis non viderunt,tantummodo spe inhiantes, & per hæc seruientes in modū arā *Psal. 104.*
tium & seminantium. Apostoli autem præsentem Christum eundem beatis oculis viderūt. &
receperunt eum in modum metentiū. Propterea dixit illis, beati oculi qui vident, quæ vos vi-
detis.Dico enim vobis, quòd multi ꝓphetæ & reges voluerunt videre quæ vos videtis,& nō *Luc. 10.*
viderunt,& audire quæ auditis,& non audierunt.Igitur quod nunc ait, & comprehendet ara-
tor messorem, idem est, ac si dicat, patriarchæ simul & apostoli gaudebunt in semine Abrahæ
quod est Christus,in quo promissam pariter accipiant benedictionem, vt quemadmodum di-
cit & qui seminat simul gaudeat & qui metit. Neq; enim sic apostoli in labores eorum introie-
runt,vt eos excluderent,sed ecce simul gaudent, & alii qui ante aduentū eius seminauerunt,&
isti qui in aduentu eius messuerunt. Porrò, calcator vuæ, qui comprehendit mittentem se- *Calcator*
men,idem est qui & messor.& mittens semen, idem est qui & arator. Nam(sicut dictum est) *vuæ.*
anteriores patres sancti,& arantes & mittentes semen fuerunt.Apostoli verò & messores & cal
catores vuæ sunt,messores quia præsens Christus maturum fuit illis frumentū,calcatores vuæ
quia mustum sancti spiritus de illo sumpserunt,vel quia passioni eius præsentialiter communi
cantes,calicem eius biberunt.Et stillabunt (inquit) montes dulcedinem, & omnes colles culti
erunt.Montes iidem apostoli sunt,propter excellentiam meritorum,qui per totū mundū dul-
cedinē pacis, & remissionis peccatorum stillauerunt, prædicando in nomine Iesu Christi pœ-
nitentiam & remissionem peccatorum. Isti autem audientes, & audiendo iustificati,tanquā col
les bene culti, fructum bonum reddiderunt. Et conuertam(ait)captiuitatē populi mei Israel,
id est,soluam vincula peccatorum,& diruam erroris & ignorantiæ carcerem, quæ vera capti-
uitas erat,in qua detinebamur nos,qui nunc dicimur & sumus Israel. Quod deinde subiungit, *Ecclesiæ*
Et ædificabunt ciuitates desertas,& habitabunt in eis, & plantabunt vineas, & bibent vinum *Christi di-*
earum,expositione iam non indiget, cum videamus vbiq; terrarum per desertum gētilitatis, *cuntur, ciui*
quæ prius à deo deserta fuerat,surrexisse Christi ecclesias, quæ & ciuitates propter fidei firmita *tates, vineæ*
tem, & vineæ propter spei quæ non confundit hilaritatem,& horti propter charitatis delicias *& horti.*
rectè dicuntur,in quibus habitant qui verbo illas ædificauerunt, vndè bibunt vinum lætitiæ,
qui præceptis illas informauerunt,vndè comedunt fructus,qui cōsiliis prouexerunt,quia sicut
qui metit, ita & qui ædificat huiusmodi ciuitates, & qui plantat huiusmodi vineas, & qui facit
eiusmodi hortos,mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternam. Vndè & sequit̃,
Et plantabo eos super humum suam,& non euellam eos vltra de terra sua quam dedi eis.Hu-
mus nanq; quam dedit sanctis suis paradisus deliciarum est, in quo primum hominem posuit,
Quia ergo in Adam omnes humum siue terram illam perdiderunt, & exortes facti sunt regni
cælorum,per aduentum autem Christi ita recuperauerunt,vt amplius non perdant,rectè cum
dixisset,& plantabo eos super humum suam,protinus addidit, non euellam eos vltra
de terra sua quam dedi eis, vertitq; se ad aurem cuiuslibet nostrum gratula-
bundus dicendo, dicit dominus deus tuus.

FINIS LIBRI QVARTI ET VLTIMI IN
Amos prophetam.

PROLOGVS RVPERTI IN

ABDIAM PROPHETAM.

Abdias fuit tẽpore Heliæ. QVartus in ordine duodecim prophetarum Abdias est. Hic ille esse perhibe-
tur, qui in libro Regũ loquitur ad Heliã, Et nunc dicis mihi, Vade, dic domi-
no tuo, adest Helias. Cũq; recessero à te, spiritus domini alportabit te in locũ
3.Reg.18. quẽ ignoro, & ingressus nũciabo Achab, & nõ inueniẽs te, interficiet me. Ser-
uus aũt tuus timet dominũ ab infantia sua. Nũquid nõ indicatũ est tibi domi
no meo, quid fecerim cũ interficeret Iezabel prophetas dñi, q abscõderim de
ꝓphetis dñi centũ viros, quinquagenos & quinquagenos in speluncis, & paue
4.Reg.1. rim eos pane & aqua? Dicitur etiã hic fuisse tertius ille princeps quinquagenarius, cui pepercit
Helias dicẽti, Homo dei, noli despicere animã meã, & animã seruorũ tuorũ, qui mecũ sunt. Ecce
descendit ignis de cælo, & deuorabit duos principes quinquagenarios primos, & quinquage-
nos, qui cũ eis erãt, Sed nũc obsecro, vt miserearis animæ meæ. Postmodũ relicto Ochoziç re-
gis ministerio, factus Heliç discipulus prophetauit, qui etiã morte ꝓpria obijt, sepultus cũ patri
bus suis in Sebaste ciuitate, vbi & Helisæus ꝓpheta, & Ioannes Baptista venerabiliter requi-
escũt. Igitur quia centũ ꝓphetas aluerat, accepit gratiã prophetalẽ, & de duce exercitus dux ec
Matt.10. clesiæ factus est. Vndè & rectè & probabiliter in euãgelio suo loquitur dñs noster, Et qui recipit
prophetã in nomine ꝓphetæ, mercedẽ prophetæ accipiet. Etenim quàm verè dicat, præcedens
in isto exẽplũ probat, qui pro eo q paruulũ prophetarũ gregẽ tunc pauerat in Samaria, factus
& ipse ꝓpheta nũc in toto orbe Christi pascit ecclesias. Et hoc notandũ, q sicut in actibus apo
Abdias seruus domini stolorũ, qui primus martyrio coronãdus erat, diuino quodam pręsagio vocatus est Stephanus,
quod interpretatꝰ coronatus. ita iste, qui taliter dño seruire ealẽq; seruitutis mercedẽ recipere ha
bebat, vocatus est Abdias, quod interpretatꝰ seruus dñi. Accedamus ad hũc seruũ dñi, & audi-
amus quid per eũ dicat ipse, qui per sanctos ꝓphetas locutus est spũs dñi, nõ dubitãtes, q quã-
uis versuũ supputatione paruulus ꝓpheta sit, sensibus tamen sit magnus .i. totus spiritualis.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS, IN ABDIAM PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER VNICVS.

VISIO Abdiæ] Quæ visio dicitur Abdiæ, visio est dei, id est, quã deus Abdiæ
Ezech.1. ostendit. Vndè & Ezechiel, aperti sunt (inquit) cęli, & vidi visiones dñi. Propte- »
rea qui nunc prophetæ dicuntur, olim dicebantur videntes, eo q viderẽt dei
1.Reg.9. visiones. Nã in libro Reg. ita legimus, Olim in Israel sic loquebatꝰ, vnusquisq;
vadẽs cõsulere deũ. Venite & eamus ad videntẽ. Qui enim ꝓpheta dicit ho-
Duplices visiones. die, vocabatꝰ olim videns. Visiones aũt hęc differunt, q alibi mõstrante deo,
significatiuæ vidẽtur imagines, quales maximè viderũt iã dictus Ezechiel &
Daniel. alibi sine imaginibus diuinæ suo modo vidẽtur & percipiuntꝰ locutiones, quẽadmodũ
hic de semetipso dicit, Visio Abdiæ, & tamẽ nullã se similitudinẽ siue imaginẽ narrat vidisse.
Et de ista quidẽ visionis qualitate nõ dubiũ est sanctos ꝓphetas certũ habuisse visum siue intel-
lectũ, spiritu sancto in ipsis loquẽte. De illa verò qualitate vidẽdi, qua præmonstrabãtur imagi
nes, illud sciendũ, qa non statim intellectus sequebatur visum, sicut de semetipso testatꝰ Daniel.
Danie.7.8. Cũ enim vidisset quatuor bestias grandes de mari ascendẽtes, accessi (inquit) ad vnũ de assistẽ-
tibus, & veritatẽ quærebã ab eo de omnibus his. Itẽ, cum vidisset arietẽ cornibus ventilantem
contra occidentẽ, & cõtra aquilonẽ, & cõtra meridiẽ, & aduersus eum currentem hircũ, qui ha
bebat cornu insigne inter oculos suos, postmodũ subiũxit, Cum viderẽ ego Daniel visionẽ &
Edõ, Esau, et Seir, tria nomina, rei vna. quærerem intelligentiam, ecce stetit in conspectu meo quasi species viri, & audiui vocem viri
inter Vlai & clamauit, & ait, Gabriel fac intelligere istã visionẽ. [Hęc dicit dominus deus ad E- »
dõ. Auditũ audiuimus à domino, & legatũ ad gentes misit. Surgite & consurgamus aduersus »
eum in prælium.] Edom ipse est Esau, qui & alio nomine dicitur Seir. Cur aũt vocatus sit Edõ, »
Gene.25. historia prodit dicẽs, Coxit aũt Iacob pulmẽtum. Ad quẽ cum venisset Esau de agro lassus, ait,
Da mihi de coctione hac rufa, quam ob causam vocatum est nomen eius Edom. Edom quip-
1.Reg.16. pe interpretatur rufus, & est nomen hoc gulæ eius monimẽtum, eo quòd pro coctione rufa vẽ
diderit primogenita sua. Attamen idem colore quoq; rufus erat, sicut scriptum est, Qui pri-
mus egressus est, rufus erat, & totus in morem pellis hispidus. Vndè notandum, quòd non
naturæ accidens color reprehensibilis iudicatus est, vt propter hoc tali vocabulo denotaretur

& discere-

& diceretur Edom, præsertim cum & sanctus Dauid rufus fuerit, sed animi vitiū & immoderatus rufæ coctionis appetitus meruit, vt nominis eiusmodi hæreditatē sortiretur. Quid autē genus illud Edom tunc temporis agebat, vel in quo merebatur, vt contra illum visio tam dura prophetæ, siue sermo domini demonstraretur? Valde nãq; dura est, sicut ex tota serie lectionis huius manifestum est. Si temporum illorū gesta reuoluimus, constat quia fœderatus erat Israeli Edom, in tantum vt cum Iorā filio Achab, sub quo iste Abdias pauerat prophetas domini, pergeret ad prælium contra Moab. Quid igitur super hoc animaduertendum, nisi quia verba visionis huius, cū non hominis, sed spiritus sancti verba sint, spiritualiter pensanda sunt? Edom quippe (quod interpretatur rufus, siue sanguinolentus) nō solus iste homo fuit Isaac & Rebeccæ filius, sed omnis quicunq; vitium eius imitatur, sectando gulā, & fraternū gerendo odiū, sicut ille fecisse non ignoratur. Si hoc ita nō esset, Apostolus nequaq̄ diceret, his qui vtiq; secūdum carnem, qui ex Esau qui & Edom, sed ex Iacob geniti fuerant. Contemplantes ne quis desit gratiæ dei, ne qua radix amaritudinis rursum germinans impediat & per illam inquinētur multi, ne quis fornicator, aut profanus vt Esau, qui propter vnā escā vendidit primogenita sua. Itaq; si verba visionis ritè perpendas, quæ nulla testatur historia dignè, & sicut propheticam condecet tubam, completa esse in illo Edom. itemq; recolas, qualis fuerit rerum status in Israel, quo tempore prophetauit hic Abdias, dubitare non debes, quin sub nomine Edō visio sit contra carnalem Israel. Tunc enim regnante Achab & impia Iezabel cœperūt occidi prophetæ domini, ita vt diceret Helias: Domine dereliquerunt pactū tuum filij Israel. Altaria tua destruxerunt, & prophetas tuos occiderunt gladio, & relictus sum ego solus, & quærunt animā meam. Nimirum qui occidebantur, & ipse Helias qui fugiebat, cæteriq; de quibus ait dominus: Reliqui mihi septem milia virorum, quorum genua non sunt curuata ante Baal, ipsi sunt Iacob & Israelitæ. qui autem occidebant eos, ipsi erant Edom, vtpote opere perpetrantes odiū quod mente conceperat ille, cuius propter imitationē filij sunt, dicens in corde suo. Veniēt dies luctus patris mei, vt occidam Iacob fratrē meū. Alioquin quomodo stabit illud, quod in hoc ꝓpheta, cum præmissum esset, vt intereat vir de monte Esau, subiunctum est, propter interfectionē, & propter iniquitatem in fratrem tuū Iacob? Nam ille Esau siue Edom quem Rebecca peperit, oderat quidem semper Iacob pro benedictione qua benedixerat ei pater, sed nō interfecit eū. Hi autē qui ex Iacob secundum carnem geniti, odiū imitati sunt Esau, fratres suos interfecerūt, nec destiterunt interficiendo, donec ipsum interficerent Christum. Quód si quæras, quæ fuerit necessitas vt significarentur nomine Edom, cum possent manifestius exprimi nominibus alijs quæ propria viderentur Iudaicæ siue Israeliticæ gentis. Nos ad hæc dicimus, quia nimis incauti & indiscreti fuisset hominis, nudo sermone proprijsq; vocabulis declamare perditionē gentis, apud quam solam oportebat interim propheticas visiones, & in omnes sanctas scripturas cōseruari, donec glorificato Iesu, & dato spiritu, per totū mundū diffunderētur per linguas omniū gentium, & clarescerent aperto credentiū sensu ad intelligendū. Nunc iam textū visionis huius ingrediamur. Præmisso, hæc dicit dominus ad Edom, statim subiungit: Auditum audiuimus à domino, & legatum ad gentes misit. Hæc ex sua cæterorūq; prophetarū persona interloquitur, priusquā narrare incipiat, quænam sint ea quæ dicit dominus ad Edom. Sic Lucas in actibus apostolorū præmisso, exurgens Petrus in medio fratrum dixit. priusquā ea narrare incipiat, quæ Petrus dixit, ipse ex sua persona interposuit. Erat autē turba hominū simul ferè centū viginti. Itaq; quasi quæreret, quis tu, quomodo vel vndè scis, quid dicat dominus ad Edom? A domino (inquit) audiuimus auditū nos prophetæ, qui ferè omnes loquimur contra Edō. Et ipse misit, id est, certissimè missurus est legatū ad gentes, qui dicat. Surgite, & consurgamus aduersus eum in præliū, legatus iste Christus est, missus ad gentes & desideratus gentibus, sicut in Aggæo scriptum est: Mouebo omnes gentes & veniet desideratus cunctis gentibus. Legatus iste nō sic ad gentes missus dicitur, vt per suam ipse personā ad gentes venerit, aut venire debuerit, quippe qui in Iudæa consummatus est, & peragendū ad gentes suæ legationis officiū, suis apostolis imposuit, sicut vnus ex eis Paulus dicit. Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquā deo exorāte per nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini deo. Legati huius verba sunt hæc, O vos gentes, surgite & consurgamus aduersus Edom in prælium. Nimirū hoc & corporaliter factū est, quando ex Romano imperio consurrexerunt gentes ad excidiū Iudæorum, & nunc vsq; fit, dum credentes ex gentibus contra illos verbo veritatis dimicant, tela sumentes ex armario scripturarū sanctarum. Hunc auditum nos à domino audiuimus, qui legatū illum expectamus & recipimus, Edō autē, qui illū non recipit, imò qui illum occidit, sicut & ante & post illū prophetas & sapientes & scribas interfecit, quos ille misit, audiat alia quæ dominus ad eum dicit.

" Quæ sunt illa? [Ecce paruulū dedi te in gentibus, contemptibilis tu es valde.] Quale initium eorum, qui dicuntur ad istum Edom. Paruulum (inquit) dedi te in gentibus. Potest quidem paruulus in bono interdum accipi, sed non hic. Sequitur enim, Contemptibilis tu es valde. Ergo paruulum dedi te, id est, inuidum esse ostendi te, de quo rectè dixeris alia scriptura

paruulum,

Quæstio. *3. Reg. viii.* *Responsio.* *Hebr. 12.* *Carnalis Israel dicitur Edom.* *3. Reg. 19.* *Genes. 27.* *Cur obscurè scripsit propheta.* *Acto. 1.* *Legatus missus ad gentes, Christus est.* *Aggæi. 2.* *2. Cor. 5.* *Paruulus hic, id est, inuidus.*

Iob.5. paruulum occidit inuidia. Inuides enim gentibus, quia videlicet comparatione tui magnæ effectæ sunt gentes Christum suscipientes, & ob hoc in fide patris Abrahæ rectè gloriantes. Hinc est illud, Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem, in gentem insipientem, in iram vos mittam. Aemularis enim & inuides gentibus, videns impletũ esse in eis illud propheticũ. Inuentus sum à non quærentibus me, palam apparui his qui me non interrogabant. Cum ita sis paruulus, consequenter & rectè contemptibilis tu es valde, subauditur, propter interfectionem & propter iniquitatem & fratrem tuum Iacob, quam postmodum dicturus sum, quia videlicet inuidisti vt paruulus, occidisti vt inuidus. Idcirco nanq; ita contemptibilis es, vt iis veluti

Gene.4. Cain vagus & profugus super terram, eiectus à facie domini, quia sicut ille fratrẽ suũ Abel, sic & tu Christum & prophetas eius per inuidiam occidisti. Idcirco (inquã) tu cõtẽptibilis es valde, non solum deo, verum etiã hominibus, inter quos captiuus & dispersus teneris, notam habens tui sceleris ipsam captiuitatem ac dispersionem, quæ tuam iniquitatẽ latere non sinit. Nimirũ vt ita contemptibilis fieres, præcedens culpa superbiæ causa extitit. Dico ergo. [Superbia cor- »
dis tui extulit te, habitantem in scissuris petræ, exaltantẽ soliũ suũ, qui dicis in corde tuo, quis »
detrahet me in terram Si exaltatus fueris vt aquila, & si inter sydera posueris nidum tuũ, inde »
te detraham dicit dominus:] Et quidem ille alter Edom, cuius odiũ tu imitaris, qui secundũ car »
nem diceris Iacob, ita vt litera sonat, in petris habitat. Nam omnis australis regio Idumæorũ de Eleutheropoli vsq; ad petram & Zailam (hæc est enim possessio Esau) in specubus habitat, sed tu qui omnia quæ de Esau dicuntur, in peius imitaris, in alia petra gloriãris, in alterius pe-

Petra Iudæorum, caro Abrahæ. træ habitas scissuris. Quæ est illa petra? Tuus secundũ carnẽ pater Abrahã. Hinc nanq; Esaias, Attendite (inquit) ad petram vndè excisi estis, & ad cauernam laci de qua præcisi estis. Abraham & Saram volens intelligi. Subiungit enim protinus & dicit. Attendite ad Abraham pa-

Ioan.8. trem vestrum, & ad Saram, quæ peperit vos. In scissuris illius petrę tu habitas, & inde superbia te extulit. Verbi gratia dum dicis, Semen Abrahæ sumus, pater noster Abrahã est, Hæc & huiusmodi, superbia te extollente, dicis, scilicet superbiẽdo contra petrã illam, quæ in fundamẽto posita & Abraham & cæteros omnes sanctos, qui petræ siue lapides viui, ꝓpter fidẽ dici me-

Scissuræ illius petræ. rentur, portat. Nec verò dixi, aut dico, te in petra, sed in scissuris petræ habitantem extolli. Scidisti nanq; petram illam, id est, carnem Abrahæ scissuris irreparabilibus, & tũc quando de-

Gene.25. cem tribus scindente Hieroboam scissæ sunt à domo Dauid, qui possidebat hæreditatem benedictionis, quo post Abraham & Isaac, simplex Iacob benedici meruit, vt de semine eius Christus nasceretur, & hinc quando negasti filium Dauid, filium dei dicens, nõ habemus regem nisi

Ioann.19. Cæsarem. Sic habitans in scissuris petræ, exaltasti solium tuum, magis eligens nominari super te regnum Romanum, siue nomen Cæsareum, quàm regnum siue nomẽ pauperis Christi, cuius regnum non de hoc mundo, sed de cælo est. Nimirum frustra decipieris, dicens in corde tuo, quis detrahet me in terram. Deniq; si exaltatus fueris vt aquila, & si inter sydera posueris nidum tuum, inde te detraham dicit dominus. Exaltate nũc vt aquila, & inter sydera pone ni-

Ioann.8. dum tuum, Verbi gratia, dicendo, Nos ex fornicatione non sumus nati, vnũ patrem habemus deum, qui volatus animi superbientis nimis est altus, ego verò inde te detraham, falsum cõprobando & conuincendo, quòd nõ deus pater tuus sit, sed ex patre diabolo tu sis, cuius desideria facere voluisti. Sequitur: [Si fures introissent ad te, si latrones per noctẽ, quomodo conticuisses? Nonne furati essent sufficientia sibi? Si vindemiatores introissent ad te, Nunquid nõ saltẽ racemos reliquissent tibi? Quomodo scrutati sunt Esau, inuestigauerũt abscõdita eius?] Grauissima »

Irrisio. irrisio, dicere illi, cuius omnia fures scrutati sunt, & abscondita quoq; inuestigauerũt, si fures in »
troissent ad te, quomodo cõticuisses? Quisnã ita debet irrideri, nisi is qui valde est cõtẽptibilis, »
ita vanus, vt cum à furibus dormiẽs omnino spoliatus sit, hoc ipsum adhuc nesciens quia dormiuit, iactitet quòd prouidus sit, & furis aduentũ toto prius mense olfacere possit? Vt manifestior sit huiusce irrisionis modus, exemplũ vndecũq; sumamus. Ethnicus in fabula Terẽtiana, dũ

In Adelph. cõtra fratrẽ stomachat, eo quòd filiũ perdat, sinẽdo illũ amoribus vacare, taliter à seruo irridet. Tu (inquit) quantus quãtus, nihil nisi sapientia es. Ille futilis omniũ, Sineres verò illũ tuum facere hæc? ille respondens ait: Sinerem illum? An nõ sex totis mensibus prius olfecissem, quã ille quicq̃ inciperet? Et seruus pertinaciter deludens, vigilantiã (inquit) tuã tu mihi narras? Tanq̃ diceret. Nõ opus est vt mihi narres, noui enim quia filius à te vigilãter custoditus est hactenus ne amaret. At ille videlicet filius, quẽ pater vanus tãtopere se custodisse iactitabat, amori cuiusdã psaltrię totus deditus erat, sed amoris famã alius in se transtulerat. Sed omissis iã nugacibus exemplis, veniamus ad rẽ, ac demõstremus, qui fures quive latrones ad istũ Edõ introierũt. In psal

Psal.46. mo. gentes oẽs iussę prandere manibus, & iubilare deo in voce exultatiõis. elegit nobis (aiũt) hęreditatẽ suã, speciẽ Iacob quẽ dilexit. Hæc dicẽdo spũs sanctus ad historiã mittit nos. Sicut enim

Iacob et gẽtes quõ dicũtur fures Esau siue Edõ q prior natus erat, à deo reꝓbatus est, & Iacob dilectus. sic Israeliticus populus, q prius quadã familiaritate deo acceptus erat, postmodũ relectus est, Gentes verò, quę nullã eius cognitionẽ pri⁹ habuerãt, eius benedictionẽ receperũt. Nimirũ illic Iacob, & hic gẽtes rectè fures dicuntur,

dicuntur, non pro suo vitio, sed pro illius, siue illorum improperio, quibus in mortifera negli-
gentia dormientibus primitiua sublata sunt. Quis enim, vt interim secundum historiam dica- *Genes.27.*
mus, Rebeccam & Iacob fures in illo facto dicere dubitet, pręsertim cum dicat ipse Isaac pater,
venit germanus tuus fraudulenter, & accepit benedictionem tuam? Eadem ratione Iacob di-
catur fur, qua dicitur fraudulentus. Amplius dicimus, quia dominus ipse furi sese assimilat, di-
cendo, Si ergo non vigilaueris, veniam ad te citu tanquam fur, & nescies qua hora veniam ad *Apoca.3.*
te. Notum vtrinque est, quia sic dicitur, non in reprehensionem venientis, sed in subsannationē dor
mientis. Itaque & quando (sicut iam dictum est) venit germanus fraudulenter, & accepit benedi-
ctionē, conscia & cooperante matre Rebecca, tunc fures introierunt ad Edom, & quando con- *Roman.11.*
tingente in Israel cæcitate, subintrans plenitudo gentium tulit neglectam à Iudęis benedictio-
nem, id est, Christum, nihilominus, imo per amplius fures introierunt, imò introire nō desinunt
ad Edom. Diximus de furibus, de latronibus quid dicemus? Siquidem vtrunque dixit, si fu-
res introissent ad te, et si latrones, per noctem. Nomen latronis nusquā in scripturis recolimus
similitudinem gerere alicuius boni. Nam furi quidem (vt iam dictū est) dominus sese assimila
uit, latroni autem nunquam, vel ipse, vel pius aliquis assimilari debuit, cum sit nomen crudeli-
tatis. Ergo gentes in Christum credentes, & credendo incredulum & crudelem Edom, scilicet *Latrones,*
Iudaicum populum supplantantes, fures fuerunt, sicut Iacob, qui vt benedictionem acciperet, *scribæ, &*
fraudulenter venit. latrones autem scribæ & pharisæi, qui latrocinando suam exercentes aua- *pharisæi.*
ritiam, animas trucidauerūt eiusdem populi. Nam reuera si latrones non fuissent, nequaquam
dominus pręmisso, quia scriptū est, Domus mea domus orationis vocabitur, diceret in eos. vos
autem fecistis eam speluncam latronū. Nonne illic pro latrocinādo in templo & agendo præ- *Matth.21.*
dam de populo, ad hoc peruenerūt, vt animas illorum trucidarent, suadendo, vt Christum in-
terficerent? Nonne hoc suadendo, introierunt latrones per noctem? Obduxerunt enim miseris
nimiam deceptionis caliginem, ita vt cum essent latrones, viderentur esse consultores. Dixerūt *Iohan.11.*
etenim, Si dimittimus eum sic, omnes credēt in eum. Et venient Romani, & tollent nostrū lo-
cum & gentem. Ad hæc vnus ex ipsis, Caiphas, pontifex illius anni. Vos, inquit, nescitis quic-
quam, nec cogitatis, quia expedit vobis, vt vnus moriatur homo, & non tota gens pereat. O
suauissimum consultorem, crudelissimum latronem. Ad hęc conticuit ille Edom, id est, acquie
uit sequens crudele consilium. Nam ab illo die cogitauerunt vt interficerent dominum Iesum.
Rectè igitur cum irrisione, & ioco amarissimo dicetur in eum. Si fures introissent ad te, si latro-
nes per noctem, quomodo conticuisses? Hoc enim amarius dicitur, & acerbius sonat, quàm si
diceretur admirando, dum fures introirent ad te, dum latrones per noctem, quomodo conti-
cuisti? Item quod sequitur, nonne furati essent sufficientia sibi, multo vehementius eundem
Edom percutit, quàm si ita diceretur, furati sunt sufficientia sibi. Hoc de gentibus supradictis
Iudæos supplantantibus, secundum typum qui in Iacob præcessit, Rectè dicat spiritus prophe- *Furati sunt*
ticus, quia furati sunt sufficientia sibi, id est, ea tantum tulerunt Iudæis, quę ad salutem sufficiant *sufficientia*
sibi. Neque enim holocaustomata arietum, & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum & *sibi.*
agnorum & hircorum, neque neomeniam & sabbatum, & festiuitates alias, & Kalendas, cæte- *Philip.3.*
rasque carnales cærimonias fures isti furari dignati sunt, imo respuerunt & arbitrati sunt vt ster-
cora, sufficere sibi credentes fidem & iustitiam, secundum quod sancti apostoli scripserunt eis:
Visum est enim spiritui sancto & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris, quàm hæc necessa- *Acto.15.*
ria, vt ab immolatis simulachrorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione, & ea quæ vobis
fieri non vultis, alijs ne feceritis. A quibus custodientes vos bene agetis. Nimirum tale hoc est
quale est, vineam introire, & racemos diligenter colligendo, sola folia relinquere. Idcirco
conuenienter adhuc proloquens, si vindemiatores (inquit) introissent ad te, nunquid nō saltem
racemum reliquissent tibi? Denique vineam domini fuisse Israeliticam gentem, passim scriptu
ra concinit, Exempli gratia illud in Esaia, Cantabo dilecto meo canticum patruelis mei vineæ *Esaia.5.*
suæ. Vinea facta est dilecto in cornu, filio olei, & sepiuit eam, & lapides elegit ex ea, & planta-
uit eam electam, & cætera vsque, vinea enim domini exercituum domus Israel est. Nunquam
sic à vindemiatoribus demessa fuit alicuius hominis vinea insensibilis, quomodo ista domini
vinea viuens & sensibilis despoliata est à furibus istis. Vindemiatores quippe quamuis diligē- *Iudæis in vi*
tes sint, nonnunquam saltem racemum inter folia latentem relinquunt. At verò fures isti sępe- *nea solum*
dicti, scilicet gentiles ad fidem vocati, & vineam legis & prophetarum ingressi, totum rapue- *folia relicta*
runt, nihilque præter folia literæ occidenti requerunt illi tacenti & dormienti Edom. Nullum *sunt.*
omnino iam habent reliquum viuificantis spiritus racemum. Inde admirando percunctans, &
percunctando admirās dicit. Quomodo perscrutati sunt Esau, inuestigauerūt abscondita eius,
subauditur, fures isti, qui ad eum introierunt? Quæ autem erant obscondita illius, videlicet *Abscōdita*
Iudaici populi, qui (vt sæpe iam dictū est) nomine & operibus pręfiguratus est Edom siue Esau? *Esau.*
Quæ (inquam) erant illius abscondita, nisi spirtualia legis & prophetarum sacramenta, qualia
congruè significari poterūt vestibus Esau valde bonis, quas apud se Rebecca domi habebat?

Multum

Multum scrutati sunt, miro modo adscondita Esau fures isti inuestigauerunt, quando legem &
prophetas spiritualiter intelligentes, pelliculis quoq; hœdorum manus & colli nuda protexe-
runt, id est, priorum operum veterisq; superbię manifestam confessionem facientes, pœnitentiã
Roman. 9. egerunt. Ista sunt abscondita Esau, ista sunt valde bona vestimenta eius, quæ Apostolus com-
memorãs, quorũ (inquit) adoptio est filiorũ, & gloria, & testamentũ, & legislatio, & obsequium,
& promissa, quorũ patres ex quibus Christus secundũ carnẽ, qui est super omnia deus benedi-
ctus in secula. Hæc omnia scrutati sunt, & inuestigauerunt. & ad semetipsos transtulerunt. Se-
quitur. [Vsque ad terminũ emiserunt te omnes viri fœderis tui, illuserunt tibi, inualuerunt ad- »
uersum te viri pacis tuę. qui comedunt tecum, ponent insidias super te.] Grandis reatus exti- »
tit huic Edom, quòd multos fœderatos habuit, grandis offensio carnalis Israeli, quod toties cũ
Exodi 32. profanis gentibus fœdus pepigit, prohibente domino in lege, ac dicẽte. Non inibis fœdus cum
Daniel. 7. eis neq; sociabis cum eis coniugia, quia seducent filium tuum ne sequatur me, & vt magis ser-
Psal. 105. uiat dijs alienis, irasceturq; furor meus, & delebit te cito, ita factũ est. Commixti sunt inter gen-
tes & didicerunt opera eorum, & seruierũt sculptilibus eorum, & factum est illis in scandalum.
Hoc faciendo & perseuerando, ad hoc vsque peruenerunt, vt Romanæ gentis imperio nimis
vltronei se ingerentes atq; dicentes. non habemus regem, nisi Cæsarem, Christũ dei filium regẽ
suum crucifigerẽt. Multi per diuersa temporum curricula taliter fœderati fuerũt huius Edom,
Viri pacis quibus dum similis esse contendit, prophetas & ipsum dominũ prophetarũ occidit. Porrò
tuę Annas illusores veraciter, falsò autem viri pacis, de quibus nunc ait, illuserunt tibi, inualuerunt aduer
et Cayphas. sum te viri pacis tuæ, qui comedunt tecum ponent insidias super te, sacerdotes fuerunt, maxi-
3. Reg. 12. meq; Annas & Caiphas, qui multo perniciosius illi populo illuserunt, suadendo, vt peterẽt di-
mitti sibi Barrabam, & crucifigi Christũ, quàm olim illuserant Hieroboam & sacerdotes eius,
faciendo vitulos aureos vt illos colerent, & regem suum Dauid derelinquerent, ostendentes
vitulorum pulchras effigies, ac dicentes, isti sunt dij tui Israel. Comedebant enim cum illo infe-
lici Edom, & suam de illo explebãt auaritiam, & vt liceret eis comedere prædamq; de populo
Iohan. 11. facere, idcirco sic illuserunt, idcirco insidias super eum posuerunt. Illusorum maximus iam di-
ctus extitit illusor Caiphas. Expedit (inquiens) vobis, vt vnus moriatur homo pro populo, &
non tota gens pereat. Notanda interim diligenter dictionis huiusce qualitas, quia non dixit:
insidias ponent sub te vel contra te, sed insidias (inquit) ponent super te. Nimirum satis edici nõ
potest, quàm nequissima sit illusio, quàm pertinaces in illudendo insidiæ, quando is qui suadet
vt decipiatur, cum calliditate suasionis magnitudinem quoq; habet potestatis, sicut habuit idẽ
Caiphas & principes alij, qui suaserunt turbis. Superbia etenim plebe superiores, scelerato po-
pulo erant sceleratiores, ad suadendum callidi, & ad prouocandum factiosi. Idcirco contra il-
Esaiæ. 28. los spiritus propheticus per Esaiam dicit, Propter hoc audite verbum domini viri illusores, qui
dominamini super populum meum, qui est in Hierusalem. Dixistis enim, Percussimus fœdus
cum morte, & cum inferno fecimus pactum, etc. Huiusmodi fœderati, siue viri pacis vsq; ad
Genes. 22. terminum emiserunt te. Cuius vsq; ad rei terminũ illũ emiserũt? Nimirum vsq; ad terminum
benedictionis, extra terminos promissionis, quæ ad Abraham facta est secundum hæc verba.
In semine tuo benedicentur omnes gentes, & in Isaac vocabitur tibi semen. Extra terminos il-
lius tantæ hæreditatis viri fœderati, viri illusores illum emiserunt, quia videlicet iniqua confœ
deratio illorum causa extitit, vt emitteretur extra tantum videlicet bonum, nec reputaretur
in semine, quia non erat ex fide. Nonne illum priorem Edom, siue Esau tali causa emisit vsque
ad terminum, vt non sequeretur benedictionem, vt non remaneret intra terminos hæreditas,
quam illi tanquam primogenito pater Isaac præscribere deliberat? Nam quia fœderatos ha-
bere voluit homines seculi, idcirco exterminatus est extra fines supernę benedictionis. Sic enim
Vxores scriptum est, Esau verò quadragenarius duxit vxores Iudith filiã Beheri Aethei, & Besamath
Esau. filiam Elom eiusdem loci, quæ ambæ offenderant animũ Rebeccę. Nõne offensus animus Re-
Genes. 26. beccæ indignum iudicauit filium benedictione, qui sicut prius primogenita sua propter escam
vendiderat, sic & postmodũ vxores ducens alienigenas concupiscentiæ seruiuit, quia benedi-
Genes. 24. ctionem seminis Abrahæ contẽpsit? Nominatus quippe esse, & in terra roborari appetẽs, pec-
catorum se affinitatibus immersit, super quibus præcauens Abrahã, seruum fidelẽ astrinxerat
iuramento, vt non accipias (inquiens) vxorem filio meo de filiabus Chananæorum, inter quos
habito. Sed nec illud prætereundum, quod videns idem Esau, quod pater suus benedixisset Ia-
cob, probãs quoq; quod non libenter aspiceret filias Chanaan pater suus, fugit ad Ismahelem
& duxit vxorem absq; his quas prius habebat Malalehel filiam Ismahel filij Abraham sororẽ
Genes. 36. Nabioth. Nimirum hoc erat illi magis ac magis vsq; ad terminũ emitti & foras eijci, quod
eiecto Ismaheli taliter se consociauit. Sic enim Sara locuta fuerat, Eijce ancillam & filium eius.
Genes. 21. Non enim erit hæres filius ancillæ cum filio meo Isaac, & sic factum fuerat. Secundum hanc si
militudinem (vt iam diximus) propter fœderatos suos accidisse carnali Israeli Apostolus testis
Galat. 4. est, qui ad Galatas scribens, Sed quomodo (inquit) tunc is, qui secundum carnem natus fuerat,
perseque-

persequebatur eum qui secundum spiritum, ita & nunc. Sed quid dicit scriptura? Eiice ancillã & filium eius, Non enim erit hæres filius ancillæ cum filio liberæ. Nimirum & Ismahel & Esau, qui secundũ carnem nati, persecuti sunt Isaac & Iacob, qui nati sunt secundũ spiritum, typum prætulerunt carnalium Iudæorum, qui spiritualem Ismahelem persequi & occidere non desiterunt, donec ipsi emitterentur, vt iam dictum est, vsque ad terminum. Sequitur. [Non est prudẽtia in eo, Nunquid non in die illa, dicit dominus, perdam sapientes ex idumæa, & prudentiam de monte Esau? Et timebunt fortes tui à meridie, vt intereat vir de monte Esau. Propter interfectionem, & propter iniquitatem in fratrem tuum Iacob operiet te confusio, & peribis in æternum.] Cum ad ipsum Edom fieret sermo propheticus vsque ad hunc locum, qui comedunt tecum, ponent insidias super te, auditorem quoque attentũ esse, & in admirationem excitari volẽs super his quæ dicebantur, repente conuersus dicit de eodem Edom. Non est prudentia in eo. *Esaiæ 5. Hier. 4.*

Verè non est in eo prudentia, qui iam dictas super se positas non cauit insidias, sed sauit insidiãtibus, sicut imprudens, sicut improuidus, bona èrgo non est in eo prudentia. Cæterùm iam dicti insidiatores eius malè prudentes fuerunt, sicut in eosdem per alium prophetam dictum est, Væ qui sapientes estis in oculis vestris, & corã vobismetipsis prudentes. Item, Sapientes sunt vt faciant mala, bene autem facere nesciunt. Cum igitur dixisset, non est prudentia in eo, quoniam est prudentia siue sapientia quædam non bona, quæ rectius dicitur malitia, continuò subiunxit, Nunquid non in die illa, dicit dominus, perdam sapientes ex Idumæa de monte Esau? Denique sapientia siue prudentia, quæ meritò perdenda iudicatur, malitia siue stultitia est. Scriptũ est enim, Perdam sapientiam sapientum, & prudentiã prudentiũ reprobabo. Hoc apud beatũ Iob scriptum est, Cuius scripturæ cum meminisset Apostolus, continuo dixit, Nonne stultam fecit deus sapientiã huius mundi? & in alio loco dicit, Nam prudẽtia carnis mors est, Item, Quoniam sapientia carnis inimica est deo. Hæc idcirco dicta sint, quoniam alia prudentia est, quam conqueritur non esse in illo Edom scilicet bona, & alia quam se proditurum esse dicit de monte, id est, de superbia eius, scilicet mala, quæ verò nomine dicitur malitia. *Duplex prudentia. Esaiæ 29. 1. Cor. 1. Iaco. 5. Rom. 8.*

Simul notandum, quòd cum dicit, nunquid non in illa die perdam sapientes ex Idumæa, de futuro tempore sese vaticinari satis indicat, quamuis hactenus verbis præteriti temporis vsus fuerit. Ecce vidimus, ecce mirantes legimus, legentes miramur in historijs plus quàm tragicis, quàm terribiliter semetipsos iudicio domini perdiderunt sapientes & prudentes illi, id est, malitiosi, qui secundũ exemplum Esau fratrem suum simplicem Iacob odientes illos, qui verè sapientes erant & prophetæ, persecuti sunt & occiderunt, tandemque ipsum dominum, fratrem suum secundum carnem effectum, diu tentantes, vt eum caperent in sermone, ad vltimum tale consilium sapiẽtiæ suæ repererunt, vt eum suspenderent in ligno, maledictũ illum esse volentes propter hoc. Sciebant enim prauè sapientes, & peruersè prudentes, scriptum esse in lege, quia maledictus à deo est qui pendet in ligno. Veruntamen vbi scriptum hoc est, si verè saperent, si verè prudentes essent, illud quoque sapuissent, quia maledictum non facit pœna, sed culpa. Proinde ipsam legis sententiã ponere non pigeat. Quando peccauerit homo, quod morte plectendum est, & adiudicatus morti, appensus fuerit in patibulo, non permanebit cadauer eius in ligno, sed in eadẽ die sepelietur, quia maledictus à deo est qui pendet in ligno, & nequaquam contaminabis terram, quam dominus deus tuus dederit tibi in possessionẽ. Non tantum dixit, quando appensus fuerit homo in patibulo, quod pœna est, sed etiam præmisit culpã, quando peccauerit homo quod morte plectendum est. Hoc illi sapientes & prudentes non viderunt, aut videre voluerũt, quia nimirum nõ erat illorum sapientia quæ illuminat, sed malitia, quæ excæcat, sicut scriptum est. Hæc cogitauerunt & errauerunt, excæcauit enim illos malitia eorum, & nescierunt sacramẽta dei. *Historia de Iudęis plus q̃ tragica. Mat. 22. Deut. 2. Lex de pendente in ligno. Sapiẽ. 2.*

Perdam igitur (inquit) in illa die sapientes & prudentiam de monte Esau, id est, Iudæos terrena sapientes, & secundum similitudinem Esau superbientes condemnabo sicut Esau, vt comprobentur insipientes, non vtcunque, sed ita vt ferre non possint lumen sapientiæ. Nam hoc est, quod rursus ad ipsum conuersus sermo propheticus, & timebunt fortes tui à meridie, vt intereat vir de monte Esau. Meridies hoc tempus gratiæ est, ex quo sol iustitiæ Christus in altum ascendit, suæque diuinitatis radios, id est, spiritus sancti dona diffundẽs, mundum illuminauit, & calefecit. Vndè Psalmista, In sole inquit posuit tabernaculum suum, & ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. Exultauit vt gigas ad currendã viam, à summo cœlo egressio eius. Et occursus eius vsque ad summum eius, nec est qui se abscõdat à calore eius. Ab isto meridie sic timẽt fortes huius Esau, vt præfiguratũ est, quando splendida facta facie Moysi ex consortio sermonis dei, videntes Aaron & filij eius, timuerunt prope accedere. Sic (inquam) timent isti fortes, id est, luminis rebelles, de qualibus in psalmo scriptum est, Et irruerunt in me fortes. Timor eorũ malignus est, vtpote qui ex inuidentia procedit. Inuident enim claritati solis huius æterni, & quicquid de gloria eius audiuit, contra se putant dictum, qui talem extinguere voluerũt. Inde fit, vt intereat vir de monte huius Esau, qui dum lumen refugiunt, eunt in interitum viri in suis viribus confidentes, in monte superbię caput attollentes, nec tam dici merentur viri, sed potius *Meridies tẽpus gratiæ. Psal. 18. Exod. 34. Psal. 58.*

mulieres, iuxta quod in Esaia dicit idem dominus, populum meum exactores sui spoliauerũt,
& mulieres dominatæ sunt eius. Peccatum huius Esau manifestius sermo propheticus expri-
mit, cum protinus dicit, propter interfectionem & iniquitatẽ in fratrem suum Iacob, & peribis
in æternum. Si ad illas tantummodo duas respicimus personas, quæ propriis nominibus istæ
Esaiæ 3. priores nuncupatæ sunt Iacob & Esau, litera non stabit, quia videlicet Esau fratrem suũ Iacob
Iudæi imi- odio quidem habuit, sed non etiam interfecit. At verò de carnalibus filiis Israel, siue Iudæis no-
tati sunt E- tum nimis est, quia fratres suos prophetas domini, & ipsum dominum secundũ carnem fratrem
sau. suum interfecerunt, & propter hoc confusio operuit eos, & peremit in æternum. Non tantùm
quia interfecerunt, sed quia insurgentem credere noluerunt. Valdè quippe notandum est, quod
non dixit hoc solum propter interfectionem, sed addidit, & propter iniquitatẽ in fratrẽ tuum.
Nulli deniq; nocuisset scelus interfectionis, si nõ perseuerasset & iniquitas incredulitatis. Igitur
Psal. 136. (vt sæpe dictum est) hoc nomen Esau, siue Edõ cunctos significat imitatores illius primi, & no-
men Iacob cunctos illius sequaces, quem ille odio habuit. Cuncta quæ in istum crudelem Edõ
hæc prophetia declamat ventura, concedit Psalmista vt fiant, quia iustũ est, dum voce impre-
cantis dicit, Memor esto domine filiorum Edõ in die Hierusalem, qui dicunt, exinanite exina-
nite, vsq; ad fundamentum in ea, id est, qui semetipsos inuicem cohortantes atq; inflammantes
in odium eorum, quia cælestia sapiunt, dicunt, Euacuate & auferte illa quæ sunt nobis, vel mo
ribus nostris contraria, & hoc vsq; ad fundamentum, id est, vsq; ad finem, vt omnes cedant
in morem nostrũ. Hoc est, quod illi improperat sermo præsens, cum protinus subditur. [In die
3. Reg. 18. tum stares aduersum eum, quãdo capiebant alieni exercitum eius, & extranei ingrediebantur
portas eius, & super Hierusalem mittebant sortem, tu quoq; eras quasi vnus ex eis.] Regnan-
tibus Achab in Samaria, & Iosaphat in Hierusalem, quo tempore hic Abdias abscõditus pro-
2. Para. 20 phetas domini pauerat, tale quid fecisse legimus hunc Edõ. Congregati nanq; sunt filii Edom
cum filiis Moab, & filiis Ammon, vt pugnarent contra Iosaphat. Veruntamen tunc neq; cepe
runt exercitum eius vt voluerũt, neq; ingressi sunt portas Hierusalem. Nanq; orante Iosaphat,
ac dicente, Nunc igitur domine ecce filii Ammon & Moab, & Mons Seyr nituntur eiicere nos
de possessione, quam tradidisti nobis, factoq; sermone domini super Ihazihel filium Zachariæ le
uitã dicentem, O Iuda & Hierusalem nolite timere, cras egrediemini, & dominus erit vobiscũ,
filii Amon & Moab consurrexerunt aduersum habitatores montis Seyr, vt interficerent, & de
lerent eos. Cumq; hoc opere perpetrassent etiã in semetipsos versi, mutuis conciderẽ vulneri-
bus. Itaq; veraciter quidem, quando capiebant alieni exercitum Hierusalem, siue capere vole-
bant, alieni (inquam) & extranei, scilicet filii Moab & Ammon. Edom qui & Seyr erat, quasi v-
Carnalis Is- nus ex eis, sed (sicut iam dictũ est) neq; ceperunt, neque ingressi sunt portas Hierusalem.
rael spiritu- Proinde totam visionem hanc propheticam quoniam spiritualis est, spiritualiter (vt cœptũ
alẽ semper est) persequamur, quia (sicut sæpe iam dictũ est) carnalis Israel spiritualem persequens fratrem
vt extrane- suum Israelem, & prophetas domini occidens, ipse est Edom. Et reuera quandocunq; ceperunt
us persecu- alieni exercitum eorum qui veraciter Israelitæ fuerunt vel sunt, quandocunq; extranei ingressi
tus est. portam super Hierusalem mittebãt sortem, ipse Israel carnalis erat quasi vnus ex eis, imò peior
atq; infestior quàm vnus quilibet ex eis. Primùm circa ipsa tempora, quibus iste prophetauit,
alieni, id est, Syri præliabantur aduersus Israel, regibus Benadab & Azahel, sed multò scelera
2. Reg. 19. tius agebãt intra ipsum Israel ipsi qui spiritualiter dici merentur filii Edõ. Domine (inquit Heli
as) prophetas tuos occiderunt, & altaria tua destruxerũt, & relictus sum ego solus, & quærũt a-
nimam meã. Deinde vsq; ad euangelica tempora, quotiescunq; alieni siue extranei ceperunt,
Hie. 38. 39. siue ingressi sunt portas Hierusalem, videlicet quãdo venerunt Babylonii, & post illos Antio
chus, & portas eius non solum ingressi sunt, verumetiam propter testamentum dei perseuerã-
tes, multos occiderũt, viri iniqui ex ipso Israel extiterunt, qui amplius quàm gẽtiles perniciosi
fratribus fuerunt. Testis est tribulatio Hieremiæ, quem Babylonii seruauerunt, & suæ gẽtis ho
mines tribulauerunt, testis Machabæorum afflictio, quibus viri iniqui ex Israel, maximeq; im-
1. Mach. 7. pius Alchimus, amplius quàm Græcorũ aliquis nocuerunt. Post hæc tam sacra euãgelia, quàm
2. Mach. 14 apostolorum actus testantur, quàm verissime dictum sit contra istum Edom, id est, carnalẽ Iu-
dæum, tu quoq; eras quasi vnus ex eis, scilicet alienis siue extraneis gentibus, quibus & Chri-
Acto. 13. stum tradidit ad illudendum & flagellandum & crucifigendum, & Christi discipulos vbique
odiosos facere contendit, seditiones concitando, & turbas inflammando quocunq; ibant præ-
dicantes Christi euangelium. Fecerunt etenim hoc Iudæi tamdiu, quàm diu licuit eis, quàm diu
gens & locus eorum stetit. At verò diuinitas prouida (sicut alibi scriptum est) præcauens in fu
turum, deleuit eos, & exterminauit per excidium Romanorum, & desolatæ sunt ciuitates eorũ
absq; habitatore, & domus sine homine, & terra derelicta est deserta, vt auferretur eis vocan
di & sæuiendi facultas, quibus esset pertinax & insatiabilis voluntas. Hoc certissimum habens
in isto propheta spiritus veritatis, protinus constantissimè dicit. [Et non despicies in die fratris
tui, in die peregrinationis eius. Et non lætaberis super filios Iuda, in die perditionis eorũ, & non
magni-

« magnificabis os tuum, in die angustiæ, neq; ingredieris portam populi mei, in die ruinæ eorũ,
« neq; despicies, & tu in malis eius, in die vastitatis illius, & non emitteris aduersum exercitum *Nequissi-*
« eius in die vastitatis illius, neq; stabis in exitibus vt interficias eos qui fugerint, & non claudes *ma Edom,*
« reliquos eius in die tribulationis.] Ad illud quod paulo ante dixerat, propter interfectionẽ, *contra fra-*
& propter iniquitatem in fratrem tuum Iacob, operiet te confusio, & peribis in æternũ, coniun- *trem suum.*
gitur, & non despicies in die fratris tui. Miro autem modo hæc omnia, quę nequissima sunt, iste
Edom fecisse affirmatur, cum facturus esse negatur. Quid enim nequius, peregrinum, nõ qua-
lemcunq;, sed peregrinum fratrem suum despicere in die peregrinationis eius. Lætari in per-
ditione eius, magnificare omnes in angustia eius, ingredi portas eius subsiliendo in ruinas eius,
despicere eum in malis eius, stare in exitibus vt fugientẽ interficiat, siue claudat reliquos eius.
Cum sapientiæ sit edictum, super inimici sine odientis ruina non esse gaudendũ, quis non vi- *Prouer. 24.*
deat, quàm veraciter supra sit dictum, nõ est prudentia in eo, qui talẽ contra fratrem gerit ani-
mum? Igitur versa vice insultet illi is, qui in prophetis loquitur spiritus sanctus, irrideat eũ, &
subsannet qui habitat in cœlis dominus, dicens: Et non despicies, non lætaberis, non magni-
ficabis os tuũ, &c. Quẽ enim despicere potest hic Edom, id est terrenus, scilicet Iudæus, qui iã
despicabilis est in toto orbe, sicut eidem supra dictum est, ecce paruulum te dedi in gentibus,
contemptibilis tu es valde. Perdidit locum & gentẽ, quem si nõ perdidisset despicere, & os suũ
magnificare, imò & interficere non desisteret, sed vtiq; captiuus est. Nunc diligenter animad- *Septem no-*
uertendum, quot vel quantis nominibus, cum dixisset in die fratris tui, diem eundẽ descripsit *mina vnius*
& illustrauit. Septem quippe dies vni diei subordinauit, dum præmisso, nõ despicies in die fra *diei.*
tris tui, subiungit, in die peregrinationis eius, in die perditionis, in die angustiæ, in die ruinæ, in
die vastitatis, itẽq; in die vastitatis, in die tribulationis. Nimirum septenario numero multitu-
dinem cunctarum significat miseriarum siue tribulationum, quas sustinet frater ille simplex
& lenis, siue mitis, & humilis corde, quicunq; viuit secundum exemplum Christi, quicũq; viuit
in hoc die vel tempore peregrinus in præsenti sæculo, quod septẽ diebus voluitur. Hunc eun-
dem numerum tribulationum apud beatum Iob legimus: In sex (inquit) tribulationibus libe- *Iob. 5.*
rabit te, & in septima tanget te malum. Septenario quippe (vt iam dictum est) numero, tribu-
lationum significatur vniuersitas, quas in hoc sæculo sancti patiuntur, quarum septima, id est,
vltima cuiusq; electi tribulatio certam consolationẽ habet, sicut in cõditione sæculi septimus
dies vesperam non habet. Diem igitur fratris quẽ Edom persequitur, septiformiter distinctum
legentes, non frustra factum arbitremur, qui ciuitatem hic manentem nõ habens peregrina- *Hebr. 11.*
tur, quia animam suam perdit propter deum, siue propter Christum, vt inueniat eam qui an- *Ioan. 12.*
gustiatur, spem habens, quia stabit in magna constantia aduersus eos, qui se angustiauerũt, qui *Sapient. 5.*
ruinam patiens præsentium bonorũ, patienter sustinet, propter spem futurorum, qui despica-
bilis videtur, in vastitate sua, errando in solitudinibus, in montibus, & in speluncis, & in ca-
uernis terræ; vt testimonio fidei probatus inueniatur, qui item vastitate quadã desertus vide-
tur, dum occiditur, & respiciens ad dexteram siue ad sinistram, & non inuenit à quo defendat,
qui fugit, & non inuenit qui occurrat, vel apud quem possit latere securus. Poterat dicere, sed
& talis dies fratris tui, dies peregrinationis eius, dies perditionis, quę vera tibi videtur perditio,
dum perdit animam suam, vt inueniat eam, nõ diu permanebis. Hoc (inquam) dicere poterat,
& quamuis nõ dixerit, tamen subaudiendum est. Sequitur enim. [Quoniã iuxta est dies do-
mini super omnes gentes.] Hic quoq; cum dicit, super omnes gentes, subaudiendũ est, & pri
mùm super te. Nã protinus sequitur: Sicut fecisti, sic fiet tibi, retributionem tuam conuertet in
caput tuum.] Ac si dicat: Interim antequam finiatur dies peregrinationis fratris tui, ante-
quam veniat super omnes gentes ille magnus dies domini, scilicet dies iudicij, tu hic in isto sæ-
culo vindictam recipies publicam, audientibus, videntibus, atq; admirantibus gentibus cun-
ctis, vt despicere iam nõ possis, imò despicabilis sis, & omni populo Christiano peregrinante,
& angustiam patiente, licet claudatur & interficiatur, valdè contemptibilior sis. Post hanc pri-
uatam atq; propriam portionem tuam, communem sortiens vindictã cum gentibus cæteris
in illa (quæ iuxta est) die domini, die iudicij, die amara, die tribulationis & angustiæ, die cala-
mitatis & miseriæ, die tenebrarum & caliginis, die nebulæ & turbinis, die tubæ & clangoris,
sicut propheta Sophonias dicit: Quibus ex enunciationibus illius diei tam terrificis, præcedẽ- *Sopho. 1.*
tem coniungas, qua dicit, vox diei domini amara, tribulabitur ibi fortis, ecce totidem vicibus,
id est, septies declamatam habes diem vindictæ domini in consolationem huius fratris, cuius
diem, in quo tribulatur, septies ille declamauit. Quapropter quoniã iste, de quo loquimur, Edõ *Duplex re-*
& primum singularem, siue priuatam perpessurus erat vltionẽ à gentibus Romanis, & deinde *tributio &*
vniuersalem cũ cæteris gentibus in die iudicij, pulchrè sic dictum est; sicut fecisti, sic fiet tibi, & *contritio Iu-*
deinde repetitum, tribulationem tuam conuertet in caput tuum. Quid enim est dicere, sicut fe *dæis debe-*
cisti sic fiet tibi, nisi secundum merita tua retribuetur tibi? Attamen addidit retributionẽ tuã, *tur.*
conuertet in caput tuum, quia videlicet huius Edom terreni & sanguinolenti, qui Christum & *Hiere. 17.*

 Christi

Christi prophetas occidit, duplex est retributio, duplex contritio, secundum & alium prophe-
tam, qui cum dixisset, Induc super eos formidinem, subauditur, qua formidauerunt dicentes, ne
forte veniant Romani, & tollant nostrum & locum & gentem, vt fiat eis sicut formidauerunt,
non contentus hac sola retributione, & æternam adhuc intendens eisdem incredulis, atq; im-
pœnitentibus, & duplici (inquit) contritione contere eos domine deus meus. Hoc dicto ad istũ
Edom, cõuertitur ad eos, de quibus & propter quos loquebatur, qui primùm ab isto, & deinde
à cæteris gentibus tribulantur, & dicit eis, confirmando quod dixerat in consolatione eorum,
quoniam iuxta est dies domini super omnes gentes. [Quomodo enim bibisti super mõtem san
ctum meum, bibent omnes gentes iugiter, & bibent, & absorbebunt, & erunt quasi non sint.]
Esaiæ 51. Hæc si adhuc ad ipsum Edom dicuntur, hunc sensum habent. Sicut enim super montẽ sanctũ
meum Syon bibisti, atq; in perditione, siue ruina filiorũ Iuda lætatus es, sic omnes gentes versæ
contra te bibent, & de malis tuis satiabuntur. Si autem ad ipsos, qui vt (vt supra dictũ est) tribu
lantur ab impijs in hoc sæculo, in consolationem ipsorum dicta intelligere malumus, sensui no
stro succurrit illud ex Esaia, Eleuare (inquit) eleuare, consurge Hierusalem, quæ bibisti de manu
domini calicem iræ eius, & vsq; ad fundum calicem soporis bibisti, & potasti vsq; ad feces.
Et subinde, Ecce tuli de manu tua calicem soporis, fundum calicis indignationis meæ. Nõ adij
cies, vt bibas illum vltra, & non ponam illum in manu eorum, qui te humiliauerunt. Igitur
quomodo bibisti vos omnes, quorũ de perditione inimici lætati sunt, siue tu frater qui despi-
ceris, qui & diceris Hierusalem. Hæc est vniuersa generatio quærentium dominum, quomodo
(inquam) bibisti, permittente deo affligi, sic bibent omnes gentes persecutrices, æquã, imò du-
Apoc. 18. plam computationis vicissitudinem recipientes, sicut in Apocalypsi prænunciatur contra Ba
bylonem, quæ istarũ gentium vniuersitas est. Reddite illi, sicut ipse reddidit vobis. & duplica
te duplicia secundum opera eius. in poculo quo miscuit vobis, miscete illi duplum. Bene ergo
cum dixisset hic, quomodo bibistis super montem sanctum meum, id est, persequutionem passi
estis propter nomen meum, bibent omnes gentes, addidit iugiter, quia videlicet non tam de
retributione temporali, quàm de æterna sermo est, & hoc ipsum repetitur atq; amplificatur, di
cendo, bibent, & absorbebunt, & erunt quasi non sint. Duplum enim (vt iam dictum est) misce
bitur illis, quia videlicet durum & amarum sanctis poculum miscuerunt, veruntamẽ tantùm
corpus occiderunt. Ipsis autem ita miscebitur, vt & corpus & anima mittantur in gehennam.
Ita non quomodocunq; bibent, sed totum damnationis iudicium (quod est in calice iræ domi
ni) ore patulo & grandi absorbebunt vsq; ad fundũ. Cum hoc euenerit, tũc erunt quasi nõ sint.
Erunt enim per substantiam quidem, sed non erunt per vllam possibilitatẽ. Nam persequi vl-
tra non poterunt, regno dei nullum facient scandalum. Econtra, sanctorum vera & fœlix erit es
sentia. Vndè protinus sequitur, [Et in monte Syon erit saluatio, & erit sanctus.] Mõs Syon illa
Psal. 86. gloriosa est ciuitas Hierusalẽ cœlestis, de qua Dauid. Fundamẽta eius (inquit) in montibus san-
ctis, gloriosa dicta sunt de te ciuitas dei. In illa Syon erit saluatio, & erit sanctus, ipse videlicet
Christus, quia est salus & saluator eius. Quomodo erit in ea iste sanctus? Multũ bene, multum
Psal. 121. fœliciter, quia permanebit in sempiternũ particeps naturę eius, qui est conditor siue fundator e-
Exod. 3. ius, sicut in psalmo memorato scriptum est, Et homo natus est in ea. Et ipse fundauit eã altissi-
mus. Illud est saluatoris Syon eius incommutabilitas erit, quia videlicet & de ipsa ciuitate Syõ,
siue Hierusalem alibi scriptum est, Cuius participatio eius in idipsum. & ipse sanctus dicit, Ego
sum qui sum. Aduersa nimirum hæc est oppositio, quia gẽtes sic erunt quasi nõ sint. Sanctus aũt
erit, & saluatio ciuitas eius erit, tali essentia quæ nullis casibus subiacebit, nullũ finem habebit.
[Et possidebit domus Iacob eos, qui se possiderant. Et erit domus Iacob ignis, & domus Ioseph
flamma, & domus Esau stipula, & succendentur in eis, & deuorabunt eos, & non erũt reliquiæ
Edom nomen pessimum habet in scripturis. domus Esau, quia dominus locutus est.] Mira inuectione sermo propheticus nomen Esau, qui
& Edom, persequitur, Prius contra illũ loquebatur, & paulisper cęterarum quoq; pronunciata
damnatione gentium, rursus nunc in illũ inuehitur. Malæ nimis memoriæ & in scripturis san-
ctis hoc nomen Edom, plus quàm alicuius cęterarum gentium. Exempli gratia, in psalmo cum
dicit Dauid, super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, per Babylonem gentes omnes
Psal. 136. volens intelligi, quarum in medio omnes sancti ciues regni dei, dum in corpore viuunt, tenen-
tur captiui, quid tibi acerbius sonare videtur, vtrum illud quod vniuersaliter de Babylone, an
id quod singulariter de Edom conqueruntur? Deniq; de Babylone, siue ad ipsam Babylonem
mitior sermo est, Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus. Itemque, Filia Babylonis
misera, beatus qui retribuet tibi retributionem tuam quam retribuisti nobis. At verò de isto
Edom non ita parcè aut suauiter conquestio deprompta est. Saucius animus dolorẽ suũ acer-
rimum nõ ferens, spiritũ de profundo suscitat, vocemq; altius in cœlũ subleuat ad eũ, qui solus
Gen. 27. 37 laborem & dolorem considerat. Memor esto (inquiens) domine filiorũ Edom in die Hierusalẽ.
Acerbius nanq; fertur vulnus, quod à fratre (vnde consolatio contra cęteros sperari debuerat)
infligitur. Sic Iacob, quando illũ in persona sua persequebatur germanus suus Edom. sic Ioseph
quando

quando à fratribus suis venditus est. sic sancti prophetæ & apostoli quãdo à cõtribulibus suis Iudæis persecutionẽ passi, & occisi sunt, sic Christiani catholici, quando ab hæreticis, falsis vtiq; fratribus, tribulantur amarius atq; acerbius patiuntur, quàm cum ab externis gentibus, cum quibus nullam generis aut professionis habent communionem, infestãtur. Hinc est illud, Quoniã si inimicus maledixisset mihi, sustinuissem vtiq;. Et si is qui oderat me, super me magna locutus fuisset, abscondissem me forsitan ab eo, Tu verò homo vnanimis, &c. Nunc ordinem prosequamur. Et possidebit (inquit) domus Iacob eos, qui se possederant. Ista possessio non in bonũ intelligitur eorum qui possidentur. Sequitur enim, Et erit domus Iacob ignis, & domus Ioseph flamma, & domus Esau stipula, & succendetur in eis, & deuorabit eos. Malo ergo suo possidebuntur, videlicet quomodo stipulam possident ignis & flamma. Talis possidentium eminentia potestas iudiciaria est. Deniq; in iudicio persecutores suos fratres falsos cõsument sancti omnes, quorum exemplaria prima fuerunt patriarcha Iacob, & filius eius Ioseph, in eo quod aite eorum persecutionẽ passus est ab ipso fratre, qui nomine & re fuit Esau, alter verò à fratribus suis, qui non est quidem nomine, sed & re & imitatione fuerunt Esau. Quomodo isti possederũt Iacob, id est, dei seruos, isti (inquam) scilicet persecutores, falsi fratres, quorũ prima (vt iã dictum est) exemplaria fuerunt, ille Rebeccę primogenitus Esau & illi fratres Ioseph? Videlicet crudeli inuasione possederunt eos, suo tempore Iudæi, & suo tempore hæretici. Habendo potestatem occidendi, & de ciuitate in ciuitatem persequendi eos. Possidebit ergo eos domus Iacob, id est, seruorum dei vniuersitas, possessione condigna. non vt eis vtantur, sed vt illi confundantur, & ad iudicium oris eorũ igni perpepetuo tradantur. Hoc est enim quod ait: Et erit domus Iacob ignis, & domus Ioseph flãma, & domus Esau stipula, quæ nimirũ valde cõgrua cõfirmatio est. Nam quia ignis flammam generat, Iacob qui generauit ignis. & Ioseph, qui ab illo generatus est, flamma dicitur. Ipse autem Esau, qui in terra radicatus est, secundũ infimã partem benedictionis, dicente patre, in pinguedine terræ, & in rore cœli desuper erit benedictio tua, stipulæ comparatur, cuius viror omnis pertransiit, & species emarcuit, & ad nihil vtilis est, nisi vt tradatur igni. Sicut omnes sancti veteris testamenti rectè dicantur ignis, & omnes sancti noui testamenti, ex quo venit Christus, cuius figuram Ioseph tenuit, rectè vocentur flamma. nam persecutores eorum, similes Esau erunt stipula, & succendentur in eis, & deuorabũt eos, & nõ erũt reliquiæ domus Esau, quia dominus locutus est. Ob magnum sententię firmamentum ita conclusit, quia dominus locutus est, vt subaudias, cuius locutio vel sermo veritas est, & quod loquitur, infectum esse non potest, quemadmodũ ait ipse, futurum prænuncians iudiciũ. Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Sequitur. [Et hæreditabunt hi qui ad austrum montem Esau, & qui in campestribus Philistiim, & possidebunt regionẽ Ephraim, & regionẽ Samarię, & Beniamin possidebit Galaad, & transmigratio exercitus huius filiorũ Israel omnia Chananæorum vsq; ad Sarepthãm, & transmigratio exercitus huius Hierusalem, quæ in Bosphoro est, & possidebit ciuitates Austri. Et ascendent saluatores in montẽ Sion, iudicare montem Esau, & erit domino regnum.] Cuncta hæc iuxta literã adimpleta esse, nulla testatur historia, videlicet quòd carnalis Israel, siue Iudęus post hanc propheciã possederit montẽ Esau, sed nec vel istud vel cætera quæ sequuntur tanta esse potuerunt (si tamẽ vnquã acciderunt) vt dignatus fuerit spiritus sanctus ea prænunciando, prophericam implere tubam toto orbe audiendam. Maximè de eo quod ait, & transmigratio exercitus huius filiorũ Israel possidebit omnia Chananæorũ vsq; Sarepthã, si simplicem sequamur literam, stare non potest, quia videlicet certum est quòd nunquã acciderit, neq; accidere debuerit, vt captiuitas decẽ tribuũ, quæ tunc imminebat, qua in Assyrios transmigrauerunt, reuocaretur, & omnia Chananæorũ possideret. Neq; enim contrarius sibi esse poterat spiritus propheticus, vt in isto promitteret, quod in alio denegasset, scilicet in Osee dicendo, voca nomen eius absq; misericordia, quia nõ addã vltra misereri domui Israel, sed obliuione obliuiscar eorũ, & domui Iuda miserebor, id est, filios Iuda de Babylonia captiuitate post annos septuaginta reuocabo. Sed nec transmigrationem Hierusalem in Bosphoro vsquam fuisse legimus, quæ regio est maris septentrionalis, vt secundum literam, & transmigratio Hierusalem, quæ in Bosphoro est, possidebit ciuitates Austri. Cuncta ergo, quia spiritualia sunt, spiritualiter examinãtes, promissionũ istarũ primò numerũ consideremus, quia septem sunt. Prima est, & hæreditabunt hi qui ad austrũ montẽ Esau. Secunda, & qui in campestribus Philistiim. Tertia, & possidebunt regionẽ Ephraim, & regionẽ Samarię. Quarta, & Beniamin possidebit Galaad. Quinta, & transmigratio exercitus huius filiorũ Israel omnia Chananæorũ vsq; ad Sarepthã. Sexta, & trãsmigratio Hierusalẽ, quę in Bosphoro est, possidebit ciuitates Austri. Septima, & ascendẽt saluatores in montẽ Syon, iudicare montẽ Esau. Istæ septẽ salutares, atq; cõsolatoriæ promissiones laudẽ domini cõpient, dicendo: & erit domino regnũ. Erant autẽ superius totidẽ, id est, septẽ dies miseriarũ, cõscriptæ aduersus hũc sæpe dictum persecutorẽ fratris Edom, vbi præmisso, & non despicies in die fratris tui, subiuncta est septiformis descriptio diei eius, dicendo: in die peregrinationis eius, in die perditionis, in die

Hæretici fal si fratres.

Psal. 54.

Domus Iacob.

Genes. 27.

Matth. 24.

Osee. 1.

Septem promissiones

angustiæ, in die ruinæ, in die vastitatis, in die tribulationis eius, quia videlicet descriptio diei taliter completa est, quoniã iuxta est dies domini. Igitur quemadmodũ illic in septenaria repetitione diei, id est, temporis. quo sancti in hoc mundo peregrinantur, vniuersitatẽ intelligimus malorũ quæ patiuntur. ita & hic in septem istis promissionibus vniuersitatẽ perpendimus consolationũ, quibus à domino inter omnes vel post omnes pressuras cõsolãtur. Et istæ promissiones fiunt aduersus eundem Edom, id est, Iudaicũ populum, interfectorẽ fratris, scilicet domini & sanctorũ prophetarũ. Ille namq; propter caussas multiplices, quamuis consimiles, dicitur hic, & Esau, & Philistijm, & Ephraim, siue Samaria, & Galaad, & Chanaan. Ipsi aũt sancti similiter, propter causas multiplices, id est, gratiarum diuisiones, & habitare ad austrum dicũtur, & esse in cãpestribus, & nominãt Beniamin, & exercitus filiorũ Israel, & Hierusalẽ, cuius transmigratio sit Bosporo, & saluatores, quibus pro re nomen suũ cõmunicet Iesus Christus, summus & vnicus saluator. Dicamus ergo, & hæreditabit (inquit) qui ad austrũ montem Esau verus Iacob, id est, supplantator Iudaici populi, qui dicitur Edom, siue Esau, ad austrũ, quem sancti spi-

Roman. 10. ritus gratiã intelligimus, habitat. ille aũt in mõte se subrigit, dum iustitiam suam volẽs statuere iustitiæ dei non est subiectus, secundũ similitudinem germanorũ illorum, quorũ alter videlicet

Genes. 27. Iacob, domi cum Rebecca matre habitabat, quæ sancti spiritus gratiam significat. alter verò, scilicet Esau, in montibus & saltibus se exercebat, vir gnarus venandi, & homo agricola. Quomodo ille cum matre habitans, benedictionem hæreditauit & primogenia fratris. ita Christi

Matth. 21. discipuli sancti spiritus securi gratiam, hæreditauerunt ablatũ Iudæis regnũ dei, vt facerent fru-

Ad austrũ habitare. ctus eius, sicut in euangelio prædixit eis ipse dominus. Proinde ad austrũ habitare dicuntur, id est, ad meridiem, per quem sapientiæ clara lux intelligitur. Sequitur, Et qui in campestribus Philistijm, subauditur, hæreditabunt. Ipsi qui in nomine Esau denotantur, & in monte superbię sunt, volẽdo iustitiam suam statuere, sicut iam diximus, rectè & Philistijm dicũtur pro eo, quod à gratia exciderũt, dũ ex operibus legis & sine fide Christi sese iustificari arbitrantur. Philistijm namq; potione cadẽtes interpretãtur, Dominus enim miscuit illis, videlicet Iudęis, spiritum ver-

Esaiæ. 19. tiginis. Dando illis (vt Apostolus meminit) spiritũ cõpunctionis, oculos vt nõ videant, & aures

Roman. 11. vt non audiant, & facta est mensa eorũ corã ipsis in laqueũ, & in retributionẽ, & in scandalum.

Psam. 68. Porro in campestribus habitantes hi sunt humiles, quibus pro humilitatis gratia datus est intellectus vt intelligãt scripturas, & spiritualiter intelligendo nõ de sua, sed de dei confidãt iu-

1. Reg. 17. stitia. Isti ex fide iustificati obtinẽt Philistiim secundũ mysticã victoriam Dauid, qui Philistæum percussit, mittendo vnũ de quinq; lapidibus in frontem eius, per quem videlicet vnũ lapidem, vna fides Iesu Christi figuratur, in qua sola iustificamur, quæ & in quinq; libris Mosi mysticè &

Per Ephraĩ scribæ, & Pharisæi denotantur. figuratiue prædicatur. Et possidebũt ait, regionem Ephraim & regionem Samariæ. Ephraim ex qua tribu Hieroboam scidit Israel a domo Dauid, & vitulos aureos pro deo colendos instituit. Hoc etiã loco scribarũ & pharisæorũ cætus rectè intelligatur, qui populũ aduersus verum Dauid Christũ filium dei concitauerũt, & mendacium suum contra veritatem euangelicę fidei excogitare non destiterunt. Similiter Samaria, quoniã ab eodem Hieroboam in peccatũ illud seducta regnum habuit diuisum, cõtra regnũ Dauidicũ, Diuisum significat à Christo populum Iudaicum, sic à senioribus & principibus sacerdotum seductũ, quomodo seduxit Samariam ille de tribu Ephraim rex Hieroboam. Regionem igitur Ephraim & regionẽ Samariæ possidebũt, id est, malitiã tam principũ, quàm populi superabunt habentes sanctũ consilij spiritũ, ad destruenda consilia quæ contra dominũ cogitauerũt, & eosdẽ in die iudicij condemnabunt. Et Ben-

Genes. 31. iamin possidebit Galaad. Galaad mons ad quẽ septimo die profectionis è Charris Iacob profu-

Osee. 6. gus venit, à quo monte & ciuitas in ea condita vocabulũ sortita est. In illa maximè idololatria regnabat. Vnde & in Osee scriptum est. Galaad ciuitas operantium idolũ supplãtata sanguine, & quasi fauces virorum latronũ. Porrò Beniamin interpretatur filius dextræ. Igitur Beniamin possidebit Galaad, id est, habẽtes spiritũ fortitudinis non solũ Iudaicã perfidiã, sed & cæteros idololatras iustè iudicabũt, cõtra quos fortiter vsq; ad mortẽ certauerũt. Et trãsmigratio exercitus huius filiorũ Israel omnia Chananęorũ vsq; ad Sareptã. Filii Israel filii promissiõis, omnes electi

Filii Israel, filii promissionis, Chananæi. sunt illius prioris populi, quorũ Israel patriarcha, qui & Iacob secundũ carnẽ pater extitit, quorum Apostoli fuerũt optimi. Chananæi verò secundũ hoc ipsum nomen quod est Chanaan, & interpretatur motus eorũ, hi sunt qui moto pede per superbiã ceciderũt, etiã si ex eadem carne orti sunt, testante domino cum dicit in propheta, Pater tuus Amorræus & mater tua Cæthea.

Ezech. 16. Amorręus namq; & Cætheus filii Chanaan fuerũt, Iudæi aũt secundũ carnem filii Israel sunt, &

3. Reg. 17. tamẽ Iudæo per prophetã illud improperatur. Porrò Sarepta oppidũ est Sydoniorũ, qui & ipsi Chananæi sunt in via publica sitũ, vbi quõdã vidua pauit Heliã. Cuius videlicet viduę mysterium in schola ecclesiæ Christi notũ est, in eo quod ait, En colligo duo ligna, vt ingrediar & faciam panẽ mihi & filio meo. Itaq; trãsmigratio (inquit) exercitus huius filiorũ Israel, id est, Apostoli Christi veraciter filii Israel, populũ suũ, populũ Iudaicũ se repellentẽ relinquẽtes, & ad gentes transmigrãtes, Chananæos, qui se dicũt Iudæos cõdemnabũt, & eorũ iudices erũt, gentibus

autem

autem salutem administrabunr, ita vt impleatur per eos illud quod in illa vidua Sarepthana
fuit præfiguratum, sicut & dominus terribiliter innuens, ore proprio locutus est. In veritate di
co vobis, multæ viduæ erant in diebus Heliæ in Israel, quãdo clausum est cælum annis tribus
& mensibus sex, & ad nullam illarum missus est Helias, nisi in Sareptã Sydoniȩ ad mulierẽ vi- *Luca. 4.*
duã. Ecce & nunc & vsq; ad finem sæculi Helias, quod interpretatur deus meus, scilicet domi-
nus Iesus Christus, apud istã viduã pascitur, & pascit hydriã farrinæ eius, id est, modicũ scientiæ
quod per naturã habere poterat gentilitas, multiplicando per spiritũ scientiæ spũalis, & coquẽ
do per mysteriũ crucis, cuius sacramentũ meditat, profectò duo ligna colligit, & vitalẽ de scri- *Hierusalẽ*
pturis panem facit. Et transmigratio Hierusalẽ, quæ in Bosphoro est, possidebit ciuitates au- *in Bosphoro*
stri. Hierusalẽ in scripturis non ignotũ est significare ecclesiam, quȩ est ciuitas cælestis. Huius ni
mirũ maxima portio fuit à vero sole remota in errore gentilitatis ante aduentũ saluatoris, &
idcirco rectè intelligitur per transmigrationem quæ in Bosphoro est. Bosphorus enim (sicut iã
superius dictũ est) regio est maris septentrionalis, quo transmigrationẽ terrenæ Hierusalẽ fuisse
abductã nulla scriptura meminit. Possidebit ergo ciuitates austri, id est, meridiei, quod nunc vi
demus fieri, dũ plenitudinẽ veri luminis & caloris possident, qui prius erant absque notitia dei,
obscuri & frigidi. quod tale est, ac si de septentrione transferantur homines ad meridiẽ, ciuita-
tes lucidas habitaturi propitio deo, qui sola gratia, & pietate sua gentes visitauit. Et ascendẽt *Saluatores*
saluatores in montẽ Syõ, iudicare montẽ Esau. Saluatores rectè dicunt hi, per quorũ ministeriũ *Apostoli.*
conuersi peccatores saluãtur, iuxta q Apostolus Iacobus dicit, Quoniã qui cõuerti fecerit pec *Iacob 5.*
catorem ab errore viæ suæ, saluabit animã eius à morte, Hoc maximè post Christũ Apostoli
fecerunt, per quorũ prædicationem gẽtes ab errore viæ suæ cõuersæ sunt. Saluatores igit sunt
& ipsi ascendẽt in montẽ Siõ, iudicare montẽ Esau, id est, sedebunt super sedes duodecim, iudi
cãtes duodecim tribus Israel, qui videlicet carnalis Israel (vt sȩpe diximus) pp̃ter hoc ipsum q *Matth. 19.*
infidelis & persecutor est fratris, dicitur & est Esau. Illorũ mõs, in quẽ ascendẽt, Sion dicitur, &
eminentia virtutũ est. Huius aũt Esau mõs superbiæ tumor est. Illius expectatio iudicii plena
timoris est. Et erit domino regnũ, domino (inquã) cuius hæc omnia dona sunt, quod sancti sic
hæreditabunt, sic possidebunt, sic iudicabũt, & post iudicabũt, & post iudiciũ in regno æternæ
mensæ eius participes erũt, iuxta illud fidele eius promissum, Et ego dispono vobis, sicut dispo *Luca 22.*
fuit mihi pater meus, vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo.

ABDIAE LIBRI FINIS.

PROLOGVS RVPERTI IN IONAM PROPHETAM.

ANima quæ Christum quærit, intentionem suam cur illũ quȩrat hac voce de- *Canti. 8.*
promit. Quis mihi det te fratrem meũ, sugentem vbera matris meæ, vt inue-
niã te foris & deosculer, & iã me nemo despiciat? Magnæ enim despectionis
sibi cõscia, suoq; iudicio multũ despicabilis ac despecta per hunc solũ se nobi
lem & inclytã fieri cõfidit, si talẽ dilectũ inuenire, apprehendere, & deoscula
ri meruerit, nõ tãtùm intus in secreto cõscientiæ cubiculo, verũetiam foris, id
est, ita vt ad amicos quoq; dilecti illius perueniat, q illũ viderit, q agnouerit,
quòd in eum crediderit, quòd eũ dilexerit. Deniq; iã tunc despicabilis esse non potest in oculis
dei patris, in cõspectu amicorũ, videlicet angelorũ & hominũ sanctorũ. Vbi aũt vel illa quȩrit,
aut quȩrere debet, vbi ille inuenitur aut inuenire potest, nisi in scriptura, maximeq; p̃phetica, *In scriptu-*
quæ vtiq; verbum dñi est? Ibi quæritur & inuenitur, quia profectò, qualis sit ille dilectus, Pro- *ris & pro-*
phetæ testantur. Et in aliis quidem citius, in aliis difficilius inuenitur. In Iona verò quẽ nũc in- *phetis deus*
gredi cupimus manifestissimè claret, quòd miraculũ in illo celebratũ fuerit præconiũ eius. Ipse *inuenitur.*
enim ore proprio dixit, & totus orbis audiuit. Sicut fuit Ionas in vẽtre ceti tribus diebus & tri
bus noctibus, sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Igitur & hũc *Ionas typus*
prophetam tanto alacrius ingrediamur, quanto clarius atq; pulchrius in eo Christi testimoniũ *saluatoris*
nouimus, quẽ in scripturis legis & prophetarũ quærere propositũ habemus. Obsecrantes, vt *Matt. 12.*
qui typus est saluatoris, & tribus diebus & noctibus in ventre ceti moratus præfigurauit do-
mini resurrectionem, nobis quoq; feruorem obtineat, sanctiq; spiritus gratiã secundũ hoc ipsum
nomen suũ, quod est Ionas. interpretatur enim colũba. Et quis nesciat sæpe in scripturis per
columbã sancti spiritus gratiã significari? maximè quia super dominum nostrũ idẽ spiritus san
ctus in specie columbæ apparuit. Cæterùm totum hunc prophetam ad intelligentiam referre *Luca. 2.*
saluatoris, quòd fugerit, quòd nauim ascendens naulũ dederit, quòd dormierit, laboriosum, & *Intentio au*
vt ante nos dictũ est, sudoris est maximi. Veruntamen quanto difficilius, tanto & pulchrius fi- *thoris.*
eri posse speramus, cooperante secundum beneplacitum suo digito dei. Labor attentus splen-
dida de obscuris mysteria Christi proferre tentabit.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS, IN IONAM PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER PRIMVS.

Cur à coniunctione incipiat. ET factum eſt verbum domini ad Ionam filium Amathi, dicens, Surge & vade in Niniuen ciuitatē magnam, & prædica in ea, quia aſcendit clamor malitiæ eius coram me.] Mirentur fortaſſe grammatici, quod per coniunctionē ſic incipit. & factū eſt verbum dñi, cum de litera nihil præceſſerit. Nos aūt ſi cauſam attendimus, cur Ionas ad gētes miſſus ſit prędicare illis, nō miramur. Nam non ſolum bene, verumetiam mirabiliter & grauiſſimè ſonat auribus noſtris initium huiuſmodi. Quæ enim cauſa extitit? Illa nimirum, quia filij Iſrael prophetas domini non audierunt. *Propter duritiā Iſraelis Ionas ad gentes miſſus.* Tot prophetæ miſſi ſunt, tot mirabilia facta ſunt, toties prænunciata eſt illis captiuitas ꝓpter multitudinē peccatorum, nec vnquam pœnitentiā egerunt. Neq; enim ſaltē vnius regis tēpore vitulos aureos colere ceſſauerunt, & ne vnus quidē ex omnibus regibus decem tribuū receſſit à peccatis Hieroboā, qui peccare fecit Iſrael. Vt de cæteris taceam, Helias miſſus in ſermone, & ſpiritu domini mira multa fecit, & nequaquā effecit, vt relinquerentur vituli illi, licet propter ſigna tandem hoc obtinuerit, vt ſciret populus quòd *3.Reg.12.* Baal nō eſſet deus, clamaretq;, Dominus ipſe eſt deus, dominus ipſe eſt deus. Succeſſit illi diſci- *3.Re.17.18* pulus Heliſæus, qui & pro hac intentione vt populum reuocaret, plura quàm ille fecerat vo- *4.Reg.2.* lens ſigna facere, Obſecro (inquit) vt fiat ſpiritus tuus duplex in me, factumq; eſt quod petiuit. Nam ſi ritè numeres, Helias quidem octo, Heliſæus verò ſedecim ſigna fecit, & hoc duplum fuit. Poſt hęc mortuus eſt, & ſicut ante mortem, ita & poſt mortē eius vitulorū cultus in Iſrael perſeuerauit. Mirabatur aūt dñs, & tędebat eum ſuper Iſrael, ſciens quòd ſi ad gentes mitteret, multo faciliores ad credendum eas inueniret. Vndè ad quendam illorum taliter loquutus eſt, *Ezech.3.* Fili hominis vade ad domum Iſrael, & loqueris verba mea ad eos. Non enim ad populū profundi ſermonis & difficilis linguæ tu mitteris ad domum Iſrael, neque ad populos multos, & profundi ſermonis, & ignotæ linguæ, quorum non poſſis audire ſermones, & ſi ad illos mitterem te, ipſi audirent te. Domus autem Iſrael nolunt audire te, quia nolunt audire me. Experimento illud comprobari decebat, quod taliter dominus in vituperationem Iſraelis gentes de facilitate audiendi & credendi præferebat. Ad huius experimenti miniſterium electus eſt hic *4.Reg.14.* Ionas, cuius poſt mortem Heliſæi, taliter ſcriptura libri regum mentionem fecit. Ipſe videlicet Hieroboam filius Ioas filij Iehu regis Iſrael reſtituit terminos Iſrael ab introitu Hemath vſq; ad mare ſolitudinis, iuxta ſermonem domini dei Iſrael, quem loquutus eſt per ſeruum ſuum Ionam filium Amathi prophetam. Igitur dum per coniunctionem incipit, dicendo, Et factum eſt verbum domini ad Ionam, ad ea nos mittit quæ iam diximus, vt ſit ſenſus, Filij Iſrael non audierunt quæ præceperat dominus, mittens ad eos in manu ſeruorum ſuorum prophetarum, ſed indurauerunt ceruicem ſuam, & tradiderunt ſe vt facerent malum coram domino, & irritarent eum, & idcirco factum eſt verbum domini ad Ionam. Surge (inquiens) & vade in Niniuen ciuitatem magnam, & prædica in ea, quatenus in comparatione gentium damnabilis Iſrael amplius oſtenderetur. Et idcirco iudicium domini tradentis vel traditurí illos in captiuitatem irreprehenſibile comprobaretur, Niniuitis pœnitentiam agentibus, filijs autem Iſrael in *3.Reg.17.* impœnitentia præſiſtentibus. Hic Ionas dicitur filius Amathi, id eſt, veritatis. Tradunt enim Hebræi, hunc eſſe filium viduæ Sarepthanæ, quem Helias propheta mortuum ſuſcitauit, matre poſtea dicente ad eum. Nunc cognoui, quoniam vir dei es tu, & verbum domini in ore tuo verum eſt. Et ob hanc cauſam etiam ipſum puerum ſic vocatum filium Amathi. Amathi enim in noſtram linguam veritatem ſonat. Et ex eo quòd verum Helias loquutus eſt, ille qui ſuſcitatus eſt, filius eſſe dicitur veritatis. Porrò, quod ait dominus, Quia aſcendit clamor malitiæ eius coram me, hoc ipſum eſt quod in Geneſi dicitur, Clamor Sodomæ & Gomorrhæ multiplicatus eſt. Et ad Cain, Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra.

Verbū quomodo ad Chriſtū factum ſit. Nunc iam, quoniam Ionas iſte miſſus ad Niniuem typus eſt ſaluatoris mittendi ad gentes, dicendum eſt, quando vbi vel quomodo factum ſit ad eum verbum domini, qui vtique ipſe ſecundum diuinitatem vocatur, & eſt verbum domini, Si quæris vbi. nimirum ad fluenta Iordanis. Si quæris quando. videlicet prædicante Ioanne, & baptizante baptiſmum pœnitentiæ. Si quæris quomodo. vtique apertis cælis, & deſcendente in eum ſpiritu ſancto in ſpecie columbæ, ſimulq; perſonante voce patris, Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Tunc (inquam) & taliter factum eſt ad eum verbum domini, quemadmodum & ipſe *Luca 4.* ore proprio confirmauit. Veniens quippe Nazareth, vbi erat nutritus, intrauit ſecundum conſuetudinem ſuam die ſabbathi in ſynagogam, & ſurrexit legere, & traditus eſt illi liber Eſaiæ

prophetæ,

prophetæ. Et vt reuoluit librum, inuenit locum vbi erat scriptum. Spiritus domini super me
propter quod vnxit me, euangelizare pauperibus misit me, prædicare captiuis remissionem,
prædicare annum domini acceptum. & hæc scriptura (inquit) hodie impleta est in auribus ve-
stris. Vnde quod spiritus sanctus super eum in specie columbæ descendit, pulchrè ipso quoque
nomine figurauit eum Ionas. Interpretatur enim columba (vt iam dictũ est) interpretatur etiam
dolens. Quæ nimirum interpretatio & ipsa nihilominus ad mysterium pertinet, quia ipse est, *Esaiæ 53.*
quem Esaias virum dolorum prænunciauit, & scientem infirmitatem, subiungens, Verè lan- *Matth. 4.*
guores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Ab ipso baptismo pœnitentiæ, quem
susceperat, ieiunium ingrediens, deinde prædicando, & persecutiones sustinendo pœnitentiam
continuans, & pro nobis dolens, & dolores nostros vsque ad patibulum crucis portans. Nun-
quid autem nesciebat, quibus pauperibus euangelizare, quibus captiuis remissionem mitte-
retur prædicare? Nunquid nescire poterat, quod ad gentes pertineret suæ prædicationis offi-
cium, quod scire & prænunciare prophetæ potuerint? & nouissimus ille Symeon, qui dixit eum
salutare domini paratum ante faciem omnium populorum, Lumen ad reuelationem gẽtium.
Attamen ad gentes tunc ire noluit, imò & discipulos ne irent prohibuit dicens, In viam gen- *Lucæ. 2.*
tium ne abieritis. Et mulieri Chananeæ clamanti post se non cito respondit, sed tantummodo *Matth. 10.*
« Iudæis prædicauit, excepto quod in Samaria duos dies mansit. Sequitur ergo, [Et surrexit Io- *Matth. 15*
« nas vt fugeret in Tharsis à facie domini,] Durè quidem sonat, neq; saluatori conuenire videtur *Iohan. 4.*
quod dicitur, vt fugeret Ionas à facie domini. Sed si fugiẽtis intentionem consideres, nec in ipso *Fuga Ionæ*
propheta valde est fuga reprehensibilis, quia non eam infidelitas sed pietas fecit, Condolebat *pia & pla-*
enim pio affectu, suæ, id est, Hebrææ genti, eo quòd in condemnationẽ eius mitteretur ad præ- *cens Deo.*
dicandũ Niniuitis, vt in comparatione Israelis iustificarentur Assyrij, & in comparatione Assy
riorum condemnatus Israel perpetuæ traderetur captiuitati. Non gentium salutẽ oderat, sed
suæ gentis damnationem timebat, atq; idcirco fugiens non multum deo displicebat. Imo pro-
pter pietatis magnitudinem valdè complacebat. Magis displicere potuisset, si nõ doleret, sicut
Moses non displicuit dicendo, Aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro
quem scripsisti. Nec Apostolus optando esse anathema à Christo pro fratribus suis, sic & iste ta- *Exod. 32.*
liter fugiendo non displicuit, quod maximè rerum exitus comprobauit. Quis enim omnium *Roman. 9.*
prophetarum tanto glorificatus est miraculo, tam mirabili Christi mortem atque resurrectio-
nem præsignauit exẽplo? Igitur quod illis non valde vituperabiliter fecit fugiendo à facie do-
mini, Christum dominum laudabiliter fecisse, aliquo modo res manifesta innuit. Nam hic non
quidem per inobedientiam vnquam fugit, sed pietatis affectu condemnationem suæ gentis ad
tempus refugit. Testes sunt illæ lachrymæ quas fudit, videns ciuitatem & flens super illam, at-
que dicens. Quia si cognouisses & tu, & cætera. Testis (inquam) ille est fletus, quam veraciter iu-
dicium diuinitatis quod suæ genti imminebat, refugere voluisset humanitatis affectu. No-
uit enim & nosse debet Christiana fides, quod in vno eodemq; Christo sicut duæ sunt naturæ, *Lucæ. 9.*
altera diuinitatis, altera humanitatis, ita & duæ erant voluntates siue operationes. Voluntas *Christus ex*
diuinitatis erat relinquere Iudæam, & tradere Hierusalem in manus hostiũ. Voluntas erat hu- *duabus na-*
manitatis, vt liberaretur sua gens vel ciuitas Hierusalem, & tam miserabile non pateretur ex- *turis duas*
cidium. Illa iusta, hæc voluntas erat pia. Porro diuinitatis voluntatem præcedere, humanitatis *etiã habuit*
autem subsequi cõueniebat. Obedienter ergo concedens, cum dixisset, Mi pater si possibile est, *volũtates.*
trãseat à me calix iste, nolens gentem suam propter mortis suæ scelus interire, subiunxit pro- *Matth. 27.*
tinus, Veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Et iterum, Pater mi, si non potest hic calix
transire, nisi bibam illum, fiat voluntas tua. Igitur Ionas iussus prędicare in Neniue, fugit in *Tharsis ma*
Tharsis, id est, in Mare. Tharsis nanque generaliter mare dicitur, vt illic, In spiritu vehementi *re dicitur*
conteres naues Tharsis. Christus autem ad hoc natus, & cum deus esset homo factus, vt esset *generaliter.*
ipse expectatio gentium, & saluator eorum, Iudæorũ fluctibus se tradidit, qui propter crebras *Psalm. 47.*
seditionũ tempestates, amplius quàm vlla gens mari similes poterãt reputari. Neuter eorũ, sci-
licet neq; Ionas, neq; Christus salutẽ gentibus inuidit, sed vterq; gentis suę condemnationẽ im-
« minere condoluit. [Et descendit in Ioppen, & inuenit nauim euntem in Tharsis, & dedit naulũ
« eius, & descendit in eam, vt iret cum eis in Tharsis à facie domini.] Ioppen portum esse Iudææ
in Regum quoq; & Paralypomenon libris legimus, ad quem Hyram rex Tyri ligna de Liba- *Ioppe.*
no ratibus transferebat, quæ Hierusalẽ terrestri itinere perueherẽtur. Iuxta regionis naturã, de *3. Reg. 2.*
montanis & arduis ad Ioppen & campestria veniens, rectè descendisse dicitur, & notanda fugi- *2. Paral. 2.*
tiui & timidi festinatio. Non locum fugæ otiosè elegit, neq; enim ad certum fugere cubiebat lo-
cum, sed primam arripit occasionem nauigandi quolibet ire festinans. Secundum hanc similitu-
dinem dominus noster synagogã introiens quondã speciosam. Hoc enim nomen Ioppe inter-
pretatur speciosa, nauim sibi, id est, euangelicæ prædicationis scholam instituit. Illius nauiculæ
remiges dodecim Apostoli fuerunt, quibus & dedit naulũ, id est, dona gratiarũ, scilicet virtu- *Lucæ. 9.*
tem & potestatem super omnia dæmonia, & vt languores curarẽt, promisitq; regnum cœlorũ,
vt in-

vt ingressi mare, id est, inquietum populum Iudæorum, per ciuitates & castella circueundo, &
euangelizãdo fortiter remigrarẽt. Illud quoq; ad hoc mysterium pulchrè alludit, quod pelroiq;
illorum, quibus eiusmodi naulũ dedit, de puppibus vocauit. Erant enim piscatores, & ad hoc
vocauit eos, vt mutato remigio de piscatoribus piscium faceret piscatores hominũ. Igitur pas-
sibilis adhuc & infirma caro nondum fortiter obediebat, quia voluntatem diuinitatis de repel-
Lucæ.19. lenda Iudæa gentibusq; assumendis exequi tardabat, & sicut iam dictũ est, super ciuitatẽ ruitu-
Hebr.5. ram flebat. Sed didicit (ait Apostolus) ex his quæ passus est obedientiam. Nam per passionem
cõsummatus, talis effectus est, vt fortiter obediret, nullumq; iam dolorem siue compassionem
extunc, nisi solis pœnitentibus impendere potest, quippe cum ante passionem suam super im-
pœnitentes fleuerit, nunc impios in inferno ardentes siccis oculis videt. Qualia pati, vel quali-
ter ex his quę pateretur obedientiã discere haberet, præsens mysticè pręsignauit historia. [Do- „
minus autem misit ventũ magnũ in mare, & facta est tempestas magna in mari, & nauis peri- „
clitabatur conteri. Et timuerunt nautæ & clamauerunt ad deum, & miserunt vasa quę erant in „
naui in mare, vt alleuiaretur ab eis. Et Ionas descendit ad interiora nauis, & dormiebat sopore „
graui.] Quantum ad historiam, & omnipotentia domini, quo aduersante nihil securum est, &
nautarum timidias, & prophetæ magnanimitas describitur, qui non tempestate, non periculis
conturbatur, eundem & in tranquillo & imminente naufragio animum gerens. Deniq; alij cla-
mant ad deos suos, vasa proiiciunt, nititur vnusquisq; quod potest, iste tam quietus est & secu-
rus animiq; tranquilli, vt ad nauis interiora descendẽs, somno placido perfruatur. Verũtamẽ
q; dormit, nõ securitatis est, sed mœroris. Nam & Apostolos legimus in passione domini prę-
tristitiæ magnitudine somno fuisse depressos. Porrò, iuxta cœptum mysterium turbatio ma-
tis, siue magnitudo tempestatis, & periclitatio maris, Iudaicæ sunt seditiones & persecutiones,
Somnus Io- & vniuersæ domini passiones. Timor nautarũ, timor est Apostolorũ. & dormitio Ionę, magna
nę ex mag- est tranquillitas diuinæ in Christo patientiæ, qua semetipsam continens fortitudo maiestatis,
no mærore humanitatem suam suosq; discipulos periculis eximere distulit. Quod vt amplius perpendere
obrepsit. delectet, simul ad memoriã reuocandũ est, quia ipse dominus deus noster in sua persona quodã
Matth.26. tempore naviculã ascendit, & secutisunt eum discipuli eius, & motus magnus factus est in ma-
Matth.8. ri, & timuerũt discipuli, ipse vero dormiebat. Et hic & illic motus maris vim persecutionis, et
Psal.43. dormitio taciturnitatem patientiæ eius significauit, quam non ferentes, in nostra tribulatione
Matth.14. dicimus, Exurge, quare obdormis domine. Alibi quoq;, cum itidem nauicula iactaretur flucti-
bus, legimus eum ad discipulos venisse ambulãdo supra mare, quo miraculo significabat, quod
potenter superaret easdem passiones suas. Nunc rem secundum ordinem literæ persequamur.

Ventus in mari. Dominus (inquit) misit ventum magnũ in mare, & facta est tempestas magna in mari. Quis
ille ventus fuit, qui turbas Iudæorum quasi mare turbauit, nisi spiritus seductionis, qui illos in
odiũ domini nostri concitauit? Ille intus eos perflauit, vt aduersus eum fremerẽt, & semetipsos
seditionibus turbarent. Sed quomodo eiusmodi vẽtum dominus misit? Iusto videlicet iudicio,
quia suo illos sancto spiritui semper restitisse cognouit. Nonne propter eãdem causam ad de-
cipiendum Achab regem Israel misit spiritum mendacii? Dixit enim, Quis decipiet Achab re-
3.Reg.22. gem Israel, vt ascendat in Ramoth Galaad? Et dixit vnus verba eiuscemodi, & aliter alius. E-
gressus est igitur spiritus, & stetit coram domino, & ait, Ego decipiam illum. Cui loquutus est
dominus. In quo? Et ille ait, Egrediar & ero spiritus mendax in ore omnium prophetarũ eius,
Et dixit dominus, Decipies & præualebis, Egredere & fac ita. Quomodo tunc misit spiritum
mendacii ad decipiendum illũ, qui cum vxore sua Iezabel occiderat prophetas domini, sic spi-
ritum malũ misit quo concitarentur Iudæi, Sicut mare vẽto solet moueri, vt aduersus dominũ
Quæstio. fremerẽt, & mensuram patrum suorum implerent. Dicit aliquis: Ergo ne Iudæos dominus
Solutio. tam malos esse fecit, aut tam malos esse voluit, vt occiderent Christum filium dei? Non vtique
malos illos fecit, aut malos esse voluit, sed cum mali essent, facultatẽ malitiæ complendæ illis
Exodi.7. permisit. Sic & de Pharaone oportet intelligi. Non enim illum deus malum esse fecit, sed cum
malus esset, in regem illũ excitauit, vt in ipso ostenderet fortitudinẽ suã, id est, vt de nota perso-
na daret exemplũ, quàm bene posset deiicere hominum superbiã. Itaq; sicut quærenti, Cur deus
Pharaonẽ cum esset malus excitauerit in regẽ, rectè respondetur. Idcirco, vt in ipso ostenderet
fortitudinem suam. Ita quærenti, Cur Iudæos cum essent mali permiserit habere potestatẽ occi-
dendi Christũ, rectè respondetur vt in illorũ scelere terminaret iram suã, vlciscẽdo super genus
Esaiæ.53. humanũ in Christo, in quo posuerat iniquitates omniũ nostrũ. Igitur ventus magnus, quẽ mi-
sit dominus in illud mare, id est, in illũ populum amarum & profundæ malitiæ, ille immundus
spiritus est, de quo ait Christus eodem loco, vbi tentantibus & signũ quærẽtibus, respondẽs nõ
Lucæ.11. esse signum illis dandum nisi signum huius Ionæ, hęc interlocutus est, Cum immundus spiritus
exierit ab homine, ambulat per loca inaquosa, quærens requiem & nõ inueniens dicit. Reuer-
tar in domum meam vndè exiui. Exierat enim de populo illo, quando in monte Synai legẽ ac-
cepit, reuersus est in eum, quando videns filium dei dæmonia eiicientem blasphemauit, dicens.

In Beel-

In Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia. Idcirco tunc dixit: Cum immundus spi- *Exodi.19.*
ritus exierit ab homine, &c. Illa reuersio dicentis, Reuertar in domum meam vndè exiui. Talis *Matth.12.*
missio fuit domini, qualis loco vel tempore supra memorato, quando spiritui mendacij dicēti, *3.Reg.22.*
Ego decipiam Achab sic, & sic ipse respondit. Decipies & prævalebis. Egredere & fac ita. Eo-
dem inquā modo dicenti: Reuertar in domū meā vndè exiui, & faciam nouissima illius peiora
prioribus. Dixerit iustus iudex dominus. Reuerteris & prævalebis, siue, Reuertere & fac ita.
Nam eo quód veritatem carnis non receperunt vt salui fierent, idcirco misit in mare illud vē- *Roman.1.*
tum eiusmodi, idcirco misit & mittet illis deus operationem erroris (vt Apostolus ait) vt cre- *Tempestas*
dant mendacio, & iudicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. *magna in*
Et facta est, inquit, tempestas magna in mari, & nauis periclitabatur conteri. Propter naui- *mari.*
gationem Ionæ facta est in mari tempestas magna. Propter prædicationem Christi facta est in
populo Iudæorum commotio magna. Hinc est accusatio illa tumultuantium atq; dicentium.
Commouit populum docens per vniuersam Iudæam, incipiens à Galilæa vsq; huc. Nauis pe- *Luc.23.*
riclitabatur conteri, & nautæ timuerunt. Euangelica doctrina à contradicentibus & blasphe-
mantibus sæpe impetita est, & apostoli in timore fuerunt. Et illi quidem deum verum adhuc
nescientes, ad deum suum clamauerunt, Apostoli autem in ipsa periclitatione inter blasphe-
mias Iudæorum Christum filium dei confessi sunt. Et interim ijdem nautę mittebant vasa quæ
erant in naui in mare, vt alleuiaretur ab eis, id est, omnia quæ in hoc sæculo haberi possunt vel
concupiscibilia sunt, negligebant, contemnebant, atq; abiiciebant, vt magis essent liberi atq;
expediti secundū consiliū dicentis: Nolite portare sacculum, neq; perā, neq; calciamenta, neq; *Luca.10.*
duas tunicas habeatis. At ipse dormiebat, quia cum esset omnipotens, suā omnipotentiā conti-
nebat, neq; Iudaicæ tempestatis vlciscebatur iniurias. Sequitur ergo. Et Ionas descendit ad in- *Dormire so*
teriora nauis, & dormiebat sopore graui. Quomodo enim in tanta inquietudine quietus dor- *pore graui.*
mire potuisset, nisi quia in figura contingebat illi, & Dei nutu agebatur vt dormiret? Deniq;
futurum erat (vt sicut iam dictum est) inter tempestates Iudaicas dominus noster cum esset for-
tissimus deus valdè patienter sese haberet, quod dormire quodammodo est. Ille sopor rectè di
citur grauis, quia nimirum graue fuit Apostolis, graue est & nobis, illum qui custos Israel est
dormire in aduersis, dū tam blasphemias illatas nomini suo, quàm pressuras, quas in hoc mū-
" do habent eius, non citius compescit. [Et accessit ad eum gubernator, & dixit ei: Quid tu so-
" pore deprimeris? Surge, inuoca deum tuum, si fortè recogitet deus de nobis & non pereamus.]
Gubernator vt naturale est vnumquemq; in suo periculo de alio plus sperare, cum deberet, ve- *Guberna*
ctores timidos consolari, cernens discriminis magnitudinem excitat dormientem, & arguit im- *tor Petri ti*
prouidę securitatis, commonetq; vt ipse quoq; pro virili portione deprecetur deum suum. Hic *pum gerit.*
Petri Apostoli typus est. Ille enim dicente domino, Quem dicunt homines esse filium hominis? *Matth.10.*
Itemq;, Vos autē quem me esse dicitis? Respondens ante cæteros, vel primus inter cæteros, Tu
es (inquit) Christus filius dei viui. Et pro hoc meritò sic inter cęteros Apostolos in ecclesia quo- *Matth.10.*
modo inter cæteros nautas gubernator, siue proreta præeminet in nauicula. At ille talis desi-
gnatus à domino dicente, Beatus es Simon Bar Iona, etc. Cum protinus idem dominus cœpis-
set ostendere discipulis suis, quia oporteret eum ire Hierosolymam, & multa pati à senioribus
& scribis, & principibus sacerdotum, & occidi, & die tertia resurgere, assumens eum cœpit in-
crepare illum, dicens. Absit à te domine, propitius esto tibi, non erit tibi hoc. Hęc nimirum di-
cens, quasi gubernator Ionam cur dormiret, increpabat, quia dominum pati prohibebat, sua-
dens vt sua potius virtute tanquam vigilans verteretur, vtpote dei filius potēs & fortissimus.
" Sequitur. [Et dixit vir ad Collegam suum, Venite, & mittamus sortes, vt sciamus, quare hoc
" malum sit nobis, & miserunt sortes, & cecidit sors super Ionam.] Nouerant illi naturam maris,
& tanto tempore nauigantes, sciebant tempestatem ventorumq; rationes. Et vtiq; si solitos, &
quos aliquando experti fuerant, fluctus vidissent consurgere, non eum sorte authorem naufra-
gij quærerent, & per rem incertam certum cuperent deuitare discrimen. Nec statim debe- *Sortibus*
mus sub hoc exemplo sortibus credere, vel illud de actibus Apostolorum huic testimonio co- *nō credēdū.*
pulare, vbi sorte Mathias in Apostolatum eligitur, cum priuilegia singulorum non possint le- *Actor.1.*
gem facere communem. At vero iuxta cœptam tropologiam, quotiens aduersus Christi *Sors quādo*
nauiculam Christiq; discipulos mundanorum consurgit tempestas fluctuum, talis sors & ta- *& qualiter*
liter mittenda est, vt sciat vnusquisque cuius causa malum illud sit, vel quæ sibi causa sit pa- *mittenda*
tiendi. Potest enim esse vt in persecutione Christiani nominis non tam ipse Christus, quàm *Christianis.*
aliud quid in intentione vel conscientia repositum sit. Propter quod patiatur homo qui Chri-
stianus dicitur, & vndantibus fluctuet aduersis. Quod si ita non esset, nequaquam Paulus di- *1.Cor.13.*
ceret. Et si tradidero corpus meum vt ardeat, charitatem autem non habuero, nihil mihi pro-
dest. Potest etiam euenire vt in Christum credens, quis pro suo malefacto patiatur quid ab in-
fideli. Hinc Petrus ait, Melius est benefacientes si velit voluntas dei pati, quàm malefacientes. *1.Petri.3.*
Item, Nemo vestrum patiatur quasi homicida, aut fur, aut maledicus aut alienorum appetitor. *1.Petri.4.*
Beata

Beata illa conscientia, in qua testimonium habet quis, quod patiatur vt Christianus, quòd pa-
tiendi vel passionis causa sit ei Christus. Tunc reuera cadit sors super Christum, sicut cecidit su-
Lucæ.11. per Ionam, quòd ipse seuientium esset causa fluctuum. Talem conscientiã sancti habent Apo-
stoli inter Iudæos procellosos. Exempli causa. Quando dixit Thomas ad cõdiscipulos, Eamus "
& nos moriemur cum illo. [Et dixerunt ad eum, indica nobis, cuius causa malũ istud nobis "
sit. Quod est opus tuũ? quæ terra tua? & quo vadis? vel ex quo populo es tu?] Notanda bre-
uitas, quæ apud insignem poetam placere solet verbis istis. Iuuenes quæ causa subegit, Ignotas
tentare vias? quo tenditis? inquit, Qui genus? vnde domo, pacem ne huc fertis, an arma? Inter-
rogatur persona, regio, iter, ciuitas, vt ex his cognosceret & causa discriminis. Indica (inquiunt)
Christus de nobis, cuius causa malum istud sit? quid operis agis? De qua terra? de quo populo proficiscaris?
õibus illis, quo abire festines? Porrò dominum nostrum non solum sui nautæ, id est, Apostoli sui secre-
de quibus tis percunctationibus sciscitabantur, vt scirent, verumetiam publicis tumultibus aduersarii e-
& Ionas ius eadem percunctati sunt, vt viderent quis esset, quid operis ageret, vnde esset, quo tenderet,
interroga Cum enim diceret eis, Si non credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro. Dicebãt
tus est. ei, Tu quis es? Item cum diceret. Adhuc modicũ tempus vobiscum sum, & vado ad eum qui mi
Ioan.8. sit me. Quæretis me & non inuenietis, & vbi sum ego vos non potestis venire. Dixerunt ad se
Ioan.7. metipsos. Quo hic iturus est, quia non inueniemus eum. Nunquid in dispersionem gentium itu
rus est, & docturus gentes? Sed & genus eius proteruè quæsierunt, cum, eo dicente & testimo-
Ibidem. nium perhibet de me qui misit me pater, dixerunt, Vbi est pater tuus? Nihilominus quæsierũt,
Quod esset opus eius, cum eo dicente, Hoc est opus dei, vt credatis in eum quẽ misit ille, dixe-
Ioan.6. runt. Quod ergo tu facis signum, vt videamus & credamus tibi? quid operaris? Sed & Pilatus
Ioan.19. audito sermone dicentium, Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filiũ dei
se fecit, Ingressus prætorium, iterum dixit ad eum, Vndè es tu? Attamen ante interrogauerat
Marc.4. & audierat, quod de Herodis potestate, id est, homo Galilęus esset. Si ergo illi, quos mysticè per
Hebræi ap- tumentes maris fluctus intelligimus, interrogauerunt eum quis esset, quod opus eius, quæ terra
tius nomĕ eius, quo iret, vel quo iturus esset. quanto magis hæc interrogasse constat Apostolos familiares
bit, quàm & collaborantes illi in remigio siue nauigatione euangelii, quibus, vt euangeliũ refert, seorsum
Iudæi, aut loquebatur de regno dei. Sequitur ergo. [Et dixit ad eos, Hebræus ego sum, & dominum deũ "
Israelitæ. ego timeo, qui fecit mare & aridam.] Multum quippe ad mysterium pertinet, quod non dixit, "
3.Reg.12. Iudæus aut Israelita sum ego, quę nomina scilicet Iudæi & Israelitæ discordia diuiserat, quę per
Hieroboam scindentem decem tribus à domo Dauid acciderat, sed dixit, Hebræus ego sum.
Ioan.6. Hebræus non transitor interpretatur. Et hoc nomen valdè Christo congruit, qui non venit in
Ioan.18. hunc mundum ad manendum siue ad regnandum, sed ad pertranseundum tanq̃ viator, non
Esaiæ.31. habens hic manentem ciuitatem aut regnum, vt transiret, & transeundo salutis opus ministra
Lucæ.12. ret, quemadmodum de semetipso tanquam de alio dicit, & transiens ministrabit illis. Et Euan
gelista, Sciens (inquit) quia venit hora eius, vt transeat ex hoc mundo ad patrem. Et deinde di
Ioan.13. cit, Et dominum deum cæli timeo, nihilominus humanitati eius congruit, quia ipse est de quo
propheta prædixit, Et replebit eum spũs timoris domini. Verè timore sancto timoratus & re-
uerentissimus extitit, timore qui & verè humilitas debet dici & ęstimari. Huius timoris, id est,
Esai.11. humilitatis magisteriũ profitetur ipse dicendo, Discite à me, quia mitis sum & humilis corde.
Matt.11. Simul notandum in propheta, quod non dixerit, Et dominũ deum cœli ego fugio, sed ego
Fugere timeo. Licet enim fugere à facie domini, nequaquã tamen deum fugit aut fugere voluit. Aliud
dominum, nanq; est fugere dominum, aut fugere à facie domini. Semper malum est velle fugere dominũ,
& à facie & eorum est maximè, qui illum oderunt, licet effugere non possint, sicut scriptum est, Dextera
domini, tua inueniat omnes qui te oderunt. Fugere autem à facie domini, id est, refugere sententiã, vel
differũt. tremendum propositum dei potest interdum qui deum diligit, quemadmodum iste, qui refu-
Psal.20. giebat administrare prophetale officium ad condemnationem suæ gentis. Quo autem perti-
nuit, tali in articulo dicere, qui fecit mare & aridam, præsertim illum qui à facie domini fugiẽs,
ierat in mare, relinquens aridam? nisi vt ostenderet, se certam secundum rationem de omnipo
tentia creatoris habere fidem vel scientiam, quamuis secundum carnis affectum fugitans decli
nare tentasset impendentem suæ genti pro meritis iram? Sic & dominus noster sine dubio rati-
onalem habens animam, secundum ipsam rationem sciebat, insitæ sibi diuinitatis iustam esse
sententiam, quę saluari gentes & derelinqui censebat Iudæam, quamuis per humanitatis affectũ
gentes differens æmularetur Iudæam, ita vt fleret super eam. Et ille quidem fluctibus circunda
tus, & illa tempestate correptus, dominum deũ (inquit) ego timeo. Ipse aũt Christus ex his quæ
Hebr.5. patiebatur, discens obedientiam, sicut mandatũ dedit mihi pater (inquit) ita facio, subiungens
Ioan.14. protinus, surgite eamus, quod idem erat ac si diceret (vtpote cælestibus semper mysteriis inten
tus) quoniam sic est voluntas patris, Iudæa relicta ad gẽtes transeamus.] Et timuerunt viri ti- "
more magno, & dixerunt ad eum. Quid hoc fecisti. cognouerant enim, quod à facie domini fu- "
geret, quia indicauerat eis Ionas.] Historiæ ordo præposterus est, Quia enim poterat dici, nulla "
causa

causa timoris fuit, ex eo quod eis confessus est, dicens: Hebræus ego sum, & dominũ deum cœli
ego timeo, qui fecit mare & aridam, statim quòd idcirco timuerunt, quia indicauerat eis, se do-
mini fugere conspectũ, & eius non fecisse præcepta, causantur & dicunt. Quid hoc fecisti? id est,
si times dominum, cur fugis? Si tantæ prædicas potentiæ quem colis, quomodo putas te eum
posse euadere? Sic & Apostoli Christi nõ ex hoc timere habebant, quia dicebat: Quis nam ipse
esset, nisi etiam dixisset eis, quòd venisset dare animam suam redemptionem pro multis, quasi
qui fugisset à facie domini, quod ipse quidem in sua persona, nunquam (vt superius iam dictum *Matth.20.*
est) inobedienter fecit, sed fecerunt illi, quorum ipse super se peccata tulit, propter quos opor-
tebat eum pati vel mori. Cum enim audissent Adam & vxor eius vocem domini dei deam-
bulantis in paradiso ad auram post meridiẽ, absconderunt se à facie domini dei in medio ligni
paradisi. In Adam (inquit) Apostolus omnes peccauerunt, & idcirco rectè dicas, quia omnes in
eodem à facie domini se absconderunt. Christus autem non quidem in anima peccauit, aut
sese abscondit, sed eorũ qui in illo peccauerũt, & in illo sese absconderunt à facie domini, super
se (vt iam dictũ est) peccata tulit. Hoc Apostolis suis indicauit, quod oporteret ipsum mori, & *Gen 3.*
animã suam dare redemptionem pro illis, & idcirco timuerunt, tam propter semetipsos, quàm *Roman.5.*
propter eum, quia cum essent adhuc infirmi, non erant ad moriendum pro illo parati. Sequi-
" tur ergo. [Et dixerunt ad eum: Quid faciemus tibi & cessabit mare à nobis? Quia mare ibat
" & intumescebat. Et dixit ad eos: Tollite me, & mittite me in mare, & cessabit mare à vobis. Scio
" enim, quia propter me tempestas hæc grandis est super vos. Et remigabant viri, vt reuerterẽtur
" ad aridam & non valebant, quia mare ibat & intumescebat super eos.] Secundũ hanc enim
similitudinem nautarum, sic timentium & talia dicentium, quis non videat, pios egisse aut di-
xisse Apostolos, quando mare ibat & intumescebat super eos, id est, quando turba impacabi-
liter seditiosa dominum quærens circundabat illos? Videntes enim ait Lucas, quod futurum
erat, domine inquiunt, si percutimus in gladio? Et percussit vnus ex illis seruum pontificis, &
amputauit auriculam eius dextram, videlicet Petrus, cuius in nauclero similitudinem intel- *Luc.22.*
ligimus. Respondens autem Iesus ait, Sinite huc vsq;. Et apud alium euangelistam: Conuerte
(inquit) gladium tuum in locum suum, An putas, quia non possum rogare patrem meum, &
exhibebit mihi plus quàm duodecim legiones angelorum? Quomodo ergo implebũtur scri-
pturæ? Sed & paulo ante dixerat: Ecce veniet hora, & iam venit, vt dispergamini vnusquisq; *Matth.26.*
in propria, & me solum relinquatis. Nimirum hæc & cætera huiusmodi similia sunt sermoni,
quem hic Ionas mira magnitudine dixit: Tollite me, & mittite me in mare, & cessabit mare
à vobis. At illi remigabant, vt reuerterentur ad aridam. nam etiam in gladio (sicut iam dictũ
est) percutere cœperant, vt cum ipso domino simul euaderent turbam illam, & non valebant,
quia mare ibat, & intumescebat super eos. Paucis enim fortiores erant qui persequebãtur eos,
præsertim ipso propter quem tempestas grandis erat, sponte patientiam exhibente, quia ne-
" cessaria mundo erat eius passio vel mors. [Et clamauerunt ad dominum, & dixerunt: Quæ-
" sumus domine, ne pereamus in anima viri istius, & ne des super nos sanguinem innocentem,
" quia tu domine quemadmodum voluisti, fecisti. Et tulerunt Ionam, & miserunt in mare, & ste-
" tit mare à feruore suo. Et timuerunt viri timore magno, & immolauerunt hostias domino,
" & vota vouerunt.] Clamor iste nautarum, dolor siue luctus & fletus est discipulorum, quã-
do necessariò tulerunt Ionam, & in mare miserunt, tunc clamauerunt, quia quando cõsum-
mata sunt omnia, & corpus eius permissum suscipientes sepelierunt, doloris sui voces emise-
runt, primò centurione (sicut Euangelium refert) dicente: Verè hic homo iustus erat, & verè *Ibidem 27.*
homo hic filius dei erat, omnesq; noti eius qui stabant à longè, & mulieres quæ secutæ eũ erant *Luca.23.*
à Galilæa, omnisq; turba eorum, qui percutientes pectora sua reuertebantur, hæc quodam-
modo dicebant: Quæsumus domine, ne pereamus in anima viri istius, & cætera. Sed & in eo,
quòd relicto eo, discipuli omnes fugerunt, dominum in mare miserunt, quia dimiserunt, quia
solum reliquerunt. Quòd ita dimiserunt infirmitatis, quòd autem sepelierunt, fuit officij.
Vtrolibet modo completum intelligis. congrua similitudo istorum, videlicet Apostolorum,
in illis nauigantibus præcessit, qui laborauerunt quantum potuerunt, remigauerunt, quan-
tum valuerunt. Et quia nihil proficiebant, tandem tristes & gementes, prophetam in mare mi-
serunt. Et mare quidem stetit à feruore suo, sed viri timuerunt timore magno, id est, satiati
Iudæi, scelere suo, cessauerunt persequi discipulos. At illi propter magistrum & dominum
suum, fuerunt in dolore maximo. Et immolauerunt (inquit) hostias domino, & votum vo- *Euangeliũ*
uerunt. Hostias immolauerunt Apostoli, hostias pœnitentiæ, & confessionis cum luctu & la- *secundum*
chrymis, & ipsi hostiæ sunt facti viuentes, præcipueq; Petrus, qui illum negauerat, deflendo *Hebræos.*
ipsam negationem. Hostiam immolauit in Euangelio (quod scribitur secundum Hebræos)
Iacobus frater ipsius domini, quando deuouisse fertur, se non manducaturum panem, nisi
prius videret eum à mortuis resurgentem. [Et præparauit dominus piscem grandem, vt CAP. II.
deglutiret Ionam. Et erat Ionas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus.]

Piſcis iſte ſiue venter piſcis huius, authore domino, cor terræ, id eſt, ſepulchrū ſignificat. Dixit
Matth. 12. enim: Sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, ita erit filius hominis in
corde terræ, tribus diebus & tribus noctibus. Quamuis ergo dicat ipſe Ionas in oratione ſua.
Veter inferi De ventre inferi clamaui, & exaudiſti vocem meam. Sic inde intelligimus, & ſic intelli-
cor terræ. gendum eſt, quod non infernum quo anima deſcendit, ſed ſepulchrum quo corpus reconditū
eſt, venter piſcis ſignificet. Quod ſi per cor terræ infernum quis intelligendum eſſe conten-
Nume. 16. dat, eo quod profunda, ſiue inferiora terræ credantur infernus eſſe, iuxta quod de Dathan &
Abyron, quos terra ſorbuit, ibidem ſcriptum eſt. Deſcenderuntq; viui in infernum, operti
humo, reſpondeat: Quomodo anima domini, tribus diebus & tribus noctibus in inferno fu
iſſe credenda ſit, cum protinus eadem die, qua de corpore emiſſa eſt, confracto inferno, pa-
radiſum introierit, iuxta quod ipſe latroni confitenti dixit: Amen dico tibi, hodie mecum e-
Lucæ. 23. ris in paradiſo. Igitur præparauit dominus piſcem grandem, vt deglutiret Ionā, id eſt, pro-
uidit, vt dominicum corpus in terra, quæ grandi ventre morientes cunctos ſuſcipit homines,
paratam haberet ſepulturam. Quomodo vel quando præparauit? Equidem inſpirando Io-
ſeph iuſtum, quatenus eum ſepeliret, hoc præparauit. Sed eſt aliud præclarius, in quo huius
rei præparationem admireris, videlicet decretum, ſiue authoritas ſanctæ ac myſticæ legis.
Lex de pen Quando (inquit) peccauerit homo, quod morte plectendum eſt, & adiudicatus morti appē-
dente in li- ſus fuerit in patibulo, non permanebit cadauer eius in ligno, ſed in eadem die ſepelietur, qa
gno. maledictus à deo eſt, qui pendet in ligno, & nequaquam contaminabis terram tuam, quam
dominus deus tuus dederit tibi in poſſeſſionem. Prouidentiam dei taliter decernentis, ſa-
tis dignè non poſſumus admirari. Per hoc enim legis decretum ſcribæ & phariſæi miro modo
decepti ſunt in ſua malitia, vt dominum noſtrum verè & ſingulariter benedictum, putarent
maledictum fieri pro tali genere mortis, & capti ſunt, vt vellent nollent, ſepultura non ca-
reret ipſe quem inſatiabili odio ſunt perſequuti. Decepti, inquam, ſunt, quia legentes male-
dictus à deo qui pendet in ligno, non attenderunt quod præmiſſum eſt, quando peccauerit ho
mo, quod morte plectendum eſt. Hoc enim præmittendo ſacra & iuſta lex maledictum a-
ſtruit, non ex pœna eſſe, ſed ex cauſa ſiue culpa. Ipſi autem æſtimari voluerunt, quod male-
Vtilitas ſe- dictum faceret talis pœna. Quæ autem poſcebat cauſa ſiue vtilitas, vt taliter deus filio ſuo
pulturæ Ieſu Chriſto ſepulturam prouideret? Illa nimirum, vt ſicut anima eius ad inferos deſcendēdo,
Chriſti. animas omnium electorum eriperet, ita corpus eius in terra ſepultum, corporibuſq; per ſepul
turam ſociatum, reſurrectionis gratiam illis afferret, reſurgendo in primis, vt cætera corpora
ſequerentur, quod futurum eſt. Magno itaque & venerando conſilio de ſepeliendis omnibus
Maledictus crucifixis data eſt lex, dicendo hæc quæ prædicta ſunt, vt dum omnes ſepelirentur, vnus cru-
à deo ſolus cifixus ſepultura nō careret. Sed in eadem (inquit) die ſepelietur. Quam ob cauſam? Quia ma-
Chriſtus eſt. ledictus (inquit) à deo eſt, qui pendet in ligno. Durè quidem ſonat, enunciatio maledicti, vt ipſe
qui venit benedictus in nomine domini, maledictus dicatur cum præſcripto legis, ſed ſi ritè per-
pendas quod additum eſt à deo, magna ſuauitas latet in verbo aſpero. Longè enim aliud eſt
eſſe maledictum à deo, & aliud eſt maledictum à ſuo peccato. Nam quicunque damnatione
maledicti ſunt, non à deo maledicti ſunt, licet eos deus ipſe aliquando maledictos eſſe prænun-
Gene. 4. ciauerit, ſicut Cain, cui dixit quidem: Nunc igitur maledictus eris ſuper terram, ſed non dixit,
maledictus es à me, ſicut ego maledico te. Talium namque maledictio, peccatum ipſorum eſt.
Peccatum autem non eſt à deo. Vnus ergo & ſolus dominus noſter Ieſus Chriſtus maledictus
Eſaiæ. 53. à deo fuit, quia maledicta, id eſt, peccata omnium noſtrum ſuper ſe tulit, & hoc à deo, Domi-
Quæſtio. nus enim (inquit Eſaias) poſuit in eo iniquitates omnium noſtrum. Quare ergo (inquit) in le-
Galat. 3. ctione Apoſtoli ſic habemus: Chriſtus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis male-
dictum, quia ſcriptum eſt: Maledictus omnis qui pendet in ligno? Vbi ſcriptum hoc eſſe me-
minit, non habetur omnis, & econtrariò quod illic habetur à deo eſt, in Apoſtolo non inuenis.
Reſpōſio. Sed eſt ſciendum, quia non ſecundum Hebraicam veritatem, ſed ſecundum vulgatā tunc apud
Græcos ſeptuaginta interpretum tranſlationem teſtimonium poſuit, & hoc neceſſariò, quia
videlicet nimis importunum fuiſſet demonſtrare, tunc aliquid corrigendum eſſe ſcripturis,
quando veritatem dei Græcis incipiebat commendare de ſcripturis, & gratiam Chriſti, qui
vt in gentibus benedictionem daret, maledicti opinionem ſuſtinuit apud Iudæos, malè intel-
ligentes decreta bonæ & ſanctæ legis. Igitur (inquit) in eadem die ſepelies eum, & non conta-
minabis terram tuam, quam dominus deus tuus dederit tibi in poſſeſſionem. Quæ eſt illa ter-
ra, quam dominus deus nobis in poſſeſſionem dedit, niſi caro Chriſti, quam (vt iam dictum eſt)
ſepeliri ſanctæ legis author ſpiritus curauit. Nam terra quam calcamus, quomodo magis ſe-
pulto, & in ſuo ſinu ſuſcepto, quàm in ſepulchro crucifixi cadauere cōtaminaretur. Illud potius
Hiere. 22. corpus contaminatur, id eſt, pro contaminatione & immunditia ſua abijcitur, cui meritò con-
tingit, vt non ſepeliatur, ſicut de quodam pro parte vindictę dictum eſt, ſepultura aſini ſepeli-
etur. Hæc idcirco prolixius dicta ſunt, vt præparatam legis authoritate ſepulturam Domino
noſtro

nostro monstraremus, secundum illam præparationem mysticam, siue figuratiuam, de qua sic dictum est: Et præparauit dominus piscem grandẽ, vt deuoraret Ionam. Illa præparatio, id est, decretũ legis, viam fecit alteri præparationi, cuius Ioseph vir iustus minister esse meruit, de qua videlicet præparatione sic Euangelia referũt. Erat autẽ in loco, vbi crucifixus est, hortus, & in horto monumentũ nouũ, in quo nondũ quisquam positus fuerat. Et erat Ionas in ventre piscis tribus diebus, & tribus noctibus. Hoc quæritur, quomodo secundum hunc typum tres dies & tres noctes dominus in corde terræ fuerit, cum hora nona diei parasceues emisso spiritu sepultus, prima sabbati media nocte surrexerit. Ad quod dicendũ idem est quod à sanctis patribus est iam dictũ, quia totum à parte intelligimus, ita vt ex eo quod in parasceue mortuus est vnam diem supputemus & noctem, & sabbati alteram, tertiam verò noctem, quę diei dominicæ mancipatur, ad alterius diei referamus exordium. Nec verò incongruè secundũ tropum qui dicitur synecdoche, in tali re totũ à parte intelligimus. Dixit enim adhuc viuẽs mortalis cum mortalibus. Et iam non sum in mundo, & hi in mundo sunt, & ego ad te venio. Cum essem cum eis, ego seruabam eos in nomine tuo. Quamcunq; causam dicas, siue intelligas propter quam veraciter dixerit, quia iam in mundo non erat, propter eandẽ causam consequenter intelligis, quia iam in ventre ceti erat. Erat autem iam vespera, siue nox illum diem præcedens, qua crucifixus, mortuus & sepultus est. Rectè ergo totus ille dies parasceues cum pręeunte nocte sepulturæ deputatur, quia videlicet ab illa vespera, siue hora qua factus in agonia, siue cum morte agonizans, traditus & comprehensus est, quicquid de illo vel circa illũ actum est, quicquid passus est, descendere fuit in ventre ceti, ire in cor terræ, & quippe cum secundũ cor suũ de illo facerent, illi qui intendebant nõ cœlo sed terræ, nõ cessaturi donec occisus traderetur terræ. De sabbato & præeunte ipsius nocte, nulla est quæstio quin toto die illo quieuerit in sepulchro. Tertij diei media nocte surrexit, sed non fuit creditũ quod resurrexisset vsq; ad vesperam eiusdẽ tertij diei, quando stans in medio discipulorũ suorum dixit eis, pax vobis. Proinde & ille dies connumeratur duobus cæteris, vt tres dies sint, & verum est, quod de semetipsa veritas dixit. Sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus, ita erit filius hominis in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus. Hic illud quoque non præterire libet, quia si ab hora qua spiritum tradidit computes vsq; ad horam qua surrexit, id est, vsq; ad medium noctis, inuenies quia tam in quantitate horarum, quàm in quantitate dierum, ternarius fulget numerus sacer & venerabilis. Nona quippe hora spiritum tradidit, & restabant horæ tres eiusdem diei. Quæ coniunctæ noctis & diei sequentis horis viginti quatuor & illius qua surrexit, noctis medio, id est, horis sex, nimirum faciunt triginta tres, qui in numero ambo sunt ternarij, alter decenus, alter verò singularis. Item in annis eodem modo, item numerus considerãdus est, quia videlicet in eo quo passus est, annus eius tricesimus tertius erat, anno ætatis suæ tricesimo baptizatus est, anno prædicationis suæ tertio passus est. Quid sibi vult talis vel tanta obseruatio numeri ternarij, in dispensatione sanctæ eius humanitatis? Triginta nanq; annis, qui numerus (vt iam dictũ est) ternarius decenus est, secretus vixit, & tertio suæ prædicationis anno passus est, triginta tribus horis exanimis iacuit, & tertia die resurrexit. Veneramur temporum obseruationem, inesse non dubitantes mysterij dignitatẽ, quod & si totũ, vt est comprehendere non possumus, illud tamen occurrit, quo nõ minime delectamur, quia videlicet sanctæ trinitati, patri, & filio, & spiritui sancto, quem offendit Adã primus, semetipsum ad satisfaciendũ pro nobis offerebat iste Adam secundus. Ille nanq; factus cooperante simulq; quodammodo studium venerabiliter adhibente omnipotentia totius trinitatis ad gloriam suam, secundum hæc verba, faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, sic offendit, vt propositam dei contemneret similitudinem, perdendo fidẽ, amittendo spem, non habendo charitatem. Fidem quippe perdidit, qui serpenti magis quàm deo credidit, serpenti dicenti, nequaquam morte moriemini, magis attendit quàm deo dicenti, In quocunq; die comederitis ex eo morte moriemini. Spem amisit qui peccati conscius ad latebras confugit, vt absconderet se à facie domini. Charitatem nõ habuit, qui requirentem se, & arguentẽ deum à se superba defensione reppulit. Sic ille offendit sanctam trinitatem, & dei perdidit similitudinem hic autem ad hoc venerat, ad hoc homo natus erat, vt suscepta à deo humanitas, homini sanctam placaret trinitatem, & in hominibus reformaret similitudinem. Delectet ergo, quod satisfaciens diuinitati in omnibus supradictis ternarium numerum obseruauit.

Iohan. 19. *Quæstio de tribus diebus Christi in sepulchro* *Iohan 17.* *Ibidem. 20.* *Mysterium numeri, scilicet triginta tres.* *Peccatum Adæ.* *Genes. 3.*

Adde quod adhuc pulcherrimum est, quia tribus idem dominus noster passionibus est consummatus, & flagellis cæsus, crucifixus, lancea transfixus, inter duos latrones ipse tertius pro latrone Barraba commutatus: Meritò ergo placata trinitas suam confestim generi humano faciem cœpit ostendere, eductis omnibus de regione tenebrarum qui venturi huius fidem habentes ex hac vita migrauerant, & prædicari voluit nobis residuis vt baptizaremur in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Nunc cætera persequamur. [Et orauit Ionas de vẽtre piscis ad dominũ deũ suũ, & dixit: Clamaui, de tribulatione mea ad dominũ & exaudiuit me.]

Quod dixit & orauit Ionas ad dominum deum suũ de vtero piscis, & dixit: Intelligimus eum
postquam in vtero piscis sospitem se esse senserit, non desperasse de domini misericordia, & to
Psal. 90. tum ad obsecrationem esse cõuersum. Deus enim qui dixerat de iusto, cum ipso sum in tribu-
Esaię. 38. latione, & cum inuocauerit me dicam ad eum, adsum, adfuit ei. Et dicere potest, quia exaudi-
Oratio Ionæ. tus est, in tribulatione dilatasti me, & orauit (inquit) Ionas. Si Ionas domini typus est, & ex eo,
quod tribus diebus & tribus noctibus in vtero ceti fuit, passionem eius indicat, debet & ora-
tio illius typus esse dominicæ orationis. Proinde primò secundum ipsius Ionæ, deinde secundũ
personam saluatoris hanc orationẽ pertractemus. Clamaui de tribulatione mea ad dominũ,
& exaudiuit me. [De ventre inferi clamaui & exaudisti vocẽ meam.] Non dixit, clamo, sed »
clamaui. nec de futuro precatur, sed de præterito gratias agit, indicans quòd eo tempore quo
præcipitatus in mare vidit cetũ, & tantã corporis molem, & immanes rictus aperto ore se sor-
bere, domini recordatus sit, & clamauerit vel cedentibus aquis, & clamore inueniẽte locũ, vel
toto cordis affectu, qui vtiq; in auribus dei clamor est magnus, clamauerit ei, qui solus nouit
Exod. 4. corda hominum, qui loquitur ad Moysen, quid clamas ad me, cum vtiq; nil ante hãc vocem
Roma. 8. clamasse Moysen scriptura commemoret. De huius mundi clamore & Apostolus, clamantes
(inquit) in cordibus vestris abba pater. Ventrem inferi, aluũ ceti prę magnitudine eius dicit.
[Et proiecisti me in profundũ, in cor maris, & flumen circũdedit me.] Coniunctionis per quã
sic dicit, & proiecisti me, hic est sensus. Me clamante exaudisti vocem meam, & cum exaudires, »
nihilominus proiecisti me in profundum, subauditur, vt ad maiorem virtutis tuæ gloriã eri-
peres me, quia rursus videbo templum sanctum tuum. Proiecisti me in profundum, & non so
lùm in profundum, quod potuisset fieri, vel esse prope littora, vel nõ longè ab arida, sed in cor
Cor maris. maris, id est, in medio maris. Nam cor animalis in medio est. Et idcirco per metaphorã cor ma-
ris intelligimus medium maris. Et flumen (ait) circundedit me, id est, inundatio maris fluens ac
refluens vndiq; vallauit me. Hoc ipsum repetens dicit. [Omnes gurgites tui, & fluctus tui su- »
per me transierunt.] Tuos autem gurgites, & tuos fluctus dico non solum quia tu fecisti eos, »
sicut supra dixeram, & dominum deum ego timeo, qui fecit mare & aridam, verumetiam qui
nec eos mouisti propter me, nec intumescere iussisti super me. [Et ego dixi: Abiectus sum à »
conspectu oculorum tuorũ, veruntamẽ rursus videbo templum sanctum tuum.] Notandũ, »
quòd non tunc primùm dicere, sed dixisse se asserit, abiectus sum à conspectu oculorũ tuorum,
veruntamen rursus videbo templum sanctum tuum. Constat ergo, quòd quãdo in mare mit-
tebatur, in illa tribulatione secundum multitudinem dolorum eius, & consolationes domini
lætificauerunt animam eius, prophetica illi gratia sese infundente abundantius atq; clemẽtius,
vt sciret quoniã de tam profunda abiectione adhuc mirabiliter subleuaretur, & adhuc viuens
inter viuentes veniret ad templum dominicum hostiis & muneribus, cõpetentes gratias mira
bili deo relaturus. Quod in ilia se dixisse asserit confirmat in ventre ceti his verbis. [Circun- »
dederunt me aquæ vsq; ad animã meam, abyssus vallauit me, pelagus cooperuit caput meũ. »
Ad extrema montium descendi, terræ vectes concluserunt me in æternum. Et subleuabis de »
corruptione vitam meã, domine deus meus.] Cunctis istis declamationibus, quibus rem ve- »
rissimam veraciter astruit. Circundederunt me aquæ vsq; ad animam meam, abyssus vallauit
me, pelagus operuit caput meum, Ad extrema montium descendi, terræ vectes concluserunt
me. Cunctis, inquã, istis declamationibus subiungendo: Et subleuabis de corruptione vitam
meam, competenter altissimo deo dat gloriã, plenissimè sciens, & fideliter astruens, quia quæ-
cunq; vult ille, potens est & facere, & quia possibile est apud eũ, quod apud homines impossi-
bile erat in æternũ. Nam propter impossibilitatẽ hominũ, cum dixisset, & terræ vectes circũ-
dederunt me, addidit, in æternũ, & propter impossibilitatẽ dei subiũxit, Et subleuabis de cor-
ruptione vitam meã, pariterq; addens cum blandientis affectu, domine deus meus. Corrupti-
Danie. 3. onem, de qua subleuari sperat animã suã, vterum ceti dicit, in quo naufragia dirigebãtur, inter
quæ potuisse hominẽ seruare, magna est gloria diuinæ omnipotentiæ. Quemadmodũ & illud,
quòd tres pueri missi in caminum æstuantis incendii, in tantum illæsi fuerunt, vt ne vestimẽta
quidem eorum odor ignis attingeret, & multa alia quæ supra naturam, à domino naturę facta
sunt. Quàm dulce, quam salubre est homini qui post continentis vitæ tranquillitatem, tenta-
tionum fluctus incidit, & forsassis pudicitiæ naufragium passus, opus peccati tanquam rictus
vel in vterum ceti incidit, propheticæ huius orationis reminisci, vt eadem fide, simili cordis cõ-
tritione, tam humili pietatis affectu, domino deo suo blanditur, qui solus aquas considerat
circundantes, & vsque ad animam intrantes, aquas passionum carnalium & humani cor-
dis abyssum, pelagus concupiscentiæ, vimque sæuientis & bullientis naturæ, & angustias
animæ siue conscientiæ, quæ cum infirma sit, per semetipsam non potest euadere vt respiret
& resumat auras salubres castitatis & pudicitiæ, cupiditatibus vel prauis amoribus conclu-
sa, velut quibusdam vectibus terræ. Sequitur. [Cum angustiaretur in me anima mea, »
domini recordatus sum, vt veniat ad te oratio mea ad templum sanctum tuum.] »

Hoc

Hoc quod iam ſuppra diximus planè hic aſtruit, quia videlicet hora vel momẽto, quo mitteba-
tur in mare, dixerit, aſpiratus gratia ſpiritus prophetici, abiectus ſum ab oculis tuis, veruntamen
rurſus videbo templum ſanctum tuum. Hoc nanq; eſt, quod nunc ait, cum anguſtiaretur *Fidei firmitas in Iona.*
in me anima mea, domini recordatus ſum, vt veniat ad te oratio mea, ad templũ ſanctum tuũ.
Et conſiderandum, quòd nouo genere oratio fiat pro oratione, dum precatur vt oratio ſua cõ-
ſcendat ad tẽplum dei. Et in hoc magnæ fidei firmitas animaduertenda eſt. Circũdatus aquis,
vallatus abyſſo, coopertus pelago, concluſus vectibus terræ, non dubitat aut interrogat vtrũ
orationem ſuam poſſit deus audire, vtrum auris eius hic poſſit adeſſe, & de ventre ceti, quid ſi-
bi dicatur auditu percipere, ſed certum habens apud ſe, quia dum nihil vſquam latere poteſt,
orat fideliter, vt orationi deum tantis tamq; profundis anguſtijs ad ſe erumpere geſtienti, viam
ipſe faciat, venientem ipſe ſuſcipiat. Magna hæc fides magnum meritum habet, coram deo ho-
norabilis eſt, quia docta ſiue erudita eſt, ſanctamq; ſcientiam habet. Quid enim? Nonne oratio
fidelis de boni verbi radice procedit? Vbi autem verbum radicatum, ſiue vnde natum eſt, niſi
de corde Dei patris, qui, vt fides catholica firmiter tenet, verbi boni genitor eſt, verbi æterni, *Verbum fidei, verbum bonum.*
quod & ipſum deus eſt? Vbicunq; ergo concluſus homo ſiue hominis ſpiritus, vbicunq; fue-
rit coanguſtatus, ſiue inferni, ſiue terræ vectibus, ſi apud ſe habet verbum fidei, dum orat, non
poteſt neſciri, quinimo ipſo fidei verbo viſcera dei, cor patris altiſsimi fortiter tangit, vnde eſt
origo verbi boni. Nos ergo ex eo quod ait, cum anguſtiaretur in me anima mea, domini recor-
datus ſum, hanc eruditionem capiamus, vt nouerimus eo tempore, quo deficit anima noſtra,
& à corporis cõpage diuellitur, nos non debere aliò cogitationem vertere, niſi ad eũ, qui & in
corpore, & iuxta corpus noſter eſt dominus. quia ſic noſtra oratio perueniet ad templum ſan-
ctum eius, ad ipſam altitudinem cœli, cuius immenſitas magna domus, & ſanctum eſt templũ
eius. Hoc facere poſſunt, hanc fidem penes ſe in illo mortis articulo illi habere vel retinere que-
unt, qui in corpore viuentes veritatem dilexerunt. Econtra qui mendaciũ diligunt, in illa hora
magnitudine horroris præfocati, verbum bonũ inuenire non poſſunt. Vndè & protinus ſequi-
tur. [Qui cuſtodiunt vanitates, fruſtra miſericordiam ſuam derelinquunt.] Non dixit, qui faci- *Ecclesiast. 1.*
" unt vanitates. vanitas quippe vanitatum, & omnia vanitas. ne damnare videretur vniuerſos, *Custodire vanitates.*
& cuncto generi humano denegare miſericordiam, ſed qui cuſtodiunt vanitates ſiue menda-
cium, qui tranſierunt in affectum cordis, qui vanitates non ſolum faciunt, ſed ita cuſtodiunt,
quaſi diligant, & putent ſe inueniſſe theſaurum. Miſericordiam (inquit) ſuam derelinquunt. Li-
cet offenſa ſit miſericordia, quam nos ipſum poſsumus intelligere deum, Deus enim meus mi-
ſericordia mea, inquit Pſalmiſta, tamen eos qui cuſtodiunt vanitates non derelinquit, non de-
teſtatur, ſed expectat vt redeant. Illi verò ſtantem miſericordiam, & vltrò ſe offerentem ſpõ-
" te propria derelinquunt. [Ego autem cum doce laudis immolabo tibi, quæcunque voui, red-
" dam pro ſalute mea domino.] Senſus iſte eſt, Ego autem & ſi vanitatem feci, non cuſtodio il- *Correctio & confeſsio Ionæ.*
lã, ſed potius votum voueo tibi, votum corrigendi, votum obediendi & pergendi quocũq; iuſ-
ſeris, & hanc obedientiã immolando tibi in voce laudis, hęc vota pro ſalute mea domino. Va-
nitas quippe fuit, quod te præcipiente, vt irem in Niniuen ciuitatem magnam, & prædicarem
in ea, præoccupaui vt fugerem à facie tua in Tharſis, metuens ne condemnaretur Iſrael impœ-
nitens, pœnitentiam agente Niniue, & affectum gentis meæ præferens voluntati tuæ. ſed hanc
ipſam vanitatem non cuſtodiam, id eſt, in hac intentione non perſiſtam, præſenti vexatione cõ-
monitus, quod tua voluntas ſequenda ſit magis, quàm carnis affectus. Infelix Iſrael tantis tãq;
crebris malis flagellatus, adhuc vanitates cuſtodit pertinaciter, colendo vitulos aureos, quos
Hieroboã fecit artifex vanitatis. nullius quippe regis ſui, tẽpore aliquo à peccatis ſuis receſſit,
& hoc agendo, miſericordiam ſuam dereliquit. Ego autem adhuc illi condolẽs, vanum habui
conſilium, vt à facie tua fugerem, ſed nunc in tribulatione hac, vanitatem illam non cuſtodio,
intentionem huiuſmodi abijcio. Quod ſi non facerem, miſericordiã meam fruſtra derelinquerẽ,
fruſtra, inquam, quia nullum exinde fructum conſequerer. neq; is, propter quẽ fugi à facie tua,
refuga dei ſui Iſrael. Igitur miſericordia mea conſequenter me non derelinquat, quam ego mi-
ſericordiam non derelinquo, quæ non niſi derelinquentes ſe derelinquere conſueuit, & non, ni-
" ſi impœnitentibus vnquam ſe abſcondit. [Et dixit dominus piſci, & euomuit Ionam in aridã.]
Magnum hoc opus, & teſtimoniũ euidens bonitatis, & omnipotentiæ dei, qui aurem ſuã illuc
vſq; inclinauit, & quid in ventre ceti ageretur, quid fides loqueretur, quid oratio moliretur, au-
diuit & appendit, dixitq; & dicere potuit piſci vt euomeret Ionam, & hoc vtiq; non in aquam,
vbi periclitaretur, ſed in aridã, vbi ſeruaretur. Dixit hoc plane non motis labijs, quæ nõ habu-
it, neq; voce elemẽtari, ſed illo verbo, per quod & cetũ, & ipſum mare fecit. Illius verbi virtute *Oratio Chriſti, oratione*
preſſus venter beluæ, prophetã reddidit, quomodo & vbi ipſum verbum voluit. Nunc iam *Ionæ præfigurata.*
ad domini noſtri Ieſu Chriſti perſonã, iuxta propoſitũ, reuertẽtes, hanc ipſam orationẽ, ſecundũ
ipſum reuoluamus, quia (ſicut iam diximus) hæc oratio prophetæ, orationis eius typus eſt. Cla-
maui de tribulatiõe mea ad dominũ, & exaudiuit me. Apoſtolũ inprimis loquentẽ audiamus, *Hebr. 5.*

Qui in diebus (inquit) carnis suæ preces supplicationesq; ad eũ qui possit saluũ facere à morte, clamore valido & lachrymis offerens, exauditus est pro sua reuerentia. Dicat ergo Christus, cla
Luc. 22. maui, quia reuera clamore valido cum lachrymis clamauit. Vnde clamauit? De tribulatione mea (inquit) de vẽtre inferi. Duo dixit, de tribulatione, & de ventre inferi. Tribulatio fuit illi angustia passionis, & de qua clamauit, ita vt euangelista refert, quia positis genibus, factus in agonia, prolixius orauit, & factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram, ab illa hora, vsq; dum clamans voce magna spiritũ traderet, clamore valido clamauit. Venter inferi, descensus eius ad inferos fuit, totaque absconsio siue depressio corporis eius, quamdiu in sepul-
Matt. 27. chro iacuit. Equidem de tribulatione quid clamauerit, ab hominibus præsentialiter auditũ est. Dixit enim inter alia quæ audita sunt ex ore clamantis, Heli, heli, lamazabathani, hoc est, De-
Luc. 23. us meus, deus meus, vt quid dereliquisti me? Et in consummatione tribulationis clamans dixit, Pater, in manus tuas commendo spiritum meũ. Porrò de ventre inferi quid clamauerit, audiri non potuit à quoquam mortali, sed antequam ipse in hunc mundum veniret, spiritus eius san-
Psal. 87. ctus in sancta scriptura prædixit, quid clamaturus esset, sicut & illa quæ (sicut iam diximus) clamans auditus est, deus meus, deus meus, vt quid dereliquisti me, &, pater, in manus tuas cõmendo spiritum meũ. Denique psalmus ille, Domine deus salutis meæ, in die clamaui & nocte
Psal. 15. corã te, Intret in conspectu tuo oratio mea, &c. vsq; ad finem eiusdem psalmi, verba sunt clamoris eius de ventre inferi, postulantia celebrem glorificationem resurrectionis, quod sine dubio prudens lector aduertit. Igitur de tribulatione mea (inquit) clamaui ad dominum, subaudi-
Exod. 87. tur, pro transgressoribus exorans, vt nõ perirent, & exaudiuit me, vt videlicet propter passionẽ meam, solueretur peccatum præuaricationis Adæ, & omnia delerentur peccata credentiũ in me. De ventre inferi clamaui, & exaudisti vocem meam, subauditur, vt non derelinqueres in
Psal. 88. inferno animam meam, nec dares sanctũ tuum videre corruptionẽ. Et proiecisti me in profundum in cor maris, & flumen circundedit me. Omnes gurgites tui, & fluctus tui super me transierunt. Sensus iste est, Secundum rei veritatem exaudisti me, & secundum æstimationem hominũ
Matt. 27. proiecisti me, iuxta psalmum præmemoratũ, æstimatus sum cum descendentibus in lacum, & iuxta alterius psalmi versiculum, Tu verò repulisti, & despexisti, distulisti Christũ tuum. Hoc enim videbatur illis, qui insultantes & capita sua mouentes dicebant, Confidit in deo, liberet eum nunc si vult. Itaque secundum æstimationem illorum proiecisti me in profundum, in cor maris, id est, in omne quod voluerunt de me facere seditiosi Iudæi similes mari, & flumen circũdedit me, videlicet affluens tribulatio, qua non parcentes afflixerunt me. Illi omnes gurgites tui, illi omnes fluctus tui, quos passus sum, super me transierunt, id est, sine dubio transibũt, neq; enim permanebunt, sed scelerem finem habebunt. Tui nanq; fuerunt gurgites, tui fluctus, quia videlicet non in ipsorum qui me afflixerunt, sed in tua potestate erat, quousq; inundarẽt super
Corpus Christi, templum sanctũ Dei. me fluctuantes insaniæ illorum. Et ego dixi, Abiectus sum à conspectu oculorum tuorum, verũ tamen rursus videbo templum sanctum tuum. Sicut iam dixi, quia proiecisti me in profundũ, ita nunc repetens, & ego dixi (inquit) Abiectus sum à conspectu oculorum tuorum, subaudi-
Iohan. 2. tur, secundum æstimationem illorum, vel secundũ rei veritatem, rursus videbo templum sanctum tuum, id est, ego anima quæ descendi ad inferos, rursus ingrediar & resumã corpus meũ, quod est templum sanctum tuum, iuxta illud: Soluite templum hoc, & tribus diebus excitabo illud. Hoc autem, inquit euãgelista, dicebat de templo corporis sui. Videmus factũ, credimus, propter quod & loquimur, adimpletũ, quia gurgites tui deus, gurgites mortalitatis, & omniũ fluctus miseriarum, quascunq; induxisti super nos, propter præuaricatoris Adæ gentiũ, super eum transierunt, & finem habent, & ipse rursus vidit templum sanctum tuum, id est, resumpsit corpus, quod principaliter est templum sanctum tuum, & nunc in medio ecclesiæ est, quæ & ipsa secundariè dicitur, & est templum sanctum tuum, & nunc in gaudio videt illud templum
Iohan. 16. sanctum tuum. Quemadmodũ dixeras, Iterum autẽ videbo vos, & gaudebit cor vestrũ. Vbi autem vel in quo dixerit, quod nunc se dixisse memorat his verbis, & ego dixi: Abiectus sum à conspectu oculorum tuorũ. Psalmista iã ante hũc Ionam, in quo idem Christus loquitur, præ
Psal. 30. dixerat in persona ipsius, Ego autem dixi in excessu mentis meæ, proiectus sum à facie oculorum tuorum. Nam quod ait, ego dixi in excessu mentis meæ, idem est ac si dicat, ego præuidi in profunditate intellectus, qui excedit intelligentiam omnis creaturæ, subiungens, ideo exaudisti vocem orationis meæ, dum clamarem ad te, quod & in isto præmissum est, de ventre inferi clamaui, & exaudisti vocem meam, siue clamaui de tribulatione mea ad dominũ, & exau-
Psal. 85. diuit me. Interea considerare perpulchrum est, quomodo item in alio dicat ipse. In die tribulationis meæ clamaui ad te quia exaudisti me. Maiorem quippe habet vim in sensu talis di-
Solus Christus verè dicit. ctio, clamaui ad te quia exaudisti me, quàm si ita dictum esset, exaudisti me, quia clamaui ad te. Denique omnes sancti idcirco exauditi sunt, quia clamauerunt. Iste autem sanctus sanctorum solus est qui veraciter dicat, clamaui quia exaudisti me. Ipse est enim electus ex millibus, qui solus idcirco venit in hunc mundum clamare pro omnibus, quia sciuit quòd pro sua reue-

rentia

rentia foret exaudiendus. Hoc ipse in psalmo innuens, per os prophetæ loquitur, Holocaustū & pro peccato non postulasti, tunc dixi, ecce venio. Et est sensus. Cum ergo intelligerem, quòd illa de brutis animalibus sacrificia nolles, quòd nullus ex omnibus iustis de peccato ad plenū satisfaceret, tunc dixi, ecce venio, sciens sine dubio futurum esse, quòd satisfacientem pro omnibus & clamantem exaudires me. Hinc est quòd clamas magna voce ad monumentum Lazari, non orat exaudiri se, sed, pater, inquit, gratias ago tibi quoniam exaudisti me, ego autem sciebam quia semper me audis. Breuiter autem concludendum est, quia solus iste est qui dicat, clamaui ad te, quia exaudisti me, sanctus autem quilibet dicat, quia clamaui ad te, exaudisti me. Sequitur. Circundederunt me aquæ vsq; ad animam meam, abyssus vallauit me, & pelagus cooperuit caput meum, ad extrema montium descendi, terræ vectes concluserunt me in æternum, & subleuabis de corruptione vitam meam domine deus meus. Quoniam in typo Christi propheta eius & passus est & precem fudit, perpulchrum est singulas voces istas ostendere prolatas, secundum ordinem passionis Christi, sicut actuum passionis eiusdē ordo processit. Circundederunt me, inquit, aquæ vsq; ad animam meam. Nimirum quando collegerunt pontifices & pharisæi consilium dicentes: Quid facimus, quia hic homo multa signa facit, &c. atq; ab illo die cogitauerunt vt interficerent eum, tunc circundederunt eū aquę vsque ad animam, quia mortis eius, quasi iudiciariam præfinierunt sententiā. Abyssus (inquit) vallauit me. Iudas enim qui tradebat eum cum accepisset cohortē, & à pontificibus & pharisæis ministros, venit cum laternis & facibus & armis, tunc vtique dominum nostrum abyssus vallauit, abyssus videlicet iniquitatis, tenebrosum machinans secretū, secundum quod & ipse iudicans dicit. Sed hæc est hora vestra & potestas tenebrarū. Et pelagus cooperuit caput meū. Profectò quando principe sacerdotum dicēte: Adiuro te per deum viuuū, vt dicas nobis, si tu es Christus filius dei. Respondit, tu dixisti. Et propter hoc conclamauerunt dicentes: Reus est mortis, & expuerunt in faciem eius, & colaphis eum cęciderunt, & palmas ei in faciē dederunt, tunc pelagus caput eius operuit. Ad extrema montium descendi. Veraciter quando ad petitionem dicentium: Tolle tolle, crucifige eum, & non hunc dimittas nobis sed Barrabam, & inter sceleratos reputatus est, & medius duorum latronū crucifixus est, tunc ad extrema siue nouissima montū descendit, ita vt veraciter de illo propheta prædixerit. Non est species ei neq; decor, & vidimus eum, & non erat aspectus, & desiderauimus eū despectū & nouissimū virorū. Terrę vectes concluserunt me in æternum. Reuera quando conuenerunt principes sacerdotū, & pharisæi ad Pilatum dicentes. Iube ergo custodiri sepulchrum eius vsq; ad diem tertium, ne forte veniant discipuli eius & furentur eum, & illo dicente. Habetis custodiā, ite custodite sicut scitis, illi abeuntes munierunt sepulchrum, signantes lapidē cum custodibus, tunc terrę vectes concluserunt in æternum secundum æstimationem morum, qui gauisi sunt super eo, non putantes quòd resurgeret, sed quòd periret nomen eius in æternum. Hoc erat fallum gaudium, & vana spes illorum. Porrò secundum rei veritatē futurum erat, vt non videret caro eius corruptionem. Ait ergo, Et subleuabis de corruptione vitam meam domine deus meus, id est, cōclusum vectibus terræ, oppressum signato lapide resurgere facies me tu, qui es dominus & deus meus, cuius ego seruus & creatura sum secundū formā serui, secundū humanitatem, cuius exanime corpus vectibus terrę concludi potuit. Sequitur. Cum angustiaret in me anima mea, domini recordatus sum, vt veniat ad te oratio mea, ad templū sanctum tuū. Angustiā animæ suæ verbis patentibus ipse indicauit dicens: Tristis est anima mea vsq; ad mortem. Amplius autē sudor eius angustiā animæ eius patefecit, qui (iuxta alium euangelistā) factus in agonia, dum prolixius oraret, sudorē emisit, & factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. Tunc, inquit, domini recordatus sum, in eo videlicet, vt consilio, siue proposito diuinitatis postponerem sensum, vel effectū carnis dicēdo, veruntamē nō mea voluntas, sed tua fiat. Quænam illa voluntas erat? Vt veniat, inquit, ad te oratio mea, ad templū sanctū tuum. Hoc volebas tu, vt per passionem meā gentes saluarem, quemadmodum in persona mea spiritus sanctus per os Dauid prælocutus est dicens: Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te, Postula à me, & dabo tibi gentes hęreditatē tuā, & possessionem tuam terminos terræ. Hoc erat beneplacitū coram te, vt taliter postularem, imò ego ipse & sacrificiū, & oratio pro gentibus moriendo fierem. Iudæos autē quāuis cognatos, siue contribules meos pro humanitatis affectu illis non præferrem, imò relinquerem. Quare? Nimirum quia gentibus pœnitentiam agentibus, isti impœnitentes permanent, & hoc est quod continuo sequitur. Qui custodiunt vanitates frustra misericordiam suam derelinquūt. Quomodo Iudæi vanitates custodierunt? Verè multo labore, & mira obstinatione, cuius cum indicia multa sint, hęc duo tantùm pro testimonio cōmemore, ad præsentem pertinet locū. Postquam illū occiderunt, soliciti fuerunt munire sepulchrū, signantes lapidem cum custodibus, causam istā fingentes, ne fortè veniant discipuli eius & furentur eum. Veraciter autē hoc intendētes, quod etsi post tres dies resuscitaretur, sicut recordabantur eū prædixisse, non posset prodire lapide oppressus, & sicut hic habemus,

Psalm.39. *Iohan.11.* *Ibidem.* *Iohan.18.* *Matth.26.* *Esaia.53.* *Matt.27.* *Matt.26.* *Luca.22.* *Psalm.2.* *Matt.28.*

ha bemus, vectibus terræ conclusus. Deinde cum quidã de custodibus venissent in ciuitatem, & nunciassent principibus sacerdotum, omnia quæ facta fuerant, illi congregati cum senioribus consilio accepto, pecuniã copiosam dederunt militibus, dicentes: Dicite quia discipuli eius venerunt nocte, & furati sunt eum nobis dormientibus. Ita laborauerunt custodire vanitatem suam, vt etiam pecuniam darent copiosam, propter vanitatẽ custodiendam, vt in mendacio detinere possent veritatẽ dei. Quæ vanitas magna est, & maior, quàm vt verbis eam quis possit consequi. Hoc ergo facientes, misericordiam suam reliquerunt, id est, gratiã remissionis peccatorum sperauerunt. Vndè notandum, quia non dixi, qui faciunt vanitates, frustra misericordiam suam derelinquent. Neq; enim aditum misericordiæ perdidissent, pro eo quod occidendo Christum, vanitatem fecerunt, nisi etiam permanendo in incredulitate, suamq; perfidiam ponendo contra fidem euangelij vanitates custodissent. Proinde multo melius dictũ est, misericordiam suam dereliquerunt, quàm si dicas, misericordia sua illos dereliquit, quia videlicet misericordia nullum derelinquit, sed eam derelinquunt omnes custodes vanitatis, omnes defensores perpetratæ iniquitatis. Illud quoq; non prætereundum, quòd dicendo: derelinquent misericordiam, addit suam, quia videlicet propheticus (vt iam tractauimus de Iudæis) sermo est, quorum Christus primùm misericordia est. Eorum enim adoptio est filiorum, vt ait Apostolus, & gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa, quorum patres
Roma. 9. & ex quibus Christus secundũ carnẽ, qui est super omnia deus benedictus in sæcula, amen. Igitur Iudæi vanitates custodiendo, idem verbum dei repellendo, & indignos vitæ æternæ semetipsos iudicando, misericordiam suam dereliquerunt. & misericordiã nõ derelinquentẽ imò visitantem eos repulerunt, tempus visitationis suæ cognoscere nolentes, non misericordiam sempiternam, sed gloriam temporalem quærentes. Sed vide adhuc, quia dicturus, misericordiam suam derelinquent, præmisit frustra. Neq; enim saltẽ hoc seruare potuerunt, quòd occidendo Christũ, sibimet reseruare putauerũt, scilicet locũ & gentẽ, imò & lucrosum templi vel sacerdotii sui priuilegiũ, pro quo contra omnes gentes spiritu superbiæ nimis elati nomẽ magnum & grande emolumentũ, tanquã peculiaris vnius dei populus, capiebant de toto orbe terrarum. Non est factũ secundũ spem illorũ, sed sicut ipsi verbũ dei repellẽdo, vt iam dictum est, indignos vitæ æternæ semetipsos iudicauerunt, ita etiã felicitate præsentis vitæ indigni iudicati sunt, vt caderent in ore gladii, & amisso loco captiui ducerentur in oẽs gentes captiui. Ego autẽ in voce laudis immolabo tibi, quæcũq; voui reddã pro salute mea domino. Illi autẽ misericordiã suã derelinquunt, sed propter eos misericordiæ laus & gloria minor nõ erit. Nã ego in voce laudis immolabo tibi, linguas alias pro linguis eorũ acquirã, vt cantent tibi, sicut
Psalm. 56. alibi scriptũ est: Propterea cõfitebor tibi in populis, & psalmũ dicã tibi in gentibus. Quæcunq; voui reddam pro salute mea domino, id est, ita gentes notitia tui nominis instruã, ita tuæ dilectionis igne accendã, vt vota multo plura, quàm vnq; Iudæi vouerũt, pro salute sua voueãt & reddãt. Hæc ita dicit vt obediẽs, quippe vt Apostolus ait: didicit ex his quæ passus est obe-
Hebr. 5. dientiam. Siquidẽ passionibus & ipsa morte eruditus est ad impassibilitatẽ, qui catenus passibilis pro carnis affectu fleuerat super gentẽ suã, sicq; immutatus est cunctis affectibus eiusmodi depositis, vt paratam voluntatẽ haberet, relinqueret illis domũ suã desertam, & cõuerti ad gẽtes. Eius taliter eruditi vox illa per Psalmistam deprompta est. Paratum cor meum deus, pa-
Psal. 107. ratum cor meum, cantabo & psallã in gloria mea. Nam quod protinus sequitur. Exurge gloria mea, exurge psalteriũ & cithara, vox est patris siue diuinitatis, carnẽ de sepulcho suscitans. Vndè & in hoc ꝓpheta in typũ eius cõtinuò subiunctũ est: Et dixit dominus pisci, & euomuit
Actor. 2. Ionã in aridã. Dixit enim dominus terræ & morti, & hũc dñm nostrũ Iesum Christum qui erat mortuus, reddidit ad vitã, solutis inferni doloribus, iuxta q impossibile erat, teneri illũ ab illo.

FINIS LIBRI PRIMI IN IONAM PROPHETAM.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS, IN IONAM PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER SECVNDVS.

IAM in typum domini nostri Iesu Christi, qui (vt supra memorauimus) secundum Apostolũ didicit ex his quæ passus est obedientiã, Ionas quoq; doctus erat per tribulationis magnitudinẽ obediendũ esse imperio cœlesti, & ad hoc promptã gerebat voluntatẽ, voto astrictus in vẽtre ceti, sicut & ipse indicat, dicẽdo: Quęcũq; voui, reddã pro salute mea dño: Hoc votũ ꝓspiciens dixerat dñs pisci, & euomuit Ionã in aridã. His enarratis, sequit̃ scriptura & dicit.

[Et factum

" (Et factum est verbum domini ad Ionam secundò dicens. Surge & vade in Niniuen ciuitatem CAP. III.
" magnam, & prædica in ea prædicationem quam ego loquar ad te.) Magna instantia clemens
deus Niniuitarum quærebat pœnitentiam, quam vtiq; sciebat, tanquam deus omnia sciens, au *Quæstio.*
dita prædicatione non defuturam. Sed dicit aliquis, Quare dominus non solum Niniuita-
rum, sed omnium gentium deus, magis de Niniuitis, quàm de cæteris gẽtibus curauit. Poterat
enim fieri, vt aliæ quoq; gentes conuerterẽtur ad pœnitentiã, si prædicatores misisset illis deus,
sicut per semetipsum testatur ipse dei filius. Væ tibi, inquit, Corozaim, væ tibi Bethsaida, quia
si in Tyro & Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio & cinere pœ *Matth. 11.*
nitentiam egissent. Item, quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in Capharna
um, permansissent forsitan vsq; in hanc diẽ. Quare ergo Tyro & Sidoni, Sodomis quoq; prædi-
catorem aut prophetã nullum misit, sicut hunc Ionam tantopere ad Niniuitas ire cogit, cum
& illas gentes, sicut & Niniuitas ad pœnitentiam conuerti posse præscierit? Nunquid illos sal
uos fieri noluit, & idcirco nullum ad eos misit? Videtur nanq; hoc consequi, quòd eos saluos
esse noluerit, quoniã testimoniũ perhibet illis, quòd pœnitentiã fuissent acturi, si prædicatores *1. Timot. 2.*
misisset eis, quod non fecit. Sed econtra dicit Apostolus, quia vult omnes homines saluos fieri.
Formosa quæstio, quæ & nostris quoq; temporibus sollicitauit quàm plurimos. Proinde præ-
senti loco paulisper immorandum est. Primò dicendum, quia cum dicit dominus de illis, quia *Responsio.*
si factæ fuissent virtutes in eis, olim in cinere & cilicio pœnitentiam egissent, quibus vtiq; non
procurauit, vt fierẽt virtutes eiusmodi, nõ est consequens, vt dicas, quia noluit illos saluos fieri,
sed hoc tantum, quia de pœnitentia illorum non curauit. Esset quidem consequẽs, si omnis pœ
nitentia ad salutem sufficiens esset. nunc autem non ita est, ille nãq; solummodo pœnitentiæ te *Quæ pœni-*
nor ad salutem perducit, cum idcirco quis pœnitentiam agit, quia iudicium vniuersale & cœ- *tentia ad sa*
lorum regnum futurum esse credit, à quo excludendi sunt, & in gehennam mittendi peccato- *lutem suffi*
res. Cum ergo quis idcirco pœnitentiam agit, vt mala æterna euadat, & bona cõsequatur sem *cit.*
piterna, fidelis iudicatur, & per fidem agendo pœnitentiam, saluatur. Nulli ex omnibus, quos
ad talem pœnitentiam conuerti posse præsciuit, deus vnquam prædicatores mittere seu notici
am veritatis ostendere neglexit. Est alia pœnitentia siue pœnitendi intentio, cũ quis idcirco pœ
nitentiã agit, vt præsentia tantum siue præsentis seculi mala effugiat, bona retineat, fidem aut
curam non habens futurorum atq; æternorum bonorum siue malorum. Si exempla requiras,
talis pœnitentia fuit Achab, qui solummodo de sanguine Naboth, quem interfecerat ipse & Ie *3. Reg. 21.*
sabel vxor sua, pœnitentiam egit, quia pro illo comminatus fuerat illi dominus per Heliam
dicens, Ecce ego superinducam super te malũ, & demetam posteriora tua, & dabo domũ tuam
sicut domum Hieroboam filij Naboth filij Achia. Propter hoc scidit vestem suã, & operuit ci
licio carnẽ suam, ieiunauitq; & dormiuit in sacco, & ambulauit demisso capite. Idcirco sic egit,
ne regno priuaretur temporali. Huius intentionis pœnitentia si multũ studiosa sit, adipisci me
retur quod intendit, sicut prædictus Achab, de quo nunc dominus ad Heliã dixit, Nonne vi- *1. Reg. 15.*
disti Achab humiliatũ coram me? Quia ergo humiliatus est mei causa, non inducam malum
in diebus eius, sed in diebus filii sui inferam malũ domui eius. Quòd si segnior sit, & à summis
(vt ita dixerim) labijs proferat, peccaui, nil proficit, quemadmodum Saul dixit quidem ad Sa
muelem, peccaui, quia præuaricatus sum sermonem domini, sed nunc porta quæso peccatum
meum, & reuertere mecũ vt adorem dominũ, sed non obtinuit. Ait enim Samuel, Non reuer-
tar tecũ, quia proiecisti sermonẽ domini, & proiecit te dominus, ne sis rex super Israel. Porrò
prior ille & melior pœnitentiæ modus, quo non propter temporalia bona, sed propter ipsum
deum, & futuri seculi fidẽ de peccato quis compungitur, interdũ absq; magno opere siue labo- *2. Reg. 12.*
re, in prima confessione suscipitur, Exempli gratia, vt Dauid, qui cũ dixisset ad Nathan, pecca
ui domino, statim audiuit, Dominus quoq; transtulit peccatum tuum, non morieris. Igitur *Resolutio*
cum de Tyro & Sidone, Sodomis quoq; dicit dominus, quia si factæ fuissent virtutes in illis, o- *huius quæ-*
lim pœnitentiam egissent in cilicio & cinere, siue pertransissent forsitan vsq; hodie, ne aliquem *stionis.*
suspicio perturbet, quòd eos saluari noluerit, & idcirco virtutes in eis non fecerit, sciendũ est,
duplicem esse modum, siue intentionem pœnitendi, id est, aliud esse cum pro metu mali tem-
poralis siue præsentis, aliud cum pro fide regni dei pœnitentiam quis agat. Et iniusti quidem *Iudæi omni*
sunt vel fuerunt, qui pœnitentiam egissent non nisi pro emolumento temporali, sicut egissent *um iniustis*
(vt ait dominus) Tyrij & Sidonij. Iniustissimi autem, qui neque propter tẽporalia, neq; propter *simi.*
æterna mala euitanda pœnitentiam egerunt, quales erãt Iudæi, quibus & gehennã ignis æterni,
& excidium quod facturi erant Romani comminabatur dominus, & pro neutro ad pœnitenti
am conuertebantur. Idcirco Tyrii atque Sidonii, Sodomitæ quoque, veraciter quidem iniusti,
sed comparatione illorum iustificantur, ita duntaxat, vt non saluentur, sed vt sit eis remissius.
Quid tandem de istis, id est, de Niniuitis dicemus, quibus hunc prophetam dominus ad præ- *Niniuitæ.*
dicandum tantopere mittere curauit? Nunquid pro fide regni dei pœnitentiam erant acturi?
non vtiq;, sed pro metu temporalis excidii. Vnde & in primo tempore ad hanc prædicationẽ
pœnitentiam

pœnitentiam egerunt,& veniam consecuti sunt. Postea verò mala securitate recepta,in pri-
stinis vitiis perseuerantes dei in se prouocauerunt sententiã,& Astiaxa rege Medorũ regnãte,
Tobiæ. 14. apud Iudæos Iosia,subuersi sunt.Quod sciens Tobias ait ad filium suum. Prope erit interitus
Niniue,non enim excidet verbũ domini,quod locutus est Ionas propheta. Et subinde, Video
enim, quia iniquitas eius finẽ dabit ei. Proinde excepto mysterio, quo in pœnitentia Niniui-
tarum rectè plurimum delectamur: Signum quippe fuit pœnitentiæ gentium secundũ deum,
valentis ad consequendũ regnum cœlorum. Excepto(inquã)hoc mysterio,nihil est in quo cę-
teris gentibus Niniuitas pœnitentes præferamus,aut præferre debeamus.Nam cæteræ quoq;
gentes similiter,id est,pro temporalium rerum intentione, pœnitentiã agere potuissent, testãte
Niniuitæ iustiores q̃ Israel carnalis. domino, qui de Tyro & Sydone prædictam sententiam locutus est. Quòd si quæruura dhuc
cur eiusmodi experimentum contra impœnitentẽ Israel,de Niniuitis potius,quàm de cæteris
gentibus dare complacitum est deo, & ostendere,quod in comparatione Israelis iustificati es-
sent, quippe qui neque pro temporalium, neq; pro æternorum metu malorum pœnitentiam
ageret,vitulosq; aureos desereret,breuiter dicendũ est:Niniue ciuitas magna metropolis As-
syriorum erat. Intendebat autem dei iustitia tradere Israelem in manus Assyriorum,quod &
4. Reg. 17. factũ est anno nono Oseæ. Cepit enim Samanassar rex Assyriorum Samariam, & transtulit
Israel in Assyrios. Translatusq; est Israel(ait scriptura)de terra sua in Assyrios,vsq; in diẽ hãc.
Præmonstratum ergo erat comparatione Israelis iustificatos esse Assyrios, ne videretur deus
supplantare iudicium, tradendo in manus eorũ Israelem, qui se profitebatur peculiarem esse
dei populum. Iniustum namq; calumniatoribus videretur, vt Assyriis in terra sua potenter
consistentibus,Israel dei populus de terra sua transferretur,& in ciuitatibus Assyriorũ perpe
tua captiuitate detineretur. Causa rationabilis data est,quòd scilicet Assyrii,saltẽ pro amore
Mysterium resurrectionis Christi terræ ad pœnitentiam conuerti possent,quod de Israele diu frustra tentatum fuerat, & huius
causæ experimentum, per ministerium Ionæ quæsitum, & inuentũ est.Porrò, ad fidem futuri
regni dei suscipiendam,tam isti,quàm illi nimis erant imparati,& idcirco neq; manifestẽ Israeli
siue Iudæis,neq; vllo modo Assyriis cæterisve gentibus tunc illud oportebat prędicari.Nunc
ad ordinem prophetiæ reuertamur, sacramentum dominicæ resurrectionis in sequẽtibus præ
oculis habentes, cuius in antecedentibus passionis mysterium spectabamus. Et factũ est ver-
bum domini ad Ionam secundo, dicens:Surge,& vade in Niniuen ciuitatem magnã, & præ-
dica in ea prędicationem,quã ego loquar ad te. Non dicitur prophetæ,quare non fecisti quod
Verbum domini ad Christum. tibi fuerat imperatum,sed sufficit ei naufragii & deuorationis sola correptio, vt qui imperan-
tem nõ senserat deũ,intelligeret liberantẽ.De domino nostro homine Iesu Christo in quo cum
sit deus,humanitas laborauit,illud notum esse debet,quia cum post mortis laborem in sepul
chro quiesceret,secundò,verbum domini ad eum factum est, vt ad prædicandũ surgeret.Pri-
mò nãq; (vt superius tractauimus)verbum domini ad eum factum fuerat,dum baptizaretur
Matth. 3. à Iohanne, quando visus est super eum spiritus sanctus in specie columbæ, & impletũ est illud
Esaiæ. 61. Esaiæ,Spiritus domini super me,eò quòd vnxerit me dominus,ad euangelizandũ pauperibus
Lucæ. 4. misit me,&c. Et illud quidem ipse de semetipso testatus est,dicendo:quia hodie impleta est hęc
Psal. 107. scriptura in auribus vestris.Illud autem, quod ad eum in sepulchro quiescentem, factum vel
dictum est verbum, non ipse eodem modo recitauit, sed nihilominus notum est ex psalmo iã
supra memorato,vbi vox patris taliter dicit: Exurge gloria mea, exurge psalteriũ & cithara,
subauditur ad confitendum mihi in populis,ad psallendũ mihi in nationibus. Nam protinus
persona filii secundum corpus in sepulchro iacentis respondens,exurgã (inquit) diluculo,sub-
iungitq;,confitebor tibi in populis,& psallam tibi in nationibus,quod nimirum est prædicare
in Niniue ciuitate magna. Prædicationem quam loquitur diuinitas,antiquũ habens cõsilium
de saluandis populis,siue rationibus sanctæ scripturæ testantur. [Et surrexit Ionas,& abiit ad
Niniuen ciuitatem magnam,iuxta verbum domini.Et Niniue erat ciuitas magna,itinere triũ
dierũ.Et cœpit Ionas introire in ciuitatẽ itinere diei vnius,& clamauit & dixit: Adhuc quadra
ginta dies,& Niniue subuertetur.] Iuxta literam,Niniue ciuitas magna erat, & tanti ambi-
tus,vt vix trium dierum posset itinere circumiri. At ille præcepti & superioris naufragii me-
mor,viam triũ dierum vnius diei festinatione compleuit, quanquã & ita possit intelligi,quod
in tertia tantùm parte vrbis prædicauerit, & ad reliquos confestim prædicationis sermo per-
uenerit.Quod ex eo maximè perpendi potest,quod protinus subiungitur. [Et crediderũt viri
Niniuitæ in domino,& prædicauerunt ieiunium, & vestiti sunt saccis, à maiore vsq; ad mino
rem peruenit verbum ad regem Niniue.] Non dixit,& peruenit Ionas,sed peruenit verbum
ad regem Niniue. Et quis super hoc dubitet quod fama tantæ rei pedibus prophetæ velocior
fuerit,præsertim cum ille toto die ingrediens clamaret,& clamando vtiq; paucis in ipso pri-
mo introitu innotesceret? Videtur ergo facilitas Niniuitarum ad pœnitentiam in eo cõmen-
Niniue typus mundi. dari,quod antequã Ionas perueniret ad regẽ Niniue præueniente fama verbi domini,ille cre-
diderit. In mysterio quoq; amplius sensus iste placebit. Niniue quoq; ciuitas magna itinere
trium

trium dierum, mundus iste est, siue orbis nouissimarum trium partium, scilicet Asiæ, Europæ,
& Aphricæ. Hunc orbem terrarum trifidum Christus Iesus post passionem & resurrectionem
suam, introiuit itinere diei vnius, id est, illustrauit illustratione dei vnius, vt gentes quæ multa
falsarum portenta deorum sectabantur, vnum deum cognoscentes, ab errore suo liberarētur.
Non quidem in persona sua ad gentes profectus est, sed in apostolis suis in quibus ipse vtique *Matth. vlt.*
loquitur, quos cum mitteret dicens: Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine
patris, & filij, & spiritus sancti, hoc quoq; dixit: Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsq; *Dies qua-*
ad consummationem sæculi. Igitur ipse ad Niniue, id est, ad gentes venit, quia veraciter cum *draginta di*
illis est, & in ipsis loquitur, quos ipse misit. Adhuc (inquit) quadraginta dies, & Niniue sub- *es pœnitētię*
uertetur, Et est sensus. Adhuc tempus pœnitentiæ vobis gentibus datum est, & hoc tempus in
sua potestate posuit deus, quod cū impletū fuerit, consummabitur mundus, & per ignē iudi-
cabitur. Numerus quippe quadragenarius pœnitentialis est. Nam & Moyses quadraginta di- *Exod. 24.*
ebus in monte Syna, & Helias fugiens Iezabel, quadraginta diebus ieiunauit, & ipse dominus *34.*
verus Ionas, missus ad prædicationem mundi quadraginta diebus ieiunans, hæreditatem no- *4. Reg. 19.*
bis ieiunij quadragenarij reliquit, vt per singulos annos sacramentū eius paschale celebraturi, *Matt. 5.*
ad esum corporis & potū sanguinis eius per tot dies præparemur. Itaque adhuc quadraginta
dies & Niniue subuertetur, id est, adhuc tempus pœnitētiæ breue datum est gentibus, post quod
iam non erit tempus, sicut & Apocalypsi sua Iohannes angelum fortem de cœlo descenden- *Apoc. 10.*
tem, qui est Christus, ipse dei filius, cum iuramento firmasse testatur, & angelus (inquit) quem
vidi stantem super mare, & super terram, leuauit manum suam ad cęlū, & iurauit per viuentē
in sæcula sæculorum, quia tempus amplius non erit, sed in diebus vocis septimi angeli cū cœ-
perit tuba canere, consummabitur mysterium dei, sicut euangelizauit per seruos suos prophe-
tas. Mysterium dei consummabitur, Niniue subuertetur, mundus per ignem iudicabitur, ho-
mines impij cum diabolo & angelis eius in ignem æternum mittentur, tempus pœnitentiæ nō
erit amplius. Talis vel tantæ rei prædicatio clamor vtique est, & fragor omni aures habenti
terribilis, ita vt nihil sit terribilius hoc auditu, quemadmodum & ille senserat, qui ita loquitur.
Reuelatur enim ira dei de cælo super omnē impietatē, & in iustitia hominum eorū qui veri- *Terror ex-*
tatem dei in iniustitia detinent. Bene ergo & hoc ad mysteriū pertinet, quod Ionas introiens *tremi iudi-*
ciuitatem clamasse dicitur, quia Niniue subuertetur. Et crediderunt viri Niniuitæ in dominū, *cij.*
& prædicauerunt ieiunium, & vestiti sunt saccis à maiore vsq; ad minimum. Et peruenit ver- *Roman. 1.*
" bum vsq; ad regem Niniue. [Et surrexit de solio suo, & abiecit vestimentum suū à se, & in-
" dutus est sacco, & sedit in cinere, & clamauit, & dixit: In Niniue ex ore regis & principum eius,
" dicens: Homines, & iumenta, & boues, & pecora non gustent quicquam, nec pascantur, & aquā
" non bibant, & operiantur saccis homines, & clament ad dominum in fortitudine, & conuerta-
" tur vir à sua via mala, & ab iniquitate, quæ est in manibus eorum. Quis scit si conuertatur, &
" ignoscat deus, & reuertatur à furore iræ suæ, & non pereamus?] Res gesta valde memorabilis
expositione non indiget, sed hoc semper memoriter tenendū est, quia in condemnationē Isra-
elis hoc prouenit, quod Niniuitæ pœnitentiam tam cito tamq; studiosè egerunt pro metu ma
lorum temporaliū, Israel autē toties correptus, per prophetas commonitus, neq; pro tempora-
lium, neque pro æternorum timore malorum pœnitentiā egit, vt recederet à peccatis Hiero-
boam, & aureorum cultum desereret vitulorum. Porrò, in mysterio multo delectabilius est, *Mysteriū*
quòd crediderunt viri Niniuitæ in dominum, id est, quod Iudæis contradicentibus & blasphe- *rei gestæ,*
mantibus, gentes Christi receperunt euangelium, & gauisæ sunt, & glorificauerunt deū. Nam
prædicauerunt quidem ieiunium, & saccis vestiti sunt, id est, omnimoda humilitatis composi-
one ad tantam gratiam sese comparauerunt, sed hoc cum gaudio fecerunt, præ oculis haben-
tes iucundum præsentis tristitiæ fructum, scilicet remissionem, & apertum sibi regnū cœlorum.
Et peruenit (inquit) verbum ad regem Niniue. Si totus mundus Niniue, quid nisi Romanū im-
perium intelligimus per regem Niniue? Deniq; Romanum imperium sic terrore & potentia
cunctis regnis præeminebat, quomodo ducibus siue satrapis in quolibet regno præeminet re-
gia potestas. Ad huiusmodi regem Niniue verbum priusquam ipse Ionas peruenit, quia vide-
licet Roma caput mundi, priusquam videret apostolos Christi, euangelium eius audiuit, & sa-
pienter appendens, fidelem, & acceptione dignum sermonē iudicauit, magnūq; cæteris genti-
bus fuit exemplum credendi. Neque enim contemnendum putarent quod sapientia Romana
rationabile esse sua credulitate comprobasset. Vndè gratulatus Apostolus, Primùm quidem *Roma. 1.*
ait, gratias ago deo meo semper per Iesum Christū pro omnibus vobis, quia fides vestra annū-
ciatur in vniuerso mundo, obsecrans, si quomodo tandem aliquando prosperum iter habeam
in voluntate dei, veniendi ad vos. Nondum ergo ad eos venerat, sicut adhuc amplius subiun-
gendo manifestat. Nolo enim vos ignorare fratres, quia sæpe proposui venire ad vos, & prohi
bitus sum vsque adhuc, &c. Præueniente igitur verbo ad eiusmodi regē Niniue, ille surrexit de
solio suo, &c. vt supra. Vsqueadeo profecit auditus verbi, & paulatim inualuit, vt de altitudine
gloriæ

Constantinus magnus *Decretũ donationis eius*

gloriæ ſecularis demitteret, & ſubtus ſe curuaret genu verticẽq; inclinaret tanti imperii baptizato Imperatore Conſtantino per beatum Syluestrum pontificem apoſtolicę ſedis. Nam in illo, quantum euangelio Chriſti terrena poteſtas aſſurrexerit, licet ſatis notum ſit, pauliſper tamen commemorandum eſt ex priuilegio ſanctæ Romanæ eccleſiæ, quod idem Conſtantinus imperatur conſtituit. In quo inter cætera ſic dicit, Decreuimus quidem & hoc, vt idem venerabilis pater noſter Sylueſter ſummus pontifex, vel eius ſucceſſores omnes põtifices diademate, videlicet corona quã ex capite noſtro illi cõceſſimus ex auro puriſſimo, & gẽmis precioſis vti debeant, & eorũ caput ad laudẽ dei & domini noſtri pro honore B. Petri apoſtoli geſtare. Ipſe verò beatiſſimus papa ſuper coronam clericatus, quã gerit ad gloriã B. Petri apoſtoli, omnino ipſa ex auro non eſt paſſus vti corona. Frigium verò candidi nitoris, ſplendidam reſurrectionẽ dominicam deſignans, eius ſacratiſſimo vertici manibus noſtris impoſuimus, & tenentes frenũ equi ipſius pro reuerentia B. Petri apoſtoli, ſtratoris officiũ illi exhibuimus, ſtatuentes, eodem Frigio omnes ſucceſſores eius ſingulariter vti in proceſſionibus, admirationem imperij noſtri. Vndè vt non pontificalis apex vileſcat, ſed magis amplius q̃ terreni imperii dignitas & gloria potentiæ decoretur. Ecce tam palatium noſtrum, vt prælatum eſt, quamq; Romanę vrbis, & omnes Italiæ ſeu occidentalium regionum prouincias, loca, & ciuitates, præfato beatiſſimo pontifici patri noſtro Sylueſtro vniuerſali papæ tradentes atq; relinquentes ei, & ſucceſſoribus ipſius pontificatus, à quorum poteſtate & ditione per hanc noſtram diualem & ſacrã pragmaticam conſtitutionẽ decernimus diſponenda, atq; iuri ſanctæ Romanæ eccleſiæ concedimus, permanenda. Vndè congruum proſpeximus noſtrum imperium & regni poteſtatem orientalibus trãſferri ac trãſmutari regionibus, & in Byzantij prouincia, in optimo loco, nomini noſtro ciuitatem ædificari, & noſtrum illic conſtitui imperium, quoniam vbi principatus ſacerdotum, & Chriſtianæ religionis caput, ab imperatore cœleſtium conſtitutum eſt, iuſtum nõ eſt, vt illic Imperator terrenus habeat poteſtatem. Nimirum cum hæc iam dictus Conſtantinus dixit, & fecit, nunc rex Niniue de ſolio ſuo ſurrexit, tunc Romanum imperium verbo domini aſſurrexit, & abiecit veſtimentum ſuum à ſe, id eſt, illas quibus inuolutus fuerat, religiones phanaticas reliquit, ſuſcepta Chriſtiana religione, & induit ſaccum, & ſedit in cinere, vt videlicet ordinare poſt aſperitatem pœnitentiæ, circundaretur delectamento iuſtitiæ, dicens cum Pſalmiſta. Concidiſti ſaccum meum, & circundediſti me lætitia. Religioſus namq; mos & ordinata eſt traditio profeſſionis euangelicę, vt prius de priſtinis erroribus pœnitentia ſuſcepta catechizetur quiſq; ſacramento paſſionis dominicæ, & deinde Chriſto conſurgat in ſacro baptiſmate, gaudens de prima reſurrectione, id eſt, peccatorum remiſſione. Huius ſacramenti, & omnis eccleſiæ religionis lex & ordo multimodis iam antedictæ Romæ munitur ac roboratur decretis, eo quòd beati principis apoſtolorum Petri ſedes ſacta ſit, eiuſdem & conſortis eius Pauli, ſicut prædicatione illuſtrata, ita & martyrio coronata, cunctis eccleſiis caput altius extulerit, latiuſq; denominetur per omnes gentes ſacra pontificũ eius lingua, quàm dominata fuerit Cęſarum ſiue Auguſtorum purpura. Bene ergo & hoc myſterio congruit, quod rex Niniue clamauit, & dixit: in Niniue ex ore regis & principum eius dicens, Homines & iumenta & boues & pecora non guſtent quicquam, &c. Sicut enim tunc ſecundũ edictum regis Niniue fieri oportuit, ita ſecundum fidem & traditionem beatorum Petri & Pauli, qui ſunt vel eſſe debent os & lingua Romanæ ſedis, ordinem eccleſiaſticum oportet obſeruari. Sanè homines & iumenta ſaccis operta, & clamantia ad deum rationabiles & irrationabiles, ſiue prudentes ac ſimplices intelligere debemus ad prædicationem euangelii pœnitentiam agentes, iuxta quod alibi dicitur: homines & iumenta ſaluos facies domine. Dicendo autẽ, quis ſcit ſi cõuertatur, & ignoſcat deus, ambiguum ponitur & incertum, vt dum homines dubii ſunt de ſalute, non tamen deſperent, imo fortius agãt pœnitentiam, & magis deum prouocent ad miſericordiam. [Et vidit deus opera eorum, quia conuerſi ſunt de via ſua mala, & miſertus eſt deus ſuper malitia quam locutus fuerat, vt faceret eis, & nõ fecit.] Non tunc primùm vidit, quando ſic operti ſunt, nõ (inquam) tunc primùm vidit ſaccos eorũ, quando ſe illis veſtierunt, ſed iamdudũ viderat priuſquam mitteret illuc prophetam, quando prophetas occidebat Iſrael prædicentes inſtantem ſibi captiuitatem, & non incertus præſcierat, quòd ſi longè ad gentes mitteret prophetas, tale quid nunciando, illi audirent, & pœnitentiã agerent. Vidit ergo, id eſt, videre fecit per hoc experimentum, quàm damnabilis eſſet Iſrael, in comparatione gentiũ, vt nõ ſolùm prophetę, ſed & totus orbis terrarum audiens, iuſtum comprobaret eſſe iudicium in eo, quod gentibus deus miſereretur, Iſraeli non miſereretur, eo q̃ conuerterentur de via ſua mala, Iſrael autem perſeueraret abſq; pœnitentia. Malitiam hic pro afflictione accipimus, id eſt, pro ſubuerſione Niniue, quam fuerat locutus, quam per prophetam fuerat comminatus. Nec verò mutabilitatis eſt, quod quaſi pœnitens deus ſæpe dimittit, quod fuerat comminatus, imo maximè ſtabilitatis & animi eſt incommutabilis, quia videlicet illa intentione, vt pœnitentiam agant, ſolet comminari peccatoribus. Proinde & hic cum dicit, adhuc quadraginta dies, & Niniue ſubuertetur. Et in lege

Pſal. 12. *Romana eccleſia caput omnium eccleſiarum Chriſti.* *Pſalm. 35.* *Malitia pro ſubuerſione.*

in lege dicit, qui fecerit hoc vel hoc, morte morietur. Sed & in euangelio cum loquitur, omnes
enim qui acceperint gladium, gladio peribunt, prudens lector subaudire debet, nisi conuersus *Matth. 26.*
fuerit, nisi pœnitentiam egerit, iuxta illud. Nisi conuersi fueritis, gladium suum vibrauit, id est, *Psal. 7.*
qualis pœna vel sententia peccatum consequatur, iam præscripsit, quam profectò tunc adim-
" plebit, nisi conuersi fueritis. [Et afflictus est Ionas afflictione magna, & iratus est, & orauit ad CA. IIII.
" dominum, & dixit, Obsecro domine, nunquid non hoc est verbum, cum adhuc essem in terra
" mea? Propter hoc præoccupaui vt fugerem in Tharsis. Scio enim quia tu deus meus clemens,
" & misericors, patiens & multæ miserationis, ignoscens super malitia. Et nunc domine, quæso,
" tolle animam meam, quia melior est mihi mors quàm vita.] Afflictionem & iram prophetæ,
sed & verba eius dicentis, & nunc domine, tolle quæso animam meam à me, &c. vt ritè perpen-
damus, afflictionem quoque Mosi & iram eius, & verba eius præ oculis habere debemus, quia
videlicet & ille afflictione magna afflictus est, & iratus fuit, & dolenter locutus est, quando pec *Afflictio & ira Mosi.*
cauit populus. Nam afflictionem suam ipse denarrans. Cumque vidissem (ait) nos peccasse do-
mino deo nostro, & fecisse vobis vitulum conflatilē, procidi ante dominū sicut prius, quadra-
ginta diebus & noctibus panem non comedens, & aquam non bibens, &c. iram suam in eadē *Deut. 9.*
causa foris patefecit, dum stans in porta castrorum ait, Si quis est domini, iungatur mihi, con-
gregatisque ad eum omnibus filijs Leui, ponat (inquit) vir gladium super fœmur suum. Ite & re-
dite de porta vsque ad portam per medium castrorū, & occidat vnusquisque fratrem & amicum, *Exod. 32.*
& proximum suum. Feceruntque ira, cecideruntque in illo die quasi viginti tria milia hominum.
Porrò, verba eius nimium dolentis & afflicti ista sunt. Obsecro autem, dimitte eis hanc noxam,
aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti. Itaque & huius afflictionem & iram, & ver- *Afflictio & ira Ionæ*
ba dicentis, Tolle quæso animam meā, eodem sensu ponderemus, quia videlicet inde afflictus
est afflictione magna, quòd Israel iudicio diuino cadebat, & in cōparatione eius iustificabatur
Niniue Assyriorum ciuitas, credendo & pœnitentiam agēdo. nec refragari poterat, quin recta
esset sententia, ac iusta incumberet suæ genti captiuitas. Afflixit se Moyses pro populo, vt ex
audiretur. afflictus est ille afflictione magna, eo quòd non exaudiretur. Iratus est Moses ira iu-
sta & zelo bono dicēdo, Ponat vir gladiū super fœmur suū, cecideruntque viginti tria milia, iste
autem iratus quidem est, sed non potuit irā suam actu adimplere, vt auerteret iram domini à
populo puniendo, id est, autores siue sacerdotes vitulorum, sicut Helias quoque occiderat sacer *3. Reg. 18.*
dotes Baal quadringentos quinquaginta viros. Tædio ergo habens vitā suam, nō dilexit cum
conditione vt Moses, aut dimitte eis hanc noxā, aut si nō facis, dele me de libro tuo quē scripsi
sti, sed absolutè. Tolle (inquit) quæso animam meam, quia melior est mihi mors quàm vita, subau-
ditur, quia timor, quem timebā, euenit mihi, & quod verebar, accidit. hoc timebā, & hoc vere-
bar, quia tu deus clemens & misericors, patiens, & multæ miserationis, parates ignoscere, & ve
niā date pœnitētibus Niniuitis, & in illorū pœnitētia demonstrare quàm dānabilis esset impœ
nitens Israel, & quòd damnationē eius nō tua inclementia, sed ipsius faceret impœnitentia. Pro
pter hoc præoccupaui vt fugerem in Tharsis, videlicet non quòd veniam Niniuitis, vel pœni
tentiam inuiderē, sed quòd gentē meam quondam præ cæteris gentibus electam, nunc cæteris
peiorē, & plus duræ ceruicis inueniri timerem. Porrò, cum Ionas typus Christi sit, quomodo *Afflictio & ira Christi.*
Christo cōuenit affligi & irasci? postquam resurrexit à mortuis, sicut Ionas cū sic affligeretur, &
sic irasceretur, exierat de ventre ceti? Nam ante resurrectionē suam, afflictus quidē fuisse, & ira
tus de suæ gentis perditione legitur, quando videns ciuitatē, fleuit super illam, & ingressus tē-
plū, vendentes & ementes in illo terribiliter eiecit. Sed postquā resurrexit a mortuis, sicut iam nō
moritur, ita etiam non affligitur. Ergo sicut nō per suam personā ad gentes venit, & tamen re- *Lucæ 19.*
ctè venisse dicitur, videlicet per Apostolos suos, in quibus ipse loquitur, sic nihilominus in eis-
dē affligi rectè dicitur, qui afflicti & contristati sunt, licet in sua persona iam non affligatur. Af-
flictorum vnus, in quo sine dubio Christus loquitur, ita dicit Paulus apostolus. Veritatem di *Roma. 9.*
co in Christo, non mentior, testimoniū mihi perhibente conscientia mea in spiritu sancto, quo
niam tristitia est mihi magna, & continuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipse anathe-
" ma esse à Christo pro fratribus meis, &c. [Et dixit dominus ad Ionā, Putasne bene irasceris tu?]
Quod ad vnū Ionam dicit dominus, hoc ad omnes dicit, qui pro officio suo de hominibus cu-
rantes irascuntur. In ipsa namque ira sua reuocandi sunt intus, vt causam siue intentionē suā re-
spiciant & attēta discretione perpendant, verū bene irascantur an non. Nam si nō hominibus,
sed hominū peccatis irascuntur, si non homines sed hominū vitia oderūt, & persequūtur, bene
irascūtur, & bonus est in eis zelus. Si aūt non peccatis, sed hominibus irascuntur. si non vitia, sed
homines oderūt, & persequūtur, malè irascūtur, & malus est in ipsis zelus. Hoc igitur vigilāter *Quæ est ira bona.*
" attendendū & discernendū est omnibus, dū vni dicitur, Putasne bene irasceris tu? [Et egressus
" est Ionas de ciuitate, & sedit contra orientē ciuitatis, & fecit sibimet ibi vmbraculū, & sedebat
" subter illud in vmbra, donec videret quid accideret ciuitati, & præparauit dn̄s deus hederā, &
" ascēdit super caput Ionæ, vt esset vmbra super caput eius, & protegeret eū, laborauerat enim.

Et lætatus est Ionas super hedera, lætitia magna. Et præparauit deus vermem ascensione dilu culi in crastinum, & percussit hederam, & exaruit. Et cum ortus fuisset sol, præcepit dominus vento calido & vrenti, & percussit sol super caput Ionæ, & æstuabat, & petiuit animæ suæ vt moreretur, et dixit, melius est mihi mori quàm viuere.] Afflicto & irato propbetæ amplius im penditur, vnde magis ac magis affligatur & irascatur, quia videlicet per hanc similitudinem hederæ, tam cito exortæ, & tam cito arefactæ prophetico spiritu intelligere poterat antequam fieret, id quod intelligimus nos quia factum est. videlicet, quòd non solum tunc instanti tempore decem tribus, Assyriis tanquam iustioribus, vtpote impœnitentes ad pœnitentiam pronis. Verùm & ipsa Hierusalem, & tota gente relicta, quandoq; ad gentes transitura foret salus. Et secundum historiam quidem hæc quæ nunc dicuntur, Et egressus est Ionas de ciuitate, &c. posteriora sunt præcedentibus, secundum mysterium autem anteriora siue priora sunt. Nam

Mysterium huius facti Ionæ. quòd egressus est Ionas de ciuitate, & sedit contra orientem ciuitatis, illud mysticè nobis insinu at, quòd dominus siue verbum domini, totius mundi gentes in initio reliquit, vt Apostolus ait, Vias suas ingredi permisit. Fecitq; sibimet vmbraculum, scilicet patres Abraham, Isaac & Iacob assumendo, & genus illorum eligendo, quia requiem sibimet inuenit in fide illorum. Hoc est nanq; quod ait: Et sedebat subter illud in vmbra, donec videret quid accideret ciuitati. Sic enim intra generationem eorum sese continuit, donec veniret tempus reconciliationis gentiū

Hedera legis litera. quod ipse præsciuit. Quod subinde subiungitur, & præparauit dominus deus hederam, & ascē dit super caput Ionæ, vt esset vmbra super caput eius, & protegeret eum, laborauerat enim, il lud mysticè intelligimus, quòd post suaue vmbraculum fidei patrū legem dedit, & religionē sa cerdotalem per Mosen instituit, vt sub illa cōtegeretur verbum domini, siue spiritus veritatis, adopertus figuris, & vilitate literæ, quæ congruè significatur per viriditatem leuis hederæ, siue, vt quidam volunt, cucurbitæ. Deniq; cucurbita & hedera huius naturæ sunt, vt per terrā re ptēt, lata habētes folia, in modū pampini, & absq; furcis vel adminiculis, quibus innitātur, altio

2.Reg.6. ra non appetant. Sic nimirum litera legis cunctarumq; cerimoniarum lata est, & vmbra dēsissi ma, semetipsam obscurat. Et nisi spiritualis intelligētiæ adminiculis subleuetur, neq; alta, neq; preciosa est. Et lætatus est (ait) Ionas super hederā lætitia magna, quia videlicet verbū domini, quod est Christus, in prophetis & sanctis hominibus habitans, priusquam incarnaretur, sub illa interim seruabatur, & honorabatur etiam ab ignorantibus, quibus pro ratione temporis cela batur & celari oportebat quod sub vmbraculo literæ contineretur. Nec verò incōgruè lætitia magna in eiusmodi lætatus post laborem fuisse dicitur, quia nimirum pro parte illorū, qui inter illas cærimonias cōplacuerunt, lætabatur, qui per fidem suam illum lætificauerunt, imò & ipsius lætitia fuit lætitia ipsorū, quādo illi lætabātur in ipso, exempli gratia, vt Dauid, quando reducēs arcam domini, ludebat coram domino in omnibus lignis fabrefactis, & citharis, & lyris, & tympanis, & sistris, & cymbalis, & subsiliebat, atq; saltabat, & ludam (inquiens) & vilior fiā plus quàm factus sum, & ero humilis in oculis meis. In eiusmodi noster Ionas, id est, Christus siue verbū domini, necdū incarnatū, reuera tunc lætitia magna lætabatur, & requiescebat. laborauerunt enim, videlicet mores populi illius in deserto sustinendo, nec lætari desijt, donec inde carnem assumeret, & deus homo fieret. At verò vbi Christus passus est, & resurrexit, prædicari cœpit Niniuitis, id est, cunctis gentibus pœnitentia, & remissio omnium peccatorū in nomine eius, Tunc omne illud vmbraculū legis, & cærimoniarū dissipatū est, ita vt & ciuitas Hierusalē, & ipsum templum omnino destrueretur, sicut toto orbi notū est. Exaruit ergo hedera à verme percussa in ascensu diluculi .i. in reuelatione resurrectionis domini nostri, qui diluculo resurrexit. vermis hic rectè Romanū imperiū intelligitur, sicut & in Iohel per erucam, locustā, bruchū atq; rubiginē, quatuor principalia regna intelligūtur, quorū vltimū Romanū fuit. Nam

Vermis Roma. imper. primū Babylonicū fuit, secundū Persicū, tertiū Macedonicum extitit, à qbus locus & gens illa diuersis tēporibus lacerata, tandē à Ro. imperio irrecuperabiliter est destructa, quod ad hoc ipsum vtiq; dominus præparauerat, iuxta quod hic dicitur, quia vermem parauit dominus. Itaq; sicut per pœnitentiā Niniuitarū cōuersio gentiū, sic per ariditatē hederæ significata est desertio Iudæorum. Quod deinde sequitur, Et cū ortus fuisset sol, præcepit dñs vento calido & vrēti, & percussit sol caput Ionæ, & æstuabat, illā significat tribulationē, quā in discipulis suis Christus pertulit, ab ipsis Iudæis, interim dum parabatur vermis ad percutiendā hederam, id est, dū differretur Romanorū aduētus, ad subuertendā Iudæam, etiam priusquam ab hominibus subuer teretur, iā coram deo subuersam, & ex quo Christi sanguinē fudit omnino arefactā. Inde fuit il la grandis afflictio & ira Ionæ, de qua supra dictū est, quia afflictione magna afflictus & iratus est. Tristitia nāq; magna fuit Apostolis, cæterisq; discipulis, ex ea gente, tam ex spiritu charita

Act.6. tis, quàm ex affectu consanguinitatis, ita vt illis tanquam fratribus afflicto corde cōdolerēt, & tanq; ore sæuero increparent. Exēpli gratia, vt prothomartyr Stephanus, qui magna charitate cōpatiens clamauit dicens: Domine ne statuas illis hoc peccatū, & magna sęueritate redarguēs, Dura (inquit) ceruice, & incircuncisi corde & auribus, vos semper spiritui sancto restitistis, sicut patres

cut patres

" cut patres vestri, &c. [Et dixit dominus ad Ionam, Putasne bene irasceris tu super hederam?
" Et dixit, Bene irascor ego vsque ad mortem. Et dixit dominus, Tu doles super hederā, in qua
" non laborasti, neq; fecisti vt cresceret, quæ sub vna nocte nata est, & sub vna nocte perijt. Et e-
" go non parcam Niniue ciuitati magnæ, in qua sunt plus quàm centum viginti milia hominū,
" qui nesciunt quid sit inter dextram & sinistram suam, & iumenta multa.] Manifestè hic tanquam argumentum à maiore factum est, ad constringendum prophetam, vt consentiat, & consentiendum esse censeat misericordiæ circa pœnitentiam Niniuitarum. Nam sine vlla contradictione maius est homo vnus, imo & iumentum vnum anima & sensu vigens, quàm centum viginti milia hederarum siue cucurbitarum, quæ & si aliqua qualicunq; vita viuunt, nullius tamen habent sensus officium. At ille super ariditate vnius hederæ siue cucurbitæ magis irascebatur, quàm super euersionem dolerer, si euenisset secundum suam prophetiam, centum viginti milliū hominum, multorumq; iumentorum, & qui irascebatur nō seruari sibi hederam in qua ipse non laborauerat, æquanimiter tulisset, vt subuerteret deus tot homines, totq; iumēta quæ creauerat. Sed obijci potest, quia tanquam propheta spiritu præsago præuidebat, quid illa præsignaret cucurbitæ ariditas Niniue seruata, scilicet quòd sua gens Israelitica in comparatione gentium, multo damnabilior esset iumento, & ob hoc irascebatur, & humano affectu pro pinquitati suæ condolebat. Ad hoc itaq; scienter dicendum, quia tota illa propinquitas, omnis illa multitudo Israelitica, quæ verbum domini non recipiebat, imò prophetas verbi domini precones occidebat, & ob hoc in captiuitatem ducenda erat, iustè coram oculis domini reputabatur tanquam hedera siue cucurbita. Nam in alio propheta vocem audiuimus dicentis, Clama. Et illo dicente, quid clamabo? Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos fœni, & exiccatum est fœnum, & cecidit flos, verbū autem domini manet in æternū. Ergo & Israel quoniam non recipiebat verbum domini manens in æternum, fœnum erat, & idcirco cōgrua similitudine monstratum est Ionæ, quanti æstimari deberet illa carnalis propinquitas sua, pro qua emulabatur contra Niniuitas, tanquam si diceret illi dominus, Israel sic mihi est tanquam hedera siue fœnū, quia non manet in eo verbum domini. Niniuitæ autem qui audierunt & crediderunt, homines sunt, iumenta sunt. i. tantò superant Israelem incredulum, quantò hederam sensu carentem superant iumenta, quæ viuunt & sentiunt, siue homines qui viuunt, sentiunt, atq; discernunt. Adde & hoc, quòd tot homines viuentes nesciunt quid sit inter dextram & sinistram suam, Israel autē habens legem & prophetas, excusationē habere de ignorantia nō potest. Si ergo dolor admittat rationē, correptus propheta sine dubio fatetur, zelo hominis iusti orem esse dei clementiam. Vt tandem & hoc ipsum ad Christi personam in mysterio referamus, primùm illud reminiscamur, quòd agonizās in passione sua; Tristis est, inquit, anima mea vsque ad mortem. Deinde subiungens, Spiritus quidē promptus est, caro autem infirma. Contristabatur enim pro futura euersione Hierosolymorum in sanguinis sui vindictā, vnde & antea videns ciuitatem, fleuerat super illam. & illa tristitia siue fletus erat ex carne infirma. nam spiritus promptus erat, sciens non esse curandum de carnalitate, sed de sola iustitia diuina. Dicat ergo spiritus promptus carni infirmæ, Tu doles super hederā in qua nō laborasti, neq; fecisti vt cresceret, &c. Deniq; tota pulchritudo ciuitatis, & cultus templi speciosi, quasi hedera pro paruo haberi debuit in conspectu diuinitatis, pro qua vtiq; noster Ionas. i. columba siue dolens Christus non laborauit. Neq; enim idcirco deus homo factus est, laboremq; subijt passionis, vt in tali templo, siue in illis gloriaretur aut requiesceret carnalibus templi cærimonijs, sed idcirco vt saluaret Niniue, vt passione sua redimeret mundum secundum illam dei patris propheticam vocem, Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Sed nec fecisti, inquit, vt cresceret herba, id est, nec exegisti vt tibi offerrentur eiusmodi victimę & holocausta, iuxta illud Hieremię: Non sum locutus, ait, cum patribus vestris, & non præcepi eis in die qua eduxi eos de terra Aegypti, de verbo holocaustomatum & victimarum, sed hoc præcepi eis dicens, Audite vocem meam, & ero vobis deus, &c. Eiusmodi hedera sub nocte vna nata est, & sub vna nocte perijt, quia videlicet citò legem populus ille recepit, dicendo, omnia quæ locutus est dominus faciemus, & erimus obedientes. Cito deseruit, primùm sequendo Hieroboam, & dicendo, Non est pars nobis in Dauid, atq; seruiendo aureis vitulis, & deinde secundum persuasionem pontificum denegando & crucifigendo Christum filium dei. Dicat ergo (vt iam præfati sumus) spiritus promptus infirmæ carni, Tu doles super hederam, id est, super propinqua tua gēte Iudæa, & ego non parcam Niniue ciuitati magnæ, non prouidebo saluti gentium in toto orbe, quæ ignorant & errant? Multa nanq; sunt in gentibus milia hominū, qui ad simulachra muta prout ducūtur, eūt, non per malitiā, sed per ignorantiā, & sine dubio vias suas corrigerent, si haberent veritatis notitiā, si ostensum fuerit illis, quid sit inter dextram & sinistrā suam. i. inter dei veritatē & hominū mendaciū. Quod quia nondū sciunt, similes sunt pueruli, qui præ imbecillitate infantiæ nesciunt quid sit inter dextram & sinistrā suam, id est, quę manus, vtrū dextra an sinistra valētior, & vsui cuilibet aptior sit, quia nondū

Israel vt hedera & fænum.

Esaiæ. 40.

Mysterium doloris super hedera.

Math. 26.

Psalm. 2.

Hiere. 7.

Exodi. 24.

3. Reg. 12.

Qui nesciūt quid sit inter dext. & sinist.

sunt experti, æqualiter enim adhuc pro tempore, quia nuper de vulua prodierunt, vtrūq; brachiolum, vtraq; manus omnino imbecillis est. Talium plusquam centū viginti millia erant in illa Niniue, vtpote ciuitate magna. Nam cum esset ampla trium dierum itinere, non incredibile est, tantam in ea fuisse multitudinem, solummodo paruulorū & lactantiū, qui (sicut iā dictū est) nullum dexteræ & sinistræ suæ, quænam amplius valerent, ceperant experimentum.

FINIS LIBRI SECVNDI ET VLTIMI
in Ionam prophetam.

PROLOGVS RVPERTI IN *MICHEAM PROPHETAM.*

MICHEAS sextus in ordine duodecim prophetarū secundū nomen suum, quod interpretatur humilitas, in oculis suis fuisse humilis credendus est. Mysterium nāq; venturi Christi filii dei, quod non superbis, sed humilibus ab initio reuelatum fuit, iuxta quod ipsemet ore proprio pronuncians: Confiteor, inquit, tibi pater domine cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. ita huic reuelatum est, vt non solùm quòd venturus vel nasciturus esset, verumetiam locum natiuitatis eius præsciret & prædicaret. Ait enim: Et tu Bethlehem Ephrata, paruula es in millibus Iuda, ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel, & egressus eius ab initio à diebus æternitatis. Hoc de dominatore Christo, & de natiuitatis eius lòco dictum esse per hunc humilem, nec superbi dubitare potuerunt, qui Herodi sciscitanti ab ipsis vbi Christus nasceretur, respondentes, in Bethleem Iudæ debere nasci, testimonio præsenti vsi sunt. Hoc plus cæteris prophetis hic accepisse videtur, vt locū quoq; designaret natiuitatis eius, præter sanctum Dauid, qui magna cū afflictione & vigiliis atque oratione se hoc ipsum quæsisse & inuenisse commemorat, cum dicit: Memento domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius, Sicut iurauit domino, votū vouit deo Iacob, Si introiero in tabernaculum domus meæ, si ascendero in lectum strati mei. Si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationē, Et requiem temporibus meis, donec inueniam locum domino, tabernaculum deo Iacob. His namq; verbis iuxta literalē sensum declarat se cum accepisset promissiones Christi de semine suo nasciturі, locum quoq; scire voluisse vbi nasceretur, & pro hoc desiderio vouisse quòd nullā suo corpori requiem indulgeret, nisi prius desideratæ rei notitiam consequeretur. Etenim dum protinus subiungit, ecce audiuimus eam in Ephrata, oranti sibi reuelatum esse clara voce pronunciat, natiuitatem eius futurā in Bethleem ciuitate sua, quia videlicet Ephrata ipse est Bethleem. Quod ergo Dauid tanta cū instantia supplicanti reuelatum est, non parua gratia percepit & hic secundum nomē suū humilis natus de Morasthi, quod interpretatur hæreditas, & erat viculus haud grandis. Cuius videlicet vocabuli mysterium eidem nihilominus congruit, quemadmodū & cæteris omnibus, quorum hæreditas est verbum domini, & dicere possunt cum Dauid. Hæreditate acquisiui testimonia tua in æternū, quia exultatio cordis mei sunt. Hic (vt iam dictū est) sextus sit in ordine duodecim prophetarum, nimirū quasi in corde voluminis positus, profunda mysteria cōtinet, & in perscrutando difficultas est. Cum ergo & difficile sit, & temerarium possit iudicari, post magnorū studia patrū, nos extremos subsequentes aliquid in huiusmodi profunditatibus scrutari, iam cessandum putaremus ab intentione scribendi, sed talis interim mentis nostræ debilitas sese aperit, vt ex ipsius cōsideratione commoniti, illius recordaremur versiculi, Dormitauit anima mea præ tædio, confirma me in verbis tuis. Tædium nāq; in ocio patimur vitæ præsentis, & quasi dormitando viam facimus vanis cogitationū phantasiis, nec est aliud præter huiusmodi studium, quod animi nostri statum confirmare possit, vtpote inopis atq; inertis secundum similitudinem serui, qui neq; quinque talenta neq; duo, sed vnum tantùm accepit. Vnum talentum est intellectus, quo nostra prauitas, sese sentit esse muneratam, & propterea fugiendum est sibi exemplum serui nequam, qui fodiendo in terram talentum abscondit, & nullam saltem alicuius boni sermonis reportauit vsuram. Qualitercunq; autem alii de nostra intentione iudicent, hoc intendere nos profitemur, vt meditādo atq; scribendo præsentis vitæ releuemus tædium, consolemur exilium, & hæreditate acquiramus testimonia Christi filii dei in æternum. Illum ergo attendentes, qui omnibus seruis suis dicit: Negociamini dum venio, lucrum conquiramus etiam de propheta isto.

Marginal notes: *Matt. 11.* — *Michea. 5.* — *Soli Dauid & Michea reuelatus est locus natiuitatis Christi.* — *Psal. 131.* — *Genes. 25.* — *Psal. 118.* — *Ruperti humilitas in studio.* — *Ibidem.* — *Matt. 25.* — *Luca. 19.*

FINIS PROLOGI.

RVPERTI

RVPERTI ABBATIS
TVITIENSIS, IN MICHEAM PROPHETAM
COMMENTARIORVM LIBER PRIMVS.

« VERBVM domini quod factum est ad Micheam prophetam Morasthiten,
« in diebus Ioatham, Achaz, Ezechiæ, regum Iuda, quod vidit super Samariã
« & Hierusalem.] Verbum domini quod descendere consueuit ad prophetas,
descendit ad Micheam quoq;, quod (vt iam dictum est) interpretatur humi-
litas, qui de Norasthi loco, videlicet humili & viculo non grandi ortus erat,
quod nomen in nostra lingua hæredem sonat, vndè etiam supra dictum est. *Ruinæ Isra*
Huius verbi domini, verbi prophetici, summa intentio est, sicut & in cæteris *el duplices.*
prophetis declamare ruinas immittẽtes Israelitico populo, quas de multitudine gentiũ instau-
rari oporteat per aduentũ Christi. Ruinæ autẽ eiusdem Israel duplices sunt, dum & interius à
gratia dei, vel vita æterna cadunt, & exercitus de terra, quam dominus dederat possidendam, *Diuisio hu-*
captiui ducuntur per manus hostium. Vtraq; hæc mala, tam iste, quàm cæteri prophetę *ius prophe-*
prænunciantes ingemiscunt, & in Christo venturo, quem annunciant, consolationẽ recipiunt. *tię in partes*
Libet ergo in primis prophetiã hanc per partes suas distinguere, quia si ritè animaduertimus, *suas.*
tertiò repetita sunt in hoc propheta ea quæ diximus, scilicet cõquestio siue deploratio caden- *Roma. 11.*
tium Israelitarũ, qui tanq; naturales rami de bona radice producti, per infidelitatẽ fracti sunt,
& consolatio de aduentu Christi, per cuius gratiã de gentibus, tanquã de oleastro rami nõ na-
turales inserti sunt. Primùm in exordio, intẽtione ad audiendũ excitata, quod sic se habet, Au-
dite omnes populi, & attendat terra & plenitudo eius, Reiectionẽ illius gentis, & causas reiecti-
onis sic incipit. In scelere Iacob omne istud, & in peccatis domus Israel. Quod scelus Iacob? Nõ- *Infra. 2.*
ne Hierusalem? Ita incipiens & declamans vsq; ad id, Vtinam essem vir non habens spiritum,
& mendacium potius loquerer, stillabo tibi vinum & ebrietatem, & erit super quem stillatur
populus iste, continuò fidem patrum super carnalium filiorum amissione cõsolatur in Christo,
per quem damna illorum de gentibus recuperãtur. Ait enim: Congregatione congregabo Ia-
cob, totum in vnum conducam reliquias Israel, partẽ ponã illũ quasi gregem in ouili, quasi pe-
cus in medio caularũ tumultuabuntur à multitudine hominum. Ascendet enim pandens iter
ante eos, diuidet, & transient portam, & egredientur per eam, & transibit rex eorum coram eis, *Infra. 3.*
& dominus in capite eorum. Deinde secundò repetens ac dicens: Audite principes Iacob, &
duces domus Israel, nunquid non vestrum est scire iudicium, qui odio habetis dominum, & di-
ligitis malum, & cætera vsq; ad id, propter hoc causa vestri. Sion quasi ager arabitur, & Hie- *Infra. 4.*
rusalem quasi aceruus lapidum erit, & mons templi excelsa syluarum, continuò consolationẽ
iam dictam in Christo repromittens dicit: Et erit in nouissimo dierum præparatus mons do-
mus domini in vertice montium, & sublimis erit super colles, & fluent ad eum populi, & pro- *Infra. 5.*
phetabunt gentes multæ, & cætera, inter quæ locum quoque natiuitatis eiusdem Christi prę-
nunciat his verbis: Et tu Bethlehẽ Ephrata, paruula es in millibus Iuda, ex te mihi egredietur,
qui sit dominator in Israel. Deinde tertiò repetens ac dicens: Audite quæ dominus loquitur, *Infra. 6.*
surge contende iudicio aduersum montes, & audiant colles vocem tuam, & cætera vsque ad
id, quia filius contumeliam facit patri, filia consurgit aduersus matrem suam, nurus contra so-
crum suam, inimici hominis domestici eius, quibus vtique verbis condemnatio Iudaicæ siue
Israeliticæ gentis propter incredulitatem declamatur protinus per os eiusdem prophetæ ta-
liter electio gentium semetipsam in Christo consolatur. Ego autẽ ad dominũ aspiciã, & expe- *Infra. 7.*
ctabo deum saluatorem meum, & cætera vsq; in hunc finem. Reuertetur & miserebitur nostri.
Deponet iniquitates nostras, & proijciet in profundũ maris omnia peccata nostra. Dabis ve-
ritatem Iacob, misericordiam Abrahã, quæ iurasti patribus nostris à diebus antiquis. His ani- *Psal. 17.*
maduersis, tenebras, de quibus in psalmo scriptum est. Tenebrosa aqua in nubibus aeris, id est,
occulta scientia in prophetis, illuminatas esse arbitramur, quia à cãdelabro isto, quod est Chri-
stus, illuminatur propheta, dum ruinas seminis Abrahæ siue gentis Israeliticæ, quæ diuersis
temporibus variisq; casibus acciderunt, & prædicit & deplorat, & restaurationẽ ex gẽtibus per
Christũ futurã prouidens spiritualiter exultat. Igitur verbũ domini scriptura hæc, id est, pro-
phetica est testificatio de aduentu Christi, qui est verbũ domini. Quod videlicet verbũ factum
est ad Micheã Morasthiten in diebus Ioathan, Achaz, Ezechiæ regũ Iuda, eisdẽ nimirũ tempo- *Super Sa-*
ribus, vel sub eisdem regibus, sub quibus ꝓphetauerũt, Oseę, Esaias, excepto vno Ozia, sub quo *mariam &*
iste non prophetauit. Quod vidit super Samariã & Hierusalem, plus hic habet in titulo, quàm *Hierusalẽ.*
aliquis cæterorũ. De nullo nãq; scriptum est vtrũq; hoc super Samariam & Hierusalẽ, sed aut

ſuper Iudam & Hieruſalem, aut ſuper Iſrael, id eſt, ſuper decem tribus quæ à diebus Hieroboā
ſciſſæ fuerāt à domo Dauid, & à Iuda, cuius metropolis erat Hieruſalē. Hic vnus Micheas Mo
raſthites ſecundum nomē ſuum humilis, & paruo de viculo natus, hæres verbi illius, quod nō
in vrbe regia, neq; in aureo principum lectulo, ſed in paruula Bethlehem, & in præſepi collo-
candum erat, de paupercula virgine incarnatum, magnam de ſpiritu fortitudinis ſortitur au-
thoritatem, vt videat & ſententias detonet ſuper vtrūq; regnū, imò ſuper vtranq; vnius regni
ſiue gentis diuiſionem, id eſt, ſuper Samariam & Hieruſalē. Hoc ex ſubſequentibus manifeſtū
eſt. Exempli gratia, cum dicit: Et ponam Samariam quaſi aceruū lapidum in agro, cum plan-
tatur vinea, &c. Item, Propter hoc cauſa veſtri, Syon quaſi ager arabitur, & Hieruſalem quaſi
aceruus lapidum erit. Nunc iam ordinem prophetici ſermonis ingrediamur. [Audite populi
omnes, & attendat terra & plenitudo eius, & ſit dominus deus vobis in teſtē, dominus de tē-
plo ſancto ſuo, quia ecce dominus egredietur de loco ſancto ſuo, & deſcendet & calcabit ſuper
excelſa terræ, & conſumentur montes ſubter eum, & colles ſcindentur ſicut cæra à facie ignis,
Quæ eſt ſo- ſicut aquæ quæ decurrunt in præceps.] Quid ſibi vult tale exordium? Cur omnes populos
licitudo hu- excitat ad audiendū? Cuius rei teſtē illis optat eſſe dn̄m deū? Quærimus & ſcire deſideramus
ius prophe- prophetæ ſolicitudinē, pro qua re ſolicitus ſit, vndè maxima cura ſit illi. Iam profectò perſen-
tæ. tiſcere nos arbitramur, pro qua re angatur fidelis & pius, ac diuini nominis amator animus.
Nouit deniq; leuitatē populorū, ignorantiā dei habentium, & hoc veretur ne hoc apud illos in
opprobrium diuini nominis redundet, quod deum factur ū eſſe præuidit in gente Iſraelitica, in
gente cum qua fœdus pepigerat, cuius deus erat, in qua notus fuerat. Hoc, inquam, veretur,
ne quando dicant gentes, vbi eſt deus eorū, aut certè vbi eſt fidelitas, ſiue potentia dei eorum?
Huiuſmodi ſolicitudo veraciter hominem deo fidelem comprobat, qualem & ſanctū Moyſen
primùm habuiſſe legimus, qui in omni domo eius fidelis erat. Cum enim iratus dominus pro-
pter vitulum quem fecerant, diceret: Cerno quòd populus iſte duræ ceruicis ſit, dimitte me,
Exodi. 32. vt iraſcatur furor meus contra eos & deleam eos, faciāq; te in gentem magnam, ille orans do-
minum deum ſuū, ne quæſo, inquit, dicant Aegyptij, callidè eduxit eos, vt interficeret in mō-
tibus, & deleret è terra, quieſcat ira tua, & eſto placabilis ſuper nequitia populi tui. Item & ali-
bi, cum detraxiſſent terræ, quam exploratores inſpexerant, dicente domino: Feriam igitur eos
Num. 14. peſtilentia atq; conſumam. Ille econtra, vt audiant, inquit, Aegyptij, de quorū medio eduxiſti
populum iſtum, quòd occideris tantā multitudinem quaſi vnum hominem, & dicant, nō po-
tuit introducere populum iſtum in terram pro qua iurauerat, idcirco occidit eos in ſolitudine.
Ioſue. 7 Ioſue quoq; dum protinus coram arca domini cadens clamaret: Mi domine deus, quid dicam
videns Iſraelem hoſtibus ſuis terga vertentem, iſtud quoq; quaſi maximum poſt cætera ſub-
Pia ſolicitu- iunxit, Et quid facies magno nomini tuo? Itaq; & iſtū hac ſolicitudine taliter proclamare ſen-
do pro nomi- timus, vt quoniam reuocari iam ſententia non poteſt, neq; placari ira domini, quin Iſrael de
ne domini. terra ſua migret, & in captiuitatem ducatur, Sciant ſaltem populi cauſas, & non blaſphement
nomen domini. Quia quòd Iſrael relinquitur, non mutabilitatis, ſed veritatis defeſt. non in-
fidelitatis, ſed iudicij. non potentiæ, ſed iuſtitiæ. & cognoſcant omnes, quia quāuis populū illū
reliquerit, cui vel pro quo patribus iurauit, nihilominus tamen fidelis dominus eſt in omnibus
Pſal. 144. verbis ſuis, & ſanctus in omnibus operibus ſuis. Maximè autem propter Philiſtæos ſolicitus
erat, quæ gens & ante omnes inimica extitit Iſrael, ab ipſo exitu de terra Aegypti, & plus illi
moleſta fuit iam habitanti in terra promiſſionis. Et de ipſa gente Philiſtiim acerbiores inimici
1. Reg. 17. erant Gethæi propter Goliam, cæteroſq; filios Arapha ſiue Orpha, qui ceciderāt in manu Da-
2. Reg. 21. uid & ſeruorum eius, ſicut in libro Regum legimus. Propterea poſtmodū dicit, In Geth nolite
nunciare, lachrymis ne ploretis, ſubauditur, quia ſine dubio non condolebunt, ſed inſultabūt
Deus Iudæ- vobis & ſubſannabunt nomen domini. Igitur, inquit, audite populi omnes & attendat terra
is in hoſtem & plenitudo eius, videlicet vt ſciatis iudicium domini, propter quas cauſas in hoſtem ſit con-
conuerſus. uerſus illis, ſuper quos inuocatum nomen eius fuit, quorum patres in amicitiam recepit, quibus
& iurauit dare terram, de qua nunc filios eorū migrare facit. Malorum iſtorum cauſas audite,
& ſit dominus deus vobis in teſtem, videlicet pro ſemetipſo teſtificans & ſemetipſum defendēs
quòd non ex parte ſui, ſed ex parte populi irritum factū ſit pactum, quod cum eis pepigit. Si-
quidem malū hoc antequam ſuper eos induceret, ipſe per prophetas ſuos nō prædiceret, cau-
ſaſve præſcriberet, non mirū ò populi, q̄ videretur vobis deus reprehenſibilis. nec enim eſſet
vndè apud vos iudicium vel iuſtitia eius adeo poſſet defendi. Cumq; aliquando vobis dice-
Pſal. 75. retur, conuertimini ad hunc viuum & verū deum, qui deus ſcribitur Hebræorū, & de quo pſal-
mus loquitur: Notus in Iudæa deus, in Iſrael magnum nomen eius, fortè eſſet vobis ſuſpectus
Prophetæ tanquam deus non fidelis, qui nō fuerit cognitus, & nunc abſconderet faciem ſuam, fieretq; in-
ſunt templū cognitus, relinquendo illos quos aliquando ſuſcepit, ſine cauſa & fortuita mutabilitate animi,
domini. & idcirco nō apponeretis cor ad illū, neq; voſmetipſos crederetis illi. Sit ergo vobis in teſtem
ipſe dominus deus, dominus de templo ſancto ſuo, ſcilicet de habitaculo pectorum fidelium
prophe-

prophetarum suorum, qui templum eius sunt, quos per fidem inhabitat, & per os nostrũ pro se metipso loquatur, & de semetipso testificetur, quòd non sit suæ voluntatis, quòd Hierusalẽ relinquit, quodq; illam non relinqueret, nisi ab illo prior ipse relictus fuisset, & dicat ipse quòd cõtra se populus fecerit, quomodo recesserit, quomodo reuocantẽ audire contẽpserit, vt necessariò facere debuerit ipsi deus id quod protinus sequitur. Quid est illud? quia ecce dominus egredietur de loco suo, & descendet, & calcabit super excelsa terræ, & consumentur montes subter eum, & colles scindentur sicut cera à facie ignis, sicut aquæ quæ decurrunt in præceps. Sensus iste est. Quia ecce dominus recedet, & omne auxilium auferet à populo quondam suo, vbi vel in quo ita notus erat, sicut quilibet in loco suo, inde egredietur, & palam fiet ex ipso malorum euentu ac perpetuæ captiuitatis, quòd de illo tali loco suo veraciter egressus sit & recesserit.

Quod autẽ dicitur, & descendet, sic accipiendũ est, vt illud, clamor Sodomorũ & Gomorræ multus est, & peccatum eorum aggrauatum est nimis, descendam & videbo vtrum clamorem qui venit ad me opere compleuerint, an non est ita, vt sciam. Descendet itaq;, subauditur, nõ bono illorum, sed sicut descendit visitare siue vlcisci peccata Sodomorum, quoniam & isti testante alio propheta, peccatum suum sicut Sodoma prædicauerũt, nec absconderunt, & calcabit super excelsa terræ, propter hoc ipsum quod excelsi sunt .i. quòd superbiendo peccant, & peccãdo superbiunt, & quod valde damnabile est, æstimatione sua extolluntur, cũ conditione terra sint. Quid enim superbit terra & cinis? Calcabit ergo & conculcabit eos propter superbiam ipsorum, & consumẽtur montes, id est, ipsi peccatores superbi apud semetipsos alti, quorum superbia primum in eo manifestum fuit, quòd Hieroboam sibi proponentes contempserunt humilem Dauid dicendo. Quæ nobis pars in Dauid, vel quæ hæreditas in filio Isai? Isti montes, id est, summi principes, & colles, id est, mediocres, consumentur & scindentur sicut cera à facie ignis subter eũ, cuius ira non potest portari, & sicut aquæ quæ decurrunt in præceps, sursum non reuertuntur, sic ipsi per captiuitatẽ in Assyrios semel delapsi non reuocabuntur. Etenim Iudæ transmigratio in Babylonios ad tempus quidem reuocanda, sed postmodũ sub Romanis omnino erat dispergenda. decem autem tribuum captiuitas in Assyrios facta, nunq̃ erat vel est reducenda. Cũ taliter de loco illo suo dominus deus egressus fuerit, nolite existimare o populi, quòd mutabilitate vsus sit, vel quod in eo culpa sit. Sed quid? [In scelere Iacob oẽ istud, & in peccatis domus Israel.] Omnis culpa ex Iacob est, omnis causa ex Israel est. Iacob per omne scelus præuaricatus est, Israel per multa peccata fœdus domini trãsgressus est. Deus autem fidelis ait Moses, & absq; vlla iniquitate iustus & rectus, vt Psalmista dicit. Quoniã rectus dominus deus noster, & non est iniquitas in eo. [Quod scelus Iacob, nonne Samaria? quæ excelsa Iudæ? nonne Hierusalem?] Ac si dicat, Nõ indiget ostensione scelus Iacob. i. decem tribuum, quia videlicet notum & publicum est. Ipsa Samaria scelus est, quia in omni regno, cuius Samaria Metropolis est, vituli aurei publicè pro deo colũtur, & Baal cæteraq; portenta deorum, & ibi prophetæ domini interfecti sunt, quorũ plurimos Iesabel interfecit. Similiter Hierusalem metropolis Iudæ, & templum illud quondam domini, quoddam excelsum idolum factum est, maximè ex quo Otholia filia Iesabel regnauit illic, & idololatriæ fluxum illic introduxit vel auxit. [Et ponam Samariam quasi aceruum lapidum in agro cũ plantatur vinea, & detraham in vallem lapides eius, & fundamenta eius reuelabo, & omnia sculptilia eius concident, & omnes mercedes eius comburentur igni, & omnia idola eius ponam in perditionem, quia de mercedibus meretricis congregata sunt, & vsq; ad mercedem meretricis reuertentur.] Per coniunctionem, & ponam Samariã, paulo ante scriptis continuatur, vbi dixerat, Et valles scindentur sicut cera à facie ignis, sicut aquæ quæ decurrunt in præceps. Congrua valde assimilatio est, Samariam poni quasi aceruum lapidum in agro, cũ plantatur vinea, quæ videlicet cõgestio lapidum, nimis est infirma structura, eo quòd sine cemento sit, & lapis lapidi nõ hæreat. Samaria nãq; semper dissensiones habuit, maximè in regibus suis, toties demutatis, alijs percussis, & succedentibus, imo irruentibus alijs, atq; ita factum est, vt vsq; ad diem extremæ captiuitatis nunquam sibi cohærerent, aduersus semetipsos scissi, qui semetipsos sciderant tãà deo, quàm à domo Dauid. Porro illa quæ dicitur vinea, tunc plantabatur, videlicet tot palmitibus, quot fuerunt electi homines gentis illius, ex quo de Aegypto trãslata, & eiectis gentibus plantata est, erantq; palmites eius qui dicit, ego sum vitis, videlicet habentes fidem eius adhuc futuri, sicut & nos credendo, quia venit, & manendo in eo palmites sumus eiusdem vitis. Tantum Samaria, tantũq; omnis multitudo carnis Israeliticæ scissa & nõ permanens in ea fide vel promissione, quodãmodo differebat iam dicta electione, quantum differt lapidũ aceruus à vinea quæ plantatur, qui videlicet aceruus non est vinea, quamuis propter plantatã vineam congregatur. Conueniens ergo similitudo est, cum dicit: Et ponam Samariam quasi aceruũ lapidum in agro cum plantatur vinea, subiungens, & detraham in vallem lapides eius, & fundamenta eius reuelabo, quod idem est ac si dicat. Tradam decem tribus in captiuitatem, & captiuitatis eiusdem causas manifestabo. Quod deinceps subiungit, Et omnia sculptilia eius concident, &

Genes. 18.

Esaia. 3.

3. Reg. 12.

Deut. 32.

Psal. 91.

2. Para. 21.

Samaria quasi aceruus lapidũ in vinea.

Psal. 79.

Iohan. 15.

omnes mercedes eius comburentur igni,& omnia idola eius ponam in perditionẽ,ad eandem fundamentorum eius pertinet reuelationem,quia videlicet sculptilia siue idola penes se habuisse tale est, ac si domum vitiosis constat innixam fuisse fundamentis, & idcirco stare non potuisse.Quia de mercedibus(ait)meretricis congregata sunt,& vsq; ad mercedem meretricis reuertentur.Et est sensus,Quia Samaria tanquã meretrix,quę de turpi mercimonio corporis sui plurima congerit,ita aurum & argentum sibi congregauit,testante domino,cum in alio pro-

Osea.2. pheta dicit.Quia fornicata est mater eorum,confusa est quæ concepit eos,quia dixit. Vadam post amatores meos,qui dant panes mihi & aquas meas,lanam meam & linum meum,oleum meum & potum meum,& nesciuit quia ego dedi ei frumentum & vinum & oleum & argentũ multiplicaui ei,& aurũ,quæ fecerunt Baal & cætera,quæ ita concludit.De quibus dixit.Mercedes hæ meæ sunt,quas dederunt mihi amatores mei. Quamuis ergo dominus ipse aurum & argentum multiplicauerit illi,de quibus sibi idola fabricata est,tamen quoniam hoc illa nesciuit,magisq; amatoribus suis reputauit, & eorum mercedes esse dixit,rectè nunc dicit, quia de

Vsq; ad mercedem Meretricis. mercedibus meretricis congregata sunt, statimq; subiungit, & vsq; ad mercedem meretricis reuertentur,Vsq; ad mercedem meretricis,idem est ac si dicat,vsq; ad nihilũ,quia merces me-

Prouer.6. retricis pro nihilo æstimatur,testante scriptura quę dicit,quia preciũ scorti vix vnius panis est. Et falso quidem illa mercedes amatorũ suorũ esse dixit,ea quę deus dederat illi,sed reuera meretrix fuit,quia sicut historia libri Regum testatur, metropolis eadem Samaria quasi per for-

3.Reg.16. nicationem nata,id est,condita fuerat, & statim vt condita fuit,prostituta est Baal. Siquidem ita scriptum est. Emitq; Amri montem Samariæ à Somer duobus talentis argenti,& ædificauit eam, & vocauit nomẽ ciuitatis quam extruxerat nomine Somer domini montis Samarię. Quo post sex annos mortuo, rursus scriptũ est. Et regnauit Achab filius Amri super Israel in Samaria viginti & duobus annis. Et fecit Achab filius Amri malum in conspectu domini super omnes qui fuerunt ante eũ, nec suffecit ei vt ambularet in peccatis Hieroboã filij Naboth, insuper duxit vxorẽ Iezabel filiam Ethbaal regis Sydoniorum,Et abiit & seruiuit Baal,& adorauit eum,& posuit aram in templo Baal, quod ædificauerat in Samaria,& plantauit lucum.

Verè meretrix Samaria. Profectò enim & anima conditoris Amri meretrix fuit, vt cæterorum regum fornicantium cum vitulis aureis, & Iezabel meretrix dæmonum fuit, cum qua & anima viri eius Achab,& vniuersa nouę ciuitatis plebs statim cępit meretricari cum Baal. Verè ergo Samaria meretrix. Hęc omnia sic vaticinatur prophera,vt dolear verum esse & imperfectum remanere nõ posse quod loquitur. Vndè protinus sequitur. [Super hoc plangam & vlulabo, vadam spoliatus "
& nudus,faciam planctum velut draconum,& luctũ quasi strutionum,quia desperata est pla- "
ga eius,quia venit vsq; ad Iudam,tetigit portã populi mei vsq; Hierusalem.] Hoc sicut litera "
sonat,rectè intelligitur,quòd videlicet plangens, & vlulans propter instantem populi sui captiuitatem, vestimentis quoq; spoliatus & nudus incesserit, internum animi dolorem,habitu

Esaiæ.20. quoq; corporis indicans, siue captiuandorum miseriam,quod ad Esaiã quoq; fecisse legimus ex præcepto domini dicentis. Vade & solue saccum de lumbis tuis,& calciamentum tuũ tolle de pedibus tuis,ac deinceps,sicut ambulauit seruus meus Esaias,nudus & discalciatus triũ annorum signum & portentum erit super Aegyptum, & super Aethiopiam,sic minabit rex Assyriorum captiuitatem Aegypti,& transmigrationem Aethiopiæ. Quod deinde subiungit,faciam planctum velut draconum,& luctũ quasi strutionum,valde dolenter pronunciat,quòd luctus & planctus suus pro populo illo nequaquam sit profuturus siue exaudiendus.Quis enim draconibus terribili sibilo personantibus,quando vincuntur,aliqua miseratione compatitur? Quis strutionibus oua sua in puluere derelinquentibus misereatur, cum ipse sibimet, vel naturæ suæ non misereatur?Quòd autem populus ille dignus fuerit huiusmodi similitudine,alię

Threno.4. quoq; scripturæ testantur.Nã Hieremias in lamentationibus. Filia(inquit)populi mei crudelis

Luca.3. quasi strutio in deserto.Et Ioannes Baptista. Genimina viperarum,quis ostendit vobis fugere à ventura ira.Igitur faciam planctum velut draconũ,& luctum quasi strutionũ,id est,planctũ nulla commiseratione dignum,& luctum nulla consolatione deliniendum. Nam & si dolent dracones,non pium habent gemitum qui compassionem prouocet, sed iræ ardentis tumultũ, & quem caueri oportet. Similiter & si mœrent strutiones,crudelitas innata permanet,nec ad naturalem curam siue diligentiã posteritatis inanis stultitia flecti potest. Quare hoc dicis.Quia desperata(ait)plaga eius,quia venit vsq; ad Iudam,tetigit portam populi mei vsq; ad Hierusalem. Idcirco sic loquor, quia spes misericordiæ à domino,siue soluendæ captiuitatis decem tribuum nulla est,dicente ipso per alium prophetam.Quia non addam vltra misereri domui

Osea.1. Israel. Vsq; ad Iudam venit,& tetigit portam populi mei vsq; ad Hierusalẽ, quod factum esse & Regum & Esaię libri testantur. Assyrius quippe vastata Samaria,venit etiã in Hierusalem, eo tempore quo Rapsaces missus est insultans.Et tunc quidem non desperata fuit plaga Iuda, siue Hierusalẽ,sicut plaga Israel,siue Samariæ. Nam egressus angelus domini,percussit in castris Sennacherib centum octoginta quinque milia,sed postmodum à Chaldæis & Hierusalem subuersa,

ſubuerſa,& populus eius in Babylonem ductus eſt. Amplius autem poſterius in manibus Ro- 4 Reg. 18.
manorũ plaga eiuſdem Hieruſalem deſperata eſt, & magis plagati ſunt Iudæi, ducti in omnes Eſaiæ.36.
" gentes captiui, quoniam decem tribus tunc Aſſyrius ſubduxit. Sequitur, [In Geth nolite nunci 4 Reg. 19.
" are, lachrymis, ne ploretis. In domo pulueris puluere vos conſpergite.] Ac ſi dicat, Hoc ad cu
mulum miſeriarum vobis accidit, quòd patientibus nullus compatitur, cum offenſo deo cun-
ctis quoq; gentibus ſitis odioſi. Propterea dixi, Faciam planctum quaſi draconum, quia ſicuti
quando dracones ſiue ab elephantis, ſiue ab hominibus vincuntur, & ob hoc ingenti ſibilo per
ſonant, nullus hominum accurrit ad hoc, vt de nece illorum doleat. Habent etenim dracones
& homines naturales inter ſe inimicitias. Ita dum vos ab hoſtibus capiemini, nulla ex vicinis
gentibus erit quæ condoleat, nulla quin de malis veſtris gaudeat. Amplius aũt gaudebit Geth
Palæſtinæ vrbs, vndè fuit Goliath & fratres eius, qui ceciderũt in manu Dauid & ſeruorũ eius, 2.Reg.21.
& idcirco plus cæteris in miſeria veſtra gaudendo ſemetipſam conſolabitur. Nolite ergo nun
ciare in Geth, imò optate, quod impoſſibile eſt, ne audiat illa veſtras clades, neq; lachrymis plo
retis, quia veſter fletus gaudium & riſus eius erit. Diſſimulate fletum, nec in ſingultus dolor erũ
pat, ne aduerſarii gratulentur. Nolite foras exire, ſed in domo pulueris puluere vos aſpergite.
In domo ruente, cinere ruinarum voſmet aſperſos tantùm voſipſi conſpicite. Hæc quidem
tanquam conſulendo dicit, veruntamen verba hæc non rationis ſunt, ſed doloris, qui ſæpe ra-
tionem non admittit. Nam quantumcunq; diſſimulent, lachrymaſq; teneant captiui, impoſſi-
bile eſt vt calamitas eorũ aduerſariis maximè vicinis, vt erant Philiſtijm, ignota ſit. Nec mora
tur iudex, ſcilicet diuinitas, certam de pectore & ore prophetæ dare ſententiam, quæ hoc mo- *Habitatio*
" do denotat. [Tranſite vobis habitatio pulchra, confuſa ignominia.] Habitationem pulchram *pulchra Sa*
Samariam appellat, quippe quæ in pulcherrimo atq; vberrimo Iudææ loco ſita eſt. Dixit er- *maria.*
go ad eam, O tu quæ habitas in regione vberrima, quæ confuſa es ignominia, tranſi, & in ca-
ptiuitatem ducere, iudicium portans ignominiæ tuæ, confeſtimq; ad nos conuertitur, & dicit,
" [Non eſt egreſſa quæ habitat in exitu.] Quod verum de eadem habitatione pulchra, id eſt, de
Samaria, an certè de Hieruſalem dicat, de qua verſu ſequenti manifeſtè loquitur, incertum eſt.
Sed ſi de Samaria dicitur, hic ſenſus eſt, Non eſt egreſſa quæ habitat in exitu, id eſt, ipſis Aſſy-
riæ captiuitatis foribus ſita eſt. Et ſtatim vt mora fuerit de finibus ſuis, hoſtilem terram ingre-
ditur, verum quantumcunq; vicina ſit, non ſatis liquet, quomodo ipſa quæ tranſire iubetur, &
tranſit, congruè dicitur, quòd nõ egreſſa ſit. Si autem de Hieruſalem hoc dictũ placet intelligi,
ſenſus iſte eſt. Vos tranſite iam habitatores habitationis pulchræ, ſcilicet Samariæ, Hieruſalẽ 4.Reg.19.
autem hac vice non egreditur, quæ tamen habitat in exitu, id eſt, cuius egreſſio ſiue tranſmi- Eſaiæ.37.
gratio iam pridè paratur, ſed paululũ differtur, videlicet Ezechia, ſimulq; Eſaia propheta deo
ſupplicantibus, ſuiſq; precibus eam retinentibus, dictumq; eſt hoc ſecundũ ſimilitudinem ali-
cuius egreſſuri, iamq; in oſtio ſtantis, cuius egreſſio certa quidem eſt, ſed retardatur aliquibus ex
cauſis. Clarum hoc eſt reſpicienti, quòd tunc quidè Hieruſalem liberata eſt de manu Aſſyrio-
rum, qui decem tribus captiuauerant, ſed poſtmodũ Chaldæis tradita, & in Babylonem du-
" cta eſt. De qua videlicet Hieruſalem protinus ſequitur, [Planctum vicina domus accipiet à vo
" bis quæ ſtetit ſibimet, quia infirmata eſt in bonum, quæ habitat in amaritudinibus, quia deſcẽ- *Hieruſalẽ*
" dit malum à domino in portam Hieruſalem, tumultus quadrigæ ſtuporis habitantis Lachis.] *infirmata*
Nam illa quæ interim ſtetit ſibimet Hieruſalẽ eſt, quæ (vt iam diximus) tunc egreſſa non eſt, do *in bonum.*
mus autem vicina, imo cognata eius Iſrael erat, id eſt, decem tribus, cuius planctum accepit 4.Reg.18.
à vobis o habitatio pulchra, cui dictũ eſt. Tranſite vobis, id eſt, abite captiui. Accepit (inquam) Eſaiæ 36.
planctum, & ad ſuum traxit inſtrumentum vt infirmaretur, id eſt, coram deo humiliaretur,
& idcirco ſtetit, quia infirmata eſt in bonum, quæ habitat in amaritudinibus. Quam infirmita-
tem bono ipſius habitam, & has amaritudines eius ſcriptura libri Regum, ſiue Eſaiæ prophetę
manifeſtè teſtantur. Cum enim tranſlatis decem tribubus, Sennacherib rex Aſſyriorum aſcen
diſſet ſuper omnes ciuitates Iuda munitas, & cepiſſet eas, miſiſſetque Rapſacen de Lachis in Hi
eruſalem, ad blaſphemandum deum viuentem, & exprobrandum clamoſis vocibus. Audi-
ens Ezechias per nuncios ingredientes ad ſe ſciſſis veſtibus, ſcidit & ipſe veſtimenta ſua, & ob-
uolutus eſt ſacco, & intrauit in domum domini. Et miſit Eliachim, qui erat ſuper domum, &
Sobnam ſcribam, & ſeniores de ſacerdotibus opertos ſaccis ad Eſaiam filium Amos prophetã,
& dixerunt ad eum, Hæc dicit Ezechias, Dies tribulationis & correptionis & blaſphemiæ dies
hæc, quia venerunt filii vſq; ad partum, & virtus non eſt parturienti, &c. Taliter infirmata eſt
& adeo habitauit in amaritudinibus, vt aſſimilaretur parienti virtutem in partu non habenti,
pro eo quia aſcẽdit malum à domino in portam ipſius Hieruſalem. Et tumultus quadrigæ ſtu
poris habitanti Lachis, quæ ciuitas erat in tribu Iuda, quam & ceperat Sennacherib, vnde & *Lachis.*
ſeruos ſuos miſit ad Ezechiam, cuius quadrigæ tã multæ erant, vt rectè dicantur, quadrigæ ſtu
poris. Malum illud à domino deſcendiſſe dicit, quia videlicet non veniſſet Sennacherib, niſi iu
dicio vel permiſſione domini. Quod ipſe quoq; ſcire geſtiens, eademq; ſcientia nimiũ abutens,
non pa-

nō patum de ſuo mendaciter adiecit. Dixit enim: Nunquid ſine domini voluntate aſcendi ad
Vbi ſupra. locum iſtum, vt demolirer eum. Dominus dixit mihi, Aſcende ad terrā hanc, & demolire eam.
Deſcendiſſe autem illud malum in portā Hieruſalem congruè dicit, quia nuncij Sennacherib,
per quos talia mandauerat, venientes Hieruſalem ſteterunt iuxta aquæ ductum piſcinæ ſupe-
rioris, quæ eſt in via agri fullonis, vocaueruntq; regem. Egreſſus eſt autē ad eos Eliachim filius
Helchiæ præpoſitus domus, & Sobnas ſcriba, & Ioæ filius Aſaph à commentariis. Sed non eſt
egreſſa (inquit hic propheta) quæ habitat in exitu, ſubauditur, quamuis clamaret Rapſaces.
Hæc dicit rex magnus rex Aſſyriorum, facite mecum quod vobis eſt vtile, facite mecū bene-
dictionem, & egredimini ad me, &c. Habitat quidem in exitu (vt iam dictum eſt) quià vicina
erat Babylonia captiuitas, ſed tunc egreſſa non eſt, nec ipſe ingredi permiſſus eſt, dicente dño
per Eſaiam: Non ingredietur vrbem hanc, nec mittet in eam ſagittam, nec occupabit eā cly-
peus, non circundabit eam munitio, &c. Sequitur. [Principium peccati eſt filiæ Syon, quia in- »
Vbi ſupra. uenta ſunt in te ſcelera Iſrael. Propterea dabit emiſſarios ſuper hęreditatem Geth, domū mē- »
dacij in deceptionem regibus Iſrael. Adhuc hæredem adducam tibi, quæ habitas in Mareſa, »
vſq; Adollā veniet gloria Iſrael.] Nomina hæc ſunt ciuitatū in tribu Iuda, Lachis, Mareſa, »
& Adolla. Porrò, Geth Palæſtinæ (vt iam dictum eſt) vrbis vocabulum eſt. Veruntamē totus
hic locus obſcurus eſt, propterea, quia nihil rerum geſtarum ex eis ſcriptura refert in illo ad-
uentu Aſſyriorum, niſi quod cum cæteris vrbibus commune eſt, quia aſcendit rex Aſſyriorū
ad vniuerſas ciuitates Iuda munitas, & cepit eas, excepto quòd de Lachis Rapſacen miſiſſe
legitur in Hieruſalem ad regem Ezechiam, cum manu graui. Itaque quia nihil ſuffragatur de
ſcripturis, quòd locum hunc ſplendidiorē reddere poſſit, nihil eſt amplius quod lector exigere
poſſit, quàm ipſa beati Hieronymi dicta dubiè pertractantis & quaſi nauicula, vt fatetur ipſe,
inter ſaxa & acutiſſimos ſcopulos pro poſſe regentis. Venient igitur (inquit) ò Lachis vrbs ido
lis dedita, & ad te quadrigæ & equites Aſſyriorum, quia & in te inuenta ſunt ſcelera Iſrael, &
tu fuiſti principium Idololatriæ in Iuda. Per te enim quaſi per portam impietas decē tribuum
migrauit Hieruſalem. Non ſolùm autem per Lachis tumultus veniet quadrigæ, ſed & ſuper
Geth metropolim Palæſtinæ (de qua ſupra dixeram) in Geth nolite annunciare. Mittet enim
Aſſyrios latrunculos ſuos quos vocat emiſſarios, & poſſidebit domum idololatriæ vrbemq;
mendacij, quæ in ſupplantationem fuit regibus Iſrael. Quod autem ſequitur: Adhuc hęredem
adducam tibi, quæ habitas in Mareſa, pulchrè alluſit ad nomen. Quia enim Mareſa hæreditas
dicitur, aduentum in eam hoſtiū pro hæredibus appellauit, & vſque Adollam vrbem Iudę ve
niet Mareſa, id eſt, hæreditas, quę glorioſa eſt in vrbibus Iſrael, vt vbi dicitur, glorię, genitiuus
caſus ſit numeri ſingularis huius gloriæ, & non nominatiuus pluralis hæ gloriæ. Vel certè ita
intelligamus. Captiuitas Iſrael quæ euenit Lachis, & Geth, & Mareſa, vſque Adollam quoq;
veniet, expreſſiuſq; legendū eſt gloria Iſrael, vt per antiphraſin ignominia, vel vaſtitas ſenti-
atur. Nunc idem quod paulo ante dixerat, tranſite vobis, habitatio pulchra confuſa ignomia
verbis aliis rurſus edicit. [Declauare & tondere ſuper filios deliciarum tuarū, dilata caluitiū
tuum ſicut aquila, quoniā captiui ducti ſunt ex te.] Et illic tranſite, cū dicit, hoc eſt ſine dubio
tranſibitis, & hic, decaluare & tondere, & dilata caluitiū tuū, idem eſt ac ſi dicat: Decaluaberis
& tondeberis, & caluitiū tuū dilatabis. Veruntamen cum dicit, ſicut aquila, breuiter alios pro
aliis filiis reſtituendos ſignificat, vt vel ipſe propheta, vel quilibet alius ſpiritualiter intelligēs,
Caluitium aquilæ. in ipſa pro qua dolere poterat decaluatione & tonſione Iſraelis conſolatione nō careat. Quo-
modo enim vel ad quid decaluatur, ſiue caluitium dilatat aquila? Nimirū certo tempore cum
Pſal. 102. ſenuerit, veteres pennas amittit, & remanet implumis, ſed nouis renaſcentibus, ipſa iuueneſcit.
Vndè & Pſalmiſta. Renouabitur (ait) ſicut aquilę iuuentus tua. Ergo ſpiritus illud propheticus
myſticè innuit, quod pro filiis deliciarum, id eſt, pro filiis carnalis Iſrael, qui & à fide exciderūt,
& de terra ſua captiui mox traducendi erāt, alij nō filij carnis, ſed filij promiſſionis, & fidei ſub-
rogandi forent, atque ita rurſus iuueneſcens Iſrael tanquam aquila renouata plumis ac pēnis
floridis ornata in cœlum volaret, quod nunc fit, & vſq; in finem ſæculi fieri non deſinit, rena-
ſcentibus ex omnibus gentibus fidelibus, tanquam nouis plumis, & carnalibus filijs, tanquam
CAP. II. veteribus plumis in omnes gentes perpetua captiuitate diſperſis. Sequitur. [Væ qui cogita- »
tis inutile, & operamini malum in cubilibus veſtris. In luce matutina faciunt illud, quoniam »
contra dominum eſt manus eorum. Et concupierunt agros, & violenter tulerūt, domoſq; ra- »
puerunt, & calumniabantur virum & domū eius, virum & hęreditatem eius. Idcirco hęc dicit »
dominus: Ecce ego cogito ſuper familiam iſtam malum, vndè nō auferetis colla veſtra, & non »
ambulabitis ſuperbi, quoniam tempus peſſimum eſt.] Hactenus dixerat, quòd propter ſcelus »
Iacob, & propter peccata domus Iſrael tradenda eſſet Samaria, malūq; deſcēſurum à domino
in portam Hieruſalem, & omnes populos terrāq; & plenitudinem eius ſcire optauerat iuſti-
tiam domini, ſic in populum quondam ſuum vindicantis, ſed nō dixerit modum ſceleris ſiue
peccatorum, id eſt, vtrum taliter peccaſſent, vt iram tantā meritò ſuſtinere deberent. Vt ergo
amplius

amplius iustitia dei manifestetur, & ipsi inexcusabiles cognoscantur. Væ (inquit) qui cogita-
tis inutile, & operamini malum in cubilibus vestris, statimq; ad auditores conuersus, in luce
(ait) matutina faciunt illud, quoniam contra dominum est manus eorum, &c. Modũ peccati
illorum in eo maximè exprimit quod ait. In luce matutina faciunt illud, quoniam contra do- *Psal.72.*
minum est manus eorũ. Quid enim est in luce matutina, nisi ac si dicat, non in ignorantia? Et
quid est, quoniam contra dominum manus eorum, nisi ac si dicat, nõ ex infirmitate, sed ex su-
perbia, vel (sicut Psalmista dicit) quasi ex adipe prodiit iniquitas eorum. Hic nãq; modus pec- *Psal.24.*
cati est deterrimus, cum quis non per ignorantiam, non per infirmitatem, sed scienter per su-
perbiam peccare cognoscitur. Deniq; si per ignorantiã quis peccat, si per infirmitatẽ delinquit,
adhuc venia proxima est illi. Vndè psalmista firmiter tenens anchorã spei. Delicta (inquit) iu-
uentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris. Iuuentutem pro infirmitate posuit, quia vi- *Psal.9.*
delicet iuuẽtus ipsa magna carnis infirmitas est. Porrò, peccator superbus dominũ exacerbat, *Ve tibi Hie*
& dominus (sicut ait idem) secundum multitudinẽ iræ suæ non quæret, id est, pereuntẽ nõ re- *roboam.*
quiret, veniam illi non offert, quia multum iratus est. Væ igitur tibi ô Hieroboã, de cuius pec
catis nunc maximè agitur, vbi præmissum est, in scelere Iacob omne istud & in peccatis do-
mus Israel. Tu enim peccare fecisti Israel, & idcirco tu solus sufficis, vt (exempli gratia) venias
ad medium pro omnibus, quibus ve minatur, quia cogitant inutile, & operantur malũ in cu-
bilibus suis, in luce matutina, id est, scienter, vel eũ cõsilio & quasi sapienter faciunt illud, quo- *3.Reg.12.*
niam contra dominũ est manus eorũ. De te nãq; sic manifeste scriptura testatur. Dixitq; Hie-
roboam in corde suo. Nunc reuertetur regnũ ad domũ Dauid, si ascenderit populus iste, vt fa
ciat sacrificia in domo domini in Hierusalẽ, & cõuertetur cor populi huius ad dominum suum
Roboam regem Iuda, interficientq; me, & reuertentur ad eũ. Et excogitato consilio fecit duos
vitulos aureos, & dixit eis: Nolite vltra ascendere in Hierusalem. Ecce dij tui Israel, qui eduxe
runt te de terra Aegypti. Hoc inutile cogitasti. Inutile (inquam) quia nõ profuit tibi, imò per- *3.Reg.11.*
noxium, quia plurimum nocuit tibi. Nisi enim istud cogitasses, melius & diutius regnare po-
tuisses, quia sic per prophetã dixerat dominus ad te. Si igitur audieris omnia quæ præcepero
tibi, & ambulaueris in vijs meis, & ero tecum, & ædificabo tibi domum fidelẽ, quam ædificaui
Dauid, & tradam tibi Israel. Quia verò cogitasti hoc, non solùm cogitando & faciendo, nõ cõ *3.Reg.14.*
firmasti regnum tibi, verumetiam nimis infeliciter te & thronum tuum deturbasti, secundum
verba eiusdem domini per eundem prophetã dicentis: Quia sic fecisti, ecce ego inducam mala
super domum Hieroboam, & percutiam de Hieroboam mingentem ad parietem, & clausum,
& nouissimum in Israel, & mundabo reliquias domus Hieroboam, sicut mundari solet fimus
vsque ad purum. Qui mortui fuerint de Hieroboam in ciuitate, comedent eos canes, qui autẽ
mortui fuerint in agro vorabunt eos aues cœli, quia dominus locutus est. Ergo nimis inutile
fuit, quod cogitasti, & idcirco omnium illorum exemplum meritò fieri debuisti, qui similiter in
utile cogitant, & operantur malum in cubilibus suis. Quinam sunt illi? Nimirum omnes qui e-
iusmodi sunt, vt non ab aliquo inducantur, sed proprio de corde malum confingunt, & adin-
ueniunt de semetipsis, vtpote maliciosi, quod te fecisse scriptura manifestè redarguit, dũ dicit: *Maliciosi.*
Dixitq; Hieroboam in corde suo, &c. Vndè & alius propheta cum de vitulo tuo loqueretur, Ex *Osea.8.*
Israel (inquit) ipse est, artifex fecit illũ. Tu es ille artifex nouissimus inter omnes artifices, qui ma
lum operantur, vel operati sunt in cubilibus suis, id est, adinuenerunt de cordibus suis, qui in
luce matutina, id est, cũ deliberatione, nõ ignoranter, sed scienter (vt iam dictũ est) faciunt illud,
quod ex eo maximè probatur, quoniam contra dominum est manus eorum, id est, quoniam
peccatum suum, dum redarguuntur, fortiter defendũt, quod fecisti tu, qui redargutus per pro- *3.Reg.13.*
phetam extendisti manum tuam contra dominũ, sicut scriptum est. Cũq; audisset rex sermo- *Violẽtia re*
nem hominis dei, quem inclamauerat contra altare Bethel, extendit manum suam de altari, *gum. Israel*
dicens: Apprehendite eum, & exaruit manus eius quam extenderat cõtra eum, nec valuit re- *contra pro-*
trahere eam ad se. Huiusmodi vt contra dominum, ita cõtra fratres & proximos, quibus præ- *ximos suos,*
ualent impiè fortes, & fortiter impij sunt. Vndè & protinus subiungit. Et concupierunt agros,
& violenter tulerunt, domosq; rapuerunt, & calumniabantur virum & domum eius, virũ &
hæreditatem eius. Talium quoq; quod væ illis sit, vnus pro exemplo satis est, videlicet Achab
rex Israel, qui concupiuit vineam Naboth, & quia noluit eam dare, calumniatus est eũ vxore *3.Reg.21.*
sua virum eundem & hæreditatem eius. Calumnia fuit eiusmodi, Sumite (inquit) duos viros fi
lios Belial contra eum, & falsum testimoniũ dicant. Benedixit Naboth deum & regem, & du
cite eum, & lapidate, sicq; moriatur, & ita factum est. Talia fuerunt scelera Iacob, & talia pec-
cata domus Israel, cuius inter reges isti duo Hieroboam & Achab, cum vxore sua Iezabel no
tissimi in sceleribus sunt, quorũ à peccatis, neq; reges neq; populares recesserunt, imò vsq; adeò *Matth.21.*
tandem in peius progressi sunt, vt contra ipsum dominũ Christum cogitarent inutile, & ope-
rarentur malum, ita virum eiusmodi calumniarentur & hæreditatem eius, dicentes cum vidis-
sent eum, Hic est hæres, occidamus eum, & nostra erit hæreditas. Væ igitur illis. Nam idcirco
hæc

hæc dicit dominus, Ecce cogito super familiam istam malum, vndè nõ auferetis colla vestra, & non ambulabitis superbi, quorum tempus pessimum est. Videmus ita factum, quia videlicet decem tribus iugum Assyriæ potestatis subierunt, de quo auferre colla sua, nec potuerunt, nec possunt. tribus autem Iuda in Babylonem ducta, rursus quidem de illa captiuitate collũ suum abstulit, sed rursum captiuantibus Romanis collum suum iam erigere, vel superbi ambulare non possunt, sunt enim contemptibiles coram omnibus hominibus, tempusq; passionũ est illis, maximè pro ciuitate qua sunt excæcati. Sequitur. [In die illa sumetur super vos pa- »
Exempla à canibus venaticis. rabola, & cantabitur canticum cum suauitate dicentium: Depopulatione vastati sumus pars »
populi mei commutata est. Quomodo recedit à me, cum reuertatur, qui regiones nostras di- »
uidat? Propter hoc non erit tibi mittens funiculũ sortis in cœtu domini.] Sensum scripturarũ »
sensum verũ quærere, & indagare cupientes, syluaticarum venationum recordamur, quarum in vsu quinam canes veraciter venatici sint, comprobantur. Nam qui eius naturæ, vel sagacitatis non sunt, vt venationis infatigabili dilectione trahantur, mox vt spinetis, aut paludibus, aut scopulis, vel rupibus offensi fuerint, fugientem capream, aut hinnulum ceruorũ segnes obliuiscuntur, & ad domestica cubicula vacui reuertũtur. Qui autem canes ingenui vel naturaliter sunt venatici, nullius difficultatis offensione superãtur, sed eunt perniciter per aspera, per inuia, quo semel aspectæ venationis delectabil. odore trahuntur, quasi morituri nisi capiant, miserabiliter gemebundi, nisi apprehendant. Si canes domini sumus, sensus veritatis in san-
Difficultas huius capituli. ctarum scripturarũ sylua densissima venatio nobis est. Currimus vt comprehendamus, & tũc læti sumus, tunc coram illo lætari gestimus, si inter omnes literæ difficultates perseueranter inuenti, sensum bonum & vtilem, qui lectorẽ ædificet, & velut conuiuã oblectet, reportamus. Capitulum præsens secundum saltuũ iam dictã similitudinẽ, difficile est adeò, vt propter difficultatem eius dicat B. Hieronymus, & studiosus sensuum tractator, & fidelis literæ interpres. Si quis autem in lege domini die ac nocte meditatus, maius habuit studium, maius ingenium, ocium, gratiamq;, & potest de præsenti capitulo probabilius aliquid dicere, non sperno, nõ inuideo, quin potius cupio ab eo discere, quod ignoro, & libenter me discipulũ profitebor dummodo doceat, & non detrahat. Nihil enim tam facile quàm ociosum & dormientem de aliorũ labore, & vigiliis disputare. Hæc ille pro difficultate dixit præsentis capituli, quo sic per hunc prophetam, dictum est. In die illa sumetur super vos parabola, & cantabitur canticũ cũ sua-
Cantica Iudæorum in luctũ versa uitate dicentiũ: Depopulatione vastati sumus, &c. vt supra. Reddiderat autem hũc sensum. Sicut enim mala operati sunt contra dominum, sic mala captiuitatis perpetua sustinebunt, & in tantam venient angustiam, vt omnia eorum cantica, & psalmi vertãtur in luctũ, nihilq; aliud nouerit loqui populus, nisi hoc, depopulatione vastati sumus, siue miseria miseri facti sumus. Terram quippe repromissionis, quę prius duabus & semis tribubus forte diuisa fuerat trãs Ior-
Nume. 32. danem Moysen mittente funiculum, & postea ab Iesu naue tribubus reliquis dispertita. Hæc
Iosue. 14. gentibus Romano mensore diuisa est, Et nemo fuit qui prohiberet, quin potius cum vniuersas obtineant nationes, nullus est in Iudęis qui antiquum pristina libertate possideat statum. Hæc ergo cum dicit, & cum plura similia diuersis in locis, hiantem atque latrantem canem auditorem reddit, vt sicut in plerisque sic & in præsenti loco seipsum adhuc subesse sentiens quantumuis fugientem velut capream aut ceruorum hinnulum non cesset insequi. Dicimus itaq; quia dies illa siue tempus pessimum, in quo parabolam super illos sumendam, canticumq; cum suauitate cantandum prædixit, tempus præsens est. Nunc enim super illo parabolam sumpsi-
1. Cor. 10. mus, videlicet, ex quo Apostolus sic præscripsit, vt diceret: Hæc autem omnia in figura contingebant illis. Nimirum quod & corpora illorum in deserto prostrata sunt, qui rubrũ mare transierant, & in Moyse baptizati fuerant in nube & in mari, & illud quòd decem tribus à domo Dauid scissæ sunt, & in Assyrios captiuitate abierunt, & illud quòd Hierusalẽ ciuitas sancta Chaldaico igne conflagrata est, & Iuda in Babylonem trãsmigrauit, parabola magna, parabola super omnes illos sumpta nobis est. Deniq; secundũ horũ similitudinẽ damna ecclesiæ, quæ de multitudine credentiũ, siue nomine tenus Christianorũ frequenter acciderũt mater ecclesia considerat, & ad correctionem siue ad consolationẽ filiorum parabolas eiusmodi sæpius recitat, siue cum falsi fratres qui eandẽ profiteri fidem videntur, propter malos mores
Vituli aurei hæreticorũ. æternæ promissionis terra digni æstimantur, quasi in deserto prosternuntur, siue cum manifestè hæretici fidei veritatẽ abdicantes, veraciter sese scindunt à domo Dauid, & impiorũ dogmatum vitulos fabricantur, quasi aureo fulgore nitidi sermonis, ad simplices decipiendos sũ-[?]per intenti. Quid de Babylonica captiuitate dicam? Nunquid solummodo parabola nobis est, &
Psal. 136. non etiam suaue canticũ? Deniq; quoties cantamus, Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, dum recordaremur tui Syon, &c. canticum cantatur, super illos sumptum, & nobis congruum, qui reuelatos in Christo habentes oculos in illa captiuitate, quæ tunc per Nabuchodonosor vni populo accidit, vniuersalem intelligimus captiuitatem humani generis, quæ per diabolũ euenit in transgressione primi hominis. Et taliter cantare, est dicere, depopulatione

vastati

vastati sumus, quod verum est, ita vt etiam veraciter dicamus, morte mortui sumus. Nam in Adam omnes moriuntur. Quod autē subiungitur, pars populi mei commutata est, propius ad quempiam de gēte illa electum & sanctū, verbi gratia, ad Apostolū pertinet, cuius populus secundum carnem Iudaicus populus est. Nam illius populi sui quæ pars fuerit exprimit his verbis, Quorum adoptio est filiorum, & gloria & testamentum, & legislatio & obsequium, & promissa, quorum patres & ex quibus Christus secundum carnē, qui est super omnia deus benedictus in sæcula, Amen. Dicat ergo siue idem Apostolus, siue quilibet alius ex illo populo sanctus & verus, pars populi mei cōmutata, id est, tota dignitas Iudæis ablata, & gētibus data est. Quod dum dicitur, & fit, sumitur super eos etiā in illa parabola, de duobus fratribus, Iacob & Esau, quia videlicet secundū rem illorum corporaliter gestā, sit hoc spirituale mysteriū, dum spiritualia primogenita Iudæorum commutata, id est, supplantatori populo gentiū data sunt. Nimirum talis assumptio parabolæ vel cantici, digna est præsenti præconio spiritus prophetici, quia magna est, & ad illam pertinet assumptionem, de qua cum loqueretur Apostolus, Quæ (inquit) assumptio, nisi vita ex mortuis? Dicitur autē huiusmodi parabola cum suauitate dicentiū: Verè nanq; suaue est huiusmodi canticū, eis duntaxat qui dicunt, & dicere sciunt. Nam econtra illis super quos dicitur, secundū eiusmodi parabolam, nimis amarū est tormentū. Vbi autē dicitur, cōmutata est pars populi mei, vt sequens versiculus cohæreat, subaudiendum est eiulantis, atq; dicentis: Quomodo recedet à me, cum reuertatur qui regiones nostras diuidat? Sicut enim prædictus Esau, magno clamore irrugiens, & eiulatu magno flens, iustè (inquit) vocatum est nomē eius Iacob, supplantauit enim me in altera vice. primogenita mea ante tulit, & nunc secundo subripuit benedictionē meā. Sic populus Iudaicus credentē ex gentibus populū, iā altera vice contra se reuersum esse, & nō desistere vidēs, dolet & torquetur, dicitq;: Quomodo recedet à me cum reuertatur, qui regiones nostras diuidat? Regiones nanq; Iudæorū in eo reuertentes diuidimus, quòd gustata dulcedine primogenitorū quæ ante tulimus .i. prædicatione euangelij, quā suscepimus, iterū succingimur, & omnes scripturas eorū, legē & prophetas & psalmos inuadimus, Christo regiones istas metiente ac diuidente .i. sensum nobis aperiente, vt intelligamus. optaret nos Iudæus recedere saltē cōtentos primogenitis .i. verbo euangelij, quod oportebat illū primū loqui, sed nō desistimus, nisi oēs (vt iā dictū est) scripturas rapiētes, spoliatos illos, & ab omni veritate nudos esse ostendamus. Cum igitur secundum eiusmodi parabolā populus iste sit Esau, qui & ante primogenita, & secundò vniuersas æternæ benedictionis regiones perdidit, rectè mox dicitur illi. Propter hoc nō erit tibi mittens funiculū sortis in cœtu domini. Et est sensus, Quoniā tu o popule carnalis, qui te semē Iacob existimas, talis effectus es, vt rectè de te talis parabola sumpta sit, & canticū quo decantaris, quòd sis Esau, quòd sis multitudo incredula, quę quāuis mare trāsierit, prostrata est in deserto, nec terrā promissionis intrauit, quòd sis illa turba, quæ scidit se à domo Dauid, & vitulos aureos fecit, propter hoc nullus de tuo cœtu cōputabitur inter eos, qui vocati sunt à domino, vt promissionē accipiāt æternæ

" hæreditatis. Sequitur. [Ne loquamini loquentes, nō stillabit super istos, nō cōprehendet con-
" fusio, dicit dominus domus Iacob, Nunquid abbreuiatus est spiritus domini, aut tales sunt co-
" gitationes eius?] Ordo verborū est, O domus Iacob, dominus dicit: Ne loquamini loquētes, non stillabit super istos, nō cōprehendet eos cōfusio. Ne loquamini loquentes, nūquid abbreuiatus est spiritus domini, aut tales sunt cogitationes. Porro qui sensus sit quotidiano experimento ferè perdoceri possumus. Quoties nanq; illis loquimur dicentes: cōdemnari omnē hominem in Christū nō credentē, nec Iudæū pertinere ad salutē Christo incredulū, iuxta illud, qui aūt incredulus est filio, nō videbit vitā, sed ira dei manet in eo, quāto magis quāq; de scripturis antiquioribus istud cōprobari nitimur. Tanto bellicosius scutū cōtra arripiūt, scutū cordis sibi faciunt magnitudinē patrū suorū, dicētes, impossibile esse, vt cōdēnet genus illorū, & istud quoq; dicūt. Nunquid mendax est deus, aut mutabilis est deus? Nunquid sicut homo diuersis voluntatibus variatur, vt olim circuncisionem, nunc aūt baptismū subire debeamus, vt olim sit maueris nobiscū pactū & cum patribus nostris, & nunc ad inimicitias cōuersus sit? Nimirum sicut nunc de iudicio futuro, ita & tunc quando prænunciabant prophetæ aduentū Assyriorum, siue Chaldæorum, & in captiuitatem iturū esse propter peccata populū illū, totum quod dicebāt repellebant, & incredibile esse volebant. impossibile esse decertabāt, taliter derelinqui sanctū populum, & sanctam progeniem patrum sanctorū, locū sanctum, tēplum pulchrum & gloriosum. Dicebant ergo secundum verba hæc. non stillabit super istos, & non comprehendet eos confusio. Nunquid abbreuiatus est spiritus domini, aut tales sunt cogitationes eius? dicebant (inquam) mendaces & blasphemos esse prophetas, imo nec prophetas sed audaces dici debere sycophantas, qui auderēt dicere, quod stillare deberet ira de cœlo super Abrahæ filios, super genus Isaac, ac super stirpē Iacob, quod gentem sic magnificatā & honoratā cōprehenderet confusio. quod tam breuis diceret esse spiritus dñi, vt tam cito pœniteret eum super bonis quæ promiserat illis, & quod tales .i. tam mutabiles diceret habere cogitationes deus, qui est incommutabilis.

Pars populi mei cōmutata est.

Roma. 9.

Gene. 25.

Roma. 11.

Gen. 27.

Responsiōes Iudæorū cōtra nos.

Iohan. 3.

Siquidem aiebant, homines isti non quæsierunt pacem populi huius, sed malum. Hæc ergo in-
tuens propheta, imò per prophetam dominus, ne (inquit) loquamini, loquentes verba huius-
cemodi. Quid enim? [Nonne verba mea bona sunt cum eo qui rectè graditur? Et econtrariò,
populus meus in aduersarium consurrexit.] Ac si dicat: Vt quid talia loquimini, & quasi pro
me æmulamini, declamando quòd ego sim deus fidelis, deus patiens & longanimis, quod non
essem, si stillaret à me malum super vos, si comprehenderet vos confusio? Nonne & cum istud
vobis fecero, nihilominus verba mea, cum quo esse debent, cum eo sunt bona & prospera. Et
quis ille est, nisi is qui rectè graditur? Nimirum econtrariò debent esse dura & aduersa cum eo
Deut. 7. qui non rectè graditur, qui in contrarium consurrexit, quod fecit populus meus. Consulite
ipsam, quam suscepistis legem, & ipsa respondebit vobis quales inter me & vos cõditiones fu-
erint. Exempli gratia: Custodi ergo præcepta, & cæremonias, atque iudicia, quę ego mando tibi
Ibidem. 11. hodie vt facias. Si custodieritis & feceritis ea, custodiet dominus deus tibi pactũ & misericordiã
quàm iurauit patribus tuis. En (inquit) propono in conspectu vestro hodie benedictionem, &
maledictionem. benedictionem, si obedieritis mandatis domini dei vestri. maledictionem, si nõ
audieritis mandata domini dei vestri. Ecce autem populus meus mandata mea nõ custodiuit,
sed in contrarium consurrexit. Nunc ergo exigere potest aut debet, vt cum eo verba mea bo
na sint, vt esse debent cum eo qui rectè graditur, & non potius maledictionem subire, sicut in
conditionalis legis decreto continetur? Ad hæc tanquam si quæreret populus in quo manda-
tis domini non obedierit, sed potius in aduersarium consurrexit, protinus subsequitur, & dicit.
[Desuper tunicam pallium subtulistis, & eos qui transibant simpliciter, conuertistis in bellũ. „
Mulieres populi mei eiecistis de domo deliciarum suarum, à paruulis earum tulistis laudẽ meã „
in perpetuum. Surgite & ite, quia non habetis hic requiem. Propter immunditiam eius corrum „
petur putredine pessima.] Causas reddidit, ex quibus conuincitur populus, quòd in aduersa- „
rium consurrexerit. Oportebat autem causas esse vniuersales, id est, ad vniuersum populum
pertinentes, quoniam non de vno homine, quod in aduersarium cõsurrexerit, sed de vniuerso
populo dictum est per apostrophen ad vniuersum populum, desuper tunicam pallium sustu-
listis, & cætera omnia verbis præteriti temporis, quod non videretur adeò esse conueniens, si
tantummodo de quotidianis loqueretur iniuriis siue rapinis. Igitur vbi, quando, & quomodo
populus domini ita in aduersarium consurrexerit, vt desuper tunicam pallium sustulerit, &
cætera hæc faceret, de sanctę scripturę rationibus proferendũ est, & nihilominus quis ille fuerit
3. Reg. 11. cuius desuper tunicam pallium sustulerunt. Hoc facere cupientes, primùm quærimus, quid ra
tionis fuerit, quòd Achias propheta loquens cum Hieroboam in sermone domini de regno,
pallio nouo quo indutus erat, rẽ ipsam taliter significauit, vt scinderet illud in duodecim par-
tes, tolle (inquit) tibi decem scissuras. Hæc enim dicit dominus deus Israel, Ecce ego scindã re-
Tunica regnum Iuda, pallium regnũ Israel. gnum Salomonis de manu eius, & dabo tibi decem tribus. Profectò per pallium suum regnũ
Israel satis manifestè significauit, atque ideirco factum illud hic in præsenti loco cum dicitur,
desuper tunicam pallium sustulistis, nos animaduertere facit, quia cœlestis gratia puero suo
Dauid, quasi pallium super tunicam dederat Israel & Iudam, vt super vtrumque regnaret. Prius
2. Reg. 5. quasi tunica induerat illum, quando regnum dedit ei primum super Iudam solum. Septẽ quip
pe annis regnauit in Hebron super domum Iuda, priusquã regnaret super omnẽ Israel. Quan-
do verò venerunt vniuersæ tribus ad Dauid in Hebron & vnxerunt eum regem super se, cũ
iam septem annis (vt diximus) regnasset super domum Iuda, tunc dominus eidẽ Dauid, super
tunicam pallium quoque addidit. Et congruè sicut per Israelem pallium, sic & per tunicam do-
mus Iuda intelligitur, quia videlicet sicut tunica propius hæret corpori, quàm pallium, sic tri-
bus Iuda propinquior quàm cæteræ tribus fuit ipsi Dauid. nam ipse ex illa tribu extitit. Igitur
ò popule meus si quæritis cur dixerim, & econtrariò populus meus in aduersariũ cõsurrexit,
ecce dico vobis, quia desuper tunicam palliũ sustulistis. i. vosmetipsos semini Dauid ademistis,
vos ipsæ decem tribus ab ipso recessistis, vt à me quoque recederetis, sicut & fecistis. Nam relicto
2. Reg. 15. altari & templo meo, spretis promissionibus seminis, quod est Christus, quę dictę sunt ad Dauid,
Ibidem 20. vitulos aureos, quos fecit Hieroboam, coluistis, & colere nõ destitistis. Hoc agentes siue agere
iam dudum intendentes, eos qui transibant simpliciter conuertistis in bellũ. Quinã erant illi?
Nimirum ipse Dauid & viri eius, viri fortes, imò fortissimi, & quantũ fortes, tantũ simplices,
id est, bona fide & simplici corde cum deo & hominibus ambulantes. Illos (inquã) cõuertistis in
bellum, constituentes super vos regẽ Absalon aduersus patrẽ suũ, & illo mortuo, rursus sequẽ-
Scißio regni propter peccatũ Dauid & Salomonis. tes Seba filium Bochri. Iam tunc penè desuper tunicã palliũ modo iam dicto sustulistis, quia vi
delicet buccinante Seba & dicente: Non est nobis pars in Dauid, neque hęreditas in filio Isai, se-
paratus est omnis Israel à Dauid, & ita sine pallio parumper remansit in sola tunica, quia soli
adhæserunt ei contribules sui viri Iuda. Peccauerat nãque in Vriam, & ideirco laborabat, subtra
hente dño ad breue tempus pacẽ vestrã, non tamen auxilij sui gratiã, quia citius illo propitio,
ita recepit palliũ sicut & tunicã, id est, Israelẽ sicut & Iudã. At vbi peccauit filius eius Salomon,
non in

non in vnum hominem,sicut ipse Dauid in Vriã,sed in ipsum deũ, colendo deos alienos pro-
pter mulierum concupiscentiam,tunc infirmata est domus Dauid,& vos præualuistis tollere
illi pallium,nec enim vobis resistere potuit.Quare? Ante enim(inquit dominus)factũ est ver-
bum hoc,id est,judicium hoc, videlicet vt non posset resistere domus Dauid exigentibus pec
catis,vt dimitterem vos secundum desideria cordis vestri.Notanda proprietas dictionis,quia *Hebr.13.*
sic est dictum,vt eos qui transibant simpliciter,conuertistis in bellum. Transire nãq; sanctorũ
& electorum est,qui manentem hic ciuitatem non habent,sed futuram inquirunt , secundũ no
men Hebræorum, de quibus Dauid tam fide quàm carne ortus est . Hebræi nanq; Latinè di-
cuntur transitores.Eiusmodi fuerunt Dauid & Ezechias, & Iosias,& cætera domus Dauid fi- *3.Reg.14.*
delis,inter quam & domum Hieroboam, sicut scriptura refert,semper bellũ fuit. Iuxta quam
similitudinem nunc vsq; semper bellũ est, & erit vsq; in finem sæculi , inter eos qui in præsenti
sæculo animum figunt,& eos qui ad æterna futuri sęculi bona transire satagunt.Igitur & eos,
inquit,qui transibant simpliciter conuertistis in bellum, & in illo bello malũ obtinuistis triũ-
phum. Quomodo? Mulieres, inquit,populi mei eiecistis de domo deliciarũ suarum,& à par-
uulis earum tulistis laudem meam in perpetuum.Quænam erant mulieres populi mei,nisi ho
mines infirmiores in vobis,qui populus meus esse debuistis?Quæ autem erat domus deliciarũ
eiusmodi mulierum, nisi domus mea in Hierusalem,domus orationis in qua inuocabatur no-
men meum.De illa domo vos mulieres illas eiecistis,id est,infirmiores & pauperes,quibus prę-
ualuistis,sicut mulieribus solent viri pręualere. Eiecistis,inquam, videlicet tenẽdo & teneri co- *3.Reg.12.*
gendo illud edictum Hieroboam. Nolite vltra ascendere in Hierusalem,sed ite ad adorandũ
vitulum vsq; in Dan.Ita eijciendo mulieres à paruulis earum,tulistis laudem meam in perpe-
tuum,id est,ignorantem & errantem multitudinem fecistis in malo perseuerare, vt nunquam
recederent à peccatis Hieroboam . Notanda hic trina distinctio peccantium,quam in sanctis *Trina distĩ-*
scripturis animaduertere solemus,ita vt eorum qui per ignorantiam,& eorum qui per infirmi *ctio peccã-*
tatem,& eorum qui per superbiam peccant . Nam qui per superbiam peccant, ipsi sunt cõtra *tium.*
quos maximè inuehitur,sic incipiendo,& econtrario,populus meus in aduersarium cõsurrexit.
Qui autem per infirmitatem peccatis consentiunt,ipsi sequenti loco denotant,dicendo: Mu-
lieres populi mei eiecistis de domo deliciarum suarum.Porrò qui per ignorantiam delinquũt,
ipsi sunt de quibus ait,A paruulis earum tulistis laudem meam in perpetuum . Omnes pariter
inexcusabiles sunt,& illi fortes viri simplicium debellatores,qui fortiter despoliauerunt,& illę
mulieres quæ cum viri esse deberent, effœminatos tali in periculo animos habuerunt,timẽdo
homines plus quàm deum.& illi paruuli sensu qui scientiam dei nõ habuerunt, & omnes pa-
riter vna sententia feriuntur,quam protinus depromit,dicens:Surgite,& ite,quia non habetis
hic requiem. Quod cum dicit,subaudiendum est illud quod notissimum est & esse debet,pro-
pter peccata Hieroboam,vel quia non recessistis à peccatis Hieroboã,qui peccare fecit Israel,
vt sequens versiculus propter immunditiam eius. neque præsens est nominatiuus casus quem
requirit hoc tertię personæ verbum corrumperetur.Non vtique accidit hoc per imperitiã siue
incuriam eloquentis, sed per naturam & seueram indignationem ꝓphetici spiritus infame no
men execrantis,& superfluum esse iudicantis,in libro suo scribere vocabulũ,quod toties histo
ria sacra denotauit, dicendo de singulis regibus Israel, non recessit à peccatis Hieroboam,qui
peccare fecit Israel.Itaque propter immunditiam eius, subauditur Hieroboã,quem tu o lector
quomodo ignorare potes.eius,inquam,qui peccare fecit Israel,putredine pessima corrũpetur,
ipse qui in immunditiam eius suscepit Israel?Vide ergo,vt sanctę scripturę sis familiaris ac do-
mesticus,& tunc animaduertis, quàm familiariter ad te cõuersus spiritus propheticus qui dix-
erat, fugite & ite,quia non habetis hic requiem,dicit tibi, propter immunditiã Hieroboã cor-
rumpetur Israel putredine pessima . Quam propter immunditiam? Nimirum propter vitu-
lorum cultum,qui magna est immunditia eius qui fecit eos.Si enim de vno vitulo quẽ fecerãt *Immũditiã*
in deserto veraciter dictũ est . Videns ergo Moyses populum quòd esset nudatus,spoliauerat *Israel, vitu*
enim eum Aaron propter ignominiam sordis,quanto magis de duobus rectè dicitur propter *lorũ cultus.*
immunditiã eius qui illos fecit ? Igitur propter immunditiã eius,propter non dominos,sed vi- *Exodi.32.*
tulos eius,quia factus est immundus,Israel corrumpetur,non qualicũq;,sed pessima putredine,
id est,non sola corporũ quę nunc imminet captiuitate, sed animarũ quoq; abiectione,& irrecu
perabili dãnatione,quia pœnitentiã noluerũt agere.His dictis ex imperio domini,statim ex af-
11 fectu ꝓprio subiungit. [Vtinã nõ essem vir habẽs spiritũ,& mendaciũ potius loquerer.] Non
enim absq; dolore,sine misericordia,sine cõpassione circa genus suũ esse poterat homo dei,quã
uis cõtra eos inueheretur in sermone dñi zelo tã vehemẽti,sicut nec Apostolus cũ aduersus id-
ipsum genus suũ vehemẽt inueheret,declamãdo cęcitatẽ eius,ita prælocutus est. Veritatẽ dico *Roma.9.*
in Christo,nõ mẽtior,testimoniũ mihi perhibẽte cõscientia mea in spũ sctõ,quoniã tristitia est mi
hi magna,& cõtinuus dolor cordi meo.Nã quo põdere statim ibidẽ subiũgit,optabã enim ego
ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis,qui sunt cognati mei secundũ carnẽ meam,qui

sunt Israelitæ. Eodem & iste, vtinam(inquit)non essem vir habens spiritum,& mendaciũ po-
tius loquerer. Nempe qui facit hoc, anathema esto à Deo, vtpote pseudopropheta loquẽs de
corde suo, non quod deus inspirat, sed quod mendacij pater diabolus serpens antiquus insibi-
lat, Ad hæc dominus respondet. [Stillabo tibi vinũ in ebrietatẽ,& erit, super quẽ stillatur po-
pulus iste.] Ac si dicat, Non erit ita, vt tu nunc optabas, sed tibi stillabo vt nunc vsq; stillaui,
nõ aquã mendacij, sicut pseudoprophetis, sed vinum veritatis, sicut vatibus sanctis,& hoc vsq;
in ebrietatem, & vsq; quo tu inebrieris, & tacere non possis, sed loquaris ex abundantia cor-
dis,& super quem stillatur veræ prophetiæ pluuia, populus est iste pro quo tu doles,& quan-
tumuis doleas iste est, iste(inquam)putredine pessima, sicut prophetasti, corrumpi habet. Hu-
iusmodi dolor consolatione domini dignus est. Sequitur ergo, dicitq; & ipsi & per ipsum cæte
ris humilium seruorum suorum consolator dominus.[Congregatione congregabo Iacob, to-
tum te in vnum conducam, reliquias Israel pariter ponam illũ quasi gregẽ in ouili, quasi pecus
in medio caularum tumultuabuntur à multitudine hominum. Ascendet enim pandens iter an
te eos, diuident & transibunt portam,& egredientur per eam,& transibit rex eorum coram e-
is, at dominus in capite eorum.] Profectò liquet verba consolatoria hæc esse, vt non doleat Ia
cob siue Israel, id est, quicunq; de illo patriarcha sancto secundum carnem natus, secundum fi
dem quoq; filius eius, quemadmodum iste propheta dolens dixerat, vtinam mendacium lo-
querer, id est, vtinam nequaquam secundum prophetiam meam tanta Israeliticæ multitudi-
nis amissio fieret. Vtinam cæcitas in Israel non contingeret. In eodem istũ spiritus cõsolatur,
Roma.11. in quo & Apostolus, qui dum loco supra memorato dixisset, quia cæcitas ex parte contigit in
Israel, subiũxit, donec plenitudo gentiũ intraret,& sic omnis Israel saluus fieret. Illa plenitudo
gentiũ hic dicitur Iacob .i. supplantator, dicendo, congregatione congregabo Iacob, totum
est. Nam reliquiæ Israel, quæ vt idem Apostolus ait, secundum electionem gratiæ saluæ fa-
ctæ sunt, manifestè hic sequentibus verbis exprimuntur, in vnum conducã reliquias Israel. Et
est sensus, Iacob, id est, supplantatorem ex gentibus populũ congregans,& reliquias Israel cõ-
ducens, vnum efficiam coetũ, vt in vnitate sint habendo vnam fidẽ,& vnum spiritum, vt nulla
sit distinctio pro carnis origine, sed omnes tam Iudæi, quàm Græci filij sint Israel,& filij Abra
hæ,& indifferenter reputentur in semine. Hoc est, quod adhuc repetens pulchra exornat simi-
litudine. Pariter(inquit)ponam illum quasi gregem in ouili,& quasi pecus in medio caularũ.
Idem videtur esse quasi gregẽ in ouili, & quasi pecus in medio caularũ, sed non sine causa repe
titur, quia videlicet nunc quidem est vnus grex & vnũ ouile, sed aliunde grex Iudaici,& aliũ-
dè venit grex gentilis populi. Nam ille pastor omniũ dixit, Et alias oues habeo, quæ non sunt
Iohan.10. ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & vocem meã audient, & fiet vnum ouile & vnus
pastor. Igitur & reliquias Israel quasi gregem in ouili, & plenitudinem gentium, quasi pecus in
medio caularum pariter ponam. & pariter(inquam)id est, habentes vnam fidem,& vnum spi
ritum, ita simpliciter obedientes vnicæ regulæ veritatis, sicut mansuetæ oues subditæ sunt pa-
stori. Nec verò parua multitudo erit, sed tumultuabũtur ait à multitudine hominum, quia vi-
delicet oues istæ homines sunt, & homines hi tam multi erunt, vt magnum & publicum per
orbem terrarum faciant diuinæ laudis tumultum, cum magno tumultu cœlum, herbidumq;
pascendo compleant paradisum. Quod cum factum fuerit, nec tu Michea, nec aliquis prophe
tarum siue apostolorum dolorem aut tristitiam habebis de amissione filiorum Israel carnaliũ.
Pandẽs iter Christus est Talis vel tanta congregatio, quomodo vel per quem facienda foret exponens: ascendit enim
(inquit)pandens iter ante eos, diuident, transibunt portã,& egredientur per eam, transibit rex
eorum coram eis,& dominus in capite eorũ. Iste pandens iter, iste rex & dominus transiens co-
Iohan.10. ram eis, ipse est, qui loco iã prælibato in euangelio dicit, Ego sum pastor bonus. Quomodo iste
ascendit, pandens iter ante eos? Cum, inquit, proprias oues emiserit, ante eas vadit,& oues illũ
sequuntur, quia sciũt vocẽ eius. Quomodo ante eas, nisi patiẽdo pro illis, relinquens exemplũ
patiendi,& aperiens aditum paradisi? Ascendet ergo, inquit, subauditur in crucẽ & exaltabit à
terra bonus pastor, ponendo animã suam pro ouibus suis, ascendet super occasum, id est, super
mortẽ, resurgendo mortẽ quippe calcabit,& ascendet super cœlos cœlorũ,& sedebit ad dex-
teram patris, pandens iter ante eos, videlicet vt eo perueniat humilitas gregis, quo præcessit
celsitudo pastoris. Sic illo pandẽte iter extũc diuident & transibũt portã, & egredientur per eã,
Psal.117. illã videlicet portã, de qua Psalmista. Hæc, inquit, porta domini, iusti intrabunt per eã. Quænã
hæc est porta, nisi ipsa eadẽ passio Christi, extra quã nulla est porta, nulla est via, qua in vitam
quis possit ingredi? Portã illã quã fecit in latere crucifixi lancea militis inundationẽ illã sangui-
Exodi.14. nis & aquæ, quæ inde profluxit, diuidẽt, ait,& transibunt & egredientur per eã, nimirũ secundum
diuisionẽ maris rubri, per quã transierũt filij Israel, merso Pharaone cũ curribus & equitibus suis.
Hanc ita diuidere oportet, vt vnũ eundẽq; Christũ, cuius in morte baptizati sumus, deũ & ho-
minẽ credẽtes,& naturã vtrãq; certa discretione dinoscentes, impassibilẽq; deũ ex diuinitate pas
sum aũt semel ex humanitate cõfiteamur, firmiterq; teneamus. Ita diuidentibus & trãseuntibus
transibit

transibit,inquit,rex eorum corã eis,quod iam factum est, transiuit enim ex hoc mundo ad pa-
trem,& dominus in capite eorum,quia videlicet dominus nomen est illi,& ipse caput,ipsi au-
tem membra sunt,ille rex & isti populus,ille pastor, & isti oues pascuæ eius. De isto transitu
atq; egressu per portam hanc,ipse loco iam dicto loquitur,Per me si quis introierit,saluabitur *Iohan.10.*
& ingredietur & egredietur,& pascua inueniet.Ingreditur enim quis,dum fidê suscipiendo sit
ouis huius pastoris.& egreditur dum vitam præsentê finit,& tunc pascua inuenit vitæ æternæ
immarcessibilis.Sed & hoc ibidê dicit:Omnes quotquot venerunt,fures sunt & latrones.Item,
fur non venit nisi vt furetur,& mactet,& perdat. Hoc est quod propheta dicturũ illũ certissi-
" mè esse sentiens, quasi iam dixerit, protinus ait. [Et dixit,audite principes Iacob & duces do CAP.III.
" mus Israel,Nunquid non vestrum est scire iudicium,& odio habetis bonũ,& diligitis malum?
" Qui violenter tulistis pelles eorum desuper eis,& carnem eorum desuper ossibus eorũ.Qui co
" mederunt carnem populi mei, & pellem eorum desuper excoriauerunt, & ossa eorũ confre-
" gerunt & conciderũt,sicut in lebete,& quasi carnem in medio ollæ.] Postquã decem tribuum
peccata declamauit,& detrimentum carnis Iacob,quod contingit in illis tam anima perditis,
quàm corpore in captiuitatem irreuocabilem abductis, consolatus est ex promissione regis &
domini nostri,de quo nobis nunc sermo fuit,rursus ab altero exordio incipiens,peccata Iudæ
& Hierusalem depromit,& pœnam prædicit,quam simili fine cõcludit,sicut sequens scripturæ *Principes*
series ostendit. Præmisso nanq; propter hoc causa vestri,Syon quasi ager arabitur, & Hieru- *& duces Iu*
salem quasi aceruus lapidum erit,protinus de Christo subiungit,Et erit in nouissimo dierum *dæ, fures*
erit mons domus domini præparatus in vertice montium,&c. Igitur dum præmisso,pariter *& latrones*
ponam illum quasi gregem in ouili, & quasi pecus in medio caularum,dominũ ascendentem
& iter pandentem dixisse,& subiungit: Audite principes Iacob, & duces domus Israel,subin-
telligendum est,falso principes, & falso duces,nam veraciter fures,& latrones. Nam & illud
quod sequitur,nunquid non vestrum est scire iudicium,qui odio habetis bonũ & diligitis ma-
lum,melius daret quanti vel quàm grauissimi sit ponderis,si ad eiusdem sermonis dispiciamus
initium,quod tale est.In iuditium ego veni in hunc mundum,vt qui non vident,videãt,& qui *Iohan.9.*
vident,cæci fiant.Sic incepti sermonis causa erat,quòd pharisæi,quos ipse interdum duces cę *Mat.15.23.*
cos appellauit,illum à natiuitate cæcum, quem ipse illuminauerat,propter testimonium veri
satis,foras eiecerant,& extra synagogam esse fecerant. Cum ergo sic incepisset,in iudiciũ ego
veni in hunc mundum,vt qui non vident,videant,& qui vident,cæci fiant, illis contradicen-
tibus,Nunquid & nos cæci sumus,verbis subsequentibus dignos esse illos cæcitate compro- *Iohan.9.*
bauit,& nondũ quidem videri sibimetipsis quòd essent cæci, sed mox futurum esse, vt eorum
tanquam furum & latronum eruerentur oculi.Sequitur enim. Amen amen dico vobis,qui nõ
intrat per ostium in ouile ouium,sed ascendit aliundè,ille fur est & latro,&c.Igitur o falsi prin *Ibidem.10.*
cipes, & falsi duces domus Israel,veri fures & veri latrones,qui non intrastis per ostiũ in ouile
ouium,sed ascendistis aliundè,neque enim intrastis per verum verbum dei,sed vestrum men-
dacium,sectantes turpe lucrum,qui odio habetis bonum & diligitis malũ,eijcitis enim viden-
tem & illuminatum, & omne pecus vultis esse cæcum,audite hoc, Nunquid vestrum est scire
iudicium,subauditur,& non misericordiam? Misericordia nanq; longè lacta est à vobis,iudi-
cium autem scietis,iudicantis sæueritatem experiemini,vt videlicet efficiamini, quemadmo-
dum dixi,quia in iudicium veni,vt qui non vident,videant,& qui vident,cæci fiant.Hoc ve-
strum est,hæc pars vestra vobiscq; reposita est.Quare?Quia facitis quod furis est,qui non venit
nisi vt furetur,& mactet & perdat. Vos,inquam,hoc facitis quod furis est,nec ad aliud veni-
stis,nisi ad hoc, vt furemini & mactetis & perdatis, quippe qui violenter tulistis pelles eorum
desuper eis,& carnem eorum desuper ossibus eorum.Hæc dicendo,cœptam seruat metapho-
ram ouium,quas fur idcirco furatur vt mactet,& pellibus detractis, carnes earũ deuoret. Sic
enim illi fures & latrones qui sibi videbantur principes & duces,prędam de populo faciebãt,
& substantias eorum deuorabant, Sed parum erat res eorum corrosisse vel sorbuisse auaritia
profunda,& insatiabili cupiditate,nisi seductas quoque animas eorum perpetuæ traderêt ge-
hennæ.Itaque quod minus dixerat sequenti versiculo supplet.Conuersus ad auditores, vt de-
clamationis atque conquestionis vis acrius sonet. Qui comederunt (inquit) carnem populi
mei,& pellem eorum desuper excoriauerunt, & ossa eorum confregerunt, & conciderunt in
lebete,& quasi carnem in medio ollæ. Verè ergo fures,verè latrones. Verè,inquam,fures,qui
& furati sunt & mactauerunt & perdiderunt. Mactauerunt enim corporaliter eos, qui non
consenserunt,nolentes audire vocem alienorũ,& perdiderunt eos qui sibi consenserunt,occi- *Osee.4.*
dentibus pastorem & episcopum animarum suarum. Vtrobique fures, vtrobique latrones.
Comederunt(ait)carnem,id est,peccata populi mei,sicut per prophetam alium dictũ est,pec-
cata populi mei comedent.Nam per carnem & sanguinê peccata designari solent,vt illic,Ca *1.Cor.15.*
ro & sanguis regnum dei non possidebunt.Comederunt autem substantias eorum quibus fa-
uebant ad peccandũ, nõ tantùm vltrò oblatas, verùm & per dolũ,& per vim detractas. Hoc

V iij pulchrè

pulchrè per ordinem eiusdem metaphoræ cœlestis eloquentia figurauit, dicendo: Et pelle eorum desuper excoriauerunt, & ossa eorum confregerunt, videlicet vt fieri solet in mactatione & deuoratione ouium. Primùm quippe pelles arte lanistarū desuper excoriantur, deinde ossa, quia pro sua duritia dentibus & cultro resistunt, confringuntur, vt ad medullæ pinguedinem perueniatur. de eo quod medium est, id est, de carnibus, illæ nãq; inter pellem & ossa sitæ sunt, nouissimè dicit: Et conciderunt sicut in lebere, vel hoc solùm, quasi carnem in medio ollæ. Verùm, quia non frustra putandus est vtrunq; dixisse, quærimus vtranq; concisionem, vtrunq; pœnalis officinæ instrumentum, lebetem & ollam. Primum hoc animaduertendum, quia lebes & olla hoc differunt, quòd lebes os latum habet superius, olla oris angustias habēs, ventre dilatatur. Et de lebete quidem bulliente difficile quid manu educitur, de olla verò difficilius. Vtranq; ergo angustiam infelicium hic intelligimus, quarum causa illis, id est, principes & duces extiterunt, scilicet & eam quam à Romanis feruentissima obsidione, & eam quã à malignis spiritibus perpessuri erant gehennali igne. Duplici namq; (iuxta prophetiam) contritione conterendi erant, quod & Psalmista clarius distinguens, Tradentur in manus gladij, partes vulpiū erunt. Et de Romana quidem obsidione quasi de lebete nonnulli, quãuis difficile superfuerūt, de gehennæ autem angustiis quasi de ollæ interioribus, vt euadant difficilius, imò omnino impossibile est. Multum dissimilia, quinimo & valde contraria sunt. Hæc suprascriptis illis, quæ à bono pastore dicta sunt, pariter ponam illum quasi gregē in ouili, quasi pecus in medio caularum. Qui illa dixit, ipse pascit, qui ista faciunt, ipsi occidunt. De quibus adhuc subiungitur. [Tunc clamabunt ad dominum, & non exaudiet eos, & abscondet faciem suam ab eis in illo tempore, sicut nequiter egerunt in adinuentionibus suis.] Tunc, inquit, quãdo ponã illos quasi gregem in ouili, & quasi pecus in medio caularū, quando alias oues, quas habeo, quę non sunt ex hoc ouili, adducam, quia vocem meã audient, & fiet vnum ouile, & vnus pastor, nulla distinctione habita Iudæi & Græci, tunc & illis fures & latrones, & isti oues insipientes, imò hœdi magis quàm oues, siue oues errantes, quę audierunt vocem alienorum, clamabunt ad dominū, & non exaudiet eos. Et non solum non exaudiet eos, verumetiã abscondet faciem suam ab eis in tempore illo, sicut nequiter egerunt in adinuentionibus suis, id est, sicut meruerunt nõ ignoranter, sed nequiter malum operati, non casu vel imprudenter in peccatū lapsi, sed ad malum intenti, non ad deuitandum, sed ad concionandum omne quod iniquum est toto animo dediti & malè studiosi, sicut Psalmista cū dixisset: Corrupti sunt & abominabiles facti sunt, addidit, in studiis suis. Et ista profectò superioribus ex aduerso respōdent, vbicum dixisset, ponã illos quasi gregem in ouili, quasi pecus in medio caularū, secutus est, & ait: Tumultuabuntur à multitudine hominum, ascendet enim pandens iter ante eos, & transibit rex eorum coram eis, & dominus in capite eorum. Illi tumultuabuntur à multitudine hominum, & dominus ascender, pandens iter ante eos. Isti clamabunt ad dominum, & non exaudiet eos. Coram illis transibit rex eorum, & dominus in capite eorum. Coram istis non solum non transibit dominus, & non solum in capite eorum non erit, verumetiam abscondet faciem suam ab eis, quod procul dubio nunc factum est, & fit, posito insuper velamine super cor eorum, vt videre non possint. Sequitur. [Hæc dicit dominus super prophetas, qui seducunt populum meū, qui mordent dentibus suis, & prædicant pacem, & si quis non dederit in ore eorum quippiã, sanctificant super eum prælium. Propterea nox vobis pro visione erit, & tenebræ vobis pro diuinatione. Et occumbet sol super prophetas, & obtenebrabitur super eos dies. Et confundentur qui vident visiones, & confundentur diuini, & operiēt vultus suos, quia nõ est responsum dei.] Inter omnes principes ac duces, de qualibus hactenus dictū est, nõ prætereundi erant prophetæ illius temporis, prophetæ mordaces, & populi seductores, videlicet Annas & Cayphas, quorum vnus qui erat pontifex anni illius prophetauit, quia moriturus erat Iesus pro gente, & non tantū pro gente, sed vt filios dei, qui erant dispersi, congregaret in vnum. Dixit enim, Vos nescitis quicquam, nec cogitatis, quia expedit vobis vt vnus moriatur homo pro populo, & nõ tota gens pereat. Equidem cum hoc diceret, falsum erat, quod animo sentiebat, sed verū erat, quod voce sonabat. Sentiebat quippe, vel alios sentire volebat, quod nisi moreretur Iesus, qui rex & Christus dicebatur, causa fieret Romanis, quorum imperio subditi erant, vt venirent locũq; & gentem tollerent. Et hoc falsum erat, neque enim Christus regna Romanorum siue aliarum gentium tollere venerat, siue occasionẽ dare inimicitiarum, vendicata sibi vlla potestate terrena. Verba autem illius hoc sonabant, quod Iesus pro omnium filiorum dei redemptione moriturus esset, & hoc verum erat, & veraciter ita factum est. Igitur prophetæ illi, id est, pontifices, quorum vnus taliter prophetauit, nõ erant prætereundi, quin aliquid audirēt plusquã principes ac duces cæteri. Hæc ergo dicit dominus super prophetas qui seducunt populum meum, qui mordent dentibus suis, & prædicant pacem. Non dubium, quin prophetæ illi seduxerint populum plus quàm seduxerant vnquã prophetæ Baal, quales temporibus Achab & Iezabel extiterunt. Nam illi seduxerunt populum in tantum, vt derelinquerēt dominum, & colerent Baal.

Lebes & olla in quo differunt.

Hier. 17. Psal. 62.

Psal. 13.

2. Cor. 3.

Prophetæ Iudæorum Annas & Caiphas. Iohan. 11.

Baal. Isti in tantum seduxerunt, vt crucifigerent dominum, & eligerent Barrabam. Quod *Psal 56.*
autem subiungit, qui mordent dentibus suis, adeò verum est, & iuxta Psalmistam, Dentes eorũ *Dentes eo-*
arma fuerint & sagittæ, & lingua eorũ gladius acutus. Itaq; cum tã mordaces fuerint homici- *rum.*
dæ, quàm fictam prædicauerunt pacem, cum multa indicia sint, illud admirationem facit, quòd
dominus noster per pacis osculum traditus est illis. Et si quis (ait) nõ dederit in ore eorũ quippi-
am, sanctificant super eum prælium. Breuis quidem sed alta nimis & vehemens declamatio a-
uaritiæ illorum. Et quidem de multitudine valet intelligi, quia de multis verum est, quòd eos
sibi hostes reputauerint, quando non dederunt, & amicos quando dederunt in ore eorum. Sed *Auaritia*
de domino nostro præ omnibus intelligendum est, quòd idcirco sanctificauerint super eũ præ- *eorum.*
lium, quia nõ dedit quippiam in ore eorum, imò disputabat contra auaritiam illorum. Deniq;
si talis venisset iste Messias, id est, Christus, qui per prophetas promissus erat, vt terreno suf-
fultus regno ampliaret domos, & augeret diuitias eorum, tunc placuisset eis, tunc pacem suã
obtulissent ei. Quia verò pauper & contemptor diuitiarum venit, quia non diuites, sed paupe
res beatos fore prædicauit, & sicut iam dictum est, contra illorum auaritiam disputauit, sancti
ficauerunt super eum prælium, id est, quoad potuerunt sanctum videri, & pertinens ad obse-
quium dei benedicti, elaborauerunt si interficerent illũ. Hoc adeo verum est de prophetis eius-
modi, vt de pluribus quoq; certo experimento compertum sit. Quando enim quippiam de-
dit in ore eorum, quando de quinq; panibus hordeaceis, & duobus piscibus saturauit quinque
milia hominum, tunc voluerunt eum capere, & facere regem, sicut scriptum est. Iesus ergo cũ *Iohan. 6.*
cognouisset, quia venturi essent vt caperent eum, & facerent eum regem, fugit iterum in mon
tem ipse solus. Vbi autẽ persenserunt, quòd nollet amplius quippiã, vel quomodo vellet dare
in ore eorum, dicente illo, Amen amen dico vobis, quæretis me, nõ quia vidistis signa, sed quia
manducastis ex panibus, & saturati estis. Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in
vitam æternam, &c. Cœperunt super eum sanctificare pręliũ murmurando & dicendo, Nonne
hic est Iesus filius Ioseph, cuius nouimus patrem & matrem? Quomodo ergo dicit hic, quia de
cœlo descendi? Si de populatibus ita est, quid putas de prophetis illis cupidis & profundis ama
toribus diuitiarum, quando is qui prædicabatur Christus nõ solum non promittebat eis, sicut
vellent, thesauros orbis terrarum, sed etiam disputabat cõtra auaritiam eorum? Nimirum de
sperauerunt de illo, dicentes, Quòd non daret quippiam in ore eorum, & idcirco sanctificaue-
runt super eum prælium, sanctum esse iudicantes, si crucifigerent eum, tanquam seductorẽ &
magum. Quid dicit dominus super huiuscemodi prophetas? Propterea nox vobis pro visione
erit, & tenebræ vobis pro diuinatione. Et occumbet sol super prophetas, & obtenebrabitur su
per eos dies. Visio & diuinatio hoc differunt, quòd diuinatio nunquam in scripturis in bonam *Visio & di*
partem accipitur. Non erit (ait) augurium in Iacob, neque diuinatio in Israel. Cumq; hoc ve- *uinatio in*
cunq; tollitur, siue effectum non habere denunciatur, dicendo: Nox vobis pro visione erit, & *quo differũt.*
tenebræ pro diuinatione, sic intelligendũ est. Vos nescientes siue scire nolentes, aliud esse pro- *Deut. 18.*
pheriam, aliud esse diuinationem, videmini vobis esse prophetæ vt vultis, vt æstimemini
visiones dei videre, cũ sitis potius quasi augures & diuini siue arioli, pro eo quòd vbi quid ad
mordendum accipitis, ibi pacem prædicatis, & si quis non dederit in ore vestro quippiam, su-
per eum prælium sanctificatis. Sed siue visionem velitis nuncupare, quod loquimini, vestra vi
sio nox erit, siue diuinationẽ dicatis, nõ ibi lux, sed tenebræ sunt, tenebræ falsitatis, & nox mẽ-
daciĩ, quia videlicet super nos sol occubuit, & dies obtenebratus est. Quis ille sol, nisi de quo scri *Malach. 4.*
ptum est: Vobis autem timentibus nomen meum, orietur sol iustitiæ? Et quis ille dies, nisi ipse *Iohan. 8.*
qui dicit: Ego sum lux mundi, qui sequitur me, nõ ambulat in tenebris, sed habebit lumẽ vitę? *Sanguinea*
Videmus ita factum, quia ex quo iam dictus Cayphas sanguineam prophetauit prophetiã *prophetia*
propheta crudelis, & tendens ad sanguinem, Nihil est ibi visionis aut veritatis. Et sicut regalis *Caiphæ.*
dignitas interijt, & authoritas sacerdotij decidit, sic omnis quoq; ab illis prophetica gratia de-
cessit. Diuinauerunt aliquoties, & adhuc diuinare nituntur infelices, prospera sibi promittendo
post finem malorum quæ nunc patiuntur, dispersi, & captiuitatis iugum portantes quasi ipsos *Abdiæ. 1.*
quoq; Romanos versa vice possessuri sint in seruos, iuxta illud, Et possidebit domus Iacob eos
qui se possederãt. Sed huiusmodi diuinationes tenebræ sunt, & non lux, nox & non veræ visio-
nis dies. Contigit enim eis illud quod per Psalmistam iuxta concessionem dictum est, Fiat mẽ- *Psal. 68.*
sa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributiones, & in scandalum, obscurentur oculi eorũ
ne videant. Siquidẽ occubuit super eos, & obtenebratus est ille sol, & in ipso occubitu suo no-
ctem & tenebras, de quibus hic sermo est, per tenebras illas significauit, quę tunc factæ sunt su- *Matt. 27.*
per terram vniuersam ab hora sexta vsq; in horam nonam. Et reuera quãuis ille resurrexerit,
rectẽ dicitur, quia super eos occubuit. non enim credunt eum resurrexisse à mortuis, & perinde
iugiter in nocte sunt & in tenebris. In eo gloriantur illuminati omnes qui credunt, illi autẽ non *Exo. 34.*
credentes confusi sunt, claritatem solis huius sese ingerentem non ferentes, sicut quondã ferre *2. Cor. 3.*
non poterant claritatẽ vultus Moysi, sed fugiebant vultibus auersis & cordibus. Hoc innuens

hic, & confundentur ait qui vident visiones, & confundentur diuini, & operient vultus suos
omnes, quia non est responsum dei. Rebus enim apparẽtibus conuincũtur mendaces, qui vide-
bant, id est, qui se vidisse fingebant visiones, quia quicquid loquuntur aut loquuti sunt, nõ erat
responsum dei, sed prophetauerunt de cordibus suis, & nunc vsq; operient vultus suos, vela-
men malitiæ positum habentes super cor. His dictis super prophetas seductores atq; morda-
ces, quorum deterrimi fuerunt Annas & Caiphas (vt iam dictũ est) continuò de semetipso di-
cit [Veruntamen ego repletus sum fortitudine spiritus domini, iudicio & veritate, vt annun
ciem Iacob scelus suum, & Israel peccatum suum.] Hoc planè non frustra, nec absq; rationis ”
pondere opposuit. Poterant enim obuiare illi, quibus moris erat prophetas domini contẽnere, ”
siue etiam irridere, & fortassis iam rapuerant verbum de ore eius, vt dicerent, Quoniam nox,
Hier. 43. (vt tu dicis) pro visione, & tenebræ pro diuinatione sunt prophetis, iam nec de tua visione cu-
ramus, quia non est responsum dei, sed diuinatio quã finxisti. Sic nanq; ad Hieremiã dixerunt,
Mendacium tu loqueris, Non misit te dominus deus noster dicẽs, Ne ingrediamini Aegyptũ,
vt habitetis illic, sed Baruch filius Neriæ incitat te aduersum nos. Amplius aũt eiusmodi pro-
phetæ, de qualibus iste dicebat. Propterea nox vobis pro visione erit, & tenebræ pro diuina-
tione, non dubium quin aduersus istum insanierint, quemadmodum insanierunt aduersus aliũ
prophetã eius nominis, videlicet Micheam filium Iembla. Nam cum ille diceret ad Achab,
Nunc igitur ecce dedit dominus spiritum mendacii in ore omnium prophetarum tuorum qui
hic sunt, & dominus locutus est contra te malum, accessit Sedechias filius Chanaã, & percus-
2. Reg. vlti. sit Micheã in maxillam, & dixit, Me ne ergo dimisit spiritus domini, & locutus est tibi? Itaq;
Verax pro hic cum dixisset, super prophetas ea quæ præmissa sunt, non ab re de semetipso taliter edixit.
pheta Mi- Veruntamen ego repletus sum fortitudine spiritus domini, iudicio & veritate, &c. ac si dice-
cheas. ret. Prophetæ qui prædicant pacem & dicunt, Pax pax, ipsi confundentur, quia responsum eo
rũ non est responsum dei, sed ego repletus sum fortitudine spiritus domini, qui annũcio quod
verũ est, & facio quod iudicãtis est. In eo quod annuncio Iacob scelus suum, & Israel peccatũ
suum. Nec vllus mihi certior post deum testis est, q̃ ipsa conscientia Iacob, siue Israel, vtrum
verum dicam an non. Suum enim scelus & suum peccatum est, neq; conscientiam eius latet, &
inde cognoscit vtrum de corde meo loquor, an fortitudo iudicij, & veritatis in meo sermone
consistat. [Audite hæc principes domus Iacob, & iudices domus Israel, qui abominamini iu-
dicium, & omnia recta peruertitis, qui ædificatis Sion in sanguinibus, & Hierusalem in iniqui ”
tate. Principes eius in muneribus iudicabant, & sacerdotes eius in mercede docebant, & pro- ”
phetæ eius in pecunia diuinabant, & super dominum requiescebant, dicentes. Nunquid nõ do ”
minus est in medio vestrũ? Non veniẽt super vos mala. Propter hoc causa vestri Sion quasi ”
ager arabitur, & Hierusalẽ quasi aceruus lapidũ erit, & mons tẽpli in excelsa syluarum.] Hoc ”
verè tanquam fortis, velut iudex, sicut verax declamauit iste, repletus fortitudine spiritus do ”
mini, principibus & iudicibus, sacerdotibus & prophetis. Singulis nanq; scelus peccatũ suum
annunciauit, principibus quòd in muneribus iudicarent, sacerdotibus, quòd in mercede doce-
rent. Prophetis, quòd in pecunia diuinarent, quodq; muneribus incrassati, mercedibus impin-
guati, pecunia dilatati, super dominum tanq; crassæ bõues, super præsepe suum requiescerent
dicentes, In medio sui euidenter esse dominum, quoniam nihil deesset ventribus eorum, ac si
ipsos confortarent aduersus prophetas domini, dicendo, non venient super vos mala, domi-
nus bonus est, prophetæ loquuntur falsa. Iam supra dixerat super principes & duces, tunc cla
mabunt ad dominum, & non exaudiet. dixerat super prophetas, propterea nox vobis pro vi-
Matth. 23. sione erit. & licet grandis vindicta sit in vtriusq; sententijs, nondum tetigerat aures eorum iste
Lucæ. 19. fragor vltimus, quem dissimulare non possunt. Propter hoc causa vestri, Sion quasi ager ara-
Hier. 26. bitur, Hierusalem quasi aceruus lapidum erit, & mons templi in excelsa syluarum. Hoc ita fa-
Propheta ctum est, sicut totus orbis audiuit, quia postquam talium principum ac iudicum, talium sacer-
Micheæ quo dotum & prophetarum filii mensuram patrum suorum impleuerunt, crucifigendo Christum
modo intelli filium dei, Sion siue Hierusalem deserta facta est, nec remansit ciuitas, aut templi lapis super la
gi debet. pidem qui non destrueretur. De hac prophetia taliter in Hieremia mentio facta est. Surrexe-
runt ergo viri de senioribus terræ, & dixerũt ad omnem cœtum populi loquentes. Micheas de
Morasthi fuit propheta in diebus Ezechiæ regis Iuda, & ait ad omnem populum dicens, Hæc di
cit dominus exercituum, Sion quasi ager arabitur, & Hierusalem in aceruum lapidum erit, &
mons domus in excelsa syluarum. Nunquid morte condemnabit eum Ezechias rex Iuda, &
omnis Iuda? Nunquid non timuerunt dominum, & deprecati sunt faciem domini, & pœnitu
it dominum mali, quod locutus fuerat aduersus eos? Horum idcirco meminerim, quia visum
est illis pœnituisse dominum, eo quòd non cito in diebus eorum euenisset, quod fuerat prophe
tatum. At ille propheta siue spiritus domini, cuius in fortitudine prophetabat, cuius iudicio &
veritate replerũ se esse sciebat, non præsentia regis Ezechiæ tempora, sed nec Babyloniã capti
uitatem attendebat, quia Sion siue Hierusalem capta quidem, sed non ita funditus euersa, vt
non te-

non remaneret lapis ſuper lapidem. Tempus illud aſpiciebat, quo ille prophetarum dominus
crucifigendus erat à principibus in muneribus iudicantibus, à ſacerdotibus in mercede docē- *Matt.12.*
tibus, à prophetis in pecunia diuinantibus, qui iudicium abominati ſunt, & omnia recta per- *Ibidem.26.*
uerterunt, intantum vt dicerent, In Beelzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia, & hoc
dixit, Poſſum deſtruere templum dei, & in tribus diebus reædificare illud. qui ita ædificauerūt
Syon in ſanguinibus & Hieruſalē in iniquitate, vt meritò deberet venire ſuper eos omnis ſan-
guis iuſtus, qui effuſus eſt ſuper terrā à ſanguine Abel iuſti. Non igitur, vt putauerunt illi, pœ- *1.Reg.15.*
nituit dominum mali, quod locutus fuerat aduerſum eos, quia videlicet ſermo domini vindex
ſine pœnitentia in veritate fundatus eſt, ſicut alibi ſcriptū eſt. Porrò, triumphator in Iſrael non
parcet, & pœnitudine nō flectetur, neq; enim homo eſt, vt agat pœnitentiā. Non pepercit, neq; *Lucæ.19.*
pœnitudine flexus eſt, quia videlicet principes in muneribus iudicare, ſacerdotes in mercede
docere, prophetæ in pecunia diuinare non ceſſauerunt, intantum vt domum patris, quæ do-
mus orationis erat, vel eſſe debebat, facerent ſpeluncam latronum. Vndè animaduertendum *Matt.21.*
quòd qui taliter per iſtum prædixit, propter hoc Syon cauſa veſtri quaſi ager arabitur, & Hie
ruſalem quaſi aceruus lapidum erit, & mons templi in excelſa ſyluarum, ipſe cum fleuiſſet ſu-
per eandem ciuitatē, dicens: quia dies venient in te, & circundabunt te inimici tui vallo, & ad *Lucæ.19.*
terram proſternent te, & non relinquent in te lapidem ſuper lapidem, protinus ingreſſus tem-
plum, cœpit eijcere vendentes & ementes in illo, per hoc indicans euerſionem ciuitatis & tem-
pli, maximè pro culpa ſacerdotum futuram, qui in templo illo facti erant principes latronum.

FINIS LIBRI PRIMI IN MICHEAM PROPHETAM.

RVPERTI ABBATIS
TVITIENSIS, IN MICHEAM PROPHETAM
COMMENTARIORVM LIBER SECVNDVS.

NEMORITER tenendum quod iam diximus, ſummā intentionis prophe-
tarum in hoc eſſe, vt detrimentū Iſraeliticæ gentis, quod per infidelitatē con
tigit, ita declament, quatenus ſupplementū electionis de plenitudine gentiū,
per fidem in Chriſto futurā annūcient. In hoc iſto, iam ſecundo inſiſtens, cum
præmiſiſſet audite principes Iacob & duces domus Iſrael, qui odio habetis bo
num, & diligitis malum, & cætera quæ ita compleuit, ꝓpter hoc cauſa veſtri,
Syon quaſi ager arabitur, & Hieruſalem quaſi aceruus lapidū erit, & mōs tē- **CA.IIII.**
pli in excelſa ſyluarū, confeſtim ita ſubiunxit. [Et erit in nouiſſimo dierū, & mōs domus do-
mini præparatus in vertice montium, & ſublimis erit ſuper colles. & fluēt ad eum populi, &
ibunt gentes multæ, & dicent: Venite, aſcendamus ad montem domini, & ad domum
dei Iacob, & docebit nos vias ſuas, & ibimus in ſemitis eius, quia de Syon egredietur lex, & ver
bum domini de Hieruſalē. Et iudicabit inter populos multos, & corripiet gentes fortes vſq; in
longinquū. Et concidēt gladios ſuos in vomeres, & haſtas ſuas in ligones, nō ſumet gens ad-
uerſus gentē gladiū, & nō diſcent vltra belligerari, & ſedebit vir ſubtus vineā ſuam, & ſubtus
ficum ſuam, & nō erit qui deterreat eum, quia os domini exercituū locutū eſt, quia oēs populi
ambulabūt, vnuſquiſq; in nomine dei ſui, nos autē ambulabimus in nomine dei noſtri in æter-
num & vltra.] Manifeſta hæc de plenitudine gentiū prophetia, quæ nunc intrat, dum cæcitas *Supra.3.*
contigit in Iſrael, dum ſicut in iſto ſupra ſcriptū eſt, nox illis pro viſione eſt, & tenebrę pro diui-
natione. Et occubuit ſol ſuper prophetas, & obtenebratus eſt ſuper eos dies, & pręterea Hieru-
ſalem redacta in aceruū lapidū. qui ex eis gladio ſuperfuerunt captiui ducti ſunt in omnes gen *Chriſtus*
tes, & ipſæ quidem gentes, quarum ſalus prænunciatur, manifeſti nominibus exprimuntur, di- *mōs domus*
cendo, & fluent ad eum populi, & properabunt gentes multæ, & cętera. Chriſtus autē ad quem *domini.*
fluunt populi, & properant gentes, nō manifeſto vel proprio, ſed myſtico ſignificatur vocabu
lo, dum dicitur, mons domus domini præparatur in vertice montium. Nam quòd Chriſtus
nomine montis dignè debeat intelligi, cum ex multis ſcripturarum locis, tum maximè ex illa
claret viſione apud Danielem, vbi ſic ſcriptum eſt: Lapis autem qui percuſſerat ſtatuā, factus *Daniel.2.*
eſt mons magnus, & impleuit vniuerſam terram. Miranda ergo & veneranda diligentia ſpi-
ritus prophetici, quæ tali in loco Chriſtum nuncupauit montem domus domini, vbi dixerat,
& erit mons templi in excelſa ſyluarum. Quid enim? Nunquid parū offenderat, aut offendere
poterat rebellionē aurium populariū, id quod dixerat, & erit mōs templi in excelſa ſyluarū?

Quos

Quos ergo exasperauit triste nuncium de monte templi, mitiget eosdem dulce oraculum de
monte domus domini, salubriter errantes in æquiuocatione montis, vt putent sermonẽ vtrun
Esaiæ.2. que esse de re vnius eiusdemq; montis, qui error illorum multũ profuit, in hoc quòd non pro-
Nouißimi perauerunt eum percutere tanquam durum medicũ fortes phrenetici, & in hoc quòd scriptu-
dies Iudæ- ram propheticam seruauerunt, nec igni tradiderunt, multis deinde profuturam sęculis. Nunc
orum ple- diligenter istas animaduertamus, quas libenter audimus promissiones spiritus sancti de nobis
nitudo tẽpo gentibus. Et erit (inquit) in nouissimo dierum. Quid hic dicit nouissimo dierũ? Esaias dicit in
ris est nobis nouissimis diebus. Nouissimos autem dies siue nouissima tempora illius populi, contra quem
sermo hactenus fuerat, illa rectè intelligimus, de quibus saluator in euãgelio, cũ dixisset: Cum
immundus spiritus exierit ab homine, &c. ita conclusit. Et fiunt nouissima hominis illius peio
ra prioribus. Ergo non aliud, sed ipsum tempus quo implenda erant illa, quæ ante hæc dixit,
Matth.12. & sic finiunt, & Hierusalem quasi aceruus lapidum erit, & mons templi excelsa syluarum, no-
uissimus est dierum. nouissimi dies, & nouissima tempora peiorą prioribus in populo sunt. Cę-
terum eis qui Christum recipiunt plenitudo temporis est, quemadmodũ Apostolus dicit: At
Galat.4. vbi venit plenitudo temporis, misit deus filium suum, factum ex muliere, factũ sub lege, vt eos
Christus qui sub lege erant, redimeret. Igitur in nouissimo dierum, id est, eodẽ tempore, quo Hierusalẽ
mõs in ver quasi aceruus lapidum, & mons templi erit in excelsa syluarũ, erit mons domus domini, prę-
tice montiũ paratus in vertice montiũ, & sublimis super colles. Quod idem est, ac si diceret: Christus tunc
in omni mundo innotescet, qui omnium sanctorum altitudo & dignitas est. Nam domus do
mini, ecclesia domini. mons autem eiusdẽ domus Christus est. Psalmista vtrunq; præuidẽs, sci-
licet, & domũ & montem, cum præmisisset rex virtutum, dilecti dilecti, protinus ait, & speciei
domus diuidere spolia, dum discernit cœlestis reges super eam niue dealbabuntur in Selmon
mons dei, mons pinguis, mons coagulatus. Alta nanq; & sublimis persona est, quippe qui deus
& homo est, rex & pontifex, rex regum, & pontifex manens in æternum. Mons ergo est præ-
paratus in vertice montium, & sublimis super colles, quia patriarchis & prophetis, regibus, &
sacerdotibus cunctis, & sanctis omnibus præcelsior est, qui & super illam domũ domini, reges
Iohan.1. vt in scripto Psalmi versiculo dictũ est. Reges (inquam) & prophetas discernit & ordinat quẽ-
admodum & ipsi fatentur, dicendo, de plenitudine eius nos omnes accepimus. Quousq; verò
sublimitas eius pertingit? Nimirum vsque ad dexteram patris, quam nullus montium, id est,
Hebr.2. angelorum, nullus collium, id est, hominum sanctorum attingit. Ad quem enim angelorũ (ait
Apostolus) dixit aliquando, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellũ pedum
tuorum. Verè ergo præparatus super verticem montium, & sublimis super colles, dum sedet
Rex virtu- ad dexteram maiestatis in excelsis, tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis
tum dilecti nomen hæreditauit, dicente deo: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Dicitur etiam, vt iã prę-
dilecti. misimus, rex virtutum dilecti dilecti, id est, rex virtutum suarum, qui singulariter est dilectus
Matt.3.17. dei patris dicentis: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. & rex diuidere, id est, ad
diuidendum spolia, speciei domus ad dandum dona hominibus, de illa sede maiestatis, quę vi
delicet dona sic rectè dici possunt spolia, sicut & illæ vestes Esau bonæ, quibus iuniorẽ filium
Genes.27. suum Iacob induit Rebecca. Nam secundum typum illum spoliati sunt, qui priores erãt Iudæi
cœlestibus donis, quæ collata sunt speciei domus domini, id est, pulchritudini ecclesiæ de gen
tibus per diuinam gratiam spiritus sancti, ex quo (sicut iam dictum est) præparatus in vertice
montium, & sublimis super colles factus est sedendo ad dexteram patris, iste mons domus do
mini, mons pinguis, mons coagulatus, id est, deus homo factus, homo in deum assumptus, in
quo omnes niue dealbabuntur, dum remissionem peccatorum accepimus, eo quòd ipse sit o-
Iohan.6. mnimoda sanctitate candidus, quod per nomen ipsius montis Selmõ illic intelligitur. Ad istã
Quæstio de gloriam, ad istam sublimitatem, præparatus dicitur, id est, ante omnia sæcula paratus, quod
fundamẽto & ipse innuens, si ergo (inquit) videritis filium hominis ascendentem vbi erat prius. Nam licet
quod in su- secundum humanitatem & omnibus angelis & multis hominibus siue sæculi ætatibus iunior
premo est. sit Christus, profectò secundũ diuinitatẽ omnibus & angelis & hominibus, cœloq; & terra lõ-
Esaia.28 gè antiquior esse non dubitatur. Cum igitur tantæ sit altitudinis iste mons domus domini, vt
1.Cor.3. supra illum nihil sit, quomodo fundamentum est domus domini? Nam in propheta, Ecce ego
Responsio. mittam, dicit dominus, in fundamentis Syon lapidem, lapidem probatum, angularem, pre-
tiosum, in fundamento fundatum, qui videlicet lapis absq; dubio Christus est. Et in Apostolo,
Fundamentum (inquit) aliud nemo potest ponere præter id quod positũ est, quod est Christus
Iesus. Si ad ædificationem vulgarem siue terrenam respicimus, palam est, quia fundamentum
totius ædificationis imum atq; infimum est. Ergo in hoc maximè similitudo deficit, quia terre-
næ quidem ædificationis fundamentum in imo positum, structuram supra se subrigit, huius
Philip.3. autem spiritualis domus domini, fundamentũ sursum est, vbi Christus in dextera dei sedens,
structura verò sic suspensa est eidem fundamento inhærens, vt dicant adhuc in isto sæculo siue
mortali corpore cõmorantes, nostra autem conuersatio in cœlis est. Quod deinde sequitur, &
fluent

fluent ad eum populi,& properabunt gentes multæ,& dicent. Venite ascendamus ad mōtem
domini,& ad domum dei Iacob,& docebit nos de vijs suis,& ibimus in semitis eius,extunc fa-
ctum est,& fit,& vsq; ad finem seculi fieri non desinit. Fluxerunt nanq; ad illum montem Chri
stum,& fluere non desinunt gentes & populi cum sacro flumine baptismi,ex quo dando regu *Matt. vlt.*
lam baptizandi. Euntes(inquit)docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris,& filij,
& spiritus sancti. Illi quibus hoc præsentialiter dixit, videlicet apostoli, & qui per eos inuitati
atque instructi sunt,vel post illos in euangelica fide succreuere,prædicare,& mutuò cohortari
non desinunt,& vniuersæ prædicationis siue exhortationis eorum summa hæc est. Venite as- *Fides sine o-*
cendamus ad montem domini, & ad domū dei Iacob, subauditur, vt ipsius & vnicæ ecclesiæ *peribus non*
eius vnicam fidem teneamus, & docebit nos de vijs suis, & ibimus in semitis eius. quia videli- *sufficit.*
cet non sufficit credere,nisi etiam secundum præcepta eius operemur,& per semitas eius,id est,
per arctam & angustam viam quæ ducit ad vitam,intrare contendamus. Idcirco ipse cum di-
xisset, Docete omnes gentes,baptizantes eos,in nomine patris,& filij,& spiritus sancti,addidit, *Luca.24.*
docentes eos seruare omnia quæcunq; mandaui vobis. Quodq; hic adiungit, quia de Sion e-
gredietur lex,& verbū domini de Hierusalē. Item, ipse in euangelio confirmat,dicens, Quoni-
am sic scriptum est,& sic oportebat Christum pati,& resurgere à mortuis die tertia, & prædi-
cari in nomine eius, pœnitentiam & remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus *Hebr.4.*
" ab Hierusalem. ¶ Et iudicabit inter populos multos, & corriget gentes fortes vsq; ad longin- *Quomodò*
" quum] Iudicabit,subauditur, verbum domini, quia videlicet, in hoc quoq; seculo sermo dei *verbum do*
verus iudex est. Vndè Apostolus, Viuus est enim(inquit)sermo dei,& efficax,& penetrabilior *mini iudi-*
omni gladio ancipiti,& pertingens vsq; ad diuisionem animæ ac spiritus,compagum quoque *cat.*
& medullarum, & discretor cogitationum & intentionum cordis, & non est vlla creatura
inuisibilis in conspectu eius. Mira efficacia,mira viuacitas sermonis domini iudicantis popu-
los, & gentes corripientis, qui cogitationes & intentiones cordis latere non sinit. Quocunque
accedit, vbicunq; prædicatur, tale iudicium fit,talisq; discretio populorum siue gentium, vt do
mestici quoq;,id est,qui in vna domo cōmorantur,contra semetipsos diuidantur, fiantq; ma-
nifesti,qui probati & qui improbi sunt,id est,qui pertineant,& non pertineāt ad deum. Quod *Matt.10.*
intuens ipsum verbum incarnatum,nolite(inquit)arbitrari, quia venerim pacē mittere in ter-
ram. Non veni pacem mittere,sed gladiū. Statimq; testimonium subiungit fortasse de isto pro
pheta sumptum. Veni enim separare hominem aduersus patrem suum,& nurum aduersus so-
crum suam,& inimici hominis domestici eius. Hoc modo iam iudicauit, & iudicat verbum do
mini inter populos multos,& hoc modo gentes fortes corripit,dum & pater filium,& filius pa
trem,mater filiam,& filia matrem,socrus nurū,& nurus socrum suam redarguendo in fide vel
euangelio Christi, excusatum siue excusabilem esse non sinit,ne forte quis in futuro vniuersali
iudicio dicat,nesciui,non audiui,non fuit nunciatū mihi. Gentes autē(inquit)non qualescunq;,
sed fortes,scilicet Græcos & Romanos quoq; corripit,addens adhuc vsque in longinquum,id *Psal.18.*
est,à solis ortu vsque ad occasum, sicut de huiusmodi in Psalmo scriptum est. In omnem terrā
exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Item, A summo cœlo egressio eius,&
occursus eius vsq; ad summum eius,nec est qui se abscondat à calore eius. Quod nimirum idē
est,ac si diceret,quia de ignorātia nemo satis erit excusatus. His dictis protinus de illis quos nō *Sacerdoti-*
contradicturos præuidet iudicanti & corripienti verbo domini, sed acturos pœnitentiam, ac *bus nūc pu*
quiescēdo veritati,ita subiūgit, [Et cōcident gladios suos in vomeres,& hastas suas in ligones. *gnare nō li*
" Non sumet gens aduersus gentem gladium, & non discent vltra belligerare.] Nonne istud *cet, vt an-*
" choruscante Christi euangelio passim per populos & gentes factum esse legimus,& fieri vide- *tea.*
mus, dum viri prius inquieti & bellicosi, depositis armis bellicis, & ipso scemate, vel habitu
immutato, insignia ferunt euangelicæ pacis, alij ad cœnobialē,alij ad heremiticam vitam cō-
uersi? Verumtamen de cæteris quomodocunq; sit, nonne sacerdotalis,cūctusq; sacri altaris mi
ministerialis ordo, sic & gladios & lanceas concidit, vt ne saltem manibus attrectare licitū sit?
Non sic erat antequam innotuisset iste mons domus domini. Deniq; ante aduentū Christi sa-
cerdotibus æquè vt cætero populo licitum erat armis accingi, & ad prelium exerceri. Quini-
mo & propter hoc maximè tribus Leuitica sacerdotium meruit, quia gladiis vtens, nec fratri-
bus suis pepercit, sicut scriptum est. Si quis est domini, iungatur mihi, ait Moyses, Congrega- *Exodi.32.*
tique sunt ad eum omnes filij Leui. quibus ait, Ponat vir gladium super fœmur suum. Ite & re
dite de porta vsq; ad portam per medium castrorum,& occidat vnusquisque fratrem suum,&
amicum & proximum suum. Feceruntq; ita, cecideruntq; quasi viginti tria milia hominum. Et
ait Moyses, Consecrastis manus vestras domino hodie vnusquisque in filio & fratre suo, vt de *Numer.25.*
tur vobis benedictio. Item, Phinees Eleazari filius, filij Aarō sacerdotis, pro eo quòd ingressus
est post virum Israelitem in lupanar, & perfodit ambos simul, virū scilicet & mulierē, idcirco
sic de illo dominus locutus est, Ecce do ei pacē fœderis mei, & erit tam ipsi quàm semini illius
pactum sacerdotij sempiternum. Nunc ita non est, neq; enim sacerdotibus occidere, aut de illis
qui occi-

qui occiderunt ſacerdotes, fieri licitum eſt, ex quo euangelici ſacerdotij princeps hic ipſe Chri-
ſtus dixit Petro gladium educenti, cum percuſſiſſet ſeruum principis ſacerdotũ, & amputaſſet
Matt. 26. auriculam eius. Conuerte gladium tuum in vaginam, omnes enim qui acceperint gladiũ gla-
dio peribunt. Igitur quicquid de aliis fit, qui cum ſint laici, voluntario propoſito arma depo-
nunt, ſacerdotibus cunctiſq; altaris Chriſti miniſtris decretum eſt neceſſariò ſeruandum, vt cõ
cidant gladios ſuos in vomeres, & haſtas ſuas in ligones, & nõ diſcant vltra belligerare, quod
licitum erat prius (vt iam dictum.) Quod deinde ſequitur. [Et ſedebit vir ſubtus vineam ſuã, "
1. Timot. 9. & non erit qui deterreat eum.] Sic adimpletur vt Apoſtolus ait: Habentes victum & veſtitũ, "
his contenti ſitis. Is enim rectè dicitur, ſedere ſubtus vineam ſuã, & ſubtus ficum ſuam, qui pro-
priis vel conceſſis contentus, rem non cõcupiſcit aut inuadit alienã. Profectò nec in hac parte
antiquus ille populus iuſtificari poteſt, quia videlicet, niſi dominus vineas & ficus alienas pro-
miſiſſet ac dediſſet, nequaquam legem eius tam facile ſuſcepiſſet. At verò ſeptẽ mulieres quæ
virum vnum apprehenderunt, panẽ, inquiunt, noſtrũ comedemus, & veſtimentis noſtris ope-
Eſaia. 4. riemur, tantummodo inuocetur nomen tuum ſuper nos, aufer opprobrium noſtrũ, id eſt, vni-
uerſæ gentes, de quibus hic ſermo eſt, per ſeptiformem ſpiritum ad Chriſtum conuerſæ, nequa
quam pro ſuſceptæ fidei mercede hoc expetunt, vt dei illis regiones aliorũ, & labores alienos
poſſideant, ſed ſuis cõtentæ, quæ ante Chriſti euangelium poſſederant, Hoc tantùm expetunt
vt inuocetur nomen eius ſuper eas, & remiſſione percepta, careant opprobrio peccatorum. Et
quia non ſufficit ad perfectionem quod dixerat, & ſedebit vir ſubter vineam ſuam, & ſubter
ficum ſuam, iungit quod perfectum eſt, & nõ erit qui deterreat eum. Quod quã verum ſit, in-
numera probant milia martyrum, quos perſecutores deterrere non potuerunt, tollendo non
ſolùm ficus & vineas, verumetiam & animas, tradentibus illis corpora ſua propter deum ad "
ſupplicia. Hæc prophetia vera eſt. [Quia os domini exercituum loquutum eſt, quia omnes po "
puli ambulabunt in nomine domini vnuſquiſq;, nos autem ambulabimus in nomine domini "
noſtri in æternum & vltra.] Bona & firma ratio, confirmans quòd nõ ſit qui deterreat eiuſ-
modi, quia videlicet omnes populi, ſubauditur, illi duntaxat, qui nõ confluxerunt ad illũ mõ-
tem domini, quorum Chriſtus deus nõ eſt, ambulabunt in nomine dei ſui, id eſt, in cura vẽtris
1. Cor. 6. ſui, qui videlicet venter eorum deus eſt, & idcirco potuerunt deterreri. nos autem nõ ſic. Nos
enim deum alium habemus, ſicut ſcriptum eſt: Non enim eſt deus noſter vt deus eorum, quia
videlicet tranſitorius eorum deus venter eſt, ſecundum quem ambulant temporaliter, noſter
autem deus iſte mons domus domini Chriſtus eſt, cuius in nomine ambulabimus in æternum
& vltra, quia nobiſcum eſt, & erit vſq; ad cõſummationem ſęculi & vltra. Sequitur. [In die illa "
dicit dominus, cõgregabo claudicantem, & eã quã eiecerã colligam, & quam afflixerã, & po- "
nam claudicantem in reliquias, & eam quę laborauerat in gentem robuſtam, & regnabit do- "
minus ſuper eos in monte Syon, ex hoc nunc vſq; in ſęculum.] Quæ hactenus dicta ſunt ab eo "
quod ait, & fluent ad eum populi, & properabunt gentes multæ, vſq; ad præſentem verſiculũ
promiſſio & tantùm de electione gentium, præſens autem verſiculus electionem & ſocietatẽ
Iſrael claudicans, gẽtilitas eiecta dicitur. prædicat vtrorũq;, Iudæorum ſcilicet & gentium. Nam congregabo, inquit, claudicantem,
ſubauditur Iſraeliticam gentem, & eam quam eieceram & afflixeram, colligam ſcilicet aliam
gentem, imò gentilitatem. Et rectè gens Iſraelitica claudicans, & gentilitas eiecta dicitur &
afflicta, quia videlicet Iſrael nõ penitus eiectus à deo fuerat, neque omnino cum deo ambula-
bat, ſed in duas partes claudicabat, partim dominum deum, partim Baal colendo, & cætera
Geneſ. 32. deorum portenta, gentilitas autem penitus eiecta, continuò per omnes generationes, errore
fuerat afflicta, Amplius autem & deterius gens Iudaica, in illa die, de qua nunc ſermo eſt, clau
dicans apparuit, ſecundum typum vel figuram quæ in parte eius Iacob præceſſit, quando cũ
angelo luctatus eſt, & vicit, & ille tetigit neruum fœmoris eius. Cuius rei myſterium paulisper
nunc attingere libet. Iacob cum deo luctatus eſt, & victor benedictionem extorſit, quaſi inuito
& nolenti ac dicenti: dimitte me, iam enim aſcendit aurora, quia videlicet ſic futurum erat, vt
comminaretur deus, ſeſe à ſemine eius recedere, propter peccata gentis eiuſdem rebellis & in-
credulæ. Quod vt primùm loquutus eſt ad Moyſen his verbis propter vitulum quem fecerãt.
Exod. 32. Dimitte me vt iraſcatur furor meus contra eos, & deleam eos, faciamq; te in gentem magnã,
ille conſurrexit in confractione, id eſt, in nimia mentis humilitate, ſtans in conſpectu eius, deũq;
reluctantem, homo colluctans tenuit ne hoc faceret. Ex hoc longo reluctamine detentus eſt
deus, quoties ab illa gente propter peccata eſt auerſus, quia nullo tempore defuerunt fideles in
populo illo, in quibus tam ſecundũ fidem, quàm ſecundum carnem eſſet pater Iacob, quorum
meritis & precibus vehementiſſimis fuit obſtrictus, nec ante dimiſſus donec benediceret Iacob,
Gene. 22. donec impleret benedictiones ſuas legiſlator, dando benedictionem illam in qua benedicerent
omnes gentes, ſicut ad Abraham loquutus eſt, quæ videlicet benedictio in ſemine eius, gratia
ſancti ſpiritus eſt per paſſionem Chriſti effuſa in omnes nationes. Tunc enim verè deus Ia-
cob benedixit in ſanctis Apoſtolis omni benedictione ſpirituali, neruus autem fœmoris eius
emarcuit,

emarcuit, quia quicquid carnaliter agere vel sacrificare solebant, reprobatum est. Omnes etiã
genealogię pro fabulis ex tunc reputatæ sunt, quoniam velut hic qui solus texendarum cau-
sa fuerat generationum. Sola fides prædicatur, & de carne eius siletur. Et quia in Apostolis,
& aliis quamlibet paucis fides comprobata est, tanquã firmus pes, in multis autem carnis sola
gloriatio est, vtique tanquam pes infirmus, rectè nunc Iacob in posteritate sua claudicare dici-
tur. Igitur in die illa dicit dominus, congregabo claudicãtem, & eam quam eiecerã colligã, &
quam afflixeram, id est, sic vtrunq; assumam, vt nullam Iudæi & Gręci distinctionẽ faciam.

Et quasi quæreres, quomodo congregare se dicat claudicantem, & quomodo colligere eie-
ctam siue afflictam. ponam, inquit, claudicantem in reliquias, & eam quæ laborauerat, in gẽtẽ
robustam. Vt dictum, ita & factum est, quia claudicantẽ Israel, euangelica gratia non plenariè *Roma. 12.*
collegit, sed in reliquias posuit, id est, de illo reliquias assumpsit, de quibus & Apostolus seip-
sum esse contestatur his verbis. Nunquid repulit deus populũ suum? Absit Nam & ego Israe-
lita sum, ex semine Abraham, de tribu Beniamin. Et subinde, Quid dicit Heliæ diuinũ respon
sum? Reliqui mihi septem milia virorum qui non curuauerunt genua ante Baal Sic ergo & in
hoc tempore reliquiæ secundũ electionem gratiæ saluæ factæ sunt. Item, Esaias autem, inquit,
clamat pro Israel. Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquiæ saluæ fient.

Itaque claudicantem quãuis ex maxima parte claudicando offenderit, in reliquias ponam *Esaiæ. 10.*
ait, illam autem quæ laborauerat non vtcunque refocillabo, sed ponam in gentem robustam, *Electa in*
id est, collectã de gentibus ecclesiam, sic spiritu fortitudinis induã, vt sicut multitudine fœcũda, *gentem ro-*
sic & victoriis sit gloriosa, fiat res admiratione digna, vt dicatur de illa. Quæ est ista, quę ascẽ- *bustam po*
dit sicut aurora consurgens, pulchra vt luna, electa vt sol, terribilis vt castrorũ acies ordinata? *nitur.*
Verè robusta, verè vt castrorum acies ordinata. Nam (vt de cæteris taceam) quorum tota spi *Contic. 6.*
ritualis est pugna contra hostes inuisibiles, & contra carnis vitia. Quis milites eius, eos dunta-
xat quos martyres suos vel Christi nuncupat, dinumerare queat? Nouimus reliquias illas, sci-
mus istam gentem robustam, totum quod sunt, esse gratiæ non debiti, vnde & gratias agen-
tes dicunt in Apocalypsi, Quoniam occisus es, & redemisti nos deo in sanguine tuo ex omni
tribu, & lingua, & populo, & natione, & fecisti nos deo nostro regnum & sacerdotes, & regna- *Apoc. 5.*
bunt super terram. Ergo dominus, de quo hic tandẽ dicitur, & regnabit dominus super eos in
monte Sion, ex hoc nunc & vsque in æternum. Veraciter nominatur rex regũ & dominus do- *Dominus*
minantium, quia quorum est rex, ipsi omnes reges & sacerdotes sunt, & in æternũ regnabunt, *rex regum.*
Quod aũt hic dominus regnãs super eos in monte Sion, propria sit filii persona, ipse in psalmo
testis est, dicens. Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, prędi- *Psalm. 2.*
cans præceptum eius. dominus dixit ad me filius meus es tu. Mons autem Sion non dubium,
quin sit cælestis ecclesia, iuxta dicta Apostoli. Et accessistis, inquit, ad Sion mõtẽ & ciuitatẽ dei
viuentis, Hierusalem cælestem, & multorum milium angelorum frequentiam, & ecclesiã pri-
mitiuorum qui inscripti sunt in cœlis. Nec vero repetere opus est, quàm vtiliter nũc Christus,
nunc Christi ecclesia cælestis montis Sion, siue montis domus domini appellatione in pręsenti
prophetia significetur, videlicet propter illud quod pręmissum fuerat, Sion causa vestri, quasi *Supra 3.*
ager arabitur, & mons templi erit in excelsa syluarum, vt offensio, vel odiũ, quod contra pro-
phetas his auditis magis efferuescere poterat, sapiter mitigetur, dum de rebus aliis sub eisdem
nominibus gloriosa dicuntur. Si tanta & tam gloriosa meritò dicuntur de gentibus ad istum
montẽ domini confluentibus, & de reliquiis claudicantis, id est, Iudaici populi, quæ in idipsum
congregandæ præuidebantur, Quid de primitiis eiusdem populi, id est, de primitiua ecclesia,
vel ad primitiuam ecclesiam patriarcharũ & prophetarum, & omnium electorũ dici debuit,
qui Christi aduentum præcesserunt & expectauerunt, & non acceptis promissionibus omnes
defuncti sunt, ex quibus ipse Christus secundũ carnem? Nam de illa parte, siue ad illã partem
tam bonam, nihil propriè conueniens præsentis prophetię textus hactenus est elocutus, sed ni-
" mirum ad illam dicuntur ea quæ cõtinuò sequuntur: [Et tu turris gregis nebulosa filia Sion,
" vsq; ad te veniet, & veniet potestas prima regũ filiæ Hierusalem. Nunc quare mœrore cõtra-
" heris? Nunquid rex nõ est tibi, aut consiliarius tuus periit, quia cõprehendit te dolor sicut par-
" turiẽtem?] Filia nanq; Sion, siue filia Hierusalem præsenti loco ipsa est primitiua ecclesia, pa-
triarcharũ & prophetarũ, cæterorumq; sanctorũ, quæ mœrore cõtrahebatur, dum ab ea Chri- *Filia Sion*
stus expectaret, quasi regem nõ habens, aut consiliariũ, cum in promissione & spe teneret eum. *primitiua*
Dicitur aũt nunc idcirco filia Sion, siue filia Hierusalẽ, quia videlicet dum in hoc seculo pere- *ecclesia di-*
grinaretur, mente pendebat ad illam Sion ciuitatem dei viuentis Hierusalem cœlestẽ, & mul- *citur.*
torum milium angelorum frequentiam, vt Apostolus ait, quorũ ministerio fruens, supernis vi
sionibus, & crebris promissionibus, quasi materno lacte filia dulcis lactabatur, nutriebatur, & *Hebręo. 12.*
beata spe cõsolata cõfortabatur. Tali filiæ tũc dicitur, Et tu turris gregis nebulosa, subauditur
consolare, & habeto claritatẽ lætitiæ, quia veniet potestas prima vsq; ad te. Turris idcirco nũc *Turris gre-*
vocatã, quia & visibiliter & inuisibiliter tanq̃ forte pręsidiũ firmauerat illã deus, visibiliter tẽplo *gis.*

Esaiæ 5. & altari, de quo Esaias, & ædificauit, inquit, turrim in medio eius, inuisibiliter autem angelorũ
Cant. 4. agminibus. Sed & in Cantico canticorum ad eam dicitur. Sicut turris Dauid collum tuũ, quæ
ędificata est cum propugnaculis. Mille clypei pendẽt ex ea omnis armatura fortiũ. Hoc eiuum,
sritè perpendimus, tam puchrè quàm verè ad illam dicitur, de qua omnem armaturã, id est,
omnem canonicam scripturam accepimus, qua armati sumus, sine qua inermes essemus nos
omnes, quicunq; de gentibus ad Christi militiam vocati quippiam fortiter loquimur aut agi-
mus. Totum quippe vetus, totum nouũ testamentũ ex illa est. Rectè ergo dicitur turris, & tur-
ris gregis. quia videlicet nos, qui grex domini sumus, nos populus eius, & oues pascuæ eius,
in illa protegimur, & defendimur. Et hęc quidẽ turris nebulosa dicitur, nimirũ propter crebras
aduersitates, & propter mœrorem quo cõtrahebatur, eo quòd nondũ venisset suus qui sederat
in eadẽ turri rex, & propter despectionem, qua sæpe ab inimicis insultantibus despecta est, sed
Infra. 7. nihilominus lucida erat & est. Nam alibi, cũ sedero, inquit, in tenebris, dominus lux mea est.
Iram domini portabo, quoniã peccaui ei, donec iudicet causam meã, & faciat iudiciũ. Educet
me in lucem, videbo iustitias eius. Siue etiam idcirco nebulosa, quia incredulorum multitudo
semper inuenta est in illa, sicut præfiguratũ est & in templo, quod à Salomone ædificatum est,
3. Reg. 8. & in monte Sina, quando lex data est. Nam & illic montẽ nubes densissima operuit, & illic ne
Exodi. 20. bula impleuit domum domini, & non poterant sacerdotes stare, & ministrare propter nebulã.
Quid tibi dicã ò talis filia Sion? Vsque ad te veniet, & veniet potestas prima regnũ filiæ Hieru
salem. Quia parum videbatur esse quod dixerat, vsque ad te veniet, subauditur ipse qui regna
bit dominus, meliorauit bonum nuncium repetendo ac dicendo. Et veniet potestas prima, ve
niet regnũ tibi primũ filiæ Hierusalem. Sic nanq; futurũ erat, & sic factum est. Venit enim po-
Iohan. 1. testas in aduentu regis & domini, videlicet illa magna & miranda potestas, quam tam breui-
Matth. 4. bus verbis Euangelista pulchrè exprimit dicendo, Quotquot autem receperunt eum, dedit eis
potestatem filios dei fieri, Et illud regnum, de quo ait, pœnitentiã agite, appropinquabit enim
Rom. 3. 10. regnũ cœlorũ. Hoc regnũ tibi filia Hierusalẽ, hæc potestas ò filia Sion vsq; ad te veniet prima,
id est, primum tibi danda. Nam licet Apostolus dicat, distinctionẽ non esse Iudæi & Græci, &
non esse personarũ acceptionẽ apud deum, tamẽ idem dicit, primum Iudæo & deinde Græco.
Item, Quid ergo, inquit, amplius est Iudæo, aut quæ vtilitas circuncisionis? Multũ per omnem
modum. Primum quidem, quia credita sunt illis eloquia dei. Quid enim si quidam illorũ non
crediderunt? Nunquid incredulitas illorũ fidem dei euacuauit? Absit. Est autẽ deus verax, &c.
Igitur tibi potestas prima veniet, ò filia Sion, & primũ regnũ, quia videlicet vos sancti patriar-
chæ & prophetæ, vos sancti apostoli & cæteri de illo populo sancti, rectè primum in regno &
potestate filiorũ dei, possidetis locum. Cum ita sit ò filia Sion, siue filia Hierusalem. nunc quare
Mœror fi- mœrore contraheris? Nunquid rex non est tibi, aut consiliarius tuus periit, quia comprehendit
liæ Sion. te dolor, sicut parturientem? Deniq; tũc temporis, & ex eo quo ad Abraham seminis, quod est
Christus, repromissio facta est, ita Sion siue Hierusalẽ, id est, multorũ animæ sanctorum patriar
charum & prophetarum, regum & omnium iustorum mœrore contrahebantur, cupientes vi-
dere promissionis effectum, & comprehendit eos dolor velut parturientiũ, sicut mirabili signo
Apocal. 12. significatur in Apocal. cum dicit, Et signum magnum apparuit in cœlo, mulier amicta sole, &
luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarum duodecim, & in vtero habens, & cla-
mabat parturiẽs, & cruciabatur vt pariat. Illa Sion, hæc ipsa Hierusalẽ erat, illa mulier amicta
sole, & luna sub pedibus, id est, Christũ habẽs in promissione, & abundãs atque præeminẽs bo-
nis temporalibus, & in capite eius corona stellarum duodecim, id est, in initio gẽtis filii Iacob,
patres tribuum duodecim, & in vtero habens scilicet promissionis fidẽ, & spem in corde reti-
nens clamabat parturiẽs, & cruciabatur vt pareret, quia videlicet magno desiderio videre de
siderabat rem, cuius habebat spẽ, sicut mulier desiderat videre natũ, quẽ portat conceptũ. Hũc
dolorem miro modo spiritus sanctus, sanctorum omniũ cõsolator & arguit & excitat. Arguit
enim dicendo. nunc quare mœrore contraheris? Nunquid rex nõ est tibi, aut consiliarius tuus
periit, quia comprehendit te dolor sicut parturientẽ, Excitat subiungendo confestim, [Dole &
satage filia Sion, quasi parturiens.] Sciendum ergo, quia dolentium in partu magna distantia 20
1. Reg. 4. est. Alicuius enim anima in partu prę dolore egreditur, & si dicatur ei: ne timeas quia filium pe
Gene. 35. peristi, siue vt alibi legimus: noli timere, quia & hunc habebis filiũ, nõ respondet neque animad
uertet. Secundum huiusmodi similitudinẽ, Spiritus sanctus ecclesiã venturi Christi matrẽ do-
lere noluit. Quamuis enim prius morerentur sancti, quã viderent illum Christũ domini, tamen
habere debebant & habebant fidem resurrectionis et futuri seculi, quod videlicet quamuis ex-
pectantes morerẽtur, nihilominus tamẽ illũ & extra carnẽ, & in carne sua postmodũ visuri es-
sent. Igitur cũ dicit, Nunquid rex nõ est tibi, aut cõsiliarius tuus periit, quia cõprehendit dolor
sicut parturientẽ, ab eodẽ hortatur sanctos omnes, vt nõ contristẽtur sicut & cęteri qui spẽ nõ
habẽt. Cũ autẽ protinus subiũgit, dole & satage quasi parturiẽs. Ad hoc hortatur, vt cõtristẽtur
2. Cor. 7. secũdum deum, id est, vt in tristitia siue dolore nõ amittãt spei fiduciã, & fidei rationem. Vnde
notandum,

notandum, quòd non dicit hic tantummodo quasi parturiens, sed dole, inquit, & satage, id
est, in dolore spem firmam tene, addit q; quasi parturiēs, quia videlicet sicut parturiēs tandem
doloris sui videt fructum, & iam non meminit pressuræ propter gaudiū, quia natus est homo *Iohan.16.*
in mundū, ita tu videbis liberantem & redimentem te dominum, & dolor tuus conuertetur
in gaudium. Hoc intelligentem est per id quod sequitur. [Quia nunc egredieris de ciuitate, &
habitabis in regione, & venies vsque ad Babylonem, & ibi liberaberis, ibi redimet te dominus
de manu inimicorum tuorum.] Quantum ad exteriorem literæ textum, istam intelligimus Iu
dęorū captiuitatē notissimam, qua in Babylonem ducendi, & de qua post annos septuaginta
erant reducēdi. At verò spiritualiter aliam nouimus Babylonem, sicut Sion istam scimus siue
Hierusalem, de qua nunc loquitur, viuentis dei ciuitatem, id est, vniuersalem sanctorū & ele-
ctorum omniū societatē, cuius rex & conciliarius Christus est, qui in præsenti loco per prophe-
tam prænunciatur. Vniuersalem ergo huius Sion captiuitatem, quæ in Adam accidit, prę ocu
lis habentes, dignius ac locupletius verba hæc intelligimus, dum pręmisso, Dole ac satage filia
Sion quasi parturiens, subiungit: quia nunc egredieris de ciuitate, & habitabis in regione, & ve-
nies vsque ad Babylonem, ibi liberaberis, ibi redimet te dominus de manu inimicorum tuorū.
Nunc, inquit, id est, ante illud nouissimū dierū, in quo fiunt illa quæ prædixi, manifestato mōte
domus domini, qui Christus est, interim dum morā facit, & nondū venit qui venturus est, tu e-
gredieris de ciuitate, & habitabis in regione, & venies vsque ad Babylonē, id est, præiudicata
in Adam, nasceris extra paradisum, vndè ille expulsus est, & tu pariter cum illo, cuius in lum-
bis eras, & manebis in præsentis seculi captiuitate, & post habitationem huiusce regionis ve- *Genes.37.*
nies, vsque in Babylonem, scilicet moriendo, et per mortem descendendo ad tenebrarum infer
nalium confusionem, quo & sancti descenderunt patres tui, sicut vnus ex maximis illorū dicit,
Descendam ad filium meum lugens in infernum. Ibi liberaberis, ibi redimet te dominus de ma *Actor. 2.*
nu inimicorū tuorum. Descendet enim illuc deus & dominus dei filius, liberator & redemptor
tuus ꝓpter te homo fact', & passus, crucifixus, mortuus, & sepultus, & deinde suscitatus à mor
tuis solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat teneri illum ab eo. Hoc modo redi-
met te de manu inimicorū tuorum, scilicet malignorū spirituū, pretiū dando pro te sanguinē
suum, vt nihil iuris habeāt in te propter originale peccatū. Hoc de illa spirituali Babylone, &
de inuisibilibus inimicis tuis dominus dixit. Nunc demū de visibilibus inimicis tuis audi quid
idē ipse dicat. [Et nunc congregatæ sunt gentes multæ, quæ dicūt, lapidetur, & aspiciat in Siō
oculus noster. Ipsi verò nō cognouerūt cogitationes domini, & non intellexerūt consiliū eius,
quia congregauit eos quasi fœnum areæ. Surge & tritura filia Sion, quia cornu tuum ponam
ferreum, & vngulas tuas ponam æreas, & comminues populos multos, & interficies domino
rapinas eorū & fortitudinem eorū domino vniuersæ terræ.] Quis hoc nesciat, quòd super istā *Genes.4.*
Sion gentes multæ congregatæ sunt ab initio seculi, ex quo Cain funestus primum ciuem ci-
uitatis huius fratrem suum Abel interfecit? Pleni sunt sacri libri lachrymabilibus historiis, &
passim per omnem ferè paginam diuinam gemitus huius Sion audiuntur, dum veniūt gentes *Psalm.78.*
& ponāt morticina seruorum tuorum deus escas volatilibus cœli, carnes sanctorū tuorū be-
stiis terrę, dum effundunt sanguinem ipsorum tanquam aquam in circuitu Hierusalem, & nō
est qui sepeliat. At illi nulla miseratione gementi Sion compatiūtur, sed pertinaci crudelitate
semetipsos cohortātur dicentes, Lapidetur ista Sion, id est, nullus ei parcat. Et optando dicūt,
Aspiciat in Sion oculus noster. Quo dicto vehemens innuitur odiū & inuidia, quæ non leuiter
exaturari possit, nisi multarum aspectu miseriarum. Quo cum potiti fuerint, maligno risu sol
uuntur, & crudeli plausu tripudiant dilatantes os suum, sicut scriptū est, atque dicentes, Eu- *Psal.34.*
ge euge viderunt oculi nostri, subauditur mala huius quæ desiderauimus, & hoc bene conti-
git nobis. Ipsi autem, inquit, non cognouerunt cogitationes domini, & non intellexerunt con-
silium eius, quia congregauit eos quasi fœnum areæ. Et est sensus. Cōgregatæ sunt gentes su-
per te, & in sua gloriantes multitudine, præsentia tantùm & manifesta potuerunt videre, scili-
cet & tuam calamitatē, & suam in hoc mundo prosperitatem, sed hoc non cognouerunt ne-
que intellexerunt, quid in futurum dominus cogitauerit, & quale super te & super illos consi-
lium inierit. Sed ecce consilium, & cogitationes eius dico tibi, quia congregauit eos quasi fœnū
areæ, subauditur, vt congregatis illis dicat tibi. Surge & tritura filia Sion, quia cornu tuum po *Esaiæ 40.*
nam ferreū, & vngulas tuas ponam æreas, & comminues populos multos, & interficies domi
no rapinas eorū, & fortitudinē domino deo vniuersæ terrę. Et est sensus, Quamuis fortes & ro-
bustos esse arbitrentur, nimirū cum sint caro, sic sunt quasi fœnum, quia omnis caro vt fœnum,
et omnis gloria eius tanquam flos agri. Et verè fœnum est populus. Itaq; sicut fœnū in agro ad
tempus viret, et in tempore suo aridū deportatur ad aream, ibiq; ferris dentatis siue plaustris
ferreis trituratur, at tritico recondito, stipula et paleæ proiectæ igni tradūtur. Sic tu ò Siō o-
mnes gentes quæ cōgregatæ sunt, super te superbientes atq; luxuriantes, velut viride fœnum
in iudiciū domini triturabis atq; cōminues, ita duntaxat, vt quicunq; ex illis sese in humilitate

Christus vt cornu ferreum, apostoli vt vngulæ æreæ.

deposuerint, eos tanquam triticum domino, vniuersæ terræ consecres, interficiendo quicquid in eis vitiosum erat, quicunq; autem pertinaci superbiæ vento sese subleuauerint, eos velut stipulam & paleam perpetuo igni trades. Neque enim resistere tibi poterunt cornu ferreum, & æreas vngulas habenti, quod videlicet cornu tuum insuperabilis rex & magnificus triumphator Christus est, quæ vngulæ tuæ Apostoli de tua carne geniti sunt, fide solidi, verbo tinnuli velut æs, quod metallum valde sonorum est. Nam in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum, & non sunt loquelæ neque sermones, quorũ non audiantur voces eorum. Hactenus ad illam quæ vera est Sion & vera Hierusalem sermo est sic incipiens, & tu turris gregis nebulosa filia Sion. Nam de illa Hierusalẽ terrena quæ occidit prophetas, &

Hierusalem terrena, dicitur filia latronis.

lapidauit eos qui ad se missi fuerũt, audi quid dicatur, [Nunc vastaberis filia latronis. Obsidionem posuerunt super nos, in virga percutient maxillam iudicis Israel.] Cuius vel quanti iudicis? Nimirum eius qui & magnus deus est, & humilis apparuit; quod multũ cautè sicut eo tempore opus erat, sequentibus verbis prædicatur. [Et tu Bethleẽ Ephrata, paruulus es in milibus

CAP. V.

Iuda, ex te mihi egreditur, qui sit dominator in Israel, & egressus eius ab initio à diebus æternitatis. Propter hoc dabit eos vsque ad tempus in quo parturiẽs pariet, reliquiæ fratrum eius conuertẽtur ad filios Israel.] Sicut iam dictum est ad illam, & de illa Hierusalem quæ prophetas occidit, sermo est. Nunc (inquit) vastaberis ò tu, nõ verè filia Sion, sed verè filia latronis, videlicet quæ virum homicidam & latronem Barrabam tibi dimitti petisti, autorem verò vitæ interfecisti. Nunc inquã vastaberis, nunc circundabunt te inimici tui vallo, & circundabunt te & coangustabunt te vndiq;, & ad terram prosternent te & filios tuos qui in te sunt. Quam ob causam sic vastaberis, & cur prosternentur filij tui? Obsidionem (inquit) posuerunt super nos, in virga percutient maxillam iudicis Israel, Super nos prophetas & sapientes & scribas obsidionem posuerunt, id est, ex nobis occiderunt & crucifixerũt, & ex nobis flagellauerunt in synagogis suis, & de ciuitate in ciuitatem persecuti sunt. Nam hoc totum fuit obsidionem ponere super nos, quia sic voluerunt claudere ora nostra, ne doceremus in nomine iudicis Israel, cuius maxillã in virga percusserunt, in virga inquam, id est, in arundine qua percutiebãt eum spinis coronatum, sibi potestate concessa, quemadmodũ ait, sed hæc est hora vestra & potestas tenebrarum. Per partem totã, id est, per maxillæ percussionẽ, totam eius significabat passionem. Pulchre nimirum, quia passionis eius hoc fuit initium, quod vnus assistens ministrorum, dedit illi alapã dicẽs. Sic respõdes pontifici? Proterua crudelitas, crudelis proteruia lictoris, & scurræ, qui dum adulatur domino suo pontifici, & ei placere vult, assiliens coram percutit in maxillã iudicem Israel, nec solius Israel, sed et omnium hominum, quia ipse est qui constitutus est à deo iudex viuorum & mortuorum. Et vt amplius perhorrescas temeritatem nebulonis, qui percussit, ille iudex non tantum homo, sed & deus est. Hoc enim verbis sequẽtibus testatur, Et tu Bethleem Ephrata, paruulus es in milibus Iuda, ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel, & egressus eius ab initio à diebus æternitatis. Quid enim est quod & egredietur ex te ò Bethleẽ, & nihilominus egressus eius ab initio à diebus æternitatis, nisi quia duæ sunt eius egressiones, id est, natiuitates, altera secundum carnem, qua egredietur ex te ò Bethleem ex semine Dauid, altera secundum diuinitatem, qua non egredietur, sed egressus eius, inquit, iamdudum exactus est. non ex mundo, sed ab initio, nõ in diebus temporalitatis, sed à diebus æternitatis. Nam in principio erat verbum, & verbum erat apud deum, et deus erat verbum. hoc erat in principio apud deũ. Igitur et Deum & hominem testatur hic esse illum iudicem Israel, sed hoc taliter edici, vt vulgo intelligeretur, tunc temporis nõ expediebat. Quomodo enim audire paterentur, quod qui deus Israel erat homo futurus, & in maxilla percutiendus esset? Cautè ergo et prudenter propheticus sermo dispensatur, dum à facie filiæ latronis, cui loquebatur dicens, nunc vastaberis filia latronis, etc. sese repẽtè auertit, & ad aliam, id est, Bethleem sese cõuertit, & eidem sic loquitur, vt & veritatẽ vtriusq; naturæ, scilicet diuinæ & humanæ in Christo testificetur, & eandem testificationem, talibus verbis enunciet, vt non ab illis qui surdi sunt vel erant, & aures audiendi non habebant, tunc temporis facile perciperetur. Quod autem Bethleẽ & Ephrata vnius eiusdẽq; ciuitatis Dauid, siue castelli, vbi erat Dauid, vocabula sint, habemus ex scriptura dicente. Mortua est ergo Rachel, & sepulta in via, quæ ducit Ephratã, hæc est Bethleem. Porro cum dicit, Et tu Bethleẽ Ephrata, paruula es in milibus Iuda, subaudiendum est apud homines, quorum in oculis vix paruus viculus es, qui non cælestem, sed terrenã quantitatem attendunt, sed profectò apud deum non minima es. Alioquin nisi cum eadẽ affirmatione qua dicit paruula es, & ex opposito ista negatio in prophetæ sensu intelligatur, sed nõ apud deum minima es, tanquam si dicat, Paruula siue minima videris, sed nõ minima es, dissonanter testimoniũ hic in Euangelio sumptũ videbitur, vbi principes sacerdotũ & scribæ sciscitanti Herodi sic respondisse narrantur. Et tu Bethleem terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda. Cum enim hic dicat paruula es, & illic scriptũ sit, nequaq̃ minima es, perspicue litera dissonat, sed in sensu clara consonãtia est, vt cũ propheta dicit, paruula es, subaudias in

Matth. 28.
Luca 19.
Mat. 23.
Iohan. 18.
Actor. 10.
Duplex Christi egressus.
Iohan. 1.
Bethleem et Ephrata vnius oppidi vocabula.
Genes. 35.
Matth. 2.

oculis

oculis omnium hominum, & cum Euangelium dicit, nequaq̃ minima es, subintelligas apud
deum. Quod deinde subiungitur, propter hoc dabit eos vsque ad tẽpus in quo parturiens *Psalm. 62.*
pariet, & reliquiæ fratrum eius conuertentur ad filios Israel, manifeste completũ, atque adhuc
complendum est. Nam quia tanti iudicis Israel maxillam percusserunt, qui secundum carnem
de Bethleem ex semine Dauid egressus est, & cuius egressus secundum diuinitatem, à diebus
æternitatis est, idcirco dedit eos idem iudex, subauditur, in manus gladii, & in captiuitatem in
omnes gentes, & in partes vulpium, id est, malignorũ spirituum. Vsquequo sic dabit eos? Vsq; *Esaie.10.*
ad tempus (inquit) in quo parturiens pariet. Parturiens dicitur, non ista filia latronis, id est, ter-
rena Hierusalem, quæ deo sterilis est, sed illa spiritualis Hierusalẽ, siue Sion, cui supra dixerat.
Dole & satage filia Sion quasi parturiens. Illa nanq; mater pariet, subauditur Iudæorũ, siue Is-
raelis reliquias, iuxta illud. Si fuerit numerus filiorum Israel quasi arena maris, reliquiæ conuer
tentur ex eis. Nam hoc est, quod hic protinus subiungit. Reliquiæ fratrum eius conuertentur
ad filios Israel. Cuius eius? Nimirum ipsius iudicis Israel, quia fratres eius secundum carnẽ ip-
si Iudæi sunt, qui maxillam eius pecusserũt. Tempus quo illud fiat tunc erit, cum plenitudo gẽ
« tium intrauerit. Sequitur, [Et stabit & pascet in fortitudine domini, in sublimitate nominis do
« mini dei sui, & conuertentur, quia nunc magnificabitur vsque ad terminos orbis terræ.] Iu-
dex Israel sicut iam dictum est propter hoc dabit eos, quia percusserunt maxillam eius, & ipse
surgens à mortuis stabit, subauditur à dextris dei fortis & sublimis, iuxta quod in Actibus apo *Act.7.*
stolorum scriptum est Cum autem esset Stephanus plenus spiritu sancto intendens in cœlum,
vidit gloriam dei, & Iesum stantem à dextris dei, & ait. Ecce video cœlos apertos, & filium ho-
minis stantem à dextris virtutis dei. Stabit ergo, id est, pro suis morientibus pugnabit ipse vi-
ctor mortis, & pascet, subauditur populum suum, vtpote diues & præpotens rex in fortitudine
domini, in sublimitate nominis domini dei sui, id est, sicut fortis deus habens nomen sublime,
quod est super omne nomen, videlicet quale nomen habet pater, qui propter assumptam hu-
manitatem dicitur & est dominus deus eius. Nam & ipse loquitur, ascendo ad patrem meum,
& patrem vestrum, deum meum, & deum vestrum. Et conuertentur ait, quia nunc magnifica
bitur vsque ad terminos terræ. Hoc ipsum quod hic dicit. & pascet, & conuertentur, etc. mani *Iohan. 29.*
festius in psalmo expressum habemus. Ait enim, Edent pauperes & saturabuntur, & laudabũt *Psalm. 21.*
dominum, qui requirunt eum, viuent corda eorum in seculum seculi. Reminiscentur & cõuer-
tentur ad dominum vniuersi fines terræ. Pascet ergo scilicet terminos terræ, quoadusq; magni
ficabitur, non qualicunq; edulio, sed corporis & sanguinis sui sacramento, quod edentes & bi-
bentes, pauperes saturabuntur, nam corda eorum, id est, animæ viuent in seculũ seculi, quem-
admodum ipse dicit, Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum, & panis quem ego *Iohan.6.*
« dabo, caro mea est pro mundi vita. Sequitur. [Et erit iste pax Assyrius cum venerit in terram
« nostram, & quando calcauerit in domibus nostris.] In nonnullis codicibus legitur Assyriis, &
ordinatior litera videtur, si enim legendum est Assyrius, cur præpostere & dicere maluit, As-
syrius cum venerit, quàm dicere cum Assyrius venerit? Itaque secundum vtranq; literã expo- *Assyrius,*
nendum est, & primum secundum hanc literaturã, & erit iste pax, Assyrius cum venerit in ter *diabolus.*
ram nostram. Quando venerit diabolus, ait beatus Hieronymus, qui dicitur Assur super terrã
regionemq; credẽtium, & eorũ quos pascet dominus in fortitudine & in sublimitate nominis
domini dei sui, & calcauerit eos tribulationibus variis, & domos animarum nostrarum, id est,
corpora quasi superbus ascenderit atque depresserit, & tamẽ nos nihil separauerit à charitate
Christi, tunc Christi pax siue ipse Christus erit in nobis, & dicetur de sancto, nihil proficiet ini- *Psalm.88.*
micus in eo. Nunc vt secundum aliam literæ structurã dicamus, scilicet ita legendo, & erit *Pax Assy-*
iste pax Assyriis, cum venerit in terram nostram, primo sciendum, quia quod dicitur, cum ve *riis, id est,*
nerit in terram nostrã, & quando calcauerit in domibus nostris, siue vt rursus post pauca ha- *cunctis gen*
bemus, & cum calcauerit in monte nostro, rectè de ipso domino intelligitur, præsertim cũ in *tibus.*
exordio sermonis hic idẽ propheta dixerit, Quia ecce dominus egredietur de loco suo, & descẽ
det & decalcabit super excelsa terræ, etc. vsque ad id quod ait, Quæ excelsa Iudæ, nõne Hieru
salem? Eritq; hic sensus, Et erit iste, videlicet dominus magnificus vsque ad terminos terræ, pax *Supra.1.*
Assyriis, id est, cunctis gentibus, quarũ eo tempore potentissimi erant Assyrii, vndè & pro cun
ctis gentibus rectè possunt hic accipi. Erit inquam, iste pax Assyriis, id est, loquetur pacẽ gen- *Luca.19.*
tibus, euangelizabit pacem eis, qui prius erant inimici, cum venerit in terram nostram, id est,
cũ nos visitauerit, & cũ calcauerit in domibus nostris, subauditur, eo quòd nõ cognouisti tẽpus
visitationis tuæ, ô supra dicta filia latronis. Nã idcirco calcabit in domibus nostris, idcirco cõ- *Esaia.63.*
culcabit templũ & ciuitatem, ita vt non remaneat lapis super lapidem. Nam quod dominus
calcet & conculcet, testatur ipse dicens in alio propheta, Calcaui eos in furore meo, & concul-
caui eos in ira mea. Væ ergo tibi, quæ tibi Barrabã latronẽ donari petisti, & proinde rectè di- *Iona 3.*
ceris filia latronis, & cuius seditiones hæreditate possedisti, væ tibi, quia tu conculcaris quæ dice
ris Israel, pax aũt tua Assyriis, id est, gentibus pœnitentiã agentibus, sicut significatũ est, vbi ad

 prædicatio-

prædicationem Ionæ Niniue magna ciuitas Assyriorum pœnitentiã egit. Sequitur [Et suscitabimus super eum septem pastores, & octo primates homines, & pascent terrã Assur in gladio, & terram Nemroth in lanceis eius, & liberabit ab Assur, cum venerit in terram nostram, & cum calcauerit in monte nostro.] Quorum in persona supra dixerat, obsidionem posuerũt super nos, eorundem vox ista est, & suscitabimus super eum septem pastores & octo primates homines, vox scilicet prophetarum, sapientium, & scribarum, quos ecce ego mitto ad vos, ait ille iudex Israel ad eos, qui maxillam ipsius percusserunt. Ipsi loquuntur etiam hæc, & suscitabimus super eum septem pastores & octo primates homines. Super quem dicũt, suscitabimus eum. Nimirum super eundem sæpe dictum iudicem Israel. Profecto non vile obsequium, non paruam honorificentiæ portionem de studio suo promittunt, ad clarificandum illum tantum *Septem pastores & 8. Primates homines.* iudicẽ, quem filij illius filiæ latronis sic inhonorauerunt, vt maxillã eius percuterent. Quærendum est diligenter, qui nam sint septem pastores & octo primates homines, & deinde quid sit suscitari illos super hunc iudicem Israel, & tunc patebit, quia non leuis aut incerta hæc pollicitatio est. Septem fide claros & meritis insignes de sanctis scripturis nouimus, similiter & octo primates homines, quos licet hactenus nouerimus, necdum tamen numerum, & proprias eorum causas animus adeò perpenderat, priusquam loci præsentis diligentia nos excitasset.

Septem pastores. Primum ergo septem pastores, deinde per ordinem recolamus octo primates homines. Primus pastor fuit, Abel, de quo scriptum est. Fuit autem Abel pastor ouium, & obtulit domino *Genes.4.* munera de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorum, & respexit dominus ad Abel & ad *Ibidem 47.* munera eius. Secundus pastor fuit Abraham. Tertius Isaac. Quartus Iacob, qui stans coram Pharaone cum filijs suis, interrogante illo, quid habetis operis, pastores ouium sumus, inquit, serui tui, & nos & patres nostri. Erant autem patres eius Abraham & Isaac, qui profectò curã habuerunt alendorum gregum, ita vt non posset eos capere terra præ multitudine gregum, *Ibidem.13.* vnde & facta est rixa inter pastores gregũ Abraham & Loth, & fuit iurgium pastorum Gerare *Ibidem 26.* aduersus pastores Isaac. Veruntamen nõ pro multitudine vel cura gregum, sed pro eo quod circa res horum pastorales, diuina sese commendauit authoritas, septem istos pastores excel- *Abel.* lentissimos numeramus, Igitur (vt dicere iam cœpimus) horum primus fuit Abel, qui de pri- *Abraham.* mogenitis gregum domino munera obtulit, quæ suo respectu dominus digna duxit. Secun- *Ibidem.18.* dus Abraham qui de armento suo vitulum tenerrimum tollens, & optimum inclytis hospiti- *Isaac.* bus, scilicet tribus angelis, venientibus in figura sanctæ trinitatis, memorabile cõuiuium fecit. *Ibidem. 22* Tertius Isaac, qui velut aries ad immolandum ductus est, & pro quo arietem Abraham inter *Iacob.* vepres hærentem cornibus holocaustum obtulit. Quartus Iacob, qui de grege duos afferens *Ibidem. 27.* hœdos in cibum patri benedictionem accepit, & deinde soceri greges pascens, auctus est be- *Ioseph.* nedictiõe domini. Quintus fuit Ioseph, qui cum sedecim esset annorum, pascebat gregem cum *Ibidem 37.* fratribus suis, & inde venditus fuerat, factusq; princeps Aegypti, professionem istã non erubuit, quamuis detestarentur Aegyptij omnes pastores ouium, dicens ad patrem & ad fratres suos, Cum vocauerit vos Pharao, & dixerit, quod opus est vestrum? respondebitis. Viri pasto- *Ibidem 46* res sumus serui tui ab infantia nostra vsq; in præsens, & nos, & patres nostri. Sextus fuit Mo- *Moses.* ses, qui pascebat oues Iethro soceri sui sacerdotis Madian, & inter pascendũ, cum minasset gre- *Exodi.3.* gem ad interiora deserti, venit ad montem dei Oreb, apparuitq; ei dominus in flamma ignis *Dauid.* de medio rubi. Septimus fuit Dauid, qui de semetipso proloquẽs ad Saul, pascebat (inquit) ser- *1.Reg.17.* uus tuus patris sui gregem, & veniebat leo & vrsus, tollebatq; arietem de medio, & sequebar eos, & percutiebam eruebamq; de ore eorum. Et illi consurgebant aduersum me, & apprehendebam mentum eorum, & suffocabam, interficiebamq; eos. Nam & leonẽ & vrsum interfeci, ego seruus tuus. Erit ergo & Philistæus hic incircuncisus, quasi vnus ex eis, qui ausus est maledicere exercitui dei viuentis. Ecce isti sunt septẽ pastores inclyti, quos, scriptura teste, authoritas diuina commendauit. Porrò octo primates homines hi sunt. Primus Iosue filius Nun. *Octo primates.* Secundus Caleph filius Iephone. Tertius Ottoniel filius Cænez. Quartus Aoth filius Gera filij Gemini. Quintus Barach filius Abinoem de Cades Neptalim. Sextus Gedeon. Septimus Iepte Galaadites. Octauus Samson. Isti octo idcirco dici meruẽtur primates homines, quia authoritate diuina præeunte, & induente illos spiritu domini, constituti iudices liberauerunt populum suum, vndè & meruerunt appellari saluatores Israel. Primus horum Iosue & secundus *Iosue.* Caleph introduxerunt populum in terram promissionis, dicente domino ad Mosen, Tolle Io- *Numer.27* sue filium Nun, virum in quo est spiritus domini, & pone manũ tuam super eum, etc. De Ca- *Caleph.* leph verò ait, Seruum meum Caleph, qui plenus alio spiritu, secutus est me, inducam in terrã *Ibidem.14.* hanc quam circuiuit, & semen eius possidebit eam. Primatum eius hoc diuinum testimonium commendat, & præter hoc alia, quæ præsenti loco inserere longum est. Tertius Othoniel filius *Othoniel.* Cænez liberauit Israel de manu Cusamrasathaim regis Mesopotamiæ, cui seruierunt octo an- *Iudic.3.* nis, scriptura dicente, Et clamauerunt ad dominum, qui suscitauit eis saluatorẽ, & liberauit eos Othoniel, videlicet filius Cænez, fuitque in eo spiritus domini, & iudicauit Israel, etc. Quartus

Aoth

Aoth liberauit Israel de manu Eglon regis Moab, cui seruierunt decē & octo annis, scriptura *Aoth.*
dicente, Et clamauerunt filij Israel ad dominū, & suscitauit eis saluatorē Aoth filiū Gera, &c. *Ibidem.*
Quintus Barach filius Abinoem liberauit Israel de manu Iabin regis Canaan, qui per viginti *Barach.*
annos vehementer oppresserat eos, & ipse authoritate diuina suscitatus per Debboram pro- *Ibidem. 4.*
pheten vxorē Lapidoth. Sextus Gedeon liberauit Israel de manu Madian, cui seruierant septē *Gedeon.*
annis, præcipiente angelo, qui apparuit ei. Septimus Iepthe Galaadites liberauit Israel de ma- *Ibidem 6. 7.*
nu filiorum Ammon, qui cum Philistijm vehementer oppresserant eos per decē annos & octo. *Iepthe.*
De isto scriptum est, factus est super Iepthe spiritus domini, transiuitq; ad filios Ammon, vt pu- *Ibidem. 11.*
gnaret contra eos. Quos tradidit dominus in manus eius, percussitq; eos plaga magna nimis,
humiliatiq; sunt filii Ammon à filijs Israel. Octauus Sampson per angelum domini prænunci-
atus est matri sterili, & hic erit (inquit) Nazaræus ab infantia sua, & ex matris vtero, & ipse in- *Samson.*
cipiet liberare Israel de manu Philistinorum. Isti sunt octo primates homines, qui miro modo *Ibidem 13.*
septem pastoribus ita inseruntur, & ita inter sextum pastorem, qui est Moses, & septimum, qui
est Dauid, surrexerunt, vt filios Israel, quos Moses sextus pastor (vt iam dictum est) de Aegy-
pto eduxit, primus hominum primatum Iosue cum Caleph introduceret in terram repromissi-
onis, & liberationē de manu Philistiim, quam octauus primas Sampson incepit, perficeret septi-
mus pastor Dauid. Habemus igitur & septem pastores, & octo primates homines ex pro-
prijs causis notos & insignes, quos suscitabimus (inquit propheta) super eum, videlicet sæpe di-
ctum iudicem Israel, cuius maxilla percussa est. Quomodo illos suscitabimus super eum? Vi-
delicet eo modo, vt quæ per illos corporaliter gesta sunt, doceamus spiritualiter fieri vel im-
pleri per ipsum. Doceamus (inquam) quia quarum rerum in illis præcessit figura, in isto succes-
sit veritas. Hoc facientes suscitabimus illos super eum, nos prophetæ & sapientes & scribæ, ex
quibus ego sum. Nam & si secundum tempus corpore absens, spiritu cum illis præsens sum,
quorum spirituali studio fit, vt in lectione talium pastorum, & primatuum nihil mortuum re-
maneat aut otiosum, dum omnia referuntur ad Christum. Itaque & isti cum illo viuent, & illi,
qui tūc erunt, ex istis proficient. Vndè cum dixisset, Et suscitabimus super eum septē pastores,
& octo primates homines, confestim subiunxit. Et pascent terram Assur in gladio, & terram *Gene. 10.*
Nemroth in lanceis eius. Quod est dicere, & omnes gentes quæ nunc sine deo sunt, neque ver-
bi dei pabulum habent vllum, tunc ex mysticis istorū exemplis, legendo proficient, quarum *4. Reg. 17.*
videlicet gentium Assur & Nemroth, id est, Assyrij & Babylonij maximi deoq; magis aduersi *Ibidem 25.*
tunc erant. Principiū namq; regni Nemroth Babylon fuit in terra Sennaar, & de illa terra egres-
sus est Assur, & ædificauit Niniuen. Nec verò dubium vel incognitū est, quin Assyrij postmo-
dum decem tribus transtulerint, Babylonij verò, pro quibus hic ponitur Nemroth, duas reli-
quas, Iudam & Beniamin. Magnificè ergo reconciliatio gentium promittitur, dum de illis, qui
tunc erant infestissimi, talis prophetia texitur, & pascent terram Assur & terram Nemroth, & *Hebr. 4.*
hoc non sine armis, sed in gladio & in lanceis eius, id est, in sermone dei, qui est viuus, & efficax,
& penetrabilior omni gladio ancipiti. Et in sententiis veritatis, quæ sunt lanceæ siue sagittæ e-
ius, suo gladio & illis lanceis diabolum, qui prius terram obtinuerat, debellabit, & liberabit
humanum genus. Hoc est quod ait, Et liberabit ab Assur cum venerit in terram nostram, &
cum calcauerit in monte nostro. Ac si dicat, eodem tempore quando venit in terram secundū
præsentem prophetiam, & conculcabit Iudæos subuersa ciuitate & templo, liberabit à diabo- *Gene. 10.*
lo gentes, quæ hactenus erant terra Assur, & terra Nemroth, quod interpretatur tentatio, qui *Luca 11.*
per hoc ipsum quod de illo scriptum est, erat robustus venator coram domino, significat dia-
" bolum, qui possidebat gentes tanquam fortis armatus custodiens atrium suum. Sequitur. [Et
" erunt reliquiæ Iacob in medio populorum multorum, quasi ros à domino, & quasi stillæ super
" herbam, quæ non expectant virum, & non præstolantur filios hominum. Reliquiæ Iacob cre-
dentes ex Iudæis sunt, quorū vnus ex optimis Apostolus cum dixisset, Nunquid repulit deus *Roma. 12.*
populum suum? subiunxit atque ait, Absit. Nam & ego Israelita sum ex semine Abraham, de
tribu Beniamin. Etenim, licet illi, qui in futuro tempore credituri sunt, cum plenitudo gentiū
intrauerit, reliquiæ dicantur, nihilominus tamen & hi rectè dicuntur reliquiæ, quæ tunc credi-
derunt pauci, multitudine in incredulitate permanente, testante eodem, cū præmisso exem-
plo de Helia, cui dixit responsum diuinum, Reliqui mihi septem milia virorum, qui non cur-
uauerunt genua ante Baal, sic ergo (inquit) & in hoc tempore reliquiæ secundum electionem
gratiæ saluæ factę sunt. Ergo reliquiæ Iacob erunt (inquit) in medio populorum multorū quasi *Reliquiæ Iacob apostoli.*
ros à domino, quasi stillæ super herbā, id est, apostoli Christi, siue ministeriales iudicis eiusdem,
de quo hactenus sermo fuit, sanctam & diuinam de cælesti conuersatione sua sumptam, stilla-
bunt vel depluent gentibus scientiam. Ros enim suauiter cadens, & stillæ sensim decidentes su-
per herbam, euangelicam vel apostolicam significant doctrinam à domino datam, & pro ca-
pacitate audientium discretè annunciatā, & dupliciter valentem nobis, scilicet ad refrigerandū
& sanctificandum. Terra quippe nostra calore vitiorum erat exusta, & à maligno spiritu quasi

vento vrente percussa, ita vt cor hominis Babyloniæ fornaci non incongruè posset simile dici. Tunc autem cœpit dominus mittere quasi ventum roris flantem, quando ad amorem cœlestium nos excitauit per Apostolorum prædicationem. *Dani.3.* Item manus nostræ vacantes ab operibus bonis, sic erant quasi herba macra & sterilis, sed nunc quasi stillæ à domino supee herbam ceciderunt, quando eadem doctrina nos ad dilectionem proximi reflorescere fecit, & in porrigendo eleemosynam facies nostras exhilarauit. Et bene de isto rore & de huiusmod stillis ait, quia non expectant virum, & non præstolantur filios hominum, sed signanter cum dixisset, *Acto.4.* *Ibidem 7.* quasi ros, addidit à domino, quia videlicet Euangelium siue doctrina, quæ per apostolos administrata est, nō per instructionem vel magisterium hominum venit aliquando, sed cœlitus data est, docente illos inuisibiliter spiritu sancto, absque mora & momento, ita vt qui fuerant homines sine literis & idiotæ, repente fierent literarum periti, & potentes in omni sermone.

Hoc idem de prophetis sentiendum est, & primum de Mose. Nam ille quidē humanā scientiam per homines didicit, & erat (vt Stephanus protomartyr) eruditus omni sapientia Aegyptiorum, & potens in verbis, sed scientiam rerum diuinarum vt pentateucū suum conscriberet, non per hominem, sed per solum deum didicit, qui illi in rubo apparuit. Sed & de Dauid cæterisq; prophetis, & de Christi apostolis omnino sciendū est, quos omnes & solos ecclesia Christi in canonico apice suscipit, *2.Pet.1.* Vnde & Petrus in Epistola sua dicit. Hoc primùm intelligentes, *Acto 2.* quod prophetica scriptura propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti dei homines. Et de cæteris quidē apostolis, qui fuerunt illic, vbi spiritus sanctus in igneis linguis apparuit, seditq; supra singulos eorum, certum est, quia non ab homine, neque per hominem, sed per reuelationem Iesu Christi didicerunt. De Paulo autem, qui tunc non erat illic, sed postea vocatus est, dubium volunt esse quidam aduersarij eius pseudoapostoli, dum vellent corrumpere veritatem euangelij, quam ex ore eius multi suscipiebant populi, ob hoc derogantes illi, & authoritatem eius diminuere volentes, quia domini nostri Iesu Christi, dum adhuc cum hominibus cōuersaretur, discipulus non fuit. hac pro necessitate plerisq; in locis apostolatum suum defēdit, *Gala.1.* maximè autem in epistola ad Galatas cum dicit, Notum enim vobis facio euangelium fratres quod euangelizatum est à me, quia non secundum hominem, neque enim ego ab homine accepi illud neq; didici, sed per reuelationem Iesu Christi. Bene ergo cum dixisset de reliquijs Iacob. Et erunt in medio populorum multorum quasi ros à domino, & quasi stillæ super herbā, addidit, quæ non expectant virum, & non præstolantur filios hominum. Ac si dicat. Et erūt *Reliqui doctores ecclesiæ.* apostoli Iesu Christi sapientes, & eloquentes, totum salutari doctrina imbuentes mundum, quam videlicet doctrinam non à magistris hominibus accipiens, non studij vel ingenij proprij labore acquirent, sed occulta gratiæ cœlestis aspiratione percipient. De reliquiis (inquam) Iacob, id est, de apostolis, ita duntaxat atq; vt de prophetis, qui & carne & fide sunt filij Iacob, hoc dicere verū est. Cæterùm de aliis magistris ecclesiarum, quicunq; ex gentilitate surrexerunt, non eadem sententia est vel esse potest, quia videlicet sunt quidem & ipsi quasi ros à domino, & quasi stillæ super herbam, scripturas propheticas atque apostolicas tractando dulciter, & exponendo vtiliter, sed singuli horum, vt hoc facere possent, expectauerunt virum, & præstolati sunt filios hominum. Multos enim post deum cathygetas vel magistros subierunt. *Diuersæ similitudines* Vnde quicquid dixerunt, non idcirco ratū habet ecclesia Christi, quia sic ipsi dixerunt vel senserunt, sed quia dicta vel sensus suos propheticis atq; apostolicis testimonijs, vel aliqua probabili ratione confirmare potuerunt. Sequitur. [Et erunt reliquiæ Iacob in gentibus, in medio po- »
pulorum multorum, quasi leo in iumentis syluarum, & quasi catulus leonis rugiens in gregi- »
bus pecorum, qui dum transierit & conculcauerit & ceperit, non est qui eruat.] Quàm diuer- »
sarum, quàm longè dissimilium rerum similitudines eisdem reliquiis Iacob hic ascriptæ sunt. Dixerat, & erunt reliquiæ Iacob quasi ros à domino, & quasi stillæ super Herbam, & continuò nunc dicit, & erunt reliquiæ Iacob quasi leo in iumentis syluarum, & quasi catulus leonis rugiens in gregibus pecorū. Quid magis dissimile, quàm suauitas roris à feritate leonis? Quid magis diuersum, quàm lenitas stillarum stillantium super heebam, sæuitia vel impetu catuli leonis rugientis in gregibus pecorum? Attamen eisdem reliquiis Iacob, & suauitas roris, siue le- *Apostoli lenes & seueri.* nitas stillarum, & feritas leonis, siue impetus catuli leonis æquè per similitudinem ascribit hic. Quare? Videlicet, quia magistri populorum, siue gentium Apostoli Christi, & lenes & seueri sunt, lenes in docendo, siue exhortando, sæueri in corripiendo & vlciscēdo. Exēpli gratia, Paulus vbi docet inter cætera, sic loquitur. Quoniam quidē Deus erat in Christo mundū recō- *2.Cor.5.* cilians sibi, & posuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini deo. Quid isto rore dilectionis suauius, quid hac stilla veræ & germanæ pietatis lenius? Cętera quoq; vsque ad id, *Ibi.6.13.* os nostrum patet ad vos ò Corinthij cor nostrū dilatatum est, talia sunt stillicidia, vel talis ros, vt nemo qui dubitet quin sit à domino patre misericordiarum & totius consolationis deo. At

verò

verò idē post plurima dicit, Ecce tertiò hoc venio ad vos. In ore duorum vel trium testium
stabit omne verbū. Prædixi enim & prædico vt præsens vobis & nunc absens ijs, qui ante pec-
cauerunt, & cæteris omnibus, quoniam si venero iterum non parcam. An experimentū quæ- *Quasi iumenta syluarum.*
ritis eius, qui in me loquitur Christus? Ecce seueritas magistri tanquam leonis rugitus super iu
menta syluarum, & tanquam catuli leonis super gregem pecorum. Nam iumenta syluarum
rectè illos æstimamus, quos redarguebat super immunditia & fornicatione, & impudicitia quā
gesserunt. Nonne super huiusmodi, quasi leo fuit? Ait enim, Et vos inflati estis, & non magis *1. Cor. 5.*
luctum habuistis, vt tollatur de medio vestrum, qui hoc opus fecit, id est, qui vxorem pa-
tris habuit. Ego quidē absens corpore, præsens autem spiritu iam iudicaui vt præsens eum, qui
sic operatus est, in nomine domini nostri Iesu Christi, congregatis vobis & meo spiritu cum vir
tute domini Iesu, tradere huiusmodi satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die do-
mini. Porrò quasi greges pecorum eiusmodi fuerunt, qualibus veluti conterritis ad rugitum *Quasi greges pecorū.*
catuli leonis gratulatur & dicit, Quoniam & si contristaui vos in epistola, non me pœnitet.
Et si ad horam vos contristaui, nunc gaudeo, non quia cōtristati estis, sed quia contristati estis *2. Cor. 7.*
ad pœnitentiam, contristati enim estis secundum deum, &c. Hæc verò quasi de austeriori Pau
lo exempla posuisse putemus, quasi cæteris Apostolis hunc amplius sæuitiam leonis exercuis
se dicamus. Nam vt plura sermo prætereat, nonne Petrus quoque quasi leo siue catulus leonis
in gregibus pecorum rugit, quando in cōuentu discipulorum Ananiam primum, & deinde Sa *Act. 5.*
phiram vxorem eius increpauit, & illi ceciderunt & expirauerunt, quia spiritu sancto fuerant
mentiti. Verè igitur quasi reliquiæ Iacob, quasi catulus leonis, qui cum transierit, subauditur
ad nullius pauens occursum, & conculcauerit videlicet rebellantes, & ceperit sub auditur mē
daces, vt capti & deprehensi sunt tam dicti Ananias & Saphira, spiritu sancto mentientes, non
est qui eruat. His dictis de reliquiis Iacob, protinus ad illum conuertitur sermo propheticus
iudicem Israel, de quo supra dixerat, in virga percutient maxillam iudicis Israel, & dicit.
" [Exaltabitur manus tua super hostes tuos, & omnes inimici tui interibunt.] Hostes publici si-
ue inimici domini illi maiestatis adiudicantur, qui non solum peccatores, verumetiam impij
sunt odiendo nomen eius, quales maximè illi fuerunt, de quibus ipse in Euangelio loquitur.
Nunc autem & viderunt & oderunt & me & patrem meum, Sed vt impleatur sermo, qui in *Ioann. 15.*
lege eorum scriptus est, quia odio habuerunt me gratis. Super eiusmodi hostes exaltabitur (in
quit) manus mea, subauditur, vt non videant gloriam tuam, imò vt videant & confundantur *Esaiæ 26.*
quemadmodum alius propheta, cum sub interrogatione dixisset & non videbit impius gloriā
domini, protinus duplicem responsionem hoc modo ipse reddidit. Domine exaltetur manus
tua vt non videant, videāt & confundantur zelantes populi, & ignis hostes tuos deuoret. De
nique & per iustam increpationem dixit, domine exaltetur manus tua, & non videant gloriā
tuam, & subaudiendum est, ita vt in gloria tua partem habeant vllam, & per sæuerā nimisq;
acerbam concessionem, ait protinus, videant & confundantur. Quodq; hic dicit, & omnes ini-
mici tui interibunt, illic similiter conceditur, vt fiat dicendo, & ignis hostes tuos deuoret. Nam *Matt. 25.*
vbi exaltabitur manus tua domine, quando apparebis sedens in sede maiestatis tuæ rex & iu-
dex Israel statutis ouibus ad dexteram, hœdis autem ad sinistram tuam, tunc omnes inimici
tui interibunt, diabolus videlicet & angeli eius, tunc hostes tuos videlicet tam diabolum &
angelos eius, quàm & homines impios sequaces eius, ignis deuorabit te dicēte. Ite maledicti in *Hostes ecclesiæ, Christi*
ignem æternum, qui præparatus est diabolo & angelis eius. Hoc nihilominus ad ecclesiā vni *quoque hostes sunt.*
uersam referri potest, cuius caput est ille iudex. exaltabitur manus tua super hostes tuos, & o-
mnes inimici tui interibunt, quia videlicet qui capitis, id est, hostes vel inimici sunt corporis,
quod est ecclesia eius, & vbi caput, ibi nimirum exaltabitur & corpus. Rectè ergo & ad ipsam
dictum hoc rectè intelligitur, præsertim quia & supra illi dicebat, Surge & tritura filia Siō, &c.
" & protinus eidem dicitur. [Et erit in die illa dicit dominus, auferam equos tuos de medio tui,
" & dispergam quadrigas tuas, & perdam ciuitates terræ tuæ, & destruam omnes munitiones, &
" auferam maleficia de manu tua, & diuinationes nō erunt in te. Et perire faciam sculptilia tua,
" & statuas de medio tui, & conteram ciuitates tuas, & faciam in furore & indignatione vltionē
" in omnibus gentibus, quæ non audierunt.] Magnificè in verbis istis consoletur se ecclesia dei,
considerando vitæ æternæ statum, qualis futurus sit ex die illa, qua omnes sui interibunt ini-
mici. Siquidem hoc promittitur in his verbis, quod non solum mala omnia, verumetiam ipsa
quoq; quæ in hoc sæculo videntur, & sunt quædam bona, quamuis non vera vel sufficientia,
penitus non erunt illic. Quis enim nescit maleficia, diuinationes, sculptilia, & statuas atque a- *Qualia bona equi & quadrigæ.*
dorationes manuum operum, & lucos ad sacrificandum dæmoniis electos siue sacratos, vera
esse mala? Quis item neget equos, quadrigas, ciuitates atq; munitiones, falsa esse bona? Fallax
equus ad salutem, ait Psalmista, & hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine domini *Psal. 32.*
dei nostri inuocabimus. Possunt quidem prodesse equi & quadrigæ, imò & necessaria sunt ad *Psal. 19.*
subuectionem tardis & infirmis corporibus, vel etiam sanctis ad fugiendum de ciuitate in
ciuitatem,

ciuitatem. si vrgente persecutore fugiendum est citius, sed cuiusmodi vsus, non tam verũ bo-
num, quàm veræ infirmitatis est solatium, sæpe nimium habens fallax experimentũ, quia (sicut
iam dictum est) fallax equus ad salutẽ, ad quod succinere possis, sed non fallax ad fatigationẽ.
O quanto melius est, grauia vt nũc sunt corpora immutari, & velocitate angelorum perfrui,
quàm grauedinem corporũ equis vel quadrigis vectitando fallaciter consolari. Igitur magnæ
Psal. 24. beatitudinis est promissio in verbis istis cum dicit, & erit in die illa, dicit dominus, auferã equos
tuos de medio tui, & dispergam quadigas tuas, &c. Præmiserat enim, & omnes inimici tui in-
Luca 20. teribunt. Ergo idem est ac si dicat, in die illa faciam illud, pro quo nunc clamas ad me dicens,
de necessitatibus meis erue me. Primum est, quòd equos tuos auferam, & quadrigas tuas dis-
pergam, id est, quòd terreni corporis tantam velocitatem efficiam, vt sit quocunq; velit, quod
Requies Si- fieri non posset cum equis & quadrigis. Tunc enim homines æquales erunt angelis, ait ipse do-
on in perdi- minus, & filii sunt dei, cum sint filii resurrectionis. Quòd si æquales, nimirum & æque veloces,
tione ciuita- æque vt angeli erunt, equis & quadrigis non indigentes. Quid porrò de ciuitatibus & mu-
tum terræ. nitionibus dicam, cum dicit, & perdam ciuitates terræ tuæ, & destruã omnes munitiones? No-
Gene. 4. tum est, quia Cain fratrem suum Abel per inuidiam occidit, & hic primus ędificauit ciuitatem,
Hebr. 13. vocauitq; eam ex nomine filij sui Enoch. Porrò & Abel & cæteri sancti omnes hic manentem
ciuitatem non habent, sed futuram inquirunt. Perdam igitur (ait) ciuitates terræ tuæ, & destruã
omnes munitiones, non solũ spirituales, Verumetiã manufactas & materiales. sine dubio sub-
intelligendũ, & omnes ciuitatũ atq; munitionũ seditiones atque cupiditates, & vniuersas, quas
eisdem Cain mortalibus intulit clades, & malas solicitudines, quarũ vniuersitas dicitur & est
Apoca. 17. Babylon, cum qua, vt audimus in Apocalypsi vocem de cęlo dicentem, fornicati sunt reges
Ibidem 18. terræ, & in deliciis vixerunt. Et de qua ibidẽ ita scriptum est. Et sustulit vnus angelus fortis la-
pidem molarem magnum, & misit in mare dicens. Hoc impetu mittetur Babylon magna ciui-
tas illa, & vltra non inuenietur. Magna igitur requies sanctæ Sion, id est, ecclesiæ in perditione
ciuitatũ, vel munitionum terræ promittitur, qui videlicet cũ perditione illarũ, perditio quoque
consequenter subintelligitur rerum omniũ concupiscibilium, quæ in ciuitatibus sunt (quarum
ex intuitu sancti ciues regni dei peregrinantes in hoc mundo, tentati & fatigati sunt) videlicet
auri, & argenti, & lapidis præciosi, & margaritarũ, & byssi, & purpuræ, & serici, & marmoris, &
cynamomi, & amomi, & odoramentorum, & vnguenti, & thuris, & vini, & olei, & similæ, & tri-
tici, & iumentorũ, & ouium, & equorum, & redarum, & manciporum, & cæterorum omnium,
Eccle. 1. de quibus recte Sapiens dicat, Vanitas vanitatum & omnia vanitas, quarum cupidi mercato-
res, nunc diuites facti, pauperibus insultant filiis tuis ò sancta Sion. Sed tunc illis flentibus atq;
lugentibus & dicentibus. Væ væ, isti exultabunt & libẽter videbunt, pariter perire suas quoq;
munitiones, & quas hic pro necessitate habuerunt, non vt alios impugnarent, sed vt impugnã-
tibus aliis aliquod refrigerium haberẽt. Et auferã (inquit) maleficia de manu tua. Et hic sub-
intelligendum est, vt amplius mali quicquam non facias. Impossibile nanq; erit ex die illa, vt
sancta electorum societas mali quicquam faciat vel admittat, & erit firma & incorruptibilis in-
nocentia. Neq; enim erit vltra serpenti antiquo facultas siue licentia, vt sibilet quicq̃, vel mali
Gene. 3. aliquid alicui sanctorum suadeat, sicut fecit quãdo mulieri suasit, vt vetitũ comederet, & viro
suo porrigeret, quo maleficio totum exinde genus humanum venenatum est. Vt breuiter dicã,
sic auferet dominus de manu electorum suorũ maleficia, vt quibus dedit nũc malefacere nolle,
Diuinatio tunc det quod amplius & perfectius est, scilicet malefacere non posse. Et diuinationes nõ erunt
prophetia in te. Diuinatio prophetia mendax est. Hæc sine dubio feliciter tunc deerit, quando præsentia
mendax. vel plena cognitio dei, pręsensq; facies veritatis cunctos illustrabit, & nihil incertũ vel incogni-
1. Cor. 13. tum sit. Hanc perfectionem in hac vita sancti non valent consequi, sed ex parte (inquiunt) co-
gnoscimus, & ex parte prophetamus. Cum aũt venerit quod perfectum est, euacuabitur quod
ex parte est. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Et perire
faciam sculptilia tua, & statuas de medio tui, & non adorabis vltra opera manuum tuarũ. Hoc
etiam ante diẽ illã prouidendum est, vt opera manuum suarum, scilicet sculptilia & statuas a-
doret, quęcunq; anima deum verum colit, vel nomen eius inuocat, veruntamen magna pars
populi dei, populi electi vnũ deum colentis, perfectionem huius rei non adiungit, dum corpore
viuit. Nam & si manus exterius vacat, vt visibilem sibi statuam non faciat, nonne animus ce-
lerrimus artifex formam sibi aliquam persæpe fingit, dum recordatur creatoris sui, & eum cõ-
Imaginatio tẽplari cupit, cui dicit in oratione, Pater noster qui es in cælis. Velociter nanq; sibi proponit,
simplicium aut velociter sibi occurrente delectabiliter excipit, quasi aliquem venerabilis formæ senẽ spe-
de deo. ciosum & magnum, magno consilio residentẽ, & fortassis ita putat esse in re, sicut legit vel au-
Danie. 7. dit in illa Danielis visione, Quia throni positi sunt, & antiquus dierum sedit, vestimentũ eius
quasi nix candidum, & capilli eius quasi lana munda, & cætera, quæ quasi localẽ loquũtur de-
um, cum ipse localis non sit. Equidem sic simpliciter errare veniale est, sed errorẽ eundem per-
tinaciter defendere damnabile, quia hæreticũ est. Vndè & Humaniformij dicuntur hæretici,
quid

qui deum forma humana membrisq; distinctum asserere conati sunt. Quod igitur nunc dicit, Et perire faciam sculptilia tua, & statuas de medio tui, & non adorabis vltra opera manuum tuarum, sic in illa die persici credendum est, vt circa diuinam substantiã nemo taliter erret, vi dentibus cunctis qualis sit. Vndè Ioannes, Scimus (inquit) quia cum apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est. *1. Ioan. 3.* Quod deinde sequitur, & euellam lucos tuos de medio tui, & conteram ciuitates tuas, itidem in die illa perfectè implebitur, quòd nunc ex parte impletum est, vel implendum est. Non enim iam in hoc perfectio est, quòd verũ colentes Deum, non lucos frequentant, nec latebras vel tenebras quærunt ad sacrificandum principibus tenebrarũ, neq; ciuitates suas claudunt, id est, conscientias non occultant, sed opportunè peccata sua confitendo aperiunt, non (inquam) perfectio iam in hoc, sed inchoatio beatitudinis est, quia multa sunt adhuc non solum malè erubescenda, verumetiã bona reuelanda quæ abscondunt & abscõdere volunt, in his quæ reprehẽsibilia sunt, metuẽtes verecundiã. In his quæ laudabilia sunt, fugientes inanem gloriã. *1. Cor. 4.* At verò tunc nihil erit, quod velint esse occultum, neq; inuitis illis fiet illud quod Apostolus ait, quia veniet dominus & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. Nam de malis vbi certa remissio erit, nõ habebũt cur erubescant, imò multum habebunt quod gaudeant, scilicet magnam, & sine fine magnificandam remissoris gratiã & gloriam. Porrò de bonis vt abscondant illa, nequaquã inanem opus erit fugere gloriã. quia talis ventus illic flare non poterit, vbi vera & stabilis gloria dei super omnes abũdans cũcta superabit, vniuersosq; & angelorum & hominum ordines in fundamento suæ visionis cum dulci tremore continebit. Igitur & lucorum euulsio, & ciuitatum cõtritio tunc ad plenum perfecta erit, quia nullus erit, qui occultè quicquam gerere, vel cõscientiam suam ne videatur, aliquo modo circunceptam esse velit. Tunc econtra ibunt impij in supplicium & in opprobrium sempiternũ, & hoc est, quod hic in calce sermonis enunciãs, & faciã, inquit, in furore & indignatione vltionem in omnibus gentibus quæ non audierunt.

LIBRI SECVNDI IN MICHEAM FINIS.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN MICHEAM PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER TERTIVS.

EOrum quæ hactenus in hoc propheta, vel propter hunc prophetã dicta sunt, duo principia vehemẽter nostris auribus illisa sũt, dicẽdo videlicet in primo, Audite populi omnes, & attendat terra & plenitudo eius. In secũdo aũt, audite principes Iacob, & duces domus Israel. *Supra 1.* Et prima quidẽ ꝓpheticl sermonis inuectione Samaria, id est, decẽ tribus condẽnantur, eorumq; detrimentũ recuperandũ ex gẽtibus, per Christũ his verbis ꝓmittitur. *Supra 3.* Ascẽdet enim pandẽs iter ante eos, diuidẽt & trãsibunt portã, & egredient per eã, & transibit rex eorũ corã eis. In secunda Hierusalẽ, vel tribus Iuda seuerius arguit, dicẽdo ad principes eius, ad sacerdotes eius, & ad ꝓphetas eius, ꝓpter hoc causa vestri, Siõ quasi ager arabit, & Hierusalẽ quasi aceruus lapidũ erit, quibus verbis illa manifestè desolatio prænũciatur, quæ facta à Romanis eandẽ filiã latronibus vastãtibus, eo q; percusserit maxillã iudicis Israel, sicut manifestè sermonis eiusdẽ sequentia vaticinant, itẽq; detrimentũ Iudęorũ, de salute gentiũ restaurãdum, secundum hæc verba promittitur. Et fluent ad montem domini populi & properabunt gentes multæ. Et rursus, & erunt reliquiæ Iacob in medio populorum multorũ, quasi ros à domino, & quasi stillæ super herbam, &c. *Supra 4.* Ecce nunc tertiò sermo propheticus quasi tubam vocem suam exaltans, neq; solam Samariam, vt prima, neq; solam Hierusalem, vt secunda inue-
" ctione conuenerat, sed ambas partes simul conueniens sic inchoat. [Audite quæ dominus lo- CAP. VI
" quitur. Surge, contende iudicio aduersum montes, & audiant colles vocẽ tuam. Audiant mõ
" res iudicium domini, & fortia fundamenta terræ, quia iudicium domini cum populo suo, &
" cum Israel diiudicabitur. Populus meus quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi? Responde mi
" hi Quia eduxi te de terra Aegypti, & de domo seruitutis liberaui te, & misi ante faciẽ tuã Mo
" sen & Aaron & Mariam. Populus meus memẽto quæso, quid cogitauerit Balach rex Moab,
" & quid responderit ei Balaam filius Beor de Sethin vsque ad Galgala, vt cognosceret iustitias
" domini.] Huiusmodi verbis iudicium domini de magnis rebus agi incipit, & sicut iam dictum est, ambæ partes, scilicet Samaria & Hierusalem pariter conueniunt, & quodammodo assistũt, tanquam

tanquam duo rei, diuersitas secundum merita iudicii atque misericordiæ sententias excepturi.
Sunt enim isti dissimiles sibi veluti alter etiam sub iudicio rebellans, alter coram iudice pro-
Samaria. stratus, & veniã postulans. Etenim Samaria, quæ se in perpetuo schismate detinuit à domo Da
uid & templo domini, cuius ex regibus nullus recessit à peccatis Hieroboam, id est, à colendis
vitulis, quos ille fecit, nec saltem comminãte deo iudice captiuitatem instantem, pœnitentiam
egit, reus ille est, qui etiam in iudicio per contumaciam magis ac magis prouocat iram iudi-
Hierusalẽ. cis. Hierusalem verò, quæ tunc temporis nonnunquam pœnitentiã egit, cuius reges aliqui ad
pœnitentiam conuersi sunt, vt Manasses. aliqui iusti fuerunt & sancti, vt Dauid & Ezechias &
2. Para. 33. Iosias. Nam præter istos, omnes in idolis peccauerunt. Reus ille est, qui corã iudice prostratus,
fatetur culpam, poscit & meretur veniam. Neque enim de decem tribubus trãslatis in Assy-
rios aliquem pœnitentem, & deo satisfacientem legimus, sed de filiis Iuda ductis in Babylonẽ
Dani. 3. 6. multum est quod miremur & compatiamur, Dum & Daniel in lacu leonum, & socii eius in for
nace Babylonica prostrati, misericordem iudicem deum deprecantur. Igitur dum proposito
iudicio ex persona domini, dicentis, Popule meus quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi, re-
sponde mihi, &c. repente sese persona offert, dicẽs. Quid dignũ offeram domino, curuare Deo
genua excelso. Hanc arbitremur esse Hierusalem, quæ (vt iam dictum est) illo tempore pœni-
tentiam erat actura Cætera verò quæ repetito clamore subsequuntur, inter quæ iudex prolo
quens, & custodisti, inquit, præcepta Amri, & omne opus Achab, contra Samariam dicta esse
non dubitemus, quæ veluti reus rebellis veniam à iudice, nec postulat, nec meretur. Nunc per
ordinem dicta sequamur. Audite, inquit, quæ dominus loquitur. Hoc in persona sua prophe
ta clamat, videlicet tanquam preco iudici sedenti obsequens, vt paret silentium, & ad audien
Montes & colles qui sunt. dum attentam faciat multitudinem. Hoc ergo præmisso, sequuntur ea quæ dominus loquitur:
Surge contende iudicio aduersum montes & audient colles vocem tuam. De montibus & col
libus istis, aduersum quos iudicio contendere iubetur, diuersi expositores diuersa senserunt.
Hebr. 1. Nam alii angelos intelligunt, quibus rerum humanarũ commissa est procuratio, quiq; (vt a-
postolus ait) administratorij sunt spiritus, missi in ministerium propter eos qui hæreditatem ca
piunt, & inde aduersus eos iudicio contendi volunt, si non egerint cuncta quæ ad suum perti-
nebant officium. Alii verò Abraham, Isaac, & Iacob, & patriarchas reliquos interpretantur,
quibus quasi auditoribus, & ad iudicium conuocatis, populi Israel negotium vẽtilandum est.
Verum neutra sententia liberum habet cursum, aut manifestis scripturæ vocibus comproba-
tur, præsertim cum Abraham, & Isaac, & Iacob sancti atque amici dei sunt, & sancti angeli
præterito iam iudicio diuisi à malis angelis de salute sua securi, & in beatitudine sint firmati.
Quomodo ergo vel aduersus istos, vel aduersus illos mõtes & colles liberè affirmatim, quòd stat
cõtentio iudicii diuini? Vt igitur expeditior sit sensus, illud sequamur, quo manifestè nos præ-
sens litera ducit, dum in initio contentionis statim dicitur. Populus meus quid feci tibi? Deniq;
populus Israel cuius ambas partes, videlicet Samariam & Hierusalẽ, paulò ante diximus ad
iudicium conuocari, sub nominibus montium & collium corripitur in his verbis. Nec verò in
congruè per montes figuratur, quia pars vtraque in mõtibus regnabat & superbiebat, decem
tribus in monte Samariæ, & duæ reliquæ Iuda & Beniamin in monte Sion. Vndè & per alium
Amos 6. prophetam idem dominus. Væ igitur qui opulenti estis in Sion, & confiditis in monte Sama-
riæ. Igitur aduersus montes, id est, aduersus Samariam & Hierusalem in montibus habitanti-
bus, & in montibus confidentes. surge (inquit) & contende iudicio, & colles, id est, vrbes mino-
res, illarum subappendices audiant vocem tuam. Ad hoc edictum domini iudicium propo-
nentis, idem præco, id est, propheta, qui prælocutus fuerat, dicẽs. Audite quæ dominus loqui-
tur. rursus pro officio suo magis ac magis attentam volens esse plebis multitudinem, siue mõ-
tium, id est, principum altitudinem, clamat, & dicit. Audiant montes iudicium, & fortia funda
menta terræ, quia iudicium domini cum populo suo, & cum Israel diiudicabitur. Montes (vt
Fortia fundamẽta terræ, regia potestas est. iam dictum est) Samaria & Hierusalẽ dicuntur, quæ vtraq; metropolis in monte sita est. Porrò
fortia fundamenta terræ, non incongruè partis vtriusq; reges intelligimus. Regia nanque pote
stas quodammodo terræ, id est, populi fundamẽtum est. Vndè & Græco sermone rex Basileis,
id est, basis populi dicitur, eò quòd regibus suis populi vel cæteræ dignitates innitantur, velu-
ti columnæ basibus. Igitur & fortia fundamenta terræ tumidæ, terræ montuosæ, id est, reges
male fortes, reges in vestris viribus & opibus confidentes, qui subuehitis Samariam & Hieru-
salem, quæ in montibus sitæ sunt, & quod peius est, in montibus confidunt. audite, inquit, iudi-
cium domini, quia quod valde timendum est, iudicium domini cum populo suo, & cum Israel
Ioann. 9. diiudicabitur. Verè enim sensato homini hoc valde timendum est, ne cũ illo deus diiudicetur.
Psal. 142. scit enim, quia nõ poterit illi respondere vnũ pro mille, ideoq; prostratus postulat, dicẽs. Nõ
intres in iudiciũ cum seruo tuo domine, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuẽs.
Hæc interlocuto propheta, protinus non ipse propheta, cui dictũ esse videbatur, surge & con-
tende iudicio, sed ipse dominus in sua persona, hoc modo iudicio contendere incipit. Po-
pulus

pulus meus quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi? Responde mihi, Quia eduxi te de terra *Deus pater*
Aegypti, de domo seruientium liberaui te, & misi ante faciem tuam Mosen & Aaron & Mariã. *& deus fi-*
Quis hic loquitur iudicio contendens, nisi dominus? Quis aũt dixerat, surge & iudicio conten- *lius hic in-*
de, nisi dominus? Ergóne & iubet & obedit vna eademq; persona, aut vnus idemq; est, & ille *troducũtur*
qui dicit, & ille cui dicitur? Hęc idcirco subtiliter percũctamur & quærimus, quia valde nobis *loquentes.*
optabile est, vt etiam hic appareat, qui persæpe in scripturis deus deo, dominus domino, pater
filio loquitur, & multa sunt quę inter has personas dicta inuenimus, quorũ dulcissimũ atq; cla-
rissimũ est illud, quod Dauid in spiritu audiuit, nobisq; retulit dicens. Dixit dominus domino *Psalm.109*
meo, sede à dextris meis. Sit igitur persona patris quæ dicit: surge contende iudicio, sit persona
filij, quæ dicto obaudiens, iudicio contendit & dicit. Populus meus quid feci tibi, aut quid mo-
lestus fui tibi? Responde mihi. Quid enim? Nunquid quia de virgine Maria nõdum natus erat,
idcirco de iudicio contendere nesciebat? Imò & prædari & spolia detrahere iam poterat. Hinc *Esaiæ.8.*
est enim quod de illo ad alium prophetã dicitur. Voca nomen eius, accelera spolia detrahere,
festina prædari. Quam ob causam? Quia antequã, inquit, sciat puer vocare patrem suũ & ma-
trem suã, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samarię, quę videlicet Damascus & Samaria *Ibidem.7.*
tunc cunctis viribus Iudã oppugnabant. Quod est dicere, Idcirco voca nomẽ pueri, quẽ supra
vocandũ esse prædixi Emanuel, accelera spolia detrahere, festina prædari, quia priusquã nasca
tur in mundo patremq; habeat & matrem. patrẽ quidem optatiuum, videlicet Ioseph, matrẽ
aũt naturalem, scilicet Mariam. liberat & hactenus liberauit ab hostibus suis Iudã & Hierusa
lem. Mira acceleratio & inaudita festinatio. Nunquã fuit aliquis ita festinus, vt quippiã faceret
antequã nasceretur vel conciperetur, præter istum solum qui prius erat deus, de deo patre ge-
nitus, quàm fieret homo ipse de muliere natus. Igitur sicut vocari iussus est, accelera spolia de-
trahere, festina prædicari, ita & secundũ præsentẽ causam vocari poterat. accelera iudicio cõ-
tendere festina cum Israhel dijudicari. quia videlicet, in quo & toties iudicatus est, vt traderẽt
hostibus, & toties liberatus est ab hostibus Israel, vnum idemq; est verbũ domini, vnus idemq;
filius dei, verus deus iudicans iustè, antequã fieret homo iudicandus iniustè. Nunc itaq; iu-
dicio cõtendẽtis, quæstiones & rationes audiamus. Populus meus, quid feci tibi aut quid mole-
stus fui? Responde mihi. Hac percũctatione præmissa, ne vacet populo molestias referre, quas
passus est in eo quòd toties tradidit eum in manus gentium, & dominati sunt eius, qui oderunt
eum. Causam quoque suam istam proponit, per quam ostẽdat, sese priorẽ fuisse in beneficijs, &
mala recepisse pro bonis, dum dicit. Quia eduxi te de terra Aegypti, & de domo seruientiũ li- *Nume.22.*
beraui te, & misi ante faciẽ tuam Mosen & Aaron & Mariam. Nec verò illos tantum qui erant
fratres tui, verum etiam alienigenam videlicet Balam filium Beor, qui non erat de gente tua,
misi ante faciem tuam ad benedicendum tibi. Hoc est quod cõtinuò subiungit, Populus meus
memento quęso, quid cogitauerit Balach rex Moab, & quid responderit ei Balaam filius Beor
de Sethim vsque ad Galgalã, vt cognosceres iustitias domini. Et est sensus, Num in eo molestus
fui tibi, quod hæc beneficia præstiti tibi? Quod dicit, de Sethim vsq; ad Galgalam, sic intelligi
tur, ac si dicat, de loco ad locũ pergens, mutansq; loca, vt totum exercitũ Israel lustrarẽt ocu-
lis, quasi ego non possem cum pergente pergere, & cum transeunte transire. Et hoc feci, vt mi-
sericordiæ meæ & iustitiæ notę essent tibi. Cum itaq; præmisso quid feci tibi, aut quid molesta
fui, statim subiungit, quia eduxi te de terra Aegypti per Mosen & Aaron, & deinde meminisse
rogat, quomodo Balaam filiũ Beor à maledicendo cohibuerit, quę vtraq; populo nõ molesta,
sed valde fuere iucunda? simul meminisse oportet, qualia populus econtra fecerit, vt causis cõ
paratis appareat in iudicio opposito, quàm iustus deus, & quàm iniustus Israel sit. Quid enim *Causa dei*
deo populus fecit? Nõne ipse potius molestus fuit? Vbi illum deus de Aegypto eduxit, ille vi- *iusta, homi*
tulum conflatilẽ fecit, eiq; hostias immolauit, Mosen & Aaron ante faciem populi deus misit, *nis iniusta*
populus eosdẽ acerbè affligens, pene lapidauit. Vbi Balaam deus cohibuit, ne malediceret po- *Exodi.32.*
pulo, populus cõtinuò fornicatus est cum filiabus Madian, & initiatus est Beelphegor. Cætera *Numer.11.*
percurramus, quãuis in præsenti iudicio nõ cõmemorauerat dominus, pauca cõmemorasse cõ- *Ibidem.25.*
tentus, & in omnibus iniquã ex populo vicissitudinẽ reperiemus. Vbi deus populũ in terrã quã *Iudic.2.*
promiserat, introduxit, populus terrę eisdẽ gentibus peiora fecit, inter quas cõmixtus, deos eo- *3.Regũ.12.*
rũ coluit. Dedit deus populo Dauid regẽ secundũ cor suum, populus à domo Dauid sese rescin
dẽs, & à templo dei, vitulos aureos coluit. Tandẽ quod maximũ est, deus homo factus de semi-
ne Abrahę promissiones quas promiserat illi, impleuit, & populo se pręsentauit, populus illũ *Iohan.19.*
negãs, crucẽ ei parauit, & lancea latus eius perforauit. Non vanè ergo iudiciũ domini, cum po-
pulo suo, & cum Israel vult diiudicari, quia magna sunt & multa quæ veniunt in quæstionem
ex iniqua parte populi, quorũ quædã prophetiã hanc præcesserant, quędã sequutura erant. Nec
verò quisquam nostrũ ab eiusmodi diiudicatione liberũ se putet, quia nos quoq; sumus Israel,
quos dominus eduxit de Aegypto huius seculi, id est, de ignorãtiæ tenebris, & misit ante faciẽ
nostram Mosen & Aaron & Mariã, faciendo nos reuelata facie cõtemplari quæ per illos facta

 sunt,

ſunt,quia in figura contigerunt,& qualem viciſsitudinē quiſq; noſtrū deo reddiderit,conſcien
tia cuiuſq; nouit. Cum igitur audimus deum dicētem homini,quid feci tibi,aut quid moleſtus
fui tibi,non ſit in nobis cor durū & indomabile,& ferrea ceruix,quia ad hoc ſe taliter apponit,
& taliter loquitur altiſsimus deus miſero homini,vt ſaltem propter humilitatem dei compun
ctus, dicat homo,peccaui domino,ſecundum exemplum Dauid, cum quo deus taliter digna-
3.Regnl.12. tus eſt diiudicari,cum ille peccaſſet in Bethſabee. Ego(inquit) vnxi te in regem ſuper Iſrael,&
ego erui te de manu Saul,& dedi tibi domū iſrael & Iuda,& ſi parua ſunt iſta,adijciā tibi multa
maiora. Taliter præloquendo mollire ſtuduit,& per pietatem efficere tenerū cor, vt melius &
profundius vulnerare poſſet,protinus inferēdo. Quare ergo contempſiſti verbū domini,vt fa
ceres malū in conſpectu meo?etc. Quiſquis ille ſimiliter cōpunctus & in iudicio ſalubriter vi-
ctus,loquitur ea quæ protinus hic in propheta ſequūtur. [Quid dignum offerā domino?Cur- »
uem genua deo excelſo?Nunquid offeram ei holocauſtomata & vitulos anniculos?Nunquid »
placari poteſt dominus in millibus arietum aut in multis millibus hircorū pinguiū? Nunquid »
dabo primogenitum meum pro ſcelere meo , fructum ventris mei pro peccato animæ meæ?] »
Ad ſingula horum præter illud quod ait,curuem genua deo excelſo,ſubaudiendū eſt,nō,quia
videlicet deus holocauſtomatibus,vitulis anniculis,arietib⁹ & hircis pinguibus nō delectatur,
& etiam ſi talibus delectaretur,non eſſet condignū preciū, vel ęqua redemptio,vt pro peccato
Iudic.11. rationalis animæ brutum pecus tanto iudici offerretur. Multo magis offerre primogenitū vel
fructū ventris ſui pro ſcelere ſuo,longè à ratione diſſentit,pręſertim cum hoc ipſum facere ſce-
lus ſit crudeliſsimę gentilitatis , licet Iepthe vir fortis immolatione filiæ temerarium votū ſol-
uerit. In ſingulis quidem & eorum qui ante nos ad pœnitentiā compuncti fuerūt,vnus idemque
Roma.8. ſpiritus talia tractat,quid dignum offeram domino, etc. iuxta quod apoſtolus loquitur. Nam
quid oremus ſicut oportet,neſcimus,ſed ipſe ſpiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabi
libus. Veruntamen vt certum ordinem retineamus,& à ſuperioribus nō deuiemus, Vbi Sama
riam & Hieruſalem tanquam duos diſcreuimus reos,quorum alter etiā ſub iudicio perſeuerat
in culpa,alter ſatagit pro venia. Nimirū perſona hæc quę audito iudicio dicit , quid dignum
offerā domino, etc. Hieruſalē eſt. In illa nāq; taliter peccata ſua cōfitēdo emeruit,vt captiuitas
ſua poſt annos ſeptuaginta ſolueretur,detentis in perpetua captiuitate decē tribubus,iudice deo
Oſee.1. per aliū quoq; prophetā,ſic prælocuto, Quia nō addā vltra miſereri domui Iſrael,ſed obliuione
obliuiſcar eorū, & domui Iuda miſerebor,ſaluabo eos in domino deo ſuo. Vbi captiuū Iudam
ſiue vapulantem Hieruſalem piam de ſuo ſcelere habuiſſe legimus ſolicitudinem , ſecūdū ver
ba hęc,nunquid placari poteſt dominus in millibus arietū,aut in multis millibus hircorū pin-
Daniel. 6. guium? Nimirū in illa oratione apud Danielē. Peccauimus domine,iniquè fecimus,impiè egi
mus,& receſsimus,& declinauimus à mandatis tuis & iudicijs. Et alibi. Et non eſt in tēpore hoc
Ibidem.3. princeps & propheta,& dux,neq; holocauſtū,neq; ſacrificiū, neq; oblatio,neq; incenſum,neq;
locus primitiarū corā te, vt poſſimus inuenire miſericordiā,ſed in anima contrita & ſpiritu hu-
militatis ſuſcipiamur ſicut in holocauſtum arietum,& taurorū,& ſicut in millibus agnorū pin
guiū. Quid tādē dicit huic diuinū reſpōſum? [Indicabo tibi ò homo quid ſit bonū,& quid do- »
minus quærat à te. Vtiq; facere iudicium , diligere miſericordiā,& ſolicitū ambulare cum deo »
tuo.] Ne ergo ſis anxius de holocauſtomatibus,& vitulis anniculis, de milibus agnorū & hir- »
corum pinguiū,neq; de vllis omnino rebus quęcunq; extra te ſunt,quia nō quærit tua deus,ſed
teipſum,nō rem tuam ſed ſpiritū tuum,nō arietem vel hircū tuū,ſed cor tuum. Illud offer,nam
Iudicium hoc eſt bonū. offer (inquā) iudicium faciendo,miſericordiam diligendo,& ambulando ſolicitè
facere quid cum deo tuo. Quid eſt iudicium facere , niſi iudicium dei præuenire: Præuenis autē iudiciū
eſt. dei,ſi temetipſum prior iudicas in conſpectu dei,ne à deo iudiceris. Nā ſi noſipſos iudicaremus
1.Corin. 11. ait Apoſtolus,non vtiq; iudicaremur. Iam quidem hoc intereſt inter duos reos iſtos,quorū al-
Oſee.1. ter Samaria,alter dicitur Hieruſalem,quòd Samaria iudicio reſiſtit,nunquā recedendo à vitu-
lis ſuis,& idcirco nō addam illi(ait dominus)vltra miſereri., Hieruſalem aūt iudicio concedit,
veniamq; poſcit,& idcirco,ſed domui(inqt)Iuda miſerebor,& ſaluabo eos in domino deo ſuo.
Diligere mi Bonum ergo quidē eſt ſequi iudiciū,optimū aūt facere iudiciū,ſcilicet priuſquā iudicet deus iu-
ſericordiā. dicando ſemetipſum. Et deinde diligere,id eſt,diligēter quęrere miſericordiā,quod eſt eſſe mi-
ſericordē, vt ipſe miſericordiā conſequat. Exempli gratia,ſicut eo tempore fuerūt,maximè Da
Daniel.9. niel & Neemias, quorū alter,videlicet Daniel, cōpletis annis ſeptuaginta deſolationis Hieru-
ſalē,multū compatiens deſolatæ ſuæ gēti,& poſui (inquit) faciē meam ad dominū deū meum,
2 Eſdræ.1. rogare & deprecari, in ieiunijs,& ſacco,& cinere, Alter videlicet Neemias,cumq; audiſſet,ait
verba dicentis,& murus Hieruſalē diſsipatus eſt,& portę eius combuſtæ ſunt igni,ſedi & fleui,
& luxi dies multos,& ieiunabam,& orabā ante faciē dei cœli,etc. Quod deinde dicitur hic
in propheta,& ſolicitum ambulare cum deo tuo,idem eſt ac ſi dicat. & deinceps cauere à pec-
cato. Eiuſmodi ſolicitudo tanta Danieli & ſocijs eius in eadē captiuitate extitit , vt ne quidem
de menſa regis, & de vino potus eius pollui paterentur . His dictis ad perſonam quæ percun-
ctata fue-

ctata fuerat, dicendo. Quid dignum offeram domino, & cætera, confestim quasi quæreret, cum
igitur fecero hæc vt indicasti mihi, quid consequetur, subiunxit atque ait. [Vox domini ad ciuitatem clamat, erit salus timétibus nomen meum.] Personam expressit manifestius, quam supra diximus esse Hierusalem, veluti reum sub iudicio cófitentem atque pœnitentem, altero in malis perseuerante, scilicet Samaria, id est, decem tribubus, contra quas protinus nequaquam remisso clamore taliter inuehitur. [Audite tribus. Et quis approbabit illud? Adhuc ignis in domo impii, thesauri iniquitatis, & mensura minor iræ plena. Num iustificabo stateram impiam, & sacculi pondera dolosa, in quibus diuites eius repleti sunt iniquitate, & habitantes in ea loquebantur mendacium, & linguæ eorum fraudulenta in ore ipsorum? Et ego ergo cœpi percutere te, perditione super peccatis tuis. Tu comedes & non saturaberis, & humiliatio tua in medio tui. Apprehendes, & non saluabis. & quos saluaueris, in gladium dabo. Tu seminabis, et non metes. tu calcabis oliuam, & non vngeris oleo. & mustum, & non bibes vinum. Et custodisti præcepta Amri, & omne opus domus Achab, & ambulasti in voluntatibus eorum, vt darem te in perditionem, & habitátes in ea in sibilum, & opprobrium populi portabitis.] Manifestè diuisus est clamor domini, verba consolatoria denuncians ciuitati scilicet Hierusalé, quòd sit salus temétibus nomé domini, filiis eius de captiuitate reuersuris. Decé verò tribubus qualia merentur? Audite (inquit) tribus, subauditur opus vestrum, quod nunc in iudicio domini arguitur, Et quis approbabit illud? Videlicet nemo probus, nemo nisi improbus, cuius & si cupiditas approbat, ratio tamen improbat. Veruntamen in iudicio, dum res ostenditur nuda, mirum est si vel improbus approbare audeat pertinaci impudentia. Quid est illud? Adhuc ignis *1.Timot.6.*
in domo impii, thesauri iniquitatis, mensura minor irę plena. Quasi vnum crimen decem tribuú *Auaritia sicut ignis.*
in iudiciú adducit, sed per illud vnum, cætera quoque simul omnia comprehendit. Et rectè, nam
radix omnium malorú auaritia. Ipsam auaritiam conuenienter nomine ignis denotat. Sunt *Prouer.36.*
enim hæc similia. Denique ignis nunquam dicit, sufficit, ait Sapientia. & auarus non implebitur *Ecclesiast.5.*
pecunia, igitur adhuc ignis in domo impii, id est, adhuc auaritia, quæ est simulachrorum serui- *Colossé.3.*
tus, adeo regnat in Samaria, vt aurum colat tanquam deum. colit enim aurea simulachra vitulorum. Quod dicit, adhuc, longiturnitatem, perseuerantiam peccati significat, quia videlicet ex quo Hieroboam illos fecit vitulos, per tot annos vel tempora, tot succedentibus vel demutatis regibus, tot signis & prodigiis per Heliseum & Heliam exhibitis, cultus eorundem vitulorum persueuerauerat, & nullus omnino regum à peccatis Hieroboam recesserat, vsque ad
vltimum Osee filium Hela, qui regnare cœpit in Samaria anno duodecimo regis Iuda Achaz, *4.Reg.15.*
sub quo ipse prophetabat. Igitur adhuc ignis in domo impii, nimis diu perseuerauit satiabilis auaritia in vobis ò decem tribus, quæ estis domus impii, scilicet Hieroboá, qui vos peccare fecit, cui vos tanquam domino domus ad malum deseruistis, cum deberetis esse domus domini dei. Quòd nomine ignis (vt iam dictum est) auaritia debeat intelligi, sequés litera satis innuit. Cum enim dixisset, adhuc ignis in domo impii, statim subiúxit, thesauri iniquitatis, & mensura minor iræ plena. Num iustificabo stateram impiam & sacculi pondera dolosa, in quibus diuites eius repleti sunt iniquitate, & habitantes in ea loquebantur mendacium. & linguæ eorum fraudulenta in ore ipsorum. Mensura minor, quam lex domini interdicit, & dolosa, id est, non æqua pondera, dum in alio pondere venduntur, in alio emuntur. Mercimonia profectò auaritiæ instrumenta sunt. Et hic est verè ignis, qui et cuncta bona destruit, & nunquam dicit, sufficit. Num (inquit) hæc ego iustificabo? Non vtique, sed condemnabo. Minor mensura, minorem capiens venalem substantiam, maiorem capit iram in sinum vestrum refundendum. Siquidé pauperes hoc facerent, poterat inopia scelus necessitate defendere, nunc verò diuites (ait) in eis repleti sunt iniquitate, id est, diuitiis iniquis, quæ congregantur ex iniquitate, & habitantes in ea, subauditur, domo impii loquantur (ait) mendacium, & lingua eorum fraudulenta in ore eorum, quia videlicet congregationem diuitiarum sequitur mendacium, & manu assueta thesauros condere fraudulentam linguam possidet. Veritas paupertatem parit. Et ego ergo (inquit) cœpi percutere te perditione super peccatis tuis, subauditur, & percutere non desinam vsque ad consummatam perditionem, quoniam perseuetas in peccatis. Ac si dicat. Propterea iam sæpe misi contra regem Assyriorum, & quia tu in peccatis perseueras, mittam illum iterum. Nam quia iste in diebus Ioathan, Achaz, & Ezechiæ prophetauit, opportunè nunc historiæ series ad memoriam redit, pro eo quod ait. Et ego ergo cœpi percutere te perditione super
peccatis tuis. Denique anno duodecimo Achaz regnauit Ozee in Samaria super Israel, *Historia*
ascenditque contra eum Salmanasar rex Assyriorum, & factus est ei Ozee seruus, reddebatque *transmigrationis decem*
tributa. Hæc fuit inceptio percussionis, de qua núc dicit. Et ego ergo cœpi percutere te perdi- *tribuum*
tione. Sequitur autem. Cum autem deprehendisset rex Assyriorum Ozee, quòd rebellare ni- *Israel.*
tens, misisset nuncios ad Sua regem Aegypti, ne præstaret tributa regi Assyriorum, sicut singulis annis solitus erat, obsedit eum, & vinctum eum misit in carcerem, peruagatusque est omnem terram, & ascendens Samariam, obsedit eam tribus annis. Anno aút nono Ozee cœpit

rex Assyriorum Samariam, & transtulit in Assyrios, posuitque eos in Ayla, & in Abor, iuxta
fluuium Gozam in ciuitatibus Medorum. Hic annus erat sextus Ezechiæ, nonus autẽ eiusdem
Ozee, qui regnare cœperat anno duodecimo Achas. Nam vt illic infra rursus scriptum est, post
annos tres anno sexto Ezechiæ, id est, nono anno Ozee regis Israel, capta est Samaria, & tran-
stulit rex Assyriorum Israel in Assyrios. igitur cum dicit, Et ego ergo cœpi percutere te perdi-
tione super peccatis tuis. statimque subiungit: Tu comedes & non saturaberis, & humiliatio tua
in medio tui, apprehendes & non saluabis, & quos saluaueris in gladium dabo. tu seminabis
2.Reg.11. & non metes, tu calcabis oliuam, & non vngeris oleo. & mustum, & non bibes vinum. Cum
Osee.13. (inquam) & illa de præterito, de ista de futuro tempore dicit, hoc datur intelligi, quòd inter v-
trunque ascensum Assyriorum iste prophetauerit hunc sermonem, qui sic incipit. Populus meus
quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi. & de primo quidem illorum ascensu dixerit dominus, &
ego cœpi percutere te, scilicet in eo quòd hostibus tributarius es factus. de secundo autẽ, tu co-
medes & non saturaberis, & humiliatio tua in medio tui, &c. videlicet quia & tu Israel captiuus
migrabis, & rex tuus Ozee vinctus mittetur in carcerẽ. Quod dicit, & humiliatio tua in medio
tui, quæ videlicet humiliatio tam carcer Ozee regis, quàm captiuitas totius populi valet in-
telligi, talis dictio est, qualis & illa, sanguis tuus super caput tuum erit, id est, perditio tua de se-
metipso erit, nec imputabit alij rectius quàm tibi, dum recipis quod mereris, nec ignorare potes
quin iustum sit. Quod deinde subiungit, apprehendes & non saluabis. & quod saluaueris, in gla
diũ dabo, hoc improperare videtur Ozee regi, quòd nõ potius ad deũ conuersus est, sed misit
nuncios (vt iam supra dictũ est) ad regem Aegypti, vt apprehẽderet eum, quasi paxillũ siue ba-
4.Reg.17. culum cui posset inniti. Hoc facto vtique nec suos, nec semetipsum saluabit, subauditur, à tribu
tis regis Assyriorum soluendis, imò quos ita saluare putauit, eos dominus in gladiũ dedit, quia
maximè propter hoc rex Assyriorum iratus ascendit, & cepit eos non sine voluntate & iudicio
domini. Dum tandem dicit, tu seminabis, & non metes. tu calcabis oliuam, & non vngeris
oleo. & mustum, & non bibes vinum. Per singula dicta magnum illi facit tormentum, quorũ
cor omnino rebus eiusmodi erat deditum. Tanta cupiditate vel auaritia, quanta præcedentia
verba denotauerunt. Nam quanto quisque maiore laborat morbo auaritiæ, tanto magis cru-
ciatur audiendo vel videndo, aliũ metere quod ipse seminauit, vngi oleo, & bibere vinũ, quod
Præcepta ipse vsque ad calcatorium elaborauit, & in apothecam recondidit. Quod verò per coniun-
Amri regis ctionem apponit, dicendo. Et custodisti pręcepta Amri, illi priori versiculo copulatur. Adhuc
3.Reg.16. ignis in domo impij, thesauri iniquitatis, & mensura minor iræ plena. Fuit autem Amri pater
Achab, & hic Samariam ædificauit, sicut scriptum est. Et regnauit Amri super Israel duodecim
annis. In Thersa regnauit sex annis, emitque montem Samariæ a Somer duobus talentis argenti
& ædificauit eam, & vocauit nomen ciuitatis quã extruxerat ex nomine Somer domini mon-
tis Samariæ. Fecit autem Amri malũ in conspectu domini, & operatus est nequiter super om-
nes qui fuerunt ante eum. In hoc denotantur præcepta eiusdem Amri, quæ custodisti (inquit)
quia videlicet præcepta Hieroboam, quæ dederat formatis vitulis, dicens. Nolite vltra descen-
dere in Hierusalem. Ecce dij tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti, iste confirmauit ædi-
ficando aliam metropolim, scilicet Samariam, aduersus antiquã & legitimã metropolim Hieru
salem ciuitatem Dauid. Et iste quidem præcepta Hieroboã taliter confirmando, sua præcepta
esse fecit, Achab autem filius eius ampliauit. Idcirco cum dixisset & custodisti præcepta Amri,
addidit, & omne opus domus Achab. Quod enim fuit opus domus Achab? Regnauit in Sa-
maria viginti & duobus annis, & fecit malum in conspectu domini, super omnes qui fuerunt
ante eum. Nec suffecit ei vt ambularet in peccatis Hieroboam, insuper duxit vxorem Iezabel
filiam Ethbaal regis Sydoniorũ, & abiit, & seruiuit Baal in templo, quod ędificauerat in Sama-
ria, et plantauit lucum. Deinde hoc, domus eius, id est, ipsius et vxoris eius Iezabel opus fuit
quòd occiderunt prophetas domini, intantum vt diceret Helias, putans solùm se esse relictum,
Domine, altaria tua destruxerũt, et prophetas tuos occiderunt gladio, derelictus sum ego so-
Ibidem.19. lus, et quærunt animam meam vt auferant eam. Illorum talia præcepta et opera tu custodisti.
Nunquam enim à peccatis eorũ recessisti tu Israel, siue tu Ozee rex Israel, cuius in diebus tecum
punitur Israel, et ambulasti in vanitatibus eorũ, prouocans me iratum, vt darẽ te in perditio-
nem, quòd iustũ est, et habitantes in ea, subauditur domo Achab, quæ est Samaria. In sibilum, id
est, in derisum, et opprobriũ populi portabitis, videlicet vos reges impij, quia vestrũ scelus, ve-
strumque deliramentũ est, quicquid patitur Israel. Siue vt econuerso dictũ sit, totũ patitur Israel
quicquid vos delirastis. Sequitur. [Væ mihi, quia factus sum sicut qui colligit in autumno race
CA.VII. mos vindemię. Non est botrus ad comedendum, pręmaturas ficus desiderauit anima mea. Pe-
riit sanctus de terra, et rectus in hominibus nõ est. Omnes in sanguine insidiãtur, vir fratrẽ suum
venatur ad mortem, malũ manuũ suarũ dicũt bonum. Princeps postulat, et iudex in reddendo
est. Et magnus locutus est desideriũ animę suę, et conturbauerunt eum. Qui optimus est in eis
quasi paliurus, et qui rectus quasi spina de sepe.] Dicta hęc de fonte pietatis manãt, quia profecto
zelus

zelus bonus quo sancti sæuire videntur, nunquam sine pietate est. Irascuntur peccatis, peccatoribus compatiuntur. Sic Moyses contra peccata sæuiens, & forti zelo accinctus. Ponat (inquit) vir gladium super fœmur suum, & ceciderũt in illa die, quasi vigintitria milia, & peccatoribus compatiens, ait ad dominum, Aut dimitte eis hanc noxã, aut si non facis, dele me de libro tuo, quem scripsisti. Sic & cæteri sancti fecisse noscuntur quàm plures, quorum exempla percurrere nimis longũ est. Vt de isto non prætereamus, quid fortius, quid vehementius inuectione, quam longè superius ita finierat, & omnia idola Samariæ ponam in perditionem, quia de mercedibus meretricis congregata sunt, & vsque ad mercedes meretricis reuertentur. Quid verò clementius dici potest, quàm id quod protinus subiungit. Super hoc plangam & vlulabo, vadam spoliatus & nudus. Sic & in præsenti loco cum thesauros iniquitatis, & mensuram minorem, stateram impiam & pondera dolosa fortiter coarguisset, & velut aduersarius vindicem sententiam ex iudicio domini protulisset, continuò vulneratus vera compassione, Væ mihi (inquit) quia factus sum sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ, etc. Nimirum quid optaret, vera & competenti similitudine melius expressit, quàm si nudis ipsam rem eloqueretur verbis. Vinea enim domini exercituum, ait ipse dominus in Esaia, domus Israel est. Et Psalmista, Vineam (inquit) de Aegypto transtulisti, eiecisti gentes, & plantasti eam. At illa, cum expectaretur vt faceret vuas, fecit labruscas. Hoc iste expertus est, neq; enim eo prophetante vel cæteris, quos dominus misit, quisquam ex regibus Israhel pœnitentiam egit. Congrua ergo similitudine vtens, factus sum, ait, sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ. Statimq; subiungit, Non est botrus ad comedendum, id est, qui facit pœnitentiæ fructum. Omnes enim impœnitentes deũ offendunt, sicut vuæ acerbæ, quæ comedi nõ possunt. Pœnitentes verò quasi vuæ vel ficus maturæ, dulces & suaues sunt, quas desiderauit anima mea, inquit, sed non inueni. Nã hoc est quod sequitur, Periit sanctus de terra, & rectus in hominibus non est. De terra, id est, de Samaria, perijt sanctus, qui esset mihi quasi botrus ad comedendum, & in hominibus, id est, decẽ tribubus non est rectus, qui esset mihi quasi præmatura ficus. Quis enim fuit de cunctis regibus Samariæ vel decem tribuum, de quo scriptum non sit, fecitq; malum in conspectu domini? At verò de regibus Hierusalem non est ita, quæ & supra dixit, quid dignum offeram domino, & postmodũ dictura est, ego autẽ ad dominum aspiciam, & expectabo deum saluatorem meum. Nam & Dauid & Ezechias, & Iosias botri ad comedendum boni, id est, homines sancti fuerũt, & de cæteris nonnulli quamuis in primis acerbi fuerint, postea per pœnitentiam commutati, dulces & recti facti sunt.

Qualis ira sanctorum — *Exodi.32.* — *Supra.1.* — *Esaia.5.* — *Psalm.79.*

Audite nunc, reges Samariæ vel decem tribuum, quàm acerbi & insuaues fuerint. Omnes (inquit) in sanguine insidiantur, vir fratrem suum venatur ad mortem. Profectò dira & longa tragœdia regũ Israel breuibus verbis insinuatur. Nam fere omnes post illum vel ab illo, qui primus erat Hieroboam; in sanguine insidiari, & alterutros ad mortẽ venari sunt. Iam dicto Hieroboam, filius suus Nadab successerat, & insidiatus ei Baasa, percussitq; eum, & regnauit pro eo, & percussit omnem domũ Hieroboam. Eidem Baasa successerat filius suus Hela, rebellauitq; cõtra eum seruus suus Zambri, & occidit eum, regnauitq; pro eo, & percussit omnem domum Baasa. Regnauit idem Zambri septem diebus, & ascendit contra eum Amri, & ille videns quòd expugnaretur ciuitas, succendit secum domum regiam, & mortuus est. Tunc media pars populi sequebatur Tegni, & media pars Amri. Præualuit autẽ & regnauit Amri, mortuusq; est Tegni. Post hunc videlicet Amri regnauit filius eius Achab, cuius filiũ Iorã interfecit Iehu filius Mansi, & regnauit pro eo, percussit omnes qui erãt de domo Achab, & notos eius vniuersos, & * Aaziam regem Iuda, & fratres eius, erant enim de genere Achab. Regnauitque Hieu & filii eius vsque ad quartam generationem. Factumq; est post hæc, Sellum filius Iabes percussit Zafariam filiũ Hieroboam, filij Ioas, filij Ioachas, filij Hieu, & regnauit pro eo mense vno. Et hunc percussit Manaen de Thersa, & interfecit eum, regnauitq; pro eo. Huius filium Phaceæ iam percussit Phacee filius Romelię, & regnauit pro eo. Coniurauit contra hunc, & insidias tetendit iste Ozee filius Hela, & percussit eum, & interfecit, regnauitq; pro eo, cuius nono anno Israel captiuus ductus est, vbi tanta fuit, tamq; cruenta regum diuisio, quanta potuit esse regni desolatio, & eorum qui partibus fauebant, conturbatio? Non ergo abs re dixit, omnes in sanguine insidiantur, vir fratrem suum ad mortem venatur.

Reges Israhel insidiati sunt in sanguine. — *3.Reg.15.* — *Ibidem 16.* — *4.Reg.9.* — *aliàs, Ochoziam.* — *Ibidem.15.* — *Ibidem 16.*

Porrò, cum omnes ita reprobi fuerint reges Israel, vt rectè dixerit hic. Perijt sanctus de terra, & rectus in hominibus non est, tres ex illis magis infames scriptura denotauit, videlicet priorem Hieroboam qui vitulos fecit, & Amri, qui Samariam condidit. & Achab, qui Baal coluit, & cum vxore sua Iezabel prophetas domini interfecit, quorum & hic propheta paulo ante meminit, dicendo, & custodisti præcepta Amri, & omne opus domus Achab. Horum trium malam memoriam hic rursus tangere videtur tribus sententiis, quas hoc ordine subnectit. Malum manuum suarum dicunt bonum, & princeps postulat, & iudex in reddendo est, & magnus locutus est desiderium animæ suæ, & conturbauerunt eum. Nam qui malum manuum suarum dixit bonũ, Hieroboam fuit simulq; sacerdotes, quos ipse sibi de extremis populi instituit,

Tres reges pessimi in Israel. — *3.Reg.12.*

quia formatis vitulis dixerunt. Ecce dij tui Israel, Principē qui postulauit, & iudex in reddendo *Ibidem.16.* fuit intelligimus Amri, qui vt contra Hierusalem metropolim Iuda, in qua erat templum domini, faceret suam metropolim, emit montem Samariæ à Somer, qui erat dominus montis, quanto pretio voluit, scilicet duobus talentis argenti, pro arbitrio suo iudicans de pretio, quia princeps fuit. Magnum qui locutus est desiderium animæ suæ, Achab licet intelligi, quia pro- *Ibidem.21.* ijciēs se in lectum suum, & auertens faciem suam ad parietem, & interrogatus ab Iezabel, quare non comedis panem, locutus sum (ait) Naboth, Iezrahelitæ, et dixi ei. Da mihi vineam tuam accepta pecunia, aut si tibi placet, dabo tibi vineam aliam pro ea, & ille ait, Non dabo tibi vineam meam. Sic locutus est magnus ille desiderium animæ suæ, nimietatem cupiditatis suæ. Vt autem magnus vocetur tali in re, mira & iracunda facit irrisio vxoris suæ, quæ ad hæc taliter cum ironia respondit. Grandis authoritatis es, & bene regis regnū Israel. Surge, & comede, ego tibi dabo vineam Naboth Iezrahelitæ. Et conturbauerunt eum, inquit. Qui conturbauerunt, & quem conturbauerunt? Nimirum ipse Achab & vxor sua Iezabel conturbauerunt Naboth, submittendo contra illum falsum testimonium dicentium, Benedixit deum & regem, & lapidauerunt eum, sicq; mortuus est. Bene ergo cum dixisset, magnus locutus est desideriū animæ suæ, subiunxit, & conturbauerunt eum, ponens pronomen relatiuum ad illum, cuius non posuerat nomen proprium, videlicet volens iustum Naboth optimè esse notum, ita vt quodammodo necessarium non sit nominatim exprimi illum, qui semper debeat esse in memoria omnium, cum sanguis eius semper clamet, & semper accuset impiorum sacrilegium. Vis adhuc audire, quàm reprobi reges illi omnes fuerunt? Ait. Qui optimus in eis est, quasi paliurus. & qui rectus, quasi spina de sepe. Optimus in regibus Israhel fuit Hieu, quippe qui solus ex omnibus illis vnctus fuisse legitur in regem per manum Helisæi, fundentis oleum super caput eius, atque dicentis. Vnxi te in regem super populū domini Israel, & percuties domū Achab *Optimus regū Israel fuit Iehu.* domini tui, etc. quæ ille strennuè impleuit. Deleuit enim domum Achab, & præcipitauit Iezabel, quam & comederunt canes, & percussit in ore gladii cunctos sacerdotes Baal, & destruxit ædem Baal, & fecit pro eo latrinas, & ita deleuit Baal de Israel. Optimus itaque in eis Iehu, vi- *Ibid.9.10.* delicet pro hac parte quam diximus. At idem à peccatis Hieroboam non recessit, sicut de illo *Iehu quasi Paliurus.* quoque scriptum est. Veruntamen à peccatis Hieroboam filij Nabath, qui peccare fecit Israel, nō recessit, nec dereliquit vitulos aureos, qui erant in Bethel & in Dan. Igitur optimus iste reuera quasi paliurus, videlicet herba spinis armata, pungens ac retinens & vulnerans appropinquantem, & adunco dente comprehendens. Nam in hoc ipso quòd deleuit domum Achab & Iesabel, iubente domino in vltionem sanguinis prophetarum, & sanguinis omnium seruorum eius, nō tam dilectioni dei, quàm propriæ satisfacere curauit ambitioni, vnica cupiditate *Rectus Ozee quasi spina de sepe.* regnum sibi attrahens, & ob hoc sagittis pungēs, gladio vulnerans. Porrò, rectus in eis Ozee rex vltimus intelligitur, de quo sic scriptum est. Fecitq; malum coram domino, sed nō sicut reges, qui ante eum fuerant. Dicitur enim licentiam dedisse volentibus ascendere, vt facerent sacrificia in domo domini in Hierusalem, quod anteriores reges non fecerāt, perseuerātes in pec- *4.Reg.16.* catis Hieroboam, qui prohibuerat, dicens. Nolite ascendere in Hierusalem. Fortassis vt hanc li- *Esaia.7.* centiam daret Ozee, deliniabat aliqua gratia regis Iuda, cui nimirum nō insuaue esse poterat illud, quòd idem Ozee Phacee filium Romeliæ interfecerat, & pro eo regnabat. Siquidem hostis fuerat Iudæ Phacee filius Romeliæ, quippe qui cum Rasin rege Syriæ ascendit in Hierusalem ad præliandū. Vndè & necessitate compulsus Achas misit nūcios ad Teglatfallasar regē Assyriorū, dicens. Ascende & saluum me fac de manu regis Syriæ, & de manu regis Israel, qui consurrexerunt aduersum me. Veruntamen quomodocunq;, qualicunq; pro causa minus fecerit malum, quàm reges qui ante eum fuerunt, cōstat, quia fecit malum coram domino, quia scriptura testis est. Igitur & qui rectus est, subauditur Ozee, quasi spina de sepe. Nā sicut in spinosa sepe dum putatur auxilium, dolor inuehitur, sic Ozee dum mittit ad regem Aegypti, & eius auxilio vult sepire Hierusalem, per hoc ipsum parat Israeli captiuitatis occasionē. Idcirco non mirum, quod quæsiuit racemos vindemiæ, & non est botrus ad comedendum, quòd præmaturas ficus desiderauit anima mea, & non inueni. Neq; enim de spinis colligunt ficus, neq; *Matth.7.* de rubo, siue de paliuro vindemiant vuam. Sequitur, [Dies speculationis tuæ, visitatio tua venit, non erit vastitas eorum. Nolite credere amico, nolite confidere in duce, ab ea quæ dormit in sinu tuo, custodi claustra oris tui, quia filius contumeliam facit patri, filia consurgit aduersus matrem suam, nurus contra socrum suam, inimici hominis domestici eius. Ego autē ad dominum aspiciam, & expectabo deum saluatorem meum. Audiet me dominus deus meus.] Siue ad Samariam, cui supra dixerat, custodisti præcepta Amri, & omne opus domus Achab, *Dies speculatiōis, dies captiuitatis.* & ambulasti in voluntatibus eorum, siue ad Hierusalem dicta hæc intelligas, secundū vtrūq; intellectum res manifesta est. Nam vtriusque, scilicet & Samariæ & Hierusalē captiuitas, quæ hic visitatio siue dies speculationis dicitur, tunc veniebat & prope erat. Melius tamen ad Hierusalem dicta intelligi placet, quoniam ipsa est quæ respondet, & cui respondere cōuenit, ego

autem ad dominum aspiciam, & expectabo deum saluatorem meum, nimirum eadem & hu-
militate, qua superius dixit. Quod dignum est offeram domino, etc. De ipsis quoque cõtra quos
dixerat, qui optimus in eis est quasi paliurus, & qui rectus quasi spina de sepe, scilicet de regi-
bus vel principibus Samariæ, sermo ad Hierusalem fieri per hoc maximè intelligitur, quod cũ
præmisisset, dies speculationis tuæ visitatio tua venit, statim subiunxit. Et hæc nunc erit vasti-
tas eorum. Quorum enim eorum, nisi hominum, in quibus (vt supra conquestus est) rectus non
erat, intantum, vt qui optimus in eis erat esset quasi paliurus, & qui rectus quasi spina de sepe?
Eorum nimirum tunc instabat vastitas, id est, irreuocabilis decem tribuum captiuitas. Iudæ au
tem vel Hierusalem non ita. Nam venturus quidem erit rex Assyriorum vsque ad ipsam, vn-
dè & postmodum hic dicitur ei, & vsque ad te non veniet Assur, sed non vastaturus eam, dicẽte *Esaiæ.37.*
domino per Esaiam prophetam. Nõ ingredietur vrbem hanc, neque occupabit eam. Item tra- *4.Reg.16.*
denda quidem erat Babyloniis eadem ciuitas, sed præfinito tempore restituenda, id est, post an
nos septuaginta. Vndè & postmodum dicit ei. Dies vt ædificentur maceriæ tuæ, subauditur,
statuta est. Igitur quod deinde sequitur. Nolite credere amico, & nolite confidere in duce, ab
ea quæ dormit in sinu tuo custodi claustra oris tui, quia filius contumeliam facit patri, filia cõ-
surgit aduersus matrem suam, nurus contra socrum suam, inimici hominis domestici eius.
Magnitudinem calamitatis eorum exprimit, de quibus dixerat, & nunc erit vastitas eorum, vt
recogitet auditor, & perpendat, quanta fuerit vel esse poterit inordinatio rerum, & cõfusio ho-
minum popularium, siue mediocrium, vbi regnum decem tribuum scissum à domo Dauid, tã
tis & tam crebris scissuris diuidebatur in seipsum, sicut supra perstrinximus, regibus interfectis,
& succedentibus eorum interfectoribus. Ibi fictus amicus non defuisse credendus, quem tempo *Ficti amici*
ris oportunitas, & occasio iniuriæ manifestum faceret, quales ante tempora illa regni Dauid
fuit Achitophel. Nam quia insidiis vtitur maximè amicus fraudulentus, non immeritò pro eius
modi computentur, & Baasa filius Achia de domo Isachar, & Ozee filius Hela regũ Israel vlti
mus, quorum alter insidiatus est Nadab filio Hieroboam, & percussit eum, regnauitque pro eo. *3.Reg.15.*
Item inter eos propter quorum exemplum ait: & nolite confidere in duce, rectè computetur *Ibidem 16.*
Zambri, qui cum esset dux mediæ partis equitum, & seruus Ela filii Baasa rebellauit contra
eum, percussitque & occidit eũ, & regnauit pro eo. Sunt itaque isti in exemplũ omni mundo, quòd
non sit omni amico credendum, neque in omni duce confidendum, Propheta dicente, Nolite cre
dere amico, nolite confidere in duce, id est, nolite spem vestram ponere in hominibus, ea consi-
deratione, quia sunt duces, quia dicuntur amici. multi enim duces insidi, multi amici insidiosi,
sicut experimenuo claruit temporibus istis. Ab ea quę dormit in sinu tuo custodi (inquit) clau-
stra oris tui. Ante tempora illa grande exemplum cauendum, in huiusmodi præcessit in Da- *Iudic.6.*
lila, quę Sampson decepit, sed multò magis tẽporibus eisdem in Iezabel, quæ virum suũ Achab *3.Reg.21.*
perdidit, dicendo illi iacenti in lectulo, surge & comede panem, & ęquo esto animo, ego dabo
tibi vineã Naboth Iezrahelitę. Aperuerat enim illi claustra oris sui, narrãdo pro qua causa es-
set tristis, & omnino commiserat ei claues vniuersas animi sui, tam in illa re quàm in cęteris, te
stante scriptura, cum postmodum dicit. Igitur non fuit talis alter vt Achab qui venundatus est
vt faceret malũ in conspectu domini, concitauit enim eum Iezabel vxor sua, & abominabilis
factus est, intantum vt sequeretur idola quę fecerant Amorręi, quos consumpserat dominus à
facie filiorum Israel. Quamuis autem pauca taliũ exempla certis ex personis scripta sint, multa
tamen tunc euenisse talia nemo est qui ambigat. Similiter & de eo quod protinus sequitur, *Gene.35.*
quia filius contumeliam facit patri, quanuis duo tantum exempla scripta sint, Alterũ vbi Ru- *2.Reg.16.*
ben cubile patris ascendit, alterum vbi Absalon fędauit patrem suũ Dauid, qui ante tempora
illa fuerunt. Multa tamen eisdem temporibus similia gessisse non dubitandum est (testante alio
propheta) cum dicit inter cætera scelera Israel, id est, decem tribuum: & filius ac pater eius in- *Amos 2.*
troierunt ad puellam, vt vialarent nomen sanctum meum. Fœminarum res gestæ conscriptæ *Fœminarũ*
in sacris codicibus non sunt, exceptis illis, quę tanta fecerunt, vt absque illarum commemora- *res gestæ ra*
tione non potuerint conscribi memorabilia gesta virorum. Nam idcirco quæ Iezabel & Acha- *ro scribun-*
lia filia eius gesserunt mala in Israel & in Iuda, conscripta sunt, quia maximè fuerunt causę tẽ- *tur.*
pestatum fœminę illæ, in quibus viri naufragauerunt. Itaque de eo quod sequitur, filia consur-
git aduersus matrem suam, & nurus contra socrum suam. Superfluum est quęrere historiam tẽ-
porum, cum constet omni tempore fœminas esse vel fuisse proniores & ardentiores vitiis ad o-
mne flagitium. Et quis dubitet in illa tempestate filiam aduersus matrem, & nurum contra so-
crum suam consurrexisse, cum & nunc tanta sint exempla vitę quotidianę, vt magis lugere
quòd tanta sint, quàm quęrere debeamus? Similiter quod ait, Inimici hominis domestici eius,
ita certum est, vt & eisdem temporibus nonnulli quoque regum Iuda à coniurantibus seruis in
terfecti esse leguntur, & nunc plura sunt exempla quàm vt testimoniis indigeamus. Hæc vlti-
ma sententia, inimici hominis domestici eius, cæteras omnes affinitates comprehendit quæ
longinquiores sunt, & idcirco in inimicitiis minus habent miraculi, licet non minus periculi, vt

Quæstio. sunt nepotes, vel consobrini. Quare autem generum prætermisit, qui de nuru non tacuit, di-
cens, Et nurus contra socrum suam, cum gener & nurus in eodem affinitatis gradu sint? Simi-
liter & dominus noster in euangelio cum easdem affinitates ita vt hic aduersum se diuidendas
Matt.10. propter euangelium prædicens, etiam reciprocauerit hoc modo. Erunt enim ex hoc quinq; in
Luca.12. domo vna diuisi, tres in duos, & duo in tres diuidētur, pater in filium, & filius in patrem suum,
mater in filiam, & filia in matrem suam, socrus in nurum, & nurus in socrum suam. Notandū,
quòd de genero tacuit. Quod si dixisset, socer in generum, & gener in socerum suum, non iam
tres tantū in duos, & duos in tres, sed quatuor in duos, & duos in quatuor separasset, & nihilo-
minus verum dixisset. Nam sæpe quidem factum est, vt contra duos, scilicet contra patrem &
matrem tres diuiderētur, videlicet, filius & filia & nurus. Sæpius autem accidit, & pene in vsu
est, vt gener contra socerum, & socer contra generum separetur. Cum ergo de genero tacuit, si
Responsio. quia non adeò mirum vel rarum est, idcirco de genero tacuit. cur de nuro nō tacuit, cum etiam
nurum socrui esse inuisam ferè vsitatum sit in tantū, vt dicat Comicus, quid est hoc, omnes so
crus oderunt nurus? Ad hæc sciendum, quia superbia vel controuersia generi nō tantum facit,
Gene.3. vel habet inordinationis, quia videlicet nurus, ne contra socrum consurgeret, viri sui, cui secun
Ephe.5. dum legem subiecta est, metu & reuerentia debuit coerceri, Gener autem, & si vxori affectū de
bet, tamen subiectionem non debet, & idcirco, si contra socerum & socrum tuam coniugis pa
Matt.10. rentes sese erigit, non adeò mirum vel turpe est. Apud Matthæum dominus ipsis prophetę
huius verbis, sententiam magis edicit. Nolite (inquiens) arbitrari, quia venerim pacē mittere
in terram. Non veni pacem mittere, sed gladium. Veni enim separare hominem aduersus pa-
trem suum, & filiam aduersus matrem suam, & nurum aduersus socrum suam, & inimici homi
nis domestici eius. Quid igitur? Nunquid saluator hoc in hominibus facere venit, quod ante
Duplex o- aduentum suum per prophetam in hominibus reprehendit? Absit hoc. Aliud est homines odio
dium. peccati, atque aliud odio hominum separati. Illud odiū, quo odimus peccata hominū, bonum,
Psal.138. imò perfectū est, quod prædicatur in illo psalmi versiculo. Nonne qui oderunt te domine ode
ram, & super inimicos tuos tabescebam? Profectò odio oderam illos. Illius odii gladiū & sepa
rationem saluator mittere vel facere venit, vt qui discipulus eius esse cupit, neminem aspiciat,
quamlibet propinquum aduersantem sibi in via dei. Porrò, illud odium quo sanguis quæritur
Iudi.9. hominum, vel bonis inuidetur, homicidarum est. Illius odii separationem per hūc prophetam
idem dominus reprehendit. quia videlicet pro eo, quod separauerant se à domo Dauid, traditi
fuerant spiritu discordiæ & seditionis, sicut & ante illa tempora contigit, quando constituerunt
super se ducem Abimelech filium Hieroboal, qui omnes fratres suos septuaginta viros inter-
fecit. Vnde scriptum est, Misitq; dominus spiritum pessimum inter Abimelech & habitatores
Sichem, qui cœperunt eum detestari. Sequitur, [Ego autem ad dominum aspiciā, & expectabo
deum saluatorem meum. Audiet me deus meus, Ne læteris inimica mea super me, quia cecidi,
consurgam. Cum sedero in tenebris, dominus lux mea est. Iram domini portabo, quoniam pec
caui ei, donec iudicet causam meam, & faciet iudicium. Educet me in lucem, videbo iustitias
eius, & aspiciat inimica mea, & operietur confusione quæ dicit ad me, Vbi est dominus deus
tuus? Oculi mei videbunt in eam, nunc erit in conculcationem vt lutum platearum.] Mani-
festè hæc verba sunt confitentis & sperantis, & prolata sunt per prophetam in persona tribus
Supra.6. Iudæ, siue Hierusalem, quæ in Babylonem ducenda erat captiua, trāslatis prius in Assyrios de
cem tribubus, contra quas præcedens deprompta est sententia. Meminisse nanq; oportet iudi
cium esse domini, & Samariam & Hierusalē diiudicari ab eo loco, quo ait. Audiant montes
iudicium domini, & fortia fundamenta terræ, quia iudicium domini cum populo suo, & cum
Israel diiudicabitur. Populus meus quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi, responde mihi, etc.
Sub hoc iudicio tanquam duos reos adductos esse diximus, Israelem & Iudā, siue Samariam
impœnitentem, & Hierusalem pœnitentiæ voces emittentem, & supra vbi sic incepit. Quid di
gnum offeram. & hic rursus, ego autem ad dominum (inquit) aspiciam, etc. Sic omnino futurū
Pœnitēs Iu- erat, & sic factum est, vt hæc verba prophetica futurum esse prænunciabant. Datis nanq; sen-
da in capti- tentijs & decem tribubus in Assyrios, filiis autem Iuda in Babylonem ductis, illa captiuitas ad
uitate Baby- dominum per pœnitentiam non aspexit, hæc autem ad dominum aspexit, & expectauit do-
lonica. minum saluatorem suum, & audiuit eam deus suus, & dicere potuit contra Babylonem, quæ
eam captiuauerat. Ne læteris inimica mea super me, quia cecidi, consurgam. Et quid verius eo
quod ait. Cum sedero in tenebris, dominus lux mea est? Vbi nanque filii Iuda captiuitatis &
mœroris tenebras subierunt, humiles & contemptibiles facti in conspectu Babyloniorū, ecce
dominus lux eorum fuit, lux illuminans lucernam per gratiam propheticam, quam poneret
super candelabrum, vt luceret omnibus, & regis Nabuchodonosor, & omnibus qui in regno
ipsius erant, aduersariis quidem eorum ad confusionem & opprobrium, ipsis autem ad conso-
lationem & gaudium. Danielem loquimur & socios eius, quorum illuminationis hoc initium
fuit, quod somnium regis & interpretationē eius ipsis orantibus, Danieli reuelauit, quæ prima
causa

causa illis extitit consolationis & honoris, in tantum vt rex Nabuchodonosor caderet in faciē suam, & Danielem adoraret, qui & hostias & incensum praecepit afferri, vt sacrificaret ei. Tūc in sublime illum extulit, & munera magna & multa dedit ei, & constituit eum principē super omnes prouincias Babylonis, & praefectum magistratuū super cunctos sapientes Babylonis. Daniel autē postulauit à rege, & constituit super opera prouinciae Babylonis, Sidrach, Misach, & Abdenago, qui posimodum missi in fornacem ignis ardentis, & illęsi ambulantes in medio ignis, Nabuchodonosor dicente, Ecce ego video viros quatuor solutos ambulantes in medio ignis, & nihil in eis corruptionis est, & species quarti similis est filio dei, Profectò aliam diuinae claritatis lucem profuderunt ad consolationem suimet, & concaptiuorum fratrum suorum Iudaeorum. Caetera quoq; deinde circa illos maximè per Danielē celebrata mirabilia, tanta tāq; praeclara fuerunt, & visiones quas vidit, tam magnae tamq; splendidae extiterunt, vt dubitare non oporteat illuc pertinere quod ait. Cum sedero in tenebris, dominus lux mea. Quod deinde sequitur. Iram domini portabo, quoniam peccaui ei, donec iudicet causam meam, & faciat iudicium, confessio est, & magna laus iustitiae dei, quia reuera multum ipsa, cuius haec verba sunt, Hierusalem peccauit, & multis peccatis irā domini meruit, non minus quàm Samaria, tamen hoc excepto, quod de regibus quoq; Hierusalem nonnulli fuere iusti, & poenitentes aliqui. Debuit ergo portare iram domini, maximè propter peccata Manasse, licet ille tādem poenitentiā egerit. Nam de peccatis illius, quòd maximè propter illum ira venerit, scriptura dicit. Factum est autē hoc per verbū domini cōtra Iudā, vt auferret eum coram se propter peccata Manasse vniuersa quae fecit, & propter innoxium sanguinē, quem effudit, & impleuit Hierusalem cruore innocentum, & ob hanc rem noluit dominus propitiari. Portabo igit (inquit) iram domini, consentiens iustitiae, quoniam peccaui ei, donec iudicet causam meam, & faciat iudicium. Quomodo? Educet me (ait) in lucem, videbo iustitias eius, & aspiciet inimica mea, & operietur confusione, quae dicit ad me: vbi est deus tuus. Hoc iā fieri tunc coeptum est, quando & pueri tres educti sunt de camino ignis, & Daniel de lacu leonum, videntibus gloriam eorum, imò dei per eos, Babylonijs, & confusione opertis qui illos accusauerunt. Peractum est aūt quando Babylon à Persis & Moedis subuersa vidit per alios solui captiuitatē & reaedificari Hierusalem, quam succenderat igni. Nam subuersionē inimicae illius, scilicet Babylonis praeuidens subiungit adhuc in propheta in persona Hierusalem. Oculi mei videbunt in eā, nunc erit in cōculcationem vt lutū platearū. Conculcata enim est à Moedis & Persis, videntibus oculis Danielis, qui vnus erat ex captiuis illis, qui de Hierusalem adducti, nondum clauserant oculos suos morte praeuenti. Nam idem Daniel scripturam quoq; vidit oculis suis, quam & interpretatus est Balthasar regi. Mane, Tezel, Phares, id est, numerauit & compleuit & diuisit regnū tuū, & dedit illud Mędis & Persis, & eadem nocte interfectus est Balthasar rex Chaldaeus, & successit in regem Darius Moedus. His dictis protinus subiungitur. [Dies vt aedificentur maceriae tuae.] Nimirum ea quę ex persona Hierusalem spem habentis in domino dixerat prophetae persona, imò per prophetam dominus confirmat, dicendo eidem Hierusalem. Dies, vt aedificentur maceriae tuae, subauditur, apud deum praefiniti sunt. Et per aliū prophetam, scilicet per Hieremiā, praescribentē hoc modo. Et seruiēt omnes gentes istae regi Babylonis septuaginta annis. Cūque impleti fuerint septuaginta anni, visitabo super regem Babylonis, & super gentem illam dicit dominus, omnem iniquitatem eorum, etc. Etenim post finem annorum illorum suscitauit dominus spiritum Cyri regis Persarum, & transduxit vocem in vniuerso regno suo, etiam per scripturam dicens. Quis est in vobis de vniuerso populo domini dei caeli? Sit deus illius cum ipso. Ascendat in Hierusalem, quae est in Iudaea, & aedificet domum dei Israel. Ipse est deus qui est in Hierusalem. Tunc post aduersitatis noctem dies illuxit, quia videlicet ędificatio maceriarum ciuitatis vel templi, quod destructū fuerat, pro die computari potuit. die (inquā) tam diutina, quādiu reparationis illius lux perdurauit. At illi qui deinde subotti sunt Iudaei, illa die sua malè coeperunt vti, derelinquendo legem domini, donec iterum fieret desolatio irreparabilis. Sequitur ergo. [In die illa longè fiet lex, in die illa vsq; ad te veniet Assur, & vsque ad ciuitates munitas, & à ciuitatibus munitis vsque ad flumen, & ad mare de mari, & ad montem de mōte. Erit terra in desolationem propter habitatores suos, & propter fructum cogitationū eorum.] Hoc deniq; historiae temporum testantur, & maximè libri Machabaeorum, quòd lōgè facta sit lex in die illa, id est, in tempore illo, de quo nunc sermo est. Exierunt enim de Israel filij iniqui, & suaserunt multis, dicentes, Eamus & disponamus testamentum cum gentibus, quae circa nos sunt, Et aedificauerunt gymnasium in Hierosolymis secundum leges nationum, & fecerunt sibi praeputia, & decesserunt à testamento sancto, & iuncti sunt nationibus. Hoc deniq; erat longè fieri legem decertantibus, & eam retentare volentibus, Machabaeis fratribus, Iuda & Ionatha & Simeone Matathiae filijs, & post eos Ioanne filio Simonis, qui cognominatus est Hircanus. Omnes decesserunt prosperati quidem aliquoties ad retinendam legem, sed nihilominus de die in diem longius atq; longius fiebat lex, & non erat rex. Iam dicti Ioannis posteri de regno & sacerdotio

Marginal references: Danie. 2. — Danie. 3. — 2. Para. 33. — 4. Reg. 21. — Dani. 3. 6. — 2. Par. vlt. — Dane. 5. — Hiere. 25. — 1. Esdra 1. — 1. Mach. 1.

ſacerdotio nimis cruentè & impiè contenderunt, donec ſe interpoſuit Romana poteſtas, re-
gemq; impoſuit, non de gente illa, videlicet Herode natū patre Idumæo & matre & Arabica.
Facta ſunt igitur, & longè lex, & contra legē alienigena rex, & deinde deſolatio ſucceſſit gen-
tis quæ nunc vſque permanet, de qua hic ſubiūgit. In die illa & vſq; ad te veniet Aſſur, vide-
Aſſur pro cunctis nationib⁹ hic ponitur. licet nomine Aſſur vniuerſas conſignificans nationes, per quas illa & gentis eiuſdem metro-
polis Hieruſalem deſtructa eſt. Primus itaq; Aſſur ante Babylonios contra Hieruſalem aſcen
dit regnante Ezechia, ſub quo iſte prophetauit, ſed repulſus eſt, percuſſis in caſtris eius ab an-
gelo domini centū octogintaquinque millibus. Rectè ergò pro omnibus Aſſyrijs, Babylonijs,
4.Reg.19. Græcis, atque Romanis ponitur Aſſur, quia cōtra Hieruſalem fuit omnium primus. Cum dici
tur, In die illa & vſque ad te veniet Aſſur, Quid autem eſt, vſque ad te veniet, niſi ac ſi dicatur,
nunc quidem repelletur à te Aſſur ſiue rex Aſſyriorum Sennacherib, ſed non ſemper ita repel
Deſolatio totius terræ Iudæ. lentur hoſtes tui. Quod deinde dicit, & veniet vſque ad ciuitates munitas, & à ciuitatibus
munitis vſq; ad flumen, & ad mare de mari, & ad montem de monte, plenariam atque vni-
uerſalem vehementer exprimit commotionem totius orbis, ad deſtructionem & deſolationē
terræ vnius, de qua & protinus dicit. Et erit terra in deſolationem propter habitatores ſuos, &
propter fructum cogitationū eorum. Nec mirū in iuſto propheta tam citò poſt cōſolationem,
qua dictum erat, dies vt ædificentur maceriæ tuæ, tam repentè, tam magnam prophetari de-
Danie.9. ſolationem eiuſdem terræ, cum & apud Danielem ſimiliter cum oraret ille, intelligens in libris
numerum annorum, de quo factus eſt ſermo domini ad Hieremiam prophetam, vt complerent
tur deſolationes Hieruſalem ſeptuaginta anni, taliter ibidem concludatur viſio. Et ciuitatem
& ſanctuarium diſſipabit populus cum duce venturo, & finis eius vaſtitas, & poſt finem belli
ſtatuta deſolatio, & deficiet hoſtia & ſacrificium, & vſque ad conſummationem & finem perſe
uerabit deſolatio. Quod extunc factum eſt & fit, iſte ſequentibus verbis orando prophetat, & "
prophetando orat. [Paſce populum tuum in virga tua, gregem hæreditatis tuæ, habitantes ſo "
Paſtor omniū Chriſtus. los in ſaltu. In medio Carmeli paſcentur Baſan & Galaad, iuxta dies antiquos ſecundum dies "
egreſſionis tuę de terra Aegypti.] Cui enim hoc dicitur, paſce populum tuum, gregem hære-
Ioan.10. ditatis tuę, niſi illi qui hoc ipſum ſe facere, & huius officii miniſterium ſe eſſe teſtatur, dicēs. Ego
1.Pet.2. ſum paſtor bonus, ego ſum oſtiū ouium, per me ſi quis introierit, ſaluabitur, & ingredietur &
egredietur, & paſcua inueniet. Eratis enim (inquit Petrus) aliquando ſicut oues errantes. Nam
& quod dicit, Habitantes ſolos in ſaltu, hoc eſt, errantes & paſtorem non habentes, & luporum
faucibus expoſitæ, quia non erat qui requireret, quippe cum & lex longè facta eſſet, vt ſupra
iam dictum eſt, eſſentq; praui paſtores, paſcendo legem non cuſtodientes. Vndè & per alium
Ezech.34. prophetam loquitur contra eos, id ipſe cui dicitur in iſto, paſce populum tuū in virga tua, gre-
gem hæreditatis tuæ, habitantes ſolos in ſaltu. Væ paſtoribus Iſrael qui paſcebant ſemetipſos.
Diſperſæ ſunt oues meæ, eo quod non eſſet paſtor, & factæ ſunt in deuorationem omnium be
ſtiarum agri, & diſperſæ ſunt. Errauerunt greges mei, & diſperſi ſunt, & nō erat qui requireret,
non erat (inquit) qui requireret. Ecce ego ipſe requiram oues meas, & viſitabo eas, ſicut viſitat
paſtor gregem ſuum, quando fuerit in medio ouium ſuarum diſſipatarum. Ego paſcam oues
meas, & ego accubare eas faciam, dicit dominus. Huic ergo, quem tale propoſitum habere ſpi
ritus propheticus non ignorabat, rectè & conſtanter dicitur, vt paſcat in virga ſua, id eſt, in iu-
ſtitia ſua. Reſpondet ille & dicit. [In medio Carmeli paſcentur Baſan & Galaad, iuxta dies an "
Tria loca valdè paſcuoſa. tiquos, ſecundum dies egreſſionis tuæ de Aegypto. Oſtendam ei mirabilia.] Magnum eſt quod "
in verbis iſtis paſtor bonus promittit, in medio Carmeli paſcentur Baſan & Galaad, nimirum
Ibidem. eodem ſenſu quo in alio propheta iam prælibato, & paſcam eas (inquit) in montibus Iſrael, in
riuis, & in cunctis ſedibus terrę, in paſcuis vberrimis paſcam eas, & in montibus excelſis erunt
paſcuę earum. Ibi requieſcent in herbis virentibus, & in paſcuis pinguibus paſcentur. Car-
melum quippe & Baſan & Galaad regiones aptas fuiſſe alendis gregibus ſcriptura teſtatur. De
1.Reg.15. Carmelo vndè fuerit Nabal conſtat illud, quod ibi oues pauerit inſignis paſtor Dauid, typum
Num.32. gerens boni paſtoris Chriſti. Scriptum eſt enim: Cum ergo audiſſet Dauid quòd tōderet Na-
bal gregem ſuum. aſcendite ait pueris ſuis in Carmelum, & venietis ad Nabal. Et poſt pauca.
Nunquam eis moleſti fuimus, nec aliquando defuit eis quicquā de grege omni tempore, quo
fuerunt nobiſcum in Carmelo. Porrò Baſan & Galaad regiones quàm paſcuoſę fuerint, illud ſa
tis innuit, quod eas petierunt à Moſe prece inſtantiſsima filii Ruben & Gad, eo quòd haberent
pecora multa, eſſetq; illis infinita ſubſtantia. Interpretatur autem Carmelus ſcientia circunci-
ſionis, Baſan confuſio, Galaad trāſmigratio teſtimonij. Igitur tam rebus quàm vocabulis ſuis
Carmelus & Baſan, & Galaad, illas ſignificauit paſcuas ouium Chriſti vberrimas, vbi paſcun-
tur & impinguantur, in ſacris nūc epulando ſcripturis, & poſtmodum paradiſi delitijs haben
tes primum ſcientiam verę & ſpiritualis circunciſionis, & deinde ſalubrem facientes confeſſio-
nem de peccatis priſtinis, & deinde conſequens perfectionem fidei taliter, vt eandem fidem cō
firmare & defendere valeant legis & prophetarum teſtimoniis. Quod deinde ſubiungitur,

iuxta

iuxta dies antiquos, secundum dies egressionis tuæ de Aegypto, ostendam ei mirabilia, tunc
demum rectè intelligimus, sed non obliuiscimur, quòd apostolus respiciens & commemorans 1.Cor.10.
illos dies antiquos, illos dies egressionis tuæ, ô antiqua ecclesia de Aegypto, & mirabilia quæ
in illis diebus ostendit dominus, hæc autem (inquit) omnia in figura facta sunt nostri. Nonne
omnis ecclesiasticus ordo legendo & scribendo prædicat atque concinit, quod nos populus domini
& oues pascuæ siue grex hæreditatis eius, secundum illorum similitudinem dierum à spirituali
Pharaone, id est, à diabolo liberati, & à peccatis in quibus seruiuimus ei, de Aegypto huius
sæculi, id est, de ignorantiæ tenebris exiuimus, signatis frõtibus nostris signo passionis Christi,
qui & agnus verus & pastor bonus est, & transiuimus mare baptismi, & ecce spiritualem
escam manducauimus & spiritualem potum bibimus, scilicet corpus & sanguinem eiusdẽ pastoris
& agni? Hęc & cętera mirabilia ostendam ei, inquit, subauditur omni credenti, siue populo
meo gregi hęreditatis meę, quem pascere proposui in virga mea, id est, in iustitia mea, vel
" potestate mea, quam tunc significabat illa virga Mosi, in qua signa fecit. Sequitur. [Videbunt
" gentes & confundentur super omni fortitudine sua. Ponent manus super os, aures eorum surdæ Exodi.15.
" erunt, lingent puluerem sicut serpens. Velut reptilia terræ perturbentur de ædibus suis. Do-
" minum deum nostrum formidabunt, & timebunt te.] Et hoc iuxta dies antiquos, secundũ dies
egressionis de Aegypto futurum erat, & factum est. Sicut enim illis diebus viderunt gentes, vel
confusæ vel conturbatæ sunt, ascenderuntque populi & irati sunt, dolores obtinuerunt habitatores
Philistijm, & tunc conturbati sunt principes Edom, robustos Moab obtinuit tremor, obriguerunt
omnes habitatores Chanaan, ita pastore isto pascente populum suum, gregem hæreditatis
suæ, pro quo mori dignatus est, & quem acquisiuit sanguine suo, dum ostenderet mirabilia
quæ per apostolos & martyres eius facta sunt innumerabilia, viderunt gentes, & gentium
imperatores, viderunt Iudæi atque gentiles, & confusi sunt super omni fortitudine sua, quia
videlicet fortitudo illorum, quæ putabatur magna, legibus & armis suffulta, non poterat euincere
virtutes quas faciebat in populo vel grege suo pastor bonus in virga sua, in potentia sua,
per infirmos & contemptibiles homines, non solum per grãdæuas personas, sed sæpe per pueros
atque puellas. Confundebantur ergo super omni fortitudine sua, quæ solummodo poterat
tangere vasa fictilia, thesaurum non valens tollere qui in illis erat. Quid autem dicam de gentium Ponent manus super os.
earundem sapientia. Nihilominus & super ea confusæ sunt. Hoc est quod protinus ait, Ponent
manus super os. Nã in cõparatione cœlestis sapientiæ, quæ per illos locuta est, & lingua
eorum fecit disertas, muta fuit & est omnis secularis eloquentia, poniteque manum super os suum
conuictam & confusam se esse suomet testans silentio. Et hoc nimirum factum est secundum illos
dies antiquos, dies egressionis de Aegypto. Tunc enim dicenti Mosi: Obsecro domine, non Exodi.4.
sum eloquens, ab heri & nudiustertius impeditioris & tardioris linguæ sum, quis (inquit dominus)
fecit os hominis, aut quis fabricatus est os surdum & mutum, nonne ego? Et rursum cum
diceret ille, en incircuncisus labijs ego sum, quomodo audiet me Pharao. ecce, inquit, constitui
te deum Pharaonis, & Aaron frater tuus erit propheta tuus. Quod deinde sequitur, aures eorum
surdæ erunt, tam de Iudæis intelligitur, quàm de gentibus incredulis, maximè autẽ de Iudæis,
quorum aures detestabilius surdæ dicuntur & sunt, quia prius illis est annunciatum, & legem
& prophetas acceperũt. Spoliauerunt enim aures suas auditu bono, & hoc secundũ eosdẽ
dies antiquos, dies egressionis de Aegypto, quando tulerunt inaures aureas de vxorum filiorumque
& filiarum suarum auribus, & attulerunt eas ad Aaron, feceruntque ex eis vitulum conflatilem,
& adorauerunt. Nam & propter cætera peccata, & maximè propter illud, nunc aures
eorum surdæ sunt, dicente domino. Ego autem in die vltionis visitabo & hoc peccatum eorũ. Exodi.32.
Tunc aures suas spoliauerunt auro ad iniuriam dei, nunc aures eorum spoliatæ sunt obedientia
filij dei. Deinde lingent (ait) puluerem sicut serpens, id est, terrena tantùm cupient, secundum
illam similitudinem serpentis, qua dictum est illi. Terrã comedes cunctis diebus vitę tuę. Gene.3.
Per verbum, quod est lingent, nimiam nimisque pronam pulchrè exprimit terrenorum cupiditatem,
iuxta Psalmistam quoque dicentem. Et inimici eius terram lingẽt. Verùm nec sint illud, Psal.71.
securè facere potuerunt. Sequitur enim, Velut reptilia terræ perturbabunt de ædibus suis, subauditur,
tam gentiles quàm Iudæi. Nam & Iudæi de ciuitate & templo perturbati, quod erat
in Hierosolymis, per omnes terras sunt dispersi, & gentiles de phanis suis ac delubris, in quibus
sacrificabant dæmonijs. Nimirum & hoc iuxta illos dies antiquos factũ est, quando ad ingressum
filiorum Israel gentes Chananæorum gentes immũdæ velut reptilia de terra illa, proturbatæ
sunt. Nouissimum quod dictum est, dominum deum nostrum formidabunt & timebunt
te, subauditur, ô Christe. Repentè nanque ad illum conuersionem fecit cum gratiarũ actione, tã
de incredulis, quàm de credẽtibus Iudæis, atque gentibus, rectè potest intelligi, videlicet secundum Duplex timor.
magnam distantiam formidinis, siue timoris. Nam & increduli accusante conscientia formidant
quidem, sed inutiliter, quemadmodum dæmones, sicut scriptum est. Et dæmones cre- Iacob.2.
dunt & contremiscunt, creduli autẽ & pii timent vtili timore, qui est initiũ sapientię. Sequitur.

[Quis

[Quis deus sim ilis tui, qui aufers iniquitatem, & transis peccatum reliquiarũ hæreditatis tuę?] »
Hoc in laudem & admirationem dicitur, & dicendũ est, inexhaustæ gratiæ quæ nunquam fa-
Rom.11. tigatur, suscipiendo ad se conuersos quamlibet multum peccauerint, quamlibet in peccatis diu
perseuerarint. Futurum enim est, vt omnis Israel, in quo nunc cæcitas contigit, saluus sit, cum
plenitudo gentium introierit. De hoc gratulabũdus, quis, inquit, deus similis tui? Nõ enim sub-
iunxit, qui fecit cælum & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt, vel qui eduxisti filios Israel
de terra Aegypti, quod iam factum est, sed qui aufers (inquit) iniquitatem, & transis peccatum
reliquiarum hæreditatis tuæ, quod futurum est. Nec hoc taliter dixisse contentus, quasi quęre- »
res, ad quid dixerit. Sequitur adhuc & dicit. [Non mittet vltra furorem suum, quoniam volẽs »
misericordiam est. Reuertetur & miserebitur nostri. Deponet iniquitates nostras, & proiiciet in »
profundum maris omnia peccata nostra.] Hæc quoq; vt superiora dicuntur, & sũt iuxta dies
antiquos, secũdum dies egressionis de Aegypto. Nam in illis diebus antiquis, in illa egressione
Exo.12. de Aegypto, videbo sanguinem ait, & trãsibo vos, nec erit in vobis plaga disperdens, quando
percusseram terram Aegypti. Secundum illam similitudinem iudicaturus dominus hunc mũ
dum præmittit signa sua, vt reliquiæ Israel saluæ fiant, & transibit peccatum eorum, ne simul
cum mundo damnentur. Volens enim est misericordiam, & idcirco prædicare nõ desinit pœ-
Esaiæ 6. nitentiam. Quam cum susceperint, non immittet (ait) vltra furorem suum, subauditur vt hacte
nus fecit, excęcando cor populi huius, & aggrauando aures eius, & claudendo oculos eius, ne
fortè videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & conuertatur. Itẽ in illis
diebus egressionis de Aegypto, percussit omne primogenitum in terra Aegypti, & omnem ex
ercitum Pharaonis cum curribus & equitibus eius in mari rubro demersit. Secundum illam si-
militudinem deponet (inquit) iniquitates nostras, & præiiciet in profundum maris, id est, dele-
bit in baptismo Christi omnia peccata nostra. Iam finem loquendi faciens, rursus ad ipsum fa-
miliariter conuertitur & dicit. [Dabis veritatem Iacob, misericordiam Abraham, quæ iurasti »
Psal.24. patribus nostris à diebus antiquis.] Istę sunt vniuersę vię domini, misericordia & veritas, in »
Psal.84. quibus iste venerabiliter sermonem suum consummauit, loquens ad ipsum, in quo misericor-
Psal.61. dia & veritas obuiauerunt sibi, iustitia & pax osculatę sunt. Iustitia ipsa est veritas, quam da-
bis (inquit) Iacob, videlicet reddendo vnicuiq; secundum opera sua, pax ipsa est misericordia,
quam dabis (ait) Abraham, benedicẽdo videlicet in semine eius omnes gentes, vt accipiant re
missionem peccatorum per te eundem Christum dei filium, qui es ipsa veritas, cuius donũ mi-
sericordia est, quę iurasti (ait) patribus nostris à diebus antiquis, vt videlicet nequaquam dubita
re de adimplendis misericordia, & veritate necessariũ sit. Porrò illud animaduertere pulchrum
est, quod in plures misericordia, in pauciores autem danda pronunciatur veritas, dum non di
Gene.17. cit, dabis misericordiam Iacob, veritatem Abraham, sed veritatem Iacob, misericordiam A-
braham. Iacob quippe vnius tãtum, id est, Israeliticę gentis, Abraham autem pater multarum
gentium prędicatur, dicente deo. Ego sum & pactum meum tecum, erisq; pater multarũ gen-
Rom.4. tium, nec vltra vocabitur nomen tuum Abram, sed appellaberis Abraham, quia patrem mul
tarum gentium posui te. Sed & illud non omittendum, qui prius complacuit deo, quàm esset
circuncisus. Vndè Apostolus: Quomodo (inquit) reputata est Abrahæ fides ad iustitiam? In
circuncisione, an in pręputio? Non in circuncisione, sed in præputio. Et signum accepit circum
cisionis, signaculum iustitiæ fidei, quæ est in præputio, vt sit pater omnium credentium per præ
Rom.18. putium, & sit pater circuncisionis. Itaq; dum dicitur, dabis veritatem Iacob, misericordiam A-
braham, in multos quidem veritas, sed in multo plures misericordia redundat, quod nimirum
Psal 131. nobis expedire spiritus propheticus bene perpenderat. Nam vt saluemur, non tam veritatem
iudicis, quàm misericordiam quærimus creatoris. Deniq; & si fuerint ex circũcisione sancti per
fecti, quibus ad coronam veritatis dei abundauit, nobis tamẽ gentibus misericordiæ est quod
idem deus impendit. Vndè idem Apostolus. Dico enim (ait) Christum Iesum ministrũ fuisse
circuncisionis propter veritatem dei, ad confirmandas promissiones patrum, gentes autem su-
Gene.22. per misericordia honorare deum. Quibus autem patribus iurauerit hæc dominus, vt iste me
minit dicens. quæ iurasti patribus nostris, à diebus antiquis, scire debemus, quia isti sunt præci-
puè pater Abrahã & patriarcha Dauid. Iurauit enim dominus Dauid veritatẽ, de fructu ven-
tris tui ponam super sedem tuam, iurauit misericordiam Abraham super miseris gentibus, ita
vt diceret: Per memetipsum iuraui, quia fecisti rem hanc, & non pepercisti filio tuo vnigenito,
benedicam tibi, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terrę. Et hæc quidem, scilicet ve-
Supra 6. Extremũ domini iudicium. ritatem & misericordiam, iam dedit, sed datum hoc in iudicio futuro palam cũctis apparebit.
Debemus enim sermonem hunc propheticum ita terminare, vt memores simus initij quo ita
cœpit. Audiant montes iudicium domini & fortia fundamenta terræ, quia iudicium domini
cum populo suo & cum Israel diiudicabitur. Planè quod de vna gente Israelitica diximus,
quæ tunc diuisa erat in duas partes, id est, in Samariam & Hierusalem, idem de vniuerso ge-
nere humano sentimus & dicimus. Sicut enim tunc dominus iudicium proponens, sese inter

vtranq;

vtranq; partem exhibuit, Samariam tanquam reum impœnitentem perpetuæ captiuitati ad-
iudicans, Hierusalem verò tanquam reum pœnitentem de Babylonica captiuitate soluendam
esse decernẽs, sic ab initio seculi fecit, & facit, & facturus est in fine seculi. Nam vt de iudicio bre-
uiter dicam, inter Cain & Abel, qui ambo, sicut & nos omnes, in Adam peccauerant, taliter se *Genes. 4.*
exhibuit, vt impœnitentem Cain omnino abiiceret, pœnitentẽ verò & dignos pœnitentię fru-
ctus offerentem Abel susciperet. Porro de fine seculi euangelium nõ tacuit, quia gentes omnes *Matth. 25.*
in duas diuisiones tanquam in duos reos diuidens, alteram partem positam à sinistris veluti
reum impœnitentem perpetuo tradet igni, pronuncians quòd pœnitentiæ fructum non fece-
rit: alteram verò partem constitutam à dextris, veluti reum, qui dignos pœnitentiæ fructus fe-
cit, ad regnum vocabit. Et vt sciamus, quam cõstans in tali discretione iudex iste sit, in ipso suę *Lucæ. 23.*
mortis articulo, dum inter duos latrones penderet, alterum impœnitentem & blasphemantem
reliquit, alteri pœnitenti & cõfitenti paradisi ianuam aperuit. & continuò Iudaicum populum
impœnitentem derelinquens, gentium pœnitentiam suscepit.

FINIS.

PROLOGVS RVPERTI IN

SEX POSTERIORES PROPHETAS.

REFRIGVERAT in me feruor studii laudabilis, quod est vacare in prophe- *Eccli. 39.*
tis, quẽadmodũ Iesus filius Sirach dicit. Sapientiã omniũ antiquorũ exquiret *Sapiẽtia*
sapiens, & in prophetis vacabit. Hoc feruenti studio facere inceperam, & ante *prophetarum*
hoc biennium duodecim prophetarum volumen ingressus, & ex ipsis sex an- *Christus est.*
teriores, sicut in ordine sunt, quantũ potui perscrutatus, quantum se exquirẽtẽ
admisit sapientia ipsorũ, quę Christus est, quia reuera sapiẽtia dei Christus, sa-
pientia ipsorũ est, & in ipsum tendit omnis eorũ prophetia, & omnis scriptura
diuinitus inspirata. Cũ ad Naum peruenissẽ, qui in ordine septimus est, substiti, & velut offensus
toto refrigescente studio nõ vlterius procedere cupiui. Quæ causa properãtem animũ offende-
rit, iam nunc dicam tibi ô Ekkenberte abba venerabilis, qui cœnobio Corbiensi præsidens, eã-
dẽ quam prædixi sapientiã antiquorũ studiose legendo exquiris. Tu quippe mihi scribere digna-
tus es, & scripto tuo commonere me, vt eodem studio, quo (vti tibi visum est) tractaueram sex
prophetas anteriores, tractarem & posteriores, vtique per hoc significans simplicem te habere
oculum, & partem nullam habentem tenebrarum, quales patiuntur nonnulli, qui nullam lu-
cernam, quamuis clarè lucentem, videre possunt, inuidendo aliis quod ipsi assequuti non sunt.

Causa hæc est, cur opus illud intermisi, quia videlicet difficultas quasi de pręsumption cre- *Cur opus*
darguẽs, animũ defessum reddidit, & interim Cuno reuerendus pater cœnobij Sygebergensis, *biennio in-*
putans me opus illud vsque ad finẽ perduxisse, idcirco ociari, occasione de mutua collatione *termissum.*
accepta. Scribe, ait, mihi librum De victoria verbi dei. Hæc dicens & sæpius repetens non de-
stitit, donec animum quo volebat intendi, & ecce. XIII. libellos deo adiuuante consummaui,
illud opusculum De victoria verbi dei vix euaginaueram, vix ad portũ consummationis per-
ueneram, & ecce admonitionis tuæ memor diligens animus iam dictus sex posteriores prophe-
tas, quos omiseram, respexit, & amore illorum incaluit, & sciẽs vel sperans quòd meditatio sa-
pientiæ illorum mercede non carebit. Ipsi nanq; fundamentũ posuerũt, & quicũq; super hoc
fundamentum aurum, argentum, lapides preciosos super ædificauerit, mercedem propriam ac-
cipiet, Apostolus ait. Dicet aliquis, Ergo ne sensus tui aurei sunt, & sermones tui, tua ęstima- *1. Corint. 3.*
tione, argentei sunt? Non ego dico, sed tuum facit iudicium & multorum, qui, vt tu, beneuoli *Quid pẽnę*
sunt, quibus etiã vix credo, quod sensus nostri, sermones nostri, sensibus atq; sermonibus illorũ *colũbę dear-*
similes sint, quibus in psalmo spiritus sanctus dicit. Si dormiatis inter medios cleros pennæ co- *gentatæ.*
lũbæ deargentatæ, & posteriora dorsi eius in pallore auri. Et est sensus. Si fueritis studẽtes in li- *Psal. 67.*
bris veteris ac noui testamẽti, qui medij sunt, qui cõmuniter de vtroq; testamẽto à fidelibus eli-
gũtur & in autoritate habẽtur, & si (inquã) fueritis studẽtes in illis, si perseueraueritis in illis vsq;
ad dormitionẽ mortis, tunc apparebit vobis, & per vos innotescet aliis, quòd pennæ columbę
deargentatæ sint, & posteriora dorsi eius in pallore auri, id est, quòd sanctæ scripturæ sermo ex-
terior, qui nesciẽtibus videtur vilis, ipsæ super omnẽ eloquentiã secularẽ præclarus sit, velut ar-
gentũ igne examinatũ, & mysticus qui sub verbis latet sensus, sicut sub pennis dorsum, ipse pre-
clarior sit velut aurũ. Igitur quoniã & tu cõmones, et spes mercedis in deo est, iste quoq; vnus *Nehe. 4.*
de filiis captiuitatis super fundamentũ hoc, vt cœpit, superædificet quod potest. Olim sic fuit di-
ctum, subsannãdo filiis trãsmigrationis ædificãtibus muros Hierusalẽ. Aedificẽt, si ascẽderit vul-
pes, trãsiliet murũ eorũ lapideũ, et illi ecõtra. Audi deus noster, quia facti sumus despectui. Con-
uerte opprobriũ super caput eorũ. Nunquid iuxta opprobriũ illorũ ascendit vulpes, et transili-
uit murũ, et quod sperãtes in dño ędificauerunt? Imo cõuersum est opprobriũ in caput eorũ, et *Aggæi. 1.*

magna erit gloria ciuitatis vel domus istius nouissimæ, plus quã primæ, dicit dñs exercituũ. Et in loco isto dabo pacẽ, dicit dñs exercituum, Vnde nobis suo loco plenius erit dicendũ. Ferè
Superædificare in fci i ptàris. similia contigerũt eis, quicunq; fideli studio superædificauerunt quod potuerunt, super fundamentũ Apostolorũ & prophetarũ, quia dum viuerent, dum ædificarẽt, opprobria de nonnullis sustinuerunt, sed de his qui exprobrabãt decedẽtibus, ipsorum permanet ędificium. Quæ hactenus dicta sunt, iã calamus scriptoris vsq; ad vltimã ferè dictiunculã perscripserat, & cũ ecce duo fratres Helmuuardes, Busensis cœnobij superuenientes, breuẽ porrexerunt epistolã, quæ vel sola mihi suffragari possit, ne quis scripta mea legens, magis in me accuset pręsumptionem nimis vltroneam, q̃ circa verbum dei, per quod facti & refecti sumus, studiosam cõsideret beneuolẽtiã. At enim inter cætera scriptor epistolæ, prior ipsorum scriba doctus, & sacrarum scrip-
Verba Reginhardi. turarũ fidelis alumnus, nomine Reginhardus, de quo non dubito, q̃ priorum sex prophetarum exẽplar à te, cui transmiserã, fuerit consecutus. Sed debes (inquit) adhuc amori, debes honori & obsequio dilecti, per ipsum autẽ & propter ipsum nostro desiderio, vt verba oris eius sicut cœ-
Cant. 1. pisti vsq; ad finẽ aperias, ne si propter difficultatẽ eorũ tepidius fortè secuti nõ fortiter cucurrerimus in odore vnguentorũ eius, tibi imputetur, qui introductus in cellaria regis, occultasti diuitias sponsi, quas ibi conspexisti. Explanationẽ dico XII. prophetarũ, cuius partẽ iã dudum tãta perscripsit auiditate, vt viderer nunc primum tali me studio mancipasse. Quãto magis autẽ in parte delector, tãto vehementius in expectationẽ totius exęstuo. Hæc ille quẽ pręfixi. Taceo de
Cuncta exactor operis. illo monitore, & penè præceptore meo Sygebergensi, qui me cunctantẽ, de solita admonitione parũ proficiens, grauius quasi ludibundus impulit. Imperio (ait) spiritus sancti præcipio tibi. Itaq; quoniã & ipse dilectus dicit. Quę habitas in hortis, amici auscultãt te, fac me audire vocẽ tuã,
Cant. 8. tibi & cæteris monitoribus tanquam amicis dilecti auscultantibus obtemperans ingrediar, & hanc partem profundi totius nauigationis, cursum sancto committens spiritui.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN NAVM PROPHETAM

COMMENTARIORVM LIBER PRIMVS.

Roma. 2. ONVS Niniue, liber visionis Naum Helchesæi.] Irã & indignationẽ, tribulationẽ, & angustiã, quã & Apostolus declamat in omnẽ animã hoĩs operantis » malũ, denunciat onus à superna maiestate superpositũ Niniue. Quã ob cau-
Quæstio super asperitate huius prophetiæ. sam? quibus culpis præcedẽtibus cõmeruit Niniue, vt iram declamaret super illã spiritus propheticus absq; vlla cõmiseratione? Nã si totũ onus ritè perpendas, si totũ textũ prophetiæ diligenter cõsideres, nõ cõmiserescens, aut de pœnitentia cõsulens, imo consultabundus, & quasi de certissima vindicta plaudẽs ferè cuncta loquitur, exceptis paucis quæ interserit in consolationẽ populi dei, secundũ nomen suũ, quod est Naũ. Interpretatur enim consolator. Exempli gratia. Vox flagelli & vox impetus rotę, & equi frementis, & quadrigæ feruentis & equitis ascendentis, & micantis gladij, & fulgurantis hastæ, & multitudinis interfectæ, & grauis ruinæ, & finis non est cadauerum. Item. Custodes tui quasi locustæ, & paruuli tui quasi locustæ locustarũ, quæ considunt in sæpibus in die frigoris. Sol ortus est, & auolauerunt, & non cognitus locus earum vbi fuerint. Pauca hæc pro exẽplo posita sunt, quia talis est totus ferè prophetię textus, vt misericors irridere videtur ipse, qui natura misericors est, loquens in prophetis spiritus sanctus. Quam ergo ob causam, vel pro
Responsio. quibus eorũ meritis sic in eos inuehitur. Agnoscenda est causa vt agnoscatur & dei iustitia, ac proinde magis ipsa pulchritudo prophetię præsentis illucescat. Quòd enim obscura videtur, & clausa, hoc maximè facit causa nondum intellecta. Dicamus ergo, Niniue ciuitas magna, metropolis erat Assyriorũ. Porrò Assyrii tunc præ cęteris gentibus regnabant, easq; dominatione premebant, quod primus facere cœpit Ninus rex Assyriorum, à quo & ciuitas Niniue condita
Esaiæ. 10. vel denominata est. Propterea per Esaiam sic loquitur dominus. Væ Assur virga furoris mei & baculus ipse in manu eius indignatio mea. Nam sicut virga furoris, velut baculus indignationis domini, gentes cæcidit, & regna confregit, & iugo suo pressit annis fermè mille trecentis. Super cætera mala illud summum fuit sacrilegium superbiæ, & cordis eius magnifici, quòd captiuatis decem tribubus, super Iudam quoq; & Hierusalem inundauit, vbi erat verbũ promissionis, vndè oportebat salutem venire, id est, Christũ nasci iuxta veritatẽ dei, de semine Dauid, inde est ille prophetæ dolor, illa dolentis exclamatio. Et erit extensio alarum eius implẽs lati-
4. Reg. 18. tudinem terræ tuæ ò Emanuel. Et est sensus, ad hoc tendet superbia eius, & ista erit intẽtio diaboli, cui militat superbia eius, vt nõ fiat quod iurauit deus, tuũ nobis aduentũ promittẽs, audite inquiens

inquiens domus Dauid. Ecce virgo concipiet, & vocabitur nomen eius Emanuel. Num parua ista causa est? Reuocetur ad memoriã signũ illud magnũ & mirabile de Apocalypsi, quod apparuit in cœlo. Mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarum XII. & in vtero (inquiens) habẽs, & clamabat parturiẽs, & cruciatur vt pariat, & draco magnus rufus habẽs capita septẽ, & cornua decẽ, stetit ante mulierẽ, quæ erat paritura, vt cũ peperisset, filiũ eius deuoraret. Mysteriũ hoc rectè perspectũ palã facit, quòd reuera grãde onus super se leuauerit, magnũ super se iudiciũ sumpserit Niniue, id est, regnũ Assyriorũ, & cætera regna singula suis tẽporibus locũ & gentẽ impugnãtia, quæ videlicet gẽs per illã mulierẽ in vtero habentẽ figuraẽ, quia de ipsa Christus erat nasciturus, sicut econtra regna ipsa per septẽ draconis capita rectè intelliguntur. Nam ex quo mulier in vtero habere cœpit, id est, ex quo ad Abrahã factum est verbũ pmissionis de semine eius quod est Christus, vt in ipso omnes gentes benedicerentur, extũc septẽ regna numerantur per quę instãter agere cognatus est diabolus, vt eadẽ promissio nõ impleretur, vt salus nõ veniret, vt Christus nõ nasceret, Scilicet regnũ Aegyptiorũ, quod pueros Hebræorũ masculos necari iussit. & regnũ decẽ tribuũ carnalium que Iudæorũ, quod Achab & Iezabel incipientibus, prophetas domini occidit. regnũ Assyriorũ atq; Babyloniorũ, qui pro vno capite computãtur, quia veniẽtes ab eodẽ clymate, isti decẽ tribus, isti Iudã captiua uerũt. & deinde regnũ Persarũ & Medorũ, sub quo voluit Aman delere vniuersum genus Iudæorũ. deinde regnũ Macedonũ siue Græcorũ, sub quo Machabæi laborauerũt. deinde regnũ Romanorũ, sub quo ipse Christus & martyres eius passi sunt. Caput septimũ erit Antichristi regnum. Quomodo iniqui omnes membra diaboli dicũtur, & sunt, sic eadẽ regna draconis iam dicti capita fuerũt, quorũ singula suis temporibus cõtra mulierẽ in vtero habentẽ, id est, contra ecclesiã in verbo promissionis sperantẽ, diabolico spiritu exagitata steterũt, plurimumq; sanguinẽ fuderunt. Hinc illud nostrũ opusculũ est, cuius supra in prologo mentionẽ fecj. quod intitulatur De victoria verbi dei. Nunc igitur velut ostio sermonis aperto, in altissimã prophetiæ huius seriem ingrediendũ est. [Onus Niniue, liber visionis Naũ Helchesæi.] Naum sicut iam dictũ est, consolator interpretatur. Porrò Niniue hoc loco totus mundus est, mundus dãnatus, id est, reproborũ omniũ totũ corpus, & mundus qui electos dei persequitur, non solũ propter interpretationẽ nominis, quia Niniue speciosa interpretatur, & mundus Gracè kosmos, id est, speciosus siue ornatus dicitur, verum & quia tũc Niniue mundi erat caput, & regnũ Assyriorũ super cætera regna principatũ obtinẽs, cõtra dominũ, sicut apud Esaiã legimus, gloriabatur. Nonne iste igitur, cuius nomẽ, quod est Naũ, ita de Hebraico, sicut paracletus de Græco, vertitur in cõsolatorẽ, & nũc inquã, iste consolator sub nomine Niniue arguẽs mundũ, illius & nomẽ gerit, & officiũ agit, de quo saluator in Euangelio. Cum (inquit) venerit paracletus, ille arguet mundũ de peccato, & de iustitia, & de iudicio? Et quod de peccato iam tunc arguebat mundum, nisi de eo quòd nõ solùm nõ sperauerũt in te Assyrij, quorũ (vt iam dictũ est) metropolis erat Niniue, verumetiã impugnauerũt te, fuitq; extẽsio alarũ eorũ implens latitudinẽ terræ tuæ ô Emanuel? Cuius de iustitia mundũ arguebat, nisi de illa qua exoptabat Dauid iustitiã dei, dicẽs. Miserere mei, vt iustificeris in sermonibus tuis? De illa nimirũ iustitia iam tunc arguebat spiritus sanctus, tam in isto, quàm in cæteris prophetis singula capita draconis hiantia crudeliter, ad perniciẽ supradictæ mulieris in vtero habentis, ne illi nasceretur filius masculus, qui perueniret ad deũ & ad thronũ eius, quemadmodũ dicit ipse. Quia ad patrẽ vado, & iã non videbitis me. In hoc denię est iustitia dei, in hoc iustificatus est deus in sermonibus suis, quia sicut promisit, sic iurauit Dauid, ita de fructu ventris eius super sedẽ suã posuit, & de hac iustitia redarguebatur in prophetis, redarguit in euangelio mundus. quia laborauit amplius carusc ãte euangelio, ne ita deus in sermonib[9] suis esse iustificatus predicaret. Porrò, de iudicio quomodo iã tũc mundus arguebat? Nondum enim princeps huius mundi erat iudicatus nondũ erat illud iudiciũ mũdi, de quo saluator dicebat. Nunc princeps huius mũdi eiicit foras. Quomodo ergo de iudicio mundũ arguebat, nisi qa mũdo vidẽte & admirãre singula draconis capita, ita condẽnabat, vt in quandã similitudinẽ iudicãdi principis mũdi Pharaonẽ obrueret mare, canes comoderẽt Iezabel, Nabuchodonosor quasi bos fieret, Aman in patibulo quod alteri parauerat ipse penderet, Antiochus Epiphanes sine manu intritus interiret. Ita nimirũ de iudicio mundus iam tũc arguebat, quia vidẽs prodigiosas impiorũ vindictas, tamen ab impietate nõ recedẽs, secundũ exẽplum eorũ, locũ & gentẽ infestare nõ desinebat vnde salus ventura erat. Tandẽ & illud nõ prætereundum, quia sicut alij sunt, in quibus spiritus veritatis arguit mundũ, & alij quibus ipse est paracletus, ita titulus iste in aliud atq; aliud diuiditur Onus Niniue, liber visiõis Naum, quia profectò alij sunt quibus prophetia hæc onus est dãnationis, & alij quibus liber est consolatoriæ visionis, nõ ab re quod in negotio vel officio tam grandi Helchesæũ se dicit, à viculo Helchesę admodũ paruo, suã nimirũ paruitatẽ humiliter agnoscẽs, vt in magna gratia perseueraret mentis humilitas, quia dñs deus noster qui in altis habitat, ipse humilia respicit in cœlo & in terra. Onus pondus siue pressura iam ex initio libri

Esaiæ.8. *Ibidem.7.* *Apoca.17.* *Septem regna contra semẽ Abrahæ.* *Gene.27.* *Exodi.1.* *3.Reg.18.* *4.Reg.17.* *Hester 3.* *Niniue pro mundo ponitur.* *Esaie.10.* *Naũ, typus spiritus sancti.* *Iohan.16.* *Psalm.50.* *Iohan.16.* *Psalm.131.* *Iohan.12.* *Duplex titulus huius prophetiæ.*

sentiri potest cũ dicit. [Deus æmulator, & vlciscẽs dñs, & habẽs furorẽ, Vlciscẽs dominus in ad- „
2. Cor. 11. uersarios suos, & irascẽs ipse inimicis suis.] Quòd deus ęmulator sit, quoq; eius ęmulatio sanctis „
Aemulatio Dei. imitanda sit, nouerat ille qui dicit. Aemulor enim vos dei æmulatione, despondi enim vos vni
viro virginẽ castã exhibere Christo. Cum multa sint in scripturis exempla siue documẽta æmu
lationis dei, magis hoc testimonio libuit vti, quia magis ad nostrã intentionẽ accedit, dum intẽ-
dimus, quoad possibile est, demonstrare in quo vel circa quid & cõtra quem æmulatio dei sit vel
fuerit. Intelligimus quippe circa ecclesiã ęmulationẽ dei semper fuisse vel esse, et maximè ex quo
ecclesia verbo promissionis ex ipso impregnata est, credẽte Abrahã sibi promittenti, & hãc fi-
dẽ generi suæ relinquẽte, q in semine eius quod est Christus vniuersę gẽtes benedicerẽtur. In quo
circa dilectã eiusmodi extũc fuit æmulatio dei? In eo videlicet vt eam virginẽ castã exhiberet si-
bi, vt nõ fornicaretur cum dijs alienis, paritura filiũ sibi, paritura mũdo authorẽ salutis, cõtra quẽ
erat hæc talis æmulatio dei. Nimirũ cõtra hũc supradictũ draconẽ, qui habens capita septẽ, stetit
ante illã mulierẽ, verbũ promissionis in vtero habentẽ, vt eam aut corrũperet aut interficeret, id
est, habẽs regna septẽ, quæ supra iam memorata sunt, stetit & egit cõtra Iudaicã gentẽ, aduersus
Dauidicã stirpẽ, vt eam aut in anima per cultũ idololatriæ adulteraret, aut in corpore funditus
Vlciscẽs dominus. occideret atq; deleret. Igitur ęmulator, id est, vehemẽs amator deus, & vlciscẽs dominus, quia
videlicet in ipsa æmulatione peccata gentis ipsius sæpius est vltus. Exempli gratia. Quãdo gen
tem illam æmulatus est, in Aegyptiaca seruitute dijs alienis seruientem, & descendit libera-
Nume. 14. re eã in manu potẽti & brachio excelso, protinus eorũ murmurationes sic vltus est, vt omnes
qui numerati fuerant à viginti annis & supra, prostraret in deserto. Deinceps ergo, per succedẽ-
Psal. 105. tia tẽpora, quoties peccauerũt, tradidit eos in manus gẽtiũ, & dominati eorũ qui oderũt eos. Sed
& in quibusdam eorũ corporali vel tẽporali vltione nõ cõtentus in anima quoq; est vltus. Vn-
Hiere. 16. de & repetit vlciscẽs dominus, additq; & habens furorẽ. De talibus alius prophetia diuinæ con-
Deuter. 32. cedẽs iustitiæ dicit. Induc super eos diẽ afflictionis, & duplici cõtritione cõtere eos domine deus
meus. Et in Deutero. dñs dicit. Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsq; ad inferni nouis
sima. Quæ hactenus dicta fuit, de illo populo constat, qui se amicũ dei & populũ cõfitebatur. Se
quitur de illis, qui manifestè inimici sunt, vel hostes eius, quos ipse nõ ęmulatur, sciẽs q cõtra ip-
sum sint, ita vt ne ore quidẽ ipsum cõfiteantur, imò & nomẽ ipsius in cõfessoribus eius persequã-
tur. Vlciscens dominus in hostes suos & irascens ipse inimicis suis. Hoc nẽpe iste versiculus à præ
cedẽte differt, quòd in illo & æmulator & vlciscens dominus dicitur, & in eos qui ex illo popu-
lo eius reprobi fuerũt vel sunt, & vlciscens esse, & furorẽ habere asseritur, quẽ Psalmista paues-
Psalm. 6. cẽs. Domine (inquit) ne in furore tuo arguas me, in isto autem, de æmulatione siue æmulatoris
nomine omnino tacetur, tantumq; vlciscẽs, & irascẽs dicitur dominus, & in quos vlciscitur, qui
Hostes Dei. bus irascitur, hostes & inimici manifeste pronunciantur, qualis erat Pharao, qualis fuit Iezabel,
Daniel. 3. qualis extitit Nabuchodonosor, quãdo dixit. & qs est deus qui eripiat vos de manu mea, quales
sunt vel fuerũt oẽs qui tetẽderunt aduersus deũ manũ suã, & cõtra omnipotentiã roborati sunt,
Zelus dei à Iudæis recessit. qui cucurrerũt aduersus eũ erecto collo, & pingui ceruice armati sunt. Non eos æmulatus, imò
contra eos ęmulatus est æmulator deus semẽ Abrahæ quod erat apprehensurus, ęmulatus in-
quã & vltus est vlciscẽs dominus. Aemulatus defendẽdo & liberando, vltus virga iniquitates
Ezech. 16. eorũ, & in verberibus peccata eorũ visitando. Nec ante desijt pro gente illa æmulari & peccata
Auferetur zelus meus abs te, & quiescã, nec irascar amplius. misericorditer vlcisci, donec ex ipsa carnem assumpsit. Quo facto, desiit æmulari, quia gens ea-
dẽ in contrariũ surrexit, futurum hic quasi præteritum in Ezechiele edixit. Zelus meus recessit à
te, & vltra non irascar tibi. Veruntamẽ in deũ nulla passio cadit, nec more hominis irascitur,
aut furorẽ habet, nec vllo modo passibilis est, sed quicquid his vocibus significatur, agit impassi-
biliter. Vnde cũ dixisset, dñs habẽs furorẽ, et irascẽs ipse inimicis suis, statim subiũxit. [Dominus „
patiẽs & magnus fortitudine, & mundans nõ faciet innocentem.] Cum dicit dominus patiens, „
talem asserit dominũ, qui furoris vel iræ suæ impatientiæ nullã vnquã habet passionẽ. Similiter
cum dicit, magnus fortitudine, talẽ illũ prædicat, qui nulla frangatur doloris infirmitate. Sed
dicet aliquis. Quomodo ergo misericors est, aut quomodo, qui in ipso vel ex ipso est spiritus pie
Nulla in Deo passio animi. tatis, secũdus in ordine septẽ spirituũ, à spiritu timoris domini? Ad hæc inquã. Nos illã pietatem
nõ dicimus esse passionẽ, imò virtutẽ, vt veram charitatem. Passim legimus quatuor passiones
animi humani, gaudium & dolorẽ, timorem & spem. Sed profectò quatuor sunt eorundẽ nomi-
num nõ passiones, sed magnæ virtutes in diuinis scripturis, quas breuibus discernimus vel de-
terminamus differẽtijs. Etenim gaudiũ seculi passio est. Gaudiũ in spiritu sancto, vel gaudere in
domino virtus est. Dolor vel tristitia seculi passio est. Quæ secundũ deũ tristitia est, & salutem
operatur, virt' est. Timor seculi, timor qui pœnã habet, iuxta quẽ timidus qs dicitur, passio est.
Timor dñi sanctus permanẽs in seculũ seculi, iuxta quem timoratus reuerẽs aut religiosus quis
dicitur, virtus est. Similiter spes seculi, dum sperat quis in seculo siue in principibus seculi, pas-
sio est. Spes quæ in deo est, æque vt fides & charitas, virtus est. Hęc idcirco dicta sunt, vt dum in
deo negamus quatuor passiones, non negemus in eo quatuor eorundẽ nominũ virtutes, quas

nisi ex

nisi ex deo, nisi ex spiritu dei nullus habere potest. Igitur dominus patiens, inquit, id est, cum Psalm. 7.
tranquillitate iudicãs & magnus fortitudine & mundãs nõ faciet innocentem, & magnus forti- Deus iustus
tudine & patiens, idem est ordo sensuum, qui & in illo psalmi versiculo. Deus iudex iustus for- Iudex.
tis, & patiens. Nam mundando non facere innocentem, hoc est, iustum esse iudicem, & magnus
fortitudine, & patiens, idẽ est quod fortis & patiens. Hæc tria illi cõueniunt sedenti super thro-
num, qui iudicat æquitatem, vt sit iustus, & fortis, & patiens. Iustus in eo vt mundans non faciat
innocentem, id est, vt quæcunq; mala, vel nociua sunt, auferens, nullam accipiat personam, sed
solam respiciat causam, & eum, quem culpa facit nocentem. & si ille sit, qui simul secum dulces
capiebat cibos, homo vnanimis, dux suus, & notus suus, non per propriũ fauorem dimittat im
punitum velut innocentẽ. Hæc consideratio velut in multis eiusmodi, quale illud fuit, quòd do Psalm. 54.
minus videns ciuitatem Hierusalẽm, fleuit super illam, & tamen nõ liberauit eam, vt non cir-
cundarent eam inimici eius vallo, vt nũ coangustarẽt eam vndiq; & filios eius, qui in ipsa erãt, Lucæ. 19.
& ad terrã prosternerent, ita vt nõ relinquerent lapidem super lapidem. Impossibile nanq; est
eum iniustẽ quid agere, iniustè misereri vel parcere, nisi præeunte pœnitentiæ humilitate. Non Iohan. 5.
(inquit) possum ego à meipso facere quicquã, videlicet vt faciũt iniusti iudices, qui dicunt bonũ
malum, & malum bonum, propriam voluntatem sequentes, nõ merita rerũ, sed sicut audio, iu-
dico, & proinde iudiciũ meũ verũ est. Porro, in eo fortis est, quòd nocẽs quis est, vt causa eius se
habet, pœnę adiudicatus, effugere, vel manui eius resistere non potest, sicut postmodũ hic idem
propheta dicit. Ante faciẽ indignationis eius quis stabit, & quis resistet in ira furoris eius? sub- 2. Thess. 2.
auditur nullus, neq; homo, neq; angelus, neq; diabolus, neq; Antichristus, quem dominus Iesus
Christus (ait Apostolus) interficiet spiritu oris sui, id est, tam facilè, vt tu sufflando ore tuo pul-
uerẽ exiguũ dispergis. Patiens in eo est, quòd peccantẽ ad pœnitentiã expectat, & antequã iu-
diciũ proferat, ad misericordiã prouocat, interdũ etiam illũ quem impœnitentẽ esse nõ ignorat,
vt omnis pœnitens id quod saluatur, debere se sciat expectantis patientiæ, & nullus impœnitẽs
« in damnatione sua derogare valeat quasi festinãtis impatientiæ, sequitur. [Dominus in tempe- Vię domini
« state & turbine vię eius, & nebulæ puluis pedũ eius.] Viæ domini sunt supradictæ æmulationes
& vltiones eius. Vltiones quasi habẽtes furorẽ ad tollendos siue puniendos hostes eius, inimicos
eius. Porro tempestas & turbo maris siue aeris solẽ subtegunt, præsentemq; mortẽ minantur, &
nebulæ terrã tegẽtes prospectũ oculorũ impediũt, vt in die ferè sicut in nocte terra mariq; pro-
gredientibus anceps periçpe fiat periculũ. Iuxta horũ similitudinẽ supradictæ vię domini, ocu-
lis vel sensibus hominũ dubiæ fuerunt vel sunt, eo quòd illæ vltiones domini iustos vt iniustos
« inuoluũt, sicut figurata locutione per metaphorã protinus subiunctũ est. [Increpãs mare, & ex-
« siccãs illud, & omnia flumina ad desertũ deducẽs. Infirmatus est Basan & Carmelus, & flos Liba-
« ni elanguit. Mõtes cõmoti sunt ab eo, & colles desolati sunt, & cõtremuit terra à facie eius, orbis
« & habitantes in eo.] Per tam diuersas res mare & flumina, Basan & Carmelum, atque Libanũ,
montes & colles, & terram siue orbẽ diuersas habitantium in orbe terrarũ causas intelligimus,
quia propter diuersas eorũ causas penè similibus vltionibus vltus est in eos, vt vlciscitur ęmu-
lator deus, & vlciscẽs dominus. Exempli gratia. Libanus, quo nomine nonnunq̃ templũ vnicũ
domini quod erat in Hierosolymis intelligitur, vt illic Aperi Libane portas tuas, & comedat
ignis credros tuas. Libanus, inquã, id est, locus & gẽns, vbi notus erat deus, vbi magnũ erat no- Zachar. 11.
men eius, nunquid tũc temporis minus aduersa pertulit minus cõmotus, vel desolatus est cæ-
teris gentibus, quibus nõ erat notus, à quibus nõ adorabatur viuus & verus deus? Imò & sæue-
rius vltus est in illũ locũ, vlciscẽs & ęmulator deus, quia pluribus malis obtritus nõ solum Israel
in Assyrios, id est, decẽ tribus, sed & Iuda in Babylonẽ, ciuitate & tẽplo ignibus dato, captiuus
est translatus. Ibi sine dubio viæ domini in tempestate & turbine, & nebulæ puluis pedũ eius,
ibi sicut cæteræ gẽtes onera sua, ita & locus ille sanctus, imò & sæuerius coercitus, suũ portabat
onus, & cum peccatoribus pariter iusti captiui ducebãtur, quorũ fuere notissimi Daniel & socij
eius. Multi peccatores & sine deo homines pacẽ habebãt, & illi flagellabãtur. Sicut in nebula, Nebulæ in
sicut in tempestate & turbine sol subtegitur, & dies obscurat, ita pulchritudo iustitiæ dei nõ vi- viis domini
debatur, prouidẽtia dei ab infirmis nulla esse putabatur, qualiũ in persona Psalmista loquitur. Psalm. 72.
Mei aũt penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei, quia zelaui super iniquos, pacẽ pecca
torum vidẽs. Ac deinceps. Ergo sine causa iustificaui cor meum, & laui inter innocẽtes manus
meas, & fui flagellatus tota die, etc. Ad summũ, mare pariter increpante domino exiccat, id est,
iuxta sententiã domini propter peccatũ Adæ vniuersum genus humanũ sub eadẽ mortis con-
ditione tenetur, iusti & iniusti omnes moriũtur. Multę & hac via domini sunt nebulæ, & multi
pene scandalizantur, quodãmodo irruẽte in oculos eorũ puluere pedũ eius. Moritur doctus, ait
Ecclesiastes, similiter vt indoctus, & idcirco tæduit me vitæ mę. Notandũ interea, septem ver- Ecclesiast. 2.
bis, quo numero plerunque significatur vniuersitas, cunctas præsenti loco æmulatoris dei, siue Septem vl-
vlciscẽtis domini vltiones esse declamatas, Mare increpante illo exiccatur, flumina ad desertũ tiones dei.
perducũtur, Basan & Carmelus infirmãtur, & flos Libani elanguit, montes ab eo sunt cõmoti

2.Cor.11. sentiri potest cū dicit. [Deus æmulator,& vlciscēs dñs,& habēs furorē, Vlciscēs dominus in ad-
Aemulatio uersarios suos, & irascēs ipse inimicis suis.] Quòd deus ęmulator sit, quoq; eius ęmulatio sanctis
Dei. imitanda sit, noueras ille qui dicit. Aemulor enim vos dei æmulatione, despondi enim vos vni
viro virginē castā exhibere Christo. Cum multa sint in scripturis exempla siue documēta æmu
lationis dei, magis hoc testimonio libuit vti, quia magis ad nostrā intentionē accedit, dum intē-
dimus, quoad possibile est, demonstrare in quo vel circa quid & cōtra quem æmulatio dei sit vel
fuerit. Intelligimus quippe circa ecclesiā ęmulationē dei semper fuisse vel esse, et maximè ex quo
ecclesia verbo promissionis ex ipso impregnata est, credēte Abrahā sibi promittenti, & hāc si-
dēgentis suæ relinquēte, q̄ in semine eius quod est Christus vniuersę gētes benedicerētur. In quo
circa dilectā eiusmodi extūc fuit æmulatio dei. In eo videlicet vt eam virginē castā exhiberet si-
bi, vt nō fornicaretur cum diis alienis, paritura filiū sibi, paritura mūdo authorē salutis, cōtra quē
erat hæc talis æmulatio dei. Nimirū cōtra hūc supradictū draconē, qui habens capita septē, stetit
ante illā mulierē, verbū promissionis in vtero habentē, vt eam aut corrūperet aut interficeret, id
est, habēs regna septē, quæ supra iam memorata sunt, stetit & egit cōtra Iudaicā gentē, aduersus
Dauidicā stirpē, vt eam aut in anima per cultū idololatriæ adulteraret, aut in corpore funditus
Vlciscēs dominus. occideret atq; deleret. Igitur ęmulator, id est, vehemēs amator deus, & vlciscēs dominus, quia
videlicet in ipsa æmulatione peccata gentis ipsius sæpius est vltus. Exempli gratia. Quādo gen
tem illam æmulatus est, in Aegyptiaca seruitute diis alienis seruientem, & descendit libera-
Nume. 14. re eā in manu potēti & brachio excelso, protinus eorū murmurationes sic vltus est, vt omnes
qui numerati fuerant à viginti annis & supra, prostraret in deserto. Deinceps ergo, per succedē-
Psal.105. tia tēpora, quoties peccauerūt, tradidit eos in manus gētiū, & dominati eorū qui oderūt eos. Sed
& in quibusdam eorū corporali vel tēporali vltione nō cōtentus in anima quoq; est vltus. Vn-
Hiere.16. de & repetit vlciscēs dominus, additq; & habens furorē. De talibus alius propheta diuinæ con-
Deuter.32. cedēs iustitiæ dicit. Induc super eos diē afflictionis, & duplici cōtritione cōtere eos domine deus
meus. Et in Deutero. dñs dicit. Ignis succensus est in furore meo, & ardebit vsq; ad inferni nouis
sima. Quæ hactenus dicta sunt, de illo populo constat, qui se amicū dei & populū cōfitebatur. Se
quitur de illis, qui manifestè inimici sunt, vel hostes eius, quos ipse nō ęmulatur, sciēs q̄ cōtra ip-
sum sint, ita vt ne ore quidē ipsum cōfiteantur, imò & nomē ipsius in cōfessoribus eius persequā-
tur. Vlciscens dominus in hostes suos & irascens ipse inimicis suis. Hoc nēpe iste versiculus à præ
cedēte differt, quòd in illo & æmulator & vlciscens dominus dicitur, & in eos qui ex illo popu-
lo eius reprobi fuerūt vel sunt, & vlciscens esse, & furorē habere asseritur, quē Psalmista paues-
Psalm.6. cēs. Domine (inquit) ne in furore tuo arguas me, in isto autem, de æmulatione siue æmulatoris
nomine omnino tacetur, tantumq; vlciscēs, & irascēs dicitur dominus, & in quos vlciscitur, qui
Hostes Dei. bus irascitur, hostes & inimici manifeste pronunciantur, qualis erat Pharao, qualis fuit Iezabel,
Daniel.3. qualis extitit Nabuchodonosor, quādo dixit. & q̄s est deus qui eripiat vos de manu mea, quales
sunt vel fuerūt oēs qui tetēderunt aduersus deū manū suā, & cōtra omnipotentiā roborati sunt,
Zelus dei à qui cucurrerūt aduersus eū erecto collo, & pingui ceruice armati sunt. Non eos æmulatus, imò
Iudæis re- contra eos ęmulatus est æmulator deus semē Abrahæ quod erat apprehensurus, ęmulatus in-
cessit. quā & vltus est vlciscēs dominus. Aemulatus defendēdo & liberando, vltus virga iniquitates
Ezech. 16. eorū, & in verberibus peccata eorū visitando. Nec ante desijt pro gente illa æmulari & peccata
Auferetur misericorditer vlcisci, donec ex ipsa carnem assumpsit. Quo facto, desiit æmulari, quia gens ea-
zelus meus dē in contrariū surrexit, futurum hic quasi præteritum in Ezechiele edixit. Zelus meus recessit à
abs te, & te, & vltra non irascar tibi. Veruntamē in deū nulla passio cadit, nec more hominis irascitur,
quiescā, nec aut furorē habet, nec vllo modo passibilis est, sed q̄cquid his vocibus significatur, agit impassi-
irascar am biliter. Vnde cū dixisset, dñi habēs furorē, et irascēs ipse inimicis suis, statim subiūxit. [Dominus
plius. patiēs & magnus fortitudine, & mundans nō faciet innocentem.] Cum dicit dominus patiens,
talem asserit dominū, qui furoris vel iræ suæ impatientiæ nullā vnquā habet passionē. Similiter
cum dicit, magnus fortitudine, talē illū prædicat, qui nulla frangatur doloris infirmitate. Sed
dicet aliquis. Quomodo ergo misericors est, aut quomodo, qui in ipso vel ex ipso est spiritus pie
Nulla in tatis, secūdus in ordine septē spirituū, à spiritu timoris domini? Ad hæc inquā. Nos illā pietatem
Deo passio nō dicimus esse passionē, imò virtutē, vt veram charitatem. Passim legimus quatuor passiones
animi. animi humani, gaudium & dolorē, timorem & spem. Sed profectò quatuor sunt eorundē nomi-
num nō passiones, sed magnæ virtutes in diuinis scripturis, quas breuibus discernimus vel de-
terminamus differētiis. Etenim gaudiū seculi passio est. Gaudiū in spiritu sancto, vel gaudere in
domino virtus est. Dolor vel tristitia seculi passio est. Quæ secundū deū tristitia est, & salutem
operatur, virt9 est. Timor seculi, timor qui pœnā habet, iuxta quē timidus q̄s dicitur, passio est.
Timor dñi sanctus permanēs in seculū seculi, iuxta quem timoratus reuerēs aut religiosus quis
dicitur, virtus est. Similiter spes seculi, dum sperat quis in seculo siue in principibus seculi, pas-
sio est. Spes quæ in deo est, æque vt fides & charitas, virtus est. Hęc idcirco dicta sunt, vt dum in
deo negamus quatuor passiones, non negemus in eo quatuor eorundē nominū virtutes, quae

alliex

nisi ex deo, nisi ex spiritu dei nullus habere potest. Igitur dominus patiens, inquit, id est, cum *Psalm. 7.*
tranquillitate iudicās & magnus fortitudine & mundās nō faciet innocentem, & magnus forti- *Deus iustus*
tudine & patiens, idem est ordo sensuum, qui & in illo psalmi versiculo. Deus iudex iustus for- *Iudex.*
tis, & patiens. Nam mundando non facere innocentem, hoc est, iustum esse iudicem, & magnus
fortitudine, & patiens, idē est quod fortis & patiens. Hæc tria illi cōueniunt sedenti super thro-
num, qui iudicat æquitatem, vt sit iustus, & fortis, & patiens. Iustus in eo vt mundans non faciat
innocentem, id est, vt quæcunq; mala, vel nociua sunt, auferens, nullam accipiat personam, sed
solam respiciat causam, & eum, quem culpa facit nocentem. & si ille sit, qui simul secum dulces
capiebat cibos, homo vnanimis, dux suus, & notus suus, non per propriū fauorem dimittat im
punitum velut innocentē. Hæc consideratio velut in multis eiusmodi, quale illud fuit, quòd do *Psalm. 54.*
minus videns ciuitatem Hierusalem, fleuit super illam, & tamen nō liberauit eam, vt non cir-
cundarent eam inimici eius vallo, vt nō coangustarēt eam vndiq; & filios eius, qui in ipsa erāt, *Lucæ. 19.*
& ad terrā prosternerent, ita vt nō relinquerent lapidem super lapidem. Impossibile nanq; est
eum iniustè quid agere, iniustè misereri vel parcere, nisi præeunte pœnitentiæ humilitate. Non *Iohan. 5.*
(inquit) possum ego à meipso facere quicquā, videlicet vt faciūt iniusti iudices, qui dicunt bonū
malum, & malum bonum, propriam voluntatem sequentes, nō merita rerū, sed sicut audio, iu-
dico, & proinde iudiciū meū verū est. Porro, in eo fortis est, quòd nocēs quis est, vt causa eius se
habet, pœnę adiudicatus, effugere, vel manui eius resistere non potest, sicut postmodū hic idem
propheta dicit. Ante faciē indignationis eius quis stabit, & quis resistet in ira furoris eius? sub- *2. Theß. 2.*
auditur nullus, neq; homo, neq; angelus, neq; diabolus, neq; Antichristus, quem dominus Iesus
Christus (ait Apostolus) interficiet spiritu oris sui, id est, tam facilè, vt tu sufflando ore tuo pul-
uerē exiguū dispergis. Patiens in eo est, quòd peccantē ad pœnitentiā expectat, & antequā iu-
diciū proferat, ad misericordiā prouocat, interdū etiam illū quem impœnitentē esse nō ignorat,
vt omnis pœnitens id quod saluatur, debere se sciat expectantis patientiæ, & nullus impœnitēs
« in damnatione sua derogare valeat quasi festinātis impatientiæ, sequitur. [Dominus in tempe- *Viæ domini*
« state & turbine viæ eius, & nebulæ puluis pedū eius.] Viæ domini sunt supradictæ æmulationes
& vltiones eius. Vltiones quasi habētes furorē ad tollendos siue puniendos hostes eius, inimicos
eius. Porro tempestas & turbo maris siue aeris solē subtegunt, præsentemq; mortē minantur, &
nebulæ terrā tegētes prospectū oculorū impediūt, vt in die ferè sicut in nocte terra mariq; pro-
gredientibus anceps perięque fiat periculū. Iuxta horū similitudinē supradictæ viæ domini, ocu-
lis vel sensibus hominū dubiæ fuerunt vel sunt, eo quod illæ vltiones domini iustos vt iniustos
« inuoluūt, sicut figurata locutione per metaphorā protinus subiunctū est. [Increpās mare, & ex-
« siccās illud, & omnia flumina ad desertū deducēs. Infirmatus est Basan & Carmelus, & flos Liba-
« ni elanguit. Mōtes cōmoti sunt ab eo, & colles desolati sunt, & cōtremuit terra à facie eius, orbis
« & habitantes in eo.] Per tam diuersas res mare & flumina, Basan & Carmelum, atque Libanū,
montes & colles, & terram siue orbē diuersas habitantium in orbe terrarū causas intelligimus,
quia propter diuersas eorū causas penè similibus vltionibus vltus est in eos, vt vlciscitur æmu-
lator deus, & vlciscēs dominus. Exempli gratia. Libanus, quo nomine nonnunq̄ templū vnicū
domini quod erat in Hierosolymis intelligitur, vt illic Aperi Libane portas tuas, & comedat
ignis cedros tuas. Libanus, inquā, id est, locus & gens, vbi notus erat deus, vbi magnū erat no- *Zachar. 11.*
men eius, nunquid tūc temporis minus aduersa pertulit minus cōmotus, vel desolatus est ex-
teris gentibus, quibus nō erat notus, à quibus nō adorabatur viuus & verus deus? Imò & sæue-
rius vltus est in illū locū, vlciscēs & æmulator deus, quia pluribus malis obtritus nō solum Israel
in Assyrios, id est, decē tribus, sed & Iuda in Babylonē, ciuitate & tēplo ignibus dato, captiuus
est translatus. Ibi sine dubio viæ domini in tempestate & turbine, & nebulæ puluis pedū eius,
ibi sicut cæteræ gētes onera sua, ita & locus ille sanctus, imò & sæuerius coercitus, suū portabat
onus, & cum peccatoribus pariter iusti captiui ducebātur, quorū fuere notissimi Daniel & socij
eius. Multi peccatores & sine deo homines pacē habebāt, & illi flagellabātur. Sicut in nebula, *Nebulæ in*
sicut in tempestate & turbine sol subtegitur, & dies obscuratur, ita pulchritudo iustitiæ dei nō vi- *viis domini*
debatur, prouidētia dei ab infirmis nulla esse putabatur, qualiū in persona Psalmista loquitur. *Psalm. 72.*
Mei aūt penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei, quia zelaui super iniquos, pacē pecca
torum vidēs. Ac deinceps. Ergo sine causa iustificaui cor meum, & laui inter innocētes manus
meas, & fui flagellatus tota die, etc. Ad summū, mare pariter increpante domino exiccat, id est,
iuxta sententiā domini propter peccatū Adæ vniuersum genus humanū sub eadē mortis con-
ditione tenetur, iusti & iniusti omnes moriūtur. Multę & hac via domini sunt nebulæ, & multi
pene scandalizantur, quodāmodo irruēte in oculos eorū puluere pedū eius. Moritur doctus, ait
Ecclesiastes, similiter vt indoctus, & idcirco tæduit me vitæ meę. Notandū interea, septem ver- *Ecclesiast. 2.*
bis, quo numero plerunque significatur vniuersitas, cunctas præsenti loco æmulatoris dei, siue *Septem vl-*
vlciscētis domini vltiones esse declamatas. Mare increpante illo exiccatur, flumina ad desertū *tiones dei.*
perducūtur, Basan & Carmelus infirmātur, & flos Libani elanguit, montes ab eo sunt cōmoti

& colles sunt desolati, terra vel orbis contremuit. Et reuera si ritè perpendas, sicut fuerunt septē
capita draconis iam supra memorati, id est, septē principalia regna mundi in ligno positi, quæ
steterunt contra mulierem in vtero habentem, ex quo factum est ad Abraham verbū promis-
Exodi.14. sionis, ita fuerunt septem vltiones, singulæ in singula capita eiusdem draconis. Prima fuit vltio
4.Reg.12. vbi increpante domino, exiccatum est medium maris, illis quidem Israel peruium fuit, Pha-
4.Reg.19. raonem autem, & currus exercituum eius operuit. Secunda, vbi decem tribus propter cultum
vitulorum, & neces prophetarum, tanquam flumina defluentia ad captiuitatis desertum irre-
uocabiliter perducta sunt, & Assyriorum, qui eos captiuauerant, & Iudam captiuare volebāt,
Daniel.4. centum octoginta quinq; milia nocte vna cæsa sunt. Tertia, vbi succensa ciuitate, & templo do
Hester.4. mini, Nabuchodonosor quasi in bouē demutatus est, & Babylon subuersa est à Mœdis & Per-
sis. Quarta, vbi ille hostis superbissimus Aman, & cæteri hostes Iudæorum in regno Assueri, ita
infirmati sunt, vt ipse Aman in patibulo appenderetur, & septuaginta quinq; milia occisorum
1.Mach.6. implerentur. Quinta, vbi Machabæis multa iam passis, superbus Antiochus Epiphanes, & cæ-
teri montes, id est, Syriæ reges, magna (vt legimus) per auxilium domini cōmonitione in ma-
lum suum commoti sunt. Sexta, vbi post passionem domini colles maligni, id est, homicidæ Iu-
dæi omnino sunt desolati, ita vt caderent in ore gladii, & in omnes gentes ducerentur captiui.
Nemini co- Septima quæ futura est, quando interfecto Antichristo, & veniēte ad iudicium domino, reuera
ram deo sua contremiscet orbis, & contremiscent habitantes in eo, ita vt trepidi resurgant mortui. Cum
sufficit iusti igitur fortitudine tam magnus sit dominus, & quid restat, nisi vt sub potenti manu eius humi-
tia. liemur? Hoc intendens, continuò percunctatur. [Ante faciem indignationis eius quis stabit, &
Psal.142. quis resistet in ira furoris eius? Indignatio eius effusa est vt ignis, & petræ dissolutæ sunt ab eo.]
Iob.4. Ante faciem indignationis domini stare, est de iustitia sua quempiā confidere posse, & propter
operum abundantiam seu virtutum conscientiam, misericordia non indigere. Sed quis in hoc
sufficiens est? Ne (inquit Psalmista) in iudicium intres cum seruo tuo, quia non iustificabitur in
conspectu tuo omnis viuens. Et in Iob veraciter dictum est. Ecce qui seruiunt ei, non sunt sta-
Exodi.34. biles, & in angelis suis reperit prauitatē. Quanto magis hi qui habitant domos luteas, qui ter-
renum habent fundamentum, consumentur velut à tinea? Moyses quoq; inuocans nomen do-
mini. Dominator (inquit) domine deus, misericors & clemens, patiens & multæ miserationis, ac
verax, qui custodis misericordiam in milia, qui aufers iniquitatē, & scelera, & peccata, nullusq;
Roman.3. apud te per se innocēs est. Ex abundanti est, nunc astruere, quòd nulli merita propria sufficien-
tia sint, & quod nō saluemur, nisi gratia dei, quia iamdudū hoc ex sanctis declaratū est scriptu-
ris, & vera sententia est Apostoli, quia omnes peccauerunt, & egēt gloria dei. Et rectè in causa
huiusmodi nominatur indignatio dei dicendo. Ante faciē indignationis eius quis stabit? quia
Psalm.11. videlicet ille indignationem meretur, qui de suis confidit operibus, & iustè accidit ei, vt cadat,
Exodi.5. dum se stare existimat. Porrò, resistere deo, est ipsam iniquitatem suam defendere, & in peccato
1.Esdra.10 suo superbire, quales illi sunt, qui dixerunt (ait Psalmista) linguam nostram magnificabimus,
Duo super- labia nostra à nobis sunt, quis noster dominus est? Talis erat Pharao, cum diceret, nescio domi-
biæ modi num, & Israel non dimittā. Cui dominus inter cætera per Moysen, Vsquequo (ait) non vis sub-
contra deū. iici mihi? Dimitte populum meum mihi. Sin autem resistis, & non vis dimittere eum, etc. Con-
trarii sunt hi duo superbiæ modi, cum alius de iustitia sua præsumit, seq; in iudicio stare cū deo,
& iustificari confidit. alius autem ipsam iniustitiam suam defendit, & ad satisfaciēdum deo nō
vult subiici. Et ille quidē iustitiæ præsumptor, hominibus quidem stare interdum videtur, sed
deo cecidit, Iste autem iniustitiæ defensor, & si resistere ad horam dimittitur, non diu pacē ha-
bere potest, sed mox vbi ira furoris domini se exerit, in sua desolatione sentit, quàm inualidus
ad resistendum est. Nam indignatio eius effusa est (inquit) vt ignis, subauditur in eum, qui præ-
sumit, quòd ante faciem eius tanquā iustus stare possit. & petræ, id est, resistentes dura ceruice, &
rebelles deo mentes dissolutæ sunt ab eo, videlicet vt ille Pharao, cuius cor vt petra induratū,
vt cera fluxit ab igne furoris domini. Restat igitur, vt is qui non tam fortem quàm bonum do-
minum experiri desiderat, in neutram partem sese erigat, id est, sicut defendendo iniquitatem
suam non rebellat, ita de iustitia sua non præsumat, sed spem suam in deo ponat, & si in tribu-
latione est, peccata sua confitens, de dei misericordia nūquam desperet. Nam sequitur. [Bonus
dominus & confortans in die tribulationis, & sciens sperantes in se, & in diluuio prætereunte
consummationem faciet loci eius, & inimicos eius persequētur tenebræ.] Hactenus secundum
propositionem quam proposuerat primò dicens, Onus Niniue, multa & grauia locutus est de
magna æmulatoris dei fortitudine. nunc secundum nomen suum, quod est Naum, consolatur
4.Reg.19. eos, qui in hoc mundo sub pressura sunt, & tribulationē patiuntur ab hominibus, qui sine deo
Daniel.3. sunt, quales erant nonnulli in illis diebus, rege Ezechia, dum Hierusalem obsideret rex Assyrio
rum, quales erant Daniel & socij eius in Babylone, nō obliti domini patrum suorum. Nam vel
ab aliorum experimento claret, quàm veraciter dicat iste bonus dominus, & confortans in die
tribulationis, & sciens sperantes in se, etc. Nam verè bonus dominus illis extitit, & bene con-
fortauit

fortauit eos in die tribulationis,manifestis & gloriosis probati iudicijs, quòd sciret sperãtes in se,quia misit angelum suum,& rore suo refrigerauit Babylonicæ fornacis incendium,misit angelum suum,& conclusit ora leonum,vt non contingerent Danielem, quem sciebat sperantẽ in se.Quod deinde sequitur.Et in diluuio prætereunte consummationẽ faciet loci eius,de eiusdem temporis experimento comprobatur.Nam in diluuio non permanente,sed prætereunte corripiet eos,& deinde consummationem fecit loci eius,subauditur diluuii. Quod fuit diluuiũ illius temporis,& quis locus diluuii,& quomodo loci eius dominus consummationẽ fecit? Diluuium illius temporis multitudo Assyriorũ atq; Babyloniorum fuit,quemadmodum Esaias dicit de illis.Ecce dominus adducet aquas fluminis fortes & multas,regẽ Assyriorum,& omnẽ gloriam eius, & ascendet super omnes riuos eius , & super vniuersas ripas eius, & ibi per Iudã inundans,& trãsiliẽs vsq; ad collum veniet. Ergo quoddam diluuium inundauit, quando tãta multitudine cõgregati sunt populi, sed diluuiũ illud præteriuit, quia multitudo illa disperiit. Porrò locus diluuii Niniue extitit,Assyriorũ metropolis,locus diluuii Babylonia fuit,vndè super eandem terram inundauerũt Chaldæi,vtriusq; loci consummationem dominus fecit,quia volente domino , & Niniuem Chaldæi, & Babyloniã subuerterunt Persæ & Medi. Et notandum, quòd nequaquam vt dixerat in diluuio prætereundum, ita & dixit consummationẽ loci eius prætereuntem . Nam aduersitas quidem , quam propter disciplinam suis deus electis superinducit,temporalis est,& præterit. Vltima autem,qua vlciscitur in hostes suos idem deus æmulator,non præterit,sed fundata permanet & super eos requiescit, id est,hic incipitur, & in æternũ non finitur. A voce enim domini(inquit Esaias)pauebit Assur virga percussus,& transitus virgæ fundatus,quam requiescere faciet dominus super eum. Econtra, Psalmista de iustis dicit. Quia non relinquit dominus virgam peccatorum super sortem iustorum,vt non extendant iusti ad iniquitatem manus suas,id est potestatem,quam permittit peccatoribus super iustos propter eorum correctionem siue probationem, non dimittet diuturniorẽ esse,quàm possunt ipsi sustinere,& ne afflictionis nimia vis compellat eos,peccatoribus in quo volunt consentire.Summa fundationis virgæ,qua percutitur Assur,consistit in hac breui dictione, quæ protinus in isto subiungitur, & inimicos eius persequentur tenebræ. Hoc sine dubio verum est,de cunctis dei hostibus , qui cum præsentem vitam malè finierint, nequaquam vltiones quibus in eos vlciscitur dominus,in mortis carne finiuntur, sed persequuntur animas eorum,& comprehedunt maligni spiritus ,qui tenebræ sunt,& non lux. Econtra,de electis vel pro electis, quos illi afflixerunt ad tempus, audi quid continuò dicat consolator spiritus.

Diluuium exercitus Aßyriorũ. *Esa.8.*

Duplex vltio,vna trãsiens,altera permanens. *Esai.30.*

Psal.124.

" [Quid cogitatis con-
" tra dominum,quòd consummationem ipse faciat? Non consurget duplex tribulatio.] Ad eos conuersus,de quibus loquebatur, acri inuectione malignam eorum percutit intentionem, dicendo:Quid cogitatis cõtra dominum,quòd consummationem ipse faciet.Respiciamus illius statum temporis, & inuestigemus de scripturis , quàm malignè contra dominum cogitauerint inimici domini.Nec verò solummodo Assyrios siue Chaldæos ante vel circa huius prophetię tempora fuisse putemus inimicos domini,& cogitasse cogitationem eiusmodi, propter quã sic in eos inuehitur spiritus domini,verùm & Syriam & alias gentes,maximeq; decem tribus,quę scissæ fuerant à domo Dauid.Quod vt competentibus cõprobetur testimoniis,iubẽte domino loquitur Esaias ad Achaz.Noli timere,& cor tuum ne formidet, à duabus caudis titionum fumigantium istorum in ira furoris Rasin,& Syriæ,& filii Romeliæ,eo quòd consiliũ inierit contra te Syria in malum,& Ephraim,& filius Romeliæ,dicentes. Ascendamus ad Iudam.& suscitemus,& euellamus eum ad nos, & ponamus regem in medio eius filium Tabeel . Interca dictis propheticis confirmabat domus Dauid, quod deus promiserat & iurauerat Dauid,Christum de semine eius nasci, vt ibidem cum inter cætera dicit. Audite ergo domus Dauid,dominus ipse dabit vobis signum. Ecce virgo cõcipiet & pariet filiũ & vocabitur nomen eius Emanuel. Non dubium esse debet,quin inter cæteros hostes maximè decem tribus inuidentes fuerint tribui Iuda, & domui Dauid , eo quòd spem habentes in verbo promissionis de domo illa vel tribu adimplendę,gloriari interdum soliti fuerint,dicendo aliqua huiusmodi ad reges Samarię,& omnem Israel,vt Abia rex Iuda quondam dixit.Num ignoratis,quod dominus deus Israel regnum dederit Dauid super Israel in sempiternum, ipsi & filiis eius in pactum salis? Ac deinceps.Nunc ergo vos dicitis,quod resistere possitis regno domini, quod possidet per filios Dauid?Hęc idcirco dicta sint,vt non ignotum sit quàm magnam,& vndè magnam inuidiam draco diabolus,ex cęteris gentibus immiserat contra Iudam & domum Dauid, vt ipsorũ quoque cognatę decem tribus maximè inuiderint , & communicato consilio , cum Syris auellere Iudam,& trãsferre ad se, regemq; externum in medio eorum ponere voluerint . Contra eiusmodi consilia vel cogitationes gentibus immissas à diabolo intendente , vt gens illa nõ subsisteret,ex qua Christus nasciturus esset, grauissima inuectione dictum hoc accipiendũ est. Quid cogitas contra dominũ,quia consummationem ipse faciet? O quàm mala consummatio,si sublato Iuda,si auulsa domo Dauid, non esse vndè impleretur illa beati seminis promissio. Tunc

Cogitantes contra dominum.

Esai.7.

Inuidia decem tribuũ cõtra Iudã.

Psal.88. verè super filios Dauid cõsurrexisset duplex tribulatio. At ille fidelis promissor sic pmiserat, sic iurauerat. Visitabo in virga iniquitates eorum,& in verberibus peccata eorũ,scilicet filiorũ Dauid,misericordiam autem meam non dispergam ab eo. Vt dictum,ita & factum est. Nam virgam super Hierusalem leuare,& filios Dauid quandoq; verberare potuerunt,ita vt incensa ciuitate & templo ducerent eos in captiuitatem, quæ fuit vna & simpliciter eademq; tẽporalis tribulatio,sed nõ consurrexit alia,quàm intendebat diabolus,vt fieret duplex tribulatio,& sic omnino exterminaretur gens,quatenus non superesset vndè impleret illa promissio. Omnes qui eiusmodi consummationem desiderabant,qui & antequam Christus veniret,& postquam venit,ad hoc laborauerunt,vt mentio nominis eius nõ esset, nusquam ecclesia eius subsisteret, *Psal.136.* odit spiritus sanctus,qui in psalmo loquitur. Memento domine filiorum Edom in die Hierusalem,qui dicunt exinanite, exinanite, vsq; ad fundamentum in ea. Hierusalem vniuersitas eorum est,qui venturum Christum expectauerũt, & qui venientẽ susceperunt & suscipiunt. Filii *Filij Edom.* Edom,id est,filij terrenitatis, vniuersi sunt vel fuerũt,qui illos persequũtur vel persequuti sunt, & exinanitio,quam dicunt. Exinanite,exinanite vsq; ad fundamentum in ea, ista consummatio est,quam vt propheta iste subrogat, dominus nõ fecit, neque faciet. Num parua est ista cõ *Non consurget duplex tribulatio.* solatio,quam dicit, Non consurget duplex tribulatio? Omnes qui piè viuere voluerunt & volunt in Christo,siue in deo,persecutionẽ patiuntur & passi sunt. vt suo tempore Ezechias, quando Assyrij super Iudam & Hierusalem inundauerunt. vt suo tempore Daniel & socij eius,suo *2.Timo.2.* tempore Machabæi, suo tempore omnes Christiani vel catholici, quorum multæ tribulationes in hac vita fuerunt vel sunt. & hæc est vna & simplex tribulatio, quamlibet longa vel multiplex vnius præsentis vitæ afflictio. Ait autem hic. Non consurget duplex tribulatio. Non igitur tribulabuntur in futuro seculo,& subaudiendum est,vbi sine dubio tribulabuntur,qui tribulauerunt,vel tribulant eos. Esto nunc, vt illi qui tribulauerunt iustos, tribulationem nõ habuerint, vel habeant in præsenti seculo,quamuis multos, imò innumeros fuisse nouerimus, qui *Hier.17.* post perpetrata in sanctos crudelitatis scelera, præsentem vitam cum amara tribulatione finientes,transierunt ad tribulationem æternã,vt Antiochus Ephiphanes,vt impius Herodes,vt Iu- *Psal.62.* dæi qui Christum occiderunt, & ob hoc circundati à Romanis duplici iuxta prophetam con- *Tob.3.* tritione contriti sunt, quia sicut in Psalmista prædixerat, & secundũ corpus traditi sunt in manus gladij,& secundum animam partes vulpium sunt,id est,malignarum spirituum. Quemlibet ex impiis eiusmodi, qui vitam præsentem in pace sua finierit, cõfer pio cuilibet, qui vitã in tribulatione finierit,quamuis peccator fuerit, de qualium peccatis scriptum est. Et omnium peccata hominũ in tribulatione dimittis. Ecce & huius simplex, & illius simplex tribulatio est, *Psal.125.* sed in hoc differunt,quòd huius temporalis siue momẽtanea, illius autẽ tribulatio sempiterna est. Num igitur ista consolatio per Naum,id est,consolatorẽ deprõpta, parua est? imò magna & lætitiæ plena, vt audientes dicant isti, quicunq; sunt eis beneuoli, audientes inquam, eos dicere siue canere. Facti sumus sicut consolati, respondeant atq; succinãt, magnificauit dominus facere cum eis. Adde vt compararentur ista, piorum simplex tribulatio, & multorũ impiorũ duplex tribulatio,qualis fuit supradictus Herodes, & omnes qui pœnam sustinentes, & pœnitentiæ spiritum non habentes, abierunt in locum suum, & de temporali tormento ad tormẽtum æternum. Qualis ista comparatio est? Res omnino sunt incomparabiles. Dicant ergo isti suam,ipsi suam consolationem admirantes,& dicere nõ desinent. magnificauit dominus facere nobiscum, facti sumus lætantes. Sequitur. [Quia sicut spinæ sese inuicem complectuntur, sic conuiuiũ eorum pariter potantium. Consumentur quasi stipula ariditate plena.] Paulo ante dixerat de inimicis domini loquens, & inimicos eius persequentur tenebræ. & in medio sermonis non contentus de ipsis verba facere, repentè ad eos cõuersus, & iusto vehementis motu animi in eos inuectus, exclamauerat, quid cogitatis contra dominum, quod consummationẽ ipse faciet? non consurget duplex tribulatio, subauditur, electis eis, vt vestrum quampluribus. nũc rursus quasi sedato motu animi ad nos cõuersus, tranquillius de ipsis, de quibus cœperat, perloquitur, causamq; reddit, cur inimicos domini tenebræ persequantur, cur triplex tribulatio, dũ in sanctis denegatur, vt quosdam impiorum principes surrexisse vel surrecturos esse subaudia- *Spinæ se inuicem complectentes qui sunt.* tur. Hæc (inquit) est causa, quia sicut spinæ sese inuicem complectuntur, sic conuiuium eorũ pariter potantium. Quale est vbi spinæ sese inuicem complectuntur? Nimirum insuaue & intractabile, quia si manibus attractentur, pungunt, lacerant, scindunt, & si iactũ intra eas ceciderit semen, vbi cœperit oriri, suffocatur, vt ipse dominus meminit. Tales fuerunt & sunt inimici domini. Insuaues sunt, & intractabiles sunt, & si quis eos attrectare voluerit, si quis incesta eorum opera, vel rapinas arguerit in sermone domini, non vtcunq; pungunt, non vtcunq; lacerãt aut scindunt, sed ferreis interdum armati aculeis sanguinem effundunt, corpora occidunt, animas non possunt. sed vndè viuere debent animæ, verbi dei semẽ crescere non sinunt. Tales fuerũt inimici domini, sese inuicem complectentes, id est, in malũ semetipsis complacentes. Et notandũ, quia non dixit, sicut spinæ sese inuicẽ cõplectuntur, sic ipsi sunt, sed dixit quod amplius est, sic

est, sic conuiuium eorum pariter potantium. Nā in conuiuiis & inter potationes abundantior loquacitate sese inuicem armare,& incitare consueuerunt ad necem sanctorum. Exempla quæ sufficere possunt præsto sunt. In conuiuio & inter potādum Herodes & Herodias verè spinę & sese inuicem complectentes, male adiuncta saltatrice sua Ioannem pupugerunt, Ioannem decollauerunt. In conuiuio & inter potandum Iudæorum pontifices iam temulenti, vtpote nocte paschali, cohortem & ministros ad comprehendendum dominum nostrum miserunt, vnde & prælcius spiritus eius in psalmo cōquerens inter cætera, & in me (ait) psallebant qui bibebant vinum. Et ne omnino superiora prophetarum tempora sermo prætereat, In captiuitate Babylonica, quæ populo dei tribulatio fuit, iam temulentus Balthasar præcepit afferri vasa aurea & argentea tēpli domini, & bibebant in eis rex & optimates eius, vxores eius & concubinæ eius bibebant vinū, & laudabant deos suos argenteos & aureos, æreos & ferreos, ligneosq; & lapideos. In tribulatione qua sub Antiocho Machabæi tribulati sunt, templum luxuria & comessationibus erat plenum, & scortantium cum meretricibus, sacratisq; ædibus mulieres se vltro ingerebant, intro ferentes ea quæ non licebant. Rectè igitur, & vt debuit, dictū, sic conuiuium eorum pariter potantium. Quomodo tandem digna, & ipsis competens tribulatio consurgere habebat? Consumentur ait, quasi stipula ariditate plena. Verè digna tribulatio, vt quoniam sicut spinæ ita suffocauerunt, quantum in ipsis fuit, semen bonum. & oderunt frumēti granum, ipsi tales inueniantur, vt stipula omni grano vidua. consumatur igni vt stipula ariditate plena. Mire dictum, ariditate plena. Quid enim est ariditas, nisi vacuitas? ergo stipula dicitur hic esse ariditate plena. Non abs rē, non absq; sensus graui pondere sic dixit, sciens spiritus, qui mūdum arguit, diuitum huius mundi falsam plenitudinem veram esse maciem, & fœni eiusmodi vigorem (omnis enim caro fœnum) veram esse ariditatem. Sequitur. [Ex te exibit cogitans contra dominum malitiam, mente pertractans præuaricationem.] Hic familiariter se accommodat, & loquitur ad cor Hierusalem, quæ non est intractabilis, vt eiusmodi spinę fuerunt vel sunt, quæ non repellit arguentem, nec in peccatis assumit excusationem, & insinuat illi, vnde vel in quo sit iusta circa illā seueritas dei, permittens illā tribulari, siue ab Assyriis, siue à Chaldæis, siue à quibuscunq; hostibus & inimicis dei. Ex te, inquit, exibit cogitans contra dominum malitiam, mente pertractans præuaricationē, non vnus quilibet homo tantùm, sed multitudo hominum præuaricatorum, sicut quodam loco habemus ita scriptum. In diebus illis exierunt ex Israel viri iniqui, suaserunt multis dicentes, Eamus & disponamus testamentum cum gentibus quæ circa nos sunt, quia ex quo recessimus ab eis, inuenerunt nos multa mala, & bonus visus est sermo in oculis eorū, etc. Hoc fuit initiū dolorum, Nec verò illo tantū tēpore, de quo hæc scripta sunt, putemur taliter accidisse initium dolorum, sed in oī tribulatione quæ accidit genti illi siue ecclesiæ dei, palam comprobari potest hoc fuisse initium, quod ex ea exiuit cogitans contra dominum malitiam, mente pertractans præuaricationem. Ecce prima tribulatio, quòd in Aegypto extrema & misera seruitute seruierunt. Nonne præcesserat eiusmodi causa? Nonne ex te ò Iacob siue Israel exierat inimica fraternitas, præuaricās & transgrediens ius morale, ius naturale, & cogitans cōtra dominum malitiam, mente pertractans, quatenus nō fieret quod dominus decreuerat, quod dominus significauerat, id est, vt fratri suo Ioseph, nihil prodessent somnia sua? Similiter de omni tribulatione, qua domus Iacob siue domus Israel tribulata est, exrunc vsq; ad Christi aduentum sentiendum est, quia tribulationis hoc fuit initium, quod inde exiuit cogitans cōtra dominum malitiam, mente pertractans præuaricationem. De singulis certa possemus proferre testimonia, nisi vitanda esset nimia, quæ fastidium solet parere prolixitas. De tribulatione, qua tribulata est Hierusalem, siue Iuda, circa prophetiæ huius tempora, id est, de eo quòd primò rex Assyriorum superundauit, & deinde Hierusalē obsedit, & deinde rex Babylonis ciuitatem obsedit, & Iudam captiuauit, non prætereundum qualiter vt sic eueniret, exierit ex ea cogitans contra dominum malitiam, mente pertractans præuaricationem. Nonne fuit hoc exire de gente, vel radice sancta, quòd reges Iuda susceperunt, & in templo domini coluerunt Baal, & quòd post mortē Ioiadæ pontificis ingressi sunt principes Iuda & adorauerunt regem Ioas, & ille delinitus obsequiis eorum, acquieuit eis. Et dereliquerūt, ait, templum domini dei patrum suorum, seruieruntq; lucis & sculptilibus, & facta est ira cōtra Iudam & Hierusalem, propter hoc peccatum. Nam & Zachariam filium Ioiadæ sacerdotis interfecerunt, & nō est recordatus rex Ioas misericordiæ, quam fecerat Ioiada pater illius secū, sed interfecit filiū eius. Post hæc Amasias allatos deos filiorū Seyr statuens sibi deos, & adorans eos, propheta dicente sibi. cur adoras illos? num inquit, consiliarius regis es? Quiesce ne interficiā te. Post hūc Osias, qui dū sacerdotale vsurpat officiū, lepra in frōte percussus est, & post hūc Ioathā, & post hūc Achab, qui ambulauit in viis regum Israel, insuper & statuas infudit Baalim, Post hunc Ezechias, quo regnante venerunt Assyrij in Iudam, & ciuitatem obsederunt, exiuitq; ad eos Rapsaces filius Esaiæ prophetæ, vt Hebræi volunt, de illo dictum existimantes, exibit cogitās contra dominum malitiam, mente pertractās præuaricationem. Sed exile videtur, hoc

Matt.14. *Psal.68.* *Dani.5.* *1.Macha.1.* *2.Mach.4.* *Ariditas in diuitijs.* *1.Macha.1.* *Tribulatio nempe praecedit malitia cogitationū cōtra dominum.* *Gene.37.* *4.Reg.21.* *2.Para.24* *2.Pa.25 26* *4.Reg.18.*

seq-

sentire de vno, de quo manifestè nō est ex scripturis cōprobatum, cum nota sit malitia siue præ
uaricatio regum vel principum ferè cunctorum, quia præter Dauid, & hunc Ezechiā & Iosiam
omnes peccauerunt. Igitur ad cor Hierusalem loquitur & conscientiā eius conuenit, ne nesciat
vel non imputet sibi causam tribulationis quæcunq; super eam consurrexit, vt tūc quando su
per eam inundauerunt Assyrii, sed protinus adiungit consolator & dicit. [Hæc dicit dominus. »
Si perfecti fuerint, & ita plures, sic quoq; attōdentur & pertransibit.] Dictum vtiq; de Assyriis »
& de rege eorum Sennacherib quod futurū esset, & ita factū est, quia q̄ facilè crines forcipe suc
4.Reg.19. ciduntur, tam facilè nocte vna succidente angelo domini, succisa sunt Assyriorum centū octo-
gintaquinq; milia, & Sennacherib mane surgens tanta multitudine prostrata, velut attonsus
Esaia.7. & abrasus egressus est & abiit recepto sicut egerat, quia permittente iusto iudice deo, Iudā ipse
raserat, id est, ascenderat super omnes ciuitates Iuda munitas, & ceperat eas. Hinc illud erat di
ctum contra Acham. In die illa radet dominus nouacula conducta in his qui trās flumen sunt
in rege Assyriorum, caput & pilos pedum & barbam vniuersam. Quamdiu stetit Hierusalem
& templum, quantacunq; vastauerint in circuitu Assyrii, velut quædam rasura fuit, vbi autē
ipsa ciuitas exusta & templum succēsum fuit Chaldaico igni, plus quàm rasura fuit, vt cōgruè
Ezech.23. per Ezech. ira prædictæ sint sub nomine Oolibæ meretricis. Nasum tuum & aures præcidēt, &
qui remanserint gladio concident. Quid autem sibi vult quod ita præmisit, si perfecti fuerint,
& ita plures, & tunc demum subiunxit, sic quoq; attondentur & petransibit. Quæ est illa per
Qualis perfectio Assyriorum. fectio, quæ Assyriis cæterisve hominibus, & si adesse potuit, prodesse nō potuit? Potest quidem
sic intelligi, ac si diceret, etiam si perfectè robusti vel in robore perfecti fuerint Assyrii, & for-
titudo eorum cunctarum gentium numero aucta fuerit, Veruntamen quoniam ita dixerat ad
Hierusalem. Et te exibit cogitans contra dominum malitiam, mente pertractans præuarica-
tionem, per quod magna imperfectio iustitiæ suæ demonstratur ipsi Hierusalē, non absurdè in
telligimus, in eo quod ait, si perfecti fuerint, quandam Assyriorum putatiuæ iustitiæ perfectio
nem. Quod ne mirum dictu, siue nouum videatur, scire debemus, quòd Assyrii siue cęterę gē-
tes Iudæis inuidentes bonum deum, & legem sanctam se habere dicentibus, quoties aliquā ex
ipsis audiebant malitiam, multum hostiliter insultabant, seq; in comparationem illorum ma-
Esai.52. gnificè iustificabant, insuper deū ipsorum blasphemabant. Hinc est quod apud Esaiam legi
2.Reg.21. mus. Dominatores eius, subauditur Hierusalem, siue populi mei iniquè agunt, dicit dominus, &
iugiter nomen meum blasphematur in gentibus. Et ad Dauid, cum dixisset, peccaui domino,
quia peccauerat in Vriā Aethæū, dixit Nathan. Dominus quoq; transtulit peccatum tuū, non
morieris. Veruntamen blasphemare fecisti inimicos domini propter verbum hoc, etc. Hęc id-
circo dicimus, vt liquido constet, ecclesiam dei tunc ita vt nunc spectaculum fuisse hominibus
seculi, gentesq; semper suam impietatem, clausis imò cęcis, cultorum autem dei pręuaricatio-
nes patentibus vidisse oculis. Nonne hodieq; videmus, quòd si quęlibet sanctæ professionis per
sona de præuaricationis cuiuspiā crimine diffametur, statim à secularibus, non illi tantùm per-
sonæ, sed toti professioni derogatur. nō tamen volunt, vt si quęlibet ex eorum coniugibus in
adulterio deprehenditur, dicamus nos tales esse alias omnes, qualis illa vna cōuincitur? Sed ad
nostra redeamus. Ex te quidem (ait dominus) exibit, & iamdudū exire consueuit cogitans con-
tra dominum malitiam, mente pertractans præuaricationem, & tanta diffamabitur malitia,
Qualis iustitia gentiliū. tanta persæpe pręuaricatio declamabit, vt etiam dicant, nunquā sic auditum vel visum fuisse
inter gentes, & vt Sodoma quoq; & Gomorrha putentur fuisse iustiores. Videbuntur Assy
rii iusti, comparatione tui, vt sunt vel videntur esse multi gentiles, secundum quandam iusti-
tiam seculi iustiores multis, qui vnius dei cultū sunt professi, & in domo eius sub lege eius edu-
cati, parentibus honorem deferendo, non occidendo, non mœchando, non furtum faciēdo, nō
loquendo contra proximum falsum testimonium, & multa faciendo quæ apud fideles illius iu-
stitię, quæ ex deo est, vera insignia sunt. Sed hæc dicit dominus, quia etiamsi fuerint Assyrio-
rū aliqui, secundū hæc opera perfecti, & ita fuerint ex eis non pauci, sed plures perfecti, sic quoq;
attondentur, id est, simul vna nocte percutientur, & percussis centū octogintaquinque milibus,
4.Reg.19. pertransibit Sennacherib tonsus & abrasus, pertransibit (inqt) à filiis suis in domo dei sui inter
Duplex tribulatio reprobis. fectus, quod vtiq; pertransire est, ita vt non inueniatur locus eius. Nec verò sola morte cor-
poris detonsi morientur, sed & duplici contritione, id est, corporis simul & animæ morte mo-
rientur, quantumuis perfecti, quantumuis iustificati in comparatione sanctorum, qui peccato
res mei sunt? Quare? videlicet, quia passer non inuenit sibi domum, & turtur nidum, vbi repo-
Psal.83. nat pullos suos, id est, neq; cor eorum multa sapienter cogitando subditum est deo, neque caro
illorum bona quælibet operando mercedem ex deo sperat in futuro, sed sibimet vanitatē con
Eccl.42. gregat in præsenti seculo. Propterea sicut à Sapiente dictum est, melior est iniquitas viri, quàm
Hebr.11. benefaciens mulier, & iuxta sensum qui in hoc dicto latet, multò melius, multò vtilius est cum
paucis operibus habere fidem, quàm multa facere opera, & non habere fidem. Nā de fide scri-
ptum est, quod sine illa impossibile est placere deo, de operibus aūt quamuis & ipsa necessaria
sint

" sint, nusquam scriptū est, quòd sine illis impossibile sit placere deo. Sequitur. [Afflixi te, & nō
" affligam te vltra.] Ac si dicat, Te ô Hierusalem, ex qua exiuit cogitans contra dominū mali-
tiam, mente pertractans præuaricationem, impunitam non dimisi, sed afflixi, & sicut supra di
ctum est, non consurget duplex tribulatio. ita nunc dico, nō affligam te vltra. Afflixi te in præ *Duplex af-*
senti vita, non affligā te in futura. Magna in hoc est inter te & gētes quæ sine deo sunt, afflictio *flictio.*
nis distantia, quòd & multi ex eis affliguntur in præsenti seculo, omnes autem affligentur in fu
turo, & ibi non tēporalis, sed æterna erit afflictio. Quid valet, quod nōnulli ex eis receperunt
bona in vita sua, & vsq; ad finē vitæ præsentis liceret eis explere voluptates suas? Tunc cru-
ciabuntur, quando tu consolaberis, qui similiter mala recepisti in vita tua. Sic absq; omni scru
pulo rectè intelligitur dictum, afflixi te & non affligam te vltra, ac si diceretur, afflixi te in præ
senti, & non affligam te in futura vita. Sed adhuc parum est consolationis in hoc dicto, ꝓpter
infirmitates illorum, qui adhuc imperfecti, & adhuc nutriendi sunt, & si hæc ipsa vitæ præsen
tis afflictio continua sit, citò deficiunt, & prope in desperationē cadunt. Subiungit ergo & sup
plet quod minus erat dictum in vtroq;, & superiori & in præsenti loco, vbi dixerat, nō consur-
get duplex tribulatio, & vbi dicit, afflixi te & nō affligā te vltra. Quid subiungit, & quomodo
" quod deerat supplet consolator. [Et nunc conteram virgam eius de dorso tuo, & vincula di-
" rumpam.] Et nūc, inquit, id est, etiam in præsenti, priusquam vitam istam finias, finietur tribu *4. Reg. 19.*
latio ista, vt viuens in corpore vltionem de inimico Sennacherib videas, quia ponam circulū
in naribus eius, & frenū in labiis eius, & reducam eum in viam per quam venit, & amplius nō
reuertetur huc. Notandum, quod verba ista, conteram virgam eius de dorso tuo, & vincula di
rumpam, ita solutionem siue liberationem ciuitatis Hierusalem sonant, vt pariter iram in gen
tem, super hostē propriis & valde congruis vocibus significent. Non enim cōtentus fuit dicere,
virgam confringam, & vincula soluam, sed virgam (inquit) conteram & vincula dirumpam.
Maioris nanq; indignationis est pedibus cōterere, quàm manibus confringere. maioris itidem
animaduersionis repētè, vinculum dirumpere, quàm paulatim vel aliqua mora dissoluere. Ipse
ergo modus locutionis magnitudinem indicat indignationis, in eos qui potestate sibi permis-
sa in seruos dei pro arbitrio vel ratione arcani iudicii pascuntur eorū suppliciis, & insuper au-
dent contra deum gloriari, vt ille Assur siue Sennacherib, in fortitudine, inquiens, manus meæ
feci, & in sapientia mea intellexi, & cætera huiusmodi. Quid igitur per hæc dicta consolatoris
confectum est, nisi vt dum audis illud supra ductum ex ore arguentis, quid cogitatis cōtra do-
minum, quòd consummationem ipse faciet, non consurget duplex tribulatio, iam scias concla *Duplex con*
mare illi & dicere, imò consurget duplex consolatio. Et reuera sicut verum erat & est, quòd *solatio ele*
super nullum electorum dei consurget duplex tribulatio, ita de multis verum erat dicere, quia *ctis.*
consurget duplex consolatio, qualiū notissimus nobis est beatus Iob, cuius nouissimis post ten
tationem benedixit dominus, magis quàm principio eius, & addidit ad omnia, quæ erāt illius,
duplicia, in præsenti vita, sine dubio recepturo multo plura, multoq; meliora in futura vita. *Iob 42.*
Veruntamen quæ eiusmodi sunt, ipsi in talibus consolari rennuūt, & si huiusmodi consolatio- *Psal. 76.*
nes affluunt, cor apponere nolunt, vt ille qui dicebat, cum diues essē & potens, & gloriosus in
terra. Rennuit consolari anima mea. Et quoniam, si aliquis quæreret, vbi vel in quo rennuit
consolari, & in quo consentit consolari anima mea, imò (inquit) res transitoriæ pro consolati- *Ibidem.*
onc mihi sunt, sed memor fui dei, & delectatus sum. De rege illius temporis Ezechia non præ- *Ezechias.*
tereundum, quòd rectè pro consolatione duplici recipere debuit illud, quod ad eū dictum est *Esai. 38.*
à domino per Esaiam prophetam. Audiui orationem tuam, & vidi lachrymam tuā. Ecce ego
adiiciam super dies tuos quindecim annos, & de manu regis eruam te, & ciuitatem istam, &
protegam te. Nam præter illam communem consolationem, quæ illi cum omnibus electis in
futuro reposita erat seculo, magna in præsenti ista quoq; consolatio, quòd adiicit dominus su-
per dies eius quindecim annos, quia videlicet per hoc factū est illi, vt locum vel nomen habe-
ret in libro generationis Iesu Christi filii Dauid. Nōdum enim filium habuerat, & ad hoc reser
uatus est, vt generaret, & sicut dictum est in serie generationis Christi, pater cum patribus re-
sideret. Econtra nonnullos fuisse vel esse impiorum pessimos, super quos meritò consurgeret
duplex tribulatio, iam supra dictum est, & hic Sennacherib pro exemplo sufficere potest, in
quem continuò conuersus sermo propheticus taliter inuehitur, durus vtiq; duplicis tribulatio
" nis nuncius. [Et præcipiet contra te dominus, non seminabitur ex nomine tuo amplius, de do-
" mo dei tui disperdam sculptile & conflatile, ponam sepulchrum tuum, quia inhonoratus es.] *4. Reg. 19.*
Quid enim, vel cui præcipiet dominus contra te, nisi angelo percutienti, vt egressus percutiat
in castris tuis nocte vna centum octoginta quinq; milia, & deinde temetipsum adorantem in *Sepulchrū*
templo deum tuum Nesrath, percutiant gladio filii tui Adramalech & Sarasar, sicq; fiat quod *in inferno.*
dicitur. non seminabitur ex nomine tuo amplius? De illa tribulatione, quæ magna tibi fuit in
præsenti seculo, translatus es vt tribuleris in alio seculo, sepultus in inferno. Vndè & hæc di-
ctum est. ponam sepulchrum tuum, quia inhonoratus es. Quod deus ponit, stat immobiliter,

Lucæ 10. mutari vel remoueri nõ poteſt, Ponit autem ſepulchrum tuum, ſubauditur in inferno, vbi non
ſolùm ille diues de euangelio poſſidet ſepulchrum, ſed etiã omnes qui ſimiles eius ſunt vel fue-
Ezechi. 32. runt, & maximè tu Aſſur, de quo apud Ezechielem ſcriptum eſt. Ibi Aſſur & omnis multitudo
eius in circuitu illius, ſepulchra eius, & omnes interfecti, & qui ceciderunt gladio, quorum data
ſunt ſepulchra in nouiſſimis laci, & facta eſt multitudo eius per gyrum ſepulchri eius, vniuerſi
interfecti cadenteſq; gladio, qui dederant quondam formidinem in terra viuentium. Quam ob
Inhonoratus, id eſt, ſuperbus. cauſam ponam illic ſepulchrum tuum? Quia inhonoratus es. Inhonoratus, id eſt, ſuperbus. Su-
perbia nanq; inhonoratio eſt, quantum quiſq; ſuperbus, tãtum eſt inhonoratus. Vndè idẽ domi
nus cum dixiſſet ad Edom, contemptibilis tu es valdè, ſtatim cauſam hanc ſubiũxit. Superbia
Abdiæ. 1. cordis tui extulit te. Igitur iſte ex illis eſt, ſuper quos meritò cõſurrexit duplex tribulatio, ſicut
econtra Ezechias ex illis, quorum vt ſupra diximus, duplex eſt conſolatio. Quod interpo-
Deuaſtatio Niniue. ſitum eſt, de domo dei tui diſperdam ſculptile & cõflatile, deuaſtationẽ denunciat ſubſequutu
ram totius Niniue à Chaldæis ſubuertendæ. Vbi enim non parcitur ſculptilibus, & conflatili
bus, id eſt, deorum ſimulachris, qualia verebantur & colebant tam Chaldæi quàm Aſſyrii, qualis
eſt caſus domorum communiũ, vel fori, totiuſq; ciuitatis? Vaſtata eſt Niniue, dicturus eſt hic
Infra. 3. idem poſtmodum inſultabundus, & ego, dicit dominus exercituum, reuelabo pudenda tua in
faciem tuam, & oſtendam gentibus nuditatem tuam. Quam eius nuditatem, iam hic breuiter
præſignat dum iudicium intendit magnæ illius ſuperbiæ, de domo (inquit) dei tui diſperdam
ſculptile & conflatile, vbi conſtat hominibus non eſſe parcendum, dum hoſtes nec ipſi parcũt
reuerentiæ deorum, clamando mutua cohortatione. diripite aurum, diripite argentum. Et re-
ctè inſultatur ſuperbiæ, quæ tanta fuit, vt ſuperbiæ diaboli paſſim aſſimiletur in ſanctis ac pro
pheticis ſcripturis. Sane ipſa quidem ciuitas Niniue mundus, rex autem eius diabolus in pro-
phetis intelligitur, propter altitudinem magnifici cordis, & oculorum eius, exempli gratia, vt
Ezech. 31. apud Ezechielem dominus loquitur. Ecce Aſſur quaſi cedrus in Libano pulcher ramis, & frõ
dibus nemoroſus, excelſuſq; altitudine. Cedri non fuerunt altiores illo in paradiſo dei, omne li
gnum paradiſi dei non eſt aſſimilatum illi, etc. Vndè autem hoc memoriale Aſſur meruit, vt
Cur Aſſur pro diabolo ponitur. nomen eius ita frequentetur in ratione vel iudicio damnationis diaboli? Videlicet ex eo quod
inter cætera ſiue tyrannidis molimina præſumptuoſa, quibus gentes afflixit, adiecit & illud,
vt delere conaretur Hieruſalem, vbi repoſitum erat verbũ promiſſionis, & domũ Dauid vn
dè oportebat Chriſtum naſci, ſecundum promiſſionem & iuramentũ domini ad ipſum Dauid.
Pſal. 131. Proinde de anguſtiis Iudæ latius ſermonem extendere cupimus, & ſic deinceps prophetiã per-
ſequi, vt ea potius attendamus, quorum ſimilitudinem ſiue typum fuiſſe non dubium ſit, in o-
mnibus, quæ pro Iuda & Hieruſalem contra Niniuen propheta vaticinatur.

IN NAVM LIBRI PRIMI FINIS.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS, IN NAVM PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER SECVNDVS.

HOſtes vos ſentiant Madianitæ, ait dominus ad Moſen, & percutite eos, quia
Num. 25. & ipſi hoſtiliter egerũt cõtra vos, & deceperẽ inſidijs per idolũ Phoge, & Coz
bi filiã ducis Madiã ſororẽ ſuam. Nunquid quia de ſolis Madianitis ſcriptum
eſt, quod contra eos dominus loquutus ſit, & taliter præceperit, de ſolis Ma-
dianitis putandũ eſt, quod iure ſeruos dñi, vt erat Moſes, hoſtes ſentire debue
runt? Imò & de cũctis gẽtibus, quæcũq; vt Madiã hoſtiliter egerũt cõtra Iſra
Nume. 31. el, hoc indubitãter ſciendũ eſt, quòd eis & Moſen & cunctos Moſi ſpiritũ haben-
tes, hoſtes eſſe voluerit, & eiuſmodi vltionem optare de illis, quã ipſe imperans Moſi, vlciſcere
prius (ait) filios Iſrael de Madianitis, & ſic colligeris ad populum tuũ. Quã ob cauſam? Nonne
Lucæ 22. omnes ſancti ſiue perfecti qui non alium, quàm illũ habent ſpiritũ, quẽ & illi habebant, iubenẽ
cum Petro recondere gladiũ in vaginã? Quam igitur ob cauſam ita iuſſi tunc gladij ſæuiebãt,
aut ſæuire debebant? Nimirum propter Chriſtum eundem tunc ſæuire debebant, propter quẽ
nunc ſæuientibus in nos Chriſti hoſtibus, inermem debemus habere patientiam. Tunc enim
in periculo erat res, quia poſſibile erat deleri gentem illam, de qua Chriſtus expectabatẽ naſci-
turus, niſi modis omnibus defenderetẽ contra gentes, quibus diabolus ad auferendã ſpem mun
di, quæ Chriſtus eſt, pertinaciter vtebatur. Nunc autem res eadem in tuto eſt, quia Chriſtus
natus eſt,

natus est, & si tota generationis rectorum arbor bona corporaliter succidatur, nullum salutis
hominum detrimentum est, quia totus arboris bonæ fructus iam in cælũ assumptus est. Hæc
idcirco dicta, & sæpius dicẽda, semperq; memoriter tenẽda sunt, quatenus iustissima cognosca
tur melius sanctorum hostilis vehementia, qui & quoad poterãt cũ auxilio dei de hostibus suis,
hostibus dei, gentibus impiis, vindictam & à deo quærebant, & manu exercebant, & habita siue
aspecta visione adhuc hostiliter insultabant, vt iste qui contra Assur, imò contra omnem ho-
minem hostiliter (vt supra dictum est) agentem, tam lætam contexit prophetiam, vt quodam
" modo triumphalem persultare videatur cantilenam, ita prosequens. [Ecce super montes pe-
" des euangelizantis & annunciantis pacem. Celebra Iuda festiuitates tuas, & redde vota tua, CAP. II.
" quia non adijciet vltra, vt pertranseat in te Belial, vniuersus interiit. Ascendit qui dispergat in
" facie tua, custodiens obsidionẽ. Contemplare viam, cõforta lumbos, robora virtutẽ valde, quo
" niam sicut reddidit dominus superbię in Iacob, sic reddet superbię in Israel, quia vastatores dis
" sipauerunt eos, & propagines eorũ corruperunt.] Hæc, & cætera quæ sequuntur vsq; in finem,
magnum gaudium, magnum & triumphale resonant tripudiũ, & totius lætitię causa hæc est;
quoniam sicut reddidit (inquit) dominus superbiæ in Iacob, sic reddet superbiæ in Israel. Non
ergo parua res est, quæ sub verbis istis latet, sicut reddidit dominus superbiæ in Iacob, quoniã
totius consolationis vel gaudij causa siue materia in ipsis posita est. Quid igitur est, vel quem
sensum habet, quoniam sicut reddidit dominus superbiæ in Iacob, sic reddet superbię in Israel.
Vnus nãq; & idem fuit pater Iacob, qui & Israel. vnus & idem populus Iacob, qui & Israel. Si-
quidem ita dixisset, quoniam sicut reddidit dominus superbiæ in Iudam, sic reddet superbię in
Israel, sensus iste absq; impedimento vel scrupulo sese accommodaret, quòd sicut vltus est do
minus Iudam & Hierusalem de rege Sennacherib & exercitu eius, sic vlciscetur decem tribus,
quæ appellabantur Israel de Niniue siue Assyriis, quod regnante Salmanassar captiuauerat
easdẽ decem tribus. Nunc autem quãuis & iste sensus rationabilis sit, & pro Iuda Iacob conue-
nienter possit accipi, libet adhuc intuitũ mentis extendere latius, vt sub istis nominibus Iacob
& Israel, omnes tam antiqui quàm noui, tam illi qui præcesserunt, quàm illi qui subsequuntur
Christi aduentũ, electi intelligantur. Iacob nãq; patrem secundum carnẽ, duodecim filiorum
totidẽq; tribuum Israel, libenter hic accipimus, Christum patrem secundũ spiritum duodecim 1.Cor.10.
apostolorum, & omnium qui per eos in ipsum crediderunt vel credunt. Erit igitur sensus am-
plissimus, & omnino planus in istis verbis idem qui in illis apostoli, cum de priore loqueretur,
omnia in figura contingebant illis. Nimirum sicut illa, de quibus nominatim mentionem fe-
cerat Apostolus, beneficia dei in figura contingebãt illis, & veraciter implentur in euangelio
Christi, sic illa vltio de Assyriis, in figura contingit illis, quorũ temporibus accidit, & veraciter *Iacob pro*
impletur in euangelio Christi. Magna plane causa & digna, propter quam sic exclamet spiritus *Iudæis, Is-*
sanctus in propheta. Ecce super montes pedes euangelizantis & annunciantis pacem, propter *rael pro*
quam congratuletur, & dicat. Celebra Iuda festiuitates tuas, & redde vota tua, propter quam *Christianis*
excitet in gaudium atq; confidentiam, dicendo. Contemplare viam, conforta lumbos, robora *hic ponitur.*
virtutem valde, &c. Vt (inquit) & hoc facias, & non id solum attendas, quòd taliter reddidit 4.Reg.19.
dominus superbiæ Assyriorum, quam exercuerunt in Iacob, quòd ciuitatẽ hanc Sennacherib *Exodi.14.*
non introiuit, nec iecit in eam sagittam, nec occupauit eam clypeus, sed occisis ab angelo do-
mini centum octogintaquinq; milibus, reuersus est in viam suam, per quam venerat, & occi-
sus est, & Niniue subuersa est. Non (inquam) hoc solum attendas, sed simul attende, quia sicut
dominus reddidit superbiæ in Iacob, vt Assyrij exciderẽtur. sicut reddidit superbię in Iacob,
vt Pharao cum curribus & equitibus suis in mari mergeretur. sicut reddidit superbię in Iacob,
vt à Persis & Mędis Babylonia subuerteretur. sicut reddidit superbiæ in Iacob, vt Aman, ho-
stis Iudæorũ, in patibulo, quod Mardochæo parauerat appenderet. sicut reddidit superbiæ in
Iacob, vt Antiochus Epiphanes sine manu cõtereretur. Sic reddet superbiæ in Israel, populum
nouellum euangelica fide renatum, cuius generatio secundũ spiritum de Christo est, patre duo
decim apostolorũ, cuius in typũ pręcessit ille Iacob pater secundũ carnẽ duodecim filiorũ. Quid
reddet superbiæ habitæ contra istũ Israel, secundũ similitudinẽ eorũ, quę reddidit superbię ha
bitę contra illũ Iacob? Nimirum vt princeps huius mundi diabolus, ausus venire ad istũ Israel,
in quo non habet quicquam, ita sanguine & aqua de latere eius emanantibus enecetur, sicut
ille carneus Pharao cum suis omnibus submersus est in aquis vehementibus. & ita ligno crucis
transfigatur, sicut fuit Aman ille transfixus, & sicut contritus est Antiochus, tandẽq; ita & ipse
diabolus, & omnis illi consentiens mundus extremo iudicio damnetur, sicut ille veniens con-
tra Iudã & Hierusalẽ superatus est, qui sibi videbatur insuperabilis Assur, & subuersa est Ni-
niue caput superbiæ eius. Ecce ô Iuda, super mõtes, ecce pedes. i. prædicatores, omnẽ sæculi al
titudinẽ supergrediẽtes, pedes euangelizantis & annunciãtis pacẽ, prædicatores dantis pœni-
tentiam & remissionẽ peccatorũ, destructo peccato, consummata iustitia, principe huius mũdi
iam iudicato. Secundũ similitudinẽ plagę, quæ facta est in parte, idem in Assyrijs factũ est, idem

Celebra festiuitates ô Iuda. sine dubio fiet in toto, scilicet hoc mundo, & in principe huius mundi. Celebra igitur ô Iuda,
id est, confessor propheticæ & euangelicæ fidei, celebra festiuitates tuas, & redde vota tua, id
est, à malis operibus vaca, & in bonis operibus perseuera. Festiuitates quæ dudū celebraban-
tur in figura, nunc in veritate celebra. Exempli gratia, vt agnum, quem dudum comedebas in
vmbra, quem comedendo transitum maris, & demersionem carnei Pharaonis celebrabas,
agni Christi signum fuisse scias, & cætera festa legis, euangelicæ gloriæ noueris extitisse exem
plaria. Sed quid prodest qualescunque festiuitates celebrare deforis, nisi festiuitas contēplationis
in mente fuerit? Proinde eum dicit celebra Iuda festiuitates tuas, & redde vota tua, Psalmistā
interroga, & ipse tibi dicet, quomodo facere debeas. Quoniā (inquit) cogitatio hominis cōfite-
Psal.73. bitur tibi, & reliquiæ cogitationis diem festū agent tibi. Vouete & reddite domino deo vestro
omnes qui in circuitu eius affertis munera. Istæ sunt tuæ festiuitates o Iuda, vt cogitatio tua deo
confiteatur, & si non omnis cogitatio festiua esse potest & splendida, saltē reliquiæ cogitatio-
nis diem festum agant, id est, saltem aliquando post infestationes malarum cogitationū, locū
Genes.4. mentis obtineant cogitationes bonæ, iuxta illud: peccasti, quiesce. Cum huiuscemodi festo die
Psal.113. redde vota tua, quorum videlicet votorum summum vel optimum est, calicē salutaris (iuxta
Psalmistam) accipere, id est, imitari mortem saluatoris, qui moriendo pacem inter deū & ho-
mines fecit, ipsique euangelizauit & annunciauit pedibus, vt iam dictum est, id est, prædicatori-
bus siue apostolis per mundum vniuersum missis, & super montes incedentibus, id est, super
omnem altitudinem sæculi. Profectò non vana festiuitas ita celebrare, & causam hanc festiui-
tatis habere, quia non adiiciet vltra vt pertranseat in te Belial, vniuersus interijt, videlicet se-
Belial diabolus, quomodo vniuersus interijt. cundum similitudinem Assur siue Sennacherib, qui reuersus in via, per quam venit, iam vltra
in te pertransire non poterit. Ita namque Belial, quod interpretatur absque iugo, scilicet diabolus,
ab initio rebellis deo, ex quo tibi, ô Iuda, Christus moriendo ac resurgendo festiuitates tuas
dedicauit, vltra iam in te pertransire non poterit. Nam extunc vniuersus interijt. Non quòd
substantia eius esse desierit, sed quòd mors generis humani, quæ per inuidiā eius in hūc mun-
dum introiuit, mors (inquam) vniuersa, mors gemina, tam animæ quàm corporis, omnino inte
rut. Vbi vel quando iste Belial interiit? Vbi mortua est mors, quam intulit, vndè & appellatur
& ipse mors? Videlicet vbi mortuus est Christus, ibi nostrarum mortua est mors animarū, &
vbi resurrexit Christus, ibi nostrorum interiit mors corporū. Celebrando ergo festiuitates tuas
ô Iuda, memento, quòd ille sit ipsa festiuitas tua, de quo dicis, qui mortē nostrā moriendo de-
uicit, & vitam resurgendo reparauit, & hinc esse quod dicitur, non adiiciet vltra vt pertrāseat
in te Belial, vniuersus interiit. Nam si illud solum respicias, quòd Sennacherib nō reuersurus
abiit, & interiit, non est verum proinde dicere. Belial vniuersus interiit, quia videlicet post
illū plurimus Belial, qualis ille fuit, in te pertransiuit, qui multo amplius nocuit. Fortè dicis ô
Iuda. Quamdiu stat Niniue, quomodo mihi dicis, quia Belial vniuersus interiit? Quamdiu stat
mundus? quomodo cōsolabor de mortis interitu? Ecce enim Nero sæuit, Decius insanit, Maxi-
mianus morte armatus vesanit, & præter istos filii Belial multi, quorū Antichristus deterri-
mus erit. Quomodo ergo iam dicis, quia Belial vniuersus interiit? Ad hæc inquam. Ascendit
qui dispergat in facie tua, custodiens obsidionē. Quis est ille qui ascendit? Ad illā quippe Nini
uen ascendit Nabuchodonosor rex Babylonis, & in facie tua ô Iuda, qui tunc tēporis in mun-
do eras, id est, te præsente vel sciente, dispersit Niniuē illā, circa illā custodiēs obsidionē, donec
illā caperet, sed in hac parua, imò ferè nulla cōsolatio est. Peior namque tibi Nabuchodonosor post
modum extitit, quàm fuerit Sennacherib. Quis igitur ille est qui ascendit, quique in facie tua sic
disperget mundū istū, magnam vtique Niniuen, vt perfectam habeas consolationem? Profectò
Iohan.12. qui descēdit Christus, ipse ascēdit, & sicut ascendit, ita veniet Niniuē dispersurus, id est, mundū
in facie sua iudicaturus. Quod interim facit Nero siue Diocletianus, imò ipse diabolus, siue
Antichristus, nihil veritatē diminuit, quin veraciter dicas. Belial vniuersus interiit, foras mis-
sus est princeps huius mundi. Non hic agitur nec agi potest, quin mors, vtraque mors, animæ &
corporis absorpta sit in victoria istius ascensoris cœli. Quid enim si adhuc hostis corpus occi-
dit in membris? Denique animā nō potest occidere viuificatam capitis, id est, Christi morte, & de
Draconis intentio. ipsa morte corporis tam certum est, quòd interitura sit in membris, vt veraciter vel securè iā
dicas, quia interiit, præsertim quia caput Christus resurrexit, & membra nonnulla, id est, multi
Apoc.12. cum eo sancti. Olim hoc intendebat, hoc sperabat draco diabolus, quòd efficere posset, vt de
illa muliere, quę erat gēs illa, quę secundū carnē quoque dicit Iuda siue Iudęa, nō nasceret masculus filius qui recturus esset gētes in virga ferrea, & idcirco illā delere conabat septē capitibus armatus, sed hoc iā sperare nō potest, quia iā natus est ille filius, & iā raptus est ad deū & ad thronū
eius. Hoc tantū deinceps intendit per Neronē & quoscūque similes illi, vt nō expectet rediturus,
sed tu firmiter tene, quia sicut ascēdit ita rediturus est, vt in facie tua dispergat Niniuē, vt te vi-
dente iudicet mundū nō credentē, neque persequentē, ita custodiens obsidionē, vt neque ab oriente
neque ab occidēte, neque à desertis mōtibus pateat cuiquam locus effugii, quoniā deus ipse iudex
est, qui

est, qui omnia concludit, cuius de manu nemo est qui eruere possit. Hoc futurum sciens, ad hoc *Psal. 74.*
illum rediturũ credens, fac quod nunc dico. Contemplate viam, cõforta lumbos, robora vir- *Contẽplari*
tutem valde. Hæc (inquã) age, sic viue, quia nõ hoc aliud est, quàm quod ipse in euãgelio dixit, *viam.*
antequam ascenderet. Sint lumbi vestri præcincti, & lucernę ardẽtes, & vos similes hominibus *Lucæ 12.*
expectantibus dominum suum, quando reuertatur à nuptus. Quidnã aliud est vigilare secun-
dum similitudinem hominum expectantium dominum suum, quàm contemplari viam, cum
solicitudine expectare illũ, qui & venturus est & ipse via est. Et quid aliud est confortare lum- *Roborare*
bos, quàm succinctos habere lumbos, id est, cõtra libidinẽ siue luxuriam, quæ in lumbis est, ca- *virtutem.*
stigatum habere corpus, & castum cor? Porrò virtutem valdè roborare, id sine dubio est lu-
cernas ardentes habere, id est, cũ honore castitatis opera bona exercere, & in ipsis perseuerare.
Quomodo autem vel vndè virtus eiusmodi valdè roboratur? quod est virtutis huiusce validũ *2. Cor. 13.*
robur? Reuera humilitas, id est non fallax, sed omnino verax infirmitatis conscientia. Etenim
in ea virtus omnis roboratur, nam virtus (inquit Apostolus) in infirmitate perficitur. Non hoc
dicimus, quòd infirmitas ipsa sit humilitas, quæ nobis est necessaria, sed quod ad humilitatem
proficiat, velut instrumentum quoddã, considerata, seu propriæ fragilitatis, seu communis cõ *Ibidem.*
ditionis infirmitas. Propriæ fragilitatis, vt in Apostolo, dicente: Ne magnitudo reuelationum
extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Satanæ. Communis conditionis, vt in
Iob dicente. Memento quæso, quòd sicut lutũ feceris me, & in puluerẽ reduces me, &c. Quòd si *Iob. 10.*
experimentũ quæritur de humilitate, quòd omnis virtus ex ea valde roboretur, ecce & Iacob
cum angulo luctari, & non vinci: & Moyses deum dicentem, dimitte me, tenere potuit. Quòd *Genes. 38.*
vtriusq; tanta virtus ex humilitate roborata fuerit, euidentibus cõprobatur testimoniis. Nam *Exodi. 3.*
de Iacob in Ozee vbi præmissum est, & in fortitudine sua directus est cum angelo, & inualuit *Ozee. 12.*
ad angelũ, & cõfortatus est, statim subiunctũ est, fleuit & rogauit eũ. De Moyse verò Psalmista
cum diceret, & dixit, subauditur deus vt disperderet eos, statim subiunxit. Si nõ Moses electus
eius stetisset in confractione in cõspectu eius. Quid enim est in cõfractione? nisi in nimia mentis *Psal. 103.*
humilitate? Iam ita perspecto, quod dicit, robora virtutẽ valdè, sensum rationabilẽ habere po
test, id quod sequitur, sicut in plerisq; codicibus habetur, & à LXX. nõ discrepat interpretibus.
Quoniam sicut reddidit dominus superbiæ Iacob, sic reddet superbiæ Israel veteres & nouos,
id est, & illos qui sub lege fuerunt, & eos qui in euangelio credunt, ita intelligimus, vt superius *Superbia*
iam dictũ est. Quæ fuit superbia Iacob, & quomodo reddidit dominus superbiæ Iacob? Sine *Iacob.*
dubio superbia Iacob fuit, vbi Chore, Dathan, & Abyron de sacerdotio cõtendentes, cũ omni *Nume. 16.*
cœtu suo cõtra dominũ steterunt, & ita reddidit dominus illi superbiæ, vt disrũperetur terra
sub pedibus eorum, & aperiens os suũ deuoraret Dathan & Abyron cum tabernaculis suis, &
vniuersa superbia, descenderentq; viui in infernũ operti humo, & perirent de medio multitu-
dinis. Sed & ignis egressus à domino, interfecit ducentos quinquaginta viros, qui offerebãt in- *1. Reg. 16.*
censum. Item. Saul, cum esset Christus domini, superbiuit, & dominus superbiæ eius ita reddi-
dit, vt mancipatet eum maligno spiritui. Plura sunt exempla huiusmodi, quàm vt cõpendio
cuncta possint ad præsens cõscribi. Cum igitur præmisso, robora virtutẽ valdè, id est, humili-
tatem omnibus habe, statim subiungit, quoniã sicut reddidit dñs superbiæ Iacob, sic reddet su
perbiæ Israel. quæ litera nõ discrepat à LXX. interpretibus (vt iã dictũ est) terrorẽ magnũ incu
ti vniuerso Israel, qui credendo in Christũ meruit Israel nũcupari. Terribilis nãq; est deus in cõ *Romã. 11.*
siliis super filios hominũ, atq; idcirco tunc vnicuiq; magis cauendũ, & magis humilitati studen
dum, cum maiora supernæ gratiæ dona percepit, nõ tantùm in eo quod Apostolus pręmonuit
dicens. Noli gloriari aduersus ramos qui confracti sunt, noli altũ sapere, sed time, si enim deus *Superbia*
naturalibus ramis non pepercit, ne fortè nec tibi parcat, verùm & omnibus modis, vt nunquã *Israel hære*
alter contra alterum infletur, nunquã dũ viuit se comprehendisse arbitretur. Superbia Israel, *ses facit.*
id est, credentium inter cætera mala fecit & hæreses, & nõ minus de ipsis qui videbantur intus,
quàm de illis, qui foris erant vel sunt, gentilibus. Verùm quòd sequitur. Quia vastatores dissi-
pauerũt eos, & propagines eorũ corruperunt, tanquã vastatores vinearum domini, cõtra quos *Cant. 2.*
ipse dilectus dicit in Canticis. Capite nobis vulpeculas, quæ demoliuntur nobis vineas. nam
vinea nostra floruit. Hoc peius egerunt vastatores isti, quàm vastatores illi, quòd illi palã dissi-
pauerunt, id est, persecuti sunt, isti autẽ & subdole corruperunt, & interdũ aperta vi propagi-
nes vastauerũt. Reddet igitur dñs superbiæ huiusce Israel, sicut reddidit superbiæ illius Iacob, *1. Cor. 10.*
videlicet vt apostolico vtamur exemplo, sicut reddidit eidem Iacob in eo quòd omnes qdem
mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari, & omnes eandẽ escam
spiritualẽ manducauerunt, & omnes eundem potũ spiritualẽ biberunt, sed nõ in pluribus eo-
rum beneplacitum est deo, subauditur vt saltem in illã terram ingrederentur, quę vmbra erat
illius terræ viuentiũ, quam in futuro speramus. nã prostrati sunt in deserto. Hæc aũt in figura
" facta sunt nostri, & c. nunc iam sequentia persequamur. [Clypeus fortiũ eius ignitus, viri exerci
" tus eius in coccineis. Igneæ habenæ currus in die præparatiõis eius, & agitatores cõsopiti sunt.

In itineribus conturbati sunt, quadrigæ collisæ sunt in plateis, aspectus eorum quasi lãpades, "
& quasi fulgura discurrentia.] Clypeus (inquit) fortium eius ignitus. Cuius eius? Putasne illius "
Nabuchodonosor, qui ascendit vt disperderet illam localẽ, quamuis magnam Niniuen? fuerit
quidẽ fortiũ illius clypeus quomodocunq; ignitus aut splendidus, & viri exercitus eius vesti-
Mysticus hic sensus requirẽdus est. ti caligis ac ocreis coccineis, siue alterius cuiuslibet coloris pulchri, veruntamen spiritus san-
ctus, spiritus propheticus, nequaquam ita se demiserit, vt absq; respectu mysterij nugas aut va-
nitates eiusmodi, clypeos & currus, aut curruum habenas, & currentes quadrigas, vestitus coc
cineos, & aspectus virorum fulgidos tantopere declamare, & superuenturis seculis, quibus scri
pturam propheticã perseuerare volebat, notificare dignatus sit. Spiritum igitur quocunque
vadit, pro posse sequamur, & quia verba spiritus sancti sunt, spiritualia potius in verbis myste
ria requiramus. Fortiũ eius qui (vt supra dictum est) ascendit in cœlum, Niniuen dispersurus. i.
Dies præparationis. mundum iudicaturus. fortium inquam eius clypeus ignitus est, & viri exercitus eius in cocci-
neis, & igneæ habenæ currus in die præparationis eius. Quæ sit præparatio, vel dies præpara-
tionis eius, & quid præparetur, primò quærendum est, & deinde cætera melius clarescẽt, quòd
magnã in se sensuum spiritualium cõtineant maiestatẽ. Quid ergo præparatur, nisi vt mundus
Esaiæ. 49. iudicetur. Et quę est huius rei pręparatio, nisi euãgelij prædicatio? Et quis est dies pręparationis
2. Cor. 6. eius, nisi totũ hoc tẽpus, vsq; ad consummationẽ seculi? Denique quãtacunq; diuturnitas, quãtus
cunq; numerus annorum sit, sicut tempus, ita & dies rectè dicitur, testãte domino ipso, cum in
propheta dicit. Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te. Apostolus nãq; succi-
nit. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Igitur vnus idemq; dies, qui credenti
Fortes eius angeli sunt. mundo est dies salutis, nõ credẽti mundo est dies præparationis, & intra hunc diẽ pręparationis
inuenire debemus, & igneos fortium eius clypeos, & vestitus virorum eius coccineos, & habe
Actor. 1. nas curruum igneas, & quadrigas in plateis collisas, & aspectus fulgureos, & cætera bellici ap
paratus insignia, quæ declamãdo ita inculcat, vt palã sit vel esse debeat, quia magna agit feria.

Fortes eius illos hic accipimus, quarum de multitudine duo in initio pręparationis huiusce,
Apoc. 12. quãdo ille ascendit, cũ intuerentur euntem illum in cœlum apostoli, steterunt iuxta illos in ve
stibus albis, qui & dixerunt. Viri Galilæi quid statis aspiciẽtes in cœlũ? Hic Iesus qui assumptus
Clypeus ignitus sermo Dei. est à vobis in cœlũ, sic veniet, quemadmodũ vidistis eũ euntem in cœlũ. Sic (inquam) veniet, dis
persurus Niniuen. i. iudicaturus hunc mundum. Fortium illorum de principibus vnus est Mi-
chael, de quo in Apocalypsi, vbi ascendit, vbi raptus est filius beatæ mulieris ad deum, & ad
Psal. 118. thronum eius, ita scriptum est. Et factum est prælium magnum in cœlo, Michael & angeli eius
Prouer. 30. prælibabantur cum dracone, &c. Horum fortium clypeus verbi dei, verbum deus est, & cly-
Ezech. 28. peus vtiq; ignitus, quia scriptum est. Ignitum eloquiũ tuum vehementer. Itemq; ad Salomonẽ
dictum est. Omnis sermo dei clypeus ignitus est. Contra quos ignitus est talis iste clypeus, nisi
cõtra draconẽ & angelos eius. Intolerabilis est illis iste ignitorũ clypeorũ ignis, vndè & expro
bratur illi apud Ezechielem, vbi sub nominibus nouẽ lapidum dicitur in eũ de nouem ordini-
bus angelorum. Et eieci te de monte dei, & perdidi te ò Cherub protegens de medio lapidum
Apoc. 12. ignitorum. Porro viros de quibus ait, viri exercitus eius in coccineis, illos intelligimus, qui
Habenæ currus prælati sunt. adiuuantibus fortibus siue cooperantibus illis, semper inuisibiliter, aliquãdo autem etiã visibili
ter, vicerunt illum draconem, sicut ibidem scriptum est, Et ipsi vicerunt eum propter sangui-
nem agni, & lauerunt stolas suas in sanguine agni. Deinde igneas habenas currus, prælatos si
Psal. 67. ue rectores ecclesiarum intelligimus, quia videlicet sicut habenæ regunt currum, ita regulæ si
ue monita horum, illum regunt currum, de quo in psalmo scriptũ est. Currus dei decẽ milibus
multiplex milia lætãtium. Sunt aũt habenę igneę, quia videlicet dicta vel facta, seu omne reg-
num eorum nõ est vel esse debet sine magno boni zeli feruore. Illi fortes cum ignitis clypeis,
isti viri exercitus eius in coccineis, istę igneę currus habenę in die præparationis eius, subaudi-
tur, nunquam deficiunt, & omnis actio eorum pręparatio est, extunc vsq; in finem seculi, præ-
Iohan. 16. paratio dispersionis, qua dispergenda est Niniue. i. iudicij quo iudicandus est mundus iste. Inte
rim namq; per eos spiritus sanctus arguit mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio, & eo
arguente, fugiunt mundum periturum hi qui credunt, & qui credere non vult, fit inexcusabilis
mundus. Hæc est pręparatio eius. Et agitatores (inquit) consopiti sunt. Agitatores plane nõ
eius, cætera sunt eius. fortes quorum clypeus est ignitus, dicuntur & sunt eius. viri exercitus in
coccineis, dicuntur & sunt eius. currus cum igneis habenis, & tota pręparatio dicitur & est e-
Agitatores nõ sunt eius ius. agitatores verò, nec dicuntur, nec sunt eius. Agitatores quippe qui sunt, nisi inquieti, infe-
sti, iniuriosi, & contumeliosi, siue superbi? Tales iste non habet, tales non ex deo, sed ex malig
no sunt, ex mundo dãnato, ex mundo in maligno posito. Primus eo tempore, quid egit ille sę-
pe dictus Assur, vnde sic notaretur, vndè agitator ipse, & quiq; similes illi agitatores rectè di-
Esaiæ. 10. cantur? Apud Esaiam, vbi aduentus eius prophetica voce denunciatur, inter cætera sic de illo
dictũ est. Transierunt cursum, scilicet Assyrij cõtra Hierusalem properantes, & de perditione
eius quasi iã perpetrata, nimis certi, nimisq; confidentes. & agitabit (inquit) manum suam super
montem

montem filiæ Siō, & collem Hierusalem, Quia sic hostiliter agitauit manum suā ille Assur siue
Sennacherib sibi arridens, loco sancto irridens, in se tumidè gliscens, contra deū improuidè lu-
dens. rectè nimirū notauit eum spiritus sanctus, vt agitator ipse, & quicquid similes illi agitatores
nominarentur. Similes illi in die præparationis huiusce, de qua secundū hunc prophetā loqui- *Qui mortui*
mur, dū præparatur, vt Niniue, id est, mundus iudicetur, similes inquā, agitatores fuere Nero, *dicuntur cō*
Diocletianus, Maximianus, & cæteri quicunque cōtra euangeliū pręparationis huius, semetipsos *sopiti.*
agitauerūt, pleni diabolico spiritu, & ecce cōsopiti sunt. Quid est cōsopiti? Mortui sunt. Nonne
& illi viri pulchri, viri exercitus ascensoris cœli, qui vicerunt draconē (vt supra dictū est) pro-
pter sanguinem agni, & propter verbū testimonij sui, & idcirco sunt in coccineis? nōne inquā, *Nota, cōtra*
& illi sunt mortui? Sunt quidem mortui, sed non consopiti. Nam & si mundo mortui sunt, deo *errorem de*
viuunt, & in castris regis sui, regis viuentium nunc quoque militāt, non minus quàm viuentes in *sanctis.*
carne militauerūt. Planè atque indubitanter miro modo cum (deposita carne) sint in alio seculo,
præsentes nobis sunt, & meritis regunt, virtutibus augēt residuū exercitū peregrinantē adhuc
in hoc seculo. At illi agitatores, & deo mortui sunt, & huic seculo iam non viuunt, viuētibusque
nec obesse nec prodesse possunt aut poterunt, & idcirco verū est dicere, quia cōsopiti sunt, id est,
profundo somno mortis sepulti sunt, vndè (donec cœlū atteratur) nō euigilabunt, nullūque de-
inceps fortibus illis, viris illis supradictis, currui vel habenis domini facient obstaculū siue im-
pedimentū. Consopiti, inquam, sunt inter agendū, siue dum agitur id quod sequitur. In itine-
ribus cōturbati sunt, quadrigæ collisæ sunt in plateis, aspectus earū quasi lāpades, & quasi ful-
gura discurrentia. Fuerit, vt iam dictū est, exercitus ille Chaldaicus, cōtra Niniuē tam velox,
tam properans, tāque pomposus, quadrigis cōcurrentibus tam multis, vt prę multitudine viam
inuenire non possent, atque inter se colliderentur in plateis, & aspectus Babyloniorū ita fulgu-
rei, aut nescioquo lumine luminosi, vt ante visu aduersarios terrerent, quàm mucrone proster-
nerent, nobis tamen ex abundanti est, vt huic sensui literali immoremur, potius spiritū sequa-
mur, & post ipsum curramus. In hac die præparationis iudicij, quo iudicādus mūdus est, cuius
illa Niniue, & pars fuit, & typū gessit, in hac inquā die præparationis cōturbati sunt viri Ni- *Euangelicā*
niuitæ, diuersa cōturbatione in itineribus & in plateis, quadrigis collisis. Quibus in itineribus, *prædicatio*
vel quibus in plateis? Nimirum in illis, in quibus euangelica voce sapientia clamauit, sicut ha *in plateis.*
bemus in parabolis. Sapientia foris prædicat, in plateis dat vocem suam, in capite turbarum *Prouerb. 1.*
clamitat, in foribus portarū vrbis profert verba sua. Item. Nunquid sapientia nō clamitat, & *Ibidem. 8.*
prudentia dat vocem suam? In summis excelsisque verticibus super viam in medijs semitis stans
iuxta portas ciuitatis in ipsis foribus loquitur, dicens. O viri ad vos clamito, &c. Ergo non in
occulto, sed in itineribus, nō in angulis, sed plateis conturbati sunt, audita sapientiæ voce, au- *Roma. 1.*
dito euangelio, in quo reuelatur, ait Apostolus, ira dei de cœlo, super omnē impietatē, & inlu-
stitiam eorum, qui veritatē dei in iniustitia detinēt. Conturbati & cōmoti sunt, tremor appre- *Psal. 47.*
hendit eos, audientes aliā & meliorē esse ciuitatē, quàm suam Niniuen, aliud seculū esse, quàm
seculum præsens, & hoc iudicandū esse per ignē. Ibi dolores vt parturientis, ibi inquā, id est, in
illa conturbatione, in illo tremore, dolor nō sine fructu, sicut nō sine fructu dolor est parturi-
entis. Multi enim audientes, quid pręparetur Niniue. i. mundo huic, ita cōturbati sunt, vt con-
tristarentur ad pœnitentiā, & ita tremuerunt, vt citò quærerent, quomodo possent fugere à
ventura ira, & euadere illud iudiciū. Alij autē qui increduli fuerūt, ita cōturbati sunt, & ita com
moti sunt, vt irati seipsos dirigerent & exagitarent, contra hoc magnæ pręparationis euange-
gelium, vndè & paulò ante agitatores nominati sunt. Quæ porrò vel cuius quadrigæ collisæ *Quadriga*
sunt in plateis? Vtique quadrigæ Aminadab, quod interpretatur spontaneus populi mei. Iste *collisa.*
Aminadab Christus est, & huius quadrigæ collisæ sunt in plateis, occurrētes occurrētibus sibi
quadrigis, superbi huius seculi, de qualibus in Zacharia dicit. Ipse pauper, & ascendens super *Zacha. 9.*
asinā, & pullū filiū asinæ, & dispergā quadrigā ex Ephraim, & equū de Hierusalē, & dissipabit
arcus belli. Quadrigæ Aminadab, quatuor sunt Euangelia, de quibus nobis contra Niniuen, *Quadriga*
quatuor magna prædicantur sacramenta, incarnatio ipsius Aminadab, cuius facies, facies est *Aminadab.*
hominis. passio eiusdē, quæ facies est vituli. resurrectio ipsius, quę facies est leonis. ascēsio eiusdē,
quæ facies est aquilæ volantis. Magna ibi conturbatio, quia magna quadrigarū collisio. Qui
bene conturbati sunt, qui ad pœnitentiam contristati sunt, per collisionem quadrigarū con-
fitentur, & satisfaciunt, quòd in illa collisione fuerunt, nō per malitiam, sed per ignorantiam.
Dicit enim quilibet illorū, puta Saulus, siue quispiam alius, prius aduersarius, postea correctus *Canti. 6.*
& fidelis quadrigarum socius. Nesciui, anima mea cōturbauit me propter quadrigas Amina- *1. Timot. 1.*
dab. Nesciui, & ignorans feci, ignorans in incredulitate obstiti, cum repente vidissem quadri-
gas Aminadab, nunc autem considerata dignitate quadrigarum eius, conturbauit me anima
mea, sana contritiones eius ô Aminadab. Quàm pulchræ quadrigæ, quàm splendidæ aurigæ. *Ezech. 1.*
Aspectus (inquit) eorum quasi lampades, & quasi fulgura discurrentia. Et apud Ezechielem si-
militer habes, & aspectus eorum quasi carbonum ignis ardentiū, quasi aspectus lampadarum.

Psalm. 67. Hæc erat visio discurrens in medio animaliũ splendor ignis, & de igne fulgur egrediens. Vbi
Matt. vlti. quadrigæ collisæ sunt, ibi facies siue aspectus eorum, scilicet Euangeliorũ siue euangelizãtium
quasi lampades, & quasi fulgura discurrentia. Lampades illuminãt, fulgura terrent. Sic isti ha
bentes virtutes, siue virtutum operationẽ habentes, sicut in psalmo scriptũ est. Dominus dabit
verbum euangelizantibus virtutes multas, dum prædicant vbiq; domino cooperante, & ser-
Roma for- monem confirmante sequentibus signis, mentes hominũ & de cognitione veritatis illuminant,
tium suorũ & de miraculis ad audiendum atq; credendum magis excitant, & rectè fulgura dixit discur-
recordata. rentia, quia non in vna tantùm mundi parte, sed per mundum vniuersum visa & audita sunt
prædicationis euangelicæ miracula. Sequitur. [Recordabitur fortium suorum.] Quis recor »
dabitur fortium suorum? Recordabitur Niniue, recordabitur mũdus, & verbi gratia, Roma,
quæ tunc erat mundi caput, quando primùm quadrigarũ huiuscemodi collisio, siue collisi-
onis fragor in plateis est auditus. Fortes eius multi fuerant, vtputa Torquati, Coruini, Cor-
nelij, Scipiones siue Africani, Cæsares, siue Augusti. Eiusmodi fortiũ recordabitur (inquit) &
sic factum est. Nam in derogationẽ Christianæ pacis, in contemptũ euangelicæ gratię, quoties
cõmemorati sunt fortium suorũ multiplices triumphi, de toto mundo, de Europa, Aphrica,
atq; Asia concelebrati, propitijs (vt aiebant) diis suis, quorum opitulatione, quoniam florebat
religio cultusq; in templis, prouecta & dilatata est magnitudo Romani imperij. Nunc autem
aiebant, & in plateis queruli declamabant, pluuia desit, causa Christiani. Irati sunt dij, ꝓpterea
insurgunt Britones, siue Dani. repugnant, imò impugnant Germani, iussa cõtemnunt Alani.
Eiusmodi recordatione mundus recordabitur (ait) fortium suorum, quòd videlicet fortes fue-
runt, non habentes deum Christũ, aut nomen Christianum. & si fuissent hodie fortes illi, non
Quomodo auderet quisquam inferre nomen istud auribus eorũ. Sed audi quod sequitur. [Et ruent in iti- »
Christus neribus suis.] Vanè recordabitur eo modo fortium suorũ mundus, nam quicũq; sic recordati »
fortiũ suo- fuerint, ruent in itineribus suis, ruent vt mendaces, & veritate oppressi. Nam econtra fortium
rum recor- suorum recordabitur, & ipse ascensor cœli, & efficaciter eorũ recordabitur, vt eorũ recordatio
datus. multum prosit. Postquam fortes sui præsenti vita excesserint, postquam occisi, & in sepulchro
conuecti fuerint. Apostoli siue martyres, vtiq; fortes sui, ita recordabitur eorum, vt faciat
eos viuentibus cooperari, & sermonẽ eorum cõfirmare sequẽtibus signis. Eiusmodi recordatio,
Iudic. 15. vt lectorẽ amplius delecter, fiet secundum mysticum exemplum illius Samson fortissimi. Cum
Philistiim vociferantes occurrissent ei, irruente in se spiritu domini, inuentã maxillam, id est,
mandibulam asini, quæ iacebat, arripiens, interfecit in ea mille viros, & cum sitiret valdè, ape
ruit dominus molarem dentẽ in maxilla asini, quam de manu proiecerat, & egressę sunt ex eo
aquæ, quibus haustis refocillauit spiritum, & vires recepit. Secundum hanc similitudinem re-
cordatus est iste fortium suorum, qui & secundum carnẽ infirmi & ignobiles, at secundum spi-
ritum fortes & nobiles fuerunt, & ita fortes in manu Christi fortissimi, vt cum paucis illis ita
comminueret fortitudinẽ seculi, sicut ille Samson deleuit mille viros in mandibula asini. Vbi
Matt. 22. illos proiecit, aut proiecisse visus est. quia permisit occidi, quasi curã illorum negligeret, tunc
valdè sitiuit ipse, id est, ecclesia, quæ est corpus eius, & timuit incidere in manus inimicorum,
id est, infidelium, cõtra quos illi dum viuerẽt, verbo & opere magnum erãt firmamentum. Sic
aperuit dominus sepulchra eorum, v crebra prodirẽt fluenta miraculorũ, vndè ecclesia spũm
refocillauit, & vires recepit, vt constanter dicere possit, Christum deum suum, deum non esse
mortuorum, sed viuorum. & quia fortes sui omnes illi viuunt tunc & melius, quando mundo
mortui sunt. Ruent igitur (ait) in itineribus suis illi fortiũ suorũ recordati, quia recordabitur &
iste fortium suorum, recordatione bona & efficaci, vt probet quod illorũ vana fuerit, & istorũ
vera fortitudo, cum quibus Niniuen, id est mundũ, ipse iudicabit secundum veritatẽ præeun-
tis huius sæpedictæ præparationis. Ita fiet quod sequitur. [Velociter ascendent muros eius, & »
præparabitur vmbraculum, Portæ fluuiorum apertæ & templum ad solum dirutum est, & »
Niniue à miles captiuus abductus est, & ancillæ minabantur, gementes vt columbæ, & murmurantes »
Chaldæis in cordibus suis.] Literalis sensus de subuersione illius Niniue manifestus est, quòd velociter »
capta. muros eius Chaldæi ascenderint, & propter obsidionem longissimam ad depellendos æstus
vmbracula sibi præparauerint, & quòd apertis portis Niniue, quæ instar fluminũ habebat ci-
uium multitudinem, ingressus hostis, vt forum aut ædes forenses, ita diruerit & templum, &
quòd miles captiuus abductus sit in Babylonẽ, & quòd ancillæ, id est, per metaphorã minores
vrbes, vel certe captiuæ mulieres minatæ sunt ante ora victorũ, tantusq; terror fuerit, vt ne in
singultus quidẽ & vlulatũ erumperet dolor, sed intra se tacitè gemerent, & obscuro murmure
dẽuorarent lachrymas in morem muscitantiũ columbarũ. Sed in bello hominum, vt erant
Sensus my Babylonii contra Assyrios, postquam velociter ascenderunt muros, Ad quid illis præparari
sticus huius vmbraculum? Nam qui obsiderent, tamdiu necessarium habent ad depellendos æstus vmbra
historiæ. culum sibi comparari, donec muros siue ascendendo, siue irruendo inuadere possunt. Ergo
viri siue exercitus ascensores cœli, viri qui (vt supra dictum est) eunt in coccineis, ipsi sunt qui
velociter

velociter muros Niniue ascenderunt, & post eos nobis præparatum est vmbraculum. Manife
stius dicendum, Martyres sancti, apostoli sancti. Martyres (inquam) sancti, sanctorum apostolo
rum filij, ipsi sunt qui velociter ascenderunt muros Niniue, quando nondum erant apertæ flu-
uiorum portæ, quod factum est postmodum, sicut protinus sequitur. Portæ fluuiorum apertæ
sunt. Clausæ erant portæ fluuiorum, portæ populorum, portæ quas posuerant, quas clauserãt
huius mundi principes, reges, & tyranni, Cæsares atq; imperatores, vt fluuijs, id est, populis, *Martyrum*
ad vias euangelij quadrigas, quæ collidebantur in plateis, exire non liceret. Edicta pendebãt, *victoria.*
leges & proscriptiones in tabulis publicis propositæ erant, vt si quis ad euangelicam fidem ex
iret, nomenq; Christianũm susciperet, capitalem aut aliam quamlibet subiret mortis sententi-
am. Hæc erat clausura fluuiorum, id est, populorum, hæ portæ non apertæ, & hi ferrei vectes
portarum. Non expectauerunt viri exercitus domini, viri nominati & inclyti, vt portæ fluuio
rum sese aperirent, vt principes populorum confitendi vel annunciandi Christũ licentiam da
rent. Velociter muros Niniue ascenderunt, constanter principum seculi leges supergressi sunt,
& Christi nomen vltrò intulerunt, non ignorantes negocium istud corporibus suis fore peri-
culosum, imo præoptantes cum dispendio corporum facere lucrum animarum. Ascendentes
comprehensi sunt, tenti sunt, ante reges & iudices adducti steterunt, accusati nõ negauerunt, in
terrogati Christum confessi sunt, diuersis pœnis afflicti, diuersis mortibus addicti, nonnulli etiã
assati gratias egerunt. Magnus ibi solis æstus, sed & præparabitur inquit vmbraculum. Com-
positis nanq; (vt supra iam dictum est) agitatoribus illis, interdum refrigescebat æstus persecu- *1. Cor. 10.*
tionis. Exempli gratia, vt contigit Diocletiano, de regno eiecto, & Maximiano mortuo. An-
nuncio vobis (ait moriens martyr insignis) pacem ecclesiæ Christi redditã, Diocletiano de re-
gno eiecto, & Maximiano hodie mortuo. Hoc erat præparari vmbraculum, quod non dimit-
tebat eos tentari supra id quod poterant, vel diutius quàm poterant, sed faciebat etiam cum
tentatione prouentum, vt possent sustinere. Quid multa? Imperante spiritu sancto, ac dicente.
Tollite portas principes vestras, & eleuamini portę æternales, & introibit rex gloriæ, tandem
portę fluuiorum apertę sunt, & templũ ad solum dirutum est. Portę, inquam, fluuiorum apertę
sunt, id est, leges principum deletę sunt, mortuis principibus, qui illas contra nomen Christia-
num scripserunt. & eleuatę sunt portę æternales, portę bonę, iustę leges, per quas rex gloriæ *Psal. 23.*
Christus introiret, piorum principum leges, Christianorum imperatorum sanctiones. Itaq; tẽ-
plum ad solum dirutum est, idololatrię cultus destructus est. Portis enim apertis, eruperunt flu
uij. malis legibus remotis, melioribusque datis, quę non prohiberent, imo prædicarent Chri-
stum coli, certatimq; ad fidem confluxerunt populi, & ita desertus est adulter Iuppiter cum Iu
none & Venere, & omni sua turpi progenie, & templa destructa aut in Christi ecclesias con- *Roma. 6.*
uersa sunt. Tunc miles captiuus abductus est, abductione bona, captiuitate beata, vt qui liber
iustitiæ fuerat, & huic Niniue, id est, huic mundo, imò & diabolo militauerat, seruus iustitiæ fi
eret, & deo creatori suo militaret. Et ancillæ eius minabantur, id est, humiles siue ignobiles se
culi, ante currũ supra dictũ boni captiuatoris Christi ducebantur. De qualibus Apostolus. Quę *1. Cor. 1.*
(inquit) stulta sunt mundi elegit deus, & quæ non sunt, vt ea quæ sunt, destrueret. Non hoc di-
citur, quòd ita elegerit ignobiles, vt nollet eligere nobiles. nã & miles captiuus abductus est,
& ancillæ eius minabantur. i. nobiles pariter atq; ignobiles absq; acceptione personarum vi-
ctoris Christi seruitio subijciebantur. sed hoc dicit Apostolus, quòd in initio euangelij nõ prius
nobilia, sed ignobilia deus elegit. Cur hoc? Vt nõ glorietur omnis caro in cõspectu eius, quod *Gementes*
vtiq; futurũ erat, si nobiles prius vocati, & per eos ignobiles ad Christi fidem fuissent adducti. *vt colũbæ.*

Quod protinus subiungit, gementes vt columbæ, murmurantes in cordibus suis, tam de mi
lite, quàm de ancillis, id est, tam de nobilibus, quàm de ignobilibus debet intelligi. Quid au-
tem gementes, vnde murmurantes? Non vtiq; quòd captiui abducti sunt, vel quòd minentur
ante currum triũphatoris huiusmodi, sed inde gemẽtes, quòd ab isto domino sibi incognito li- *Murmur*
beri, & Niniue, hoc eũ, mundi huius serui, fuerunt, & super hoc murmurantes in cordibus suis, *bonum.*
id est, semetipsos reprehendentes in conscientijs suis. Murmurare nanq; interdum in bono ac-
cipitur, vt illic. Ipsi dispergentur ad manducandum, si vero non fuerint saturati, & murmura-
bunt. Quod est dicere, ipsi qui conuersi erunt, dispergentur ad manducandum, id est, alios præ
dicatione sua sibi incorporandũ. & si non fuerint saturati, hoc est, si prædicatio eorũ non fru *Psal. 58.*
ctificauerit, conquerentur, & dolebunt. Itaq; & hic cũ dicit, gementes vt columbæ, murmu-
rantes in cordibus suis, sic rectè intelligitur, ac si diceret, conquerentes ac dolentes de peccatis
præteritis, & semetipsos, vt dictum est, reprehendentes in conscictijs suis. Nam licet gratia vi-
ctoris, & triumphatoris ducentis eos, non ignorent se esse saluatos, non tamen obliuiscuntur,
quales fuerint, & super hoc dolere & conqueri non desinunt in cordibus suis, Exempli gratia, *1. Cor. 15.*
vt ille qui dixit, imò hodieq; confitetur & dicit. Ego sum minimus apostolorum, qui non sum *1. Timot. 1.*
dignus vocari apostolus, quoniam persecutus sum ecclesiam dei. Item. Qui prius fui blasphe-
mus, & persecutor, & contumeliosus, sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in

incredulitate. Pro huiusmodi rectè dicuntur gementes, non vtcunq;, sed gementes vt colūbæ.
Psal. 67. Columba nanq; gemitū pro cantu habet, & illis ita gemire valde dulce est, ita vt quando canunt quippiam in laudem captiuatoris sui. Verbi gratia, vt illud. Ascendisti in altum, cepisti captiuitatem, siue iuxta aliam translationem, ascendens in altū, captiuā duxit captiuitatē, quādo (inquam) tale quid canunt, tunc demum se legitimè cecinisse sciant, quando voces canentiū singultus animę violēti, nimisq; vltronei, crebro intercipiūt, & de oculis lachrymas eliciūt. Ibi sunt gemitus similes gemitibus columbæ, quæ nescit nisi gemēdo canere, vel canendo gemere, tanq; dulce est hoc & suaue, vt Psalmista testatur. Fuerunt (inquiens) mihi lachrymæ meæ
Psal. 41. panes die ac nocte. Vbi talis vel taliter captiuitas abducta est, qualis remanet Niniue? Ait, [Et Niniue quasi piscina aquarum aquæ eius, ipsi verò fugerunt. State, state & non est qui reuertatur. Diripite aurum, diripite argentum, & non est finis diuitiarū præ omnibus vasis desiderabilibus.] Hæc & cætera quæ sequuntur, quæ cōtra Niniuē dicuntur, talia sunt, vt rectè dictū intelligas in titulo prophetiæ, onus Niniue. Onus quippe est Niniue, id est, condēnatio multi-
Aquæ Niniue diuitię dicuntur. tudinis vniuersæ, multitudinis innumeræ, cuius quantitatis cōparatione pauci sunt, qui supradicto modo de Niniue exierunt vel exeunt, qui mundū damnatū, & extremo iudicio dānandū reliquerunt aut relinquunt. Qualis est, qualis remanet, qualis inuenienda & iudicanda est ista Niniue? Quasi piscina aquarū, inquit. Aquarum nomine quanquā populi solent intelligi, tamē quoniam sequitur, & non est finis diuitiarū, cōmodius intelligitur affluentia rerum. Culpatur Niniue, culpatur mundus, & Niniue cupiditatis arguitur, dum dicitur, quasi piscina aquarum, id est, insatiabile receptaculū diuitiarū, propter quas contēpsit deū. Aquæ (inquit) eius. Quid
Psal. 74. aquæ eius? Eclipsim, id est, defectionē dictionis fecisse videtur. Eclipsin nanq; dicunt grammatici
Iohan. 6. defectū dictionis, in quo necessaria verba desunt, vt cui pharetra de auro. Deest enim erat. Hæc in diuinis sermonibus non inusitata est, vt in Psalmo: Quia neq; ab oriente, neq; ab occidente, neq; à desertis montibus. Deest enim, patet locus effugii. Et in Euāgelio. Si ergo videritis filium hominis ascendentem, vbi erat prius. Ita & hic, cum dicit, aquæ eius, necessaria verba desunt,
Psal. 48. quæ eiusmodi esse debeāt, colligitur ex eo quod sequitur: Ipsi verò fugerūt, per hoc nanq; datur intelligi, quòd dicere velit, quia aquæ Niniue, id est, diuitiæ impiorū, & gloria siue voluptates eorū, omne quod in mundo est, cōcupiscentia carnis, & concupiscentia oculorum, cuncta quæ sub sole sunt, hic remanent, & nō eos morientes sequuntur, iuxta illud. Quoniā cū interierit di-
Lucæ 12. ues homo, nō sumet omnia, neq; descendet cū eo gloria eius. Hic, inquā, remanet, ipsi verò fugerunt. Quid est, fugerunt? Citu mortui sunt. Stulte (inquit deus) hac nocte repetunt animā tuā abs te, quæ autē præparasti cuius erūt? Eleganter breuitatē vitæ hominis, sanctus scripturę spūs
Iob. 13 fugā nominare consueuit, vt illic. Qui videlicet homo quasi flos egreditur & cōteritur, & fugit
Ibidem. 9. velut vmbra. Item. Dies mei velociores fuerūt cursore, fugerūt & nō viderūt bonū. Multū ergo
Aquę bonę & fideles. aquæ Niniue infideles sunt, quæ nō sequuntur amatorē suū. Econtra de aquis bonis, quæ non piscinarū siue cisternarū, sed fontiū viuentes aquę sunt. Nimirū constat, quia fideles sunt. Siquidem possessorē siue amatorē suū nō relinquunt morientē, sed cum eo vadunt, & sequuntur eū ad excelsa, & ibi transeuntem. Iste (inquit alius propheta) in excelsa habitabit, munimēta sax-
Esaiæ 33. orum sublimitas eius, panis ei datus est, aquæ eius fideles sunt. Miro autem modo, quia dixerat, ipsi vero fugerunt, id est, velociter nudi, & nihil secum portantes, de hac vita transierunt, miro (inquam) modo & cum hostili irrisione inclamat eis dicens. State state, diripite aurū, diri-
Hostilis irrisio. pite argentum. Quanta enim & quàm hostilis irrisio est taliter fugientibus, quos turbo mortis nimis inuitos abripit, inclamare? state state. & quanto acerbius est dicere, diripite aurum & diripite argentū, quàm dicere, diripuistis aurū, diripuistis argentū. Licet hoc etiā satis acerbum sit dicere in tali fuga eorum. State state, inquit, statimq; subiungit. Et nō est qui reuertatur. Diripite (ait) aurū, diripite argentum, statimq; annectit. Et non est finis diuitiarū prę omnibus vasis desiderabilibus, quibus verbis insatiabilis eorū fuisse auaritia declamatur. Multum vehemens & omne rhetorū secularium grandiloquiū excedēs, est ista redargutio, qua sub nomine Niniue spūs
Mala quæ auaritiā sequuntur. sanctus sanctorū paracletus in isto sui nominis propheta redarguit mundū de peccato, adhuc addens. [Dissipata & scissa & dilacerata, & cor tabescens, & dissolutio genuum, & defectio in cūctis renibus, & facies omniū sicut nigredo ollæ.] Parū erat arguere de solo auaritiæ peccato, nisi & de vniuersitate malorum argueret, quorū vtiq; auaritia radix est. Septē namq; dictionibus grandisonis, quo videlicet numero vniuersitas designari solet, mala omnia quæ auaritiam consequuntur, & quorū ipsa radix est, vehementer declamat. Primo dicit eam dissipatā, secūdo scissā, tertio dilaceratā, quarto cor tabescens, quinto dissolutionē genuū, sexto defectionem in cunctis renibus, septimo facies omnium esse sicut nigredinē ollæ. Dissipata enim est in cōstanti actione, scissa tam sectarum quàm odiorū contrarietate, dilacerata rapinarū & cædiū mutuarū assiduitate, & cor tabescens mœrore inuidiæ, dissoluta habens genua dissolutione diffidentiæ, defectionē in renibus cūctis, ita vt nulla sit virtus cōtinētiæ. Quantū enim in superbia tumuit, tātū in libidinē fluxit. Quod vltimū posuit, & facies oim sicut nigrido ollæ, idē est ac si diceret,

omnes

omnes diabolo similes existere. Nam ad Hieremiā loquitur dominus. Quid tu vides? Et dixi, inquit, Ollam succensam ego video, & faciem eius à facie aquilonis. Et dixit dominus ad me. *Hier. 1.* Ab aquilone pandetur malum super omnes habitatores terræ. Olla succensa ab ipso incendio *Olla succēsa.* fugem retinet nigredinem, longè nimiumq; dissimilis auro vel argento, quod ex incendio maiorem & magis lucidam reportat puritatem. Ita diabolus & tota ciuitas eius, totus hic mūdus in maligno positus, de ipsis malis suis peior efficitur, multum dissimilis ciuitati dei quæ tūc pulchrior apparet, quando excoquitur igne tribulationis instar auri vel argenti, quod (vt iam dictum est) probatum per ignē amplius enitescit. Quis dinumerare possit calamitates mundi miseri, quas isti, paucis, id est, septem dictionibus declamauit? Sunt historiæ, libri legunt diuini & seculares, mala hæc recensentes, malorūq; causas quatuor animi passiones, dolorē siue tristitiam, timorem, gaudium, spem. Ex istis quatuor passionibus, vt ipsi quoq; seculares sentiunt, mala huius mundi oriuntur, quas videlicet passiones congruis hic descriptionibus insinuari, dum præmissis malis dicendo, dissipata & scissa & dilacerata, subiungit quatuor hæc, & cor tabescens, & dissolutio genuum, & defectio in cunctis renibus, & facies omniū sicut nigredo ollæ. *Quatuor animi passiones, omniū malorum causa.* Nam cor tabescens quid aliud est, quàm tristitia, siue dolor aut inuidia? Porrò dissolutio genuum, timor huius seculi est, & qui timorē illū habet, sine dubio ad omne opus virtutis genibus dissolutus est. Gaudium seculi maximè in renibus est, & proinde defectionē in cunctis renibus, voluptates inexplebiles intelligimus. Spes mundi nō mundo, sed in dæmonibus fuit, & dæmonū thecis, id est, simulachris, de quibus quia scriptū est. Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnis qui confidet in eis. rectè & hic dictū intelligimus, & facies omnium sicut nigredo ollæ, *Psal. 113.* id est, similes illi sunt in quo sperant, in quo confidunt diabolo denigrato, & tenebrarū principi. Quis illas legens historias, imò tragœdias truces & sanguineas, non exhorrescat, atq; admiretur, quomodo mundus subsistat? Adhuc malum quoddam est huius mundi, quod nondum dixit, malum peius omnibus malis, malum quod reum hunc mundum conuicit, & excusationem tollit de omnibus malis. Quod est illud malum? Nimirum quia venientem ad se saluatorem filiū dei nō recipit. *Mundi peccatum inexcusabile.* Malum istud enunciaturus spiritus sanctus, miro modo vocem suam mutat, quia malum istud cæteris malis dissimile est, & idcirco voce mutata, tanquam iudiciali actione, cum iudiciaria maiestate exclamando percunctatur, percunctādo exclamat.

" [Vbi est habitaculum leonum, & pascua catulorum leonum. Ad quam iuit leo, vt ingrede-
" retur illuc catulus leonis, & non est qui exterreat. Leo cepit sufficienter catulis suis, & necauit
" leænis suis, & impleuit præda speluncas suas, & cubile suum rapina.] Iuxta literam de Niniue dicitur, quòd habitaculum regum fuerit aula nobilium, ad quam perrexit leo rex Babylonis, id est, Nabuchodonosor, & catulus leonis subreguli quiq; eius, & non fuit qui eis resisteret. Secundum anagogen de leone, qui ad istum mundum venit, quod sentimus scrupulosè dicimus, quia videlicet cum leonem hunc diabolum nostri maiores intellexerunt, nos illum leonem, nos illum catulū leonis intelligi præoptamus, de quo patriarcha Iacob. *Leo Christus.* Catulus (inquit) leonis Iuda, ad prædam fili mi ascendisti. Requiescens accubuisti leo, & quasi leæna. *Genes. 49.* Quis suscitabit eum? Nam iste solus reuera ille leo est, quem non est qui exterreat, & iste impleuit præda speluncas suas, & cubile suum rapina, quia ad prędam, inquit, fili mi ascendisti. & ipse de semet ipso. Ego, inquit, si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. *Iohan. 12.* Igitur quoniā hactenus sub nomine Niniue arguatur mundus de peccato, dicendo: & Niniue quasi piscina aquarū, &c. pulchrum nobis est intelligere, quòd nox arguatur de iustitia dicendo: ad quam iuit leo, vt ingrederetur illuc, vbi subaudiendū est, & à Niniue, id est, ab hoc mundo nō est susceptus. Nam in hoc est iustitia dei, quòd iuxta veritatem suæ promissionis, quæ ad patres facta est, Christus in hunc mundū venit, quo facto verax deus iustificatus est in sermonibus suis, & de hac iustitia mundus arguitur, quòd eā non susceperit. Nam per ordinem dicta sequamur. Vbi est, inquit, habitaculum leonum, & pascua catulorum leonū. Cum multa sint vel fuerint habitacula Niniue, id est, multæ ciuitates huius mundi, quæ & leonum, & catulorum leonum, & vrsorum, & pardorum, omniūq; ferārum seu bestiarum habitacula siue pascua meruerint dici, vnum tamen nominatim libenter hic inquiri intelligimus habitaculum leonum, & vnam pascuam catulorum leonum, ita vt & ipsum habitaculum certum sit nominatum, & ipsi leones siue catuli leonum quid egerint, & qui, vel quando fuerint, non sit incognitum. *Quomodo Hierusalē dicitur Niniue.* Arbitramur nanq;, quòd ipsa fuerit Hierusalem eandem ob causam rectè dicta vel dicēda Niniue, ob quam dicitur Sodoma & Aegyptus, sicut in Apocalypsi habemus. Et corpora, inquit, eorū ponēt in platea ciuitatis magnę, quę vocatur spiritaliter Sodoma & Aegyptus, vbi & dominus eorū crucifixus est. *Apoc. 11.* Eandem, inquam, ob causam vocatur Niniue, & enim ipsa erat mundus, qui crucifixo domino est gauisus, quemadmodum dixit discipulis suis. *Iohan. 16.* quia plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudebit. Quando iuit ad eam leo siue catulus leonis, vt ingrederetur illuc? Nimirum quando descendit de cœlis, & de gente illa incarnatum est verbum dei, vtiq; leo & catulus leonis, id est, deus fortissimus, & filius dei fortissimi, vt ingrederetur illuc, quod videlicet ipsa noluit,

vndè &

vndè & ille dicit ei. Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodū gallina cōgregat pul
Matt. 23. los suos sub alas, & noluisti. Leonis eiusdē siue catuli leonis quòd verè sit vel fuerit fortitudo magna, breuiter prædicatur, cum dicitur, & nō est qui exterreat. Solus enim iste dicere potuit. Venit enim princeps mundi huius, & in me nō habet quicquam. Quomodo iste leo cepit sufficienter catulis suis, & necauit leænis suis? Quomodo impleuit prǽda speluncas suas, & cubile
Iohan. 12. suum rapina? Ad prædam, inquit, fili mi ascendisti, id est, exaltatus es in cruce, infernū confregisti, & expoliasti, atq; atriū illius fortis armati, tu fortior inuadens vniuersa arma eius, in qui-
Luca. 11. bus confidebat, diripuisti, & spolia distribuisti. Cepit igitur leo sufficienter catulis suis, id est, idem Christus apostolis vel prædicatoribus suis, quibus moriendo, & spiritū sanctū tribuendo, virtutem dedit, & viam fecit, quatenus per mundū vniuersum ministerium explerēt eiusdem
Roma. 8. direptionis suæ siue expoliationis. Cepit, inquā, sufficienter, quia nullus eorū defuit aut deerit, qui secundum propositum vocati sunt sancti, nullus omnino deest, quin eosdē, quos præsciuit & prædestinauit cōformes fieri sibi, vocet, iustificet, atq; magnificet. Quomodo autem & necauit leænis suis, vel quibus leænis suis? Nimirum vna leæna, & multæ eius leænæ, vna est eius
Actor. 10. ecclesia, & multæ quæ per orbem particulares sunt ecclesię, quibus quicūq; incorporantur, eo modo necantur, quem significans spiritus Petro dicebat: Surge Petre, occide, & māduca. Hæc est præda qua speluncas suas impleuit, & hæc rapina quæ cubile suum impleuit. speluncas, inquam, suas, id est, mansiones quæ in domo patris eius multæ sunt, & cubile suū, id est, paradisū
Quæstio, deliciarum. Illic prædā suam deposuit, illic rapinā suam collocauit, prædam vtiq; iustā, & ra-
vbi est, du- pinam cum iudicio raptam, quia non aliena prædatus est aut diripuit, sed sua iniustè adēpta,
pliciter fit. rectè sibi restituit. Quis satis vt dignum est, vt sese res habet acrimoniam percunctationis huiusce persentit, cum propter causam huiusmodi proclamamus. Vbi est (inquit) habitaculū leo-
Genes. 3. num, & pascua catulorum leonum eius. Qua intentione hic dictum putamus, vbi est? Duobus
Iob. 20. autem modis dicitur, vbi est. Aliàs quidem, dum quis requiritur vt arguatur, velut cū Adam requirens dominus ait, vbi es. Aliàs autem, cum idcirco requiritur, vt iam non esse ostendatur, quemadmodū in Iob dicitur. Si ascenderit vsq; in cœlum superbia eius, videlicet impii, & caput eius nubes tetigerit, quasi sterquiliniū in fine perdetur, & qui eum viderant dicēt. Vbi est? Velut somnium auolans nō inuenietur. Vtrolibet horum modo hic dicatur, nunc vbi est habitaculum leonum? Multum ad causam, quam præmisimus, attinet. Veruntamen quoniam iam diximus Naum interpretari consolatorem, & paracletum spiritum sanctum in hoc stare, vt arguat mundum de peccato & de iustitia & de iudicio, & delectat magis hoc sentire, quod
Hierusalē dicendo: vbi est, idcirco requiratur illud habitaculum leonum, & illa pascua catulorū leonū,
habitaculū pro eo quòd leonem iam dictum venientem, vt ingrederetur illuc, leonē de tribu Iuda Chri-
leonum. stum, cum viderent eum quasi agnum, malè susceperunt, tanquā leones & catuli leonū. Susce-
Iohan. 16. perunt me (ait) sicut leo paratus ad prædam, & sicut catulus leonis habitans in abditis. Leones illi pontifices, & catuli leonum pharisæi fuerunt. Habitaculum leonū ciuitas Hierusalē, pascua leonum templum opulentum. Ibi nāq; prædam de populo faciebant, & ob eandē causam ita pascua catulorum leonum, sicut rectè dicta est, & erat illa domus spelunca latronū. & reuera vbi arguitur mundus, rectè ipsa redargutio ab illo tali leonū habitaculo incipitur, quia veniēs
Psal. 16. ad hunc mundū leo, de quo iam diximus, leo de tribu Iuda Christus, suam illi habitaculo pręsentiam corporalem exhibuit, vt primùm ingrederetur illuc, & deinde in omnes gentes pœnitentia & remissio peccatorum prædicaretur in nomine eius. Fatui leones, & stulti catuli leonū, qui propositum illius auertere putauerunt, occidendo illū. nam ille moriendo cepit sufficiēter
Actor. 13. catulis suis, vndè iam dictum est & de ipso quoq; habitaculo leonum tam sufficienter cepit, vt nullus deesset de omnibus quos habere voluit. Etenim crediderunt, inquit Lucas, quotquot præordinati erant ad vitam æternam. Igitur primò (vt iam dictū est) arguendum erat illud habitaculū leonū, & ita, vt perditionis mundi siue iudicij, quo mundus iudicandus est per ignem, fieret exemplum. Hoc est quod confestim requisito, & quasi astāte reo illo leonum habitaculo, talem edidit sententiam. [Ecce ego ad te dicit dominus exercituū, & succendā vsq; ad fumū "
Dominus quadrigas tuas, & catulos tuos comedet gladius. Exterminabo de terra prædam tuam, & non "
exercituū audietur vltra vox nunciorum tuorum.] Sententia hæc iam dudum super illud habitaculum "
Christus. venit, & euentum eius totus orbis audiuit. Ecce, inquit, ad te dicit dominus exercituum. Quis ille dominus exercituum hæc dicit, nisi ille leo, qui (vt iam dictum est) iuit ad eam, cui hæc dicit? Nam ipse est dominus exercituū, & competenter nunc seipsum nominauit dominū exercituum, dum dicit. ecce ego ad te, subauditur, venio cum exercitu Romanorū. Mei namq; nō solum exercitus angelorū, verumetiam exercitus hominū, exercitus cunctarū gentiū mihiq; militant, etiam dum nesciūt, meamq; voluntatem faciūt, dum gens in gentem, & regnū cōsurgit aduersus regnū, miroq; modo iustis iudiciis meis, non iusta, sed valde iniusta intentione sua, seruiunt. Ecce ego, inquam ad te, non iam vt agnus, sicut prius in multitudine misericordiæ, sed tanquam leo cum exercitibus suis, cum exercitibus Romanis, in ira & iusto furore. Talis ecce

ego ve-

ego veniam ad te, & succendam vsque ad fumũ quadrigas tuas, & catulos tuos comedet gla-
dius. Hoc ego faciam per manus exercituum meorum, per manus Romanorum. Quadrigas
tuas, id est, superbiam tuam, ciuitates tuas, & omnia superbiæ tuæ instrumenta, ipsumq; tem-
plum, elationis tuæ currum præcipuum, succendam vsque ad fummum, id est, nõ ita vt extin
guatur, & remaneat semiustum, vt fieri solet, quando concurrentibus auxiliis, antequam cun-
cta deuoret, extinguitur incendiũ, sed ita vt omnibus consumptis, & materia deficiente mori-
entis ignis, reliquiæ conuertantur in fauillam & fumum, videlicet secundũ Sodomorũ exem- *Gene.19.*
plum, de quibus ita scriptum est. Abraham autẽ consurgens mane, vbi steterat prius cum do
mino, intuitus est Sodomam & Gomorram, & vniuersam terrã regionis illius, viditq; ascen-
dentem fauillam de terra, quasi fornacis fumum. Sicut nullus fuit, qui extingueret Sodomam,
vel propter quem deberet deus parcere illi regioni, egresso Loth cum suis, ita nullus erit, qui
me succendente extinguat te, ad quam iui, & à qua recessi, & vsque ad fauillam & fumum ar-
debis, & tunc catulos tuos, id est, filios qui in te sunt, comedet gladius, id est, cadent in ore gla *Nuncij sa-*
dij, & qui superfuerint, captiui ducentur in omnes gentes. Exterminabo de terra prædã tuam. *cerdotes,*
Quam prædam tuam, nisi domum tuam, domum quondam meam, quam cum deberet vo- *qui & an-*
cari vel esse domus orationis, tu speluncam latronum fecisti. Illam talem prædam tuã ita ex- *geli.*
terminabo, vt non sit, vt non remaneat lapis super lapidem, qui nõ destruatur. Et non audie- *Malach.2.*
tur (ait) vltra vox nunciorum tuorum. Nuncios, quos grecè dicimus angelos, sacerdotes intel-
ligimus, iuxta illud in Malachia. Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirunt ex
ore eius, quia angelus domini exercituum est. Eiusmodi nunciorum siue angelorum quondam
vox audiebatur, quia videlicet sacerdotes hostias immolantes pro populo orabant, & exau- *Esaia.1.*
diebantur, sed vltra (inquit) vox eorum nõ exaudietur, & neq; preces, neq; sacrificia de mani-
bus eorũ suscipientur. Hinc est quod in Esaia loquitur. Et cum extẽderitis manus vestras, auer-
tam oculos meos à vobis, & cum multiplicaueritis orationẽ, nõ exaudiam, manus enim vestrę
plenæ sunt sanguine. Proinde cum dicit, vox nunciorum tuorũ, pariter intelligendum est, &
non iam meorũ. Olim quippe sacerdotes illi tẽpli, sicut & prophetæ, dicebantur & erant nũcij
domini. De sacerdotibus iam ante dictũ est exemplum, labia sacerdotis, &c. Porrò de prophe-
tis illud exemplum siue testimoniũ est. Et dixit Aggæus nuncius domini de nũciis domini, &c. *Aggæi 1.*
Olim (inquam) erat, vt dicerentur illius templi sacerdotes siue prophetæ, angeli siue nuncij do
mini, sed ex quo ciuitas vel gens illa Christum negauit ante faciem Pilati, iam non sunt nuncij
domini, & idcirco vox nunciorum signãter tuorũ dixit, & non iam meorum, debet subintelligi.

FINIS LIBRI SECVNDI.

RVPERTI ABBATIS
TVITIENSIS IN NAVM PROPHETAM
COMMENTARIORVM LIBER TERTIVS.

EVANGELIO Christi, in quo reuelatur (ait Apostolus) ira dei de cœlo *Roma.1.*
super omnem impietatẽ & iniustitiã hominum, eorũ qui veritatẽ in iniustitia
detinent, quorum in hoc propheta sub nomine Niniue intelligimus vniuer
sitatẽ, magnum & euidẽs est veritatis testimoniũ, id quod (sicut in antedictis
ostendimus) manifestũ eiusdẽ iræ primi Iudæi subierunt iudiciũ. Verax Chri *Ibidem.2.*
stus, & veridicus Christi Apostolus, in quo Christus iã dudũ loquebatur. His
(inquiẽs) qui ex contẽtione, & qui nõ acquiescũt veritati, credũt autẽ iniquita
ti, ira & indignatio, tribulatio & angustia in omnẽ animã hominis operantis malũ, statimq; sub
iungẽs, Iudæi primum & Græci. Sicut prædixerat, Sicut præscripserat, Iudæi primum, ita factũ
est. quia cum Iudæus & græcus, siue Iudæus & gentilis malũ operans, ipse sit mundus damna-
tus & damnandus, primus iam damnationis partem subijt Iudæus, ita vt dubiũ iam non sit, vel
esse debeat, quin subditus sit & Græcus, quando pariter in fine seculi ambo iudicabuntur. Plu
rimum hoc valere arbitramur ad elucidationem prophetiæ huius, vt in cæteris quoq; quæ de
incepa sequuntur, sine dubio prædicantia irã & indignationem, tribulationẽ & angustiã, in o-
omnem animã hominis operantis malum, semper illud memoriter teneamus, Iudæi primum *Ciuitas sã*
" & Græci. Sequitur. [Væ ciuitas sanguinum, vniuersa mendacij dilaceratione plena, non rece- *guinũ, Hie*
" det à te rapina.] O ciuitas sanguinum, ciuitas diaboli, contraria ciuitati dei. Omnis anima ho- *rusalem.*
minis operantis malum, Iudæi primùm & Græci. Væ tibi propter hoc ipsum, quòd es ciuitas
sanguinum,

sanguinum, quia videlicet sanguinem effudisti, & in sanguinibus ædificata es. Tu primum ô
Matth. 23. omnis anima Iudæi malũ operantis, ciuitas sanguinum es, plus quàm omnis anima Græci, ex
quo Christum occidendo, patrum tuorum, qui prophetas & iustos occiderunt, mensuram im-
pleuisti, vt veniret super te omnis sanguis iustus, qui effusus est à sanguine Abel iusti. Væ tibi,
quia tu es ciuitas sanguinum (vt iam dictum est) non tantùm eo modo quo anima Græci siue
gentilis, sed abundantius, quia Græcus siue gentilis, qui martyrum sanguinem fudit, legem nõ
Roman. 1 habuit, promissiones ignorauit. Tu legem habens, promissiones audiẽs, & prophetas, & ipsum
dominum prophetarum occidisti. Et vniuersa quidem ciuitas mendacij dilaceratione plena,
sed tu anima Iudæi abundantius q̃ anima Græci, quia Græci quidem anima in pluribus veri-
Mendacij tatem dei in iniustitia detinuit, siue in mendacium commutauit, & cum cognouisset deum, nõ
dilacerati- sicut deum glorificauit, aut gratias egit. Tu autem ipsam veritatem de carne tua ortã, & vidi-
one plena. sti & odisti, & mendacijs circundedisti, & mẽdaci occasione ad mortẽ tradidisti. Non dico ciui-
tas mendacio plena, sed dico quod plus est, mendacii dilaceratione plena, quia neque omnis
Græcus vno modo mentitur, si ipsum mendacium in plures apud eum sectas scinditur & dila
ceratur, neq; omnis Iudæus vno modo de sanctis scripturis mentitur, sed nunc aliud, & nũc ali
ud cõfingit, vt effugiat, quoties illum quispiã veritatis, quæ Christus est, miles strẽnuus insequi
tur. Væ tibi, quia non recedet à te rapina, id est, remittetur tibi rapacitatis vel auaritiæ culpa,
quæ tibi malorum omnium radix extitit, & causa homicidarum, propter quæ tu ciuitas san-
guinum vocaberis, & verè es. [Vox flagelli, & vox impetus rotæ, & equi fremitus, & quadrigæ
feruentis, equitis ascendentis & micantis gladij, & fulgurantis hastæ, & multitudinis interfectę,
& grauis ruinæ, & finis non est cadauerum.] Tam pulchra (inquit beatus Hieronymus) iuxta
Quãtus ter Hebraicum & picturæ similis, ad prælium se præparantis exercitus, descriptio est, vt omnis ser
ror in nouis mo meus sit vilior. Qualiscunq; fuerit, quantumcunq; terribilis extiterit ille exercitus Ba-
simo iudicio bylonis, qui Niniuen in tempore illo subuertit, nullam potest habere comparationem ad ma-
gnitudinem fortitudinis, iræ & indignationis, angustiæ & tribulationis, quæ superueniet vni-
uerso orbi in die iudicij vniuersalis, quo tendentẽ prophetiæ spiritũ, nostri conantur sequi præ
sentis intentio sermonis. Vox (inquit) flagelli, vox impetus rotæ. Vbi vocem, quam dicit, au-
Matth. 13. dierat iste? Nimirum intus audiuit, in interiore homine audiuit, vbi sunt vel esse debent aures
Voces septẽ audiendi mysteria regni dei, quales dominus requirebat, clamans ad turbas. Qui habet aures
in parte vi audiendi audiat. Sunt autem de victrici parte voces septẽ. Vox flagelli, & vox impetus rotæ,
ctrici. vox equi frementis, vox quadrigæ feruentis, vox equitis ascendentis, & vox micãtis gladij, &
vox fulgurantis hastæ. Nam quod sequitur. Et multitudinis interfectæ, & grauis ruinæ, & finis
cadauerum non est, afflictæ partis miseriæ sunt. Per hunc septenarium numerum vocum, vni-
Lucæ 21. uersitatem intelligimus commotionũ, quæ magnę Niniue, id est, mundi huius præcurrent ex-
Hiere. 2. cidium, secundũ hæc verba veritatis, quæ transire nõ possunt. Et erunt signa in sole, & luna,
Iosephus de & stellis, &c. vsque, nam virtutes cœlorum mouebuntur. Et quoniam iam diximus secundum
bel. Iuda. li Apostolum, venturam esse iram, in omnẽ animã operantis malum, Iudæi primum & Græci,
bro. 1. ca. 17 opportunè nunc ad memoriam redit, quia sicut Iosephus refert, toties voces Iudæus audiuit,
quando accepturus erat primitias damnationis, id est, quando in excidium Hierosolymorum
venturi erant Romani. Iesus (inquit) filius Aman plebeius & rusticus, cum ad festum diem ve-
nisset, quadriennium prius quàm bellum gereretur, repentè exclamare cœpit, vox ab oriente,
vox ab occidente, vox à quatuor ventis, vox in Hierusalem & templum, vox in maritos no-
uos, nouasq; nuptas, vox in omnem hunc populum. Septima vox erat magis continua, væ væ
Hierosolymis. Quocũq; spiritu ille attonitus, voces illas declamauerit, nos & illarum & istarũ
septenario numero vocum designatam intelligimus, illic primum Iudęo, hic Iudæo pariter &
Græco, malorum siue miseriarum vniuersitatem, quæ tunc vniuerso orbi superuenient. Non
quidem equis & quadrigis, cæterisq; rebus bellicis, quæ hic declamantur ad iudicandum hunc
mundum, deus vtetur. sed sicut iustũ est, vt per quas res peccauit hic mundus superbus ac san
guineus, earundẽ rerũ nominibus terrores illi prædicentur, cum quibus est iudicandus. Iuxta
Matth. 20. hunc sensum & illud dictum accipimus. Omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribũt.
Similiter nanq; dici conuenit. Omnes, qui abutentes potentia flagellauerint, & imperium rotæ,
& equum frementem, & quadrigam feruentem, & equitem ascendentem, & micantem gladiũ,
& fulgurantem hastam agitauerint, siue librauerint, maximè super eos qui domini dei sunt. &
flagello inundante, & rota impetente, & equo fremente, & quadriga feruente, & equite ascen-
dente, & gladio micante, & hasta fulgurante peribunt, & ipsi interfecti, & graui ruina pressi ia-
cebunt, nec erit finis cadauerum, quia in sempiternum cadauera erunt, quia morte sempiterna
mortui, vera vita, quæ deus est, sine fine carebunt. Sequitur [Et corruent in corporibus suis, pro
pter multitudinẽ fornicationũ meretricis speciosæ, & gratæ, & habentis maleficia, quæ vendi-
dit gentes in fornicationibus suis, & familias in maleficijs suis.] Corruent (inquit) in corpori-
bus suis, scilicet in ara tremendi iudicis, ad cuius aduentum omnes homines resurgere habent

cum cor-

cum corporibus suis, & in infernũ corruere, omnes impii eum ipsis, in quibus peccauerunt, cor-
poribus suis. Quam ob causam? Propter multitudinẽ (inquit) fornicationũ meretricis speciosæ, *Meretrix*
& gratæ, & habentis maleficia. Quæ est illa meretrix? Cupiditas. Quæ enim alia meretrix dici *cupiditas.*
potest, vel cogitari, cum qua mundus iste à creatore suo recedẽs fornicatus sit? Ipsa est, quæ ad-
ornata multis & pulchris creaturarum instrumentis, mundum infelicem per concupiscentiam
carnis, & concupiscentiam oculorum multipliciter decepit, ita vt seruire faceret eum creaturę
potius quàm creatori. Speciosa nanq; videtur, et grata est oculis eorũ corruptis, & animis am-
bitiosis, qui attendere nolunt vel perpendere, quanto speciosior esse possit deus, omniũ creator
& dominus. Habet & maleficia meretrix ista, scilicet immixta suæ voluptati malignorũ spiri-
tuum insidias, verbi gratia, dum auro vel argento, quæ pulchra sunt, ita sese adhibent spiritus
maligni, vt delitescẽtes in simulachris, dãdo responsa, mundũ opinione repleuerint, quod opera
manuũ hominũ, scilicet aurea vel argentea simulachra, dii sunt. Ita vendidit ista meretrix gen-
tes in fornicationibus suis, & familias in maleficijs suis, quia videlicet per ebrietatẽ cupiditatis
accidit, quòd animæ hominũ, auri & argenti pulchritudine tantũ delectatę sunt, vt se prosti-
tuerent simulachris. Non tantum gentes, verum & familias vendidit, in eiusmodi fornicationi
bus vel maleficiis suis, id est, non tantũ illos qui ignorabãt deũ, neq; per scripturã aliquã nomen
eius audierant, verumetiã eos, qui legẽ acceperant, vndè & deo creatori quodãmodo familiares
" erãt, sæpissimè secum fecit fornicari, sicut passim ferè omnes testãtur libri diuini. [Ecce ego ad te
" dicit dominus exercituũ, & reuelabo pudenda tua in faciẽ tuam, & ostendã gentibus nuditatẽ
" tuã, & reginis ignominiã tuam, & proiiciã super te abominationes tuas, & contumeliis te afficiã,
" & ponã te in exemplũ, & erit omnis qui viderit te, resiliet à te, & dicet. Vastata Niniue.] Supra
dixerat. Ecce ego ad te, dicit dominus exercituũ, & succendam vsque ad fumũ quadrigas tuas.
& nunc dicit dominus. Ecce ego ad te, & reuelabo pudenda tua in faciẽ tuã. Illic superbiam, hic
mundi huius arguit luxuriã, quæ deo mala sunt præcipua in peruersione totius hominis, quia
videlicet superbia spiritũ erigit, luxuria carnẽ corrũpit. Reuelabo (inquit) pudenda tua in faciẽ *Psalm. 49.*
tuam. Hoc ipsum in Psalmo sic dicitur. Arguam te, & statuã cõtra faciẽ tuam. Nunc enim per
mentis superbiã videre dedignaris vel scire, qualẽ vel quantã habeas turpitudinis maculã. nec
pudet te, quod insatiabilẽ luxuriã & libidinẽ sequaris passiuã. & si vides, nõ tibi est pudori, imò
lætaris, cum malefeceris, & exultas in rebus pessimis. & peccatũ tuum sicut Sodoma prædicas,
nec abscondis. Tum nimirũ, quando tibi præ magnitudine tribulationis & angustiæ sic super- *Prouerb. 2.*
bire, sic lætari, & sic exultare non vacabit, nuda turpitudinis cõscientia, melius patebit in facie *Esaia. 3.*
tua, in oculis tuis, iugi memoria, quasi libro semper aperto, vt semper legere cogaris, quęcunq;
fecisti, dixisti, aut mente tractasti. Nec soli tibi ò quæcunq; anima hominis operãtis malũ, Iudæi
siue Græci, nõ (inquam) soli tibi reuelabo pudenda tua, modo quo iam dixi, sed & ostendã gen-
tibus nuditatẽ tuã, & regnis ignominiã tuam. Quibus gentibus & regnis, vel ad quid ostendam
illis nuditatẽ & ignominiã tuã? Nimirũ omnibus gentibus, qualscunq; feci, de quibus Psalmista. *Psalm. 85.*
Venient (inquit) & adorabũt coram te, & glorificabunt nomẽ tuũ. ad hoc ostendã, vt videntes
damnationis tuæ causam, sciãt etiã laudẽ iudicii vel iudicãtis iustitiã, & sciẽtes, dicãt. Magna & *Apocal. 15.*
mirabilia opera tua domine deus omnipotẽs, iustæ & veræ vię tuę, rex seculorũ. Quis nõ time-
bit te domine, & magnificabit nomen tuũ? Quia tu solus pius, quoniã omnes gentes veniẽt, & *Ibidem. 19.*
adorabũt in cõspectu tuo, quoniã iudicia tua manifesta sunt. Itẽ. Salus, & gloria, & virtus deo no
stro, quia vera & iusta iudicia eius sunt, quia iudicauit de meretrice magna, quæ corrupit terrã
in prostitutione magna. Vt hoc dicant, vel dicere sciant, ostẽdam illis nuditatẽ tuam, & proii-
ciam super te abominationes tuas, & contumeliis, subauditur tuis, te afficiã, & ponam te in exẽ-
plum, vt videlicet de te capiant diuinę laudis materiam siue documentũ, semperq; iustæ sæue-
ritatis vel sæueræ iustitię dei in te sciant experimentũ. Quomodo autẽ omnis qui viderit te, resi-
liet à te, & resiliendo dicet. Vastata es Niniue? Videlicet eo modo, vt magnũ chaos firmatum
sit inter te, & omnẽ qui non tenebitur tecum in tua perditione, & multũ lætus erit, quòd poterit
resilire à te, nec saltem ad horam capiet transire ad te pro vlla consolatione. Nam cum dixerit.
Vastata est Niniue, nihil addet amplius loqui aut adiungere se tibi aliquo verbo vel gestu con-
" solantis. Sequitur enim. [Quis commouebit super te caput? Vndè quæram cõsolatorem tibi.]
" Commotio capitis aliquando pro insultatione, aliquãdo pro consolatione solet intelligi, Pro *Duplex mo*
insultatione, vt illic. Opprobriũ factus inimicis meis, viderũt me, & mouerunt capita sua. Item. *tio capitis.*
Deriserunt me, locuti sunt labiis, & mouerũt caput. Hæc nanq; prędicta de eo sunt, quod crucifixo *Psalm. 108*
" domino prętereũtes blasphemabant eum, mouẽtes capita sua. Pro cõsolatione verò, vt in Iob: *Psalm 21.*
Venerunt autem ad eum omnes fratres sui, & vniuersę sorores suę, & cuncti qui nouerunt eum *Iob. 42.*
prius, & comederunt cum eo, & mouerunt super eum caput, & cõsolati sunt eum. Circunstãtia
discernunt cõmotionem capitis, vtrum consolantiũ, an deridentium sit. Cum dixisset hic, quis
commouebit super te caput suum? statim subiunxit. Vndè quæram consolatorem tibi? Ergo
quis cõmouebit super te caput, idem est, ac si dicat. Quis tibi cõpatietur, quis te consolabitur, &

BB subaudiendũ

Lucæ.19. ſubaudiendum eſt nullus. Item cum dicit. Vndè quæram conſolatorē tibi? opportunè ad memoriā redit illud, quod Abraham reſpondit ardenti diuiti. Nam quod vni dixit, omnibus dictum debet intelligi. Vndè tibi aditum quæram, vt Lazarum mittam, qui refrigeret linguam tuam? In omnibus inter nos & vos chaos magnum firmatum eſt, vt qui volunt hinc trāſire ad vos, non poſſint, neq; inde huc tranſmeare. Ergo non eſt vndè quçram conſolatorem tibi, tempus tuæ conſolationis omne præteriit. Recepiſti bona, recepiſti conſolationē in vita tua. Sequitur. [Nunquid melior es ab Alexandria populorum, qui habitant in fluminibus, aqua in circuitu eius, cuius diuitię mare, aquæ muri eius, Aethiopia fortitudo eius & Aegyptus, Aphrica & Lybies fortitudo eius, auxilio tibi fuerunt. Sed & in ipſa tranſmigratione ducetur in captiuitatem. Paruuli eius eliſi ſunt in capita omnium viarum, & ſuper inclytos eius mittet ſortem & omnes optimates eius affligentur compedibus.] *Alexādria Aegypti, olim No.* Quo tempore hæc prophetia ſcripta eſt, quæ nunc vocatur Alexandria dicebatur No, & longè poſt tempore ab Alexandro magno Macedone nomen accepit, ſemperq; ſub nomine primo, id eſt, No Aegypti metropolis fuit, & abundantiſſima populis. Deniq; & hi qui res geſtas Alexandriæ memoriæ tradiderunt, principem eam fuiſſe autumāt. Dicitur itaq; ad Niniue, nunquid populoſior es, aut potētior Alexandria? Et deſcribitur ſitus Alexandrię, quòd ſuper Nilum & mare poſita, hinc inde aquis & fluminibus ambiat. Quòd aūt Aethiophia, Aegyptus, & Aphrica in præſidio eius ſint, ipſe ſitus prouinciarū & vrbis oſtendit. Hæc quoq; (inquit) propheta capietur à rege Babylonis, & in captiuitatem ducetur. Paruuli eius allidentur in capite omnium viarum, & inclyti eius ſiue nobiles compedibus diuidentur ſorte victorū. Nunquid tu melior es illa? Non & tu ergo inebriaberis, & eris deſpecta, & tu quęres auxiliū ab inimico, ſubauditur, ęquè vt illa iuſto iudicio. *Myſterium huius comparationis.* Iuxta hāc ſimilitudinē Niniue atq; Alexandrię collationē ſiue comparationē fieri ſuggerit prophetię ſpiritus, eorū qui manifeſtè deo cōtrarii ſunt, quales illo tēpore Aſſyrii fuerunt, & eorū qui cum negociis ſeculi ſunt implicici, quales maximè Alexandrini fuerūt, non tamen profeſſionis voce blaſphemāt deū, imò & profitētur ſe noſſe deū. Et cōgruè per Alexandriā populi poſſunt intelligi qui nec tam impii ſunt vt poſſint ab eccleſia iudicari, tanq̃ apud deū iam cōdemnati, nec ita religioni quam profitētur intenti, vt Iuda ſiue Hieruſalē mereātur nūcupari. Igitur ſi cōqueratur in extremo iudicio Niniue, id eſt, mundus dānatus ſuper ſententiā ſuæ damnationis, nunquid ait, tu melior es ab Alexandria populorum. Et ſic ſenſus. Nunquid tu impiorū vniuerſitas iuſtè euaderes impunita, cum etiam multitudo quæ nihil egit tecum contra deum, multitudo ſeculariter quidem viuentium, veruntamen veritatem dei per vim non impugnantium, dignum pro meritis portauerit, aut portet iudicium, pro eo quòd fluctuoſis ſeculi negociis nimis intendit, ſecundum ſimilitudinem Alexandriæ, quæ tam negotioſa quàm populoſa eſt, habitans in fluminibus, aquas habens in circuitu, quæ ſunt pro muris ad munimentū eius, vndè & ab Aethiopia & ab Aegypto, atq; ab Aphrica, multæ diuitiæ commodius ad eam conuehuntur, ita vt mare dici poſſunt diuitiæ eius. Huiuſmodi intra terminos eius, quæ dicitur Hieruſalē, quàm plurimi cōtinentur, & quāuis ibi ſint vel fuerint pro ſuis quiſq; meritis, aliqui tēporaliter, aliqui etiā ęternaliter puniūtur ſecundū ſimilitudinē Alexandriæ populorū, quorū paruulos in capite omniū viarū eliſos, & inclytos ſiue optimates ait compedibus eſſe afflictos. Hinc illud eſt, & ad hunc ſenſum pertinet, quod Petrus apoſtolus cum dixiſſet. *1.Petri.4.* Quoniā tempus eſt vt incipiat iudiciū de domo dei, cōtinuo ſubiūxit. Si aūt primū à nobis, quis finis illorū, qui nō credūt dei euangelio? Cum illo pariter dicamus, ſecundū præſentē huius prophetiæ locū. Si iudicio dei perſæpe violētia perſecutionis ſuper domū dñi incubuit, pro eo quòd cum deberēt ſpūalibus eſſe intēti, magis carnalia ſunt ſecuti, & ſeculares effecti, & ꝓpter nomē fidei, per omnia ferè ſimiles Alexandrinis quæſtuoſis. quis eorū finis, qui omnino nō credūt, & tā verbo quàm opere contradicunt *Lucæ.16.* euāgelio dei, per omnia ſimiles Aſſyriis ſuperbis & impiis? Et quoniā iā ſupra meminimus diuitis purpurati, & Lazari mēdici, qui duo pro exēplo omni humano generi ſunt appoſiti. Si Lazarus ex nomine deo notus, impunitus non eſt dimiſſus, ſed recepit mala in vita ſua, quis finis tuus debet eſſe ó diues, qui & deo per nomē ignotus es, & recepiſti bona in vita tua? Nunquid tu Lazaro melior, aut iuſtior es, vt Lazarus nūc vna & ſimplici conſolatione conſoletur, quia dum viueret, nō habuit conſolationem vitæ illius. tu duplici conſolatione cōſolatus ſis, id eſt, vt & tu purpura indutus & byſſo epulatus fueris quotidie ſplendidè, & nūc de intincto in aqua digito Lazari capias refrigeriū linguæ tuæ? Non ſic ſe habet ordo vel ratio iuſtitiæ iudicii dei. [Ergo & tu inebriaberis] O Niniue, cuius exemplū eſt diues ille, & inebriaberis (inquit) abſinthio & felle. [Et eris deſpecta, & tu quæres auxilium tuum ab inimico] Videlicet ſicut quæſiuit ille auxilium à Lazaro, quem ſibi fecerat inimicum. Lazarus primum quæſierat auxilium ab inimico, iacendo ad ianuam diuitis, & cupiendo ſaturari de micis, quæ cadebant de menſa diuitis, vtiq; inimici, quia vel micas nolebat largiri, verſa vice poſtmodū diues auxilium quæſiuit à Lazaro iuſtè nō amico, & nō obtinuit. Iuxta horū exemplū ó Niniue, ó mundus, q totus es deditus auaritię atq; ſuperbię, cū multi q portādi ſunt in ſinū Abrahę, perſępe quærūt, & quęſierūt

auxilium

auxilium abs te in aliqua necessitate, & non solum nõ obtinuerunt auxiliũ, verumetiam inue-
nerunt apud te supplicium. Et planè constat, quia quæsierunt auxiliũ ab inimico, id est, à te qui
odisti eos, & aduersaris deo. Reddetur tibi vicissitudo, vt & tu quæras auxilium ab inimico, id
est, ab omni quem inimicum tibi fecisti iniustè persequendo, & non obtinebis, sed dicetur tibi,
Recordare quia recepisti bona in vita tua, & iste vel ille similiter mala. Nunc ergo hic conso-
« latur, tu verò cruciaris. [Omnes munitiones tuæ, sicut ficus cum grossis suis, si concussæ fuerint,
« cadent in os comedentis.] Si ad illam, quam subuertit Nabuchodonosor, Niniuen respicias, lo
cutio est hyperbolica. Neq; enim munitiones, aut muri siue turres, vel oppida Niniue, tam fa-
cile cesserunt Babyloniis, vt in casu suo ficis possint comparari primitiuis, quæ si concussæ fue-
runt leui tactu, in os cadent deuorantis. Porrò, de toto mundo isto, sicut dicitur, vel sicut litera *Psal. 49.*
sonat, ita fiet. Facillimè & sicut eiusmodi ficus fructus leui motu decutitur, & nõ in terrã, ne saltẽ
paruus labor sit comedentium, sed statim in os cadit deuorantis, sic in die iudicii, quando ma- *Genes. 4.*
nifestè veniet deus noster, & non silebit, quando ignis in conspectu eius exardescet, & in circuitu
eius tempestas valida, magno terræ motu cadẽt munitiones totius orbis, quantæcunq; vel qua-
lescunq;, tam spirituales quàm materiales, possunt intelligi, & illæ quarum primus structor fuit
Cain, & illæ quas contra veritatem extruxit omnes spiritus erroris, cadent in os deuorantis
« inferni, glutientis abyssi, gehennalis incendii. Sequitur. [Ecce populus tuus, mulieres in medio
« tui.] Et hoc vt ipsa sonat litera, veraciter de Assyriis sentiendũ est. Cum enim prius fuerint viri
fortes atq; terribiles, postremo facti sunt quasi mulieres, maximeq; Assyriorũ reges, quos maxi
mè viros esse oportuisset. Postremus apud eos, vt refert Pompeius Trogus regnauit Sardana- *Verba Iusti*
palus vir muliere corruptior. Ad hunc videndum, quòd dum nemini ante eum permissum fue- *ni libr. 1.*
rat, præfectus ipsius, Medis præpositus, nomine Arbactus, cum admitti magna ambitione ęgrè *ex Trogo.*
obtinuisset, inuenit eum inter scortorum greges purpuram colentem. & cum muliebri habitu,
cum mollitia corporis, & oculorum lasciuia, omnes fœminas anteiret, pensa inter virgines par
tientem. Hæc prima tunc temporis destructionis imperio Assyriorum causa fuit. Ecce ergo (in-
« quit) populus tuus mulieres in medio tui. Statimq; subiungit. [Inimicis tuis ad apertionẽ pan-
« dentur portæ tuæ, deuorabit ignis vectes tuos.] De mundo hoc probrosè constat edici, ex op-
posito illius laudationis, qua superius ascensoris cœli viros collaudauit. Clypeus (inquit) fortiũ
eius ignitus, viri exercitus eius in coccineis, igneæ habenæ currus eius. Isti viri sunt, & istis ad
apertionem pandentur portæ huius Niniue, domino cum senioribus populi sui ad iudiciũ ve-
niẽte, & populus eius, mulieres in medio eius capientur, & in æternam captiuitatem deoluen-
tur. Tunc deuorabit ignis vectes tuos ò Niniue, quia iudicabitur seculum per ignem, & nõ po-
« terit resistere. Sequitur. [Aquam propter obsidionem hauri tibi, extrue munitiones, intra lu-
« tum, & calca subigẽs, tene laterem, ibi comedet te ignis, peribis gladio, deuorabit te bruchus.
« Congregare vt bruchus, multiplicare vt locusta. Plures fecisti negociationes tuas quàm stellæ
« sunt cœli.] Ad illam Niniuen iuxta literam, sic intelligendum est. Prope est obsidio. Hauri igi-
tur aquam, & cura ne potus desit obsessæ. Muni turres, lateres confice, vt interrupta murorum
struas. Et cum hæc omnia feceris, vt à brucho humus, ita gladio deuoraberis. Sed cum multi-
plicata fueris vt bruchus, & vt locusta in vnum pariter cõgregata, & congregaueris sicut astra
cœli diuitias tuas, sicut locustæ & bruchus & parua genimina locustarum, quæ vocantur atte-
lebus, sole incalescente auolant, nec reperiuntur, sic tu dispergeris, & fugies. Natura enim hęc lo *Attelebus par*
custarum est, vt in frigore torpentes, per calorem volitent. Porrò, attelebus parua locusta est, in *ua locusta.*
ter locustam & bruchum, & modicis pennis reptans potius quàm volans, semperq; subsistens,
& ob quam causam, vbicunque orta fuerint, vsque ad puluerem cuncta consumit, quia donec
crescant pennæ, abire non potest. Hæc hactenus. Ego autem præsens capitulum mente pertra-
ctans, & intus prospiciens, primùm fateor, vim dictorum expauesco, sensumq; parumper oc-
currentem præ pondere ipsius ferre vix valeo, ac deinde beatos illos esse dico, qui non gene-
rauerunt, memor pariter ipsius domini dicentis, quoniam ecce venient dies, in quibus dicent,
beatæ steriles & ventres, qui non genuerunt, & vbera quæ non lactauerunt. Tanta est insania *Lucæ. 23.*
mundi quæ præsenti loco arguitur, tanta grauitas eius, qui arguit sanctus spiritus, vt diu ser-
mo cunctetur, nesciens qua erumpet admiratione præuentus. Totum ergo capitulum nunc
rursus recitare libet. Aquam (inquit) propter obsidionem hauri tibi, extrue munitiones, intra
in lutum, & calca subigens, tene laterem, ibi comedet te ignis, peribis gladio, deuorabit te bru-
chus. Congregare vt bruchus, multiplicare vt locusta. Plures fecisti negociationes tuas, quàm *Quid plu-*
stellæ sint cœli. Vnde sermonis erit initium? qua ex parte quæremus explanationis aditũ? Li- *res negocia-*
ber primum ingredi ab hac parte qua dicit, plures fecisti negociationes tuas, quàm stellæ sint *tiones, quã*
cœli. Nam post partis huius ingressum, melius cætera patebunt. Quid ergo est, plures fecisti *sunt stellæ*
negociationes tuas ò Niniue, ò mundus (cuius quasi caput tunc erat Niniue) quàm stellæ cœli, *cœli, nume-*
nisi plures fecisti generationes tuas, quàm destinati vnquã fuerint, qui vocarentur sancti secun- *rus repro-*
dum propositũ dei, qui omnes stellæ sunt cœli. Verè plures fecisti negociationes tuas, negocia- *borum.*

tiones carnis, negociando negociatione infelici, vndè cōgregareris vt bruchus, multiplicareris vt locusta, cuius videlicet bruchi siue locustę exiguitas non minimū à stellarum cœli dignitate distat. Numerus & ordo tantummodo stellarum cœli sunt in proposito creatoris, benedicentis primis masculo & fœminæ, atq; dicentis. Crescite & multiplicamini, & replete terram, & subijcite eam. Congregatio siue multiplicatio, qua cōgregaris vt bruchus, multiplicaris vt locusta, *Genes. 3.* non de gratia est illius benedictionis, sed de ira & infelicitate peccati, de ira eiusdem creatoris dicentis ad mulierem post effectum peccati, pro reatu præuaricationis. Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos. Et quid est multiplicabo, nisi permittam multiplicari iusto iudicio? Tu enim ò Niniue non mihi generare desiderans, tu (inquam) mundus nō mihi filios facere cupiēs, non mihi de carne tua stellas cœli fabricare intendens, sed tuis voluptatibus incūbens, & tantùm in terra multiplicari ambiens, intras & pertinaciter atq; intemperāter intrabis in lutum, calcas atq; calcabis subigens, & tenebis laterem. Fac quod facis, intra in lutum, & calca subigēs, tene laterem. Dum te impendis ad coitum, veraciter intras in lutum, dum citò turbine libidinis desuper ageris, tuimet impotens, nimirum calcas subigens, dum complexu stringis & stringeris, sine dubio tenes laterem. Hæc est pars tua, pars sordida, magna infelicitas. Cui seruis hoc agens? Cui generas, ita faciens? Ibi comedet te ignis, peribis gladio, deuorabit te bruchus. Comedet te ignis, qui non extinguetur. & peribis gladio, quo iam dudum percussus est diabolus. deuorabit te bruchus, id est, vermis qui non moritur. Bruchus nanq; vermis est, volatilis quidem interdum, sed suo pondere prægrauatus, quia pennulis non satis iuuatur, detrahitur, & *Sententiæ concessiuę.* lasso in terra cadit volatu. Sunt igitur istæ eiusmodi sententiæ, intra in lutū, & calca subigēs, tene laterem, quales grammatici siue rhetores, concessas appellant pulchro locutionis modo, ita se habentes, vt & in compulsione prohibeāt, & in prohibitione compellant. Quæ tamen ne non intellectæ persuasiones esse videantur, permixta sunt aliqua verba quæ manifestè repugnant, ne quod dicitur, audientes imperari vel persuaderi putent. Ita hic esse manifestum est. Nam cum *Superna irrisio contra generatiões mundi.* dixisset, intra in lutum, & calca subigens, tene laterem, cōtinuò subiunxit. Ibi comedet te ignis, peribis gladio, deuorabit te bruchus. Vbi dixit, congregare, mox apposuit vt bruchus. vbi dixit, multiplicare, statim addidit, vt locusta. Continuò scientiam verè grandinosam inuexit, habentem plurimum vituperationis, plures (inquiens) fecisti negociationes tuas, quàm stellæ sunt *Psalm. 2.* cœli. Nonne huiusmodi in tali re cōcessio, magna de supernis est irrisio. Est enim in cœlis nonnulla irrisio, dicente Psalmista. Qui habitat in cœlis irridebit eos. Et quis vnquam sensatus rem vidit vel audiuit, quæ superna sit irrisione dignior, quàm fuit vel est mundi huius studium in generando. vel vnum pro exemplo siue experimento istud accipe. Gentes insanæ, & ipsi qui sibi sapientes videbantur Romani, proletarios decreuerunt in vrbibus esse, proletarios ab eo dictos, quod nullam habentes occupationem, tantummodo sufficiendæ proli vacarent, infelices ac miseri, ad quid sufficiendæ proli. Nimirum ad occidendum, vt non deesset diabolo, vndè quotidianum ferè posset habere sanguinis humani ludibrium, quotidianum spectaculum, quoniam educebantur dietim morituræ legiones in prælium, vbi velut arida stipula cædebantur ne dicam milia hominum, potius miriades legionum. Quis non audiuit, imò quis audire suffecit, cui legere vel audire vacauit, à constitutione mundi continuas mortes hominū ferro, fame, *Genes. 3.* atq; pestilentia pereuntium? Taceo de mortis conditione communi, quam iustitia, imò misericordia cœlestis omni generi humano induxit, dicendo, quia puluis es, & in puluerem reuerteris, ne videlicet in anima mortuus, vita carnis homo in æternum viueret, rapiendus ad iudicium, non interueniente morte, vt dæmones, quibus non morientibus iudicium æternæ mortis repositum est. Inde nunc sermo est, quòd homines mortem naturalem non expectantes, quoties tam multis in prælijs, tantis milibus sese collegerunt atque conuenerunt, ruentes in ferrū, vt centenaria milium morientium, mirer si quis ex historijs numerare velit, satis admirari possit. Ad hoc negocium inter cæteras insanias, proletarios quoq; (vt iam dictum est) sibi in vrbibus collocauerunt, ne deessent alij qui, occisis alijs, substituerentur ad occidendum. Nonne igitur vel pro hac stultitia dignum se fecit mundus, vt ille qui habitat in cœlis irrideret eum dicens. Intra in lutum, & calca subigens, tene laterem, & cætera, vsque ad id, plures fecisti negociationes tuas, quàm stellæ sunt cœli, id est, sicut iam diximus, plures morti & inferno generasti, *Stellę cœli, filij benedictionis.* quàm sint vel esse debeant omnes electi, propter quos vt nascerentur, deus masculū & fœminā fecit, & benedixit eis? At verò ipsæ stellæ cœli, id est, electi dei, filij benedictionis sub hac irrisione plorant, & semetipsos deflent, recolentes illud lutum suæ originis initium, de quo hoc dictum intelligimus, Intra in lutum, & semetipsos confitentur lutum esse, & plorantes dicūt. Et nunc domine pater noster tu es, nos verò lutum. & fictor noster, & opera manuum tuarum o*Esaia. 64.*mnes nos. Item, & quilibet eorum dicit. Memento (quæso) quod sicut lutū feceris me, & in pul*Iob. 10.*uerem reduces me. Nonne sicut lac mulsisti me? Hæc dicendo vtiq; præoccupant, siue præueniunt faciem eius in confessione. Nam quasi oblitus deus sit, de quàm fragili, quàm vili illos ma*Psalm. 94.*teria fecerit, de quibus cœlestem fortitudinem exigit, vt fortes sint, & in cœlū fortiter ascendere

velit,

velint, & stationes habere, quarũ similitudinem quandam præferũt visibiles stellę cœli, de qui-
bus mentionem præsenti loco fecit, dicẽdo mũdo huic. Plures fecisti negociationes tuas, quàm
stellæ sunt cœli. reducũt illi, videlicet creatori, siue plasmatori ad memoriam, vnde eos fecerit,
siue psalmauerit. Nunquid ergo his qui eiusmodi sunt, dicere nouit deus tale quiddam, intra in
lutum, & non potius operi manuum suarum porrigere dexteram, vt nõ intrent in lutum? Sed
& si intrat ordinato introitu, id est, secundum legem, quam ipse posuit, qui masculum & fœmi
nam creauit, & benedixit, non pertinet ad eum irrisio hæc eius, qui habitat in cœlis? Quare?
Videlicet, quia causam non habent eandem, quam hic præmisit scriptura, dicens, propter
obsidionem. Quænam causa est, quæ significatur, dicendo. propter obsidionem, nisi illa
propter quam reprobantur à deo filii huius seculi, quia volunt habere hic manentem ciuita-
tem? Propter istam causam, quasi necessariò, quasi rationabiliter ruebant gentes in libidinem.
& vterque sexus quasi aquam fundebat, atque hauriebat immoderatam carnis voluptatem.

Vnde notandum, quod propriis partibus cuiq; exprobratur sexui. Fœmineo videlicet, dum *Eccle.26.*
dicitur aquam hauri tibi. virili, dum dicitur, intra in lutum. Nam quod aquam haurire, hoc sit
mulieri, intemperanter virum subire, de illa sapientis sententia constat, quã dicit. Sicut viator
sitiens ad fontẽ os suum aperiet, & ab omni aqua proxima bibet. Itaq; hoc modo extruere mu-
nitiones, scilicet muliere hauriente aquam, viro intrante in lutũ, hoc est, propter causam supra
memoratam, certatim morituras supplere legiones. Taceo de illa parte extrema turpitudinis, *Roman.1.*
quam Apostolus meritò horrescens terribiliter percutit, quia fœminæ eorum immutauerunt
naturalem vsum, in eum vsum qui est contra naturam. similiter & masculi, relicto naturali vsu
fœminę, exarserunt in desideriis suis, inuicem masculi in masculos turpitudinem operantes. Suf
ficit ad præsentis scripturę intentionem, exprobrare illud quod aliquam habere videbatur ra-
tionem, scilicet quod multos facerent filios propter obsidionem, propter vindicandam terræ
habitationem, siue quamlibet ciuitatem. Non (inquam) pertinet ad eos irrisio hæc, dicentis. in- *Consilium*
tra in lutum, & cætera, neq; ibi, siue propter illud comedet eos ignis, aut peribunt gladio, aut *Apostoli.*
deuorabit eos bruchus. veruntamen hoc tempore beatiores sunt, qui permanent secundũ Apo *1.Cor.7.*
stoli consilium, vt videlicet, qui solutus est ab vxore, nolit quærere vxorem, & qui habent vxo
res, tanquam non habentes sint. illud quoque inter cæteras tribulationes carnis reputantes, ne
fortè quod generant, veniat ad numerum stellarum cœli, quoniam hic ita dictum est. Plures fe
cisti negociationes tuas, quàm stellæ sunt cœli. Deniq; & patribus & patriarchis, quorum pri- *Genes.15.*
mò Abrahæ dixerat deus. Suspice cœlum, & numera stellas, si potes. Ac deinceps. Sic (inquit)
erit semen tuum. Ipsis (inquam) patribus contigit plures facere negociationes, quàm stellæ sunt
cœli, id est, vt non omnes quos ipsi generauerunt pertinerent ad numerum stellarum eiusmodi.
Nonne frater Esau erat Iacob (ait dominus) & dilexi Iacob, Esau autem odio habui? Sequitur, *Malach.1.*
" [Bruchus expansus est, & auolauit. Custodes tui quasi locustæ, & paruuli tui quasi locustæ lo-
" custarum, quæ considunt in sepibus in die frigoris. Sol ortus est, & auolauerunt, & non est cog-
" nitus locus earum, vbi fuerint.] Quia dixerat, congregare vt bruchus, multiplicare vt locusta,
immoderatam atque superfluam volens intelligi generationum atq; conceptuum infelicium
abundãtiam, quæ veluti pennati vermiculi de carne huius mundi quotidie nascendo scaturiũt,
permanens in metaphora, grande vanitatis eorum ridiculum pandit, sic incipiẽs. Bruchus ex-
pansus est, & auolauit. Quanti enim æstimat exaltationem siue dilatationem filiorum huius se-
culi, comparando illos bruchus expanso, & auolãti? Collaudato in omnibus sancto spiritui, quia *Alexander*
congruam illis similitudinem inuenit. Exempli gratia, Alexander magnus, cuius regnũ apud *mag. tãquã*
prophetam Iohel per bruchum intelligimus, quando ferè vsq; ad fines terræ sese magnificauit, *bruchus.*
natus (vt fertur) de incestu, ex Olympiade vxore Philippi Macedonis, nonne bruchus vermis *Iohel.1.*
expansus fuit? At ille expansus auolauit, id est, velociter decessit, scilicet ætatis suæ anno trice-
simoprimo, regni autem duodecimo. Quid si quis alius aliquot mensibus vel annis sese expan-
dendo diutius durauit? Num diuturna expansio cuiusquam debet æstimari, quantorumlibet
annorum fuerit? Nimirum qui pluribus annis viuens in hoc seculo sese dilatauit, breui expan-
sione sese expandit, & cito decessit. Illum decessisse, bruchũ auolasse est. & pulchrè, nõ dictũ est,
expansus est & volauit, sed expansus est & auolauit, id est, nõ rediturus recessit. Quàm leue est
huius vitæ momentũ, quod adhuc ipse qui habitat in cœlis, irridens. Custodes, inquit, tui quasi
locustæ, & paruuli tui quasi locustæ locustarum. Quinam sunt tui ò Niniue custodes, nisi seculi *Eccle.12.*
principes, non in deo, sed in seculo potentes? Isti igitur videntur esse gigantes, sed ecce quasi lo-
custæ sunt. Subsiliant in curribus, volitent in equis, & in tibiis suis glorietur iuuenculi. nam in-
terim spectans eos desuper sapientia, ridet & dicit. Florebit amigdalus, impinguabitur locusta.
Quidnam est impinguabitur locusta, nisi intumescẽt, & rumore suo grauabũtur, si ad citã sene-
ctam peruenerint, quæ nũc saliũt crura iuuenilia? Infelix floritio, misera impinguatio, cum præ
ariditate senectutis canicies floresicit, & econtra præ humore inutili, crus aut tibia pinguescit.
Qui porrò sunt paruuli, de q̃bus dicit, Et paruuli tui sicut locustę locustarũ, nisi vulgus exile, *Locustę locustarum.*

 siue po

siue populares, aut plebei, quoniã æstimatione dum adulãtur potentioribus, ipsi potentes quasi
gigantes sunt? Vtiq; quantumlibet adulando non efficiunt, vt ipsi potentes quasi elephanti, &
qui sub eis quasi boues sint, aut quasi bubuli, sed quasi locustæ locustarum, id est, minimi, por-
tantes imperia paruorum. Quàm verò decenter subiungit. Quę considunt in sepibus in die fri-
goris. sol ortus est, & auolauerunt, & non est cognitus locus earum, vbi fuerunt, videlicet secun
dum naturam locustarũ, quæ eiusmodi est, vt in frigore torpentes, per calorem volitent. Quid
per diem frigoris, nisi tempus intelligimus aduersitatis, quando caulis exigentibus, iustum est
gentem quamlibet aut regnum tribulari? Tunc effusæ multitudines exercituum tanquam lo-
custæ in vrbibus, aut circa vrbes considunt, & tam in vicis quàm in agris cuncta consumunt,
4. Reg. 18. Exempli gratia vt Assyrij tunc temporis ascenderunt ad vniuersas ciuitates Iuda munitas, &
ceperunt eas, & obsederunt Hierusalem. Dies frigoris erat, id est, afflictionem propter sua me-
rebantur peccata. Sed ortus est sol, & locustę auolauerunt, quia propitius factus est dominus, &
vna nocte delata sunt castra Assyriorum centum octogintaquinq; millia hominũ. Nonne velo
citer auolauerunt locustæ eiusmodi, & non est cognitus locus earũ, vbi fuerint. Sic omnis mul-
tiplicitas siue congregatio, quam dixerat, congregare vt bruchus, multiplicare vt locusta, ve-
lociter transit, & pertransibit, permanebunt autem stellæ cœli fixę in altitudine firmamenti, de
quibus dixit. Plures fecisti negociationes tuas, quàm stellæ sunt cœli, quia multi reprobi, pauci
sunt electi. Sequitur. [Dormitauerunt pastores tui rex Assur, sepelientur principes tui. Disper- »
sus est populus tuus super montes, nõ est qui congreget, non est obscura contritio tua, pessima »
est plaga tua. Omnes qui audierunt auditionem tuam, compresserunt manum super te. Quia »
super quem non transiuit malitia tua semper?] Ecce in verbis istis iudicium illud audimus, de »
Rex Assur diabolus. quo mundum arguit spiritus sanctus, quia princeps mundi huius iudicatus est. Nam rex Assur
ipse est princeps mundi huius. Hactenus sermo erat contra Niniuen, id est, contra hũc mundũ,
& sub nomine Niniue arguebatur mũdus de peccato, & de iustitia, sicut in initio diximus, nunc
sub nomine regis Assur, & ipse princeps mundi huius iudicatus esse ostẽditur, ita vt ex hoc loco
manifestum fieri possit, quòd de iudicio eius rectè arguat mundũ spiritus paracletus, qui in isto
propheta loquitur, secundum nomen ipsius, quia Naum ex Hebræo consolator interpretatur.
Pastores regis Assur. Dormitauerunt (ait) pastores tui rex Assur. Pastores regis Assur hi sunt, qui (vt supra dictum est)
intrando in lutũ, calcando & subigendo, atq; tenendo laterem, id est, opus generationis nimis
intemperanter exercendo, congregati sunt vt bruchus, multiplicati sunt vt locustę. In quo sunt
vel fuerunt illi pastores regis Assur? In eo videlicet, quòd pauerũt vel pascũt oues regis Assur,
oues occisionis, id est, hominũ multitudinem superfluam, qui (vt canimus in psalmo) sicut oues
in inferno positi sunt, mors depascet eos. O pastores infelices, qui generauerunt quos pauerũt,
pauerunt quos generauerunt regi Assur, de quibus infernus impleatur, quos depascendo mors
saturaretur. Pastores eiusmodi dormitauerũt, ait. Quid est dormitauerunt? Mortui sunt, & inde
laus deo, quia sic dormitando pascere vel generari regi Assur cessauerũt. Quid enim est, nisi sic
dormitassent, & generare desiissent? Cum adeò congregatus sit bruchus, & in tantum multipli
cata locusta, in ista pastorum huiusmodi vita, cum hodieq; moribundæ carnis tanta superbia,
tanta sit luxuria, vt multitudines nascentium persępe pestilentia, fame, bestiis, & gladio succidi
oportuerit, & præterea quotidie passim demetat eos mors naturalis, & adhuc mundus plenus
Genes. 3. sit. quid putas fieri potuisset, si non dormitassent, aut dormitarent isti pastores, id est, si non mo-
Misericors deus inferendo nobis mortẽ. rerentur homines, ex quo facti sunt transgressores regi Assur obtemperantes. Laus igitur deo
quia dixi. Nunc ergo ne fortè mittat manũ suam, & sumat etiam de ligno vitæ, & viuat in ęter
num, quia videlicet, si vsque ad diem iudicii viuerent homines, vt viuunt dæmones, & genera-
rent, quod non faciunt dæmones. quàm malè fuisset, cogitet qui potest. Misericorditer deus ho-
mini mortuo morte animæ, mortem carnis imposuit, nec vtcunq; mortalẽ, sed breuissimę vitæ
voluit esse hominem. Nam dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni. Si autem in po-
Psalm. 89. tentatibus, id est, in valentioribus, qui diutius durant, octoginta anni, amplius eorum labor &
dolor. Non ita ante diluuium, sed viuebant, alii nongentenis, alii octingentenis, vel septingen-
Genes. 5. tenis annis. Quia vero propter illam vitæ quantulaincunq; diuturnitatem tam superbi, tamque
Genes. 6. luxoriosi fuerunt homines, vt scriptura innuit, dicens. Gigantes autem erant super terrã in die-
bus illis, & videntes filii dei filias hominũ, quòd essent pulchræ, etc. rectè et opportunè pro ipsis
experimentum voluit deus notum esse, quod vtiliter hominem anima mortuum, carne volue
rit esse mortalem, confirmando sententiam quam posuerat, dicens: ne sumat de ligno vitæ, &
viuat in æternum, confirmando inquam & dicendo. Non permanebit spiritus meus in homine
in æternum. Porro hæc dormitatio, id est, carnis per mortem dissolutio, nõ solis pastoribus re-
gis Assur, verum etiam supradictis stellis cœli, id est, his qui secundum propositum vocati sunt
sancti, cõmuniter imposita est. Sed vide quod sequitur. Sepelientur principes tui. Vbi sepelientur,
Luca. 16. nisi in inferno? Mortuus est diues (ait dominus) & sepultus est in inferno. Et apud Ezechielẽ ipse
Ezech. 25. loquitur. Ibi Assur & omnis multitudo eius, in circuitu illius sepulchra eius, omnes interfecti, &
qui ce-

qui ceciderunt gladio, quorum data sunt sepulchra in nouissimis laci. Hoc plus habēt pastores
vel principes tui rex Assur, quòd omnes quidē homines, tam boni quàm mali, dormirauerūt
dormitione corporeæ mortis. soli autem mali sepelientur in inferno, propter hoc, quia sunt pa
stores vel principes tui. Et nunquid aliquando inde huc reuocandi erunt? Dispersus est (ait) po
pulus tuus super montes, non est qui congreget. Quod dicit, dispersus est populus tuus, hoc est
quod supra dixerat, bruchus expansus est & auolauit, sol ortus est, & locustæ locustarum auo-
lauerunt. Et quod dicit, non est qui congreget, hoc est quod dixerat, & non est cognitus locus
earum, vbi fuerint. Causa tantæ perditionis & irreuocabilis iudicii, superbia est. Idcirco cum
dixisset, Dispersus est populus tuus, addidit super montes. Nam per montes altitudo illa intel
ligenda est, quæ eidem regi Assur apud Esaiam his verbis exprobratur. Et erit cum compleue *Esai. 10.*
rit dominus cuncta opera sua in monte Sion & in Hierusalem, visitabo super fructum magni-
fici cordis regis Assur, & super gloriam altitudinis oculorum eius. Igitur super montes, id est,
propter superbiam populus tuus dispersus, quia populus tuus filii sunt superbiæ, quorum tu
es rex Assur, sicut ad beatum Iob dictum est de te. Omne sublime videt, & ipse est rex super o- *Iob 41.*
mnes filios superbiæ. Nō ita dispersus est populus tuus, non ita dispersi sunt pastores, vel prin-
cipes tui, quomodo dispergitur populus dum fugit, sed ita vt fugere non possint, & vt sua qui
dem inuicē sepulchra sulphure & igne ardētia videre queāt, sed alter alteri prodesse vel adesse
non valeant. Sane in dispersione populi huius regis Assur, latere nos non debet dispersio po-
puli Iudaici. neque obliuisci, aut ignorare debemus, quòd ipse sit populus regis, imò ille po- *Iudæi quo-*
pulus maximè est populus regis Assur. & interpretatione quoque nominis huius, maximè Iudæi *que sunt po*
denotantur. Assyrii nanque dirigentes interpretantur. Et qui sunt dirigentes, nisi hi qui semetip- *pulus regis*
sos dirigunt? Qui autem homines magis semetipsos dirigunt, quàm Iudæi, qui suam quærentes *Assur.*
statuere iustitiam, iustitiæ dei non sunt subiecti. Igitur inter pastores & principes tuos ô rex As-
sur in medio populi tui, qui super montes, id est, propter altitudinem superbiæ dispersus est ô *Roma. 10.*
princeps mundi huius. Maximè isti considerandi sunt, quorum dispersionem ipse cum antiquo
consilio, quia iamdudum antiquus spiritus eius loquebatur. Deus ostendit mihi super inimicos
meos, ne occidas eos, ne quādo obliuiscantur populi mei. Disperge illos in virtute tua. Factum *Psal. 85.*
est secundum illius antiquæ ostensionis consiliū. quia videlicet primùm, illi pastores vel prin-
cipes tui, quos ita denotauit, vt diceret, quia ecce ceperunt animam meam, irruerunt in me
fortes, dormitauerunt & sepulti sunt, circundati à Romanis, mortui sunt, & in inferno sepulti
sunt. & qui superfuit infelix populus dispersus, & in omnes gentes ductus est captiuus, & non
est qui congreget, quia qui solus congregat, & congregata restaurat Christus, illis ablatus, &
abiit ad gentes, & stabile fecit esse, quod sibi ostensum est. Nec occidas eos, disperge illos in vir
tute tua, id est, ne penitus eos euellas à terra, sed vbique terrarum disperge illos in virtute tua, in
potentia tua. Cur hodie? Ne quando obliuiscantur populi mei. Vndè notandū, Iudæorum dis *Iudæorum*
persionem ideo factam esse, vt nō tantum in vno loco, sed in omni terra fidem gentium confir *dispersio.*
marent, dum eum à parentibus suis crucifixum fuisse assererent, & scripturas in quibus nobis
prædictus est, se habere non denegarent, atque ita dum viuere permitterentur, eorum etiam te-
stimonio fides gentium certior haberetur. Tandem aduersum te ô rex Assur causam dicit pa- *Rex Assur*
racletus, cur vel quo de iudicio mundum arguere debuerit, quia tu iudicatus es. Non est (ait) *contritus à*
obscura contritio tua, pessima est plaga tua. Contritio qua contritus es, illa est qua contriuit *muliere &*
mulier caput tuum, iuxta domini iudicis edictum, quod eduxit super te in initio, dicens ad ser- *semine eius.*
pentem. Inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuum & semen illius, ipsa conteret *Gene. 3.*
caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius. Insidiaberis calcaneo beatæ mulieris, beatę Marię
virginis, imò & calcaneo seminis eius, quod est Christus. Quod ipse non ignorans dicebat. Ve *Ioann. 12.*
nit enim princeps mundi huius, & non habet in me quicquam. Propterea hoc ipsum quod tu in
illo quicquam non habuisti, & tamen ad eum venisti, quærens quasi debitum peccati. i. exigēs
pœnam mortis, contritus es calcaneo eius, victus es fine, id est, passione vel morte eius. Quis
istam contritionem tuam non audiuit? In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis
terræ verba eorum, scilicet cælorum, qui istam gloriam filii dei enarrauerunt vel annuncia- *Psal. 18.*
uerunt, quòd ipse moriendo contriuisset caput tuum. Non igitur est obscura contritio tua,
quia videlicet clare in omnem terram eit enarrata, clarè in fines orbis terræ est annūciata. Pro
inde paracletus rectè arguit mundum de iudicio; quia excusare se nō potest, quin audierit iu-
dicium, quo iudicatus es, siue contritionem qua contritus es. Quis itidē non audiuit, quia pes-
sima est plaga tua? Eodem nanque euangelio quo enarratur vel enunciatur, iam dicta contritio
tua, pariter enarratur pessima plaga tua, qua in cælo plagatus es, ita vt caderes vidēte do-
mino te, ô Satan, sicut fulgur de cælo cadentē. Plaga illa, plaga est gladii, plaga pessima, sed nō *Luca. 10.*
pessimè, imò optimè illata. Plaga pessima est, quia insanabilis est, sed optimè illata est, quia tu
iustissimè damnatus siue percussus es. Iustissimè, inquā, quia tu non vtcūque, sed superbè peccasti, *Ioann. 8.*
homicida ab initio, qui in veritate nō stetisti, in quo veritas nō est, qui cum loqueris mendaciū,

ex propriis loqueris, quia mendax es, & pater mendacii. Ita malignè peccasti, & ob hoc pessimam, id est, insanabilem excepisti plagam gladii. & mirum, quòd cum plaga tua tam pessima sit, tu adhuc viuis. Non quidem verè viuis, sed viuere te mentiris, & quasi te viuentem defendis. *Apoca. 13.* Hinc est illa admiratio in Apocalypsi, de bestia, quæ habet plagã gladii, & vixit, vel cuius plaga mortis sanata est, iuxta mendacium tuum plaga mortis tuæ sanata est, & tu habens plagam gladii viuis. sed iuxta veritatem dei, tam pessima est plaga tua, vt in æternum insanabilis sit, & tu ita mortuus es, vt nunquam vllo modo ad vitã respirare possis. Super hoc iudicio mũdus arguitur, mundus tibi confœderatus, teq; in templis vel simulachris, vt deũ & quasi viuũ veneratus, quia postquam iudicium tuum in euangelio Christi reuelatum est, iustius arguitur *Ioann. 12.* quisquis à te non est separatus. Omnes qui audierunt auditionem tuã, compresserunt manum super te. Auditionem audire, plus est quàm simpliciter quippiam audire. sicut aures audiendi habere, plus est quàm simpliciter aures habere. Vbi nanque huiusmodi verba siue vocabula *Cõprimere manus, congratulari est deo.* geminantur, duplex auditus scilicet corporis & cordis exigitur, siue intelligitur. Ergo omnes qui audierunt auditionem tuam, id est, audientes crediderunt contritionem tuam, siue pessimã plagam tuam, compresserunt (ait) manum supra te, id est, quàm deuotas egerũt gratias ei, qui contriuit te, qui plaga pessima plagauit. Solent enim fideles & deuoti homines, cũ primùm audierint bonum nuncium, de operibus siue beneficiis dei, citato pietatis affectu, oculos manusq; compressas subleuare, & cum istis fidei signis sedentem super thronum domini altissimuũ laudare & glorificare. Itaq; hoc dicto compresserunt manum super te, magna significatur abundantia gratulationis & lætitiæ, iuxta considerationem iusti iudicii, iustæ vindictæ. Quia super quẽ non transiuit malitia tua semper? Interrogando super quem non transiuit malitia tua semper, vehementius affirmat, quòd super omnes transierit malitia eius semper, ex quo enim per
Gene. 3. serpentem malignus, & malitiosus mentitus est, dicens. nequaquã morte moriemini, comedite,
Rom. 5. & eritis sicut dii, semper & incessanter, ex vno & per vnũ in omnes homines malitia eius pertransiit, quemadmodum Apostolus. Quia per vnum hominem in hunc mundum peccatum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertrãsiit, in quo omnes pecca-
Psal. 50. uerunt. Super quem ergo malitia eius non pertransiit? Quis non in iniquitatibus cõceptus est? & quẽ non in peccatis concepit mater sua? Igitur causa hæc, causa magna est, cur super te manum compresserint, omnes qui audierunt auditionem tuam, quia te quidem cuius malitia super omnes per vnum pertransiuit, vnus homo qui solus sine peccato exiuit, damnauit atq; contriuit, ipsos autem de malitia liberauit atq; iustificauit, qui audientes gauisi sunt, & gaudentes atq; credentes super te manum compresserunt. Finis.

PROLOGVS RVPERTI IN
ABACVC PROPHETAM.

OCTauum prophetarum Abacuc iamdudũ ingredi ardebat animus, dum adhuc in præcedẽte, scilicet Naũ, totus teneretur intẽtus. Adhuc enim circa fines illius, videlicet Naũ, meditatione ferè continua versabatur, & iam quasi de propinquo loco aliquo, illa huius vociferatio grãdis audiebat. Vsquequo domine clamabo, & nõ exaudies, vociferabor ad te vim patiens, & nõ saluabis?
Psal. 118. Iẽ. Domine audiui auditionẽ tuã, & timui. Fateor quia vim clamoris huiusce modi, non sine quodã diuino horrore audiebat auris interioris hominis. Nãq; illuc ingredi cupiebat, memor illius versiculi, Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit
Matt. 13. spolia multa. Sentiebã aliquid de cupiditate hominis negotiatoris, bonas margaritas quærẽtis, qui tũc demũ vnã se inuenisse preciosam margaritã, nõ vanè arbitrat, cũ fidẽ vel iustitiam, quę Christ⁹ est, inuenit in lege & ꝓphetis, per quos sine dubio locutus est spũs sanctus. Nouit ipse Christ⁹ cordis paterni, cordis aurei margarita ꝓciosa quasi scrutãdo scripturas, scrutãdo ꝓphetas, ipsum q̃rit, ista scrutãtis anima sanctũ inuocãs spũm, qui locut⁹ est per ꝓphetas, vt pulchritudinẽ talis margaritę, iã hic per hoc speculũ, in isto ꝓphetici sermonis ænigmate sic præostẽdit,
2. Cor. 1. quaten⁹ eandẽ in futuro seculo semper possidere, & sicuti est, videre cõcedat. Dicit aũt Apostolus, q̃a gloria nostra hęc est, testimoniũ cõscientię nostrę, ꝙ in simplicitate & synceritate dei, & nõ in sapiẽtia carnali, sed in gratia dei cõuersati sum⁹. Cũ hoc exẽplo, & illud ad cõsolationẽ accedit, ꝙ vos ò viri ecclesiastici & religiosi, beneuoli & spũales amici, quos in proęmio explanatiõis Naũ ꝑnominaui, paruitatẽ meã bona spe cõsolamini fruct⁹ percipiendi, his & huiuscemodi ꝟbis. Insiste igit̃ bone vir & viriliter age, & cõfortet cor tuũ, vt delicijs quas in hac peregrina-
Prouer. 30. tiõe summatim ꝑlibas, tandẽ pleno ore in regno dei super mẽsam eius edẽs & bibẽs perfruaris. Nõ igit̃ quasi supra modũ grauat⁹ detractiõnẽ cuiusq; ita vereat̃ fidelis anim⁹, vt à bono studio decidat, & torpeat remissis manibus. imò stellionis memor sit, q pẽnas nõ habẽs, manibus vtitur, & moratur in ædibus regum, & galli succinctus lumbos & arietis, nec est rex qui resistat eis.

RVPERTI

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS, IN ABACVC PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER PRIMVS.

« ONus quod vidit Abacuc propheta.] Quo tẽpore fuerit Abacuc, ex Daniele *Danie. 14.*
docemur, ad quem in lacu leonũ cum prandio missus legitur, ait B. Hierony.
quanquã apud Hebræos illa historia non legatur. Siue quis recipit scripturam
illam, siue non recipit, hic tanquam propheta scribit, quæ ventura cogno-
scit. Et quomodo propheta Naum, quem hic sequitur, vaticinium habuit
contra Niniuen & Assyrios, qui vastauerũt decẽ tribus, quæ vocantur Israel;
ita iste onus vidit, id est, rem grauem & ponderis laborisq; plenã, aduersus Ba
« bylonẽ & Nabuchodonosor, à quibus Iuda & Hierusalẽ, tẽplumq; subuersa sunt. [Vsquequo
« domine clamabo, & non exaudies, vociferabor ad te vim patiens, & non saluabis? Quare ostẽ
« disti mihi iniquitatẽ & laborẽ videre, & prædã & iniustitiã contra me.] Rectè hic propheta no-
men Abacuc sortitus, quod interpretatur amplexio, siue luctator, quia videlicet quodãmo- *Abacuc luctator.*
do in certamen & luctantem & (vt ita dicam) in amplexum more luctantis cum deo congre-
ditur, ausus eum ad disceptationem iustitiæ prouocare, & dicere ei, cur in rebus humanis tanta
versetur iniquitas, & iniustus contra iustũ præualet. Vsquequo domine (inquit) clamabo, & nõ
exaudies, vociferabor ad te vim patiens, & nõ saluabis? Quare ostendisti mihi iniquitatẽ &
laborem videre, prædã & iniustitiam contra me? & factũ est iudiciũ, & contradictio potentior.
Propter hoc lacerata est lex, & non peruenit vsq; ad finẽ iudicium, quia impius præualet ad-
uersus iustum, propterea egreditur iudicium peruersum. De suorum statu temporum loqui
videtur, quia impius Nabuchodonosor præualuit aduersus iustum Iudã, & hanc esse causam,
quòd dixerit iudicium non peruenisse ad finẽ, quia iniquũ sit & peruersum, vt Iosias rex iustus
à rege iniusto trucidetur. vt Daniel, Ananias, Azarias, Misael seruiant, & imperet Babylonius *2. Para. 35.*
imperator: & inter scorta & concubinas suas Balthasar potet in phialis dei. Sed nũquid ad pro- *Danie. 1.*
pheticam perfectionem valet, vidisse illa sui temporis mala, quæ alius quiuis ignorare non po- *Ibidem 5.*
tuit? Vt quid ergo sic in titulo præmisit, onus quod vidit Abacuc propheta? Simul considerã
dum, quia quod protinus sequitur, aspicite in gentibus & videte, admiramini & obstupescite,
quia opus factum est in diebus vestris, quod nemo credet, cum enarrabitur, ad euangelica spe-
ctare tempora, Paulus intellexit apostolus, imò qui Paulum assumpserat spiritus sanctus. Nã *Acto. 13.*
vbi dixit spiritus sanctus, segregate mihi Barnabã & Paulum in opus, quo assumpsi eos, post-
modum ita legimus, quia Paulus & qui cum eo erãt venerunt Antiochiam Pisidiæ. Et ingressi
synagogam Iudæorum die sabbatorum, sederunt. Surgens autem Paulus, sermonem exhorta-
tionis habuit ad plebem, quem ita conclusit. Videte ergo, ne superueniat vobis quod dictũ est
in prophetis. Videte contemptores & respicite, & admiramini & disperdimini, quia opus ope-
ror ego in diebus vestris, opus quod non credetis, si quis enarrauerit vobis. Litera paululũ di-
uersa est, videlicet secundum septuaginta interpretes. Quòd si illud repugnare videtur, ne ad
euangelicæ gratiæ tempora Apostolum sequentes, respiciamus quod protinus sequitur, quia
ecce ego suscitabo Chaldæos gentem amaram & velocem, hoc enim non futurum, sed iamdu
dum fuerat factum, temporibus apostolorum. nos similiter dicimus, quia quando hæc scripsit
Abacuc, iam fuerat factum, iam suscitauerat dominus Chaldæos, & gentium tabernacula pos
sidebant, iamq; Iudam in captiuitatem duxerant. Igitur prophetiæ textum ingredientes, quã *Verba prophetę in persona Christi.*
tum possumus mysticorum maiestatem sensuum magnificemus. & eum qui locutus est per pro
phetas ducem sequentem spiritum sanctum, ipsum in isto propheta non dubitemus loqui Chri
stum Iesum crucifixum. Vsquequo domine clamabo, & non exaudies, vociferabor ad te vim
patiens & non saluabis? Nunquid enim hoc non illi par aut simile est, quod iamdudum apud
Psalmistam dicebat. Deus deus meus respice in me, quare me dereliquisti, deus meus clamabo
per diem, & non exaudies. Si reuera Dauid illud non in sua, sed in Christi dixit persona, cur nõ *Psal. 21.*
& iste in persona eiusdem dicat hæc similia? Veraciter hoc dignum est, & spiritum sanctum de
cet, vt verba quæ per prophetas locutus est, illi ascribãtur personæ, de qua iure illi cura est, qui
verè iustus extitit, quia peccatum non fecit, & idcirco dum pateretur tanquam peccator, dum
præualeret aduersus eum iustus, atq; clamaret, & non exaudiretur ad tempus, iudicium quæ-
rere poterat securus, sicut manifeste in præsentibus dictis habemus. Nã, vt erat fortis luctator,
deũ vocat in ius & dicit. Vsquequo domine clamabo, & non exaudies? Clamabat autem cla-
more valido, & exauditus est, quamuis & hic in psalmo dicat, clamabo & non exaudies. De
hoc apostolus. Qui in diebus carnis suæ preces supplicationesque ad eum, qui posset saluum *Hebr. 5.*
illum

ſtium facere, à mortuis cum clamore valido & lachrymis offerens, exauditus eſt pro ſua reue-
rentia. Non quaſi ignorans quærit, vt diſcat, vſquequo vel quãdiu illum oporteat clamare &
vociferari, & exauditionem ſiue ſalutem eius differri, quamuis ibidem continuò dicat Apoſto
lus. Et quidem cum eſſet filius, didicit ex his, quæ paſſus eſt, obedientiam. Sciebat nanq;, ſed nõ
dum experimento ſciebat obedientiæ laborem. & ſcientiam eius non latebat, quòd oporteret
illum clamare & vociferari vſq; ad mortem, mortem autem crucis, & ante illam obedientię cõ
Chriſtus clamauit in prophetis. ſummationem non debere audiri, non oportere ſaluari. Delectat valde ita, vt dictum eſt, hu-
ius calamitatis in propheta perſonam intelligere. Nec hoc ita dicimus, quod ipſe propheta cla
moris ſiue vociferationis eiuſdẽ expers fuerit, ſed hoc veraciter dicimus, quia quicquid iſte vel
alius dignum auditu dei clamauit aut vociferatus eſt, clamor & vociferatio fuit eius, cuius ſpi
Eſaiæ. 8. ritus in illis, vt loquebatur, ita & clamabat & vociferabatur. Vndè ſicut quodam loco vocari
iuſſus eſt, accelera ſpolia detrahere, feſtina prædari, pro eo quòd antequam vocare ſciret, ante
quam in ſeculo haberet matrem, & adoptiuum patrem, ſæpe Hieruſalem de hoſtibus libera-
uit. ita nihil vetat illũ vocari, accelera clamare, feſtina vociferari, quia videlicet antequã naſce
retur de matre, & aſſumpto homine laboraret, ipſe clamabat, & vociferabatur in ſanctis fidẽ
habentibus promiſſionis & aduentus ſui, ſine cuius fide non decebat quenquam exaudiri. Equi
dem in multis exauditi ſunt propter eum, ſed non ita vt conſummaretur præuaricatio, & finẽ
acciperet peccatum, & deleretur iniquitas, & adduceretur iuſtitia ſempiterna. Nõ ita Chriſtus
habebat exaudiri, donec ipſemet in ſua perſona conſummaret obedientiam vſq; ad mortem,
mortem autem crucis, quæ futura erat conſummatio clamoris & vociferationis. Quod di-
cit vociferabor vim patiens, ſenſum habet venerabilem, ſi recolas quod alibi dicit, quæ non ra
pui, tunc exoluebam, id eſt, quam non merui mortem ſuſtinebam. Vndè confeſtim quodam-
Pſal. 68. modo queritur, dicens. Quare oſtendiſti mihi iniquitatem, & laborem videre, prædam & iniu
ſtitiam contra me? Quod dicit, oſtendiſti mihi, hunc ſenſum habet, ac ſi diceret, impoſuiſti. Oſtẽ
diſti mihi (ait) iniquitatem, ſubauditur, non meam. oſtendiſti mihi laborẽ, id eſt, impoſuiſti mihi
vt laborem propter iniquitatem, non meã, ſed alienam. Nam & hinc Eſaias loquitur. Et do-
minus poſuit in eo iniquitatem omnium noſtrum, & dominus voluit conterere eum in infirmi
tate, & pro eo quòd laborauit anima eius videbit & ſaturabitur. Oſtendit etiã prædam, ſicut
Eſa. 53. protinus apud eundem Eſaiam. Diſperdam ei (inquit) plurimos, & fortium diuidet ſpolia, pro
eo quòd tradidit in mortem animam ſuam. Audiendum diligenter eſt, quòd cum dixiſſet, præ
dam, addidit, & iniuſtitiam contra me. Nam tu deus prædam illi, prædam iuſtam oſtendiſti, vt
fortem armatũ, id eſt, diabolũ iuſtè prædaretur, qui fuerat iniuſtè prędatus. At ille qui maximè
debuiſſet eum recipere, vt ei cederent in partem prædæ, repulerunt eũ nimis iniuſtè. Hoc rectè
intelligitur, vbi cum dixiſſet, oſtendiſti mihi prædam, addidit, & iniuſtitiam contra me. Quòd
modo iam dicto oſtendit illi iniquitatem, & laborẽ, & prædã, non fuit contra ipſum, quia ſpõte
in omnibus ſubiit obedientiam. Hæc autem iniuſtitia qua repulerunt eum, fuit contra ipſum,
quia non fuit ex deo, licet vt hoc facerent, excæcati & aggrauati fuerint per iuſtum dei iudiciũ.
Non autem quaſi ignorans dicit, quare mihi hæc oſtendiſti, ſicut & illud in pſalmo, Quare me
dereliquiſti, ſed huiuſmodi quæſtionem ideo ponit ita, vt ſoluat ſic, Longè à ſalute mea, verba
delictorum meorum, id eſt, quia te à ſalute mea longè fieri expoſtulant delicta meorũ. Sequitur.
[Et factum eſt iudicium, & contradictio potentior.] Factum eſt iudicium, ſubauditur peruer- „
ſum. Sequitur enim. [Propter hoc lacerata eſt lex, & non peruenit vſq; ad finẽ iudiciũ, quia im- „
pius præualet aduerſus iuſtum, propterea egreditur iudicium peruerſum.] Et quid eſt iudiciũ „
peruerſum, niſi iudicium contradicentium? Præmiſſo nanq;, & factũ eſt iudicium, ſubiunxit,
Iudiciũ peruerſum. & contradictio potentior. & quid eſt contradictio, niſi legis laceratio? ſtatim nanq; intulit, pro
pterea lacerata eſt lex, etc. Iam nunc vt ad ſenſum intimũ expeditior aditus pateat, Primò no
tandum eſt, quòd non ita dixit, propterea impius præualet aduerſus iuſtũ, quia lacerata eſt lex,
& non peruenit vſq; ad finem iudicium, propterea impius præualet aduerſus iuſtũ, quia egre-
ditur iudicium peruerſum, ſed econuerſo, propter hoc (inquit) lacerata eſt lex, & non peruenit
ad finem iudicium, quia impius præualet aduerſus iuſtum. Non enim hic de illo agitur iudicio
peruerſo, quo ſæpe iudices iniuſti pro muneribus iuſtificant impium, condemnantes iuſtũ: ſed
Malach. 2. de illo quo homines ipſum præſumunt iudicare deum, veluti iniuſtum, quoties aduerſitatibus
fatigari iuſtũ, & proſperari viderint impium. Talibus Malachias propheta loquitur. Laborare
feciſtis dominum in ſermonibus veſtris, & dixiſtis. In quo eum fecimus laborare? In eo cum di
ceretis, Omnis qui facit malum, bonus eſt in conſpectu domini, & tales ei placent. Aut certè vbi
eſt deus iudicii, hoc prænotato, iam nunc ad prælibata prophetiæ verba recurramus. Et factũ
eſt (inquit) iudicium & contradictio potentior. Vbi tu domine oſtendiſti mihi iniquitatem &
laborem videre prædam & iniuſtitiam contra me. Vbi ego clamabã, & non exaudiebas, vo-
ciferabar ad te vim patiens, & non ſaluabas, ibi & in ſimilibus euentibus, id eſt, propter ſimiles
euentus factum eſt iudiciũ, ſubauditur peruerſum, & contradictio potẽtior, ſubauditur dictione
illorum,

illorum,qui quod verum dicũt , vtputa iustus es domine , & rectum iudicium tuum. Poten-
tior(inquam)eorũ dictione,de quibus itidem scriptum est,quàm bonus Israel deus,iis qui recto
sunt corde.Contradictio illorum est, qui dicunt, qui facit malum, bonus est in conspectu do-
mini,& tales ei placent, aut certè vbi est deus iudicii?Suam nanq; contradictionem roborant
argumentis quasi rerum euidentium,quia videlicet pacem peccatorum vident,quia nõ est re- *Psal.72.*
spectus morti eorum, & in labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur,
imò & abundantes in seculo diuitias obtinuerunt, & econtra iusti flagellati fuerunt tota die &
castigatio eorũ in matutinis. & ego qui omnium iustissimus etiam vel sum, præ omnibus flagel
latus & castigatus, derisus fui, & morti turpissimæ addictus,& omnes qui videbant me, deris̃e
runt me, locuti sunt labiis, & mouerunt caput,me clamante,me vociferante, deus deus meus,
vt quid dereliquisti me?Quia sic impius præualet aduersus iustum,potentior contradictio est,
vtpote prælentibus argumentis muniens se,legem lacerans, legisq; deum ac dominũ blasphe-
mans,aduersus eos qui recto sunt corde,resistens illis potentius, seq; opponẽs, dicẽtibus, quàm
bonus Israel deus.Laceratur hoc modo lex, & non peruenit vsq; ad finem iudicium,id est, nõ
conceditur verum habentibus iudicium , deum esse bonum, deum esse iustũ , deum curare de
rebus hominum.imò egreditur iudicium peruersum , scilicet omnem qui facit malũ,bonũ esse
in conspectu domini,& tales ei placere. Sed nunquid impius semper præualet aduersus iustũ? *Psalm 21.*
Nunquid ille impius,scilicet populus Iudaicus, qui tunc præualens aduersus iustum crucifixit *Matt.27.*
eum,& lacerauit eum,mouens caput, & dicens: Sperauit in domino, eripiat eum , saluũ faciat
eum,quoniam vult eum.siue illud : Vah qui destruis templũ dei, & in triduo illud reædificas,
salua temetipsum,& his similia. Nunquid(inquam)impius semper validus,& iustus ille semper
" inualidus?Non vtiq;. Sed quod continuò mutata voce loquitur. [Aspicite in gentibus,& vi-
" dete,& admiramini, & obstupescite, quia opus factum est in diebus vestris, quod nemo credet
" cum enarrabitur . Quia ecce ego suscitabo Chaldæos, gentem amaram & velocem, ambulã
" tem super latitudinem terræ, vt possideat tabernacula non sua,horribilis & terribilis est,ex se
" metipsa iudicium,& onus eius egredietur. Leuiores pardis equi eius & velociores lupis vesper
" tinis,& diffundentur equites eius.] Quanta vocis mutatio, non mutata persona. Vnus idemq;
quanta prius loquebatur in infirmitate , & quàm magna nunc loquitur in virtute, iam supra *Acta.13.*
prælibauimus, huius loci meminisse Paulum in actibus Apostolorum , vbi apud Antiochiam
ingressus synagogam Iudæorum,habitum sermonem exhortationis ad plebẽ,ita conclusit.
Videte ergo,ne superueniat vobis,quod dictum est in prophetis. Videte contemptores,& ad *Verba ad*
miramini, & disperdimini , quia opus operor ego in diebus vestris, opus quod non credetis, si *Christum*
quis enarrauerit vobis. Horrendè dixit, terribiliter pronunciauit. videte ergo , ne superueniat *referenda.*
vobis.Horrendum nanq; & terribile est , non credere opus, quod ego operor in diebus vestris,
ait dominus,propter illud quod continuò sequitur.Quia ecce ego suscitabo Chaldæos,etc.
Nisi Apostolicum sensum sequamur , & in illis diebus intendamus, de quibus ipse sentit dictũ
hoc esse in prophetis,quomodo stabit, aut verum erit, quia opus operor, quod non credetis, si
quis enarrauerit vobis,quia ecce ego suscitabo Chaldæos? Nunquid illud opus,quod olim su-
scitauit Chaldæos & regem Nabuchodonosor , vt ambularent super latitudinem terræ , non
crediderunt Iudæi, aut non crederent,si narraretur eis? imò quid opus fuit enarrari illis,præser
tim captiuis in Babylonia succensa ciuitate & templo Chaldaico igni? Quis enim illorum hoc
ignorare potuit?Adde,quòd(sicut superius dictum est)temporibus apostolorum,imò & tem-
pore quo prophetauit Abacuc,non futurum, sed iam erat factum,id quod litera sonare vide-
tur præsenti loco,quia ecce ego suscitabo Chaldæos. Igit̃ aspicite in gentibus,& videte,& ad-
miramini,siue iuxta septuaginta interpretes, videte contemptores,& admiramini,& disperdi
mini,etc.verba sint, vt verè sunt,non iam iudicaturi,sed iã iudicantis iusti,aduersus quem im-
pius Iudaicus populus præualuit,vt diceret. Vsquequo domine clamabo,& non exaudies,vo
ciferabor ad te vim patiens,& non saluabis, siue deus meus, vt quid dereliquisti me ? Aspicite
(inquit)videte(ait)& admiramini,ò vos cõtemptores Iudæi,& in omnes gentes disperdimini.
Quam ob causam?Quia opus factum est in diebus vestris, quod nemo credet, cum enarrabi- *Suscitabo*
tur.Quod est illud opus?Quia ecce ego suscitabo Chaldæos,gentem amaram & velocem,etc. *Chaldæos,*
Reuera hoc opus non crediderunt Iudæi, tunc cum enarrarent apostoli.non credũt nunc cum *id est,Ro-*
enarrant successores apostolorum Christiani,quòd ego ipse qui in cruce moriens, tanquam de *manos.*
relictus clamaui,qui mortuus & sepultus fui,ego ipse(inquam)nũc viuam, nunc resurrexerim,
& adhuc ò deus pater tecum sim, & post paucos ex quo mortuus fui annos,suscitem Chaldæos,
id est,gentem amaram & velocem,similem Chaldæis, similem inquam, id est, quæ veram ni-
misq; perfectam iteret similitudinem eorum,quæ olim gesserunt in vos illi homines,gẽtili no-
mine Chaldæi, ita vt eodem mense, imo & eodem die anni succensa ciuitate, succendant & tẽ *Iosephus de*
plum vestrum,quo illud olim succenderunt illi Chaldæi . Nam & hoc Iosephus,non negligẽ- *bel. Iud. li.*
dum,imò admirandum arbitratus, ita scripsit. Titus aũt discessit in Antoniã;decreto postridie *7.cap.14.*

mane

mane cum omni exercitu aggredi, templumq; obsidere. Sed id planè dei sententia iamdudum
igne damnauerat, euolutisq; temporibus aderat fatalis dies, qui erat decimus mensis Augusti,
quo etiam prius à rege Babyloniorum fuerat concrematum. Item post eiusdem incendii narra
tionem. Mirabitur autem (ait) quis in eo etiam circumacti temporis fidem. Nam & mensem (vt
dictum est) eum, diemq; seruauit, quo primùm à Babyloniis templum erat incensum. Nec verò
solummodo propter huiusmodi similitudinem, illud exeidium arbitramur cõgruè dictum esse
suscitationem Chaldæorum, verumetiam propter inuisibilem impetũ, qui profectò simul ade
rant, spirituum malignorũ, quibus sine dubio Iudæi secundum animam & corpus traditi sunt,
& quos Chaldæi nomine & re significauerunt. Nomine, quia Chaldæi feroces interpretantur.
re autem, qui populum dei de terra sua captiuum duxerunt, sicut operatione malignorum spi
Act. 13. rituum in Adã sub peccato captiuati, omnes electi in huius mundi exilium deuenerũt. Magna
res, magnum malum, & tam grande, vt dignum se dixerit spiritus sanctus per os Apostoli, vi-
dere contemptores, ne superueniat. Commonuit eos, sed non profuit eis, quia non viderunt, nõ
Roma tro sibi prouiderunt, ne superueniret eis. Oportebat ergo ita fieri, necessarium erat impleri verita-
picè Babylo tem iudicii, & ita factum est. Suscitauit ille, suscitatus à mortuis, alios Chaldæos, alteram Baby
nia dicitur. loniam, id est, Romam. Nam salutat vos (ait Petrus Apostolus) ecclesia, quæ est in Babylone
1. Petri. 5. collecta, Romã tropicè percutiens, id est, ipsam iuxta omnem rerum similitudinem volens in-
telligi Babylonem. Cur non eadẽ ratione Chaldæos hic intelligimus Romanos? Hoc est opus,
quod nemo (inquit) credet, cum enarrabitur. Credunt quidem Iudæi, imò bene sciunt, & nimis
bene nouerunt, quòd venerũt Romani, & similia Chaldæis, imò peiora fecerint eis, quàm Chal
dæi, sed non credunt narrantibus, non credunt prædicãtibus, quòd ille hoc opus fecerit aut fa-
cere potuerit, qui ab ipsis crucifixus est, qui mortuus & sepultus est, quòd resurrexerit, in cælos
Nemo cre ascenderit, & omnẽ habens potestatẽ in cælo & in terra, hoc illis facere potuerit. Nemo credit,
dit, id est, id est, qui credunt, sunt paucissimi. Nam qui crederent ex Iudæis, fuerunt quidem aliqui, sed in
paucissimi. comparatione non credentium, fuerunt & sunt paucissimi, ita vt rectè dicas, nemo credit. sicut
apud Esaiam eadem veritas. Iustus (inquit) perit, & nemo recogitat, siue percipit corde, & viri
iusti tolluntur, & nemo recogitat. Veruntamen primò spiritus malignos hic intelligimus Chal
dæos, secundariè Romanos, hoc solummodo in hoc mysterio differentes, quò ab equis differũt
equites, quoniam hoc dictũ est. Leuiores pardis equi eius, &c. Igitur iam ipsa diligentius ver
ba consulamus. Ecce (inquit) ego suscitabo Chaldæos, gentẽ amaram, & velocem, ambulantẽ
Matt. 24. super latitudinem terræ, vt possideant tabernacula non sua. Hoc est onus quod vidit Abacuc
Luca 21. propheta, hæc est illa, quæ passionem Christi filii dei secuta est, ira & pressura, quemadmodũ
ipse dixit. Erit enim pressura magna super terram, & ira populo huic, & cadẽt in ore gladii, &
captiui ducentur in omnes gentes. Chaldæos feroces, Chaldæos hostes visibiles pariter & inui
sibiles suscitauit, quando Romanos adduxit, simulque malignis spiritibus impium, qui præua
luerat aduersus iustum, tradidit, & quis gentem illam, gentem nesciat amaram, gentem velo-
cem? Quàm amari humano generi sunt spiritus maligni, & quàm veloces ad persequendũ &
consequendum omnem animã, quæcunq; hyeme vel sabbatho fugit, id est, quæ deprehẽditur
in frigore infidelitatis, & tunc primum salutis suæ meminit, quando sicut non est tempus ope-
randi, ita non est licentia fugiendi. Quàm velociter gens ista consecuta est impium illũ libitra
Dæmones ditum ab illo iusto, qui hæc loquitur, quoniam iniustè præualuerat aduersus eum. Quod dein-
in Romanis de dicit ambulantem super latitudinem terræ, vt possideat tabernacula non sua, & subinde le
sicut sesso- uiores pardis equi eius, & velociores lupis vespertinis, admiratione magis quàm expositione
res in equis indiget, si recolas, quomodo Romana potentia super latitudinem terræ ambulauerit, quanta
egerit. Nõ vtique per orbem terrarum tantùm fudisset sanguinis, tã sui quàm alieni, nisi dorso
eius tanquam equo gens amara & velox insedisset, gens inuisibilis, de qua iam dictũ est. Quod
Matt. 4. deinde dicit, vt possideat tabernacula non sua, tam equos quàm equites culpat, quia videlicet
& Romani nimis cupidè possederunt aliena, & malignus spiritus, cũ in euangelio dicit, Regna
orbis terræ omnia mihi tradita sunt, & cui volo, do illa, profectò possidere præsumit taberna-
cula nõ sua. Verum nos nunc de illis potissimum agimus tabernaculis, in quibus olim iustitia
habitabat (ait Esaias) nunc autẽ homicidæ. Ciuitas Sion, siue Hierusalem & templũ, taberna-
Esaiæ 1. cula erant, quæ gens ista non possidebat, nec erant sua, quamdiu iustitia in eis habitabat, iusti-
tia fidei & spei, quæ illic reposita fuerat, in promissione aduentus Christi, in qua credidit Abra
Gene. 5. ham, & est reputatum illi ad iustitiam. Non (inquam) possidebat, quamuis illa deuastaret ad
tempus, vt prius illi fecere Chaldæi, quando Nabuchodonosor, cõcremata ciuitate & templo,
Matt. 2. duxit habitatores in Babyloniam captiuos. Ex quo de illis tabernaculis mali agricolæ eiece-
runt & occiderunt filium, dominum vineæ, ex eo gens ista possidet eadem tabernacula, quon-
dam non sua, nec enim extunc vlla in cæremoniis illorũ tabernaculorum habitat, vel habitare
potest iustitia. Qualis ista gens? Horribilis (ait) & terribilis est, ex semetipsa iudiciũ & onus eius
egredietur, Leuiores pardis equi eius, & velociores lupis vespertinis, & diffundent equites eius.
Duo de

Duo de gente ista prædicauit, horribilis & terribilis, eamq; in duo, scilicet in equos, & equites distinxit. Equos homines, equites intellige dæmones, hominũ malos agitatores, & tam equos quàm equites, tam homines quàm dæmones, nimirũ Chaldæos, id est, feroces, equos inquam, id est, homines terribiles, equites, id est, dæmones horribiles. Igitur gens horribilis atq; terribilis. Nunquid autẽ deus hoc fecit, quod est horribilis, quod est terribilis? Non vtiq;, ait ipse dominus, sed ex semetipsa iudiciũ, & onus eius egredietur. Quid est iudiciũ, nisi damnatio? & quid onus, nisi proprii cordis induratio siue aggrauatio? Nimirũ (vt breuiter dicam) cum quis scienter peccat, ita vt de illo veraciter dicas, quia subuersus est & delinquit, cum sit proprio iudicio condemnatus, verùm est de illo dicere, quia ex semetipso iudiciũ eius egredietur. Et cum quis gladium accipit, nõ vt minister dei, non vt sit vindex in iram ei, qui malè agit, sed vt voluntati vel inuidiæ propriæ morem gerat, aut etiam ad malè agendũ compellat, vt fecit Antiochus, & quiq; similes eius, verũ est dicere, quia ex semetipso onus eius egredietur. Sic est omnis ista gens Chaldæorum vniuersitas malignorũ spirituũ & impiorum hominũ, quia & proprio iudicio condemnati sunt, extollendo se contra creatorẽ suum, & in omni pressura, quam faciunt feroces atq; superbi, inuidiæ vel voluntati propriæ seruiunt. Inde se iustificat & excusat, mali nullius author deus, nullam creaturam malam esse faciens creator bonus, dum de gente ista dicit ex semetipsa iudicium & onus eius egredietur. Quomodo ergo gentem eiusmodi suscitare se dicit. Ait enim, quia certè ego suscitabo Chaldæos gentem amaram, &c. Ad hęc cita responsio patet, quia aliud est gentem amaram facere, aliud gentẽ amarã suscitare, siue genti amarę potestatem dare, quod interdum poscit ordo iustitię. Exempli gratia. Pharaonem deus malũ esse nõ fecit, sed cum malus esset, in regiam potestatem suscitauit, quia sic expediebat, & interdũ expedit populo dei, vt qui malus est, fiat etiam potens, sitq; in manu dei virga furoris & baculus indignationis, & inde cõmoda illa proueniunt, quæ Salomõ loquitur in parabolis. Pestilente flagellato, stultus sapientior erit. si autem corripueris sapientem, intelliget disciplinã. Igitur onus gentis huius amaræ, gẽtis horribilis atq; terribilis, ex semetipsa (inquit) egredietur, id est, spontanea cor eius impietate grauabitur, & totus in malum erit conatus eius, vndè deus nõ erit culpandus, velut author amaritudinis eius. imò laudandus, quod amaritudine eius bene vtetur, vt dum pestilentes flagellantur, aliquis stultus ad sapientiã proficiat, eorũ exemplo territus, & qui sapientes fuerint, vt olim Daniel & socii eius, eodẽ flagello correpti, melius intelligant disciplinam. Qui porrò sunt vel fuerunt pardi, & lupi vespertini, quibus leuiores & velociores dicuntur equi huius gentis? Pardos libet Græcos intelligi, quia videlicet apud Danielem per pardũ regnum Græcorũ constat in visione significari. Lupos vespertinos arbitramur Persas & Mœdos, videlicet, Aman hostem Iudæorũ, & cõplices eius, qui vtiq; Persę & Mœdi per vrsum in eadem visione intelliguntur. Illi namq; tanquam lupi vespertini, lupi famelici, nihil in mane relinquere volebant, sed totum deuorare, vniuersum genus Iudæorũ, vndè Christus nasceretur, delere cogitabant. Lupis illis & pardis iam dictis leuiores atq; velociores fuerũt equi Chaldaici, equi Babylonii, siue illam priorem Babyloniã intelligas, vbi regnauit Nabuchodonosor, siue secundam Babyloniam, id est, Romam, de qua iam superius dictum est, quia salutat vos (ait Petrus Apostolus) ecclesia, quæ est in Babylone collecta, Babyloniã hanc; Romam dicit, propter effusionem multiplicis idololatriæ. Tempore enim Claudii Cæsaris Romæ illam epistolam scripsit, prius quàm Alexandriam mitteret Marcũ, cuius ibidem meminit, dicendo. Et Marcus filius meus. In quo tandem equi isti leuiores fuere pardis illis, velociores lupis illis. In eo videlicet, quòd illuc vsq; peruenerunt quo intenderunt, & quod insequebantur assecuti sunt. Nam vtriq; Babylonij ciuitatem & templum succenderunt, & populum captiuum duxerunt. Et priores quidem Babylonij populum intra se captiuum tenuerũt, quia sic voluerunt, posteriores autem vendiderunt, & in omnes gentes captiuos distraxerunt, quia sic voluerunt. At verò pardi illi, lupi illi, non tam veloces fuerunt, vt assequerẽtur, quod voluerunt. Nam lupos quidam, scilicet Aman & complices eius, regina Hester, & Mardochæus velociores sapienter præuenerunt. pardos autẽ, id est, Gręcos cum Antiocho Epiphane, Iudas Machabæus & socii eius fortiter ab incepto retraxerunt. Equos iam dictos nullus præuenit, nullus retro egit, sed (sicut iam dictũ est) peruenerunt, quo intenderũt, perfecerunt quod voluerunt. vsq; ad ignem, vsq; ad fumũ, vsq; ad ciuitatis & templi irrecuperabile exterminiũ. Adde quod sequitur. Et diffundentur equites eius. Equites malignos spiritus, equos autẽ eorũ homines iam diximus. Parum erat ad vindictã, quòd ceciderunt in ore gladii corpora hominum, nisi etiã malignis spiritibus in prædã caderent animæ illorũ. Diffundẽtur ergo (ait) equites eius, i. omnia cõplebunt maligni spiritus, nullis obsistentibus bonis spiritibus, quippe qui iam abierant, dicẽtes (vt refert Iosephus) migremus ex his sedibus. Festo (inquit) die quẽ Pentecosten vocãt, noctę sacerdotes intimũ templũ more suo, ad diuinas res celebrãdas ingressi, primum quidẽ motũ quendã strepitũq; senserunt, postea verò subitã vocẽ audierunt, quæ diceret, migremus hinc. Profectò res quæ subsecuta est, satis astruit, migrasse illinc oẽ præsidiũ bonorũ

Chaldęi dæmones sunt & Romani

Titum. 3.

Deus nõ facit, sed suscitat gentem amaram.

Esaia. 10.

Prouer. 19.

Pardi, Gręci. Lupi vespertini, Persę & Medi

Daniel. 7.

1. Petri. 5.

Hester. 2.

1. Mach. 4.

Iosephus de bel. Iud. lib. 7. cap. 17.

ſpirituum, & in locum deſtitutum diffuſam fuiſſe multitudinem ſpirituum malorum, quos hic
dicimus equites inuiſibiles equorum viſibilium, id eſt, bellicorum hominum duros agitatores.
Vndè adhuc ſequitur. [Equites nãq; eius de longè venient. volabunt quaſi aquila feſtinans ad »
comedendũ. Omnes ad prædam venient, facies eorũ ventus vrens.] Reuera de longè venerũt »
Volabunt quaſi aquila equites eius, quia videlicet natura ſiue conditione, longè à quocunq; homine ſunt maligni ſpi-
ritus. Proinde gens eiuſmodi horribilis ſupra dicitur, nimirum & ab humano genere natura
longè ſunt, & contra humanum genus immani odio feruntur. Et quia veloces ſunt, vtpote
ſpiritus, parũ fuit dixiſſe, venient, addiditq; volabunt. Congruè per hoc verbũ volabunt, quod
eſt auium, naturalẽ expreſſit velocitatem immanium ſpirituũ. Nec verò quomodocunq; vo-
labunt, ſed ſicut aquila (inquit) feſtinans ad comedendum. Aquila rex auium, aues tamen ab
auiditate comeſtionis dictæ ſunt, ſiue ab eo quòd vias certas non habeant, ſed per auia quæq;
diſcurrant. Simul ſciendum, quòd aquilæ figura ſignũ erat in vexillo Romanorũ. Cum ergo
dicit, quaſi aquila feſtinans ad comedendum, mira ſimilitudinis aptitudine velocitatem atque
auiditatem ſimulq; poteſtatem, vimq; magnã declamat eiuſmodi equitum, id eſt, malignorũ
ſpirituum, properantium cum illis Chaldæis ſiue Babylonis, ſcilicet hominibus Romanis ſuis
(vt iam dictum eſt) equis ad permiſſarũ ſibi deuorationẽ animarũ. Omnes (ait) ad prædam ve-
nient, facies eorum ventus vrens. Cum dicit omnes, ſimul equos & equites, id eſt, homines in-
telligere pariter & dæmones. De equitibus, id eſt, dæmonibus ex abundanti eſt dicere, quàm
auidi ad efferendas animas venerint prædones. De hominibus verò, quàm intenti ad prædam
fuerint, & cupiditatis quàm odibilis, cum multa in hiſtoriis experimenta ſint, vnum hic nimis
horrendum non præterire libuit. Quidam (ait Ioſephus) apud Syrios ex transfugis deprehen-
Li.7.ca.27 ditur è fimo ventris aureos colligens. Transglutientes enim eos veniebant, qui cũctos ſeditioſi
ſcrutabantur, & maxima vis auri fuerat in ciuitate. Hac arte detecta, totis caſtris fama percre-
buit, quòd auro transfugæ pleni venirent. Arabũ enim multitudo, & Syri ſciſſos ventres ſup-
plicum rimabantur, & hac ego clade (inquit ille) credo ſæuiorẽ nõ cõtigiſſe Iudæis. Vna deniq;
nocte duorũ milium patefacta ſunt viſcera. Veraciter igitur omnes (ait) ad prædam venient,
ſtatimq; ſubiungit. Facies eorum ventus vrens. Et reuera ſic accidit, quia completum eſt, quod
Deut.32. ad Moyſen prædictum fuerat, ignis ſuccenſus eſt in furore meo, & ardebit vſq; ad inferni no-
uiſſima. Hoſtes viſibiles ignem ſuccenderunt viſibiliter vrentẽ, & ille ignis in furore domini
ſuccenſus eſt, hoſtes autem inuiſibiles animarũ prædã deuexerunt ad ignem inuiſibilẽ, ignem
inextinguibiliter vrentem. & hic ardet, & ardebit vſq; ad inferni nouiſſima, id eſt, vſq; in finẽ,
vel ſine fine. quia ſicut regni dei nullus erit finis, ita nulla inferni erunt nouiſſima. Sequit. [Et »
congregabis quaſi harenam captiuitatem. De regibus ipſe triumphabit, & tyrãni ridiculi eius »
erunt. Ipſe ſuper omnem munitionẽ ridebit, & cõportabit aggerem, & capiet eam. Tunc mu- »
Diabolus rex equorũ & equitũ. tabitur ſpiritus, & pertranſibit, & corruet. Hæc eſt fortitudo eius dei ſui.] In quẽ hæc dicuntur »
dubium eſſe non debet, quin ipſe ſit diabolus rex equorum & equitũ, de quibus ante loque-
batur, rex Chaldæorũ, id eſt, ferocium omnium ſuperbiæ filiorũ, tam malignorum ſpirituum,
quàm impiorũ hominũ. Cum de equis & de equitibus eius ſermo haberetur, repentè ad ipſum
tranſiit, qui eſt eorum caput. Nam ne dubites, quin de ipſo ſermo ſit, ſic illum deuorauit, & de-
ſignauit. Hæc eſt fortitudo eius dei ſui. Non dixit, hæc eſt fortitudo dei eius. diabolus enim nõ
habet deum, nec habere vult, ſed ita dixit, hæc eſt fortitudo eius, qui ipſe ſuus eſt deus, factor
Ezechi.29. ſuus, quod videlicet ipſe dicere fuit auſus, vndè & apud Ezechielẽ illis verbis ſub nomine Pha-
raonis arguitur. Ecce ego ad te Pharao, rex Aegypti, draco magne, qui cubas in medio flumi-
num tuorũ & dicis, meus eſt fluuius, & ego feci memetipſum. Et alibi. Et dixiſti (ait) dominus
Ibidem.28. contra ipſum, deus ego ſum, & in cathedra dei ſedi. Non ergo dubiũ, quin in quẽ hæc dicun-
tur, ipſe diabolus ſit, quæ ita concluduntur. Hæc eſt fortitudo eius dei ſui. Nunc ipſa verba per
ordinem ſequamur. Et cõgrebit quaſi harenam captiuitatem, & de regibus ipſe triumphabit,
& cætera. Non ignoro pleraq; horum, quæ hic dicuntur, vel ante dicta ſunt, ſuper Nabucho-
donoſor intelligi poſſe, ſed quia apoſtolicam ſemel ſequi authoritatem libuit, ſiquidem Apo-
ſtolus Paulus (vt ſupra dictum eſt) huius prophetiæ meminit, dicendo Iudæis, videte ne ſuper-
Actor.13. ueniat vobis, quod dictum eſt in prophetis, & cætera. Fateor, non libenter recurrit animus ad
illum carneum Nabuchodonoſor, præſertim cum iſte Abacuc legatur alicubi fuiſſe Danielis
contemporaneus, quo tempore non futura, ſed facta erant, quæ de eodem Nabuchodonoſor
Daniel.14. legimus. Veruntamen ſiue ante, ſiue poſt, quàm Nabuchodonoſor ille Iudam in captiuitatem
congregauit, hæc prophetia contexta ſit, illud nemo eſt qui neſcire debeat illum geſſiſſe ty-
pum diaboli, & quod ita ſub nomine eius diabolus in ſanctis ſcripturis condemnetur, ſicut
ſub nomine Pharaonis, & ſub nomine Aſſur, ſuis locis vel temporibus. Igitur & congregabit,
Quomodo congregat diabolus. inquit, id eſt, congregare non ceſſabit, quaſi harenam captiuitatem, captiuator generis humani
diabolus, quamdiu in hoc ſeculo ſubſiſtit humanum genus. Congregare cœpit in Adam, &
ex eo congregare non deſinit, aut deſinet vſq; in finem ſeculi, quaſi harenã captiuitatem, id eſt,

innumera-

innumerabilē captiuitatē. Quis enim dinumerare possit captiuitatē generis humani, quā cōgregauit & cōgregabit etiā nunc liberatis ad Christi fidē his, quos præsciuit deus, & prædestinauit conformes fieri imaginis eiusdem filij sui? Et si de cætera multitudine hominum minus curandū, attamen prophetæ de sua gente pro humano affectu erat dolēdum. Nam & ipse dominus videns ciuitatem, fleuit super illam, videlicet considerans iustè superuenturam illi duplicē mortem, duplicem animarū & corporum captiuitatē. Similiter & de risu eius super omnem munitionem, & de eo quòd tyranni, inquit, ridiculi eius erunt, idem sentiendū si ritè perpendimus, id quod iam ante dictum est, quia Paulus apostolus contra contemptores Iudæos ad præsentem locum respexit, videte ergo, inquiens, ne superueniat vobis, quod dictum est in propheta, &c. Ita & illū intellexisse, ita Christum qui in eo loquebatur voluisse libenter accipimus, ac si diceret, Videte ne superueniat vobis, vt diabolus per manus Chaldæorum .i. Romanorum, quoniam tunc Roma altera erat Babylonia, congreget de vobis quasi harenam captiuitatē, ne superueniat vobis, vt dum de regibus ipse triumphat, vestri quoq; tyranni, vestri principes seditiosi & nequissimi, ridiculi eius sunt, ne superueniat vobis, vt super omnem munitionem vestram, super Anton[illegible] super Phaselū, & super Mariamnem, & super Hippidicon, super Macherōta, & super Masa[illegible], & super cæteras omnes munitiones vestras, super templum, & super ciuitatem risu suo, risu fellito, & amaro ioco rideat, & comportet aggerem, & capiat eam, per omnia reddens, vtpote grande & mirum mortis, qua pascitur, spectaculū præ oculis habens, quā tum vel quale in nulla gente vel natione habuisse legitur, si cunctas gentium historias siue tragœdias recenseamus. Legamus Iosephū vsq; ad munitionis vltimæ excidiū, quod vocabatur Masada, & manifestum est, quia diabolus ibi habuit vnde rideret. Illud enim fuit vltimū, quo comportato aggere, dum caperetur, sicarij qui intus erant numero nongenti simul & sexaginta cum mulieribus simul & pueris, consiliū secuti sunt principis Eleazari, tanq̄ beatitudinis æternæ præmium assecuturi, si semetipsos trucidarent, potius quàm viuos capi sinerent, hoc modo egerunt. Sorte ex numero suo decē lectis omniū percussoribus, cū vniuersi etiam propter coniuges ac liberos prostratos compositi atq; amplexi manibus iacuissent, parato animo se mactā dos præbebāt, infelicissimū illud exhibentibus ministeriū. Nouissimi percussores ipsi, cum essent decē, vni nouē se occidendos supposuerunt, isq; nouissimus circunspecta multitudine mortuorū, ne quis forte in multa cæde superesset, qui suæ manus egeret, vbi cognouit omnes perēptos, ignē quidē immittit regiæ, vehementi verò manu toto per se transacto gladio, iuxta suos occubuit. Latuerunt duæ tantùm mulieres, & quinq; pueri per cuniculos, remq; ex his vt gesta fuerat Romani cognoscentes admirati sunt. Nouissima hæc, sed non sola fuit Iudaicæ mortis insania. Quanto putas risu diabolus risit in talibus, & si in cæteris quoq; gentibus habuit, vnde rideret. hoc vnicum fuit ludibrium nulli simile, vbi ipse nimirum in Romanis agens comportauit aggerem, & cepit ciuitatem illam Hierusalem, atq; inde captiuam abduxit animarū multitudinem. Nam (vt Iosephus quoq; testatur) contigit ciuitatem illam ad summū felicitatis gradū prouectā ad vltimos casus deponi. Deniq; omnium post condita secula res aduersas, si cum Iudæorum calamitatibus conferantur, superatum iri non ambigo. Sequitur. Tunc mutabitur spiritus, & pertransibit, & corruet. Hæc est fortitudo eius dei sui. Ne hominē esse putes in quem loquebatur, spiritum appellat eum, sine dubio volens intelligi diabolum. Non enim dixit, tunc mutabitur spiritus eius, quod congruè de homine aliquo loqueretur, sed tunc (ait) mutabitur spiritus, scilicet ille de quo loquor, qui non caro, sed spiritus. Quid est autē dicere, tunc mutabitur spiritus, nisi ac si diceret, tunc non erit deus ille spiritus? Hoc nanq; præcipuè differt falsus deus ab eo, qui solus est verus deus, quòd ille mutabilis est, & multis variatur accidentibus. verus autem deus incommutabilis est, & nullis subiacet accidentibus. Pulcherrimè ergo per hoc verbum, tunc mutabitur, deus nō denegatur esse ille spiritus. Et quamobrē, vel in tutu deus esse denegatur, dicendo tunc .i. illo tempore mutabitur. Nimirum ob rem certam, ob rem magnam, quia videlicet olim ille spiritus deus esse sua præsumptione existimabatur, vnde & hic protinus cum improperio dicitur deus suus, his verbis. Hæc est fortitudo eius dei sui, id est, illius qui ipse suus est deus, dicendo. Ego memetipsum feci, sicut iam supra cum prophetico testimonio memorauimus. Quando hæc prophetia condebatur, tunc iste spiritus & dæmonia eius pro eo colebantur, in simulachris adorabantur, & tunc reuera stultus sibi erat deus, imo & extollitur supra omne quod dicitur deus, aut quod colitur, ait Apostolus. Futurum enim erat, vt statim post risum, quo risit super tēplum illud, super ciuitatem & munitiones eius, super Iudæam, in qua sola natus eatenus fuerat deus, dū ipse in gentibus quasi deus haberetur, statim (inquam) ipse vanitatis arguitur, tātaq; mutatio fieret circa ipsum, vt cognosceretur esse non deus, sed diabolus, suūq; amitteret atrium illud maximum .i. Romanum imperium. Et ecōtra deus, siue dei filius, Christus, pro vno templo, supee quod ille fecit risum iustè permissus, & pro vna gente Iudæa in qua debuerat esse notus, innumera per orbem terrarum haberet templa, & a cunctis coleretur gentibus expulso illo, tā de templis, q̄ de ipsarum gentium cordibus.

Roma. 8.

Luca. 19.

Munitiões Iudæorum

Iosephus de bel. Iuda. li. 7. cap. 46.

Tunc mutabitur spiritus, qui non est verè deus.

Ezechi. 29.
2. Thess. 2.

CC ij Tunc

Tunc ergo (inquit) mutabitur spiritus, nimirū magna mutatione, vt appareat mutabilis dia-
bolus, qui putabatur esse & volebat videri incommutabilis deus. Hæc mutatio continget ei se-
Daniel.4. cundū similitudinem illius Chaldæi, siue regis Chaldaici, qui dum eodem spiritu inflatus, di-
ceret Nonne hæc est Babylon magna, quā ego ædificaui in domum regni, in robore fortitudi-
nis meæ, & in gloria decoris mei, statim demutatus est in amentiam bouis? Fœnū (inquit super-
na vox) quasi bos comedes, & septem tempora mutabuntur super te. Secundum illā, inquam,
Iob.40. similitudinem mutabitur (ait) spiritus, vt videlicet, & ipse fœnum vt bos comedet, sicut ad B.
Iob de ipso dictum est. Ecce Behemoth, quem feci tecum, fœnum quasi bos comedet. Nec verò
sic solum mutabitur, verumetiam & pertransibit ait & corruet. Ergo non bona mutatio hæc,
Duplex mutatio, bona & mala. cuius finis hic est, quod pertransibit & corruet. Peruersa mutatio hæc, quoniā non fecit ille, qui
solus incommutabilis est. Etenim præter ipsum omne quod est, mutabile est, sed aliorū quidē
mutationem ille fecit, aliorum autem nō fecit. Mutationem bonorum fecit in bonū, vtputa cœ-
Psal.101. lorum, id est, sanctorum, de quibus in psalmo scriptum est. Initio tu domine terram fundasti, &
opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestimen-
tum veterascent. Et sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur, tu autē idem ipse es, & anni
1.Cor.15. tui non deficient. Hæc mutatio cœlorum bona est, & hanc facit immutabilis deus, qualē & nos
speramus, quando mortui resurgent incorrupti. Ait quidam ex ipsis cœlis, Paulus apostolus.
Et nos immutabimur, id est, impassibiles efficiemur. Hinc est illud in titulo psalmi quadragesi-
miquarti, In finem pro his, qui commutabuntur, subauditur, perfecta commutatione, quæ in fu-
turo erit, quando de tristitia in gaudium, de imperfecto ad perfectum conuertentur, quantum-
cunq; despicabiles, & contēptibiles in hoc mundo videantur. Non illis improperatur, aut im-
properabile est, imò promittitur, & in lætitia prædicatur, quia mutabuntur, quorum dominus
deus est. sed huic, qui suus deus est, improperabitur, quia mutabitur, additurq;, & pertrāsibit, &
corruet. Quòd si quis obijcit de cœlis iam dictis, quòd & ipsi pertransibunt, quia sic dictum
est. Ipsi peribunt, tu autem permanes, scire debet, quoniam perire illorū, hoc secundum carnē
ad tēpus interire est. Simulq; videat ordinē dictorū, quia spiritus iste primùm mutatur, & dein-
de pertransibit & corruet. cœli autē illi primū peribūt, & deinde tu domine mutabis eos, & mu-
tabuntur. Finis huius corruere est, quia vitio suo mutatus est. finis illorū mutari est, quia virtus,
id est, spes eorū in cœlis reposita est. Quousq; tandē pertransibit, vel quid pertransibit? Nu-
Numerus diab.666. merum suum pertransibit, quousq; expleat suū numerū pertransibit. Habet enim numerū suū,
& hic sapientia est, dicitur in Apocalypsi. Qui habet intellectū, computet numerū bestiæ. Nu-
Apoca.13. merus enim hominis est, & numerus eius sexcenti sexaginta sex. Numerus hominis senarius est,
quia sexta die homo factus est. Porrò, numerus septenarius quodāmodo numerus est dei, quia
die septimo requieuit. Omnis hominis numerus, qui ad requiem domini nō peruenit, qualibus
iuraui, inquit, in ira mea, si introibunt in requiē meā, omnium, inquā, qui creatura dei vel semeti-
psis abutuntur, & dilectionem creatoris non habent, vel qui creaturę potius q̃ creatori seruiūt,
numerus senarius est. At verò ipsi diabolo numerus iste triplicatus, imò ter decuplatus est,
quia numerus sexcenti sexagintasex. Quam ob causam? Nimirū quia iudiciū eius est triplex, ter-
Esaia.14. tiò iudicatus est, ita vt super illū loqui deceat maiestatē supernā. Ter iuraui in ira mea, si intra-
Genes.3. bit in requiem meam. Olim quippe de cœlo proiectus est propter superbiā, quia contra deū se
2.Thess.2. extulit. Deinde iudiciū maledictionis accepit in serpente, per quē hominem decepit. Tertiò iu-
Iob.40. dicij siue damnationis incremento feriendus est in illo quem ingressurus est homine peccati, fi-
Fortitudo diaboli non vera. lio perditionis. Illuc vsq; pertransibit, & tunc demum repleto numero suo, corruet ait, videli-
cet sicut ad B. Iob loquitur dominus, quia vidētibus cunctis præcipitabitur. Hæc est inquit
fortitudo dei sui, & hoc exprobrantis elogiū est, hæc est fortitudo, id est, talis est fortitudo e-
ius, vtiq; fallax fortitudo, vana fortitudo. Nunquid enim vera fortitudo est equitare, captiui-
tatem quasi hominum congregare, de regibus triumphare, & tyrānos ei ridiculos esse, super
omnem munitionē ridere, cōportando aggerē, & capiendo eā, & tunc mutari, ac pertransire &
Matth.25. corruere. Non est hæc fortitudo vera imò arrogantia cæca. nō alta omnipotentia, imò tumida
2.Thess.2. impotentia. Attamen ille interim, antequā corruat vel præcipitetur (vt iam dictū est) in ignem
Ezech.29. æternū, qui paratus est ei & angelis eius, fortis sibi videtur, quia quippiam posse putatur. fortis
(inquam) & deus, extollēs se supra omne, quod dicitur deus, aut quod colitur deus (vt iā supra
dictū est) suus, & vt dicit ipse à semetipso factus. Quapropter iudex verbū dei nouissima illum
dictione irridēdo denotauit. Cum enim dixisset: Hęc est fortitudo eius, subiūxit, dei sui, hoc est,
qui semetipsum fecit, sicut sibi arrogare præsumpsit. Sed id iā superius ex ꝓpheta Ezechiele de-
monstratū est. Iam ergo his pertractatis, audiamus quid sequatur. [Nunquid nō tu, à principio ,,
dn̄e deus meus, sancte meus, & nō moriemur? Domine in iudiciū posuisti eū, & fortē vt corripe- ,,
res fundasti eū.] Hæc & cætera vsq; ad id, Super custodiā meā stabo, & figā gradū super mu-
nitionem, & contemplabor, vt videā quid dicatur mihi, & quid respondeam ad arguentē me.
Propheta in suimet persona loquitur, statim quippe subiungit, & respōdit ad me dn̄s, & dixit,

Scribe

Scribe visum, & explana eum super tabulas, & percurrat qui legerit eum, quia adhuc visus procul, & apparebit in finem, non mentietur. Si moram fecerit, expecta eum, quia veniens veniet, & non tardabit. Hæc ergo, nunquid non tu à principio domine deus meus, & non moriemur. domine in iudicium posuisti eum, & fortem vt corriperes, fundasti eum. Hæc (inquã) reddidit ad ea quæ audierat intus, quæ audierat in spiritu. Audierat personã Christi filij hominis, filii dei, primum ex infirmitate, in qua dereliquit eum deus, dicentẽ: Vsquequo domine clamabo, & non exaudies, &c. vsq; ad id, tunc mutabitur spiritus, & pertransibit, & corruet. Hæc est fortitudo eius dei sui. Ad illa duo, quorum alterũ infirmitatis, hæc duo reddidit propheta fidelis. Nam quod ait: Nunquid non tu à principio domine deus meus, sancte meus, & non moriemur, pulchrè hic intelligitur, vt sit vox fidei & confessionis, vox pietatis & animi compatientis, animi inclinati & proni ad agoniam, filius filii hominis in passione agonizantis, vbi & apparuit illi angelus de cœlo confortans eum, & prolixius orantem. factusq; erat sudor eius, sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. Loquitur ergo ad eum taliter, vti quemq; nostrũ loqui vult ipse qui per eum loquitur spiritus sanctus, quoties agoniæ siue passionis illius commemorationẽ facimus, eũq; propter nos in cruce pendentem memori mente contemplamur. Est nanq; in his verbis confessio veritatis, non quomodocunq; sed confessio cum admiratione, admiratio cum cõfessione. Nũquid (ait) non tu eras à principio domine deus meus, sancte meus? Nonne tu es verbum, quod eras in principio apud deum, & deus verbum, & verbum caro factum, & propter hoc quia tu mortuus es, fiet nobis, quòd non moriemur? Verè à principio, nam & alia scriptura dicit, cuius quoq; Apostolus ad Hebræos pro tua persona meminit. Et tu (inquiens) in principio domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestimentum veterascent, & velut amictum mutabis eos, & mutabuntur. tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Confortare igitur domine meus, sancte meus, quia non ad insipientiam tibi, quòd videtur te dereliquisse deus, imò ad magnam sapientiam, magnus enim erit mortis tuæ fructus, quia non moriemur, quia & si peribunt cœli, id est, sancti morte carnis, tu primus resumpta carne permanebis, eosq; veterascentes sicut vestimentũ, pro cõditione mortalitatis, tu velut amictũ mutabis vera resurrectiõe eiusdẽ carnis, & mutabũtur, ita vt iã ex eo semper in æternũ incorruptibiles & impassibiles sint.

Vera cõfessio de Christo.
Lucæ. 22.
Psal. 101.
Hebr. 1.

Porrò hoc alterum, quod continuò subiungit, Domine in iudicium posuisti eum, & fortem vt corriperes, fundasti eum, viuenti ex virtute dei dignè dicit eidem Christo domino. Cuius infirmitas ex nobis sumpta pertransiit. Nam in iudiciũ posuisti eũ, fortẽ vt corriperes fundasti eum, quem putamus, nisi illum risorem diabolum, de quo nunc dicentẽ, audiebas eundem dominum. De regibus ipse triumphabit & tyranni ridiculi eius erunt, ipse super omnẽ munitionẽ ridebit, & comportabit aggerem, & capiet eã, tunc mutabitur spiritus, & pertransibit, & corruet, hæc est fortitudo eius dei sui? Eum (inquit) domine in iudiciũ posuisti, eum vt corriperes, fortem fundasti, videlicet secundum similitudinẽ Pharaonis, cui dixisti, Idcirco autem posui te, vt ostendam in te fortitudinem meam, & narretur nomẽ meum in omni terra. Ergo nõ solum eum, sed maximè eum domine posuisti in iudiciũ, vt ostenderes in eum fortitudinẽ tuam, & vt cognosceretur nomen tuũ, nõ tantùm in omni terra, verùm & in omni cœlo & in omni terra. Vbi posuisti, vel in quo fundasti eũ? Non enim suspicandũ nobis est, quod tuũ ponere, hoc sit malũ facere. quòd tuũ fundare, hoc sit velle superbũ esse. Non ita posuisti eum, nõ ita fortẽ fundasti eum, sed nec quempiã malorũ siue fortium hominũ. Vtiq; nõ Pharaonem, non Assur, siue Nabuchodonosor, non Aman superbissimũ, non Antiochũ, siue Herodem fecisti malũ, vel voluisti esse superbũ. sed cũ essent mali atq; superbi, posuisti illos in sublimi, & hoc in iudiciũ. fundasti eos fortes, & hoc ad corripiendũ. Oportet enim notũ esse, qui ad hoc corripitur, vt eius exemplo cæteri corrigantur siue erudiantur. Vbi ergo posuisti eum in iudiciũ, vbi fortẽ fundasti eum ad corripiendũ? In monte sancto dei, quemadmodũ apud Ezechielẽ ipse dicis. Tu Cherub extentus & protegens, & posui te in monte sancto dei. In medio lapidũ ignitorũ ambulasti, perfectus in viis tuis, à die conditionis tuæ, donec inuenta est iniquitas in te. Sciebas qualis esset, & quia sciebas quòd corripere volebas, idcirco illic eum ponebas, vt primùm fieret notus, & tunc demùm corriperetur. nisi enim fuisset notus, nõ tam multi exemplo eius erudirent, quemadmodum & de Pharaone dici conuenit, quia nisi in regnũ fuisset eleuatus, nos hodie neq; ipsum, neq; correptionẽ, qua correptus est, tam bene sciremus. Ibi posuisti eum in suũ ipsius iudicium, ibi fortẽ fundasti eum, fortẽ (inquã) quasi cedrum, validum habentẽ radicis suæ fundamentum. Non solummodo fortẽ, verumetiã pulchrũ & magnũ. Nam itidẽ apud Ezechielẽ dicis de illo, domine deus, ecce Assur quasi cedrus in Libano, pulcher ramis & frondibus nemorosus, excelsusq; altitudine, & inter condensas frondes eleuatum est cacumẽ eius. Omne lignũ paradisi dei nõ est assimilatũ illi, & pulchritudini eius, quoniã speciosum feci eũ. Non igitur reprehendendũ, imò laude dignũ, quia iustũ est, quod nũc dicis, tũc mutabit spiritus, & pertransibit, & corruet. Sed nec illud reprehẽdere ausim, quòd inter cætera suæ tyrãnidis opera, quæ agendo in hoc mundo

Domine in iudiciũ posuisti eum.
Exodi 9.
Ezech. 28.
Qualẽ creauit deus diabolum.
Ezech. 31.

tyrannizat,& ſuper omnem munitionem ridet, maximè ſuper munitionem meam ſuper gentem meam, ſuper templum & ciuitatem Hieroſolymam ridebit & comportabit aggerem, &
capiet eam. Nec illud (inquam) reprehendo, imò hoc dico. [Mundi ſunt oculi tui, ne videas »
Eſaia.5. malum, & reſpicere ad iniquitatem non poteris.] Econtra, immundi ſunt oculi iudicum per- »
uerſorum, & idcirco væ illis, quia vident malum, & ad iniquitatem reſpiciunt, dum dicunt malum bonum, & bonum malum. Iſta ratio vel ſola ſufficiẽs eſt, ſi quærã ego, ſi quærat alius quis,
cur illum tu ſuper munitionẽ, ſiue ciuitatẽ illã ridere, & eam capere permiſeris, cum gens tua
Luca.19. ſit, & locus tibi dicatus fuerit, cùmq; tu natura clemens ſis, præſertim cum tu videns ciuitatem
illam, & illum diaboli riſum perſpiciẽs imminere, fleueris ſuper illam. Si quis (inquam) quærat,
cur ita ſit, iſta ratio ſiue reſponſio ſufficiens eſt, vel mihi vel cuilibet alij. Exempli gratia, Apo-
Roma.9. ſtolo Paulo dicenti. Veritatem dico in Chriſto, non mentior, teſtimoniũ mihi perhibente conſcientia mea, in ſpiritu ſancto, quoniam triſtitia eſt mihi magna, & continuus dolor cordi meo
pro fratribus meis, qui ſunt cognati mei ſecundum carnem, qui ſunt Iſraelitæ, & cætera. Rationem huiuſmodi debet admittere dolor, vt dicat: Mundi ſunt oculi tui, ne videas malũ, & reſpicere ad iniquitatem non poteris, quod eſt dicere, Non poteris fauere facientibus malũ, facientibus iniquitatem, quãuis cognati tui ſint ſecundũ carnẽ, ſicut & noſtri cognati ſunt cognati
prophetarum & apoſtolorum, triſtitiam magnam & dolorem continuũ pro illis habentium.
Quod dicimus hic reſpicere ad iniquitatem non poteris, tu confirmas euangelio, cum dicis:
Iohan.5. Non poſſum ego à meipſo facere quicquã, ſed ſicut audio, iudico. Præmiſeras nãq;, in iudicio tuo nullam eſſe acceptionem perſonæ, dicendo. Et procedent qui bona fecerunt in reſurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt, in reſurrectionem iudicij. & ſubaudiẽdum eſt, abſq; diſtinctione Iudæi & Græci.

FINIS LIBRI PRIMI.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS, IN ABACVC PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER SECVNDVS.

Nihil iniuſtum à deo petendum. Geneſ.18.

LOQVENTEM ad deum hominẽ, & volentẽ, vt tanta maieſtas voluntatem eius faciat, oportet aliquid veræ fortitudinis habere. i. iuſtitiæ, vt ſcilicet nihil eorũ petat, quæ iuſto deo facere nõ cõuenit, nec ita velit eũ eſſe miſericordiæ memorẽ, vt obliuiſcatur iudicij. Sic Abrahã cum deo ratiocinari potuit, cũ eſſet ipſe, vt fatebat', puluis & cinis. quia videlicet vltra id quod iuſtũ erat loqui nõ addidit, interpellans pro Sodomis. Non enim iuſtum erat apud deum, illos reſeruari, ſi in tanta multitudine non inuenirentur ſaltẽ decẽ iuſti.
Geneſ.32. Sic Iacob cum deo luctari potuit, & eſſe vel dici contra deum fortis, quia luctando nihil iniuſtũ extorquere voluit, imò eſuriens & ſitiens iniuſtitiã, benedictionẽ flagitabat, qua ſperabat iuſti-
Exodi.38. ficari. Sic Moyſes deum dicentẽ. Dimitte me, tenere potuit, quia non exigebat ab eo, quod iniuſtum eſſet, quatenus impunitos dimitteret authores peccati in reatu vituli, ſed vt ita iudicaret vel puniret illos, quatenus ipſe nihilominus verax permaneret & iuſtus, in eo quod Abrahæ promiſit, & repromittendo iurauit. Sic & iſte ſecundũ nomẽ Abacuc, quod interpretatur luctator, luctari poteſt cũ deo, & loqui velut arguendo, quia nõ defendit impios vel iniuſtos ſuper quoſcũq; videbat riſum eſſe, permiſſum eſſe diabolo, ſed iuſtũ eſſe cõcedens ſuper illos iudiciũ,
Cur ſancti tantopere deſiderant ſecundum Chriſti aduentum. Apocal. 6. iuxta quod nouiſſimè dixit. Mundi ſunt oculi tui ne videas malum, & reſpicere ad iniquitatẽ non poteris, id ſolùm in ratione cum deo ponit, quod dum in ſeculo puniuntur iniuſti, ſicut per manum Romanorũ puniti ſunt impij Iudæi, multa etiã patiuntur iuſti tanquã iniuſti, agitante potentes huius ſeculi homines eodem illo ſpiritu, de quo ipſe dominus ſupra locutus, hoc ita in
cipit. [Quare non reſpicis ſuper iniqua agentes, & taces deuorante impio iuſtiorem ſe. Hæc »
& cætera quæ ſequuntur, ita tractare ingredimur, vt præ oculis habere velimus illud ſanctorum, quorum hic vnus eſt deſiderium deſiderantium eius, qui venturus eſt, & cui hic loquitur, aduentum ſecundum, qui cum venerit, iam & iniquo iniqua agere, & impio iuſtiorem ſe deuorare non licebit. Quid enim aliud iſte dicit & clamat, quàm dicunt & clamãt ſubtus altare animæ interfectorum, & propter verbum dei, & propter teſtimonium quod habent, clamantes voce magna, & dicẽtes. Vſquequo domine, ſanctus & verus nõ iudicas & vindicas ſanguinem noſtrum, de his, qui habitant in terra? Denique id quod dictum eſt illis, vt requieſcerent adhuc

tempus

tempus modicum, donec impleantur conserui eorũ & fratres eorũ. nonne simile est ei, quod responsum est huic. Apparebit in finem, & non mentietur. si moram fecerit, expecta eum, quia veniens veniet, & non tardabit? Igitur quoniã propheta est, non dubiũ, quin de regibus longè post futuris proloquitur, ad Christi venturi prospiciens tempora, sic istam querelam, quare nõ respicis super iniqua agentes, &c. perpendere dignum est, tanq̃ ingemiscẽtis, propter illas quas sancti & iusti passi sunt persecutiones siue pressuras, per idem illud bestiale imperium, sub quo & ipse Christus passus est, & in vindictam sanguinis eius accidit famosum illud excidium Hierosolymorum. Quare (inquit) non respicis super iniquè agentes, subauditur impiorum principes, per totum orbem leges impias, & iniquitatis edicta ponentes. & quare taces domine deuorante impio iustiorem se? Quos enim impius quilibet in hoc mundo princeps, diaboli satelles, vt fuit Nero, & post illum quàm plures, quos inquam non potuit pietate nudare, sibiq; confirmare, illos secundũ corpus proposita morte absorbuit, & hoc fuit impio deuorare iustiorẽ se, te
« tacente, te vindictam differente, cum clamet quotidie eorum sanguis ad te. [Et facies homines
« quasi pisces maris, & quasi reptile non habens principem.] Subaudiendum hic est, quare ita facies, quare ita fieri permittes? & quasi quis interroget, in quo fecerit homines quasi pisces ma-
« ris, & quasi reptile non habens principem, continuò subiunxit. [Totum in hamo subleuauit,
« traxit illum in sagena sua, & congregauit in rete suum.] Et est sensus, Quomodo pisces siue reptilia maris principem non habent, ita videntur homines nullam ex te habere prouisionẽ, nec per tuam regi prouidentiam, quia sicut hamus totum subleuat, sicut sagena, sicut rete totum circundat vel congregat, tam illud quod bonum, quàm illud quod in genere piscium est malum, sic ille impius in suam potestatem totum redigit, & quod bonum, & quod est in humano genere malũ, te tacente, te illum permittente in homines iustos desæuire, ita vt putentur deum non habere. Et hoc mirum, cum te habeant & sciant deum, & quotidie ad te clament, dicẽtes. Et propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum. Ne fortè dicant in gentibus, vbi est deus eorum. Vltio sanguinis seruorũ tuorum qui effusus est, introeat in conspectu tuo gemitus compeditorum. Tu interim taces, & illi impio totum in hamo subleuare, totum in sagena sua trahere, totum in rete suum contrahere licet, & cum sit impius, super omnes tam iustos
« quàm iniustos imperium obtinet, & deuorandi siue occidendi potestatem habet. [Super hoc
« lætabitur & exultabit, & propterea immolabit sagenæ suæ, & sacrificabit reti suo, quia in ipsis
« incrassata est pars eius, & cibus eius electus.] Non dubium aut ignotũ est, quin impius in magno imperio multum lætatus fuerit, & sperans in multitudine diuitiarum suarum, multum exultauerit, ita vt etiam dedignatus humanam conditionem, deum se appellari maluerit & iusserit, quod exempli gratia de Gaio dicere possumus, vt Iosephus quoq; scribit. Procedente (inquit) tempore magnitudine dignitatis eleuatus, humanũ perdidit intellectum, & sese volebat diuinitati videri consimilem, diuinitatem quæ vera est inhonorans. Nam simulachrum suum iussit erigi Hierosolymis in templo dei, renitentibus Iudæis, eosq; volẽtes pugna superatos cogi. Igitur super hoc (inquit) lætabitur & exultabit. Nimirũ lætitia inepta, exultatione fallaci. Equidem non omnis impius eiusmodi sic lætabitur, aut tantum exultabit vt sibi videatur deus, aut pro deo velit haberi, sed faciet quod sequitur. Propterea immolabit sagenæ suæ, & sacrificabit reti suo. Quid est sagena impij, & quid rete eius? Nimirũ cum & aliud quid possit intelligi, maximè aurũ & argentũ eius sagena est & rete eius. Nam de nulla re magis impius præualet, quàm si aurum vel argentũ copiosum habet. Eiusmodi sagena libenter includũtur, & ad huiusmodi rete volentes cupidi homines congregantur, & beatum dicunt impiũ, cuius hæc sunt, & eum vltrò sequuntur, eiusq; imperium subiectis manibus amplectuntur. Hoc sciẽs quidam ex eiusmodi Antonius ex Cleopatra malè famosus, cũ Actium sibi vt classem constitueret, aduenisset, & prope tertiam partẽ remigum fame absumptam offendisset, nihil motus. Remi (inquit) modò salui sint, nam remiges nõ deerunt, quoadusq; Græcia homines habuerit. Ceperat enim Artabanen Armeniæ regem, quem & argentea catena vinctum ad confessionem thesaurorum regiorum coegerat. Quibus ablatis, nimirum quasi sagena grandi & reti magno instructus, orientem pariter & occidentem, totũ deniq; Romanum imperium includere & ad se trahere properauit, captus ipse sagena diaboli, scilicet amoribus iam dictæ Cleopatræ reginæ Aegypti. Itaque quia & vera est sapientis sententia dicentis: Pecuniæ obediũt omnia, rectè dixerim, quia sagena & rete impij aurũ & argentum ipsius est. Porrò de auro & de argento nonne sibi deos fecit, nõne simulachra operatus est, & ipsis sacrificauit? Imò & subditos sibi populos ad sacrificandum inuitauit, adorare coegit, & nolentem hoc facere, solius creatoris adoratorem occidit, atq; ita iuxta querelam huius, iustiorem se impius deuorauit. Igitur reuera sagenæ suæ immolauit, & reti suo sacrificauit. Quam ob causam? Quia in ipso (inquit) incrassata est pars eius, & cibus eius electus. In auro nanq; & in argento (sicut iam dictum est) omnino sperauit, & fecit de hominibus quod voluit, & inter homines gloriam acquisiuit, potentiã obtinuit, honorẽ assecutus est, voluptates suas expleuit, quibus rebus affluere, vtiq; fuit partem eius

CC iiii incrassari.

Obiectio cõtra dei prouidentiam.

Psal. 78.

Iosephus antiqu. lib. 28 cap. 16.

Exod. 10.

Reti suo sacrificauit.

incrassaci. Multos etiam ex eis qui celigiosi esse videbantur, eadem sagena sua, vel eodem ceci
suo irretiuit, sibiq; conformes fecit, quorum vel qualium cespectu nimirū rectè nunc dicitur, Ec
cibus eius electus. [Pcopter hoc ergo expandit sagenam suam, & lemper interficere gentes „
non cessat.] Idem videtur rrpecendo dixisse, expandit sagenā suam, quod ante dixerat, tcaxit „
Duæ sunt sagenę impij. illud in sagena sua. Veruntamen illud palam constac, quia duas impius habuit vel haber sage
nas, altecam qua volentes cepit populos & gentes, hæc est aurū & argentum (sicut iam dictum
est) alteram, qua inuitos quoq; constrinxit, & hæc est omne iniquarum legum eius edictū, quod
per totum orbē expandit, præcipiendo cunctos interfici, qui noilent sacrificare sagenæ, & reti
eius, argento & auro eius, aureis & argenteis simulachris eius, vt iam dictum est. Vndè proti-
Primū idololatrię edictum. nus sequituc. Er sempec interficere gentes non cessat. Deniq; hæc summa est querelę huius causa
quòd iustorum sanguinē impius fundendo, iustiorem se deuorat. Pclmus ita fecisse legitur Na
buchodonosor. Nam ante illum, & si fuerunc qui auro & argento sacrificarenc, nullus tamē fu-
isse legitur, qui taliter expanderet sagenam suam, vt de intecficiendis gentibus daret legē qui
sacrificace nollent. Ille ta iter expandit. Vobis dicitur populis, tribubus, & linguis. In hora qua
audieritis sonitum cubæ & fistulæ & citharæ, sambuci, psalteciī & symphoniæ, & vniuersi ge-
neris musicorum, cadrnces adocate statuam auceam, quam constituit Nabuchodonosor cex.
Danie.2. Si quis autem non proscatus adocauerit, eadē hora mittatur in focnacem ignis ardentis. Equi-
dem ibi tacere visus est dominus, deuocante impio iustiocem se, sed non vsquequaq;. Nam per-
misit quidem, mitti in ignem tres pueros, vtique iustiores illo impio, sed cum tces fuissent im-
raissi, quatuor deambulabant soluti per medium ignis, & species quarti, aic ipse qui vidit, simi-
lis est filio dei, sed quanta extunc futura erat, & facta est pro eadem causa deuoratio iustorum,
interfectio gentium? Proinde non solus iste clamat ad deum, dicens: quace nō respicis, & cæteca
Apoc.6. quæ hactenus dicta sunc, sed & omnes sancti, omnes iusti, taliter deuorati clamant, & dicunt
voce magna. Vsquequo domine sanctus verus non iudicas & vindicas sanguinem nostcum, de
his qui habitant in terra. Nec solæ clamant illorum animæ in illo seculo, verùm & cum illis &
CAP.II. propter illos ad ipsum clamat ecclesia viuentium in præsenti seculo, desiderans iudicis & sal-
uatoris aduentū, qui iustum de omnibus factucus est iudicium. Sequituc. [Super custodiā meā „
stabo, & figam gradum super munitionem, & contemplabor vt videam quid dicatuc mihi, & „
Esaiæ.21. quid respondeam ad arguentem me.] Tale quid & Esaias loquitur. Super speculā domini ego „
sum, iugitec stans per diem. & supec custodiam meam ego sum stans totis noctibus. Et ceuera
qui ad deum loquitur, & rationem postulat de iudiciis eius, oportet vt supca custodiam suam
Eccles.5. stet, & gradum figat supec munitionē, ne forrè labatuc in sermone spiritus eius, aut supca quàm
expedit, quippiam loquatuc. Nc temerè (inquit Ecclesiastes) quid loquaris, neq; cor tuū sit ve-
Humilitas est custodia virtutum. lox ad proferendum sermonē coram deo. Deus enim in cœlo, & tu super terram, idcirco sint
pauci sermones tui. Stabo ergo (inquit) super custodiam meam, & figam gradum super muni-
tionem. Quæ autem illa custodia, vel quid est illa munitio? Nimirum vera mentis humilitas.
Illa nāq; virtus munitio firma, virtutumq; omnium fida est custodia. Nec facilè quis locū alium
petram ve aliam reperire poruerit, de quo Moyses saltem posteriora dei dignus videre fuerit
Exodi.33. dicentis sibi. Ecce est apud me locus, stabis supra petram. Cumq; transibit gloria mea, ponam
te in foramine petræ, &c. Deniq; locum illum non quidem illic nominatum inuenis, sed eiusdē
Psal.105. dei spiritus cum apud Psalmistam pulchrè & magnificè nominauit, id est, nimiam mentis hu-
militatem. Ait enim. Ec dixit vt disperderet eos, si nō Moyses electus eius stetisset in confracti-
one in conspectu eius. Nunc talē locum, id est, confractionē, nimiam (vt iam dictum est) mentis
Matt.11. humilitatem esse, apud se testatur ipse, dum dicit: Discite à me, quia mitis sum & humilis cocde.
Sciens igitur, & iste tutam esse firmitatem eiusmodi loci, & quòd exinde optimum sit cū deo
luctari, super custodiam (inquit) meam stabo, & figam gradum super munitionem, & contem
plabor, vt videam quid dicatur mihi, & quid respondeam ad arguentē me. Quemadmodum
iam dictus Moyses eodem loco posteriora dei cōtemplatus est, vt videret quid diceretur sibi,
& quid responderet ad arguentē se & dicentem, vade, descende, peccauit populus tuus, quem
eduxisti de terca Aegypti, &c. Deniq; & iste cōtemplatus est fortiter fixo gradu, ne veniret sibi
pes supecbiæ, & vidit quid diceretur sibi, & quid cesponderec ad arguentē se, id est, timore san-
cto, timore bono & necessario prementem se. Sequitur enim. [Et respondebit ad me dominus „
& dixit. Scribe visum, & explana eum super tabulas, & percurrat qui legerit eum, quia abhuc „
visus procul, & appacebit in finem, & nō mentietur, si mocam fecerit, expecta eum, quia veniēs „
veniet, & non tardabit.] Hæc, & cætera quæ sequuntuc, dicta sunc ei, veluti attendebat, dicēs. „
Ec contemplabor, vt videam quid dicatur mihi. Post hæc semet inuenisse ostendit, quid respō-
derer ad acguencem se. Domine (inquiens) audiui auditionē tuā & timui, &c. Igitur quia fortiter
stabat, & in exigendo fortis erat, vidit illud, quod vt videcet contemplabatuc. Ait enim. Et
cespondit ad me dominus, id est, ostendit mihi, & vidi oculo prophetali, quis finis futucus esset
iniqua agentium, & quomodo haberet loqui & iudicarc ipse, qui nunc videtuc tacere, deuorāte
impio

impio iustiorem se. Et deinde vt alij quoq; sperare scirent, dixit mihi, scribe visum, id est, scribe
quod vidisti, scribe quod respondi tibi, scribe (inquam) visum, & nõ in obscuro siue occulto, sed
explana eum super tabulas, id est, plano sermone & manifesto, vt percurrat qui legerit eum,
nihilo eius offendente intellectum, hoc modo. Quia adhue visus procul, & apparebit in finem,
& non mentietur, si moram fecerit expecta eum, quia veniens veniet, & non tardabit. Quid *Baruch. 3.*
enim hic nõ planum & apertum ad intelligendum? Adhuc (inquit) procul est visus, id est, non *Actor. 1.*
statim veniet ipse in terra visus, & cum hominibus conuersatus, abijt procul, ascendit in cœlũ,
dicentibus angelis, sic veniet quemadmodum vidistis eum ascendentem in cœlum. Procul est
adhuc, procul abijt, quia acceptus est in cœlum. Apparebit autem in finem, & non mentietur,
subauditur de omnibus quæ locutus est, dum cum hominibus conuersaretur. Exempli gratia, *Lucæ. 21.*
Virtutes (ait) cœlorum mouebuntur, & tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum *Matth. 26.*
potestate magna & maiestate, siue & videbitis filium hominis sedentẽ à dextris virtutis, & ve-
nientem in nubibus cœli, & his similia. Ita venientem quisquis eum videre desiderat, & præsen
tem quoq; vitam fastidit, in qua non potest eum videre, dicitq; cum Apostolo, cupio dissolui *Philip. 1.*
& esse cum Christo. Quisquis ille est, & hoc audiat, & hoc sibi dictum esse sciat. Si morã fecerit, *Marci. vlt.*
expecta eum, quia veniens veniet, id est, certissimè veniet, & cum venerit, non tanquam tardus
aderit, sed totum præteritum tempus videbitur fuisse, vt verè est, nimis veritatis. Interim do-
nec appareat in finem, prædicabitur euangelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus
fuerit, saluus erit, Qui verò nõ crediderit, condemnabitur. Hoc est, quod continuò sequitur.
“ [Ecce qui incredulus est, nõ erit recta anima eius in semetipso. Iustus autem in fide sua viuet.] *Roma. 1.*
Ecce apparebit, id est, citò apparebit, & qui nõ credit euangelio eius, etiam si multum operetur,
non erit recta, id est, condemnabitur anima eius, sicut vera & manifesta ratione testatur Apo
stolus, hoc breui testimonio taliter. Iustitia enim dei in eo videlicet euangelio reuelatur, ex fide
in fidem, sicut scriptum est, iustus autem ex fide viuit. Et alibi: Sine fide, impossibile est placere *Hebr. 11.*
deo. Et quis est incredulus, nisi superbus? Superbia namq; incredulitatis causa efficiens est. Vndè
& protinus subditur. [Et quomodo vinum potantem decipit, sic erit vir superbus, & nõ de-
“ corabitur, qui dilatauit quasi infernus animam suam, & ipse quasi mors non adimplebitur, &
“ congregabit ad se omnes gentes, & coaceruabit ad se omnes populos.] Ergo superbia ma-
“ gna est ebrietas, & ita mentem subuertit, vimq; omnem debilitat sensus atq; rationis, vt quod *Iohan. 5.*
audit discernere nõ possit. Hoc ipsum dominus in euangelio cõfirmat verbis huiusmodi. Quo-
modo potestis vos credere, qui gloriã ab inuicem accipitis, & gloriam quæ à solo deo est non
quæritis. Qui gloriam ab inuicem dixit recipitis, pro eo vt diceret, qui superbi estis. Pulcherri-
mè asperitatem dictionis euitauit, & sensum non præteriuit. Vndè si quis requisitus, quid sit su *Quid est*
perbire, respondeat, gloriam ab inuicem accipere, nimirum vera & pulchra atq; irrefragabili *superbus.*
vsus est diffinitione. Porrò sensus dicti huius, quod est gloriã accipere, verbis amplificatur præ
sentibus, qui dilatauit quasi infernus animam suam, videlicet semper maiora ambiens, & ipse
quasi mors non adimpletur, subauditur pecuniis, & congregabit ad se omnes gentes, & coacer
uabit ad se omnes populos, vt fecit suo tẽpore Nabuchodonosor, suo tẽpore magnus Alexan
der, suo tempore Roma, quæ (vt superius dictum est) altera fuit Babylonia. Omnes regnorum
illorum cupidi & ambitiosi homines, nonne gloriam ab inuicẽ accipiebant, & pro acceptione
gloriæ, vt alter alteri gloriam raperet, in inuicẽ tuebant? Reuera quomodo vinum potantem
decipit, sic eiusmodi homines spiritu superbiæ decepti fuerunt & sunt, nec ornamento fidei de-
corari sunt, sed nudi sunt, humilitatem crucis abhorrentes, vtpote cõtrariam spiritui superbiæ,
quo inebriati vel decepti sunt. Quid erit de illis, quando iste in finem apparebit? Imò vt singu
lari numero propositum sequamur capitulũ, quomodo iudicabitur vir superbus, & quomodo
“ non decorabitur? Ait. [Nunquid non omnes isti super eum parabolam sument, & loquelam
“ ænigmatum eius? Et dicetur. Væ ei qui multiplicat non sua vsquequo, & aggrauat cõtra se dẽ
“ sum lutum. Nunquid non repentè consurgent qui mordeant te, & suscitabunt te, lacerãtes te,
“ & eris in rapinam eis? Quia tu spoliasti gentes multas, & spoliabũt te omnes qui reliqui fuerint
“ ex populis, propter sanguinem hominis, & iniquitatem terræ ciuitatis & omnium habitantiũ
“ in ea] Interrogando acrius affirmat dum dicit. Nunquid non omnes isti, subaudit populi siue *Reliqui vo*
reliqui de omnibus populis, super eum parabolam sument, &c. Solet autẽ scriptura sacra re- *cãtur iusti.*
liquos siue residuos appellare iustos siue electos, vt illic. Et erit omnis qui relictus fuerit in Siõ, *Esaiæ. 40.*
& residuus in Hierusalem, sanctus vocabitur, omnis qui scriptus est in vita in Hierusalem. Et *Ibidem. 37.*
alibi. Et mittet id quod saluatum fuerit de domo Iuda, & quod reliquum est de Israel, radicem
deorsum faciet, & fructum faciet sursum, quia de Hierusalem exibunt reliquiæ, & saluatio de
monte Sion. Ergo & hic omnes istos, de quibus dicit, quia tu spoliasti gentes multas, spoliabũt
te omnes, qui reliqui fuerint de populis, rectè sanctos vel iustos intelligimus, qui superfuerunt
vel superiunt, quos supradictus vir superbus, dilatatã habens animam suam quasi infernum, &
quasi mortem deuorare, id est, ad consensum animæ vel voluntatis suæ pertrahere nõ potuit.
quamuis

quamuis igne, ferro, fame, bestijs, & omnium tormentorum genere ad hoc certauerit, & labo-
Daniel.3. rauerit, quod (vt superius iam dictum) primus ille Nabuchodonosor inchoauit, quando po-
pulis, tribubus, & linguis, quas ad se congregauerat, atque coaceruauerat, pœnam edixit. Si quis
(inquiens) non prostratus adorauerit statuam, eadem hora mittetur in fornacẽ ignis ardentis.
Quanta similia, imò maiora fecit, maior vtique alterius Babylonis, id est, Romæ potẽtia? Quo-
modo gentes omnes ad se congregauit, & populos omnes ad se coaceruauit, & quantis mor-
tibus propositis exterminare voluit hunc visum de memoria hominum, de quo nunc dicitur.
Et apparebit in finẽ, & nõ mentietur? Equidẽ vir superbus, vtputa Nero, siue Decius, aut certè
Psal.123. ipse diabolus, qui per eos ministerium iniquitatis operabatur, quasi mors, & quasi infernus di-
latatus, omnes omnino gentes, quantum in se fuit, deuorauit. Sed reliqui sunt, & erunt aliqui,
qui & admirantes euentus sui felicitatem, euasionis suæ beatitudinẽ, & respicientes vndè euase-
Sapien.3. rint, exclamant, & dicunt vniuersi. Nisi quia dominus erat in nobis, dicat nunc Israel, nisi quia
Ibidem.5. dominus erat in nobis. Cum exurgerent homines in nos, forsitan viuos deglutissent nos, &c.
Nunquid non omnes isti super eum, scilicet virum superbum, imò super ipsum diabolũ, & su
per vniuersitatem omnium, quorum caput est superbiæ filiorum parabolam sument, & loque
lam ænigmatum eius? Iudicabunt enim sancti nationes, & dominabuntur populis, siue vt ali-
Parabola bi scriptum est. Stabunt in magna constantia aduersus eos, qui se angustiauerunt, & qui abstu-
sancta scri lerunt labores illorum. Quomodo isti sument parabolã, & dominabuntur populis, siue vt quid
ptura dici est ista parabola, & quid ænigma eius? Parabola sancta prophetica, siue legalis scriptura est,
tur. quia videlicet tota ferè, vel maxima parte parabolicis & ænigmaticis locutionibus plena est.
Parabola namque comparatio est ex rebus dissimilibus. Verbi gratia. Cum sermo dei vel sentẽ-
Psal.149. tia iudicialis gladio materiali comparatur, vt in psalmo, cum de istis reliquis, id est, de omni-
Iudic.14. bus sanctis canimus. Exultationes dei in gutture eorũ, & gladii ancipites in manibus eorũ, &c.
vsque. Vt faciant in eis iudicium conscriptum. Porrò, ænigma propositio est obscura, quę nõ
facilè intelligitur, nisi aperiatur, vt est illud: De comedente exiuit cibus, & de forti egressa est
dulcedo. Et huiusmodi locutiones passim in scripturis inueniuntur, & valent, nõ solùm ad oc
Prouer.2. cultandas porcis margaritas, verùm & ad hoc, vt in eorum difficultatibus bona exerceantur
ingenia. Audiens enim Sapiens sapiẽtior erit, & intelligens gubernacula possidebit. Animad
uertet parabolam, & interpretationem, verba sapientium, & ænigmata eorum. Igitur sument
super eum (ait) parabolam & loquelam ænigmatum eius, id est, adimplebunt scripturã, & ma-
nifestas facient obscuritates eius, quæ difficile & à paucis vix intelliguntur, nisi prius eueniant
Densum lu ea, quæ in ipsis significantur, atque ita rerum euentu dicta, quæ obscura erant aperiantur. Ac si
tum multæ quæreres, cuiusmodi sit illa locutio, quam parabolam vocet, statim subiungit: Et dicetur. Væ
diuitiæ. ei qui multiplicat non sua vsquequo, & aggrauat contra se deorsum lutum. Hoc namque para-
bolicum est, quod multiplicatas diuitias densum lutum appellauit. Itidem & illud, quod sub-
iungit. Nunquid non repentè consurgẽt, qui mordeant te, & suscitabunt lacerantes te, & eris
in rapinam eis, parabolica siue ænigmatica sunt, quia videlicet isti reliqui, de quibus nunc ser-
mo, scilicet omnes sancti vel iusti, nequaquam vt litera sonat, dentibus mordere aut lacerare,
ac manibus rapere consueuerunt. Sciendum quoque, quia dicetur quidem tunc, sed non incipiet
Roma.1. dici, tunc tale quid, quando apparebit in finem, quando veniens veniet iudicaturus, qui hinc
Quomodo abiit iudicatus. Iam enim dici cœptum est, ex quo ille abiit, iubens euangelium omni creaturę
mordent & prædicari. Dici cœptum est. Væ ei, qui multiplicat non sua vsquequo aggrauat contra se den-
lacerant san sum lutum, ab initio prædicationis euangelii in quo reuelabitur (ait Apostolus) ira dei de cœ-
cti. lo super omnem impietatẽ & iustitiam hominum, dicetur tunc in finem eidẽ væ, taliter vt eat
Actor.10. in ignem æternum. Itidem fieri cœptũ est per euangelium, vt repentè isti reliqui consurgerẽt,
Psal.149. & morderent impium, & suscitarentur lacerantes eum, essetque eis in rapinam, taliter vt multos
ab illo separarent, quod est mordere & manducare, iuxta quod Petro dictum est. Macta & mã
duca. Fiet autem in finẽ taliter, vt gladius exeat de ore illorum, vt sint gladii ancipites in ma-
nibus eorum, ad faciendam in eo vindictam, siue iudicium cõscriptum. Nam quod multos ab
Iob.40. impietate conuertere, hic sit corpus impii mordere & lacerare, ex eo quoque comprobatur, quod
ad beatum Iob dominus loquitur. Concident eum amici, diuident illum negociatores, & nũ-
quid implebis sagenas pelle eius, & gurgustium piscium capite illius, subauditur, vt ego. Hoc
Cant.4. fit nunc in bonum illorum, quos dentes isti, quales demonstrantur in Canticis, dicendo ad ami
cam, scilicet ecclesiam. Dentes tui, sicut grex tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro, quos (in-
quam) dentes, id est, apostoli, siue prædicatores, qui hic reliqui dicuntur, quasi manducando in
Spoliatio corpus suum traducunt, tunc autem id quod sequitur, fiet in malum eiusdẽ impii, qui malo suo
pessima. repulit appetitum dentium istorum. Quia tu spoliasti gentes multas, spoliabunt te omnes,
Exodi.32. qui reliqui fuerint de populis. Cum spoliationes multis fiant, ille modus omnium pessimus
est, quo gens aut populus, siue homo quilibet vnius dei creatoris sui honore spoliatur, & tunc
verè est nudus. Hinc est illud in Exodo. Videns ergo Moyses populum, quod esset nudatus,
spoliauerat

ſpoliauerat enim eum Aaron propter ignominiam ſordis, & inter hoſtes nudum cõſtituerat.
Ignominiam ſordis, reatum dicit vituli, quem fecerãt, & quo facto, auxilio & gratia denudati
erãt. Hoc modo quot gentes, quot populos ſpoliauit hic impius, in quẽ hæc dicuntur? Igitur
quia ſpoliaſti gentes multas, id eſt, tam iniquis perſuaſionibus ſeparaſti à creatoris gratia, ſpo-
liabunt te iſti reliqui ex eis iudicando, vt tu, ſicut tuo creatore ornare noluiſti, ita nec in ipſa,
quam præoptaſti vlterius gloriari poſſis creatura dei. Additurq; adhuc. Propter ſanguinẽ ho-
minis, & iniquitatem terræ ciuitatis, & omnium habitantium in ea. Sanguis hominis homici-
dium eſt, & hoc profectò iniquitas eſt. Terra verò, cui poſſit iniquitas imputari, nimirũ nõ aliud, *Ciuitas Dei*
quàm homo eſt. Ciuitatis quoq; non aliud eſt, quàm habitantium in ea; quia videlicet nõ mu-
rorum, aut ædificiorum, ſiue lapidum ciuitatis, ſed hominum habitantium in ciuitate eſt vel
eſſe poteſt iniquitas. Videtur ergo hic eſſe tropus, qui à grammaticis græcè tautologia, latinè
quoq; eloquiũ dicitur, dum res vna pluribus verbis ſignificatur, ad hoc, vt veritas ſiue magni-
tudo rei ſplendidius producatur. Veruntamen & illud ſciendum, quia cum omne homicidiũ *Pſal. 45.*
ſit vel fuerit iniquitas huius impij, maximè ſanguis ciuitatis ad dei iniquitatem reputetur ei.
Ciuitas (inquam) dei, quod olim erat illa Hieruſalem, in qua ſola erat templũ domini, & nunc
eſt eccleſia catholica per orbẽ terrarum, de qua Pſalmiſta dicit: Fluminis impetus lætificat ci- *1. Petri. 5.*
uitatẽ dei. Illius ciuitatis ſanguinẽ fudit impius Nabuchodonoſor rex primæ Babylonis. Iſtius *Iudæi maxi-*
autẽ fundere cœpit impius Nero Imperator alterius Babylonis, de qua Petrus in epiſtola ſua. *mè ſpoliati*
Salutat vos (inquit) eccleſia, quę eſt in Babylone electa. Vna ex vtraq; ſecundum ſidem & ele- *propter ſan-*
ctionem ciuitatis facta eſt, & ſanguis huius ciuitatis dei, iniquitas eſt terræ Babylonicæ ciui- *guinẽ Chri-*
tatis diaboli. Inter omnem ſanguinẽ ſumma cauſa eſt ſanguis hominis vnius Ieſu Chriſti, quẽ *ſti.*
rectè hic intelligimus, dum dicit, propter ſanguinem hominis. & Iudæi, qui fuderunt illũ, pars
fuerunt & ſunt corporis impij, cui dicitur, ſpoliabunt te omnes qui reliqui fuerint de populis.
Denique & iſti maximè ſunt ſpoliati & ſpoliandi, maximè (inquam) & in primis, quemadmodũ
& apoſtolus dicit. Ira & indignatio, tribulatio & anguſtia in omnem animam hominis ope- *Roma. 2.*
rantis malum, Iudæi primùm & Græci. In quo primùm iſti iam ſpoliati ſunt? Nimirum in eo, *Ibidem. 9.*
quòd perdiderunt nõ ſolùm locum & gentem, verumetiam adoptionem filiorum, & gloriam,
& teſtamenta, & legiſlationem, & obſequium, & promiſſa, quæ ipſorũ erant, & ipſum Chriſtũ,
qui ex ipſis eſt ſecundũ carnem, qui eſt ſuper omnia deus benedictus in ſecula, Amen. Omni- *Gene. 27.*
bus bonis iam ſpoliauerunt eos, omnes qui reliqui ſunt de populis, ſecundũ ſpeciem Iacob, quẽ
deus dilexit, qui primogenitum Eſau ſpoliatũ veſtibus, valde bonis, quas Rebecca apud ſe do-
mi habebat, & induit eas. Sic iuſtè ſpoliati ſunt, qui pars (vt iam dictum eſt) fuerunt & ſunt cor-
poris impij, qui gentes multas ſpoliauit, maximè cultu vel cognitione creatoris, & iſti quantũ
in ipſis fuit, multo nequius ſpoliauerunt, quia Chriſtum, expectationem gentiũ, vt periret no- *Roma. 3.*
men eius, & neq; ipſi, neq; gentes eum haberent, interfecerunt. Igitur quoniam & hoc Apoſto-
lus dicit. Scimus quia quæcunq; lex loquitur, his qui in lege ſunt, loquitur. Præmiſerat autem
teſtimoniũ nõ de Moyſe, ſed de pſalmis. nõ dubitemus, & iſta, quæ hic loquitur lex, id eſt, ſcri-
" ptura ſacra, his qui in lege ſunt, eam loqui, & declamare in omnem animam hominis operãtis
" malum, primum Iudæi, deinde Græci, ſiue Gentilis. [Væ qui congregat auaritiã malam do-
mui ſuæ, vt ſit in excelſo nidus eius, & liberari ſe putat de manu mali.] Quiſnã ille eſt, qui cõ-
gregat, vel congregauit auaritiam malam domui ſuæ, magis quàm populus Iudaicus, cœtus
phariſaicus? Omnes (inquit Apoſtolus) declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt, de Pſalmo te-
ſtimonium hoc aſſumẽs, ſtatimq; ſubiungit, id quod ante diximus. Scimus autem quoniã quæ-
cunq; lex loquitur, his qui in lege ſunt loquitur. Igitur & iſtud primũ ei, qui in lege eſt vel erat, *Ibidem.*
dictũ hoc nõ dubitemus. Væ qui congregat auaritiam malã domui ſuæ, vt ſit in excelſo nidus *Pſal. 13.*
eius. Nam verè hoc fecit Iudæus. Equidem omnis impius auaritiam congregauit, & ob hoc vę
ei. & Iudæus autem auaritiam, non qualemcũq; ſed auaritiam malam congregauit, & idcirco
primum væ ei. Nam quid rogo eſt, quod dicit. auaritiam malam? Quis vnquam audiuit in ſcri-
pturis, auaritiam bonam, vt ex illius oppoſiti hic oportuerit dari vel apponi differentiam hu-
iuſcemodi, dicendo, auaritiam malam? Qualis ergo auaritia fuit, vel eſt Iudæi, vt rectè dicatur *Auaritia*
mala, & adiectio non ſit ſuperflua? Nimirũ talis, vt totus orbis audiuit, quia domũ dei, quæ do- *mala quid.*
mus erat vel eſſe debebat orationis, fecit ſpeluncã latronũ. & ipſum propterea, quia diſputabat *Matt. 21.*
contra auaritiam illorũ eandem, interfecit ſ domus dominum. Quàm mala fuit hęc auaritia, prę- *Iohan. 2.*
ſertim eorũ qui erant filij peregrinorũ, qui pauperes ſpiritu patres habuerunt. Equidem auari-
tia nuſquam bona, ſed ibi excellenter & nimis mala. Et cui vel quali domui ſuæ cõgregauit
auaritiam tam malã? Nimirum, quæ fuerat domus domini, quia per congregationem auari-
tiæ malæ, ſuam fecit illam domũ, imò ſpeluncam ſuam, ſpeluncã latronum, & ſuperbiæ ſuæ
malum, quam denotauit protinus, ſubiungendo, vt ſit nidus eius in excelſo. Auaritia nãq; ſine *Eccleſ. 10.*
ſuperbia nõ eſt. Vndè ſapientia cum dixiſſet. Auaro nihil eſſe ſceleſtius, ſtàtim ſubiũxit. Quid
ſuperbis terra & cinis? Bene ergo dixit: vt ſit in excelſo nidus eius, domũ ſuperbientis ſublan-

nans,

nans, vt nidum volucris, & liberari(inquit)se putat de manu mali,subauditur, pro altitudine illius nidi excelsi.Quod propheta alius prospiciens,Nolite ait considere in verbis mendacij,di-

Hiere.7. centes.Templū domini,templū domini,templū est domini,&c. Itemq; alius cum dixisset.Principes eius,videlicet Sion,siue Hierusalē, in muneribus iudicabāt, & sacerdotes eius in mercede docebant,& prophetæ eius in pecunia diuinabāt,protinus addidit. Et super dominū requiesce-

Mich.3. bant,dicentes Nunquid non dominus in medio nostrum?Non veniet super nos mala.Hoc nimirum idem est quod hic ait.Et liberari se putat de manu mali.Mox cōuersus ad eum,de quo loquebatur,taliter in eum inuehitur.[Cogitasti domui tuę confusionē,concidisti populos mul- »
tos,& peccauit anima tua,quia lapis de pariete clamabit,& lignū,quod inter iuncturas est ædi- »
ficiorum respondebit.] Reuera omnis auarus cogitauit,id est,cogitando auaritiam,acquisiuit »

Eccl.10. domui suæ confusionem, quæ confusio quanta sit, manifestè supra memorato sapientiæ loco

Duplex confusio domui Iudæorum. datur intelligi,vbi cum dixisset. Auaro nihil esse scelestius,quid superbit terra & cinis,&c.Ita demum intulit.Cum enim morietur homo,hæreditabit serpentes, & bestias,& vermes. Porrò Iudæus,qui,vt iam dictum est,auaritiam tam malam congregauit,dupliciter domui suæ con-

Mich.3. fusionem cogitauit,id est,acquisiuit.Primò illam,quam apud Prophetā alium,scilicet Michæā

Iohan.11. audire potuerat.Ille enim cum dixisset id quod ante memorauimus,& super dominū requiesce-bant,dicentes. Nunquid non dominus in medio nostrum,non venient super nos mala,statim intulit. Propter hoc causa vestri Sion quasi ager arabitur, & Hierusalem quasi aceruus lapidū erit,& mons templi in excelsa syluarum.Profectò huiusmodi confusionem illi domui maximè

Psal.13.25. Caiphas ille cogitauit,qui prophetauit,dicēs. Vos nescitis quicquam, nec cogitatis,quia expedit,vt vnus moriatur homo pro populo,& non tota gens pereat. Hoc nanq; dicendo, timore ibi trepidauit, vbi non erat timor, sociorumq; callidè adauxit pauorem, imo pauoris fictionē dicentium. Si dimittimus eum sic,venient Romani,& tollent nostrum & locum & gentem. Ita

Li.7.ca.25 cogitando,concidisti ait populos multos,id est,causa fuisti,vt conciderētur populi multi. Occisorum namq;,vt refert Iosephus, per omne tempus occisionis,fuere vndecies centū milia, & horū ait plerliq; gentiles fuerunt,sed non indigenæ. A totis enim regionibus ad azymorū diem festum congregati,bello subito circumfusi sunt,vt primò quidem illis pestifera lues ex loci angustia nasceretur,deinde citius fames. Concidisti ergo ait populos multos,& peccauit anima

Lapis Christus. tua,i.nequam intentio tua. Nam peccatum tuum nō ex ignorantia,sed ex cogitationis tuæ venit malitia. Væ tibi,quia lapis de pariete clamabit,& lignū,& quod inter iuncturas est ædifi-

Matt.21. ciorum,respondebit.Quis enim iste est lapis, nisi ille qui seipsum per parabolam vineæ signifi-

Psal.117. cans,extra portam ciuitatis eijciendū esse,& crucifigendū, vbi parabolam edixit, & iudiciū à pharisæis audiuit, de malis agricolis,qui erant ipsi. Nunquam ait legistis in scripturis.Lapidē quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, à domino factū est istud, & est

Lignum crucis. mirabile in oculis nostris?Et quod est lignum inter iuncturas ędificiorum,nisi lignū crucis,per quod ædificia duo prius coniuncta erant, quamdiu erant inimicitiæ inter homines & deū, do-

Colloß.1. minumq; angelorum,sed per crucem pacificata vel coniūcta sunt? Ita rectè intelligitur dictū lignum,quod est inter iuncturas ædificiorū, Siue hominum,quod in terris vel de terra est ædificiorum,de duobus parietibus constat, qui sunt antiqua ante Christi aduentū synagoga,& noua post eius aduentū ecclesia,quos videlicet parietes,quia coniungit in semetipso,lapis angu-

Ephe.2. laris dicitur & est.Hinc alibi idē Apostolus. Ipse est enim pax nostra, qui fecit vtraq; vnū,&c. Lapis igitur de pariete,inquit,clamabit, subauditur,contra te, & lignum quod inter iūcturas est ædificiorum,respondebit,nimirū aduersum te.Quid lapis clamabit,aut quid lignū respōde-

Mich.3. bit?Nimirum id quod sequitur. [Væ qui ædificat ciuitatem in sanguinibus,& præparat vrbē »
in iniquitate] Ne dubium sit,cui væ istud inclamat lapis ille,aut lignum illud,alius Propheta, »
scilicet Michæas dicit. Qui ædificatis Sion in sanguinibus, & Hierusalē in iniquitate. Ergo cui væ qui ædificat ciuitatē in sanguinibus, & pręparat vrbem in iniquitate,populus est Iudaicus, coetus est pharisaicus,qui impleuit mensuras patrū suorū, quia patres quidē eius prophetas oc-

Matt.23. ciderunt,ipse autem prophetarum dominū,vt veniret super eum omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram. Nunquid autē reuera taliter ciuitatem ædificauit , aut in tanta iniquitate vrbē præparauit?Nequaquā.Sed stultissimus ita putauit.Dixit enim,occidamus eum, &

Ciuitas Dei quomodo ædificatur in sanguinibus. nostra erit hæreditas. Idcirco locum & gentē perdidit,quia sanguinē fundere, hoc putauit esse ædificationem ciuitatis , & iniquitatem perpetrare , hoc putauit fore sibi præparationem semper possidendæ vrbis . Alias autem & verè ciuitatem ædificauit in sanguinibus, & veraciter præparauit vrbem in iniquitate,non sibi,sed deo viuenti,non illā vrbem aut ciuitatem terrenam Hierusalem,sed ciuitatem dei viuentis cœlestem Hierusalem . Quantos enim prophetas occidit,quot sapiētes & scribas interfecit, crucifixit,flagellauit in synagogis suis,& persecutus est de ciuitate in ciuitatem,tot lapides viuos quadrauit,de qualibus rectè concinas magno architecto sancto spiritui, qui tonsionibus , & pressuris expoliti suis coaptantur locis, per manū artificis disponuntur,permansuri sacris ædificiis . Hoc quidam ritè perpendens, vbi martyrem

insignem

insignē pictoris arte, fustibus atq; plumbatis subigi conspexit, huiusmodi distichon expressit.
Cuditur æternæ lapis vrbis, gemmaq; Christe Hæc tua splēdidius, pœna famulante politur.
In huiusmodi officio siue ædificio populus Iudæus, & primus est & nouissimus. Lapis (inquit)
de pariete clamabit, & lignum quod inter iuncturas est ædificiorum, vnde iam dictum est, re-
spondebit. Vę illi, qui ciuitatem sic ædificat, qui vrbem sic præparat, quia bonus quidem effe-
ctus, sed intentio est maligna. Quando vel vbi secūdum veritatem huius prophetiæ lapis ille,
lapis angularis, vę istud clamauit? Nimirū quando vel vbi dixit. Ecce ego mitto ad vos pro- *Matth. 23.*
phetas, & sapientes, & scribas, &c. vsque. Amen dico vobis, venient hæc omnia super genera-
tionem istam. Statim nanq; grauissimè intulit. Hierusalem, Hierusalē, quæ occidis prophetas,
& lapidas eos, qui ad te missi sunt. Quod ibi subaudiendū est, nisi væ tibi? Pręmiserat nanq; se- *Septies væ*
ptiės væ, sicut ò prudens lector, ibidem, scilicet apud Matthęum, enumerare poteris, vę vobis *scribis &*
scribæ & pharisæi, vę vobis scribæ, & pharisæi, væ vobis duces cæci, væ vobis scribæ et phari- *pharisæis.*
sæi, væ vobis scribæ & pharisæi, væ vobis scribæ & pharisęi, vę vobis scribę & pharisæi, ad sin-
gulas exclamationes causis subiunctis, quarum nouissima & septima hæc est, qui ædificatis se-
pulchra prophetarum, vsque, & vos implete mensuram patrū vestrorum, ideo ecce ego mitto
ad vos prophetas, & sapientes, & scribas, &c. Nonne iste impius, iste populus, væ septemplici *Genes. 4.*
damnatus, ille est Cain, cuius typum dictum est in illum vnum hominem huius nominis septu
plum vltio dabitur de Cain, qui numerus, quia insolubilis est, peccatū irremissibile significat?
« Plura hinc dici poterant, sed legentis fastidium vitantes, cætera persequamur. Ait. [Nunquid *Psalm. 117.*
« non hæc à domino sunt exercituum?] Puta quod dixerit. Nunquid non à domino factum est
istud, & est mirabile in oculis nostris? Quid est istud, nisi quod lapis quem reprobauerūt ædificā
tes, hic factus est in caput anguli, & hic lapis de pariete clamabit, & vt iam dictum est, lignum
creaturis eius quod inter iuncturas est ædificiorū, respondebit? Nunquid (inquam) non hæc à do-
mino sunt exercituum? Nunquid non à domino factum est istud? Planè à dominō exercituum
« sunt hæc, planè à domino factum est istud. Vnde probabimus. Sequitur. [Laborabūt enim po
« puli in multo igne, & gentes in vacuum vt deficiant] Cum hoc dicto prophetico, recordemur *Actor. 5.*
illius in Actibus apostolorum. Et nūc, ait Gamaliel, Dico vobis viri Israelitæ. Discedite ab ho-
minibus istis, & sinite illos, quoniam si est ex hominibus consilium hoc aut opus, dissoluetur, si
verò ex deo est, nō poterimus dissoluere eos, ne fortè & deo repugnare inueniamur. Hęc ille sa
pienter elocutus est. In isto aūt spiritus sanctus prædixerat. Laborabunt enim populi in multo
igne, & gentes inuacuum vt deficiant, & sic factum est. In multo igni, subauditur, inuidiæ labo
rauerunt, id est, Iudæi laborauerunt, gentes, id est, gentiles, vt dissoluerent consilium & opus,
quod de isto angulari lapide prædicatur, sed laborauerunt inuacuum, & defecerūt, quia dissol-
uere non potuerūt, imò & accedentes ad istum lapidem, ad quem accedere bonus cassi laboris
defectus est, & ipsi tanquam lapides viui superædificati sunt. Nunquid igitur nō hæc à domino
sunt exercituum? Nunquid non à domino factum est istud? Si enim non fuisset à domino cōsi-
lium hoc vel opus, profectò iam dissolutū esset, tot gentibus, & populis ad dissoluendū laborā
« tibus, & quæ causa labores illorū euacuauit. Ait. [Quia replebitur terra, vt cognoscat gloriā
« domini, quasi aquæ operientes mare.] Quid isto dicto verius, constantius, atq; perfectius? Spi- *Sapient. 8.*
ritus enim domini repleuit orbem terrarū, & eo replēte repleta est terra, vt cognosceret gloriā *Actor. 4.*
domini. vt fierent sapientes atq; eloquentes, qui erāt idiotę, & sine literis. vt fierēt cœlestes qui
erant terreni, imò qui terra fuerant, fierent cœli, cognoscentes gloriā domini, enarrantes gloriā
dei, non quomodocunq; sed quasi aquæ operiētes mare. Quid est hoc dicere? quam magnæ de-
berent esse aquæ, quæ multitudine sui operirent mare, vel quarū ad comparationē mare nihil
videretur esse. Mirum illud esset, & nō minus miraculi habet, quod mare, id est, sapientia omniū
superauit, data simplicibus abundantia cœlestis sapientiæ. Hęc est illuminatio credentiū euan-
gelio Christi, qui dicunt. A domino factū est istud, & est mirabile in oculis nostris. Ecōtra cęteri
excęcati sunt, videlicet illi qui (vt iam dictū est) consiliū hoc vel opus dissoluere cupiebāt, de qui
bus hic ait. Laborabūt enim populi in multo igni, & gentes inuacuū vt deficiant, quā ob cau-
« sam excęcati sunt. Sequitur. [Væ qui potum dat amico suo, mittens fel suum, & inebrians, vt
« respiciat nuditatem eius. Repletus est ignominia pro gloria. Bibe tuquoq;, & cōsopire, circun-
« dabit te calix dexteræ domini, & vomitus ignominię super gloriam tuam.] Hunc locum istud
de Psalmo manifestiorem facit. Et dederunt in escam meā fel, & in siti mea potauerūt me aceto. *Psalm. 63.*
Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributionem, & in scandalum. Obscurentur
oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurua. Miro itaq; modo cum dixisset quia
replebitur terra, vt cognoscat gloriam domini, quæ gentium illuminatio est, causam cōtra po-
suit cæcitatis quæ in Israel contigit, dicendo. væ qui potum dat amico suo. Cæcitas ipsa est vę,
causa verò quia potum dedit amico suo. Ipse est enim amicus, qui dicit in Psalmo, & dederūt in
escam meā fel, & in siti mea potauerūt me aceto. Intantū amicus, vt frater sit effectus, & nostrę
naturę cōsanguineus, quippe qui cū deus esset, homo factus est, ac de illo populo incarnatus est.

Huic amico suo potum dedit, mittens fel suum, & inebriauit eum amaritudine, vt aspiceret nuditatem eius, id est, vt comprobaret, quod esset à deo derelictus. Dixerunt enim impij. Pro-
Supra.2. mittit se scientiam dei habere, filium dei se nominauit. Videamus si sermones illius veri sint, si enim est verus filius dei, liberabit eum de manu contrariorum, contumelia & tormento interrogemus eum, & probemus patiētiam eius. Morte turpissima condemnemus eum. Hanc eorū nequissimā curiositatem, & quasi nuditatis explorationē, Psalmus declamat ex persona ipsius. Et qui custodiebant animam meam, consilium fecerunt in vnum. Dicentes, deus reliquit eum, persequimini, & comprehendite eum, quia non est qui eripiat eum. Explorauit, inuenit, aut as-
Psal.70. pexisse sibi visus est impius nuditatem eius. audiuit enim eum dicere, Deus meus deus meus vt quid dereliquisti me, hoc profecto statim, ne quid deesset sui fellis ad inebriādum illū, cui to-
Matth.27. tus calix passionis potus erat amaritudinis. obtulit eius ori & acetum. Væ igitur illi, quia tali-
Iohann.19. ter potum dedit amico suo, & fratri consanguineo suo, vt aspiceret nuditatem eius, infirmitatē
Iudas fuit eius, ad faciendum siue capiēdum experimentū, quòd non esset dei filius, imò quòd esset à deo
Cham, imo derelictus. Hoc foris annunciat, & blasphemat tanquam maledictus Cham, qui foris annūcia-
peiores, quā uit nuditatem paternam, sed quanto ista res illa similitudine maior est. Ille nanque Cham non
Cham. dedit potum patri suo, non (inquam) dedit poculum vini delectabilis, vt eum inebriaret, & nu-
Genes.9. ditatem eius aspiceret, sed iste impius amico suo dedit potum amaritudinis, misit fel suū & inebriauit eum, vt aspiceret nuditatem eius, & sicut per Mosen prædixerat spiritus propheticus.
Deut.32. De vinea Sodomorum vinea eorum, & de suburbanis Gomorrhæ. Vua eorū vua fellis, & botrus amarissimus, fel draconum vinum eorum, & venenum aspidum insanabile. Repletus (ait) ignominia pro gloria. Quis repletus est ignominia pro gloria? Ille ne, qui amico suo dedit, an ipse amicus, cui datus est potus fellis? Nimirum ipse amicus repletus est ignominia, id est, passus est ignominiam, sustinuit mortem, mortē autē crucis, quam pro summa ignominia miscuit
Sapient.2. impius illi. morte (inquiēs) turpissima cōdemnemus eum. Tanta ignominia repletus passus est pro gloria, videlicet, sciens inde sibi prouēturū, vt iam ex eo sederet à dextris virtutis in gloria
Philip.2. dei patris. Nam propter hoc (ait Apostolus) et deus illū exaltauit, & donauit illi nomē quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu, omne genu flectatur, cœlestiū, terrestrium, & infernorū, & omnis lingua cōfiteatur, quia dominus Iesus Christus in gloria est dei patris. Quomodo autem & quàm vehementer, conuersus in eum inuehitur, qui potum suū dedit, qui fel suum misit, qui inebriauit, & dormire fecit amicum suum somno mortis, & eo modo nuditatem eius aspexit, id est nudum, & à deo derelictum esse voluit. Bibe (inquit) tu quoque & consopire, & quid bibes? Circundabit te calix dexteræ domini, & vomitus ignominiæ super gloriam tuam. Calix dexteræ domini, id est, ira omnipotentis domini, ista te circundabit, vt sicut in ipso scriptum
Psalm.68. est. Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributionem, & in scandalū. Quænam est mensa tua, nisi lex tua, scriptura sacra tibi credita, primum tibi ad edendum & bibendū propositac? Ibi calix dexteræ domini, idem ipsa mensa tua, ipsa lex vel scriptura tua te circūdabit, quomodo laqueus circundare consueuit, laqueus enim ipsa tibi erit habēti spiritū erroris, fortbenti siue haurienti retributionem fellis tui, quem amico tuo in potum dedisti. Istud bibe tu, & consopire, ita & nunc obscurentur oculi tui, ne videas & postmodū consopiaris, non quomodo ille amicus tuus, qui euacuato felle tuo, ego dormiui (inquit) & soporatus sum, & exurrexi, sed
Psam.3. ita vt in æterna morte sepultus iaceas, quod verè est consopiri. Quàm aūt diuersum est, id quod sequitur, & vomitus ignominiæ super gloriam tuā, ab eo quòd ante dixerat, repletus est igno-
Alter Chri minia pro gloria. Ignominia qua ille amicus tuus repletus est, pro gloria & ignominia cuius vo
sti, alter In mitu pollueris super gloriā tuam, non eandem habent rationē. Illi nanque ignominia qua reple-
daeorū igno tus est de foris, accessit, nec enim propter sua, sed propter aliorū peccata malè tractatus est, & pro
minia. futura gloria sustinuit. vomitus aūt ignominiæ tuæ de intus venit, de teipso processit, sicut vomitus eius, qui seipsum cōmouit, quia tu temetipsum de corde tuo mendacia vomenda inhone-
Iohan.5. rasti, & ille vomitus super tuam præteritā gloriam erumpit. In hoc quoque magna distantia est, quòd ille prius ignominiā sustinuit, & deinde gloria successit, vt debuit. tu aūt prius gloriatus es festināter gloriā accipiendo ab inuicē, sicut ille tibi quodā loco exprobrauit, & deinde vomitus ignominiæ successit. Iste ordo notus est supernæ dispositiōis, vt impius quidē prius gloriosè exaltetur, & deinde ignominiosè humilietur. prius aūt propter hoc ipsum quod piè viuit prius humilietur, & ignominiā patiatur. ac deinde cornu eius in gloria exaltetur. Sequit. [Quia ini- ²⁹
quitas Libani operiet te.] Hoc ad illud coniungitur quod præmisit, væ qui potum dat amico ³³
suo, &c. Væ tibi (inquit) quia iniquitas Libani operiet te, id est, hypocrisis tua condemnabit te.
Zachs.12. Libanus nanque candidatio interpretatur, & interdū sub hoc noīe templū intelligitur, vt in Zacharia. Aperi Libane portas tuas, comedat ignis cedros tuos. Ergo iniqtas Libani, id est, iniquitas tēpli, ipsa pulchritudo religionis, cuius omnis candor tua est hypochrisis, potissimū operiet te, maximū condēnabit te. Nam quod magna fuerit religiōis illius hypocrisis, ipse dominus sa-
Matth.23. tis acerbè innuit, toties sub vno ductu sermonis, dicēdo. Væ vobis scribæ & pharisæi hypocritæ,

loco apud Matthæum, quem supra memorauimus, vbi cum septies væ super illos detonuerit, *Act. 23.*
per singulas vices hypocritæ dixit. excepta vna dũtaxat vice, vbi taliter dixit, væ vobis du
ces cæci. Paulus quoq; non ignorans iniquitatẽ huiusce dealbationis, cum staret in medio con
cilii, & princeps sacerdotum Ananias os eius iussisset percuti, dixit ad eum, Percutiet te deus
paries dealbate, & quid aliud erat hoc dicere, q̃ iniquitas Libani operiet te? Et reuera quod v-
ni dixit, omnibus dixit, vniuerso illi sacerdotio & populo dixit. Factumque est quod dixit, &
percussionem illam totus orbis audiuit. Protinus ab illo (inquam) inuehebatur populo impio,
cõuersus ad auditores sermo propheticus, ita loquitur. [Et vastitas animalium deterrebit eos,
de sanguinibus hominis, & iniquitate terræ, ciuitatum & omnium habitantium in ea.] Vt
dictũ, ita & factũ est. Venerunt enim animalia de sylua, de quibus Psalmista. Exterminauit eã *Psalm. 79.*
(inquit) scilicet vineam tuam aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam, nimirum pro
pter scelus, quo cũ debuit facere vuas & afferre vinũ, supradicto amico suo, domino vel pos-
sessori, imo & plantatori suo, misit fel suum, & amaritudine mortis inebriauit eum. Venit aper
scilicet Vespasianus, & singularis ferus, videlicet Titus filius eius, de sylua, id est, de vrbe Ro-
ma, vbi erat multiplicitas errorum, & feri homines habitabant, sicut feræ in sylua. Horum va-
stitas animaliũ deterruit eos de sanguinibus hominis & iniquitatẽ terræ, ciuitatis & omnium
habitantium in ea. Extunc enim perdiderunt audaciam, qua primi ex omnibus gentibus ausi *Matth. 23.*
fuerunt ad se missos prophetas & sapientes & scribas occidere & crucifigere, flagellare in syna-
gogis suis, & de ciuitate in ciuitatẽ persequi. Nonne ab huiusmodi crudelitate audaci, audacia
crudeli, ex eo tempore sunt deterriti? Neminem quippe iam audent occidere, aut saltem fla-
gellare in synagogis suis, præsertim vbiq; terrarum captiui, & scabellum pedum domini sedẽ-
tis à dextris domini, & in medio inimicorum suorum dominãtis, qui videlicet inimici eius sunt
ipsi. Et si aliis gentibus licuit, ipsis omnino tale quid ipsa captiuitatis eorum lex non concedit.
Sequitur. [Quid prodest sculptile, quia sculpsit illud fictor suus, conflatile & imaginem falsam
quia sperauit in figmento fictor eius, vt faceret simulachra muta? Væ qui dicit ligno, expergi-
scere. surge, lapidi tacenti. Nunquid ipse docere poterit? Ecce ipse coopertus est auro & argẽto
& omnis spiritus non est in visceribus eius, Dominus autem in templo sancto suo, sileat à facie
eius omnis terra.] Istud væ iam quintum, sicut & præcedentia scire debemus esse iram illam, *Roman. 2.*
quæ (vt superius iam meminimus) reuelatur, ait Apostolus, de cœlo in euangelio dei in omnem
animam hominis operantis malum, Iudæi primùm & Græci. Deniq; in animam Iudæi primùm
& deinde Græci siue gentilis. Ita hæc pro necessitate temporis dicta est in prophetis obscurius,
in euãgelio autem ita reuelatur, vt veraciter dicas, sicut audiuimus, ita & vidimus. Dicto nanq; *Psalm. 47.*
væ quater, in animam hominis Iudæi operantis malum, quod ita terminatũ est, & vastitas ani-
malium deterrebit eos de sanguine hominis, dum quinto loco iam dicit. Væ qui dicit ligno
expergiscere. surge, lapidi tacenti, etc. Nonne istud est quod ita vidimus, sicut audiuimus? De-
territis nanq; Iudæis, vt non audiant euangelii prædicatores occidere, aut persequi, quod factũ
est per vastitatem animalium, id est, per excidium vel per manus Romanorum gentiliũ. libe-
rius iam aduersus idololatriam per idem euangelium declamatum est, & prædicatum væ per
totum orbem terrarũ, in omnem animam hominis Græci siue gentilis, ligno & lapidi siue auro
& argento sese incuruantis. Et notanda series literæ præsentis Non enim in initio dicit, væ qui
dicit ligno, expergiscere. surge, lapidi tacenti. Sed prius suauiter alloquitur, & percunctando
excitat hominem ad intuitum rationis. Quid prodest (inquit) sculptile? Vult intelligi, & re-
sponderi, nihil. & rationem ostẽdit cur prodesse nihil possit. Quia sculpsit (ait) illud fictor suus,
nimirum talis, qui figmento suo spiritum vel vitam dare nõ possit. Fecit conflatile & imaginẽ,
cuius rei voluit, aut hominis corruptibilis, aut volucrum, aut quadrupedum, aut serpentium,
imaginem vtique falsam, id est, omni veritate substantiæ, cuius videtur similitudo fraudatam,
& idcirco sculpsit illud, quia sperauit in figmento fictor eius, ita deceptus qui homo rationalis
erat, vt faceret simulachra muta, quæ os habent, & non loquentur. oculus habent, & non vide-
bunt. aures habent, & non audient. nares habent, & non odorabũt. neq; enim est spiritus in ore
ipsorum. Hoc rationabiliter præmonstrato, qui non credit euangelio verum deũ prædicanti, *Psalm. 113.*
profectò est inexcusabilis, quia ratio est irrefragabilis. Itaque nunc demùm inclamat inclama-
tione terribili. Væ qui dicit ligno, expergiscere surge, lapidi tacenti. æquipollenter ita potest
dici: Væ cognoscentibus deum, siue audientibus dei euangelium, & non sicut deum glorifican *Roman. 1.*
tibus eum, quia sponte mutauerunt gloriã incorruptibilis dei in similitudinem imaginis cor-
ruptibilis hominis. Nunquid ipse docere poterit cui dicit, expergiscere, surge, cum lapis aut
lignum sit? Ecce ipse, subauditur, deus eius, coopertus est auro & argento, & omnis spiritus nõ
est in visceribus eius, omnis (inquam) siue hominis, siue volucris, siue quadrupedis, siue ser-
pentis, cuiuscunque imago in ligno aut lapide, in auro siue argento simulata sit. Itaque fictor
imaginem falsam sculpsit. Ipse autem, quem prædicamus, deus & dominus in templo san
cto suo, in templo corporis sui est, quod solutum ab impiis, ipse post triduum suscitauit

Quomodo silendum est Deo. Sileat à facie eius omnis terra, videlicet in eo, vt blaſphemare ſiue alium extra ipſum nominare deum nō audeat, & in hoc ſilentii reuerentiam illi exhibeat, vt ab ipſo gratiam, id eſt, remiſſionem peccatorū ſuppliciter depoſcat. Nam ſuper hac re nunquid vllum ratio aut ſcriptura veritatis ſilentium concedit? Imò dicitur nobis, Qui reminiſcimini domini, ne taceatis, & ne detis
Eſaiæ.62. ſilentium ei. Breuiter diffiniendū eſt, quia à facie domini tacere, hoc eſt, dominum timere. Quod & ſi nondum fit, multi enim contradicunt ei, fiet profectò in die iudicij, ſicut Pſalmiſta vehemē-
Pſalm.75. ter aſtruit, cum id quod ſine dubio futurum eſt, quaſi iam præteritum taliter edicit, De cœlo auditum feciſti iudicium, terra tremuit & quieuit.

LIBRI SECVNDI IN ABACVC FINIS

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS, IN ABACVC PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER TERTIVS.

CONSCIVS temeritatis ferè in oībus tanq̄ temerariū redargui me vereor ab oibus, eo q̄ præclara ſanctorū atq; orthodoxorū patrū ſtudia latitudinē ingredi ſum auius agri pleni, cui benedixit dn̄s, id eſt, ſanctæ ſcripturæ, in qua vel ex qua eſt omnis benedictionis odor ſuauis & fructus, & quid reſpondebo arguentibus? Ruth Moabitidē, Ruth feſtinantē me in ſpiritu, pauida intētione imitari credāt dicentē ad ſocrū ſuā. Vadam in agrū & colligā ſpicas, quę me-
Ruth.2. tentiū fugerint manus, vbicunq; clementis in me patrisfamilias reperero gratiam. Sicut mandauit Booz pro illa pueris ſuis, vt nemo illi eſſet moleſtus, ita putent omnes qui hæc viderint, quod mandet eis Chriſtus ex illa humilitate progenitus, ne mihi quaſi pro
Pſalm.36. præſumptione indignētur. Quod & ſi quis indignari voluerit, paupercula nihilominus anima pro ſemetipſa ſolicita, famēq; venturā præcauēs, de qua Pſalmiſta loquitur: Quia immaculati,
Iohann.6. quorū dies nouit dn̄s, non confundentur in tempore malo, & in diebus famis ſaturabuntur, corpo in opere perſiſtet, & ibit ante faciem ſuam, vt operetur cibū, qui permanet in vitā æternā.

Eccleſ.12. ORATIO PRO IGNORATIONIBVS.

Quæſtio. Titulus iſte aureus eſt, & magni ponderis verbū, de quo veraciter à ſapiente dicitur. Verba ſapientis quaſi ſtatera ponderabūtur. Quid eſt enim oratio prophetæ pro ignorationibus, aut quid ſibi vult quòd orat propheta pro ignorationibus? Si eſt propheta, imò cum ſit propheta, quomodo ſe in ignorationibus eſſe profitetur? Siquidē ante prophetaſſet, ſiue antequam quicquam propheticum ſcripſiſſet, iſte titulus pręueniſſet, putaremus eum ſanctum prophetiæ ſpi-
Reſponſio. ritum velle inuocare, & hoc intendere, vt ſortiri mereretur vocabulū ſiue officium prophetale. Nunc autem non ita eſt, ſed iam prophetauerat, iam prophetica myſteria conſcripſerat. Ergo ne prius aut minus eſt prophetare, propheticamque ſcientiam habere, poſterius autem atque perfectius pro ignorationibus orare? Planè ita eſt. Veruntamen non iſtud quis æſtimet, quòd
1.Timoth.1 paria ſint hæc, ignorantiam dei habere, & pro ignorationibus orare. Nam (exempli gratia) Paulus ignorantiam dei habens, blaſphemus & perſecutor & contumelioſus fuerat, & eccleſiam dei perſequebatur, orans autem pro ignorationibus, magnus iam erat Apoſtolus, vas
Roman.11. electionis, ſapientia plenus, dum exclamans ita loqueretur. O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ dei, quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius. Quid multis moror? Omnino perfectorum eſt, & eorum cum quibus deus loquitur, orare pro igno-
Exodi.4. rationibus, ſiue hoc ipſum videre, quòd ſint in ignorationibus. Obſecro domine (ait Moſes) non ſum eloquens ab heri & nudiuſtertius, ex quo locutus es ad ſeruum tuum, impeditio-
Eſaiæ.9. ris & tardioris linguæ ſum. Eſaias quoque clamat. Væ mihi, quia tacui, quia vir pollutis labiis
Prouer.30 ego ſum, & in medio populi polluta labia habentis ego habito, & regem dominum exercituum vidi oculis meis. Sed quid opus eſt ſingularibus exemplis? Denique de vniuerſis eiuſmodi ſapientia dicit. Viſio quam locutus eſt vir, cum quo eſt dominus, & qui deo ſecum morante confortatus ait. Stultiſsimus ſum virorum, & ſapientia hominum non eſt mecum. Non didici ſapientiam, et non noui ſanctorū ſcientiam. Longè hic eſt ab illo, qui ſibi ſapiens videtur
Ezech.28. aut viſus eſt, & propterea cum improperio dicitur apud Ezechielem. Cherub extentus & protegens. Igitur ipſe titulus hoc indicat, quòd iſte ſit vir, cum quo erat dominus, & qui deo ſecum morante confortatus eſt. Proinde quod vidit, quod audiuit iſte cōfortatus & luctator fortis Abacuc iamdudū Chriſti eccleſia miratur, & nos admirationē eius audiētes, vtinā intelligere, & dignè

" dignè cum ipso admirari queamus, & ipsi nos orare pro ignorationibus. [Domine audiui au- CAP. III.
" ditionem tuam, & timui. Domine opus tuum in medio annorum viuifica illud. In medio anno-
" rum notũ facies, cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis.] Quam vel qualem domini au-
ditionem iste audiuit, & timuit? Illam nimirum, quam ipse postmodum edidit. Deus (inquiens) *Auditio*
ab austro veniet, & sanctus de monte Pharan, cornua in manibus eius, ibi abscondita est forti- *tremenda*
tudo eius, &c. Veraciter huiusmodi auditionem audiendo, timere siue expauescere fidelis & sa- *de verbo in*
pientis animi est. Quantum enim hoc est, quòd veniens in hunc mundum deus, & dominus *carnato.*
omnium maiestas altissima cunctis virtutibus coelorum timenda & adoranda, carne assumpta
manibus confixis ad crucis cornua pependit, & vt hoc pateretur, vt tam malè tractaretur tan-
tus dominus, contumacium culpa seruorum causa extitit? Quisquis eorundem seruorum hanc
auditionem audit, id est, sentit vel intelligit. hoc enim est auditionem audire, quod audiuit au-
ris corporis, etiam cordis aure percipere. Quisquis (inquam) eorundem seruorum istud audiuit,
& considerauit, quomodo nõ timuit, quomodo nõ expauit? Puta quòd attonitus dixerit, Heu,
quid erit de nobis seruis malis, quorum propter scelus, talem tantumq; dominum tam malè
tractare oportuit? Noui quendã, deo teste, qui per visum, eleuatis sursum oculis, aspicere se pu- *Enarratio*
tauit altitudinem summæ & incircunscriptæ magnitudinis, & miro atq; ineffabili modo, vim *cuiusdã vi-*
sentire illius diuinæ virtutis, & quasi in medio eiusdem altitudinis, magnitudinis, immensitatis *sionis, de q̃*
videre stantem, nimis excelsum & ineffabiliter altissimum illum filium hominis, qui crucifixus *plenius lib.*
est pro nobis. Cumq; visus eiusdem magno quidem, sed suaui, vltra quàm dici potest pondere *12. in dicat.*
premeretur. hæc, quam dixi, cogitatio illi in mentem venit. Heu, quid erit de nobis seruis ma-
lis, quorũ propter scelus, talem tantumq; dominũ tam malè tractare oportuit? Statimq; cogita-
tioni huic, alia cogitatio, quasi desuper ab ipso filio hominis emissa, suauissimè respõdit. Nec e-
go tantus nunc dñs existerẽ, nisi propter seruorum causam tam malè tractatus fuissem, & quæ
mihi fuit causa passionis, eadẽ est gloriæ & honoris. Qualiacunque sint hæc, illud rectè dixe-
rim, quia opus hoc tam magnum, tamq; incomprehensibile est, vt quisquis dignus fuit audire
auditionem eius, rectè timeat, & oret pro ignorationibus. Nam ignorantiam quidem huius rei *Duplex ti-*
nullus habere debet, sed ignorantiam in consideratione eius, qui non habeat, nullus est, quia *mor.*
nullus ad plenũ considerare vel æstimare potest. Non tamen timor huiusmodi, timor est seruilis
aut pœnalis, sed timor est sanctus, permanens in seculũ seculi, quem charitas non foras mittit,
sed intus adducit, in quo maiestatem æterni dei laudant angeli, adorant dominationes, tremũt
potestates. Hoc ex ipsa re satis manifestũ est. Nam vbi dixit, audiui auditionem tuam, & timui, *Psal. 5.*
non licet subaudiri, ne fieret quod futurũ esse audiui, cum dicat protinus. Domine opus tuũ in
medio annorum viuifica illud, hoc ipsum citius fieri optauit, & orauit, quod futurũ esse audiens
timuit. Ergo bonus timor, sanctus timor, de quo alibi Psalmista. Adorabo (inquit) ad templũ
sanctum tuum in timore tuo. Domine (inquit) opus tuum in medio annorũ viuifica illud. Miro
modo iste non timidus, sed timoratus & orat & prophetat. Quid enim est in medio annorum? *In medio*
Qui sunt anni, quorum in medio fieri orat, quod audiẽs futurũ esse timuit? Annos istos libẽter *annorum.*
intelligimus, annos vitæ hominis, quos Psalmista computatos habens. Dies, inquit, annorũ no- *Psalm. 89.*
strorum in ipsis septuaginta anni. Equidem numerũ hunc excesserunt potentiores, magisq; du-
rabiles aliqui, sed si in potentatibus, octoginta anni, & amplius eorũ labor & dolor. Ergo anni *Homo aliter*
vitæ hominis septuaginta sunt. Futurum aũt erat, vt in medio huius numeri annorũ viuificaret *est opus dei,*
dominus opus suum, opus mortificatũ, opus quod est genus humanũ. Equidem cœli & terra *quàm aliæ*
& mare & omnia quæ in eis sunt, opera sunt domini, sed homo quoddam opus speciale est do- *creaturæ.*
mini, opus manuũ domini. Nam dixit deus de cæteris, & facta sunt. vt aũt hominem faceret, as-
sumpsit lutũ & plasmauit & fecit opus manuũ. Hinc Esaias. Et nũc (inquit) domine pater noster *Esaiæ. 64.*
es tu, nos verò lutum, & fictor noster, & opera manuũ tuarũ omnes nos. Et sanctus Iob. Manus *Iob 10.*
tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me totũ in circuitu. Ergo & si cætera dominus operatus est,
homo tamẽ proprium quoddam opus manuũ domini est, quod diabolus per serpentem mor-
tificauit morte animæ, subsequẽte ex iusta dei sentẽtia corporis morte. Hoc opus ita mortifica-
tum, viuificaturus erat in medio annorũ vitæ hominis annorũ septuaginta. Et ita factũ est. Cũ
enim esset ipse dominus homo factus, paulo minus q̃ in medio septuaginta annorum, scilicet
ætatẽ habẽs annorũ triginta triũ, ipse moriendo atq; resurgendo viuificauit opus suũ genus hu-
manũ. Moriendo, mortẽ destruxit animarũ nostrarũ. resurgẽdo, vitã reparauit corporũ nostro-
rũ. Igitur miro modo iste timuit, qui in isto timore hoc ipsum quod timebat, prophetãdo ora-
uit vt citius fieret, orando prophetauit, quod citius faciendũ esset. Iterum ait. In medio annorũ
notũ facies. Quid notũ facies in altero medio annorũ? Diximus enim, quia in medio annorũ vi-
tæ hominis opus tuũ viuificasti, id est, templũ tuũ, templũ non manufactũ corporis tui, Iudaica
impietate solutũ suscitasti, & cum ipso generis humani vitã reparasti. Quid facies notũ in altero
dimidio annorũ, nisi hoc ipsum quod reuera viuificaueris iã dictũ opus tuũ. Cum enim cõpleti
fuerint quadraginta anni, ex quo illud opus tuũ, illud templũ tuũ ædificasti de corpore virginis

matris, iam tunc notum factum erit, quid operatus sis venientibus Romanis, & veritatem tuã
Math.16. implentibus in destructione templi manufacti, super quo calumniam sustinuisti à dicentibus.
Ibidem.27. Hic dixit, Possum destruere templum dei, & post triduum reædificare illud. Item. Vah, qui de
Ibidem.24. struxit templum dei, & post triduum illud reædificat. Non enim remanebit lapis super lapidẽ
qui non destruatur. Mira & pauenda celeritas operis tui domine, quia in medio annorum nostrorum, annorum quadraginta, qui vitæ nostræ anni sunt, viuificabis illud, sicut iam dictũ est, & in altero eorundem annorum medio sic notum facies, quid egeris, vt eiusdem operis tui gloriam æmulatio templi Iudaici, templi manufacti, occultare siue obscurare non possit, quia destructum erit, magna ira, magna tunc pressura erat populo huic. Sed quid? Cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis. Non erimus sicut Sodoma, non efficiemur quasi Gomorrha, sed re-
Esaiæ.1. liquiæ saluæ fient ex nobis; Hinc Esaias dicit. Nisi dominus exercituum reliquisset nobis semẽ,
quasi Sodoma fuissemus, & quasi Gomorrha similes essemus, & est sensus, Nisi dominus præor-
Roman.11. dinasset, vt reliquiæ saluę fiant ex nobis, & omnis Israel saluus sit, cum plenitudo gentium sub-
Genes.19. intrauerit, ita tota gens nostra consumpta fuisset absque vllis reliquijs, sicut Sodomitæ omnes igne & sulphure sunt consumpti, excepto Loth, qui nõ erat ex illis. Quod apud septuaginta interpretes ita legitur, in medio duûm animaliũ cognosceres, nõ præterire libet, maximè quia in cœtu siue in cõuentu ecclesiæ vsitatum est. Simplex quidem interpretatio & opinatio vulgi (ait beatus Hieronymus) de saluatore intelligit, quòd inter duos latrones crucifixus, agnitus sit. Qui autem melius hoc dicunt, qui in prima ecclesia, quæ de circuncisione fuit, & de præputio congregata, duobus populis se hinc inde cingẽtibus, intellectus sit saluator, & creditus. Sunt qui duo animalia, duo intelligant testamenta, nouum & vetus, quæ verè animantia sunt, atque vitalia, quæ spirent, & in quorum medio dominus cognoscatur. Sequitur. [Deus ab austro ve- „
niet, & sanctus de monte Pharan.] Semper hactenus admirando exclamauerat, nũc rem ipsam „
latius eloqui incipit, super cuius magnitudine attonitus, exclamationem præmiserat. Deus (inquit) veniet, & sanctus veniet. Vndè veniet? ab austro de monte Pharan. Quod de Christo dei filio scimus vel credimus, propter quod & loquimur, libenter in istis prophetæ verbis intelligimus, quia à deo exiuit, & in hũc mundum venit, homo factus, secundum operationem spiritus sancti. Spiritus enim sanctus, sicut in multis scripturarum locis, ita & hic rectè per austrum in-
Mons Pharã, deus pater. telligitur, quia ventus est calidus, & regione calida aquiloni appositus, quo significari solet spiritus malignus, spiritui sancto contrarius. Ipsa autem dei patris persona per montem Pharan, siue secundum septuaginta interpretes, per montem vmbrosum & condensum congruè significatur, quia videlicet incomprehẽsibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius, & immensa est altitudo diuitiarũ sapientiæ & scientiæ dei, quod innuit (vt supra diximus) titulus ipse, ora-
Esaiæ.53. tio Abacuc prophetę pro ignorationibus. Porrò deus & sanctus ipse est Christus dei filius, vti-
1.Petri.2. que deus verus, homo sanctus, nequaquam in iniquitatibus conceptus, & qui peccatum non fecit, nec inuẽtus est dolus in ore eius. Iste igitur (inquit) ab austro veniet, id est, vt veniat iste, hoc spiritus sanctus efficiet. Nam propter charitatem suam magnam veniet, propter charitatẽ suã magnam mittet eum deus pater. Charitas autem patris mittẽtis, & filii qui missus est, quid est aliud, nisi spiritus sanctus? Ergo à spiritu sancto veniet, id est, vt veniat, sicut iam diximus, spiritus sanctus efficiet, & spiritus sancti erit operatio, quòd cum virgo incorrupta cõcipiet verum deum, verumq; hominem pariet. Secundum tres istas, vnius verę & summæ deitatis personas, tribus distinctionibus canticum hoc propheticum subdistinguit. Distinctionum earundem signum est semper, quod Hebraicè sela, & à Græcis translatoribus interpretatum est diapsalma, de quo sciendum, quòd non nisi in Psalterio, & in præsenti loco sit positum. Et puto (ait beatus Hieronymus) musici cuiusdam soni esse signaculum, aut certè perpetuitatem eorum, quæ prę-
Tres distinctiones huius orationis dicta sunt, indicari, & vbicunq; sela, hoc est, diapsalma siue semper apponitur, ibi sciamus non tantum ad præsens tempus, verùm ad æternũ, vel quæ sequantur, vel quæ præcesserunt, pertinere. Prima distinctio ab hoc versu incipit, operuit cœlos gloria eius. Secunda, fluuios scindẽs terræ. Tertio, maledixisti sceptris eius. Et prima quidem distinctio spectat ad deum dei filium, de quo dixerat deus, ab austro veniet, nam cornua (inquit) in manibus eius, ibi abscondita est fortitudo eius, &c. Secunda distinctiõe manifestũ est, quòd alii personæ loquatur, nam egressus es (inquit) in salutem populi tui, in salutẽ cum Christo, & illa persona rectè intelligitur spiritus sanctus, quem per austrũ significari accipimus, qui visibilia præsentiæ suæ signa præbuit, egrediens cum Christo suo, in salutem populi sui, quod suo loco planius dicendũ erit. Tertia distinctione alia persona est cui loquitur, maledixisti sceptris eius. Postmodum dicens, Ego autem in domino gaudebo, & exultabo in deo Iesu meo, & illam personam cui loquens, hoc de domino Iesu suo confitetur, partem gratanter accipimus. Nunc ipsam dictorum seriem persequamur.
[Operuit cœlos gloria eius, & laudis eius plena est terra.] Sic loquitur. Hæc & cætera quæ se- „
quuntur, tanquam timor plenus, & illo auditu in interiore homine attonitus, quem præmisit, domine (inquiens) audiui auditionem tuam & timui. Dixerat, deus ab austro veniet, & san-

& sanctus de monte Pharan, siue de monte vmbroso & cōdenso. Iam quasi quæreres, qualis vel
quantus deus, quantæ sanctitatis sanctus? operuit (ait) cœlos gloria eius, & laudis eius plena est
terra. Cum dicit, operuit cœlos gloria eius, quid nisi hoc intimare vult, quòd æquè vmbrosus &
condensus sit, vt ipse mons, id est, ipse pater, de quo venit idem deus. Deniq; valde vmbrosum
& cōdensum, valde incomprehensibilē illum esse testatur, cum dicit, operuit cœlos gloria eius, *Gloria & laus Christi*
quod idem est ac si dicat, Incomprehensibilis est diuinitas eius, etiam cœlis, id est, cunctis spi-
ritibus angelicis. Tantus tamen gloriosus est iste deus? Quàm sanctus sit si quæras, & laudis eius
(ait) plena est terra. Pulchrè distinguit gloriā dei, laudem dei. Nam inde gloriosus, quia deus,
inde laudabilis, quia sanctus. Et sicut gloria diuinitatis eius cœlos (vt iam dictū est) operuit, ita
laude sanctitatis, laude sanctæ humanitatis eius, terra plena est. Nec cœli, id est, angeli gloriam
diuinæ claritatis eius ad finem perspicere possunt, nec homines in terra sanctitatem, & humili-
tatem humanitatis eius, quantum est dignum, laudare sufficiunt. Non habet finē deus magnus
& excelsus. non habet æstimationem, deus homo factus, sanctus & bonus. Quid ergo, si gloria
" eius cœlos operuit? Vndè cognoscetur, si est vmbrosus atq; condensus. Ait. [Splendor eius vt
" lux erit.] Ac si dicat. Non ita est vmbrosus & condensus, vt non possit videri, non ita est incō
prehensibilis, vt non possit agnosci. Splendebit enim, & splendor eius vt lux erit, id est, creatu
ram satis illuminabit. Habet quidem lucem inaccessibilem, sed tolerabilī nouit emittere splen
dorem. In ipsum lucis profundum accedere vel penetrare creatura non potest, sed ad creaturā
lux ipsa temperatiuo splendore procedere potest. Splēduit gloria eius ipsis cœlis, quos operuit.
& terræ splenduit, vbi homo factus, homines latuit, Splendor eius, mirabilium est operum effe
ctus. In cœlo & in terra mirabilia fecit. & quoties mirabilia fecit, toties splendorē emisit. & hu
iusmodi splendor eius, vt lux est, & vt lux erit, quia creaturam suam angelicam siue humanā
ad cognoscendum seipsum sufficienter illuminat, & illuminabit. Quid tandē vmbrosius, quid *Cornua eius brachia crucis.*
" condensius eo quod sequitur. [Cornua in manibus eius. Ibi abscōdita est fortitudo eius.] Cor
nua nanq; vexilla dicit, & trophæa crucis, cuius brachiis confixæ fuerant manus eius. Cū enim
in forma dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem deo, sed semetipsum exinaniuit *Phili.2.*
formam serui accipiens, factus obediens patri vsque ad mortem, mortem autem crucis. In cruce *Matt.26.*
ergo paulisper abscondita est fortitudo eius, quando dicebat ad patrem. Tristis est anima mea *Luca 23.*
vsq; ad mortem, & pater si possibile est, transeat à me calix iste. & in ipsa cruce, Pater in manus *1.Cor.1.*
tuas commendo spiritum meū. Quid tam vmbrosum, tam condensum? Nam nos (inquit Apo
stolus) prædicamus Iesum Christum crucifixū, Iudæis quidem scandalū, gentibus autem stulti
tiam. Quomodo autem vel ad quid ibi abscondita est fortitudo eius? Nimirum sicut in carne
absconditur hamus, id est, ferri aculeus, ad hoc vt piscis capiatur. Nā hoc est quod de Behemot
siue Leuiathan ad beatū Iob dominus loquitur. An extrahere poteris Leuiathan hamo? Sub *Iob.40.*
auditur vt ego. Proinde cum dicit, cornua in manibus eius, non id solum nos attendere vult,
quòd cornibus siue brachiis patibuli confixæ fuerint manus eius, alioquin magis propriè dixis-
set, manus eius in cornibus. sicut non sic dicere solemus, crux in Christo, sed Christus in cruce
fixus, hoc magis non perpendere vult, quòd propter confixionem qua cruci confixus, vel in *Ioann.12.*
cruce exaltatus est, omnis potestas siue omne regnum quod per cornu significari solet, datum *Matt.vlt.*
est in manibus siue in in manu eius, sicut ipse prædixerat, si exaltatus fuero à terra, omnia trahā
ad meipsum, & sicut ait postea, data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Ipse propheta
protinus enunciat quid euenturum esset inde, quod ibi abscondita est fortitudo eius. Ait enim
" [Ante faciem eius ibit mors, & egredietur diabolus ante pedes eius.] Quid enim est hoc, nisi
ac si diceret, illo quasi hamo Leuiathan capietur. Sicut enim piscis hamo captus, ante pedes ca-
pientis hamumq; trahētis, de flumine siue de mari egredietur, ita diabolus egredietur (ait) ante
pedes eius, hoc est, veniet in potestatem eius, & foras idem princeps mundi eijcietur. Duo dixit,
ante faciem eius ibit mors, & egredietur diabolus ante pedes eius, & hæc sunt quæ nos credi-
mus & loquimur, & credentes speramus, quia ante conspectū eius mors fugit. Resurrexit enim,
& nobis resurrectionis gloriam donauit, diabolumq; authorem peccati & mortis ad prædicati
onem euangelij sui fecit foras egredi, & ante pedes, id est, ante prædicatores suos conculcari. Se
" quitur. [Stetit & mensus est terram. Aspexit & dissoluit gentes, & contriti sunt montes seculi.
" Incuruati sunt colles mundi, ab itineribus æternitatis eius.] Ipse qui in cruce mortuus fuit, vbi
abscondita erat fortitudo eius, resurgens à mortuis, nimirum iam non abscondita vel abscon- *Acto.7.*
denda, sed deinceps, manifesta fortitudine stetit, subauditur, à dextris virtutis dei, ad expugnā *Esai.3.*
das reliquias peccati, ad debellandos hostes euangelij sui. Nam ecce video cœlos apertos, ait
Stephanus prothomartyr, & filium hominis stantem à dexteris virtutis dei. Et Esaias iamdudū *Quomodo Christus mensus est terram.*
fuerat prælocutus. Stat ad iudicandum dominus, & stat ad iudicādos populos. Stetit ergo do
minus fortis & potens, dominus potens in prælio, diabolum vinctum habens ante pedes suos.
Et mensus est terram. Quomodo mensus est, nisi tanquam iudex viuorum & mortuorū. Nēpe
quod de Dauid scriptū fuerat, quia percussit Philistiim, & percussit Moab, & mēsus est funiculo *2.Reg.8.*

coæquans terræ, mensus est autem duos, vnum ad occidendum & vnum ad viuificandum. hoc de isto manufortii venerabiliter est sentiendum, quia mensus est terram, mensus duos funiculos, vnum funiculum misericordiæ, & vnum funiculum iudicii. funiculum misericordię ad viuificandum, funiculum iudicii ad occidendum. Ita metiendo terrã aspexit gentes, miseratus est gentes, funiculum misericordiæ ad viuificandum mensus est super gentes. Porrò iudicii funiculum ad occidendum mensus est super Iudæos, vt excæcati caderent in ore gladii, & captiui ducerentur in omnes gentes. Idipsum quod dicimus de aspectu misericordiæ quo aspexit gentes, pulchrè innuit hoc dictum, & dissoluit gentes, & quod subiungit, & contriti sunt montes seculi

Exodi 10. & incuruati sunt colles mundi. Quid enim est dissoluit, nisi ad pœnitentiam emolliuit? Econtra de impio dicitur, quia cor eius indurauit. Et quid est, contriti sunt mõtes seculi, & incuruati sunt colles mundi, nisi ad pœnitentiã contristati sunt principes seculi, maiores qui intelliguntur per montes, & minores, qui significantur per colles? Commota est & contremuit terra (ait

Psal. 17. Psalmista) & fundamenta montium conturbata & commota sunt, quoniam iratus est eis. Bona

Psal. 50. contritio, quæ fit ab itineribus æternitatis eius. nam hoc est contritũ & humiliatũ, quod non despicit deus, hoc totum fuit vel est metiri funiculum vnum, funiculum misericordiæ ad viuificandum. Porrò quod continuò sequitur. [Pro iniquitate vidi tentoria Aethiopiæ, turbabuntur pelles terræ Madian.] Mensio est funiculi alterius, funiculi iudicii ad occidendũ. Nam de illo Aethiope hic sermo est, qui non mutabit pellem suam, & de illo Madian, qui semper & per

Hier. 13. tinaciter declinant iudiciũ, secundũ hoc ipsum nomen quod est Madian. Madian quippe interpretatur declinans iudicium, & significat eos, qui non credunt futurum iudiciũ. Igitur ipse qui aspexit & dissoluit gentes aspectu misericordiæ, ipse pro iniquitate vidit, id est, iniquitatẽ iu-

Rom. 2. dicauit omnem incredulum, omnem animam hominis increduli & malum operãtis, Iudęi primùm & Græci. Siquidem tabernaculum Aethiopiæ est omnis anima Iudæi malum operãtis, potius quàm tabernaculum Libani, id est, templum ipsum, de cuius candore siue religione solebat gloriari, & dicere, templum domini, templum domini, templum domini est. Verùm dicere licet, quia ex quo saluatore crucifixo tenebræ circa meridiẽ factæ sunt, & secundum illud præsagiũ, cæcitas cõtigit in Israel, & non obscurati sunt oculi eorũ, & ipsum templũ, & omnia sacra Iudæorũ, tabernacula Aethiopę facta sunt. Sicut enim Aethiopes ex vicino splẽdidi solis calore denigrati sunt, ita Iudæi miro modo de præsentia saluatoris per inuidiam suã deteriores facti sunt, & per odium lucis obscurati sunt oculi eorũ. Igitur pro iniquitate vidit tentoria Aethiopiæ, id est, sicut veram & consummatam iniquitatem iudicauit, atq; damnauit cuncta quę

Esaia. 9. prius sibimet habitacula fuerant, festa vel cærimonias religionis Iudaicæ. Deniq; turbabuntur (ait) pelles terræ Madian. Et iste & alius propheta, videlicet Esaias, qui cum dixisset, iugũ enim oneris eius, & virgam humeri eius, & sceptrum exactoris eius superasti, statim addidit, sicut in

Iud. 6. 7. die Madian, ad illum nos mittunt sacræ historiæ locũ, vbi Gedeon dux Israel, miro modo turbauit castra Madian. Omnis Madian & Amalech, & orientales populi congregati fuerant simul, & Gedeon quæsierat signũ in vellere, scire volens si saluum faceret dominus per manum eius Israelem, sicut locutus est. Diuisitq; trecentos viros, quos de omni Israel secum retinuerat, in tres partes, & dedit tubas in manibus eorum, lagenasq; vacuas, ac lampadas in medio lagenarum. Cumq; omnes secundum ducis edictum atq; exemplum per gyrum castrorũ in tribus personarent locis, & hydrias confregissent, tenuerunt sinistris manibus lampadas & dexteris sonantes tubas, clamauerunt, gladius domini & Gedeonis. Omnia itaq; castra turbata sunt, & fugientes mutua se cæde truncabant. Secundum illius rei gestæ similitudinem turbabuntur (ait)

Gedeon typus Christi fuit. pelles terræ Madian, id est, omnia sacra vel secreta gentilium, declamantium iudicium, nõ credentium futurum esse iudicium. Quod Gedeon Christi pertulerit typum secundũ sui nominis interpretationem, Gedeon nanq; interpretatur circuiens vterum, & quòd viri eius trecẽti martyres Christi significauerint, certantes atq; morientes pro fide sanctæ trinitatis, & quòd confractio hydriarum mortes fragilium corporum, fulgur autem lampadarum, gratiarum significauerit miraculorũ, quæ post martyrũ cædes splenduerunt, vndè superata atq; confusa sunt cuncta fanatica gentilium, sancti patres latius tractauerunt, quæ quoniam suis in locis inueniũtur, hic non perscribimus, vitantes legentis fastidium. Igitur turbabuntur (ait) pelles terrę Madian, id est, vanitates & insaniæ falsæ illorum, qui non credent secundum euangelii prædicationẽ, futurum esse iudicium. superabuntur atq; destruentur per mira & inaudita prælia martyrum sua corpora ad supplicia tradentium, & moriendo vincentium. Sequitur. [Nunquid in fluminibus

Interrogatio per admirationẽ. iratus es domine, aut in fluminibus furor tuus, vel in mari indignatio tua?] Huiusmodi interrogationes interdum facere potuerunt & cæteri prophetæ, & fecerunt, excepto quòd iste cũ maiori interrogat admiratione. Exempli gratia. Vbi Daniel vidit in visione, quòd quatuor venti

Danie. 7. cæli pugnabant in mari rubro, & quatuor bestiæ grandes ascendebãt de mari diuersæ inter se, & deinde throni positi sunt, & antiquus dierũ sedit, & interfecta est iudicio eius bestia illa magna, aliarum quoque bestiarum potestas ablata, admirari poterat ipse Daniel, & eodem modo

Interro-

interrogare. Nunquid in leonibus iratus es domine, aut pardis aut vrsis furor tuus, & in ventis
atq; in mari indignatio tua? Nũquid de talibus tibi est cura, vt propter hæc in iudicio sedeas?
Et ratione ipsa respondente, non cõsequebatur, vt per illas imagines significarẽtur quædã alia
maiora, quæ scire volens ille, accessi (inquit) ad vnum de assistentibus, & veritatẽ quærebam ab
eo de omnibus his: Simili modo & Zacharias de multis quærit, & dicit. Quid sunt hæc domine Zacha 1.
mi? Iste autem magis attonitus & maiori admiratione citatus, videbat enim & audiebat aure
vel oculo prophetali vnde timeret, sicut præmisit, domine audiui auditionem tuam, & timui,
interrogat & dicit. Nunquid in fluminibus iratus es domine, aut in fluminibus furor tuus, vel
in mari indignatio tua? Et sine dubio responsum est ei, nonnullã quippe iram elementa inani-
mata meruerunt, & sicut Danieli, sicut Zachariæ interrogantibus, ita & huic dictum est, quid Danie. 2.
essent vel quid significarent ea, quæ videbantur. Nulli tamẽ ita expositũ est aliquod eiusmodi
mysterium, vt concederetur ei scribere manifestè ad intelligendum, imò sic præcipiebatur. Tu
autem claude sermones, & signa librum vsq; ad tempus statutũ. Quid iste viderit vt diceret, Deut. 25.
nunquid in fluminibus iratus es domine, etc. Sequentia manifestius sonant, cum dicit, viderunt
te aquæ deus, & doluerunt montes, gurges aquarum transiit, dedit abyssus vocem suam, etc. 1. Cor. 9.
Itaq; sicut in legalibus dictis, non alligabis os boui trituranti, cum audimus Apostolum dicẽ
rem, nunquid de bobus cura est deo, scimus respondere, non, sed de prædicatoribus hoc dicit
lex spiritualis. Ita in his visionibus propheticis, dum dicit, nunquid in fluminibus iratus es do-
mine, ipse videns, siue propheta, & nos videntis sensum habere cupientes, respondere sciamus,
non, & sub nominibus montium atq; collium, equorum atq; quadrigarum, fluminũ siue aqua-
rum, sagittarũ fulgentium, & fulgurantis hastæ, cæterarumq; rerum, de quibus æquè vt de bo
bus cura deo non est, res illas intelligamus, de quibus deo sine dubio cura est, flumina illa no-
bis in intellectu sint, illa, quorũ voces auditæ sunt, vel audire potuerũt aquæ illæ & mare illud,
& flumina, de quibus in Psalmo scriptũ est. Eleuauerunt flumina domine, eleuauerunt flumina
vocem suam, Eleuauerunt flumina fluctus suos à voce aquarum multarum. Mirabiles elatio- Psal. 93.
nes maris, mirabilis in altis dominus. Flumina enim quæ leuauerunt vocem suam, sacra catho
licæ fidei dogmata sunt, domino dicente. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ven Ioann. 7.
tre eius fluent aquæ viuæ. Porrò flumina alia flumina contraria, quæ eleuauerunt fluctus suos
à vocibus aquarum multarum, illa sunt, de quibus gloriatur draco magnus, vt apud Ezechie-
lem dominus loquitur. Ecce ego ad te Pharao rex Aegypti, draco magne, qui cubas in medio Ezechi. 29.
fluminum tuorum, & dicis: Meus est fluuius, Populi mei sunt, inquieti & impetuosi, qui eleua-
uerunt fluctus suos, fluctus persecutionis atque seditionum à vocibus aquarũ multarum, id est,
propter voces Christi discipulorum habentium abundantiam cælestiũ gratiarum. Illud mare
totus mundus est, mundus impiorum & incredulorum, cuius tanquam maris elationes mira-
biles fuerunt, mirabilis autem in altis dominus, qui elationes illas compescuit. Qualiacunq; vo
cabula sint, tam in his, quàm in cæteris, quæ sequũtur, illas debemus intelligere res, quibus do
minum summè sapientem, & summè iustum irasci vel indignari à ratione non discordet. Sequi
" tur. [Qui ascendis super equos tuos, & quadrigæ tuæ saluatio. Suscitans suscitabis arcum tuũ,
" iuramenta tribubus, quæ locutus es.] Quia semel interrogauit, nunquid in fluminibus iratus es
domine? & interrogando, interrogationis atque responsionis viã nobis aperuit, interrogemus
etiam de his. Nunquid super equos quadrupedes domine ascendisti, aut ascendes, & quadrigis
vectaberis, vt reges vel consules? Nunquid arcum intendes, & sagittarius fies, & scapulas homi
num transfiges, & percuties inter pulmonem & stomachum, aut egredietur sagitta per carneũ
cor eorum? Et respondebimus? Non. Nam ascendes quidem equos tuos, sed equi tui homines
sunt, sponte subeuntes obedientiæ tuæ frenum. Ascendes quidem quadrigas tuas, sed quadri-
gæ tuæ quatuor euangelia tua, siue euangelij tui quatuor sunt sacramenta, per totum mundũ
currentia, scilicet incarnatio tua, passio tua, resurrectio tua, ascẽsio tua, quæ sine dubio sunt sal-
uatio nostra, quorũ sine fide, nulla est saluatio nostra. Cum istis equis & quadrigis tuis, suscitãs
(ait) suscitabis arcum tuũ, id est, prædicans prædicabis futurum iudiciũ tuum, te, ad iudicandũ
viuos & mortuos, venturum, quemadmodum illi testes resurrectionis & ascensionis tuæ te vi-
derunt euntem in cælum. Illud nanq; prædicare iudicium quodammodo tale est, vt si quis in-
tendat arcũ suum, quia sicut arcus de longè ferit, ita de longinquo venit dies iudicii, ita vt an-
tequam feriat, præuideri non possit. Suscitabis iuramenta tribubus quæ locutus es. Quæ sunt Iuramenta
illa iuramenta? Duobus quidem hominibus iuramenta locutus es, scilicet Abrahæ & Dauid, dei.
dicens Abrahæ. Per memetipsum iuraui, quia fecisti rem hanc. Et iurãns Dauid, sicut scriptura Gene. 22.
dicit. Iurauit dominus Dauid veritatem. Veruntamẽ & omnia dicta tua, propter firmã & inso- Psal. 131.
lubilem veritatem dici possunt iuramenta. Tu es enim ille angelus, de quo in Apocalypsi scri Apoc. 10.
ptum est. Et angelus quem vidi supra mare stantem, leuauit manum suã in cælo, & iurauit per
viuentem in secula seculorũ, qui creauit cęlũ, & ea quæ in eo sunt, & terrã, & ea quæ in ea sunt,
& mare, & ea quæ eo sunt, quia tempus amplius nõ erit, etc. Quodcunq; locutus es, tam firma, Matt. 24.
tamque

tamq; vera sunt, ac si iurauerit per temetipsum, siue per beatam trinitatem, viuêtem in secula seculorum. Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Ascendendo super equos & quadrigas tuas, & suscitando arcum tuum implebis omnia, quæ tanquam iuramêta locutus es, quorũ finis erit, dare tribubus tuis terram veraciter fluentem lac & mel. [Semper.] Iam supra dictum est, quod à versiculo illo, deus ab austro veniet, & sanctus de monte Pharan, siue vmbroso & cõdenso, quo sanctam intelligimus trinitatem, trina distinctione distinctum sit hoc canticum, & singularum distinctionũ signum sit, semper pro quo in græco diaplasma, & in Hebraico sela scriptum est, & vbicunq; apponitur ibi, vel quæ sequantur, vel quę præces-

Secunda distinctio spiritus sancti

serint, non tantùm ad præsens tempus pertinere sciamus. Ea quæ iam dicta sunt, manifestũ est, ad personam pertinere dei, & sancti, qui ab austro & de mõte vmbroso, & condenso, id est, à spiritu sancto, & à patre deo venturus erat, & nunc interposito, semper, quæ sequũtur ad personã dicũtur spiritus sancti, quòd maximè ex illo liquet versiculo. Egressus es in salutem populi tui in salutem cum Christo tuo. Ait itaq;. [Fluuios scindens terræ, viderunt te aquæ, & doluerunt » montes, gurges aquarum transiit.] Ne fluuios & aquas, siue aquarũ gurgites hic intelligamus »

Fluuij terræ sapientes seculi.

vulgariter, vetuit nos interrogatio præmissa, dicentis. Nunquid in fluminibus iratus es domine, aut in fluminibus furor tuus, vel in mari indignatio tua? Ergo fluuios terræ, id est, omnes sapientes, siue omnes loquacitates philosophiæ mundanæ, tu auster bone, tu spiritus sapientię scindes, tu qui lumen dei, id est, doctrinam euangelicam, absq; scissura currere facies, sequentibus signis. Ad quid illos fluuios scindes? Nimirum vt minus aut nihil valeant, per scissuras cõminuti atq; attenuati, & transeant per eos calciati. Nam hoc est quod apud Esaiam taliter dictũ

Esaię.11.

est. Et desolabit dominus linguam maris Aegypti, & eleuabit manum suam super flumen, in fortitudine spiritus sui, & percutiet eum in septem riuis, ita vt trãseant per eum calciati. Lingua nanq; maris Aegypti, loquacitas est sapientium seculi, quam spiritus sanctus stultam fecit, quam dum scissa & contra semetipsam diuisa est, facilius transierunt per eam, quicunq; fuerũt

Ephe.6.

vel sunt calciati pedes in præparatione euãgelii pacis. Hoc facto viderunt te (ait) aquę, & doluerunt montes, id est, cognouerunt te populi, & doluerunt principes, aliqui dolore pœnitêtię, aliqui dolore inuidiæ, & intumescent quidem populi multi, quo modo interdum aquæ intumescunt, sed tumoris eorum finis erit, hoc est, quod nunc ait. gurges aquarum trãsiit. Sequitur.

Doluerunt montes.

[Dedit abyssus vocem suam, altitudo manus suas leuabit. Sol & luna steterunt in habiculo suo, in luce sagittarum tuarum ibunt, in splendore fulgurantis hastæ tuæ.] Vbi gurges aquarũ hoc est, omnis eorum impetus, & persecutio transiit, qui vexabant tunc populum tuum, tunc abyssus, id est, inferi laudauerunt te, tunc etiã superi, id est, angeli in plausum suis manibus concrepuerunt, & victorem veluti gestu quodam & tripudio eleuatarum manuum demonstrant. Sol tuus & luna, & omnis splendor, qui prius illuxerat populo, & postea maiorum pondere, & tenebrarum horrore vniuersa fuerant cooperta, receperunt lumen suum, & pristinũ habuerũt fulgorẽ. Sagittæ tuæ, & fulgurans hasta tua, id est, plagæ tuę, & eruditio tua, lumen populo tuo præbuerunt. Denique in luce sagittarum tuarũ &, in splendore hastæ tuæ, quæ eos ad hoc corripuit, vt emendaret, ambulauit populus tuus, te timens, te diligens, & magnam tui admirationem habens. Hic protinus sequitur. [In fremitu cõculcabis terram, in furore obstupesacies »

Cur propheta tempora verborum variat.

gentes. Egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo. Percussisti caput de do- » mo impii, denudasti fundamentum vsq; ad collum.] Procedere & properare volẽs animus, ad » huc ad ante iam dicta reuocatur. Minus enim, quàm cupit ipse sibimet dixisse videtur. Siquidẽ de temporibus verborũ tacuit omnino, tanquam casu, & absq; vlla ratione, variata sint in his verbis propheticis. Futuro tempore propheta dixerat. Fluuios scindes terræ, & repentè verbis agere rem cœpit præteriti temporis. Viderunt te aquæ, & doluerunt montes, gurges aquarum transiit, & subinde iterum secundum tempus futurum. In luce (ait) sagittarum tuarũ ibunt, in fremitu conculcabis terram, in furore obstupefacies gentes, statimq; rursus tempore præterito, Egressus es (inquit) in salutẽ populi tui, in salutem cum Christo tuo, &c. Nunquid casu, & absq; vllius rationis intentu, ita in prophetis suorum tempora verborum variare cõsueuit spiritus sanctus? Non vtique absq; ratione est, quæ si nobis non omnino patet, tamen inde persentire aliquid, dulce & iucundum est. Attendenti diligenter illud occurrit, quia sermo propheticus, ea quæ quodã certo tempore vêtura vel facienda essent, magis præteriti temporis verbis edixit. Illa verò, quæ fieri non desinerent, omnibus diebus vsq; ad finẽ seculi, verbis futuri temporis enunciauit. Siquidem vt prædicatores suos in mundo haberet dominus, & futurum prędicaret iudicium vsq; ad finem seculi, non erat defuturũ, & idcirco verbis futuri tẽporis edixit. Ascendes super equos tuos, suscitans suscitabis arcum tuum. Vt autem in infirmitate passionis lateret virtus diuinitatis eius, certo quodam & breui tempore futurũ erat, & idcirco præterito tẽpore dixit. Ibi abscondita est fortitudo eius. Discretio hæc eadẽ, illic euidentius apparet, ibi de passione sua loquens, præterito tempore ait. Foderunt manus meas & pedes meos, quod sed se

Psal.21.

mel oportebat fieri. Futuro autem. Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ

laudabo

laudabo te, quod fit, & fiet vsq; in finẽ seculi. Quapropter quod ait, ab eo, fluuios scindens ter
ræ, repetere libet, veruntamen prius egressum illum, de quo ait. Egressus es in salutem populi
tui, in salutem cum Christo tuo, considerare ad rem præsentem nõnihil attinet. Egressus es ait, *Egressus es*
id est, pręsentiæ tuę, vel aductus tui ad homines, signa visibilia dedisti deus inuisibilis. Ita egres *in salutem*
sus es cum Christo tuo. Ergo cui hæc dicuntur, alia est persona, quàm ipse Christus. Nec verò *populi tui.*
persona patris hic intelligenda est, quia videlicet personam illiam ex nomine, nulla scripturæ
authoritas refert taliter apparuisse hominibus, vt visibilia præsentiæ suæ signa pręberet. Filius
dei, deus inuisibilis, homo visibilis factus est, & cũ ipso taliter egresso, spiritus sanctus ita egres *Matt.3.*
sus est in salutem populi sui, vt visibile daret signum aduentus sui. Nam & super ipsum Chri- *Acto.2.*
stũ suum descendit corporali specie, sicut columba. Et super discipulos Christi sui apparuit, tã-
quam ignis, & supra singulos eorũ sedit. Ita egressus est in salutem populi sui, cum Christo suo
id est, vt saluaret populum suum, cum Christo suo saluatore nostro. Primo egressu visus est ad
aquas Iordanis, vbi baptizabatur Christus eius. Pulchrè ergo ab aquarum similitudine incipit
opus eiusdem salutis, in laudem eius qui egressus est in salutem populi sui. Fluuios (ait) scindes
terræ, viderũt te aquæ, &c. Verbum scindere, latius est, & plus significat, quàm si dixisses, emit
tes siue aperies. Vno nãq; hoc verbo, & malorum desolationẽ, & bonorum significat fluuiorũ
diffusionem. De malis vel contrariis iam supra positum est exemplum. Et desolabit dominus *Esaiæ 11.*
linguam maris Aegypti, & eleuabit manum suam super flumen in fortitudine spiritus sui, &
percutiet eum in septem riuis, ita vt transeant per eum calciati. De bonis alibi dictum est, quia *Psal.106.*
scissæ sunt in deserto aquæ, & torrentes in solitudine, & quæ erat arida in stagnum, & sitiens
in fontes aquarum. & mali quidem fluuii sunt fluuii terræ, boni autem fluuii nõ sunt eiusdẽ ter-
ræ, sed scissæ, id est, per diuisiuam gratiam dati sunt terræ. Vtrunq; fieri cœptũ est ab aquis Ior
danicis, ab ipso egressu, quo in specie colũbæ spiritus sanctus ad aquas Iordanis egressus cum
Christo suo in salutem populi sui. Exinde nanq; cœpit Iesus Christus eis prædicare publica prę *Doluerunt*
dicatione, & in digito dei dæmonia eiicere. Taliter egressum viderunt te (inquit) aquæ, & do- *mõtes, pha-*
luerunt montes, id est, cognouerunt te populi, & inuiderunt principes. Nam turbæ equidẽ ad *risæi.*
mirabantur, pharisæi autem dicebant: In Beelzebub principe dæmoniorũ eiicit dæmonia. Vi *Mat.12.*
derunt (inquam) te aquæ, & doluerunt montes, quia exierunt Christo tuo obuiam turbæ cum
ramis palmarum, pium Osanna conclamantes, & inuiderunt principes sacerdotum, mortẽ illi *Ibidem. 21.*
machinantes. Videtis, quia nihil proficimus? Ecce mundus totus post eum abiit. De taliũ quo- *Ioann.12.*
libet in Psalmo dictum est. Concepit dolorem & peperit iniquitatem, & aquæ & montes pa- *Iohan.7.*
riter viderunt te, quòd scilicet tu cum illo Christo tuo esses, & quod ille non in Beelzebub, sed
in te, multa signa faceret, sed aquæ & viderunt te, & laudauerunt. montes autem viderunt &
inuiderunt. Deinde gurges aquarum (inquit) trãsiit. Quid ibi fuit gurges aquarũ, nisi profunda
& seditiosa malitia Iudæorum? Denicq; sicut turbas illas quæ viderunt, & laudauerũt, nomine *Gurges a-*
aquarum, & sicut pontifices & pharisęos nomine montium, ita concilium quod illi collegerũt, *quarũ tran*
& habitatores Hierusalem, rectè intelligimus nomine gurgitis aquarum. Nam hinc est quod *siit.*
idem Christus tuus iamdudum per Psalmistam dicebat, orans. Saluum me fac deus, quoniam
intrauerunt aquæ vsq; ad animam meam. Illic gurges aquarũ transiit, subauditur, super Chri *Psal.68.*
stum tuum. Transit (inquam) id est, venit quidem, sed non diu mansit super eum. Intrauit vsq;
ad animam eius, id est, tamdiu, donec ille moreretur. Sed quid protinus? Dedit (inquit) abyssus *Abyssus de*
vocem suam, altitudo manus suas leuauit. Sol & luna steterunt in habitaculo suo. Post gurgitẽ *dit vocem*
aquarum transeuntem, statim dedit abyssus vocẽ suam. Quia statim vbi dixit. Consummatũ *suam.*
est & emisit spiritum, statim inferna concremuerunt, & qui in illa tali abysso erat sanctorũ po-
pulus dedit vocem suam, & vocem lachrymabilem, quam nos per fidẽ tam bene intelleximus,
ac si pręsentes ibi fuissemus. Illa vox huiusmodi fuit. Aduenisti desiderabilis quẽ expectabamus
in tenebris, vt educeres hac nocte vinculatos de claustris. Post talem abyssi vocem altitudo
quoq; manus suas leuauit. resurrexit enim ille à mortuis, & hoc videns omnis multitudo cœlo
rum, plena felici admiratione plausum fecit, & tripudiando exultauit. Nec mora deinde sol &
luna steterunt in habitaculo suo. nam tuus idem Christus ascendit in cœlum, & stetit, vel sedit
à dexteris virtutis dei. & ecclesia eius sublata de inferis, ipsa quoq; à dexteris stetit, sicut psal- *Psal.44.*
mus prædixit. Astitit regina à dexteris tuis. Exinde cœpit fieri, & fit, & fiet vsq; ad consumma
tionẽ seculi, id quod protinus sequitur. Tẽporibus mutatis .i. facto transitu de tẽpore præte-
rito, ad verba temporis futuri. In luce sagittarum tuarum ibunt in splendore fulgurantis hastæ *Lux sagitta*
tuæ, in fremitu conculcabis terram, in furore obstupesacies gentes. Illuminati nanq; sunt apo *rum.*
stoli, & prædicando emittere cœperunt lucida verba veritatis. Illa denique verba sagittę sunt *Ibidem.*
tuę, sagittę lucentes, luce sua viam vitę demonstrantes, & acumine suo corda populorum ad
pœnitentiam compungentes. Hinc videlicet in Psalmo. Sagittę tuæ acutæ, populi sub te cadẽt
in corda inimicorum regis. Et est sensus. Verba prædicationis tuæ acuta sunt, vsq; ad animam
pertingentia, & non homines, sed vitia hominum interimentia, quibus confixi populi, in corde
inimico-

inimicorum regis,id est ,in corde suo. Qui prius inimicabantur regi deo, vel regno dei, cadent
sub te,id est,adorabunt te, sub tuum imperium redacti. Nec sola erãt prędicationis verba, sed
sequentur & signa terribilia. Bene ergo eum dixisset. In luce sagittarum tuarũ,addidit. In splẽ-
Fulgurans hasta. dore fulgurantis hastæ tuæ. Fulgurans hasta faciendorum est signorum potentia. In huius splẽ-
dore, & in illarum sagittarum luce ibunt(ait) subauditur, tam prædicatores quàm auditores
euangelii,& ita factũ est, & fit,& fiet vsq; ad finẽ sęculi. Et sagittarũ lux,& splendor hastæ ful-
gurantis eo vsq; processit , vt Christiana fides obtineret principatum mundi, & super gentes
exercet in fortitudine zeli boni sæueritatem magisterii religiosi. Dicit ergo sagittarũ eiusmodi,
talisq; hastę domino spiritu sancto. In fremitu conculcabis terram,in furore obstupefacies gen
tes. Vbi enim super mores hominum terrena sapientium,magisterium exercetur,ibi terra con
culcatur in fremitu,& vbi gentiliter viuentes,pro modo peccati puniuntur, verbi gratia,cum
1.Cor.5. traduntur satanæ in interitũ carnis, ibi gentes per iustum furorem stupore afficiũtur. Nunc
demum diligentius considerandũ est,quod dixit hoc modo. Egressus es, in salutem populi tui,
in salutem eum Christo tuo . Nec enim vacare putanda est ista repetitio ,in salutem eum Chri
Duplex egressus spiritus sancti. sto tuo. Deniq; vnus quidem est spiritus,& vna est salus populi eius,sed duo leguntur in euan-
gelio Christi egressus eiusdem,& geminum est eiusdem salutis opus. Primus egressus est in spe-
cie colũbæ ad aquas Iordanis. Secundus egressus in cœnaculo super apostolos, in igne,& lin-
Matt.3. guis dispertitis . Hoc iam supra dictum est. Porrò de gemino salutis opere , itidem sciendũ est
Acto.2. quia primum est opus, remissio peccatorum, secundum diuisio gratiarũ. Remissionem pecca-
Duplex opus spiritus sancti. torum,opus primum & maximè necessariũ,à passione Christi sui cœpit operari. Ille enim resur
gens à mortuis,& stans in medio discipulorum insufflauit,& dixit eis. Accipite spiritum sanctũ
& subaudiendũ est in remissionem peccatorum. Sequitur enim . quorum remiseritis peccata,
Ioann.20. remittuntur eis. Diuisionem gratiarum, secundum salutis opus erat quidem in quibusdam ex
parte effectum,ante Christi passionem, vt haberent aliqui sermonem sapientię, & sermonẽ sciẽ
tiæ,fidem,prophetiam,operationem virtutum, discretionem spirituum, & post passionẽ eius,
die pentecostes abundantius peractum est,datis insuper generibus linguarum, vt exinde salus
Ioann.3. eadem cunctis gentibus innotesceret. Singillatim cuiq; credentium hoc opus perficitur , dum
Acto.19. primùm ex aqua & spiritu sancto renascitur,& deinde per manuum impositionem,chrisma-
1. Ioann. 2. tis vnctionem confirmatur. Ita in salutem egressus percussisti(ait)caput de domo impii, denu-
Caput de domo impij. dasti fundamentum vsq; ad collum. Semper impius diabolus est, & domus eius mundus, siue
omne quod in mundo est,scilicet concupiscentia carnis, & concupiscentia oculorum, & super
bia vitæ . Quid ergo intelligimus caput eiusdem domus, nisi aut ipsum diabolum principem
mundi,aut originale peccatum,quod regni vel domus eius caput & principium fuit? Hoc ca-
Caput de domo impij. put percussisti percussione lapidis,id est, passione Christi,& proinde rectè dictũ est, quia egres-
sus es in salutem populi tui. Deinde domus eiusdem denudasti fundamentum vsq; ad collũ,id
est,quicquid errorum,quicquid vitiorum erat in mundo, non dimisisti inconcussum, tam illud
quod latebat,sicut latet domus fundamentum,quàm illud quod patebat,sicut patet corporis
collum. Illi nanq; linguis igneis quas foris ostendisti intus feruidi & fortes sapiẽtes facti & elo-
quentes,non cessauerunt,donec propalarent,mundi huius sapientia,quanta esset stultitia,quę
dicebantur in templis gentium sacra,quanta essent sacrilegia. Tertium est,hoc semper,de quo
Tertia distinctio ad deũ patrem. quid sit,iam semel & secundo dictum est. Sequitur. [Maledixisti sceptris eius,capiti bellatorũ »
eius,venientibus vt turbo ad dispergendum me. Exultatio eorum, sicut eius qui deuorat pau- »
perem in abscondito.] Quoniam distinctione trina distinctũ est hoc canticum, cuius videlicet »
distinctionis signũ est, semper, siue diaplasma, tertiò iam appositũ,& in antedictis clarè discer-
nuntur duæ personæ filii & spiritus sancti, delectat hanc tertiam partem cantici referre ad pro
priam personam patris, vt sit canticum siue laus totius trinitatis. Maledixisti (inquit) sceptris
eius,&c. Ac si dicat. Non hac vice solùm, non hac vice primùm percussus est impius, quando
Triplex damnationis iudicium in diabolum. passus est Christus,sed iamdudum damnatus fuerat, & triplex est iudicium damnationis eius.
Primum est,quòd maledixisti sceptris eius . Secundum quòd maledixisti capiti bellatorũ eius.
Tertium,quòd maledixisti cunctis bellatoribus eius venientibus vt turbo ad dispergendũ me.
Tunc maledixisti sceptris eius,quando in cælo damnasti superbiam eius, volentis tenere scep-
Esaiæ.14. tra cæli diuinũq; imperium, & seipsum facere altissimũ. Dicebat enim in corde suo,similis ero
altissimo. Illis autem sceptris maledixisti,id est, propter illam præsumptionem irrecuperabili
ter illũ damnasti. Tunc verò malexisti capiti bellatorum eius, quando dixisti ad serpentem
per quem deceperat hominem,quod fuit initium belli eius,cõtra humanũ genus, vndè & idem
Gene.3. serpens rectè dicitur caput bellatorum eius . Quia fecisti hæc,maledictus eris inter omnia ani-
mantia,& bestias terræ,etc. In serpẽte ipse maledicebatur, & ex eo vocabulum sumpsit, vt vo
cetur serpens antiquus. Maledicis nunc vsq; cunctis bellatoribus eius, venientibus vt turbo ad
dispergendũ me,& cunctos similes mei,timẽtes te. Illorũ primus fuit Pharao rex Aegyptius,
nouissimus erit Antichristus. Ille nãq; videlicet Pharao primus post verbũ promissionis, velut

quidam

quidam turbo dispergere me voluit, id est, auferre mihi effectum iuramēti quod ad Abraham
iurasti in repormissione beati seminis, id est, Christi, quia vt nullū veniret semen, masculos oēs *Exodi.1.*
" necari præcepit. Sed quid illi & cæteris prouenerit, quis nescit? [Viam fecisti in mari equis
" tuis, in luto aquarū multarū.] Cumq; ille persequens ausus fuisset post eos ingredi, submersus
est cum exercitu suo in mari, & ibi deiecisti eū, & periit cum curribus & equitibus suis. Illi pri- *Ecci.14.*
mi fuerunt omnium persecutione manifesta, persequentium nomen tuum, cæteri omnes, sicut
similes sunt, vel fuerunt, ita similem damnationem acquisierunt & acquirunt, & iustè maledi-
cti sunt bellatores eiusmodi, quia in hoc ipso exultāt, quòd vacat eis occidere, & persequi quod *Psalm.9.*
est assimilari diabolo siue Antichristo. Hoc est quod ait. Exultatio eius, sicut qui deuorat pau-
perem in abscondito. Quis enim est ille, qui deuorat pauperē in abscondito, nisi ille qui dum
insidiatur, vt rapiat pauperem, & rapit quantū potest. Dicit in corde suo, deus nō requiret? Et *Sensus my-*
quidem illud magnum & gloriosum fuit, quod illum carneū Pharaonē, & currus exercituum *sticus de e-*
eius mare operuit, tuis autem equis siue hominibus in eo de mari viā fecisti. sed magis multoq; *quis in ma-*
gloriosius est, quod eadem aqua per Christi sacramentū credentes in eum transmittit ad regnū *ri.*
æternum, omnia operiens peccata, quæ spiritualiū sunt castra Aegyptiorum, & quòd in mari
huius seculi, vbi erat lutum aquarum multarū, id est, nimiū carnalis & turbida conuersatio gen
tium, viā fecisti equis tuis, de quibus supra dixi, qui ascendes super equos tuos, & quadrigę tuæ
" saluatio. [Audiui, & conturbatus est venter meus à voce cōtremuerunt labia mea.] Versicu-
lus iste idem sonat, eandemq; animi rationem renouat, quā in initio præmisit. Domine (inquiēs)
audiui auditionem tuam & timui. Exposuit quid audiens timuisset, & nunc demū quasi per illā
bene ordinatæ orationis partem, quam rhetores complexionem vocant, ad primā propositi- *Tremor &*
onem rediens, audiui (inquit) & conturbatus est venter meus, à voce cōtremuerunt labia mea. *cōturbatio*
Conturbatio hæc, siue tremor iste optabilis est, quia vilis est, magnūq; diuini respectus emolu- *bona.*
mentum habet. Ait enim. Ad quē autem respiciā nisi ad pauperculū, & contritū spiritu, & tre- *Esaia.66*
mentem sermones meos? Conturbato ergo ventre, & à voce quam intus audierat cōtremiscen-
" tibus labiis, optat eandem cōturbationem, siue tremorem sibi adaugeri, & optando dicit. [In-
" grediatur putredo in ossibus meis, & subter me scateat, vt requiescam in die tribulationis, &
" ascendā ad populum accinctū nostrum.] Gratulor (inquit) quòd dicere iam potui, cōturbatus
est venter meus, quod dicere ille non meretur, qui non habet teneritudinē ventris, imò duritiā
cordis tanquam duritiam lapidis, cuius deus cor non emolliuit, qualiū Pharao rex Aegyptius
notissimus habetur in sanctis scripturis, gratulor (inquam) quòd opera tua domine considerans
intremui per spiritum humilitatis, opto autē vt mihi adaugeas humilitatem cordis, vel loquēs
ad te dominū meū, magis ac magis agnoscā, quia sum puluis & cinis, moxq; futurus putredo &
vermis. Putredo illa, id est, putredinis illius memoria, qua postmodū putrescam, ingrediatur in
ossibus meis, & subter me scateat, id est, humiliet totū quicquid est in me virtutis aut boni ope- *Matth.11.*
ris, & in radice cordis in profundo conscientia magis ac magis accrescat. Taliter enim fiet, vt *Dies tribu-*
requiescam in die tribulationis, quod sciens Christus tuus, vbi dixit. Et discite à me, quia mitis *lationis.*
sum & humilis corde, statim hoc addidit, & inuenietis requiem animabus vestris. Et quis est
ille dies tribulationis? Non longè quæratur, iam hoc tēpus, in quo sumus, in quo viuimus, dies
tribulationis est. Siue singulariter diē, siue pluraliter dies dixeris, dies tribulationis est, dies ma- *Psalm.93.*
li sunt, quia pleni sunt aduersis, pleni peccatis. Beatus homo (inquit Psalmi.) quem tu erudieris
domine, & de lege tua docueris eum, vt mitiges ei à diebus malis. Hanc intendens mitigationē
jam dictus Christus tuus, loco memorato ita incepit. Venite ad me omnes qui laboratis & one
rati estis, & ego reficiam vos. Quid enim aliud est, & ego reficiā vos, quoniā ego à diebus malis
mitigabo vos. Et ostendens in quo, tollite (ait) iugum meū super vos, & discite, quia mitis sum;
& humilis corde, ac demum intulit, & inuenietis requiem animabus vestris. Ergo putredinē in
ossibus admittere, & subter se scatentē habere. i. ꝓpter cōscientiā putredinis, quod tu homo mox
futurus es. Mitē esse & humilē corde, hoc est, iā requiescere, nō solū in futuro, verumetiā in præ-
senti seculo. Quid autem sibi vult, ꝙ cū dixisset, vt requiescā in die tribulationis, addidit, &
ascendā ad populū accinctū nostrū. Quid nisi ꝙ mitē & humilē esse corde, vt veraciter amictū
esse, & ad populū accinctū ascendere, populū à quo regnū cœlorū vim patitur, & violēter diri- *Nume.16.*
pitur? Qua enim alia cinctura, nisi humilitatis ipū Moysen accinctū esse putas, vt fortissimum *Exodi.32.*
ipsūm deū vniuersę carnis teneret, dicentē: dimitte me, & ad suā voluntatē inflecteret. Indubi-
tanter sciendū est, qa absq; hac cinctura nulla vsquā fortitudo iustitiæ est. Quāuis multorū gsplā
sit operū, absq; isto iustitię pręsidio nullus est, nec ille populus accinctus populus eius est, qui ac-
accinctis renibus, carnes agni comedit, per mare ascēdit, sicut hic nūc dixerat, viā fecisti in mari
equis tuis, vanè synagoga de oībus cōsidit, qa impossibile est eos iustificari, qui suā volētes sta-
" tuere iustitiā, iustitię dei nō sunt subiecti. Hoc est ꝙ cōtinuò per metaphorā aptissimè dicit. [Fi- *Roma.10.*
" cus enim nō florebit, & nō erit germē in vineis. Mentiet opus oliuę, & arua nō afferēt cibū. Ab-
" scindetur de ouili pecus, & nō erit armentū in pręsepibus.] Sub illo senario numero, vniuersa

reprobat opera legis, quę sex diebus operari cōcedit, & idcirco reprobat, quia Iudæus operarius legis nō intendit, vt celebret sabbatū dñi, non habet fidē & humilitatē, quā cōmendans, inue- *Sensus allegoricus de ficu. &c.* nietis (ait) requiem animabus vestris. Ficus & vinea, necnō & oliua præsenti loco synagoga est, & arua non afferentia cibum, Iudaicæ cæremoniæ sunt. Pecus & armentum, minores & maiores Iudęi, siue populus & sacerdotes sunt. Eorum omnium, fidem & humilitatem Christi non habentium, opera cuncta reprobantur, & dicendo, sicut enim non florebit, &c. Ac si dicat. Idcirco humilitatis gratiam tantopere desidero, quia in operibus legis nullus est iustitiæ fructus, nullum germen iustitiæ, nullū opus iustitiæ, nullus omnino vitalis cibus animę. In quo pecus abscissum est de ouili, & armentum à præsepibus fugit? In eo quòd Iudæus non credit, quòd iustitiæ dei non vult subiici, & non audire vocem domini, siue pastoris boni. Hinc ille dicit. Sed vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis. Item. Propterea vos non auditis, quia ex deo nō
Iohan. 10. estis. [Ego autem in domino gaudebo, & exultabo in deo Iesu meo. Deus dominus fortitudo "
Ibidem. 8. mea.] Quod dicit, hoc est, idcirco Israel sectando iustitiæ legem in legem iustitię non peruenit, "
quia non ex fide, sed quasi ex operibus. Ego autem non quasi ex operibus, sed ex fide credam in patrem, & filium, & spiritum sanctum. Nam dicendo, in domino gaudebo, confitetur pa
Roman. 9. trem. dicendo, exultabo in domino Iesu meo, confitetur filium. dicendo, deus dominus forti-
tudo mea, confitetur spiritum sanctum. [Et ponet pedes meos quasi ceruorum, & super excel- "
sa mea deducet me victor in psalmis canentem.] Sicut enim pedes ceruorū agiles sunt ad du- "
meta transilienda, & alta petenda, sic per hanc fidem agilis ero, vt in legem iustitiæ perueniā, & in lapidem offensionis non offendam, & deducet me hæc iustitia fidei super excelsa mea, id est, super iustitiam operum, deducet (inquam) me victor, deus vnus, pater & filius & spiritus sanctus, in psalmis canentem victoriam cursus mei, non operibus meis, sed gratię eius ascribētem, & pro hoc gratias sempiternas agentem.

FINIS LIBRI TERTII IN ABACVC.

PROLOGVS RVPERTI IN

SOPHONIAM PROPHETAM.

Iohan. 16. Luca. 24. Iohan. 12. Solus Christus in scripturis quęrendus.

PRomissum tuum verum est Iesu Christe testis fidelis, promissum tuū verum & fidele est, quo spiritū paracletū promittens inter cætera dixisti. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis. Omne quod locuti sunt prophetæ, omne quod scriptum est in lege & prophetis & psalmis, tuum est, & omnia quæcunque habet pater, tua sunt. Proinde in scripturis aliud quàm te nihil quæro, tu scis, vel in hac parte similis cupio esse homini ædificanti domum, qui fodit in altum, & posuit fundamenta supra petrā. Vbi maior difficultas occurrit te inueniendi, ibi plerūque teipsum melius inueni, & tunc demū in singulis prophetarum libris me peruenisse arbitratus sum ad petrā, supra quam fundamenta ponerē, quādo per meditationis instantiā, sub obscuritate literæ tuā inueni gloriā desiderabilē. Non enim ignoro causam fuisse prophetis, propter quā necessariò debuerint tuę claritatis sacramenta, verbis obtegere cōdensis, quā videlicet causam, in capite huius operis pro posse latius exposui. Iā igitur nouū in ordine duodecim prophetarū Sophoniā te quærendo promptus ingredi, sanctū inuoco spiritū, quē dedisti, qui scripturas quæ testimoniū perhibent de te, aperiendo, hactenus te clarificauit, & clarificare nō desinit, vt de isto quoque tuo accipiat, & annunciet mihi gloriam tuam quærenti, solummodo in fide & cognitione tui, spem vitæ æternæ habenti.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS IN SOPHONIAM PROPHETAM, COMMENTARIORVM LIBER I.

VERBVM DOMINI quod factū est ad Sophoniā filiū Chusi, filij Godoliæ, "
filij Amariæ, filij Ezechiæ, in diebus Iosiæ filij Amon regis Iuda.] Pręter hūc "
& Iohel, qui in ordine prophetarū secundus est, & Zacharias qui vndecimus est, nullus eorū in titulo paternū nomē habet. Tradunt autem Hebræi, ait B. Hieron. cuiuscūque prophetę pater aut auus ponatur in titulo, ipsos quoque prophetas fuisse. Hoc si verū est, inquit, Sophonias propheta generatiōe, vt ita dicā
prophetica

prophetica, & gloriosa maiorum suorum stirpe generatus est. Habuit enim patrem Chusi, auũ
Godoliam, proauum Amariam, attauum Ezechiam, & talem quadrigã ipse velut extremus
auriga compleuit. Verùm qualiscunq; illa traditio sit, illud magis delectat, quod secundũ se-
quentis prophetiæ modum, nomina congrua sunt, & secundũ interpretationẽ nominum sese *Interpreta*
habet qualitas rerũ vel sensuum, qui ab ipso vel per ipsum conscripti sunt. Deniq; secundũ no *tio nominũ*
men Chusi, quod interpretatur humilitas, siue Aethiops meus, dicturus est in isto dominus, vl
tra flumina Aethiopiæ inde supplices mei, & secundũ nomẽ Godoliæ, quod interpretatur ma
gnitudo domini, nomẽq; Ezechiæ, quod sonat fortitudinem domini magnificè & fortiter di-
cturus est. Iuxta est dies domini magnus, iuxta & velox nimis, vox diei domini amara, tribu
labitur ibi fortis, & secundũ nomen Amariæ, quod vertitur in sermonẽ domini, post acerrimã *Matth. 24.*
exclamationem magnitudinis atq; fortitudinis, habiturus est sermonem exhortationis, sic in-
cipiens. Conuertite, congregamini gens non amabilis, antequã veniat super vos ira furoris do
mini. Porrò secundũ nomẽ suum Sophoniã, quod alij speculã, alij arcanũ domini transtulerũt
reuera speculatorẽ magnæ rei, scilicet iudicij domini, quod vtiq; grande arcanũ est, quia de illa *Verba in*
« die & hora, præter deũ nemo scit. Hic ita incipit. [Congregans cõgregabo omnia, à facie ter- *persona dei*
« ræ dicit dominus, cõgregans hominẽ & pecus, cõgregans volatile cœli & pisces maris.] Pro- *filij.*
fectò, dominus qui hæc loquitur, dei filius est, deus ipse & dominus, quod ex eo vel maximè li-
quet, quia lõgè inferius ita dicturus est. Quapropter expecta me, dicit dñs in die resurrectionis
meæ, in futurũ, &c. Non enim quæuis, sed quædã ex tribus personis beatæ trinitatis, certa per-
sona diẽ resurrectionis habitura erat, quæ non est alia, quàm dei filius deus & dominus, tunc *Iohan. 12.*
quidem homo futurus, passurus, moriturus atq; resurrecturus, nũc autẽ iã homo factus, passus,
mortuus, sepultus, atq; à mortuis resuscitatus, & adhuc in futurũ, diem resurrectionis habens
vniuersalis, quem nos, vt ipse iubet, expectamus. Igitur ipse, qui in isto loquitur. Congregans
congregabo omnia à facie terræ, cõgregans hominẽ & pecus, cõgregans volatile cœli & pisces *Psalm. 8.*
maris, ipse est, qui in euangelio suo dicit. Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia trahã ad me-
ipsum. Et de quo Psalmista ad deũ patrẽ. Minuisti, inquit, eum paulominus ab angelis, gloria
& honore coronasti eum, & cõstituisti eum super opera manuũ tuarũ. Omnia subiecisti sub pe *1. Cor. 7.*
dibus eius, oues & boues vniuersas, insuper & pecora cãpi. Volucres cœli & pisces maris. Nun
quid de bobus & ouibus, de auibus & piscibus cura est deo? An non potius hic intelliguntur,
aut intelligi debent de omni populo & natione, de omnium tribuũ & linguarũ diuersitate, de
cunctis hominibus siue gentibus, quorũ ita mores diuisi, studia tam diuersa sunt, vt alij bobus,
alii ouibus, alii auibus, alii piscibus similes rectè dicantur? Hæc omnia traxit ad seipsum. Hæc *Hebr. 2.*
(inquam) omnia domine (inquit Psalmista) subiecisti sub pedibus eius. Futurum (vt Apostolus)
de quo loquitur. Nunc autẽ necdũ videmus omnia subiecta ei, subauditur, quia multi contra-
dicunt ei. Verùm iam factũ est quod ait. Et cõstituisti eum super opera manuũ tuarũ. Iã enim
propter passionẽ mortis, gloria & honore coronatus est. Et data est mihi (ait) omnis potestas in *Matt. vlti.*
cœlo & in terra. Quomodo tandẽ vel in quo subiicientur ei, qui pertinaciter inimici eius sunt,
« & contradicunt ei? Nimirũ ita, vel in eo, quod protinus sequitur. [Et ruinæ impiorũ erunt, &
« disperdã homines à facie terræ, dicit dominus.] Hæc euangelista Matthæus & Iohannes nobis
luce clariora fecerunt. Nam quod hic ait. Congregans cõgregabo omnia à facie terræ, & ruinæ
impiorum erunt, hoc apud Matthæũ ita dicit dominus omnium. Cum venerit filius hominis in *Ibidem. 25.*
maiestate sua, & omnes angeli eius cum eo, tunc sedebit super sedẽ maiestatis suæ, & cõgrega-
gabuntur ante eũ omnes gentes, &c. vsq;. Et ibunt hi in suppliciũ æternũ, iusti autẽ, &c. Apud *Iohann. 5.*
Iohannem autẽ hoc modo. Amen dico vobis, quia venit hora in qua omnes qui in monumẽ-
tis sunt, audient vocẽ filij dei, & procedent, qui bona fecerũt in resurrectionẽ vitæ, qui verò ma-
la egerunt in resurrectionẽ iudicii. Non igitur dubiũ vel obscurũ est hoc dictum propheticum.
Congregans congregabo omnia à facie terræ, dicit dominus. Congregans hominẽ & pecus,
congregans volatile cœli & pisces maris, & ruinæ impiorum erunt, & disperdã homines à fa-
cie terræ, dicit dominus. quia videlicet & hoc & illud, quod postmodũ propheta loquit̃. Iuxta
est dies domini magnus, iuxta & velox nimis, vox diei domini amara, tribulabitur tibi fortis, *Duo indi-*
dies iræ dies illa, &c. de illo magno & vniuersali iudicio loquitur, quod futurũ esse in nouissimo *cia contra*
die omnes audiuimus. Porrò post istud initium, antequã illud dicat. Iuxta est dies domini ma- *Iudaeos.*
gnus, duo iudicia prænunciantur, quæ tunc futura vel facienda erant super Iudã & super Hie-
rusalem, alterũ propter sanguinẽ prophetarũ, quẽ patres fuderunt, alterum propter sanguinẽ
ipsius domini, quẽ fundendo implere habebant filij mensuram patrũ suorũ. Libet hic literam
perscribere vtriusq; vindictæ siue iudicii, quod vt iã dictũ est, venturũ erat super ciuitatẽ illã,
« & iam venit. Sequitur. [Et extendã manũ meam super Iudã, & super omnes habitatores Hie-
« rusalem, & disperdam de loco hoc reliquias Baal, & nomina æditaorum cum sacerdotibus, &
« eos qui adorant super tecta militiã cœli & adorant, & iurant in domino, & iurant in Melchom,
« & qui auertuntur de post tergũ domini, & qui nõ quæsierũt dominũ, nec inuestigauerũt eum.]

Hoc vt dictum, ita & factum est postmodum per regem Nabuchodonosor, per exercitū Chal
dęorum. Sequitur de eo quod faciendum erat per manus Romanorū. Silete à facie domini dei,
quia iuxta est dies domini, quia præparauit hostiam, sanctificauit vocatos suos, &c. vsq;, & ædi
ficabunt domos, & non habitabunt, & plantabunt vineas, & nō bibent vinum earū post quę
statim subiungitur de illo die magno vniuersalis iudicij. Iuxta est dies domini magnus, iuxta
& velox nimis, &c. vsq;, quia consummationem cum festinatione faciet cunctis habitantibus
terram. Nunc per ordinem dicta tractemus. Et extendam, inquit, manum meam super Iudam,
& super omnes habitatores Hierusalem. Hoc ita præcedentibus cōtinuatur, vt vbi dixit. &
Roma. 2. ruinæ impiorū erunt, subaudias, Iudæi primùm & Græci, iuxta sensum apostoli. Prior nāq; Iu-
dæus quàm gentilis mala quæ merebatur recepit, etiam temporibus suis. Hoc & historiæ tra-
Hiere. 25. dunt, & prophetiæ testantur, per diuinam prouidentiam fuisse ordinatum. Sume (ait dominus
ad Hieremiam) calicem vini furoris huius de manu mea, & propinabis de illo cunctis gētibus,
ad quas ego mittam te. Et accepi (inquit ille) calicē de manu domini, & propinaui cūctis gen-
tibus, ad quas misit me dominus, Hierusalē, & cunctis ciuitatibus Iuda, & regibus eius, & prin
cipibus eius, & deinde Pharaoni (inquit) regi Aegypti, & regibus terræ Philistiim, regibus Ty
ri, & regibus Sidonis, & regibus terræ insularū, & regibus Arabię, & regibus occidentis, & re-
gibus Zambri, & regibus Helani, & regibus Mœdorum, & cunctis regibus aquilonis, & cun-
Vindicta in ctis principibus eorum, & omnibus regnis terræ, quæ super faciem eius sunt. Bibentes autem
Iudęos pro bibetis. Quia ecce in ciuitate in qua inuocatum est nomen meum, ego incipio affligere, & vos
pter sangui quasi innocentes immunes eritis? Igitur ruinæ, inquit, impiorū erunt, & subaudiendū est, pri-
nem prophe mùm impij Iudæi, & deinde impij Græci, siue Gentilis. Nam & in istis particularibus vindictis
tarum. quæ temporaliter fiunt, gente in gentem, & regno surgente aduersus regnū, quod per meū fit
iudiciū, in primis extendam manum meā super Iudam & super omnes habitatores Hierusalē,
videlicet propter sanguinem prophetarū, quē fuderunt, maximeq; propter Manassen, in quē
magis hæc scelera redundabāt, quem cōtinuò propheticus sermo denotat, dicens. Et disperdā
de loco hoc reliquias Baal, & nomina ædituorum cum sacerdotibus, & eos qui adorant, & iu-
rant domino, & iurant in Melchon, & qui auertuntur de post tergum dn̄i, & qui nō quæsierunt
Ezechi. 16. dominū, nec inuestigauerunt eum. In tantam deniq; venerant impietatē, vt in tēplo dei, iuxta
23. quod scribit Ezechiel, & Regū liber quartus indicat, statuā Baal, quā imaginē zeli dominus vo
cat, statuerint, & in eodē sanctuario idola pariter & deum venerati sunt. Vndè signanter ido-
lorum sacerdotes, nō sacerdotes, sed æditups appellauit, & æditups ergo & sacerdotes quondā
dei, & eos qui super tecta ritu gentiliū adorant militiā cœli, scilicet solē & lunā, & astra reliqua,
4 Reg. 21. & qui iurant in nomine domini, simul & in nomine idoli Ammonitarū Melchon. Disperdam
Ibidem. 23. (inquit) de loco hoc, maximè (vt iam dictū est) propter peccata Manassen, qui amplius in huius-
modi dominū irritauit, & impleuit Hierusalem sanguine innoxio vsq; ad os. Etenim cum de lo
sia rege scriptura narrasset. Veruntamen, inquit, nō est auersus dominus ab ira furoris sui ma-
gni, quo iratus est furor eius cōtra Iudam, propter irritationes, quibus prouocauerat eum Ma-
Septem ma nasses. Septē sunt enunciationes, quo numero plerunq; vniuersitas significari solet, quarū pri-
la à Iudæis ma est. Et disperdā de loco hoc reliquias Baal. Septima. Nec inuestigauerunt dn̄m. Et si recipro
perpetrata. cato ordine considerentur, siue numerentur, hoc modo. Non inuestigauerunt dn̄m, & nō quæ-
sierunt eum, & auertuntur de post tergum dn̄i, & iurant in dn̄o, & in Melchon, & adorant su-
per tecta militiā cœli, & nomina habent ædituorū, & colunt Baal, semper malo præcedenti,
id quod sequitur deterius est. Nam nō inuestigasse dn̄m, malū quidē est, nō quæsisse autē dum
inueniri possit, peius auerti de post tergum dn̄i, id est, dn̄m cōtemnere, & voluntatē eius nolle
intelligere, profectò pessimū est in religione. Porrò cōtra religionem iurare in dn̄o, & iurare in
Melchon, quod interpretatur rex eorū, quod nomē simplicibus haud impiū videri poterat, ma
lum erat. Adorare autē super tecta militiā cœli, quod & ipsum rustica simplicitate fieri pote-
rat, peius erat. ædituos verò esse, vel sacerdotes in templo dn̄i, quàmdiu illic erat Baal, pfectò
pessimū erat. Summus omniū cumulus malorū, erat ipse Baal. Septē igitur enūciationibus ma-
lorum omniū, maiorū atq; minorū declamata est vniuersitas atq; diuersitas, propter quæ tunc
iram Iuda & Hierusalē cōmeruit, vt super habitatores eius manū suā extenderet dn̄s, qui hæc
Esaiæ. 8. dicit. Erat autē ille, qui necdū sciebat vocare patrē aut matrē, quia videlicet necdū natus erat,
quod postea factū est, ea natiuitate, qua didicit & sciuit vocare patrē aut matrē, patrē vtiq; adop
tiuum siue nutritiū, aut matrē virginē. Rectè igit̄ vocari poterat nomen eius, accelera manū tuā
extendere, festina peccatores de loco suo disperdere, & captiuos in Babyloniā mittere, sicut a-
pud aliū prophetā vocari iussus est. Accelera spolia detrahere, festina prędari, pro eo ꝙ antequā
scire puer vocare patrē suum & matrem suam, auferenda erat fortitudo Damasci, & spolia Sa
mariæ, ipso agente. Sequitur. [Silete à facie domini dei, quia iuxta est dies dn̄i, quia pręparauit
hostiā, sanctificauit vocatos suos, & erit in die hostiæ domini, visitabo super principes, & super "
filios regis, & super omnes qui induti sunt veste peregrina, & visitabo super oēm qui arrogāter "
ingreditur "

" ingreditur super limen in die illa, qui complent domum domini dei sui in iniquitatē & dolo.] Quid est quod dicit, vel quos intuens dicit. Silete à facie dñi dei, quia iuxta est dies domini? Iā ante dictum est, eum qui sic incipit, congregans congregabo omnia à facie terræ, Christū dei filium esse, qui exaltatus à terra, deberet omnia trahere ad se, & iudicare viuos & mortuos in nouissimo die, de quo postmodū dicit: Iuxta est dies domini magnus, iuxta est, & velox nimis, & quod ante illud vltimum iudicium duo iudicia facturus erat, super illam terrenam Hierusalem, quæ iam fecit, alterum per Nabuchodonosor & exercitum Chaldæorum, propter sanguinem prophetarum, quem effuderunt alterū per manus Romanorum, propter ipsum prophetarum dominum, quem occiderunt. De primo, quod faciendum erat per manus Chaldæorum, dixerat. Et extendam manum meā super Iudam, & super omnes habitatores Hierusalem, &c. Nunc de illo dicturus, quòd per manus Romanorum faciendū erat, sic incipit. Silete à facie domini dei, quia iuxta est dies domini. Ad quid ergo, vel quos taliter intuens edicit? Nimirum nihil hic libenter intellexerim, quam illos petulcos, insanos, & nocte illa paschali crapulatos & ebrios, qui audientes hunc dominū adiuratū à pontifice, vt diceret si ipse esset Christus filius dei, respondentem tu dixisti, & amodo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis dei, & venientem in nubibus cœli, exclamauerunt. Reus est mortis, & tunc expuerunt in faciem eius, & velauerunt faciem eius, & colaphis eum cæciderunt, & palmas ei in faciē dederunt, dicentes. Prophetiza nobis, quis est qui te percussit? & aliis multis modis faciē eius conuitiati sunt. Quale hoc erat in iudicio, sancti spiritus per ora prophetarū loquebatur? O igitur irreuerentes & indisciplinati, malè nati, & malè educati, quid est quod facitis. Silete à facie dñi dei, continete os vestrum à facie domini dei, hominis pro sua reuerentia tremendi etiam cunctis virtutibus cœli. Quomodo vos eum inhonorastis? Silete, quia iuxta est dies domini. Et sicut Moyses dixerat, iuxta est dies perditionis, & adesse festinant tempora. Væ vobis in illa die huius domini, & vos silebitis. Silebitis (inquam) etenim ille dies domini vobis erit dies perditionis, quia præparauit hostiam, sanctificauit vocatos suos, præparauit, inquam, hostiam, id est, semetipsum, & præparatione ipsa talis hostiæ sanctificauit vocatos suos, videlicet quos ante secula præsciuit & prædestinauit suos fieri, & tēporibus suis vocauit per cūcta retro secula, vsque in diem illam, qua faciem eius cōspuistis, velastis, atque exalapâstis, & contra eandem faciē eius mouistis capita vestra, dicentes: Vah, hoc totū quod ipse sustinuit, hostiæ præparatio fuit, & in illa hostia corporis sui, sanguinis sui, sanctificauit vocatos suos, sanctificatione, quæ est omniū peccatorū remissio. Quid vlterius iam restat, nisi vt relinquatur vobis domus vestra deserta? Nimirum nulla est causa, propter quā districtionis vestræ iudicium differat, quoniā assumptio iam facta est, quoniā miro modo de vobis mortuis vita est assumpta. Iuxta est illa dies domini, qua istud fiat. Hoc ex persona sua propheta inclamauit. Silete inquiens à facie domini dei, quia iuxta est dies domini, & non dixit magnus, iuxta & velox nimis. Proinde expeditior currit explanatio, quia nihil obseruantiæ nostrę refragatur, qua secundū propheticę cuius scripturę textum, vel ordinem iudiciorum domini, tempora distinximus. Sequitur ex persona domini, qui anterius loquebatur. Et erit, inquit, in die hostiæ domini, visitabo super principes, & super filios regis, & super omnes qui induti sunt veste peregrina, & visitabo super omnem qui arroganter ingreditur super limen in die illa, & qui complent domum domini sui iniquitate & dolo. Dies hostiæ domini, tempus est à passione domini, quo videlicet tempore, post quadraginta annos, facta est visitatio hæc, quam nunc dicit, sicut totus orbis audiuit. Illa visitatio talis maximè ex principum sacerdotum prouenit. Vndè rectè primo loco, visitabo super principes, ait. Qui aūt erant filij regis, nisi tam ipsi, q̄ cæteri Iudæi, gloriantes quasi de singulari nobilitate generis? Gloriati sunt nanque nimis insolenter, quodam loco dicentes. Semen Abrahæ sumus, & nemini seruiuimus vnquam. Item. Nos ex fornicatione nati nō sumus, vnū patrē habemus deū. Propter huiusmodi superbiā appellauit eos ipse filios regni, vbi taliter loquutus est. Dico vobis, quòd ab oriente & occidente venient, & recumbent cum Abrahā & Isaac & Iacob in regno cœlorū, filij autē regni eijcientur in tenebras exteriores. Quos illic filios regni, hic rectè intelligimus filios regis, id est, superbos, & contra omne genus humanū sese extollentes, de nobilitate singulari, tanquam filios regis dei, maximè quia cōtra verū & vnicū dei filium cogitantes homicidium, inter cætera dixerunt, Vnum patrē habemus deum. Quid autē in eo propheticus sermo denotat, dicendo. Et super omnes qui induti sunt veste peregrina? Putasne hypocrisis vestis est peregrina? Vtique nimiū peregrina. Quid enim in vestibus magis peregrinū, q̄ sunt lupis rapacibus vestimenta ouiū? Quid inquam magis peregrinū, q̄ ei qui intus est plenus iniquitate, foris hominibus iustū apparere? Quid magis peregrinū, quàm dilatatio phylacteriorum & magnificatio fimbriarum, & sessio super cathedrā Moysi, pręsertim in illis, quorū secundū opera non est faciendum. Tales erant scribæ & pharisæi, nimirū propter quod hypocritę septies vno breui sermone, apud Matthæum, vę illis inclamat visitator iste, qui secundū veritatem huius prophetiæ, iam debebat super illos visitare. Deinde, & visitabo ait, super omnem, qui arroganter

Vindicta in Iudæos propter sanguinē Christi. *Matth.26.*

Deut.32.

Roman.8.

Dies hostiæ domini.

Filij regis & filij regni.

Iohan.8.

Ibidem.

Matt.8.

Vestis peregrina.

Matth.23.

Arrogās ingressus pontificum.

ingreditur super limen in die illa, qui complent domū domini dei sui iniquitate & dolo. Et quis
est de quo verius dicas, quod arroganter ingreditur super limen, quàm ille qui non expectat,
vt ostiarius illi aperiat, sed violenter intrat in ouile ouium. Tales & hoc tempore multi sunt,
Matth. 21. & illo tēpore Annas & Caiphas pontifices fuerunt, qui infelici cōmercio coemptū lacerabant
Iohan. 2. summum sacerdotium alternatim, per annuas vices inter se diuidendo pontificium. Et quis de
illis dubitet hoc dictum, quòd compleuerint domum dei sui iniquitate & dolo, quos ipse domi
nus deus ore proprio redarguens. Vos, inquit, patris mei domum, quæ debuit esse domus ora-
tionis fecistis speluneam latronum. Hæc dicens, nonne etiam facto significauit visitationem,
quæ in his sonat verbis propheticis? Fecit enim quasi flagellum de funiculis, & omnes eiecit de
Porta pis- templo, per hoc terribiliter innuens, eos de regno dei fore proximus eijciendos, imò nihil habere »
cium. in illo templo vel regno, cuius se gloriabantur esse filios. [Et erit in die illa dicit dominus, vox »
2. Esdræ. 3. clamoris à porta piscium, & vlulatus à secunda, & cōtritio magna à collibus.] Portā piscium
vocabant eam, quæ vicinior mari erat inter cunctas vias Hierusalem, de qua & Esdras refert.
Portam verò pisciū ædificauerunt filij Asanaa, ipsi texerunt eam, & statuerunt valuas eius &
2. Reg. 22. seras & vectes. Quod autem ait, & vlulatus à secunda, & secundi muri in eodē climate portam
significat, de qua in libro Regū scriptū est. Ierunt itaq; Helchias sacerdos, & Haican, & Acho-
bor, & Saphan, & Asaza ad Oldam propheten vxorem Sellum filij Tecuæ, filii Araas custodis
vestium quæ habitabat in secunda. Contritionem autem magnam à collibus, de monte Sion
& excelciore vrbe partis loquitur, quia cum altiora & arx ciuitatis fuerit occupata, facilior est
in prona descensus. Vndè quibus ex rebus gestis omnino gerendis, sensum propheta cōcepit,
vt exclamationem ita trifariam diuideret, scilicet in vocem clamoris à porta pisciū, & vocem
vlulatus à secunda, & vocē cōtritionis magnę à collibus. Mirum dictu & horrendum sensibus,
Tres factio- siue intellectibus, quomodo secundum istam vocum distinctionem contigisse constat, in illo
nes, & tri- famosissimo excidio miserę Hierusalem. Nam & antequā Romano exercitu cingeretur, & toto
plex seditio tempore obsidionis intus triplici seditione nimis atrociter, nimis horribiliter, & supra quàm di
in Hieru- ci vel credi potest, scindebantur, lacerabantur, cōscindebantur in suis visceribus. Tres erāt prin
salem. cipes seditionum, Iohannes, Eleazarus, & Symon. Eleazarus cum suis superiora vrbis, & tem-
Iose. de bel. plum occupauerunt. & inferiora Symon. media Iohannes obtinebat. Quis vnquam audiuit si-
Iu. li. 6. ca. 1 milia his, quæ intrinsecus facta sunt. Verè tanta fuerunt, vt prophetica explanatione rectè
digna existimentur, & veraciter tunc fuit, vox clamoris à porta piscium, id est, ab inferiori vr-
bis parte, vbi tyrannizabat Symō, & vlulatus à secunda, id est, à media, vbi bestia Iohannes sæ
uiebat, & contritio magna à collibus, id est, à templo & arce ciuitatis, vbi Eleazarus talis erat
dominus, qui aram ipsam templi sanguine imbueret, & mortuis indigenis per atria diuina sta
gnum faceret diuersorum cadauerum sanguinis. Quid tantum passa es ò miserrima ciuitas à
Matth. 27. Romanis, quātum à tuis & indigenis? Imò quæ vnquam ciuitas vel gens talia pertulit ab ex-
traneis, qualia tu à propriis? Sed cesset omnis cōmiseratio, cum tu propriosis cōdemnata iudi-
cio. Dixisti enim. Sanguis eius super nos & super filios nostros. Sequitur ergo tam dura quàm
Cur Hieru- iusta concessio. [Vlulate habitatores pilæ.] Pila hoc loco non per breuem syllabam legenda »
salem hic pi- est, sed per productam, vt de pila sciamus dici, in qua frumenta tunduntur, vas concauū & me »
la dicitur. dicorum aptū vsui, in quo propriè typsanę fieri solent. Et pulchrè dictū est, qui habitatis in pila,
quòd scilicet sicut frumenta feriente desuper vecte tunduntur, ita de porta pisciū, & de secūda,
& de collibus proruens in populum decurrat exercitus. Qui calamitates illius obsidionis & an
gustias compressæ ciuitatis vult attēdere, nimirum ipse perpendit quàm congrua similitudine
vsus sit dicendo, habitatores pilæ. sicut enim frumenta in pilam ad hoc congeruntur, vt feriēte
Ezechi. 16. desuper vecte dissilire non valentia tundantur, ita de cūctis Iudææ ciuitatibus vel regionibus
Daniel. 13. confluens populus, repentina est obsidione arctatus, & prædictorum principum seditionis im-
mani crudelitate deintus magis quàm deforis ab hostibus, gladio, fame, & peste inenarrabili-
ter discruciatus, mirando circunseptus dei iudicio, vt qui ad hostes pro remedio vellet effugere, »
Cur Iudæi non posset. Sequitur. [Conticuit omnis populus Chanaan, disperierunt omnes inuoluti ar- »
dicūtur po- gento.] Quis est iste Chanaan? Nimirum populus Iudaicus, in quem dicit alius propheta. Pa-
pulus Cha- ter tuus Amorræus, & mater tua Cæthea. & Daniel ad præsbyterum senem loquitur. Semen
naan. Chanaan, & non Iudæ, species decepit te. Quare autem præsenti loco nomen hoc assumpsit, &
populus Chanaan, quàm populus Iudęorum dicere maluit? Nimirum propter rerum vel me-
Thren. 3. ritorum veram qualitatem, & propter formidinem. Nam & alius propheta, formido, inquit,
& laqueus, facta est nobis vaticinatio & cōtritio. Occiditur enim in sanctuario domini ꝓpheta,
& sacerdos. Oportebat falli populū fallacem, quatenus dum de aliis putaret tale quid & ali-
quos prophetarum viuere fineret, & scripturam venturis seculis profuturam reseruaret. Igitur
Psalm. 108. omnis populus Chanaan, quod interpretatur motus eorū, id est, populus Iudæorū, qui contra
dominum caput mouerunt, motis iam pedibus, quia in veritate non steterunt, conticuit, sub-
auditur à facie domini. Debemus enim meminisse, quòd supra incipiens ita dixit. Silete à facie
domini

domini dei, quia iuxta est dies. Ille populus, ille impiorum cœtus, qui tunc insultauit, qui tunc non siluit, qui non solum non reueritus est, verùm & ore & manibus inhonorauit faciē domini, ecce conticuit, ecce authoritatem loquendi amisit, & sicut de quodam illorum notissimo dictū est, & episcopatum eius accipiat alter, sic de omni populo illo certum est, quia magisteriū iam non habet, & sicut hic in peius nomen illi commutatum est, non enim dixit propheta, cōticuit omnis populus Iuda, sed omnis populus Chanaan, sic & honorē amiserunt, & omnem vocem, in vltimā venundati seruitutē, & captiui non vtcunque, nō vt olim in Babylone, sed ipsa captiuitate dispersi in totum orbem. Malorum omnium totius perditionis causa illis fuit auaritia, vsque ad pretiū sanguinis dilatata. Sequitur ergo: Disperierunt omnes inuoluti argento. Causæ huius exemplum omni populo Chananæo fuit ille Iudas proditor. Sicut enim ille cupiditate argenti inuolutus, triginta argenteis sanguinem domini vendidit illis, & idcirco malè periit, sic omnis ille populus maximè in eo fuit intractabilis, quia retibus erat inuolutus argenti, & maximè propter hoc ipsum dominum oderunt, quia disputabat contra auaritiam eorum. Secundum numerū argenteorū, quibus & ille vendidit, & illi sanguinem domini emerūt, triginta maledictionibus, tam venditor, quàm emptores inuoluti sunt, quarum in psal. cviii. Prima est, cōstitue super eum peccatorem. Vltima, & operiantur sicut diploide confusione sua. Imò dictionis vis est, quia non dixit, disperierunt omnes habentes argentum, sed disperierunt omnes inuoluti argento. Longè aliud est habere argentum, quàm argento esse inuolutum. Siquidem & Abraham & Dauid, multique alii sancti & iusti argentum habuerunt, in auro & argento diuites fuerunt, & tamen non disperierunt. quare? Videlicet quia pecunias tanquam domini possiderunt, non tanquam serui pecuniæ in pecuniis argenti sperauerunt. Qui in argento sperant vel confidunt, ipsi argēto inuoluti sunt, & tales omnes dispereunt. Discretione hac opus est, vbi dominus loquitur discipulis suis. Quàm difficile, qui pecunias habent, introibunt in regnum dei. Poterant enim obstupere discipuli, & obstupescebāt, ait Euangelista Marcus, in verbis eius. At Iesus rursus respondens, ait illis. Filioli, quàm difficilè est confidentes in pecuniis introire in regnum dei, & tunc demum ita dixit. Facilius est camelum per foramen acus transire, quàm diuitem introire in regnum dei. Igitur illos excepit diuites, qui quamuis habeant pecunias, non tamen sunt confidentes in pecuniis. & eos tantùm diuites illa sentētia premit, qui per hoc quod confidunt in pecuniis, sunt etiam, & ab hoc propheta dicuntur, argento inuoluti, & eadem in

Auaritia Iudæorum.

Triginta maledictiones Iudæorum.

Lucæ.18. Marc.10.

“ uolutione ita grossefacti, vt nimis difficile sit eos introire in regnum dei. Sequitur. [Et erit in tē
“ pore illo, scrutabor Hierusalē in lucernis, & visitabo super viros defixos in fecibus suis, qui di
“ cunt in cordibus suis, nō faciet dominus benè, & non faciet malè.] Quàm vltronea spiritus sanctus dignatione occurrit, ne vel propheta vel alius quis solicitaretur ea sollicitudine, q̄ beatus senex Abraham solicitus, audito, quod dominus de Sodomis ait. Nunquid perdes iustum cū impio? Absit à te, vt rem hanc facias, & occidas iustum cum impio, fiatque iustus sicut impius. Non est hoc tuum, qui iudicas omnem terram. Concessit illi dominus, concedit & huic quòd non sit suum, occidere cum impio iustum. Iustus autem quodam modo dici poterat, quisquis in ipsum dominum ignoranter peccauerat, & audita vel cognita veritate, pœnitentiam acturus erat, sicut fecerunt ad prædicationem Petri, vna die ex ipsis tria milia. Iustus (inquam) vtcunque iam dici poterat, quisquis eiusmodi erat, sicut de semetipso Abimelech, domine (inquit) num gentem ignorantem interficies? Tulerat nanque vxorem Abrahæ ignoranter. Igitur & in isto dominus ab eiusmodi solicitudine, vel ipsum prophetam, vel quemlibet alium liberat, cū dicit. Et erit in tempore illo, scrutabor Hierusalem in lucernis, &c. Ac si dicat, Antequam perueniat ille dies visitationis, dies clamoris, & vlulatus, & magnæ contritionis, faciam quod mulier sapiens facit, quæ cum perdiderit drachmam vnam, accendit lucernam, & euerrit domū, & quærit diligenter donec inueniat. Non tantùm vnam, sed plures lucernas ego accendam, id est, apostolos, spiritu sancto & virtute ex alto induam, vt sint mihi testes vsque ad vltimū terræ, incipientibus ab Hierusalem, & ab omni Iudæa & Samaria. Nimirum hoc erit scrutari Hierusalem in lucernis, vt vbicunque fuerit drachma, quæ perdita est, latere nō poterit, id est, quicūque ex deo erit, dignusque Hierusalem ciuitate cœlesti, in culpa perfidiæ non remanebit. Sicut enim drachma perdita, drachma aurea, dum quæritur cum lucernis, ad lumen lucernarū relucet de tenebris, & inuenitur, sic omnes ignorantes & iusti, qualem se Abimelech iam dictus fuisse testabatur, audita veritate dictorum, & visa claritate signorum, erumpente in vocē confessionis, compuncti corde, atque dicentes, quid faciemus viri fratres. & pœnitentia suscepta baptizati saluabuntur. ita scrutando Hierusalem, tam diu donec credāt quotquot præordinati sunt ad vitam æternam, tunc demum visitabo super viros defixos in fecibus suis, non faciet dominus bene, & non faciet malè. Erunt nanque proprio iudicio condēnati, odientes lucernas meas, & amādo feces suas, & sicut illi qui volutantur in fecibus libidinis, dū in occulto scortantur, dum polluunt & polluūtur, nolunt se requiri cum lucernis, imò oderūt lucernas & abhorrent eas. ita illi nequam & inuidum cōtra veritatē habentes oculum, odientes & me & patrem meū, amantes

Genes.18.

Actor.2.

Genes.20.

Lucæ.15.

Lucæ. vlti.

Actor.1.

Actor.2.

sua peccata,& odientes iustitiam, habentes amorem præsentis seculi,odium futuri, non cupiēt
Matth.23. audire verba dei,quæ proferentur cum signorum testimonijs, imò ex eis,quos mittam ad eos,
prophetis,& sapientibus,& scribis,occident & crucifigent,& flagellabunt, & persequentur de
ciuitate in ciuitatem,& dicent,falsum est quod dicunt isti. Non faciet dominus bene bonis,&
non faciet malè malis.i.non erit dies iudicij. aut certè iste, quem dicunt dominum,quem cruci
fiximus,nullus est,non talis fuit aut erit, vt nobis bene vel malè facere possit, Idcirco visitabo
super eos, ita vt veniat super eos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram à sanguine
Abel iusti.Dicamq; eis. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta,hoc est quod cōtinuè se-
quitur. [Et erit fortitudo eorum in direptionem, & domus eorum in desertum,& ædificabunt
domus & non habitabunt, & plantabunt vineas, & non bibent vinum earum.] Quid horum
effectu manifestius? Fortitudo eorū,qua primò contra deum,deinde contra homines malè for-
tes fuerunt,facta est in direptionem.Quomodo fortes fuerunt contra dominū? Nimirum sicut
phreneticus contra medicum.Non enim vera erat,aut vera est fortitudo illorum,iustitiam suā
statuere volentium,sed falsa est omnino & fallax,sicut fortitudo phrenetici, cum percutit me
dicum. Deinde mirum,& miro dei iudicio factum,quòd contra homines ita de fortitudine præ
sumpserunt,vt bellum implacabile susciperent contra Romanos,victores omnium gentium.
Iose. de bel. Talis direptio non est audita vsquam gentium, qualis fuerit direptio fortitudinis eorum. Do-
Iu.li.7.cap. mus eorum quomodo facta est in desertum? Nimirum ita, vt desereretur templum illud ab o-
17. mni præsidio cœlestium spirituum dicentium, Transmigremus ex his sedibus, quod Iosephus
palam auditum fuisse testatur. Aedificium domus illius,id est,templi, valde fuerat recentio-
ri tempore auctum,turribusq; atq; porticibus valde venustatum.Ipsa ciuitas domibus pulchris
ornata,opibusq; referta,regio vndiq; vinetis arboribusque diuersi generis,mirè consita atq; v-
berrima. Sed cuncta excisa, cuncta diruta,& igni concremata, in desertum redacti sunt,& qui
gladio superfuerunt ex eis, in omnes gentes captiui ducti sunt,& hoc modo veritas apparuit di
centis,& ædificabunt domos & non habitabunt, & plantabunt vineas,& nō bibent vinum ea
rum. His præmissis,quid protinus clamet,quid continuò de excelsa specula dicat,& annunci-
et speculator iste,attonitis auribus audiamus,qui nos dormire non patitur. Ait. [Iuxta est dies
domini magnus,iuxta est & velox nimis. Vox diei domini amara,tribulabitur ibi fortis. Dies
iræ dies illa,dies tribulationis & angustiæ, dies calamitatis & miseriæ, dies tenebrarum & cali
ginis,dies nebulæ & turbinis,dies tubæ & clangoris, super ciuitates munitas,& super angulos
excelsos.Et tribulabo homines,& ambulabunt vt cæci,quia domino peccauerunt. Et effunde-
tur sanguis eorum sicut humus,& corpora eorum sicut stercora. Sed & argentum eorum & au
rum non poterit eos liberare in die iræ domini.In igne zeli eius deuorabitur omnis terra,quia
Terror ex- consummationem cum festinatione faciet cunctis habitantibus terram.] O quantus clamor &
tremi iudi- exclamatio,quàm vehemens omni homini,nisi ei qui surdus est,qui non habet aures audiendi.
cij. Quid erat quod videbat,qui ita clamabat? Qualis erat visio mentis,cuius tanta est acrimonia
vocis? Beatus papa Gregorius rectè ad vim clamoris huius attonitus. Pensate (inquit) fratres
charissimi, ad conspectum tanti iudicis, quis in illo die terror erit, quando iam pœna remedij
non erit. quæ illa confusio,cui reatu suo exigente cōtingit in conuentu omniū hominum ange-
lorumq; erubescere. qui pauor eum, quem tranquillum mens humana capere non valet,& ira
tum videre.Quem diem propheta intuens,ait.Dies iræ,dies illa,dies tribulationis & angustiæ,
dies calamitatis & miseriæ,dies tenebrarum & caliginis, dies nebulæ & turbinis,dies tubæ &
clangoris. Pensate ergo fratres extremi iudicij diem,super corda reproborum , qua asperitate
propheta vidit amarescere, quem tot appellationibus non valet explicare. Quid oportunius
obseruare potuit de officio boni oratoris iuxta considerationem rei, quàm hoc, vt attentus fie
ret auditor,in exordio sermonis,imo declamationis? Quo autem verbo,quali dicto attentio-
nem speculator melius excitaret,quàm dicendo,iuxta est.Contemplatus est diligenter,multo
Ezech.12. & claro intuitu vidit, quia iuxta est id quod lippis & cæcutientibus longè esse videtur, & di-
Psalm.89. cunt,in tempora longa fiet istud. Nec semel contentus dixisse, iuxta est dies domini,repetiuit
iuxta est,& velox nimis,& verè secūdum magnitudinem periculi,iuxta ac velox nimis,& hoc
non vanè videtur homini habenti quippiam de sensu dei,cuius ante oculos mille anni sic sunt,
tanquam dies hesterna quæ præterijt,aut certè quod breuius est,tanquam custodia in nocte,id
est,vna de quatuor vigilijs vnius noctis. Imò quę pro nihilo habentur eorum anni erunt,id est,
inter ea reputabuntur. Ille dies erit magnus,quātus,ex quo dies esse cœperunt,nō fuit,nec erit
amplius.Quam autem vocem attendit continuò dicens,vox diei domini amara,tribulabitur
ibi fortis? quam aliam putamus,nisi illam: Ite maledicti in ignem æternum,qui paratus est dia
Vox amara bolo & angelis eius. Verè amara vox, Ibi(inquit)id est, in illa voce, tribulabitur fortis,& quis
Matth.25. fortis,nisi superbus,fortis diabolus,fortes angeli eius,fortes homines sequaces eius ibi tribula-
buntur,in illa voce tribulabuntur.Ergo ne veraciter fortis,qui in voce tribulabitur. Imò falso
fortis,verè inualidus.Fortis enim dicitur,nō quòd ita sit,sed quòd ita sibi videatur. Tunc autē

non ita

non ita sibi videbitur, sed nec negare poterit, quòd sit inualidus, quando vna voce fortis ille
fortium rex, videntibus cunctis, præcipitabitur. Quanto impetu, quàm magno spiritu illius *Iob.40.*
diei magnitudinem describere gestiens, dies (inquit) iræ, dies tribulationis & angustiæ, dies ca-
lamitatis & miseriæ, dies tenebrarũ & caliginis, dies nebulæ & turbinis, dies tubæ & clangoris.
Diem vnam eandẽq; sex vicibus cum adiectionibus terrificis declamauit, & septimam vicem
non addidit. Cur hoc? Existimo nimirum, quia de septima die nihil ibi erit, nihil de sabbato do *Angulos*
mini, sed sine requie, sine vlla requietionis spe tribulabitur ibi fortis. Nam hoc totũ quod tãtis *excelsi.*
nominibus declamauit, erit super ciuitates munitas, & super angulos excelsos, id est, super ho-
mines impios, & super angelos superbos. Nam ciuitates cum dicit munitas, subaudiendum est
citra dominum, & angulos cum dicit excelsos, intelligenda est celsitudo principũ, contra verũ *Rom.1.*
& solum excelsum dominũ sese extollentiũ. Istæ sunt ciuitates munitę, & isti sunt excelsi anguli,
quos Apostolus manifestius exprimit, vt in euangelio fieri debuit, in quo reuelatur hæc ira siue
dies iræ dei. Nam præmisso, reuelatur enim ira dei de cælo, secutus est dicens, super omnẽ im-
pietatem & iniustitiam hominum eorum, qui veritatem dei in iniustitia detinent, &c. Nonne
talibus congruit, & iusto iudicio repositum est id, quod cõtinuò post verba prophetæ ex sua *Ibidem.*
persona dominus iudex dicit? & tribulabo (ait) homines & ambulabunt vt cæci. Et propheta
statim comprobans iudiciũ causam reddit, quia domino peccauerunt. Rectè etenim illic am-
bulabunt vt cæci, qui hic oculos voluntariè contra veritatem clauserunt, quia cũ cognouissent
deum, non sicut deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus
suis, & voluntariè obscuratum est insipiens cor eorum, & dicentes se esse sapientes, & reuera
plerĩq; illorũ inuisibilia dei à creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta cõspicientes, ni-
hilominus, imò & amplius stulti facti sunt, & immutauerunt gloriã incorruptibilis dei, in simi
litudinem imaginis incorruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedũ, & serpentũ. Verè igi
tur causa est, quia domino peccauerunt. Quia verò propter hoc ipsum, & tradidit illos deus
in desideria cordis eorum, in immunditiã, vt cõtumeliis afficiant corpora sua in semetipsis, &
tradidit illos in passiones ignominiæ, vt tam fœminæ, quàm viri immutarent naturalẽ vsum,
in eum vsum, qui est contra naturã. & tradidit illos in reprobũ sensum, vt faciant ea quæ non
conueniunt. Recta & iusta est sententia hæc, abiectionis eorũ plenissima, & effundetur sanguis
eorum sicut humus, & corpora eorum sicut stercora. Quod deinde subiungit, sed & argentum
eorum & aurum nõ poterit liberare eos in die iræ domini, hoc iam in isto tempore assertione nõ
indiget, imò & notum & certum est, quia nec aurum nec argentum cum eis qui possiderunt,
ad illud veniet, quippe cum scriptum sit alibi, quia cum interierit, non sumet omnia, neq; de- *Psalm.48.*
scendet cum eo gloria eius. Amplius verò id quod sequitur. Omne destruit auxilium auri &
argenti, in igne (inquit) zeli eius deuorabitur omnis terra, quia consummationem cum festina-
tione faciet cunctis habitantibus terram. Si enim illo igne, quo iudicabitur seculum, deuorabit
omnis terra, quod verum est, sicut alibi dicit, cœlum & terra transibunt, verba autẽ mea non *Matth.24.*
transibunt, aurum & argentũ vbi parebit, quod vtiq; terra est? Sed & si placeret, nunquid eorũ *1.Timot.6.*
esse deberet? Nihil intulerunt in hunc mundum, & propterea peccatores nihil præter peccata
tunc habebunt, & idcirco iustus ille ignis, iustissimi zeli domini, cõsummationem faciet festi-
nanter, cunctis eis habitantibus terram, propter hoc ipsum quod cœlum desperãtes, tota mẽte *CAP. II.*
" habitauerunt terram. Sequitur. [Conuenite, congregamini gens non amabilis, priusquã pa-
" riat iussio quasi puluerem transeuntem diem, antequam veniat super vos ira furoris domini.]
Hoc officium & hic mos est speculatoris fidi, legati fidelis, vt non contentus sit clamasse quod
viderit, vel nunciasse, cui rei legationem susceperit, verumetiam superintendat spontaneum
quippiam sermonis hortatorij, per quod auditorem faciendo beneuolum ad cautelam necessa
riam properet excitare, quæ magna pars est boni adiutorij. Hoc apostolus de semetipso pul- *2.Cor.5.*
chrè ostendit, cum præmisso ad Corinthios, quoniã quidem deus erat in Christo mundum re-
concilians sibi, & posuit in nobis verbum reconciliationis pro Christo, pro quo legatione fun-
gimur, deinde subiungit. Adiuuantes autem exhortamur, ne in vacuũ gratiam dei recipiatis.
Sic iste, vbi speculatoris more prophetico ore clamauit, quę vidisset mala ventura, primùm in
partibus, deinde in vniuersitate mundi, quasi demissa paululum declamationis vehementia,
suauius incipit, & hortatur his verbis. Conuenite, congregamini, subauditur, cõuentu, congre-
gatione, qua deo creatori coniungi possumus & cõiungi debemus, quod quicunq; nõ faciunt,
ipsi sunt tanquam puluis, quem proiicit ventus à facie terræ. Hinc est quod dicit, priusquã pa-
riat iussio quasi puluerem transeuntem diem, antequam veniat super vos ira furoris domini.
Nam inde puluis mobilis est, & ventus dum flauerit, dispergit eum & proiicit à facie terrę, quia
non conuenit, non cõgregatus est in vnum rore suscepto, per quem poterat sibimet cohærere.
Cum autem ventus illum proiecerit, vbi parebit, aut vndè cõuenire vel cõgregari rursus po-
terit? Ita nimirum inde omnipotentis iussio pariet super impios & incredulos diem transeun-
tem, & eos transire facientem, quasi puluerem, quia non conuenerunt, non congregati sunt ad
deum

Act. 2. deum & dominum per gratiæ eius rorem salutiferum, per aquam & spiritum, per quẽ omnes
quicunq; non pereunt vnum cum illo capite corpus effecti sunt. Hoc Petrus sciẽs, eodem sensu
quo & ipse dicebat. Saluamini à generatione ista praua. Sciebat enim, quia super generationẽ
illã primò paritura foret iussio, quasi puluerem transeuntem diem, vt capelui dispergerentur in
omnes gentes, & deinde communiter cum cæteris gentibus impijs, ventura esset super eos ira
Esai. 42. furoris domini, die vniuersalis iudicii. Verbum huiusmodi priusq; pariat iussio, pro re satis cõ
gruit illi, qui apud alium prophetam dicit. Tacui, semper silui, patiens fui, sicut parturiens lo-
quar. Illam namq; iram furoris sui diu continuit & distulit, sed tandem tanto durius declara-
bit, quanto patientius sustinuit, sicut in vtero habens, diu quidem vocem continet & cõtinere
potest, sed cum venerit hora, non sine clamore & gemitu depromit, quod apud se nonnihil ha
buerit. Talis quoq; compellatio gens non amabilis, sensum eundem habet, licet minus asperẽ
sonet, q̃ illud dictum à Ioanne Baptista. Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere à ven
tura ira? Sed & ipse dominus. Generatio (inquit) praua & peruersa signum quærit, & Petrus (vt
Matth. 3. iam supra dictũ est) saluamini ait à generatione ista praua. Neq; hic neq; illic dictum est, ita sine
Ibidem. 12. iudicio legis. Primus nanq; Moyses dixit. Generatio praua atq; peruersa, hæccine reddis dño,
Actor. 2. & de vinea Sodomorũ vinea eorũ, &c. Sequitur. [Quærite dominũ deũ nostrũ omnes mãsueti »
terræ, qui iudicium eius estis operati. Quærite iustum, quærite mansuetum, si quomodo abscon »
damini in die furoris domini, quia Gaza destructa erit, & Ascalon in desertum, Azotum in me »
Deuter. 32. ridie eiicient, & Accaron eradicabitur.] Sicut vbi reuelari per euangeliũ cœpit ira dei de cœlo »
super omnem impietatem hominũ, primùm oportebat Iudæis loqui verbum dei, & deinde cõ
uerti ad gentes, sic in isto spiritus propheticus vbi prænunciauit iram siue diem iræ & furoris
domini iuxta esse, & velocem nimis, primò gentem non amabilem, gentem Iudaicam exhor-
Roma. 1. tando compellauit dicens. Conuenite & congregamini, & deinde omnes gentes alloquitur di-
Actor. 10. cendo. Quærite dominum deum nostrum omnes mansueti terræ, & hoc ipsum verbum, quæ-
rite, tertiò repetit, quærite dominum deum nostrum, quærite iustum, quærite mãsuetum, quod
non aliud esse arbitror, quàm credite in patrem, credite in filium, credite in spiritum sanctum.
Qui huiusmodi adhortationem receperunt vel recipiunt, rectè dicũtur mansueti & operati iu
dicium dei, sicut econtra Iudæi qui repulerunt verbũ, & indignos se iudicauerunt æternæ vi-
tæ, dicuntur gens non amabilis. Et reuera omnes mansueti, per hoc ipsum quod sunt mansueti
1. Cor. 11. & tractabiles verbo dei, iudiciũ operati sunt, & operantur domini, iudicando semetipsos, vt nõ
Rom. 6. iudicentur, cuius videlicet iudicii principiũ est semetipsos vt peccatores & reos mortis addice-
re patibulo domini, id est, baptizare in morte eius, & consepeliri in illo per baptismũ in mor-
tem, perfectio autem eiusdem iudicii vel iustitiæ est, ita de cætero in nouitate ambulare, quo-
modo ille surrexit à mortuis per gloriã patris. Mirum quòd talibus dicit, si quomodo abscon-
1. Petri. 4. damini in die furoris domini. Ergo ne & ipsi vix abscondentur in die furoris domini? An non
& hoc Petrus apostolus dicit? Ait enim. Si autem primum à nobis, quis finis eorũ, qui non cre-
dunt dei Euangelio? Et si iustus vix saluabitur, impius & peccator vbi parebũt? Igitur quam-
uis mansuetus quis, quamuis iudicium sit operatus domini, semper sibimet suspectus sit, nec se
Cur pro impijs ponitur Philistijm. comprehẽdisse arbitretur, quia nec iustus quispiam saluari poterit, si absq; misericordia iudice
tur. Impius & peccator omnis, sub nominibus rectè intelligitur vrbiũ Philistiim, Gazæ, & As-
calon, Azoti & Accaron, duplicẽ, vt reor, ob causam. Prima causa est, quia gens Philistiim pri
mo loco denotatur inter omnes gentes, quæ inuiderunt gloriç domini, & mansuetis terrç, scili-
Exod. 15. cet Moysi, & cæteris ascendentibus de terra Aegypti. Ascenderunt enim (ait) populi & irati
sunt, dolores obtinuerũt habitatores Philistiim, tunc conturbati sunt principes Edom, &c. Pri-
mos nominauit habitatores Philistiim, quia primi doluerũt, & primi ad impugnandũ ascen-
dentem Israelem fuere præparati. Scriptum est enim. Igitur cum emisisset Pharao populũ, non
Ibidem. 13. eos duxit dominus per viam terrç Philistinorum, quç vicina est, reputans ne fortè pœniteret
eum, si videret aduersum se bella consurgere. Alia causa est, quia sub interpretationibus eorũ-
dem nominum omnium illorũ peruersitas denotatur, qui secũdum similitudinem Philistiim,
pios omnes ad eum fugientes, & hoc seculum nequam relinquentes, odio habent & persequũ-
tur. Gaza nanq; fortitudo eius. Ascalon ponderata, vel ignis homicida, Azotus ignis generatio
Interpretatio nominũ. nis. Accaron eradicatio vel sterilitas interpretatur. Et est sensus, Omnes qui sibi applaudũt in
fortitudine corporis, & in potentia seculari, & dicunt cum diabolo: In fortitudine manus meç
Esaia. 10. feci, diripientur, & ad nihilum redigentur in die iræ domini. Similiter qui arsit ad effundendũ
sanguinem, & multas scandalizauit animas, sceleris sui mensuram recipiet, & eodem quo ope-
ratus est pondere, deprimetur, & implebitur in eo, virum sanguinum & dolosum abominabi
Psalm. 5. tur dominus, dum gehennæ ignibus cum diabolo cremabitur. Itidem qui arsit libidine & ge-
nerationis incendio debacchatus est. (Omnes enim adulterantes, quasi clibanus corda eorum)
Osee. 7. non in tenebris, non in occulto iudicio, sed in meridie, hoc est, quando sancti plenam recipiet
claritatem, proijcietur in tenebras, & sanctorum consortium non habebit. Item qui nõ solùm
nullos

nullos fructus habuit, sed peruersitate doctrinæ suæ plurimos eradicauit, ipse quoq; eradicabitur. Proinde quærite dominum omnes mansueti terræ, & ne sitis sicut Gaza, id est, sicut malè *Roma. 10.*
fortes, & non mansueti, qui suam quærentes statuere iustitiam, iustitiæ dei nō sunt subiecti, quia
talis Gaza destructa erit. Quærite dominum omnes mansueti, & ne sitis sicut Accaron, id est, *Matth. 23.*
ardentes igne homicidij, quorum manus sanguine plenæ sunt, quia deserta erit talis Accaron,
sicut dixit veritas. Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Quærite dominū omnes mansueti, & nolite esse sicut Azotus, id est, sicut hi, qui genuinam voluptatem vltrò exasperantes,
verterunt in furorem, & conflauerunt sibi ignē vrentem, quia talis Azotus in meridie eijcitur, *Esaiæ. 1.*
id est, manifesto iudicio condemnabitur, talis inquam Azotus, iudicium portabit Sodomorū
& Gomorrhæ, iuxta prophetam alium dicentem. Audite verbum domini principes Sodomorum, percipite auribus legem dei mei populus Gomorrhę. Quærite dominum, & ne sitis sicut *Ibidem. 5.*
Accarō, id est, sicut sterilis vinea domini Sabbaoth, domus Israel, quę cū debuisset facere vuas
iudicii & iustitiæ, fecit labruscas iniquitatis & clamoris. quia talis Accaron, talis sterilitas eradicabitur. Omnibus quidē reposita est ira furoris domini gentibus incredulis, sed maximè, &
præ omnibus genti illi, quæ prima restitit, & persecutionem excitauit Euāgelio Christi, vel sacramento baptismatis, secundum similitudinem Philistīm, quæ gens, vt supra dictū est, prima
inuidit, & obsistere bellumq; inferre prompta fuit Israeli ascēdenti de terra Aegypti, in trāsitu
« maris rubri Sequitur ergo. [Væ qui habitatis funiculum maris, gens perditorum.] Gens habitans funiculum maris, id est, vicina baptismo Christi, sicut gens Philistīm, vicina erat mari, per
quod Israel transiuit. Quàm enim vicina fuit illi sacramento æternæ salutis, apud quam idē sacramentum Christus moriens condidit, apud quam aquam & sanguinem de suo latere fudit, *Iudæi habitantes funiculū maris*
apud quam dato spiritu sancto, claruit multis signis & prodigiis, quòd dux esset ipse dominus
in misericordia populo quem redemit, gradientibus in fronte, in transitu maris rubri, tribus
milibus hominum, quia ipsa die Pentecostes baptizati sunt in nomine patris, & filii, & spiritus *Actor. 2.*
sancti. Væ tibi gens perditorum, væ tibi taliter habitanti funiculum maris, quia cum posses trahere ad te funiculum eiusmodi, funiculum distributionis, in qua sorte diuiditur terra regni dei,
« non solum non attraxisti, verumetiam subeuntibus & trahentibus inuidisti. [Verbū domini
« super vos Chanaan terra Philistinorum, & disperdam te, ita vt non sit habitator.] Quòd terra
Philistīm terra sit Chanaan, nulli dubium est, & quòd præsenti loco Chanaan Iudæus sit, iam
dictum est, & multis scripturarum testimoniis comprobari solet. Itaq; super vos o Chanaan, &
o terra Philistiim, super vos o non Iudæi, sed Chananæi, o non terra Hierosolymorū, sed terra
Philistinorū, id est, potione cadentium, verbum domini super vos est, quod ego loquor non in
bono, sed in malo, non in gratia, sed in ira, non in misericordia, sed in vindicta. Sequitur enim.
« Et disperdam te ita, vt non sit habitator. [Et erit funiculus maris, requies pastorum, & caulæ
« ouium, & erit funiculus eis qui remanserint in domo Iuda, ibi pascētur in domibus Ascalonis,
« ad vesperam requiescent, quia visitabit eos dominus deus eorum, & auertet captiuitatem eo-
« rum.] Vtrum ita factum sit, vt litera sonat, quòd terra Philistinorum deserta & absq; vllo habitatore fuerit, deus viderit. Disperdam te (inquit) ita vt nullus sit habitator, & in tantā venies
vastitatem, vt omnes tuæ vrbes munitissimæ in ouilia sint pastorum. Quomodocunq; terræ
illi, quæ propriè dicta est terra Philistinorum, contigerit, & terræ Moab, & terræ filiorum Ammon, de quibus postmodum dicturus est. Nos qui scimus signatum fuisse librum, & clausas vi- *Daniel. 12.*
siones prophetarum, sicut nonnullis eorū legimus imperatum, Dubitare non debemus, sacramenta rerum spiritualium sub rerū corporaliū recondita esse nominibus, & cuncta ad Christum applicanda, habentem clauim, vt in Apocalypsi legimus, qui & aperit, & nemo claudit, *Apocal. 3.*
claudit & nemo aperit, quia cuncta in eo reserantur. Igitur super vos o terra Chanaan, terra
Philistinorum, id est, super vos o Iudæi, verbū domini est, qui iam semen Chanaan, & non Iudę,
terra estis Philistinorū. i. potione cadentiū, ex quo Christo dei filio dedistis in escā suam fel, & in *Psal. 68.*
siti sua potastis eum aceto, vnde & facta est coram vobis mensa vestra in laqueum, & in retri- *Ibidem.*
butionem, & in scandalum. Te o terra eiusmodi disperdam (ait) ita vt non sit habitator. Iuxta
quod & Psalmista. Fiat (inquit) habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui
inhabitet. Ita nanq; factum est, Non est ex vobis qui habitet in illa terra vestra, vel dominetur
in ea. Quid porrò sit de funiculo maris, de quo paulo ante dictum est. Væ qui habitatis funiculū maris? Requies erit pastorū, & caulæ pecorū. Qui sunt pastores, & quæ pecora siue oues? *Iohan. 10.*
Nimirum pastores illi, quorum princeps ille bonus pastor est, qui posuit animā suam pro ouibus suis. Et illæ oues sunt, de quibus idem ait. Et alias oues habeo, quæ non sunt de hoc ouili,
& illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus pastor. Funiculus maris, quem vos habitatis o Iudæ, id est, omne quod habere, vel quod vicini videbamini esse sacramento baptismatis Christi, quod inimicos nostros Pharaonem spiritualē, & exercitum eius operuit, scilicet lex & prophetæ, cuncta quæ credita sunt vobis eloquia dei, requies *Erit funiculus maris requies pastorum.*
erunt pastoribus istis, & erunt caulæ pecorum sicut ouium, quam dominus adduxit.

Nonne ita est ô Iudæi, imò Chananæi, siue Philistijm? Oues istæ & pastores earum, id est, Christiani & doctores eorum, in illo tali funiculo quondam vestro nunc requiescunt, quia legem & propheras vestros scienter legunt. Ille vester funiculus Hebraico quidē sermone cōsertus, deinde in Græcum ductus, & in Latinū reductus, ampla fecit spacia cunctis gētibus, & ecce in spacijs eius requiescimus, & caulæ pecorum, id est, lectiones, siue meditationes nostræ sunt. Mirum quod vos ipsi caulas nobis ouibus Christi, ne veterascāt, aut vetustate infirmentur & labescāt, iugiter confirmatis, & ad confirmandum nobis materiam validam vbiq; terrarū subministratis, dum captiui in omnes gentes liberos vestros, imò iam nostros circunfertis, vt quicquid de Christo prædicatur, Græcis & Latinis siue barbaris, præsentes vos cum scriptis vestris palam testificemini, quòd nō sit nouum siue cōfictum quicquid auribus eorum quasi noua refert vox

Remanere de domo Iuda, quid est

euangelicæ prædicationis. Quod deinde subiungitur, & erit funiculum eis, qui remanserint de domo Iuda, cum præcedenti dicto bene perspectum, coniunctionē satis euidenter indicat aliarum & aliarum ouium in ouile vnum. Qui enim sunt, qui remanserunt de domo Iuda, vel quid est remanere de domo Iuda? Nimirum remanere de domo Iuda, hoc est, saluari de eadē gente perditorum, gente Iudaica, & qui hoc modo remanserunt vel remanebunt, primi apostoli fuerunt, & qui post ipsos vel per ipsos crediderunt, & illæ erunt reliquiæ, quæ saluæ fient, postquā

Roma. 11. subintrauerit plenitudo gentium. Pulchrè ergo ita distinctum, & erit funiculus maris requies pastorū & caulæ pecorum, quod rectè intelligitur de pastoribus & pecoribus plenitudinis gentium. Ac demum. Et erit funiculus eis qui remanserint de domo Iuda, quod nihilominus rectè intelligitur de illis reliquijs quæ supersunt & supererunt de Israel, in quo cōtigit cæcitas. Simul

Deut. 32. de vtrisq;, de ouibus siue pastoribus partium vtrarumq; illud intelligendum, quod subiunctum est. Ibi pascentur in domibus Ascalonis ad vesperam requiescent. Quid est ibi pascentur, nisi in funiculo illo possidebunt? Funiculus nanq; possessio est, iuxta illud. Pars autem domini po-

Psal. 77. pulus eius. Iacob funiculus hæreditatis eius. Aut certè funiculus dimensio possessionis est, iuxta illud. Et eiecit à facie eorum gentes, & sorte diuisit eis terram in funiculo distributionis. Quolibet modo accipias, sensus totius summa est. Ibi pascentur in domibus Ascalonis, ad vesperā

Matth. 8. requiescent, ac si diceret. In sorte domini cōputabuntur, in sinubus Abrahę, Isaac, & Iacob collocabuntur, in cœlestibus mansionibus, quas Ascalon, id est, ignis homicida, scilicet Iudaica impietas suas esse domos gloriatur. At illi filij regni eijcientur in tenebras exteriores, isti autē ve-

Iohan 10. nientes ab oriente & occidente, recumbent in sinubus Abrahę, Isaac, & Iacob. Vndè hoc? Quia

Ezech. 34. visitabit (inquit) eos dominus deus eorū, & auertet captiuitatē eorū. Quis ille dominus qui visitabit, nisi ipse qui dixit de his, & de semetipso: Et fiet vnum ouile & vnus pastor? Ipse nāq; de visitatione hac dicit in alio propheta. Ecce ego requiram oues meas, & visitabo eas sicut visitat pastor gregem suum, in die quando fuerit in medio ouium suarum dissipatarum, &c. vsq;. Ecce ego iudico inter pecus & pecus, arietem & hircum, inter pecus pingue & pecus macilentū. Duo

Lucæ. 15. dicta sunt in illo. Visitabo oues meas. Et iudicabo inter pecus & pecus, duo nihilominus in isto, quia visitabit eos dominus deus eorum, & auertet captiuitatem eorum. Visitabit, subauditur, primo aduentu suo, vt sit ipse pastor, & ouem perditam ad gregē suo reportat humero. Auertet captiuitatem eorum, secundo aduentu suo, quando iudicabit vtrinq; inter pecus & pecus, &

Matth. 25. separabit oues ab hœdis, dicetq; ouibus à dextris. Venite benedicti patris mei, possidete paratū vobis regnum. & hœdis à sinistris. Discedite à me maledicti in ignem æternum.

FINIS LIBRI PRIMI IN SOPHONIAM.

RVPERTI ABBATIS

TVITIENSIS, IN SOPHONIAM PROPHETAM COMMENTARIORVM LIBER SECVNDVS.

Triplices rectæ fidei aduersarij.

ADVERSARIORVM seu veritati contradicentiū vniuersitas trifariam diuisa est. Alia diuisio Iudęorū, & alia hæreticorū, alia paganorū. Super omnes diuisiones istas verbū domini est, eo ordine quo nunc à nobis nominatæ sunt. Siquidē super Iudæos iam prolatū est verbū, & ipsi designati sunt sub nominibus Chanaā & terrę Philistinorū, dicendo: Verbū domini super vos Chanaā terra Philistinorū, hæretici, primus distinguunt sub nominibus Moab & filiorū Ammō, dicēdo. Audiui opprobriū Moab & blasphemias filiorū Ammō, quę exprobrauerūt populo meo, & magnificati sūt super terminos eorū. Subinde paganorū impietas

sub nomine condemnatur Aethiopum, cum dicit. Sed & vos Aethiopes interfecti gladio meo eritis. Protinus & ipse, qui est omnium inimicorum caput, diabolus, perditus atque perdendus designatur sub nomine Assur, dicendo. Extendet manum suam super Aquilonem, & perdet Assur. Denique sub istis nominibus debere huiusmodi sensus suscipi satis probabile est, præsertim quia præceptum fuisse scimus prophetis, non omnia manifestè loqui, imò claudere sermonem, & signare librū, & ligare testimonium, & signare legem discipulis domini, cum pollicitatione ista. Quia pertransibunt plurimi, & multiplex erit scientia. Præterea & illud nobiscū facit, quia nec rerum præsentium, nec historiarum, quæ de rebus gestis conscriptæ sunt, aliquod suffragatur experimentum siue testimonium, ei qui simpliciter, & vt vulgo nota sunt, accipit nomina hęc Chanaan, siue Philistinorū, Moab & filiorum Ammon atque Aethiophum. Nam & si non immunes fuere malorum, quæ in mundo facta sunt vel fiunt, nihil tamen vsquam legitur tale vel tam magnum, vt præsentis prophetiæ litera sonat, simpliciter audientibus. Verbi gratia, cum protinus ita loquitur. Viuo ego dicit dominus exercituum, deus Israel, quia Moab vt Sodoma erit, & filij Ammon, quasi Gomorrha, siccitas spinarum, & aceruus salis, & desertum vsque in æternum. Similiter de terra Philistinorum. Quando enim factū est quod dicit, Et erit requies pastorum & caulæ pecorum? Quando nullus in ea fuit habitator, & in tantam venit vastitatē, quæ lætabatur in euersione Iudææ, vt omnes vrbes eius munitissimæ essent in ouilia pastorū, atque ita inculta & sic vepribus atque vrticis operta, vt pastores de reliquiis Iudęorū in Ascalone post meridiem requiescerent, & in vrbe quondam nobili greges suos accubare facerēt. Proinde cœptum iter securi pergamus, & spiritus sancti verba spiritualiter intellexisse contenti simus.

Non literā, sed spiritū et mysteriū hic sequi oportet.

Daniel. 12.

" [Audiui opprobrium Moab & blasphemias filiorum Ammon, quæ exprobrauerunt populo
" meo, & magnificati sunt super terminos eorum. Propterea viuo ego dicit dominus exercituū,
" deus Israel, quia Moab vt Sodoma erit, & filii Ammon quasi Gomorrha, siccitas spinarū & a-
" cerui salis, & desertum vsque in æternum. Reliquiæ populi mei diripient eos, & residui gentis meæ
" possidebunt illos. Hoc eis eueniet pro superbia sua, quia blasphemauerūt & magnificati sunt su-
" pra populū domini exercituū.] Causa pro posse dicenda est, cur his nominibus hæretici designati sunt, vel ob quam similitudinē vocentur Moab & filii Ammon. De Iudæis supra dictum est, quòd rectè vocentur Philistiim, videlicet quia sicut vbi accesserunt filij Israel de terra Aegypti per mare rubrum, Philistiim, qui vicini erant mari, primi doluerunt, & primi bellum inferre parati fuerunt, ita vbi conditum est baptismi sacramentum, Iudæi, penes quos conditū est, primi viderunt & inuiderunt, & primi contra fidem Euangelicam persecutionem exercuerunt, mala potione, scilicet spiritu erroris inebriati, & insanientes secundum nomen Philistiim, quod interpretatur, potione cadentes. De hæreticis nunc dicendum, quòd rectè vocentur Moab, & filii Ammon. Quia sicut Moab & filii Ammon, de consanguinitate Abrahæ descenderunt, & tamen genus Abrahæ semper oderunt, ita hæretici in Christum se credere dicunt, & tamen Christianorum Catholicam fidem subuertere semper conati sunt. Et quis hoc nesciat, quòd de consanguinitate Abrahæ per incestum nati sunt Moab, & filij Ammon? Dormierunt enim filiæ Loth nepotis Abrahæ cum patre suo, & maior quidem filia Moab, minor autem peperit Ammon. Et Moab quidem ex patre, Ammon populus turbidus interpretatur. Quid autem populus magis turbidus, quàm hæreticorum cœtus, qui alios turbida & cænulenta potant doctrina, velut turbida aqua? Sunt etiam hæretici ex patre diabolo æquè vt Iudæi, quibus ipse dominus. Vos (inquit) ex patre diabolo estis. Igitur vt Philistiim ita Moab & filii Ammon, id est, sicut Iudæi ita & hæretici in desertum erunt vsque in æternum, quippe qui deserentes Deum, & à deo deserti, absque dubio peribunt in sempiternum. Audiui enim (ait) Moab opprobrium & blasphemias filiorū Ammon, scilicet hæreticorum, qui nimirum exprobrauerunt populo meo; populo Christiano secūdū exemplū Moab, & magnificati super terminos eorū secundum exemplū filiorū Ammon. Quod fuit exemplum Moab? Illud nimirū, quòd fornicatus est populus cum filiabus Moab, quæ secundū suggestionē Balaam vocauerunt eos ad sacrificia sua, & comederunt, & adorauerūt deos earū, initiatusque est Israel Beelphegor. Magnū fuit illud opprobriū Moab, & vsque præsente diē (ait Phinees) macula huius sceleris in nobis permanet, multique de populo corruerunt. Secūdum istius opprobrii vel maculæ exemplū fuit & est opprobriū hæreticorū siue hæresiarcharū, quales Marcion, Cherinthus, Ebion & Arrius, aliique quàm plures extiterunt. In quo? In eo videlicet, quòd non per ignorantiā errauerunt, sed sicut ille Moab scienter & præeunte consilio, quatenus auxilio dei destitutū redderet Hierusalē effecit, vt initiaretur Beelphegor, ita & isti scienter, quatenus populū ecclesiasticū omni veritatis honore nudarēt, & in perditionē traherent, turpia & probrosa singuli suorū dogmatū simulachra propalauerūt. Quod autē vel quāle fuit exemplū filiorū Ammon? In quo illi priores super terminos Israel magnificati sunt? Tulit Israel, ait rex filiorū Ammon terrā meā, quando ascēdit de Aegypto. E contra Iephte dux Israel, Non tulit Israel terram Moab, nec terram filiorum

Cur hæretici dicuntur Moab et filii Ammon.

Genes. 19.

Iohan. 8

Numer. 25

Iosue. 22.

Filii Ammon.

Iudic.11. Ammon, sed dominus deus subuertit Amorræum, pugnans contra illũ, pro populo suo Israel,
& tu nunc vis possidere terram eius? Nonne ea quæ possedit Chamos deus tuus, tibi iure de-
Iudic.3. bentur. Quę autem dominus deus noster victor obtinuit, in nostram cedent possessionem. Di-
In quo hæ- sceptatio tunc fuit vehemens contra filios Ammon, eo modo significantes se super terminos Is-
retici simi- rael. Sed & ante hoc copulati regi Moab percusserant Israel, atq; possederant vrbem palma-
les sũt filiis rum. Secundum illius disceptationis exemplum iugem atq; pertinacem hæretici contra catho-
Ammon. licã ecclesiæ disceptationem habuerunt, & super terminos eius magnificati sunt, super terminos
fidei, quos patres nostri prophetæ & apostoli posuerunt, adiiciendo aliquid super positionẽ, vel
Apocal.22. diminuendo quippiam de positione illorum, non timentes illud quod in Apoc. scriptum est. Si
quis adiecerit supra hæc, adiiciet deus supra illũ plagas, quæ scriptæ sunt in libro hoc, & si quis
diminuerit de verbis libri prophetiæ huius, auferet deus partem eius de ligno vitæ, & de ciui-
Psal.2. tate sancta. Nonne & in psalmo scriptum est. Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem
tuam, & possessionem tuam terminos terræ? At illi cũ essent in partibus terræ, alii in Asia, alij
in Europa, alii in Aphrica contra semetipsos diuisi & contra catholicam ecclesiam coniuncti,
singuli suas partes construere pro catholica ecclesia contendentes, non parum ecclesiæ termi-
nos, quantum in ipsis fuit diminuerunt, claudere volentes in parte possessionem Christi præfi-
nitam vsq; ad terminos terræ. Ita super terminos populi domini magnificati sunt, & exprobra
Quia erunt uerunt & blasphemauerunt. Propterea viuo ego dicit dominus exercituum, deus Israel, quia
hæretici. Moab vt Sodoma erit, & filij Ammon quasi Gomorrha. Quid erit Moab vt Sodoma, &
quid erunt filij Ammon quasi Gomorrha? Siccitas spinarum & acerui salis, & desertum vsq; in
æternum. Ad quid valet siccitas spinarum, nisi vt mittatur in ignem, vel submittatur eis ignis
Matth.5. vt ardeant? Et ad quid valet aceruus salis, præsertim infatuati, nisi vt mittatur foras & concul-
Ibidem.7. cetur? Igitur quod dicit, hoc est, quoniam ipsi sunt spinæ, de quibus non colliguntur ficus, & ru-
bus de quo non vindemiatur vua, tradentur igni vt Sodoma, & quasi Gomorra. Imò tolerabi-
Ibidem.10. lius erit terræ Sodomorum & Gomorræorum in die iudicii, quàm illis, qui non receperũt vos,
ait dominus, neq; audierunt sermones vestros. Quòd si illis ita erit, qui non recipiunt neque au-
diunt, quanto magis hæreticis, qui insidiosè recipiunt & insidiosè audiunt, vt dum profitentur
Ibidem 12. partem, possint subuertere totum. Iustè igitur & desertum, inquit, erunt vsq; in æternum, id est,
1.Timot.3. peccatum eorum nõ remittetur eis, neq; in hoc seculo, neq; in futuro, quod verè est esse desertũ,
Deuter.23. quia videlicet extra domum dei, quæ est ecclesia dei, vnde ipsi exierunt, nihil est nisi desertum.
An & lex hoc ipsum non dicit. Ammonites, inquit, & Moabites etiam post decimam genera-
tionem non intrabunt ecclesiam domini in æternum. Quod & si quid aliquando sapidũ locuti
sunt aut scripserunt, quoniam & acerui salis fore dicti sunt, reliquię, inquit, populi mei diripient
Hæreticorũ illos, & residui gentis meæ possidebunt eos. Nec mirum, si inter mortuorum & morientiũ hæ-
libri, sicut reticorum monimenta quippiam reperitur, quo velut sale viri catholici bene vtantur, dum in
vxor Loth. typum illorum vxor Loth, quę auia fuit istorum filiorum Moab & filiorum Ammon, ita mor
Genes.19. tua fuerit, vt mortua verteretur in statuam salis. Est quidem salis natura ad omnem escam ne-
cessaria, pulmentis enim saporem dat, auiditatem excitat. Quin etiam pecudes, armenta, & iu-
menta sale maximè prouocantur ad pastũ, multò largiores lacte, multoq; gratiores casei dote.
Sed & illa versa in statuam salis, pecudibus, armẽtis, siue iumentis lingentibus eo modo pro-
ficere potuit, nunquid & sibimet sapuit? Sic nimirum, quid, siue vtilium historiarum siue mora-
lium doctrinarum, siue allegoricarum expositionum scripserunt, nihil eis proderit, sed reliquiæ
populi domini diripient codices illos, residui, id est, non perditi pueri, gentis domini, viri eccle-
siastici lectores, & auditores catholici possidebunt eos, legent eos, vt legunt Iudæi cuiuspiam
Peccatũ hæ opus grande vel paruum, vtpute Iosephi, vel cuiuslibet cæterorum. Hoc, inquit, eis eueniet
reticorũ ir- pro superbia sua, quia blasphemauerunt, & magnificati sunt super populum domini exercituũ.
remissibile. Cum multa sint peccata, quoddam peccatum certum, propter quod hæretici desertum fue-
runt, vt supra iam dictum est, in æternum. Hoc est superbire, & non per ignorantiam, sed per
superbiam, seu per inuidiam contra veritatem dei verba proferre. Nam omne peccatum, ait
dominus, & blasphemia remittetur hominibus, spiritus autẽm blasphemia non remittetur.
Matth.12. Et quicunq; dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei. qui autem dixerit contra spi-
ritum sanctum, non remittitur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro. Tanti huius peccati re-
us ille addicitur, qui sciens veritatem dei, totis ingenii viribus econtra nititur. & tunc demum
verbum dicere contra spiritum sanctum conuincitur, quando verba scripturæ, quæ vtique
verba sunt spiritus sancti intelligens, imò intelligere nolens, contraria loquitur. Quid igitur
aliud astruit hic sermo propheticus, dicendo. Hoc eis eueniet pro superbia sua, quia blasphe-
mauerunt, nisi quod in euangelio suo confirmat ipsum verbum incarnatum? Sequitur. [Hor-
ribilis dominus super eos, & attenuabit omnes deos terræ, & adorabunt eum viri de loco suo,
omnes insulæ gentium] Verè infelices, super quos dominus horribilis est. Vnde enim hoc?
Nonne

Nónne deus natura dulcis & suauis est, & ad videndũ serenus & desiderabilis? vtpote in quem desiderant angeli prospicere, miro atq; ineffabili modo semper prospiciẽtes, & semper prospicere desiderantes. *1. Petri. 1.* *Psalm. 67.* Ergo infelices nimis, quibus pro consciẽtia contigit horrere faciem pietatis, & sic perire à facie dei, sicut fluit cæra à facie ignis. Iam in ista vita miseri horrorem illum sentiunt, & nescio quam in consolationem doloris sui negant esse quod esse sciunt, tanquã hoc destruat vel destruere possit veritatem, quòd iam ipsi in mendacio detinẽt. Et attenuabit, inquit, omnes deos terræ. *Dii terræ boni.* Hic subaudiendum vel subintelligendum, qui semetipsos deos fecerũt. Sicut enim dii terræ, super quos non est horribilis, & quos non attenuabit dominus, videlicet illi de quibus Psalmista cum dixisset, Principes populorum congregati sunt cum deo Abraham, subiunxit, quoniam dij fortes terræ vehementer eleuati sunt. *Psalm. 46.* Et est sensus, quoniam prædicatores, qui in primis erant terra, facti dii & filii excelsi, facti fortes per fidem & per bona opera, vehementer eleuati sunt per miracula, & ita factum est, vt multi ad fidem generentur, multi in principibus quoq;, id est, regibus aliisq; pontificibus cum deo Abraham credendo congregarentur. *Dii terræ mali.* Igitur de illis solummodo hic agitur, qui semetipsos deos fecerunt, quia præmissum est de superbia eorum, & magnificati sunt super populum domini exercituum, & eodem modo hic dicuntur dii, quo in Canticis canticorũ sodales dei, & domini nostri Iesu Christi. *Cant. 1.* Indica mihi quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie, ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum. Isti dii, isti sodales domini, qui nisi hæretici sunt, de quibus hic sermo est sub nominibus Moab & filiorum Ammon. Super eos planè horribilis dominus, & attenuauit magnificentiam illorum, quia etsi in breui magnificati sunt super populum domini exercituum, quasi sterquilinium in fine perditi sunt, & taliũ cuiusq; messem, si qua fuit, comedit familicus, & ipsum rapuit armatus. Illis attenuatis, adorabunt (inquit) dominum viri, de loco suo omnes insulæ gentium. Dictum hoc & dicendum cum subsannatione aduersus eiusmodi deos, qui iam non habent locum suum, imò quos iam non intuebitur locus eorum, vel cognoscet amplius, sicut per B. Iob dicitur. *Iob. 7.* quia sicut consumitur nubes & pertransiit, sic qui descenderit ad inferos, non ascendet, nec reuertetur vltra in domum suam, neq; cognoscet eum amplius locus eius. *Insulæ gentiũ ecclesiæ Christi.* Viri isti, qui non deseruerunt locum suum, omnes insulæ gentium, id est, omnes ecclesiæ, quæ consistũt in medio gentium sicut insulæ, quamuis marinis fluctibus vndiq; tundantur, stant, & locum suũ non deserunt, adorabũt de loco suo dominum, & hunc crucifixum, deum & hominem Iesum Christũ. Locus eorum apud ipsum deum est, sicut ipse ad Mosen: Ecce, inquit, est locus apud me, & stabis supra petram, etc. Locus ille humilitas est, sicut Psalmista testatur dicens. Si non Moses electus eius stetisset in confractione, id est, in nimia mentis humilitate in conspectu eius. Locũ hũc hæretici non inuenisse arguuntur, quibus hoc, quod hactenus dictum est, eueniet, inquit, pro superbia sua, quia blasphemauerunt, & magnificati sunt super populum domini exercituum. *Exodi. 33.* *Psalm. 105.* Sequitur. [Sed & vos Aethiopes interfecti gladio meo eritis.] Iam superius dictũ est, triplices esse ecclesiæ hostes, scilicet Iudæos, hæreticos, atq; paganos. & Iudæos sub nominibus Chanaan, & Philistinorum. hæreticos autem sub nominibus Moab & filiorum Ammon. paganos verò hic designari sub nomine Aethiopum. Cur paganos sub nomine Aethiopum? Quia videlicet sicut pellis Aethiophica magis quàm cæterarum gentium nigra est, ita paganorum magis quàm Iudæorum, aut hæreticorum impietas nota est. Siquidem Iudæi atq; hæretici quodam diuini nominis candore, vtcunq; se palliauerunt. pagani non vnum deum, sed multa dæmonia publico errore coluerunt. Igitur non soli Chanaan & Philistijm, & Moab, & filii Ammon, sed vos, inquit, Aethiopes interfecti gladio meo eritis, id est, non soli Iudæi atq; hæretici, qui legem acceperunt, sed & vos pagani siue gentiles, eiusmodi legem non habentes, iudicio meo condemnabimini. *Roman. 2.* Non enim est distinctio apud deum. Quicunq; enim sine lege peccauerũt, sine lege peribunt. & quicunq; in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Sequitur adhuc. [Extendet manum suam super aquilonem, & perdet Assur.] Notum est, in sanctis propheticis scripturis, nomine aquilonis, & nomine Assur, diabolum significari. *Assur diabolus dicitur.* Ipse autem, scilicet diabolus, inimicorum caput est, & sicut caput membris, ita cũctis præeminet inimicis, super quos euaginatus est gladius domini, de quo & nunc hic dictum est, Et vos Aethiopes interfecti gladio meo eritis, statimq; subiunctum, Extendet manum suam super aquilonem, & perdet Assur. Et in cantico Deute. præmisso. Si acuero vt fulgur gladium meum, & arripuerit iudicium manus mea, reddam vltionem hostibus meis, & his qui oderunt retribuam, inebriabo sagittas meas sanguine, & gladius meus deuorabit carnes, ita demum subditum est, de cruore occisorum & de manu inimicorum capitis, ita hic & illic, verbis quidem diuersis, sed eodem sensu omnium impiorum & ipsius diaboli damnatio certa & ineuitabilis denunciatur. *Deute. 32.* Fuerit quidem carneus Assur, id est, genus Assyriorum, quæ circa huius prophetiæ tempora solutum est imperiũ, & Niniue metropolis eiusdem imperii, quam subuerterunt Chaldæi, de qua & protinus dicit. [Et ponet speciosam in solitudinem & in inuium quasi desertum, & accubabũt in medio eius greges, omnes bestiæ gentiũ, & Onocrotalus, & Ericius in liminibus eius morabũtur. Vox cantãtis in fenestra,

At ille homo non peccauerat, quod morte plectendũ esset, imò sanctus erat, & sanctus est. Ergo
polluendo sanctum, suo iudicio constituendo maledictum, quem constat esse benedictum, iniu-
" stè egerunt contra legem, dum volũt impietatis suæ patronam facere legem. [Dominus iustus
" in medio eius, non faciet iniquitatem. Manè manè iudicium suum dabit in luce, & non abscon-
" detur.] Illi nimis iniustè egerunt, illo modo polluentes sanctum, & eum qui benedictus est, vo-
lentes constantet esse maledictum, sed dominus iustus in medio eius nõ faciet iniquitatem, ne-
que enim iniustus est, aut esse potest, vel iniustam dare aut scribere legẽ. Nonne esset iniquitas, *Lex de suspenso in patibulo.*
si maledictum esse concederet hominem, ex sui patibuli pœna, non præcedente patibuli causa?
Non faciet, nec fecit hoc, non sequetur tale sacerdotum iudiciũ, neque dedit sacerdotibus tale le-
gis decretũ. Præmisit causam, quando peccauerit homo quod morte plectendum est, & deinde
subiunxit, & adiudicatus morti suspensus fuerit in patibulo, quod à iustitia vel æquitate nõ di-
screpat. & deinde quod miserationis est, non (inquit) permanebit cadauer eius in ligno, sed in
eadem die sepelietur, semper quippe morituris sepeliri vel sepultura non carere optabile fuit,
miramque causam huius censuræ subdidit, quia maledictus à deo est omnis qui pendet in ligno,
& nequaquam contaminabis terrã tuam, quam dominus deus tuus dederit tibi in possessionẽ.
Miro modo ò sacerdotes dum sanctũ polluere tentatis, lex contra quam iniustè egistis, vos in
astutia sua comprehendit, ita vt & illũ facere maledictum non possetis, nec insepultũ relinquen
do contaminare terram corporis sancti, imò & omni mundo, vobis nescientibus, per vos pro-
uisum fuit, sepeliendo resurrecturum principem & authorem resurrectionis. Non igitur faciet *Matth. 26.*
iniquitatem dominus iustus, non consentiet vobis lex domini iusti, non erit vestri similis, sicut
vos existimastis iniqui. Sed quid? Manè manè iudicium suum dabit in luce, & non abscondetur.
Vos iudicium vestrũ dedistis in nocte super sanctum, clamando quòd esset reus mortis, pro eo
quòd non negauit se esse sanctum dei, quòd vobis interrogantibus confessus est, se esse Christũ
filium dei benedicti, dominus aũt manè dabit, manè manifestum faciet iudiciũ suum, de illo san
cto quale sit, & hoc in luce, ita vt non abscondatur. Dicet enim illi. Exurge gloria mea, exurge *Psal. 107.*
psalterium & cithara, atque ille respondebit, exurgam diluculo, & ita fiet. Ita iudiciũ suum dabit
manè, & dabit in luce, & non absconditur, imò in omnem terram exiuit sonus, & in fines orbis
terræ audietur, quod longè aliter & dissimiliter à vobis iniustis, de illo sancto suo iudicet domi-
" nus iustus, in medio vestrũ vobis videntibus & audientibus, & pro iniusto iudicio pœnas exol
" uentibus. [Nesciuit autẽ iniquus confusionem.] Et hoc admiratiuè dictũ est, & reuera miranda
est impudentia, non erubescere vel confundi, manifesto in tam clara luce iudicio dei de causa
filius sancti, iuxta quod cecinit Psalmista. Iudica me deus, & discerne causam de gente non san- *Psalm. 42.*
cta. Eodem modo hic dictum est, nesciuit iniquus confusionem, cui apud Hieremiam dominus *Hiere. 3.*
ait. Frons mulieris meretricis facta est tibi, erubescere noluisti. Iam ac si quæras, quomodo vel
" quid agendo deus dedisti in luce iudicium tuum, ita subiungit. [Disperdidi gentes, & dissipati
" sunt anguli eorum. Desertas feci vias eius, eo quod non sit qui transeat. Desolatæ sunt ciuitates
" eorum, non remanente viro nec vllo habitatore.] Hoc (inquit) est iudicium meum propter san
ctum quem polluerunt, & ita manifestum, vt iam nemo sit, qui interroget, scientibus & viden-
tibus cunctis, quia disperdidi illos, qui tam iniustè egerunt, & non paucos, sed tanta multitudi-
ne, vt rectè dixerim gentes, quia primum ciuitates omnes & subiectos pagos, tribus omnes, di-
uersa confinia, tandemque ipsam metropolim Hierusalẽ disperdidi. Hoc est quod ait, disperdidi *Matth. 23.*
gentes, & dissipati sunt anguli, id est, principes earum, imò leones earum, lupi earum, sicut iam
dictum est. Olim celeberrima ciuitas & templũ, quo nihil erat in toto mundo augustius, quo-
modo frequentabatur? quomodo viæ eius confluentibus turbis populorũ stipabantur? At nũc *Esaiæ. 42.*
desertas fecit illas, eo quòd nõ sit qui transeat, & sicut in verò iudicio dixi. Ecce relinquetur vo-
bis domus vestra deserta, ita in vero iudicio feci, quod desolatæ sunt ciuitates, non remanente
viro, nec vllo habitatore. Nunquid autem hoc nimis properanter egi, & patientiã nullã exhi-
bui? imò tacui, diu silui, patiens fui. [Dixi. Attamen timebis me, suscipies disciplinam, & non
peribit habitaculũ eius propter omnia in quibus visitaui eam. Veruntamen diluculo surgẽtes,
corruperunt omnes cogitationes suas.] Sensus hic est, Misi prophetas meos consurgens dilu-
culo, & ad pœnitentiam prouocans, dixi que, feci quidem tibi hæc omnia Hierusalem, sed feci vt
timeres me, & susciperes disciplinam, & non periret habitaculum tuum, hoc est, templum,
propter omnia scelera quæ gesseras. At econtrario habitatores Hierusalem, me eos ad pœni-
tentiam prouocante, quasi de industria & ex contentione diluculo surrexerunt, vt festinatio-
ne qua ad me redire debuerant, complerent omnes cogitationes suas, & opere demonstra-
rent, quod mente conceperant. Itaque quod ait, dixi, attamen timebis me, suscipies disci-
plinam, quoniam non est factum quod dixit, cum significatione dubitantis intelligendum
est, ac si diceret. Dixi, forsitan timebis me, forsitan suscipies disciplinam, mandaui prophe-
tis meis, dicens, loquimini ad eum verba mea, forsitan audiet & timebit vel quiescet & non
peribit habitaculum eius, quod futurum est, nisi timueris me, nisi susceperit disciplinam.

Solet enim deus interdum loqui cum significatione dubitãtis, cum apud eum nihil dubium sit.
Ezech.2. Fili hominis, ait ipse ad Ezechielem, dices ad filios Israel, hęc dicit dominus deus, si fortè vel ipsi audiant, vel si forte quiescant, quoniam domus exasperans est. Item. Loqueris ergo verba mea ad eos, si fortè audiant & timeant vel quiescant, quoniã irritatores sunt. Quod autem ita, quasi dubius loquitur, condescensio est ad vel propter eos, qui dubij sunt vel esse possunt, nisi experiantur. nec iudicia Dei iusta venerantur, nisi experimẽto didicerint, incorrigibiles eos fuisse, quos spreuit, aut iudicauit deus. Sequitur. [Quapropter expecta me, dicit dominus in die tribulationis meæ in futurum, quia iudicium meum, vt congregem gentes, & colligam regna. Et effundã super eos indignationẽ meã, & omnem iram furoris mei. in igne enim zeli mei deuorabitur omnis terra, quia tunc reddam populis labium electum, vt inuocent omnes nomen domini, & seruiant ei humero vno.] Postquam super impios & peccatores & illam quæ prouocatrix merebatur dici Hierusalem, seueritatem iusti iudicii declamauit, nũc tandem ad eam conuertitur quæ habet aurem fidei, & ea quæ sunt gratiæ, quæ sunt misericordiæ, familiariter insinuat illi, quam vocat & filiam Sion, nũcupat Israel, nominat filiã Hierusalem. lauda (inquiens) filia Sion, iubila Israel, lætare & exulta in omni corde filia Hierusalẽ, & cætera, vsq; in finẽ, quæ ita concludit, dabo enim vos in laudem, & in nomen omnibus populis terræ, cum conuertero
Iohann.12. captiuitatem vestram coram oculis vestris, dicit dominus. Quapropter (inquit) quoniam sicut in initio dixi, congregans congregabo omnia à facie terræ, id est, omnia traham ad meipsum, scilicet in die resurrectionis meæ, postquam fuero exaltatus à terra, & hæc omnia quæ dicta
Matth.25. sunt faciam super eos qui me non expectant, qui in me non credunt. tu expecta me, tu crede & spera in me, in die resurrectionis meæ in futurum, id est, ex qua die resurgam à mortuis vsq; in diem nouissimum, quia tunc faciam iudicium, & hoc erit iudicium meum, vt congregẽ gentes, & colligã regna. Tunc enim sedebit filius hominis in sede maiestatis suæ, & venient omnes
Actor.1. angeli cum eo, & congregabuntur ante eum omnes gentes. Expecta me in die resurrectionis meæ, illuminatos habens oculos clara & certa fide resurrectionis meæ, quã qui non credit, non est in die, sed in nocte. Expecta me, memor illius dicti angelorum testium meorum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum. Cum dicit, vt congregem gentes, & colligam regna, subauditur à sinistris. Sequitur enim, Et effundam super eos indignationem meam, & o-
Matth.25. mnem iram furoris mei, videlicet dum dicam eis. Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. In igne enim zeli mei deuorabitur omnis terra, id est, omnes impij qui cœlum nõ respicientes, cuncta terrena gesserunt opera, tam qui sine lege, quàm qui in lege peccauerunt. Quicunq; enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt, & quicunq;
Roman.2. in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Tu autem à dextris eris, cum hoc auditu, venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi, & tu eris tũc illa
Psalm.44. regina, de qua dicebatur mihi. Astitit regina à dextris tuis. Quia tunc reddam populis labium
Labium electum. electum, tunc retribuam populis fructum labiorum nomini meo confitentium, quia videlicet nomini meo confiteri, hoc est, habere labium electum, labium mundum vitæ ęternæ & cantici sempiterni, retributione dignum. In quo reddam illis? In eo vt inuocent omnes nomen domini, & seruiant ei humero vno. Num parua est ista redditio? Aut nunquid parum est, illic inuocare nomen domini, & seruire domino. Imò magnum atq; magnificum, & omne exuperans deside-
Psal.121. rium, illic est inuocationis & seruitij bonum. Hoc Psalmista sciẽs cum dixisset, Illuc enim ascenderũt tribus tribus domini, testimonium Israel, hoc subiunxit, ad confitendum nomini domini.
Apocal.7. & magnificentius dicere non potuit. & in Apocalypsi vnus de senioribus dicit Iohanni, hi sunt qui venerunt de tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni, ideo sunt ante thronum dei, & seruiunt ei die ac nocte in templo eius. Igitur nõ vt ibidem litera sonat, regnum illud vel ciuitatem dei viuentis Hierusalem cœlestem Christianus vel spiritualis homo existimet, aut existimare debet auro stratam, gemmisq; aut margaritis prostratam, quia videlicet non in auro aut lapidibus pretiosis, sed in confessione nominis domini, & in
Seruire humero vno. seruitio eius est regnum dei. Seruitur autẽ illic seruitio perfecto, quod mira breuitate propheta hic innuit, cum dicit, humero vno. Quidnam est humero vno, nisi corde indiuiso. Nõ ita hic in isto exilio, vbi dispositi sumus ad seruiendũ eidẽ domino. Multæ nanq; sunt huius mundi varietates, & animus mortalium, quamuis iustorum atq; perfectorum, vix vna hora secum totus est. Non ergo aut esse potest hic, quod promittitur illic. Sciendum est autem, & manifestius dicendum quæ causa faciat, vt possit illic seruiri humero vno, humero indiuiso. Quęnam illa est? Videlicet, quia ciuitatis illius, regni illius, rex & dominus, vnus & solus est, vnus deus pater & filius & spiritus sanctus est indiuisus & inseparabilis Imperii rex, & hic idem ipse est, idem permanet incommutabilis substantiæ, & inuariabilis animi est, & vna semper trium personarum
Exodi.3. vnius dei voluntas est. Hinc indiuisum imperium habet, quia indiuisus & inuariabilis ipse est,
Psal.121. iuxta illud ab ipso dictum. Ego sum qui sum. Proinde quod hic dicit, vt inuocẽt omnes nomen domini, & seruient ei humero vno, nihil aliud esse arbitror, quàm quod fuerat in psalmo dictũ, commu-

commutato duntaxat ordine sententiarũ. Cuius participatio eius in idipsum. Illuc enim ascen
derunt tribus tribus domini testimonium Israel, ad confitendum nomen domini. Nam inuo-
care nomen domini, quid aliud est, nisi confiteri nomini domini. Et huic domino humero vno
" seruire, quid aliud est, nisi participatio eius in idipsum. Sequit. [Vltra flumina Aethiopię inde
" supplices mei filij dispersorum meorum deferent munus mihi.] Si ita dixisset. Quia tunc reddã
populo meo labium electum, vt inuocet nomen domini, putaret vt contenderet Iudæus de se Roma.3.
tantummodo esse dictum, vt contendere solet, quasi Iudæorum sit deus tantùm, & non etiã gẽ
tium. Nunc autem cum dicit, reddam populis, negare non potest, quin & de alijs cura deo sit,
quod etiam aliundè iamdudũ prouiderit sibi deus cõfessores nominis sui, & ita est. Nam vltra
(inquit) flumina Aethiopiæ, id est, in fines orbis terræ, subauditur, exibit sonus prædicationis
euangelicæ, & inde ò filia cui loquor, cui dico expecta me, & cui peorinus dicturus sum. lauda
filia Sion, lætare & exulta in omni corde filia Hierusalem. deinde (inquã) de finibus terrę sup-
plices mei, scilicet apostoli, deferent mihi munus dispersorum meorũ, id est, dispersos meos con Ioann.11.
gregabunt in vnum, quod mihi vtiq; erit munus magnũ, hoc sciens Euangelista, cum esset (in-
quit) Caiphas pontifex anni illius prophetauit, quia Iesus moriturus erat pro gentę, & nõ tan- Esaia.1.
tùm pro gente, sed vt filios dei, qui erant dispersi, congregaret in vnum. Hoc ò tibi filia pro ma
gna consolatione dictum est, quia si ex te exierunt, qui tui esse debuerunt, filij scelerati, semẽ ne
quam, nihilominus multiplicaberis, & in filiis lætaberis, qui profecto veniẽt de longè, quod ma
gnificè significatue, dicendo, vltra flumina Aethiopiæ, nõ quod de sola debeant Aethiopia ve
nire, cum per alium prophetam dixerim. Ecce isti de longè venient, & ecce illi ab aquilone & Esaia.49.
mari, & isti de terra australi. sed quod vniuersitas gentium propter tenebras, in quibus erant,
ignorantiæ, & propter persecutionem principum vel tyrannorum rectè significetur, per impe
tus fluminum, & per nigredinem Aethiopiæ. Simul & plurimum laudis dat supplicibus suis
quòd transmeare debeãt flumina Aethiopię, & deinde sibi dispersorum suorũ munus deferre,
id est, omnium persequentium tyrannorum sæuitiam exuperare, & ecclesiam sibi de gentibus
adducere, secundum typum qui in eo præcessit, quòd regina Saba venit à finibus terræ, audire 3.Reg.10.
sapientiam Salomonis. Nunquid autem ò filia semper nigri erunt illi Aethiopes supplices mei,
aut tu semper Aethiopissa eris, vt sit semper vndè erubescere possis? Imò audi quod sequit. [In
" die illa non confunderis super cunctis adinuentionibus tuis, quibus præuaricata es in me, quia
" nunc auferã de medio tui magniloquos superbiæ tuæ, & non adijcies exaltari amplius in mõte Esaia.64.
" sancto meo.] Magna promissio, magna consolatio. Nunc interim antequam veniat dies ille, Zacha.13.
dies resurrectionis meæ, confunderis, & non absq; re, cum dicis & confiteris veraci confessione
quippiam tale, vt est illud Esaiæ. Sicut pannus menstruatæ omnes iustitiæ nostræ. At verò in
illa die ita non erit, præsertim vt fiet, quod nunc promitto tibi in prophetis & in psalmis, quia
erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Hierusalem in absolutionem peccatoris & mẽ- Psal.50.
struatæ. Vndè & Dauid, bona spe exultans in spiritu sancto. Asperges me (inquit) hysopo, & Psal.38.
mundabor. lauabis me, & super niuem dealbabor. Equidem quamuis & alibi dicat. Accedite
ad eum, & illuminamini, & facies vestræ non cõfundentur. tamen in præsenti vita, quamuis vti Rom.6.
tur mortali conditione, & nondum plenus est in te dies ille resurrectionis meæ, erubescis modo
quodam, iuxta illud, quem ergo fructum habuistis tunc, in quibus erubescitis nunc, sed ista con
fusio gloriam adducit, & ipsa omnino succedente gloria pertransibit. Cum enim venerit pleni
tudo illius diei, plenitudo meæ resurrectionis, cum resurrexerint membra, sicut caput resur-
rexit, nunquid recordatio præteritæ nigredinis quicquam afferet confusionis. Imò locupletissi Psal.88.
ma erit materia cantationis ipsa miseriarum recordatio, iuxta illud. Misericordias domini in
æternum cantabo. Nunquid vel alius quis improperare poterit tibi, quòd tu Aethiopissa fue Nume.21.
ris, vel mihi, quod Aethiopissam vxorem duxerim? Iam Mariam operuit candens lepra tan-
quam nix, & extra castra manet septem diebus, pro eo quòd murmurauit contra Mosen, pro-
pter vxorem eius Aethiopissam. Et vt manifestius dicã, iam synagogam immunditia suæ ini-
quitatis omni seculo notam fecit, proiectam non solùm secundum animam de regno dei, ve-
rumetiam secundum corpus de ciuitate & templo quõdam dei, & foris manet, mente & cor-
pore dispersa secundum illud. Disperge illos in virtute tua, & donec pertranseant septem dies, Psal.58.
id est, donec plenitudo gentium subintroeat, non reuocabitur in castra hęc, pro eo quòd impro
perat tibi vel supplicibus tuis, quod Aethiopes fuerint, & mihi de talibus ego ecclesiam con-
iunxerim. Quanto magis in plenitudine illius diei, in resurrectione vniuersali, omne os obstru Apoc.1.
ctum erit? Prædico tibi, quia tunc auferam de medio tui magniloquos superbię tuę, scilicet istos Rom.10.
qui se dicunt Iudæos esse, & nõ sunt, sed sunt in synagoga satanæ, verè magniloqui & superbi, Ioann.8.
in eo maximè, quòd suam quærentes statuere iustitiam, iustitiæ dei non sunt subiecti, quę vide
licet superbia, sic tua superbia dicitur esse, quomodo illi dicuntur esse filij tui vel filij Abrahę, & 1.Cor.13.
se vnum patrem deũ dicunt habere. Hoc facto, non adijcies altari amplius in mõte sancto meo, Psal.142.
sed stabis in magno & æterno sanctæ humilitatis firmamẽto, sciens & perfectè cognoscẽs, quod Rom.3.

nunc ex parte cognoſcis, & veraciter confiteris, quia de ſuis operibus nullus vnquã potuit vel
poterit in conſpectu dei iuſtificari. Imò omnes peccauerunt, & egent gloria dei, & quod tunc
probatione non indigebit, quia res manifeſta erit, Auferentur magniloqui, & qui relinquẽtur
Quis eſt populus pauper & egenus. ibi? Ait. [Et derelinquam in medio tui populum pauperem & egenum, & ſperabunt in nomine
domini reliquiæ Iſrael.] Sic magniloqui veraciter dicuntur & ſunt, qui in ſemetipſis tanquam
iuſti confidunt, & de operibus legis præſumunt. ita pauperes & egeni rectè dicũtur & ſunt, qui
ſe peccatores eſſe cognoſcunt, & non niſi per fidem Ieſu Chriſti iuſtificari ſe ſentiunt. Talem po
Roma. 4. pulum ita pauperem, ita egenum, pauperem ſpiritu, ſcientẽ ſe egere vel eguiſſe gloria dei, quæ
Matt. 8. eſt iuſtificari gratis per fidem Ieſu Chriſti, derelinquam (ait) in medio tui, vt venientes ab oriente
& occidente, recumbant in ſinu Abrahæ, magniloquis illis filijs regni in tenebras exteriores
eiectis. Fiet tamen quandoq;, vt ſperent in nomine domini reliquiæ Iſrael, ſcilicet cum ple-
Rom. 11. nitudo gentiũ ſubintroierit. Quid erit illis ſperare in nomine domini, niſi deponere pertinaciã,
qua ſe iuſtificari arbitrant' ex operibus ſuis, & omnẽ iuſtificationẽ credere in ſolo nomine dñi, in
Magna ac beata remuneratio. fide Ieſu Chriſti? Sequit'. [Non faciẽt iniquitatẽ, nec loquẽtur mendaciũ. & nõ inuenief' in ore eius
lingua doloſa, quoniã ipſi paſcẽtur, & accubabũt, & nõ erit qui exterreat.] Felix ille dies reſur-
rectionis, in cuius plenitudine nec verbo nec opere quiſquã peccabit. Magna & beata remune-
ratio omni animæ vel omni homini, qui nunc & ſi iniquitatẽ fecit, & mendaciũ locutus eſt, iã vl
terius iniquitatẽ facere & mendaciũ loqui nõ vult. Magna (inquã) & beata remuneratio, q̃a nũc
accipiet ſtabilitatẽ hanc, vt iniquitatẽ facere, vt mendaciũ loqui iam nõ poſſit, quippe vbi iam
malam voluntatẽ habere non poterit beata anima deo creatori ſuo ſociata vel coniuncta, in-
Trinitatem hic ſæpeinſinuat propheta. ſeparabiliter per ſpiritum amoris æterni. [Lauda filia Sion, iubila Iſrael, lętare & exulta in o-
mni corde filia Hieruſalem.] Subauditur, hanc promiſſionem habens. Lauda deum patrem, &
iubila deo filio, lætare & exulta in deo ſpiritu ſancto, quæ ſancta trinitas vnus deus eſt, vndè
accepiſti, quod es filia Siõ, quòd es Iſrael, quód es filia Hieruſalem. Filia Sion per fidem, Iſrael
per ſpem, filia Hieruſalem per charitatem. [Abſtulit dominus iudiciũ tuum, auertit inimicos
tuos rex Iſrael dominus in medio tui, nõ timebis malum vltra.] Verè pulchra, ſed admodum
occulta prædicatio ſanctæ & indiuiduæ trinitatis. Dominus deus pater iudicium tuum abſtu-
1. Cor. 13. lit, Rex Iſrael dei filius inimicos tuos auertit, dominus ſpiritus ſanctus in medio tui eſt, & id-
Apoc. 21. circo non timebis malum vltra, quia quem nunc vides per ſpeculum in ænigmate, tunc vide-
bis facie ad faciem, & mors vltra non erit, quæ fuit iudicium tuum ſuper omne genus humanũ
Adam peccante prolatum. Neque luctus, neque clamor, neq; dolor erit vltra, quæ prima abie
runt. [In illa die dicetur Hieruſalem. Noli timere Sion, non diſſoluantur manus tuæ, dominus
deus tuus in medio tui fortis, ipſe ſaluabit. Gaudebit ſuper te in lætitia, ſilebit in dilectione tua,
exultabit ſuper te in laude.] Quàm lætus trinitatis amator animus hoc attendit, quod hic ſpi-
ritus ſanctus per os prophetæ indubitabili veritate loquens quaſi tinnulam fidei tripudiat cã-
tilenam, & iucunditatis ſuos modulos triplicat, vt excitata audientis anima, iã per hæc verba
meditando guſtare, vt ſpeculari incipiat, quod deus ſuus ſancta ſit trinitas, quam videlicet tri
nitatem, quia tunc mundus nomẽ eius, quod eſt pater, & filius, & ſpiritus ſanctus, portare non
Matt. vlt. poterat, idcirco quærendum non eſt hic, cur non ita Propheta diſtinxit, ſicut ipſe in Euãgelio
ſuo dominus deprompſit, dicendo. In nomine patris, & filii, & ſpiritus ſancti. Ecce quatuor
modis opus decantauit, quod circa nos agit, vel actura eſt indiuiſa vnitas trinitatis, Primò mo
do ita ſonat, vox exultationis, & reuera ſonus epulantis. Lauda filia Sion, iubila Iſrael, lætare
Quatuor Chriſti ſacramenta opera vnius trinitatis & exulta in omni corde filia Hieruſalem. Secundò autem ſic. Abſtulit dominus iudicium tuũ,
auertit inimicos tuos rex Iſrael, dominus in medio tui. Tertiò verò ita. In die illa dicetur Hieru
ſalem, noli timere Sion, nõ diſſoluantur manus tuæ, dominus deus in medio tui fortis ipſe ſal-
uabit. Quartò autẽ ſic. Gaudebit ſuper te in lætitia, ſilebit in dilectione tua, exultabit ſuper te
in laude. Quàm pulchrè quatuor his modis variatur vox vnius eiuſdem laudis, trinis per ſin-
gulos modos diſtincta clauſulis. Quàm pulchrè (inquam) ſi conſideres, quia quatuor ſunt, quæ
Incarnatio. in vno Chriſto pro maximo propter nos operata eſt vnitas trinitatis, quæ neſcire nõ licet vllĩ
animæ, quæ & Syon, & Iſrael, & Hieruſalem ſit digna nuncupari. Quæ ſunt illa? incarnatio, paſ
Paſſio. ſio, reſurrectio, & aſcenſio. Incarnatio, trinitatis opus eſt, quia vt incarnaretur filius, pater illum
Heb. 9. miſit, Ipſe virginis vterũ ingreſſus eſt, ſpiritus ſanctus illi verum corpus, veram carnẽ de carne
Reſurrectio virginis cõdidit, & cum anima rationabili carnem noſtram verum hominem vt indueret, ipſe
Pſal. 56. & 107 effecit. Paſſio, trinitatis opus eſt, quia calicem illum, quem pater dedit, filius bibit, & per ſpiritũ
ſanctum (ait Apoſtolus) ſeſe hoſtiam obtulit, vt emundaret conſcientiam noſtram ab operibus
mortuis. Reſurrectio, trinitatis opus eſt, quia pater Exurge gloria mea dixit, filius exurgam di
Ioan. 20. luculo reſpõdit, ſpiritus ſanctus, eadem die ex ore eius in remiſſionem peccatorum proceſſit in
Aſcenſio. ſufflantis & dicentis: Accipite ſpiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis.
Pſal. 109. Aſcenſio, trinitatis opus eſt, quia dixit pater. Sede à dextris meis, filius aſcendit & ſedit, ſpiritus
Acto. 2. ſanctus de illo conſeſſu ſuper diſcipulos veniens, diuiſiones gratiarum illis diſtribuit. Itaq; pro

eo, quia

eo, quia deus homo factus est. Lauda Sion, iubila Israel, lætare & exulta in omni corde filia Hie
rusalem, quia inde tu filia Syon, quod sicut deus patribus promisit, ita filium suum misit. inde tu
Israel, quia natura tua cum dei filio, dei verbo, in vnam personā assumpta, reuera cum deo di-
recta est secundum nomen Israel. inde tu filia Hierusalem, quia per eādem diuinæ & humanæ
naturæ coniunctionem, tu quæ de terra eras, cœlestibus in pace sociata es, & iamquidem per
hoc ipsum, quod propter te passus est, iudicium tuum, iudicium mortis abstulit, inimicos tuos
auertit, scilicet malignos spiritus, & ipsum principē mundi, quem foras misit, & illo foras misso,
dominus in medio est tui, & malum illud præuaricationis antiquæ, transgressionis paternę, nō
timebis. Veruntamen est adhuc aliquid quod times, dum in corpore viuis, scilicet, mors carnis
& passiones corporis. Sed certum tibi est & esse debet, quia in illa die resurrectionis vniuersalis
dicetur tibi. Noli timere, videlicet, quia mors vltra non erit, non dissoluantur manus tuæ, quia
immutata, & impassibilis facta eris. Porrò gaudium quo gaudebit super te in lætitia, silentium *Esai.61.*
quo silebit in dilectione tua, exultatioque exultabit super te in laude trinitas sancta, oculus *1.Cor.2.*
“ non vidit, auris non audiuit, & cor hominis non ascendit. Sequitur. [Nugas qui à lege reces-
“ serant, congrego, quia ex te erant, vt non vltra habeas super eos opprobrium.] Nugas dixit
nugaces homines, videlicet, qui dominum ipsum, de quo hic sermo est, sicut Sapiētia testatur,
calumniantur, dicētes. Quoniam dissimilis est alus vita illius, & immutatæ sunt viæ illius. Tan *Sapi.2.*
quam nugaces æstimati sumus ab illo, & abstinet se à viis nostris, tanquā ab immunditijs. Eius
modi nugas (inquit) illos nugaces, qui à lege recesserant, dicentes Aduersus dominū, & aduersus
Christum eius. Dirumpamus vincula eorum, & proijciamus à nobis iugum ipsorum. Congre- *Psalm.2.*
gabo, quia ex te erant, id est, in fasciculos ad comburendum alligabo, & manus iudicium por- *Matt.13.*
tabunt, propter hoc ipsum, quia ex te erant, quia legem acceperant, quia semen Abrahæ erāt,
quia Israelitæ erant, quia ministri Christi erant, vndè & opprobrio tibi fuerunt, & propter eos *Roma.2.*
blasphematum est nomen meum. Congregabo eos, vt nō vltra habeas super eis opprobrium, *Ezech.16.*
vt non vltra in comparatione tui iustificet se Sodoma siue Gomorrha, neq; dicat mare, vt Sion *Esai.23.*
erubescat, quod nimirum dicit, quoties manifesta gentilitas tibi propter aliquos, qui in te gen-
“ tiliter viuunt, insultant. [Ecce ego interficiam omnes, qui afflixerunt te in tempore illo.] Non *1.Ioann.2.*
eos tantùm, qui ex te erant, & ex te exierunt, imò ex te non erant, sicut quidam tuorum dicit.
Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Non (inquam) illos tantùm, sed & omnes, qui te af- *Rom.2.*
flixerunt, siue in lege, siue sine lege peccantes, interficiam in tempore illo, eos qui in lege pecca
uerunt, per legem iudicando, & eos qui sine lege peccauerunt, sine lege perditioni dando. [Et
“ saluabo claudicantem, & eam quæ eiecta erat, congregabo, & ponam eos in laudem & in no-
“ men, in omni terra confusionis eorū in tempore illo, quo adducam vos, & in tempore, quo cō-
“ gregabo vos.] Magna dignatio, quam omnes nouimus, excelsi domini, qui iuxta illud Psalmi *Psal.137.*
stæ. Quoniā excelsus dominus & humilia respicit, & alta à lōgè cognoscit, & fecit, & facit. Nam *1.Cor.1.*
videte (inquit) vocationem vestram fratres, quia non multi sapientes secundū carnē, non multi
potentes, sed quæ stulta sunt mundi, elegit deus, vt confundat sapientes. & infirma mundi ele
git deus, vt confundat fortia. & ignobilia mundi & cōtemptibilia elegit deus, & quæ nō sunt,
vt ea quæ sunt, destrueret. Quia aliud hic placet, dum dicit. Et saluabo claudicantem, & eam
quæ eiecta erat, congregabo? Nam per claudicantem & eiectam cuncta infirma siue impoten-
tia, cuncta stulta, & ignobilia, & cōtemptibilia, rectè propheticus sermo designat. Saluabo (in
quit) & congregabo huiusmodi? & ponam eos in laudem, & in nomen, & in omni terra cōfusio
nis eorum, id est, faciam eos laudabiles atq; nominatos illic, vbi erant sine nomine, vt videban
tur illaudabiles, videlicet, confundendo per ipsos, & destruendo sapientes, fortes, atq; potētes
illos, quorum in oculis habebantur ignobiles, & videbantur contemptibiles. Hoc (inquam) fa-
ciam in tempore illo, quo adducam vos, & in tempore quo congregabo vos, id est, non solùm
in futuro, verumetiam in præsenti seculo faciam nominatos, & inclytos illos de humilitate vo *Exod.7.*
catos principes vestros, ita vt sicut ad Mosen dixit. Ecce constitui te deū Pharaonis, ita & isti *Psal.46.*
dij terræ dicantur, & sint, iuxta illud Dauidicum. Principes populorū congregati sunt cum deo
“ Abraham, quoniam dij fortes terræ vehementer eleuati sunt. [Dabo enim vos in nomen, & in
“ laudem omnibus populis terræ, cum conuertero captiuitatem vestrā coram oculis vestris, di- *Acto.3.*
“ cit dominus.] Omnes populos terræ hic intelligimus electos de omnibus populis terræ, qui di
cunt in Apocalypsi, & redemisti nos deo, & omni tribu, & lingua, & populo, & natione. Quos
istos vel quod ob meritum, daturum se promittit, eos in nomen & in laudem, cum conuerterit
captiuitatem ipsorum coram oculis eorum? Nimirum illos, quos iam diximus Principes po-
pulorum, quorum labore & industria, cooperante eis dei gratia, factū est & fit, hoc ipsum quòd
conuertitur, & conuertetur captiuitas eorum coram oculis eorum, quæ videlicet conuersio ca-
ptiuitatis nunc inchoata, tunc perfecta erit, quando resurgent mortui, & constituentur à dex-
tris, mox percepturi regnum, quod paratum est eis ab origine mundi. Magnum conuersæ ca- *Matth.25.*
ptiuitatis spectaculum ipsorum quondā captiuorū, & magna præsentis admiratio fœlicitatis

apud

apud ipsos, recolentes, magnitudinem transactæ miseriæ præteritæ captiuitatis. Proinde cum dixisset, cum conuertero captiuitatem vestram, magnificè addit, coram oculis vestris. Tunc isti principes, vel patres, siue apostoli, & quicūque conuertendæ huius captiuitatis adiutores fuerunt vel sunt, in nomen & in laudem, id est, nominati & laudabiles eisdem erunt, quos audierunt, vt conuerteretur captiuitas eorum, & valde iusto ordine principes vel patres, imò & sal-
Ibidem 24. uatores post deum illos se habere gaudebunt. Hæc omnia dicit dominus, subauditur, qui non mentitur, & cuius omnia dicta necessariò implebuntur. Cœlum enim (inquit) & terra transibunt, verba autem mea non transibunt.

LIBRI SECVNDI IN SOPHONIAM PROPHE. FINIS.

PROLOGVS RVPERTI IN
AGGAEVM PROPHETAM.

Aggæus, id est, festiuus. AGgæus decimus est in ordine. XII. prophetarū. Spūs sanctus qui per os prophetarū loquebatur præsagio signari voluit nomine, vt vocaretur Aggæus, videlicet, secundū negotiū, de quo per os eius erat locuturus. Hoc nanq; nomē Aggęus interpretatur festiuus, & magnam vtiq; festiuitatē prospiciebat eius oculus, dum ista loqueretur, quæ nūc habemus in manibus, dum diceret per eū dñs, Populus iste dicit, Nondū venit tēpus domus domini ædificandę, & dū iubente dño interrogaret sacerdotes, dicēs. Si tulerit homo carnē sanctifi-
Roma. 8. catam in ora vestimenti sui, & tetigerit de summitate eius panem, aut pulmentū, aut vinū, aut oleū, aut omnem cibum, nunquid sanctificabitur? & si tetigerit pollutus in anima ex omnibus his, nunquid contaminabitur? Hęc, etc. huiusmodi dicta siue interrogata, qui intelligit, cur scribi digna fuerint, profectò magnā & dignam sentit causam huius quoq; nominis Aggęi, id est,
Lętitia Aggęi in Christum tēdit. festiui. nec dubitat, quin tale vocabulum sortitus ille fuerit, nutu dei qui quos prę sciuit sanctos, & prędestinauit illos & vocauit, iustificauit, & magnificauit. Nunquid enim festiuitas alia non erat in corde prophetali, nisi lętitia, qualē habebat vel habere poterat cum plebe, de illa reędificatione templi manu facti, iterum contaminandi, iterū irrecuperabiliter arsuri? Equidem fuerit eiusdem templi reædificatio, quam præsens videbat, materia magnæ festiuitatis. veruntamen non secundum se, vel propter se, sed propter omnium sanctorum & angelorum, & hominum festiuitatem Christum. quia futurū erat, & reædificato templo, muri quoq; ciuitatis postmodum reædificarentur, & rursus ciuitas habitaretur, & reædificata ciuitate rursus coalesceret in terra populus, vndè Christus seruata veritate promissionis, quæ ad Abraham & ad Dauid facta & iuramento firmata fuerat, nasceretur. Igitur omnia, quæ hic loquitur Aggęus, sic adiuuante spiritu sancto suscipimus, vt cum omnino in Christum rendere non dubitemus. Et tunc demùm nos quoq; Aggæi, id est, festiui quodammodo dici vel esse poterimus, videlicet contemplando idipsum, quod iste contemplaturus, diuino vtiq; pręsagio vocatus est Aggęus.

RVPERTI ABBATIS
TVITIENSIS IN AGGAEVM PROPHETAM, COMMENTARIORVM LIBER VNICVS.

IN anno secundo Darij regis, in mense sexto, in die vna mensis, factū est verbum domini in manu Aggæi prophetę ad Zorobabel filiū Salathiel ducē Iuda, & Iesum filiū Iosedech sacerdotem magnū, dicēs. Hęc ait dominus exercituū, dicens. Populus iste dicit. Nondū venit tēpus domus domini ędificandæ. Et factum est verbum domini in manu Aggæi prophetæ, dicentis. Nūquid
Filij transmigratiōis. tēpus vobis est, vt habitetis in domibus laqueatis, & domus ista deserta?] Primò illud operæpretiū est, q̄ sicut Nabuchodonosor in sanctis ꝓpheticis scripturis diabolo assimilatur, vel similis demonstratur, ob eam causam qua populū dei captiuū de Hierusalē in Babylonē adduxit secundū similitudinē diaboli, qui genus humanū in primis parentibus de paradiso in hūc modū captiuauit. Ita Zorobabel & Iesus filius Iosedech, & cæteri filij transmigrationis; qui ascendentes de Babylone, templū & ciuitatem dei reædificauerūt, illos significauerunt patres, siue patriarchas & populum, nec solum significauerunt, verūetiam

pars

pats eorum fuerunt, qui de hoc mundo tendentes ad deum, hoc meruerunt, vt de carne ipsorũ nasceretur Christus, tẽplumq; non manufactum. Nam sicut templum illud à filiis captiuitatis ædificatum est, ita Christus de patribus confitentibus quòd peregrini & hospites essent super terram, natus est. Vndè & corpus suum templum ipse nuncupauit. Soluite (inquiens) templum hoc, & post triduum excitabo illud. Nam hoc dicebat (ait Euangelista) de templo corporis sui. Cum igitur hic ita dicit. Factum est verbum domini in manu Aggæi prophetæ ad Zorobabel filium Salathiel ducem Iuda, & Iesum filiũ Iosedech sacerdotem magnum, dicens. Hæc ait dominus exercituum, dicens. Populus iste dicit, nondum venit tempus domus domini ædificandæ, & hoc dicto nihil amplius addit, nisi rursus præmisso, & factum est verbũ domini in manu Aggæi, profectò hoc ipsum populus iste dicit. nondum venit tempus domus domini ædificandæ. Tale oportet intelligi, quale nõ potuisset sciri, nisi per verbum domini, quale Aggæus scire non posset, nisi propheta esset, nisi ad eum vel in manu eius verbum domini factum fuisset. Et quod illud est, nisi quod hodieq; audimus & videmus? Nam populus iste notabilis, & publica captiuitate notatus & notus, populus Iudaicus dicit. quia Messias nondum venit, tempus ædificandæ domus dei nondum venit. Nos autem dicimus, credimus, propter quod & loquimur, quia tempus iamdudum venit, iamdudum templum ↄ: or ędificatum est, & in eo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, & hoc de carne Mariæ virginis ædificatum est. Nõ (inquiũt) ille fuit Messias nec est, qui de Maria natus est, veniet alius, eum expectamus adhuc. Dum hoc populus iste dicit, nõne sacrilegium facit? Mendacem quippe facit patriarcham & patrẽ suum dicentem. Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de fœmore eius, donec veniat qui mittendus est. Si verum ille dixit, imò quia verum dixit, vbi ablatum est sceptrum de Iuda, regnante Herode alienigena, qui patre Idumæo, & matre ortus erat Arabica. Iam tunc erat aduentus Messiæ, quod tempus (vt iam dictum est) erat domus domini ędificandæ, de qua & in parabolis dictum est. Sapientia ædificauit sibi domum, scidit columnas septem. Hoc animaduerso cõstat profectò, quia non vanè, quia non absque propheticæ authoritatis dignitate præmissus est. Factum est verbum domini in manu Aggæi prophetæ. Hæc ait dominus exercituum, dicens. Et tunc demùm breuis iste sermo subiunctus est, Populus iste dicit, Nondum venit tempus domus domini ædificãdæ. In paucis quippe verbis, magnum istius populi malũ signabatur, quod videlicet viuentem Christum non suscepturus, aliumq; foret expectaturus. Vndè & ipse loquitur. Ego veni in nomine patris mei, & non suscepistis me. Si alius venerit in nomine suo, illũ suscipietis. Ecce aliud. Et factum est verbum domini in manu Aggæi prophetæ, dicens. Nunquid tempus est vobis, vt habitetis in domibus laqueatis, & domus ista deserta? Et hoc nimirũ quod ait. Nunquid vobis tempus est, vt habitetis in domibus laquearis, & domus ista deserta, tam magnũ est, & ita magnificè intelligi debet, vt dignum sit verbo domini, & ore prophetali, quoniam ædictum est præmissa tali enunciatione, & factum est verbum domini in manu Aggæi prophetæ. Et reuera magnum & magnæ est stultitiæ mendacium, quod populus iste, cum dicit nondum venisse tempus ædificandæ domus domini, contendit nihilominus tempus sibi esse, vt habitet in domibus laqueatis, Id est, cum Christũ neget venisse, nihilominus asserat paradisi, vel regni dei mansiones iam à patribus possideri, & sibi hęreditatem illã omnino deberi. Veritas enim ita se habet, quòd nulli regni cœlorum aditus patere potuisset, nisi per aduentũ Christi, & quòd non sit in alio aliquo salus, aut aliud nomẽ sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Interroga Iudæum, in quo vel vndè confidat saluari, vel paradisum ingredi, si Christus nondum venit. Et respondet tibi, quod per Abraham, vel per iustitiam suã factus sit aptus regno dei. Ergo (inquit propheta) domus ista deserta, id est, aduentus Christi nulla est gratia, nulla est vtilitas. Vt quid enim Christus promissus fuit, aut venire debuit, si absq; aduentu eius homo per iustitiam suam saluari potuit? Igitur vndè apud prophetam arguitur populus iste, dicendo. Duo mala fecit populus meus, me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi cisternas, quæ non valent aquam continere. Inde & hic arguitur ænigmaticè, dicendo. Populus iste dicit. Nondum venit tempus domus domini ædificandæ, & nũquid vobis tempus est, vt habitetis in domibus laqueatis, & domus ista deserta? Vnũ quippe malum est, negare Christum venisse. aliud, domos siue mansiones regni dei sibi vel patribus suis arrogare, & ad hoc, vt in illas mansiones inducerentur sancti, aduentum Christi non necessarium reputare. Sciendum autem, propter istam domum non manufactam, propter incarnationẽ verbi dei filij dei futuram, reædificationem illius manufactæ domus fuisse necessariã. Si enim domus illa & ciuitas reædificata, & gens restituta non fuisset, vndè promissio vel aduentus Christi, vel propositum eius adimpleretur, præsertim cum per alios prophetas dixisset. Quia de Siõ exibit lex, & verbum domini de Hierusalem. Vndè & si tunc temporis non intelligebantur, quæ nũc in istis prophetę verbis intelligimus, attamen nonnihil conferebat ipse carnis sensus, quo eadem verba intelligentes, ad ædificandam domũ illam accendebantur. Vndè & in libro Esdrę scriptum est. Et non fiebat opus vsq; ad annũ secundũ regni Darij regis Persarũ, Prophetauerũt autem

Hebr. 11.
Ioan. 2.
Iudæi malè negãt Christum aduenisse.
Coloss. 2.
Gene. 49.
Prouerb. 9.
Ioann. 5.
Hebraicè in domibus laqueatis.
Acto. 2.
Duo mala committũt Iudæi.
Hier. 2.
Esaiæ. 2.
1. Esdrę. 4.

autem Aggæus propheta & Zacharias filius Addo, prophetantes ad Iudęos qui erant in Iu-
dęa & Hierusalem, in nomine dei Israel. Tunc surrexerunt Zorobabel filius Salathiel, & Iosue
filius Iosedech, & cœperunt ędificare templum dei in Hierusalem, & cum eis prophetę dei ad-
1. Esdræ. 3. iuuantes eos. Veruntamen quòd populus ille tunc temporis dixerit, nondum venit tempus
domus domini ędificandę, ex eadem scriptura Esdrę non comprobatur, imò omnis, inquit, po
pulus vociferabatur clamore magno in laudando dominum, eo quòd fundatum esset tẽplum
Iose de an- domini. Hoc tamen quibusdam eorum displicebat, & fletũ incutiebat, quod minus fiebat quàm
ti. lib. 15. fuerat. Siquidem vt Iosephus quoq; meminit, cum fuissent altitudinis cubitorũ centum viginti,
cap. 11. reędificatum est in altitudine cubitorum sexaginta ex præcepto Darij, quod tandem Herodes
in antiquam magnitudinẽ reformauit. Plurimi, inquit Esdras, de sacerdotibus & leuitis, & prin
cipes patrum & seniores, qui viderant templum priusquam fundatum esset, & hoc templum
Mystic⁹ sen in oculis eorum, flebãt voce magna, & multi vociferantes in lætitia eleuabant vocem, nec po
sus hic po- terat quisquam agnoscere vocem clamoris lætantium, & vocem fletus populi. Vndè ergo secũ
tius attendi dum literam dictum esse constabit. Populus iste dicit, nondum venit tempus domus domini
debet, q̃ lite ædificandæ. Igitur quomodocunq; tunc res sese habuerit, nos, vt cœpimus, sic intelligere cure-
ra. mus, tanquam verbum domini, tanquam prophetiam tendentem quo omnes prophetæ intẽ-
dunt in tempora vel sacramenta Christi. Sequitur. [Et nunc hæc dicit dominus exercituum. »
Ponite corda vestra super vias vestras. Seminastis multum, & intulistis parum. Comedistis & »
non estis satiati. Bibistis & non estis inebriati. Operuistis vos & non estis calefacti. Et qui merce- »
des congregauit, misit eas in sacculum pertusum.] Et hæc vt litera sonat, non facilè probãtur
ex historiis, quia videlicet quod intermissum est opus, & non fiebat vsq; ad annum secundũ re-
1. Esdræ. 4. gni Darij, hoc egerunt hostes Iudæ & Beniamin, quia conduxerũt aduersum eos consiliatores,
vt destruerẽt consilium eorũ omnibus diebus Cyri regis Persarum: Si inuito populo dei opus
intermissum est, quo modo illa intermissio pro crimine reputatur ei, & vindicatur in eum ste-
rilitate terræ, & defectu potus atq; ciborum, & calefactionis, siue vestium? Itaq; sicut iam dictũ,
quomodocunq; tunc se res habuerit, spiritualiter, vt cœptum est, intelligere curemus verba spi
ritus sancti. O Iudæi, qui in vtroq; peccatis, & in eo quod dicitis, nondum est tẽpus domus do-
mini ædificandæ, quod est dicere, nondum est tempus aduentus Christi. Et in eo quod habitare
præsumitis in domibus laqueatis, domus autem ista deserta, quod est confidere in operibus le
gis, tanquam Christi gratia vobis ad salutem nõ sit necessaria. Ponite corda vestra super vias
vestras, considerate diligenter operationes siue actiones vestras. Deniq; hoc pacto vobis con-
tigit, sicut illi qui seminauit multum, & intulit parum. & sicut illi qui comedit, & non est satu
ratus. sicut illi qui bibit, & non est inebriatus. sicut illi, qui operuit se, & non est calefactus, sicut
Ioan. 4. illi qui mercedes cõgregauit, & misit eas in sacculum pertusum. Seminastis quippe multam sa
lutem. Nam salus ex Iudæis est, sed intulistis parũ, quia videlicet quicquid ex patribus habere
2. Cor. 3. potuistis, parum est, imo nihil confert non suscipientibus semen benedictionis Christum. Come
distis & non estis satiati, quia videlicet paleam sectantes literæ occidentis, non attigistis granũ
spiritus viuificantis. Bibistis, & non estis inebriati, quia legentes non intellexistis, nolentes in-
teresse nuptiis dominicæ incarnationis, vbi de aqua vinum fit. Operuistis vos, & non estis cale
facti, id est, præclaris nominibus patrum, & sacerdotio legis adornati, & exteriori religione ve
stiti, nihilominus quàm gentes frigidi permansistis, non habentes dilectionem dei in vobis. Et
qui ex vobis mercedes congregauit, id est, qui aliqua operatus est secundum præcepta legis,
sic perdidit, quomodo qui mercedes misit in sacculũ pertusum, quia profectò absq; fide Christi
nihil opera prosunt. [Hæc dicit dominus exercituum. Ponite corda vestra super vias vestras, »
ascendite in montem, portate lignum, & ædificate domum, & acceptabilis mihi erit, & glorifi »
Colloss. 2. cabor dicit dominus] Cum iam domus ista, quam dicimus domus vel templum corporis, in »
quo corporaliter inhabitat omnis plenitudo diuinitatis, ædificatum sit, quomodo adhuc dici-
tur vel dicendum est populo isti ex imperio domini exercituũ, ascendite in montem, portate
Roma. 9. lignum, & ædificate domum? Quomodo, inquam, nisi ac si dicatur, credite venisse Christũ, cre
dite in crucifixum, credite illum resurrexisse, & ascendisse in cœlum. Denique illi quidem pri-
mi ædificauerunt hanc domum, qui promissiones acceperunt, & ex quibus ipse Christus est se-
cundum carnem, sed nos quoq; posteriores, quotiescunq; prædicamus, vel recitamus librũ ge-
neratonis eiusdẽ Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham, & in summo eiusdẽ generationis ver-
Mons Chri tice Iesum qui de Maria natus est testificamur esse Christum, profectò ascendimus in montem,
stus. qui iuxta visionem Danielis impleuit orbem terrarũ, & inquantum vel ipsi credendo, vel aliis
Dani. 2. prædicando credentium facimus crescere numerum, in tantum portamus lignum, ędificamus
domum, & huiusmodi ędificatio siue domus acceptabilis mihi erit, & glorificabor dicit domi-
nus. [Respexistis ad amplius, & ecce factum est minus, & intulistis in domũ, & exsufflauit illud.]
Non facitis ò Iudæi quod mandaui vobis, vt oporteat iustificari per fidẽ Iesu Christi, sed respexi
stis ad amplius, id est, voluistis iustificari ex operibus, quasi opus vestrũ sit amplius, quàm fides

, eius,

eius, & ecce factum est minus, quod ex eo satis patet, quia quicquid operũ intulistis in domum, exufflaui illud, & dispersum est, sicut exufflante aliquo dispergitur puluis exiguus, & vos quo-
" que cum operibus vestris eadem exufflatione in omnes gentes dispersi estis. [Quam ob cau-
" sam dicit Dominus exercituũ? Quia domus mea deserta est, & vos festinatis vnusquisque in do-
" mum suam, propter hoc prohibiti sunt super vos cæli, ne darent rorem, & terra prohibita est ne
" daret germen suum, & vocaui siccitatem super terram, & super montes, & super triticũ, & super
" vinum, & super oleũ, & quæcunque profert humus, & super homines, & super iumẽta, & super
" omnem laborem manuũ] Hæc (vt supra diximus) secundum literam accidisse, difficile ex histo-
rijs comprobatur, videlicet quòd populis dixerit, nondum venit tempus domus Domini ædi-
ficandæ, & quòd idcirco prohibiti sint cæli ne darent rorem, & terra ne daret germen suũ. Nam
vt Esdras memorat & diligenter denarrat, cum alacritate magna opus faciebant simul laudan- 3. Esdræ 3.
tes Dominũ, & concinuẽtes in hymnis & confessione, quoniam bonus, quoniam in æternũ mi
sericordia eius super Israel, donec per accusationem hostium Iudæ & Beniamin actũ est, vt opus
intermitteretur, vt iam supra meminimus. Non ergo causa manifesta est, cur ex die, qua opus in-
termissum est, sterilitas terræ, vel siccitas iustè illis accidere debuerit, nisi quod satis credibile est
quia prohibiti ædificare domum Domini, nimis citò prohibentibus acquieuerũt, & circa ædi-
ficationem domus Domini negligentes atque socordes effecti sunt, gaudẽtes, quòd per hanc oc-
casionem vacaret cuiq; suam domum ædificare ad habitandum. Cæterùm quomodocunq; tunc
actum sit, nos Aggæum prophetam esse scimus vnum de prophetis, per quos vtiq; locutus est
Spiritus sanctus, & idcirco sub verbis, quibus præsentes excitabantur & confortabantur, my-
steria futurorum prophetico more illum signasse non dubitamus. Cœpto igitur modo perse-
quamur. Quam ob causam dicit Dominus exercituum, vobis respicientibus ad amplius, ecce
factum est minus, & cum hoc ipsum inferretis in domum, exufflaui illud. Quam ob causam odi Esaiæ 1.
& proieci festiuitates vestras? Videlicet quia domus mea deserta est, & vos festinatis vnusquisq;
in domum suam, id est, quia vos non quæritis iustificari per Christum, cuius solum corpus iusti Coloss. 3.
tiæ domus est, & totius diuinitatis templũ, & eius iustitiæ non subiecti, festinatis vnusquisq; sta Roma. 10.
tuere iustitiam suam. Propter hoc super vos prohibiti sunt cæli, ne darent rorem, prohibiti sunt Cæli apo-
apostoli apud vos perdere sermonem, & terra, scilicet ecclesia per orbem terrarũ diffusa prohi- stoli, terra
bita est dare germen suum, prohibita est vobis ingerere euangelium, non quòd debeat salutem ecclesia.
vestrã cupere, sed quod non valeat nolentibus vobis ad salutem proficere, & vocaui siccitatem.
Et sicut per alium dicit prophetam: Nubibus mandaui, ne super vos quondam vineam meam
" pluant imbrem. Sequitur. [Et audiuit Zorobabel filius Salathiel, & Iesus filius Iosedech, sacer- Esaiæ. 5.
" dos magnus, & omnes reliqui populi, vocem Domini Dei sui, & verba Aggæi prophetæ, sicut
" misit eum Dominus Deus vocẽ eorum ad ipsos, & timuit populus à facie Domini. Et dixit Ag-
" gæus nuntius domini, de nuntijs domini, populo dicens. Ego vobiscũ dicit Dominus. Et suscita
" uit Dominus spiritũ Zorobabel filij Salathiel ducis Iuda, & spiritũ Iesu, filij Iosedech sacerdotis
" magni, & spiritũ reliquorũ de omni populo, & ingressi sunt, & faciebãt opus in domo Domini
" exercituũ Dei sui, in die vicesimaquarta & quarta mensis, In sexto mense, in anno secundo Darij
" regis.] Manifestius non est immorandum. Veruntamen hic non prætereundum, duos homines
Zorobabel & Iesum sacerdotem magnum, qui templũ illud manufactũ reædificauerũt quoddã
exemplar extitisse omni, qui templi non manufacti, scilicet corporis Christi fidem susceperunt,
suscipiũt & suscepturi sunt. Deniq; alter illorũ, videlicet Zorobabel filius Salathiel, qui filius Ie-
choniæ fuit, de tribu erat regali. Iesus verò filius Iosedech sacerdos de stirpe sacerdotali. Nónne
& omnes, qui ad spirituale tendũt vel pertingũt, templi nõ manufacti corporis Christi, & sacer-
dotis, & regis, sacerdotes & reges sunt? Vos aũt (inquit Petrus) genus electũ, regale sacerdotium. 1. Petri. 2.
Et in Apoca. gratiarũ actionis ipsorũ vox ista est. Fecisti enim nos Deo nostro regnũ & sacerdo Apoca. 5.
tes. Sed & hoc, quòd in sexto mense ingressi sunt, & faciebant opus in domo domini, pro ipsa Mysterium
perfectione numeri senarij reminisci nos facit, quod angelus ad Mariã dixit, vbi ingrediebatur numeri se-
in vterũ Virginis verbum Deus, sapientia Dei, domũ de carne eius mox ædificatura sibi. Et hic narij.
mensis est sextus illi, quæ vocatur sterilis. Fortè & hic mensis sextus anni secundi Darij, quo in- Lucæ. 1.
gressi sunt, & faciebant opus in domo Domini, & illic mensis sextus à conceptione Iohãnis, quo
cõcipiente Virgine de Spiritu sancto, inchoatum est templum corporis Dominici, lectorẽ dele-
ctat propter perfectionem (vt iam dictum est) numeri senarij, qui constat ex partibus suis. Est
enim dimidium eius ternarius, tertia pars binarius, sexta vnitas, quæ videlicet partes simul iun-
ctæ senarium perficiunt. Eiusmodi numeros, qui valde rari sunt, arithmetici perfectos dicunt.
Ex ipso igitur numero commoniti, libenter hic quoq; prædicamus, quia perfectius inter cuncta
opera mundi nihil est templo corporis Christi, quod ædificatum est in absolutione captiuitatis
generis humani secundum typum templi illius manufacti, quod ædificatum est in absolutione
" captiuitatis populi Dei qui de Babylone redijt. Sequitur. [In septimo mense, vicesima & prima CAP. II.
" mensis factum est verbum Domini in manu Aggæi prophetæ, dicens: Loquere ad Zorobabel

“noni mensis in anno secundo Darij regis, factum est verbum Domini ad Aggæum prophetam, “dicens, Hæc dicit Dominus exercituum, Interroga sacerdotes legem dicens. Si tulerit homo car-“nem sanctificatam in ora vestimenti sui, & tetigerit de summitate eius panem, aut pulmentum, “aut vinum, aut oleum, aut omnem cibum, nunquid sanctificabitur? Respondentes aũt sacerdo-“tes, dixerunt: Non. Et dixit Aggæus. Si tetigerit pollutus in anima ex omnibus his, nunquid con-“taminabitur? Et responderunt sacerdotes, & dixerunt: Contaminabitur. Et respondit Aggæus, “& dixit. Sic populus iste, & sic gens ista ante faciem meam, dicit Dominus, & sic omne opus ma-“nuum eorum, & omnia quæ obtuleruut ei, contaminata erunt.] Ecce hic tertiò factum est ad Aggæum verbum Domini, pulchrũ & delectabile fidei mysteriũ, sua interrogatione innuit, quod non nisi fidelis & euangelicæ gratiæ studiosus animaduertere posit. Deniq; prima responsione qua interroganti Domino, siue prophetæ, si tulerit homo carnem sanctificatã in ora vestimenti sui, & tetigerit de summitate eius panem, aut pulmentum, aut vinum, aut oleum, aut omnem cibum, nunquid sanctificabitur? Respondent sacerdotes dicentes. Non Conuincuntur & iudicantur ex ore suo Iudæi cum sacerdotibus suis, quód ex lege non possunt iustificari. Quis enim fuit homo, qui sanctificatam carnem abscõditam, & colligatã tulit in ora vestimenti sui, nisi Moses, qui sacrosanctæ carnis & passionis Christi sacramenta sub velamine legis abscondit? Hoc deniq; est, quod in sancta ecclesia vbiq; prædicatur, quod in omnibus ecclesijs Apostolus & omnis docet discipulorum Christi chorus, quia quicquid cæremoniarum in immolatione agni paschalis, & in cæteris Moses tradidit, aut scripsit, typus fuit salutiferæ passionis Christi. Itaque dare legem eiusmodi, sine dubio carnem sanctificatã fuit ferre in ora vestimenti. Et eiusdem legis litera, populum in cibis & potibus instruere, Hoc fuit de summitate vestimenti panem aut pulmentum, aut vinum, aut oleum, aut omnem cibum tangere. Sed nunquid sanctificabitur quippiam talium tactum de summitate vestimenti, cuius in ora caro sanctificata portatur? Non inquiunt sacerdotes legem scientes, & quod dicunt verum est. Igitur nec vos ô Iudæi, nec patres vestri de lege sanctificati estis, quia quid est lex, nisi vestimentum aut pannus, cuius in ora caro sanctificata, caro Christi portatur, id est, figuratur? Secunda responsione, qua Interroganti Domino, si tetigerit pollutus in anima, ex omnibus his nunquid contaminabitur? respondent sacerdotes & dicunt, Contaminabitur, sine dubio conuincuntur & iudicantur ex ore suo Iudæi cum sacerdotibus suis, quòd tam immundi sint, vt contaminetur omnis homo, quicunq; communicat eorũ cæremonijs. Quis enim est pollutus in anima, id est, in morte hominis, nisi Iudaicus populus, qui mediatorem Dei & hominũ Iesum Christũ occidit, & eundẽ nunc iste blasphemare non desinit? Igitur sic, inquit, populus iste, & sic gens ista ante faciẽ meam dicit Dominus, subauditur, non est sanctificatus ex lege, quam Moses dedit. Sicut non sanctificatur panis aut pulmentum tactum de summitate vestimenti, cuius in ora carnem sanctificatam homo tulerit, & sic omne opus manuum eorum, & omnia quæ obtulerint ibi, videlicet in synagoga, vel cœtu suo, vbi in anima, id est, in morte polluẽtur Christi, contaminata erunt, sicut iamdudũ per Esaiã dixi. Ne afferatis vltra sacrificium frustra. Incensum abominatio est mihi, Kalendas vestras & so-“lennitates vestras odiunt anima mea. Sequitur. [Et nunc ponite corda vestra à die hac & supra, “antequam poneretur lapis super lapidem in templo Domini, cum accederetis ad aceruum vi-“ginti modiorum, & fierent decem, intraretis ad torcular, vt exprimeretis quinquaginta lagenas, “& fierent viginti. Percussi vos vento vrente, & aurugine, & grandine omnia opera manuũ ve-“strarum, & non fuit in vobis qui reuerteretur ad me, dicit Dominus.] Et hoc, vt litera sonat, ex historijs demonstrare non possumus, quod propter dilationem, siue intermissionem operis domus Domini sic euenerit, quemadmodũ dicit, Percussi vos vento vrente, & aurugine, & grandine, omnia opera manuũ vestrarũ, & quod tunc temporis ita duri, & in malo pertinaces fuerint, vt inde loquatur tanta conquestione, & non fuit in vobis qui reuerteretur ad me. Ergo potius huc respiciamus, quo nos mittit, dicendo ante hæc, & sic omne opus manuum eorum, & omnia quæ obtulerint, ibi contaminata erunt. Quo enim mittit nos dicendo, ibi, nisi ad hæc tempora, vbi sine dubio pollutus est Iudæus in anima, sicut iam dictũ est, in morte Christi Iesu, quẽ occidendo factus est homicida, & idcirco cuncta quæ offert, sunt contaminata? Ibidẽ prophetiæ spiritum ista quoq; non dubitemus dicere, & in hoc dicto perseuerare vsque hodie. Et nunc, inquit, ponite corda vestra à die hac & supra anteq̃ poneretur lapis super lapidẽ in tẽplo Domini. Dies antequam ponatur lapis super lapidem in templo Domini, omne tempus est, quod nunc præterit, antequam velint Iudæi superædificari, tanquam lapides viui, in domo vel templo, quod est ecclesia Christi, quod futurũ est, cum plenitudo gentiũ subintrauerit, vel superædificata fuerit. Culpa incredulitatis eorũ, propter quã omnia quæ offerunt contaminata sunt, & erunt quandiu fuerint ibi, scilicet in pollutione, qua in anima eius quẽ occiderũt sunt polluti, culpa inquã incredulitatis eorũ pulchrè et subtiliter innuitur his verbis mysticis. Cũ accederetis ad aceruũ viginti modiorum, & fierẽt decẽ. intraretis ad torcular, vt exprimeretis quinquaginta lagenas & fierent viginti. Quãdo enim Iudæi accesserũt ad aceruũ, & ad torcular intrauerũt, nisi quãdo Christũ de semetipsis

Ex lege iustificatio non est.

Cæremoniæ legis, figura Christi.

Iudæi in anima polluti.

1. Timo. 2.

Esaiæ. 1.

1. Petri. 2.

Roma. 11.

Aceruus viginti modiorũ Christus est.

Can.7. stmetipsis primogenitum, prædicantem audierunt, moriendo viderunt? Ipse est enim aceruus modiorum viginti, qui numerus binarius decennus est, quia videlicet nō vnius tantum, sed geminæ substantiæ est, non homo tantum, sed Deus & homo est, & ecclesia quoq; eius acernus est,
Cant.7. sicut eidem dicit ipse in Canticis. Venter tuus sicut aceruus tritici vallatus liliis: sed non dicit, quòd aceruus ille viginti modiorum sit. Iste solus viginti modiorum aceruus est, quia (sicut iam
Mors Christi torcular fuit. diximus) geminæ substantiæ est, Deus & homo est. Sed vos Iudæi, cum intraretis ad aceruum huiusmodi, aceruum modiorū viginti facti sunt decem modii, dimidiumq; vobis periit, quia non Deum & hominem, sed tantum hominem attendistis. Item mors vel passio eius torcular extitit, vnde & propheta alius prospiciēs eum, ait. Quare ergo rubrum est indumentum tuum, & vestimenta tua sicut calcantium in torculari? Et ipse respondens, Torcular (inquit) calcaui solus. Hoc
Esaiæ 63. Leuit 25. torcular quinquaginta lagenas, id est, peccatorum remissionem facit. Numerus nanq; iste, scilicet quinquagesimus, remissionem significat secundum legem, quæ anno quinquagesimo remissionem sacrauit, vnde annus iubileus, id est, dimittens dicitur. Sed vos ò Iudæi cum intraretis ad torcular eiusmodi, torcular lagenarum quinquaginta factæ sunt vobis lagenæ viginti, qui numerus longè est à numero quinquagesimo numero remissionis. Plus quàm dimidium vobis defecit. Nam totius quod erat reponēdum, tres vobis partes desunt, & tantummodo duæ susceptæ sunt.
Pro quinq; partibus duas tantū receperunt Iudæi. Quinq; partes suscipi debuerunt, quæ ita totum perficiunt sicut quinque decades in quinquaginta surgunt, & sacratū faciunt iubileum. Quænam sunt duæ partes quas suscepistis? Videbat natum ex Maria, passumq; vel mortuum, quamuis peruerso corde non ignoratis. Quæ sunt tres partes, quas omisistis? Nimirum resurrexisse, in cælum ascendisse, atque ad iudicandum viuos & mortuus venturum esse, non creditis. Non igitur ignoretis, aut scire vos dissimuletis cur Dominus dixerit, quòd omne opus manuum vestrarum, & omnia quæ offertis contaminata sint, sicut secundum legem contaminatur omne quod pollutus in anima tangit. Nam ista causa est, quòd vos accessistis ad aceruum viginti modiorum, & decem fecistis, id est, Christum & Deum hominem præsentem habuistis, & hominem videntes, Deū ex operibus cognoscere noluistis, quodq; intrastis ad torcular, & de quinquaginta lagenis viginti fecistis tribus partibus de toto relictis, tantumq; duabus susceptis, id est, verum hominem, & verè mortuū experti, victorem esse mortis, ascensorem esse cæli, iudicem esse venturum seculi, non accipitis. Quod deinde subiungit, percussi vos vento vrente, & aurugine & grandine, omnia opera manuum vestrarū, & non fuit in vobis, qui reuerteretur ad me, hoc est, quod nunc vsq; videmus, quia miserabile passi excidiū, cum ciderunt in ore gladii, ciuitate & templo flagratis, & qui superfuerūt captiui ducti in omnes gentes, veracem ipsum esse sciunt qui prædixit, fere nullus est, qui ad eum reuerti velit, dura ceruice, & corde indomabili. Sequitur. [Ponite corda vestra ex die ista, & in futurum, à die vi-
Roma, 11. cesima & quarta noni mensis, à die qua fundamenta iacta sunt templi Domini ponite super cor vestrum.] Quamuis dixerit, & verum dixerit, & non fuit in vobis, qui reuerteretur ad me, tamen quia futurum est, vt reliquiæ conuertantur ex eis, videlicet cum plenitudo gentium subintroierit, adhuc hortatur & dicit, Ponite corda vestra, &c. Porrò in eo quod ita dicit, ex die ista, & in futurum à die vicesima & quarta noni mensis, à die qua fundamenta iacta sunt templi Domini, ponite super cor vestrum, nullum diem libentius intellexerim, quàm diē natiuitatis eius, de quo agitur, Domini nostri Iesu Christi, templi vtique Domini, templi non manufacti. Nam
Nonus mensis. Exodi 12. de vicesima & quarta noni mensis scilicet Decembris, ille enim Romanis quidem à Martio decimus est, sed Iudæis nonus ab Aprili, qui secundum legem primus illis in mensibus anni est, die (inquam) vicesima & quarta noni mensis, id est, Decembris, Christus de virgine natus est, scilicet octauo Calendas Ianuarii. Media nocte natus est, & illa nox erat præteritæ diei, quia non ita vt nunc à resurrectione eiusdem Domini, nox tunc præcedebat diem, sed dies noctem. Igitur diem quam hic dicit diem natiuitatis illius libentissimè intellexerim, quæ videlicet dies apud Romanos quidem per omnes annos vicesimaquarta est mensis Decembris, apud ipsos autem Iudæos, quia secundum lunam computāt menses, nō per omnes annos, sed tertiodecimo duntaxat anno
Luc. 2. lunaris cycli, iidē vicesimaquarta est eiusdē mēsis. Ex die ista (inquit) & in futurū quo Christo nascēte fundamenta vtiq; iacta sunt tēpli corporis eius sacrosancti, & inde per succedentes dies & annos ædificatū est, proficiendo sapiētia, ætate, & gratia apud Deū & homines. Ponite corda vestra, considerate quæ & quanta facta sint magnalia, quāta vobis nō credētibus mala, quanta credentibus prouenerint bona. Quæ sint illa bona, si quasi nesciētes quæretis, iam dicā. [Nunquid iam semen in germine est, & adhuc vinea, & ficus, & malogranatū, & lignū oliuæ nō floruit? Ex die ista benedicā.] Interrogando vehementius affirmat illud, vnde nemo dubitat, quia videlicet mense nono, mense Decēbri, qui (vt iam dictū est) ab Aprili nonus est Hebræis, semē in germine non est, nec enim hoc tēporis natura fert, nec vinea, nec ficus, nec malogranatū, nec lignū oliuæ florescit. Sic nimirum, quando natus est Christus, ferè nusquā erat semen in germine iustitiæ, aut flos sanctitatis, ita vt in vinea vel ficu, & malogranato, & ligno oliuæ, per quæ intelligimus iustos homines, posset parere. Quō illo tēpore anni, quo et Christus nat' est, intrinsecus latet, quicquid

viroris

viroris est in germine, vinea, ficu, & malogranato, seu ligno oliuæ, frigore cuncta constringente, Math. 2.
ita quicquid in paucis hominibus erat iustitiæ, supprimebatur, Herode impio regnãte, propter
quem vel maximè non erat tutum, vel iam sciretur quòd de Spiritu sancto impregnata fuisset Genes. 29.
virginitas Mariæ, quippe cum nec loqui quisquam auderet manifestè de Messia, id est, Christo,
quòd tempus aduentus eius existeret, eò quòd regnante alienigena sceptrum de Iuda & dux de
femoribus eius ablatus esset. Igitur propheta in intuitu in illius diei vel temporis consideratione
positus. Nunquid (ait) iam semen in germine est, aut lignum floruit? subauditur non, statimque
subiunxit, Ex die ista benedicam. Ponite corda vestra, iterum dico, ponite cor vestrũ, & videte
quia ita est. Nam ex illa die me benedicite, semen in germine apparuit, vinea, ficus, & malogranatum, & lignum oliuæ floruit, id est, omnis iustitiæ fructus & decus crescere & proficere cœpit. Primò in paruis innocentibus, quos funestus Herodes occidit, quomodo pietas germinauit?
quomodo lignum oliuæ floruit? Per totum orbem quidam paradisus spiritualis, liliis castitatis
& rosis cœpit vernare martyrũ, tantumq; fructum exuberauit vsq; nunc, & exuberabit vsque in
„ finem seculi, vt bene decuerit dicere Dominum Deum ad gloriam suam, ex die ista benedicam.
„ Sequitur. [Et factum est verbum Domini secundo Ad Aggæũ in vicesima & quarta noni men-
„ sis, dicens. Loquere ad Zorobabel ducem Iuda, dicens. Ego mouebo cælum pariter & terram, & Osee. 21
„ subuertam solium regnorum, & conteram fortitudinem regni gentium, & subuertam quadrigam & ascensorem eius, & descendent equi & ascensores eorum, vir in gladio fratris sui.] Zorobabel dux filiorum Iuda, qui templũ reædificauit nomine & opere, & in ipso principatu suo
similitudinem gessit Domini nostri Iesu Christi, sicut & multi iustorum vel prophetarũ, quemadmodum ipse dicit. Et in manu prophetarum meorum assimilatus sum. Nomine, quia Zorobabel interpretatur natus in Babylone. Et quis in Babylone tam insigniter est natus, quàm ille, Psal. 2.
qui cum in forma Dei esset, semetipsum exinaniuit, veniens in hunc mundum qui vere est Babylon in similitudinem hominũ factus, & habitu inuentus vt homo, ob huiusmodi causam vt solueret captiuitatem nostram, vt sicut Psalmista cecinerat. Ascendens in altum captiuam duceret Psal. 67.
captiuitatem. Opere, quia manus eius fundauerunt domum illam manu factam, & manus eius
perfecerũt eam. Et quis alius, nisi ipse Iesus Christus fundauit templũ non manufactũ corporis
sui, & nunc vsq; ecclesiam, quæ est corpus eius, plenitudo eius de viuis & electis lapidibus perfecit? Principatu suo, quia princeps & dux fuit filiorum Iuda? Et quid est Iuda, quod interpretatur Ephes. 1.
confessio, nisi vniuersitas confitentiũ Domino. Et quis nesciat principẽ confessionis nostræ esse 1. Petri 2.
Iesum? Cum igitur audimus factũ esse verbũ Domini ad Aggæũ, vt loqueretur ad Zorobabel, vi Hebr. 3.
delicet pulchrè intelligimus, quia totius salutis nostræ festiuitas & omnis prophetiæ veritas à
Christo nascente de Maria virgine celebranda atque implenda, suscepta & in ipsum directa est.
Quid aũt sibi volũt quatuor dicta hæc quæ promisso, Ego mouebo cælũ & terrã, ita cõtinuat, Et
conuertam soliũ regnorũ, & conterã fortitudinẽ regni gentiũ, & subuertã quadrigam & ascensorem eius, descendent equi & ascensores eorũ? Idem enim videtur toties repetisse, & hoc est, subuertã soliũ regnorũ, quod est, & conterã fortitudinẽ regni gentiũ, &c. similiter. Sed reuocemus Danie. 7.
ad memoriã illã Danielis visionẽ, in qua quatuor bestiæ grãdes ascendebãt de mari. Prima quasi
leæna. Secunda similis vrso. Tertia, quasi pardus. Quarta, terribilis atq; mirabilis, & fortis nimis,
dentes ferreos habens magnos, comedens atq; cõminuens, & reliqua pedibus conculcans, & deinde antiquus dierũ thronis positis sedit, & venit cum nubibus cœli quasi filius hominis, atque
peruênit vsq; ad antiquũ dierũ, & dedit ei potestatẽ, & honorẽ, & regnũ, interfecta bestia, aliarũ
quoq; bestiarũ potestate ablata. Quod enim apud illũ, videlicet Danielẽ, talibus est imaginibus
præsignatum, hoc ipsum in isto est verbis repromissum. Iste Zorobabel propter nos (vt iam dictum est) in Babylone natus, ad quẽ quatuor ista dicuntur, ille filius hominis est, quibus quatuor
bestiis interfectis, siue sublatis, potestas, honor, & regnũ soli datur, quod nõ corrũpetur. Deniq;
quia quatuor regna fuerunt, quæ ex istorum prophetarũ tempore contra Deũ sese extulerũt, &
per quæ nisus est diabolus destruere locum & gentem, vnde salutem mundi Christũ nasci oportebat, secundum quod iurauit Deus Abraham, idcirco quatuor hic dicta sunt, & subuertã solium
regnorũ, scilicet soliũ Babyloniorũ, & cõterã fortitudinẽ regni gentiũ, videlicet, Persarũ & Medorum. & subuertam quadrigam & ascensorem eius, nimirũ regnũ Græcorũ, & eum qui in illo
regno contra Deum eius magnificatus est impium Antiochũ, qui Epiphanes, siue illustris dictus
est. Et rectè illud regnum quadrigam nominauit, quia post mortem Alexandri magni in qua- 1. Mach 1.
tuor regna diuisum est, sicut significatum fuerat Danieli, quia hircus caprarum factus est ma- Danie. 8.
gnus nimis, cumq; creuisset, fractũ est cornu magnum, & orta sunt cornua quatuor subter illud
per quatuor ventos cæli. Et descendent equi & ascensores eorum, scilicet Romanum Imperium,
cuius equi multi, & equorum ascensores plurimi fuerunt. Quo descendent? Nimirum illuc vbi
Daniel vult intelligi dicendo. & vidi, quoniam interfecta esset bestia, & periisset corpus eius, & Danie. 7.
traditum esset ad comburendum igni, & de hoc regno maximè notandum, quia cum dixisset,
& descendẽt, & ascẽsores eorũ, addidit, vir in gladio fratris sui, qa quod fere nulli incognitũ est,

Lucæ 21. Romanũ imperium ciuilibus, imò plus quàm ciuilibus bellis semetipsum persæpe lacerauit. Et
iam quidem particulatim & paulatim subuersa & contrita sunt, & subuertentur, & descendent
regna hæc. tunc autem, quando faciet quod præmisit Dominus, dicens. Ego mouebo cælum pa-
riter & terram, de quo videlicet motu omnes scripturæ loquuntur, quo & virtutes cælorum mo
Esaiæ 5. uebuntur, tunc omnia simul subuertentur, & descendent, videlicet, in infernum, quia propter
hoc (inquit Esaias) dilatauit infernus animam suam, & descendent sublimes eius, gloriosiq; eius ,,
ad eum. Sequitur. [In die illo dicit Dominus exercituum, assumam te Zorobabel fili Salathiel ,,
Omnia re- serue meus dicit Dominus, & ponam te quasi signaculum, quia te elegi, dicit Dominus exerci-
gna gentiũ tuum.] Quomodo assumam te in illo die? Videlicet, ostendam quòd assumpserim te, & quòd
rapina regnum tuum sit legitimum, rapina verò fuerit omne solium regnorũ, omne regnum gentium,
sunt. quia regnauerunt non ex me. principes extiterũt, & ego antiquus dierum non cognoui, & iniu-
ria facta est mihi in republica mea, quia non respexerunt ad caniciem, siue antiquitatem meam,
& ius meum quantum in ipsis fuit, infringere fuerunt ausi. Nemo quippe in regno meo, in mun-
do quod totum est & esse debet iuris mei, quia mundum ego feci, nullus, nisi ex me, regnare de-
buit. Quicquid homines egerunt noui & hesterni, ego antiquus dierum faciam quod est meus,
Christus ordinabo regnum meum, statuam ex me regem meum, assumendo te ò Zorobabel serue meus,
dicitur Zo qui vnde Zorobabel, inde seruus meus es, quia formã serui accipiens, in Babylone, id est, in mun-
robabel, & do, natus es, filius Salathiel, id est, filius petitionis Dei, filius quem longo & magno desiderio san
filius Sala- ctorum vel iustorum vniuersitas à me Deo suo, vt te mitterem, petiuit. Te assumam dando tibi
thiel
Philip. 2. potestatem, & honorem, & regnũ & omnes populi, tribus, ac linguæ seruiẽt tibi & potestas tua,
potestas æterna, quæ non auferetur, & regnũ tuum quod non corrumpetur. Assumam te (inquit)
Iohan. 6. & ponam te quasi signaculum, quod videlicet signaculum pater signauit, ait ipse de semetipso,
Coloss. 1. & sanctificauit. Apostolus quoque ipse est (inquit) imagno Dei inuisibilis, & figura substantiæ
Hebr. 1. eius. Dicendo quasi signaculum, non minuit veritatem sigoaculi, sicut in psalmo dicendo, facti
Psal. 125. sumus sicut consolati, non diminuitur veritas consolationis. Nos quoque vulgari sermone sic
dicere solemus, fecisti quasi fidelis, sicut amicus, & ita dicendo, vere fidelem, vere amicum præ-
clarè pronunciamus. Itaq; sicut signaculum, id est, verè signaculum, quo sicut annulo, siue imagi-
ne regis cæra subiecta, ita signatur & similitudine decoratur credens & fidelis anima. Vbi po-
nam te? Nimirum in conspectu meo, ad dexteram meam, in gloria mea, in omnipotentia mea, vt
habeas omnem potestatem in cælo & in terra, quia te elegi ò forma serui, vnam esse personam
cum forma Dei. In tam breui versiculo tertiò repetitum esse, dicit Dominus exercituum, non de-
bet nobis videri tædiosum, aut superfluum, sed delectabile, & operosum, quia reuera forma ser-
ui, Hoc dulcissimæ promissionis eloquium, Dominus pater dixit, Dominus verbum dicit, Domi
nus Spiritus sanctus dicit, & hoc opus totius est trinitatis, quod illa forma sedet à dextris Dei, ta-
Cantic. 5. lis, vt sponsa eius gratuletur, & dicat. Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex milibus.

FINIS LIBRI PRIMI ET VLTIMI IN AGGAEVM.

PROLOGVS RVPERTI ABBATIS
IN ZACHARIAM PROPHETAM.

Apoca. 3. ALonge spectatum, ò diligens anima, Zachariam nunc ingrederis, qui vndecimus
est in ordine duodecim prophetarum. Quis nisi verus & sanctus, qui habet clau
uẽ Dauid, aperiet intelligẽtiæ ostium, dabitq; sermonem rectum, & bene sonã-
tem in os tuũ. Quid est quod mente retractas, assistens iam, & pulsans ad huius
Visio hu- prophetæ, imò propemodum pulcherrimi Euangelistæ ostiũ. Vidi per noctem,
ius Ru- ait, Et ecce vir ascendens super equum rufum, atq; hoc dicens, reminisci me facit,
perti. quod nescio qualiter sapiens quis accepturus sit, quia vidi per noctẽ, & ecce immensitas lucis, &
patria liminis dulcè rubentis, & rubicundo sereno lucentis, vltra quàm dici possit, & in ea can-
tus suauis, cantus multitudinis iugiter canẽtis, & absq; interruptione consonã laudem personan-
tis. Illuc appropinquanti accesserunt exinde obuiam quidam pusioli, & applaudentes lætabun-
di. iste (inquiũt) ille est, qui de Domino nostro sic & sic loquitur, Hæc & talia dicit. Interim illius
Psal. 8. patriæ quædã suauitas ineffabilis inundabat secretiora ventris, & dicebat spiritus animæ intel-
ligenti, quòd illi concentui deberet consociari. Nónne hæc infantilia sunt? Sed tu Domine Deus
noster, cuius admirabile est nomen in vniuersa terra, Ex ore infantium & lactentium perfecisti
laudem. Igitur quicunque hæc audit, siue infantem, siue virum accipere velit, tendenda chorda
ingenij, percutienda est cithara pectoris, tuam Christe fidem spirantis, at rogandus est spiritus
tuæ charitatis, quatenus ipse componat promptæ modulamina laudis, qui iamdudum hoc in-
spirauit,

spirauit, vt de prophetarum thesauris nihil aliud sperem, nihil aliud cupiam consequi, quàm testimonia tua, testimonia fidelia euangelij tui, quod euangelizatum est nobis, quia iste sunt scripturæ quæ testimonium perhibent de te, sicut dixisti Iudæis, scrutamini scripturas, quia in ipsis Iohan. 3.
vos putatis vitam habere, & illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me. Ecce in introitu assi- Psal. 18.
stens huius scripturæ, illud quod verum est, decanto, & sedula mente rumino, quia testimonium Domini fidele, sapientiã præstans paruulis, Iustitiæ Domini rectæ lætificantes corda, præceptũ Domini lucidum illuminans oculos. Fiat mihi secundum illud quod dixisti tu Deus noster & Psal. 80.
Dominus, dilata os tuum, & implebo illud.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN ZACHARIAM PROPHETAM, COMMENTARIORVM LIBER PRIMVS.

IN MENSE octauo, in anno secundo Darij regis, factum est verbum Domini ad Zachariã filium Barachiæ, filij Addo prophetam, dicens. Iratus est Dominus
" super patres vestros iracundia.] Aggæus iste et Zacharias contemporales fuerunt 1. Esdræ 3.
" simúlque sub Dario, secundo regni eius anno prophetauerũt, adiuuantes Iudæos
" & confortantes, sicut in Esdra scriptum est. Tunc surrexerunt Zorobabel filius Darius
Salathiel & Iosue filius Iosedech, & cœperũt ædificare templum Dei in Hierusa quartus à
lẽ, et cũ eis prophetæ Dei adiuuantes eos. Duobus mẽsibus Aggæus prior quàm Zacharias prophe Cyro rex.
tare cœpit. Siquidem ad istum in mense octauo, ad illum autem in mense sexto eiusdem anni, qui erat secundus Darij regis, factum est verbum Domini. Idcirco sicut prophetæ tempore, ita & scripturæ istum ille præcedit ordine. Porrò Darius, cuius anno secundo prophetauerũt, filius Idaspis quarto loco post Cyrum, Medis & Persis imperauit. Denique Cyro filius eius Cambyses, & Cambyse duo fratres Magi successerunt, eisque interfectis, Darius iste rex constitutus est.
A primo anno Cyri regis, qui templum Domino reædificari iussit in Hierusalem, & quinqua- Zacharias
ginta fermè millia captiuorum remisit in Iudæam, XL. computantur anni, in quibus altare tan- in nomine
tùm extructum fuerat, & iacta templi fundamenta, vicinis nationibus eos ex præcepto Cam- Christi ty-
byse regis, ne templum vel ciuitatem ædificarent prohibentibus. Secundum magnitudinem gra pum gessit.
tiæ vel meriti, quo dignus extitit in libro vitæ conscribi. Nomen quoque apud homines iste sortitus est, vt vocaretur Zacharias, quod interpretatur memoria Domini, & filius Barachiæ, id est, filius benedictionis Domini, & filius Addo, id est, filius testimonij Domini. Magnæ gratiæ filius prædicatur nominibus istis, & ipsa gratia cognoscenda est, ex ipso quod ad eum factum est verbum Domini, cuius in ingressu nunc assumus, quod sic incipit. Iratus est Dominus super patres vestros iracundia. [Et dices ad eos. Hæc dicit Dominus exercituum Conuertimini ad me,
" dicit Dominus exercituum, & conuertar ad vos, dicit Dominus exercituum.] Sicut in fine Ag-
" gæi, ita & in huius initio trina refulget repetitio nominis Domini. Nunquid casu vel sine intuitu rationis putamus ita dictum, Hæc dicit Dominus exercituum. Conuertimini ad me, ait Dominus exercituum, & conuertar ad vos, dicit Dominus exercituum? Non vtique casu, non sine rationis intuitu, sed quia propheta erat, & prophetali oculo in illud tempus acceptabile, in illũ diem salutis totus tendebat, quo dicendum erat. Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & Spiritus sancti, & vt abluerentur peccata illa per sanguinem Christi, propter quæ Dominus iracundia super patres vestros iratus fuerat. Quo nanque super patres,
& quali fuerat iratus iracundia? Nimis angustam facimus nobis sanctam scripturam, si nullam Qualis fuit
intelligimus aliam iracundiam, quàm captiuitatem vnius generationis, quæ suo tempore du- illa iracun
cta est in illam Babyloniam, quandam mundi huius particulam, nullósque patres alios, nisi Iu- dia Domi-
dæos, qui in Babylone defuncti sunt patres Iudæorum, qui inde reuersi sunt. Sed profectò non ni.
valde magna erat iracundia, pertransisse de gente in gentem & de regno ad populum alterum. Non (inquam) valde magna illi, qui maiorem considerat, cuius ista quædam similitudo, tenuisque fuit vmbra, per quam velut imaginem, puerilis hominum sensus, magnam iracũdiam, veramque captiuitatem, in quam decidit per Adam & de qua liberatus est per Christum, paulatim intro ductus, agnoscat igitur iratus est (inquit) Dominus super patres vestros iracundia, subauditur,
quam iracundiam portastis & vos. sicut & alius propheta confitens loquitur, Patres nostri pec- Thren. 5.
cauerunt, & non sunt, nos autem iniquitatem eorum portauimus. Non potest illa iracundia se- Ephes. 2.
dari, non potest ille paries inimicitiarum solui, nisi per fidem Iesu Christi, nisi signari properetis in nomine patris, & filij, & Spiri. san. Dices ergo (inquit) ad eos. Hæc dicit Dominus exercituum

pater, ait Dominus exercituum filius, dicit Dominus exercituũ Spiritus sanctus. Conuertimini ad me, & conuertar ad vos, id est, credite in me, & iracundia remota in reconciliationem suscipiam vos. [Ne sitis sicut patres vestri, ad quos clamabant prophetæ priores, dicentes. Hæc dicit Dominus exercituum. Conuertimini de vijs malis, & cogitationibus vestris pessimis, & non audiuerunt neq; attenderunt ad me, dicit Dominus.] Hoc simile est illi, quod Spiritus sanctus dicit in Dauid. Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in irritatione secundum diem tentationis in deserto, vbi tentauerunt me patres vestri, probauerunt, et viderunt
Psal. 94. opera mea, &c. Quod hic dicit. Ne sitis sicut patres vestri, hoc est in illo, nolite obdurare corda vestra sicut in illa exacerbatione vbi tentauerunt me patres vestri. Et quod hic dicit. Et non au-
Hebræ. 4. dierunt neque attenderunt ad me, hoc est in illo, Ipsi verò nón cognouerunt vias meas. Igitur ad quem diem nos ducit Apostolus in verbis illis, Hodie si vocem eius audieritis, ad ipsum respicere pulchrum est, in isto dicente. Ne sitis sicut patres vestri. Quoniam ergo (inquit idem Apostolus) superest, quosdam intrare in illam requiem, et hi, quibus prioribus annunciatum est, non introiuerunt propter incrudelitatem, iterũ terminat diem quendam in Dauid, dicendo post tantum temporis. Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Nam si Iesus eis re-
Ne sitis sicut patres vestri. quiem præstitisset, nunquam de alia loqueretur post hac die. Et reuera hodie, hoc tempore salutis gratiæ, qui mundo illuxit, à Christi passione & resurrectione dicitur non solis Iudæis. ne sitis sicut patres vestri, ad quos clamabant prophetæ priores, & non audierunt, neq; attenderunt, ne obduretis corda vestra, sicut patres vestri qui me tentauerunt, et in deserto prostrati sunt, nec in illam requiem intrierunt. sed & nobis cunctis hominibus quacunq; sint ex gente vel natio-
Nume. 14. ne, dicitur, Nec sitis sicut patres vestri Adam et Eua, qui in illam requiem, id est, in paradisum introierant, & eadem requie sese indignos fecerunt. Veruntamen & hoc sciendum, quia quicunq; murmuratores, aut rebelles in professione Christianitatis sunt, quacunque ex gente vel natione sint, patres eorum rectè dicuntur illi, qui transito mari rubro, quamuis Aegyptum reliquisse viderentur, in illam repromissionis terram non introièrunt, sed in deserto prostrati sunt, & illi qui deinceps missos ad se prophetas non audierunt, cuncti murmuratores vniuersi rebelles illorum filij sunt, videlicet per imitationem, & proinde non minus Græcus, quàm Iudæus, si dictum intelligat, ne sitis sicut patres vestri, &c. Sequitur. [Patres vestri & prophetæ vbi sunt? Nunquid in sempiternum viuent? Veruntamen verba mea & legitima mea, quæ mandaui seruis meis prophetis, nunquid non comprehenderunt patres vestros?] Ac si dicat, Saltem vexatio tunc intellectum det auditui, quoniam cum in pace habitaretis, prophetis quos mittebam, credere noluistis, potius vestris attendentes pseudoprophetis. Vbi nunc ille patres vestri & prophetæ sunt?
Esaiæ. 28. Illos namq; prophetas mendaces insultabunda requirit veritas, de qualibus Hieremias, Nolite
Hiere. 27. (inquit) audire verba prophetarum dicentium vobis. Non seruietis regi Babylonis, quia mendacium ipsi loquuntur vobis, quia non misi eos (ait Dominus) & ipsi prophetãt in nomine meo mendaciter. Nunquid (ait) eiusmodi prophetæ vestri in sempiternum viuent? Imò illi citius mor-
Ibid. 28. tui sunt, exempli gratia, vt ille Ananias, qui contra Hieremiam, imò contra Dominum falso prophetauerat, Non misit te Dominus (ait Hieremias) & tu confidere fecisti populum istum in mendacio. Idcirco hoc anno morieris, dicit Dominus, aduersus enim Dominum locutus es. Et mortuus est in anno illo mense septimo. Nunquid ergo in sempiternum viuent? Nequaquam, sed verba mea & legitima mea, quæ mandaui seruis meis prophetis, illa viuunt, & illa patres vestros comprehenderunt. [Et conuersi sunt, & dixerunt. Sicut cogitauit Dominus exercituum fa-
Non recta conuersio Iudæorum cere nobis secundum vias nostras, & secundum adinuentiones nostras fecit nobis.] Non bona conuersio nec suauis videtur dictio, imò murmurosa diuinæ sæueritatis reprehensio, in eo quod dicunt, sicut cogitauit Dominus exercituum facere nobis, ita fecit. Quando melius atq; suauius
Danie. 9. Daniel & socij eius. Domine Deus magne & terribilis, peccauimus, iniquè fecimus, omnia quæ induxisti super nos, & vniuersa quæ fecisti nobis, vero iudicio fecisti, tibi iustitia, nobis autem confusio faciei, &c. his similia. Recta conuersio & amabilis dictio talium, vbi semetipsos sic accusant, vt iustificent Deum. Non ita patres vestri (inquit) sed conuersi sunt, et dixerunt. Sicut cogitauit Dominus exercituum facere nobis secundum vias nostras, & secundum adinuentiones nostras fecit nobis. Ita dicendo semetipsos non iustificãt, quia non possunt, iustitiam autem Dei non prædicant, quia nolunt. Videas vsque hodie Iudæos nimirum patrum eiusmodi, patrum malorum filios pessimos, ita permanere peruersos, vt si quæras, cur captiui sunt? nihil aliud dicant, nisi istud. Sicut cogitauit Dominus, sicut placuit Domino, secundum vias nostras fecit nobis, & nunquam causam confiteri vel nosse velint, propter quam Dominus ita cogitauerit, vel cogitare facere debuerit. Dicunt quidem, Secundum vias nostras fecit nobis, sed dicere nolunt, quænam illæ viæ fuerint. Perseuerat nihilominus sermo diuinus sermo propheticus. Ne sitis (inquiẽs) sicut patres vestri, et illi factis reclamant, imò erimus sicut patres nostri, vnde fit, vt inexcusabiles sint. [In die vicesima & quarta vndecimi mensis Sabath, In anno secundo Darij, factũ est verbum Domini ad Zachariam, filium Barachiæ, filij Addo prophetam, dicens. Vidi per noctem,

& ecce

" & ecce vir aſcendens ſuper equum rufum, & ipſe ſtabat inter myrteta, quæ erant in profundo,
" & poſt eum equi rufi, varij & albi, & dixi, Qui ſunt iſti Domine mi? Et dixit ad me angelus Do-
" mini, qui loquebatur in me. Ego oſtendam tibi quid ſint hæc. Et reſpondit vir, qui ſtabat inter
" myrteta, & dixit. Iſti ſunt, quos miſit Dominus vt perambulent terram. Et reſponderũt ange-
" lo Domini qui ſtabat inter myrteta, & dixerunt. Perambulauimus terrã, & ecce omnis terra ha-
" bitatur & quieſcit.) Viſio pergrandis & admirabilis, vnius Dei, ſcilicet viceſimæquartæ vnde- Viſio pergrandis.
cimi menſis in anno ſecundo Darij, cuius menſe octauo primum fuerat factum ad hunc Zacha-
riam verbum Domini, viſio (inquam) pergrandis, & valdè clarior eſt, quàm vt pati queant no-
ſtri cæcutientes oculi claritate nimià reuerberati. Incipit à viro aſcendente ſuper equum rufum.
& ſtantem inter myrteta, quæ erant in profundo, & terminatur illic vbi coronatur Ieſus filius
Ioſedech ſacerdos magnus, coronis Helíræ, & Tobiæ, et Hidaiæ, et Hen filij Sophoniæ. Qua voce,
qualibus verbis pulchritudinem atque maieſtatem eloquar tantæ viſionis? Adſit author ipſe &
ordinator viſionum propheticarum ſpiritus Domini, quia prophetica quædã hiſtoria, quædam
hiſtorica prophetica eſt expectationis & aduentus tui Chriſte fili Dei, paſſionis, & glorioſæ re-
ſurrectionis ſiue clarificationis tuæ Chriſte fili hominis, & ſecũdi aduẽtus tui, quo in nouiſſimo
Dei gloria & honore coronatus, & coronarum tuarum nullus eſt terminus, regni tui nullus erit
finis. Talem tamq; amabilẽ tuæ laudis hiſtoriam, ſe vtcunq; contemplari gaudet animus fidelis,
optat eloqui lingua tuo deuota nomini. Vidi (inquit) per noctem, & ecce vir aſcendens ſuper
equum rufum, & ipſe ſtabat inter myrteta, quæ erant in profundo. Præmiſerat ita. Factum eſt
verbum Domini ad Zachariam filium Barachiæ, filij Addo prophetam, dicens, & antequam
ipſa Domini dicta, quæ ſibi erant optabilia, ſubiungit, Zelatus ſum Hieruſalem, & Sion zelo ma
gno, &c. Sic & Lucas in Actibus apoſtolorum cum præmiſiſſet, Stans Petrus in medio fratrum, Acto. 1.
dixit, breuiorem licet quàm hic digreſſionem fecit, ſubiungens. Erat autem turba hominum ſi-
militer ferè centum viginti. Itaq; per anticipationem intelligendum quod præmiſit, factum eſt
ad me verbum Domini, dicens, plus enim narrabit ordinem geſtæ rei, demumq; ipſa ordietur
gratioſa dicta Domini. Vidi (inquit) per noctem. Rectè per noctem, vt ipſum tempus viſio-
nis triſtitiæ & mœrori congrueret, in qua ipſa erat, videlicet propter diuturnam gentis & loci
deſolationem. Ob eandem cauſam et Daniel in nocte vidit. Et aſpiciebam (inquit) in viſu noctis.
Longa nox & frigida, nec minus erat obſcura. Erat enim viceſimaquarta vndecimi menſis Sa- Danie. 17.
bath, qui apud nos Februarius dicitur. Viceſimaquarta die, luna prope eſt in defectu. Igitur &
prolixitas noctis, & aſperitas frigoris, & defectu luminis, ſeu lunæ ſubluſtris, triſtitiæ congrue-
bant, in qua nimirũ propheta conſolatione indigebat ſupernæ viſitationis & allocutionis, quæ
huiuſmodi fuit. Ecce vir qui aſcendens ſuper equum rufum. Ad quid aſcendens ſuper equum
rufum, niſi vt faceret, quod poſtmodũ dicit. Reuertar ad Hieruſalem in miſericordijs? Vir enim Vir ſuper equum, filius Dei in humana natura.
ille ipſe eſt Dominus, & propterea ſuper equum aſcendere videbatur, quia tempus erat, vt ad
illam ciuitatem ſuam reuerteretur, quia tempus venerat miſerendi eius. Quid erat ille equus,
niſi humana natura ipſius? Nondum quidem erat homo factus, ſed hoc vt fieret, parabatur, &
quod in re futurum erat, præſenti viſione ſignificabatur. Ob hoc pulchrè ſuper æquũ aſcendere
videbatur, ad Hieruſalem in miſericordijs reuerſurus, quia videlicet Hieruſalem illam reædifi-
cari cauſa iſta exigebat, vt eſſet, vnde iuxta promiſſiones, quæ ad patres factæ ſunt, ipſe homo
factus naſceretur. Equum autem vidit, vel dixit rufum propter ipſius ſanguinem rubicundum.
Eundem equum Iohannes in Apocalypſi vidit album. Vidi (inquit) cælum apertum, & ecce
equus albus, & qui ſedebat ſuper eum, vocabatur fidelis, & verax, & exercitus qui ſunt in cælo, Apoc. 19.
ſequebantur eum. Vnus idemque equus, & ille propter ſuam innocentiam viſus eſt albus, & hic
propter paſſionis ſuæ ſanguinem rufus. Quid aliud intendit eccleſia, dum dicit In Canticis, Di-
lectus meus candidus & rubicundus? Et ipſe ſtabit inter myrteta, quæ erant in profundo. Myr- Cant. 5.
tus temperatiuæ naturæ eſt, & hanc arborem medicorum libri aptam aſſerunt curandis infir-
mitatibus, & maximè mulierum neceſſitatibus plurimis. Dicitur autem myrtus à mari, eò quòd
maris littoribus ſoleat innaſci. Vnde eſt illud Vergilij, Litora myrtetis lætiſſima. Et amantes Iohan. 5.
litora myrtæ, Quid ergo ſignificat myrteta, niſi ſanctas & verè ſalubres legis & prophetarum
atq; pſalmorum ſcripturas? Et iſte vir de quo loquimur, nónne iam tunc ſtabat inter huiuſmodi
myrteta? Etenim ſcrutamini (inquit) ſcripturas, & illæ ſunt qui teſtimonium perhibent de me.
Planè ab omnibus ſanctis ſcripturis teſtimonium habere, hoc eſt inter myrteta ſtare. Et myrteta
(inquit) erant in profundo. Nam reuera ſanctarum ſcripturarum magnum eſt profundum. Vnde Pſal. 41.
Pſalmiſta. Abyſſus (inquit) abyſſum inuocat, id eſt, vnius ſcripturæ profunditatem vt penetrare
valeas, alterius ſcripturæ admota profunditas plurimum iuuat. Illic ſtabat vir, & illic poteſt in-
ueniri, atq; inde cognoſci, ſi quæritur, non autem inuenitur ab eo, qui quærere non vult, veluti
ſtans aliquis inter myrteta, nec ita in propatulo eſt, vt citò videatur à negligenter prætereun-
tibus, nec ita latet, vt non poſſit inueniri à diligenter quærentibus. Ex quo Moſes in typum eius Exodi. 12.
agnum in Aegypto immolauit, & poſtes domorum eius ſanguine ſignauit, imò & ex quo pater Geneſ. 12.
Abraham

tanquam pater, siue tanquã vir coniugem amans, zelatus sum Hierusalem, & Sion zelo magno, zelo bono, visitando in virga iniquitatis eorum, & in verberibus peccata eorum, quæ videlicet virga nunc fuit potestas Babyloniorum, quæ verbera sunt captiuitas, & templi vel ciuitatis incendium. At verò gentes, quibus tradidi filios in hoc ipsum, addiderũt siue adiuuerũt in malum. Quid addiderunt? Illud nimirum efficere voluerunt, quòd si fuisset effectum, iam non virgam siue verbera tantum, sed plus quàm virgam, plus quàm verbera subirent quippiam, scilicet mortis additamentum. Hoc enim agere, & ad hoc illos impellere voluerunt, vt me derelinquerent Deum suum, & nolẽtibus consentire, dira supplicia mortesq; diuersas intulerunt. Propterea hæc dicit Dominus. Reuertar ad Hierusalem in misericordijs, hoc quod nunc vidisti virum ascendentem super equũ rufum, & post eum equos rufos, varios & albos, & dixisti, qui sunt isti Domine mi, equi rufi, varij et albi, exercitus Domini sunt, et hic ipse dicitur, & est Dominus exercituum, quia tot equi, & multo plures quàm vidisti, vadunt post eum, vt tu videns, non timeas gentes opulẽtas, & rectè dicas, vt quidam alius ad puerũ suum dixit: noli timere, quia plures nobiscum sunt quàm cum illis. Quod eo dicente & orante, aperuit Dominus oculos pueri, & vidit, & ecce mons plenus equorum & curruum igneorum in conspectu Helisei. Ecce tu quoq; vidisti equos Domini, & ipsum ascendentem super equum suum rufum, cum his verbis, reuertar ad Hierusalem in misericordijs, domus mea ædificabitur in ea, & perpendiculum extendetur super Hierusalem. Istud clama & contestare filijs transmigrationis, vt confortentur scientes Dominũ ad ipsos reuerti in misericordijs, & dicito quia ascendentem vidi. [Adhuc clama dicens, hæc dicit Dominus exercituũ. Adhuc affluent ciuitates meæ bonis, et consolabitur Dominus adhuc Sion, & eliget adhuc Hierusalem.] Non, inquit, hoc tantum clames, quòd domus mea ædificabitur, & perpendiculum super Hierusalem extendetur, sed sicut interpellatus est ipse Dominus à me dicente, Domine exercituum vsquequo tu non misereberis Hierusalem, & vrbium Iuda, quibus prius iratus es, ita responsum accipe meum, & de Hierusalem & de cæteris vrbibus Iuda, quia adhuc, inquit affluent ciuitates meæ bonis, subauditur temporalibus, & propterea consolatione sempiterna consolabitur Dominus adhuc Sion, & electione perfecta eliget adhuc Hierusalẽ, ita videlicet, vt sicut apud alium prophetam dicit, Vocetur ciuitas iusti, mater ciuitatum, vrbs fidelis, & fiat quod apud eundem locutus est dicens, quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem. [Et leuaui oculos meos & vidi, & ecce quatuor cornua, & dixi ad angelum, qui loquebatur in me. Quid sunt hæc? Et dixit ad me. Hæc sunt cornua quæ ventilauerunt Iudam & Hierusalem, et ostendit mihi Dominus quatuor fabros. & dixi, Quid isti veniunt facere? Qui ait, dicens. Hæc sunt cornua quæ ventilauerunt Iudam per singulos viros, & nemo eorum leuauit caput suum, & venerunt isti deterrere ea, vt deijciant cornua gentium, quæ leuauerũt cornu super terram Iuda, vt dispergerent eam.] Ecce secundum quandam similitudinem exercituum ad bella ediuerso procedentiũ, hinc apparuit Dominus exercituum, ascendens super equum rufum, & equi rufi, varij & albi post eum, atque inde quatuor cornua, scilicet exercitus siue reges exercituum, id est gentium quæ dispferserunt (ait) Iudam & Israel, & Hierusalem. Nam quatuor gentes quæ in regibus vtiq; superbiæ cornibus diuinum nomen impugnauerunt, & Dei populum obtriuerunt, Babylonios, Medos atque Persas, Macedonas, ac Romanos esse & nunc angelus interrogatus à propheta exponit, & Daniel plenissimè replicat, qui in visione statuæ, quæ habebat aureum caput & pectus argenteum, & sub vmbilico æreum, & crura ac pedes ferreos ac fictiles, has quatuor gentes interpretatus est. Et rursum in alia visione quatuor bestias, leænam & vrsum, & pardum, & quartam terribilem bestiam, cui nomen non posuit, easdem gentes sub alia figura monstrauit, Medos, & Persas vnum esse regnum post victoriam Cyri, non ambigit, qui & seculares, & sacras literas legit. Quid Babylonij, quid Medi atq; Persæ, quid Græci, id est, Macedones fecerint, quomodo Iudã, & Israel, & Hierusalem, quasi cornibus ventilauerunt, quomodo cornu Romani imperij non solum Hierusalem illam, quæ iam non erat Hierusalem, sed spiritualiter Sodoma & Aegyptus, vbi Dominus noster crucifixus est, verum & Christi ecclesiam, verum Iudam, verum Israel, veramq; Hierusalem eliserit atq; dissipauerit missis per orbem terrarum, siue vbiq; gentium crudelibus edictis legibusq; publicis, quis nescit, quis non audiuit? Et eiusmodi cornua simul quidem prophetica visione demõstrata sunt verũ Dei populum non pariter oppresserunt, sed sibi inuicem successerunt Babylonis, Medi & Persæ. Persarum regno regnum Macedonum, regno Macedonum imperium Romanorum. Similiter de fabris sciendum, quòd simul quidem prophetæ ostensi sunt, venientes ad deterrenda cornua regnorum illorum, sed non vno eodemq; tempore detriuerũt, neq; omnes omnia, sed singuli singula certis temporibus deterentes confregerunt, & inuicem contrarij fuerunt, & alter alteri restiterunt. Quinã sunt vel fuerunt quatuor isti fabri? Nimirum nõ absurde intelligitur, quod fuerint principes, id est, angeli illi, qui singulis præerant regnis, sicut apud Danielẽ declaratur his verbis. Ego (inquit) angelus veni propter sermones tuos. Princeps autem regni Persarũ restitit mihi, viginti & vno diebus. Et infra. Nunquid, ait, scis quare venerim ad te? Et nunc reuertar, vt prælier aduersus

Zelus bonus Domini ad Hierusalem. Psal. 88.

4. Reg. 4.

Esaiæ. 1. Ibidemq;

Quatuor præcipua regna contra Dominum. Danie. 2. Ibidem. 2.

Apoca. 11.

Danie. 10.

principem Perſarum. Cum enim egrederer, apparuit princeps Græcorum veniens. Sicut princi-
pem Perſarum, & principem legimus Græcorum, ita principem quemlibet Babyloniorum, &
principem aliquem fuiſſe non dubitamus Romanorum, ſcilicet angelos, qui ſingulis regnis præ-
fuerunt, malos vtiq; angelos, malos principes, maligni, in quo mundus poſitus erat, ſicut mani-
feſtè teſtantur acta principatus eorum, acta crudelia, geſta ſanguinea, quorum narrationibus
Populo horriſonis libri tam ſeculares, quàm diuini pleni ſunt. Vnus Dei populus bonum angelum bo-
Dei bonus num habebat principem, ſcilicet Michaelem, vt ibidem angelus qui Danieli loquebatur. verun-
præerat an tamen, inquit, annunciabo tibi, quod expreſſum eſt in ſcriptura veritatis, & nemo eſt adiutor
gelus. meus in omnibus his, niſi Michael princeps veſter. Primus iſtorum quos prophetæ Dominus
oſtendit, primus fabrorum eiuſmodi ſcilicet angelus qui præerat Babylonijs detriuit cornua
gentium, quæ ventilauerunt, Iudam & Iſrael, & Hieruſalem, in eo videlicet quòd permittente
vel diſponente iuſto iudice Deo, caput regni Aſsyriorum Niniuen ſubuerterunt, multáſque
gentes per circuitum, non valente aliquo reſiſtere principi Babyloniorum. Non quidem ille,
neque alij fabri, id eſt, principes mali, quorum ſecundus princeps Perſarum Babylonici regni
cornu contriuit, tertius princeps regni Græcorum, qui Perſas cornu ſuo mutilauit, quartus prin-
ceps Romanorū, qui cornu Græcorum citiſſimè confregit. non, inquā, iſti propterea ſic & ſic ege-
runt? Non propterea irati ſunt, quia regna illa populum Dei vexauerūt, ſed cum ſemper auidi
ſint ſanguinis humani, & videre hominum cædes eorum luxuria ſit, permiſſo Dei libenter vſi
ſunt, quod videlicet permiſſum, cum ſit, iuſtum & bonum, ipſi ſemper illo iniuſtè ac malè vtun-
tur, ſicut econtrà Deus malis eorum ſemper bene vtitur. Vnde notandum, quòd cum dixiſſet
propheta, quid iſti fabri veniunt facere, repetiuit angelus quod iam dixerat. Hæc ſunt cornua
quæ ventilauerunt Iudam, et adiecit, quod non dixerat, per ſingulos viros, & nemo eorum leua-
Leuare ca- uit caput ſuum, & tunc demū de fabris ait, & venerunt iſti deterrere ea, vt deijciant cornua gen-
put. tium, quæ leuauerunt cornu ſuper terram Iuda, vt diſperderent eam, & eſt ſenſus, Cornua
quæ ventilauerunt Iudam, id eſt reges vel regna, quæ captiuauerunt vel obtriuerunt Iudæam,
ſingula ſuis temporibus nimis grandia nimiſque fortia fuerunt, ita vt dum ventilarent Iudam
per ſingulos viros, nemo eorum leuaret, aut leuare deberet caput ſuum, verùm dū alterum con-
tra alterum conſurgit, & alteram fortitudinem, quaſi manu fabrili & ferreo malleo contundit
1. Mach. 1. atq; confringit, ſiue deterit, datur inde occaſio leuandi caput ſuum, & reſiſtendi iam detritis cor-
nibus gentium. Verbi gratia, Cornu magnum de quatuor cornibus vnum fuit regnum Græco-
rum, ſed diuiſum eſt contra ſemetipſum, quia de regno vno regna quatuor facta ſunt, quando
Alexandro mortuo, obtinuerūt pueri eius regnū vnuſquiſq; in loco ſuo. Attende nūc, Si regnum
Vide Ioſe. illud integrum permanſiſſet & vnum, nunquid contra illud Iudas Machabæus leuaſſet caput
de anti. lib ſuum? Equidem potuiſſet hoc fieri per Dei auxiliū, ſed placuit Deo tali ordine fieri hoc ipſum,
12. cap. 6. ſcilicet & regnum diuiſum infirmius exiſteret, & præterea faber ille magnus Romani imperij
principatus, eidē ſuperueniret, ſuóq; illud malleo tunderet ac deterreret. Recenſitæ hiſtoriæ hoc
teſtantur, quòd Epiphanes ille Antiochus, contra quem rectè & iuſtè caput ſuum leuauit Iudas
Machabæus, iamdudum creſcentis & inualeſcentis eiuſdem Romani imperij viribus terebatur,
& legati Romanorum iuſſu Iſrael Aegypto inquam regno ſuo voluerat adiungere, vnde fuerat
inhoneſtè reuerſus. Laudabilis in iſtis quoq; prouidentia Dei, quia ſicut quando primum Iſrael
ex Aegypto aſcendit rubrū mare, vt tranſiret, diuiſit illi in diuiſiones, ita extunc regna gentium,
CAP. II. quorum in medio peregrinatur omnis qui ad Deum tendit, verus Iſrael contra ſemetipſa di-
uiſit, ita vt illorum diſſenſio ſanctis & electis occaſio ſalutis exiſteret. [Et leuaui oculos meos ,,
& vidi, & ecce vir, & in manu eius funiculus menſorum, & dixi: Quo tu vadis? Et dixit ad me, ,,
Vt metiar Hieruſalem, & videam quanta ſit latitudo eius, & quanta longitudo eius. Et ecce an- ,,
gelus qui loquebatur in me, egrediebatur, & alius angelus egrediebatur in occurſum eius, & di- ,,
xit ad eum: Curre & loquere ad puerum iſtum, dicens, Abſq; muro habitabitur Hieruſalem præ ,,
multitudine hominum, & iumentorū in medio eius, & ego ero ei (ait Dominus) murus ignis in ,,
circuitu, & in gloria ero in medio eius.] Magnum gaudiū angelorum, magnum in his verbis iſtis ,,
pro re quæ accidit cæleſtibus ſpiritibus & terrenis hominibus, lætitiæ tripudiū. Nam quia præ-
ualuit Dominus exercituū, & detritis cornibus regnorū gentium, propoſitū Dei ad effectū per-
uenit vt ædificaretur Hieruſalem, & in ea templū nomini Domini. Gaudent angeli, & homines
1. Eſdræ. 6 volunt eſſe participes gaudij ſui. Verè magna gaudendi ratio, ſed attendas non ſolū templum il-
Templum lud manufactum quod Zorobabel fundauit et perfecit, nec ſolùm ciuitatem illam, cuius muros
non manu Neemias conſtruxit, detrito duntaxat vno cornu regni Babylonici per fabrum regni Perſici, ſed
factum. templum non manufactum & ciuitatem Dei viuentis Hieruſalē cæleſtem, quæ detritis cunctis
Pſal. 121. quatuor cornibus illis, nunc vſq; ædificatur vt ciuitas (vt ait Pſalmiſta) cuius participatio eius in
idipſum, cuius templum iam dudū ædificatum eſt, imò & Iudaica impietate ſolutū fuit, & poſt
Apoca. 21. triduum excitatus eſt. Templum aliud ciuitas non habet, nam templum (ait Ioannes) non vidi
in ea, Dominus omnipotens templum illius eſt & agnus. Illuc ſine dubio tendit hæc prophetica
viſio,

visio,& inde gaudent angeli,quod tale cum hominibus templum semper sint habituri,talem cum hominibus ciuitatem semper sint habituri. Quare autem maximè tunc temporis visio pro hac re demonstrari debuit angelicæ congratulationis, nisi quia ciuitas illa terrena & templum illud manufactum, quæ tunc reædificari incipiebant, quædam erant instrumenta siue initia cælestis illius ciuitatis.

Congratulatio angelorum.

Nam(vt ante iam dictum est)de loco & ciuitate vel gente illa, iuxta promißiones Dei Christum nasci oportebat, & inde iam tunc gaudium, quia reædificato templo & ciuitate illa, sanctorum spes non peribat, & promißio permanebat. Vnde quomodo nunc gaudere gestiunt. Ecce, inquit, vir & in manu eius funiculus mensorum, & funiculus ille alacriter quid ageretur significabat, & vt amplius inquireretur,videntem excitabat. Nec ille moratus. quo, inquit,tu vadis? vt metiar (ait) Hierusalem,& videam quanta sit latitudo eius, & quanta longitudo illius. Breuiter asseruit,quod ædificatio non in incerto esset,aut deberet differri. Nunquid autem vir ille cuius est funiculum in manu habere,nondum sciebat quantæ longitudinis Hierusalem, & quantæ deberet latitudinis esse? Si de ciuitate illa terrena siue manufacta quæritur, non magnum erat illi viro scire vel videre, sed nec vllus prophetarum dignum duxit scripto,ad nostram notitiam transmittere, quanta fuerit latitudo vel longitudo eius. Porrò de ciuitate cælesti,cuius illa ciuitas quoddam exemplar fuit, haud dubium est quin longitudinis & latitudinis mensor ille sit vir cuius in manu funiculus est, qui omnis diuisionis gratiarum cum patre & æqualem Spiritu sancto potestatem habet,& huiusmodi dimensiones ita videt, vt videre faciat, nec quenquam lateat quanta debeat esse longitudo illius, quæ est fides, scilicet vsque ad mortem,& quanta latitudo,quæ est dilectio,scilicet vsque ad mortem. Nam esto, inquit, fidelis vsque ad mortem.

Apoc.2.

Et maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis.& tanta quidem longitudo, tanta latitudo, iam in isto seculo habenda, vbi pro fide mori quis potest, pro dilectione animam suam ponere potest. Sed in illo seculo quo cum peruenerit, neque mors, neque luctus,neque clamor,neque dolor erit vltra. quid erit longitudo & quid latitudo, nisi longitudinis & latitudinis huiusce remuneratio?

Iohan.15.
Apoca. 21.

Hoc illi viro videre, perfectionem erat ostendere atque promittere. Ad hoc dictum illius viri, ecce,inquit, angelus qui loquebatur in me,egrediebatur,fortè dimensiones illas inspecturus. Docendus autem erat propheta,ne humano sensu acciperet id quod de latitudine & longitudine audierat. Alius ergo, inquit,angelus egrediebatur in occursum eius,& dixit ad eum. Curre & loquere ad puerum istum,dicens,Absque muro habitabitur Hierusalem. Quæ causa, putas, prophetam hic angelus puerum appellat, nisi quia (sicut iam dictum est) docendus erat? Est enim quædam sensus pueritia,quæ in isto quidem nondum reprehensibilis erat,quia nondum audiendo vel videndo talia,multum tempus habebat. Reprehenduntur autem in his,qui propter tempus esse deberent,& non sunt perfecti siue magistri,qualibus Apostolus Quoniam, inquit,imbecilles facti estis, quibus lacte opus sit, non solido cibo. Omnis enim qui lactis est particeps,expers est sermonis iustitiæ,paruulus enim est.

Cur propheta hic puer dicitur.Heb.5.

Perfectiorum autem est solidus cibus eorum, qui pro consuetudine exercitatos habent sensus. Hæc Apostoli sententia præsenti quoque exemplo clarior fit. Videbat hic oculis eleuatis virum, cuius in manu funiculus mensorum,& audierat eum dicentem,vt metiar Hierusalem,& videam quanta sit latitudo eius, & quanta longitudo illius. Si nondum aliud quid intelligebat in visu illo,nisi terrenæ illius ciuitatis dimensiones,profectò puer erat,puerilem sensum habebat,& interim visio quam videbat, quia de terreno tantum ædificio gaudebat non solidus ille cibus, sed quædam erat lactis alimonia. Rectè igitur puer dictus est,sed citò in virum proficere habebat præsenti magisterio cælestium spirituum dicentium,Absque muro habitabitur Hierusalem præ multitudine hominum & iumentorum in medio eius,& ego ero ei(ait Dominus)murus ignis in circuitu, & in gloria ero in medio eius. Est enim sensus, Hierusalem quæ per nos ædificatur, quam per semetipsum vir iste metitur, muro manufacto non circundatur,sed tota spiritualis est ædificatio eius. Dominus ipse murus eius,murus ignis in circuitu,per quod ciuitas illa quàm firma sit,satis innuitur. Cum enim scriptum sit,Sicut fluit cæra à facie ignis,sic pereant peccatores à facie Dei.

Dominus murus eius
Psal.67.
Psal.124.

Quis ibi hostem timebit? quis de inimico solicitus erit? Ergo quod in Psalmo de hac ipsa Hierusalem dictum est.Montes in circuitu eius,& Dominus in circuitu populi sui, magnificè præsens locus illustrat ei,qui sensum excesßit pueri. Quod deinde vbi dixerat,ego Dominus murus ignis in circuitu,subiunxit,& in gloria ero in medio eius. Itidem longè supra sensum pueri est, quia videlicet non sicut homo localis & terrenus in medio hominum localium terrenorum,sed sicut Deus creator spirituũ in medio erit angelorum & hominum in templis cordium, in domibus quæ ipsa corpora sanctorum & animarum præcordia sunt, quod quale est vel erit, oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascendit.

Esaiæ 64.

Pueri quidam qui nunquam proficiunt,pueri centum annorum, istud quod hic dictum est,absque muro habitabitur Hierusalem præ multitudine hominum & iumentorum in medio eius, putant carnaliter esse venturum,videlicet quòd Hierusalem tantam beatitudinem habitura sit,vt præ multitudine hominum & iumentorum omnium, murum habere non poßit, sed Domini defensio murus sit ipsius,

Iudæi pueri centum annorum sunt.

ipsius, & illius in medio habitantis gloria perfruatur. Ad puerum huiusmodi, puerum centū an-
Esaiæ 65. norum, qui moritur est maledictum, populus enim Iudaicus est, non currit neq; mittitur angelus
vt ad eum loquatur, nec enim audire aut secundum sensum senum intelligere vult. Nos autem
cum isto puero, qui audiendo & intelligendo proficit in virum, sic intelligimus quod dictum
est præ multitudine hominum et iumentorum in medio eius, absque muro habitabitur, vt nunc
manifestè oculis apertis videmus. Quis enim regum aut imperatorum tam magnum siue tam
Roma. 9. amplum potuisset facere murum, qui concluderet orbem terrarum? Nisi autem concluderet or-
bem terrarum, non posset ambire Hierusalem istam scilicet ecclesiam, quia videlicet in toto dif-
fusa est orbe terrarum in ea dicuntur homines, qui spiritualia sapiunt, iumenta verò qui simpli-
citer sapiunt, iuuant autem eos, qui cum sint spirituales, sua spiritualia seminant illis, & eorum
carnalia metunt. Et hic quidem in præsenti seculo talis Hierusalem peregrina pars cælestis Hie-
rusalem, idcirco absq; muro habitabitur, quia non vno in loco, non in vna gente contine-
tur, sed (vt iam dictum est) per orbem terrarum diffunditur. In illo autem seculo, quo hinc quo-
tidiè transfertur, multò maximè nec est, nec esse dabet aut potest murus in circuitu eius, nisi Do-
minus, qui & in gloria erit in medio eius. Sequitur. [O ò fugite de terra aquilonis, dicit Dominus »
quoniam in quatuor ventos cæli dispersi vos, dicit Dominus. O Sion fuge quæ habitas apud fili- »
am Babylonis, quia hæc dicit Dominus exercituum. Post gloriam misit me ad gentes, quæ spolia- »
uerunt vos. Qui enim tetigerit vos, tāget pupillam oculi mei. Quia ecce ego leuo manum meam »
super eos, & erunt prædæ his qui seruiebant sibi & cognoscetis, quia Dominus exercituum mi- »
sit me.] Quàm oportunè, quàm sapienter Spiritus sanctus dum senibus loquatur, & senili audi- »
toris animo delectetur, interim puero blanditur, qualis verò totus tunc erat populus, qui de Ba-
bylonica captiuitaté reuertebatur, cuius sensum supergredi volebat istum, quem appellabat an-
Esaiæ 65. gelus puerum, dicens, curre & loquere ad puerum istum. Nam puero centenario, de quo iam di-
ctum est, nequaquam blanditur, sed dicit ei, quia morietur. Quomodo, vel ad quid blanditur illi
puero, id est, simplici populo? Videlicet ita loquendo, vt sentiat talis puer sese diuina inuitatio-
ne reuocari de Babylone ad reædificandam ciuitatem vel templum, cuius reædificatio (sicut iam
dictum est) præparatio erat salutis humanæ. Puer erat, quisquis nihil aliud præter restitutionem
loci & gentis sperare sciebat, quénque saltem hoc exiguum delectabat. Vir autem, imò & senex
erat, quisquis loci illius restitutionem non propter ipsum locum, sed propter eum, qui inde ven-
turus erat, scilicet Christum desiderabat. Vocatiuum casum congeminans, ò ò fugite (inquit) de
terra aquilonis, itémque tertiò, ò Sion, fuge quæ habitas apud filiam Babylonis. Fugite de ter-
ra aquilonis, idem est, quòd fuge quæ habitas apud filiam Babylonis. Plagæ namque orbis, quas
Græci appellant Climata, iuxta situm Hierusalem intelliguntur & templi, & iuxta situm illius
Climata secundum situm Hierusalem. Babylon, apud quam captiuus erat Dei populus, in parte est aquilonari. Hoc ergo quod dici-
tur, ò ò fugite, ò Sion fuge, sic intelligitur, sensu quidem puerili, sed non inutili. Ecce quomodo
pœnitet Dominum mali quod fecit nobis, quomodo dolet super ciuitate inclita & templo no-
bili, in qua sola ciuitate glorificabatur, in quo templo vnico nomen eius inuocabatur. Nec mi-
rum, magnum enim illic erat nomen eius, magnus honor impendebatur nomini eius. Cyrus
1. Esdræ 1. nos illuc redire non compulit, sed tantummodo redeundi licentiam dedit. Quis est in vobis (ait)
de vniuerso populo Domini cæli? Sit Deus illius cum ipso & ascendat Hierusalem, quæ est in
Iudæa, & ædificent domum Domini Dei sui Israel. Quantopere nos inuitat, vt properanter ve-
limus exire de terra ista, terra Babylonis immunda, dum dicit, ò ò fugite de terra aquilonis, ò Si-
on fuge, quæ habitas apud filiam Babylonis. & quantum pœnitet eum de his quæ passi sumus,
qui enim deinceps tetigerit nos, tanget pupillam oculi eius & prædæ nobis erunt hi, quibus
seruiebamus, id est, captiuos ducemus eos, qui captiuos duxerunt nos. Iste sensus (vt iam
Sensus mysticus. dictum est) puerilis quidem est, sed vtilis, quia quomodocunq; factum sit, factum est vt restrue-
retur locus & gens, vnde salutem mundi Christum oportebat nasci. Sensus tanto vtilior,
quanto solidus cibus lacte melior existit, in discipulis Christi est. Primò ipsa quæ hic loqui-
tur persona cognoscenda est. Vnde cognoscetur? Nimirum ex eo quod ait Dominus exer-
citum, post gloriam misit me ad gentes quæ spoliauerunt vos, itémque & cognoscetis, quia Do-
minus exercituum misit me, lauda & lætare filia Sion, quia ecce ego venio & habitabo in me-
dio tui, ait Dominus. Quis est iste Dominus exercituum, quem post gloriam misit Dominus ex-
ercituum? Quis, inquam, nisi Dominus filius Domini patris? Filium namq; Dominum & Deum,
quod iustè credimus & fideliter confitemur, misit in hunc mundum post gloriam pater Deus &
Dominus. Quam post gloriam? Nimirum post gloriam diuinitatis longè & infinitè, postquam
erat in forma Dei. Quod non est aliud, quàm in gloria Dei. Hinc Apostolus dicit, Qui cum in
Philip. 2. forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit for-
mam serui accipiens, &c. Itaque dictum hoc propheticum gratum & gratiosum nobis sit, quia
fidele est testimonium Domini nostri Iesu Christi, non solùm quidem, sed de multis vnum pul-
Luc. 1. cherrimum atque clarissimum. Igitur ab isto loco illuc se intendat animus, quo post detrita (vt
iam

iam dictum est)cornua gentium,victor propositi Deus,promissum suum implenit, & iusiuran-
dum quod iurauit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis, mittendo in hunc mundum Ephes.2.
filium suæ charitatis propter nimiam charitatem qua Deus mundum dilexit. Hic pulcherrimus
est ordo prophetiæ, quatenus post reuersionem eius ad Hierusalem in misericordiis, quibus do-
mus eius ædificata est in ea, & post detritionem regnorum quatuor, quæ per quatuor cornua
significata sunt,& per quæ sibi succedentia,draco diabolus insectando populum illum, promis-
sionis effectum auertere nitebatur, venisse, qui promissus fuerat consideretur, & dicta hæc, ô Fugere de
ô fugite de terra aquilonis,&c.tanquam præsentis eius voces audiant. Quid enim est aliud, fugi- terra aqui-
te de terra aquilonis, siue fuge Sion quæ habitas apud filiam Babylonis, quàm hoc initium eius lonis, est
euangelicæ prædicationis,pœnitentiam agite, approqinquabit enim regnum Dei. Denique in- pœniten-
credulum esse & cordis impœnitentis, hoc est, permanere in terra aquilonis, venti vtique frigi- tiam agere
di, per quem diabolus solet in scripturis figurari, & econtrà, fugere de terra aquilonis, hoc est, Matth. 4.
credere & pœnitentiam agere cum spe perueniendi ad regnũ Dei.Item, habitare apud filiam Ba
bylonis,hoc est,seruire vitiis & concupiscentiis,& ecõtra, fugere de habitatione Babylonis,hoc
est,cessare ab eisdem vitiis & concupiscentiis. Duæ causæ quas hic posuit, quoniam in quatuor
ventis cæli dispersi vos,quia post gloriam misit me ad gentes quæ spoliauerunt vos,vnam ratio-
nem faciunt,& illius vnius continent sensum,quam euangelista scripsit, quia Iesus moriturus e- Iohan.11.
rat,vt filios Dei,qui dispersi erant,congregaret in vnum.Ratio hæc sic in isto diuisa est, vt omni
habenti aures audiendi, prima parte timorem incutere, sequente dilectionem iosinuare velit.
Dum enim præmisso, fugite de terra aquilonis,quod est dicere, nolite cordis esse impœnitentis,
subiungit quoniam in quatuor ventis cæli dispersi vos, opportuno timore concutitur attentus
auditor, si tameo intelligit, quomodo vel ob quam causam facta sit illa dispersio, qua sparsim
mixtimq; inter malos & reprobos electi nascuntur in hoc mundo, qui simul esse & soli nasci de-
buissent in paradiso. Cum item præmisso, ô Sion fuge quæ habitas apud filiam Babylonis,sub-
iungit,quia post gloriam misit me ad gentes.Magna dilectionis Dei offertur occasio, consideran
ti quod veraciter dictum sit,quàm bonus Israel Deus. Quia videlicet sic dilexit mundum, vt fi- Iohan.3.
lium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æter- Philip.2.
nam. Et quàm bonus sit idem vnigenitus, qui cum in forma Dei esset,propter nos accepit for- Iohan.17.
mam serui, atque post gloriam claritatis quam habuit apud Deum priusquam mundus fieret, Esaiæ.53.
saturatus est opprobriis,dans percutienti maxillam,& factus est obediens vsq; ad mortem,mor-
tem autem crucis,& qui misit,& qui missus est,Dominus exercituum est, testatur præsens locus
scripturæ veritatis. Nam ne fortè quis non audierit,non contentus fuit semel dixisse de isto, qui
post gloriam missus est,quòd Dominus sit,sed tertiò repetiuit, dicit Dominus. Pauculis dictio-
nibus interiectis, & de illo qui misit secundò asseruit quòd Dominus exercituum sit.Iam quip-
pe semel dixit iste Dominus qui missus est, & cognoscetis,quia Dominus exercituum misit me,
& paucis interiectis, iterum dicturus est filiæ Sion, & scies quia Dominus exercituum misit me Hebr.5.
ad te. Interea vide quàm sapienter, quàm mira arte sapientiæ, puerum illum supradictum capit,
scilicet populum illius temporis, qui sperare nesciebat tale quid, qui non posset vesci tam solido
cibo tantæ promissionis,et idcirco oportebat eum lactari lacte literali,quòd est huiusmodi,cum
dixisset:Post gloriam misit me ad gentes, addidit, quæ spoliauerunt vos,& subiunxit, qui enim
tetigerit vos,tanget pupillam oculi eius, siue oculi mei, quia ecce ego leuo manum meam super
eos,& erunt prædæ his qui seruiebant sibi, hoc enim litera sonat, quod talis deberet rerum mu-
tatio fieri, vt reuersi de Babylonica captiuitate, multiplicati atque roborati, præsente cum eis
Domino irent super Babylonios & cæteras gentes,à quibus fuerant spoliati,& versa vice spolia-
rent eos, cederéntque sibi in prædam hi, quibus seruierant ipsi, eodem genere vel modo prædæ
siue seruitii. Bonus nobis error pueri, siue sensus puerilis, & cunctis profuturus seculis, quia vi- Error Iu-
delicet tali spe alacriores effecti, reuersi sunt & ædificauerunt, & scripturam, quæ vtique pro dæorum
nobis gentibus facit,quasi contra nos agentem nobisq; contraria promittentem, maiore cum fa- bonus est
uore susceperunt & custodierunt tanquam scripturam vt verè est diuinæ authoritatis. Deus au- nobis.
tem quomodo cogitauit, ita & fecit,leuauit manum suam super gentes, quæ spoliauerunt Iudæ-
os ornatu ciuitatis & templi, & quibus seruierunt & seruiunt Iudæi,quarum gentium maximè
fuêre Romani,& ecce ipsi sunt prædæ Iudæis,scilicet apostolis, qui vtique sunt ex Iudæis. Quo-
modo gentes siui Romani prædæ sunt apostolis? Nimirum eo modo quo piscatoribus pisciculi,
Sic enim quibusdam eorum quando vocauit eos,dixit. Venite post me, & faciam vos fieri pis-
catores hominum. Isti sunt & quique similes illis, quos qui tetigerit, tanget pupillam oculi mei,
non vt ego cæcus fiam, sed vt cæci sint ipsi qui tetigerunt, & ego abscondam faciem meam ab Roma.4.
eis,quomodo abscondit & auertit quis, ictum vitans aduersarii insidiantis, pupillam oculi sui.
" Sequitur. [Lauda & lætare filia Sion, quia ecce venio & habitabo in medio tui,ait Dominus.
" Et applicabuntur gentes multæ ad Dominum in die illa,& erunt mihi in populum,& habitabo
" in medio tui, & scies quia Dominus exercituum misit me ad te. Et possedit Dominus Iudam

partem suam in terra sanctificata,& elegit adhuc Hierusalem. Sileat omnis caro à facie Domini,
quia consurrexit de habitaculo sancto suo.] Sicut iam ante prælibauimus, bis ab ista persona
Domini exercituum, quæ hic loquitur, dictum est, Dominus exercituum misit me, quia dictu-
rus, lauda & lætare filia Sion, sic præcedentia finierat, & cognoscetis quia Dominus exercituum
misit me, & ecce iterum præmisso, & habitabo in medio tui, subiungit,& scies quia Dominus
Esaiæ 48. exercituum misit me ad te. Pulchrum hoc & consideratione dignum est, quia profectò filium,
qui reuera Dominus exercituum est, misit pater sine dubio Dominus exercituum, misit Spiri-
tus sanctus veraciter Dominus exercituum. Duæ personæ patris & Spiritus sancti vnam per-
sonam filij miserunt, sic apud Esaiam ipse loquitur, & nunc Dominus misit me,& spiritus eius.
Nimirum quando beata virgo Maria, nunciante angelo, concepit nunc filium Dominum exer-
cituum, & pater Dominus exercituum misit,& Spiritus sanctus Dominus exercituum misit
eum in vterum eiusdem virginis. Pater, quemadmodum ipse dicit. Eructauit cor meum verbum
Psal. 44. bonum. Spiritus sanctus quemadmodum angelus ad Mariam. Spiritus sanctus (ait) super-
Lucæ 1. ueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi. Et ad Ioseph. Quod enim in ea natum est, de
Matth. 1. Spiritu sancto natum. Super hoc lauda & lætare filia Sion, ait Dominus, ipse qui missus est,
Deus ex Dei patris generatione, & homo ex sancti spiritus operatione, quia ecce ego venio &
habitabo in medio tui. Quid est in medio tui? nisi in communione naturæ tuæ, cum substan-
tia veræ carnis. Nam verbum caro factum est, & habitabit in nobis. Ergo in medio tui, hoc
est, præter peccatum omnia suscipiens, quæ sunt tuæ conditionis. primò nouem mensibus habi-
tans in hospitio ventris fœminei, deinde in cunabulis, imò in præsepi inuolutus pannis, circunci
sus, & ad templum deportatus, cum hostia legali,& per annos triginta patiens omnia quæ sunt
humanæ fragilitatis, præter peccatum (vt iam dictum est) modis omnibus inuentus est homo,&
mortis quoque experimento. Verè magna materia laudationis & lætitiæ talis aduentus, & ta-
lis Domini cohabitatio. Quamobrem & ita præmisit, lauda & lætare filia Sion. Omnis ani-
Lucæ 1. ma quæ tantum bonum per fidem speculando mereris dici & esse Sion. Anima Iohannis verè
filia Sion, prima lætata est post illam lætitiæ matrem, cuius in medio, cuius in vtero iam hic Do-
minus habitabat. Vndè & laudabat in lætitia, lætabatur in laude, dicendo. Magnificat anima
Iohan. 3. mea Dominum,& exultauit spiritus meus in Deo salutari meo. Post eam prima laudauit, & læ-
2. Cor. 6. tata est anima Iohannis. Ecce enim (ait Elisabeth) ex quo facta est vox salutationis tuæ in auri-
bus meis, exultauit in gaudio infans vtero meo. Vbi tempus loquendi affuit, illius lætitiæ cau-
sam pulchra cum laude taliter deprompsit. Qui habet sponsam, sponsus est. amicus autem spon-
si, qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter vocem eius. Hoc ergo gaudium meum imple-
tum est, quod deinde dicit Dominus. Et applicabuntur gentes multæ ad Dominum in die illa,
Psal. 25. & erunt mihi in populum, manifestum atque perspicuum est, quia videlicet ex quo dies ista il-
luxit, vel tempus aduenit, de quo in Esaia Dominus. In tempore placito (inquit) exaudiui te, &
Roma. 3. in die salutis adiuui te. Apostolus autem succinit. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies
Duplex ad salutis,& ex eo gentes multæ applicantur ad Dominum,& sunt ei in populum. Porrò ante diem
uētus Chri hanc, notus tantum in Iudæa Deus, in Israel magnum nomen eius, & rectè aliæ quoque gentes
sti. applicantur ad Dominum, & sunt ei in populum, licet inuideant & indignentur Iudæi, qui sibi
videntur soli esse filia Sion, & non pertinent ad filiam Sion. Quid enim? an Iudæorum Deus
tantum? nónne & gentium? imò & gentium. Et habitabo (inquit) in medio tui, scilicet secun-
do aduentu, non quomodo primo aduentu venio, sicut iam dixi, vt habitem in medio tui. Pri-
mò nanque passibilis atque mortalis atque iudicandus. Secundò impassibilis atque immortalis
Deus iudicij Dominus, habitabo in medio tui. Primæ habitationis in medio tui fructus hic est, vt
applicentur gentes multæ ad Dominum. sequentis habitationis erit effectus, quem Iohannes di-
Iohan. 3. cit. Scimus, quia cum apparuerit, similis ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Illud vi-
dere, perfectum erit scire, de quo hic ait,& scies quia Dominus exercituum misit me ad te. Quid
Danie. 12. porrò sibi vult? quod cum dixisset, & applicabuntur gentes multæ ad Dominum,& erunt mihi
in populum, subiungit atque ait. & possidebit Dominus Iudam partem suam in terra sanctifi-
cata, & eliget adhuc Hierusalem? Nimirum quia faciendum & huic erat, quod prophetis alijs
iubetur, scilicet claudere sermonem, ligare testimonium, quia videlicet, sic expediebat, nec enim
portare potuissent homines, si manifestè diceret illis Deus, id quod intendebat. Ecce illud
Roma. 8. quod dixerat, & applicabuntur gentes multæ ad Dominum, subtegit, dicendo. Et possidebit
Dominus Iudam partem suam, quo nomine, quoniam Iuda interpretatur confessio, cum signi-
ficentur omnes gentes Christum confitentes, putare poterat ille populus Iudæ, qui hæc audie-
bat, quod qualicunque modo applicandæ forent ad Dominum multæ gentes, tamen ipse so-
lus Domini pars esse deberet, quæ existimatio nihil proposito Dei nocuit aut nocet, imò pro-
dest, quia dum illi beneuoli fuerunt, scriptura nobis custodita est. Sensus hic est, Iudam par-
tem suam, id est, eos qui præordinati sunt ad vitam, qui secundum propositum vocati sunt
sancti, quos præsciuit & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui, qui omnis Iuda,

Idem

Idem credentes atq; confitentes suot,& pars Domini sunt, possidebit Dominus in terra sanctifi-
cata,in terra viuentiū,vbi quod est,totum sanctum est. & ita possidebit,vt nullus desit de nume
ro eorum.& quia non sufficiunt, qui de ista terrena Hierusalem illuc ascendunt, adhuc eliget de Hebr. 12.
alijs quoq; gentibus,assumet qui sint Hierusalem.Nónne in his quæ dicta sunt,meritó cooforten
tur manus dissolutæ,& genua debilia roborentur?Nónne meritó dicant pusillanimis, conforta- Esaiæ 35.
mini,& nolite timere?Sequitur ergo. [Sileat omnis caro à facie Domini,quia consurrexit de ha-
bitaculo sancto suo.]Ac si dicat. Sileant quatuor cornua,quæ ventilauerunt Iudam, & Israel, &
Hierusalem.sileant omnes qui regnare præsumpserunt,Domino nesciente,Domino non probā- Danie. 7.
te,quia caro sunt Assyrij cum Babyloonijs,Persæ cum Mœdis,Macedones siue Græci,Romani ter-
ribiles & vt videbatur ferrei.Sileant(inquit) à facie Domini,quia consurrexit de habitaculo san
cto suo,quia throni eius positi suot & iudicium sedit, & iudicatū est interfici bestias cornutas,
& auferri potestatem eorum,& dari potestatē & honorem & regnum,filio hominis venienti in
nubibus cæli,vt suscipiant regnum sancti Dei altissimi, quib.insultabant regnantes bestiæ,tan-
quam peregrinis atq; captiuis,& obtineant regnum vsque in seculum, & seculum seculorum.

FINIS LIBRI PRIMI IN ZACHARIAM PROPHETAM.

RVPERTI ABBATIS
TVITIENSIS IN ZACHARIAM PROPHETAM,COMMENTARIORVM
Liber Secundus.

HABEMVS (inquit apostolus Petrus) firmiorem propheticum sermonem,cui 2.Petri 1.
benefacitis attendentes tanquam lucernæ lucēti in caliginoso loco,donec dies Prophetia
illucescat,& lucifer oriatur in cordibus vestris. Dulce est auditu,dulcius experi lucerna ar-
mento,quod propheticus sermo lucerna ardēs & lucens sit,quam vtiq; Spiritus dens & lu-
sanctus Christo suo parauit.Vnde videri possit ille in hac oocte per speculū in cens.
ænigmate,donec illucescat ille dies,in quo videndus est facie ad faciē æterna vi-
sione.Hæc intētio nostra sit,vt in lumine huius lucernæ,oon ad horā,sed æternā
eiusdem Christi gloriā exultare velimus.cuius exultationis hoc initium est, vt prophetica testi- Iohan.5.
monia meditātes, ex parte sciamus, & nos quoq; ex parte prophetemus, donec veniat quod per-
fectū est,& quod ex parte est euacuetur.Cum hac simplicitate oculi,nunc vsq; progressi, lucidū
persequamur ordinē huius prophetiæ, reuera lucentis lucernæ, cuius in lumine corde & ore di- 1.Iohan. 2.
gnū sit exultare omnis animæ,quæ Christi claritatem nō ficta diligit charitate,& spes nostra hæc
sit,quā sapiētia promittit,quia de fructu oris sui homo satiabitur bonis. Magnæ & pulcherrimæ
visionis pars aliquanta decursa est,videlicet ab eo quod ait. Vidi per noctē,& ecce vir ascendens Prouerb.13
super equum rufum, vsque ad id. Sileat omnis caro à facie Domini, quia consurrexit de habita-
culo sancto suo,in qua videlicet parte illud considerandū est,quia frustrata sunt pugnantia con-
tra Deum regna mūdi,& illis prætermissis,nascente Christo venit regnū Dei.Post hæc sequitur.
[Et ostendit mihi Iesum sacerdotem magnū, stantem coram angelo Domini,& Satan stabat CAP. III.
" à dextris eius,vt aduersaretur ei. Et dixit Dominus ad Satan. Increpet Dominus in te Satan,&
" increpet Dominus in te qui elegit Hierusalem. Nunquid non iste torris est erutus de igne?Et Ie-
" sus erat indutus vestibus sordidis,& stabat ante faciem angeli. Qui respondit, & ait ad eos qui
" stabant coram se,dicens. Auferte vestimenta sordida ab eo,& dixit ad eum.Ecce abstuli à te ini-
" quitatē tuam,& indui te mutatorijs,& dixit. Ponite cidarim mundā super caput eius. Et posue-
" ruot cidarim mundam super caput eius, & induerunt eum vestibus. Et angelus Domini stabat,
" & cōtestabatur angelus Domini Iesum,dicens.Hæc dicit Dominus exercituū.Si in vijs meis am-
" bulaueris,& custodiā meam custodieris,tu quoq; iudicabis domum meā,& custodies atria mea,
" & dabo tibi de his ambulantes, qui nunc his assistunt. audi Iesu sacerdos magne,tu & amici tui,
" qui habitant corā te, quia viri portendentes sunt.Ecce enim ego adduco seruū meū orientē,quia
" ecce lapis quem dedi coram Iesu, super lapidem vnū septem oculi sunt.Ecce ego cælabo sculptu-
" ram eius,ait Dominus exercituū, & auferam iniquitatem terræ illius in die vna.In die illa, dicit
" Dominus exercituū,vocabit vir amicū suū,subter vineā & subter ficū.]In præcedētibus dicēdo, Visio de
" post gloriā misit me ad gētes,& ecce venio,& habitabo in medio tui,&c. Dominicæ incarnatio passione
nis significatur mysteriū.in præsentib.tentationū,& passionis eius subrutilat sacramentū.in se- Christi.
qoentibus verò resurrectioois eius triumphale gaudiū,vbi post hæc propheta mox dicturus est.

Vidi, & ecce candelabrum aureum totum, &c. Et ostendit mihi (inquit) Iesum sacerdotem magnum. Hebræi (inquit beatus Hieronymus) Iesum sacerdotem magnum filium Iosedech intelligi volunt, qui cum Zorobabel populo præfuit, cuius aduersarius á dextris stabat, & non á sinistris,
1. Esdræ 10. quia vera erat accusatio, eo quód ipse cum cæteris alienigenā accepisset vxorem, quod in Esdra
Malach. 2. & Malachia, qui hunc prophetam sequitur, plenissimè scriptū est. Nostri autem (ait) ita differunt
Psal. 109. sacerdotem esse magnum, ad quem dicitur. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Mel-
Esaiæ 9. chisedech, qui quoniā per se videri non potest, á Domino prophetæ ostenditur, stans corā angelo Domini, quem voluit magni consilij esse angelū, non quod alter & alter sit, vt duas personas recipiamus in filio, sed quod vnus atque idem & quasi homo sordidatus ostenditur, & quasi angelus mediator Dei, & hominum apparere dicatur. Iuxta hunc sensum, hoc (ait) videtur esse difficile, quod Iesu ab angelo dicitur, si ambulauerit in vijs Domini, & eius præcepta seruauerit, ipse quoque iudicet domū eius, & custodiat atria illius, & det ei Dominus ambulantes de his qui assistūt

In visione, non substātia, sed imago rei apparet.

ei. Nos veró postremi non ab re miramur, si inter doctores scrupulosa vnquam fuit concertatio, pro re huiusmodi, cum visio sit noctis, quia sic incepit. Vidi per noctem, &c. In visionibus nanque non ipsa persona siue substantia cuiuscunque, sed similitudo siue imago personæ, vel substātiæ solet apparere, siue hominis, siue alterius cuiuslibet rei, præter spirituales substātias, vt sunt
Danie. 7. angeli. Itaque sicut in hac ipsa visione quatuor cornua, & sicut in visione Danielis quatuor bestiæ, non ipsa quatuor regna, sed quatuor regnorum quædam imagines fuère: ita hic Iesus, neque substantia Domini nostri Iesu Christi, qui secundum hominem nondum existebat, neque ille Iesus filius Iosedech illius temporis pontifex erat, qui cum homo esset & corpus, quomodo in visu noctis apparere poterat? Imago erat hominis, quæ videbatur, quædam similitudo duntaxat sufficiens ministerio prophetico, ad significanda illa, quæ de Domino nostro Iesu Christo iam tunc significari tempus vel ratio postulabat. Quód si quærat quis, cur in ea similitudine potius quàm in alia significari hic placuerit? scire debet, quia cunctos ferè sanctos & probos antiquorum temporum viros, qui venturo regno Dei proprio labore aliquid contulerunt, Spiritus sanctus eiusdem regni Dei mysterijs sic honorauit, vt aliquem qualemcunque, singuli proferrent similitudinem regis, regni Dei Domini nostri Iesu Christi. Hinc est quod in illis hominibus sanctis, tanta conquisita & inuenta sunt á sanctis doctoribus gesta vel dicta in typum eiusdem Domini, qualium de præcipuis fuère Isaac, Ioseph, & Dauid, & Salomon, quamdiu in sapientia vigilauit. Isti duo Zorobabel filius Zalathiel, & Iesus filius Iosedech, multum in hac parte omni mundo profuerunt, siue contulerunt, quia videlicet in reuersione de Babylonia principes extiterunt, templumque fundauerunt & perfecerunt, loco vel genti recuperandæ studentes, vnde salus veniret,
Iohan. 4. quia salus ex Iudæis est. Honorauit igitur eos Spiritus sanctus, vt in nominibus vel figuris eorum, venturi Christi mysteria significarentur, pro eo quod eius aduentu, vel regno labor et opus eorum famulabatur. His autem præmissis, nunc præsentia visionis dicta vel acta ordine persequamur. [Et ostendit mihi Iesum sacerdotem magnum stantem coram angelo Domini, & Satan stabat à dextris eius, vt aduersaretur ei.] Quid illud significauerit, in eadem visione innuitur his verbis. Audi Iesus sacerdos magne, tu & amici tui qui habitant coram te, quia viri portendentes sunt. Ecce enim ego adduco seruum meum orientem, &c. Itaque Iesus ille, quem vel citius speciem siue imaginem videbat in nocte, stantem coram angelo Domini, portentum fuit serui

Christus, dicitur seruus Domini.

Philip. 2. Dei, serui (inquam) illius nomine orientis, qui cum in forma Dei esset, propter nos semetipsum exinaniuit, formā serui accipiens, vnde & rectè dicitur seruus Domini, quia propter nos seruiuit,
Psal. 8. & obediens fuit vsque ad mortem, mortem autem crucis. In illa forma serui stare habebat sacerdos magnus coram angelo Domini. Minuisti enim (ait) eum paulominus ab angelis. Mino-
Lucæ 22. ritatem illam hæc dictio pulchrè innuit, stantem corā angelo Domini, pulchrius autem & venerabilius illud in euangelio, quod cum factus in agonia prolixius oraret & sudaret sudorem sanguineum, apparuit illi angelus de cælo confortans eum, maior vtique minorem, vtpote nun-
Iohan. 14. quam moriturus, continuó moriturum. Quod in illo visu Satan stabat à dextris Iesu vt aduersaretur ei, hoc est, quod talis iste seruus de semetipso dixit. Venit enim princeps mundi huius, subauditur, quærens in me suum aliquid. Stabat vt aduersaretur, nec tamen dictum est, quod aduersatus sit ei, vel aduersari potuerit, quia videlicet sic futurum erat, vt ad ipsum quidem veniret princeps mundi, sed in me (inquit) non habet quicquam. Stabat, nō à sinistris, sed à dextris, quia videlicet sic futurum erat, vt in isto nihil sinistrum, sed totum dextrum, id est, nihil malum, sed totum esse bonum. Itaque stabat à dextris, quia nulla erant sinistra, videlicet hoc intendens,
Matth. 12. 27. vt de dextris faceret sinistra, vt peruerteret quæ dixerat, quæ fecerat bona, sicut narrat euangelica veritatis eius scriptura. Accusabatur enim tanquam malefactor, cum esset benefactor. Sic
Iob 1. olim idem Satan stabat à dextris Iob, vt peruerteret eius bona, cum diceret. Nunquid frustra Iob
Increpare Satanam. timet Deum? &c. [Et dixit Dominus ad Satan, increpet Dominus in te Satan, & increpet Dominus in te qui elegit Hierusalem.] Cur non dixit, vade Satan, siue desine aduersari Satan? Vi-
Iacobi 5. delicet, quia multum profuturus erat, sic aduersando Satan, non solùm vt exemplum patientiæ

esset

esset nobis, ad quod informamur, dicente Iacobo Apostolo, patientiam Iob audistis, et finem Do
mini vidistis. veruntamen vt mundum redimeret illa patientia saluatoris, illa passio redempto-
ris. Igitur increpet (ait Dominus) in te Satan, id est, assistas quidem, sed non vsque ad plenam vo-
luntatem tuam. Nimirum & illud erat increpare, quod dixit pro beato Iob. Ecce in manu tua
est, veruntamen animam illi serua. Similiter pro isto dictum sit ab omni potentia, caro in manu
aduersariorum sit, quos tu inflammas, veruntamen animam illius in inferno non detineas, caro
in sepulchro corruptionem non videat, hoc dixit Dominus, increpet Dominus, & increpet Do-
minus, sicque ab vna persona, duæ personæ Domini ad increpandum inuitantur, quia videlicet vi- Hebræ. 9.
ctoriam Dominicæ passionis, quæ magna est increpatio diaboli, trinitas operata est vnus Deus. Christus
Pater namque calicem illum filio dedit, & filius per Spiritum sanctum (ait Apostolus) semetipsum torris de
" obtulit. [Nunquid non iste torris est erutus de igne? & Iesus erat indutus vestibus sordidis.] Et igne.
secundũ hanc illius visionis similitudinẽ Dominus Iesus torris erutus de igne fuit, siue quia in Actorũ 2.
mundo hoc magno vtique camino & grãdi officina peccati peccatum euasit, peccatum non fecit,
neque ex conceptione contraxit, siue quia cum descẽdisset ad infernum, impossibile fuit illum ab Esaiæ 53.
eo teneri, & indutus erat quidem vestimentis sordidis, veruntamen non suis, sed alienis. Nam Malach. 2.
Dominus posuit in eo iniquitatem omnium nostrũ, & Esaias transfigurans in se (inquam) æsti-
mationem impiorum, & nos (inquit) reputauimus eum quasi leprosum & percussum à Deo, &
humiliatum. Itaque fuerit quidem Iesus ille homo temporis illius sordidatus peccatis suis, quoniã
vxorem alienam, vel sicut Malachias ait, filiam duxerat Dei alieni. Christus autem Iesus, qui in
illa nocte per imaginem significabatur illius Iesu, non suis, sed alienis peccatis, indutus erat ve-
" stibus sordidis. [Et stabat ante faciem angeli, qui respondit, & ait ad eos, qui stabant corã se,
" dicens. Auferte vestimenta sordida ab eo.] Hoc dixit angelus Domini, authoritate vel imperio
loquentis in se Domini, licet non interposuerit, quod postmodum interposuit idem angelus Do
mini, hæc dicit Dominus exercituum, si in vijs meis ambulaueritis, &c. Qui porrò erant, qui Infra 4.
stabant ante faciem angeli, imò ante faciem Domini, in angelo siue per angelũ loquentis? Non
enim qualescunque erant, vel sunt reuera magni, quorum officij est auferre vestimenta sordida,
auferre iniquitates & peccata. Inferius in hac visione duæ oliuæ (inquit) super candelabrum, vna
à dextris lampadis, & vna à sinistris eius, & dixi. Quid sunt duæ oliuæ istæ? Et rursus. Quid sunt
duæ spicæ oliuarum, quæ sunt iuxta duo rostra aurea? Ita secundo interogatus angelus, isti sunt
(ait) duo filij olei, qui assistunt Dominatori vniuersæ terræ. Eosdem duos filios olei intelligimus
hic stare coram angelo loquente vel agente in persona Domini, & de istis, quinam sint, oppor- Abstulit à
tunius in illo loco pro posse dicendum est, hoc tãtùm in præsenti dixerim, quòd vestimenta sor- te iniquita
dida, quæ nostræ iniquitates erant, ablatæ sunt à Domino Iesu in passione sua per Spiritum san- tem tuam.
" ctum qui est remissio peccatorum, & diuersarum distributor gratiarum. Vnde & protinus dixit
ad eum. [Ecce abstuli à te iniquitatem tuam, & indui te mutatorijs.] Iniquitatem tuam eum
dixit, simul attendere conuenit, quod postmodum velut exponemus, quid ista significent, cum
dixisset. Ecce ego adducam seruum meum orientem, &c. Ita conclusit, & auferam iniquitatem
terræ illius in die vna. Ergo abstuli à te iniquitatem tuam, id est, iniquitatem terræ tuæ, iniqui-
tatem ecclesiæ tuæ peccata omnium credentium in te, & indui te, id est, eosdem tuos mutatorijs,
quia videlicet ab iniquitate tibi emundati, diuersis ornabuntur charismatum donis, & quod
" multum ad Dei gloriam spectat, vbi abundauit iniquitas, superabundauit gratia. [Et dixit. Po- Roma 5.
" nite cidarim mundam super caput eius, & posuerunt cidarim mundam super caput eius, & in-
" duerunt eum vestibus.] Hoc est, quod nunc videmus (vt ait Apostolus) Dominum Iesum Chri-
stum propter passionem mortis gloria et honore coronatũ. Cidaris, id est, pileus siue mitra pon- Hebr. 2.
tificalis, cui superponebatur lamina in fronte pontificis, habens scriptum tetragrammaton in-
effabile nomẽ Domini, coronam significat gloriæ & honoris in capite Domini nostri Iesu Chri-
sti, qui factus est obediens vsque ad mortem crucis, propter quod & Deus illum exaltauit, & do- Philip. 2.
nauit illi nomen, quod est super omne nomen. Et vestes de quibus ait, & induerunt eum vesti-
bus, dona illa sunt de quibus iam dictum est, quæ dantur ecclesiæ eius, quæ est corpus eius. Vnde Psal. 67.
(sicut iuxta aliam translationem legimus) ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem,
dedit dona hominibus, ita nihilominus veraciter psallimus, accepisti dona in hominibus, quia
videlicet propter vnitatem personæ capitis & corporis, ipsius & ecclesiæ, ipse accepit in nobis
dona quæcunque accipimus, cum ipse det vt verè Deus. Quæ hactenus in visione ostensa sunt, pro
pter quid ostensa sint sequentibus verbis ipse angelus aliquantisper declarabit his ad ipsum Ie-
" sum præmissis. Hic dicit Dominus exercituum. Si in vijs meis ambulaueris, & custodiam meam
" custodieris, tu quoque iudicabis domum meam, & custodies atria mea, & dabo tibi de his am-
" bulantes qui nunc hic assistunt.] Hæc enim ad illum hominem Iesum esse dicta, rectè intelligi-
mus absque vlla significationis vel mysterij clausura, quod ex eo vel maximè constat, quod præ-
misso, si in vijs meis ambulaueris, ita personam vel causam illius hominis determinat, tu quoque
iudicabis domum meam, & custodies atria mea. Cum enim dicit tu quoque facis, innuit ea quæ

præmissa sunt, & quæ sequentur de alio dicta, propter alium esse facta vel ostensa. Et rectè tali
1. Esdræ 10. homini sub conditione siue conditionali modo locutionis, dicendo. si in vijs meis ambulaueris,
Malach. 2. promittuntur iudicare domum Domini, sicut iam dictum est, ducendo alienigenam contra præ
ceptum legis Domini, sacerdos, cuius labiorum est custodire scientiam, cuius ex ore legem re-
quirũt, eo quòd sit angelus Domini exercituũ. Et cum dicit. Tu quoq; iudicabis domum meam,
subintelligendum est aliter & felicius, siue meliori fine quàm Heli, qui de sella cecidit, & caden-
do dignitatem iudicarij perdidit honoris. Et illius quidem principatus temporalis & custodia
transitoria designatur, dicendo. & dabo tibi de his ambulantes, qui nunc hic assistunt. Illius aũt
de quo vel propter quem præcedentia dicta, & sequentia dicenda sunt. Principatus æternus, &
1. Reg. 4. custodia sempiterna est, principatus & custodia præteritorum, & præsentium, atq; futurorum,
quem & designat, ita subiungens. [Audi Iesu, sacerdos magne, tu & amici tui, qui habitant co- »
ram te, quia viri portendentes sunt. Ecce enim ego adducam seruum meum orientem.] Ac si- »
dicat. Cum acceperis narrationem visionis eius, propheta narrante, Iesu sacerdos magne, tu &
amici tui, qui habitant coram te, quorum imagines videt in nocte, & audit quæ dicuntur in te.
audi & cognosce quia viri portendentes sunt, id est, quia visio quam videt circa te & amicos
tuos, portentum est futurorum, quæ sine dubio magna erunt. Ecce enim ego adducam seruum
meum orientem, & illius adductionem portendis tu in hac visione ostensus, & amici tui tecũ.
Iohan. 15. Sicut amici tui in hac visione coram te habitãtes, visi sunt, ita coram illo quem adducam oriente
seruo meo, multi facti ex inimicis amici habitabũt, quibus ipse dicturus est in ipso articulo, quo
Satan stabat à dexteris eius, sicut hic portenditur. Iam non dicam vos seruos, sed amicos meos,
& maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animã suam ponat quis pro amicis suis, vos amici
mei estis. Hic inde oriens dicitur, quia lux vera est, quæ illuminat omnẽ hominem venientem
Philip. 2. in hunc mundum. & inde seruus. quia semetipsum exinaniuit, formam serui accipiẽs. Cum hæc
diceret, videbatur quoque lapis coram Iesu. [Super lapidem vnum septem oculi sunt. Ecce ego, »
dabo sculpturam eius dicit Dominus exercituum, & auferam iniquitatẽ terræ illius in die vna.] »
Christus Lapidem esse Dominum Iesum Christum, lapidem summum angularem electũ in fundamento
lapis super fundatum, et per septem oculos, qui super hunc vnum lapidem sunt, septem esse spiritus Dei, qui
quem septẽ super eum requieuerunt, ferè nulli est aut esse debet incognitum. Non enim huic ad mensuram
oculi. dedit Deus spiritum, & in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Hic lapis ab
hominibus reprobatus est, à Deo autẽ electus & honorificatus est. Quomodo ab hominibus re-
Esaiæ 11. probatus est? Eiectus extra portam in ligno suspensus est, vt maledictum legis existeret, quia
Actorũ 4. lex dicit, maledictus à Deo est, qui pendet in ligno. Hæc erat ædificantium reprobatio. Sed ecce
1. Petri 2. Hebræ. 13. ego (inquit) cælabo sculpturam eius, & auferam iniquitatem terræ illius in die vna. Et est sen-
Deute. 21. sus. Istum lapidem clauis crucis, & lancea militis faciam vulnerari, & in illius passione auferam
Psal. 117. iniquitatem terræ in die vna, de qua scriptum est. Hæc est dies quam fecit Dominus, exultemus
& lætemur in ea. [In die illa vocabit vir amicũ suum subter vineam, & subter ficum.] A tempore »
enim Dominicæ passionis cœpit annunciari euangelium, quod est vocari subter vineam, & spi-
ritualiter lex intelligi, quod est vocari subter ficum, Spiritu sancto reuelante, quòd lex & pro-
CAP. IIII. phetæ Christi euangelio perhibeant testimonium. [Et reuersus est angelus qui loquebatur »
in me, & suscitauit me, quasi virum qui suscitatur de somno suo. Et dixit ad me. Quid tu vides? »
Et dixi. Vidi, & ecce candelabrum aureum totum, & lampas eius super caput ipsius, & septem »
lucernæ eius super illud, & septem infusoria lucernis quæ erant super caput illius, & duæ oliuæ »
super illud, vna à dextris lampadis, & vna à sinistris eius, & respondi, aio ad angelum, qui loque »
batur in me, dicens. Quid sunt hæc Domine mi? Et respondit angelus, qui loquebatur in me, & »
dixit ad me. Nunquid nescis quid sunt hæc? Et dixi. Non Domine mi. Et respondit, & ait ad me, »
dicens. Hoc est verbum Domini ad Zorobabel dicens. Non in exercitu, nec in robore, sed in spi- »
ritu meo dicit Dominus exercituum.] Sicut in præcedentibus humilitatem passionis, in qua mi- »
noratus fuit paulominus ab angelis, ita in præsentibus gloriam intelligimus resurrectionis eius-
Iohan 17. dem Domini nostri Iesu Christi, in qua gloria & honore coronatus est, et cõstitutus super opera
Christus manuum patris, clarificatus claritate apud Deum, quam habuit priusquam mundus esset apud
candelabrũ ipsum. Quid enim est candelabrum aureum totum, & lampas eius super caput ipsius, nisi Chri-
aureum. stus ipse, decus & lumen omnium angelorum & hominum, lampade suæ diuinitatis, quæ ex vir-
tute suæ resurrectionis mundo innotuit, illuminans quæ in tenebris sunt vel fuerunt? Vnde no-
tandum pariter & admirandum, quia postquam visus est Iesus vestibus sordidis indutus, eisq;
ablatis. Ecce (inquit Dominus) abstuli iniquitatem tuam, & iterum de eodem, & auferã iniqui-
tatem terræ illius in die vna, reuersus dicitur angelus esse & suscitasse prophetam, quasi virum
qui suscitatur de somno. Sic enim futurum erat, & sic factum est, quia postquam ablata est ini-
Cant. 3. quitas terræ Domini Iesu, quæ est ecclesia eius, in die vna, in die desponsionis eius, in die lætitiæ
Iohan. 19. cordis eius, quando lancea militis patefacto latere eius exiuit sanguis & aqua, vt iam vltra
Esaiæ 53. non essent sordida vestimenta eius, quæ sordes erant iniquitates omnium nostrum (vt supra iam
diximus)

diximus(ipse triduo dormiuit in sepulchro, & tertia die suscitatus est de somno suo. Vnde sig-
nanter propheta dixit. Suscitauit me quasi virum, qui suscitatus est de somno suo, per hoc in- Psal. 21.
nueni in se præfiguratum, quòd vir ille Dominus Iesus suscitandus esset de mortis suæ somno. Matth. 27.
Sed & reuersio angeli quam dicit, & reuersus est angelus qui loquebatur in me, designat eum
ad tempus recessisse, videlicet in signum illius recessionis quam declamabat vir ille, dum dice-
ret, Deus meus Deus meus, vt quid dereli quisti me. Igitur, vidi(inquit)& ecce candelabrum au
reum totum, & nos videmus Dominum Iesum glorificatum, & mundum gloria resurrectionis
eius illuminatum. Et ante passionem illius, caput illius dilecti, id est, diuinitas eius aurum erat
optimum. sed corpus eius, cum passibile & mortale esset, nondum erat aurũ. Ergo candelabrum
nondum erat aurum totum, quia corpus pro conditione mortali erat subobscurum, & minus
quàm nunc est gloriosum. Lampas eius super caput ipsius, & septem lucernæ eius super il- Quid lampas vna, & lucernæ septem.
lud requiescens, super ipsum est Spiritus sanctus, ex quo resurrexit ipse, magis in eo manifestius,
quia videlicet spiritus, quia vnus est, lampas vna dicitur, & quia septiformis est, quia septẽ eius
dona sunt, septem lucernæ dicuntur. Lucernæ & infusoria, id est, vascula in quibus oleum est,
quod infunditur in lucernas, eadem significant, septem dona spiritus. hac sola differentia qua id
quod efficitur ab efficiente distat. Sicuе enim singula infusoria, singulas alunt lucernas, ita sin-
guli spiritus propria quædam efficiunt opera, de quibus hi qui Spiritum sanctum acceperũt sua
mensura clara fiunt, vt videant homines, & bono exemplo ædificati glorificent Deum. Duæ
oliuæ, oliuæ super candelabrum vna à dextris lampadis, & vna à sinistris quid sunt? Denique &
propheta hoc, &c. inquisiuit, & respondi (inquit) & aio ad angelum, qui loquebatur in me, di-
cens. Quid sunt hæc Domine mi? Qui cum respondisset, & dixisset. Nunquid nescis, quid sunt
hæc, & ille dixisset. Non Domine mi, & inter hæc paratus ad audiendum, sine dubio redderetur
attentior ad intelligendum, tandem hoc est, ait, Verbum Domini ad Zorobabel, dicens. Non in
exercitu, nec in robore, sed in spiritu meo dicit Dominus exercituum. Et hoc responso potuit
quidem, quamuis bene responsum fuisset, potuit (inquã) intelligere, quoniam propheticam ad
intelligendum gratiam habebat, quid esset candelabrum, quid lampas eius super caput ipsius,
quid septem lucernæ septemq́ infusoria lucernis, quæ erãt super caput ipsius. Veruntamen non-
dum intellexit quid essent duæ oliuæ, vna à dextris lãpadis, & vna à sinistris ipsius. Et quid sibi
vult responsum huiusmodi, nõ in exercitu nec in robore, sed in spiritu meo dicit Dominus? Iam
quidem diximus candelabrum aureum, Dominum Iesum esse propter passionem mortis gloria
resurrectionis glorificatum, septemq́ lucernas super illud cum totidem infusorijs, eum qui ex-
tunc datus est sanctum septiformem spiritũ, qui nimirũ eatenus modo, scilicet in remissionem
peccatorum non dabatur. Vnde enim est illud? Nondum erat spiritus datus, quia Iesus non-
dum erat glorificatus. Sed quid sibi vult taliter ad Zorobabel dictum. Non in exercitu, nec in
robore, sed in spiritu meo. Breue dictum, magnæ rei suggerit intellectum. Sensus enim hic est. Iohan. 7.
Antequam iuxta præsentem visionem veniat Dominus habitare in medio tui, ô filia Sion, cu-
ius passione deleatur iniquitas terræ illius in die vna, sicut significatum est per hoc quod au-
ferri iussa sunt ab Iesu vestimenta sordida, quiq́ gloria resurrectionis, & ascensionis glorificatus
sanctum septiformem det spiritum, sicut significatur per cãdelabrum aureum tot lucernarum,
Antequam veniat (inquam) ille Dominus, probè & laudabiliter fecerint, quicunq́ habentes zæ-
lum eius cum exercitu, & cum robore ascenderunt, vel ascensuri sunt, ex aduerso stare pro do-
mo eius, vt fecerunt iudices Israel vt fecit fidelis Dauid, vt facturi sunt Machabæi. At vbi ve- Matth. 16.
nerit idem Dominus & clarificatus fuerit, vbi dixerit omnibus, quod vni dicturus est, conuerte
gladium in locum suum, iam non in exercitu, nec in robore subanditur, certabitis pro me, nec
enim erit necesse, dicit Dominus. Antequam ego venirem, agere in exercitu & in robore, tale
fuit, quale defendere arborem ne succidatur, de qua fructus speratur vitæ æternæ. Agebat enim
diabolus per impios homines, quatenus gens illa non esset, de qua promissum fuerat patribus
quod ego eram accepturus. Natus sum, & idcirco non iam in exercitu, nec in robore, sed in spi-
ritu meo, quia iam non contra homines, sed tantummodo contra diabolum certamen neces-
sarium est, qui quoniam spiritus est, non in exercitu nec in robore, sed in spiritu meo debellan-
dus & superandus est. Idcirco sub nomine Zorobabel rectè ipsum Dominum intelligimus,
sicut in Aggæo plenius de eo dictum est. Nam illo tempore in ædificando exercitu & robore Aggæi 1.2.
vtebantur. Deniq; media pars iuuenum (ait Neemias) faciebant opus & media parata erat ad- Neem. 4.
bellum, & lanceæ & scuta, arcus, & loricæ, & principes post eos in omni domo Iuda ædifican-
tium in muro, & portantium onera, & impotentium vna manu sua faciebat opus. & altera te-
nebat gladium, Aedificantium enim vnusquisq; gladio accinctus erat renes, & ædificabant, &
clangebant buccina iuxtą me. Hæc de muris ciuitatis dicta sunt. Templum quoq; illud manu-
factum non sine aliquo robore hominum reædificatum est, cum regium esset positũ huiusmodi
decretum. Omnis homo qui hanc mutauerit iussionem, tollatur lignum de domo ipsius, & eri- 1. Esdræ 6.
gatur & configatur in eo, domus autem eius publicetur. Illud vnum omnino sine exercitu
& sine

& ſine robore in ſpiritu Domini factum eſt, quod princeps huius mundi foras eſt miſſus, in quē
protinus ita dicitur. [Quis tu mons magne coram Zorobabel in planum?] Mons quippe ma-
gnus monti Domini contrarius, mons importuoſus, mons naufragoſus diabolus eſt, qui in hoc
mundo principabatur, de quo ipſe Dominus. Venit enim princeps mundi huius, ſcilicet vt mihi
aduerſetur, ſecundum quod ſignificatum eſt ſupra, vbi Satan ſtabat à dextris Ieſu, vt aduerſare-
Iohan. 14. tur ei. Hoc eſt quod nunc dicitur. Quis tu coram Zorobabel, & dicendo quis tu, omnino neſci-
tur, quia totus reprobus eſt. Quodq́ ita ſubiungitur, in planum, poteſt ita intelligi. vt ſubaudia-
tur ſternere, & à tua ſuperbia deijcere. niſi quod ille nūquam eo modo in planum deſcendit, aut
deſcenſurus eſt. Ergo inde potius redarguitur, quòd contrà planum, id eſt, contra humilitatem
Domini noſtri quem intelligimus per Zorobabel (vt iam dictum eſt) ſteterit mons magnus &
fruſtra. quia in hoc plano, id eſt, in hoc miti & humili corde eſt Spiritus ſanctus, cui reſiſtere non
poteſt ſpiritus malignus. Sequitur. [Et educet lapidem primarium & exæquabit gratiam gra- »
tiæ eius.] Quis niſi ſpiritus meus, de quo dixeram, ego Dominus non in exercitu, nec in robore, »
ſed in ſpiritu meo. Quis inquam, niſi ſpiritus meus educet lapidem primarium, id eſt, mediato-
rem Dei & hominum Ieſum Chriſtum, lapidem vtiq; angularem & honorificatum, & exæqua-
Danie. 2. bit gratiam gratiæ eius. Educet eum, id eſt, creſcere faciet, vt iuxta propheticum, quod Daniel
Roma. 8. expoſuit regi, ſomnium, fiat mons magnus, & impleat vniuerſum orbē terrarū. Gratiam quoq;
1. Cor. 4. exæquabit gratiæ eius, ita videlicet, vt non ſit ſolus, ſed ſit primogenitus in multis fratribus.
Nam hæc eſt gratia quam ſecundum hominem accepit Dominus Ieſus, quod vocatur & eſt Dei
1. Iohan. 3. filius. Quid enim habet quod non accepit, etiam in vnigenito, noſtra natura? Ergo gratiam in-
quit exæquabit Spiritus ſanctus gratiæ eius, id eſt, multos faciet fratres, & cohæredes eius, hinc
eſt illud. Videte qualem gratiam donauit nobis Deus, vt filij Dei nominemur & ſimus. Verunta-
men licet in hoc gratia, quam dedit nobis Deus, exæquata ſit gratiæ eius, non tamen omni mo-
do æquales ſumus aut erimus, quia videlicet ille ſolus natura filius. nos autem omnes adoptio-
ne filij Dei nominamur & ſumus. Magna quidem diſtantia eſt. ſed quid dum modò filij & cohæ-
redes vnici & vnigeniti ſumus? [Et factum eſt verbum Domini ad me, dicens. Manus Zoroba- »
bel fundauerunt domum iſtā, & manus Zorobabel perficiēt eam, & ſcieris quia Dominus exer- »
cituum miſit me ad vos. Quis enim deſpexit dies paruos, & lætabuntur & videbunt lapidem »
ſtanneum in manu Zorobabel. Septem iſti oculi Domini qui diſcurrunt in vniuerſam terram.] »
Nondum de toto ornatu candelabri reſponderat angelus interroganti, imò & poſtmodum in-
terrogauit, ſicut poſt hæc ſequitur. Quid ſunt duæ oliuæ iſtæ ad dexteram candelabri, & ſini-
ſtram eius. itemq; ſecundò. Quid ſunt duo ſpicæ oliuarum, quæ ſunt iuxta duo roſtra aurea. Er-
go & hoc quod nunc interſeritur, & factum eſt verbum Domini, ad rationes eiuſdem pertinet
candelabri, maximè quia lapidem ſtanneum videbunt, vt in manu Zorobabel, ſtatimque ſub-
iungit. Septem iſti oculi Domini, qui diſcurrunt in vniuerſam terrā. Deniq; & hæc & illud quod
præmiſſum eſt ducet lapidem primarium, & exæquabit gratiam gratiæ eius, prohibent nos &
increpant ne iſtud medium. manus Zorobabel fundauerunt domum iſtam, & manus eius perfi-
cient eam, eo tantummodo ſenſu accipiamus, quo pueris illius temporis blanditur, quique hu-
Senſus lite- iuſmodi eſt. Domum iſtam manufactam, quam in metu et cum retardatione ædificare cœpiſtis,
ralis de tē- impedientibus aduerſarijs in breui completam videbitis, ita vt ex ipſa velocitate operis ſcire
pli ædifica- debeatis, quod Dominus exercituū miſerit me ad vos. Scire (inquā) debebitis, per hoc. Quis enim
tione. deſpexit dies paruos? quod eſt dicere. Cui nō mirum viſum eſt, aliquando grandè opus fieri intra
dies paruos ſiue paucos? Sunt autem pauci dies, ab anno ſecūdo Darij regis, à viceſima & quarta
vndecimi mēſis eiuſdē anni, qua videlicet die ego loquor vobis in verbo Domini, vſq; ad tertiū
diem menſis Adar huius anni, ſcilicet qui ſextus eſt Darij regis. Nimirū pauci dies ad tantū opus,
videlicet tantum quatuor anni cōputantur, & tam paucis diebus opus illud completū fuiſſe ſcri-
1. Eſdræ 6. ptura Eſdræ teſtatur. Cum enim dixiſſet. Seniores aūt Iudæorū ædificabāt & proſperabātur iu-
xta prophetiā Aggæi prophetæ, & Zachariæ filij Addo, ita ſubiuxit. Et compleuerunt domū Dei
iſtam vſq; ad diem tertiū menſis Adar, qui eſt annus Sextus Darij regis. Bene ergo cum dixiſſet,
Et ſcietis quia Dominus exercituum miſit me ad vos, dignam ſtatim rationem cum acri interro-
gatione ſubiunxit, dicendo. Quis enim deſpexit dies paruos, id eſt, quis tantā velocitatem tanti
Senſus my- operis non accipiat pro teſtimonio ſiue experimento, quòd Dominus miſerit me ad ad vos? Ad
ſticus de quid aūt illam dierū paucitatem ſcire nobis valet, niſi ad illud quod ſupra puerilē ſenſum eſt, &
Chriſti tē- ſenes delectare debet, quia paruos dies, nec plures quàm communis creandi hominis natura po-
plo non ſtulabat, in formando templo dominici corporis non manufacto trāſiſſe manifeſtū eſt? Deniq;
manufacto & illa domus quatuor annis ædificata eſt, & iſtud propriū Dei templū nouē menſibus à conce-
ptione decurſus, naſcēdo in hāc lucē eductū eſt. Non tamē huic contrariū eſt illud, quod in Euā-
Iohan. 2. gelio Iudæi contra Dominū dicunt, quadraginta & ſex annis ædificatū eſt templū hoc, quia vi-
delicet illi rancore ex inuidia ſæuiētes, quia dixerat, ſoluite tēplū hoc, et ego in triduo excitabo
illud, nō ſolūm tempus quo templū ædificatū eſt, ſed impedimentorū quoq; & dilationis annos
compu-

computauerunt,quibus opus, ne fieret ab edicto Cyri regis, vsque ad secundum Darij annum,
impeditum & dilatum est. Et vt magis amplectamur quod dixit. Et scietis, quia Dominus exer
cituum misit me ad vos. quis enim despexit dies paruos? sciendum, quia non plures quàm toti-
dem,id est,nouem generationes transituræ erant inter Zorobabel, cuius tempore prophetauit
iste,& Ioseph virum Mariæ. Zorobabel quippe genuit Abiud, Abiud genuit Eliachim, Elia- Nouem generationes
chim genuit Azor, Azor genuit Sadoch, Sadoch Achim, Achim Eliud,Eliud,Eleazar, Eleazar inter Zorobabel & Io
Mathan,Mathan Iacob. & post hunc illa non manufacta domus Domini fundata est in vtero, seph virum Mariæ.
& ex vtero virginis, habentis, sed non cognoscentis, virum Ioseph. Quis despexit aut despicere
debuit dies tam paruos, verbi gratia, vt diceret, in tempora longa fiet istud. Tunc vtique qui fi-
deles erunt,qui redemptionem Israel expectabunt,scientes experimento, quòd Dominus exer-
cituum miserit me,& hæc reuera loquutus fuerit per me, lætabuntur (ait) & videbunt lapidem
stanneum,in manu Zorobabel, id est,Christum natum de stirpe Zorobabel. Quare autem dixit
lapidem stanneum,& non potius aureum lapidẽ siue Chrysolitum,aut vt supra iam dixit,can-
delabrum aureum? Ad hæc, hoc sciendum,quia gloria humanitatis Christi vsque ad passionem
mortis longè minor extitit,quàm esse cœpit ex virtute resurrectionis. Erat quidem etiam ante
passionem habitans in illo omnis plenitudo diuinitatis,manebatq; & requiescebat super eum Coloss. 2.
spiritus septiformis. Vnde & ita super lapidẽ stanneum,septem oculos Domini,sicut super can- Esaiæ 11.
delabrum aureum,septem lucernas se vidisse dixit,sed quanto preciosius stanno aurum,quanto
lapide stanneo candelabrum aureum, tanto gloriosior est post resurrectionem quàm fuit ante
passionem humanitas eiusdem mediatoris Dei & hominum. Sequitur. [Et respondi,& dixi ad
eum. Quid sunt duæ oliuæ istæ ad dexteram candelabri & sinistram eius? Et respondi se
cundò,& dixi ad eum. Quid sunt duæ spicæ oliuarum, quæ sunt iuxta duo rostra aurea, in qui-
bus sunt suffusoria ex auro? & ait ad me,dicens. Nunquid nescitis, quid sunt hæc? Et dixi. Non
Domine mi,& dixit. Isti sunt duo filij olei,qui assistunt Dominatori vniuersæ terræ.] Valde at-
tenta & studiosa percunctatio vix breuem responsionem accepit, quæ & si prophetæ intelligi-
bilis fuit,vtpote iam intelligentiæ donum habenti,nihilo minus clausum illius temporis homi- Duæ oliuæ
nibus sensum continuit,quàm si nihil responsum fuisset ei. Sed & hodieq; sensus eiusdem respon duo data
sionis multis dubius & incertus est, ita vt alij duas oliuas Mosen & Heliã significare velint,alij spiritus sancti.
legem & euangelium in dextra,lex in sinistra sit. Nos autem postremi quid dicemus,si nec illud,
nec illud sufficit? Nimirum quoniam in septẽ lucernis super candelabrum aureũ significationis
Spiritus sancti,quem cum patre Deo filius Deus glorificatus, & propter passionem mortis glo-
ria & honore coronatus dedit,& tantæ dignitates duæ oliuæ sunt, vt stent iuxta duo rostra au-
rea candelabri,vnam ad dexteram & vnam candelabri siue lampadis arbitramur nihil dignius,
nihil intelligi posse conuenientius,quàm duo data eiusdem Spiritus sancti. Bis nanq; datus est
Spiritus. Primò,in remissionem peccatorum per passionem Domini nostri Iesu Christi. Secundò
in diuisiones gratiarum per gloriam eiusdẽ Iesu Christi resurrectione & ascensione glorificati,
& sedentis ad dexteram maiestatis in excelsis. Vna oliua à sinistris,& vna à dexteris candelabri.
quia videlicet datum primum, quod est in remissionem peccatorum ab humilitate passionis,
secundum quod est in diuisione gratiarum à gloria paterni consessus,credentibus in ipsum pro-
uenit. Hæc sunt duo rostra aurea, videlicet, adoranda passionis humilitas, & prædicanda exal- Duo rostra
tationis gloria,iuxta quæ videntur stantes duæ oliuæ, quia videlicet vbi passus & mortuus est, aurea.
ibi expectantibus se remissionem peccatorum cõtulit defunctis & viuis. vnde & mox vbi post Iohan. 20.
mortem in medio discipulorum suorum rediuiuus stetit, & dixit eis. Accipite Spiritum sanctũ, Acto. 2.
quorum remiseritis peccata remittuntur eis. Et exinde quinquagesimo die vbi sedet ad dexte-
ram patris,inde diuisiones gratiarum dedit Apostolis quas & significabant dispertitæ linguæ,
quæ apparuérunt illis tanquam ignis. Istæ sunt ergo (inquit) duo filij olei,id est, duo data Spiri-
tus sancti siue duo effectus omnipotentis eius gratiæ,qui assistunt dominatori vniuersæ terræ,
quia semper promptum & paratũ est vni Deo patri,& filio,& spiritui sancto, remissionem pec
catorum,& insuper quamlibet diuisiuam gratiam dare, & prout vult distribuere. [Et conuer- CAP. V.
sus sum,& leuaui oculos meos,& vidi,& ecce volumen volans, & dixit. Quid tu vides? & dixi.
Ecce ego video volumen volans. Longitudo eius viginti cubitorum, & latitudo eius decem cu-
bitorum,& dixit ad me. Hæc est maledictio quæ egredietur super faciem omnis terræ,quia om-
nis fur, sicut scriptum est, iudicabitur,& omnis iurans ex hoc similiter iudicabitur. Educam
illum dicit Dominus exercituum, & veniet ad domum furis, & ad domum iurantis in nomine
meo mendaciter. Et commorabitur in medio domus eius, & consumet eum, & ligna eius, & la-
pides eius.] Hoc futurum erat vt post illa quæ hactenus in hac visione significata sunt,scilicet
post incarnationem,passionem,resurrectionem,& ascensionem Domini Iesu, dato spiritu,præ-
dicantibus Apostolis Iudæi non crederent,imò etprædicatores euangelij persequerentur et occi
derent,atq; proinde venirent super eos omnes maledictiones legis, quas Moses in Deuterono Deute. 28.
mio scripsit,quæ sunt huiusmodi. Maledictus eris in ciuitate, maledictus in agro, maledictum

hoste.

horreum tuum, maledictæ reliquiæ tuæ, maledictus fructus ventris tui, &c. Rectè ergo & secun-
dum rerum gerendarum ordinem; Postquam dixit Dominus, ecce venio & habitabo in medio
tui. Postquam ablatis vestimẽtis sordidis, Iesus indutus est mutatorijs. Postquam candelabrum
aureum stetit cum septem lucernis, & duabus oliuis siue oliuarum spicis, quæ sunt duo filij olei,
id est, duo de quibus iam dictum, data benedictiones, cernitur volumen volans, & hæc est ma-
Psal. 108. ledictio, inquit, & educam illud & veniet ad domum furis, & ad domũ iurantis in nomine meo
Ibidem. mendaciter. Dilexit enim maledictionem & veniet ei, & noluit benedictionem & elongabitur
ab eo. Volatus voluminis, cursum velociter aduenientis significat maledictionis, quia videlicet
sicut Psalmista dixerat. In generatione vna deleatur nomen eius, ita futurum erat, & ita factum
Longitudo & latitudo voluminis. est, vt vltra quadraginta annos maledictio, id est, vindicta super populum Iudaicum non differ-
retur. Longitudo voluminis, id est maledictionis. æternitas est damnationis, & latitudo eius,
temporalitas tribulationis. Nam & in præsenti & futuro seculo damnati sunt increduli Iudæi
in vindictam sanguinis Domini Iesu & prophetarum eius. Et latitudo quidem maledictionis de-
cem cubitorum est, quia videlicet temporalis tribulatio, qua ceciderunt in ore gladij, & captiui
ducti sunt in omnes gentes, decalogi, quod præuaricati sunt, iusta vindicta est. Porrò longitu-
do eiusdem maledictionis viginti cubitorum, id est, dupla est, quia nimirum æterna damnatio
non solùm corpus vt præsens tribulatio continget, sed & corpus & animam gehennali igne pu-
niet. Hæc igitur est maledictio (inquit) quæ egreditur super faciem omnis terræ. & profectò pri-
mùm terræ Iudaicæ, Ira enim & indignatio, & tribulatio, & angustia in omnem animam ho-
Roma. 2. minis Iudæi primùm et Græci. Et reuera prophetiæ præsentis ordo postulat, faciem omnis terræ
Super faciem omnis terræ scilicet Iudaicæ hic intelligi vniuersitatem terræ Iudaicæ quæ legem accepit, id est, non solam ciuitatem Hieru-
salem, sed & omnes ciuitates Iudææ, quia super omnem terram illam maledictio adueniuit, &
super omnem gentem illam effusa est. Vnde & adhuc subditur. Quia omnis fur, sicut ibi scriptũ
est, iudicabitur, & omnis iurans ex hoc similiter iudicabitur. Quomodo ibi scriptum est, scilicet
in volumine maledictionis? Præmisso, maledictus eris in ciuitate vsque, maledictus eris ingre-
Deute. 28. diens, & maledictus egrediens. Quantæ, quàm horribiles maledictionis sententiæ, nominatim
cursu continuo proferantur, volenti legere vel numerare promptum est. Triginta namque eiusmo-
Triginta maledictiones. di sententiæ, & pleræque ex ipsis declamatione imprecatoria depromptæ, quarũ prima est. mittet
Dominus super te famem & esuriem, tricesima, ipse erit in caput, & tu eris in caudam. Nam ver-
ba siue sententias esse maledictionis ipse confirmat, ita concludens, & venient super te omnes
Mysterium in triginta. maledictiones istæ, & persequentes apprehendent te donec intereas. Post hæc & alia similiter
ad maledictionem pertinentia declamat, non tamen imperantis modo, sed annunciantis & lo-
quentis more prophetico. Hæc idcirco dixerim, quia reuera nõ nihil habet considerationis, & ad-
miratione dignum, tot præscriptas fuisse sententias maledictionis, quod argenteos daturi erant
in pretium sanguinis Domini. In Psalmo quoque centesimooctauo, si diligenter cõputes, maledi-
ctiones totidem inuenies, quarũ prima, constitue super eum peccatorem, vltima est, & induãtur
sicut diploide confusione sua. Nónne propter hæc magis delectatus animus, numerum volumi-
nis qui est in longitudine, & numerum qui est in latitudine rectè coniungis & componis, vt sint
triginta cubiti magnitudinis voluminis, sicut sunt triginta sententiæ maledictionis, & triginta
argentei fuerunt, quos in precium sanguinis Domini fur ille, id est, cœtus Iudæorum dedit? De-
nique sicut longitudo & latitudo vnam magnitudinem faciunt, ita & decem qui sunt latitudinis
& viginti cubiti longitudinis rectè simul veniunt, & triginta fiunt. Et quis nesciat, quis dubitet
euenisse quod ait, quia omnis fur, sicut ibi scriptum est, iudicabitur: & omnis iurans ex hoc simi-
liter iudicabitur, educam illud & veniet ad domum furis, et ad domum iurantis in nomine meo
Domus furis templũ Iudæorum. mendaciter, & commorabitur in medio domus eius, & consumet eum, & ligna eius & lapides
eius? Quis nescit, quis non audit, quia sic omnino factum est? Venit enim volumen illud male-
dictionis ad domum furis, ad domum illam, quæ cum debuisset esse domus orationis, facta est
Matth. 21. spelunca latronum, & domus negotiationis, & ille fur qui hoc fecerat, et latrocinia sua in domo
Ibid. 26. illa periuro cumulabat, imò & ipsum Dei filiũ mendaciter, & in dolo adiurauerat, proloquente
Deute. 28. quodam. Adiuro te per Deum verũ, vt dicas nobis, si tu es Christus filius Dei benedicti? Omnis
eiusmodi fur & eiusmodi iurans siue adiurans, id est, tam populus quàm sacerdos iudicatus est,
sicut ibi scriptum est. omnino sicut scripsit Moses, & consumpsit eum, ligna eius & lapides eius,
ita vt flamma concremarentur ligna, & non remaneret lapis super lapidem de omni domo illa,
& non pertransiuit à populo illo volumen illud quod est maledictio, sed commorabitur adhuc
in medio eius. Sequitur. ¶ Et egressus est angelus qui loquebatur in me, & dixit ad me. Leua
oculos tuos & vide. Quid est hoc quod egreditur? & dixi. Quid nam est? et ait. Hæc est amphora
egrediens. Et dixit. Hic est oculus eorum in vniuersa terra. Et ecce talentum plumbi portabatur
& ecce mulier vna sedens in medio amphoræ, & dixit, Hæc est impietas. Et proiecit eam in me-
dio amphoræ, & misit massam plumbeam in os eius. Et leuaui oculos meos & vidi, & ecce duæ
mulieres egredientes, & spiritus in alis earum, & habebant alas quasi alas milui, & leuauerunt
ampho-

« amphoram inter terram & cælum. Et dixi ad angelum, qui loquebatur in me. Quo istæ deferunt « amphoram? Et dixit ad me, Vt ædificetur ei domus in terra Sennaar, & stabiliatur, & ponatur « ibi super basem suam.] Pars maxima, pars præcipua Iudaici sceleris, & pœnæ consequentis, miraculo mystico, mysterio mirabili designatur litera præsentis capituli. Dixerat in præcedentibus furem, dixerat mendaciter iurantem, sed de his duobus dictis, nondum habes scelerum illorum mensuram siue plenitudinem, quam ipse Dominus cognitam, imò præcognitam habens iamdudum, & vos, ait, implete mensuram patrum vestrorum. Mensura illa rectè hic intelligitur Matth. 23. præmonstrata per amphoram. Nam leuatis oculis suis ad videndum, & attentus factus ab interrogante oculo, quid est hoc quod egreditur, & ipse interrogans quid nam esset, audiuit. hæc est amphora egrediens, & hic est oculus eorum in vniuersa terra. Secundum ordinem hactenus in præsenti visione obseruatum, rectè, vt iam dictum est, illa intelligitur mensura patrum, qui prophetas occiderunt, quam cum impleuissent filij, occidendo ipsum prophetarum Dominum, lapidando siue occidendo, flagellando in synagogis suis, & persequendo de ciuitate in ciuitatem missos ad se prophetas euangelicos, & sapientes, & scribas iustum fuit vt veniret super eos omnis sanguis iustus, qui effusus est super terram à sanguine Abel iusti, quemadmodum ipse dixit, & ita factum est. Et notandum, quòd amphoram etiam oculum nuncupauit. hic est (inquiens) oculus eorum in vniuersa terra. Constat enim, & in vniuersa terra notum est, quia non per ignorantiam, sed per inuidiam Christum occidendo, & Apostolos eius persequendo, mensuram illam siue amphoram impleuerunt, & omnino scienter peccauerunt, & oculum in peccando apertum & videntem habuerunt. Nam si cæci essetis, ait, non haberetis peccatum, & alibi. Nunc autem & viderunt & oderunt, & me & patrem meum. Verè igitur hic est (ait) oculus eorum in vniuersa terra, quia videlicet peccatum eorum non effecit error siue ignorantia, sed oculus nequam, nequam, id est inuidia, & hoc auditum est in vniuersa terra. Sed & illud notandum, quod dicens, hæc est amphora addidit egrediens, quia profectò illa iniquitatis amphora diu versabatur intus, & in conuenticulis & secretis consultationibus, quomodo Iesum in sermone caperent, quomodo illum dolo tenerent & occiderent, & quod taliter diu tractauerunt, tandem longo circuitu pertractum, egressum est in publicū. Hinc est illud Psalmistæ, quod tam de traditore, quàm de omni inimicorum cœtu, quidixerunt. quando morietur & peribit nomen eius, rectè intelligitur, cor eius congregauit iniquitatem sibi, egrediebatur foras, & loquebatur in idipsum, aduersum me susurrabant omnes inimici mei, aduersum me cogitabant mala mihi, verbum iniquum constituerunt aduersum me. Nimirum sic agendo amphora intus versabatur, tunc autem egressa est, quando diffinito consilio, tanquam ad latronem exierunt cum gladijs & fustibus, & seditiosis clamoribus petierunt atque effecerunt vt crucifigeretur. Et ecce ait, talentum plumbi portabatur, & ecce mulier vna sedens in medio amphoræ, & dixit. Hæc est impietas, Talentum plumbi pondus est iudicij siue damnationis, magnum vtique & graue secundum magnitudinem & grauedinem irremissibilis delicti, id est, cordis impœnitentis. Nam huiusmodi delictum impietas est, cuius perseuerantiam quam hodièque videmus, sessio mulieris in medio amphoræ congruè significat. Sedens nanque nunc vsque patres impij in cathedra pestilentiæ blasphemantes, & filios suos Christum blasphemare docentes, atque hoc modo in medio amphoræ siue mensuræ impletæ mulier sedet, dum eis etiam in ore gladij cadentibus, & vbique gentium in captiuitatem dispersis, impietas sua placet. Proinde quid sequitur? Et proiecit eam in medio amphoræ, & misit massam plumbeam in os eius. Hoc post præsentem vitam & fit & fiet. Iam factum est, quod supra significabatur & dicebatur, vbi volumen volans propheta vidit, & hæc maledictio (inquit angelus) & educam illud, dicit Dominus exercituum, ad domum furis, & consumet eum, & ligna eius, & lapides eius. Hoc (inquam) iam factum est, quia templum illud exterminatum, & quæ erat ciuitas destructa est, sed magnitudo amphoræ & impietatis, quæ in medio sedet, exigit, vt hac vindicta simplici, iustitia Dei non cōtenta sit. Ergo & proiecit eam in medio amphoræ, & misit massam plumbeam in os eius, statimq; & leuaui (ait) oculos meos & vidi, & ecce duæ mulieres egredientes, & spiritus in alis earum, & leuauerunt amphorā inter terram & cælū, &c. Mirum quod & mulier quæ est impietas sedebat in medio amphoræ, & proiecit eam in medio amphoræ, vt litera sonat. Quomodo poterat projci in medio amphoræ, quæ sedebat in medio amphoræ? Sed profectò amphora ista nō manufacta, quæ est impleta peccati mensura, aliter est, quia videlicet peccato suo nemo traditur, nisi qui se tradidit vltroneus, iuxta illud. Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum, & qui nocet noceat adhuc, & qui in sordibus est, sordescat adhuc. Nam projcere impietatem, Psal. 80. id est, impiam animam, hoc est, non conuertere eam, quod tunc fit, cum ad quartum scelus peruenerit, sicut in Amos Dominus dicit. Super tribus sceleribus Iuda, & super quatuor, siue super tribus sceleribus Israel, & super quatuor non conuertam eum. Primum nanque scelus est, malam voluntatem habuisse. secundum, malum quoque opus perpetrasse. tertium, consuetudinem mali

Iohan. 9.
Ibidem 15.
Matth. 22.
Marc. 14.
Psal. 40.
Iohan. 18.
Apoca. 22.
Amos. 2.

mali operis habere, quartum arguenti legi siue iustitiæ Dei repugnare, & verba proferre blasphemiæ. Qualis vel quanta quarto huic sceleri pœna debeatur, significat id quod dictum est, & misit massam plumbeam in os eius. Massa nanque plumbea siue talentum plumbi, pondus (vt iam dictum est) significat damnationis vel iudicij Dei, quod videlicet impietas huius amphoræ, id est,
Matth. 12. mensuræ sæpe dictæ irremissibilis sit, testante ipso Domino, quia qui dixerit verbum contra spiritum sanctum, id est, qui scienter de bono dixerit malum, vt tunc Iudæi vel Pharisæi, & post Hæresiarchæ fecerunt, non remittetur ei in hoc seculo, neque in futuro. Quid tandem sunt duæ mulieres, quæ portando huic tanto ponderi addictæ, quemadmodum dicit. Et leuauerunt amphoram inter terram & cælum? Duas ex scripturis propheticis mulieres notas habemus, & nomina
Ezech. 23. earum, ait Dominus ad Ezechielem, Oolla maior, & Ooliba soror eius minor. Item. Porrò earum nomina Samaria Oolla, & Hierusalem Ooliba. Ac deinceps. Filij hominis non iudicas Oollam & Oolibam, & annuncias eis scelera earum, quia adulteræ sunt, & sanguis in manibus earum? Hæc & his similia per similitudinem dicta sunt, quia videlicet sicut adultera dicitur & est mulier, quæ relicto viro suo alteri commiscetur viro, ita Oolla & Ooliba relicto Deo patrum suorum coluerunt Deos alienos. Et sanguis in manibus earum, quia missos ad se prophetas occiderunt. Et Ooliba minor plus quàm Oolla, id est, Hierusalem plus insaniuit, quàm Samaria. Quomodo? quia proculdubio cum similia fecerit Hierusalem, quæ & Samaria fecit, occidendo prophetas, & sectando idololatriam, addidit quod maius est, occidendo Dominũ, & eli-
3. Reg. 18. gendo Barrabam, quod fuit implere (vt iam dictum est) mensuram patrum, quæ intelligitur
Matth. 14. per amphoram. Pulchrè ad hunc sensum accedit, quòd & apud Oollam, id est, Samariam mulier Iezabel priores prophetas interfecit, & apud Oolibam, id est, Hierusalem mulier Herodias nouissimum prophetarum & plus quàm prophetam Iohannem occidit. Igitur duæ mulieres, patres & filij sunt. patres, qui mensuram sanguinis ferè dimidiauerunt, & filij qui mensuram impleuerunt, & ita vnam eandem amphora sibi ad portandum, cum impietatis pondere communem fecerunt. Istæ habebant alas quasi milui, id est, superbiam quasi diaboli, quia vide-
Psal. 72. licet sicut in Psalmo scriptum est. Tenuit eas superbia, opertæ sunt iniquitate & impietate
3. Reg. 12. sua, & prodijt quasi ex adipe iniquitas eorum. dum diceret anterior mulier, non est nobis pars
Iohan. 19. in Dauid, neque hæreditas in filio Isai. Posterior verò dicente Pilato, Regem vestrum crucifigam? clamaret dicens. Non habemus regem nisi Cæsarem. Itaque & spiritus (inquit) in alis earum, spiritus vtique blasphemiæ, vnus idémque in superbia mulierum talium, vt illa subsannaret patrem & patriarchã & Dauid, ista filium Dauid. Hoc omnino reminisci iuuat, quotiescunque mensuræ illius mentio fit, de qua hic agitur, propter amphoram eiusmodi, quia videlicet abnegatio Dauid, & schisma quod fecerunt patres, scindendo se à domo Dauid, vitulósque colendo, quos Hieroboam fecit, initium fuit impietatis, quam impleuerunt filij negando Christum ante faciem Pilati. Nónne patres dicendo. Non est nobis pars in Dauid, iam negatores
3. Reg. 8. extiterunt eiusdem Christi, quem negauerunt filij. Promissio nanque facta fuerat ipsi Dauid, Christum de semine eius nasci, & id circo sicut ad Samuel dixit Dominus. Non enim te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos. ita de illis verissimè dicas, quia non Dauid, sed Christum negauerunt, ne regnaret super eos, præeligentes filio Dauid Barrabam, sicut illi patres eorum ipsi Dauid præelegerunt Hieroboam. Et leuauerunt (ait) amphoram inter terram & cælum. Quid sibi vult huiusmodi dictum, leuauerunt inter terram & cælum. Scimus quidem, quia quod est portandum siue deferendum, deferendo leuatur inter terram & cælum. Sed quid sibi vult huiusmodi dictum? nisi vt inouat tibi respicere rem cuius erat totum portentum? Quæ nam est illa res? Nimirum ipsa sanguinis vindicta, cuius (vt supra dictum) signum erat amphora, & in amphora sedens impietas. Qualis enim est sanguinis siue iniquitatis illius vindicta? Ecce palam est,

Iudæi diuina vltione leuati inter cælum & terram.

Matth. 27. & videmus Iudæos qui mensuram illam (vt sæpe iam dictum est) impleuerunt, leuatos inter ter-
Actorũ 1. ram & cælum. Quomodo? quia videlicet nec terra sua capit eos, nec cælum admittit eos. Nónne ducti in omnes gentes captiui, terram suam non contingunt? Multò magis cælum contingere, id est, ad regnum cælorum peruenire, cum sint increduli, non possunt. Huius rei non istud solùm fuit portentum, quòd leuauerunt amphoram inter terram & cælum, verumetiam illud quòd sceleris eorũ signifer Iudas perijt inter terram & cælum. Suspensus enim crepuit medius, & vt ait quidam, cælo terræque perosus, inter vtrunque perit, & diffusa sunt omnia viscera eius. Sic nanque ille populus cælo ac terræ perosus, à terrena Hierusalem abactus, & cælesti Hierusalem in-
Nume. 13 dignus, inter vtranque perijt, & sic reliquiæ dispersæ sunt eiusdem populi, sicut pendentis inter terram & cælum diffusa sunt iam dicti viscera proditoris. Quanto melius, quanto pulchrius atque dulcius signum siue portentum, quòd duo viri ex his qui explorauerant repromissionis terram, reuertentes botrũ cum palmite in vecte portauerunt. Confer duos illos viros duabus mulieribus istis, & vectationem illorum istarum oneri, si tamen possunt conferri, cum omnino contraria sint. Sicut enim istæ mulieres duæ malos patres, & malos malorum patrum filios, qui impleue-

impleuerunt mensuram eorum, significauerunt: sic econtra, illi duo viri, bonos patres, quorum optimi patriarchæ & prophetæ fuerunt, & bonos bonorum patrum filios, quorũ Apostoli optimi sunt, & mysticè designauerunt. Et sicut amphora quam inter terram & cælum mulieres leuauerunt, plenæ mensuræ scelerum portentum fuit: sic econtra botrus, quem in vecte viri portauerunt, pietatis & iustitiæ quæ in cruce pependit, signum extitit. Nunc sequentia percurramus. Quo (inquit) istæ deferunt amphoram? Vt ædificetur (ait) illi domus in terra Sennaar, & stabiliatur ibi super basem suam. Terra Sennaar dicta est terra Babylonis, vbi turrim ædificauerunt superbi, quorum linguæ confusæ, & ipsi in omnes terras dispersi sunt. Interpretatur autem Sennaar, excussio siue fœtor dentium, & hoc maximè loco terram significat illam, quam dicit David tenebras, & terram obliuionis, & Iob sanctus terrã tenebrosam, & opertam mortis caligine, ille dicendo. Nunquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua, & iudicia tua in terra obliuionis, iste autem clamando, Dimitte me Domine, vt plangam paululum dolorem meum, antequam vadam ad terram tenebrosam, & opertam mortis caligine. In illam terram Sennaar, in illam terram putoris dentium, deferunt (ait) mulieres istæ amphoram suam, mulieres quarum dentes arma & sagittæ, & quarum lingua gladius acutus, vt illic ædificetur illi domus & illic super basim stabiliatur. Quæ est illa domus? Quæ est illa basis eius? Domus est mortis, basis est perditionis stantis & permanentis. Quia sepulchra eorum (ait Psalmista) domus eorum in perpetuum, & non est ibi spes siue expectatio transeundi ad aliam domum, transmigrandi ad alium locum. O ergo quàm malum stabilimentum, quod miro modo declamauit, ita pronuncians, vt ædificetur ei domus in terra Sennaar, & stabiliatur & ponatur ibi super basem suam. Sequitur.

Marginal notes: Genes. 11. — Psal. 87. — Iob. 10. — Psal. 56. — Psal. 48.

CAP. VI.

" [Et conuersus sum, & leuaui oculos meos & vidi, & ecce quatuor quadrigæ egredientes de medio duorum montium, & montes montes ærei. In quadriga prima, equi rufi, & in quadriga secunda, equi nigri, & in quadriga tertia, equi albi, & in quadriga quarta, equi varij & fortes. Et respondi, & dixi ad angelum, qui loquebatur in me. Quid sunt hæc, Domine mi? Et respondit angelus, & ait ad me. Isti sunt quatuor venti cæli, qui egrediuntur vt stent coram Dominatore omnis terræ. In quo erant equi nigri, egrediebantur ad terram Aquilonis, & albi egrediebantur post eos, & varij egressi sunt ad terram austri. Qui autem erant robustissimi, exierũt & quærebant ire & discurrere per omnem terram. Et dixit. Ite & perambulate terram, & perambulauerunt terram. Et vocauit me, & locutus est ad me, dicens. Ecce qui egrediuntur in terram aquilonis, requiescere fecerunt spiritum meum in terra aquilonis.] Meminisse oportet, vnam esse, & vnius noctis visionem, ab eo quod dixit. Vidi per noctem. Et ecce vir ascendens super equum rufum, vsque ad id quod postmodum dicturus est, & factum est in anno quarto Darij regis, secundum rerum ordinem, quæ tunc gerendæ erant, nunc autem gestæ sunt feræ omnes, præter secundum viri eiusdem, scilicet Domini nostri Iesu Christi aduentum. Consideramus visionis ordinem pulcherrimum, & non minimè delectatus est animus, gloriam talis viri quærens ac diligens, quia recto hic ordine inuenit historiam salutis, historiam gratiæ & veritatis, quomodo Deus & verbum siue filius Dei, memor propositi, memor ad Abraham & David dictæ atque iuratæ promissionis, reuersus est ad Hierusalem in misericordijs, & in ea domus eius ædificata est. Et quatuor cornua quæ ventilauerunt Iudam & Hierusalem, id est, quatuor regna, per quæ conatus est diabolus eandem abolere promissionem, detrita sunt, & tunc venit Dominus ô filia Sion, & habitauit in medio tui. Verbum enim caro factum est, & habitauit in nobis. Atque idem Deus, filius Iosedech, quod est filius Domini iustitiæ, mutatorijs indutus, id est, propter passionem mortis, gloria & honore coronatus est, ascendénsque in cælum, factúsque candelabrum magnum, candelabrum aureum septem lucernarum, claruit per mundum vniuersum, dando Apostolis, vel prædicatoribus suis sanctum septiformem spiritum, & qui lumen tantum extinguere voluerunt, impleta paternorum mensura scelerum, suam, sicut nouissimè dictum est, amphoram & impietatem blasphemiæ deportandam in terra Sennaar, cum plumbea damnationis massa receperunt. Quid deinde factum est post illorum excidium, quod dignum sit intelligi per quatuor huiusmodi quadrigas, egredientes de medio duorum montium, quarum in prima sunt equi rufi, in secunda equi nigri, in tertia equi albi, in quarta equi varij fortes? Leuemus cum propheta oculos nostros, & prospectum extendamus per mundum vniuersum. Et ecce mundus plenus est, & ex quo beati Apostoli de candelabro illo sunt illuminati, cœpit impleri quadrigis sequentibus, & equis currentibus, de quibus & Abacuc decantans Domino. qui ascendes (ait) super equos tuos, & quadrigæ tuæ saluatio. Quadriga prima, in qua erant equi rufi, Apostolorum est & Martyrum. Quadriga secunda, in qua erant equi nigri, pœnitentium est, qui ab Apostolorum temporibus incipientes, in his qui sanguinem Christi fuderant, vitam nobis cœnobialem sanxerunt. Vnde vsque hodie per orbem niger tam professione quàm habitu perseuerat ordo monachorum. Quadriga tertia in qua erant equi albi, ordo est virginum vtriusque sexus, totum candore suo perornans equitatum Iesu Christi Domini exercituum. Vnde illud notandum, quia cum dixisset. In quo erant equi nigri, egrediebantur ad terram aquilonis

Marginal notes: Epilogus rerũ vnius visionis. — Infra. 7. — Quatuor quadrigæ. — Abacuc 3.

 ait,

ait,& albi egrediebantur post eos. Illum nanque vitæ ordinem,qui facinorosis erat necessarius,
quémque priores illi susceperunt, vt fructus dignos pœnitentiæ facerent, subsequuntur quàm
plurimi,neque homicidij, neq; adulterij, siue alterius cuiuslibet criminis rei,imò & plerique cor-
pore incorrupti atque integri, quos beatus Papa Gregorius, quid (inquit) nisi & iustos & pœni-
tentes dixerim? Planè hoc ipsum est egredi ad terram aquilonis, vitam austeriorem exequi, quæ
tantum differt à vita remissiore multis vtente delitijs, non tamen illicitis aut lege prohibitis,
quantum rigor aquilonis à suauitate austri siue fauonij,quantum hyemalis algor à vernis distat
blanditijs. Vnde notanda litera, quia sic dictum est, in quo erant equi nigri egrediebantur in
Equi varij terram aquilonis,vt sit sensus. Propter quod erant sibi peccatorum conscij, in propositum se di-
& fortes miserunt vitæ arctioris. Quadriga quarta,in qua erant equi varij fortes, pastorum atque docto-
1. Cor. 12. rum est,& omnium in quibus eminent illæ gratiarum diuisiones, de quibus Apostolus,alij (in-
quit)per spiritum datur sermo sapientiæ, alij fides, alij genera linguarum, alij gratia sanitatum,
&c. Num paruum hoc est, aut indignum fuit inter illa magna, quæ ventura erant,& de quibus
iam dictum atque adhuc dicendum est. Istos ecclesiæ gentium ordines prophetica visione de-
monstrari, imò quis prophetarum de huiusmodi tacuit & gentes saluandas. (Vnde ordines i-
stos diuinitas assumpsit) non declamauit in gaudio Spiritus sancti? Quid porrò sunt duo mon-
tes illi, quorum de medio quadrigæ istæ videntur egredi, qui videlicet montes dicuntur ærei.
Montes isti duo testamenta sunt,Lex & Euangelium,dicuntúrque montes propter altitudinem
siue dignitatem cælestium, quæ continent, sacramentorum, quàm videlicet altitudinem illud
Exodi 20. quoque significat,quòd & Lex in monte data est. Et Euangelicum sermonem,Dominus in monte
Matth. 5. sedens atque os suum aperiens,exorsus est. Montes isti montes ærei,videlicet propter sonorita-
Johan. 10. tem atque diuturnitatem tam legis quàm Euangelij, quia non potest solui scriptura tam legalis
Matth. 5. quàm euangelica. Nam iota vnum siue apex vnus, ait Dominus, non peribit à lege donec om-
Ibidem 24. nia fiant.& cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. De medio montium
Psal. 103. istorum quatuor quadrigæ egressæ sunt,quia videlicet vtrunque testamentum, quatuor iam di-
cti ordines ecclesiæ recipiunt, & sicut in alia similitudine dictum est, de medio petrarum da-
bunt vocem,ita hic rectè dicas,quia de medio duorum montium,montium æreorum, quadrigæ
istæ procurrent, id est, de communi Legis & Euangelij sensu siue consensu seruabunt vitæ ordi-
Sapien. 6. nem,scientiæ vel doctrinæ puritatem. Quid tandem est,quod percunctanti prophetæ,quid sunt
isti Domine mi. Respondens angelus,isti sunt (ait) quatuor venti cæli qui egrediuntur, vt stent
coram Dominatore vniuersæ terræ? Quid nisi quod sapientia dicit,quia multitudo sapientium
sanitas est orbis terrarum? Idcirco nimirum quatuor quadrigæ istæ, quatuor venti cæli dicuntur
esse, quia sicut venti perflando nebulas siue pruinas euertunt, aerémque qui per quietem corru-
ptior fieret,inquietando saniorem efficiunt. Sic ordines isti,quos diximus singuli in suis officijs
stando,& cum tempus postulat discurrendo atque festinando suscitant homines ad cognoscẽdum
Deum creatorem suum, qui nisi crebra commonitione soliciti redderentur, nec cogitarent qui-
dem corrupti mente,restare quicquam post præsens seculum aut in fine distare quippiam inter
Apoca. 7. hominem & iumentum. Hinc est illud,quod Iohannes in Apocalypsi,Vidi ait quatuor angelos
stantes super quatuor angulos terræ, tenentes quatuor ventos cæli,ne flarent super terram, neque
super mare,neque super vllam arborem. Quatuor nanque angeli quatuor angulorum mali prin-
cipes, id est, angelicæ fortitudines fuêre quatuor regnorum principalium, Babylonici,Persici,
Danie. 10. Macedonici atque Romani, de quorum vno angelus bonus, qui Danieli loquebatur. Princeps
(ait) Persarum restitit mihi viginti & vno dieb. Regnis siue regnorum principibus illis hoc fuit
tenere quatuor ventos cæli, cohibere à cultu siue seruitio Dei quadrigas istas,id est,colentium
Apoca. 7. Deum, id est, quos diximus ordines & seruientium creatori, sed inclamauit & compescuit illos
alter angelus, qui ascendit ab ortu solis habens signum Dei viui. Qui non est alius nisi vir iste,
qui in initio visionis huius super equum rufum ascendit, & post eum equi rufi varij & albi, qui
erant sancti prioris populi veteris testamenti. Nam istæ quadrigæ,isti quatuor venti cæli,qui
abeuntibus illis mulieribus cum amphora sua egressi sunt de medio duorum montium, vt assi-
sterent Dominatori vniuersæ terræ, sancti sunt iunioris populi,qui(negante Christum synago-
ga, vt dudum negauerat, dicendo. Non est nobis pars in Dauid, neque hæreditas in filio Isai,
mulier altera, scilicet decem tribuum scissura)crediderunt in eum, & assistunt illi nunc vsque,si-
cut veraciter Dominatori vniuersæ terræ. Inter quos ista equorum non prætereunda est distan-
tia,quòd illic nigri non erant equi,tantummodo rufi, varij,& albi: hic autem rufi,nigri, albi, &
varij. Quid ex hoc animaduertendum est, nisi quia pœnitentiam, quam equorum esse nigre-
dinem iam dictum est,publicè illo tempore nemo prædicabat. Nam à diebus Iohannis ista ni-
gredo cœpit, qui prímus baptismum pœnitentiæ prædicauit, subsequente protinus euangelica
voce ipsius Domini dicentis,pœnitentiam agite,appropinquabit enim regnum cælorum. Porrò
in lege ne saltem pœnitentiæ nomen arbitror vsquam reperiri,sed qui fecerit hoc vel illud,mor-
te moriatur,nisi quod post legem multo tempore venientes prophetæ,aliquid super pœnitentia
clama-

clamauerunt regibus & populo, qui communiter derelicto Domino, & vitulos aureos quos fecit Hieroboam, & Baal, & Astaroth, cæteraque tam in Hierusalem quàm in Samaria colebant [Matth. 11.] portenta deorum. à diebus (vt iam dictum est) Iohannis regnum cælorum vim pati cœpit huiusmodi, [Ibidem 3.] vt non diceretur, morte moriantur criminosi, morte moriatur qui hoc vel illud fecit aut [Ibidem. 4.] fecerit, sed pœnitentiam agite, & facite fructus dignos pœnitentiæ. pœnitentiam agite, appro- [Acto. 2.] pinquabit enim regnum cælorum. pœnitentiam agite & baptizetur vnusquisque vestrum, quorum primum Iohannes, secundum ipse Dominum, tertium Apostoli Domini post passionem eius, ipso iubente, prædicauerunt, & extunc cunctis peccatoribus quacunque ex gente vel natione confugientibus, quantumlibet criminosis siue facinorosis, patet pœnitentiæ asylum, patet eorum violentiæ regnorum cælorum. Vnde notandus, quia de nigris equis (vt iam dictum est) [Pœnitẽtia facit requiescere spiritum furoris Domini.] egredientibus ad terram aquilonis, id est, de peccatoribus pœnitendo semetipsos tradentibus vlteriori Dominus ita dicit. Hi qui egrediuntur ad terram aquilonis, requiescere fecerunt spiritum meum in terra aquilonis. Etenim hic sensus. Hi qui pœnitentiam egerunt vel agunt de peccatis suis, quod est egredi ad terram aquilonis, vbi vltroneus labor, tanquam glacialis rigor pœnitentis corpus affligit, per hoc ipsum quod illuc egressi sunt, iræ meæ spiritum requiescere, id est, cessare fecerunt, vt iam ego non irascar eis, quoniam ipsimet irati sunt sibi. Sicut enim peccando exacerbauit Dominum peccator, sic contra pœnitentiam agendo spiritum Domini [Psal. 9.] requiescere facit peccator. Sine dubio eum dicit, requiescere fecerunt spiritum meum, intelligendus est spiritus iræ, testante Psalmista, qui cum de peccatorum conuersione præmisisset, com- [Psal. 17.] mota est & contremuit terra, fundamenta montium conturbata sunt & commota sunt & cætera, ita subiunxit. Ab increpatione tua Domine, ab inspiratione spiritus iræ tuæ. Quod si equi nigri egrediendo in terram aquilonis requiescere faciunt spiritum Domini, quid putas de his qui egrediuntur post eos equis albis? Et vt manifestius dictum sit, si facinorosi pœnitentiam agendo gaudium faciunt Deo & angelis Dei, secundum illam parabolam centum ouium, & vnius inuentæ quæ perierat, siue decem drachmarum & vnius inuentæ quæ perdita fuerat: quid [Lucæ, 15.] putas de illis, qui nullius criminis rei, vel conscij propositum vel regulam sequuntur constitutam pœnitentibus criminosis? Profectò hi spiritum Domini non solummodo requiescere faciunt, verumetiam oblectant plurimùm, & vnde illi veniam, indè isti coronam cõsequuntur sempiternam. Dictum est de equis nigris & equis albis, quòd egressi fuerint, & non dictum est de equis rufis qui erant primi. Porrò de equis varijs qui erant quarti, manifestè dicitur, quia egressi sunt ad terram austri. Sed & protinus sequitur. Qui autem erant fortissimi, exierunt & quærebant ire & discurrere per omnem terram. Dixitque Dominus ad eos. Ite & perambulate terram. Vnde & arbitrari licet, illos, qui primo loco dicti fuerant equi rufi, nunc in nouissimo fortissimos dicit. Non plures enim quàm quatuor quadrigæ supra numeratæ sunt, neque dictum est hactenus quicquam de equis rufis, nec vllo modo contra rationem est, vt ijdem equi & rufi dicantur & fortissimi. Restat igitur dicere, & de istorum egressu. Varij (inquit) egrediebantur ad terram Austri. Iam supra dictum est, varios equos Domini, illos esse vel dici, quib. diuersa data sunt charismata Spiritus sancti, sermo sapientiæ, sermo scientiæ, gratia sanitatũ, genera linguarum, interpretatio sermonum, prophetia vel discretio spirituum, & his similia. Porrò nomine Austri Spiritus sanctus solet designari. Et quæ terra huius austri, nisi sancta scriptura legalis, prophetica, euangelica, quam vniuersam vtique Spiritus sanctus condidit? Quid igitur est, varios equos egredi ad terram austri, nisi doctæ fidei viros iam dictas diuisionum gratias habentes, eximere se omnibus curis seculi, solisque vacare vel studere scripturis sanctis, & verba tractare Spiritus sancti. Talium est enim huiusmodi negocium, propter ipsum quòd non solummodo nigri siue albi sunt, sed varij, id est, non solummodo propositi sancti executores vel sanctitate vitæ decori: sed & sancti pariter & eruditi, quasdam habentes facultates sermonis & [1. Cor. 12.] præclari ingenij, cæterorũmque talium quas non habent multi, qui sunt vitæ laudabilis & arctioris, quàm sint isti. quia non dedit ipse auster, cuius hæc terra est, non dedit Spiritus sanctus diuitiarum huiusmodi Dominus, diuidens singulis prout vult. Denique sicut de quodam paulò [Apoca. 3.] simplice legimus, qui in conuentu patrum requisisse fertur, prius ne prophetæ fuerint an Chri- [Lucæ 24.] stus, ita de multis diffiteri non possumus sanctæ vitæ, vt extitit ille, quòd eis plurimum defuerit [Equi fortissimi, apostoli & martyres.] gratiæ illius, qua sanctus & verus qui habet clauem Dauid aperit, & nemo est qui claudat, qua apostolis suis iam quidem sanctis, sed eatenus idiotis post resurrectionem suam aperuit sensum, vt intelligerent scripturas. Qui erant fortissimi, videlicet quos iam ante rufos dixit, quærebant exire & discurrere in omnem terram, quia videlicet spontanea charitate fortissimi milites Christi, pro fide ipsius ad passiones cucurrerunt, spontanea deuotione tradiderunt corpora sua ad supplicia propter Deum, hoc expediebat, & fidei Christianæ talis eorũ fortitudo necessaria erat, quia profectò, multos idololatria defensores habebat, quorum stultitia nihilo melius quàm morte vel sanguine martyrum confundi, vel superari poterat. Et notandum, quia non prius dictum est equis fortissimis. ite & perambulate terram, & postea, quæsierunt exire & discurrere

in vniuersam terram, sed prius quæsierunt exire. & tunc demum dictum est eis, ite & perambulate terram. Christiano quippe nolenti aut timido non præcipitur, vel semetipsum ingerat passioni, vel persecutorib. obijciat, imò licentia datur fugiendi, dicête Domino. Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Volentibus ergo atque desiderantibus coronam martyrij, per magnam gratiam concedi designatur, dum fortissimis equis volentibus exire, dicitur ite & perambulate terram. Exempli gratia. Tunc vnus de equis huiusmodi, equis fortissimis quærebat exire, & dictum est ei. & perambula terram, quomodo beato Laurentio dicenti ad Sixtum Papam. Quo progrederis sine filio pater, respondit ei Dominus per os illius, quòd post triduum esset secuturus. Cautela bona, cautela necessaria est omnibus equis Domini, quamuis fortissimis, vt quamuis multum desiderent ad martyrium exire, non exeant nisi expectata, & per orationes quæsita dignatione supernæ gratiæ. quia periculosum est huiusmodi prælium, nisi magnum adsit Spiritus sancti solatium. & plerique in negationis barathrum prolapsi sunt, dum se fortiter agere confidentes, vltro se tradiderunt. Quàm fortissimus in hoc ordine Petrus apostolus extitit, in quo tamen summæ sapientiæ complacuit sancire exemplum cauendi nimium confidentiam in eiusmodi. Cum enim dixisset. Domine tecum paratus sum in carcerem & in mortem ire, animam meam pono pro te, & si omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor, & si oportuerit me mori tecum, non te negabo. cum ita fortiter cinxisset se adhuc iunior & ambularet vbi volebat, occurrit ei vna ancilla, & tu (inquit) ex illis es, atque hoc audito mortem timuit & vitam negauit. Expectandum illi fuerat, vt alius cum cingeret & duceret, quod & factum est postquam senuit, postquam sapientiam veràmque fortitudinem didicit. quia videlicet senilis animi & cani sensus est scire, quod hæc fortitudo non in homine, sed in Deo sit. Itaque fortissimis equis & ratio præsens, & exemplum in promptu esse debuit, vt volentes exire, expectarent nutum dicentis: ite & perambulate vniuersam terram, quod est dicere, offerte vos ad mortem propter me sustinendam. Nam quia moriturus quispiam dicit, aut legitur dixisse, ego ingrediar viam vniuersæ terræ, rectè & hic exire in vniuersam terram, siue ambulare terram intelligitur, quod sit mortem non timere, ad meliorem vitam festinare. Ad vltimum & hoc non prætereundum, quia cùm rufos quos in ordine quadrigarum dixerat equos rufos, hic vbi exire volentibus dictum refert, ite & perambulate terram, non dixit rufos, sed dixit fortissimos, quia videlicet non antequam fundant, sed postquam fuderint sanguinem suum propter Dominum, equi Domini rufi fiunt. & vt manifestius dictum sit, ante passiones suas confessores equi albi sunt. in passionib. & post passiones vsque in sempiternum martyres & equi rufi sunt.

Matth. 10.
Matth. 26. Iohan. 13. Lucæ 22. Iohan. vlt.
Perambulare terram quid est. 3. Reg. 2.
Equi rufi, per sanguinis fusionem.

Post hæc omnia quæ hactenus dicta & facta sunt, eodem ordine quo in hac visione præmonstrata fuerant, ab eo quod dictum est, vidi per noctem, & ecce vir ascendens super equum rufum, quid restat secundum Christi Euangelium, nisi vt veniat ipse filius hominis sedens in sede maiestatis suæ, & coronam regni habens in capite suo, pro eo quòd propter nos homo factus, et in ista captiuitate natus, in ista Babylone cum hominibus conuersatus, nostram captiuitatem per passionem suam soluit, & multos filios in gloriam adduxit, & reduxit congregatos in vnum qui dispersi fuerant, secundum similitudinem illorum, qui tunc soluta captiuitate de Babylone ascenderunt, & reædificato templo Domini, rursus in Hierusalem habitare cœperunt. Sequitur ergo.

„ [Et factum est verbum Domini ad me dicens. Sume à transmigratione ab Oldai & à Tobia, &
„ ab Idaia, & venies in die illa, & intrabis in domum Iosiæ filij Sophoniæ, qui venerunt de Baby-
„ lone, & sumes argentum & aurum, & facies coronas, & pones in capite Iesu filij Iosedech sacer-
„ dotis magni, & loquêris ad eum, dicens. Hæc dicit Dominus exercituum. Ecce vir oriens nomē
„ eius, & super eum orietur, & ædificabit templum Domino, & ipse portabit gloriam, & sedebit
„ & dominabitur super solio suo, & erit sacerdos super solio suo, & consilium pacis erit inter illos. Et coronæ erunt Helen & To-
„ biæ, & Idaiæ, & Hen filio suo Sophoniæ memoriale in templo Domini, & qui procul sunt veni-
„ ent, & ædificabunt in templo Domini, & scietis, quia Dominus exercituum misit me ad vos.
Erit autem hoc, si auditu auris audieritis vocem Domini Dei vestri.] Hic finis est præclaræ ac pulcherrimæ visionis, quæ sic incepit. vidi per noctem, & ecce vir ascendēs super equum rufum, & ipse stabat inter myrteta. Visionis illius nocturnæ finis hic est, sacrosanctā salutis nostræ propheticam miro modo præsentans historiam, quam hodie credentes videmus & gaudemus esse impletam, quia sicut iam sæpe dictum, & semper est sciendum, secundum magnum quod in ea continetur pietatis sacramentum, ad illam, quam tunc Babylonij destruxerant Hierusalem, vir ille Dominus exercituum reuersus est in misericordijs, & in ea domus eius ædificata est, & licet illa quatuor cornua regnorum principalium supradictorum Iudam & Hierusalem multum ventilauerint, nihilominus fecit, quod facere Deus proposuit, quia promissum fuerat, Christus inde venit, & secundum scripturas iuxta hanc visionem ea quæ de ipso erant, iam finem habent, & vt iam ante dictum est, nihil restat, nisi vt ipse qui victor salutis omnium, per passionem consummatus resurrexit, & in cælum ascendit, redeat gloria & honore coronatus, omni mundo, & angelis, & hominibus spectabilis. Vnde quia visio est, & hæc omnia per noctem propheta vidit,

Hebr. 2.

vidit, non magnopere hic insistendum est sensui literali, dum dicitur, sume à trasmigratione ab Oldai, &c. Equidem tradunt Hebræi, vtpote literæ amici, quòd Daniel & tres socij eius reuersi de captiuitate, aurum, & argentũ obtulerũt in domo Domini, & exinde iusserit Dominus, sicut hic sonat litera, coronas fieri, eósque commutatis nominibus designari, scilicet Oldai, Tobiam, Idaiam & Hen, Ananiam esse, & Azariam, & Misaelem, & Danielẽ. Porrò quòd in secundo loco pro Oldai positum est Helen, idcirco factum est, quia Helen interpretatur somnium, & Daniel cum socijs suis apud Deum obtinuit, vt somnij quod viderat rex reuelaret sacramentum. Veruntamen siue in re gestum, siue tantummodo in visione fuerit ostensum, grande & admirabile contemplemur negotium, cuius illud constat extetisse portentum. Supra namq; in hac eâdem visione taliter dictum est. Audi Iesu sacerdos magnæ tu & amici tui qui habitant coram te, quia viri portendentes sunt. Non ibi totum dictum est illi, quod audire iussus est, neq; amicis eius illic totum expositum est, quod audire iubebantur, sed nec nomina ipsorum illic scripta sunt, neque expressa propter quam, vel in qua portendentes dicti sunt. Ecce nomina eorum semel & iterum expressa sunt, prisnum dicendo. Sume à transmigratione ab Oldai, & à Tobia, & ab Idaia argentum & aurum, & facies coronas. deinde & coronæ erunt Helen, & Tobiæ, & Idaiæ, & Hen filio Sophoniæ memoriale in templo Domini. Nimirum & nominibus suis, & auro atq; argento suo, & in eo quòd coronæ exinde factæ poni iubẽtur in capite Iesu filii Iosedech, viri isti portendẽtes sunt. Et rectè ibi Iesus indutus erat sordidis vestibus, quæ & ablatæ sunt ab eo, dictumq; est ad eum: audi Iesu sacerdos magne tu & amici tui qui habitant coram te, quia viri portendentes sunt. rectè (inquam) illi dilata est hæc potenti pars, quia videlicet prius opurtebat illa fieri, quæ per candelabrum aureum & per cætera quæ scripta sunt, vsq; ad præsentem locum significata esse vni diximus, & demum futurum erat, & fiet illud quod præsenti capitulo significatum est.

Narratio ex Hebræorum traditione.

Danie. 2.

Supra 3.

Ipsos sanctæ ecclesiæ quatuor ordines, quos in quatuor quadrigis intelligendos esse diximus, in gloria resurrecturos, & ex ipsis siue propter ipsorum saluationem coronandum esse Dominum Iesum, quatuor viri isti portendunt Oldai, Tobias, Idaia, & Hen. Oldai nanq; interpretatur deprecatio Domini, quod videlicet nomen congruit quadrigæ illi, in qua sunt equi nigri, id est, ordini illi, in quo sicut supra dictum est, peccatores conuersi ad pœnitentiam deprecantur faciẽ Domini. Tobias interpretatur bonus Domini, & idcirco congruit quadrigæ illi in qua sunt equi albi, id est, ordini illi, in quo nullius macula criminis, imò etiam multus in plerisq; candor virginalis propositi. Siquidem talis ordo siue quispiam huiusce ordinis rectè dicitur bonus Domini, ita vt quidam istorum notissimus dicatur etiam dilectus Domini. Idaia interpretatur notus Domini. Vnde & benè congruit quadrigæ illi, in qua sunt equi varij, id est, ordini illorum quibus spiritus sanctus diuisiones gratiarum distribuit, ita vt alios docendo, regendo, atq; confirmando, plus cæteris innotescant Domino, ita vt cuiuslibet eorũ dignetur dicere, noui te ex nomine. Hen interpretatur gloria. Vnde & nomen conuenit equis illis fortissimis, qui exierunt, & quærebant ire & discurrere in omnem terram, scilicet glorioso martyrum ordini, qui vexillum diuini nominis foras extulerunt, & contra diabolum & plangas eius visibiles atq; inuisibiles exierunt ad pugnam, & per vniuersam terram sanguine roseo suo sanctam rigauerunt & decorauerunt ecclesiã, hoc fecisse illis gloria maxima est. Igitur ab istis sumes (ait) argentũ & aurum, & facies coronas, & pones in capite Iesu filij Iosedech sacerdotis magni, quia videlicet per singulas virtutes electorum suorum Dominus coronatur, imò in illis omnibus coronatis, saluator in singulis coronam accipit. quia videlicet ipsius gratia, ipsius est opus, omnis omnium sanctorum corona. Non solum aurum, neque solum argentũ, sed & aurum sumitur & argentum ad coronandum Iesum, quia videlicet non solo sensu scripturarum, qui intelligitur per aurum & argentum, clarificamus eum. Locus verò vbi coronæ istæ fiant domus est Iosiæ, id est saluati filij Sophoniæ, id est, visitationes Domini, quo nomine rectè intelligitur ecclesia, quã Dominus vniuersam sua visitatione saluauit, secundum typum domus Zachæi, quam ipse visitauit. Et hodie salus domoi huic facta est, inquit, & loquèris ad eum, dicens. Hæc dicit Dominus exercituum, dicens. Ecce vir oriens nomen eius, & subter eum orietur, &c. Ponendo coronas in capite Iesu filij Iosedech. iubetur loqui ad eum & dicere, cuius rei ipse & amici eius, viri portendentes sint, ac si dicat. Istud quod agitur hic aliud portendit, alterius rei portentum est, quia videlicet iuxta hãc significationẽ ecce venit, ecce in propinquo est vir magnus, vir fortis & potens, cui non est par alius. Et si vultis scire quis dicatur, vel quomodo nominetur, oriens est nomen eius, quo videlicet nomine, nullus virorum præter ipsum iure nominatur, quia solus hic semper est in ortu, & nullus vnquam illi est occasus. Cum occidere putabitur, maximè orietur, id est, cum fuerit secundum carnem huic mundo moriturus, tunc apud infernos timentibus Deum orietur, moxq; super occasum ascendens, cælo & terræ orietur viuus, & nunquam moriturus. Hoc omnino est in potestate eius, & idcirco dico vobis, quia hoc ipusm nomen eius. Oriens subter eum orietur, id est, per eum in multitudine credentium dilatabitur, in gloria resurgentium clarificabitur. Hinc est quòd protinus sequitur. Et ædificabit tẽplũ Domino, & ipse extruet templũ Domino.

Quid portendunt hi quatuor viri Oldai.

Tobias.

Iohan. vlt.

Idais.

Exodi 33.

Hen.

Quomodo Christus coronitur in electis.

Domus Iosiæ ecclesia est.

Lucæ 19.

Vir Oriens nomẽ eius.

Non enim quod semel dixerat, & ædificabit templum Domino, superflua repetitione repetiuit, dicendo. & ipse extruet templum Domino, sed quia vna eademq; ecclesia, & in præsenti seculo ædificatur, dum gentes conuertuntur, & in futuro extruetur, dum omnes resurgemus, rectè non contentus semel dixisse, & ædificauit templum Domino, repetiuit, & ipse extruet templum Domino. Et tunc ipse portabit gloriam, scilicet quam coronæ istæ significant, quia videlicet magna illi erit gloria, tam multos filios adduxisse in gloriam. Si enim cuiuslibet gloria sunt hi, qui per eius ministerium crediderunt, quemamodum & Apostolus dicit, Quia gloria vestra nos sumus, sicut & vos nostra in die Domini nostri Iesu Christi, quanto magis ipsius Domini nostri

Gloria Christi. Hebr. 2. Iesu Christi gloria est, & gloria erit, quòd est ipse salus omnium, quemadmodum idem Apostolus ait. quia complacuit per eum reconciliari omnia in ipso, pacificans per sanguinem crucis

2. Cor. 1. eius, siue quæ in terris, siue quæ in cælis sunt? Tacito quod primum est, quia in ipso condita sunt

Coloss. 1. vniuersa in cælis, & in terra, visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, & omnia per ipsum, & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant, quæ causæ si cum iam dictis congregentur, quot putas coronarum gloriæ est, vnus idemq; Deus & homo Iesus Christus? Ergo & ipse portabit gloriam, & sedebit (ait) super

Solium Christi regis & sacerdotis. solio suo, & erit sacerdos super solio suo. Quod quàm iustũ sit, melius quis cogitare potest quàm eloqui, vt ille sedeat & dominetur omniũ, per quem omnia condita sunt, & sic sacerdos in æternum, per cuius sanguinem vniuersa pacificata sunt. Dominetur, inquã, super solio suo, & sit sacerdos super solio suo, quod de nullo sanctorum dicere fas est, quia nullius eorum ius est, dicere suum dominationis vel sacerdotij soliũ, sed huius tantùm Domini & sacerdotis vnici, cuius maiestas est, & sedes vna eademq; sedes maiestatis Dei quemadmodum dicit. Cum autem venerit filius hominis in maiestate sua, et omnes angeli cũ eo, tunc sedebit super sedẽ maiestatis suæ, &c. Quid & ista sibi vult congeminatio, & dominabitur super solio suo, & erit sacerdos super solio suo, nisi quia vnus idemq; in quem hæc dicuntur, futurum erat vt esset & nunc est rex atque sa-

Matth. 25. cerdos? Deniq; qui rex idcirco dominabitur (ait) super solio suo, & erit sacerdos super solio suo, satisque manifestum est, hunc esse sensum, quia in vnam personam conuenient regnum & sacerdotium, & vnus idemq; geminum obtinebit regni & sacerdotij solium. Vbi statim infertur, & consilium pacis erit inter illos, subaudiendum est, dominantẽ & sacerdotem, non quo Christus diuidatur, sed quo principatus duo, qui fuerant eatenus disiuncti, altera enim erat persona regia, & altera sacerdotalis, imò Christo consocientur. Inter illos igitur subauditur principatus cum in vno fuerint inseparabiliter consociati, consilium (inquit) pacis erit, quia videlicet per illam coniunctionem pax est nobis, & sicut iam ante ex Apostolo commemoratum est, per eum, com-

Coloss. 1. placuit reconciliari omnia in ipso, et pacificari per sanguinem crucis eius, siue quæ in terris sunt, siue quæ in cælis. Et coronæ erunt, ait, Helen, & Tobiæ, & Idaiæ, & Hen filio Sophoniæ memoriale in tẽplo Domini. Hoc est quod expectamus, quia sanctis omnibus & amicis Domini, quos per istos significari iam diximus, memoriale erunt sempiternum, in illo cælesti templo Domini.

Gentes erant procul à Deo. ipsæ coronæ quæ de auro & argento ipsorum Domino Iesu factæ sunt. De sensu & sermone ipsorum quo spiritus sanctus eundem Dominum Iesum clarificauit, & clarificare non desinit, vsq; in finem seculi. Illud quoque quod sequitur. Et qui procul sunt venient, & ædificabunt in templo Domini, videmus quia factum est, & fit, & fiet vsq; in finẽ seculi, et nos maximè qui de gentibus aduenimus continget, quia procul eramus, quod meminisse nos vult Apostolus, vbi ad

Ephes. 2. Ephesios loquitur. Propter quod memores estote, quod vos qui eratis sine Christo, alienati à cõuersione Israel, & hospites testamentorum promissionis spem non habentes, & sine Deo in hoc mundo, Nunc autem in Christo Iesu vos qui eratis longè, facti estis prope in sanguine Christi. Nunc venimus credendo, tunc autem vbi ponetur coronarum memoriale, veniemus resurgendo, & ædificabimus, imò & ædificati tanquam lapides viui in templo Domini permanebi-

1. Petri. 2. mus. In fine sermonis ad ipsos, de quibus loquebatur, familiariter se conuertit. & scietis, ait, quia

1. Cor. 13. Dominus exercituum misit me ad vos. Erit autem hoc si auditu audieritis vocem Domini Dei nostri. Et nunc quidẽ scimus, quòd prophetiam in veritate Dominus miserit ad nos, & veritatem locutus est Spiritus sanctus per prophetas suos, sed scimus ex parte quod nõdum venit quod perfectum est. Per fidem enim ambulamus, & non per speciem, Tunc autem sciemus experi-

1. Iohan. 3. mento, cum apparuerit cum coronis iam dictis, quoniam videbimus eum sicuti est. Et hoc erit (ait) si auditu audieritis vocem Domini Dei vestri, hoc est, si præcepta eius custodieritis, quia sine operibus ad tantam gloriam promerendam sola fides non sufficit.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN ZACHARIAM PROPHETAM, COMMENTARIORVM

Liber Tertius.

QVAM dulciter in cantico sponsa dilecto canit. Apprehendam te, & ducam te Can. 8.
in domum matris meæ, & in cubiculũ genetricis meæ, ibi me docebis. & quàm
dulce est experimento discere vim huiusce modulationis. Quid enim est dile-
ctum apprehendere, nisi Christi sensum in scripturis inuenire? Et quid est eum
apprehensum in domum matris, & in cubiculum genitricis ducere, nisi ad com
munem ecclesiæ vtilitatem siue instructionem voce aut in scripto proferre?
Talis erat anima Pauli, qui nuper regeneratus ecclesiæ sacramentis, Christũ eidẽ ecclesiæ iam no-
tum optimè cognoscens de scripturis notiorẽ reddidit, tã voce quàm literis. Ibi me (ait) docebis,
quia videlicet in tali facto meritũ est vicissitudinis, vt qui præceptis ecclesiã docuit, ipse adhuc
de pluribus debeat edoceri, iuxta illud. Omni habenti dabitur, & abundabit. In hac igitur spe, vt Matth. 25.
hactenus cucurristi, percurre anima, gloriam quærẽs eiusdem dilecti, & tandiu fruere hoc quod
" ex parte est, donec veniat quod perfectum est. Sequitur. [Et factum est in anno quarto Darij re- CAP. VII.
" gis, factum est verbum Domini ad Zachariam in quarto mensis noni, qui est Casleu, & miserũt
" ad domum Dei Sarasar & Rogomelech et viri qui erant cum eo ad deprecandum faciem Domi-
" ni, vt dicerent sacerdotibus domus Domini exercituum & prophetis loquentes. Nunquid flen-
" dum mihi est in mense quinto, vel sanctificare me debeo, sicut feci iam multis annis? Et factũ est
" verbum Domini ad me dicens. Loquere ad omnem populum terræ & ad sacerdotes, dicens. Cum
" ieiunaretis & plangeretis in quinto & septimo per hos septuaginta annos, nunquid ieiunium
" ieiunastis mihi? Et cum comedistis & bibistis, nunquid nõ vobis comedistis, & vobismetipsis
" bibistis? Nunquid non sunt verba quæ locutus est Dominus in manu prophetarũ priorum, cum
" adhuc Hierusalem habitaretur & esset opulenta ipsa & vrbes in circuitu eius, & ad austrum, & Interuallum duarum visionum.
" in campestribus habitaretur.] Duo fermè intra hanc et præcedentem visionem transierant anni.
Siquidem in anno secundo Darij decimo mense, vicesima & quarta mẽsis, vidi (ait) per noctem,
& hic in anno quarto Darij in quarta mensis noni verbum Domini ad se factum dicit, causam
siue occasionem protinus inserens, propter quam, anno siue die illo factum est ad eum verbum
Domini. Miserunt (ait) ad domum Dei Sarasar & Rogomelech, & viri qui erant cum eo ad de-
precandum faciem Domini, &c. Istis interrogantibus et dicentibus. Nunquid mihi flendum est,
sicut feci iam multis annis, iubetur propheta vt loquatur ad omnem populum, & dicere. Nun-
quid ieiunium ieiunastis mihi, &c. Vnde datur intelligi, populũ quoq; ferè omnem sensus fuisse
eiusdem, cuius erant Sarasar & Rogomelech, qui miserant ad domum Dei super quæstione eius-
modi. Quos Persas fuisse, & duces regis Darij, timentes Dominum, autumant Hæbræi (vt ait bea-
tus Hierony.) Reuera sensus eorum, & populi sensus erat imperfectus, qui quoniam templum
videbant vel audiebant esse constructum, iam flendi & ieiunandi causam sibi nullam superesse
arbitrabantur. Manifestum est ex ipsorum interrogatione, quod temporalibus & visibilibus
intenti, de æternis & inuisibilibus bonis nulla aut parua sollicitudine tenebantur. Memoriter te 4. Reg. vlt.
nebant, quòd in quinto mense subuersa ciuitate Hierusalem & templo, populus captiuus du- Hiere. 41.
ctus est, & quòd in septimo Godolias interfectus est ab Ismahel, & reliquiæ populi dispersæ sunt Iudæi non
& ob hoc per singulos annos ieiunabant & flebant. Porrò captiuitatem illam vniuersalem qua Deo ieiunabant, sed
humanum genus adeò captiuatum est in Adam, non satis curabant, atque liberatoris aduen- propter
tum qui eatenus differebatur, non valdè suspirabant, aut propter hæc flendum, sibi & eiulãdum causas tem
existimabant. Quod si causas istas præ oculis habentes ieiunarent & flerent, nunquam taliter porales.
respondisset Dominus. Loquere (inquiens) ad omnem populum terræ & ad sacerdotes, dicens.
Nunquid ieiunium ieiunastis mihi? Et comedistis & bibistis, nunquid non vobis comedi-
stis & vobismetipsis bibistis? Longè aliter ieiunanti Danieli responsum fuit, quia longè alias ie- Danie. 9.
iunandi causas ille sibi propositas habuit. Daniel (inquit angelus Gabriel) nunc egressus sum, vt
docerem te & intelligeres. Ab exordio precum tuarum egressus est sermo. Ergo autem veni, vt
indicarem tibi, quia vir desideriorum es. Tu ergo animaduerte sermonem, et intellige visionem.
Septuaginta hebdomades abbreuiatæ sunt super populum tuũ, &c. Ille profecto ieiunium Do-
mino ieiunauit, quia vir desideriorum ea quæ Domini sunt desiderauit, videlicet non illud so-
lùm vt reædificaretur illa ciuitas & templum manufactum, sed (quod longè maius, & incompa-
rabiliter melius est) vt consumaretur præuaricatio, & finem acciperet peccatum, & deleretur
iniquitas, & adduceretur iustitia sempiterna, & impleretur visio & prophetia, & vngeretur san
ctus sanctorum. Igitur quoniam vnus idemq; Dominus & hic per prophetam loquitur, Nunquid
ieiunium

mabant,& non exaudiam dicit Dominus,& dispersi eos per omnia regna quæ nesciunt, & terra desolata est ab eis,eo quòd non esset transiens & reuertens & posuerunt terram desiderabilem in desertum. Quare autem cum præteritorum narratio sit, & in cæteris omnibus omnis enunciatio currat verbis præteriti temporis, hæc tantùm verba in futurum tempus extendit, sic clamabunt & non exaudiam, cum dicere posset,sic clamauerunt,& non exaudiui? Quare, nisi vt intelligas eum immutabilem esse, & perseuerantem in iudicij veritate, quod sicut fecit tunc,ita debeat si iterum peccauerint,iterum facere? Deniq; & hoc futurū non ignorabat, quòd posteri illorum peiora facturi forent, quàm patres ipsi fecissent, vnde & clamantes non exaudiret,neq; exaudire deberet,quod cunctis gentibus nunc manifestum est. Quàm verò acerba est infelicium sugillatio dicere de terra desolata est ab eis,& posuerunt terram desiderabilem in desertum. Nam verè infelicissimum est,& infelicitatē desolationis pati,& insuper criminis argui, quòd ipsi desolationem ipsam fecerint, & quòd ipse contra illos terra iustè videatur deflere & conqueri,& dicere illis.Non Deus qui hoc fieri iudicauit,non Nabuchodonosor,qui iudicio Dei super me ascendit,sed vos coloni pessimi, vos fecistis, & ex vobis causa est, quòd desolata & in desertum posita sum ego terra desiderabilis. Et multum congruè præsenti loco Dominus,cui nulla terra desiderabilis,cui nil terrenum desiderabile est, terram appellat desiderabilem,quia videlicet cum se ieiunasse & fleuisse dicerent propter terræ desolationem, nimis apertè fatebantur,terram sibi fuisse desiderabilem, cælestem autem non se desiderare promissionem, quippe quia dicebant,nunquid flendum nobis est & ieiunandum,satis sibi existimantes quod videbant solutam esse captiuitatem temporalem. Hoc igitur, & posuerunt terram desiderabilem in desertum, claret quàm acerbè sit dictum, ab eo quem naturaliter dulcem ipsi sibi exacerbauerunt. Porrò qualis causa est ista? eo quòd non esset transiens & reuertens. Præmisit, & terra desolata est ab eis,& tunc demum subiunxit,eo quòd non esset transiens & reuertens. Si ita dixisset,terra desolata est, & non est transiens neque reuertens, solummodo putaremus modum desolationis expressum,idq; esse quòd nullus eundo aut redeundo per terram gauderetur. Nunc autem non tam modum exposuisse,quàm causam reddidisse desolationis videtur, dicendo eo quod non esset transiens & reuertens.Quid ergo sit non fuisse transeuntem & reuertentē, hoc inquirendum est. Confestim occurit illud in Psalmo dictum, spiritu vadens & non rediens,quia sensum hoc & illud habent similem,sicut sonitum literalē penè eundem.Nam vadens & rediens,quid aliud est,quàm transiens & reuertens? Porrò illic spiritus vadens & non rediens,hoc est,in malum cadens,& à malo non resurgens. Ergo & hic,eo quòd non esset transiens & reuertens, hoc est,eo quòd non esset de his transeuntibus in malum, qui reuerteretur in bonum, terra desolata est ab eis. Nam cor impœnitens, quod supra denotauit dicendo,& cor suum posuerunt adamantem, & auerterunt scapulam recedentē, nónne causa est satis, iustitiam vindicis iræ defendens, & ad defendendum sufficiens? Verè igitur ipsi terram,suam terram desiderabilem posuerunt in desertum,& ab eis desolata est,eo quòd non esset transiens & reuertens, id est,per id quod cum omnes transgressores essent, nullus erat aut vix vllus erat trangressor de transgressione sua pœnitentiam agens.Sequitur.[Hæc dicit Dominus exercituum. Zelatus sum Sion zelo magno,& indignatione magna zelatus sum eam.Hæc dicit Dominus exercituum. Reuersus sum ad Sion, & habitabo in medio Hierusalem,& vocabitur Hierusalem ciuitas veritatis, & mons Domini exercituum,mons sanctificatus.Hæc dicit Dominus exercituum. Adhuc habitabunt senes & anus in plateis Hierusalem, & viri baculus in manu eius præ multitudine dierum.] Hactenus quasi ridendo & subsannando loquebatur, iuxta quod sapientia talibus dicit. Ergo quoque in interitu vestro ridebo,& subsannabo cum vobis quod timebatis aduenerit, nunc deposito risu & subsannatione semota,gloriosa dicit de te, ô Sion ciuitas Dei,cuius pars non vilis aut parua erat illa quæ tunc reædificabatur Hierusalem terrestris, secundum electionem, quæ de gente illa erat assumenda, maximeq; propter implendam promissionem exinde nasciturí & regnaturi in te Christi regis æterni.Zelatus sum(ait) Sion zelo magno. Zelus Domini bonus est diligere homines,& odisse hominum vitia. Quo contra zelus diaboli malus est odisse homines, & amare hominum vitia.Hinc erat illud, quod idem Dominus vt iniquitates compescere,captiuitati tradiderat homines, & ciuitas Sion cum templo igne conflagrata est.Magnus hic vtiq; extitit angelus,non parcere suo templo & propriæ ciuitati,non pepercisse genti,apud quam solam erat notitia nominis sui.Et non est (ait Hieremias) recordatus scabelli pedum suorum in die furoris sui.Zelo zelatus sum(ait)Sion zelo magno. Verum hoc dicere superioribus quoq; temporibus potuit. zelatus sum populo meo zelo meo,quoties (vt ait Psalmista) iratus est in furore in populo suo,& tradidit eos in manus gentium, & dominati sunt eorū qui oderunt eos,scilicet Mesopotamij & Moabitæ Chananæi,& Madianitæ,& filij Ammon & Philistijm.Potuit(inquam)tunc etiam dicere,Zelatus sum zelo magno, quia videlicet sub illis quoq; hostibus vehementer afflixit eos.At verò tempore illo,de quo hic sermo est, amplius fecerat,quia non in terra sua consistentes,seruierant Babylonijs, sed desolata & posita in desertum terra desiderabilis,

tanti

Querela terræ contra Iudæos

Transiens & reuertēs
Psal. 77.

CAP. VIII.

Prouer. 1.

Zelus Domini bonus.

Thren. 2.

Psal. 105.

uenti fuerunt per septuaginta annos in Babylone captiui. Rectè ergo non contentus dixisse. Zelatus sum Sion zelo magno, addidit, & indignatione magna zelatus sum eam. Et est sensus, Non solùm taliter zelatus sum, vt eos seruituti subijcerent aduersæ gentes, quod sæpe factum est, sed addita, cum zelo indignatione magna, terrā quoq; & locū nomine meo sanctificatū illis abstuli igni & Babylonico tradidi, quod hactenus factū non est. Quare? Videlicet, quia non solùm vt olim me derelinquentes, Deos alienos coluerunt, verumetiam prophetas occiderunt, & multum sanguinem innocentem effuderunt. Zelus ille magnus & indignatio magna per iustum venit iudicium. At nunc idem Dominus exercituum hæc dicit, subauditur, quæ misericordiæ sunt, memor, quod iurauit in sancto suo locutus Dauid. Visitabo in virga iniquitates eorū, & in verberibus peccata eorum, misericordiam autem non dispergam ab eo. Reuersus sum ad Sion, videlicet in eo, vt iterum ædificetur ipsa ciuitas & templum reædificatum est. Postmodū veniam & habitabo in medio Hierusalem, scilicet homo factus, ita vt ipsa Hierusalem, & omnis qui legem & verbum Domini, quod de ipsa exibit, non incredulus audierit, dicat & veraciter dicere possit, quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis, & vidimus gloriam eius gloriam quasi vnigeniti à patre, plenum gratiæ & veritatis. Perinde & vocabitur (ait) Hierusalem ciuitas veritatis, videlicet pro parte electorum, prophetarum, atque Apostolorum & omnium iustorum, qui ex illa gente fuerunt, vel sunt, vel erunt, quorum de carne homo factus, habitabo in medio Hierusalē, vnde & ipsa vocabitur & erit ciuitas veritatis, id est, ciuitas vel terra, vnde veritas oriri dignata sit, iuxta quod Psalmista prædixit. Veritas de terra orta est, & iustitia de cælo prospexit. Rectè igitur vocabitur ciuitas veritatis & mons Domini exercituum, mons sanctificatus, de quo videlicet monte multa in prophetis dicta sunt, vt est illud apud Esaiam siue Micheam. Venite ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob, &c. Porrò hæc promissa spiritualia sunt, et spiritualibus conueniunt, ac desiderabilia sunt. Illi autē ad quos sermo fiebat carnales erant & carnalia desiderabant, sicut iam demonstratum est ex illa ipsorum interrogatione, nunquid flendū mihi est, vel sanctificare me debeo, sicut feci iam multis annis. Putabant enim, nullam sibi iam esse causam fletus vel ieiunij solo contenti gaudio temporali, quòd videbant soluta captiuitate, terrenam ciuitatem & templum reædificari. Condescendens ergo carnalibus, sermo diuinus, & quasi cum pueris vt eos mulceat balbutiens pater grandæuus, Adhuc (inquit) habitabunt senes & anus in plateis Hierusalem, & viri baculus in manu præ multitudine dierum, & plateæ ciuitatis implebuntur infantibus & puellis ludentibus in plateis eius. Hæc nanq; dicta plenam fore & integram ciuitatis restitutionem, pulchrè personant atque denunciant, quàm illi multum desiderabant, propter quam multum desiderabant, propter cuius destitutionem ieiunauerant & fleuerant. Sequitur. [Hæc dicit Dominus exercituum. Si difficile videbitur in oculis reliquiarum populi huius in diebus illis, nunquid in oculis meis difficile erit.] Perspicuū est, illos tales fuisse, qualibus oportuerit de terrenis & temporalibus bonis blandiri, qualibus non iam deberent spiritualia vel cælestia prædicari. Nam, vt quodam loco ipse dicit, Si terrena dixi vobis & non creditis, quomodo si dixero vobis cælestia credetis. Similiter hic, quoniam difficile videbatur in oculis eorum, vt fieret sicut dixerat. adhuc habitabunt senes & anus in plateis Hierusalem, &c. Dicere conuenit ei, qui nusquam inconuenientia dicit. Si difficile videtur vobis, posse fieri hæc terrena, vt habitent senes & anus in plateis Hierusalem, & viri baculus in manu eius, præ multitudine dierum. & plateæ ciuitatis impleantur infantibus & puellis ludentibus, quæ omnia terrena sunt, quanto magis difficile videbitur si dixero vobis spiritualia sine cælestia, quæ eadem ciuitate prouentura sunt. Veruntamen quodcunque illud sit quod dixi siue dicam vobis, quantumuis difficile videatur in oculis vestris, in oculis meis nequaquam difficile erit. [Hæc dicit Dominus exercituum. Ecce ego saluabo populum meum de terra orientis & de terra occasus solis, & adducam eos, & habitabunt in medio Hierusalem, & erunt mihi in populum, & ego ero eis in Deum, in veritate & iustitia. Hæc dicit Dominus exercituum. Confortentur manus vestræ, qui auditis in diebus his sermones istos per os prophetarum, in die qua fundata est domus Domini exercituum, vt templū ædificaretur. Siquidem ante dies illos merces hominum non erat, nec merces iumentorum erat, neque introeunti & exeunti erat pax præ tribulatione, & dimisi homines vnumquemq; contra proximum suum. Nunc autem non iuxta priores dies ego faciam reliquijs populi huius, dicit Dominus exercituū, sed semen pacis erit. Vinea dabit fructum suum, & terra dabit germen suum, & cæli dabunt rorem suum, & possidere faciam reliquias populi huius vniuersa hæc. Et erit, sicut eratis maledictio in gentibus, domus Iuda & domus Israel sic saluabo vos, & eritis benedictio. Nolite timere, confortentur manus vestræ, quia hæc dicit Dominus exercituum, sicut cogitaui vt affligerem vos cum ad iracundiam me prouocassent patres vestri, dicit Dominus, & non sum misertus, sic conuersus cogitaui in diebus istis, vt benefaciam Hierusalem & domui Iuda. Nolite timere. Hæc sunt ergo verba quæ facietis. Loquimini veritatem vnusquisq; cum proximo suo. Veritatem & iudicium pacis iudicate in portis vestris, & vnusquisque malum contra proximum suum, nè cogitetis

Misericordia Domini erga Hierusalem.
Psal. 88.
Psal. 84.
Esaiæ 2.
Micha. 4.
Carnalia desideria Iudæorum
Iohan. 3.

“ cogitetis in cordibus vestris, & iuramentum mendax ne diligatis. Omnia enim hæc sunt quæ Cũcta hæc
“ odiui, dicit Dominus.] Cuncta hæc vt dicuntur, rectè simpliciter intelliguntur, nec opus est pro- verba in
pter mysticos siue allegoricos sensus digresionem facere ab illius tempore statu, quo propheta Christum
ad populum Domino mandante loquebatur. Hoc maximè & ante omnia sciendum est, quòd tendebãt.
omnis consolatio siue exhortatio hæc in Christum tendat, ad Christi aduentum respiciat, nec
propter aliud Spiritui sancto, qui hæc sine dubio per os prophetæ loquebatur, curæ fuerit de reæ-
dificanda & rursus habitanda siue implenda terra, & ciuitate illa, nisi propter eundem Christũ,
quatenus esset vnde nasceretur, iuxta fidele Dei promissum. Neque enim aliundè, sed de gente
illa, de semine Abrahæ, de domo & familia Dauid nasci oportebat illum. Expediebat igitur pro-
missis & blandimentis consolatorijs animari & beneuolum reddi populum ad habitandum in
loco illo, ad reædificandum & reformandum terræ vel ciuitatis statum pristinum templo iam
reædificato, ad quod venturus (iuxta alium prophetam) esset idem Dominator Dominus. Ve- Malach. 3.
runtamen quod hic de templo manufacto in parte, in vna gente, imò in paruis vnius gentis reli-
quijs dictum est, hoc idem de templo non manufacto Dominici corporis in vniuersitate, in toto
humano genere veraciter dici potest. Ante dies illos (inquit) antequã fundaretur domus Domini,
merces hominum non erat, nec merces iumentorum erat, id est, omnis labor vester irritus fuit,
& tam homines quàm iumenta in agricultura, in mercimonijs, operibúsque diuersis cassis cona-
tibus frustrabantur. Neque introeunti (ait) & exeunti erat pax præ tribulatione, & dimisi omnes
homines, quemque contra proximum suum. Quod est dicere, foris aduersarij, domi erat seditio,
& vbiq; tristitia ob bellorum frequentiam, & insidias domesticas, dum nec frater fratri exhibet
fidem, & omnis est inimica propinquitas. Nónne itidem verum, imò magis verum est, quòd an- Mystica ex
tequam fundaretur templũ Dominici corporis, antequã Deus homo fieret ex vtero virginis, nul positio.
lum erat precium generis humani? Reuera neq; hominum, id est, Iudæorum, neq; iumentorum,
id est, gentilium vllum erat precium. Non enim erat pax introeunti & exeunti, id est, nascenti &
morienti præ tribulatione, subauditur peccati, quia cum peccato omnis homo introiens in hunc
mundum nascendo, cum peccato exibat moriendo, videlicet nondum pariete inimicitiarum so-
luto. Quo enim precio redimeretur saltem homo, id est, Iudæus? Nunquid precio sanguinis hir- Ephes. 2.
corum, aut vitulorum? Ergo non erat pax, non erat remissio peccatorum, et dimisi (ait) homines, Hebræ. 9.
vnumquenque contra proximum suum, vtpote habentes semen & concordiæ spiritum. Nunc
autem non iuxta priores dies ego faciam. Sed quid? Semen pacis erit, nimirum secundum illud
euangelium. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis, quæ pax non alia debet intelligi, Iohan. 14.
quàm reconciliatio Dei & hominum, non alia quàm remissio peccatorũ, quã tunc ipse, dum dice
ret hæc faciebat, per sanguinẽ suum, hæc animaduertens, quis non leue reputat, quod subinde di-
cit, & erit, sicut eratis maledictio in gentibus, domus Iuda & domus Israel, sic saluabo vos & eri-
tis benedictio. Nam qui tunc erat maledictio, ita vt diceretur, vel dici posset tale quippiã ei, quẽ
petere quis vellet, sic tibi eueniat quomodo euenit miserabili populo qui terra sua in desertum
redacta, & ciuitate Hierusalem cremata igne, captiuus abductus est, ipse idem populus nunc est
benedictio per Christum semen pacis, vt autẽ dictum est, quia in ipso benedicentur omnes gen-
tes. Ad hoc ipsum pertinet, hoc quoq; quod protinus dicit. Sicut cogitaui vt affligerẽ vos cum ad
iracundiam prouocassent me patres, dicit Dominus exercituũ, & nõ sum misertus: sic conuersus
cogitaui in diebus istis, vt benefaciam Hierusalem & domui Iuda. Nam reuera ad iracundiam Genes. 22.
prouocauerunt Dominum patres nostri Adam & Eua, non solùm transgrediendo præceptum,
verumetiam defendẽdo peccatũ, & propter hoc cogitauit vt affligeret nos, & modo quodam nõ
est misertus, quatenus alio modo melius misereretur. Emisit enim eos de paradiso mortis & mul
tarum misertus sententijs oneratos. Sed sicut cogitaui tunc vt affligerem vos, sic (inquit) conuer-
sus cogitaui in diebus istis vt benefaciam, scilicet per templũ vel propter templum meum non
manufactum, quia sicut illud per mortem solutum, post triduum excitatum est, ita et vos omnes
resurgere faciam. Nescio qualiter euenit, vt penè mihi inuito accidit, diuersum ab eo quod supra Suauitas
dixi. Siquidem de his verbis propheticis dixi, quia cuncta vt dicuntur, ita simpliciter rectè intel- sensus alle
liguntur, nec opus est propter mysticos siue allegoricos sensus digresionem facere ab statu illius gorici.
temporis quo hæc dicebantur. Et quidem illud dixi studio vitandi fastidij, sed mysteriorum no-
ta suauitas, cursum sermonis improuisum odore suo intrinsecus traxit, & apud se paulisper de-
tinuit. Quoniam ergo cætera perstrinxit, cur omittat initium præsentis capituli, quo dixerat Do
minus. Ecce ego saluabo populum meum de terra orientis, & de terra occasus solis, & adducam
eos. Et habitabunt in medio Hierusalem, & erunt mihi in populum, & ego ero eis in Deum in ve
ritate & iustitia. Deniq; & si tempore illo, vbi templũ per manus Zorobabel, & murus ciuitatis
per Neemiã restauratus est, populũ suũ saluauit Dominus, salus illa nõ tanta extitit, vt digna es-
se posset tantis oris Domini declamationibus. Verùm vbi conditum est templum iam dictum, Matth. 8.
templum Dominici corporis non manufactum, tunc & ex eo veraciter de terra orientis, & de Iohan. 14.
terra occasus solis saluatur populus Domini. Multi enim veniunt ab oriente & ab occidente, &

KK recum-

recumbũt in ſinu Abrahæ, quod vtique eſt adduci habitare in medio Hieruſalẽ, & ſunt Domino in populũ, & ipſe eſt, & erit eis in Deum in veritate & iuſtitia, id eſt, in Chriſto qui eſt ipſa veritas, & iuſtitiæ via, & vita æterna. Sed iam quid tandem de ieiunio interrogatus, poſt hæc Dominus reſponderit, audiamus. Et factum eſt verbum Domini exercituum ad me, dicens. Hæc dicit ,, Dominus exercituũ. Ieiunium quarti, & ieiuniũ quinti, & ieiuniũ ſeptimi, & ieiunium decimi ,, erit domui Iuda in gaudium & lætitiam, & in ſolennitates præclaras. Veritatem tantum & pacẽ ,, diligite, dicit Dominus exercituum.] Ad id quod ſupra Saraſar & Rogomelech per legatos quæ- ,, ſierant, vtrũ in menſe quinto ieiunare deberent, an poſt ædificationem templi finire ieiunium, luctumq; deponere, multis in medio poſitis quæ facerent, quæ ſperarẽt, hæc Dominus, per prophetã, reſpondit. Et illi quidem de vno interrogauerunt ieiunio menſis quinti, Dominus autem reſpondens, de cæteris quoq; ieiunijs ſuam ſententiam deprompſit, de ieiunio quarti, de ieiunio

Ieiunium quarti in Iulio.

quinti, de ieiunio ſeptimi, de ieiunio decimi. Erat autem ieiunium quarti menſis, qui apud Latinos vocatur Iulius, die ſeptima decima eiuſdem menſis, quando deſcendẽs Moſes de monte Sina, tabulas legis abiecit, atque confregit. & iuxta Hieremiam muri primùm rupti ſunt ciuitatis.

Exodi 32. Hiere. 52.

Ieiunium quinti.

In quinto menſe, qui apud nos appellatur Auguſtus, cum propter exploratores terræ ſanctæ ſeditio orta eſſet in populo, iuſſi ſunt montẽ non aſcendere, ſed per quadraginta annos longis à terra ſancta circuire diſpendijs, vt exceptis duobus, Caleph & Ioſue, omnes in ſolitudine caderent. In hoc menſe & à Nabuchodonoſor templum Hieroſolymis incenſum eſt, atq; deſtructum, & populus in captiuitatem abductus. In ſeptimo, qui apud nos appellatur October, occiſus eſt Godolias, & Iudæ tribus ac Hieruſalem reliquiæ diſſipatæ. Menſe decimo, qui apud nos Ianuarius dicitur, Ezechiel in captiuitate poſitus, audiuit & cunctus populus captiuorum, quinto menſe templum eſſe ſubuerſum, quod pleniſſimè in eodem propheta cognoſcimus. Hæc igitur ieiunia propter cauſas triſtes ac flebiles meritò ieiunabant, ſed ieiunandi ſcientiam non habebant, quippe qui vnum ex his, ſcilicet ieiunium quinti iam non obſeruandum eſſe volebant, quoniam captiuitatem ſolutam, & templum videbant reædificatum. Porrò, Dominus non vſquequo templum reædificaretur, ſed vſquequo deleretur peccatum, & finem acciperet præuaricatio, volebat obſeruari ieiunium, hoc eſt, quod præmiſſo, ieiunium quarti, & ieiunium quinti, & ieiunium ſeptimi, & ieiunium decimi erit domui Iuda in gaudium & lætitiam, & in ſolennitates præclaras, cõtinuò ſubiunxit. [Vſquequo venient populi, & habitabunt in ciuitatibus multis, & vadent habitatores, vnus ad alterum, dicentes. Eamus & deprecemur faciem Domini, & quæramus Domi- ,, num exercituum. Vadam etiam ego, & venient populi multi, & gentes robuſtæ ad quærendum ,, Dominum exercituum in Hieruſalem, ad deprecandum faciem Domini, hæc dicit Dominus ex- ,, ercituum. In diebus illis, in quibus apprehendent decem homines ex omnibus linguis gentium, ,, & apprehendent fimbriam viri Iudæi, dicentes. Ibimus vobiſcum. Audiuimus enim, quoniam ,, Deus vobiſcum eſt.] Quid aliud eſt hoc dicere, niſi vſquequo veniat qui mittendus eſt, & ipſe ,, erit expectatio gentium? Neque enim ante, ſed quando ex quo ille venit, venerunt, & veniunt ,, populi, & habitauerunt atque habitant in ciuitatibus multis, id eſt, in eccleſijs multis, & ex eo vadunt habitatores ciuitatem eiuſmodi, vnus ad alterum dicentes. Eamus & deprecemur faciem Domini, & quæramus Dominũ exercituum, quod dicere nimirum eſt annunciare Chriſti euangelium, & exhortare atque ædificare alterutrum, atque hoc modo dum vnus dicit, eamus & alter reſpondet. vadam etiam ego, veniunt, & vſque in finem ſeculi venire non deſinunt populi multi, & gentes robuſtæ ad quærendum Dominum exercituum in Hieruſalem, ad deprecãdam faciem Domini. Ex abundanti eſt aſtruere ſiue demonſtrare, quòd in illam quoq; terrenam Hieruſalem, vbi Dominus exercituũ in terra viſus, & cum hominibus conuerſatus eſt, vnde poſt mortem Chriſti, atq; reſurrectionẽ ſalus proceſſit, ſicut alibi ſcriptũ eſt, quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Hieruſalem, In illam (inquam) Hieruſalem terrenã, vbi eſt ſepulchrũ eius glorioſum, vadunt populi multi ad quærendum Dominũ, ad deprecandum faciem Domini. Illam potius Hieruſalem hic intelligere placet, quam Pſalmiſta pulchrè exprimens. Hieruſalẽ (inquit) quæ ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipſum. Illuc enim aſcenderunt tribus tribus Domini teſtimonium Iſrael ad confitendũ nomini Domini. Vſquequo iſtud fiat, vſq; dũ iſtud proueniat. Ieiunium (ait) quarti, & ieiunium quinti, & ieiunium ſeptimi, & ieiuniũ decimi erit domui Iuda in gaudium & lætitiam, & in ſolennitates præclaras. Quomodo in gaudium & lætitiam & in ſolennitates præclaras? Videlicet non ieiunando cum triſtitia, ſicut ieiunant hypocritæ triſtes, non (inquam) cum triſtitia, ſed cum lætitia, iuxta illud. Tu autem cum ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuam laua, &c. Ibi enim eſt ſolennitas præclara, vbi eſt intentio iucunda deſiderantis, vt ſoli Domino placeat, hoc ipſum quod ieiunat. Quid ergo inquis? Cum venerit illud tempus, de quo dicis, vſquequo venient populi, non erit ieiunandum in menſibus illis? Nõ vtiq; exiget Dominus, imò prohibebit illa ieiunia vetuſtatis. Nónne hoc ipſum habet veritas euangelij? Tunc (inquit) acceſſerunt ad eum diſcipuli Iohannis, dicentes. Quare nos & Phariſæi ieiunamus frequenter, diſcipuli autem tui non ieiunant? Et ait illis Ieſus. Nunquid poſſunt filij ſponſi

Nume. 14. 4. Reg. vlt. Septimi. Decimi. Hiere. 41. Ezech. 24. Geneſ. 49. Baruch. 3. Eſaiæ 2. Pſal. 121. Ieiunium in gaudiũ. Matth. 6. Matth. 9.

sponsi lugere, quamdiu cum illis est sponsus. Venient autem dies cum auferetur ab eis, & tunc ieiunabunt. Itaq; causa ieiunij absentia sponsi est, & vsquequo veniret, vsq; dum nasceretur, & praesens adesset, ieiunandum erat. & quamdiu praesens fuit, ieiunare non debuerunt discipuli eius, filij sponsi, siue filij nuptiarum, vt alius euangelista scripsit. & rursus quando & ex quo ablatus est eis, rectè ieiunant vsquequo cum illo sint. Dicet aliquis. Ergo Iohannes de filijs sponsi non erat, qui ieiunabat? Planè & intimus sponsi amicus erat, sed vsq; ad tèpus illud, cuius Euangelista describens actus, & erat (inquit) Iohannes vestitus cameli pilis, & locustas & mel syluestre edebat. Sponsum eundem non viderat, & venisse quidè illum nouerat, sed eundem facie nesciebat. Mirū sacramentum quod & hic in propheta vbi ieiunandum esset, dixit: vsquequo venirent populi, haec quoq; subiunxit. In diebus illis, in quibus apprehendent decem homines ex omnibus linguis gētium, & apprehendēt fimbriam viri Iudaei, dicentes. Ibimus vobiscum, audiuimus enim quoniam vobiscum est, & in euangelio secundum Matthaeum vbi dixit, sicut iam memorauimus. Nunquid possunt filij sponsi ieiunare, quamdiu cum illis est sponsus, &c. haec illo loquente, ecce princeps vnus accessit, & adorauit eum, dicēs. Filia mea modò defuncta est, sed veni, impone manum tuam super eam, & viuet, dum surgēs sequeretur eum & discipuli eius, ecce mulier quae fluxum sanguinis patiebatur annis duodecim, accessit retro, & tetigit fimbriam vestimenti eius, & salua facta est ex illa hora. Quē non delectet hic vtrumq;, & in propheta, & in euangelio simillima facies, vt vnus idemq; sacramenti vim continens sensus literalis, non multum dissimilis superficies. Deniq; gentium multitudo, quae hic propheticis verbis denunciatur, dicendo. Apprehendent decem homines ex omnibus linguis gentium fimbriam viri Iudaei, ipse significatur fa- ctis mysticis per mulierem, quae fimbriam vestimenti eius tetigit, viri vtique secundum carnem Iudaei. Et quid est mulier retro accedere, & fimbriam vestimenti tangere, nisi multitudinem gē- tium, non ante, sed post ascensionem eius in ipsum credere, & praecepta eius seruare, atq; hoc modo liberari à fluxu sanguinis, liberari ab omni immunditia peccati? Adhuc ea quae sequuntur in eodem euangelij loco, & quae in hoc propheta subiuncta sunt, considerare atque conferre libet. Tangendo mulier fimbriam vestimenti Domini, salua facta est, & deinde puella archisynagogi filia, propter quam Dominus idem surrexerat, & ibat, resuscitata est. Puella (vt Marcus manifestius exprimit) erat annorum duodecim, & mulier in profluuio sanguinis erat annis duodecim. Ergo quando mulier infirmari cœpit, tunc illa puella nata est, & quando sanata est mulier, tunc illa puella mortua est. Magnum hic in mysterio patet spectaculum, quia videlicet iuxta hanc similitudinem, quando gentilitas sanguineo cultu idololatriae cœpit fluere, tunc synagoga ex patriarchis Abraham & caeteris, ad quos factum est verbum promissionis nata est, & quando gentilitas per euangeliū Christi sanata est, tunc synagoga per inuidiā mortua est. Nunc sequentia prophetae videamus, quomodo his conferantur. (Onus verbi Domini in terra Adrach & Damasci requiei eius.) Item in Euangelio protinus sequitur de duobus caecis, qui clamantes. Miserere nostri fili Dauid, illuminati sunt, & hic in propheta subiungitur. (Quia Dominus est oculus hominis, & omnium tribuum Israel.) Per terram Adrach & terram Damasci, itidem sicut per puellam, quae mortua est, & per mulierem quae sanata est, & per hominem, atque per omnes tribus Israel, quorum Dominus oculus est. itidem sicut per duos caecos, qui illuminati sunt, duas intelligimus gentium siue hominum partes, scilicet Iudaeos atq; Gentiles, & quicquid circa partes easdem, tam per iudicium quàm per misericordiam factum est vel fiet. Quae per iudiciū facta sunt vel fiunt in vtrisq; & hic in propheta, per Adrach atq; Damascum, & in euangelio significatur per puellae mortem, & per mulieris fluxum. Adrach quippe ex duobus integris compositum est. Ad acutum, rach molle tenerumq; significat. Vnde hoc ipsum nomen valdè synagogam denotat, habentem in se duo contraria, tenerum in ore, acutum in corde, teste Psalmista. Molliti sunt (inquit) sermones eius super oleum, & ipsi sunt iacula. Idcirco puella mortua est, id est, idcirco synagoga à Deo deserta est, quia videlicet de ieiunio iam dicto, siue de alia qualiber re venisset occasio, loquebātur pacem cum proximo suo Iesu Christo, mala autem in cordibus suis. Porrò, Damascus eandem, quam & mulier quae fluxum sanguinis patiebatur, gentilitatem tam nomine quàm re significat. Nomine, quia Damascus sanguinem bibens interpretatur. Re, quia is locus esse perhibetur, vbi ab impio fratre, pius Abel est interfectus. Porrò, quod apposuit requiei eius, qua ratione dixerit, protinus innuit, quia Dominus, ait, est oculus hominis, & omniū tribuū Israel, id est, illuminatio non minus gentilis, quàm Israelitici populi, quos ambos significant duo caeci, quorum illuminationem post mulieris curationem, & puellae resuscitationem, continuò Matthaeus euāgelista subscribit. Inde Damascus requies est Domini, inde de gentilitate per fidem requiescit, quia factus est oculus eius, quia illuminauit eam, vt ab homine gentili cognosceretur, quia prius tantum in Iudaea notus erat deus, tantum in Israel magnum nomen eius. Veniam poscit sermo incultus, quoniam ex magnitudine sensuum difficultatē patitur, remq; clarissimam, claritatem iucundissimam, versando & eloqui conando, dum intendit sensibus fidelis animus, vocis & linguae officio fraudatur. Nec enim verbis ornare perfacile est rē, cuius proprio

KK ij labore

Marci 2.
Ibidem 1.
Matth. 9.
Gentium & Iudaeorū cōuersio & hic, & in euangelio praefigurata.
Marci 5.
CAP. IX.
Matth. 9.
Psal. 54.
Genes. 4.
Psal. 75.

labore mentis reuerberatur intuitus. Verè adoranda Christi filij Dei diuinitas, & prædicanda
Matth, 9. veritatis sapientia, quæ dum de ieiunio quæstionem obiectam accepisset à dicentibus. Quare
nos & pharisæi ieiunamus frequenter, discipuli autem tui non ieiunant, respexit ad hunc locum
propheticæ veritatis, vbi quæstionem de ieiunio propositã acceperat, atque rosponderat ipsum
verbum Domini. Nihil dulcius amatori, siue inquisitori veritatis, veritatem quæ ipse Christus
est diligenti, nihil (inquam) dulcius, nihil iucundius in hac peregrinatione, quàm claro intuitu
scripturarum veteris & nouæ, facies mutuo se respicientes agoscere, quæ testimonium (inquit)
Iohan. 5. perhibent de me. Nunc ipsum literæ cursum ac tramitem breuiter iterare, & attentius construe-
re licet. In diebus illis (ait) in quibus apprehendent decem homines ex omnibus linguis gen-
tium, & apprehendent fimbriam viri Iudæi, dicentes. Ibimus vobiscum, audiuimus enim, quo-
niam Deus vobiscum est. Eclypsin hic sermo patitur, & subaudiendũ est, iam non celebrabitur
à populis & gentibus robustis, quæ venient ad quærendum Dominum exercituum, non (inquã)
celebrabitur, aut celebrari debebit ieiunium pro causis eiusmodi, pro qualibus vos celebratis,
Exodi 32. quia tabulæ priores fractæ sunt, irato Mose, propter reatum vituli, quem fecit Aaron, quia pro-
Nume. 14. pter exploratorum detractionem & populi seditionem iratus Dominus, non videbunt (ait) ter-
ram, pro qua iuraui patribus eorum, & filij vestri (ait) erunt vagi in deserto annis quadraginta,
4. Reg. vlt. donec consumantur cadauera patrum in deserto, quia Babylonij ciuitatem & templum succen-
Hiere. 41. derunt, & populum captiuum duxerunt, quia Ismahel Godoliam interfecit, & reliquiæ populi
dispersæ sunt. Pro his & huiusmodi causis in diebus illis non celebrabunt ieiunium, qui venient
Matth. 9. ad quærendum Dominum. Quare? Quia nemo (ait ipse Dominus) immittit commissuram panni
rudis in vestimentum vetus. Tollit enim plenitudinem eius à vestimẽto, & peior scissura fit. Ne-
que mittunt vinum nouum in vtres veteres, alioquin rumpuntur vtres, & vinum effunditur, &
vtres pereunt. Denique spem habere cælestium siue æternorum, & flere atque ieiunare pro præ
terito detrimento terrenorum siue temporalium, hoc quodamodo est immittere comissuram
panni rudis in vetus vestimentum, mittere in vtres veteres vinum nouum. Potius in vtres nouos
mittatur vinum nouum, id est, noua spes cælestium bonorum pro ipsis cælestibus quamdiu dif-
feruntur, & nondum ea comprehendit, fletum habeat atque ieiunium, atque ita ambo conser-
uantur, quia & spes non confundetur, & ieiunij labor abundantiori saturitate remunerabitur.
Eodem modo pannis rudis nouo vestimento inseratur, ne veteri insertus peiorem scissuram fa-
ciat, quid fecit Cherintus, qui fidem noui euangelij miscere voluit legalibus cæremonijs, & ita
neque vetus neque nouum iustitiæ vestimentum posidere potuit. De fimbria viri Iudæi, quam
Quæstio. apprehendent (inquit) decem viri ex omnibus linguis, iam supra dictum est. Verùm cum cre-
dentes de gentibus multi & nobis innumerabiles sint, cur dixit decem viri, cum dicere potuis-
Respõsio. set, multi ex omnibus linguis? Ad hæc breuiter dicendum, quia tantis misericordia Dei conten-
ta fuisset, & propter tantos, id est, propter decem pepercisset, si decem iustos in Sodomis inue-
Genes. 18. nisset. Nam vsque ad hunc numerum miserator descendit, dimittam (inquiens) omni loco pro-
pter quinquaginta. non delebo si inuenero quadraginta quinque. non percutiam propter qua-
draginta. non faciam si inuenero ibi triginta. non interficiam propter viginti. non delebo pro-
Roma. 8. pter decem. Vlterius non descendit. Igitur dicendo, decem homines apprehendent fimbriam vi
ri Iudæi, tantos vult intelligi, quantos idem vir Iesus Christus secundum carnem Iudæus, ex om-
nibus linguis gentium vocare, iustificare, & magnificare venit, quantos ante secula præsciuit &
Esaiæ 6. prædestinauit Deus conformes fieri imaginis filij sui. Iuxta hunc sensum alibi quoque omnis ele
ctio, decimatio, & omnis electus siue iustus rectè dicitur decimus. Apud Esaiam. Et multiplica-
bitur (ait Dominus) quæ derelicta fuerat in medio terræ, & adhuc in ea erit decimatio. Et in li-
1. Mach. 3. bro Machabæorum secundo, ita scriptum est. Iudas autem Machabæus qui fuerat decimus, seces-
serat in desertum locum. Quod tandem vel quale est onus, quod protinus subiungit. Onus
verbi Domini in terra Adrach & Damasci requiei eius. Nam ante iam dictum est, quamobrem
hic per Adrach, & per Damascum eadem rectè intelligantur, quæ in euangelio per puellam mor-
tuam, & per mulierem quæ fluxum sanguinis patiebatur. Ergo quoniam propter quæstionem
ieiunij factum est hic ad prophetam verbum Domini: non aliud onus quærendum est, quã onus
ieiunij, siue in terra Adrach, siue in terra Damasci, id est, siue in populo Iudaico, siue in populo
gentili, sed modis longè diuersis. Nam in populo Iudaico ieiunium fames est audiendi verbũ Do
mini, quia fame ieiunat, & mortua est puella iam dicta, id est, synagoga idem iubeat dare illi mã-
ducare, scilicet quando reliquiæ conuertentur eiusdem populi, sicut euangelica veritas mysticè
signauit. Nam cum resuscitasset puellam, iussit dari illi manducare. Porrò, in populo qui ex gen-
Matth. 9. tibus credidit, ieiunium est, & esse debet esuries & sitis iustitiæ. Vnde loco euangelij superius me
morato, quando mulier accessit fimbriam vestimenti eius tangere, dicebat ipse. Venient autem
dies cum auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt, &c. De eo quod protinus ait. Quia Do-
minus est oculus hominis, & omnium tribuum Israhel, iam supra dictum est. Sequitur. (Emath „
quoque in terminis eius, & Tyrus, & Sidon, assumpserant quippe sapientiam. Et ædificauit „

Tyrus

" Tyrus munitionem suam, & coaceruauit argentum quasi humum, & aurum vt lutum platea-
" rum. Ecce Dominus possidebit eam, & percutiet in mari fortitudinem eius, & hæc igni deuora-
" bitur. Videbit Ascalon, & timebit Gaza, & dolebit nimis & Accaron, quia confusa est spes eius,
" & peribit rex de Gaza, & Accaron, nõ habitabitur, & sedebit separator in Azoto, & disperdam
" superbiam Philisthinorũ, & auferam sanguinẽ eius de ore eius, & abominationes eius de medio
" dentium eius, & relinquetur etiam ipse Deo nostro, & erit quasi dux in Iuda, & Accaron, quasi
" Iebusæus, & circundabo domum meam ex his qui militant mihi euntes & reuertentes, & non
" transibit super eos vltra exactor, quia nunc vidi in oculis meis.] Septem hic præcurrit nomina gẽtium siue vrbiũ gentilium, Emach, Tyrum, Sidonem Ascalon, Gazam, Accaron, & Azorum pronuncians esse in terminis Domini, propter quod dixerat, quia Dominus est oculus hominis, & omnium tribuum Israel. item paulo ante, apprehendent (ait) decem homines ex omnibus linguis gentium fimbriam viri Iudæi. Porrò numero septenario vniuersitas designari solet. Ergo idẽ valet, ac si vniuersas gẽtes in terminis Domini esse dixisset, videlicet eodẽ spiritu, & eadem intentione, qua Paulus apostolus disceptantib. Iudæis & Gentibus, contra Iudæũ loquitur. Vbi est gloriatio tua? Exclusa est, an Iudæorum Deus tantùm? Nonne & Gentium? Imò & Gentium. Quare autem propheta cum eãdem haberet intentionem potius quàm cæteras gentes vel vrbes istas nominauit, Emach, Tyrum, Sidonem, Ascalon, Gazam, Accaron & Azotum? Nimirum quia loco vel positione terrarum Iudaicæ terræ viciniores quàm cæteræ sunt. De Emach quod Israeliticæ terræ vicina sit, vel ex eo constat, quia in libro Regum scriptum est, Fecit ergo Salomon in tempore illo festiuitatem celebrem, & omnis Israel cũ eo multitudo magna, ab introitu Emach vsque ad riuum Aegypti. De Tyro & Sidone non dubium, similiterq; de Ascalon, Gaza, Accaron & Azoto, vrbibusq; Philisthinorum, non incertum quin terræ illis satis vicinæ sint. Volens ergo quasdam pro cunctis ponere gentibus, earúmque vniuersitatem septenario (vt iam dictum est) designare numero, cur longinquiores magis quàm propinquiores, imò cur non magis vicinas quàm remotas poneret gentes vel vrbes? Igitur ne qua tribus Israel aduersus hominem gentilem glorietur, Emach quoq; (ait) in terminis eius, & Tyrus, & Sidon, Ascalon, Gaza, Accaron, & Azotus, id est, non minus Gẽtium quàm Iudæorum vnus idemq; est Deus. Assumpserant quippe sibi sapientiam olim vanam, nunc autem veram. Olim deniq; Tyrus, id est, quælibet gens ædificauit munitionem suam, videlicet decepta, & deinceps per inanem philosophiam. ecce autem assumpsit veram sapientiam, quando vel ex quo apprehendit (vt iam dictum est) viri Iudæi fimbriam. Olim (inquam) coaceruauit argentum, quasi humum, & aurum vt lutum platearum. ecce autem vt comprobato, quòd aurum sapientiæ eius lutum, & argentum eloquentiæ eius fuerit humus, Dominus possidebit eam, et percutiet in mari fortitudinem eius, & hæc igni deuorabitur, id est, quicquid ea prius viuebat, occidet & destruet baptismo aquæ ac spiritus. Nam per mare aqua baptismi, & per ignem spiritus rectè intelligitur, per quæ hominis siue gentis fortitudo percutitur, atque deuoratur, quando deposita superbia vetusti hominis in humilitate noui hominis Iesu Christi, id est, in morte eius baptizatur. Nam quicunq; baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. Videbit Ascalon, id est, quælibet gens, & timebit, & timendo sapiens incipiet fieri. Nam initium sapientiæ timor Domini. Videbit Gaza, id est, quælibet gens, & dolebit nimis, scilicet de peccatis & erroribus suis. dolebit (inquam) dolore pœnitentiæ, qui videlicet dolor præparatio est lætitiæ sempiternæ, & Accaron, subauditur, videbit & dolebit nimis, quia confusa est spes eius, nimirum illa confusione, de qua Apostolus loquitur. Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Et peribit rex de Gaza, subauditur, qui prius illic regnabat, & Accaron, id est, quælibet gens non habitabitur, videlicet ab illo rege, à quo prius habitabatur, qui erat princeps mundi huius. Et sedebit separator in Azoto, id est, in qualibet gente, ille nimirum separator qui idcirco butyrum vel mel comedet, vt sciat reprobare malum, & eligere bonum, & ita sedebit tanquam in area sua, iubens eam ventilari ac separari triticum & paleas. Et disperdam superbiam Philisthinorum, subauditur his modis, quibus iam dictum est, quia videlicet Ascalon, Gaza, Accaron, & Azotus, ciuitates sunt Philisthinorum, qualiũ superbia tunc bene dispergitur, quando qui erant superbi, humiles efficiuntur. Ferè cuncta hæc cum significent gratiam, tamen in litera videntur sonare iram, quod nimirum spiritus propheticus per magnam procurauit sapientiam. Iudæos nanq; constat gentium semper odisse salutem, & idcirco vtile tunc erat verbis obscuris ac dubijs, salutis gentium promissiones inuolui, ne Iudæis ipsa scriptura propter gentes fieret odibilis, apud quos oportebat eam custodiri, profuturam venturis seculis, vt nunc videmus, quia custodita ab illis vsque ad nos peruenit. Et auferam (inquit) sanguinem eius de ore eius, & abominationes eius de medio dentium eius, & relinquetur etiam ipse Deo nostro. Cuius de ore sanguinem eius, & cuius de medio dentium auferam abominationes eius. Nimirum ciuiusq; credentis, quicunq; videbit & dolebit nimis, agendo pœnitentiam de peccatis suis. De ore & de dentibus ciuislibet eiusmodi auferam sanguinem & abominationes eius, vt iam non recorderis, vel quòd sacrificia dæmonum comedit, vel quòd

Septenario vniuersitas significatur.

Roma. 3.

3. Reg. 8.

Conuersio gentium.

Roma. 6.

Psal. 110.

Roma. 6.

Esaiæ 7.
Matth. 3.

Cur gentiũ salus obscurius ponitur in scripturis.

Psal. 15. etiam martyrum sanguinem fudit. Hinc est illud, Non congregabo conuenticula eorum de sanguinibus, nec memor ero nominum eorum per labia mea. Est enim hic sensus. Non congregabo eos qui pœnitentiam egerunt, vt iudicem eos vel vindicem in eos de peccatis præcedentibus, & nominum eorum qui impiè gesserunt, pro quibus raptores, homicidæ, adulteri nominati sunt, Septem nomina vrbium. non recordabor, nec pro his puniam eos. Considera cuncta hæc nomina septem, Emath, Tyrus, Sidon, Ascalon, Gazo, Accaron, & Azotus, valdè acerba sunt, & talia, qualium dominum nō esse memorem, grande sit beneficium. Emath namque indignatio, Tyrus angustia, Sidon venatio, Ascalon ignis ignobilis, Gaza fortis, Accaron sterilis, Azotus ignis generationis interpretatur. Nónne hæc omnia mala sunt, indignatio, & angustia, venatio subauditur diabolica, ignis ignobilis, siue ignis homicida, id est, homicidalis ira, fortitudo sine dubio quæ Deo repugnat, sterilitas subauditur animæ, & ignis generationis, id est, luxuria. Sed non ero (inquit) memor nominum talium, id est, conuersum vel pœnitentem non puniam pro talibus, qualium nomina huiusmodi significatiua sunt. Et relinquetur (ait) etiam ipse Deo nostro. Quàm bonum est relinqui Deo nostro, vt videlicet malis nominib. abolitis, Deo relinquatur homo, & ideo viuat assiduus homo Deo, remaneat humana, quam creauit ipse, substantia bona, nec vlla supersint accidentia mala. Nec vacat quod dicit etiam ipse, scilicet non minus Gentilis quàm Iudæus, Emathites, Tyrius, & Sydonius, Ascolonites, & Gazæus, Accaronites, & Azoticus, non minus quàm Hierosolymites, aut Ephrateus, aut alia quacunque ex tribu vel ciuitate Israel denominatus. & erit dux in Iuda, nimirum idem quasi antistes aut vir apostolicus in sancta confessionis Christi ecclesia, & Iebusæus. qui erat Accaron, id est, sterilis, erit Iebusæus, id est, Hierosolymitanus. Hæc enim ciuitas tribus nominibus appellatur, Iebus, Salem, & Hierusalem, hoc illi dicto apostoli consentit, nō est enim Roma. 3. distinctio Iudæi & Græci. Et circundabo (inquit) domum meam, id est, ecclesiam ex his qui mi- Euntes & reuertētes. litant mihi euntes & reuertentes. Non dixit, circundabo domum meam ex Iudæis, siue congre- Roma. 10. gabo ex Græcis, sed absq; distinctione siue acceptione personarum, circundabo (ait) ex his qui mi- Acto. 10. litant mihi euntes, id est, obedienter operantes, & reuertentes, id est, ipsum quod operati sunt, non sibi, sed mihi attribuentes, non suam, sed Dei iustitiam statuere volentes, iustitiæ Dei per Exactor diabolus. omnia sese subijcientes. Nam in veritate comperi (ait Petrus) quia non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente qui timet Deum, & operatur iustitiam, acceptus est illi. Et non transibit vltra super eos exactor, scilicet diabolus malus creditor, & impius exactor, qui suadendo peccatum debitum retegit genus humanum, debitúmque exigit ab omni homine, qui non habet redemptorem Christum Dei filium, patronum patrem Deum, aduocatum Spiritum sanctum. Nō (inquā) super eos ille exactor vltra transibit, & non eos conculcabit, aut suffocabit, quia nunc Oculi septem. vidi in oculis meis, id est, visitaui eos in gratia septiformi Spiritus sancti, cuius oculi septem sunt oculi mei, oculus sapientiæ, & oculus intellectus, oculus consilij, & oculus fortitudinis, oculus scientiæ, & oculus pietatis, & oculus timoris Domini. In istis oculis meis nunc vidi & violentiā Esaiæ 11. exactoris, & miseriam eorum, de quibus exigit. Nunc vidi dixit, pro eo vt diceret, nunc miseratus sum. Nam videre Dei subuenire est, visus Dei magnitudo beneficij est. Exempli gratia. Vbi Genes. 22. Abraham magnitudinem beneficij persensit in hoc dicto, non extendas manum tuam super puerum, neque facias quicquam, appellauit nomen loci illius, Dominus videt. Vndè vsque hodie dicitur in monte Dominus videbit.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN ZACHARIAM PROPHETAM, COMMENTARIORVM

Liber Quartus.

Sup. 7. EX HIS quæ hactenus dicta sunt ab eo quod ait, Cum ieiunaretis, & plangeretis in quinto & septimo per hos septuaginta annos, nūquid ieiunium ieiunastis mihi, vsq; ad id, onus verbi Domini in terra Adrach & Damasci requiei eius, satis demonstratū est, Iesum Christum Dei filium, solū & vnicum esse et planctus & ieiunij remediū, propter cuius moram, donec veniret, rectè fuerit ieiunandū, propter cuius præsentiā, quoniā ablatus est sponsus filijs suis nihilominus rectè sit ieiunandū. Rectè (inquam) nam ipse est risus sanctorū, vndecunq; gaudiū angelorū, cuius in typū natus patri Abrahæ filius vnicus, iussus est vocari Isaac, quod interpretatur Genes. 21. risus, dixitq; mater, risum fecit mihi Dominus. Fecitq; pater grande conuiuiū in die ablactationis eius. Iam quæ sequūtur melius patebūt, si memoria teneat animus istud eius æterni gaudijq; sempi-

" sempiterni capitulum. [Exulta satis filia Sion, iubila filia Hierusalem, ecce rex tuus venit tibi iu-
" stus & saluator. Ipse pauper & ascendens super asinā & super pullū filium asinæ, & disperdam
" quadrigam ex Ephraim, & equum de Hierusalem, dissipabitur arcus belli. Et loquetur pacem
" cum gentibus, & potestas eius à mare vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terræ.] Matth. 21.
De hoc Euangelista, cum dixisset cum appropinquasset Hierosolymis, & venisset Bethphage ad
montem oliueti, &c. Hoc autem (inquit) totum factum est, vt impleretur quod dictum est per
prophetam, dicentem. Dicite filiæ Sion, ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam,
& pullum filium subiugalis. Quod ergo dicit. Exulta satis filia Sion, iubila filia Hierusalem, ecce
rex tuus venit tibi iustus & saluator, ipse pauper & ascendens super asinam, & super pullum fi-
lium asinæ, luce clarius est, & expositione non indiget. Hoc tantū interim tenet nos, quod dicit,
exulta, & non contentus dixisse, exulta addidit, satis. & de verbo quidem exulta, manifesta ra-
tio est, quia supra dixerat ieiuniorum solennitates habendas, vsquequo venirent populi & ha-
bitarent in ciuitatibus multis, & apprehenderent gentes fimbria viri Iudæi, quem videlicet vi-
rum Iudæum, quoniam venientem & quasi præsentem videt oculo prophetali pulchrè positus
in contemplatione præsentiæ eius. exulta (inquit) filia Sion, iubila filia Hierusalem, nimirū iuxta Matth. 9.
quod hic loquitur, non possunt filij sponsi lugere, quàm diu cum illis est sponsus. Porrò quod ad-
didit, satis, modum non qualemcunque vult esse exultationis, quia videlicet exultatio filiorum
sponsi iam dicti longè dissimilis exultationi filiorum huius seculi. Filij huius seculi erant illi, qui Iohan. 5.
bus dum loqueretur inter cætera, dixit. Vos misistis ad Iohannem, & testimonium perhibuit
veritati. Ille erat lucerna ardens & lucens, vos autem voluistis ad horam exultare in luce eius.
Horum idcirco meminerim, quia exultare ad horam, & exultare satis contraria sunt, & ex op-
positio illius exultationis, qua ad horam exultare voluerūt illi, dictū est filiæ Sion, exulta satis.
Quid enim est voluisse exultare ad horam in luce Iohannis, nisi tēporalem quæsisse vel sperasse Exultare
gloriam in prædicatione Iohannis? Putantes enim illū esse Christum, quem audierant fore ven- ad horam.
turum regem magnum, iam videre volebant sub tanto rege regnum Iudæorum magnum, &
cunctis populis tremendum, quale tunc erat regnum Romanorū, quale suo temporale regnum
Græcorum, suo tempore regnum Persarum & Medorum, suo tempore fuerat regnum Baby-
loniorum, siue Assyriorum. Equidem maius volebant vel sperabant regnum fieri Iudæorum,
quàm fuerat quodlibet eorum, veruntamen temporale & terrenum, quia scientiam non habe-
bant, nec habere volebāt regni Christi, regni Dei quod est cæleste & sempiternū: Ergo exultare
volebant ad horam, sed ita exultare non est exultare satis. Siquidem exultatio talis, ad veram
beatitudinem non sufficit. Tu igitur ô filia Sion, paruam respuens exultationem huius seculi
exulta satis, id est, illa exultatione exulta, quam prædicat tibi habitus regis tui, venientis tibi
regis iusti, regis saluatoris tui. Qualis est habitus eius? ipse pauper & ascendens super asinam Humilitas
& super pullum filium asinæ. Verè pauper, id est, mitis & humilis, sicut dicit ipse, Discite à me, regis no-
quia mitis sum & humilis corde. Verè pauper, quia in hoc mundo de omni terra nec passum stri. Matth. 11.
pedis possedit, aut possidere voluit. Et ascendens (inquit) super asinā, & super pullum filium asi- Actorū 7.
næ. Perpende quo tempore hæc fecerit pauper iste, hoc fecit tunc, quando venienti Hierosoly- Iohan. 12.
mam occurrere illi habebant turbæ quæ venerant ad diem festum cum ramis palmarum, cla- Matth. 21.
mantes. Benedictus rex qui venit in nomine Domini, benedictum quod venit regnum patris no Marci 11.
stri Dauid, Benedictus qui venit in nomine Domini, rex Israel. Illo in tempore super asellum se- Iohan. 8.
dere voluit, facto vtique protestans id, quod postmodum verbis aperuit, Regnum meum (in-
quiens) non est de hoc mundo, regnum meum non est hinc, atque ita sedendo satisfaciens insi-
diatoribus, suis calumniantibus sibi de nomine regis, & dicere volentibus quod se regem fa
ceret contra maiestatē Romani imperij. Denique satisfactū illis esse potuisset, nisi fuissent inimici
& odio magno illum persequentes, quia videbant illum non grandi equo, sed paruo sedentem
asello, & circa eum non splendores armorum, sed odorem & suauitatem oliuarum. Hæc enim
satis illum excusabant, quod non vellet vlli homini terrenum diripere regnum. Et secundum
literam quidem non super vtrunque, id est, super asinam & super pullum sedebat, sed secundum
spiritualem sensum fieri poterat & fit, quia videlicet super homines de Iudaico populo tāquam
super asinam, et super humiles de populo gentium tanquam super pullum sedet regnando, vtro
rumque rex, vtrorumque saluator. Igitur exulta satis, id est gloriare non in honore vel potentia prin
cipum huius seculi, sed in humilitate regis tui cui gloria sempiterna succedit. Et disperdam (ait)
quadrigam Ephraim, & equum de Hierusalem, & dissipabitur arcus belli. Vel pater vel spiritus
sanctus de filio dixerit ad Sion siue Hierusalem, Ecce rex tuus, cui dicere conueniat, & disper- Mystica ex
dam quadrigam ex Ephraim, &c. rursumque de filio, & loquetur pacem de gentibus. Hierusalem positio.
electos de Iudæos, & Ephraim electos significat ex gentibus: quadriga autem & equus quæ dis-
perdam inquit, superbiam & vanitatem huius seculi. Vnde descendentes humiles, ad hunc re-
gem Christum conuersi, dicunt alijs in eadem superbia perseuerantibus. Hi in curribus, & hi in Psal. 19.
equis nos autem nomen Domini nostri inuocabimus. Simul etiam secundum literam Ephraim

& Hierusalem percutit, quia videlicet temporibus illis quadrigas, & equos sibi multiplicauerāt
Lucæ 3. reges Samariæ, qui fuerant ex tribu Ephraim, & reges Iuda, quorum metropolis erat Hierusa-
Matth. 26. lem, & frequenter contra inuicem bella gesserant. Et dissipabitur (ait) arcus belli, videlicet in his
qui non contenti præcepto regis pacifici, quod est, neminini calumniam facere, neminem concu-
tere, & vnumquenq; stipendijs suis contentum esse, sequuntur etiam consilium, vt cum Petro
Esaiæ 2. apostolo gladium suum omnino cōuertant, vel recordant in locum suum, de qualibus & Esaias
loquitur. Et conflabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces, &c. Quod protinus di-
Philip. 2. cit. Et loquetur pacem gentibus, hoc est quod Apostolus dicit. Et veniens pacem euangeliza-
uit vobis qui longe fuistis, & pacem his qui prope, quæ videlicet pax reconciliatio est Dei & ho-
minum remissio est peccatorum. Et sicut hic vbi dixit, & loquetur pacem gentibus, continuò
subiunxit, & potestas eius à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terræ, ita
Psal. 17. & in Psalmo spiritus idem cum dixisset, Orietur in dirbus eius iustitia & abundantia pacis, sta-
tim subiunxit. Et dominabitur à mari vsque ad mare, & à flumine vsq; ad terminos orbis ter-
rarum. A mari Indico vsque ad mare Britannicum, vel à mari orientali vsque ad mare occiden-
tale dominabitur, & potestas eius erit, & illa tamen dominatio, siue potestas incipiet à flumine
vsque ad terminos orbis terrarum, id est, à tempore baptismi: & diffundetur vbiq; terrarum, vel
à flumine, subauditur Iordanis, id est, à Iudæis, & diffundetur in omnes gentes, quia de Sion (ait
Esaiæ 2. Esaias) exibit lex, & verbum Domini de Hierusalē, & iudicabit gentes, & arguet populos mul-
tos. Nunc ad ipsum, de quo loquebatur, apostrophen facit, & dicit. [Tu quoque in sanguine te- „
stamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu in quo nō est aqua.] Dicendo, tu quoq;, admirationem „
nobis facit, quia re vera miræ dignationis est, quòd non legatus neque angelus venisset, tu per
temetipsum Deus homo factus ad inferos descendisti, & hoc in sanguine tuo, quod magnū &
mirum est opus dilectionis, quia maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam suam po-
Iohan. 15. nat quis pro amicis suis. Sanguinem illum, sanguinem dicimus testamenti tui, quia videlicet te-
stamentum tuum, testamentum æternæ hæreditatis quod scripsisti hæredibus tuis, tu sanguine
tuo, tu morte tua confirmasti. In illo sanguine tuo qui de latere tuo lancea militis patefacto cum
Hebr. 9. aqua cucurrit, emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua, vinctos (inquam) tuos, qui col-
Iohan. 19. lecti ab origine mundi, per omnes ætates siue generationes vsque in horam tuæ passionis ex-
Lacus in quo non est aqua. pectabant te in lacu inferni, in quo non est aqua, subauditur, quæ aliquem à peccatis abluat. &
idcirco hinc illuc aquam manare, hinc vsque illuc aquam cum sanguine tuo profluere oporte-
bat, quia illic non erat, illic acquiri non poterat. Et hoc nimirum, quod hic in ista regione viuen
tium aqua & sanguis de humano corpore exiuit, & illic emundationem fecit. Vis nanq; illa, vis
siue virtus diuina quæ hoc efficit, vt & sanguis & aqua exirent de corpore iam exanimi ipsa
hoc efficere potuit, vt mortui statim carerent omni macula peccati, & contagione primæ præ-
uaricationis, veluti mari magno inundati, Emisisti illos, subauditur, dicens eis. [Conuertimini „
Genes. 3. ad munitionem vincti spei.] Id est, reuertimini in paradisum vincti, non desperati. Munitionem „
quippe sanguinis testamenti vobis accessibilem fecit, extincto flammeo gladio, quem senten-
tia vindex ante paradisum collocauit, & eo paradisum contra præuaricatores muniuit. Sequi-
tur. [Hodie quoq; annuncians duplicia reddam tibi, quoniam extendi mihi Iudam, quasi arcum „
impleui Ephraim, & suscitabo filios tuos Sion, super filios tuos Græcia.] Quanquam & aliter „
possit intelligi, nullo modo tamen libentius intellexerim, quàm vt hæc quoq; sit vox patris siue
spiritus sancti ad eundem filiū cui dixerat: tu quoq; in sanguine testamenti tui, &c. Hodie quoq;
hoc est, hoc ipso tempore siue tertia die passionis vel mortis tuæ, annuncians & dicens, Exurge
Psal. 107. gloria mea, exurge psalterium & cithara. Duplicia reddā tibi, videlicet propter quod obediens
Philip. 2. fuisti vsque ad mortem, mortem autem crucis, scilicet vt omnem potestatem in cælo & in terra
habebas, in diuina simul & humana natura, quam prius habebas tantùm in diuina. Adhuc in eo
quoq; duplicia reddam tibi, vt & tui qui mortui fuerant ab origine mundi, & ad inferos descen
derant, restituantur tibi. & alij non solùm de carne Abrahæ, sed & de cunctis gentibus nascan-
Psal. 2. tur tibi, sicut significaui dicens, Postula à me & dabo tibi gētes hæreditatem tuam, & possessio-
nem tuam terminos terræ. & hoc inde fiet, quoniam extendi mihi Iudam, quasi arcum impleui
Ephraim, id est, quoniam & apostolos de Iudæis, & apostolicos viros de gentibus præparaui,
quarum videlicet gentium multitudo significatur nomine Ephraim, quod interpretatur fructi-
ficans. Quoniam sagittarius extendit sibi arcum, & pharetram suam implet sagittis tempore
suo proferendis, ita extendi mihi, & impleui viros eiusmodi verbo prædicationis, eruntq; ver-
ba eorum quasi sagittæ peruenientes ad cor, & pungendo vrentes, & vrendo pugnantes, vt pec-
catores prius compungantur timore, deinde ardeant amore, quemadmodum Psalmista dicit.
Psal. 109. Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus desolatorijs. Quod est dicere, Sententiæ subtiles illius
qui absolutæ potens est, scilicet Domini ad modum sagittarum corda hominum penetrant cum
authoritate sanctorum patrum. Quæ videlicet exempla cor compunctum ardentia vitia de-
uastant pœnitentis, & idcirco dicūtur carbones desolatorij. In hoc primi sunt apostoli ex Iudæis

loco

loco secundo Græci. Ait ergo, Et suscitabo (ait) filios tuos Sion, super filios tuos Græcia. Sion
pro Iudæo posuit, & Græciam pro gentili. Apostolus quoque vult intelligi cum dicit. Ira & Roma. 1.
indignatio in omnem animam operantis malum, Iudæi primùm & Græci. Gloria, & honor, &
pax omni operanti bonum, Iudæo primùm & Græco. Igitur suscitabo filios tuos Sion, super fi-
lios tuos Græcia, id est, confortabo apostolos de Iudæa, quatenus ad gentes ire & gentibus præ-
dicare non timeant. Poterat quidem sic dicere: suscitabo filios tuos Sion, super filios Græciæ, sed
maluit eo modo loqui, in quo est maior familiaritas, maiorq́ sentitur affectus congratulationis,
“ pro magnitudine gratiæ vel beneficij, quod is ipse qui loquitur vtrisq; contulerit. [Et ponam
“ te quasi gladium fortium, & Dominus Deus super eos videbitur, & exibit vt fulgur iaculũ eius.
“ Et Dominus in tuba canet, & vadet in turbine austri, Dominus exercituum proteget eos, & de-
“ uorabunt & subijcient lapidibus fundæ, & bibentes inebriabuntur quasi à vino, & replebũtur
“ vt phialæ, & quasi cornua altaris. Et saluabit eos Dominus Deus eorum in die illa, vt gregem po
“ puli sui, quia lapides sancti eleuantur supra terram eius. Quid enim bonu est, & quid pulchrum
“ eius, nisi frumentum electorum & vinum germinans virgines?] Quàm pulchra literæ superfi-
cies quantam intus euangelicæ gratiæ pulchritudinem continet? Nónne hoc est ipsum quod
credimus, quod scimus factum esse vsque ad nos, ex quo tu Christe fili Dei in sanguine testa-
menti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua, id est, ex quo mortuus infernum
spoliasti, & cum tuis omnibus victor inde ascẽdisti. Ex eo nanq; filios Sion, id est apostolos tuos Filij Sion,
suscitauit Deus pater, suscitauit Spiritus sanctus, super filios Græciæ, te dicente. Euntes docete o- apostoli.
mnes gentes baptizantes eos in nomine patris, & filij, & Spiritus sancti, & ex eo posuit te pater Matth. vlt.
Deus, posuit te Spiritus sanctus quasi gladium fortiũ, videlicet vt fieret per te illud quod est for-
tissimum, quod tu ipse significabas, dicendo. Non veni pacem mittere, sed gladium. Veni enim Ibidem 10.
separare hominem aduersus patrem suum, & nurum aduersus socrum suam, & inimici hominis
domestici eius. Hoc per ministerium filiorum Sion, hoc per prædicationem factum est aposto-
lorum tuorum. Vnde illorum prædicationi tanta vis tantusq; effectus? Et Dominus Deus ait, su-
per eos videbitur, & exibit vt fulgur iaculum eius. Quod est dicere, Illis proficiscentibus, & præ
dicantibus vbique, Dominus cooperabitur, & sermonem confirmabit sequẽtibus signis. Nam Marci. vlt.
exire vt fulgur iaculum eius, hoc est coruscare miraculis euangelium eius. Et Dominus in tuba
canet & vadet in turbine austri. Quid est in tuba canere, nisi futurum iudicium audiẽte mundo
vniuerso declamare? Exempli gratia, Dum dicit Apostolus. Reuelatur enim ira Dei de cælo su- In tuba ca-
per omnem impietatem & iniustitiam hominum, &c. Nónue Dominus in tuba cauit, & vadit nere.
in turbine austri, id est in impetu Spiritus sancti? Nam secundum similitudinem tubæ canentis Roma. 1.
& magnæ tempestatis, terruit gentes vocibus huiuscemodi. Non erubescendum euangelium
Christi, quoniam est virtus Dei, quoniam in eo reuelatur iustitia Dei. Et reuera Dominus exer-
cituum ait: proteget eos videlicet non vt timeant, non erubescant, dicatq; quilibet eorum: non
enim erubesco euangelium, virtus enim Dei est, &c. Et deuorabunt (inquit) & subijcient lapidi- Ibidem]
bus fundæ. Bona deuoratio, qua traijciuntur in corpus ecclesiæ. & boni lapides fundæ, quæ sunt
reuelata illis sacramenta sanctæ scripturæ, quibus auditis siue intellectis, Græcia se subiecit, gen-
tilitas quasi lapidata conticuit, victa acquieuit. Vnde hoc illis, vt tam fortes sint ad deuorandũ, Lapides
tam valentes ad iaciendum, & lapidibus fundæ subijciendum? Et bibentes (ait) inebriabuntur fundæ.
quasi à vino, & replebuntur vt phialæ, & quasi cornua altaris. Nónne ita factum est? Nónne apo
stoli biberunt & inebriati sunt? An non ita dixerũt, qui eos viderunt? Cum enim accepissent Actorũ 2.
spiritum sanctum, & loquerentur varijs linguis prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis, stupe-
bant & mirabantur, dicentes. Quid nam vult hoc esse? Alij irridẽtes dicebant. Quia musto pleni
sunt isti, & verè musto pleni sunt isti, & verè musto pleni, sed non quali musto putabãt illi. Nun- Repleti
quid Petrus, quia dixit, non enim sicut vos æstimatis, hi ebrij sunt, cum sit hora diei tertia, pror- phialæ.
sus illos ebrios esse negauit? Non vtique prorsus negauit, sed quendam ebrietatis modum re-
mouit, dicendo. Non sicut vos æstimatis. Tanquam diceret. Sunt quidem inebriati, sed non sicut
vos existimastis. Igitur bibentes inebriabuntur quasi à vino, id est, Spiritum sanctum accipien-
tes, sic se habebunt, vt dicantur pleni esse musto. Et replebuntur vt phialæ, id est, plenã habebũt
facultatem, non solum scientiæ, verumetiam eloquentiæ. Phiala nanq; os patulum habet, & id-
circo per huius similitudinem rectè innuitur linguarum vniuersitas, quæ illis data est, vt & ca-
pere vel nosse & eloqui possent omnibus gentibus magnalia Dei. Et quia non sufficit otis Apostoli
siue linguarum abundantia, nisi adsit & zeli boni fortitudo sancta, cum dixisset: replebuntur quasi cor-
vt phialæ, addidit, & quasi cornua altaris. Cornua altaris iussit Dominus quatuor fieri dicẽs Mo- nua altaris
si. Facies & altare de lignis Sethin, quod habebit quinq; cubitos in longitudine, & totidem in la Exodi 27.
titudine, id est quadrum, & tres cubitos in altitudine. Cornua autem per quatuor angulos ex
ipso erunt. Quomodo impleta sunt illa cornua altaris? Facies (ait) & vectes altareis de lignis Se-
thin duos, quos operies laminis æreis, & induces per circulos, eruntq; ex vtroq; latere ad por-
tandum. Secundum hanc similitudinem impleti sunt apostoli scientia vtriusq; testamenti, quasi
duobus

ſcito, quia ſimulachra ſunt, & inutile loquuntur: diuini ſunt, & mendaciũ vident: ſomniatores
ſunt, & fruſtra loquẽdo vanæ conſolãtur. [Idcirco abducti ſunt, quaſi grex affligentur, quia non
eſt eis paſtor. Super paſtores iratus eſt furor meus, & ſuper hircos viſitabo, quia viſitauit Do-
minus exercituum gregem ſuum, domum Iuda, & poſuit eos quaſi equum gloriæ ſuæ in bello.]
Idcirco ait, quia ſomniatores ſunt, et fruſtra loquuntur. quia diuini ſunt & mendacium viderũt,
quia ſimulachra, id eſt, deceptores ſunt & inutile locuti ſunt ad ſubuertendũ bonum Dei, quod
frumentum electorum eſt, ad deſtruendum pulchrum Dei, quod eſt vinum germinans virgines,
idcirco & ipſi, & qui conſenſerunt vanè conſolantibus eis. Idcirco (inquam) abducti ſunt in di-
uerſas vias libidinum, & affligentur quaſi grex, ſubauditur hircorũ, quod animal nimis eſt libi-
dinoſum. Nam protinus dicit, & ſuper hircos viſitabo. Ergo quaſi grex hircorum, id eſt, bruti
& inſenſati velut hirci affligentur, ſubauditur multis & diuerſis ignominiæ paſſionibus. Nam
quia veritatem Dei in mendacium commutauerunt, quod eſt diuinorũ huiuſmodi & ſomnia-
torum. Idcirco ait Apoſtolus. Tradidit illos Deus in deſideria cordis eorum, in immunditiam, Roma. 8.
idcirco tradidit illos Deus in paſſiones ignominiæ, idcirco tradidit illos Deus in reprobum ſen-
ſum, vt faciant ea quæ non conueniunt. Iuxta hunc ſenſum cum hic dicit, quia non eſt eis paſtor,
pariter ſubintelligendũ eſt, nec ipſi ſunt paſtori videlicet illi qui dicit, Ego ſum paſtor ouium, Iohan. 10.
ego ſum via & veritas, non quòd paſtorem huiuſmodi non audierint, aut viam & veritatem 14.
iſtam non cognouerint, ſed quia cum cognouiſſent paſtorem, hunc nõ ſicut paſtori obedierunt,
vel ſicut Apoſtolus dicit. Cum cognouiſſent Deum, non ſicut Deum glorificauerunt, aut gratias
egerunt, imò veritatem in mendacium commutauerunt. Idcirco ſuper paſtores iratus eſt furor Roma. 1.
meus, & ſuper hircos viſitabo, id eſt, & magiſtros libidinum, quia putridi paſtores ſunt, & audi Titum 3.
tores, ſiue imitatores illorum, quia libidinoſi hirci ſunt, æquè iudicabo, quoniã proprio iam ſunt
condemnati iuditio, paſtores hircis libidinum vias oſtendendo. hirci paſtoribus libenter aſſen-
tiendo. Etenim inde iam excuſabiles ſunt, quia viſitauit Dominus exercituum domum Iuda, &
poſuit eos quaſi equum gloriæ ſuæ in bello. Vocabulo domus Iuda, quod interpretatur cõfeſſio, Domus Iu
cunctos illis contrarios ſignificat, quoniam illi (ſicut iam dictum eſt) cum cognouiſſent Deum, da quaſi e-
non ſicut Deũ glorificauerunt aut gratias egerunt, & idcirco paſſionibus traditi ſunt, & idcirco quus glo-
non liberantur, quia ſibimetipſis complacent paſſionibus. Iſti autem econtra cognoſcentes riæ in bel-
Deum, ſicut Deum glorificauerunt & gratias egerunt, vnde & domus Iuda, id eſt, domus con- lo.
feſſionis & laudis dicti ſunt. Huiuſmodi gregem ſuum, gregem non hircorum, ſed ouium viſita-
uit Dominus exercituum. Quomodo viſitauit? Poſuit eos (ait) quaſi equum gloriæ ſuæ in bello,
id eſt, ſicut equus glorioſus in bello exultat audacter, & in occurſum pergit armatus, contemnit
pauorem, nec cædit in gladio, ita iſti fortes & conſtantes ſunt intus & foris. intus contra omnem
impetum libidinis, foris contra gladium perſecutoris. hinc illi (vt iam dictum eſt) inexcuſabi-
les ſunt, quia videlicet vt illi, ita & iſti homines ſunt, caro ſunt, & ſi voluiſſent illi, æquè iſti ha-
buiſſent adiutorem Deum. Vnde protinus ſequitur. [Ex ipſo angelus, ex ipſo paxillus, ex ipſo
arcus prælij, ex ipſo egreditur omnis exactor ſimul. Et erunt quaſi fortes, quaſi conculcantes lu-
tum viarum in prælio. Et bellabunt, quia Dominus cum eis. Et confundentur aſcenſores equo-
rum, & confortabo domum Iuda, & domum Ioſeph ſaluabo.] Bene ſecũdum nomen ſuũ loqui-
tur, & confitetur domus Iuda, bene odorat & ſentit equus gloriæ Domini. Sic dicere, hoc nimi-
rum eſt, Deum omnipotentẽ glorificare & gratias agere, Ex ipſo (inquit) angelus, ex ipſo paxil-
lus, ex ipſo arcus prælij, ex ipſo egreditur omnis exactor ſimul. Quidnam hoc eſt? Omne bonum
ex ipſo procedit. Angulus, id eſt, fides. paxillus, id eſt, ſpes. arcus prælij, id eſt, charitas. extra 1. Timo 4.
quam nulla eſt ſcientia, nulla virtus præliandi, ex ipſo eſt, ipſius donum eſt. Simul omnis exa-
ctor, id eſt, omnis operator quicunque ex conſcientia boni operis iuſtè audet mercedem exigere,
vt ille qui dixit. Bonum certamen certaui, curſum conſumaui, fidem ſeruaui, de reliquo repo- Angulus, fi
ſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi Dominus in illum diem. Omnis (inquam) talis des.
exactor ex ipſo egreditur, ex ipſo accipit hoc ipſum quod eſt operatus, pro quo mercedem vel
coronam exigere meretur. Angulum diximus fidem, quia videlicet ſicut angulo iunguntur duo
parietes e diuerſo venientes, ita per vnam eandemque fidem cõiuncta eſt electio gentiũ electioni Paxillum
quæ ex Iudæis eſt. Paxillum ſpem, ſicut qui lapſus in prona ſi paxillũ firmiter fixum apprehen- ſpem.
derit, feliciter ſubſiſtit, & tenet atque tenetur, ne penitus decidat in ima præcipitij, ita qui varijs
tentationibus poterat periclitari, & in barathrum deuenire deſperationis, ſpe ſubleuatur, & ad Arcus præ-
diuinæ pietatis arcem reſilit. Arcum prælij charitatem, quia profectò nihil tam fortè contra dia- lij, charitas
bolum, nihil in omni armatura virtutũ tam valens, tam efficax contra pugnas libidinum, quàm
eſt charitas, per quam fides operatur. per quàm ſpes roboratur, & omne animæ certamen iam
in præſenti quadam mercede remuneratur, dum huius veri boni ſuauitate mens bene conſcia
quotidie paſcitur. Exactorem diximus operariũ fidelem, in fide ſtantem, in ſpe laborantem, in Exactor, o-
charitate currentem, & propter hoc mercedem aut coronam à Deo fideli debitore exigentem. perarius fi-
Hæc omnia ex ipſo ſunt, & hoc ſcire debẽt electi ſupradicti, maximeque pulchrũ illud Dei germẽ, delis.

ſcilicet,

scilicet virgines. scire(inquam) hæc, & respondere debent contra simulachra loquentia inutile,
Psal. 115. contra diuinos mendaciũ videntes, contra somniatores frustra loquentes, & vanè consolantes,
Eccle. 9. vt supra iam dictum est. Et erunt(ait)quasi fortes,quasi conculcãtes lutum viarum in prælio, &
bellabunt,quia Dominus cum eis. Quasi fortes inquit,quasi conculcantes,id est, verè fortes, verè
conculcantes, vt illud. Facti sumus sicut consolati,id est,verè cõsolati. Contra,quid fortes? quid
Victor libidinum. conculcantes? fortes contra lutum viarum, conculcantes lutum viarum, siue stercus in medio
platearum. Nam mulier fornicaria quasi stercus (ait sapientia) conculcabitur in medio platearum. Duo dixit,quasi fortes, quasi conculcantes. Non prius conculcantes,& deinde fortes, sed
prius fortes,& deinde conculcantes. Prius enim antequam vincant libidines, pugnare oportet
vt fortes,& deinde conculcare possunt, vtpote victores, ita vt si vel motũ vitij sentiãt, indignentur, contra quod prius cum labore præliabantur. Et notandum, quia prius tria reddidit, quia
dixerat. ex ipso angelus, ex ipso paxillus, & ex ipso arcus prælij. & nunc dicit, Erunt quasi fortes, erunt quasi conculcantes, & bellabunt quasi Dominus cum eis. Ergo fortes in angulo fidei,
conculcantes cum paxilla spei, bellantes in arcu prælij, in fortitudine charitatis. Sed quid opus
erit bellare, postquam licuit conculcare? Ad hoc sciendum, quia postquam in semetipso quis vicerit,& conculcauerit lutum viarum, id est, stercus libidinum, restat, vt pugnet & pro alijs in
arcu prælij, in fortitudine charitatis, cum feruore cæli boni, arguendo, obsecrando, increpando,
Ascensores equorum superbi. maximè illos qui sibi sunt commissi, vt solet fieri, quia dignũ est,& ita expedit, vt regimen animarum, non cuilibet, sed probato & emerito committatur libidinum victori. Et confundentur (ait)ascensores equorum,& confortabo domum Iuda,& domũ Ioseph saluabo. Manifestum
est tam de scripturis quàm de exemplis quotidianis, quia elationem mentis sequitur confusio
libidinis iusto iudicio Dei. Porrò elati quo melius atque conuenientius vocabulo denotarentur, quam hoc dicto. Ascensores equorum, tanquam diceret. Humiles illa gloria sequetur, vt conculcent lutum viarum: superbos illa confusio, vt stercorentur eodem luto viarum. Quid porrò
sibi vult, quod protinus dicit, Et confortabo domum Iuda,& domũ Ioseph saluabo? De domo
quidẽ Iudæ iam supra dictum est quod ipsi sint confitentes, & Deum omnipotentẽ sicut Deum
glorificantes,& gratias agentes, & propter hoc ipsum posuerit eos Dominus quasi equum gloriæ suæ in bello, & hoc repetitur hic breui sententia,& confortabo domum Iuda. Sed de Ioseph
Ioseph insignis victor libidinum. cur mentionem fecit in præsenti negotio, dicens. & domum Ioseph saluabo? Ad hæc sciendum,
quia Ioseph inter victores libidinũ notissimus atq; nobilissimus est, quia noluit acquiescere Do-
Genes. 39. minæ suæ dicenti, Dormi mecum, cum captiuus esset, & propter fidem castitatis, falsa circumuentus accusatione, carceri mancipatus est. Domum ergo Ioseph cunctos designare illos, qui pro
castitate laborant non dubium est, quatenus qui hæc audiunt & recordantur laborum eiusdem
Ioseph,& quomodo de eisdem laboribus saluauit eum Dominus, prouocentur ad imitandum
Ioseph,& ab experimento sciant, quia cunctis, qui pro fide & castitate agonizantur, magna merces parata, grandis honor apud Deum repositus est. [Et conuertam eos, quia miserebor eorum, „
& erunt, sicut fuerunt, quãdo non proieceram eos. Ego enim Dominus eorum,& exaudiam eos „
& erunt quasi fortes Ephraim, & lætabitur cor eorum quasi à vino, & filij eorum videbunt,& „
lætabuntur,& exultabit cor eorum in Domino.] Hoc assertione nostra non indiget, quod vt „
Prædestinati ante mundi creationem. nunc ait,& conuertam eos quia miserebor eorum conuersionis, quia conuersi sumus, causa alia
nulla est, nisi gratuita misericordia, siue misericors & miseratrix gratia. Quod deinde subiũgit.
& erunt sicut fuerũt, quando non proieceram eos, quo sensu melius intelligitur, quàm ac si dixisset,& erunt sicut prædestinatione habui eos. Nam antequam in Adam & Eua, quos emisi de
paradiso, proieceram nos, imò & antequam cælum & terra fieret, eramus apud cum omnes nos,
quanto quisq; deberet accrescere meritò, quanto vniuersitas electorum complenda foret nu-
Gene. 48. mero. Et quia nõ ex semetipsis, sed ex sola fiet gratia liberatoris, rectè dicit continuò. Ego enim
Deus eorum,& exaudiam eos. Mox dicendo. Et erunt quasi fortes Ephraim. Ad sacram & mysticam nos misit historiam, vbi Ephraim, qui natu erat iunior, benedictione patris commutantis manus, factus est prior. Scio (inquit) fili mi, scio quia hic Manasses primogenitus est, sed
frater eius iunior, maior illo erit,& semen illius crescet in gentes, constituitque Ephraim ante
Manassen. Erunt ergo(ait)quasi fortes Ephraim, id est, præferentur ex gentibus, credentes,& Iudæis erunt multipliciores atq; fortiores. sicut Ephraim, qui natu erat iunior, priori prælatus est,
& maior factus, quàm is qui natu erat prior Manasses. Et lætabitur(ait) cor eorum quasi à vino,
id est, lætitiam habebunt, non foris sed intus: nam à seculo persecutionem patientur, sed intus
Nos filij martyrum & sanctorum. consolatione Spiritus sancti replebuntur. Quod deinde dicit. Et filij eorũ videbunt,& lætabuntur,& exultabit cor eorum in Domino, res ipsa hodie veraciter dictũ esse comprobat: quia nos
filij sanctorum, filij martyrum, quibus illi certitudinẽ fidei Christianæ suo sanguine pepererũt,
gloriam illorum videmus & lætamur, videntes & lætantes veneramur,& exultat cor nostrum
in Domino, quia tales apud Christũ habemus patres & patronos. [Sibilabo eis,& congregabo, „
illos, quia redemi eos,& multiplicabo eos, sicut antea fuerant multiplicati, & seminabo eos in, „
populis,

" populis, & de longe recordabuntur mei, & viuent cum filijs suis.] Magis ac magis inculcat ac
replicat, quòd non meriti ipsorum, sed gratiæ suæ sint omnia quæcunque illis dicuntur, vel dici 3. Reg. 19.
possunt gloriosa. Quid enim est sibilabo eis, nisi occulta inspiratione traham illos, quæ est quasi
sibilos auræ tenuis? Ergo sibilabo eos, id est, quicquid boni est eorum vel esse poterit, de meo spi
ritu erit, & congregabo illos, scilicet, eodem spiritu meo in vnitatem fidei, quia redemi eos, quia
idcirco mortuus sum, idcirco (vt ait Euangelista) mori me oportebat, vt eos, qui dispersi erant, Iohan. 11.
filios Dei congregentur in vnum. Et multiplicabo eos, sicut ante fuerunt multiplicati, id est, non
alij neque pauciores credent, & conuertentur, quàm fuerunt ante omnia secula præsciti & præ-
destinati. Quomodo vel quali incremento Domine multiplicabis eos? Et seminabo (ait) eos in Iohan. 12.
populis, & de longè recordabuntur mei. Hic illud occurrit, quod ipse in euangelio de semetipso Granū fru
dicit. Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: Si autem menti.
mortuum fuerit, multum fructum affert. Nam principaliter ipse quidem erat granum mortifi-
candum, & viuificandum, mortificandum infidelitate Iudæorum, viuificandum fide populo-
rum, Sed secundariè singuli quique sanctorum, vel martyrum grana frumenti fuerunt & sunt.
Vndè superius dictum est, bonum & pulchrum Dei esse frumentum electorum. Cum ergo in mo
dum frumenti sanctificauerint sancti, ita vt per verbum doctoris vnius multi eruditi sint, & per
passionem vnius martyris persæpe multi occasionem credendi acceperint, qui à Deo longè erant
remoti, nónne satis liquet, quàm veraciter prophetico præconio dixerit hic, & seminabo eos in
populis, & de longè recordabuntur mei, & viuent cum filijs suis, subauditur, qui labore ipso-
" rum Deo acquisiti, & saluti æternæ sunt nati. [Et reuertentur, & reducam eos de terra Aegypti,
" & de Assyrijs congregabo eos, & ad terram Galaad & Libani adducam eos, & non inuenietur
" eis locus.] Aegyptum hunc mundum, Assur diabolum, & Assyrios dæmones, in scripturis signi- Esaiæ 52.
ficare notum est. Hinc apud Esaiam Dominus dicit. In Aegyptum descendit populus meus in Exodi 1.
principio, vt colonus esset ibi, & Assur absque vlla causa calumniatus est eum. Et est sensus. 4. Reg. 19.
Sicut in istam localem Aegyptum descenderunt filij Iacob, & ibi multiplicati gemuerunt sub Ibidem 17.
seruitio, & quasi in ergastulo. & deinde carneus Assur, Sennacherib, & multitudo eius, & Sal-
manasar itidem rex Assur calumniatus est, & captiuum duxit eum sine causa, quia nihil contra
eum fecerat: Ita in principio quando non erant nisi duo in paradiso, masculus & fœmina Adam
& Eua, descendit in illis duobus omnis electorum & ad vitam prædestinatorum populus in
tenebras huius seculi, vbi Deus verum lumen non videtur, & diabolus sub tributum mortis re-
degit eum, inuidens illi, & odio habens absque vlla causa, quia videlicet homo diabolum de cæ-
lo ruere non fecerat. Porrò, terra Galaad & Libani terra est promissionis, interpretatúrque Ga- Terra pro-
laad aceruus testimonij. Libanus autem candidatio, quibus nominibus martyres, id est, testes, missionis.
& omnes candidæ confessionis sanctos significare perspicuum est. Igitur reuertentur ait. Et re-
ducam eos de terra Aegypti, & de Assyrijs congregabo eos, & ad terram Galaad, & Libani addu-
cam eos, & non inuenietur eis locus, id est, ad me conuertentur, sicut scriptum est, Reminiscen- Psal. 21.
tur & conuertentur ad Dominum omnes fines terræ, & ego de præsenti seculo nequam ereptos,
de potestate malignorum spirituum liberatos, congregabo eos, subauditur in vnum (sicut Euan-
gelista dicit) vt filios Dei, qui dispersi erant congregaret in vnum, & adducam eos ad terram vi- Iohan. 11.
uentium, quæ terra est Galaad. & Libani, id est, martyrum & omnium sanctorum, & tanta erit
multitudo eorum, vt æstimatione humana non posit inuenire, quis vel quantus sit locus, qui
" sufficere queat illis ad habitandum. [Et transibit in maris freto, & percutiet in mari fluctus.
" Et confundentur omnia profunda fluminis, & humiliabitur superbia Assur, & sceptrum Ae-
" gypti recedet. Confortabo eos in Domino, & in nomine eius ambulabunt dicit Dominus.]
Adhuc detinetur in contemplationem mysterij quo miserat nos, dicendo. Et reducam eos de
terra Aegypti. Non obscura, sed notissima est paruulis quoque ecclesiæ filijs, illa spiritualis in-
telligentia, quod sicut Israel de Aegypto per mare rubrum, merso Pharaone cum curribus & e- Mare, typo
quitibus eius, ascendit ad possidendam terram, quam Dominus illi dare decreuerat, quod & fe- baptismi.
cit, ita electorum vniuersitas, de præsenti seculo ascendens, non aliter quàm per sacramentum
baptismi ad illam terram viuentium peruenit, dimerso, id est, abnegato diabolo, & vniuersis
pompis eius, in virtute eius sacramenti. Cum ergo dicit, Et transibit in maris freto, subauditur
Dominus, & percutiet in mari fluctus, & confundētur omnia profunda fluminis, & humiliabi- Supra 9.
tur Assur superbia, & sceptrum Aegypti recedet. Pulchrè concludit quasi narrationem propheti-
cam, narrationem operum misericordiæ & miserationis, quam sic inceperat, Tu quoque in san-
guine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu in quo non est aqua. Nam & transibit in ma-
ris freto, & percutiet in mari fluctus, quid aliud est, nisi & perficiet illud, quod in diuisione ma-
ris rubri significabatur, quando virgam suam, iubente Domino, Moses eleuauit super maris flu-
ctus, & recessit sceptrum Aegypti, subauditur, percussum virga Mosi, nec potuit filios Israel per- Exodi 14.
sequi? Plura hinc dici poterant, nisi quia sicut iam dictum est, ferè omnibus notum est illius
facti misterium. & qui nota diutius tractat, affert legenti fastidium, ergo cætera persequamur.

CAP. XI. [Aperi Libane portas tuas, & comedat ignis cedros tuas. Vlula abies, quia cecidit cedrus, quoniam magnifici vastati sunt. Vlulate quercus Basan, quia succisus est saltus munitus. Vox vlulatus pastorum, quia vastata est magnificentia eorum. Vox rugitus leonum, quoniam vastata est superbia Iordanis.] Vniuersæ viæ Domini (ait Psalmista) misericordia & veritas, Item, Misericordiam & iudicium cantabo tibi Domine. Secundum hæc duo hic locus prophetiæ diuiditur. Nam ab eo quod ait longè superius. Et factum est verbum Domini ad me, dicens. Ieiunium quarti & ieiunium quinti, &c. vsque ad id, quod nunc dicit. Aperi Libane portas tuas, cuncta fere promissa misericordiæ fuerunt, quæ nunc opere impleta sunt, & ab eo quod dicit. Aperi Libane portas tuas vsque ad id quod longè inferius loquitur, brachium eius ariditate siccabitur, & oculus eius dexter tenebrescens obscurabitur, cuncta hæc terribilia veritatis ædicta, iustiq́ iudicij documenta sunt. Quantum dulcedinis, quantum suauitatis atque iocunditatis illic est in hoc dicto. Exulta satis filia Sion, iubila filia Hierusalem. Et econtra quantum hic amaritudinis, quantum acerbitatis & calamitatis eorum quibus dicit. Aperi Libane portas tuas, & comedat ignis cedros tuas, vlula abies, vlulate quercus Basan. Ergo sicut hactenus misericordiam in illis, qui crediderũt vel credunt, ita ex his quæ sequuntur, iustum consideremus iudicium super illos, qui non crediderunt. Aperi (inquit) Libane portas tuas. Libanus, quo monte terra illa nihil habuit vel habet excelsius, templum præsenti loco significat, quo gens illa nihil habet augustius. Aperi, id est, claudere Romanis vel hostibus obserare non valeas, sed ingrediantur secreta tua, & comedat ignis cedros tuas, id est, tabulas cedrinas, tabulas deauratas. Puto ipsum Libanum, hoc est, templum propheticæ vocis sensisse imperium, quoniam (vt Iosephus quoque testatur) imminente excidio portæ eius apertæ sunt absque manu hominum. Orientalis (inquit) porta interioris templi, cum esset ænea atque grauissima, & post meridiem vix à viginti hominibus clauderetur, serisq́ ferro iunctis obseraretur, pessulósque altos haberet in saxeum limen demissos, vno perpetuo lapide fabricatum, visa est noctis hora sexta sponte patescere. His autem curriculo per custodes templi magistratui nunciatis, ascendit ille, vixque eam potuit claudere. Nec mirum. Imperabat enim hæc vox diuina, vox prophetica. Aperi Libane portas tuas, & tali apertione protinus fore aperiendas hostibus portas suas significabat. Abies cui dicitur vlula, & cedrus quæ cecidit, illi, principes, illi superbi fuerunt, quos apertius exprimit, dicendo. Quoniam magnifici vastati sunt. Et pulchrè sicut nomine Libani templum, ita abietis & cedri nominibus summos Iudæorum & principes designat sacerdorum, qui, quomodo abies & cedrus in Libano, ita se extollebant, & magnificabant in templo illo. Et quia præ magnitudine malorum non sufficit semel dixisse, repetit verbis paululum diuersis. Vlulate (inquiens) quercus Basan, quoniam succisus est saltus munitus. Adhuc aũt magis ac magis inculcãs, vox (inquit) vlulatus pastorum, quia vastata est magnificentia eorũ, vox rugitus leonũ, quia vastata est superbia Iordanis. Quos abietes, cedros, & quercus dixerat, eos tandem pastores & leones nuncupat, quoniam pastores erant nomine pro sacerdotali officio, leones opere, quia prædam faciebant de populo. Nomine saltus muniti, quem succisum & vocabulo Iordanis, cuius superbiam vastatam esse dicit, multitudinem atque confidentiam designat populi Iudaici, in quo iam dicti principes sacerdotum sic erant feroces vt leones, sic rigidi atque superbi siue elati, vt quercus cedri atque abies. Quis eiusmodi cedrorum atque abietum casum, quis quercuum succisionem non audiuit? Cuius ad aures vlulatus ille non peruẽnit. Vsque ad præsentem diem (ait B. Hieronymus) perfidi coloni post interfectionem seruorum, & ad ẽxercitum filij Dei excepto planctu, prohibentur ingredi Hierusalẽ, & vt ruinã eis liceat suæ flere ciuitatis, precio redimunt, vt qui quondam emerant sanguinem Christi, emant lachrymas suas, & ne fletus quidem eis gratuitus sit. Videas in die, quo capta est à Romanis, & diruta Hierusalem, venire populũ lugubrem, confluere decrepitas mulierculas, & senes pannis annisq́ obsitos, in corporibus & in habitu suo iram Domini demonstrantes. Profectò qui superius dixerat illis, qui ieiunauerant & planxerant per septuaginta annos propter exterminium quod fecerãt Babylonij. Nunquid ieiuniũ ieiunastis mihi? Idem Dominus multo magis, multóq́ sæuerius istorũ vlulatũ contẽnit. [Hæc dicit Domini Deus meus. Pasce pecora occisionis, quæ qui possedetãt, occidebãt, & non dolebãt. & vendebãt ea, dicẽtes. Benedictus Dominus, quoniã diuites facti sumus. Et pastores eorũ non parcebant eis, & ego nõ parcã vltra super habitãtes terrã dicit Dominus.] Memoriter tenendũ, quòd ante iam diximus, quia sicut ea quæ prius dicta sunt misericordiam sonãt regis Sion & saluatoris Hierusalẽ, ita hæc iudiciũ prædicãt eiusdẽ regis et iudicis omnium. Propheta dicit. Hæc dicit Dominus Deus meus. Pasce pecora occisionis. Paucisq́ interfectis dicit Dominus. Ego non ponam vltra super habitãtes terrã, quod idem est, ac si diceret, ego nõ pascam. Intellectu hic opus est, quomodo Dominus dicat, pasce, & Dominus dicat, nõ pascã. Nam si paruum est, & si nõ videtur idem esse, ego non parcam, ac si diceret, ego nõ pascam, postmodũ manifestius dicit. Non pascã vos. Quod moritur, moriatur. & quod succiditur, succidatur. Proinde integram literæ portionem, quam postulat sensus, iam hic perscribere idoneũ videtur. Cum dixisset Dominus Deus. Pasce pecora occisionis, quæ qui possederant, occidebant, & non dole-

Margin notes: Psal. 24. — Psal. 100. — Supra 8. — Supra 9. — Iudicium Dei in reprobos. — Iosephus de bello Iuda. lib. 7 cap. 17. — Abies & Cedrus principes sacerdotũ. — Iidẽ & pastores & leones dicuntur. — Vindicta in Iudæos. — Matth. 21. — Supra 7.

dolebant,& vendebant ea,dicentes. Benedictus Dominus,diuites facti sumus,& pastores eorum
non parcebant eis,cum(inquam)hæc dixisset Dominus, statim econtra dixit Dominus. Et ego
« non parcam vltra supra habitantes terram. [Ecce trado homines vnumquemq; in manu pro-
« ximi sui,& in manu regis sui, & non eruam de manu eorum, & non pascam pecus occisionis,&
« propter hoc ò pauperes gregis. Et assumpsi mihi duas virgas, vnam vocaui decorem, & alteram
« vocaui funiculum, & paui gregem. Et succidi tres pastores in mense vno, & contracta est anima
« mea in eis. Siquidem anima eorum variauit in me,& dixi. Non pascam vos. Quod moritur, mo- Vnde hic
« riatur, & quod succiditur, succidatur, & reliqui deuorēt vnusquisq; carnem proximi sui.] In- in verbis
tellectu(inquam) vt iam diximus,hic opus est,quia Dominus Deus est,qui dicit,Pasce pecora oc- contrarie-
cisionis, & Dominus Deus est qui dicit, ego non parcam vltra super habitantes terram. Itemq; tas.
Dominus est, qui dicit, & pascam pecus occisionis, propter hoc ò pauperes gregis. & Dominus
est, qui subinde loquitur, non pascam vos, quod moritur,moriatur,& quod succiditur,succida-
tur. Vt ergo intelligentiæ melius pateat ostium, primò illud dicendum, Quia videns Dominus Lucæ 19.
ciuitatem Hierusalem, fleuit super illam,dicens. Quia si cognouisses, & tu,& cætera. Porrò,ciui- Pecus occi
tas illa,populus ille,pecus erat occisionis,id est,populus destinatus sempiternę morti,æternæ per sionis.
ditioni. Quid ergo erat homini Iesu Christo,quem propheta vtique significat,dicens. Hæc dicit
Dominus Deus meus. Quid(inquam)illi super ciuitatem vel populum eiusmodi,nisi dicere,pas-
ce pecora occisionis. Nam quoniam in vno eodemq; Iesu Christo, sicut duas naturas ita duas sci- In Christo
mus esse voluntates,non dubium,quin secundum naturæ humanæ voluntatem, qua & super il- duæ volun
los flere potuit,reseruari eosdem voluerit. Sed quid esset illos reseruare, nisi pascere pecora occi- tates.
sionis? Nam quanto plures scaturirent de illius multitudinis luxuriosa carne vermiculi, tanto
plures prouenirent victimæ morti siue occisioni. Itaq; dicit idem Dominus filius, siue Dominus
pater,siue Dominus Spiritus sanctus. Ego non parcam vltra super habitantes terram. Sed quid?
Ecce trado (ait) homines vnumquemq; in manu proximi sui, vt videlicet à semetipsis cædantur,
& dilacerentur seditionibus intestinis, nimirum secundum electionem Barrabæ latronis & se-
ditiosi, quem dānato principe pacis Iesu Christo, prælegerunt sibi,& in manu regis sui,scilicet
Cæsaris, qui rex eorum fuit, & esse debuit secundum suam ipsorum professionem, dicentium,
non habemus regem,nisi Cæsarem. Iosephus scire volentibus satisfacere potest,quàm verè in illa Matth. 27.
obsidione tradiderit eos, vnumquemq; in manu proximi sui,& in manu regis sui, & quàm verè
dixerit, & concident terram, quamq; veraciter addiderit adhuc, & non eruam de manu eorum. Iohan. 16.
Attamen ne omnino voluntatis humanæ,de qua iam dictum est,fletus frustra prouenerit,quan-
do videns ciuitatem super illam fleuit,& pascam(ait)pecus occisionis, subauditur, quadraginta Excidij
duobus annis,vt habeant tempus pœnitentiæ,qui ex illis pœnitētiam agere voluerint. Nam tot causa scri-
anni transierūt à passione Domini, vsquead illud miserabile excidium. Occisionis illius causam bæ & pha-
in sacerdotes siue pontifices,miro modo redundare demonstrat,dum præmisso, pasce pecora oc- risæi, sacer
cisionis, subiungit, Quæ qui possederant, occidebant, & non dolebant, & vendebant ea dicen- dotes,Iu-
tes, Benedictus Dominus, diuites facti sumus. Et ne dubium sit, quos tangat,continuò subdit. dæi.
Et pastores eorum non parcebant eis. Ergo qui possederant, sacerdotes fuerunt auarissimi, &
pontifices rapacissimi, & eiusmodi pastores animas occidebant, & non dolebant, imò gaude-
bant,quoniam de occisione animarum illorum, aliquod emolumentum pecuniæ capiebant, at-
que hoc modo vendebant infelicem populum,tanquam possessionem suam,præoptantes de pe-
reuntibus lucellum aliquod contrahere, quàm de viuentibus & Christum sequentibus suorum
detrimentum sacculorum, quod timebant,incurrere. O quàm iniqui,quàm impiè Deum existi-
mabant esse similem sibi,dum ita vendentes pecora illa,dicebant. Benedictus Dominus, diuites
facti sumus. Talis illorum benedictio, maledicta sit,quoniam & ipse Dominus in alio Propheta Malach. 2.
dicit. Et maledicam benedictionibus vestris, & maledicam illis, quoniam non posuistis super
cor. Propter hoc ò pauperes gregis, qui propter hoc ipsum quòd pauperes, id est, humiles estis,
occisionem euasistis,& fortè doletis super illa pecora occisionis,sicut quispiam vestrum dolens,
dicit. Veritatem dico in Christo,non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in Roma. 9.
Spiritu sancto,quoniam tristitia est mihi magna, & continuus dolor cordi meo. O,inquam,pau
peres eiusmodi, subauditur, adhuc attendite, quod vel quomodo cum grege illo egerim. vt me-
lius cognoscatis,quàm iustum occisionis illorum iudicium sit. Et assumpsi mihi duas virgas, vnā
vocaui decorem,& alteram vocaui funiculum,& paui gregem. Et succidi tres pastores in mense
vno,&c. vt supra. Duas virgas assumpsi mihi,id est,bis cum hominibus, vt essem Deus eorum
fœdus pepigi. Primò cum Noe,& cum omnibus hominibus siue gentibus. Secundo cum Abra-
ham & semini eius. Ad Noe nanque dixi,Ecce ego statuam pactum meum vobiscum, & cum se- Genes. 9.
mine vestro post vos. Ad Abraham verò, Ego sum & pactum meum tecum. Itèmque, Et statuam
pactum meum inter me & te, & inter semen tuum post te in generationibus suis fœdere sempi- Genes. 15.
terno,vt sim Deus tuus & seminis tui post te. Assumpsi ergo mihi duas virgas, id est, primò 17.
regimen omnium gentium,quia omnium creator sum. deinde regimen seminis Abrahæ,quo-

niam gentes in vias suas abierunt. Vnam virgam vocaui decorem, & alteram vocaui funiculum, quia videlicet gentes cæteræ quoddam decus meum, decus & ornatus orbis terrarum fuerunt, semen autem Abrahæ proprius hæreditatis meæ funiculus esse habebat, sicut illi à me dictum est.
Genes. 22. Et in semine tuo benedicentur omnes gentes. In illa virga quam vocaui funiculum, paui gregem, id est, dedi illis legem, quos sicut oues eduxi de Aegypto in manu Moysi & Aaron, & succidi tres pastores in mense vno, id est, me sententiam dante in mense vno, mense primo mortui sunt, Ma-
Nume. 20. ria, Moses, & Aaron, & contracta est anima mea in eis, id est, iratus sum eis, ita vt adiudicarem illos sentẽtia mortis. Quam ob causam? Siquidem anima eorũ variauit in me, id est, non perfecta, vel continua dilectione glorificauerũt me, subauditur ad aquas cõtradictionis. Dixitq; eis. Quia non credidistis mihi, vt sanctificaretis me coram filijs Israel, non introducetis hos populos in terram quam dabo eis. Sciendum (vt supra iam diximus) cũcta hæc ab eo quod ait, Aperi Libane por-
Psal. 24. tas tuas, vsq; ad id quod infra dicit, Onus verbi Domini super Israel, ad rationes pertinet iudicij seu veritatis Domini, cuius vniuersæ viæ sunt misericordia & veritas. & idcirco pertinuisse ad rẽ vt nõ omitteret dicere, quòd succiderit iudicio seuero illos quoq; pastores eiusmodi, quos multum dilexit. Iam si quæras, quid cum alia virga fecerit quam vocauit decorẽ, qui in altera quã vocauit funiculũ, pauit gregẽ, id est, gubernauit Israeliticã siue Iudaicã gentẽ, protinus ait. Et dixi. Non pascã vos. Quod moritur moriatur, & quòd succiditur succidatur, & reliqui deuorẽt vnusquisq; carnem proximi sui. Et hæc dicẽs. [Tuli (ait) virga meam, quæ vocabatur decus, & abscindi eam, vt irritũ facerẽ fœdus meum, quod percussi cum omnibus populis, & irritũ deductũ est in die illa.] Vnum (inquit) gregẽ paui, id est, vnã gentẽ regendã suscepi, cæteris aũt gentibus, dicendo. Non pascã vos, abscidi virgã siue abscindẽdo virgã. dixi, nõ pascã vos. Quid enim prodest pasci corpora, vbi mortuas esse constat animas. Quod moritur vel succiditur in anima, moriatur & succidatur in corpore. Hæc vbi dixi, non quieuit mors, non cessauit gladius, passimq; truncabant gentes, & inuicẽ truncabantur, & tamen miro modo qui morerentur & succiderentur, certatim nascebantur tanta insania, vt proletarij quoq; in vrbibus collocarentur. Quod ad quid valuit, nisi vt infernus impleretur. Sequitur. [Et cognouerunt se pauperes gregis, qui custodiũt mihi, quia
Pauperes gregis. verbũ Domini est. Et dixi ad eos. Si bonum est in oculis vestris, afferte mercedem meã, & si non, quiescite.] Pauperes gregis subauditur, de quo supra dixi, & paui gregẽ, id est, regẽdã suscepi Israeliticã gentem, & dedi eis legẽ. Qui sunt vel fuerũt illius gregis pauperes. Homines sancti & humiles, quorũ nonnulli, & si censu diuites, affectu vel spiritu fuerũt pauperes, vt ipse Dauid rex. Isti pauperes cognouerũt, quia verbũ Domini est, id est, quia iustũ est iudiciũ super gentes. Quando
Psal. 104. autem vel quomodo dixit ad eos iste pascens gregẽ, afferte mercedem meã? Nimirum quando dedit eis regiones gentiũ, & labores populorũ possederũt, tunc dixit illis. Afferte mercedẽ meã, quã
Merces pastoris. Psalmista protinus exprimens, vt custodiãt (inquit) iustificationes eius, & legẽ eius requirãt. Nã hæc est tota merces pastoris huius, & in hoc bene muneratũ se esse gratulatur, si grex quem pascit, requirat & custodiat legem & iustificationes eius. Et quoniã grex rationalis liberum habet arbitrium, & pastor iste mercedẽ nõ coactã desiderat, sed spontaneã, pulchrè dixit, Si bonum est in oculis vestris, afferte, et si non, quiescite. Sed quid illi? Qualem attulerũt mercedẽ tanto pastori? Ait. [Et appenderunt mercedẽ meã triginta argenteis, & dixit Dominus ad me. Proijce illud
Triginta denarij, decorum precium ironicè. ad statuariũ decorum preciũ quod appreciatus sum ab eis.] Triginta argenteos dederunt Iudæi siue Pontifices, & Pharisæi Iudæ proditori, vtũ e traderet illis. Argẽteos illos appellat mercedẽ suam & decorum precium. Quid dignè verbis valeat consequi modum facti, siue qualitatẽ tantæ rei? Pastor ille qui duas habuerat virgas, & vna contentus, alteram abscidebat, id est, vnum Israelitici populi gregem curans, cunctarum gẽtium tam multum gregem à cura sua reiecerat, & istum vnum gregem tanta cura, tamq; miris modis, vt in scripturis legimus, pauerat pastor talis ac tantus, scilicet omnium Deus & Dominus homo factus, per semetipsum mercedem suam requisiuit, & talem mercedem appenderunt ei, videlicet triginta argenteos in precium sanguinis eius dederunt proditori. Et hoc appellat decorũ precium, nimirum cum ironia grauissima, quia
Statuarius Deus ipse. non fuit decorum. Quis ergo rem huiuscemodi satis appendere, vel dignè valeat eloqui? Verè nullus nisi solus statuarius, siue plastes Deus. Idcirco proieci (inquit) illud ad statuarium, & proieci
Matth. 27. illos in domum Dei ad statuarium, subauditur, vt ipse qui solus nouit dignũ proferre super hoc iudicium. Proieci, id est, vt proijcerentur effeci, videlicet quòd Iudas pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos principibus sacerdotum & senioribus, dicens. Peccaui, tradens sanguinem iustum, & proiectis argenteis, abiens, laqueo se suspendit. quis effecit nisi ipse qui hic loquitur, & proieci illos in domum Dei. Interim in hac litera, quoniam Dominus est qui dicit. Et appenderunt mercedem meam, atque idem ipse loquitur, & dixit Dominus, ad me. Proieci illud ad statuarium, & hunc statuarium siue plastem constat esse Deum. perpulchrum est hic attendere, totius trinitatis colloquium, quia videlicet res magna est, cuius magnitudinem istud quoque insinuat, quod contra illam commune diuinitas, non in vna, sed in tribus suæ substantiæ personis, edicere molitur iudicium, & qualis est sententia iudicij. Sequitur. [Et præcidi virgam meam secundam,

" cundam, quæ appellatur funiculus, vt dissoluerem germanitatem inter Iudam & Israel.] Et est
sensus. Sicut abscideram virgam primam, sic præcidi virgam meam secundam, id est, sicut olim
gentium in idololatria defluentium vniuerso gregi dixeram, non pascam vos, ita & multo acer
bius dixi gregi Iudaicæ gentis, non pascam vos. atque ita effectum est, vt dissoluerem germani-
tatem inter Iudam et Israel, id est, vt compleretur malum illud, cuius præsagiũ fuit, illa dissolutio
qua olim dissoluta est germanitas inter Iudam & Israel, quando decem tribus sciderũt se à tribu 3.Reg.12.
Iuda, & à domo Dauid, & fecerunt sibi regem Hieroboam de tribu Ephraim, sciderũt se à sancto
& legitimo Dei templo, & aureos pro Deo coluerũt vitulos. Secundum illud malorũ initiũ quo
dissoluta est germanitas inter Iudam & Israel, præcidi hanc virgam secundam, vt videlicet sicut
tunc decem tribus quæ vocantur Israel, & Iudam cui regnabat domus Dauid nullus iterũ sociare
potuit, siquidem nullus vnquam regũ Israel recessit à peccatis Hieroboã, id est, a cultu vitulorũ,
quos ille fecit, quamuis multa magnalia fierent per prophetas, maximeq; per Heliã & Helisæũ, 3.Reg.18.
nec fieri potuit, vt rediret Israel in regnum domus Dauid, ita nemo possit sociare Iudæos confes-
soribus Christi. vel conuertere, vt subijci velint regno filij Dauid, regno Iesu Christi, à quo se ab-
sciderunt, negando illum ante faciem Pilati, & crucifigendo appreciatũ, (vt iam dictum est) tri-
" ginta argenteis. Sequitur. [Et dixit Dominus ad me. Adhuc sume tibi vasa pastoris stulti, quia ec-
" ce suscitabo pastorẽ in terra, qui derelicta nõ visitabit, & contritum nõ saluabit, & id quod stat
" non enutriet, & carnes pinguiũ comedet, & vngulas eorũ dissoluet.] Quoniam (inquit) assumpsi
duas virgas, & taliter (vt iam dictũ est) euenit, tanquã malã mercedẽ reddiderũt mihi, qui gregẽ
paui. adhuc vnũ est, quod faciã, sicut postulat ordo iustitiæ, ratio iudicij. Sume tibi vasa pastoris
stulti, scilicet perã, baculũ, fistulã & sibilum. Ad quid hæc? Quia ecce (inquit) ego suscitabo pasto Esaiæ 20.
rem, &c. Quomodo Esaias, vt captiuitatẽ populi demonstraret, nudus ambulauit, & Hieremias Here.18.
iuit ad domũ figuli, vt ex dissipatione vasis quod currebat in rota, & in manu fingebatur artifi-
cis, & interitũ Israelis, & Dei potentiã ostenderet. & Ezechiel vt subuersionẽ Hierusalẽ, & fugã
Sedechiæ, & onera captiuorum nõ solùm voce, sed & habitu demonstraret, perfodit parietẽ, & Ezech. 12.
in humeris deportatus. Sed & tu habitũ pastoris assume, vt stultũ annuncies pastorẽ, qui ventu-
rus est. Pastor aũt stultus & imperitus haud dubiũ, quin Antichristus sit, qui in consummatione
mundi dicitur esse venturus, & qualis futurus sit, indicatur. Iste pastor ideo super eos cõsurget,
quia pastor bonus qui pauerat eos, tam iniqua mercede muneratus, tam indecoro ab eis precio Iohan.5.
appreciatus est. Hinc & in euangelio dicit. Ego veni in nomine patris mei, & non suscepistis me.
Si alius venerit in nomine suo, illũ accipietis, pastorem vtiq; stultũ, id est, scienter mihi contra- Psal.48.
riũ, non per ignorantiã errantẽ, sed per malitiam repugnantem. Nam quia in Psalmo quoq; scri-
ptũ est, simul insipiẽs, & stultus peribunt. Sciendũ, quia stultus & insipiens in hoc differũt, quòd
insipiens dicatur ille qui nescit: stultus aũt ille qui scit, & nihilominus agit contra rationẽ iusti-
tiæ quã scit. Pastor ille non faciet, quod ego bonus pastor feci. Ego derelicta visitaui, ille dereli-
cta nõ visitabit. Ego dispersa quæsiui, ille dispersa nõ quæret. Ego contritũ sanaui, id est, pecca-
torẽ conuerti, ille contritũ non sanabit. Ego id quod stat, enutrio, dum bonũ in melius proueho: Matth. 24.
ille quod stat, nõ enutriet, imò faciet quod contra est. Carnes pinguiũ comedet, & vngulas eorũ
dissoluet, id est, multos qui videbantur esse sapientes, seducet, & rationẽ discretionis auferet, ita
" vt si fieri possit, in errores inducantur etiam electi. [O pastor & idolum, relinquẽs gregẽ, gladius
" super brachiũ eius, & super oculũ eius dextrum. Brachiũ eius ariditate siccabitur, & oculus eius
" dexter tenebrescens obscurabitur.] Hæc hostilis appellatio, ò pastor & idolũ, quàm congrua est,
vtpote sicut aduersarium proprium eius qui appellat eum. Nam qui appellat eum, ipse est Chri- Antichristus idolũ, & mendacium.
stus, & ille tam proprius Christi esse aduersarius, vt dicatur Antichristus, id est, Christo contra-
rius. O inquit, pastor & idolũ, falso pastor, & verè idolum, falso (inquã) pastor, quia relinquẽs gre
gem, & verè idolũ, quia mendacium. Sicut enim filius Dei veritas dicitur & est, ita tu fili diaboli
mendacium rectè diceris & es. Tu te ostendes tanquam sis Deus, sed tu non dico idolorũ cultor Iob.12.
imò idolũ es, & nõ Deus. Tu teipsum existimari vis, de quo sciriptum est. Apud ipsum est forti-
tudo & sapientia, sed nõ ita est. Imò super brachiũ tuũ, id est, super tuam quã iactas fortitudinẽ,
& super oculũ tuũ dextrum, id est, super tuũ quã tibi arrogas sapientiã, fortioris & sapientioris,
imò solius fortis, & solius sapientis euaginatus est gladius. ille (inquã) gladius, quo iam dudum
in cælo diabolus pater tuus, & tu cũ illo es plagatus. & mirũ, quod plagatus adhuc viuus, id est, Apoca. 13.
Deũ viuentẽ te dicere præsumit, cũ plaga tua plaga sit mortis. Huius rei admiratio est in Apoca-
lypsi sub his verbis. Et vnũ de capitib. quasi occisum in mortem, & plaga mortis eius sanata est.
Itẽ dicens habitantib. in terra, vt faciãt imaginẽ bestiæ, quæ habet plagã gladij, & vixit. Non ve- Ibidem.
rè plaga mortis tuæ sanata est, nec verè viuis, sed tu insane pastor, & idolum mortuũ, ostentatio-
ne tua sanus es & viuus. Tale brachiũ tuũ, non vera fortitudo, sed rebellio contra altissimum, ari
ditate siccabitur, & talis oculus tuus tibi dexter, Deo totus sinister, oculus non verè sapientia, sed
veraciter malitia tenebrescẽs obscurabitur, vt mittaris in profundum inferni mancus & cæcus.

LIBRI QVARTI FINIS.

RVPERTI ABBATIS
TVITIENSIS IN ZACHARIAM PROPHETAM, COMMENTARIORVM LIBER QVINTVS.

Roma. 9. VOLENS Deus (inquit) ostendere iram, & notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia, vasa iræ apta in interitum, vt ostenderet diuitias gloriæ suæ, quæ præparauit in gloriam. Huius sermonis verè apostolici reminisci præsens prophetiæ textus nos facit, quia reueta quales Deus esset ostensurus gloriæ suæ diuitias in vasa misericordiæ, magnifica oris prophetici gratia, Spiritus sanctus cecinit, cum in anterioribus, tum maximè ab eo quod ait. Exulta satis filia
Supra 9. Sion, vsque ad id, Aperi Libane portas tuas, & quantæ iræ vasa futuri essent Iudæi Increduli, significauit ab eo loco, vsque ad inclamationē, super brachiū & oculū dextrū pastoris stulti, id est, Antichristi. Nimirum congruebat eidem sancto prophetico spiritui, vt illam quam dicebat vel intendebat exultationem filiæ Sion, siue iubilationem filiæ Hierusalē, denunciatet in hoc seculo non fore securam, multis pressuris hominum esse premendam secundū quo-
Psal 8. rundam titulos psalmorum, qui inscribuntur, pro torcularibus, id est, pro tribulationibus, quib.
80. 83. sancta in hoc mundo ecclesia premitur, iuxta illud. Omnes qui piè volunt viuere in Christo, per-
2. Timo. 3. secutionem patiuntur. Sequitur ergo. [Onus verbi Domini super Israel, dixit Dominus, exten-,,
CAP. XII. dens cælum, & fundans terram, & fingens spiritum hominis in eo. Ego ponam Hierusalem su-,,
perliminare crapulæ omnibus populis in circuitu, sed & Iudas erit in obsidionem contra Hieru-,,
salem. Et erit in die illa, ponam Hierusalem lapidem oneris cunctis populis. Omnes qui leua-,,
Superliminare crapulæ, ecclesia Christi. bunt eam, concisione lacerabuntur, & colligentur ad eam omnes gentes terræ.] Superliminare,, crapulæ quid est, nisi domus saturitatis? Nimirum hoc de illa terrena Hierusalem nullatenus veraciter dici potest, aut intelligi, quia postquam mercedem supradictam pastoris sui triginta argenteos appendit, miserabiliter facta est domus famis, non solummodo famis audiendi ver-
Deute. 28. bum Dei, verumetiam corporeæ famis, quæ cogeret matres quoque carnibus filiorum vesci, iuxta maledictionem legis Mosi, dicentis. Obsideberis intra portas tuas, & comedes fructus vteri tui, & carnes filiorum tuorum & filiarum tuarum, quas dederit tibi Dominus Deus tuus, In angustia & vastitate, qua opprimet te hostis tuus. Ergo Hieruasalem hic, sicut & in plerisque scripturarum locis ecclesiam significat in hoc mundo peregrinantem, quæ quamdiu peregrina-
Psal. 22. tur, & si nondum re, tamen spe iam est cælestis Hierusalem, & ista est quam posuit Dominus, su-
Psal. 77. perliminare crapulæ, iuxta illud. In loco pascuæ ibi me collocauit, super aquam refectionis educauit me. Crapula nanq; non semper prædicatur de malo, cum Psalmista dicat. Et excitatus est tanquam dormiens Dominus, tanquam potens crapulatus à vino. Quare autem pro tota domo hic placet intelligi superliminare, & pro domo saturitatis dictum esse superliminare crapulæ? Videlicet quia vbi primùm figurata est refectio siue saturitas ecclesiæ, signum conuiuij iussum est poni in superliminari, & in vtroq; poste, vt videns Dominus sanguinem, transcenderet ostium, & non sineret percussorem ingredi domos Israel & lædere. Nempe agnus ille qui
Exodi 12. intus comedebatur, illud significabat. Vnde Hierusalem, id est, domus siue ecclesia Christi præsenti loco superliminare crapulæ vocari meretur. Hoc ab omnibus populis in circuitu persen-
2. Cor. 2. titur. Dicit enim Apostolus. Quia Christi bonus odor sumus Deo in omni loco in his quis salui fiunt, & in his qui pereunt. Alijs quidem odor mortis in mortem, alijs autem odor vitæ in vi-
Per inuidiam falsi fratres designantur. tam. Quibus crapula hæc extitit odor mortis in mortem, ipsi obsederunt Hierusalem. Quid autem est quod continuò dicit, sed & Iudas erit in obsidionem contra Hierusalem? Nimirum id ipsum quod Apostolus cum dixisset, periculis ex genere, periculis ex gentibus, &c. Intulit
2. Cor. 11. etiam istud, periculis in falsis fratribus. Eiusmodi confessores qui Christiano nomine censentur & confitentur se nosse Deum, factis autem negant, hoc loco per Iudam, quod interpretatur con-
Tit. 1. fessio, rectè intelliguntur, quoniam dicuntur esse in obsidionem contra Hierusalem. At illa videlicet Hierusalem, non est talis, vt facile possit moueri, & omni vento circumferri, hoc est quod ait, Et ponam Hierusalem lapidem oneris cunctis populis, omnes qui leuabunt eam, concisione lacerabuntur. Similitudinem hanc de consuetudine gentium assumpsit, quæ huiusmodi erat, vt in viculis, oppidis, & castellis, rotundi ponerentur lapides grauissimi ponderis, ad quos iuuenes se exercere solebant, & eos pro varietate virium subleuare, alij vsque ad genua, alij ad vmbilicum, alij ad humeros & caput, nonnulli super verticem, erectis iunctisque manibus, magnitudinem virium demonstrantes. In arce Atheniensium iuxta simulachrum Mineruæ, vidi (ait beatus Hieronymus) sphæram æneam grauissimi ponderis, quam ego pro imbecillitate corpusculi mouere vix poteram. Cum quærerem, quidnam sibi vellet, responsum est ab vrbis eius cultoribus

ribus, athletarum in illa massa fortitudinem comprobari, nec prius ad agonem quenquam descendere, quàm ex eleuatione ponderis sciatur. Sensus ergo est iste, Ponam Hierusalem, id est, ecclesiam sicut lapidem oneris, cuius ponderi cunctorum populorum seu omnium gentium terræ, qui colliguntur aduersus eam, vires non possunt comparari, quatenus eam agitando, à fide Christi dispellere, & circumferre queant quò voluerint, quinimo ipsi qui conantur eam agitare, concidantur, lacerentur, rumpantur, & anhelo spiritu discrutientur. [In illa die dicit Dominus, percutiam omnem equum in stuporem, & ascensorem eius, in amentiam, & super domum Iuda aperiam oculos meos, & omnem equum populorum percutiam in cæcitate. Et duces Iuda dicent in corde suo. Confortentur mihi habitatores Hierusalem in Domino exercituum Deo eorum.] Hoc loco domus Iuda non eodem sensu accipitur, quo supra. Nam illic dictum est, sed & Iudas erit in obsidionem contra Hierusalem. Hic autem dicitur, & duces Iuda dicent in corde suo, confortentur mihi habitatores Hierusalem in Domino, itemque & super domum Iuda aperiam oculos meos, quæ videlicet oculorum apertio, misericordiæ recordatio, gratiæ est effusio. Huius videlicet Iuda duces, quorum singuli dicent (ait) in corde suo confortentur habitatores Hierusalem in Domino apostoli fuerunt, & apostolici viri sunt, quibus magnū fuit, & magnum est desiderium, vt habitatores Hierusalem, id est, filij ecclesiæ non deficerent, aut deficiant in tribulationibus, quæ ab omni equo & ascensore eius, id est, ab omni potestate humana, & ab omni superbiente in altitudine potestatis inferuntur eis. Quos ego percutiam, ait Dominus, in stuporem & in amentiam, & in cæcitatem, & (vt ait Apostolus) primò Iudæum, deinde Græcum, id est, gentileos. Primò namque Iudæi amentia & cæcitate percussi sunt, iuxta prophetiam dicentem. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, &c. Econtra, super domum Iuda aperiam oculos meos, id est, donis sancti spiritus illustrabo duces, id est, apostolos meos. Isti duces in die Pentecostes ignei facti sunt, dum in specie ignis spiritum sanctum acceperunt, sicut scriptum est. Et apparuerunt illis dispartitæ linguæ tanquam ignis, seditque super singulos eorum. Sequitur ergo. [In die illa ponam duces Iuda sicut caminum ignis in lignis, & sicut faciem ignis in fœno, & deuorabunt ad sinistram & ad dexteram omnes populos in circuitu.] Fœnum peccata leuiora, ligna peccata grauiora significant. Eiusmodi fœnum et eiusmodi ligna consumpserunt apostoli in his qui conuersi sunt ad fidem Christi, potestate quam acceperunt ab ipso, dicente illis. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Quomodo consumpserunt vel consumunt? Sicut ligna caminus ignis, sicut fœnum consumit facies ignis. Etenim Deus noster Spiritus sanctus, quem acceperunt ignis consumens est, vnde & congruum signum dedit apariendo tanquam ignis, & proinde remissio peccatorum, quæ non est ex hominibus, sed ex spiritu sancto est, rectè hic designatur per caminum faciémque ignis, lingua & fœnum consumentis populos, id est, peccata populorum ad dexteram & ad sinistram, & in circuitu deuorantis. Ad dexteram Iudæus, ad sinistram Græcus, siue Gentilis erat, & euangelizando in vtranque partem prædicando remissionem peccatorum per Christi fidem, circuire oportebat, vnde & Paulum mundi circuitorem nonnulli dicebant. Quid multa? Factum est id quod protinus sequitur. [Et habitabitur Hierusalem rursum in loco suo in Hierusalem, & saluabit Dominus tabernacula Iuda sicut in principio, vt non magnificè glorietur domus Dauid, & gloria habitantium Hierusalem contra Iudam.] Quamuis vniuersitas electorum vna sit Hierusalem, vnus sit Iuda, & vnus domus Dauid, tamen hoc loco distinctionem Iudæ & Hierusalem siue domus Dauid. scriptura nos quærere compellit, & inuenire vel demonstrare, quando, vbi, & quomodo domus Dauid & gloria habitantium Hierusalem, magnificè contra Iudam gloriata sit. Ergo domum Dauid & habitantes Hierusalem eos intelligimus, qui ex Iudæis in Christum crediderunt. Iudam autem eos qui ex gentibus conuersi sunt. Nimirum in Actibus apostolorum habemus quando & quomodo credentes ex Iudæis, contra illos, qui ex gentibus crediderunt, magnificè gloriati sunt. Quare (inquiunt) introisti ad viros præputium habentes, & manducasti cum eis? Introierat enim ad Cornelium, & eos qui cum eo erant, quoniam super eos Spiritus sanctus ceciderat, iusserat eos baptizari in nomine Iesu Christi. Itemque descendentes quidam de Iudæa docebant fratres apud Antiochiam, quia nisi circuncidamini secundum morem Mosi, non potestis salui fieri, facta est seditio non minima, Paulo & Barnabæ aduersum illos. Nónne hoc erat domum Dauid, & habitantes Hierusalem contra Iudam, id est, credentes ex circuncisione contra credentes ex præputio magnificè gloriari? Paulus apostolus in epistola ad Romanos in eo totus consistit, vt excludant eiusmodi gloriationem Iudæi, non per legem factorum, sed per legem fidei, & ecce in hoc conflictu, non domui Dauid, sed Iudæi, id est, non Iudæo credenti, sed Græco fideli iustitia victoriam concessit. Ait ergo, Et saluabit Dominus tabernacula Iuda, sicut in principio, id est, ecclesiam confitentium sibi saluabit, non per legem factorum, videlicet circuncisionis & cæremoniarum, sed per legem fidei, per quam saluatus est & Abraham in principio. Quid enim scriptura dicit? Credidit Abraham Deo & reputatum est illi ad iustitiam. Quomodo reputata est illi fides ad iustitiā? In circuncisione, an in præputio?

Duces Iuda apostoli.

Roma. 2.

Esaiæ 6.

Acto. 2.

Remissio peccatorū per spiritum sanctum, qui est ignis cōsumens.

Iohan. 20.

Deute. 4.

Dauid contra Iudam quomodo gloriata est.

Acto. 11.

Acto. 15.

Roma. 3. 4.

Genes. 15.

Roma. 4.

Non in circumcisione,sed in præputio, nõdum enim erat circuncisus. Hoc modo fiet quod præmisit, & habitabitur Hierusalem rursum in loco suo in Hierusalem. Hierusalem(inquit)habitabitur in Hierusalem, id est, vniuersitas electorum pacem habebit cum Deo, scilicet peccatorum remissionem,quæ pax significatur nomine Hierusalem. Quod autem dicit rursus,nonnihil attinet ad rem,quia videlicet olim habitare cœperat in illo loco, paradiso deliciarum videlicet in Adam, in quo sicut omnes peccauerunt, ita omnes in eo positi illic, omnes inde in eo proiecti sunt. Vnde apud Esaiam dicitur eidem Hierusalem. Filij tui proiecti sunt, dormierunt in capite omnium viarũ,sicut bestia illaqueata,pleni indignatione Domini, increpatione Dei tui.[In die illa porriget Dominus habitatores Hierusalem, & erit qui offenderit ex eis in die illa quasi David, & domus Dauid quasi domus Dei, sicut angelus Domini in conspectu eorum.]Dies quam hic tam sæpe pronunciat, tempus omne est à resurrectione Christi vsq; ad diem iudicij, qui dies erit resurrectionis vniuersalis. Et enim hoc omne tempus idem Dominus apud Esaiam vno eodemq; loco & diem nuncupat & tempus, dum dicit. Tempore accepto exaudiui te,& in die salutis audiui te.Quod Apostolus breuiter exponens. Ecce nunc(inquit) tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. In hoc tempore, in ista die protegit Dominus habitatores Hierusalem, id est, omnem in se credentium multitudinem,ita nimirum, vt(sicut Apostolus dicit) nulla sit distinctio Iudæi & Græci. Nam hoc est quod dicit, & erit qui offenderit ex eis in die illa quasi Dauid. Quod ita congrue valet intelligi.Gentilis, qui colenda idôla offendit, erit quasi Iudæus, qui non nisi vnum coluit,vnde & sibi confidit,& super gentilem se extollit,in tantum, vt pro lite sedanda,Apostolum fortissime disserere, scribendo epistolam ad Romanos, necesse fuerit. Nec prætereundum,quod sensum Apostoli,vbi commemoratis gentilium peccatis,conuersus ad Iudæum, dicit.In quo iudicas alterum, teipsum condemnas,eadem enim agis quæ iudicas, illum(inquam) sensum hic huiuscemodi dictio subtiliter innuit, & erit qui offenderit ex eis in die illa quasi Dauid.Nam & Dauid offendit.Igitur(sicut iam dictum est)vt non magnifice glorietur domus Dauid & gloria habitantium Hierusalem, contra Iudam, ita & nunc dicendum, quod alter alteri, scilicet Iudæus gentili non possit præferri, quoniam omnes peccauerunt & egent gloria Dei,& ita Iudæi peccata sicut gentilis: ita gentiles peccata remittentur sicut Iudæi,per fidem Iesu Christi.& hoc est eum qui offenderit esse quasi Dauid,Dauid sicut cum qui offendit. Et ne forte dicas, quid magnum est eum qui offendit esse sicut Dauid, id est,gentilem Iudæo per Iesum Christum in gratia coæquari,protinus dicit. Et domus Dauid quasi domus Dei, sicut angelus Domini in conspectu eorum. Gratulandum igitur est ei qui offendit, quod sit sicut Dauid,id est,sicut Iudæus,eiusdem fidei cuius fuit Dauid, quia consequentur ipse æque vt ille est quasi domus Dei sicut angelus Domini, vt videlicet vna & vniformis societas angelorum & hominum, tam gentilium quàm Iudæorum,vna sit domus, vna cælestis Hierusalem,ciuitas Dei viuentis,& hoc in conspectu eorum,id est,in visione qua omnes pariter Deum videbunt.[Et erit in die illa,quæram conuertere omnes gentes,quæ veniunt contra Hierusalem.] Hoc expositione siue alicuius suauitatis aut lenitatis interpretatione non indiget, quia videlicet, & si verbum hoc interdum misericordiam significare potest, tamen nulli dubium aut ignotum est, quin in illa die iudicij debeat Dominus conterere omnes gentes, quæ veniunt contra Hierusalem,quæ tantum martyrum sanguinem fuderunt & pœnitentiam non egerunt. Sed ante hoc reliquiæ ex Iudæis conuertendæ sunt. Ait ergo. [Et effundam super domum Dauid & super habitatores Hierusalem spiritum gratiæ & precum.] Non quidem modò sunt domus Dauid, siue habitatores Hierusalem,quamdiu increduli sunt, sed effuodendo super reliquias eorum spiritum gratiæ & precum,id est,spiritum remissionis peccatorum, quod primum & magnum est gratiæ donum,fiet, vt sint domus Dauid,vt sint habitatores Hierusalem.Post hoc erit illa dies iudicij, de qua dixit, in die illa quæram conuertere omnes gentes, quæ veniunt contra Hierusalem. Vnde protinus sequitur.[Et aspicient ad me quem confixerunt, & plangent eum, quasi super vnigenitum,& dolebunt super eum vt doleri solet in morte primogeniti. In die illa magnus erit planctus Adremmon in campo Maggedo, & plangent terræ familiæ,& familiæ seorsum. Familiæ domus Dauid seorsum,familiæ domus Nathan seorsum,& mulieres eorum seorsum, familiæ domus Leui seorsum,& mulieres eorum seorsum.Familiæ Semei seorsum,& mulieres eorum seorsum.Et omnes familiæ reliquiæ familiæ & familiæ seorsum, & mulieres eorum seorsum.] At, Adremmon vrbs est iuxta Iezrahel, quæ hoc olim vocabulo nuncupata est, & hodie, vocatur Maximianopolis in campo Maggedo,in quo Iosias rex iustus à Pharaone,cognomento Nechao,vulneratus est; super quo lamentationes scribit Hieremias,quæ leguntur in ecclesia,& scripsisse eum testatur liber Paralipomenon.Sed nunquid quando fiet quod hic loquitur, et aspicient ad me quẽ confixerunt,& planctu plangent quasi super vnigenitum,nunquid (inquã) non maior planctus erit,quàm fuit pro morte Iosiæ regis iusti? Fuerit quidem planctus ille grandis & sapienter dispositus,vt familia domus Dauid, familia regalis: & familia domus Nathan, qui propheta fuit:& familia domus Leui,ex quo ortum est sacerdotium: & familia domus Semei, ex quo

Marginalia: Esaiæ 5. — Dies illa tempus gratiæ in quo nos sumus. — Esaiæ 49. — 2.Cor.6. — Roma.3. — Non debet Iudæus gloriari cõtra gentilem. — Roma.2. — Roma. 3. — Adremmon vrbs. — 2.Para. 35. — Planctus super Iosia

ex quo doctorũ agmina pullularunt & reliquiæ familiæ, quas quia non habebant aliquod privilegium dignitatis, vniuersas absque nomine comprehendit, plangerent eum viri seorsum & mulieres seorsum, verùm planctus illius magnitudo quantacunque fuerit, nihil ad magnitudinem planctus futuri, quando ille quem confixerunt, aspiciendus apparebit. Tantummodo propter aliquantulam similitudinem hic illius planctus meminit, vt solent interdum res maximæ, ex minimarum rerum assimilatione melius intelligi. Minimum fuit, quòd homines hominem plangantes, modum vel habitum sui planctus ita deposuerunt, vel singulæ familiæ seorsum, singularumque familiarum viri seorsum, & mulieres eorũ seorsum, plangerent seorsum. Maximum autem erit, quòd in illo planctu omnes tribus terræ, & maximè qui illum confixerunt, omnes omnino peccatores & impij, qui pœnitentiam non egerunt, plangent seorsum, quamuis omnes ad vnum congregentur iudicium, omnes ad vnum descendant carcerem, id est, infernum, omnis animus ab omni animo erit seorsum, multum occupatus apud semetipsum, nec amicum respiciens nec amicum. Item minimum est, quòd in hoc seculo plangit mater super vnigenitum vel dolet in morte primogeniti. maximum autem erit, quòd tunc plangent & dolebunt verè primogenitum, verè vnigenitum. Quid enim ô synagoga mater infelix? Vnigenitus Dei filius, qui de carne tua natus est, mortuus est tibi, mortuus (inquam) est tibi, non solùm pro eo quòd tu illum occidisti, verumetiam pro eo quòd tu illum resurrexisse non credis, quòd sit viuus scire non vis, audire non pateris. Est quidem vtcunque est tolerabile malum, vbi mater in hoc seculo morientem amittit filium, quem habebat vnigenitum, quamuis nullum speret sibi nasci alium Sed illud edici non valet, satis excogitari non potest, quàm sit infelicissimum amisisse saluatorem vnicum & vnigenitum, ita vt iam nec ipsum liceat separare, nec alium. Sequitur. [In die illa de erit fons patens Domus Dauid & habitantibus Hierusalem, in ablutionem peccatoris & menstruatæ. Et erit in die illa dicit Dominus exercituum, Disperdã nomina idolorum de terra, & non memorabuntur vltra.] Iterum ad superiora tempora sermo recurrit, qui videlicet recursus recapitulatio dicitur, & frequens est in scripturis propheticis. Ab eo quod dixerat, tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua, vsque ad planctum iam dictum sermo processit, eodem ordine quo erant res gerendæ, à passione eiusdem Domini vsque ad finem seculi, diemque vniuersalis iudicij. Nunc ad tẽpus recurrit eiusdem Dominicæ passionis, & vnde loquatur dicens. Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, inde nunc rursus loquitur. In die illa erit fons patens Domus Dauid. Quis enim est iste fons domus Dauid, nisi baptismi sacramentum, quod emanauit de latere filij Dauid patefacto lancea militis? Exiuit enim sanguis & aqua. Sanguis, vt redimeremur: aqua, vt renasceremur. Extunc vsque ad consummationem seculi, toto hoc tempore accepto, toto hoc die salutis patens est fons ille domui Dauid & habitantibus Hierusalem, id est, Christianæ religioni, & omnibus qui per fidem habitant intra sanctam ecclesiã. In quod opus est illis fons patens? In ablutionem peccatoris & menstruatæ, id est, in remissionem peccatorum credentis ex circumcisione, credentis ex gẽtilitate, quæ sanguine fluxit idololatriæ. In omnium ablutionem fons patens est, nulli claudendus est. Et notandum, quòd tantummodo domui Dauid & habitantibus Hierusalem fons patens dicitur & est Nam his qui contra domum Dauid & extra Hierusalem sunt, non habendo fidem, hortus conclusus est fons signatus est. Et bene continuò sequitur. In die illa, dicit Dominus exercituum, disperdam nomina idolorum de terra, quia non memorabuntur vltra. quia videlicet fluxus idololatriæ, quæ est sanguis menstruatæ fonte baptismi abluitur, ita vt nomina idolorum omnia deleantur, nec vltra in eum, In quem scripta fuerant memorẽtur, cum fuerit fonte illo fideliter ablutus. Hinc apud Ezechielem idem Dominus dicit. Et effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus Inquinamentis vestris, & ab vniuersis idolis vestris mundabo vos. [Et prophetas & spiritum immundum auferam de terra. Et erit cum prophetauerit quispiam vltra, dicent ei pater eius & mater eius qui genuerunt eum. Non viues, quia mendacium locutus es in nomine Domini. Et confingent eum pater eius & mater eius genitores eius cum prophetauerit. Et erit in die illa, confundentur prophetæ, vnusquisque ex visione sua cum prophetauerint, nec operientur pallio saccino vt mentiantur, sed dicet, non sum propheta, homo agricola ego sum, quoniam Adam exemplũ meum ab adolescentia mea. Et dicetur ei. Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum? Et dicet. His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me, framea suscitare super pastorem meum & super virum cohærentem mihi, dicit Dominus exercituum. Percutite pastorem, & dispergentur oues.] Pulcherrimam atque splendidissimam præsentis capituli literam ita tractare Christo intentus cupit animus vt ei tanquam fundamento non minoris res gestæ splendoris superædificentur. Dixerat & erit in die illa fons patens domui Dauid, & habitantibus Hierusalem, in ablutionem peccatoris & menstruatæ & fontem illum haud dubium de latere suo Christus profudit in sua passione. Ergo quoniam & ita terminatur. Percute pastorem & dispergentur oues, quod similiter de passione eius dictum esse ipso authore certũ est. Longius ne abeamus circa

At longe maior erit planctus in die iudicij.

CA.XIII.

Recapitulatio. Supra 9.

Fons domus Dauid baptismus est.

Iohan.19.

Fons patēs Can. 4.

Ezech. 36.

Prophetæ mali vt Caiphas. Iohan. 11.

circa eiusdem passioois sacramentum, hæc exponendo commoremur. Quos ergo tangit dicendo, & prophetas & spiritum immundum illis copulat, & qui erant tempore illo prophetæ mali habentes spiritum immundum? Nimirum illi, qui malam sibi hanc prophetiam de corde suo prophetauerunt. Quid facimus, quia hic homo multa signa facit? Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, & venient Romani & tolleot nostrum & locum & gentem. Nempe excepto quod præmiserunt, si dimittimus eum sic, totum quod dixerunt, in prophetiam reputatum est illis, vt omnes crederent in eum, illis autem non credentibus, venirent Romani & tollerent eorum & locum & gentem. Fuerat inter illos vnus Caiphas talium prophetarum maximus, qui cum esset pontifex anni illius, authoritatem habens vt proloqueretur. Vos (ioquit) nescitis quicquam neque cogitatis, quia expedit vobis, vt vous moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat. Hoc autem (inquit euangelista) à semetipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius prophetauit, quia Iesus moriturus erat pro gente, & uon tantùm pro geote, sed vt filios Dei qui eraot dispersi congregareot io vnum. Eiusmodi prophetas & spiritum immundum, qui nesciens sacramenta Dei, talem eis prophetiam inspirat. Auferam (ait) de terra, quia iustum est vt veniant Romani, & secundum timorem, quem sibi finxerunt, illis eueniat. Et erit cum prophetauerit quispiam vltra, &c. Propheta magnus de semetipso vltra pro-

Christus prophetauit de seipso vltra.

phetauit, quia illi, & præcipuè Caiphas prophetaueruot, quòd expediret eum mori, ipse autem prophetauit quòd oporteret eum etiam resurgere à mortuis. Hoc vltra fuit, videlicet vltra prophetiam illorum prophetiam mortis, quia prophetauit prophetiam resurrectioois. Dixit eoim: Soluite templum hoc, & post triduum excitabo illud. Hoc autem dicebat de templo

Iohan. 2.

corporis sui. Cum ergo prophetauerit vltra qoispiam, quem oominare nolo, quia non expedit, dicent (inquit) ei pater eius & mater eius qui geouerunt eum. Noo viues, quia mendacium locutus es io oomine Domini. Pater eius Iudaicus populus, & mater eius synagoga, qui secundum carnem genuerunt eum, ita dixeruot ei. Cum enim aliud non haberent, vnde accusarent eum nouissimè submissis duobus falsis testibus istud protuleruot. Hic dixit. Possum destruere

Matth. 26.

templum Dei, & triduo reædificare illud. Cumque principi sacerdotum dicenti. Adiuro te per Deum viuum, vt dicas nobis si tu es Christus filius Dei, respondisset, tu dixisti, & amodo videbitis filium hominis sedeotem à dextris virtutis, & venientem in nubibus cæli, clamaueruot, reus est mortis. Nónne hoc erat dicere, non viues, quia locutus es in nomine Domioi? Et configent eum pater & mater eius, qui geouerunt eum, cum prophetauerit. Vt dictum, ita factum est. Cum prophetauerit, id est, non ante, sed postquam propositum suæ prædicatioois tempus impleuerit, tuoc demùm, quia ante noo potuerunt, crucifigent eum. Hoc (ioquam factum est quia crucifixerunt eum, ooo quia mendacium locutus est, sed quia dixerunt mendacium lo-

Confusio prophetarum malorum.

cutus es in oomine Domini, & idcirco ooo viues. Et erit in die illa, confundentur prophetæ vnusquisque ex visione sua cum prophetauerint, & hoc itidem factum est. Prophetæ illi, de quibus iam dictum est, qui dixeruot. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, quorum

Iohan. 11.

vnus dixit. Expedit vobis vt vnus moriatur homo pro populo. Ex ipsa visione sua, ex ipso profundo consilio suo cōfusi suot, quia miro modo cum non sit factum quod cogitauerunt, factum est quod dixeruot. Omoes enim credent in eum, & per mortem suam filios Dei, qui erant dispersi congregauit in vnum. Et venieotes Romaoi, locum & gentem eorum tuleruot, non qoia dimiserunt eum sic, sed quia ooo dimiserunt eum sic. Hinc illis confusio magna, nobis autem credentibus hooor. Nec operieotur (ioquit) pallio saccino vt mentiaotur, subaudiem, vt tuoc

Operti pallio saccino hypocritæ

operti fueruot, quooiam taliter (vt iam dictum est) prophetauerunt, prophetando mentientes, mentiendo prophetantes. Quomodo tunc fuerunt operti pallio saccino? Nimirum sicut hypocritæ tristes, imò plus quàm hypocritæ, plus quàm tristes, quia homicidæ, quia crudeles. Pauor ille quem coram populo simulauerunt dicendo, Venient Romani, & tollent oostrum & locum & gentem. Dira necessitas illa tam magnum faciendi homicidium, quam sibi assumpseruot, ad exasperandum populum & concitandum ne dimitterent eum. Pallium fuit saccioum, quo iam operti sunt simulatores & callidi, vt viderentur multum inuiti, multúmque coacti, & proinde tristes occidere illum. Sed dicet, Non sum propheta, homo agricola ego sum, quoniam Adam exemplum meum ab adolescentia mea. Et dicetur ei. Quid sunt plagæ istæ in medio maouum tuarum? & dicet. His plagatus sum in domo eorum qui diligebant me. Diligenter permutatio personarum animaduertenda est, quia nunc de pluribus prophetis, nuoc de vno propheta sermo. In primis dictum est de pluribus. & prophetas, & spiritum immundum auferam de terra, statimque de vno subiunctum est, & erit cum prophetauerit quispiam vltra. Item de pluribus dictum est, & erit in die illa confundentur prophetæ, nec operientur pallio saccino vt mentiantur, statimque de vno subiunctum est, sed dicet, non sum propheta, &c. Et hoc sciēdum, quia plores illos ipsa scriptura redarguit iniquitatis & spiritus immundi. Istum autem vnum non scriptura mendacij redarguit, sed patrem & matrem eius dixisse narrat, meodacium locutus es in nomioe Domini. Nunc quid iste dicat, & quid ei dicatur vigilaoter audiamus.

diamus. Sed dicet, non sum propheta,& dicetur ei. quid sunt plagæ istæ in medio manuum
tuarum? & dicet,his plagatus sum in domo eorum qui diligebant me. Mirum valde,sed non
incognitum,quod ille dicit,quem confixerunt pater & mater,& dixerunt,non viues,quod ille
dicet,ille loquetur qui mortuus fuit, quod ille dicens siue loquens, plagas habebit in medio
manuum suarum,& dicet,his plagatus sum. Quid hic in litera prophetica deest, nisi quod ma- Cur de re-
nifestè dixit ille,confixus & mortuus resurget,& stans in medio discipulorum suorum dicet. Vi surrectio-
dete manus meas & pedes meos,siue, infer digitum tuum huc, siue manum tuam & cognosce ne Christi
loca clauorum? Nimirum in literà vel tantillum deesse oportebat. nam qui portare posset, hic tacuit
quotus tunc erat? Si enim apostoli portare non poterant,antequam Iesus glorificatus esset. Vn- propheta.
dè dicebat illis. Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò: quanto mi-
nus nisi clausa & signata fuissent hæc & similia, portari possent tempore illo quo hæc scripta Iohan. 20.
sunt? Vnde miranda & laudanda spiritus sancti sapientia, qui quod necessarium erat quando-
que sciri, taliter locutus est per os prophetarum, vt verba eius non intelligerentur, quando Iohan. 16.
non oportebat intelligi. Igitur non operientur(ait)pallio saccino prophetæ illi vt mentiantur,
sed discooperto capite,sicut adulteræ mulieris caput lex sacra iubet denudari, discooperto(in- Nume. 5.
quam)capite illorum,id est,sublata ciuitate & templo siue loco,qui erat ornatus eorum. & pro
quo pauorem simulando sese operuerunt. dicet ille qui confixus fuit, quique postquam confixus
fuerit, dicere & loqui poterit,quia resurget à mortuis. Non sum propheta, homo agricola ego
sum Hoc nimirum, insultabundus dicere potest, quoniam ipse est sapientia qui loquitur in pa-
rabolis,Ego quoque in interitu vestro ridebo & subsannabo, cum vobis quod timebatis adue-
nerit. Itaque hoc sensu grauissimè dictum, non sum propheta, homo agricola ego sum,quo-
niam Adam exemplum meum ab adolescentia mea, subauditur æstimatione vestra, quia sic Iohan. 7.
voluistis,sic dixistis falsi. Scrutare scripturas & vide, quia propheta à Galilæa non surget. Item, Ibidem.
Quomodo hic literas scit,cum non didicerit? Et nónne hic est filius fabri? Dicat ergo. Non sum
propheta,homo agricola, siue quod eodem respectu dicere potest, homo faber ego sum,quo- Matth. 13
niam Adam exemplum meum, id est,homo peccator ego sum sicut Adam ab adolescentia
mea,id est, ex quo discretionem boni & mali habet natura humana. & itidem talis ego sum ar-
bitratu vestro,quia dixistis quodam loco. Da gloriam Deo. Nos scimus,quia hic homo peccator Iohan. 9.
est. Veruntamen quicquid vos dixeritis,nunc patet,vtrum propheta à Gallilæa surgere potue-
rit,saltem ex eo quod dixi de vobis, & cadent in ore gladij, & captiui ducentur in omnes gen- Lucæ 21.
tes,& ita factum. Nunc (inquam) patet, vtrum ego tanquam homo agricola aut faber literas
scire non debuerim,cum econtra tot prophetas,tot sapientes fecerim & miserim ad vos, & nunc
patet, vtrum ego peccator fuerim, secundum exemplum Adam, cum vos talem ac tantam
propter istum sanguinem meum receperitis vindictam. Hic ironia grauissima est, id est,sen-
tentia,per pronunciationem contrarium, habens intellectum, aut etiam Sarcasmos, id est, ho-
stilis irrisio,iuxta illud sapientiæ,quod iam supra memoratum est. Ego quoque in interitu ve- Prouerb. 1.
stro ridebo, & illud in Psalmo. Qui habitat in cælis irridebit eos. Alias autem & reuera sim- Psal. 2.
pliciter,sicut litera sonat,intelligi congrue potest. Si enim Iohannes requisitus à dicentibus pro-
pheta es tu,potuit sine mendacio respondere,non,quoniam erat plus quàm propheta,siquidem Iohan. 1.
prophetæ est ventura nunciare,non etiam demonstrare. Quanto magis iste, qui non quomo
docunque plus quàm propheta, sed & prophetarum Dominus est, & ventura non solùm an
nunciauit aut demonstrauit, verumetiam quæ nunciauit siue predixit, ipse effecit. Et homo agri- Quomo-
cola ipse est. Nimirum agricola talis ac tantus,cuius ager sit mundus? Nam qui seminat (inquit) do Chri-
bonum semen,est filius hominis, ager autem est mundus. Bonum verò semen, hi sunt filij re- stus agrico
gni. Ergo non solùm propheta,inquit, verùm homo agricola ego sum,id est, tanto maior pro- la est.
phetis & omnibus filijs regni, quanto maior agricola & melior semine est, quod ipse semina- Matth. 13.
uit. Et verè,quoniam Adam exemplum meum,nimirum, quemadmodum Apostolus,cum
dixisset. Regnauit mors ab Adam vsque ad Mosen,etiam in eos, qui non peccauerunt in simili-
tudinem præuaricationis Adæ,protinus addidit,qui est forma futuri, & exponens quid dixe- Quomodo
rit. Si enim (inquit) vnius delicto multi mortui sunt, & cætera vsque,sicut enim per inobedien- Adam ex-
tiam vnius hominis peccatores constituti multi, ita per vnius obedientiam iusti constituentur emplum
multi. Igitur non sum propheta(inquit)sed ego sum homo,qui Deus eram, & sum homo,at- est Christi. Roma. 5.
que homo factus & prophetas & omne bonum semen,id est, omnes filios regni tanquam agri-
cola in agro mundi huius seminaui, & seminare non desino vsque ad consumationem seculi,
quoniam Adam exemplum meum, videlicet in eo quòd sicut propter peccatum eius,terra car-
nis,non filios regni,sed spinas & tribulos germinauit ei,ita propter iustitiam meam, terra spi-
ritus sancti,de qua scriptum est. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam, non spinas Psal. 142.
& tribulos,sed filios regni germineetmihi. In hoc est Adam exemplum meum ab adoles-
centia mea,id est, à natura humana,ex qua vel in qua factus sum visibilis & visibiliter labo-
rans agricola,cuius tota spiritualis est agricultura. Hæc (inquit) dicet cum fixus fuerit,cum
mortuus

mortuus fuerit,& resurrexerit,& dicetur ei. Quid sunt plagæ istæ in medio manuum tuarum?
Philip. 2. Quamdiu putas,& quumodo hoc, & à quo vel à quibus dicetur ei? Nimirum in secula seculo-
1.Petri 1. rum sine cessatione dicetur ei,& admirando admiratione ineffabili dicetur & à Deo patre,cui
factus est obediens vsque ad mortem,mortem autem crucis:& dicetur ei & à sanctis aogelis,qui
in eum desiderant prospicere: dicetur ei, & ab homiuibus quos morte sua redemit: dicetur ei.
Quid sunt plagæ istæ io medio manuum tuarum? O magoum miraeulum, mirum spectacu-
lum præsertim io Domino dominatori omnium,plagas habere in medio manuũ suarum, & di-
cet:His plagatus sum in domo eorum,qui diligebant me. O magnum sacrilegium, sacrilegium
homicidium,plagas huiofcemodi esse io domo illatas diligentium.Non dicet,his plangatus sum
ab his qui diligebant me, sed in domo eorum qoi diligebant me. Nam qui plagas iotulerunt
non dilexeruot me, erant autem domus Abraham, Isaac, & Iacob, & Dauid,& cæterorum ta-
lium,qui diligebant me, qui promissum sibi expectabant me. Veruntamen hoc dicere, oon est
respondere ad hanc interrogationem,quid plagæ sint istæ. Aliod nanque percunctando dicere,
quid sunt plagæ istæ,& aliud dicere,vbi factæ suot plagæ istæ? Istud quæritur qoid sint plagæ
istæ? Ergo ex abuodanti dicet, his plagatus sum io domo eorum qui diligebant me, & tunc
Matth. 26. demum dicet, quid sint, plagæ, dicet, calix est quem pater dedit mihi bibere. Nam quod pro-
tinus sequitur, æquipollens est, qoia vox quam subiungit, patris calicem dantis vox est. Fra-
Plagæ in manibus, qualia signa sunt. mea suscitare super pastorem meum,& super virum cohærentem mihi, dicit Dominus exerci-
tuum. Percutite pastorem,& dispergentur oues gregis. Ac si dicat. Quæritis,qoid sint plagæ
istæ,& ego dico vobis,quia testimonia sunt obedientiæ, signa voluntatis & iussionis pateroæ.
Dominus exercituum Deus pater mihi proprio filio suo non pepercit, sed pro vobis omnibus
Roma. 8. tradidit me. Et dixit. Framea suscitare super pastorem meum, & super virum cohærentem mihi
Quod est dicere. O mors conualesce super filium meum, pastorem meum bonum, super virum
cohærentem mihi,id est, in vnitate persooæ coniunctum verbo, quod cõsubstantiale mihi est.
Ad hoc dictum,ac si framea quæreret,dicens. Quomodo vel ioquantum suscitabor super hunc
pastorem tuum,ita protinus edicit. Percute pastorem, & dispergentur oues. Hinc ipse pastor
Matth. 26. dum percuteretur,ita locutus est. Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte. Scriptum
est enim, Percutiam pastorem, & dispergentur oues gregis. Igitur diceotibus, quid sunt plagæ
istæ in medio manuum tuarum,congruè apponitur vox patris dicentis. Framea suscitare super
pastorem meum, & super virum cohærentem mihi, percutite pastorem, & dispergentur oues
gregis,vt sit sensus. Mooumenta suot paternæ charitatis, signa sunt obedientiæ meæ, quia ille
mihi proprio filio suo noo pepercit, & ego factus sum obediens illi pro omoibus vobis vsque
ad mortem, mortem autem crucis. Sequitur. [Et cooortam manum meam ad paruulos,& »
erunt in omni terra partes duæ,& disperduntur, & deficient, & tertia pars relinquetur in ea, & »
ducam tertiam partem per ignem, & vram eos sicut vritur aurum, & probabo sicut probatur »
Iohan. 18. argentum.] Postquam percussus fuerit pastor, & pastore ipso volente & dicente. Si ergo me »
quæritis,sinite hos abire, dispersæ fuerint oues, conuertam (ait) manum meam ad paruulos,id
Partes duæ sapientium & prudentium. est, reuelabo paruulis sacramentum percussionis,qua percussus est pastor. Erũt quidem in omni
terra præter paruulos partes duæ, vna pars sapientium, & vna pars prodentium,id est, vna
pars Iudæorum,& vna pars Gentium in sua sapientia confidentium, in soa prudentia sibi pla-
1. Cor. 1. centium. Vnde & ipse percussus pastor siue pastoris percussio Iudæis quidem scandalum, Gen-
Matth. 11. tibus autem stultitia erit. Duæ(inqoam) partes erunt, vna sapientium, & vna prudentium eius-
modi,sed ego & à sapientibus,& à prudentibos abscondam hæc,& reuelabo paruulis,id est, hu-
milibus. Quid reuelabo eis? Nimirum pastorem percussum, id est, Christum Iesum crucifixum
esse Dei virtutem & Dei sapientiam. Disperdentur prudeotes Iodæi in omnes gentes,corpore
& anima. captiui deficient sapientes Græci, contradicendo siue persequendo fatigati. & tertia
pars relinquetur in ea,pars Christiana, pars paruulorum, ad quos (vt iam dixi) coouertam ma-
num meam. Hinc est illa confessio eiusdem pastoris. Confiteor tibi Domine pater cæli et terræ,
qui abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus,et reuelasti ea paruulis. Equidem sapientes &
Matth. 11. prudentes iam dicti, paruolos affligent, & ex eis flagellabunt, crucifigent, & persequentur de
cioitate in ciuitatem,nonnullos quoque ignibus exurent,sed hæc omnia paruulis cooperabun-
tur in bonum. Etenim egò per hæc quæ patientur, vram eos sicut vritur aurum,& probabo
eos sicut probatur argentum. Secundum hanc similitudinem argenti & auri,quod per ignem
Iob 4. probatur,omnia hæc illis in bonum cooperabuntur. Vnde apud beatom Iob Ecclesia paruulo-
rum siue vnus aliquis eiusmodi paruolorum gaudet,& dicit. Ipse verò scit viam meam, & pro-
babit me quasi aurum,quod per ignem transit. Vestigia eius secutus est pes meus, viam eius cu-
stodiui & à mandatis eius non recessi. [Ipse vocabit nomen meum, & ego exaudiam eum. Di- »
cam populus meus,& ipse dicet Domious Deus meus. Et ecce venient dies Domini mei,& diui- »
2. Cor. 1. dentur spolia in medio toi.] Quis ipse vocabit nomen meum, nisi paruulus, siue populus par- »
uulorum? Vocabit nomen meum, scilicet Deum & patrem Domini sui Iesu Christi, patrem
misericor-

misericordiarum,& Deum totius consolationis,nam hoc est nomen meum,& ego in hoc nomi-
ne exaudiam eum, & consolabor eum in omni tribulatione sua. Nóone magnum est,quod di- Psal. 32.
cam,populus meus es,et ipse dicet,Dominus Deus meus? Nã beata gens,cuius est Dominus Deus
eius,populus quem elegit in hæreditatem sibi. Dicat ergo populus meus es,dicam ecce veniẽt
dies Domini,& diuidam spolia in medio tui, scilicet diuisiones gratiarum Spiritus sancti, reue-
lationes mysteriorum regni Dei, quæ preciosa spolia vtique sunt. Vnde Psalmista. Lætabor ego Psal.118.
super eloquia tua,sicut qui inuenit spolia multa. Item,Rex virtutum dilecti, dilecti,& speciei Psal.67.
" domus diuidere spolia. Sequitur. [Et congregabo omnes gentes ac Hierusalem in prælium,& ca Cap.XIIII.
" pietur ciuitas, & vastabuntur Domus, & mulieres violabuntur, & egredietur media pars ciui-
" tatis in captiuitatem,& reliquum populi non auferetur ex vrbe. Et egredietur Dominus,& præ-
" liabitur contra gentes illas, sicut præliatus est in die certaminis.] Vbi dixit,& conuertam ma-
num meam ad paruulos,& erunt in omni terra duæ partes,& tertia pars relinquetur, hoc etiam
locutus de duabus partibus, & disperdentur & deficient. Nunc quomodo disperdantur & de-
ficiant,ita manifestè dicit, sicut factum esse videmus oculis nostris. Nam aduersus Hierusalem
illam terrenam congregatæ sunt in prælium omnes gentes, scilicet Romani omnium gentium
principes,& capta est ciuitas,& vastatæ sunt Domus, & mulieres sine dubio violatæ sunt, vt so- Media pars
let fieri pro libitu victorum, & media pars ciuitatis, videlicet, quæ gladio superfuit, in captiui- ciuitatis a-
tatem egressa est. Et notandum, quòd non dixit media pars multitudinis,sed media pars ciui- bijt in cap
tatis, quod longè minus fuit. Nam qui ceciderunt in ore gladij, qui fame perierunt,intus con- tiuitatem.
clusi, multò plures fuerunt, quàm qui abducti sunt captiui, sed non omnes fuerunt populus ci-
uitatis. A totis enim regionibus(vt refert Iosephus) ad azymorum diem festum congregati fue- Iose. de bel
rant,& bello subito circunfusi sunt. Et captiuorum quidem numerus, qui in toto bello compre- Iu.lib.7.
hensi sunt, nonagintaseptem milia collectus est, occisorum verò per omne tempus obsidionis cap.25.
vndecies centum milia. Multitudo quæ à tot regionibus conuenerat ad diem festum intus con-
clusa,sumptus non habens, quos nec prouidit, nec obsidionem præuidit, citius tormento famis
interius vitam finiet miserabilem, populus autem ciuitatis diutius, quamuis in magna penuria
durans non totus intus fame interibit, sed media pars ad manus perueniet victoris, & egredie-
tur in captiuitatem. Quid de reliqua parte ciuitatis vel populi? Non(inquit) auferetur ex vrbe.
Quare non auferetur ex vrbe? Quia victori non erit necesse. Mortua nanq; erit gladio, fame,
igne,cum cætera aduentitia multitudine. Hoc namque modo disperdentur Iudæi, qui erant pars
vna de partibus supradictis. Quomodo deficiet pars alia,scilicet Pagani? Et egredietur (ait) Do-
minus, & præliabitur contra gentes illas, subauditur, in gladio oris sui, in fortitudine spiritus
sui,sicut præliatus est in die certaminis,id est,secundum similitudinem mysticam prælij,quo Ae- Esaiæ 8.
gyptios in mare mersit. In hoc egredietur illo nimirum egressu, quem Esaias præuidens, quia de
Sion exibit lex,& verbum Domini de Hierusalem. Factum est,& sicut Pharao cum curribus &
equitibus suis in mare submersus est,ita gentes illæ, gentiúmque illarum principes,reges,cæsa-
res,consules, præsides, sacerdotes templorum, & pontifices cum idolis suis, & omni ritu phana-
tico defecerunt, & ad nihilum redacti sunt, & ecce pars tertia superest, pars Christiana relicta
" est. [Et stabunt pedes eius in die illa super montes oliuarum, qui est contra Hierusalem ad
" orientem, & scindetur mons oliuarum ex media parte sui ad orientem & occidentem, præ-
" rupto grandi valle. Et separabitur medium montis ad aquilonem, & medium eius ad orien-
" tem, & fugietis ad vallem montium eorum, quoniam coniungitur vallis montium vsque ad
" proximum, & fugietis sicut fugistis à facie terræmotus in diebus Oziæ regis Iuda, & veniet
" Dominus Deus meus, omnésque sancti cum eo.] Pedes Domini pedes speciosi, apostoli sunt. Pedes Do-
Isti pedes (ait) stabunt super montem oliuarum, id est, super fidem patriarcharum & pro- mini apo-
phetarum, & in scripturis commorabuntur, & secundum authoritatem loquentur scriptura- stoli sunt.
rum,quæ ex illo sunt. Et bene de illo monte dicit, qui est contra Hierusalem ad orientem, quia
videlicet sancta scriptura patriarcharum & prophetarum omnino est contra illam terrenam
Hierusalem, & omnino intendit ad illum orientem, de quo longè superius in hoc eodem pro-
pheta. Ecce enim (inquit Dominus) ego adducam seruum meum orientem. Ita est contra illam Supra 3.
Hierusalem,vt interdum etiam vocet eam Sodomam siue Gomorrham, vt illic. Audite verbum
Domini principes Sodomorum, percipite auribus legem Dei mei populus Gomorrhæ. Ita est Esaiæ 1.
ad orientem,id est,ita intendit in Christum, vt à nullo ipse cognosci, vel sensus eius possit inue-
niri,nisi ab illo,qui legendo vel audiendo respicit ad Christum. Et scindetur (ait) mons o-
liuarum ex media parte sui ad orientem & occidentem, prærupto grandi valle. Mons oliuarum
scissus est ex media parte sui, quia cor patrum à filijs, & cor filiorum à patribus eorum recessit. Mons oli-
Pars montis ad orientem,& pars ad occidentem,quia videlicet cor patrum ad Christum & fidei uarum scis-
respicit lumen, & cor filiorum ad Antichristum spectans,occiduam patitur cæcitatem. Rursus sus.
ait. Et separabitur medium ad aquilonem, & medium eius ad orientem. Quod separatur ad a-
quilonem, idem est quod dixerat. scindi ad occidentem, sed propterea repetit, vt de reliquijs; Roma.11.

quæ conuertentur, quando plenitudo gentium subintrauerit, inferret, & medium eius ad orientem. Inter patres, quia iamdudum scissi sunt à filiis (vt iam dictum est) ad orientem, & filios illos, qui tandem credendo separabuntur ad orientem, valde grande est præruptum, grande in-
Ibidem. teruallum, nimirum subintrantium grandem capiens gentium multitudinem. Huic sensui veritas apostolica consonat, cum dicit. Aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleaster esses, in-
Iudæi tenebras suas amant. sertus es in illis, & socius pinguedinis oliuæ factus es. Et fugietis (ait) ad vallem montium eorum, quoniam coniungetur vallis montium vsque ad proximum. Hodie videmus, quia fugiunt Iudæi altitudinem montium, vbi veritatis lumen est, & retrudunt se in vallem, quæ sub montibus est, tenebras suas amantes, faciem solis quæ in montibus patet odientes, videre non sustinentes. Fugietis, ait, quoniam coniungetur vallis montium vsque ad proximum, id est, quoniam gentes vos supergredientes, locum vestrum supplebunt, & non erit vacuum præruptum, atque ita & anterior mons patrum, & posterior pars filiorum insertis gentibus in medium, fiet vnus mons oliuarum, vnus populus sanctorum. Et vos interim quomodo fugietis? Sicut fugistis (ait) à facie terræ motus in diebus Oziæ regis Iuda, idem significatum est illo terræmotu, qui factus est in
1. Paralip. 26 diebus Oziæ regis Iuda, quo ille illicitum sibi sacerdotium vendicare conatus est, in fronte percussus est lepra. Ergo vos ô Iudæi leprosi estis, quia secundum hanc assimulationem pro conscientia leprosæ frontis, vos ad vallem fugitis. Iam amplius sacerdotium vestrum non erit. In
Psal. 4. domo separata habitabitis secundum similitudinem (vt iam dictum est) Oziæ regis, & sacerdotium eorum est & erit, quos fugitis omnes frontes inclytæ & lucidæ, iuxta illud. Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. Et veniet (inquit) Dominus Deus meus, omnésque sancti cum eo. [Et erit in die illa, non erit lux, sed frigus & gelu, & erit dies vna, quæ nota est Do- »
Acto. 1. mino Deo, non dies neque nox. Hic est finis cunctorum. Sic veniet (inquit) Dominus Deus meus, »
quemadmodum viderunt eum euntem in cælum, & impiis fugientibus quidem, sed effugere non valentibus, omnes sancti venient cum eo, non erubescentes, lepram in fronte non habentes, & idcirco apertione frontis cum lætitia cordis occurrentes assistentes, circum sedentes. Et erit in die illa vobis ô fugaces, istud quod dico eueniet. Non erit lux, sed frigus & gelu. Quomodo autem tunc effugietis, qui nunc fugitis, si non erit lux, sed frigus & gelu? Quale est fugere
Psal 34. in gelu & frigore & sine luce? Igitur fiet vobis, sicut & in Psalmo spiritus iusto iudicio concedens, dicit. Fiat via illorum tenebræ & lubricum, & angelus Domini persequens eos. Econtra, sanctis lux æterna, dies indeficiens erit. Hoc est quod continuò dicit. Et erit dies vna quæ no-
Esaiæ 64. ta est Domino Deo. Quis enim alius illam diem nouit, nisi Dominus Deus. Oculus non vidit,
1. Cor. 2. auris non audiuit, & in cor hominis non ascendit, qualem diem sanctis suis præparauerit. Et quid dico diem? Non dies (inquit) neque nox erit. Quod est dicere. Cum dico diem, vulgariter nomen hoc examinat aliquis, sed secundum sensum illius non dies neque nox erit, id est, non ortus neque occasus solis erit. Sed quid? [Et in tempore vespere erit lux.] Id est »
post omnia secula seculorum, quantacunque numerari vel existimari possunt, lux erit, & lux expectabitur indeficiens. [Et erit in die illa, exibunt aquæ viuæ de Hierusalem, medium earum ad mare orientale, & medium earum ad mare nouissimum, In æstate & in hyeme erunt, »
2. Cor. 4. & erit Dominus rex super omnem terram.] Credimus, propter quod & loquimur, quia dies »
ista dies est resurrectionis, quam dicit proloquens & repetens, & erit in die illa, & protenditur dies ista à custodia matutina Dominicæ resurrectionis vsque in resurrectionem vniuersalem, & vltra. Exibunt (ait) aquæ viuæ de Hierusalem. Qua de Hierusalem? Nimirum Hierusalem cælesti, Hierusalem ciuitate Dei viuentis, vbi est visio beatæ Trinitatis. Inde (inquit) aquæ viuæ exibunt, aquæ (inquam) viuæ, id est, aquæ resurrectionis mortuorum. At illa
Duplex resurrectio. videlicet resurrectio mortuorum gemina est. Est resurrectio animarum, resurrectio prima, quæ est remissio peccatorum: est & resurrectio corporum, resurrectio secunda, qua procedent
Iohan. 5. ad vocem filii Dei, omnes qui in monumentis sunt. Bene ergo aquas viuas diuisit, medium (inquiens) earum ad mare orientale, quod iam factum est, quod est baptisma in remissionem peccatorum, & hæc est resurrectio animarum. & medium earum ad mare nouissimum, quod in capite quidem, id est, in Christo, iam factum est, sed in corpore, id est, in nobis, in nouissimo die fiet, quod est regeneratio omnium, iuxta illud. In regeneratione cum sederit Filius
Matth. 19. hominis, & cætera. & hæc est resurrectio corporum, remuneratio tam animarum, quàm corporum. Istæ aquæ viuæ in æstate (inquit) & in hyeme erunt, videlicet in æstate, quæ nunc est, quando operari & fugere licet, erunt in resurrectionem animarum: in hyeme autem, scilicet
Idem 24. in nouissimo iudicio, quando nec operari, nec fugere licebit, erunt in resurrectionem corporum, in remunerationem sanctis tam animarum quàm corporum. Et tunc erit Dominus, id
Psal. 109. est, tunc apparebit, quod sit Dominus & non alius rex super omnem terram, completo quod dixit illi pater Dominus. Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. [In die illa erit Dominus vnus, & erit nomen eius vnum. Et reuertetur omnis terra »
vsque ad desertum de colle Remmon ad austrum Hierusalem, & exaltabitur & habitabit in loco »
suo, à

" suo à porta Beniamin vsque ad locum portæ prioris, vsque ad portam angulorum, & à turre
" Ananehel, vsque ad torcularia regis, & habitabunt in ea, & anathema non erit amplius, sed se-
" debit in Hierusalem secura.] Erit (inquit) in die illa Dominus vnus, ac si dicat. Nunc quidem sunt Psal. 9.
multi, qui dicantur dij, qui dicantur Domini. Sed sicut in Psalmo scriptum est. Perijt memoria
eorum cum sonitu, & Dominus in æternum permanet, ita & hic duco, quia] in illa erit Dominus
vnus, & explosis deorum & dominorum nominibus, erit & permanebit vnum & solum no-
men eius. Et reuertetur omnis terra vsque ad desertum. Hæc litera omnis ferè vsque ad finem Sensus pue
voluminis, talis est sine dubio ex industria Spiritus sancti, vt puerum allicere posit ad fauorem rilis Iudæo
sui, totiusque voluminis prophetici scilicet populum Iudaicum sensu puerili, qui talia libenter au- rũ de Mes-
dit, & sic intelligit, quòd Messias, quando in Hierusalem aurea atque gemmata sederit regna- sia.
turus, cuncta auferet idola, nec erit diuinitatis cultura diuersa, sed erit Dominus vnus, & reuer-
tetur omnis terra vsque ad desertum, id est, ad antiquum statum, & quod secundum locorum
hæc vocabula, Hierusalem ædificanda sit, de colle Remmon ad austrum, &c. Sciens quippe qua-
les & quantas in hoc volumine congesserit margaritas, claudendam thecam, signandúmque vti-
liter arbitratus est sacculum, ne porci maligni non solùm conculcarent eas, verumetiam con- Cur myste
uersi prophetam ipsum eliderent, quod sine dubio factum fuisset, ita vt nec scripturæ ipsæ ad ria texit
nos peruenirent. Nihil vtilius dicere possumus, quàm intentionem istam sciendam esse in his, & prophetia.
in cæteris quæ postmodum sequuntur, quæ huiusmodi sunt, & omnes qui reliqui fuerint de vni-
uersis gentibus quæ venerunt contra Hierusalem, ascendent ab anno in annum, vt adorent re-
gem Dominum exercituum, & celebrent festiuitatem tabernaculorum, &c. Veruntamen ista
seductio talis pueri non fallit, sed sensum continet veritatis, quem cognoscere deceat virum, Sensus my
qui euacuauit ea, quæ sunt paruuli. Nam omnis terra, id est, omnis ecclesia, omnis ordo eccle- sticus.
siasticus, qui nunc locis diuersis, & linguis dissonis disparatur. Omnis (inquam) vsque ad deser-
tum, id est, vsque ad eos qui in ecclesia magis contemptibiles sunt, minúsque spiritualium viden
tur habere donorum, reuertetur de colle Remmon, quod interpretatur excelsum, ad austrum
Hierusalem, id est, de altitudine fidei, & propter ipsam fidem perueniet ad plenam supernæ vi-
sionis claritatem, vt sit vna ciuitas omnium, & sicut iam dictum est, vnus Dominus omnium,
& exaltabitur, & habitabit in loco suo, id est, in regno sibi ab origine mundi præparato, à por-
ta Beniamin, vsque ad locum portæ prioris, quod idem esse videtur, ac si dicat, à fine mundi
vsque ad originem mundi. Nam porta Beniamin, quòd interpretatur filius dexteræ, rectè in- Matth. 25.
telligitur illa vocatio, qua dicetur his, qui à dextris erunt. Venite benedicti patris mei, perci- Genes. 1.
pite regnum, quod vobis paratum est à constitutione mundi, & porta prior ipsa constitutio-
nis mundi, scilicet benedictio, qua creatis hominibus primis, crescite (ait) & multiplicamini.
Nam extunc vsque ad iam dictam vocationem, qua vocabuntur à dextris constituti, colli-
guntur homines, quorum de reuersione hic sermo est. Exaltabitur etiam vsque ad portam an-
gulorum, id est, vsque ad effectum promissionis, & spei patriarcharum, ad quos post maledictio
nem, quæ subintroiuit per peccatum, factum est promissionis verbum de semine benedictio-
nis, quæ propalabitur in illa porta Beniamin, dicendo. Venite benedicti. Exaltabitur etiam, &
habitabit à turre Ananehel vsque ad torcularia regis. Ananehel interpretatur gratissimus Dei.
Et quis est gratissimus Dei, vt filius dilectus Deo patri? Et quis rex, nisi ille idẽ gratissimus Dei?
Porrò, turris huius grauissimi, turris ædificata cum propugnaculis, ex qua mille clypei pendent, Cantic. 4.
omnis armatura fortium, sancta scriptura est. Torcularia verò regis eiusdem, passiones eius fue-
runt. Exaltabitur ergo (ait) & habitabit Hierusalem à turre Ananehel, vsque ad torcularia regis,
id est, gloriabitur tam in his qui sanctarum virtute scripturarum instructi & armati, destruere 2. Cor. 10.
potuerunt omnem sermonem extollentem se aduersus scientiam Dei, quàm in illis, qui proficien Iohan. 15.
tes vsque ad illam dilectionem, qua maiorem nemo habet, vt animam suam ponat quis pro ami-
cis suis, non subterfugerunt tradere corpora sua propter fidem Christi. Et habitabunt (inquit) in
ea, & anathema non erit amplius, sed sedebit Hierusalem secura. Hoc est, quod & in Apocalypsi
legimus. Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis, & ipsi populus eius e- Apoca. 21.
runt, & ipse Dominus eis erit eorum Deus. Et absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eo-
rum, & mors vltra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra, quæ prima abie-
runt. Hæc omnia hic anathematis vocabulo cõprehendit, dicendo, & anathema nõ erit amplius.
" [Et hæc erit plaga qua percutiet Dominus omnes gentes, quæ pugnauerunt aduersus Hierusa-
" lem. Tabescet caro vniuscuiusque stantis super pedes suos, & oculi eius tabescent in foraminibus
" suis, & lingua eorum tabescet in ore suo.] Nunquid hæc erit tota plaga? Nunquid non in præsenti
quoque seculo nonnulli persecutores, qui afflixerunt ecclesiam Domini, talia receperũt? Legamus Apoca. 14.
ecclesiasticas historias, quid Valerianus, quid Decius, quid Diocletianus, quid Maximianus,
quid sæuissimus Maximinus, & apostata Iulianus passi sunt, & tunc rebus probabimus, etiam
iuxta literam prophetiæ veritatem esse completam, quòd putruerunt carnes eorum, & oculi
contabuerunt, & lingua in pedorem saniemque dissoluta sit. Nunquid oblitus est id, quod omni-

bus notum est, quod cruciabuntur igne & sulphure, In conspectu angelorum sanctorum, & ante conspectum agni, & fumus tormentorum eorum ascendet in secula seculorum, vel sicut ipsemet ore suo loquitur Dominus. Ibunt in supplicium æternum, ibunt in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis eius. Ergo secundum tropum, qui dicitur Tapinosis, id est, humilitas magnæ rei, non id assequente sermone, quod intendit, hic locutus est, nō tam statum rei magnæ dictis infirmans, quàm magnitudinem eius quenquam verbis non posse consequi, significans. [In die illa erit tumultus Domini magnus in eis, & apprendet vir manum proximi sui, & conferetur manus eius super manum proximi sui. Sed & Iudas pugnabit aduersus Hierusalem, & congregabuntur diuitiæ omnium gentium in circuitu, aurum, & argeotum, & vestes multæ fatis, & sic erit ruina equi, & muli, & cameli, & asini, & omnium iumentorum quæ fuerunt in castris illis, sicut ruina hæc. Et omnes qui reliqui fuerint de vniuersis gentibus contra Hierusalem, ascendent ab anno in annum, vt adorent regem Dominum exercituum, & celebrent festiuitatem tabernaculorum. Et erit qui non ascenderit de filijs terræ in Hierusalem, vt adorent regem Dominum exercituum, non erit super eos imber. Quod si & familia Aegypti non ascenderit, & non venerit, nec super eos erit. Sed erit ruina, qua percutiet Dominus omnes gentes quæ non ascenderunt ad celebrandam festiuitatem tabernaculorum. Hoc erit peccatum Aegypti, & hoc peccatum omnium gentium, quæ non ascenderint ad celebrandam festiuitatem tabernaculorum. In die illa erit, quod super frenum est equi, sanctum Domino. & erunt lebetes in domo Domini, quasi phialæ coram altare, & omnis lebes in Hierusalem, & in aula sanctificatus Domino exercituum. Et venient omnes immolantes, & sument ex eis, & coquent in eis, & non erit vltra mercator in domo Domini exercituum in die illo.] Vltima hæc recapitulatio breuis quo tendat, iam ante dictum est. Ad claudendum tendit, & ad ligandum totius prophetiæ sacramentum, vt non intelligeretur vsque ad tempus statutum, sicut & Danieli præcipiebatur. Tu autem Daniel claude sermones, & signa librum vsque ad tempus statutum, pertransibunt plurimi, & multiplex erit scientia. & sicut Esaiæ dicebatur, Liga testimonium, signa legem in discipulis meis. Et tota quidem prophetia clausa est, nec nisi in ipso Christo reuelatur, sed capitulum hoc etiam clausuræ ligamentum est, nec tamen suspicari posset paruulus inuidus, id est, Iudaicus populus, quod in prophetis aliquid boni gentilibus decerneretur, aut quod carnalibus cæremonijs finis esset aliquando ponendus. Fuerit illis quondam permissus carnalis et puerilis sensus, nunc autem in Christo euacuatus, inexcusabilis est error, ita vt de isto veraciter dicas, puer centum annorum maledictus erit, siue morietur. Nam quod dicit. In die illa erit tumultus Domini magnus, & apprehendet vir manum proximi sui, & conseretur manus eius super manum proximi sui, sed & Iudas pugnabit aduersus Hierusalem, & congregabuntur omnium gentium diuitiæ in circuitu, aurum, & argentum, & vestes multæ fatis, iam factum est, non quomodo illi sperauerunt & sperant, auaritiam insatiabilem spirantes, auream que & gemmatam in terris Hierusalem expectantes. sed quomodo Spiritum sanctum fecisse decet, cuius omnis ciuitas non terrena, sed cælestis est, cuius omnis pugna non contra homines, sed contra hominum vitia est. Tumultus ergo Domini magnus ille est, de quo Psalmista. Commouisti (inquit) Domine terram & conturbasti eam, scilicet per prædicatores tuos, nos terrenos commouens ad pœnitentiam. Et apprehendit vir manum proximi sui, & confecta est manus eius super manum proximi sui, scilicet taliter, vt dicerent salubriter contriti, tam Gentiles quàm Iudæi, imò plures Gentiles quàm Iudæi, quid faciemus viri fratres, & responderetur eis, pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Domini Iesu Christi. Non solùm in hoc tumultus fuit, In quo bonum erat tumultuari, & ad pœnitentiā conturbari, & quasi manibus consertis quærere, & dare consilium salutis, sed & in hoc quòd Iudas, id est, Iudæus siue Iudaicus populus, non quidem solus sed primus pugnauit aduersus Hierusalem, aduersus euangelicam fidem & ecclesiam, in cælis conuersari, & ad visionem pacis peruenire cupientem. Non (inquam) solus sed primus pugnauit Iudæus, deinde etiam paganus. Sed quomodo prouenit. Congregatæ sunt diuitiæ omnium in circuitu, aurum, & argentum, & vestes multæ fatis. Aurum, & argentum, & vestes multas fatis habebat Iudæus, scilicet ad adoptionem filiorum, & gloriam, & testamenta, & legislationem, & obsequium, & promissa. Item aurum ingenij, argentum nitidi eloquij, artium studiorúmque vtilium, vestes multas paganus habebat. Omnes istæ diuitiæ ad Hierusalem, id est, ad Christi ecclesiam congregatæ sunt. Præterea materiale aurum, & materiale argentum, & vestes manufactæ omnium gentium, iure ad istam Hierusalem congregatæ sunt, quia mortuis regibus vel principibus impijs, successerunt reges vel principes pij, quibus ista Hierusalem, quoniam sua spiritualia seminauit, eorum carnalia non indignè messuit. Illi qui pugnauerunt aduersus eam vbi sunt? Perijt memoria eorum cum sonitu. Quæ cura de illis? Sic (inquit) erit ruina equi, & muli, & cameli, & asini, & omnium iumentorum, quæ fuerunt in castris illis, sicut ruina hæc. Ac si dicat. Non magis curat Deus de ruina illorum, quàm de ruina equorum & mulorum, quibus sedentes & equitantes aduersus Hierusalem pugnauerunt, siue de ruina

Marginal notes: Matth. 25. — Danie. 12. — Esaiæ 8. — Esaiæ 63. — Tumultus Domini. — Psal. 2. — Acto. 2. — Roma. 9. — 1. Cor. 9. — Psal. 9.

de ruina camelorum & asinorum, omniúmque iumentorum, quæ illorum cibaria post illos circuntulerunt. Et rectè. Nam in vita sua comparati sunt iumentis insipientibus, & similes facti sunt illis. Quomodo & illud iam factum est vel fit, quod dicit. Et omnes qui reliqui fuerint, de vniuersis gentibus, quæ venerint contra Hierusalem, ascendent ab anno in annum, vt adorent regem Dominum exercituum, & celebrent festiuitatem tabernaculorum? Leuemus oculos nostros per vniuersum orbem terrarum, & numeremus si possumus tabernacula Domini virtutũ, id est, ecclesias siue basilicas martyrum sanctorumq; omnium. Nónne consecrationes earum recolentes, ab anno in annum celebramus festiuitatem tabernaculorum, gratias agentes Domino propter nostrum de Aegypto huius seculi exitum? Egressus quondam Israelis de Aegypto per vastam & terribilem ac latam solitudinem, in qua non erat domus, villa, oppidum, specus, faciebat sibi tabernacula atque tentoria, quæ nunc à similitudine paruulæ auis papiliones vocantur. Iussúmque est, vt in mense septimo in quintadecima die mensis fieret tabernaculorum solennitas, vt beneficiorum Dei omni tempore recordarentur, cum cœpissent habitare in vrbibus. Nos quando & quomodo exierimus, quali de Aegypto, quibus de tenebris exierimus, non incognitum habemus, & illum exitum in consecrationibus ecclesiarum mysticis sacramentis significatum, ab anno in annum celebramus ascendentes in Hierusalem, id est, mente contemplantes illam beatam patriam & ciuitatem cælestem, cuius in istis tabernaculis exiguam quidem, sed sanctam & consolatoriam tenemus imaginem. Et erit, inquit, qui non ascenderit de filijs terræ in Hierusalem, vt adoret regem Dominum exercituum, non erit super eos imber. Imber cælestis doctrina, scientia Dei est. Hinc est illud. Crescat vt pluuia doctrina mea, fluat vt ros eloquium meum. Quasi imber super herbam, & quasi stillæ super gramina. Magna igitur pœna, magnum detrimentum his qui non ascendunt ad festiuitatem huiusmodi tabernaculorum, quia non est super eos imber, quia verbum Domini non audiunt. Nec semel hanc pœnam deprompsisse contentus, denuò ac tertiò repetit hoc ipsum. Quod si & familia Aegypti non ascenderit, & non venerit, nec super eos erit, subauditur imber, sed erit ruina qua percutiet Dominus omnes gentes, quæ non ascenderint ad celebrandam festiuitatem tabernaculorum. Hæc secunda repetitio plus habet quàm prima dictio. Nam ibi tantùm dixit. Non erit super eos imber. Hic autem cum dixisset. Nec super eos erit, protinus addidit, sed erit ruina qua percutiet Dominus omnes gentes. Et est sensus. Inter paganos alienos à verbo Dei reputabuntur hæretici, qui in Hierusalem, id est, in catholicam ecclesiam nolunt ascendere, vt audiant verbum Dei secundũ regulam fidei, quos hic intelligimus per familiam Aegypti. Quàm ob causam? Videlicet, quia templum aliquando fuit in terra Aegypti factum ad similitudinem templi quod erat in Hierosolymis, quod fecit pontifex Onias, putans se implere vaticinium Esaiæ dicentis. Et erit altare Domini in medio terræ Aegypti. Temporibus Machabæorum fecit Onias illud templum, & cum eo infinita examina Iudæorum in Aegypto consederunt. Ad illos est illa scriptura secundi libri Machabæorum. Fratribus qui sunt per Aegyptum Iudæis, salutem dicunt fratres qui sunt Hierosolymis Iudæi, & qui in regione Iudæa, & pacem bonam, hoc maximè intendens solùm esse legitimum templum quod erat in Hierosolymis, & illud esse contra legem quod habebant in terra Aegypti. Quamdiu stetit vel stare debuit templum illud in Hierosolymis, tam diu qui recesserunt ab illo, templum aliud tenentes in terra Aegypti, rectè dicti sunt familia Aegypti, & nihilominus secundum similitudinem illorum hæretici qui se sciderunt ab ecclesia catholica rectè dicuntur familia Aegypti & reputantur inter gentes, dicendo: nec super eos erit imber, sed ruina qua percutiet Dominus omnes gentes. Tertia repetitione amplius adhuc facit, dicendo sic. Hoc erit peccatum Aegypti, & hoc peccatum omnium gentium, quæ non ascenderint ad celebrandam festiuitatem tabernaculorum. Hoc enim est dicere. Ignorantiam Dei habentes, ex eo quòd non erit super eos imber, erunt inexcusabiles. Quare non erit super eos imber? Nimirum quia non ascendent ad celebrandam festiuitatem tabernaculorum, id est, idcirco non habebunt scientiam Dei, quia non acquiescent iræ, vbi prædicatur Dei verbum. Ergo inexcusabiles erunt propter hoc peccatum suum, non quia non intellexerunt, sed quia intelligere noluerunt. Conuincentur noluisse intelligere, per hoc quòd noluerunt illuc ascendere, quòd noluerunt festiuitatem sanctam celebrare, quæ festiuitas est scripturas sanctas libenter legere vel audire, & pro amore illarum à seruilibus seculi operibus aliquando vacare. Igitur semper quem non erit imber non excusabitur, sed qui ignorat ignorabitur. In die illa erit quod super frenum est equi, sanctum Domino. Vbi celebranda est eiusmodi festiuitas tabernaculorum oportet celebratores & festiuos illos siue tabernaculorum æditues habere victum, & vestitum. Vnde habebunt? Non ferunt neque metunt, sed semper in festiuitate occupati sunt, ad eruditionem & meditationem sanctarum scripturarum dispositi sunt. Ad hæc (inquam) satis habebunt. Inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono. Vnde hoc? Quod super frenum est equi, sanctum erit Domino. Hoc est dicere. Diues fidelis, quod sibi superabundat offeret Domino. Equi frenum significat omne necessarium. Quid enim inter cuncta equi ephippia, id est,

Psal. 48.
Leuit. 23.
Deute. 16.
Imber doctrina cælestis.
Deut. 32.
Vide Iosephum de ant. lib. 13. cap. 4.
Esaiæ 19.
2. Machab. 1.
Quod super frenum est equi, sanctum erit Domino.
Psal. 33.

id eſt, ſtramenta, magis vel tam neceſſarium quàm frenum? Ergo quod ſuper frenum eſt equi, ſanctum erit Domino, id eſt, quod ſuper neceſſitatem abundabit ſibi, diues fidelis offeret Domino. Non frenum, ſed quod ſuper frenum eſt equi, id eſt, non illud quo carere non poteſt vir fide-
2. Cor. 8. lis, ſed quod ſibi ſuperabundabat, docebitur offerre Domino. Hinc Apoſtolus. Si enim voluntas prompta eſt, ſecundum id quod habet accepta eſt, non ſecundum quod non habent. Non enim vt alijs ſit remiſſio, vobis autem tribulatio, ſed ex æqualitate in hoc præſenti tempore veſtra abundantia illorum inopiam ſupplet, vt & illorum abundantia veſtræ ſit inopiæ ſupplementum, vt fiat æqualitas. Itaque quoniam frenum equi ſui dare non poterit ſine tribulatione ſua, contentus erit Dominus illo tantillo quod ſuper frenum eſt, vt ſibi ſanctificetur, id eſt, quoniam durum erit homini, expoliari ſe rebus neceſſarijs, tantùm ea quæ ſuperabundant, quæret, vt ſibi
Et erunt lebetes, quaſi phialæ. offerantur, & hæc proficient prædictam feſtiuitatem tabernaculorum celebrantibus, id eſt, religioſam & ſpiritualem vitam ducentibus. Et erunt (ait) lebetes in domo Domini, quaſi phialæ coram altari. Quicquid ſuper frenum eſt equi (ſicut iam dictum eſt) id eſt omnis ſuperabundantia, quæ ſanctificatur vel offertur Domino à diuiſibus huius ſeculi rectè lebetum nomine ſignificatur, quia videlicet in lebete carnes coquuntur, & carnalia ſunt, quæcunque Domino ab huiuſmodi offeruntur. Porrò per phialas, quibus non carnes coquuntur, ſed vinum funditur, ſpiritualia ſignificantur. Igitur erunt, inquit, lebetes in domo Domini, quaſi phialæ coram altari, id eſt, carnalia quæcunque offeruntur Domino in vſum ſeruientium ſibi, ſic erunt ſacra, vt vaſa altaris, ſiue quæcunque res ſpiritualis miniſterij, ita vt æquè de carnalibus ſicut de ſpiritualibus eccleſiæ rebus quicquam defraudare ſine deprauare ſacrilegium ſit. Hoc itidem magis ac magis confirmat, dicendo ſic. Et erit omnis lebes in Hieruſalem & in Iuda ſanctificatus Domino exercituum, Quod eſt dicere. Omne quod carnale oblatum erit Domino exercituum in Hieruſalem & in Iuda, id eſt, in illis qui ſpiritualem vitam ducent, ita erit ſanctificatum, vt non dicat
Acto. 4. quiſquam aliquid ſuum eſſe, ſed ſint omnia communia. Vnde adhuc ſubditur. Et venient omnes immolantes, & ſument ex eis, & coquent in eis. Quod eſt dicere. Et venient omnes ſeculo renunciantes, & ſemetipſos Domino offerentes, & ſument ex eis quæ oblata ſunt Domino à diuitibus
Mercator in domo Domini. quibus (vt iam dictum eſt) ſuperabundauit, & in victu, & in veſtitu vtentur eis, diuidenturq́ ſingulis prout opus erit. Et non erit vltra mercator in domo Domini exercituum in die illa. Nomine mercatoris grauiter denotandū ſe eſſe nouerit à ſpiritu ſancto, quiſquis in domo Domini,
Acto. 5. id eſt, in propoſito ſpirituali proprium quid poſſidere præſumpſerit, & delectari huic vitio nequiſſimo. Non erit, id eſt, eſſe non debebit vltra talis mercator in domo Domini exercituum, ne fortè pœnam quam Ananias, & Saphira in corpore pertulerunt, ipſe in anima patiatur.

COMMENTARIORVM IN ZACHARIAM LIBRI FINIS.

PROLOGVS RVPERTI ABBATIS
IN MALACHIAM PROPHETAM.

Malach. 1. MAlachiam vltimum duodecimum prophetarum Hebræi Eſdram æſtimant ſacerdotem, quia omnia quæ in libro illius continentur, etiam hic propheta commemorat, & propterea titulum non habere, quia liber iſte pro titulo ſit. Igitur & Malachias, id eſt, Eſdras poſt Aggæum & Zachariam, qui prophetauerunt ſub Dario, credendus eſt. Hinc de abiectione Iudæorum, & vocatione gentium non eſt, inquit, mihi voluntas in vobis dicit Dominus exercituum, & munus non accipiam de manu veſtra, ab ortu enim ſolis vſque ad occaſum magnum eſt nomen meum in gentibus, & in omni loco ſanctificatur oblatio munda. Itaque quoniam Eſdras
1. Eſdr. 9. propheta erat, quoniam idem eſt qui & Malachias, non mirum, quòd in libro eius, videlicet Eſdræ ita legimus. Acceſſerunt ad me principes dicentes. Tulerunt Sacerdotes & Leuitæ de filiabus populorum terræ, & de filijs ſuis, & commiſcuerunt ſemen ſanctum cum populis terrarum. Cumq́ audiſſem (inquit) ſermonem iſtum, ſcidi pallium meum & tunicam & euulſi capillos capitis mei & barbæ, & ſedi mœrens, &c. Nimirum, quoniam, vt iam dictum eſt, Pro-
Mach. 2. pheta erat, non dubium quin prophetico ſpiritu intellexit, cuius vel quanti mali præſagium illa tranſgreſſio fuerit, quòd vbi poſt captiuitatis abſolutionem templum reædificatum eſt, talis in Iuda ſiue in Iſrael præuaricatio reperta eſt. Inde nobis plenius erit dicendum, vbi in hoc prophe-
Inuocatio. tiæ ſuæ libro dicit. Tranſgreſſus eſt Iudas, & abominatio facta eſt in Iſrael, et in Hieruſalem, quia contaminauit Iudas ſanctificationem Domini quam dilexit, & habuit filiam Dei alieni. Adſis ô ſanctè ſpiritus, qui per os prophetarum loquutus es, vt conſummato in duodecim prophetis opuſculo tandē nos exigui inter filios Leui, quos Dominator Dominus veniens ad templum ſanctum ſuum conflabit quaſi aurum, & quaſi argentum, offeramus tibi ſacrificia laudum, placeatq́ tibi ſacrificium noſtrum, ſicut illorum ſacrificium, ſicut dies ſeculi, & ſicut anni antiqui, de quibus ſuo loco dicendum erit.

RVPERTI ABBATIS TVITIENSIS IN MALACHIAM PROPHETAM, COMMENTARIORVM LIBER VNICVS.

ONVS verbi Domini super Israel in manu Malachiæ.] Onus, id est, grauissimi iudicij pondus ista superstitio pollicetur, quod videlicet secundũ prophetiam hanc ipfelix Iudaicus populus, similiter vt Cain, qui Abel fratrem suum occidit, septemplici reatu obnoxius, septēplicieter puniendus, id est, incorrigibilis permãendo, interminabilem iram Dei foret subiturus. Numero nanque septenario, qui tam apud ecclesiasticus, quàm apud Ethnicos philosophos, mas, id est, fortis dicitur, insolubilisq; habetur, & eo plerunque vniuersitas significatur, numero, inquam, septenario peccatum rebellionis, & duritia ceruicis eius in hac prophetia designatur. Ipsas vices hic iam perstringere libet. Primò sic alloquitur. Dilexi vos dicit Dominus. At illi procaciter. In quo dilexisti nos? Deinde secundò. Despicitis nomen meum. Statimque illi. In quo despeximus nomen tuum? Deinde tertiò. Offertis super altare meum panem pollutum. At illi. In quo polluimus te? Deinde quartò. Laborare fecistis Dominum in sermonibus vestris. Ad hæc illi. In quo eum fecimus laborare? Deinde quintò. Reuertimini ad me & reuertar ad vos, dicit Dominus. Statimque illi. In quo reuertemur? Quasi verò non audissent, quod dicebat, recessistis à legitimis meis, & non custodistis. Deinde sexto. Si affligit homo Deum, quia vos confixistis me. At illi. In quo configimus? Deinde septimo. Innalnerunt super me verba vestra dicit Dominus. At illi. Quid loquuti sumus contra te? Ita septies conuenti, & de septem reatus sui capitulis redarguti, septies excusserunt ceruicem duram, nullam reddendo vocem confessionis, sed in omnibus horrorem spirando perpetuæ rebellionis. Per hæc, vt supra iam dictum est, pœna eorum significatur interminabilis, quia culpa septemplex, id est, incorrigibilis est, atque idcirco insolubilis (vt dictum est) secundum exemplum Cain, cuius peccati septenarium incrementum potest discerni, peccati irremissibilis, quia in deterius semper progrediens nusquam pœnitentiam egit. Primùm in eo fuit, quòd non rectè diuisit, cum scriptura dicat. Si rectè offeras, & non rectè diuidas, nónne malum est? Rectè quidem obtulit, quia cui debuit Deo obtulit, sed non rectè diuisit, quia rem suam offerens semetipsum sibi retinuit, cor suum Deo non præbuit. Secundum fuit, quod fratri rectè offerenti, & rectè diuidenti inuidit. Tertium, quod dolosæ egit, dicens. Egrediamur foras. Quartum, quòd interfecit. Quintum, quòd procaciter negauit, dicens. Nescio. Nunquid custos fratris mei sum ego? Sextum, quod desperauit, maior est (inquiens) iniquitas mea, quàm vt veniam merear. Septimum. quòd nec damnatus pœnitentiam egit, sed vsque in finem cor impœnitens habuit. Lamech qui occidit illum, se & illum pulchrè discernit, dum reatum, suum confitens, & dicens. Occidi virum in vulnus meum & adolescentulum in liuorem meum, eundem Cain, & virum propter ætatem, & adolescentulum nominans propter stultitiam, pronus dicit. Septies vltio dabitur de Cain, de Lamech verò septuagesies septies. Quod est dicere. Cain sicut peccatum perpetuum, & incorrigibile fuit, ita pœna interminabilis erit secundum significationem numeri septenarij, qui insolubilis est, & præter vnitates in alias partes æquas non potest diuidi. Lamech verò sicut peccatum terminabile est siue remisibile, confitetur enim in occidendo vulnus suum, & agnoscit liuorem suum, ita & pœna solubilis erit secundum significationem numeri septuagesimiseptimi, qui solubilis est, quia præter vnitates etiam in alias diuiditur æquas partes. Habet enim septies vndecim, vndecies septem. Porrò Dominus dixerat, qui occiderit Cain, septuplum punietur. Quòd ne contrarium putetur ei quod dictum est, De Lamech vero septuagesies septies, sciendum est, quia & hic vbi Dominus dicit. Septuplum punietur, & alias, vbicunque loquitur, qui hoc vel illud fecerit, morte moriatur, subaudire oportet, nisi pœnitentiam egerit. Hoc autem hic subaudiri non valet, vbi dixit, Lamech septies vltio dabitor de Cain, quia cum hæc diceret, iam tunc occisus Cain pœnitentiæ tempus perdiderat. Igitur onus verbi Domini super Israel in manu Malachiæ, id est, grauissimum iudicium verbi Domini super contemptores eius Iudæos continetur in hoc opere, in hac scriptura Malachiæ, quod interpretatur angelus meus. Est enim angelus, id est, nuncius Domini. Sciendumq; quòd postquam abductus est in captiuitatem. Israel, id est, decem tribus indifferenter pristino nomine, & duæ tribus Iudas & Beniamin appellantur Israel. [Dilexi vos dicit Dominus. Et dixistis. In quo dilexisti nos? Nónne frater erat Esau Iacob dicit Dominus, & dilexi Iacob: Esau odio habui?] Scientibus vel scire nolentibus veritatem perspicuum est quòd verè Iacob, & genus eius dilexerit Dominus. Etenim ista dilectio quam dicit, & dilexi Iacob, Esau autem odio habui, de fructu suo cognoscitur. Quid multa cõmemotem? De genere eius Christum

Onus contra Iudæos

Septenarius numerus.

Septies obiicitur peccatum rebellionis.

Gene. 4.

Peccatum Lamech remissibile.

Deus dilexit Iacob.

Gene. 27.

nasci, fecit dilectio Domini. Cum fuisset Esau primogenitus, non illi, sed iuniori benedictionem istam cupiuit. Seruiant tibi populi, & adorent te tribus. Esto Dominus fratrum tuorum, & incuruentur ante te filij matris tuæ. Qui maledixerit tibi sit ille maledictus, & qui benedixerit tibi benedictionibus repleatur. Benedictio hæc in Christo completur. Quis nesciat etiam prophetas, & sanctos, vel iustos innumeros de illo genere progenitos, & in hoc apparere fructum dilectionis qua dilexit Iacob? Ego sum ait ipse apud alium prophetam, qui ascendere vos feci de terra Aegypti & eduxi vos in deserto quadraginta annis, vt possideretis terram Amorræi, & suscitaui de filijs vestris prophetas, & de iuuenibus vestris Nazaræos. Nónne hic est multus dilectionis fructus, multitudo prophetarum, exercitus Nazareorum, id est sanctorum, & ipse Christus sanctus sanctorum? Apostolus hoc nescire nos non vult, dicens, quód eorum adoptio est filiorum, & gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa, quorum patres ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula, Amen.

Amos 2.

Roma. 9.

Deus non sic dilexit Esau.

Si istis compares, illos qui de Esau nati sunt, & hæreditatem eius quam in hoc seculo potens hæreditauit. Nónne hæreditas eius veraciter, solitudo siue desertum, & genimina eius dracones deserti sunt? Bene ergo protinus dicit. [Et posui Seir montes eius in solitudinem, & hæreditatem eius in dracones deserti.] Nam vt secundum literam ita factum fuerit, notum non habemus á scripturis videlicet, quód Idumæa sic destructa fuerit, vt montes eius in solitudinem ,, sempiternam, & hæreditas in dracones deserti redacta sit. Vnde & loquitur adhuc. [Quod si ,, dixerit Idumæa destructi sumus, sed reuertentes ædificabimus quæ deserta sunt, Hæc dicit Do- ,, minus exercituum. Isti ædificabunt, & ego destruam, & vocabuntur termini impietatis, & po- ,, pulus cui iratus est Dominus vsque in æternum, & oculi vestri videbunt & vos dicetis, magni- ,, ficetur Dominus super terminum Israel.] Sicut iam dictum est, hoc ex scripturis, vt litera sonat factum esse comprobari non potest, sed secundum spiritum verum est, secundum spiritualem gratiam manifestum est, quia magnificatus est super terminum Israel, & in comparationem magnificentiæ eius, quam supra iam diximus, & Idumæa, & omnis terrenitas cælesti gratiæ, in qua dilectus est Iacob contraria, destructa & destruenda est. Et isti (ait Dominus) ædificabunt & ego destruam, & vocabuntur termini impietatis, & populus cui iratus est Dominus vsque in æternum. Verùm hæc omnia quæ iam diximus spiritualia bona Iacob, & generi eius collata, carnalibus Iudæis, contra quos hæc prophetia texitur, pro nihilo sunt, & procaciter dicunt. In quo dilexisti nos? Nimirum sicut Psalmista loquitur. & in iracundia terræ loquentes dolos cogitabant, irati sunt & irascantur propter terram quam perdiderunt, & de qua in omnes gentes captiui abducti sunt, nec reputant sibi ob suum hoc euenisse peccatum, vt confitentes culpam, cum venia cælestem recipiant gratiam, sed in iracundia dicunt. In quo dilexisti nos? Quod est dicere. Falsum est, non dilexisti nos. Et Dominus deinde loquitur. [Filius honorat patrem, & seruus Dominum suum. Si ergo pater ego sum, vbi est honor meus, & si Dominus ego sum, vbi est timor meus?] Oportuna planè commemoratio contra illos, qui patri dicenti, dilexi ,, vos, tanquam procaciter obiecerunt, in quo dilexisti nos? Est ergo sensus. Flagellantem pa- ,, trem honorat filius, recipiendo disciplinam eius. Ego flagellaui vos flagellatione, quali pater ,, filios flagellare consueuit, quemadmodum Sapientia dicit. flagellat autem omnem filium quem recipit. Flagellatio hæc est temporalis, qua in hoc seculo flagellamini, á Romanis excidium passi & vbique terrarum captiui. Disciplinam hanc vos abijcitis, nec me honoratis, vt reatum confiteamini, & pœnitentiam agatis. Ergo filij non estis, ergo adulteri & non filij estis, quia extra disciplinam estis, animo rebelli, odio crudeli. Item seruus honorat Dominum suum, timendo comminantem illum. Ergo quoniam non estis filij, quoniam disciplinam abijcitis, id est, propter temporalem afflictionem non recipiscitis, tanquam seruis comminor vobis pœnam sempiternam, gehennam ignis, nec saltem propter hoc timentes pœnitemini. Ergo nec ,, saltem serui estis. Non filij, sed adulteri, non serui, sed inimici estis. [Dicit Dominus exercituum ,, ad vos ó sacerdotes, qui despicitis nomen meum. Et dixistis. In quo despeximus nomen tuum? ,, Offertis super altare meum panem pollutum.] Dominus exercituum, cuius nomen sacerdotes Iudæorum hodie despiciunt, vnde et dicit, qui despicitis nomen meum, Dominus Deus est pater omnipotens, cuius nomen est vt inuocamus, Deus & pater Domini nostri Iesu Christi, illi despiciunt. Procaciter interrogantibus illis, In quo despeximus nomen tuum Domine? Offertis ait, super altare meum panem pollutum. Verè ex quo in festiuitate Azimorum interfectis Christum, ex eo ó vos Iudæi offertis panem pollutum. Extunc omnis quem offertis panis vester pollutus est, omne quod offertis non sacrificium, sed sacrilegium. omne, inquam, quod offertis, pol- ,, lutum & immundum est. [Et dicitis, in quo polluimus te? In eo quód dicitis, Mensa Domini de- ,, specta est.] Quæ est hodie mẽsa Domini, nisi sacramentũ corporis et sanguinis Domini sacrificiũ panis & vini? Nimirum talis mensa Domini vobis ó Iudæi, despecta est, quia non sunt ibi carnes taurorum, & sanguis vitulorum, & cætera huiusmodi. Propter hoc despecta est vobis illa, quæ veraciter dicitur & est mensa Domini, quia tauri non sunt ibi, non est hircus, aut vitulus illic,

Ingrati Deo Iudæi.

Psal. 34.

Prouer. 3.

Hebr. 12.

Iudæi nec filij nec serui, sed inimici Dei sunt.

Mensa Domini sacrificium corporis et sanguis Christi.

onis

" ouis, aut columba, siue turtur non sacrificatur ibi. Sed dico. [Si offeratis cæcum ad immolan-
" dum, nónne malum est? Et si offeratis claudum & languidum, nónne malum est? Offer illud
" duci tuo, si placuerit ei, aut si susceperit faciem tuam, dicit Dominus exercituum.] Sine dubio Leuit. 22.
cæcum, claudum, & languidum ad immolandum offerre, si vos interrogem an malum sit, respondetis malum est, non solum quia ratio præsto est, verumetiam quia lex prohibet. Est autem cæcum, claudum, & languidum, omne quod brutum est in comparatione hominis, qui rationalis est. Quanto magis in comparatione Christi, qui & homo & Deus est, qui Dei virtus & 1. Cor. 1.
Dei sapientia est? Male ergo dicitis, mensa Domini despecta est. Mensam illam despicientes, in qua sacrificium corpus & sanguis Christi est. Potius vestrum sacrificium despicabile est, quia sicut iam dictum est, cæcum, claudum, & languidum est. Istud autem sacrificium quod despicitis in mensa Domini propter exiguitatem eius quod videtur panis & vini, & videt, & bene graditur & sanum est. Offer, inquit, illud, offer cæcum, claudum, & languidum duci tuo, & experire si placuerit ei, aut si susceperit faciem tuam, dicit Dominus exercituum. Nimirum non placebit, non suscipiet illud, imo iniuriam sibi factam reputabit. Quare? Profectò quia cum haberes in promptu, & offerre posses illud quod & videt, & bene graditur, & sanum est, illud obtulisti quod cæcum, & claudum, quod languidum est. Sic profecto cum in promptu sit, quod possis offerre sacrificium valens ad remissionem peccatorum, scilicet, Christi corpus & sangui-
" nem verum, iniuriam mihi facis offerendo pecus brutum, dicit Dominus exercituum. [Et nunc
" deprecamini vultum Domini, vt misereatur vestri de manu enim vestra factum est hoc, si quo-
" modo suscipiat facies vestras, dicit Dominus exercituum.] Hoc est, quod & Petrus in Actibus Acto. 2.
Apostolorum dixit eis. Viri Israelitæ audite verba hæc. Iesum Nazarenum virum approbatum in vobis, & cætera vsque pœnitentiam agite, & saluamini à generatione ista praua. De manu enim (inquit) vestra factum est hoc, videlicet quòd non solummodo cæcum, vel claudum, aut languidum, verumetiam latronem, seditiosum, & homicidam obtulistis, quia Barraban Matth. 27.
propter honorem diei festi vitæ donastis, Iesum verò authorem vitæ interfecistis. Deprecamini
" vultum Domini, vt misereatur vestri. [Quis est in vobis, qui claudat ostia, & incendat altare
" meum gratuitò? Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non
" suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis vsque ad occasum, magnum est nomen meum
" in gentibus, dicit Dominus exercituum, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo
" oblatio munda, quia magnum nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum, & vos
" polluistis illud in eo quod dicitis, mensa Domini contaminata est, & quod supponitur con-
" temptibile est cum igni, qui illud deuorat, & dixistis. ecce de labore, & exufflastis illud, dicit
" Dominus exercituum.] Manifestissima de reprobatione sacerdotij Iudaici prophetia est, cum exprobratione auaritiæ cum dicit. Quis est in vobis qui claudat ostia, & incendat altare meum gratuito? Omnia (inquit) lucri causa facitis. & ne illud quidem quod exiguum est, vt est ostia claudere, ignem altaris incendere, siue afflare, gratuitò facitis, ad mercedem temporalem semper hiantes, vacui à dilectione Dei. Non est mihi (inquit) voluntas in vobis, imò sicut per alium prophetam dixi. Nunquam quæsiui hæc de manibus vestris. Holocausta arietum, & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum, & agnorum, & hircorum, nolui. Item per alium prophetam dixi. Holocaustomata vestra addite victimis vestris, & comedite carnes, quia non sum lo- Esaiæ 1.
cutus cum patribus vestris, & non præcepi eis in die qua eduxi eos de terra Aegypti, de verbo holocaustomatum & victimarum, sed hoc verbum præcepi eis, dicens. Audite vocem meam, & Hiere. 7.
ambulate in omni via quam mandaui vobis. Quanto magis nunc minus suscipiam de manu vestra, quando manus vestræ plenæ sunt sanguine? Planè non suscipiam, imò auertam oculos meos à vobis. Incensum vestrum abominatio est mihi. Neomeniam & sabbatum, & festiuitates alias non feram, iniqui sunt cætus vestri. Calendas vestras & solennitates vestras odiuit ani- Esaiæ 1.
ma mea. Facta sunt mihi molesta. Laboraui sustinens, subauditur per annos quadraginta duos. Vix tamdiu sustinere potui, & differre quod oportebat fieri, scilicet vt Romani venirent, & tollerent vestrum & locum & gentem. Non suscipiam munus vestrum, sed & relectio muneris vestri nullum infert nomini meo damnum. Ab ortu enim solis vsque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda. Non enim solus Hierosolymis mihi est locus, vbi oporteat adorare, sed in omni loco veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate. Et offerunt nomini meo oblationem mundam, oblationem panis & vini, sacramentum corporis & sanguinis redemptoris sui. Hæc Iohan. 4.
oblatio sic est munda, vt exterius nullam habeat cruoris horrorem. Et interius, siue inuisibiliter mundet cruentam omnis peccati pollutionem. Itaque in gentibus talem oblationem offerentibus, magnum est nomen meum. vos autem quondam meus populus peculiaris polluistis illud, & completur illud. Populus quem non cognoui seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi. Filij alieni mentiti sunt mihi, filij alieni inueterati sunt, & claudicauerunt à semitis suis. In eo polluistis nomen meum, quòd cum sit oblatio munda, & emundans omnia delicta, Vos

Oblatio munda.
Psal. 17.

NN dici-

dicitis, mensa Domini contaminata est, & quod superponitur contemptibile est, cum igni
qui illud deuorat. videlicet quia in commemorationem fit passionis & mortis Domini, quem
vos occidistis, cum signaculo crucis, in qua vos illum suspendistis. Vnde & ipsum signa-
culum execramini, & torquemini conscientia crudeli. dicitis in cordibus vestris, contami-
natam esse istam quam dicimus mensam Domini, & quod superponitur contemptibile esse
Hiere. 7. dicitis, nimirum quia non carnes eiusmodi quales offerre vos & comedere consueuistis, adden-
tes, vt per alium prophetam dictum est, holocaustomata vestra victimis vestris. Simul cum
dicitur vobis. ignem huius mensæ Domini, ignem esse inuisibilem, ignem Spiritus sancti, con-
temptibile hoc est vobis, quia non apparet visibiliter, nec deuorat sacrificium corporeus ignis.
Et dixistis, Ecce de labore. Dixistis (inquam) hoc, & dicitis in cordibus vestris, quia totum mi-
nisterium mensæ Domini, quod celebratur in gentibus, cum sit (vt iam dictum est) commemo-
ratio passionis Dominicæ, magnus labor, magnum est tormentum conscientiæ vestræ. Proinde
In quos hæc prophetia scripta est. exufflastis, id est, blasphemastis illud nequissimo flatu magnæ inuidiæ, magnæ iracundiæ. Ne-
scio quomodo ex libro Esdræ possit intelligi, quod secundum hanc literam reuersus de Baby-
lone populus, minorem putauerit esse cultum religionis, quia ornatus templi deerat, & quod
supponebatur, idcirco esse pollutum, quoniam altare tantum fortuitis, & impolitis lapidibus
erat extractum, absque templo, absque vrbis ædificijs, absque extructione murorum, & quod
1. Esdr. 3. propter paupertatem murmurantes atque inuiti offerentes dixerunt: Ecce de labore. Nam
ibi taliter scriptum est, quia sponte obtulerunt in domum Domini ad extruendam eam in loco
suo, & secundum vires suas dederunt, & quia congregatus est populus quasi vir vnus, & ædi-
ficauerunt altare Dei Israel, vt offerrent in eo holocaustomata, sicut scriptum est in lege Moysi
viri Dei, & quia concinnebant in hymnis & confessione Domino, quoniam bonus quoniam
in æternum misericordia eius. omnis quoque populus vociferabatur clamore magno, laudãdo
Dominum. Num ergo illius temporis Iudæi tali fuerunt digni exprobatione? Sed vos ô Iudæi,
Amos 9. vos ô sacerdotes & pontifices temporis pessimi, quibus iuxta prophetam alium, Væ, quia se-
parati fuistis in diem malum, & appropinquastis solio iniquitatis, vos (inquam) sermo iste per-
cutit, quia sermo propheticus est, & enunciabat de futuris, dum hæc loqueretur iste angelus,
CAP. II. iste nuncius Domini. Proinde audiamus quid adhuc dicat. [Et intulistis de rapinis claudum, »
& languidum, & intulistis munus. Nunquid suscipiam illud de manu vestra dicit Dominus ex- »
ercituum. Maledictus dolosus, qui habet in grege suo masculum, & votum faciens immolat de- »
bile Domino, quia rex magnus ego, dicit Dominus exercituum, & nomen meum terribile in »
gentibus. Et nunc ad vos mandatum hoc ô sacerdotes. Si nolueritis audire, & si nolueritis po- »
nere super cor, vt detis gloriam nomini meo, ait Dominus exercituum, mittam in vobis ege- »
statem, & maledicam benedictionibus vestris, & maledicam illis, quoniam non posuistis super »
cor. Ecce ego proijciam vobis brachium, & dispergam super vultum vestrum stercus solenni- »
tatum vestrarum, & assumet vos secum.] Ad vos (inquit) mandatum ô sacerdotes, qui do- »
mum patris, quæ debuit esse domus orationis, fecistis speluncam latronum, & inde, id est, de
latrocinio vestro, de rapinis quas de populo rapiebatis boues, & oues, & columbas, & cætera
quæ oblata erant, vendendo his qui de longè venerant, & quod offerrent non habebant, ad
vos (inquam) mandatum hoc. Quia sic faciendo profectò intulistis de rapinis claudum &
languidum, id est, intulistis munus omni contemptu dignum, nunquid suscipiam illud de
Maledicti sacerdotes Iudæorum. manu vestra dicit Dominus? Imò dicam. Maledictus dolosus, qui habet in grege suo mascu-
lum, & votum faciens debile immolat Domino. Quis est qui habet masculum in grege suo, &
debile offert, et debile immolat Domino, nisi vos ô sacerdotes Iudaicæ perfidiæ, qui habetis Chri-
stum incarnatum iam de genere vestro, & adhuc brutũ pecus contenditis offerre Domino? Ma-
ledicti estis ô dolosi, qui illum venisse scientes, vos scire dissimulatis, quòd iam venerit, & non
Hebr. 9. qualemcunque claudum aut languidum, nõ qualecunque debile, quod est omne pecus brutum,
quia non valet ad emundationem peccatorum, verumetiam Barrabam latronem, homicidam,
seditiosum, Domino obtulistis, dimittendo illum pro honore quasi Domini, secundum consue-
tudinem diei festi, & deinde nunquam masculum illum gregis electi Dominum offerre volui-
Psal. 49. stis, potius brutum pecus ingerentes quasi placeat illi, quasi carnes taurorum manducare, & san-
guinem hircorum potare velit. Bene est, quòd ipse rex magnus Dominus exercituum nomen
suum terribile faciens in gentibus, quoniam noluistis audire, quoniam noluistis ponere super
Esaiæ 5. cor veritatem, sed opposuistis claritati eius perfidiæ velamen, & non dedistis nomini eius glo-
riam & honorem, misit in vobis egestatem, mandando nubibus suis, ne pluant super vos im-
brem, sicut nunc patet, quia neque propheticam, neque quamlibet aliam habetis gratiam cæ-
lestem, & maledixit benedictionibus vestris, & iterum maledixit illis, id est, iuxta prophetam,
Hiere. 7. alium duplici contritione vos contriuit, vt non solùm Romani tolerent vestrum & locum &
Psal. 62. gentem, verumetiam maligni spiritus animas auferrent, iuxta illud Psalmistæ veriloquium.
Tradentur in manus gladij, partes vulpium erunt. Bene (inquam) & iustè maledixit benedictio-
nibus

nibus vestris, quoniam vos benedictionibus eius maledicere voluistis, & maledixistis quantum
potuistis. Nam quia Spiritus sanctus, qui est ipsa benedictio Domini, dixerat in Psalmo. Be-
nedictus qui venturus est in nomine Domine, vos assumpsistis quasi patrocinium legis dicentis, Psal. 117.
quia maledictus est à Deo qui pendet in ligno, & damnatione patibuli maledictum voluistis Deut. 21.
facere illum, qui venerat benedictus in nomine Domini. Bene omnino proiecit vobis bra-
chium, & dispersit super vultum vestrum stercus solennitatum vestrarum, & assumet vos (ait)
stercus illud secum. Nam quia brachium, id est, armum dextrum bruti pecoris, quod ex lege
vobis fiebat, secundum cæremonias legis solùm habere voluistis, & fortissimum brachium Do-
mini Christum filium Dei reiecistis, & contemptui habuistis. Rectè brachium eiusmodi vobis
tanquam canibus proiecit, ne saltem intus in Hierosolymis porrigeretur vobis, sed foris proie-
ctum vix assequi & rodere possitis captiui atque dispersi, non solennitates meas, sed vestrarum
solennitatum stercus circunferentes, quod & vos ita secum assumpsit, vt sitis possessio vel por-
"tio stercoris, non habentes portionem in terra solennitatis Domini. [Et scietis, quia misi ad
"vos mandatum istud, vt esset pactum meum cum Leui, dicit Dominus exercituum. Pactum
"meum fuit cum eo vitæ & pacis, & dedi ei timorem & timuit me, & à facie nominis mei paue-
"bat. Lex veritatis fuit in ore eius, & iniquitas non est inuenta in labijs eius.. In pace & in æ-
"quitate ambulauit mecum, & multos auertit ab iniquitate. Labia sacerdotis custodiunt scien-
"tiam, & legem requirent ex ore eius, quia angelus Domini exercituum est. Vos autem recessi-
"stis de via, & scandalizastis plurimos in lege. Irritum fecistis pactum Leui, dicit Dominus ex-
ercituum.] Quorsum ista commemoratio Leui tam bona? Nimirum vt sacerdotes, quos cul-
pa omnino degenerasse demonstret à fide vel iustitia paterna, nec ad patres pertinere filiorum
vituperationem, nec filijs vtique malis communem esse paternæ iustitiæ laudem. Ac si dicat,
Quoniam ostia mea clauditis, & altare meum incenditis, decimas à populo suscipientis, hære-
ditario iure secundum carnem filij Leui, putatis vos mihi esse sicut fuit Leui, sicut fuerunt Moses,
& Aaron, & Phinees, & cæteri temporum illorum homines siue sacerdotes vestri maiores de Ezech. 18.
tribu Leui, quasi non aliunde mihi placuerint, nisi ex eo, quod vos tractatis, ministerio cruenti
sacrificij. Non ita est. Scietis & experimento discetis, quia misi ad vos mandatum istud, vt
esset pactum meum cum Leui. Cuiusmodi pactum? Vtique non pactum ostia claudendi &
altare incendendi, mactandi pecora & manducandi carnes, sed pactum vitæ & pacis, & hoc pa-
ctum meum cum eo fuit. Quomodo fuit? Dedi ei timorem, & timuit me, à facie nominis Saerdotale
mei pauebat. Lex veritatis erat in ore eius, & iniquitas non est inuenta in labijs eius. In pace & officium.
in æquitate ambulauit mecum, & multos auertit ab iniquitate. Hæc omnia sacerdotalia sunt,
quæ vos non habetis. Ergo sacerdotes non estis. Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & le-
gem requirent ex ore eius, quia angelus Domini exercituum est: Vestra autem labia non cu-
stodiunt scientiam, non est lex in ore vestro, quam annunciare, est angelicum officium implere,
imò recessistis de via quæ est Dei scientia, & scandalizastis plurimos in lege. Etenim sicut per Esaiæ 42.
alium prophetam dictum est, laqueus iuuenum omnes vos, Ergo sacerdotes non estis. Irritum
fecistis pactum Leui, Irritum (inquam) non ipsi Leui, sed vobismetipsis, vt nihil vobis prosit esse
secundum carnem filios Leui. Scire debemus quando sit factum, quod nunc dicit, pactum
meum fuit cum Leui, videlicet quando post egressum de Aegypto venientes ad montem Sinai,
ascenderunt Moyses & Aaron, Nadab & Abiu, qui erant de tribu Leui, & septuaginta de senio-
rib. Israel, & viderunt Deum Israel. Dixitque Dominus ad Moysen. Ascende ad me in montem & Exodi. 24.
esto ibi, daboque tibi tabulas lapideas & legem ac mandata quæ scripsi, vt doceas filios Israel. Hoc
fuit pactum vitæ & pacis. Quæ autem post vituli reatum mandauit, non pertinent ad pactum
vitæ & pacis. Vndè apud Ezechielem hæc & alia taliter distinguit. Eieci ergo eos de terra Ae-
gypti, & eduxi in desertum, & dedi eis præcepta mea, & iudicia mea ostendi eis, quæ faciat ho- Ezech. 20.
mo & viuat in eis. Deinde subsequitur. Et irritauerunt me domus Israel in deserto, scilicet
faciendo vitulum & adorando illum. In præceptis meis (inquit) non ambulauerunt, & iudi-
cia mea proiecerunt quæ faciens homo viuet in eis. Ergo & ego dedi eis præcepta non bona,
& iudicia in quibus non viuent. Diligenter animaduertenda sunt hæc, qualia sint præcepta quæ
dedit ante, & qualia quæ dedit post reatum vituli, & tunc certius patebit quantum distet illud,
vndè collaudatur Leui dicendo. Pactum meum fuit cum eo vitæ & pacis, & illud in quo glo-
"riantes sacerdotes impij, putabant se apud Deum sic esse vt fuit Leui. Sequitur. [Propter quod
"& ego dedi vos contemptibiles, & humiles omnibus populis, sicut non seruastis vias meas, &
"accepistis faciem in lege. Nunquid non pater vnus omnium nostrum. Nunquid non vnus
"Deus creauit nos. Quare ergo vnusquisque nostrum despicit proximum suum, violans pa-
"ctum patrum nostrorum?] Propter quod (inquit) quoniam irritum fecistis pactum Leui, &
ego dedi vos contemptibiles & humiles omnibus populis, sicut supra testatus sum, dicens.
Ecce ego proiiciam vobis brachium, & dispergam super vultum vestrum stercus solennitatum

Accepistis faciem in lege.

vestrarum. Et notandum, quòd inter omnia quæ fecerunt, non seruando vias Domini, capitulum istud imputat pro magno crimine, & accepistis faciem in lege. Hanc etenim iniustitiam & iniquitatem illorum, ipse Dominus omnium pro nobis pauper factus, expertus contra semetipsum, dicebat illis,

Iohan.7.

Et in sabbato circunciditis hominem. Si circuncisionem accipit homo in sabbato, vt non soluatur lex Moysi, mihi indignamini, quia totum hominem sanum feci in sabbato. Nolite iudicare secundum faciem, sed iustum iudicium iudicate, videlicet vt non plus authoritatis in minori facto concedatis Mosi, propter quod dux fuit, & iudicem super vos illum Deus constituit, quàm mihi in maiori facto, pro eo quòd ego non iudico quenquam, imò dico, quis me constituit iudicem aut diuisorem super vos. Hoc enim erat accipere

Lucæ 12.

faciem in lege, propter humilitatem faciei eius, facta eius quamuis præclara contemnere, & alterius facta minora, scilicet Mosi, propter claritatem vultus eius, importuna adulatione magnificare & dicere, Nos scimus quia Mosi locutus est Deus, hunc autem nescimus vnde sit. In

Iohan.9.
Iacobi 2.

communibus quoque rebus iniquum est faciem accipere. Hinc Iacobus dicit. Si dixeritis diuiti, tu sede hic bene, pauperi autem dicatis, tu sta illic, aut sede sub scabello pedum meorum, nónne iudicatis apud vosmetipsos, & facti estis iudices cogitationum iniquarum? Contra huiusmodi iniquitatem rectè inuehitur, dicens. Nunquid non pater vnus omnium nostrum? Nunquid non Deus vnus creauit nos? Quare despicit vnusquisque fratrem suum, vio-

Hebr.11.

lans pactum patrum nostrorum, subauditur, qui ex humilitate Deo complacuerunt, qui non ex facie, sed ex fide amici Dei facti sunt, qui peregrinando in paupertate spiritus, terram nobis possidendam acquisierunt? Videte quàm sit incongruum, filios humilium & peregrinorum superbire in acceptione personarum. Sequitur. [Transgressus est Iudas, & abominatio facta ›› est in Israel & in Hierusalem, quia contaminauit Iudas sanctificationem Domini quam dilexit, ›› & habuit filiam Dei alieni. Disperdat Dominus virum, qui fecerit hæc, magistrum & discipu- ›› lum de tabernaculis Iacob, & offerente munus Domino.] Parum est, ad istam declamationem ››

1.Esdr.6.
10.

solum illud respicere, quòd reuersi de Babylone in eo transgressi sunt, quòd quidam sacerdotes & Leuitæ tulerunt de filiabus Chananæorum cæterarúmque gentium, & de filijs suis, & commiscuerunt se cum populis terrarum. Parum, inquam, est illud solùm respicere, quoniam hæc verba sunt authoritatis propheticæ, verba sunt Spiritus sancti, ad spiritualia semper & cælestia tendentis. Itaque sicut decet maiestatem loquentis de spiritualibus, cœptus sermo totus

Filia Dei alieni, lex cærimoniarū sine fide.

spiritualibus intentus sit. Quomodo habuit Iudas filiam Dei alieni? Quæ est illa filia Dei alieni? Profectò lex cærimoniarum sine lege fidei, filia est Dei alieni. Vbi Iudas legem fidei contempsit, per quam primus Abraham Deo complacuit, & legem cæremoniarum in cibis & potibus, & iustitijs carnis retinuit, ibi transgressus est, & extunc habet filiā Dei alieni, ex quo Christum occidit, quia quicquid extunc obseruare videtur in cæremonijs eiusmodi, non est religio viri Dei, sed religio Dei alieni, abominatio & contaminatio sanctificationis Domini, quam dilexit peruersa dilectione, vt mallet Christum occidere, quàm sanctificationem loci vel gentis amittere secundum timorem quem finxit, dicens. Si dimittimus eum sic, venient Romani &

Iohan.11.

tollent nostrum & locum & gentem. Disperdat (inquit) Dominus virum qui fecerit hoc, & ita factum est. Nam dispersi sunt, tam magister quàm discipulus, & offerens munus Domini, id est, tam seniores quàm populus, tam pharisæus quàm pontifex. dispersi sunt, inquam, tam de terrenis quàm de cælestibus tabernaculis Iacob. At audiamus adhuc incrementum sceleris, exaggerationem criminis. Ait. [Et hoc rursum fecistis. Operiebatis lachrymis altare Do- ›› mini, fletu & mugitu, ita vt vltra non aspiciam ad sacrificium, nec accipiam placabile quid ›› de manu vestra, & in die ista. Quam ob causam? Quia Dominus testificatus est inter te & ›› vxorem pubertatis tuæ, quam despexisti, & hæc particeps tua & vxor fœderis tui.] O quanta ››

Ira Dei in Iudæos.

ira, quanti zeli Domini iracundia. Hoc, inquit, rursus fecistis. Ausi fuistis flere in oculis meis, ausi fuistis mugire in auribus meis, ausi fuistis operire lachrymis altare Domini. Quanta est hæc ira, clementissimum Dominum dicere, hoc fecistis, flendo & mugiendo me ad maiorem iracundiam concitastis, & ita concitastis ne vltra aspiciam ad sacrificium, nec accipiam placa-

Fletus Iudæorum sceleratus.
Genes.27.

bile quid de manu vestra? Quantum est miraculum? Quales sunt lachrymæ, qualis fletus, qualis mugitus miserorum, qui tam grauiter offendit misericordiæ Dominum? Sed non miremur. Nam istorum fletus sceleratus & criminosus est, quia venit de amore præsentis seculi, contemptum habens futuri. Talis erat fletus & eiulatus Esau, quippe qui tam diu fleuit & eiulauit, donec pater Iacob dixerat illi. In pinguedine terræ, & in rore cæli desuper erit benedictio tua. Hinc est ira Dei, ira iusta, cuius iustitiæ causam continuò subtiliter insinuat. Dicentibus enim, quam ob causam lachrymis nostris offensus non aspicies ad sacrificium, nec accipies placabile quid de manu nostra, respondet & dicit. Quia Dominus testificatus est inter te & vxorem pubertatis tuæ quam despexisti, & hæc est particeps tua & vxor fœderis tui. Et est sensus, Vxorem pubertatis, vxorem quam prius nouisti, tu despexisti, quia fidem per

quam

quam pater tuus Abraham Deo complacuit, in qua Deus patres nostros elegit & assumpsit, tu Vxor pu-
reliquisti. Nónne inter te & huiusmodi vxorem tuam Deus testificatus est? Non enim per le- pertatis, fi-
gem promissio Abrahæ & semini eius, vt hæres esset mundi, sed per iustitiam fidei. Siquidem des Abra-
quando credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam, & sicut ibidem scriptum est, hæ.
in die illo pepegit Dominus fœdus cum Abraham, dicens. Semini tuo dabo terram hanc, non- Roma. 4.
dum lex data erat, sed necdum ipse Abraham circuncisus erat, & proinde rectè dixerim, fidem Genes. 5.
fuisse vxorem pubertatis tuæ participémque tuam, & vxorem fœderis tui, inter quam & te te- Roma. 10.
stificatus est Dominus, id est, testamentum fecit. Tu autem illam despexisti, & cum per fidem in
Abraham iustificatus sis, tu per legem cõtempta fide iustificari contendis, quòd est iustitiã tuam
velle statuere, & iustitiæ Dei nolle subijci. Quomodo ergo audes operire lachrymis altare Do-
mini, flere in oculis Domini, & mugire in auribus Domini, adulter legis, contemptor fidei?
“ [Nónne vnus fecit, & residuũ spiritus eius? Et quid vnus quærit, nisi semen Dei?] Quod est di-
“ cere, Nónne vnus idémque est Deus, qui & cum illa iam dicta vxore pubertatis tuæ testificatus est,
& testamentum fecit, & cuius spiritus residuum, id est, nouum testamentum fecit? Et iste & spi-
ritus eius, cũ sit Deus vnus quid quærit, nisi semen Dei, id est, nisi vt credas in filiũ Dei? Hoc quæ-
rit Deus pater, qui primum testamẽtum fecit, hoc quærit Spiritus sanctus, qui residuum, hoc est,
qui secundum testamẽtum fecit, vt credas in Filium Dei, sísque cultor & amator vnius indiuiduæ
“ trinitatis. [Custodite ergo spiritum vestrum, & vxorem adolescentiæ tuæ noli spernere. Cum o-
“ dio habueris, dimitte, dicit Dominus Deus Israel. Operiet autem iniquitas vestimentum eius, di- 2. Cor. 3.
“ cit Dominus exercituum. Custodite spiritum vestrum, & nolite despicere.] Spiritum vestrum, Galat. 5.
inquit, id est, fidem patrum vestrorum, quæ tanto lege cæremoniarum siue litera legis, quanto
spiritus carne melior est, custodite, si vultis viuere, quia videlicet litera occidit, spiritus autem
viuificat. Et vxorem huiusmodi, vxorem adolescentiæ tuæ, quæ per dilectionem operando pa-
rit filios vitæ, noli despicere. Quam tunc despicis, dum iustitiam tuam volens statuere, iustitiam
Dei, quæ est iustitia fidei, pro nihilo ducis, & huic subijci non vis, cum tamen hæc vxor adoles-
centiæ tuæ sit, quia per hanc adoleuisti placitam in patribus quadringentos & triginta annos an
tequam fieret lex. Tot enim anni fuerunt ante datam legem, à verbo promissionis quod Abrahæ
creditum est. Noli ergo despicere, sed custodi, id est, dilige. Cæterùm si odio habueris, dimitte. Matth. 19.
Nam sicut de vxore carnis propter duritiam tuam concessum est tibi, vt dimittas eam si odio Deut. 24.
habueris, ne fortè occidas si tenere compellaris, ita & de ista vxore spiritus tui dico tibi, dimitte
cum odio habueris, vt si in Christum credere non vis, saltem credentes non persequaris. Tole- Acto. 15.
rabilius quoque est in Christum non credere, quàm ita fidem eius suscipere, vt seruituti velis
subijcere, eique circuncisionem & cæteras legis cæremonias superponere, quod secundum actus
apostolorum quidam, quamuis pauci, qui crediderant, non minima seditione facta apostolis,
persecutionem apostolis conati sunt efficere. Et concedendo quidem dixit, Cum odio habue-
ris, dimitte, sed ne ipsa concessio videretur odientem excusare, conuersus ad auditores. Operiet
autem, ait, iniquitas vestimentum eius, id est, iniquitas odio habentis vxorem huiusmodi, ma-
nifesta fiet omnibus, & ab omni seculo denotabitur. Mox ad eosdem conuersus, inculcat & re-
plicat quod dixerat. Custodite, inquiens, spiritum vestrum, & nolite despicere, potius despici-
“ te literam occidentem, sequimini autem & custodite spiritum viuificantem. Sequitur. [Labora-
“ re fecistis Dominum in sermonibus vestris, & dixistis. In quo enim fecimus eum laborare? In eo
“ quod dicitis, Omnis qui facit malum, bonus est in conspectu Domini, & tales ei placent. Aut cer-
“ tè vbi est Deus iudicij?] Multos fuisse in populo Iudæorum, etiam ante hanc vltimam impleta-
tem, qua Christum occiderunt, & apostolos eius persequentes, verbum eius repulerunt, qui dice
rent. Omnis qui facit malum, bonus est in conspectu Domini, & tales ei placent, illud indicat de
libro Machabæorum taliter dictum: In diebus illis exierunt ex Israel filij iniqui, & suaserunt
multis, dicentes. Eamus, & disponamus testamentum cum gentibus quæ circa nos sunt, quia 1. Mach. 1.
ex quo recessimus ab eis, inuenerunt nos multa mala. Et abierunt ad regem, & dedit illis pote-
statem, vt facerent iustitias gentium. Secundum illas siue ex persona talium in. LXXII. psal.
dicitur. Quia zelaui super iniquos, pacem peccatorum videns. Item, Quomodo scit Deus, & si
est scientia in excelso? & cætera. Sic loqui, & sic existimare & dicere, vbi est Deus iudicij? eorum
est qui omnino à fide sunt alieni. Non est, aiunt, in rebus humanis prouidentia. Omnia casu fe-
runtur incerto, nec Dei iudicio gubernantur, quin potius mali ei placent, & boni displicent.
Quantum offendat Deum, sermo vel sensus huiusmodi vehementer insinuat, cum dicit La-
borare fecistis Dominum in sermonibus vestris, Cum hæc & his similia Deus pater, Deus spi-
ritus sanctus diceret per prophetas ad sacerdotes, & carnes eorum immolatitias reprobaret.
Iamdudum & interea loquebatur ad opus salutis nostræ præparans se filius vnigenitus, & di-
cebat illud in Psalmo. Holocaustum, & pro peccato non postulasti, tunc dixi. Ecce venio. Psal. 39.
“ Ad hoc dictum valde congruit hoc responsum patris. [Ecce ego mitto angelum meum, & præ- CAP. III.

parabit viam tuam ante faciem tuam.] Hunc angelum esse Iohannem, testatur ipse Dominus
dicens. Quid existis videre, prophetam? Etiam dico vobis, & plus quàm prophetam. Hic est
Matth. 11. enim de quo scriptum est. Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam
tuam ante faciem tuam. Itaque reprobato veteri sacerdotio, dum sacerdotium melius intro-
ducitur, homo genere sacerdos præmittitur præparare viam sacerdotio vero, sacerdoti magno,
de quo & protinus dicit. [Et statim veniet ad templum suum dominator, quem vos quæri-
tis, & angelus testamenti quem vos vultis.] Et notandum quod dicit, statim, non enim longa
mora interfuit, sed statim, scilicet mense sexto, id est, sexto mense à conceptione Iohannis iste
Supra 7. conceptus, sexto mense à natiuitate Iohannis iste natus est. Vterque angelus, quia vterque sa-
cerdos, vterque custodiens sciens scientiam, iuxta quod supra dictum est. Labia sacerdotis custo-
Christus diunt scientiam, & legem requirent ex ore eius, quia angelus Domini exercituum est. Vter-
Domina- que (inquam) angelus, sed non pari modo. Ille enim tantum homo sacerdos, iste autem &
tur. Dominator & sacerdos, id est, Dominus & Deus, & homo sacerdos. Vndè & litera modum
vtriusque rectè discernit, dum de illo dicit hoc tantum, Ecce ego mitto angelum meum, de
isto autem, & statim veniet ad templum suum Dominator quem vos quæritis, & angelus te-
stamenti quem vos vultis. Ad quos autem loquitur dicens, quem vos quæritis, nisi ad veros
filios Leui, quorum dulciter postmodum mentionem facit, ad eos qui expectabant redem-
Lucæ 2. ptionem & consolationem Israel, qualis illo tempore Simeon iustus extitit. Quid porrò est,
Veniet ad veniet ad templum sanctum suum, nisi veniet ad sacerdotium suum? Hic enim primogenitus est.
templum, Primogenitorum autem erat sacerdotium, & ante Mosen, & ante Abraham. Vnde & Melchi-
id est, ad sa sedech, qui sacerdos altissimi extitit, affirmatur, quòd ipse fuerit Sem, qui fuit primogenitus
cerdotium Noe. Iuxta hunc morem sacerdos esse debebat Esau, cum esset primogenitus, sed hæc primo-
primogeni geuita supplantauit ei minor frater eius. & vestes illæ, de quibus scriptum est, Et vestibus Esau
torum. valde bonis, quas apud se habebat domi Rebecca, induit eum, vestes sacerdotales fuisse cre-
Genes. 27. duntur. At vbi lex venit, primogeniti à sacerdotio vacare sunt iussi, & precio redimi, quia
sacerdotij functione nihil poterant mundo conferre. Subintrauit autem in sacerdotium & in
omne ministerium cultus diuini tribus Leui, quæ aliquid contulerat, quia videlicet Moses &
Exodi 13. Aaron de tribu Leui existentes, populum ab Aegyptiaca seruitute solutum eduxerant ad im-
molandum Domino, quod & per eorum constitutionem facere cœperunt in deserto. Parum
quidem contulerant populum illum educendo, & parum conferebant, carnes aut sanguinem
hircorum animalium sacrificando, sed non illo tempore sacrificium aliud fuerat quod sufficere
posset pro peccato. Vbi venit sacrificium valens, rursus remoueri debuit sacrificium carnis &
sanguinis, cum sacerdotibus non quærentibus sacrificium fidei, & primogenitus vnus hono-
rem primogeniti, scilicet sacerdotium suscipere debuit, vnus idémque et primogenitus omnium
Lucæ 2. & sacerdos & sacrificium. Quod sciens diuinus euangelista cum dixisset de illa, quam vir-
ginem concepisse narrauerat. Factum est autem, cum essent ibi, impleti sunt dies vt pareret,
statim subiunxit. Et peperit filium suum primogenitum. Igitur primogenitum ante omnem
Roma. 8. creaturam, primogenitum in multis fratribus, & ideo sacerdotem dignum venientem ad tem-
Coloss. 1. plum suum, ad sacerdotium suum. [Ecce venit, dicit Dominus exercituum. Et quis poterit
cogitare diem aduentus eius?] Verè nullus, nisi cui vel per angelum, vel per semetipsum reue-
Matth. 1. lauerit Spiritus sanctus, sicut per angelum Ioseph filio Dauid, sicut per semetipsum iusto Si-
Lucæ 2. meoni reuelauit. Veniet enim occultus, veniet sicut mitis & humilis corde. Nulla scilicet pom-
pa præcedente vel subsequente, nulla clamoris vel contentionis tuba personante. [Et quis sta-
bit ad videndum eum? Ipse enim quasi ignis conflans, aut quasi herba fullonum. Et sedibit
conflans & emundans argentum, & purgabit filios Leui. Et colabit eos quasi aurum & quasi
argentum, & erunt Domino offerentes sacrificia in iustitia. Et placebit Domino sacrificium Iu-
Matth. 6. da & Hierusalem, sicut dies seculi, & sicut anni antiqui.] Quis, inquit, stabit ad videndum eum?
Verè non sacerdotium, non ciuitas, non templum eorum, qui oculos non habebunt ad vi-
Lucæ 11. dendum eum, qui nequam habebunt oculum & totum corpus tenebrosum. Ipse enim quasi
ignis conflans, & quasi herba fullonum, id est, ignem mittens in terram, scilicet Spiritum san-
ctum qui consumet incredulos, velut ignis conflatorium. credentes autem velut herba fullo-
num emundabit gratia remissionis peccatorum, & velut ignis conflans zelo bono, feruentes
amore cælestium bonorum faciet, ardentes, vt deinde dicit, & sedebit conflans & emundans
argentum. Hoc repetit dicendo, & purgabit filios Leui. Sicut enim argentum in manu artifi-
cis vel argentarij, sic filij Leui, id est, omnes ministri Domini in manu huius Dominatoris Do-
mini. Quomodo, vel in quo purgabit eos? colabit eos, inquit, quasi aurum & quasi argentum.
Sacerdo- Quod colatur, nimirum idcirco colatur, vt à bono liquore omnis feculentia separetur. Et quid
tium vetus, erat sacerdotium prius, nisi liquor feculentus? De optimis sacerdotibus loquamur. Optimi
liquor fe- sacerdotes Aaron & Phinees, & multi alij, nouissimusque Zacharias pater Iohannis extiterunt,
culentus, eorumque

eorúmque ministerium sic fuit quasi aur um, quasi argentum, sed aurum non defecatum, argen-
tum feculentum. Ibi namque erat fidei aurum, scientiæ vel boni sermonis argentum, sed erant
admixtæ feces cæremoniarum carnalium. Colabit igitur aurum, colabit argentum suum, id est, Ezech. 20.
reiectis cæremonijs carnis, & præceptis non bonis, de quibus superius dictum est, in quibus vita
non fuit, reseruabit sacerdotio suo solummodo fidei aurum, & præceptorum bonorum argen-
tum. Non solum autem eiusmodi cæremoniarum, sed & omnium peccatorum feces excolabit Quid &
de cordibus sacerdotum suorum, & offerentes erunt Domino sacrificia iniustitia, non in sua sed qualiter of
in Dei iustitia, in corpore & sanguine Iesu Christi, qui est ipsorum iustitia. Et placebit Domino ferunt sa-
sacrificium Iuda & Hierusalem, sicut dies seculi, & sicut anni antiqui, id est, non per legem fa- cerdotes
ctorum, sed per legem fidei iustificabuntur & glorificabuntur sacerdotes noui testamenti, qui Christi.
Iuda & Hierusalem merebuntur vocari. Per quam videlicet legem fidei, priusquam subin- Roma. 4.
traret carnalium cæremoniarum lex, placuerunt dies seculi, & anni antiqui, id est, homines
sancti, & lucidi patres, & patriarchæ splendidi, non solùm à Mose vsque ad Abraham, sed ab
Abraham vsque ad Noe, vsque ad Abel, quorum videlicet dierum siue annorum, id est, san-
ctorum siue sanctissimorum numerus quantus sit vel fuerit, Deus scit. Hoc autem scire debe-
mus, quia sicut illi placuerunt, ita & nos placere debemus per legem fidei. Econtra quid vo-
" bis erit ô sacerdotes carnis, hostes spiritus, inimici fidei? Nimirum id quod sequitur. [Et acce-
" dam ad vos in iudicio, & ero testis, velox maleficis, & adulteris, & periuris, & qui calumnian-
" tur mercedem mercenarij, viduas & pupillos opprimunt, nec timuerunt me dicit Dominus.] O Psal. 142.
quàm durè sonant, accedam ad vos in iudicio. Non intres in iudicium cum seruo tuo Domine,
ait ille qui orat in spiritu & veritate. Alius quoque laudem ex Deo & testimonium habens iu- Iob 9.
stitiæ, scilicet beatus Iob, Etiam si habuero (inquit) quippiam iustum, non respondebo, sed me-
um iudicem deprecabor. Item. Si voluerit homo contendere cum eo, non poterit ei respon- Ibidem.
dere vnum pro mille. Si hoc dicunt & veraciter dicunt homines sancti, dies seculi, & anni an-
tiqui, quid facient malefici, & adulteri, & periuri, et qui calumniantur mercedem mercenarij, vi-
duas, & pupillos opprimunt, nec timuerunt me dicit Dominus, quibus vel contra quos talium
criminum non solum Iudex, verumetiam testis ero velox? Et verè testis, quia vidi & audiui, Tristis ve-
quia sicut quondam dixi. Descendam & videbo, vtrum clamorem Sodomorum & Gomorræ, lox Deus.
qui venit ad me, opere compleuerint, aut non est ita vt sciam. Ita & nunc, imo & magis nunc Genes. 18.
descendi, butyrum & mel comedi, vt scirem reprobare malum & eligere bonum, & talia come Esaiæ 7.
" dendo, id est, cum hominibus conuersando, iam didici, iam in memetipso expertus sum, verum
etiam esse clamorem quem audiui, de sanguine iustorum & prophetarum, quos occidistis,
& hinc ero testis velox, quia vidi & audiui, quia portionem meam ego quoque de manibus
vestris accepi. [Ego enim Dominus & non mutor, & vos filij Iacob non estis consumpti] Et
hoc est verum & iustum iudicium, quia ego Dominus de bono in malum non possum mutari,
& econtra, vos de malo in bonum non estis mutati. Sicut quæro nunc, ita & semper quæsiui iu-
stitiam fidei, & econtra vos, sicut recessistis nunc, ita & semper Spiritui sancto dura ceruice &
" incircuncisis auribus resistitis. Inde dico, quia non estis consumpti, id est, nõ estis mutati. [A die-
" bus enim patrum vestrorum recessistis à legitimis meis, & non custodistis.] Hoc idem Stepha-
nus prothomartyr manifestius ac pro tempore & re acerbius dicit. Dura ceruice & incircun- Acto. 7.
cisis cordibus & auribus, vos Spiritui sancto restitistis, sicut patres vestri & vos. Quem prophe-
tarum non sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt eos qui prænunciabant de aduentu iusti,
cuius vos nunc proditores & homicidæ fuistis, qui accepistis legem in dispositionem angelo-
" rum, & non custodistis. Sequitur. [Reuertimini ad me, & reuertar ad vos, dicit Dominus.]
Quale est hoc dicere iustis, dicere his qui in se confidunt, tanquam iusti. Nimirum iniuria vi-
detur eis quod dicitur, reuertimini, quippe cum propter carnẽ Abrahæ videntur sibi Dei esse pe-
culiares & proprij, suósque infantulos de carne luxuriosa scaturientes vermiculos ostentantes,
" ridere sibi & nobis dicere solent. Isti sunt infantes filij Dei. Sequitur ergo. [In quo reuertamur?]
Subauditur, etenim subaudiri volunt, nusquam diuertimus, Deo proximi sumus, Filij Abrahæ
sumus, vnum patrem habemus Deum. Quomodo vel in quo magis appropinquare Deo possu- Iohan. 8.
" mus? Econtra Dominus. [Si affiget homo Deum, quia vos configitis me?] Quod est dicere, Imò
nimis auersi atque peruersi, sine exemplo vos auersi, & contra me versi estis. Nullus enim vn-
quam homo præter Iudæum, nulla vnquam gens præter gentem Iudæam, Dominum suum af-
" fixit, Deum suum ligno suspẽdit. Vos me afflixistis, vos me in ligno affixistis. [Et dixistis. In quo
" cõfiximus te? in decimis, & in primitiuis, & in penuria vos maledicti estis, & me & vos cõfigitis
" gens tota.] Et est sensus, Quia vos redargui decimantes mentam, & rutam, & anetum, & cimi-
num, & relinquentes quæ grauiora sunt legis, iudicium & charitatem Dei, idcirco vos me Deum Matth. 23.
vestrum confixistis, propter penuriam, quam timuistis, vel timere vos simulastis, dicentes. Ne
forte veniant Romani, & tollant nostrum locum & gentem. Proinde vos maledicti estis, ita vt

Iohan .11. Iudæi sunt vt Cain.

ferè nemo sit qui nesciat vos esse Cain, ad quem dictum est. Vox sanguinis fratris toi clamat ad me de terra. Nunc igitur maledictus eris super terram, quæ aperuit os suum, & suscepit sanguinem fratris tui de manu tua. Cum operatus fueris terram, oon dabit fructus suos. Vagus & profugus eris super terram. Mirum quòd ita vagi & profugi super tertam, ô maledicti adhuc me configitis gens tota, geos quasi diabolo cõniurata, & vno blasphemiæ spiritu imbuta. Cum enim contra me quem confixerunt patres vestri, vos filij nequam simile & noo minus odium spiratis, & blasphematis vbi auderis, profectò me configitis, nec mious quàm pa-eres vestri, qui me præsentem & visibilem confixerunt, crimeo habetis ô desperati & præ desperatione iosaoi, vt iam dictus ille Cain qui dixit. Maior est iniquitas mea, quàm vt veniam merear. Ego verò econtra dico, & veniæ ianuam, misericordiæ ostium aperio vobis, dicendo. [Inferte omnem decimam in horreum, & sit cibus in domo mea, & probate me super hoc, dicit „ Domious. Si ooo aperuero vobis chataractas cæli, & effudero vobis benedictionem vsque ad „ abundantiam. Et increpabo pro vobis deuorantem, & non corrumpet fructum terræ vestræ „ nec erit sterilis vinea in agro, dicit Dominus exercituum, & beatos vos dicẽt omnes geotes. Eri- „

Matth. 23.

tis enim vos terra desiderabilis, dicit Dominus exercituum.] Dixi hoc, & dico. Ne faciatis sicut hactenus fecistis, decimando meotam, & anetum, & ciminum, & relinquendo quæ grauiora sunt legis, iudicium, misericordiam, & fidem. Hæc oportuit facere, & illa noo omittere. Omnem igitur decimam, omnem (inquam) inferte in horreum, & sit cibus in domo mea, noo solus cibus corporalis ex rebus corporalibus, quæ debeotur vobis, verumetiam quod melius & quod prius est cibus, spiritualis ex rebus spiritualibus, quas Deo debetis iudicio, misericordia, & fide, & cæteris hoiusmodi, & tuoc probate me super hoc, imò & sicut per alium Prophetam

Esaiæ 1. Matth. 6.

dixi. Venite & arguite me, dicit Domious. Si noo aperuero vobis chataractas cæli, si oon fecero cætera quæ dixi, nisi varaciter dixerim alibi. Primum quærite regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis. Vos autem regnum Dei noo quæritis, & insuper pro temporalibus boois impiè murmuratis. Sequitur. [Inualuerunt super me verba vestra dicit „ Dominus, & dixistis. Quid locuti sumus contra te? Et dixistis. Vanus est qui seruit Deo, & „ quod emolimentum, quia custodiuimus præcepta eius, & quia ambulauimus tristes coram „

Iudæi gentibus inuident salutem. Lucæ 15.

Deo? Ergo nuoc beatos dicimus arrogaotes, siquidem ædificati sunt facieotes impietatem, & „ tentaueruot Dominum, & salui facti sunt.] Notum & manifestum est, Iudæos salutem gen- „ tium semper odisse, & propter salutem gentium, propterea nobis, quia pœnitentiam oobis Deus ad vitam donauit, indignatos esse illos, & oolle suscipere gratiam Dei. Hoc vel ex illa parabola satis comprobatur cuiusdam homiois habentis duos filios, ex quibus adolescentiorem peregrè profectum cum sua portiooe substantiæ, & reuersum postquam dissipauit eam viuendo luxuriosè, cum suscepisset pater, & magnum pro reuersiooe eius couiuium celebraret, indignatus seoior frater nolebat introire, roganti que patri hæc respoodit, Ecce tot annis seruio tibi, & nunquam mandatum tuum præteriui, & nuoquam dedisti mihi hœdum, vt cum amicis meis epularer. Sed postquam filius tuus hic, qui deuorauit substantiam suam cum meretricibus, veoit, occidisti illi vitulum saginatum. Nónne verba hæc similia suot his, vanus est qui seruit Deo. & quod emolimentum, quia custodiuimus præcepta eios, & quia ambulauimus, tristes coram Deo, ergo nuoc beatos dicimus arrogantes, siquidem ædificati sunt facientes impietatem, & tentauerunt Dominum, & salui facti sunt? Hoc eoim est dicere. Ecce nos filij

Iohan. 8.

Abrahæ, oos vnum patrem habeotes Deum, tot annis seruiuimus Deo patri nostro, & nunquam mandatum eius præteriuimus, & oullum emolimentum inde nobis est. gentes autem quæ non seruierunt ei, ecce beatæ suot. & cum impietatem fecerint, ecce ædificatæ sunt. & quocunque pergimus, quocunque oos vertimus, audimus symphoniam & chorum, videmus celebrari cum illis magnum Dei conuiuium, stolam primam, annulum & calciamenta, cuncta sacerdotalia, cuncta regalia populo alieno data suot. Verba hæc vestra, verba iouidiæ vestræ ioualuerunt (inquit) super me, quæ locuti estis contra me, & ita inualuerunt super me, vt non possim vobiscum quicquam facere, nisi quod ex vobis paucissimos coouerti (sicut euangelista Marcus) vtique diuinitus quodam loco dixit de me. Et non poterat ibi virtutem vllam facere,

Marci 6.

nisi paucos iofirmos impositis manibus curauit, & mirabatur propter incredulitatem illorum. [Tunc locuti sunt, timentes Deum vnusquisque cum proximo suo, & attendit Dominus, & au- „ diuit & scriptus est liber mooimeoti coram eo timentibus Deum, & cogitantibus nomen eius.] „

Acto. 11. Lucæ 15.

Quid locuti sunt timentes Deum? Nimirum glorificaueruot Deum, dicentes. Ergo & geotibus pœniteotiam dedit ad vitam: & laudaueruot clementiam, & sententiam patris irreprehensibilem, dicentis, Manducemus & epulemur, quia hic filius meus mortuus erat & reuixit, perierat & inuentus est. Quioetiam te seoiorem fratrem pro reuersione & susceptione iunioris indignantem & murmurantem & dicentem, Quod ounquam mandatum meum* præteriens, fortiter conueniunt huiuscemodi verbis. Propter quod inexcusabilis es ô homo, omnis qui iudicas.

*Fortè, prætericrat.

cas. In quo enim iudicas alium, teipsum condemnas. Eadem enim agis quæ iudicas. Et hoc certè
verissimum est. Quæ etenim peccata vel vitia de gentibus vnquam audita sunt, vt non etiam
de Iudæis siue de populo Israel audita vel nota sint ex sanctarum authoritate scripturarum.
Bene ergo & veraciter locuti sunt, timentes Deum, vnusquisque cum proximo suo, quod omnes
peccauerunt, & egent gratia Dei, & quòd non sit Deus Iudæorum tantùm, imò & Gentium. Et Roma. 3.
Dominus attendit, & audiuit, quomodo & quid locuti sunt, & scriptus est liber monimenti co-
ram eo timentibus Deum, & cogitantibus nomen eius, vt videlicet cuncta in iudicio reciten-
tur, & ex verbis suis iustificentur: sicut econtra, qui malè locuti sunt, ex verbis suis condemna-
buntur. Hinc & illud apud Esaiam. Ego autem opera eorum, & cogitationes eorum venio vt Esaiæ 66.
congregem cum omnibus gentibus & linguis. In illo libro monimenti, in illa congregatione
cogitationum nequaquam deerit illa confessio pœnitentis populi gentilis, quæ patris pieta-
tem concussit. Pater, peccaui in cælum & coram te, & iam non sum dignus vocari filius tuus. Lucæ 15.
[Et erunt mihi, ait Dominus, in die qua ego facio in peculium, & parcam eis, & sicut parcit vir
filio suo seruienti sibi, & conuertimini, & videbitis quid sit inter iustum, & impium, inter ser-
uientem Deo, & non seruientem.] Tunc illi (inquit) quibus inuidetis, contra quos liuore tor-
quemini, quos aspernamini confidentes in vobismetipsis tanquam iusti, erunt mihi in pecu-
lium in die qua ego facio, idem vt faciam præfinitum habeo, & parcam eis, quamuis quondam
peccatoribus, parcam (inquam) eis pœnitentibus & seruientibus mihi seruitio piæ confessio-
nis, sicut parcit vir filio suo seruienti sibi quibuslibet modis, & conuertimini, & videbitis illud,
quod modo non videtis, neque videre vultis, toti auersi, & dorsum habentes contra faciem
veritatis, videbitis (inquam) quid sit inter iustum & impium, inter seruientem Deo & non ser-
uientem, & ita certo scietis experimento, quòd non sit vanus qui seruit Deo. [Ecce enim dies CAP. IIII.
veniet succensa quasi caminus, & erunt omnes superbi, & omnes facientes impietatem stipula,
& inflammabit eos dies veniens, dicit Dominus, quæ non relinquet eis radicem & germen. Et
orietur vobis timentibus nomen meum sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius. Egrediemini, &
salietis sicut vituli de armento, & calcabitis impios, cum fuerit cinis sub planta pedum vestro-
rum, in die qua ego facio, dicit Dominus exercituum.] Hoc erit inter iustum & impium, inter
seruientem Deo & non seruientem, quod est inter stipulam, quam profectò caminus citò con-
sumit, inter homines quos serenus sol ortu suo lætificauit. Vnus enim idémque dies Domini,
vnus idemq; sol iustitiæ, cum in iudicio cunctis manifestus apparuit, superbis & omnibus fa-
cientibus impietatem ita erit terribilis, vt non possint stare ante faciem eius, sicut stare stipula Psal. 67.
non potest in flamma camini ardentis, vel sicut fluit cera à facie ignis, & inflammabit eos in
perditioem, sicut inflammatæ stipulæ non relinquitur radix aut germen. timentibus autem
nomen meum, sic erit, vt sol inito verè, sol non qualiscunque, sed sol iustitiæ, & sanitas in pennis
eius. His verbis gemina timentium Deum felicitas pulchrè exprimitur. Nam in eo quod dicit,
sol iustitiæ, iustificationem significat animarum, qua timentes Dominum, felices erunt in die
illa, atque dicendo, Et sanitas in pennis eius, immortalitatem atque incorruptibilitatem de-
signat corporum, qua felices erant, id est, timentes Dominum in eadem & ex eadem die. Item
hoc interit inter iustum & impium, inter seruientem Deo & non seruientem, quod est inter
vitulum & à vinculo solutum, & cinerem quem vitulus calcans dum exilit, subsilit, dispergit
in omnem ventũ. Ait enim. Egrediemini, & salietis sicut vituli de armẽto, & calcabitis impios
in die qua ego facio, dicit Dominus Deus exercituum. His verbis pulchrè & æterna significatur
iuuentus sanctorum renouanda ex resurrectione mortuorum, & vetustas irrecuperabilis im-
piorum, qui propter superbiam omnis peccati, Incendio conflagrati cinis facti sunt. Sequitur.
[Memento legis Mosi serui mei, quam mandaui in Oreb ad omnem Israel præcepta & iudi- Iohan. 5.
cia.] Quid hoc est dicere, in tali negotio, nisi ac si dicat. Dominator iam dictus, & angelus te-
stamenti est, qui accuset vos Moses, in quo vos speratis si enim crederetis Mosi, crederetis for-
sitan & mihi, de me enim ille scripsit, si enim illius literis non creditis, quomodo verbis meis
credetis? Igitur mementote (inquit) legis Mosi serui mei, quam mandaui in Oreb ad omnem
Israel præcepta & iudicia, videlicet, vbi dicentibus ad Mosen. Loquere tu nobis, & audiemus,
non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur. Prophetam autem suscitabo eis de medio
fratrum suorum similem tui, & ponam verba mea in ore eius, loquetúrque ad eos omnia quæ
præcepero illi. Qui autem verba eius, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego vl- Exodi. 20.
tor existam. Tunc autem dabantur præcepta decalogi bona, & iudicia in quibus est vita, quæ Deut. 18.
ad carnales non pertinent ceremonias. Memento (inquit) quia si memineris (inquit) illius le-
gis temporis, & loci, memores eritis etiam mei, quia tunc & ibi de me ille scripsit. [Ecce ego
mittam vobis Heliam prophetam, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis, &
conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres illorum, ne fortè veniam & percutiam
terram anathemate.] De aduentu Heliæ quicquam diffiniri non ausim, quia videlicet docto-
rum

Ex aduentu Heliæ duplex opinio. rum alij, quibus omnes ferè consentimus, credunt eum ad literam venturum & restituturum omnia, ac mortis debitum persoluturum. alij verò nequaquam, quibus vir illustris beatus Hieronymus consentire videtur, dicens. Quanquam multi sint etiam nostrorum qui credunt eum ad literam venturum, & restiturum omnia ac mortis debitum persoluturum. Cæterùm Dominus interrogatus ab apostolis de aduentu Heliæ, respondit. Helias iam venit, & non cognouerunt eum, sed fecerunt in eum quæcunque voluerunt, Iohannem in Helia volens intelligi. Vnde subsecutus adiunxit. Si vultis recipere, Iohannes ipse est Helias qui venturus est. Veruntamen siue ipsam Heliæ personam, siue (vt alij volunt) prophetiam promitti magis verum fit in his verbis, Ecce ego mitto vobis Heliam prophetam, illud constat, quia reliquiæ conuertentur ex Israel, & dicente supradicto patre. Epulari autem & gaudere oportebat, quia frater tuus mortuus fuerat & reuixit, perierat & inuentus est, acquiescet ei filius senior, qui nunc indignatus est, & intrare non vult, atque ita conuertetur cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum, vt credant filij hunc Iesum Christum, qui sub Pontio Pilato passus est, illum esse quem patres venturum expectauerunt, antequam veniat dies Domini magnus, & horribilis dies iudicij in qua anathemate percutiet terram, id est, eos qui faciunt opera terrena, veniens manifestus, qui quondam venit occultus.

Matth. 17. Roma. 11. Lucæ 15.

* * *

FINIS.

Impressa sunt nunc demùm ex integro luculentissima Ruperti abbatis Tuitiensis, summi Theologi, summique viri in duodecim Prophetas minores Commentaria. Quæ ante annos quadringentos, posteris diligenter reuoluenda consecrauit. Impensis Viduæ Arnoldi Birckman.

Anno Domini, M. D. LI.

Louanij.

ARNOLD BIRCKMAN